

6/7

VESELĪBAS LEKSIKONS

1. puse

PADOMDEVĒJS ĀRSTNIECĪBAS JAUTĀJUMOS
PĒC VISĀM MEDICĪNĀ PASTĀVOŠĀM
METODĒM (ALLOPATIJA, HOMEOPATIJA,
DABAS UN MĀJAS ĀRSTNIECĪBA).

Galvenais redaktors
Dr. Aleksandrs Grinups

Atsevišķo speciālitātu redaktori:

- Dr. med. Jānis Vilde, Latv. Universitātes
asistents. — Nervu un gara slimībās.
- Dr. Aleksandrs Grinups, Latvijas valsts
dzelzceļu galven. ārsts. — Iekšējās
un plaušu slimībās.
- Dr. Rūdolfs Avotiņš. — Chirurgiskās sli-
mībās.
- Dr. Sergejs Fridrichsons. — Bērnu sli-
mībās.
- Dr. Eduards Emersons. — Acu slimībās.
- Dr. Kārlis Bergs. — Deguna, ausu un
kakla slimībās.
- Dr. med. Aleksandrs Baidiņš. — Sieviešu
slimībās.
- Dr. Vilis Stūrītis. — Veneriskās un ādas
slimībās.

186

IZDEVNIECĪBA «GRĀMATU DRAUGS»
RĪGĀ, PĒTERBAZNĪCAS LAUKUMĀ 37

1

9

3

1

ПРОВЕРЕНО
1949 г.

Parti. 60
L. V. B.
№ In. 360.832

20 lp.

✓
M53

0306077928

Šī grāmata, kā arī daudzkrāsainās un
vienkrāsainās reprodukcijas iespēstas
izdevniecības „Grāmatu Draugs” spie-
stuvē Rīgā, Pēterbaznīcas lauk. 25-27.

Priekšvārds

Tu saki: «Liela laime ir — veselam būt»
Nē! Vēl jo lielāka laime: veselam kļūt!

„Ir tūkstošām slimību, bet tikai viena veselība.“ Šajā bieži dzirdētā izteicienā slēpjas ļoti nopietna patiesība: ka veselība mums ir trausls dārgums, kuŗu apdraud neskaitāmas nelaimes.

Kāmēr mēs baudam veselības labsajūtu, tikmēr viņas neap-
tveramo vērtību gandrīz neprotam cienīt. Tikai slimības dienās
vairums cilvēku nāk pie atziņas, ka veselība ir dārgākā manta, un
ka mūsu pienākums — viņu sargāt tā, it kā tā mums būtu tikai
vienreiz dota, tāpat kā mūsu dzīvība. Mūsu laikmetā šai atziņai
sevišķi svarīga nozīme, jo modernā attīstība mūs novedusi līdz
straujai sacensībai visās cilvēka darba nozarēs, un no katra tagad-
nes cilvēka top prasīts visaugstākais darba spēju spraigums.

Darba spēks tagadējos apstākļos ir vairumam cilvēku viņu
vienīgais īpašums. Šo īpašumu uzglabāt, vai pēc iespējas visā pil-
nībā atgūt ir pienākums, kuŗš nopietni jāliek pie sirds katram ap-
zinīgam pilsonim, sevišķi tādām, uz kuŗa pleciem gulstas atbil-
dība par veselās ģimenes labklājību. Tāpēc tagadējais laikmets
prasīt prasa, lai veselības jautājumi tiktu pamatīgi noskaidroti
un apgaismoti visplašākām tautas masām. Šo svarīgo uzdevumu
mēģinās veikt mūsu „Veselības leksikons“.

Ir daudzas grāmatas, kuŗās tiek aprakstītas atsevišķas slimī-
bas, atsevišķi ārstēšanas veidi vai līdzekļi; tās lasītājiem nevar
kalpot kā rokas grāmata visos gadījumos un jautājumos, kad ve-
selības kopšanas nolūkā lasītājs gribēs atrast sev atbildi uz vis-
dažādāka virziena jautājumiem veselības kopšanas laukā. Mūsu
grāmatas mērķis ir aizpildīt šo robu un dot katram domājošam
lasītājam iespējamību, atrast atbildi un skaidrību viņu interesējo-
šos jautājumos.

Visur, kur vien iet runa par kādas slimības ārstēšanu, mēs ne-
apmierināties ar dažu līdzekļu minēšanu vien, bet gan uzskaitam
visus mājas līdzekļus, kādi vien zināmi modernai medicīnai.

Allopatijai, homeopatijai un dabas dziedniecībai, — šiem 3 lie-
liem dziedniecības virzieniem, — ir krājumā ļoti labi ieroči cīņai
pret slimībām. Nav reti tādi gadījumi, kur viena dziedniecības
sistēma galīgi atsakas klausīt, bet otra uzrāda vislabākos panā-
kumus.

Katram cietējam ir tiesības meklēt padomu un palīdzību, no
kurienes tā arī nenāktu. Šīs tiesības cenšas ievērot mūsu „Veseli-

bas leksikons." Bez jau minētiem 3 dziedniecības virzieniem, mūsu grāmatā dots vārds arī dziedināšanai ar sakņu un zāļu tējām, masāžai un elektroterapijai, — īsi sakot: visiem dziedniecības veidiem, kuŗi noteiktos gadījumos izrādījušies noderīgi. Mūsu „Veselības leksikonā” netrūkst arī aizrādījumu par dziedinošām peldēm, dziedniecības iestādēm un speciāllīdzekļiem, kuŗus medicīnas autoritātes pārbaudījušas un atzinušas par uzticību pelnošiem. Beidzot, „Veselības leksikons” nenicina arī tā sauktos mājas un tautas līdzekļus; gluži otrādi; viņš arī tiem dod tiesības ieņemt savu vietīņu pie plašā medicīnas galda, — un ne bez iemesla: tūkstošgadīgi piedzīvojumi mums rādījuši, ka šie vienkāršie, katrai mājas mātei pieejamie līdzekļi var atnest lielu labumu, ja vien tos lieto istā laikā un ar apdomu.

Mūsu „Veselības leksikons” dod padomus arī pēkšņos nelaiemes gadījumos. Vai tas būtu ģibonis, asiņošana, zibens spēriens, saindēšanās, locekļu laužums, apdedzināšanās, vai kas cits, — par visu lasītājs saņems skaidrus un plašus aizrādījumus, kā novērst briesmas un ko darīt līdz ārsta atnākšanai.

Izejot no viedokļa, ka labāk ir iztikt bez slimības, nekā slimt un pēc tam ārstēties, mūsu „Veselības leksikons” sniedz lasītājam vērtīgas pamācības par to, kā vislabāk izsargāties no slimībām, kā cīnīties ar kaitīgām ierašām un kļūdām; kā dzīvot, ģērbties un ēst. Mūsu grāmatā netrūkst arī nodaļas par zīdaiņu barošanu un ādas kopšanu.

Tā tad, „Veselības leksikons” visā pilnībā sniedz mācību par slimu un veselu cilvēku. Šī mācība ir plaša, un viņā ietilpst dažādi grūti iztīrājami jautājumi, kuŗus pārrunāt pa spēkam tikai speciālistam. Neskatoties uz to, mūsu grāmatas valoda ir skaidra un saprotama. Visi apraksti par atsevišķo organu sastāvu un darbību, par visu slimību izcelšanos un gaitu, par dziedniecības stadiem, veselības kopšanu, vingrošanu un ūdensdziedzniecību tiek papildināti ar daudz zīmējumiem, krāsainām bildēm un cilvēka ķermeņa un sievietes vēdera organu modeļiem. Arī domāts apgaismot visās speciālitātēs jaunākos, zinātniskos pētījumus un sasniegumus, piacinot grāmatas līdzdarbībā piedzīvojušus speciālistus katrā nozarē. Bez tam, lasītājs grāmatā atradīs ilustrētu mājas aptiekas aprakstu un „recepšu atslēgu”.

Vieglos slimību gadījumos, vai visur tur, kur ārsts nav tik ātri sasniedzams, „Veselības leksikona” lasītājs būs spējīgs sniegt slimniekam pirmo palīdzību un novērst dažu labu ļaunumu. Tomēr mūsu grāmata nebūt nav jāuzskata kā pamudinājums, katram uz sākt pašam patstāvīgu ārstēšanu un varbūt pat „pūšļošanu”. Gluži otrādi: mēs gribam, lai lasītājs nekad neaizmirst, ka slimnieka ārstēšana uzticāma vienīgi lietpratējam, kas ar savām ilggadīgām studijām un darbu pierādījis neapšaubāmas spējas ārstēšanas mākslā.

Mūsu vēlēšanās: lai katrs lasītājs šo grāmatu uzskatītu kā savu tuvāko draugu un padoma devēju visos grūtos brīžos!

Izdevniecība
„GRĀMATU DRAUGS”

I

Ārstniecības vēsture

Senie laiki

Medicīnas pirmsākums

Medicīna ir tikpat veca kā cilvēce, un viņas pirmie uzliesmējumi neapšaubāmi iet roku rokā ar cilvēku ģints ierašanos pasaulē. Pirmā medicīniskā palīdzība būs gan laikam sniegta dzemdēšanas, ievainojumu un asiņošanas gadījumos.

Iekšīgo slimību ārstēšanas sākums meklējams krietni vēlāk. Tā kā šādu slimību cēloņi nav acīm saredzami, tad pirmatnes cilvēks slimības pieraksta pārcilvēcīgu, pārdabīgu spēku iespaidiem. Postošas sērgas uzskatīja kā dievu dusmu zīmi; lai dievus atkal pielabinātu, t. i. lai sērgas novērstu, — bija jāskaita lūgšanas un jānes upuri. Šāds uzskats turējās ilgu laiku pat pie augsti kultūrēlām tautām, — un pat mūsu laikmetā viņš zināmās aprindās vēl arvienu turpina valdīt.

Veco ēģiptiešu ārstniecība

Tempļos ieraktie ārstniecības piederumi, chirurgiskie instrumenti, kā arī uz obeliskām vai kapu akmeņiem rakstītās piezīmes ir materiāli, kuri ienes drusku gaismas vissirmākās senātnes tumsā, un mēs dabūjam ieskatu par ēģiptiešu ārstniecības mākslas visagrāko periodu.

Ārstniecība arī pie ēģiptiešiem bija saistīta ar reliģiskām ceremonijām, upuriem, lūgšanām, inkubāciju, u. t. t., un atradās priesteru rokās. Senātnes izrakumi rāda, ka ēģiptiešu ārsti jau pratuši rīkoties ar dažādām pincetēm, lancetēm, kateteru, dzemdes spoguļiem u. t. t., izdarījuši dažādas operācijas, kā: locekļu amputāciju, kastrāciju, u. c. Cik izprotams, tad samērā uz diezgan augstas attīstības pakāpes atradusies acu ārstniecība. (Ēģipte jau kopš senlaikiem arvien tikusi stipri piemeklēta no acu slimībām.) Ēģiptes acu ārsti tika aicināti pat pie persiešu karaļu Kīra un Dārija galma.

Kas attiecas uz ģinekoloģiju, tad te zināšanas ierobežojas ar grūtniecības pazīmju novērošanu. Jau bibelē teikts, ka pie ēģiptiešiem bijušas pazīstamas arī vecmātes, un kā ēbrējietes caurmērā ūzemdējušas vieglāk nekā ēģiptietes.

Beidzot, veci zīmējumi rāda, ka arī kustoņu dziedniecība senātnē nav bijusi sveša lieta.

Vispirms ziņas par ēģiptiešu medicīnu atrodam pie Homēra.

Viņš saka: „Tie visi ir no Peona cilts, un katrs no viņiem ir ārsts.“ Ēģiptiešu ārstu slava nenovīta līdz pat Hippokrata laikam.

Kad Ēģipti ieņēma Aleksandrs Lielais, Ēģiptes ārstniecības māksla bija spiesta piekāpties grieķu ārstniecības priekšā, kuŗa iekaroja sev ilgstošu slavu, sevišķi Aleksandrijā.

Ārstniecība pie izraēlītiem

Te mums jāaprobežojas ar tām ziņām, kādas mums sniedz Mozus grāmatas. Liekas, ka medicīniskās gudrības tikušas smeltas no ēģiptiešiem. Arī pie izraēlītiem viss stāv sakarā ar reliģijas noteikumiem un ceremonijām, no kā jātaisa slēdziens, ka ārstēšanas māksla arī te atradusies priesteru rokās. Talmudā daudz rakstīts par dzimumdzīves noteikumiem (sevišķi attiecībā uz sievietēm). Ir norādījumi, ka jūdu ārsti pratuši izdarīt tā saukto „ķeizara griezumu“ (Dotce Joffan). Talmuda apcerējumi par medicīnas jautājumiem noteikti norāda uz grieķu medicīnas iespaidiem. Vēlāk jūdu medicīna un medicīniskā literatūra pilnīgi nokļuva zem arābu iespaida un zaudēja savu īpatnību.

Indiešu ārstniecība

Indiešu svētos rakstos „Vedas“ (apm. 1500 g. pr. Kr.) sastopam aizrādījumus par tā laika ārstniecību, — bet tie visi ir teurgiskas dabas. Slimības ir ļauno dievību uzsūtītas, bet veselība nāk kā dāvana no labiem dieviem. Ārstēšana notiek ar lūgšanām un upuru dzērieniem („Soma“ — dzēriens no piena un medus). Bet jau šinī laikmetā tiek minēti tādi ārsti, kuŗi nodarbojas ar ārstēšanu amata veidā.

Ārsta stāvoklis skaitījās par ļoti cienījamu. Audzēkņi (tikai no augstākām kastām) tika apmācīti zinātnēs no 12.—18. dzīvības gadam; apmācība notika zem klajas debess, birzēs, dārzos u. t. t. Skolniekiem uzlika par pienākumu būt pieklājīgiem, dievbijīgiem, humāniem un nesavtīgiem. Studijas beidzot, bija jādod svinīgs solījums, kuŗš ļoti atgādina hippokratisko zvērstu.

Indiešu ārstniecībā svarīgu lomu spēlē diētētiski priekšraksti, sevišķi attiecībā uz ķermeņa tīrību. Ārstniecības rakstos uzskaitīti bezgala daudz dziedniecības stādu, minerālu u. c. Tikpat plaša ir arī mācība par saindēšanos, sevišķi no čūsku kodumiem; Megastēns (327. g. pr. Kr.) apgalvo, ka indiešu ārstiem bijuši zināmi līdzekļi, ar ko ārstēt čūsku kodumus.

Chirurgija bijusi tik attīstīta, ka jādodomā, ka daudz kas te patapināts no grieķiem. Indiešu ārsti skatījās uz chirurgiju kā uz ļoti nepieciešamu mākslu, bez kuŗas ārsta zināšanas ir vienpusīgas. Viņi teica: „Ārsts, kas nezina chirurgijas, līdzinās putnam ar vienu vienīgu spārnu.“ Chirurgijai bijis ļoti bagāts armamentārijs, — pāri par 127 rūpīgi no tērauda izgatavotu instrumentu, karsējamo dzelžu un citu piederumu. Te atkal jāpieved indiešu izteiciens,

kuŗš atgādinā Hippokrata aforismus: „Ko nedziedē zāles un nazis, to dziedē uguns“.

Indieŗu literāturā krājumos sastopami arī vairāki darbi par kustoņu dziedināšanu.

Persieŗu, ķīnieŗu u. c. tautu medicīna

Ziņas par medicīnas stāvokli pie citām austrumu tautām ļoti tumŗas un līdzīgas vairāk teikām, nekā zinātnei. Galvenais raksts, no kuŗa var smelt zināšanas par ārstniecības stāvokli pie persieŗiem, ir Coroastra „Cend-Avesta“. Arī te redzams, ka ārstniecība bijusi saistīta ar reliģisko rituālu. Bet jau Kambīza laikā ļoti lielu slavu guva Persijā grieķu ārsti. Vēlāk grieķu ārstniecības mākslu izplatīja nestoriāņu dibinātās skolas.

Ķīnieŗi gan apgalvo, ka viņu medicīna, tāpat kā viņu kultūra, esot ļoti sena, bet par to trūkst norādījumu. Kaut cik ticamākas ziņas uzglabājuŗas tikai no pēdējiem gadu simteņiem pr. Kr. Visi jaunākie rakstnieki, kuŗi iepazinuŗies tuvāk ar ķīnieŗu medicīnu, apgalvo, ka te jau no seniem laikiem valdot liela stabilitāte.

Ķīnieŗu medicīniskos rakstos galveno vietu ieņem milzīga farmakoloģija un pārgudra mācība par pulsa darbību. Slavenākais dziedniecības līdzeklis ir Ginsenga sakne (*Panax quinquefolia*). Ļoti bēdīgi sastāv ar chirurgiju. Vēl tagad, piem., kastrēšana tiek izdarīta ļoti briesmīgā veidā (nogrieŗot visus ārējos dzimuma orgānus). „Āderes laiŗana“ tiek izdarīta reti.

Japāņu medicīna, gluŗi tāpat kā japāņu kultūra, nākusi no Ķīnas, bet jau ļoti sen kļuvusi pilnīgi patstāvīga. Tagad Japānā ir vairākas medicīniskas skolas. Vispār, Japāna piesavinās visas zināšanas no Eiropas, sūta jauno paaudzi uz Eiropu studēt un ļoti daudzējādā ziņā nav nemaz zemāk vērtējama par rietumu tautām.

Medicīna pie grieķiem

1) Homēra laikmets

Zinātniskai medicīnai pamatus likusi tā pati tauta, no kuŗas nākusi visa augstākā garīgā, mākslinieciskā un ētiskā kultūra. Apdāvinātie Grieķijas pilsoņi, apvienodamies tēvijas mīlestībā, uzskatīja par savu galveno uzdevumu — attīstīt savu līdzpilsoņu miesu un garu cieŗā saskaņā. Mazā tauta pierādīja savas garīgās spējas un lielo apdāvinātību, kuŗa palīdzēja uzplaukt mākslai un zinātnei visās nozarēs.

Ticamākas ziņas par ārstniecības mākslas pielietošanu sastopamas vispirms pie Homēra. „Ilias“ varoņiem bija pazīstama arī chirurgija. Viņi viens otram palīdzēja izvilkēt vai izgriezt šķēpu un bultu galus, apsiet ievainojumus, apturēt asiņojumus u. c. Bet ŗie medicīniskie paņēmieni tika pavadīti ar „apmierinoŗām dziesmām“.

Kā savus veselības sargus un palīgus slīmības gadījumos grieķi pielūdza Apollonu, Artemis un Pallas, Atenu, tad vēl Asklepios

(dziedinātāju) un viņa meitu Higieiu. Asklepiosam tika celts vairāk svētnīcu, nekā pārējiem dieviem. Šis svētnīcas apmeklēja slimie un viņu sūtītie, lai ar gavēšanu, peldēm, lūgšanām un upuriem sagatavotos uz svarīgāko dziedniecības paņēmieni — gulēšanu svētnīcā, tā saukto inkubāciju. Pēc templī pavadītās nakts gulētājam bija jāizstāsta sapnis, kādu tas šajā naktī redzējis, un uz sapņa pamata priesteri mēģināja izpētīt slimības raksturu un atiecīgos dziedināšanas līdzekļus. Pēdējie pastāvēja no upuriem, viņu un medus ēšanas, aptraipīšanās ar upura asinīm, vingrošanas u. c.

2) Grieķu medicīna Hippokrata laikā

Arī Grieķijā ziņas par medicīnu tītas dziļā tumsā. Dabas zinātne un medicīna gan arī jau toreiz tika uzskatītas par nepieciešamu augstākās gudrības piederumu; jau pie visvecākiem filosofiem: Talesa, Anaksimandra, Pitagora, Empedokla, Demokrita u.c. tās stāv ciešā sakarā ar teorijām par pasaules izcelšanos un kosmiskiem likumiem. Jau ļoti agri pieminētas arī medicīniskas skolas Kirēnā (Afrikas ziemeļu krastā), Rodosā, Kosā, Knidosā.

Par ārstu varēja kļūt katrs. Ārstu šķira sadalījās divās grupās: vienā ietilpa ārsti ar vispārējo izglītību, otrā — bez tās. Pēdējie nodarbojās ar kaulu lūzumu un izmežģījumu ārstēšanu, bet sevišķi ar dažām operācijām, kuņas augstākās šķiras ārsti skaitīja par pazeminošām. Vēl tagad Epīrus ielejās dzīvo ģimenes, kurās zināšanas par kaulu lūzumu un izmežģījumu ārstēšanu pāriet no paaudzes uz paaudzi.

Ārstu apmācība sākās jau vēlākos zēna gados un laikam vilkās ilgi. Vispirms bija jāiepazīstas ar dziedniecības stādiem, dziru, smēru, plāksteru u. t. t. izgatavošanu, jāmācās izdarīt vieglākas chirurgiskas operācijas. Vēlāk sākās apmācība pie slimnieka gultas. Pēc beigtām studijām ārsts izvēlējās sev noteiktu dzīves vietu.

Ārstiem bija arī savi palīgi, kuņi asistēja pie operācijām un uzņēma arī mazturīgāku slimnieku ārstēšanu. Daži ārsti praktizēja, ceļodami no vienas vietas uz otru, un veda sev līdz ceļā aptiekas. Bagātņiekiem bija savi mājas ārsti; daži grieķu ārsti pieņēma šādu mājas ārsta vietu pat pie mežoņu — barbaru — valdniekiem. Daudzas pilsētas turēja apriņķa ārstus, kuņi dažreiz tika ļoti labi atalgoti. Protams, viņu pienākumos ietilpa arī mazturīgo pilsoņu ārstēšana bez atlīdzības.

Svarīgu lomu Grieķijā spēlēja tā sauktās ģimnazijas, kurās uzturējās zēni un jaunekļi. Vingrošana te notika ģimnaziarcha un ģimnastu vadībā; pēdējie jau Hippokrata laikā nodarbojās ar lūzumu, izmežģījumu un chronisku slimību ārstēšanu. Protams, naidis un ķildas starp ārstiem un ģimnastiem bija neizbēgami.

Vēl jāsaka, ka Atēnā arī vecmātes nodibināja savu apvienību, — „cunfti“, pie kuņas skaitījās arī Sokrata māte. Par vecmāti varēja būt tikai tāda sievietē, kas arī pati jau bija kādreiz dzemdējusi; no otras puses, vecmātei vajadzēja būt vecai un vairs dzemdēt nespējīgai. Jau toreiz vecmātes bieži pārkāpa sava darbības

lauka robežas, nodarbojoties ar abortiem. Viņas bija arī precību vidutājas.

No grieķu ārstiem vislielāko slavu guva Hippokrats, kuŗa raksti (tā sauktie Hippokrata krājumi, kuŗu rakstīšanā laikam būs piedalījušies arī daži Hippokrata laika domu biedri) neapšaubāmi ir vislabākie senlaiku medicīnas literatūrā.

Medicīna hippokratiešu krājumos

1) Anatomija un fizioloģija

Hippokratieši uzsvēra, ka ārstam nepieciešami zināt ķermeņa anatomiju un funkcijas. Tomēr — krājumā anatomiski-fizioloģisko aprakstu sastopam ļoti maz, un tie paši nepilnīgi un runā gandrīz vienīgi par dzīvniekiem; tas izskaidrojams ar to, ka cilvēka liķu izmeklēšana bija gandrīz neiespējama, jo runāja pretim grieķu reliģiskiem uzskatiem. Šur un tur, līdzās ievainojumu aprakstiem, sastopamas piezīmes par atsevišķu organu iekārtu un darbību. Vissīkāk aprakstīti kauli, sevišķi galvas kauss. Arī lielākie muskuļi bijuši diezgan labi pazīstami. Turpretim nervi tiek bieži sajaukti ar dzīslām un cīpslām. Zarnu kanāla apraksts diezgan neskaidrs. Aknas, sakarā ar viņu izlietošanu upuriem, bijušas diezgan labi pazīstamas. Dziedzeriem, izņemot krūts dziedzerus, pierakstīja uzdevumu izdalīt no ķermeņa lieko ūdeni. Elpošanas organi aprakstīti diezgan pareizi; gāmurs netiek sevišķi minēts. Uzgāmuris pasargā no barības un dzēriena iekļūšanas gaisa vadā. Pāris pilienu dzēriena tomēr iekļūstot plaušās un tās dzesējot. Balss rodoties no gaisa skanēšanas tracheju iekšpusē. Plaušas sastāv no 5 lēvājiem un ir sūcekļa veidīgas. Sirds sasilda asinis, kuŗas caur dzīslām iziet pa visu ķermeni, lai to sasildītu. Aukstās asinis ietiek sirdī no aknām. Nieres ir filtrs, caur kuŗu iet ūrīns. Kā dzēriens nonāk nierēs, par to trūkst paskaidrojumu. Domāja, ka no māgas tieši nierēs ieiet daži vadi („viae clandestinae“). Dzimuma organu apraksts diezgan pareizs; ovārijas netop minētas. Piena rašanos krūtīs izskaidro ar grūtās dzemdes spiedienu uz krūšu dziedzeriem.

2) Diagnostika

Savos rakstos „Par gaisu“, „Par ūdeni“ un „Par epilepsiju“ Hippokrats noteikti noliedz to, ka slimības izcelšanās būtu saistīta ar pārdabīgiem cēloņiem. „Dievišķīgs ir kā viens, tā otrs; bet viss notiek tā, kā dabas likums to prasa“. Hellēņu attīstītā daļuma izpratne liek Hippokratam skatīties uz slimību kā uz ideālā dzīves skaistuma traucējumu; ārsta uzdevums ir: uzturēt skaistumu viņa augstumos. — Tiek novērots, ka slimības radītās vielas organismā pa slimošanas laiku pārdzīvo „negatīvības“ un „vārīšanās“ periodu, lai beidzot, nogatavojušās, ar „krīzes“ palīdzību tiktu izvadītas no ķermeņa ārā. Sakarā ar pitagoriešu mācību par skaitļu 3 un 7 mistisko nozīmi, Grieķijā ļoti izplatīta bija doma, ka slimības krīzes mēdz iestāties trešā, septītā, desmitā, četrpadsmitā un

divdesmit pirmā dienā. Bet „Prognostikonā“ tiek uzsvērts, ka krīzes nebūt nav padotas šādam skaitļu likumam.

Ārsta pirmais uzdevums ir: pareizas diagnozes uzstādīšana. Uzmanība, kādu hipokrātieši veltī šim jautājumam, ir priekšzīmīga. Tiek rūpīgi ievērots viss, ko slimnieks pats par sevi stāsta, par ko sūdzas u. t. t. Bet vislielāko svaru liek uz objektīvu izmeklēšanu. Slimnieka izmeklēšanai jānotiek no rīta, pirms saules lēkta, jo tad ārsta acs visgaišāka un prāts visasāks. Hipokrātieši grieza lielu vēribu uz slimnieka barību, sejas un ķermeņa krāsu, temperatūru, elpu un nieru, gremošanas un dzimumorganu darbību.

Pēc tam, kad slimība pazīta, ārsta svarīgākais uzdevums ir: prognoze. „Prognostikons“ sākās ar vārdiem: „Labākais ārsts ir tas, kurš lieto apdomību“, un ietver visas prognostikas uzdevumu sekošā izteicienā: „Pagājušo izzināt, tagadējo izmeklēt, nākošo paredzēt“. Kā prognostiski labvēlīgas parādības akūtās slimībās tiek uzskatītas: labs miegs, sviedru iestāšanās, atvieglotas ķermeņa kustības. No nelabvēlīgiem simptomiem vislaunākais ir tā sauktais „Facies Hippocratica“: „Deguns spīgs, acis dziļas, deniņi iekrituši, ausis aukstas un sarāvušas, ausu galiņš stāv nost, pieres āda sausa, saspilēta un asa, visas sejas krāsa dzeltena, tumša vai svina pelēka“.

Bez jau minētiem, vēl tiek aprakstīti nelabvēlīgie simptomi, kādus varam manīt acīs, elpā, krēpās, apakšķermeņa darbībā, izkārnījumos, sevišķi ūrīnā, u. c.

3) Chirurģija

No Hippokrata rakstiem daži veltīti chirurģijai, un jāsaaka, ka te sakopoti gadu simteņiem veci, vērtīgi novērojumi. „Jatreionā“ aprakstīta operācijas istaba, kādai tai jābūt, — daudzie chirurģiskie instrumenti un aparāti, asistenta uzdevumi, roku lietošana, ūdens nozīme, pārsienāmie, zondi u. c. Pret traumātiskiem asiņojumiem pielietoja saspiešanu, aukstumu un asinīs savelkošus (stiptiskus) līdzekļus. Pušumi sadzīst vai nu saaugot, vai pūžņojot. Svarīgākie līdzekļi pret pušumiem ir aukstas un siltas kataplasmas un daudz plāksteru.

Sējumos „Mochlikos“ un „Par locekļiem“ tiek runāts par lūzumiem un izmežģījumiem. Šī chirurģijas daļa izstrādāta labi, jo 1) praksē tādi gadījumi nāca bieži priekšā, un 2) te daudz palīdzēja skeleta pazīšana. Ar to izskaidrojams, ka mācība par vienkāršām fraktūrām un luksācijām nav neko daudz mainījusies pat mūsu laikos. Jaunākie pētījumi uzrāda, ka Hippokrata krājumā ļoti pareizi aprakstītas un pārrunātas tādas luksācijas formas, kuŗas pierder pie visretākām. (Mācības par lūzumiem un mežģījumiem).

4) Ģinekoloģija

Raksti „Par sieviešu slimībām“ un „Par superfētāciju“ norāda uz labu sievietes dzimumorganu funkciju izpratni un uz zināšanām par grūtniecību veicinošiem vai aizkavējošiem līdzekļiem.

Svarīgākie koncepcijas kavēkļi ir: korpulence (aptaukošanās) un nenormāls dzemdes stāvoklis. Tālāk, sastopami aizrādījumi par to, kādā ceļā iespējams pēc patikas radīt zēnu vai meiteni, un kā izdarīt abortu (kuņš senatnē neskaitījās par noziegumu). Kādā sevišķā rakstā tiek runāts par dzemdībām 7-tā un 8-tā mēnesī, un apgalvots, ka 7 mēnešus veci bērni vieglāk uzturami pie dzīvības, nekā 8-tā mēnesī dzimušie. Dzemdēšana tiek uzskatīta kā dabiska ķermeņa funkcija, kuņģi izsauc nobriedis auglis — bērns. Parasti dzemdēšanas procedūru uzrauga vecmāte, — tikai grūtākos gadījumos tiek aicināts ārsts. Vissenākos laikos sievietē dzemdējot tupēja uz ceļiem; Hippokrata laika dzemdībām bija jānorisinās gultā, bet grūtākos gadījumos — dzemdēšanas krēslā.

Pārsteidzošas ir hippokratiešu zināšanas par sievietes iekšējiem dzimuma orgāniem. Šīm zināšanām līdztekus iet attīstīta ģinekoloģiska tehnika, — pat dzemdes zonda pielietošana hippokratiešiem nav sveša. Ļoti sīki tiek aprakstītas menstruāciju nenormālības, līdz ar viņu sekām, „baltie ziedi“, dzemdes nenormālie stāvokļi un prolapsis, dzemdes iekaisums, ūdens tūska, karcinoma, polipi (kuņģus izņem ar nazi).

Hippokrata rakstu krājums cienijams sevišķi tādēļ, ka viņa vērtīgie aizrādījumi ietverti vienkāršā, ceļā formā, kādēļ tos var likt uz vienas pakāpes ar grieķu literatūras klasiskiem darbiem. Un ja šis krājums pa savu 2000 gadus ilgo pastāvēšanas laiku nebūtu panācis nekā vairāk, kā tikai daudziem devis skaidrāku jēdzienu par ārstniecību kā augsti vērtējamu mākslu un par ārstu šķiras godu, arī tad viņš izpelņīties, ka viņu nekad neaizmirst.

Ārstniecība Aleksandrija

Aleksandrīniskais ārstniecības periods ir viens no tumšākiem, jo šī perioda raksti pēc samērā īsa laika aizgāja bojā. Bet viss runā par labu tam, ka Aleksandrīniskā laikmetā ārstniecība ļoti progresējusi. Ārsti bija pa lielākai daļai grieķi, un viņu centieni bija grieķiski. Visvairāk tika godāts Hippokrats, — bet parādas arī Aristoteļa reālisma un Pirro (ap 300. g. pr. Kr.) skeptiskās filosofijas iespaids.

Ievērojamākie no Aleksandrijas ārstiem — Herofils un Erasistrats, — cilvēka anatomijas mācības dibinātāji. Te nāca palīgā vecu-vecā ēģiptiešu ieraša — liķu iebalzamēšana, kuņa lāva ieskatīties cilvēka organismā. Pierādīts pat, ka ptolemejieši atdevuši ārstiem dzīvus noziedzniekus, lai pie viņiem izdarītu vivisekciju. Celss raksta, ka vivisekciju uzsākuši vispirms vēderā, uzgriežot vēdera dobumu, tad diafragmu (pēc kam iestājās nāve), un beidzot krūšu kurvi.

Herofils no Chalcedonas (ap 300. g. pr. Kr.) bija Praksagoras un Chrisipus skolnieks. No viņa darbiem uzglabājušies tikai fragmenti. Par viņa pētījumu vērtību runā tādi fakti, kā acs stikla, ķermeņa, chorioideas un „tiklveidīgās ādas“ (laikam retinas) apraksti.

Erasistrata nopelns ir tas, ka viņš atšķir kustību nervus no jūtu nerviem.

Medicīna pie romiešiem

Jāsaka, ka īstas romiešu medicīnas vārda pilnā nozīmē nekad nav bijis, tāpat kā nav bijis romiešu filosofijas, dzejas un tēlojošās mākslas. Romiešu ieguvumi nāk no Grieķijas. Līdz pat republikas pēdējiem gadiem romieši — būdami ļoti mānticīgi — pieturējās pie pareģu grāmatām, dievu mielastiem, daudziem elka dieviem, kuŗi bija dažādu draudzīgu vai ļaunu dabas spēku personifikācijas u. c.

Plīnija piezīme, ka Romā 600 gadus neesot bijis neviena ārsta, ir pārspilējums, jo — jau 5. g. simteni tiek tādi minēti. Sulas laikā (ap 60. g. pr. Kr.) Romā jau dzīvoja prāvs skaits grieķu ārstu, pa lielākai daļai gimnastu. Tāpēc Plīnijs nepareizi atzīmē, kā pirmo ārstu Archagatu (218 g. pr. Kr.), kuŗš nodarbojās ar lūzumu un izmežģījumu ārstēšanu un tāpēc ieguva no tautas goda nosaukumu „vulnerarius“. Senāts viņam nopirka māju. Bet kaŗ Archagats pārgalvīgi uzdrošinājās ķerties pie operācijām, tad cienība drīz pārvērtās nicināšanā un īgnumā, un vārds „vulnerarius“ deva vietu citam vārdam — „carnifex“. Archagats beidzot jutās spiests pilsētu atstāt.

Romā medicīna atrada vietu tikai pēc tam, kad zinātnieki tikai izdzīti no Aleksandrijas, un Grieķija padevās Romai. Romiešu dzīve sakusa ar hellēņu garu, valodu un literātūru. Bet arī tad medicīna kļuva pie vārda tikai, kad grieķu filosofija, rētorika un dzeja sen jau bija atradušas Romā mājas vietu. Medicīna tikai tad varēja cerēt uz ievēribu un piekrišanu, ja tā saskanēja ar toreizējās valdošās — stoīķu — filosofijas prasībām. Šo grūto saskaņošanu izveda Asklēpiādess, Cicero laika biedrs un draugs. Vai viņa mācība piederēja viņam pašam, vai bija patapināta no citiem, to grūti izšķirt. Katrā ziņā, viņa skaidri manāms aleksandrīniešu un ģimnastu iespaids. Asklēpiādesa sistēmas pamatā ir Epikura atomistiskā mācība. Ķermenis sastāv no neskaitāmiem atomiem un jūtīgiem, starp viņiem ejošiem kanāļiem. Veselība pamatojas uz atomu normālām attiecībām un poru normālo platumu. Slimību iemesls: dažādo atomu sajaukšanās un caur to radītais sastrēgums. Asklēpiādesa ieteiktie dziedināšanas līdzekļi ir fizikālas un diētētiskas dabas: atturēšanās no ēšanas, ūdens dzeršana, ķermeņa noberzēšana, siltas un aukstas peldes, u. t. t. Turklāt Asklēpiādess neatzīst nekādus organismu vājinošus līdzekļus: ķermeņa pārliecīgu sildīšanu, vemšanas un caurejas līdzekļus u. c. Viņa vārdi: „Tuto, cito et jucunde curare“.

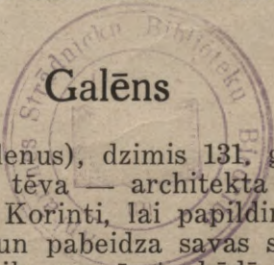
Republikas pēdējās decennijās piepildījās tas, ko bija paredzējis Kato: Roma zaudēja savu īpatnību un pieslējās grieķu garam. Izglītotās šķiras centās piesavināties grieķu gudrības. Sevišķi dzīvu interesi romieši sāka izrādīt pret medicīnu. Visagrākie romiešu medicīniskās literātūras produkti ir kompilātoriskas dabas. Tas pats jāsaka arī par Aulus Kornelīus Celsus darbu. Celsus sarakstīja lielu enciklopēdiju, kuŗā ietilpa rētorika, filosofija, militārā zinātne, lauksaimniecība un medicīna. Izņemot hippokrātisko krājumu, Celsus darbs ir vienīgais, no kuŗa varam gūt pārskatu par aleksandrīniskā laikmeta ārstniecības stāvokli.

Arī Plīnijs (Cajus Plinus Secundus) sastādījis enciklopēdisku rakstu krājumu „Historia naturalis“, kurā — gan bez kādas kritikas — ievietoti visādi raksti par tā laika mākslu, dabas zinātņi un arī medicīnu.

Pirmā gadu simteņa farmakologi

Visos vēstures periodos zinātniskās ārstniecības sabrukuma pazīmes ir: empīriskas dziedniecības līdzekļu mācības pārsvars un bezgaršīgu recepšu krājumu pieaugums. Ķeizarskāsim Romas laikā sī bezgaršība nonāca pat tik tālu, ka recepšu grāmatas sāka sarakstīt dzejā. Šādu krājumu vērtība, pa lielākai daļai, tik niecīga, ka viņu autoru vārdus nav vērts minēt. No labākām recepšu grāmatām jāatzīmē Skribonija Largausa „Compositiones medicamentorum“ (ap 50. g. pēc Kr.).

Jāpiemin arī Pedānijs Dioskoridess, kurš dzīvoja Nerona un Vespasiana laikā. Viņš, laikam kā ārsts, pavadīja romiešu karaspēku visādās zemēs. Viņa darbā, kurš sarakstīts apm. 77.—78. gadā pēc Kr., tā tad pirms Plīnija, — atrodams plašs ārstniecības līdzekļu saraksts. Botaniskā un farmakoloģiskā ziņā tas ir ievērojamākais seno laiku darbs. Arī vidus laikos visi turējās pie viņa, un pat tagad vēl austrumos tas tiek cienīts.

Galēns

Galēns (Claudius Galenus), dzimis 131. g. pēc Kr., pirmo izglītību baudījis pie sava tēva — architekta Nikona. 19-tā gadā tas devās uz Smirnu un Korinti, lai papildinātos dabas zinātnēs. Viņš bija arī Palestīnā un pabeidza savas studijas Aleksandrijā. 28 gadu vecumā Galēns tika par ārstu kādā ģimnazijā. Sešus gadus vēlāk, nemienu laikā, tas aizbēga uz Romu, kur tika uzņemts vislabākās aprindās, un ar saviem priekšlasījumiem guva ievēribu kā ārsts. Pēc 4 gadiem ķildas ar romiešu ārstiem, spieda viņu uz kādu laiku no Romas šķirties un uzsākt ceļojumu pa tagadējo Itāliju, Ķipru, un Palestīnu, no kurienes tas devās uz savu dzimtenes pilsētu — Pergāmu. Bet jau pēc īsa laika to ķeizars Lūcijs Vērus un Marks Aurēlijs Antonijs sauca uz Romu atpakaļ. Galēns miris apm. 201.—210. g. pēc Kr.

Medicīnas stāvoklis pirms Galēna bija ne visai iepriecinošs. Hippokratieši, erasistratieši, empīriķi, metodiķi, eklektiķi — visi bija nesamierināmi sanaidojušies. Visa nemiera cēlonis bija tas, ka starp zinātniskās medicīnas prasībām un viņas praktisko pielietošanu bija dziļa, vēl nepārejama plaisa. Galēns uzņēmās šo plaisu iznīcināt, atdotot anatomijai un fizioloģijai viņas pirmdzimtās tiesības, kurās empīriķi un metodiķi tām bija atņēmuši; tā atkal atdzīvojās praktiskā, medicīniskā skola.

Galēns būtu guvis lielus panākumus, ja vien pats nebūtu no devies maldīgām idejām — apvienot medicīnas zinātnisko un māksliniecisko pusi ar filosofijas palīdzību. Vissliktākais bija, ka

viņš izvēlējās sistēmu, kura vismazāk varēja šo grūto uzdevumu veikt: plātonisko. Šīs sistēmas teleoloģiskā uztvere, kura katram jautājumam rod atbildi un katrai miklai atminējumam, ar savu maldinošo mirdzumu gadu simteņiem ilgi turēja medicīnu savos valgos.

Galēns, bez 125 filosofiskiem, matēmatiskiem, gramatiskiem un juridiskiem darbiem vēl izdevis ap 130 medicīnisku rakstu, no kuriem uzglabājušies 83.

Pēc Galēna romiešu medicīniskā literatūra neuzrāda vairs nekā ievērojama. Vairums rakstu ir — vienkāršas recepšu grāmatīņas, pat dzeju formā rakstītas.

Vidus laiki

Ārstniecība pie bicantiešiem

Chronoloģiskā ziņā Bicantes ķeizara valsts ir it kā vidus laiku robeža; kultūrvēsturiskā — viņa ir saite starp seniem un jauniem laikiem, kuŗi balstas uz kristianismu. Germaņi bija šī jaunā laikmeta iezvanītāji un attīstītāji. Viņu pirmātnējais spēks satrieca romiešu pasaules slavu. Vēl tūkstots gadus vēlāk vienkāršs vācu mūks satriec vēl smagāko romiešu hirarchijas jūgu. Kristianisms pārveidoja cilvēces dzīvi un centienus. Visām domām vajadzēja atrāties no zemes un piegriezties reliģiskiem jautājumiem. Viss pasaulīgais bija jāuzskata tikai kā pārejas laiks, kā sagatavošanās uz debesīm. Protams, ka reliģijā, kuŗa cilvēkam sola svētlaimību caur ticību, pasaulīgai gudrībai piekrīt niecīga loma; šī gudrība tiek atzīta pat par grēcīgu un nosodāmu, ja viņa runā pretim baznīcas mācībām. Baznīcas autoritātes atklāti sacēlās visvairāk pret dabas zinātnēm, jo tās nesaskan ar bībeli un izplata tautā maldīgus ieskatus par Dieva pasauli un svētiem rakstiem.

Ārsti nu atradās starp divām ugunīm: viņu darbs pilnīgi saskanēja ar kristīgās ticības noteikumiem — palīdzēt savam tuvākam, — bet zinātne, uz kuŗas šī palīdzība balstījās, pēc baznīcas domām bija pagāniska.

Medicīnas vēsturei no svāra atzīmēt divus kristianisma iespāidus: filosofijas pārveidošanu un dažādu sociālu iestāžu dibināšanu.

Kā viens no filosofijas mitekļiem jāatzīmē otrā Aleksandrijas skola, kur no pagānisko, austrumniecisko, ebrejisko un kristīgo elementu sajaukšanās izauga „neoplatonisms“, māģijas, astroloģijas un alkīmijas pamats. Šīs trīs pēdējās lika pamatakmeni jaunlaiku zinātnēm: fizikai, astronomijai un ķīmijai.

Tā saukto noslēpumaino zinātņu pirmsākums meklējams visvecākos vēstures laikmetos, it īpaši pie kaldejiešiem, no kurienes tās nokļuva Ēģiptē un Persijā, bet no turienes Grieķijā un Italijā. Sevišķi auglīgu zemi tās atrada pie romiešiem. Stingrība, ar kādu daži, sevišķi kristīgie Romas ķeizari, vajāja māģiju, nespēja to izskaust; vecā māģicība, ietērpta jaunās, kristīgās formās, uzturējās pie dzīvības arī vidus laikos, jā, pat līdz jaunākiem lai-

kiem. Ļauno garu vietā tagad sāka piesaukt Dievu un visus brīnumdarītājus — svētos.

Jaun-platonisma mācība (par visas radības vienību) veda uz domām, ka matērija ir spējīga pieņemt visdažādākās formas, un ka zem noteiktiem apstākļiem vienkārši metālli var pārvērsties zeltā. Ar šo zelta meklēšanu nodarbojās alķīmija, kādēļ viņa no visām noslēpumaino zinātņu nozarēm uzglabājusies visilgāk; zeltu gan tā neatrada, bet noveda pie kaut kā vērtīgāka: pie zinātnes — ķīmijas. Alķīmijas dzimtene laikam ir Ēģipte. No šejienes alķīmija nokļuva Romā (ķeizaru laikā), kur tā Diokleciānā atrada sev pretinieku: viņš lika sadedzināt visus sacerējumus par alķīmiju.

Nabagu un slimnieku kopšana

Kristiānisms izsauca tādas iepriecinošas parādības, kā patversmju dibināšanu nabagiem, slimiem, pamestiem u. c.

Izņemot Indiju, kur budisti jau sen bija dibinājuši patversmes slimiem cilvēkiem un dzīvniekiem, nevienā citā zemē pirms Kristiānisma ieviešanas nebija ieviesta kārtīga, normēta nabagu un slimu apgāde. Katrā ziņā, vērdzība, cik pate par sevi tā ļauna arī nebūtu, tomēr pasargāja valsti no nabagu uzturēšanas. Bez tam, kā pie grieķiem, tā pie romiešiem tika algoti ārsti nabadzīgām aprindām. Cik tomēr līdzietība pagāniem bija sveša, pierāda tā lielā izbrīnīšanās, ar kādu tie uzskatīja pirmās kristīgo celtās slimnīcas.

Jau pirmās kristīgās draudzes slimnieku un nabagu kopšanu uzskatīja kā savu vissvētāko pienākumu. Kamēr viņām bija jācīnās ar nabadzību un vajātājiem, viņu darbība bija ļoti ierobežota. Bet kristiānisma valdīšanas laikā, kad kristīgo rokās nāca pagānu svētnīcas ar visiem dārgumiem, visur sāka pacelties daždažādas patversmes, tādā skaitā un apmēros, kādus vēlākie laiki vairs nav pieredzējuši.

Vecākās, kristīgās draudzēs visi draudžu locekļi, sevišķi sievietes (un starp tām diakonu palīdzes — diakonises) ziedoja sevi tuvāko mīlestības darbiem. Vēlāk šo uzdevumu uzņēmās dažādie sieviešu un vīriešu ordeņi.

Viena no visvecākām patversmēm tika dibināta no sv. Bāzīlija ap 370. gadu Cezarejā, Kapadoķijā. Visvecākā slimnīca rietumu zemēs ir sv. Fabiolas dibināta ap 400. g. Romā. No vēlākām patversmēm jāpiemin ķeizara Aleksija I. Konstantinopolē celtais „Orfanotrofejs“, kurā varēja uzņemt ap 10.000 cilvēku, un kur kopšanā piedalījās augstāko aprindu vīrieši un sievietes (Aleksija meita, ķeizars Manuels Komnenus). Sevišķa vērība tika piegriezta neskaitāmiem izliktiem bērniem; tomēr istas bērnu patversmes nodibinājās tikai ceturtā g. simtenī.

Medicīniskā literatūra Bicantes laikmetā

No šī laikmeta atlikusi laba tiesa medicīnisku rakstu; bet pat vislabākie no viņiem nav patstāvīgi; pa lielākai daļai tie ir izvilkumi no agrāko laiku rakstiem, tomēr, ņemot vērā to, ka oriģināļi bija pazuduši, arī izvilkumiem liela vērtība.

Svarīgākais no šiem rakstu krājumiem ir sastādīts no *Oribāzija*, kurš bija Jūliāna Atkritēja ārsts. Krājums sastāv no 70 grāmatām, izvilkumiem no Hippokrata, Erasistrata, Dioskorīda, Galēna un dažu slavenu ķirurgu (*Antilla*, *Archigēna*, *Heliodora*, *Herodota*, *Leonīda* u. c.) darbiem.

No 5. g. s. ārstiem mināmi: *Hesichijs* no Damaskus un viņa dēls *Jakobus*, (pazīstams ar savu mācību par vieglas, nekairinošas, udeņainas diētas vajadzību), *Asklepiodotus*, *Palladijs* un *Severus*.

Otrs, līdz mūsu laikiem uzglabājies, rakstu krājums pieder *Aēcija* spalvai. Ievērojamākais no 7. g. s. ārstiem ir *Pauls no Eģinas*. Viņa darbs „Atmiņu grāmata“ (7 daļās) arī ir kompilācija, bet tomēr atšķiras no citiem rakstiem ar zināmu patstāvību, sevišķi chirurgijas jautājumā. Pie arābiem *Pauls* no Eģinas bija ļoti iecienīts kā akušers („*Alkabaweli*“).

Desmitā g. s. *Teofāness Nonnus* uz ķeizara *Konstantīna Porfirogeneta* pavēli sastādīja kādu medicīnisku grāmatu, kuŗa ir izvilkums (brīžiem diezgan neapdomāts) no visas medicīniskās literatūras; grāmatā lielāko vietu ieņem farmakoloģija.

11. g. s. parādījās *Michaēla Psella* lielā enciklopēdija, kuŗā, starp citu, ietilpst raksti par diētu, par akmeņu dziedinošo spēku, par mazgāšanos u. c.

Arābu medicīna

Arābi iepazinās ar grieķu medicīnu tikai tad, kad tika ieņemta *Sīrija* un *Persija*, un kad šajās zemēs atvērās jūdu un kristīgo skolas; uz dažu kalifu pavēli *Džondisaporas* skolās skolotāji pārtulkoja *Hippokrata*, *Galēna*, *Dioskorīda* u. c. rakstus.

Grieķu medicīnisko darbu tulkojumi arābu valodā — un arī viens, otrs oriģināldarbs — uzglabājušies prāvā skaitā līdz pat mūsu laikiem, tāpat arābu medicīnu rakstu tulkojumi latīņu valodā. Turpretim ļoti maz rakstu parādījušies tieši oriģinālvalodā, un tāpēc grūti dot noteiktu spriedumu par arābu medicīniskās literatūras saturu un vērtību, sevišķi tādēļ, ka reti kāds no grieķu ārstiem sīki pārzināja arābu valodu.

Arābu medicīnisko rakstu nepatstāvība visspilgtāk izpaužas anatomijā un fizioloģijā. Arābu reliģijas noteikumi noliedza katru nodarbošanos ar anatomiju, jo jau pieskārsšanās pie beigta ķermeņa aptraipa cilvēku, un, bez tam, korāns māca, ka arī pēc nāves miesā uzturas vēl dzīvības dzirkstelīte, kuŗa nepieciešama atmodai pastarā dienā.

Kā arābu medicīnas ziedu laiks jāskaita desmitā g. s. otrā pusē, kad dzīvoja viens no arābu slavenākiem ārstiem, *Abuls Kazims el Cārēvī*. Viņš sarakstījis ļoti plašu darbu „*Altasrif*“, kurā sevišķu uzmanību piegriež chirurgijai. Šis darbs viss pārtulkots latīņu valodā.

Vēl jāpiemin *Ebn Sina*, saukts *El Šeichs Arrajis* (nozīmē: ārstu valdnieks); viņš dzīvoja no 980.—1037. g.; jau kā zēns, tas izpelnījies zinātnieka slavu, un medicīnu viņš izstudējis ar 17 gadiem. Vēlāk viņš dzīvoja dažu persiešu valdnieku galmos, kur ieguva vezīra tituli. Politiskas cīņas noveda viņu cietumā, no kurienes tas bēga uz *Ispahanu*, kur pie galma tas atrada vislabāko uzņemšanu. — Viņš sarakstījis ap 105 rakstu par visādām zinātnes nozarēm; 6 no viņa medicīniskiem rakstiem ir drukāti. Svarīgākais no šiem darbiem, arābu literatūrā visslavenākais, „*Kanun fi't Tib*“ ir drukāts arābu, ebreju un latīņu valodās, pēdējā iznācis 29 izdevumos.

Medicīna pie ģermaņiem

Medicīnas pirmsākums pie ģermaņiem uzrāda to pašu teurģisko un empīrisku elementu maisījumu, kā pie citām tautām viņu pirmā attīstības posmā. Ārstniecība atrodas priesteru (druīdu), priestereņu un „balto sievu“ („sagas“ pie gotiem „alrune“) rokās; izveseļošanas mēģina panākt ar svētiem vārdiem un burvju līdzekļiem. Slavenākie dziedniecības stādi ir: amuļi (vēja slotiņa — *Viscum quernum*), mandragoras sakne (*Atropa Mandragora*), žogu biete (*Bryonia alba*), baltā drigene (*Datura Stramonium*), no kurām taisīja smēres un burvju dzērienus. Dziedinošs spēks bija arī svētītiem akmeņiem — belemnītiem un echinītiem, kuņus vēl tagad atrod — ar rūnu zīmēm aplātus. Ne tikai priesteriem un svētām sievietēm, bet arī valdniekiem bija dots spēks ārstēt slimos. Tie dziedināja skrofulus un strumu, uzliekot rokas. Šaurākā nozīmē, dziedināšana atradās sieviešu rokās. Kā mājā, tā kara laukā viņas nodevās slimo un ievainoto kopšanai. Diezgan agri pie ģermaņiem sastopami ārsti („Lākare“, vēl tagad zviedriski „*Laeger*“, no kā laikam cēlies krievu „lēkar“). Ārsti nāca no zemākām šķirām, un viņu darbu uzskatīja par apkaunojošu. Jau vecos ziemeļtautu rakstos piemin asiņainas operācijas, amputācijas un pat mākslīgas locekļus. Kopš 13. g. s. sāk pieminēt arī vecmātes. Grūtu dzemdību gadījumos izved tā saukto „ķeizara griezumus“.

Vislielāko iespaidu uz Vakar-Eiropas kultūru atstāja garīdznieku ordeņi, sevišķi Benedikta ordenis. Sv. Benedikts uzlika ordeņa brāļiem par vissvarīgāko pienākumu studēt dažādas zinātnes. Studijās svarīga vieta tika ierādīta medicīnai.

Medicīna pirmās universitātēs

Vakar-Eiropas vēsturē kā svarīgs notikums jāuzskata pirmo augstskolu dibināšana. Slāpes pēc augstākas zinātniskas izglītības pārņēma arvien plašākus sabiedrības slāņus. Līdz tam izglīti-

ba atradās gandrīz vienīgi baznīcas rokās, un zinātne tika pieskaņota baznīcas mācībai par pasauli un viņas izcelšanos; ar to nevarēja apmierināties viens, otrs gaišāks prāts; tauta sāka mōsties, un līdz ar viņas atmodu radās pieprasījums pēc skolotājiem un ārstiem.

Augstskolās sākumā valdija grieķu kultūra, kas sevišķi saikāms par medicīnu; 12. g. s. tai pievinojās arābu kultūras sasniegumi; 13. g. s. arābisms gūst virsroku. 14. un 15. g. s. notiek klasisko stūdiju atjaunošana, un arābu virskundzībai pienāk gals

Salerno. Salerno pilsētā pastāvēja medicīniska skola, kuras dibināšana laikam notikusi 9. g. simtenī. Kā liekas, tad viņas ierosinātāji būs bijuši pilsētas ārsti, un viņu piemēram sekoja juristi un filosofi. Tā pamazām attīstījās kaut kas līdzīgs augstskolai, kurā mācīja visu, izņemot teoloģiju. 10. g. simtenī Salerno ārsti bija jau tik slaveni, ka pie viņiem nāca palīdzību meklēt no visām pasaules malām gan valdnieki, gan baznīcas tēvi. 1213. gadā Keizars Fridrihs II. apvienoja filosofisko, juridisko un medicīnisko skolu vienā universitātē; medicīniskā fakultāte pacēlās pāri pār abām citām, un Salerno guva goda vārdu „civitas Hippocratica“.

Salerno skolas vēsturē atzīmējami 3 periodi: grieķu medicīnas valdīšanas laiks, arābu pārsvars un arābu kultūras noteikta virskundzība.

Kas attiecas uz medicīnisko fakultāti, tad te vistrūcīgākās zināšanas bija anatomijas nozarē. Salerniešu anatomiskā literatūra balstās uz diviem rakstiem: „Cūkas anatomija“ no Kofo un „Demonstratio anatomica“. Diagnostika neiet tālāk par pulsa izklausīšanu un ūrīna pētīšanu. Vissikāk tiek pārrunāti akūti saslimšanas gadījumi un pie viņiem uznākošās krīzes. Terapija, sevišķi pirmā skolas periodā, ir diētētiska.

Salerno universitāte ilgu laiku bija vienīgā augstskola, kur bija iespējams iegūt augstāko medicīnisko izglītību. Kad arābisms ņēma pārsvaru pār hippokratisko virzienu, Salerno spožumu aptumšoja jaunas augstskolas Bolonā, Padujā un Monpeljē. Vissmagākais sitiens Salerno universitātei bija jaunas augstskolas dibināšana Neapelē no Fridriha II. 14. g. simtena vidū Salerno skolas slava bija jau novitusi. 29. novembrī 1811. gadā Napoleons skolu slēdza; Burboņi viņu atkal atjaunoja, bet savus agrākos slavas augstumus tā vairs nav sasniegusi.

Pārējām itaļu augstskolām, attiecībā uz medicīnu, maz nozīmes. Bet jo lielāka konkurence Salerno skolai izauga Monpeljē augstskola, pie kuras dibināšanas ņēma dalību jūdu zinātnieki, un kur vēlāk mācījās jūdu jaunatne. No Itālijas un Parīzes skolām iznāca šolastiķi, no Monpeljē — praktiķi.

Parīzes universitāte guva slavu ar filosofijas un teoloģijas fakultātēm; medicīniskā fakultāte līdz pat 16. g. s. sākumam te atradās bārenītes stāvoklī. To pašu var teikt par ļoti vecām spāņu, portugāliešu un angļu augstskolām: Valencijā, Salamankā, Leridā, — Lisabonē, Koimbrā, — Oksfordē un Kembridžā.

Visvecākā vācu universitāte tika dibināta Prāgā 1348. g. no

karala Kārļa IV. un bija ilgu laiku Vācijas zinātniskās dzīves centrs. Arī Vācijas vecākās augstskolās medicīnas fakultāte ilgu laiku bija pabērna lomā.

Šolastikas periods

Šolastika noveda tiktālu, ka domāšanas vietā iestājās rotaļa ar „jēdzieniem“, un jēdzienu vietā bieži vien nāca tikai tukši vārdi. Šīnī ziņā šolastika gadu simteņiem ilgi aizkavējusi dabas zinātnes un medicīnas attīstību.

Šī perioda medicīniskai literatūrai tikai bibliografiska nozīme, jo viņa nesatura gandrīz nekā cita, kā tikai pārgudras dēfīnīcijas un medicīnas pamatjēdzienu dialektiskus paskaidrojumus, vai arī bezgalā garus Hippokrata, Galēna un arābu mācības komentārus. Pat tie pāris vērtīgie aizrādījumi, kuŗi pamirdz starp grāmatas lapām, noslikst nebaudāmu teoriju un tukšu spekulāciju jūrā.

Brīvāku garu uzrāda Padujas augstskolas absolventi. Viņu priekšgalā stādams „ķeceriskais“ Pjetro no Abanas, kuŗa likis tika vēl nosodīts ar sadedzināšanu. Viņa ilgi slavenais „Conciliator differentiarum“ centās noskaidrot medicīnisko ķildu iemeslus un pēc iespējas tos novērst. Viņa darbi uzrāda solīdas zināšanas fizikā, astronomijā un ķīmijā.

Garīgās atmodas laikmeta vēstneši

Visvairāk medicīnisko apvērsumu sekmēja anatomijas stūdiņu atjaunošana. Tās gan netika pārtrauktas arī vidus laikos. Jau Fridrihs II. 1224. gadā lika salerniešiem pie sirds, lai stūde anatomiju; 1238. gadā viņš pat pavēlēja, ka katrus 5 gadus atklāti jāizdara viena liķa sekcija. Arī citas ziņas norāda, ka Itālijā jau pirms Mondīno nereti notikušas anatomiskas dēmonstrācijas. Kā materiālu izlietoja visu, ko vien varēja dabūt: notiesātos noziedzniekus, liķus no slimnīcām, — jā, pat kapsētās nereti tika izdarītas liķu zādzības. Pat tajās pilsētās, kur augstskolu nebija, attiecīgas iestādes sarīkoja publiskas anatomiskas dēmonstrācijas, kuŗu vadīšanai izaicināja slavenus profesorus; tas tika darīts tādēļ, lai vietējie ārsti varētu mācīties. Tiek pieminēts par notikušiem sekciju gadījumiem arī tiesas zālē. Jā, Perudžijas ārsti nebaidījās izdarīt sekcijas 1348. gadā arī pie mērī mirušiem.

15. gadu simtenis

Franču chirurgijas uzplaukšana 13. un 14. g. simtenī notika zem Itālijas iespaida. Ilgu laiku itāļi un franči šīnī ziņā atradās uz vienādas pakāpes. Bet jau 15. g. simtenī var manīt Francijas iespaidu uz Itāliju. Slavenākie itāļu ārsti bija: Pjetro di Ardže-

lata (profesors Boloņa, „Chirurgia“ autors), viņa skolnieks — venēcietis Marčello Kumāno (chirurgiska „Vademecum“ autors) un Leonardo Bertapalja, profesors Padujā.

Chirurgijā vidus laiku pēdējos gadu simteņos

Neskatoties uz chirurgijas uzplaukšanu 13. g. simtenī, tā Rietum-Eiropā pamazām palika atpakaļ. Tā kā zinātniski izglītotie ārsti tai nepiegrīza lielas vēribas, tā nonāca empīrisku speciālistu rokās, no kuriem daži bija ieguvuši zināmu veiklību un praksi. Radās dažādas skolas, dažādas metodes, un līdz ar to — liela domu starpība.

Jau senos laikos pie operācijām lietoja narkotiskus dzērienus, sevišķi no jau hippokratiešiem pazīstamās mandragoras saknes. Tad šī ieraša nogrima aizmirstībā. 13. g. simtenī Teoderichs runā par narkotiskām inhālācijām, tālāk — 14. g. simtenī Giū Šoljāks narkozei ieteic opiju (iekšķīgi); to akceptē arī Ipermans u. c. Jau Plīnijs piemin smēres, kuņas lietotas lokālai anestēzijai. Vēlāk anestēzei lietoja kaltētu krokodiļa ādu, pulvēra un smēru veidā.

Medicīniskā pārvalde un tiesa

Jau vidus laikos vispārējā veselības kopsāna uzrāda iepriecinošu progresu. Lielo rūpību, kādu romieši veltīja šim jautājumam, pārņēma arī ģermaņu tautas, sevišķi goti. Tomēr, zināmu kārtību ievēda tikai normaņi, karalis Rogers Sicīlijā un Fridrihs Hohensaufenē. Tika noteikta medicīnisko studiju kārtība un studiju laiks, ārstu tiesības un pienākumi, aptieku iekārta un pārvalde un sanitārās policijas uzdevumi. Keizars Fridrihs II. izdeva noteikumu par medicīnisko studiju ilgumu (loģikai, kā sagatavojošai zinātnei un medicīnai 8 gadus). Pēc 8 gadiem bija jāiztura pārbaudījums Salerno kollēģijas priekšā un vēl vienu gadu jāstrādā praktiski zem „protomediķa“ uzraudzības. Chirurgiem vajadzēja studēt vienu gadu, čakli mācīties anatomiju un pēc tam arī turēt pārbaudījumu Salernā. — Tādā pašā kārtā tika izstrādāta ārstēšanas takse (ārstu honorāri). Visvecākās ziņas par medicīnālās policijas rīkojumiem (barības vielu tīrība, ielu tīršana un būvju policija) nāk no Augsбургas (no 1140. gada) un Ulmas. Itālijā keizars Fridrihs II. izrāda sevišķu rosību ar noteikumiem par gaisa tīršanu no pūstošām vielām, par barības līdzekļu viltošanu, indīgu vielu pārdošanu u. t. t.

Ar likumdošanas attīstību roku rokā iet tiesiskā medicīna. Zinātniskā „Medicina forensis“ apstrādāšana sākas tikai Kārļa V. laikā.

Slimnieku kopšana vidus laikos

Vecākās slimnīcas atrodamas Itālijā. Romā pirmo slimnīcu uzcēla ap 400. gadu kāda dievbijīga sieviete F a b i o l a. Nā-

košos divos gadu simteņos slimnīcas radās gan vienā, gan otrā Itālijas pilsētā, vēlāk arī Anglijā un Vācijā. Sevišķi par viņām rūpējās Kārlis Lielais, bet visvairāk slimnīcu celšanu gan laikam sekmēja krusta kari, kuŗu laikā gan austrumos, gan rietumos tika celtas patversmes un dibinātas savienības slimnīeku kopšanai. No tām jāmin: Johannitu, vācu bruņinieku un Lācaristu ordeņi. Jeruzalemē jau Kārļa Lielā laikā pastāvēja slimnīca. 11. g. simtenī to sagrāva turki, bet Amalfi tirgotāji to drīz atkal uzcēla un atdeva benediktīniešu — mūku rokās. 1100. gadā slimnīcā iestājās jauni muižnieki, no krusta karotāju pulkiem, lai palīdzētu slimnīekus kopt, un tā kopēju skaits redzami pieauga; toreizējais slimnīcas „rektors“ Gerhards Toms nodibināja brāļu apvienību Jānim Kristītājam par godu; pāvests to apstiprināja 1113. gadā. No visām pusēm sūtītās dāvanas un norakstītie mantojumi šo ordeņi padarīja īsā laikā tik bagātu, ka tas savu darbību varēja paplašināt, ierīkojot slimnīcas visās svarīgākās Itālijas, Spānijas un Francijas ostās.

Jaunie laiki

16. gadu simtenis

Ar 16. g. s. vēsturē sākas jauns laikmets. Visos dzīves jautājumos norisinājās apvērsums. Svarīgākais šo apvērsumu cēlonis: daudzu jaunu augstskolu dibināšana, no kurām vairākas spēlēja lielu lomu arī medicīnas veicināšanā, kā, piem., Bāzeles, Tībingenes, Vitenbergas, Jēnas, Leidenes u. c. universitātes. Tādu pašu iespaidu guva arī Itālijā dibinātās zinātniskās biedrības, kā, piem., Platona akadēmija Florencē, Reinas biedrība Heidelbergā u. c. Dažu šo biedrību galvenais mērķis bija: nodarbošanās ar dabas zinātnēm.

Šīnī laikā tika atrasta Amerika (1492. g.) un jūras ceļš uz Indiju (1498. g.). Bez tam, Koperniks radīja astronomijā veselu revolūciju, kurai vajadzēja atsaukties uz visām zinātnes nozarēm. Bija jāpārvērtē vecās vērtības. Redzes apvērksnis paplašinājās, un cilvēks guva citu jēdzienu kā par pasauli, tā pats par sevi. Un tā kā šīnī laikā tika atrasta drukāšanas māksla, tad radās iespēja izplatīt jauno gaismu pa malu malām. Agrāk izglītība bija pieejama tikai bagātņiekēm, kas spēja nopirkt dārgos manuskriptus; tagad drukātās grāmatas kļuva tik lētas, ka arī nabagāki ļaudis spēja sev tās iegādāties.

Liela nozīme jāpieskir šīnī laikā atjaunotām, klasiskām studijām, — humānismam, kas sevišķi izpaudās mākslā: Miķeļa Andželo, Rafaēļa un Ticiāna gleznās un Luītera un Palestrīnas dziesmās.

Atmodas laikmeta svētību laikam neviena zinātne nesajuta tik lielā mērā, kā dabas mācība un medicīna. 16. g. simtenī lielu vēribu sāka piegriezt anatomiskām studijām, kā to redzam pie Andželo, Rafaēļa un, par visām lietām, Lionardo da Vinči. Pēdējais sastādīja pēc paša preparātiem lielu anatomisku zīmējumu krājumu, 13 sējumus biezu. 200 lapas no šī krājuma ir Anglijas karalienes īpašums un nesen tikušas ar fotografijas palīdzību pavairotas. Viņas pierāda, ka Lionardo da Vinči ir bijis viens no izglītotākiem sāva laikmeta anatomiem.

Kā viens no šī laikmeta cīnītājiem jāpiemin Bombasts Paracelss. Viņš dzimis 1491. gadā Einzīdelnē. Viņa tēvs Vilhelms bija klostera slimnīcas ārsts, bet māte — klostera pārraudze. 1502. gadā Paracelss līdz ar vecākiem pārgāja uz Kernteni, kur tēvs darbojās kā ievērojams ārsts. 1506. gadā Paracelss iestā-

jās Bāzeles universitātē. Vēlāk viņš ieguva plašas dabas-zinātniskas, vēsturiskas un ķīmijas zināšanas pie abata Tritēmijs un sevišķi bagātā Sigmunda Fugera laborātorijā, Tirolē. 1526. gadā Paracelss dabūja pilsētas ārsta vietu Bāzelē. Gadu vēlāk tas lasīja lekcijas Bāzeles augstskolā. Pēc diviem gadiem viņa stāvoklis, laikam caur paša vainu, kļuva tik nedrošs, ka nācās Bāzeli atstāt. Paracelss kādu laiku uzturējās Eslingenē, Virtembergā, tad ceļoja pa Austriju, Tirolu un Šveici. Miris 24. septembrī 1541. gadā Zolzburgā, kur vēl tagad atrodama viņa kapa vieta.

Paracelsa cēlais raksturs tiek no viņa piekritējiem tikpat augsti slavēts, cik no viņa pretiniekiem dziļi nonicināts. Nav šaubu, ka viņa rakstura pamatā bija cēlas īpašības; bet cietā audzināšana, pastāvīgā klejošana no vienas vietas uz otru, kā arī saņūgtinājums, kuŗam par iemeslu bija Paracelsa nopelnu un talanta neatzišana no pretinieku puses, — viss šim cēlajam kodolam apvilka apkārt cietu čaulu, — skarbumu, kāds nereti piemīt neatzītiem ģenijiem. Bet viņa rakstos izlauž sev ceļu vienkāršā, taisnā daba, cilvēku mīlestība un cēls uzskats par ārsta uzdevumiem.

Paracelss ir viens no tiem, kas 16. g. simteņa sākumā karaļa pret medicīnā iestājušos sastingumu. Paracelsā gaiši uzliesmo vācu un šveiciešu brīvības cīnītāja gars. Bet viņa reformācijas ceļš stipri atšķiras no tā, pa kādu gāja citi. Pretim visām tradīcijām, Paracelss sāk turēt priekšlasījumus vācu valodā (lai tauta saprastu). Vismazāk viņam no svara anatomija. Ne mirušais, bet dzīvais cilvēks ir viņa pētījumu objekts.

Paracelsa mācības pamatā ir jaun-platonisms. Cilvēks ir makrokosma (lielās, ārējās pasaules) attēls — mikrokosms. Viņš sastāv no sadedzināmām un uguni saturošām vielām: sēra, dzīvsudraba, sāls u. c. Slimību cēloņi ir tā sauktie „Entia“, t. i. visi uz cilvēku iedarbojošies iespaidi: 1) „Ens astrorum“ (kosmiskie iespaidi), 2) „Ens veneni“ (barībā atrodamās kaitīgās vielas), 3) „naturale et spirituale“ (cilvēka miesīgās un garīgās organizācijas nepilnība) un 4) „Ens deale“ (Dieva sūtītais liktenis). Katrs no šiem iespaidiem var izsaukt slimību. Sevišķi liela nozīme „Ens veneni“, kuŗā ietilpst arī visas dzīvnieciskās indes.

Galvenais, ko Paracelss uzsver, ir terapija. Tā kā slimība pēc būtības ir kaut kas garīgs, tad ārstēšanai jāatrod tādi iespaidi, kas šim garīgam, slimības sēklai, nostājas naidīgi pretim. Tādi līdzekļi ir „Arcana“. Zem tiem jāsaprot, galvenā kārtā, tādas substances, kuŗas ar sava „slepenā tikuma“ palīdzību pamodina dabas dziedniecisko spēku, vai iznīcina un izdzēs slimības „sēkli“. Lielā nozīme, kādu Paracelss piešķir Arkaniem, balstās uz to, ka toreiz stipri bija izplatīts sifiliss un viņa ārstēšana ar dzīvsudrabu; abi — kā slimība, tā zāles — bija tautai nesaprotami. Teosofiskais viedoklis noved Paracelsu līdz izteicienam, ka Dievs radijs zāles tikai slimību dēļ; tāpēc Paracelss visu pasauli nosauc par lielu aptieku, un Dievu — par virsaptiekaru.

Svarīgākie no Arkaniem ir metālu preparāti un stādu esences un tinktūras, sevišķi — opijs. Paracelss piegriezta lielu vērību dabiskiem dziedniecības avotiem, diētai, svaigam gaisam, gavēšanai un lūgšanai.

Paracelsa rakstiem par chirurgiju ir liela vērtība: viņš atmet dažus novecojušos paņēmienus, piem., karstu dzelzi, saēdinošas vielas, u. t. t., un pastrīpo operātoru naža nepieciešamību.

Bez Paracelsa, arī liels skaits citu ārstu centās papildināt savas zināšanas ar novērojumiem, kuŗi atzīmēti gan atsevišķās grāmatās, gan vēstulēs, gan dažādu konsiliju krājumos.

Vislielāko svētību ārstu praksē ienesa klīniskās mācības ieviešana. Lai gan kaut kas tamlīdzīgs notika jau pie arābiem un Salerno augstskolā, tomēr klīniskai mācībai noteikti deva vārdu tikai 16. g. simtenī Montanus no Padujas. Pēc viņa nāves iestājās klusums, kas turpinājās līdz 1578. gadam, kad Albertino Botoni un Marko delji Odi atkal atjaunoja Montana iesākto darbību. Pēc viņu nāves pauze ieilga līdz 1637. gadam.

Arī Pāvijas un Genujas augstskolas ievēda klīnisko mācību. Bet vislabāk tā tika nostādīta Holandē, kad Villems van der Strāpens to uzsāka Utrechtā, bet Herniuss un Šreveliuss — Leidenē.

Praktiskā medicīnā Itālijā ieņēma pirmo vietu. Jau 15. g. simtenī Antonio Benivjēni (miris 1502. gadā) ieguva ārkārtīga novērotāja slavu. Visdziļāk praktiskā medicīnā bija pagrimusi Francijā. Parīzes fakultāte kā sastingusi turējās pie Galēna mācības un tā radīja spilgtu pretstatu jaunākās chirurgijas spīdošai uzvaras gaitai. Šinī laikmetā Francija neuzrāda nekā jauna. Jāatzīmē tikai profesora Beijū (Baillou) darbs par epidēmiskām slimībām. Daudz ražīgāka ir Holande, kuŗa uzrāda veselu rindu krietnu praktisku mediķu; no tiem ne viens viens ir uzrakstījis dažu vērtīgu apcerējumu. Pie viņiem jāpieskaita arī kā botaniķis pazīstamais Rembērs Dodoēns (1518.—1585.) profesors Leidenē, — viens no ievērojamākiem epidēmiografiem.

Pateicoties drukāšanas mākslai, sāka parādīties populāri-medicīniski raksti. Kā vienu no tādiem atzīmēsim Luidži Kornāro brošūru; „Discorso intorno alla vita sobria“.

Viens no svarīgākiem 16. g. simtenī ievēstiem ārstniecības līdzekļiem ir dzīvsudrabs, kuŗu līdz tam laikam turēja par indīgu vielu, lai gan senos laikos tas tika ļoti cienīts kā ārīgs līdzeklis. Tagad dzīvsudraba preparātus — oksīdu, kolomelu un sublimātu — pie sifilisa sāka lietot arī iekšķīgi.

17. gadu simtenis

16. g. simtenī Galēns kā anatoms tika gāzts no troņa; bet fizioloģijā un vēl vairāk patoloģijā viņa ieskati turējās vēl labu laiku. Te nāca gaismā atklājums, kāda medicīnā nav otra līdzīga: asins riņķošanas noslēpums, kuŗa atklāšanas nopelnu pieraksta Viljāmam Harvejā.

Harvejs dzimis 2. aprīlī 1578. gadā, Folkstonā — Anglijā, — stūdējis Padujā no 1599.—1602. gadam. 26. dzīvības gadā viņš atgriezās Londonā, kur to uzņēma visaugstākās aprindās. Drīz vien tas kļuva Jēkaba I., vēlāk arī Kārļa I. mājas ārsts. Harvejs mira 3. jūnijā 1657. gadā, 80 gadu vecumā, kā Londonas ārstu kollēģijas

prezidents. 6. augustā 1881. g. viņam Folkstonā uzcēla piemi-
nēkli.

Harvejs jau studiju gados sāka eksperimentēt ar dažādiem ku-
stoņiem, novēroja slimniekus un liķus un nāca pie slēdzieniem, ku-
rus tas (tomēr vēl) 1628. gadā nolēma izdot Frankfurtē pie Mai-
nas. Darbs veltīts karalim Kārlim I. un Londonas ārstu kollēģijai.

Ka Harvejs ir bijis pirmais asins riņķošanas noslēpuma atklā-
jējs, to apšaubīja pat jaunākos laikos. Visvairāk šaubu nācis no
itaļu puses. Romā pat atklāts piemineklis, it kā istajam minētā
noslēpuma atklājējam Česalpīnī. Citi atkal šo godu pieraksta
Sarpī, Kolombo un citiem. Bežpartējiska izmeklēšana pierādījusi,
ka pirmie soļi šī jautājuma apgaismošanā piederējuši Serveto. No
Serveto spalvas nācis svarīgais teikums, ka „spiritus vitales“ sa-
gatavošanai nolemtā daļa asins iziet caur labo sirds pusi, nevis pa
sirds vidus sienu, bet gan ar lielu aplinkus ceļu caur „Arteria pul-
monalis“ top ievadīta plaušās, tur sajaucas ar gaisu un tādā veidā
ieiet plaušu vēnās un kreisā sirdspusē. Serveto raksti līdz pat
jaunākiem laikiem palikuši neievēroti, jo viņi ietilpa kādā teolo-
ģiskā darbā un sava ķeceriskā satura dēļ, tika sadedzināti; pāri
palikuši tikai trīs eksemplāri.

Anatomiskās studijas visvairāk veicināja mikroskopa atraša-
na. Pirmie mikroskopi sastāvēja no vienas stikla lēcas (reti kad
no vairākām). Komplicētāki mikroskopi tika izgatavoti tikai
1608. gadā no optiķiem Hansa un Čakarija Jansena, Midlburgā.
Dažus gadus vēlāk, kāds nepazīstams holandiešu optiķis izgudroja
teleskopu.

Itaļi pirmie izlietoja mikroskopu zinātniskiem pētījumiem.
Mikroskopa lielo nozīmi pierādīja botāniķi Roberts Hūks (Hooke),
Grēvs un, par visām lietām, Leeuwenhoeks, infuzoriju atradējs.

Holandē 17. g. simtenī bija daudz ievērojamu dabas pētnieku
un anatomu. Viens no viņiem bija Pīters Pāvs (1564—1617), bo-
tanikas un anatomijas profesors Leidenē, kur ierīkoja pirmo ana-
tomisko teātri. Viņš sarakstījis grāmatu par osteoloģiju.

Franču ievērojamākais 17. g. s. anatoms bija Žans Riolans,
anatomiskā teātra un „Jardin des plantes“ dibinātājs Parīzē. Par
franču anatomiskās skolas dibinātāju jāskaita Gišārs di Vernē
(Guichard du Verneü). Viņa darbos ļoti rūpīgi aprakstīts dzirdes
organs, viņa darbība un slimības.

Praktiskā medicīna

Praktiskā medicīna varēja attīstīties līdz ar kliniskās mācības
ievešanu. Visagrāk tas notika Nīderlandē, Utrechātā, pie Villema
van Strātena, — tad Leidenē, Heurniusa un Šrevēliusa laikā. Arī
Edinburgā pēc Leidenes parauga nodibinājās kliniskās mācības
skola.

Visbēdīgāk šini ziņā klājās Vācijai un Francijai. Jo vairāk
Parizes fakultātes locekļi pagrīma ģeķīgu galma ļaužu stāvoklī,
jo stūrgalvīgāki tie turējās pie vecām akadēmiskām ceremonijām,

disputiem un Galēna dogmātisma. Viņu pedantisko mulķību un lielo patmīlību padarījis nemirstīgu Moljērs dažās savās komēdijās.

Transfūzija

(Asins pārliešana)

Jau kopš sirmas senātnes uzglabājušies nostāsti par to, ka sirmgalvji ar zāļu iešļircināšanu dzīslās vai arī no cilvēku asinīm sagatavota dzēriena palīdzību atguvuši jaunību. Doma par istu cilvēka arteriālās asins transfūziju sastopama kādā ļoti noslēpumainā grāmatā, kuru sarakstījis Rostokas profesors Magnus Pegels („Thesaurus rerum selectarum“ 1604.). Noteiktas ziņas par istas transfūzijas iespējamību un izvešanu iegūstam 1656. gadā, kad vesela ārstu komisija Londonā izmēģinājusi šādus eksperimentus pie dzīvniekiem.

Pirmo transfūziju pie cilvēka izdarija Parīzes profesora Žans Denī pie kāda anēmiska vīrieša ar ļoti labiem panākumiem; vēlāk viņš atkārtojis šādus mēģinājumus pie citiem slimniekiem 7 reizes, ar ļoti dažādām sekām.

Medicīna 18. gadu simteni

Itālijā visu 18. g. simteni medicīna turās savā ziedu laika spožumā. Bet jau manāmas, sevišķi gadu simteņa otrā pusē, sabrukuma pazīmes. — Francija vēl balstas uz savu veco slavu, sevišķi chirurgijā. Bet arī šē Ludviķa XV. valdīšanas laikā iekšējā sabrukuma sākumu vēl sedza tikai ārīgs spožums. Viens no sabrukuma galveniem iemesliem bija franču iedomīgā pašapmierinātība un viņu vienaldzība pret ārzemju jaunākiem sasniegumiem.

Harveja atklājums bija pierādījis, ka ārstniecībai vajadzīgs zinātnisks pamatojums un apstrādājums. Daudzas anatomijas un fizioloģijas nodaļas jau varēja uzrādīt zināmus stingri-zinātniskus sasniegumus. Bet praktiskā medicīna, par daudz steidzīgi piegriezusies fizikai un ķīmijai, zaudēja loģisku pamatu zem kājām. Malpighi, Leeuwenhoeks u. c. bija uzsākuši anatomiskus pētījumus ar mikroskopa palīdzību, bet — vai nu vainīgi tā laika mikroskopi, vai — ārsti izšķieda par daudz laika tēorētiskos pētījumos, — ievērojamu rezultātu bija maz. Daži uzskatīja anatomiskas studijas par pazemojošām.

No angļu ievērojamākiem chirurgiem jāmin Viljāms Česeldens (1688—1752), anatomijas un osteoloģijas grāmatas autors. Tad Skots Džemss Duglass, profesors Londonā, pazīstams ar savu rakstu par vēdera plēvi. No Edinburgas skolas nāca vairāki anatomi un chirurģi.

Harvejs, Malpighi u. c. bija fizioloģiju uzveduši uz eksaktas pētīšanas ceļa, bet jau pēc īsa laiciņa Dekarta un Leibnica filozofija pamodināja ārstos domu par noteiktu medicīnas sistēmu. Lai

gan viena otra neveikla tēorija bija nogremdēta aizmirstības jūrā, tad tomēr vēl ilgu laiku filosofiskas pārdomas un asprātīgas hipotēzes skaitīja par vērtīgākām, nekā eksaktu pētīšanas darbu. Tad lielais Hallers nodibināja jaunu fizioloģijas un vispār ārstniecības periodu, kuŗu varētu nosaukt par novērojumu ar savu eksperimentu rezultātiem attiecībā uz mēchanisko kairinājumu, siltuma, elektrības, lapisa, antimona chlorida, sērskābes u. c. iespaidiem uz dzīvnieku audiem. Šie eksperimenti pierādīja, ka dzīvu organismu pamata īpašības ir: sensibilitāte un iritabilitāte, un kā pirmā pieder nerviem, otrā — muskuļiem. Irirabilitāte visvairāk attīstīta sirdī, sevišķi sirds iekšienē, diafragmā, zarnu kanālā un asins un limfas trauku iekšējās sienās. Šos pēdējos spiež kustēties jau asins un barības vielas, bet apziņai padotos muskuļus pārvalda dvēsele.

Itālijā 18. g. simtenī praktiķu priekšgalā stāv divi no Malpighi skolas nākuši ārsti: Valsalva un Lančizi. Džiov. Maria Lančizi, pāvestu Inocenta XI. un XII. un Klemensa XI. ārsts Romā, ir sarakstījis ļoti vērtīgus darbus: par pēkšņiem nāves gadījumiem (ar daudziem smadzeņu slimību novērojumiem), par sirds kustībām un aneirismiem, par Romas klimatu, par purvu kaitīgiem izgarojumiem, par liellopu mēri u. c.

Angļi 18. g. simtenī uzrādījuši praktiskā medicīnā lielu progresu. Ievērojamākais no angļu praktiķiem bija Ričards Mēds (1673—1754).

Praktiskā medicīna Vācijā stāv zem Boerhava, Hoffmaņa un Stāla iespaidiem. Visvairāk piekrišanas bija lielajam Leidenes klinīstam un viņa skolniekiem Halleram un Svitenam, kuŗi dibināja medicīniskas skolas Getingenē un Vinē. Vīnes skolā kā pasniedzējs darbojās arī Antons de Haens no Hāgas, Hallera un Svītena skolas biedrs, — ļoti apdāvināts, ar dzelzs uzcītību, bet skarbs un valdīšanas kārs, ienaidnieks visiem jaunievedumiem.

Vīnes skola sasniedza savus slavas augstumus caur Maksimiliānu Stollu no Encingenē, Virtembergā, — de Haena skolnieku. Stolls aprakstīja epidēmisko slimību konstitūcijas.

Vīnes skolai jāpieskaita vēl J. Pēters Franks, viens no slaveņākiem vācu kliniķiem. Viņam pieder darbs: „Pilnīgas medicīniskas policijas sistēma“.

Pie svarīgākiem 18. g. s. medicīnas sasniegumiem jāpieskaita, galvenā kārtā, patoloģiskā anatomija, diagnostika un farmakoloģija. Patoloģiskā anatomija ilgu laiku bija spiesta aprobežoties ar dažu grotesku anormālību, satūkumu, kroplību u. c. aprakstiem. Bet līdz ar vispārējo zinātnisko apvērsumu, arī te bija jānāk pie slēdziena, ka nepieciešama pastāvīga izmeklēšana, novērošana un materiālu krāšana. Kā patoloģiskās anatomijas veicinātāji jāmin: Senaks, Ljetods, Sandifors un Bonns. — Sirds slimību diagnostikas nodibinātājs 18. g. simtenī ir Albertīni, kuŗa darbs apjomā gan mazs, bet saturā ārkārtīgi bagāts un vērtīgs (izdots tikai 10 gadus pēc Albertīni nāves). Viņa darbs balstas uz neskaitāmiem eksperimentiem: liķu sekciju, izmēģinājumiem pie suņiem (lielo asins trauku nosiešana u. t. t.). Kā sirds slimību pamata formu viņš uzskata lielo dzīslu paplašināšanai analogo aneirismātisko un varikozo dilatāciju. Par sirds slimību galveno cēloni

Albertīnī tura iedzimtību, sifilisu, sevišķi dzīvsudraba diskraziju. Albertīnī nepiemin nevienā vietā sirds izmeklēšanu ar auss palīdzību; tas izskaidrojams laikam ar to, ka izklausot toreiz izmeklēja tikai slimniekus ar ļoti stiprām sirds slimības pazīmēm, — kad pulsācija, dažādās skaņas un troksņi kopā radīja cháosu, kas izmeklētājam vairs nevarēja nekādas skaidrības sniegt.

Pret asins spiedienu Albertīnī ieteic diētu, āderes laišanu u. t. t.

Chirurgija

Chirurgija praksē bija ļoti bieži savienota ar bārzddziņa amatu, un vēl ilgi, sevišķi Vācijā, operātoram bija jānes „negoda“ zīmogs. Pat 18. g. s. beigās skolotāji, kas uzdrošinājās runāt par chirurgijas un vispārējās medicīnas nešķiramību, tika vajāti kā ķeceri.

Dažās vietās stāvoklis uzlabojās 18. g. simteņa vidū, kad tika celtas chirurgijas mācības iestādes armijas vajadzībām, un kad universitātes iekārtoja chirurgijas profesūras. Pirmie ierosinājumi nāca no Francijas. Jau Širā, Ludviķa XV. ārsts, gribēja dibināt akadēmiju, kurā apvienotos medicīna un chirurgija, bet viņa nodoms izjuka fakultātes pretošanās dēļ. Labākas sekmes bija Marešālam un Fr. Žigo. Viņiem abiem 1731. gadā izdevās nodibināt chirurgijas akadēmiju. 1743. gadā tā tika nostādīta līdzās medicīniskai fakultātei, un visiem chirurgiem uzliktais pienākums — iegūt filosofijas maģistra pakāpi — uz visiem laikiem novilka robežu starp chirurgu un bārzddzini. Akadēmijai 1750. gadā pievienojās praktiskās chirurgijas skola (École pratique de chirurgie), ar kuru iesākās jauns laikmets franču chirurgijā. No 18. g. simteņa franču chirurgiem jāmin Žans Lui Pti no Parīzes (1674—1750), kurš vēlāk kļuva par chirurgijas akadēmijas direktoru.

Anglijā chirurgijai bija labāks stāvoklis. Vairums chirurgu nāca no ļoti labām privātskolām un neskaitāmām, priekšzīmīgi ierīkotām slimnīcām Londonā, Dublinā un Edinburgā.

Runājot par 18. gadu simteņa chirurgijas sasniegumiem, jāpieņem chirurgiskās tehnikas uzplaukšana un fizioloģijas un anatomijas studiju paplašināšanās: drīz vien novērojams arī konservatīvās chirurgijas pirmsākums: asiņošanas samazināšana pie lielām operācijām, amputāciju ierobežošana, rūpēšanās par tīrību slimnieka apkārtnē u. t. t. Chirurgiskā tehnika paplašinājās ar eksartikulācijas un resekcijas ieviešanu pie amputācijām. Pirmā plecu kaula eksartikulācija tika izdarīta no Ledrana 1768. gadā no Čarļa Vaita. Šī paņēmiena pārņemšana uz ceļgala locītavu ir Parķa nopelns.

Arī acu ārstniecība 18. g. simtenī guva ierosinājumus no Francijas, bet pēc īsa laika angļi un vāci varēja jau nostāties frančiem cienīgi līdzās. Pat pie apkārtceļojošiem okultistiem varēja manīt anatomijas un fizioloģijas progresa iespaidu. Vācijā no slavenākiem acu ārstiem jāmin abi Venceļi. Vecākais no tiem — barons fon Vencels — dzīvoja kā galma okultists Londonā, bet viņa dēls no 1808. gada pie Napoleona galma. Vēl jāmin Heinrichs Jungs, saukts Stillings, — labākais acu operātors.

Pirmais solis uz dzemdēšanas palīdzības ēmancipāciju bija dzemdēšanas stangu ievēšana. Kā liekas, tad daži ārsti jau agrāk pie grūtām dzemdībām būs lietojuši stangu veidīgus instrumentus. 17. g. simtena otrā pusē Anglijā un Holandē nenoliedzami tikuši lietoti dažādi akušēru instrumenti, kuņus slepeni pārdeva vecmātēm un ārstiem. Stangu izgudrotāja slava pieder Žanam Palfēnam; viņš bija ārsts, anatoms un ķirurgijas skolotājs Genfē.

Slavenāko akušēru priekšgalā jānostāda L. Heisters, Frīds un viņa dēls Georgs Albrechts.

18. g. simtenim jāpieraksta arī mēģinājumi, atvīdot „ķeizara griezumus“ ar vieglākām operācijām.

Pateicoties slimu bērnu patversmēm un kodolīgiem pediatriem rakstiem, attīstījās arī bērnu slimību ārstniecība.

Dzīvnieciskais magnētisms

Ticība uz dažiem cilvēkā mājajošiem noslēpumainiem spēkiem, ar kuņu palīdzību cilvēks var tieši vai netieši uz otru iedarboties, bija izplatīta jau sirmā senātnē. Te jāpiemin Vespasiāna izdarītie dziedniecības mēģinājumi, tad norveģu, angļu un franču karaļu spējas, ar roku uzlikšanu dziedināt strumu un skrofulus. Šāda ticība visvairāk bija izplatīta pirms tā sauktā atmodas laikmeta, un tad sevišķi uzstājās tādi eksorcisti un brīnumdari, kā Gasners, Šrepfers, Kaliostro u. c.

No agrākiem ārstiem „dzīvnieciskam magnētismam“ pierakstītās parādības pamodinājušas jaunu interesi, sakarā ar novērojumiem par hipnotismu.

Kā viens no magnētisma mācības nodibinātājiem jāuzskata Mesmers. Viņam bija daudz piekritēju. Jāmin vēl brāļi Puise-guri, kuņi atklāja, ka magnētiskais stāvoklis var tikt kāpināts līdz gaišredzībai (clairvoyance). Mesmerismam kaitēja tas apstāklis, ka viņu daudzi izlietoja ļaužu krāpšanai.

Dzejnieks Justīns Kerners apraksta mesmerisma iespaidu savā grāmatā „Die Seherin von Prävorst“ un ved magnētismu sakarā ar „ikdiens dzīvē ienākošo garu pasauli“. Šo ieskatu pastrīpoja vēl jo vairāk, tā sauktās „kristīgo ģermāņu medicīnas“ cīnītāji: Šuberts, Bādērs, Ennemozers u. c.

Homeopātija

Homeopātijas dibinātājs — Samuels Hānemans (1755—1844) nāca 1810. gadā klajā ar savu tagad vispār pazīstamo darbu „Racionālās ārstniecības organons“ un 1811. gadā — „Tīrā mācība par dziedniecības līdzekļiem“. „Organonā“ viņš uzbrūk vecai medicīnai un nostāda homeopātiju kā vienīgi isto medicīnas sistēmu.

Svarīgākās no „Organonā“ izteiktām mācībām ir sekošas:

1) Slimība ir immaterielas dabas un ceļas no tīri-garīgā dzīves spēka traucējumiem.

2) Tā kā slimības iekšējā būtība nav aptverama, tad ārsta darbība var pastāvēt tikai simptomu apkarošanā.

3) Slimību dziedināšana nevar notikt ar dzīvības enerģijas palīdzību vien, bet gan vai nu caur kādu, galvenai slimībai līdzīgu, bet stiprāku afekciju, vai caur šādu afekciju radošu homeopātisku līdzekli.

4) Zāles, kuŗas pie veseliem šādu afekciju izsauc, pie slimiem viņu novērš. To, ka homeopātija dažos gadījumos, sevišķi pie chroniskām slimībām, nevarēja palīdzēt, Hānemans izskaidroja savā vēlākā raksta: „Chroniskās slimības, viņu īpatnējā daba un homeopātiskā ārstēšana“, kur izsakās sekoši: 1) vecā skola radījusi veselu rindu dažādu slimību, kuŗas balstas vienīgi uz sazāļošanu; 2) cilvēka organismā apslēptas dažādas pamata slimības, kā „psora“, sifiliss un „sycosis“. Tādos gadījumos ar uz simptomu kompleksiem dibinātu ārstēšanu nepietiek, bet jāņem līdzekļi, kas novērš pamata slimību.

Homeopātijai ir laba tiesa pretinieku, bet arī piekritēju nav mazums. Pēdējā laikā uzskati par viņu stipri mainījušies. Amerikā (Filadelfijā) nodibināts „Hānemaņa institūts“, kuŗā var studēt homeopātiju. Pēdējā laikā šai ārstniecības metodei dota vieta arī Berlīnes universitātē un pie universitātes pastāvošā klīnikā. Ievērojamais Vācijas chirurģs, profesors Birs, sākumā nikns homeopātijas pretinieks, vēlāk pēc daudziem eksperimentiem nācis pie pārliecības, ka homeopātija ir nopietni ņemama zinātne un nebūt nav tik viegli saprotama un iemācāma, kā to iedomājas dažs labs viņas nepazinējs.

19. gadu simtenis

Par vispār medicīnā notikušo lielo apvērsumu 19. g. simtenī jāpateicās Bišā, kas nācis klajā ar svarīgiem anatomiskiem pētījumiem. Viņš pētīja ķermeni ar anatomiskā naža, macerācijas, vārīšanas, pūdešanas, skābju un alkāliju iedarbības u. c. palīdzību, izveda eksperimentus ar dzīvniekiem u. t. t. Viņa svarīgākie slēdzieni ir: 1) katrs auds var saslimt pats par sevi; 2) pārmaiņas, kas notiek audos, ir vienādas visos organos, kas šos audus satura; 3) „simpatijas“ balstas vairāk uz audu, nekā uz organu radniecību.

No itāļu anatomiem mināms Paolo Maskanji (1752—1815), profesors Florencē; viņam pieder lieli darbi par limfas traukiem un salīdzinošo anatomiju. Viņa injekciju un mikroskopu trūcīgums, resp. nepilnība gan noveda viņu pie maldīgiem slēdzieniem, it kā gandrīz visi organi pastāvētu no limfas traukiem.

Šī perioda lielākais itāļu anatoms ir Antonio Skarpa. Viņa anatomiskie darbi stāv sakarā ar kauliem, nerviem un jūteklu orgāniem, un savu rūpīgo aprakstu un zīmējumu dēļ tie var vēl tagad tikt nostādīti kā priekšzīmīgs piemērs.

No franču šī laika anatomiem mināms Žilbērs Brešē (1784—1845), profesors Parīzē; viņam pieder darbi par vēnu sistēmu un dzirdes organu. — Slavenie Žofra St. Hilēra darbi attiecas uz salīdzinošo un patoloģisko anatomiju.

No angļu anatomiem pirmā vieta 19. g. simtenī pieder brāļiem Belliem: Džonam un Čarlam. Pirmais raksta par chirurģiju, otrs

pazīstams ar jūtu un kustību nervu anatomiskās konstrukcijas pētījumiem.

Vēl spīdošāki augšup iet fizioloģijas attīstība, un te visām izglītotām tautām vienādi nopelni. No itāļiem jāizceļ Stefāno Galīni, profesors Padujā, un Bartolomeo Panica, profesors Pavijā; no angļiem: Čarls Bells un Maršals Halls Londonā; no frančiem: Legaluā, Parīzē; viņa darbi, galvenā kārtā, norāda uz „Medulla oblongata“ (daļu smadzeņu) nozīmi sirds un elpošanas organu darbībā; 2) Ditrošē (Du Trochet), ar mācību par dzīvnieku audu difūzijas attiecībām. Franču fiziologi pēti galvenā kārtā, nervu sistēmu.

Spīdošu progresu uzrāda arī attīstības vēsture. Kā vadoni šajā nozarē jāmin: Kaspars Fridrihs Volfs, Panders un fon Bērs.

Patoloģiskās anatomijas nozarē jāatzīmē „Morbid anatomy“ no Beilī, ārsta Londonā. Pie frančiem Pjērs Lui, pēc ilggadīgas uzturēšanās Krievijā, veltīja septiņus gadus klīniskiem un patoloģiskās anatomija eksperimentiem. Viņa darbi: „Par tifoza drudzi“ un „Par diloni“.

Par franču skolas eksaktās metodes ieviešanu Vācijā uzstājās trīs ievērojami klīnisti: Nasse, Krukenbergs un Šēnleins. Nasse, profesors Bonnā un Hallē, bija pirmais, kas savā klīnikā uzņēma fizikālo diagnostiku.

Chirurgija

Angļu chirurgija arī 19. gadu simteni pratusi noturēties savos augstumos, balstoties uz pamatīgām anatomiskām un fizioloģiskām zināšanām. Edinburgas skola devusi divus ievērojamus ārstus: Džonu un Čārlu Bellus. Džons Bells rakstīja par kollaterālo asins riņķošanu pēc nosējumiem, Čarls Bells atklāja sensitīvo un motorisko mugurkaula nervu dažādo konstrukciju.

Kopš 19. gadu simteņa chirurgija uzziedēja arī Amerikā. No Amerikas visslavenākiem ārstiem jāpiemin Džons Varrens, Ziemeļ-Amerikas armijas virsārsts brīvības karā, — Valentīns Mots, kurš pirmais izveda „arteria anonyma“ nosējumu.

Vēlāk, nekā citās zemēs, bet jo iepriecinošāki chirurgija uzplauka Vācijā. Te vispirms jārunā par no Vīnes skolas nākušo chirurģu, operācijas skolas dibinātāju Vincencu fon Kernu, kas centās atbrīvot vācu chirurģiju no franču iespaida un vienkāršot chirurģisko terapiju.

Tagad vēl pāris vārdu par anestēziju un narkozi. Anestēzijas pielietošana reibinošu dzērienu veidā pazīstama jau sirmā senatnē. 1800. gadā lielais angļu ķīmiķis Hemprī Dēvi aizrādīja uz dažu gāzu anestēzējošām īpašībām (piem., jautrā gāze). Tomēr gāzu pielietošanai chirurģiskā praksē nebija cerēto panākumu. Arī ieelpotā ētera anestēzējošais iespāids bija jau pazīstams un tika, sevišķi no Amerikas ārstiem izlietots gan iekšējās slimībās, gan pie operācijām.

Slavenais hinekologs Simpsons (Edinburgā) 1847. gadā ziņoja

ārstu konferencei par anestēzijas mēģinājumu ar chloroformu, kuru pirms tam Čarls Bells un Flūrens lietoja dzīvnieku anestēzijai.

Mācība par lūzumiem un izmežģījumiem piedzīvoja progresu ar nekustāmu pārsienāmo izgudrošanu. Te pamatu liek Seutīns (1793—1863), profesors Briselē, kuŗš 1834. gadā ieveda līmja pārsienāmos; 1852. gadā no holandiešu ārstiem līmis tika atvietots ar ģipsu.

Herniju (trūkumu) patoloģija tika veicināta ar abu brāļu Heselbachu un Klokē darbiem. Herniju radikāla operācijas pārlabošana notiek šīnī laikmetā.

Ortopēdijas attīstībai pamatu liek šveicieši Venels un Heine, Vircburgā. Pēc viņu parauga ārsti un neārsti sāka visās zemēs ierīkot ortopēdiskus kabinetus, kur, blakus visādiem mēchaniskiem aparātiem, lielu lomu spēlēja empiriska veselības vingrošana. Ortopēdijai zinātnisku pamatu liek Skarps un Delpess ar saviem darbiem.

Acu dziedniecības zinātniskais periods sākas ar Vardropa, Saundersa, Šēna, Valtera, Gešeita, Seilera, Amona u. c. darbiem, ar kuŗu palīdzību tika pie vārda patoloģiskā anatomija.

Acs diagnostika tika papildināta 1800. gadā ar Himlī atrasto Hyoscyamus un Belladonna iedarbību uz acs redzokli (redzokļa paplašināšanās); kā liekas, šī iedarbība bijusi pazīstama arī senatnē un tikusi izlietota 18. g. s. no vairākiem ārstiem pie dažām operācijām.

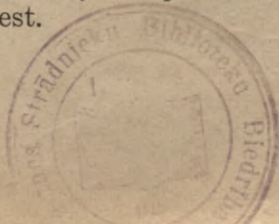
Visu medicīnas nozaru apvienošanās izpaudās arī hinekoloģijā, speciāli dzemdēšanas jautājumā. Jau Derenhaks un Bodeloks uzsvēra, ka dzemdēšana jāuzskata, kā dabisks, fizioloģisks process; bet arvien vēl Smelli, Levrets u. c. pastāvēja uz instrumentālas dzemdēšanas palīdzības nepieciešamību. No ārstiem, kuŗi šādai nebūšanai darīja galu, jāatzīmē Lukass Bērs (1751.—1825. g.).

Arī zobu ārstēšana tikusi piekopta jau sirmā senatnē. Vidus laikos šī māksla atradās bārzddziņu un „zobu rāvēju“ rokās. Zinātniskās zobu ārstēšanas laikmets iesākās ar Pjēra Fošāra rokas grāmatu. Vēlāk zobu ārstēšanai piegrieza vairāk uzmanības arī Vācijā; te jāmin ārsti: Serre, Karabelli un Heiders.

Ausu dziedniecība piedzīvo savu uzplaukšanas laikmetu pie Žana Mari Itāra (Parizē) un Leona Delo. Pēdējam ir nopelni darbā ar kurlmēmiem.

Vislielāko sabrukumu vidus laikos piedzīvoja psihiatrijā. Tikai pie Štāla atrodami kautcik zinātniski norādījumi šajā laukā. Angļi šīnī nozarē aizsteigušies visiem gaŗām. Jau 1547. gadā, Londonā, atvēra visiem pieejamu vājprātīgo namu.

Jaunākā laika psihiatrijas nodibinātāji Vācijā ir Reils un Langermans, pirmais teorētiskā, otrs praktiskā ziņā. Reilu uz studijām ierosināja vācu vājprātīgo namu nožēlojamais stāvoklis. Vēlāk smadzeņu struktūras pētījumi viņu atkal piegrieza psihiatrijas studijām. Reils gribēja Hallē un Berlīnē dibināt vājprātīgo slimnīcas, bet politiski apstākļi un agrā nāve neļāva šo nodomu izvest.

Veselības kopšana

Interese par veselības kopšanu sastopama jau sirmā senātnē. Pie grieķiem, un vēl vairāk pie romiešiem, tā sasniedza augstu attīstības pakāpi. Lai iedomājamies tikai Romas pilsētas plašo kanalizāciju! — Arī vidus laikos kultūrēlākās zemēs bija manāma cenšanās uzlabot higiēnisko stāvokli.

Sociālās veselības kopšanas vēsture stāv ciešā sakarā ar 18. g. simteņa humānitātes centieniem, kuŗi atspoguļojās sevišķi Pringla darbos; lai minām Džonu Hovardu, kuŗš par savas dzīves mērķi sprauda cietumu un slimnīcu higiēniskās iekārtas uzlabošanu. Viņš mira ar mēri 1790. gadā, Krimā.

Visjaunākie laiki

Līdzšinējā, visās zemēs novērojamā, medicīnas nacionālā nokrāsa jaunāko laiku medicīnai vairs neder. Ārstniecība kļūst internacionāla. Lai gan ārējās politikas nozīmei medicīnas priekšā jāpiekāpjas, tomēr nav noliedzams medicīnas sakars ar iekšējās politikas pārmaiņām un virzieniem, kādi tie izpaužas arī filozofiskā pasaules uztverē; lai iedomājamies sociālās medicīnas izcelšanos vai pārmaiņas ārstu šķiras stāvokli Vācijā, pēdējos gadu desmitos. Filozofijas attiecības pret medicīnu un dabas zinātnēm otrās puses cieši saistas ar dabas zinātnēm, — jā, varētu pat teikt, ka ārstniecība pa lielākai daļai ir praktiski pielietota dabas zinātne. Tāpēc pārskats par jaunāko laiku medicīnu nešķirami saistīts ar jaunlaiku filozofijas virzieniem un dabas zinātnes ieguvumiem.

Filozofija un medicīna

Veco laiku dabas zinātņu un medicīnas attīstība bija ļoti atkarīga no valdošās filozofijas. Bija laikmeti, kad filozofija turēja medicīnu pilnīgā sastinguma stāvoklī. 19. g. simtenī, kad notika lūzums starp Šellinga sistēmu un dabas zinātnēm, stāvoklis mainījās. Tagad filozofija bez jaunākiem tehnikas, medicīnas un dabas zinātnes sasniegumiem vairs nemaz nav domājama. Tīri — apriorisko spekulāciju vietā nāk mēģinājumi, paplašināt mūsu pasaules uzskatu ar dabas zinātnes pieskaņotām hipotēzēm. Moderno filozofiju raksturo arī tas, ka lielais, brīžiem pat neauglīgais domāšanas darbs, ar kuŗa palīdzību gribēja dibināt plašu sistēmu, atiet tagad otrā vietā; filozofija piegriežas citiem mērķiem, no kuŗiem galvenais ir: to robežu pētīšana, kuŗās filozofija sastopas ar empīriskām zinātnēm — un tas nāk par svētību medicīnai un dabas zinātnēm. Tagad arī dabas pētnieki plašā mērā nodarbojas ar filozofiskām problēmām, jo tās vairs nerunā pretim veselam cilvēka prātam un zinātnes sasniegumiem.

Francijā Konta pozitīvisms atdzīvināja filozofijas dabaszinātniskās intereses. Pozitīvismam radniecīga ir angļa Milla mācība, kuŗa stipri iespaidoja Lībigu un Helmholcu. Milla piekritēji Bēns (Bain) pazīstams kā psihologs. Viņš aizrāda uz muskuļu jūtības nozīmi garīgās dzīves attīstībā.

Uz angļu mācībām pamatojās arī darvinisms. Doma par dzīvu būtņu evolūciju jau pirms Darvina nebija filozofijai sveša.

Arī Darvina otrā doma, ka cīņai dēļ uztura pamatā ir dabiskā izlase, bija no laika gara sagatavota. Te savu iespaidu atstājušas arī Bentham a utilitārās idejas.

Jau pirms Darvina rakstu parādīšanās atklātībā Spensers († 1903.) bija izteicis domu par organiskas dzīvības evolūciju.

Ap 19. g. s. vidū ideālistiskā, uz metafizisko virzītā filosofija izgāja no modes, jo viņas tendences, atvasināt ārējās pasaules parādības no „es“, nevarēja apmierināt dabas pētnieku. Viņam vajadzīgs reālisms. Drīz vien Vācijā virsroku guva materiālisms, kurš visintensīvāk izdarbojās Ernsta Hekeļa († 1919.) personā.

No materiālisma centās atbrīvoties Vilhelms Ostvalds (dz. 1853.), kurš mēchaniskā pasaulēs uzskata vietā liek enerģētisko. Ne matērija, bet enerģija ir pēdējā reālitate. Materija ir tikai dažādu, telpā savienotu enerģiju grupa.

Vēl jāatzīmē neovitalisms, kuŗa vadonis bija Hanss Drīss. Reakcija pret materiālismu beidzot novedusi pie dažādiem virzieniem, kuŗi iespīezas arī medicīnas robežās, kā, piem., spīritisms, ar kuŗa pētīšanu nodarbojās dabas zinātnieki Krūks un Uelss (Vācijā Kārlis di Prels); spīritisma pretinieks bija filozofs Eduards v. Hartmans, sugestijas un hipnozes atzinējs.

Fizika, ķīmija, tehnika

Uzskatus par enerģijas būtību veicināja gaismas, siltuma, magnetisma un elektrības pētīšana. Tomasa Junga gaismas viļņu teorija, Faradeja studijas par indukcijas un elektro-magnētiskām parādībām, Svantes Arrhēniusa fizikālās ķīmijas pētījumi, Daltona atomu teorijas izstrādāšana, Mendelējeva elementu tabele, Rentgena stari, Kirī rādijs atrāšana, Einšteina relatīvitātes teorija, ultrā-violētie un sarkanie spektra stari, fotografiskās tehnikas attīstīšanās, — viss tas iespaīdoja medicīnas attīstīšanos un atrāisija tai spārnus.

Arī jaunākie sasniegumi ķīmiski-techniskā laukā atnesuši medicīnai daudz laba. Lai pieminam chinīna, chlorāhidrata, sulfonāla, veronāla izgatavošanu, daudzos antiseptiskos līdzēklus, fenacetīnu, aspirīnu, dažādās substances iz dzīvnieku organiēm (adrenālīns), joda un bromā savienojumus.

Vispārēja bioloģija

Bioloģija, īsts 19. gadu simteņa bērns, ieņēma starp zinātnēm galveno vietu; sevišķi no liela svāra tā bija medicīnai, lai gan arī botāniķi un zoologi strādājuši līdz pie viņas attīstības gluži tāpat kā mediķi.

Kas jauno bioloģiju atšķir no 19. gadu simteņa un liek tai jaunu pamatu, ir Virchova izstrādātā mācība par šūniņu kā dzīva ķermeņa pamata elementu. Jaunlaiku bioloģijas raksturīgākā iezīme ir darvinisma iespaīds — Darvina descendences

teorija, kurai 1901. gadā pievienojās Hugo de Vriša mācība par mutācijām.

Roku rokā ar Virchova mācību iet pētījumi par apaugļošanu, iedzimtību, dēģenerāciju, embrioloģiju u. c.

Anatomija

Vis, ko vien neapbruņota acs spēja saskatīt, — visas jauno atradumu varbūtības likās būt jau izsmeltas. Te nāca palīgā mikroskops un atklāja šūniņu. Šūniņu mācība mūs ievadīja ķermeņa noslēpumos; kļuva saprotama ķermeņa attīstīšanās no olas šūniņas un sēklas lapiņām; histoloģija — audu mācība — tika ievadīta jaunos ceļos.

Organu un audu pētīšanā nopelni pieder diviem zinātniekiem: Jēkabam Henle († 1885.) un Albertam Kellikeram. Vagners un Meisners atrada ādā taustes ķermenīšus, Šulce izpētīja tiklenes struktūru un ožas nervu galus. Ar svarīgiem atradumiem nāca klajā vēl Flemings, Heidenhains, Leidīgs, Hirtls (topografiskās anatomijas rokas grāmata) u. c.

Kā mikroskopiskie pētījumi lika pamatu mācībai par šūniņu (citoloģija), tā descendences teorija atbalsta moderno anatomiju. Ēvolūcijas mācība un salīdzinošā anatomija ievada kārtību dažādu sarežģītu ķermeņa konstrukciju, galvas, smadzeņu, organu u. c. pētījumos.

Paleontoloģiskie atradumi paplašināja salīdzinošās anatomijas materiālus un padarīja aizvēsturiskā laikmeta pētīšanu par nepieciešamu antropoloģijas palīga līdzekli. Antropoloģija, kā anatomijas nozare, guva praktisku nozīmi, sevišķi kopš Gustava Švalbes (1916) rakstiem par aizvēsturiskā laikmeta skeletu atradumiem.

Tā jaunlaiku anatomija pārgājusi no morfoloģiskiem uz bioloģiskiem pētījumiem.

Fizioloģija

Lielais franču pētnieks Mangendī bija pierādījis eksperimentu nepieciešamību fizioloģijā. Johans Millers norādīja uz daudzām metodēm, kuŗas varētu noderēt fizioloģisko problēmu atrisināšanai. Daudzās metodes prasīja nepieciešamu speciālizēšanos; te varētu atzīmēt divus virzienus: vienu — vairāk fizikā orientētu, bet otru — ķīmijā.

Morfoloģiskās studijas par asinīm noveda pie šūniņu pētījumiem, ciktāl tie attiecas uz sarkaniem un baltiem asins ķermeņiem. Firords († 1884) un Velkers († 1897) pirmo reizi pareizi izveda asins ķermeņņu skaitīšanu 1854. gadā. Tajā pašā gadā Liberķīns ievēroja pārsteidzošu fenomenu: balto ķermeņņu ameboido kustēšanos, kuŗa šos ķermeņņus nostāda līdzās dzīvām būtnēm. Mečņikovs († 1916) 1892. gadā atrada vēl jaunu balto ķermeņņu īpašību: fagocitozi, t. i. spēju, uzņemt (pareizāki sakot: apņemt) visādas svešas vielas, — krāsas, taukus, arī dzīvas šūniņas un baktērijas; baltie ķermeņņi ķīmiski sadala un nonāvē šīs vielas.

Ar to top skaidra balto ķermenīšu funkcija un nozīme visa organisma darbā.

Asins riņķošanas fizioloģija bija noskaidrota jau agrāk; Kārlis Ludvigs († 1895) sāka pielietot fiziķiem un astronomiem sen pazīstamo grafisko metodi arī fizioloģijā, konstruējot savu slaveno kimografionu (viļņu zīmētāju), kurš atzīmēja asins spiediena svārstīšanos. Tamlīdzīgus aparātus izgudroja un papildināja arī citi.

Elpošanas procesa noskaidrošanai no liela svara bija artēriālās un venozās asins ķīmiskās izšķirības atrašana. Berlīnes fiziķis Magnus († 1870) ar Toričelli vakuuma palīdzību izpētīja asinīs atrodošās gāzes. Hope-Seidlers atrada, ka asinīs uzņemtais skābeklis savienojas ar sarkano asins ķermenīšu hemoglobīnu un tā rada oksihemoglobīnu.

Mācību par elpošanas mēchanismu izstrādājuši: Donders, Bernsteins, Hečinsons, Dišenns. Traube, Rozentāls, Fīks.

Tāpat limfu, viņas ķīmisko sastāvu, kustību un nozīmi centās noskaidrot vesela virkne dabas zinātnieku. Ludvigs uzskatīja limfas produkciju kā filtrēšanas procesu iz asins kapilāriem, Heidenbachs turpretim to turēja par sekrēcijas procesu. Konšteins runāja šiem abiem pretim, uzstādidams savu transsudācijas teoriju. Brike pierādīja, ka limfu dziedzeri un limfu mezgli ir balto asins ķermenīšu producētāji, u. t. t. Tika noskaidrota liesas nozīme, pēc tam, kad vairākkārtīgi eksstirpācijas mēģinājumi bija devuši zināmus, noteiktus rezultātus. Kākšļa (Thymus) dziedzeri pirmo reizi mēģināja izgriezt kustoņiem Restelli, vēlāk Frīdlēbens; pēdējais konstatēja pēc tam ūdens vairošanos asinīs, balto asins ķermenīšu pieaugšanu, bet sarkano skaita samazināšanos. Šādu eksperimentu turpināšana deva vēl jaunus pierādījumus: pēc kākšļa izgriešanas, ķermeņa sulā rodas indes, kuņas, iešļircinātas citiem dzīvniekiem, nodara lielu postu; tā tiek nodibināts uzskats par kākšļa dziedzeru, kā indīgu vielu iznīcinātāja, nozīmi. Bašs konstatēja arī vēl to, ka kākšļa dziedzeru izgriešana iespaido kaucos kalcīviu maiņu.

Sakarā ar novērojumiem par dziedzeru darbību un viņu atdalījumiem (iekšējo sekrēciju), Bron-Sekārs apgalvoja sekošo: 1) ja kustoņiem izgriež blakusnieres, tad viņi nav dzīves spējīgi, un 2) ekstrakts, kuņu izgatavo no trusīšu dzimuma dziedzeriem, cilvēkam iešļircināts, pavairo vispārējās dzīves spējas (Bron-Sekārs šo mēģinājumu izdarījis pats pie sevis). 80. gadu sākumā chirurģi, sevišķi Kochers († 1917) aizrāda, ka pēc vairogveida dziedzeru izgriešanas iestājas kretinisms; citi chirurģi, kā Eiselsbergs, apraksta akūtākus simptomus, ar krampju lēkmēm un nāvi. Luciāni domā, ka vairogveida dziedzeru uzdevums ir: atvilkt organismam tās indes, kuņas rodas sakarā ar vielu maiņu. Fiziologs Šifss ir tajās domās, ka vairogveida dziedzeris izdala substanci, kuņai liela nozīme nervu sistēmas barošanā.

Modernai eksperimentālai gremošanas pētīšanai ierosinājumu deva Parīzes akadēmija, izsludinādama sacensību. Šinī sacensībā tika 1823. gadā godalgoti Lerē un Lasenja darbi, bet 1826. gadā atzinību izpelnījās Tidemaņa un Gmelīna monografijas. Notika dažādi eksperimenti, gan pie dzīvniekiem, gan pie slimiem cilvē-

kiem, un pamazām tika izpētīts māgas sulā saturs, māgas un žults darbība, mutes siekalu nozīme, baktēriju nozīme zarnu kanālā u. c.

Ķīmijas sasniegumi nāca par labu barības vielu pētīšanai. Te jaunu ceļu mēģināja izlauzt Justus f. Libigs († 1873). Uz eksperimentāli-ķīmisku pētījumu pamata viņš asi nošķiroja barības vielas no baudu vielām, un pirmās atkal pēc viņu vērtības iedalīja: 1) plastiskās, muskuļu un audu uzturēšanai vajadzīgās olbaltuma vielas, un 2) respiratoriskās, t. i. ķermenī siltumu radošās, — tauku vielās un ogļhidratos. Par šo jautājumu daudz rakstījuši: Voits, Maksis Petenkofers († 1901) u. c. Petenkofers mēģināja noteikt barības normu; pieaugušam strādniekam dienā 137 gr. olbaltuma, 117 gr. tauku un 352 gr. ogļhidratu.

Fiks un Vislicēnus ar eksperimentiem pierādīja pilnīgi pretējo: ka ne olbaltums, bet gan tauki un ogļhidrāti dod materiālu muskuļu darbam. Maksis Rubners apgalvoja, ka olbaltums, tauki un ogļhidrāti varot viens otru aizvietot.

Līdz ar vielu maiņas eksperimentiem, arvien lielāku nozīmi guva urīna izmeklēšana.

Arī eksperimentālā smadzeņu, jutekļu organu un muskuļu fizioloģija uzrādījusi bagātus sasniegumus.

Mācība par slimību un viņas cēloņiem

(Patoloģija)

Pēc tam, kad Virchovs atkal reiz asi bija formulējis domu, ka slimība esot dzīve zem pārmainītiem noteikumiem, — tika beidzot reiz celts tilts no bioloģijas uz patoloģiju, — mācību par slimības cēloņiem un būtību. Tagad biologi un patologi pieturas pie vienas un tās pašas pētīšanas metodes, kā normālā, tā slimnieka dzīvē.

Dabas zinātnes un tehnikas laikmetā tehniskai metodei liela nozīme pētīšanas darbā. Viņa bieži vien noteic darba virzienu. Kā bioloģija, tā arī patoloģija rāda, ka medicīna pašlaik izvērsās par praktiski pielietotu dabas zinātne, jo katrs jauns fizikas, ķīmijas un tehnikas sasniegums tiek no medicīnas izmantots.

a) Patoloģiskā anatomija un fizioloģija.

Patoloģijā, patoloģiskā anatomijā un fizioloģijā bija noticis metodiskā ziņā svarīgs apvērsums: patoloģija, kaut gan sakarā ar kliniku, tika studēta un mācīta pati par sevi, kā patstāvīgs priekšmets.

1821. gadā Vinē Birmeiers tika iecelts par patoloģiskās anatomijas profesoru. Birmeiera skolnieka Kārļa f. Rokitanska laikā patoloģiskā anatomija sāka stipri progresēt un kopš g. s. vidus pārvalda situāciju. Jāatzīmē arī mikroskopiskās un sekcijas tehnikas attīstīšanās.

Līdzās patoloģiskai anatomijai tika tālāk izkopta arī patoloģiskā fizioloģija, — tā sauktā eksperimentālā patoloģija, kuŗas galvenais palīga līdzeklis bija: eksperimenti ar dzīvniekiem.

b) Baktērioloģija, seroloģija un immunitātes mācība.

Patoloģiskā anatomija un fizioloģija pirmā vietā liek slimā objekta novērošanu. Ārējo slimības iemeslu pētīšana turpretim

saistas ar tādu dzīvu organismu studiju, kuŗi skaitās par slimības cēloņiem. Šie dzīvie organismi ir dzīvnieku un stādu valsts parazīti, gan augstākas, gan zemākas sugas, — un viņu dzīves veids, dzīves noteikumi un iespāids uz ķermeni tiek mikroskopiski-eksperimentāli studēti. Šim studijām nodevās Zibolds, Leikarts un Virchovs. Lielāko ievēribu guva Teodora Bilharca pirmais „Schistosomum haematobium“, apraksts un Cenkerā († 1898) ziņojumi par trichinu atrašanu cilvēkā (1866. gadā).

Jau agrāk minētā doma, ka dzīvas sīkbūtnes ir dažu slimību iemesls, guva arvien vairāk ievēribas. P a n u m s († 1885) ziņoja par novērojumiem pie baku, masalu un kolēras slimniekiem. 50 gadu laikā šo jautājumu galīgi izšķīra L. P a s t ē r s († 1895). Pētot piena un etiķa rūgšanu, sviesta skābes raugu, viņa slimības etc., Pastērs atrada dažādu rūgšanas un pūšanas veidu iemeslu: sēnīti, kuŗas pārnešana uz veselu, nebojātu materiālu izsauca tur tās pašas parādības. Pastēra pētījumu ierosināts, D a v ē n s iedomājās mākslīgi radīt pie dzīvniekiem liesas iekaisumu, pārnesot slimā dzīvnieka asinis uz veselu. Tā kā viņš izsauca slimību tikai ar slimām, bacillus saturošām asinīm, bet ne ar veselām, tad šos bacillus tas turēja par slimības ierosinātājiem. 3 gadus vēlāk K o c e, F e l c s, R i n d f l e š s u. c. izdārija tādus pat mēģinājumus ar ievainojumu infekcijas slimības pārnešanu. No šī laika patoģologu interese par problēmas baktērioloģisko pusi kļuva ļoti dzīva. Sevišķi kolēras laikā (Eiropā) meklēja kolēras bacillu, bet neatrada. — Kuŗā katrā gadījumā ir iespējams atrast visādas baktērijas, bet nav teikts, ka tās ir istās vainīgās. Tā D a v ē n a doma beidzot tika apšaubīta. Virchovs un Bilrots uzsvēra, ka neesot iespējams atšķirt dažādo baktēriju sugas vienu no otras, kādēļ slimību atkarība no zināmām sēnīšu sugām neesot noteicāma. Virchovs sagaidīja jautājuma izšķiršanu no patoloģiskiem eksperimentiem.

Tad R o b e r t s K o c h s († 1910) uzsāka D a v ē n a mēģinājumus no jauna un veda tos tālāk. Viņš ir radījis pārdomātu t e c h n i k u, kuŗai bija jāklūst par visu moderno baktērioloģisko metodu izejās punktu. Bez neskaitāmiem liesas iekaisuma bacillu pārpotējumiem asinīs un peļu, trusišu un cūciņu organos, pie kuŗiem tas novēroja bacillu augšanu gaŗumā un dalīšanos šķērsām, viņš studēja bacillu dzīvi ārpus slimiem organismiem, sagatavojot tiem izdevīgu uzturēšanās vietu no vēŗšu asins sēruma un citām dzīvnieku substancēm, kuŗas tas turēja improvizētos vienmērīga mitruma un temperatūras „kambaŗos“. T e n u ar mikroskopa palīdzību bija iespējams sekot bacillu augšanai visās fāzēs, konstatēt sporu izveidošanos un redzēt, ka no šīm sporām izauga tādi paši bacilli, kā slimā organismā atrastie. Kochs konstatēja, kā liesas iekaisumu var radīt tik ar tādām substancēm, kuŗas satūra vai nu dzīvus iekaisuma bacillus vai sporas. Nu bija arī izdevies pierādīt Davēna izteiktās domas — par zināmas sugas bacilliem, kā slimības cēloņiem — pareizību. Var iedomāties, kādu ievēribu guva šādi atklājumi, un kādas spīdošas izredzes tie solīja nākotnes medicīnai. Pastērs, kuŗš bija gājis līdzīgus ceļus un sekojis tādām pašām idejām, varēja Kocha izteicienus tikai apstiprināt.

Nākošos gados sākās intensīvs darbs baktēriju pētīšanas me-

todes izstrādāšanā, Lai audos labāk izšķirtu mikroorganismus no sabojātām masām, f. Reklinghauzens (1871) izmantoja viņu izturu pret glicerīnu, etiķa skābi, natrona sārmu u. t. t. Bet šī primitīvā metode drīz tika atmesta. 1875. gadā Veigerts, kuram kā patoloģiskās anatomijas pētniekam bija pazīstama krāsu pielietošana histoloģijas tehnikā, mēģināja ar krāsas palīdzību atšķirt baktērijas no audiem. Tādā pašā ceļā viņš centās atdalīt dažādās baktēriju sugas vienu no otras. Tā baktērioloģiski-mikroskopiskā tehnikā ieveda karmina-sālsskābes-glicerīna un hematoksilīna krāsošanu. 1877. gadā Kochs izdeva rakstu par patogēno sēnīšu specifisko krāsošanu, konservēšanu un mikroskopisko izmeklēšanu. Savā darbā Kochs apzīmē anilīna krāsas, kā labāko „reagens“ baktēriju šķirošanai un izstrādā noteiktu tehniku baktēriju pētīšanai ar minēto krāsu palīdzību. Bez tam Kochs ņem palīgā fotografiju, lai varētu uz uzņēmumu pamata taisīt salīdzinājumus un objektīvi konstatēt dažādo baktēriju sugu morfoloģisko izšķirību. Nākošā gadā Kochs izstrādā Veigerta metodi tālāk un pievieno baktēriju pētīšanas metodikai vēl dažus svarīgus jaunievedumus.

Biologi sekoja Kocham, mēģinādami izolēt dzīvo baktēriju sugas vienu no otras un izaudzēt tirkultūras. Kā pirmais ar to sāka nodarboties Salomonsens († 1924). Viņa metode bija nepilnīga. Laimīgāks jau bija Listers († 1912).

Kochs ievēroja, ka katrai baktēriju sugai vajadzīgi savādi dzīves apstākļi; kur viena baktēriju suga jūtas labi, tur otra nobeidzas. Jau 1868.—1870. gados Šrēters bija mēģinājis audzēt dažādas baktērijas uz kartupeļiem, miltu putrā, stērķeļu maisījumā u. t. t. Kochs izlietoja želatīnu, tā radīdams baktērijām caurspīdīgu, sa stingstošu pamatu.

Ar izstrādātu un pārlabotu metodu palīdzību izdevās atrast dīgļus daudz slimībām: 1880. g. leprai (Hanzens) un tifam (Ēberts), 1882. g. tuberkulozei (Kochs), 1884. g. difteritam (Leflers) un Āzijas kolērai (Kochs), 1889. g., Tetanus (Kitasato), 1905. g. sifilisam (Šaudins un Hofmans).

Līdzās baktērioloģijai šaurākā nozīmē arvien lielāku ievēribu guva medicīniskā protozooloģija. 1880. gadā A. Laverans atklāja asinis malārijas cēloni — mazus dzīvnieciņus „protozojas“. 1894. g. Bruce atrada citu protozoju sugu, tripanozomu, Afrikā izplatītas, nāvīgas zirgu un liellopu sērgas „nagana“ cēloni; tika uzietas arī miega slimības protozojas. 1897. g. Ross pierādīja, ka malārijas parazītus uz miesu pārnes kāda mušu suga. Līdz ar to tika atklāta vesela virkne līdzīgu, asinis sūcošu insektu, protozoju slimību un baktēriju infekciju cēloņu; tas deva pamatu profilaksei pret šādām sērgām.

Līdz ar dažādu infekciju slimību baktērioloģiskām studijām arvien vairāk noskaidrojās, ka slimības iemesls nav meklējams bacillu klātbūtnē vien, un kā Kocha (1878. g.) formulējums (lai pierādītu istas infekcijas slimības izcelšanos caur bacilliem, baktērijām bez izņēmuma jābūt organismā tādā daudzumā, sadalījumā un apstākļos, ka varētu viņus uzskatīt par slimības cēloni) vairs neiztura kritikas. Kochs pats, pēc tam, kad viņam bija laimējies pierādīt, tā sauktā „kommāta bacilla“ — kolēras cēloņa — esamību, — neatrada bacillus vis asinīs, bet gan tikai slimnieka zarnās.

Viņš mēģināja slimības smago, nāvējošo gaitu izskaidrot ar to, ka bacilli producē specifisku indi, kuŗas iedarbība pa daļai kaitē epitelijām un zarnu gļotādai, pa daļai ar resorpciju un visa organisma pārņemšanu, resp. saindēšanu noved līdz nāvei.

Līdzīgi apstākļi radās arī pie difterīta, kuŗu baktēriozo dabu noskaidroja Leflers 3. medicīniskā kongresā, Berlinē 1884. gadā. Leflers atrada bacillus vienmēr tikai dažos iekaisušos locekļos vai potēšanas vietā. Arī viņš izteica domu, ka bacilli rada lokālu indi, kuŗa ir nāves cēlonis. Turpmākos pētījumos viņam beidzot izdevās izgatavot indi, kuŗa spēja izsaukt difterīta simptomus. 1886. gadā Brigers pie dažādām baktēriju sugām (Tetanus, tifs, kolēra, Staphylococcus aureus u. c.) atrada specifiskus indigus produktus, kuŗus nosauca par toksīniem.

Likās, it kā būtu sperts liels solis uz priekšu infekciju slimību pētīšanā, solis no bacilla uz toksīnu. Radās cerība apvienot jēdzienu par infekciju slimībām ar jēdzienu par saindēšanos ar substancēm, kuŗu ķīmiskais sastāvs, likās, būs drīz noskaidrots. Protams, nu sākās toksīnu pētīšana. Brigers un Frenkels drīz nāca pie pārliecības, ka te runa iet nevis par toksīniem, bet par indīgām olbaltuma vielām, — un pārnesa šo uzskatu uz dažādu infekciju slimību indēm. Toksalbumīns, pēc Frenkeļa domām, nu bija tas, kas — ar bacillu palīdzību nodalīts no audu olbaltuma — izsauca ķermenī postošās parādības.

Bet drīz pacēlās balsis pret tādu vienkāršu baktēriālās indes formulējumu. Daži citi pētnieki, kā Buchners († 1902) aizstāvēja uzskatu, ka toksalbumīnus bacilli veido ne no dotās barības vielas, bet no pašas bacillu plazmas. Diklo aizrādīja, ka mums trūkst pozitīvu zināšanu vispār par olbaltuma vielu ķīmisko konstitūciju.

Tā visas pūles, raksturot baktēriju indes ar kādu ķīmisku formulu, nesolīja nekādas lielas izredzes. Vairāk nozīmes bija mēģinājumiem, raksturot toksīnus sakarā ar viņu iedarbību uz organismiem. Kā svarīgākās te parādījās divas īpašības: 1) iedarbības specifitāte, kuŗa izsauc pārmaiņas lokāli un vispārīgi un, no otras puses, nosprauž slimībai robežas zināmās organisma daļās; 2) spēja, saslimušā organismā izsaukt specifisku antitoksīnu rašanos. Šo faktu pirmo reizi konstatēja Bēriņš, izdarot difterīta imunitātes mēģinājumus pie dzīvniekiem. Viņš atklāja, ka jūras cūciņas, kuŗas bija smagi inficētas ar difterītu un pēc tam ar jodtrichlorīda palīdzību izdziedētas, bija līdz zināmam mēram imūnas pret jaunu infekciju ar difterītu. Šī imunitāte izpaužas arī tad, ja difterīta bacillu vietā ņēma difterīta indi. Dzīvnieka asinis uzrādīja antidifterītiskas īpašības, un imunitāte izpaužas ne tikai attiecībā pret dzīvnieku bacilliem, bet arī pret viņu radītiem toksīniem. Bēriņš noraidīja: 1) domu par organisma varbūtēju pieradināšanos pie indēm, un 2) ka te lieta grozās ne ap organisma dzīvo šūniņu imunitāti, bet ka no dzīvām šūniņām atbrīvotās asinis rodas sevišķa īpašība. Tikpat maz varēja teikt, ka imunitāte pamatojas uz sevišķu, indei naidīgu asins spēku, jo imūnizēto dzīvnieku asinis difterīta bacilli auga gandrīz vēl kuplāk, nekā iepriekš. Jodoforma studijas bija Bēriņu vedušas pie uzskata, ka terapeitiski iespaidīga līdzekļa antiinfekciozā spēja balstas nevis uz viņa baktēricīdo, bet gan uz atindējošo jeb

antitoksisko iespaidu. To pašu aizrādīja arī Kitasato. Līdz ar to bija pirmo reizi galīgi noteikts jēdziens par specifisku, no toksīniem slimā ķermenī izstrādātu antitoksīnu. Gadu vēlāk (1891), Pauls Ērlīchs apstiprināja to pašu, pētīdams stādu indes. Viņš eksperimentēja ar divām indēm: 1) rīcinu (ricinus eļļas indi) un 2) abrīnu (no kādas pupas). Ērlīcham izdevās immūnizēt pret šo indi peles, un ar šo peļu asinīm, kurās tas samaisīja ar indes kaušējumu, pilnīgi paralizēt indes iedarbību. Līdz ar šo Ērlīchs konstatēja iespaidu absolūto specifitāti: immunitāte pret vienu indi nebūt neizsargā ķermeni no saindēšanās ar kādu citu toksīnu.

Līdz ar šo atziņu baktērioloģijas smaguma punkts novirzījās no bacillu pētīšanas uz sasilmušo objektu, un nu sākās immunitātes pētīšana.

Edvarda Džennera (1749—1823) baku potēšanas metode bija tīri empīriska. Tagad mēģināja radīt noteiktu eksperimentālu immunitātes mācību. Vispirms Pastēram izdevās immūnizēt vistas pret vistu kolēru, tās potējot ar šīs sērgas bacilliem, kuŗu virulenci tas ar skābekļa palīdzību bija drusku novājinājis. Ar fizikāliem un ķīmiskiem līdzekļiem novājinātās baktērijas nosauca par vakcinām, bet pašu potēšanu par vakcināciju.

Higiēna

Skaidrs, ka tehnikas, bioloģijas un patoloģijas progress palīdzēja atrast ceļu, kā izsargāties no slimībām un radīt pretošanās spējīgus cilvēkus.

XVIII. g. s. higiēnas mācības sludinātāju un pat Džennera potēšanas mācības piekritēju skaits bija — līdz turpmākam — mazs. Lielais upuru skaits, kādu kolēra prasīja Eiropā 19. g. s. 30. gados, pierādīja mūsu veselības kopšanas trūcīgumu, un sekas bija tās, ka vispirms Anglija sāka par to domāt un studēt dzīves iekārtu no higiēniskā viedokļa, pie kam statistiskās ziņas noderēja kā svarīgākais materiāls. Uz šo materiālu pamata tika proponētas un izvestas tādas pārgrozības, kā zemes drenāža, kanalizācija, māju un pilsētu tīrīšana, labs dzerams ūdens un higiēnisko darba apstākļu uzlabošana. No g. simteņa vidus visas šīs pārgrozības mēģināja zinātniski apgaismot. Tā higiēna kļuva par modernu zinātņi.

Par higiēnas dibinātāju jāuzskata Maksis Petenkofers, kas jau agrāk darbojies šādā virzienā. Viņš mēģināja ķīmijas atradumus pielietot ikdienas dzīvē, attiecībā uz veselību un barības līdzekļu higiēnu. Karāļa Makša II. (1851) uzstādītais jautājums: kāda apkurināšana dzīvokļiem visieteicamāka, — ierosināja Petenkoferu uz dzīvokļu jautājuma studijām. Tā pamazām veselībai kaitīgie vai labvēlīgie faktori tika apskatīti no dabas zinātniskā viedokļa, un higiēna izvērtās savā ziņā par praktiski pielietotu fizioloģiju.

Petenkofers uzņēmās sērgu apkarošanu. Kad 1854. g. Mincheņi piemeklēja kolēra, Petenkofers sāka pētīt epidēmijas izplatīšanās veidu Bavārijā. Lai gan viņš jau iepriekš bija pārliecināts, ka pie sērgas ņem dalību dzīvs, slimību izplatošs dīgļis, tad tomēr viņš šo dīgļi neturēja par vienīgo noteicēju, stādīdams līdzās personīgai dispozīcijai vēl sērgas saistību ar laiku un vietu. Tāpēc

viņš atmeta parasto sērgas apkarošanas veidu: slimības piemeklēto arogabalu noslēgšanu un desinfekciju, jo slimība viņam likās būt miazmatiska rakstura, nevis no cilvēka uz cilvēku pārejoša. Viņa priekšlikumi bija: zemes (pamata) ūdens novadīšana, pilsētas tīrīšana, laba kanalizācijas ierīce u. c., viss, ar ko Anglija jau bija paspējusi gūt labus panākumus, attiecībā uz mirstības samazināšanos no tīfa.

Baktērioloģijas atklājumi deva Petenkofera mācībai stipru triecienu. Visa sērgu profilakse vērsās pret bacillu, kā tādu, un centās to iznīcināt. Petenkofers palika tomēr pie saviem ieskatiem un daudzus rakstos mēģināja aizstāvēt savas domas, ka bacills tikai var iespaidot apkārtni, ja tas ietiek vaļīgā, mitrā, ar pūstošām vielām pārpildītā zemē. Petenkofers 1892. g. lielās epidēmijas laikā (Hamburgā) pat izdzēra glāzīti virulentas kolēras tīrkultūras, lai pierādītu savu uzskatu pareizību. Līdz pat šai dienai Kocha un Petenkofera skolas stāv viena otrai pretim. Praksē starpība starp abām nav tik liela; laikmetos, kad nav sērgu, pilsētā tiek uzturēta tīrība angļu un Petenkofera garā, bet epidēmijas laikā satiksme tiek pārtraukta un izdarīta desinfekcija.

Uz Petenkofera ierosinājumu 1865. g. Minchenē tika nodibināta pirmā higiēnas profesūra. Šim piemēram sekoja arī citas augstskolas. Tika dibināti arī higiēnas pētīšanas institūti, no kuriem jāpiemin 1876. g. Berlīnē dibinātā ķeizarišķā veselības pārvalde; viņas uzdevums bija: apkarot pārtikas līdzekļu viltšanu un pētīt un ierobežot epidēmijas. Pētīšanai izlietoja vismodernākos zinātnes palīga līdzekļus. Visa sabiedriskā un privātā dzīve tiek apskatīta no higiēniskā viedokļa: zeme, gaiss, ūdens, klimats, laiks, barības vielas, tirgus, apģērbs, ādas kopšana, vingrošana, arodi, slimnīcas, kazarmas un cietumi, kuģi un dzelzceļi un skolas; visur tika izvestas pamatīgas reformas.

Arī internacionālā politika arvien vairāk atzina higiēnas lielo nozīmi un centās to piekopt uz internacionālu līgumu pamata. 1840. g. tika nodibināta „galvenā veselības padome“ Konstantinopolē, bet 1850. g. starp Franciju, Itāliju un Portugāli tiek noslēgta konvencija cīņai ar sērgām. Tādas pašas konvencijas slēdza Romā (1885), Venecijā (1892), Drēzdenē (1893) un Venecijā (1897).

Pamazām no zinātniskās higiēnas izauga nozare, kuŗu apzīmēja ar vārdu „sociālā higiēna“. To veicināja, no vienas puses, pieaugošā sociālā apziņa, no otras — apziņa, ka attīstītā tehnika, industrija, lielpilsēta, satiksme un saimnieciskā cīņa apdraud mūsu veselību.

Mācība par dziedniecības līdzekļiem

(Farmakoloģija)

Šūniņu teorijas dibināšanas laikā farmakoloģijā galveno vietu ieņēma „matēria medica“, t. i., dažādu ārstniecības līdzekļu apraktīšana un uzskaitīšana līdz ar pamācībām par sagatavošanu un lietošanu. Viņas vietā drīz iestājās atziņa, ka zāļu labdarīgā vai kaitīgā iedarbība izskaidrojama ar viņu ķīmisko dabu un iespaidu uz organisma fizioloģiskām un patoloģiskām funkcijām. Tā radās

modernā, eksperimentālā farmakoloģija, kuŗa, tāpat kā fizioloģija, sāka eksperimentēt ar dzīvniekiem.

Kā jaunā farmakoloģijas virziena pirmie priekšstāvji jāmin: Mičerlichs, f. Šrofs, Gublers, Vulpiāns, Orosī. Līdzās tiem jāatzīmē arī L. Traube, kuŗš 1851. gadā uzsāka savus pētījumus par Digitalis iedarbību, tā liekot pamatu svarīgai modernai sirds terāpījai ar Digitalis palīdzību. Bucheims dibināja Tērbatā ar saviem līdzekļiem pirmo speciāl-institūtu eksperimentālai farmakoloģijai. Farmakoloģiju, kā patstāvīgu, svarīgu priekšmetu, pārējās medicīniskās disciplīnas rāmjos, izcēla O. Šmīdebergs.

Mēģinājumi, iespaidot ar ķīmiskām vielām vesela un slima organisma funkcijas, noveda tik tālu, ka farmakoloģija tika cieši saistīta ar fizioloģiju, eksperimentālo patoloģiju un klinisko darbu.

Līdz ar toksīnu un antitoksīnu atrašanu, farmakoloģija tika nostādīta jaunu problēmu priekšā. Tagad viņas uzdevumos ietilpst: atrast 1) līdzekļus, kuŗi slimības dīgļus var padarīt nekaitīgus, un 2) jaunus ārstēšanas veidus ar serumā atrasto anti-ķermeņiņu palīdzību (seroterāpija).

Seroterāpijas dzimšanas gads — 1890, kad Bērings, isi pēc Kocha tuberkulina atrašanas, kopā ar Kitasato pierādīja, ka ar Tetanus slimus dzīvniekus iespējams ārstēt ar imūnizētu dzīvnieku asins seruma injekciju. Mēģinājumi ar difteritu deva līdzīgus rezultātus. Tika atrasts difterita serums.

Diagnosticiskās metodes

Ar ķīmijas, fizikas un tehnikas attīstību saistās neskaitāmas jaunas pētījumu metodes. Vispirms te jāmin modernās termometrijas nodibināšana no L. Traubes; pie šīs metodes izstrādāšanas lieli nopelni Vunderlichem. Ērle izgudroja maksimāl-termometru, kas minēto metodi ļoti vienkāršoja. Vēl jāatzīmē ķīmiskās urīna analīzes ieviešana (olbaltuma izmeklēšana no Hellera, kvantitatīvā olbaltuma noteikšana no Esbacha, cukura izmeklēšana no Trommera, patoloģiska fenola izdalīšanās no urīna — (Salkovska atradums) — un diaco-reakcija no Ēricha).

Pēc tam, kad A. K u s m a u l s bija ievēdis māgas izpumpēšanu, sākās māgas sulas ķīmiskā izmeklēšana, kuŗa diagnosticiskā ziņā guva arvien lielāku nozīmi.

Govers konstruēja aparātu hemoglobīna satura noteikšanai; šāds aparāts tiek no praktiskiem ārstiem labprāt pielietots mazasinības (bāluma kaites) diagnozes uzstādīšanai.

No fizikāliem diagnosticiskiem līdzekļiem neviens nav radījis tādu apvērsumu, kā Rentgena stari, sevišķi, kad tehniskie trūkumi tika novērsti ar labāku cauruļu ierīkošanu un jaunas metodes ieviešanu uzņēmumu izgatavošanā. Nu bija iespējams izmeklēt kaulu lūzumus un izmežģījumus, atrast organismā svešus ķermeņus (lodes etc.), audzējus, pierādīt akmeņu rašanos dažos organos, izskatīt krūšu kurvi, novērot sirdi un plaušas. XX. g. simtņa otrā pusē atrada metodi, kā izskatīt ar stariem aknas, zults pūslī, nieres un liesu.

Acu un rīkles spoguļa konstrukcijas pārļošanās padarīja mi-

nētos instrumentus par vērtīgiem diagnozes palīga līdzekļiem. Pēc tam, kad E. f. Jēgers 1855. g. bija oftalmoskopiski konstatējis acs dzīslenes tuberkulozi, Konheims 11 gadus vēlāk atzina, ka šīs dzīslenes tuberkuloze ir pastāvīgs miliārās tuberkulozes simptoms. Tā tad — tuberkulozi varēja konstatēt ar acu spoguļa palīdzību. — Rīkles spogulis bieži vien atklāja rīkles sifilisu.

Ar cistoskopa gēniālo konstrukciju 1879. g. Maksis Nice dāvājis medicīnai svarīgu jaunu diagnostisku instrumentu, pavisam citā nozarē — uroloģijā. Tomēr — šo instrumentu sāka plašākos apmēros pielietot tikai XX. g. s.

Mikroskopa pielietošanas bezgalīgā daudzpusība dažādu sekretu, mākslīgi ņemtu sulu, cilvēka organu un audu galu izmeklēšanā padarīja šo instrumentu par nepieciešamu darba rīku katrā klīnikā, katra praktizējoša ārsta kabinetā. Lai pieminām tikai urīna cilindrišus kā nieru iekaisuma simptomu, trichīnas muskuļos, metodes dažādu bacillu atrašanai asinīs, krēpās un izkārnījumos, u. t. t. Mikroskops spēlē lomu arī tādās diagnostiskās metodēs, kuŗas pamatojas uz bakterioloģijas un seruma pētīšanas rezultātiem, kā, piem., pie tā sauktās Grūbera-Vidāla reakcijas, kuŗu Vidāls pārveidoja klīniskā metodē tīfa konstatēšanas gadījumos. Ja par kādu slimnieku radās aizdomas, ka viņš slimo ar tifu, tad slimniekam atņēma drusku asins, kuŗu pievienoja dzīvu, kustošos tīfa bacillu tīrkulturai. Ja bacilli pārstāja kustēties un iestājās agglutinācija, tad ar to bija apstiprināta diagnoze: tīfs. — No pārējiem uz bakterioloģijas un seroloģijas pamata radītiem diagnostiskiem paņēmieniem jāatzīmē: tuberkulozes konstatēšana ar tuberkulina reakciju, sifilisa — ar Vasermaņa reakciju, grūtniecības — ar Abderhaldena paņēmieni u. c.

Ja arī Kocha cerība, tuberkulinā atrast ideālu tuberkulozes dziedināšanas līdzekli, nepiepildījās, tad tomēr palika pāri iespējamība, pēc tuberkulina injekcijas radušos drudža reakciju izlietot diagnostiskiem nolūkiem.

Auskultācijas un perkusijas instrumenti tika daudzējādā ziņā pārlaboti XIX. g. s. otrā pusē, un ar viņu palīdzību ievērojami klīniķi ir atklājuši diagnostiski svarīgas jaunas parādības.

Terapeitiskās metodes

Kā diagnoze, tā arī terapija centās pielietot visus zinātniskos sasniegumus. Zem Vunderlicha termometrijas iespaida terapeitiskā interese 70-os gados piegriezās sevišķi drudzim, kuŗā Libermesters un viņa skola ne tikai kā saskatīja parastu simptomu, bet turēja to par slimības galveno cēloni. Ar to antipirētiskai terapijai tika norādīts ceļš uz ūdens dziedniecību. Svarīgs ierosinājums šajā terapijas nozarē bija dažādo ķīmisko „Antipyretica“, par visām lietām salicilskābes, ieviešana. Viņas pielietošana bija sākums daudz jaunu, labu ārstniecības līdzekļu iegūšanai, bet arī tirgus pārpludināšanai ar medikamentiem, kuŗi nekritisku ārstu rokās varēja kļūt bīstami.

Vielu maiņas zinātniskā pētīšana noveda pie fizikāli-diētētiskās terapijas, kuŗa tagad izstrādāta ļoti plaši. Aptaukošanos,

circulācijas traucējumus un tuberkulozi sāka ārstēt ar diētu. Pamažām sākās Lībiga olbaltuma teorijas apšaubīšana, jo daudzie novērojumi un pētījumi rādīja citu ainu. Viena pēc otras sāka pacelties balsis par sakņu-augļu-piena barību. Vitamīnu atrašana izsauca veselu apvērsumu un atraisīja spārnus visjaunākai terapijai — dažādu slimību dziedināšanai ar veģetārianismu un zaļbarību. Te jāpiemin Lāmans, Birchers-Benners, kā jaunākais, Gersons, grāmatas „Mana diēta“ autors.

Uz elektrības pētīšanas pamata dibinājas elektroterapija, kurai zinātnisku pamatu lika Dišēns.

Rentgena staru izlietošana terapeitiskiem nolūkiem sākumā bija tīriempiriska. 1896. gadā Vīnes dermatologs Freunds mēģināja ar Rentgena staru palīdzību nodzīt spalvainu dzimuma zīmi; iestājās nepatīkamas blakus parādības, — iekaisumi, augoniši, pušumi, sarkanumi, kuņģi bija jāpieraksta staru bioloģiskam iespaidam. Pmaazām ārsti nāca pie pārliecības, ka Rentgena stari, mazā mērā lietoti, kairinā, — lielākā mērā, — jau kaitē, bet ļoti stiprā mērā — rada organos triekas veidīgu stāvokli, sevišķi jaunos audos, kā, piem., dzimuma šūniņās, patoloģiskos audzējos, u. t. t. Pēc tam, kad Genčs Minchenē bija mēģinājis apstarot dzemdes audzējus, radās cerība, ka būs iespējams uz zinātniska pamata ārstēt ar staru palīdzību arī iekšējos organus. Šīs terapijas sistemātiska izvešana ar panākumiem kļuva iespējama tikai tad, kad rentgenofiziķi un ārsti kopīgi izstrādāja attiecīgas dozēšanas metodes un novērsa nevēlamās blakus parādības. Nu radās iespēja cīnīties ar tādām bīstamām slimībām, kā olnīcu asiņojumiem, — izdarot tā saukto rentgeno — kastrāciju — olnīcu apstarošanu. Brunss 1904. g. ziņo par 33 izārstēta ādas vēža gadījumiem, Frankē — par olnīcu vēža izārstēšanu 1912. g. Arī vairogveida u. c. dziedzeru apstarošana devusi teicamus rezultātus.

Rentgena terapijai līdzīgu ceļu sāka iet radija emanācijas terapeitiskā pielietošana; bioloģiskais iespaids te līdzīgs Rentgena stariem. XX. g. s. sākumā franču pētnieki Abbē, Udens un Veršērs mēģināja ar radiju ārstēt dzemdes katarrus un dažas pušļa slimības. Tad radija un mezotorija iekšējās un ārējās aplikācijas metodika tika izstrādāta no daudziem franču, angļu, vācu u. c. pētniekiem. Kādu laiku radiju pielietoja ar sajūsmu un dažam likās, ka jau atrasts dēfinitīvs līdzeklis pret vēzi, — līdz (ap 1913. g.) vairums ārstu nodeva objektīvu spriedumu: ne Rentgena stari, ne radijs nav ideāli dziedniecības līdzekļi, lai gan nenoliedzams viņu labais un pat direkti dziedinošais (aprobežotā mērā) iespaids. Modernā terapijā viņi vēl arvien ieņem pirmo vietu.

No citiem fizikāliem dziedniecības faktoriem jāatzīmē gaisma. Pirmo moderno saules vannu iestādi atvēra šveicietis Arnolds Rikli 1855. g. Amerikānietis Kellogs 1894. g. ieveda terapijā elektrisko gaismu. Pirmais raksts par gaismas nāvējošo iespaidu uz baktērijām parādījās 1877. gadā no Dona un Blunda. Tad Lindholms un Svendzens 1893. g. sāka lietot sarkano gaismu baku ārstēšanā. Svarīgāko progresu gaismas terapijā uzrāda Nils Finzens, ārstējot ādas tuberkulozi (lupus) ar koncentrētu gaismu, kuras siltuma iespaids tika izslēgts, bet turpretim ķīmiskie stari va-

rēja iedarboties pilnā mērā. No tā laika attīstījās modernā kvarca lampu terapija.

Modernā diatermija saistas, pirmā kārtā, ar R. v. Ceineka vārdu; viņš 1898. g. izmēģināja augstfrekvences strāvas. 1905. g. viņš Volfa klinikā, Prāgā, pielietoja savu metodi pie kādas gonorrēiski stīvas rokas locītavas; mēģinājums izdevās labi. No tā laika jaunā diatermija drīz kļuva pazīstama un tika vesta tagadējos tehnikas augstumos.

Diagnostikā lielu lomu spēlēja arī mugurkaula punktēšana, par kuŗu pirmo reizi ziņo Kvinke.

Jaunākos laikos Listers izveda reformu ar savu antiseptisko sistēmu, kuŗas mērķis: izsargāt slimnieku no ievainojumu infekcijas slimībām. Listeris bija studējis Pastēra eksperimentus par rūgšanu, pūšanu, infekcijas pārnesanu u. t. t., un nācis pie slēdziena, ka ievainojumu infekciju izsauc brūcē no ārienes iekļuvuši dīgli. Viņš sāka pie ievainojumiem lietot karbolskābē mērkus apsējus, lai iznīcinātu varbūtējos bacillus. Labie panākumi pamudināja viņu strādāt šādā virzienā tālāk, pielietojot antiseptiskos līdzekļus arī pie operācijas galda, instrumentu u. t. t. tīrīšanas. Karbolskābi vēlāk aizvietoja ar citiem preparātiem, kuŗiem nebija tik daudz negatīvu blakus īpašību; no tiem visvairāk atzinības guva sublimāts un alkohols. Drīz praksē pārgāja no ķīmiskās uz fizikālo desinfekcijas metodi un iemācījās visus operācijai nepieciešamos priekšmetus sterilizēt, un „antiseptis“ vietā nāca „aseptis“. Pastēram jau 70-os gados bija sava metode, kuŗu tas ieteica vates, apsēju un instrumentu sterilizācijai.

Tālāk, — operatīvās darbības attīstībai bija nepieciešama slimnieka atsvabināšana no sāpēm, t. i. anestēze un narkoze. Pēc ētera un chloroforma narkozes, izgudrošanas bija vispirms jācenšas novērst šīm narkozēm piemītošās negatīvās īpašības. Tika taisītas dažādas kombinācijas (chloroforms un ēters, chloroforms un skābeklis, kombinācija ar morfiju, ar skopolamīnu, chlora etils u. c.). Šīm narkozēm drīz nostājās līdzās daudzpusīgi pielietojams konkurents — kokaīns, kuŗu sākumā lietoja tikai acu ārstniecībā un ārējā amnestēzē, līdz kamēr 1892. gadā Šleichs izgudroja kokaīna injekciju.

Chirurgija

Modernās chirurgijas ziedu laiks sākās ar narkozes un anti- resp. aseptikas pielietošanas attīstību. Nu chirurgi varēja izdarīt tādas operācijas, par kuŗām vecākās ārstu paaudzes nebūtu ne sapņojušas, un daļa laba dzīvība, kas agrāk būtu gājusi pazušānā, tagad varēja tikt izglābta. No sarežģītākām chirurgiskām operācijām lai minām tikai: dzīslu sašūšanu (pirmo reizi 1882. gadā), ievainotas sirds sašūšanu (Rēns, 1896. g.), dažādu vēža formu, gā-mura, māgas, zarna, liesas un nieres operācijas. Jau pirms antiseptikas laikmeta tika izdarītas diezgan grūtas ģinekoloģiskas operācijas. Kad aseptika atvieglāja chirurga grūto darbu, bija iespējams veikt tādus uzdevumus, kā dzemdes miomu un fibromu izgriešanu, dzemdes eksstirpāciju, u. c.

Psichiatrija

Par psihisko slimību būtību arvien valdījuši dažādi pretrunīgi ieskati; dažreiz grūti bija novilkt robežas starp veselu un slimu. Tāpēc par psichiatrijas attīstības gaitu var runāt ļoti maz. Jau agrāk minētās rūpes par vājprātīgo slimnieku vispārējā stāvokļa uzlabošanu no jauna izpaudās Konelli darbībā, 19. g. s. Viņš kārtīgu, humānu apiešanos ar vājprātīgiem nostādīja kā principa jautājumu, ievēda vājprātīgo namos mācības stundas slimnieku uzjautrināšanai un apmierināšanai. Drīz vien tika atzīta psichiatriisku studiju nepieciešamība, un franču un angļu, — vēlāk arī vācu — augstskolās nodibinājās psichiatrijas katēdri. Modernās speciāl-psichiatrijas attīstībai deva ierosinājumu Grīzingers, kuŗš centās psichiatrijas būtību vest sakarā ar patoloģisko smadzeņu un nervu sistēmas anatomiju.

Pēdējos gadu desmitos attīstījās jauns psiholoģiski noskaņots virziens, kuŗš mēģināja slimīgai dvēseles dzīvei pieiet un terapeitiski ārstēt neatkarīgi no miesīgā subtrata. Šī virziena priekšstāvis ir Sigmunds Freuds (dz. 1856. g.). Kopā ar Breieru viņš jau kopš 1893. gada uzsāka histerijas pētījumus un nāca pie slēdziena, ka neirozes iemesls, pa lielākai daļai, meklējams kādā uz seksuēlu piedzīvojumu pamatotā psihiskā traumā, pie malas nobīdītā afektā, kuŗu ar psihoanalīzes palīdzību mēģinā diagnosticēt un atkal izsaukt apziņā, pēc kam slimnieks izveseļojas. Psihoanalīzes mācība ieguvusi daudz piekritēju dažādās zemēs un kļuvusi par ķildas ābolu tagadējā medicīnā, tāpat kā sugestija un hipnoze. Neskatoties uz to, viena daļa ārstu specializējusies šajā nozarē un strādā ar lieliem panākumiem. (Vīnes ārsts Stekels sarakstījis, starp citu, interesantu, populāru grāmatu „Briefe an eine Mutter“, kuŗa izvilkumu veidā parādas Latvijas skolotāju kopējās slimības kases žurnālā „Nākotnes spēks“.)

Īsumā vēl jāatzīmē sugestijas mācības sludinātāji Kuē un Boduens. (Vispār pazīstama Kuē brošūra „Sevis pārveidošana ar pašiedvesmu“.)

Arī ārstēšana ar hipnozi jaunākā laikā atradusi pielietojumu, kaut gan ne visai plašu, jo labu hipnotizētāju nav daudz. Ar hipnozi un sugestiju mēģināts ārstēt alkoholiķus.

II

Elpošanas organu slimības

Elpošanas organu anatomija un fizioloģija

Cilvēka dzīvība salīdzināma ar nepārtrauktu degšanas procesu, kurš nav domājams bez atmosfēras, jeb, ikdienišķi runājot, gaisa. Asinīm nepieciešams skābeklis, lai tās būtu derīgas ķermeņa barošanai. Ķermenī, norisinoties pastāvīgam degšanas procesam, attīstas indīga viela: ogļskābe. No viņas ķermenim jātiek vaļā, cik iespējams ātri, jo citādi asins pārpildās ar šo kaitīgo vielu maiņas produktu un nav vairs spējīga izpildīt savu pienākumu: ķermeņa barošanu un dzīvības uzturēšanu. Skābekļa uzsūkšana no atmosfēras un ogļskābes izdalīšana no ķermeņa ir elpošanas organu uzdevums.

Galvenais elpošanas organs ir krūšu kurvī ieslēgtās plaušas, kuņas pilnīgi pieslēžas krūšu kurvja sienām un pateicoties pēdējo kustībām, viņas spēj izplesties un sarauties. Sirds piegādā plaušām asinis, kuņas caur plaušām izdala ogļskābi un ieņem dzīvinošo spēkbarību — skābekli. Lai atmosfēra varētu iedarboties uz plaušām, vajadzīgs, lai plaušu iekšpuse atrastos ar viņu kontaktā. Šo kontakta lomu uzņemas augšējie elpošanas organi. Pie ieelpas gaiss iet caur degunu, rīkles dobumu, gāmuru un gaisa vadu līdz plaušām, atstāj tur asinis skābekli un, ogļskābes piesātināts, dodas pa to pašu ceļu atpakaļ.

Ceļš uz deguna dobumu ved caur degunu. Degunam — ožas organu „priekšnamam“ — ir nekustīgs kaula pamats: nāsu starpsienas, augšžokļa kaulu turpinājums un gliemēžņīcas.

Viss deguna dobums līdz ar blakus telpām aplāts ar sārtu, asins traukiem, nerviem un gļotām bagātu gļotādiņu, kuņa visur cieši piekļaujas sienām un pāriet rīkles dobuma gļotādā. Jāizšķir tā sauktā ožas vieta (ožas sfēra) — nāsu starpsienas augšdaļā un pie augšējās gliemēžņīcas, — un elpošanas vieta, kuņa ieņem deguna dobuma lielāko apakšdaļu. Ožas vietā atrodam tā sauktās ožas šūniņas, kuņas saistītas ar vissmalkākām ožas nervu dzīslīnām un uzrāda stabiņiem līdzīgus turpinājumus tajā pusē, kuņa pavērsta pret deguna dobumu. Šai gļotādiņai nepieciešami jābūt mitraī, citādi nav iespējams sajust smaršu. Ar to izskaidrojams gļotādiņā atrodamais asins trauku un dziedzerīšu lielais skaits. Ja gļotādiņa žūst, kā tas notiek pie iesnām, tad ožas spēja zūd.

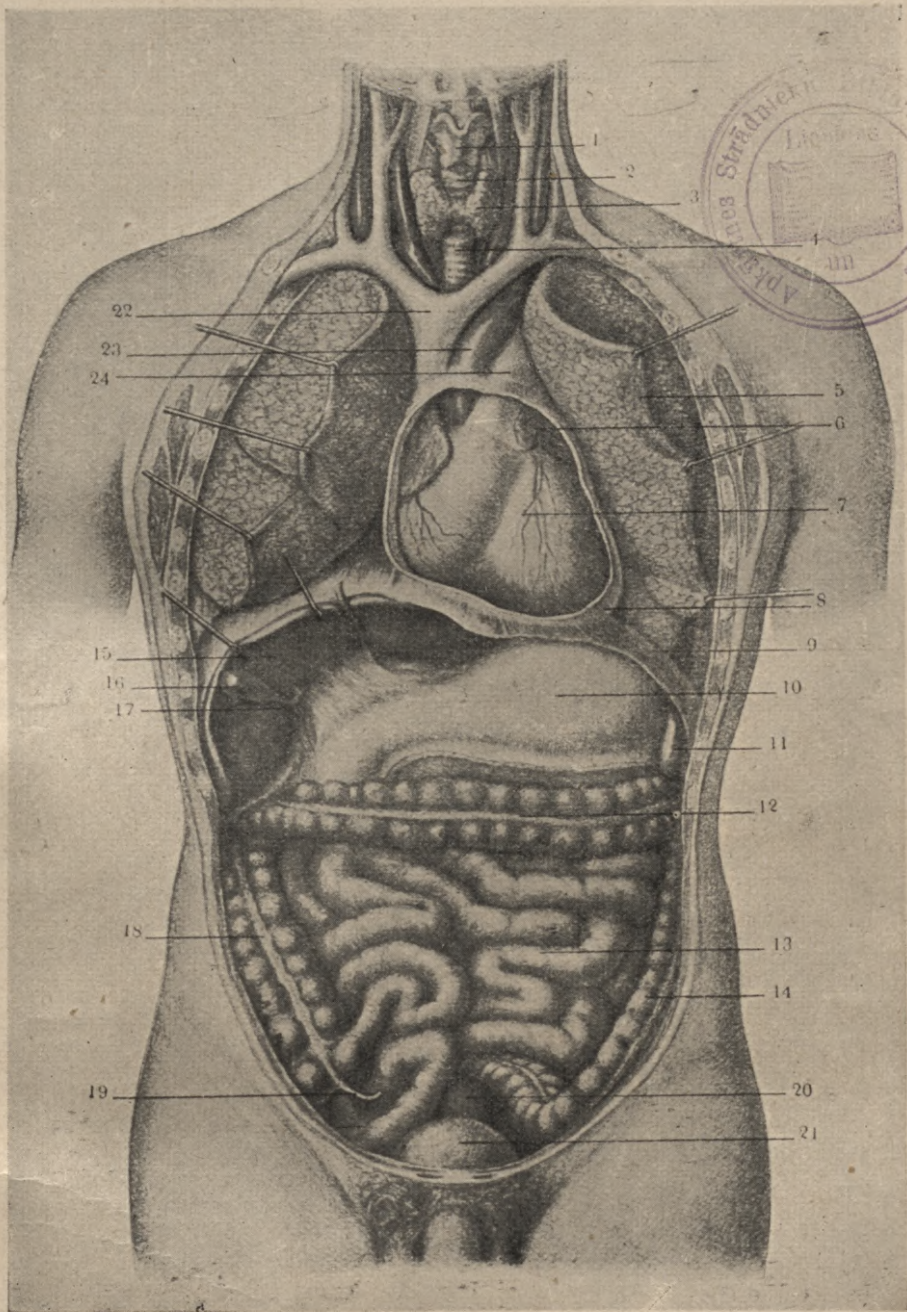
Deguna dobumam piešķirts uzdevums sasildīt un padarīt mitru ieelpojamā gaisa strāvu, lai aukstais, pārāk sauss gais nekairinātu maigo plaušu iekšpusi. Cilvēki parasti baidās no zemas temperatūras un tura to par kaitīgu plaušām, bet jāsaprot, ka ja vien

cilvēks elpo kārtīgi un dabīgi, tad bailes no saaukstēšanās pilnīgi nedibinātas, un tādēļ laiks viņas atnest.

Caur deguna un rīkles dobumu gaiss nokļūst gāmūrā, kurš atrodas gaisa vada virspusē un saikļiem saistīts ar mēles pamatu. No ārpuses pret kakla vidū redzams paaugstinājums, tā sauktais „Ādama ābols“, kurš norāda gāmura atrašanās vietu. Gāmurs sastāv no kustīgiem skrimšļiem un aplāts ar gļotādiņu, kuŗa ir rīkles dobuma gļotādas turpinājums. Šī gļotādiņa pāriet gaisa vada gļotādā. Rīkli līdz ar gāmuru veido 9 skrimšļi, kas savā starpā savienoti saikļiem un muskuļiem. Lielākais no tiem ir vairogveida skrimslis, kuŗa abas sānu plāksnes savienojas taisnā leņķī un tā veido „Ādama ābolu“. Zem viņa atrodas gredzenveida skrimslis, kuŗš priekšpusē zemāks un leļpusē saistas ar gaisa vada skrimšļu gredzeniem. Virsgāmura skrimslis jeb uzgāmuris ir plāna, sirdsveidīga skrimšļu plāksne, kuŗa piestiprināta zem mēles pamata, aiz vairogveida skrimšļa un zemēles kaula. Parasti šī skrimšļa ieapaļā mala stāv uz augšu, drusciņ slīpi atpakaļ. Pie rīšanas uzgāmuris, pateicoties kādam sevišķam muskulim, noliecas leļup un kā kāds vāks aizsedz gāmura caurumu, lai gāmurā neieķļūtu barība. Ja kādreiz vāks neaizsedz gāmuru pilnīgi ciet, kā tas dažreiz notiek pie bezsamaņas stāvokļi esošiem (arī nomoda stāvokļi tādi gadījumi nav reti), tad barība var iekļūt gāmūrā un izsaukt nepanesamu kāsu. Tādos gadījumos mēdz teikt: „Kautkas iegājis „neistā rīklē“. Patiesībā šī rīkle ir ista, tikai viņā, pretim visiem likumiem, gaisa vietā iekļuvis kaut kas cits, kam tur nav vietas. No pārējiem rīkles skrimšļiem jāmin vēl kausveida skrimšļi, kas līdzīgi trijstūra piramīdēm, vērstām ar virsotni uz augšu. Rīkles iekšpusē, no vairogveida skrimšļa iekšpuses uz kausveida skrimšļa priekšējo stūri, gļotādas ietīti, iet 2 pāri saišu, — tā sauktās balss saites, kuŗas, pateicoties kausveida skrimšļu kustībai, veido gan platāku, gan šaurāku spraugu. Augšējam, vājākam saišu pārim — neistām balss saitēm — nav nekāda sakara ar balsi; spraugu starp viņām sauc par neisto balss spraugu. Apakšējās, stiprāki savilktais istās balss saites ir tās, kuŗas rada skaņu jeb balsi. Ar kausveida skrimšļu muskuļu palīdzību balss saites var saspīesties kopā un savilkties ciešāk. Tad balss sprauga aizslēdzas. Ja nu balss saites skār gaiss, tad rodas skaņa; skaņas augstums vai zemums atkarīgs vairāk no balss saišu garumā un sprāiguma (izstieptības), nekā no gaisa strāvas spēka. Skaņu veidošanai nepieciešama balss saišu elastība, mitrums un zināms sprāiguma grāds. Tiklīdz kāda no šīm īpašībām iztrūkst, rodas aizsmakums, pat balss izzušana.

Gaiss plaušās atjaunojas ar ie- un izelpošanas palīdzību. Elpošanas norisi var salīdzināt ar plēšu darbību. Ieļpojot izplešas šķirtne, jeb diafragma, un ribustarpu muskuļi; visa krūšu telpa top lielāka. Sakarā ar to, arī plaušas top spīestas sekot muskuļu kustībām un izplesties tiem līdz. Tādā ceļā plaušas ievelk gaisu, kuŗš pa augšējiem elpošanas ceļiem un gaisa vadu iekļūst plaušu pūslīšos. Ņemot vērā to, vai pie elpošanas pārsvarā diafragmas vai ribustarpu muskuļu darbība, mēs runājam vai nu par vēdera vai krūšu elpu.

Ieļpošanas kustības ir pa daļai neapzinīgas, bet pa daļai arī

Iekšējie organi (priekšējā krūšu un vēdera siena un lielais tīkls ir noņemti, sirds somiņa uzgriezta);
 1) vairogveida skrimslis, 2) gredzenveida skrimslis, 3) vairogveida dziedzeris, 4) gaisa vads, 5) plaušas.
 6) sirds austiņa, 7) sirds, 8) sirds somiņa (maksts), 9) diafragma, 10) kungis, 11) liesa, 12) šķērszarna,
 13) tievā zarna, 14) lejup ejošā resnās zarnas daļa, 15) aknas, 16) žultspūslis, 17) žults eja, 18) augšup
 ejošā resnās zarnas daļa, 19) aklā zarna ar tārpveida piedēkli, 20) tūpļa zarna, 21) pūslis, 22) augšējā
 dobajā vēnā. 23) aorta, 24) plaušu artērija.

apzinīgas. Parastā elpošana norisinās bez mūsu ziņas. Bet cilvēks ar savas gribas palīdzību var elpas dziļumu pavairot, ņemot paliģā veselu virkni dažādu citu — tā saukto paliģa muskuļu. Šie muskuļi darbojas arī dažos slimību gadījumos, piem. elpas trūkumā.

Ielpošana un izelpošana kopā skaitās par vienu elpas vilcieniu. Elpas vilcieniu skaits minūtē var būt dažāds, atkarībā no cilvēka vecuma, dzimuma un īpatnības. Pieauguši mēdz elpot 12—20 reizes minūtē, pie kam dažiem īsiem elpas vilcieniem parasti seko viens dziļāks. Raksturīgi elpošanas skaitļi ir tā parādība, ka lielākā ķermenī elpošanas skaitlis mazāks, kurpretim mazākā — lielāks.

Vīrieša gāmurs mēdz būt lielāks par sievietes gāmuru. Bērna gāmura tilpums mazs un balss smalka kā sievietei. Tikai pubertātes (dzimuma nogatavošanas) laikmetā, iestājoties balss lūzumam, zēna gāmurs sasniedz savu īsto lielumu. Sievietes gāmurs paliek bez pārmaiņām.

Gāmura apakšējā malā, pretim 5. kakla skriemelim, sākas gaisa vads jeb tracheja, — stingra, bet ļoti elastīga caurule, kuģas pakalģējā sienīģa ir mīksta un plģvaina. Gaisa vads nesaplok tādģļ, ka viņa sienās atrodas 16—20 skrimģļa pusgredzenu, kuģi pie elpoģanas atbalsta gaisa vadu; pateicoties šo gredzenu nepilnģgumam, gaisa vada pakalģējā sienīģa var tikt atspiesta uz iekģsu, kad barģbas kumoss pa barģbas vadu slid lejup. Visa gaisā vada iekģspuse apklāta ar ģļotādiģu, kuģa satura sevi daudz ģļotu dziedzeru un ir gāmura ģļotādas turpināģjums. Gaisa vads iet taisni lejup un 3.—4. krģģu skriemeģa augstumā sadalģs divos zaros, kuģi — viens pa labi, otrs pa kreisi — ieiet katrs savā plauģā. Katrs zars atkal sadalģs mazākos zariģos: labais — triģos zaros, jo labā plauģa lielāka par kreiso un sadalģta 3 lģvaros, — bet kreisais — tikai divos zaros, kuģi ved abos kreisās plauģas lģvaros. Šie zariģi dalģs arvien sģkākos un sģkākos, līdz beidzot top tik mazi, ka pazaudģ savus skrimģģu gredzenus. Katrs no šiem vissģkākiem zariģiem izbeidzas ar pģslģšveidģgu paplaģināģjumu, tā saukto plauģu pģslģti jeb alveolu. Plauģas alveolu ļoti daudz (apm 1,800,000 katrā plauģā).

Plauģas ieģnem krģģu kurvģa lielāko daģu. Krģģu kurvis sastāv: no mugurkaula skriemeģiem, krģģu kaula, ribu skriemeģiem, ribām un ribustarpu muskuģiem. Apakģpusģ krģģu kurvi noslģdz diafragma, bet augģpusģ — tās daģas, kas no kakla iet lejup uz krģģu kurvi, gaisa un barģbas vads, kakla muskuģi, dzģslas un šģniģu audumi; bez tam, pieauguģiem krģģu kurvģa augģpusi aizģilda arī plauģu augģģgals.

Abas plauģas, kā jau minģts, nav vienāda lieluma: labā plauģa sastāv no 3 lģvariem, kreisā — no 2, jo kreisā pusģ jādod vieta arī sirdij. Plauģas no ārienes lģdzģgas ne visai pareģziem konusiem.

Plauģu ārtģriģa atiet no labā sirds kambara, aiznesot plauģām venozas, ogģskāģi saturoģas asinis. Šģ artģriģa, sadalģdamģs sģkā dzģslģnģs, iet lģdztekus gaisa vadam un pģdģģi pārvģrsas, tā sauktos kapilģros (kapilģri — ļoti sģki, matveidģģi artģriģu sadalģģumi, caurmģrā 0,01 mmm. diametrģ), kuģi aģģnem plauģu pģslģģus. Kapilģros vģnozģs asinis uzsģc plauģu pģslģģos atrodoģos skābekģli,

pārvēršas artēriālās asinis un pa plaušu vēnu atgriežas sirds kreisā priekšskambarī, no kurienes pa aortu un viņas atzarojumiem aiznes skābekli visiem ķermeņa orgāniem. No ārpuses plaušas apklātas ar glumu plēvi, tā saukto pleīru. Tāda pat plēve apklāj arī krūšu kurvja iekšpusi, apklājot ribas un diafragmas virsmu. Starp šīm abām plēvēm paliek ļoti šaura telpa, kuŗu sauc par plēvurālo telpu: šīnī telpā gaisa nav, bet ir tikai mazliet šķidrums, kuŗu atdala pleura un kuŗš novērš berzēšanos starp pleuras plēvēm.

Vēl īsumā jāpārrunā par diviem elpojamā aparāta blakus orgāniem: 1) vairogveida jeb kākšļa un 2) aizkrūšu dziedzeri.

Vairogveida dziedzeriem ir pakava izskats; viņu varētu salīdzināt arī ar pūsmēnesi, kuŗa abi ragi vērsti augšup. Viņš atrodas kakla priekšpusē, pie vairogveida skrimšļa, un sastāv no divām daļām, kuŗas saistītas ar gaisa vada augšdaļu. Vairogveida dziedzeŗa lielums var būt dažāds; novērots, ka sievietēm tas lielāks, nekā vīriešiem. Caurmērā viņš tikai ap 30 gr. smags, vistas olas lielumā (pieaugušiem). Lai gan viņš sen jau zināms, tomēr viņa darbība kaut cik izpētīta tikai pēdējos gados. Ja dzīvniekam izgriež vairogveida dziedzeri, tad novērojama noliesēšana, muskuļu stīvums, sirds darbības, elpas un barošanās traucējumi, it kā saindēšanās pazīmes, un beidzot var iestāties pat nāve. Tādi pat operātīvi paņēmiņi pie cilvēkiem, t. s. Bāzedova slimības gadījumos noved pie chroniskas vārgšanas, mazasinības, garīgu spēju izzušanas un pat pie idiotisma. Visi šie novērojumi liek domāt, ka vairogveida dziedzeriem sakars ar centrālo nervu sistēmu. Visvairāk pieturās pie ieskatiem, ka vairogveida dziedzeriem piemīt spējas uzsūkt un padarīt nekaitīgas tās indīgās vielas, kuŗas uzkrājas ķermenī, kā vielu maiņas produkts un kuŗas kaitīgi iedarbojas uz nerviem. Tāpēc slimniekiem, vairogveida dziedzeŗa iekaisuma vai operācijas gadījumos iešļircinā vairogveida dziedzeŗu ekstraktu, kas satur tiroksīnu, jodotirīnu jeb tirojodīnu (vairogveida dziedzeŗa sekrets, satur drusku joda), vai arī pārdēsta zem ādas paša dziedzeŗa gabaliņus, kuŗi ieaug un sāk darboties.

Aizkrūšu (Thymus) dziedzeris pieskaitāms limfu dziedzeŗiem un atrodams ķermenī tikai jaunības gados. Ap 15. dzīvības gadu viņš sāk samazināties un ap 25. gadu gandrīz pavisam izzūd. Viņš atrodas pie gāmura un stiepjas gar gaisa vada priekšpusi uz leju krūšu dobumā, kur nobeidzas pie sirds pamata. Par viņa funkcijām vēl nav īstas skaidrības. Kā liekas, viņš aiztur dzimumģatavības iestāšanos pirms organisma nobriešanas un attīstīšanās. Jauni dzīvnieki, kuŗiem šo dziedzeri izgriež, drīz nobeidzas.

Deguna asiņošana

(Epistaxis)

Deguna asiņošana pieder pie visbiežāk sastopamām asiņoģanām. Deguna gļotādā seviģki daudz asinstrauku, kuŗi vieģli ievainojami. Ievainojums rada vissmalkāko asins trauciņu plīsumu. Tādi asiņojumi pāriet, pa lielākai daģai, paģi no sevis. Pie bērniem un vecākiem cilvēkiem tie nāk ļoti bieģi priekģā un izskaid-

rojami vai nu ar asins pieplūdumu galvā, vai ar aizkavētu asins plūšanu. Asins pieplūdums galvā var rasties pēc uzbudinājuma, pārmērīgas ķermeņa piepūlēšanas, stipru baudu vielu (kafijas, tējas u. c.) lietošanas; aizkavēta asins plūšana var rasties sakarā ar sirds un plaušu vai drudža slimībām, par daudz cieti savilkta kakla saites u. c. Kāpjot augstā kalnā, plānais kalnu gaiss var izsaukt deguna asiņošanu.

Deguna asiņošana pa lielākai daļai nav bīstama, izņemot gadījumus pie bērniem un veciem. Var gadīties, ka asins trauciņiem ļoti plānas sienas, kā tas mēdz būt pie skorbuta, deguna gļotādas iekaisumiem un augoņiem, asiņošanas slimības (hemofilija) u. c. Pie mazasinīgiem deguna asiņošana atkārtojas ļoti bieži.

Ir gadījumi, kur asiņošana velkas veselām dienām. Tad, protams, var rasties nevēlams stāvoklis, sevišķi pie mazasinīgiem: uzņāk ģibonis, iestājas redzes traucējumi, sirds strādā nekārtīgi, u. t. t. Tā tad, ja asiņošana ieilgst, tad tā vairs nav ņemama viegli, tāpēc tādām parādībām jāpiegriež pienācīgā vērība un laikā jāgriežas pie ārsta.

Ja iztecēšanas vietā asins sarec, tad asiņošana apstājas.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Stiprākas asiņošanas gadījumos slimnieks vispirms jāatbrīvo no neērtiem uzvalka gabaliem un, vislabākais, jāapgulda. Jāaizliedz runāšana, šnauksana, kustības un pat ēdiena sakošļāšana (ieteicams dot tikai šķidru barību). Asiņojošā nāss jātura ciet un jāaizbāž ar vati, lai asins apstātos un sarecētu. Ļoti labi iedarbojas aukstas kompreses vai ledus pūslis uz pieres un deguna. Ūdenim parasti mēdz pieliet drusku etiķa. Galvu nedrīkst liekt uz leju. Ieteicams ievilkt vai iešļircināt degunā asinis apturošus līdzekļus: aukstu vai ledus ūdeni, citrona sulu, atšķaidītu etiķi, alauna, tannina (1%) vai dzelzs chlorīda atšķaidījumu (pāris pilienu uz glāzi ūdens). Ja asiņošana neapstājas, tad nepiecašama nāss tamponēšana. Dažreiz pietiek, ja priekšējo nāsi aizbāž ar dzelzs chlorīda vai Pengavāra vati, jodoforma gāzi, u. t. t. Dažreiz tomēr jāpiebāž ar tamponiem viss nāss caurums līdz galam. Tamponi jāsaģatavo rūpīgi, un viņu ielikšanu vislabāk uzticēt ārstam, kurš tādos gadījumos ir jāpieaicina, ja negrib, lai asiņošanai būtu jaunas sekas: ģibonis, ādas nobālēšana, aukstums, vāja sirds darbība, lēns pulss u. c. Jaunākā laikā pret asiņošanu ar sekmēm sāk pielietot želatina kausējuma iešļircināšanu asiņojošā nāsī, kā arī dodot iekšķīgi (pa ēdamai karotei).

Parasti deguns asiņo no priekšējās starpsienu daļas, kāpēc asiņošana viegli apstādināma, iebāžot nāsī labi cieši vates gabalu ar ūdeņraža pārskābi, jeb adrenolinu un sāspiežot no ārpuses nāsis ar pirkstiem.

Homeopātija. Lai apturētu tādu deguna asiņošanu, kurai par iemeslu ir asins pieplūdums galvā, svarīgākais līdzeklis ir Natrium nitr. 3. trt., katras 10—15 min. pa nazīša galam. Retāk tiek lietots: Rryonia alba 3., Hamamelis D3., Erigeron canad. 3., Arnica D3:

Pie homeopātisko zāļu lietošanas vienmēr jāievēro sekošais:

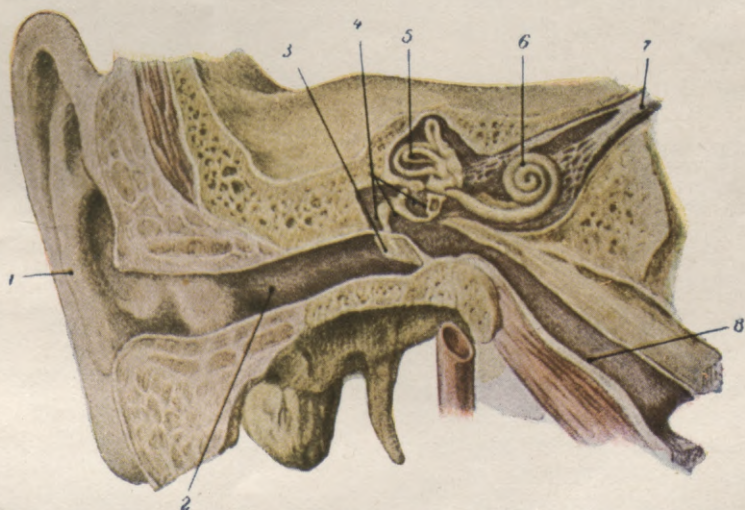
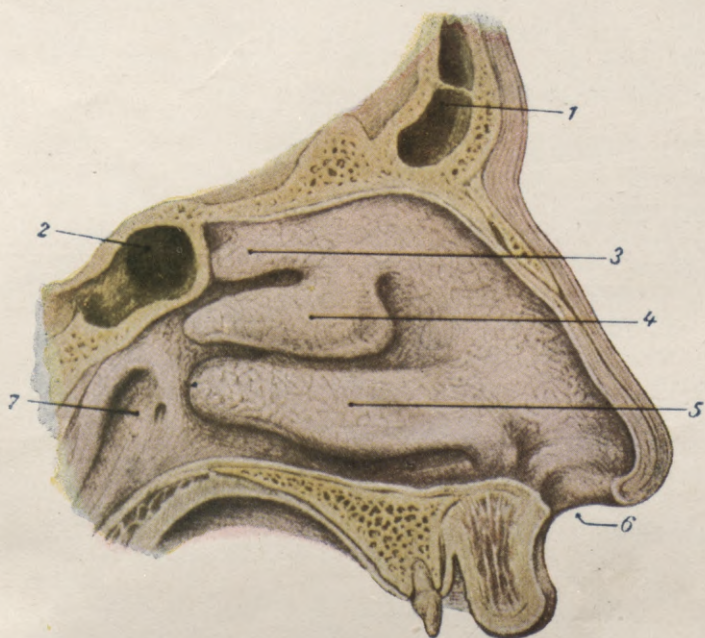
- 1) visas šķidrās zāles jālieto tikai pa 5—7 pilieni tējkarotē ūdens;
- 2) pulveri jālieto ne vairāk par 1 maza naziša galu;
- 3) graudiņi jālieto tāpat kā šķidrās zāles;
- 4) visos akūtos gadījumos zāles jāieņem katras 10—15 minūtes; citos gadījumos — tikai reiz pa 1—2 stundām.

Deguna gļotādas katarrs

(Coryza. Catarrhus aestivus)

1. Ar akūtām iesnām visbiežāk saslimst vāji, maigas dabas, skrofulozi cilvēki. Lai gan nav gluži pierādīts, tad tomēr rodas pārliecība, ka iesnas pielīp. Pielipšanai droši vien par iemeslu ir vai nu skūpstis, vai tuva pieskārsšanās, vai viena un tā paša kabatas lakatiņa lietošana kopā ar saslimušo personu. Visbiežāk iesnām par iemeslu tiek turēta apsaldēšanās. Jāsaprot, ka arī apsaldēšanās pēc būtības nav vēl izpētīta. Sakarsušās ādas atdzišana, slapjas vai aukstas kājas, caurvēja iedarbošanās uz sakarsušu ķermeni, karsta gaisa ieelpošana, ja pirms tam bijis aukstumā, jā, pat matu griešana vēsā laikā var izsaukt iesnas. Arī putekļi, stipras gāzes un ķīmiski kairinājumi, kā, piem. jods, var būt iesnu iemesli. Un beidzot — iesnas var būt arī tikai viens no citu slimību simptomiem, kā tas ir pie masalām, šarlaka, gripas. No otras puses — apsaldēšanās ceļā iegūts deguna katarrs dod vislabāko iespēju lipīgām slimībām pielipt un iekļūt cilvēka ķermenī. — Pie akūta katarrā piesarkst un uztūkst visvairāk apakšējās gliemežņicas un nāsu starpsienu gļotāda, tā kā deguna elpošanas ceļš tiek aizsprostots.

Iesnu sākumā slimnieks žēlojas, ka degunā „metas sauss“ un viena vai otra nāss aizsprostota. Līdz ar to rodas it kā nepatīkama sajūta, bērniem bieži top nelabi, iestājas pat gremošanas traucējumi. Šad tad arī temperatūra kāpj. Nāsis arvien vairāk aizsprostojas, tā kā nav iespējams caur degunu elpot. Degunā it kā kas kostu un niezētu; bieži jāšķaudas. Drīz vien no deguna sāk tecēt gļotas; sākumā viņu ļoti daudz un tās ūdeņainas, šķidrās, bez krāsas, kodīgas. Šis sāļais šķidrums tek un tek bez apstājas un kairinā nāsis un virslūpu. Nākošā iesnu stadija: gļotas sabiezē un top sīkstas, slimnieks velti cenšas iztīrīt degunu un šņauc bez pānākumiem, kas stāvokli padara vēl jo grūtāku. (Pie maziem bērniem un tripera infekcijas var gadīties, ka deguna gļotas top pūžņainas). Oža un garša zūd. Katarrs aizķer arī pieres dobumu, pierē jūtams spiediens un apgrūtināšanas sāpes; tam visam var pievienoties acu iekaisums un rīkles katarrs; acis deg, asaro, nevar ciest gaismas, kaklā arī dedzinoša, kairinoša sajūta, rīšana apgrūtināta. Ja nu katarrs pāriet arī uz gāmuru, tad sākas mocošs kāss. Katarrs var aizķert arī vidējo ausi, radot tur sāpes, troksni un dzirdes traucējumus. Slimnieku moca drīz stiprāks, drīz vājāks drudzis, ēstgribas trūkums, locekļu gurdenums. Iesnu drudzis reti kad velkās ilgāk par pāris dienām; pēc 5, 8, 15 dienām tas izbeidzas ar

Augšā. Deguna dobuma ārējā siena: 1) pieres dobums; 2) kakla kaula dobums; 3) augšējā gliemēznīca; 4) vidējā gliemēznīca; 5) apakšējā gliemēznīca; 6) ārējais deguna caurums; 7) Eistāchija kanāla caurums.

Apakšā. Dzirdes organs (labā auss, no priekšpuses atklāta): 1) ārējā auss; 2) ārējais dzirdes kanāls; 3) bungādiņa; 4) vidējās auss dzirdes kauliņi (āmuriņš, laktiņa, kāpslītis); 5) pusloka kanāli ar gliemēža priekštelpu; 6) iekšējās auss gliemēzis; 7) dzirdes nervs; 7 a) priekštelpas nervs; 8) vidējās auss deguna kanāls.

pilnīgu izveseļošanas. Tauta mēdz teikt: „Trīs dienas viņš nāk, trīs dienas viņš stāv, trīs dienas viņš iet“. Pieaugušiem iesnas nav bīstamas, bet zīdaiņiem tās var pat apdraudēt dzīvību; tā kā elpošana pa degunu traucēta, tad arī zīšana apgrūtināta, rīklē satek gļotas un spiež klepot, bērns rīstās un nevar tikt pie elpas. Pie infekciju slimībām akūtais katarrs vienmēr nelabvēlīgi iespaido vispārējo veselības stāvokli un sajūtu.

Pie iesnām skaitāmas arī tā sauktās siena iesnas. Pirmās ziņas par viņām sāka nākt no Amerikas un Anglijas. Arī pie mums šīs iesnas nav retums. Viņas apzīmē arī vēl citādi, kā, piem.: siena astma, siena drudzis, vasaras katarrs, rudens katarrs u. c. Zināmos gada laikos gandrīz katru gadu dažas personas saslīkst ar šāda veida iesnām, kuŗas jau iepriekš ziņo par savu ierašanos ar niezes sajūtu deguna gļotādā, gļotādas uztūkšanu, šķavām un ūdeņainu gļotu tecēšanu. Drīz vien arī acu gļotāda sasarkst, acis sāk asarot, sāpēt, uztūkst un nepanes gaismas. Arī acu plaksti uztūkst. Mutē un rīklē sauss, niez un kaist (deg). Katarrs apņem gāmuru un gaisa vadu. Ne reti parādās arī astmas (dusuļa) simptomi: krūtīs it kā sažņaudzas, trūkst elpas; elpas darbība vispār apgrūtināta, jo jāpiepūlē visi elpošanas muskuļi. Šāds mocošs stāvoklis var vilkties dienām un nedēļām, ar īsiem pārtraukumiem. Tam visam pievienojas galvas sāpes, nogurums, bezmiegs un pat mērens drudzis.

Siena iesnas ir siltāku gada laiku (pavasara, vēlās vasaras un rudens sākumā) slimība un, acīmredzot, stāv ciešā sakarā ar veģetāciju un siena pļauju. Kā iemesls tiek minētas ziedošas puķes, siens, arī ielas putekļi. Dažu zāļu un pļavas puķu ziedu putekļiem tiešām piemīt īpašība kairināt gļotādu. Tomēr pirmā vaina jāpieraksta pašai deguna gļotādai, kuŗa dažiem nervoziem cilvēkiem ir slimīgi jūtīga.

Visvieglāk padoti saslīmsanai ar siena iesnām vīriešu dzimums un pilsētas iedzīvotāji.

Siena iesnas ilgst apm. 1—3 mēnešus. Tad smagie simptomi pamazām sāk zust, un beidzot pazūd arī katarrs. Šīs iesnas nav bīstamas, bet ārkārtīgi apgrūtināšas ar savu periodisko atkārtāšanos; dispozicija uz šo slimību turās gadiem ilgi.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Visbiežāk tiek ieteikta uzturēšanās siltumā. Slimniekam silti jāģērbjās, aukstā laikā jāsed istabā, jādzēr karsts piens, pliederu (*Sambucus nigra*) tēja, jāsausējas (sutas un īru-romiešu pirts). Jāieelpo terpentīna eļļas garaiņi. Šņaukšanai jāņem linu kabatas lakatiņš; jāizvairās no pārāk biežas, stipras šņaukšanas. (Šņaucot turēt muti pusvirus, lai nerastos ausu iekaisums). Lūpu un deguna iekaisuma gadījumā jālieto vazelīns, lanolīns, lūpu pomāde, mandeļu eļļa, u. t. t. Sevišķi jācenšās zīdaiņiem iztīrīt deguntiņu ar eļļā mērcētu vates tamponu. Vispār jāmēģina ķermeni nocietināt ar aukstu apmazgāšanos, aukstām peldēm, noberzēšanos, u. t. t., bet saslīmsanas gadījumā jācenšās atvieglot gļotu atdalīšanos un novērst tādus simptomus kā, piem., galvas sāpes. Sli-

mības sākumā ieteic Hagera-Branda līdzekli pret iesnām (Alcohol., Acid. carbol. aa 100, Liqu. Ammon. caust, 5,0) ieelpot ik pēc 2 stundām, — tad kalomela iesnu pulveri, u. t. t. Terpentīna eļļu iepilināt karstā ūdenī, slimniekam pārlieties pār to un ieelpot garaiņus.

Pie siena iesnām bieži vien pārsteidzošu iespaidu atstāj deguna gļotādas kokainizēšana; protams, viņai nav nekādas dziedinošas vērtības. Par astmatisko simptomu atkarošānu runāsim vēlāk. Bieži vien deguna iepūderēšana ar borskābi (tikai, pēc ārsta norādījumiem) dod teicamus panākumus.

Homeopātija. Pirmās 24 stundās der Aconit. 3., der arī ostit kampara spirtu; ja atdalījumi kodīgi, un deguns un virslūpa jēli: Gefion 6.

Dabas dziedniecība. Izejot no tā viedokļa, ka caur apsaldēšanos atdzisusē āda nespēj vairs izelpot viņā uzkrājušās vielas, Bilcs ieteic izsaukt šādu izelpošanu mākslīgā veidā. Vislabākais līdzeklis: mēģināt svist: to izdara, vispirms apguļoties gultā un tik silti sasedzoties, ka krietni dabū svist; pēc tam vai nu jānoberzās, vai jāņem tvaika pelde 22° C. ar sekojošu nomazgāšanos vai dušu. Pa lielākai daļai pietiek ar 1—2 reizēm, lai iesnas pazustu. Ieteicams arī ievilkt degunā ūdeni 22° C., skalot rikli, dzīvot un gulēt sausās telpās un svaigā, saulainā gaisā.

Mājas līdzekļi. Pāris tases siltas pliederu jeb plūšķeņu (Sambucus nigra) tējas pirms gulētiešanas. Pirms ziedus pārlej ar vārošu ūdeni, var viņos iepilināt pāris pilienu ķiršu ekstrakta.

Chroniskās iesnas

(Ozaena Rhinitis chronica)

Vienkāršais chroniskais katarrs jeb cietās iesnas var attīstīties no biežas akūto iesnu atkārtotāšanās, bet var uznākt arī bez tām lēni, nemanot. Ne reti cietās iesnas ir zināmu konstitūcionālu slimību, kā diloņa, sifilisa, skrofulu u. c. pavadoņi. Chronisko katarru sevišķi veicinā tādi apstākļi, kas aizkavē elpošanu caur degunu, kā: nāsu starpsienas ieliekšanās, mandeļu uztūkšana rīklē, u. c. ilgstoši vietēji kairinājumi, kā: tabakas šņaukšana, putekļu ieelpošana, stipra smēķēšana, sveši ķermeņi degunā, u. t. t. vēl vairāk piepalīdz katarram attīstīties. Deguna iekšpusē uzkrājas traucējošas vielas, gļotādiņa iekaist un top slāba, bieza, sarkana, pat sārti-pelēka. Pie skrofuloziem bērniem bieži redz apnāšim ekzēmas veidīgus izsitumus, pie pieaugušiem — augonišus. Deguna gļotādas atdalījumu stipri daudz, deguna elpošanas ceļš aizsprostots, oza un garša vāja. Atdalījumi vairāk gļotaini, nekā pūžņaini. Naktis tie sakrājas rīkles augšpusē pie iekšējiem deguna caurumiem, sakalst un pārvēršas cietās garozās, kuņas grūti iztīrāmas un rada kakla sāpes. Slimnieki žēlojas, ka deguns kalst ciet, rīkles augšpusē daudz gļotu, rīklē un gāmurā spiediens, dedzinoša sajūta, kaseklis; mute vienmēr jātura vaļā un caur to jāelpo; balss skan nejauki, it kā caur degunu. Sevišķi no rītiem kakls stipri sauss, daudz jāklepo un nevar dabūt kaklu tiru.

Ozaena — nelabais deguns (smirddeguns) arī attīstās no iesnām. Tikai te pievienojas vēl infekcija ar pūzņu sīkbūtnēm, kurām slimnieks sagatavo labu apmešanās vietu, slimo degunu urbdams, kasīdams u. c. Bieži arī skrofuloze te spēlē savu lomu. Nelabais deguns dod iemeslu vislielākām sūdzībām. Slimības aina tiešām ir briesmīga: gļotādas atdalījumi ļoti ātri sakalst biežās garozās, kuņas aplāj visu deguna iekšpusi, nav ar šņaukšanu izdabūjamas ārā, salīp beidzot veselos kamolos un pilnīgi aizsprosto deguna elpošanas ceļu; sevišķi nepanesama ir nejdzīgā smaka, kādu izplata tāds deguns un kuņu slimie paši nemaz nejūt, bet jo vairāk jūt un cieš visa slimnieka apkārtnē. Nejauko smaku rada pūšana, kuņa norisinās deguna gļotādas atdalījumos. Šie atdalījumi ir pūzņaini-dzelteni un pelēki-zaļi, sacietē garozās un gabalos un, slimībai iesakņojoties, viņos sastopami pat kaulu gabaliņi, — deguna kaulu sapūvušās daļas. Var pat gadīties, ka deguna ārējais kauls ielūzt, iebrūk, un rodas tā dēvētais segļu deguns. Laiku pa laikam sarežģījumi vairojas un atkal samazinās, ja izdodas ar visādiem līdzekļiem daļu smirdošās masas dabūt no deguna ārā. Degunā un viņa apkārtnē pastāvīgi jūtams spiediens, it kā deguns tiktu plēsts pušu, un, protams, tādos apstākļos nav iespējams naktīs gulēt. Miegu traucē smagi, drausmīgi sapņi (lietuvēns). Slimnieks pamostas apjucis, noguris, miega pilns, — galva sāp. Mutē un rīklē neciešams sausums, kas aizkavē un padara sāpīgu barības rīšanu, bet naktīs rada pastāvīgas slāpes.

Chroniskam pūzņainam katarram par iemeslu vienmēr būs infekcija, un viņš attīstās no akūtās formas. Nereti te lieta grozās ap difteritu. Atdalījumu ļoti daudz, un tie ir pūzņaini, padara deguna ieeju sāpīgu un rada nepatīkamu, salkanu smaku un garšu. Slimie žēlojas par vispārējām galvas sāpēm, vai it kā par dūrieni zināmās galvas vietās (pierē, denīšos, pakausī). Sakarā ar tū ceļas galvas reibums, vāja atmiņa, nepatika uz fizisku un garīgu darbu, nieze degunā un šķavas. Slimiem pastāvīgi jāatkāsējas. Dažreiz uznāk elpas trūkums, var sākties pat istā astma.

Šādu katarru ārstēšana atkarīga no dažādiem apstākļiem. Katrā ziņā tā prasa, kā no slimnieka, tā no ārsta lielu pacietību un izturību, sevišķi tādēļ, ka te pie vismazākās neuzmanības iespējama slimības atkārtošana. Ja ārstēšanu vada lietpratīga, uzmanīga roka, tad visas šo katarru formas lielākā vai mazākā mērā ir izārstējamas.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Pie chroniskām iesnām, vai ja ir dispozīcija uz akūtām iesnām, jāievēro vispārējais slimnieka stāvoklis. No svāra ir: rūpēties par kārtīgu ādas darbību un ādas norūdišanu pret laika pārmaiņām, apmazgājoties ar aukstu (25—27° C.) ūdeni, ņemot iru-romiešu vai tvaika peldes, katru rītu noberžot ķermeni ar aukstā ūdenī mērcētu dvieli (pēc tam vai nu apgērbties un iet pastaigāties, vai ietīties vilnas segā). Personām, kuŗām svīst kājas, ieteicams vakaros ņemt siltu kāju peldi, bet no rīta — kājas noberzt ar remdenā ūdenī mērcētu dvieli un pēc tam vai nu ietaukot ar sa-

licila smēri vai iepūderēt ar salicila pūderi. — Kas attiecās uz iesnu ārstēšanu, tad jācenšās novērst deguna atdalījumus un acu gļotādiņas iekaisumu. Te, pirmā kārtā, der iepūst tā sauktos savēlkošos pulverus, kā: elles akmeni ($1/2^0/0$) un borskābi ($1^0/0$) u. c., kas atšķaida un samazinā atdalījumus. Bet ar to vien iesnas nevar izārstēt. Vēl jāiznīcina gļotādas uztūkums un sabiezējums, sevišķi apakšējā gliemēznīcā, ko izdara ar chromskābes vai galvanokautikas palīdzību; pirmo lieto sevišķi pie bērniem $20^0/0$ atšķaidījumā. Šo procedūru nav vērts sikāki aprakstīt, jo nespeciālists to nekad nespēs pats izdarīt. Jāpiemētinā, ka ar vienreizīgu deguna gļotādas kautērizāciju nepietiek, jo citādi atvieglojums vilksies īsu laiku; te no svara deguna ārstēšana arī pēc šīs procedūras. Bieži vien slimnieks staigā no viena speciālista pie otra un katram jau iepriekš izstāsta, ka deguna „dedzināšana“ jau reiz notikusi, un ka tai nav bijis nekādu panākumu. Tā tad: slimniekam jāapbruņojas ar pacietību un izturību, bet ārstam jāliek pie sirds, lai cenšās ārstēšanu izdarīt pamatīgi, ar visstingrāko konsekvenci. Ja iekaisums pūžņains, tad, lai aizkavētu pūžņu sastrēgumu, ieteicams ikdienas izdarīt pindzelēšanu ar $20^0/0$ kokaīnu. Pūžņošana deguna blakus ejās prasa ķirurga iejaukšanos, jo jāatver deguna dobums un jāizved skalošana.

Ozaena (nelabais deguns) un chroniskais pūžņainais katarrs var tikt novērsti tikai ar enerģisku lokālārstēšanu; vieglākos gadījumos der iepūst degunā borskābes pulveri, bet tikai pēc tam, kad ar deguna zonda palīdzību deguns iztīrīts no gļotām. Der arī joda glicerīna iepindzelēšana un skalošana ar deguna dušu.

Homeopātija. Ja iesnas nav ieilgušas, tad noder Mercun. solub. 3.—6.; sevišķi ja gļotu atdalījumos vēl nav pūžņu un ja degunā nav pušumu. Pēdējā gadījumā vairāk noder Hepar sulph. 3.—6.

Dabas dziedniecība: Bilcs ieteic katru dienu tvaika peldi vai sviedrēšanos gultā, tam līdztekus vēl naktī vidukļa (rumpja) tinumu, dažreiz arī plecu vai vēdera tinums, no rītiem noberzēšanās. Arī kāju peldēm vai kāju sviedrēšanai ir panākumi, tāpat deguna un kakla skalošanai. Tiek ieteikta viegla deguna kaula masāža uz augšu pāri pār pieri un deniņiem (ar abām rokām) pa labi un kreisi, tad lejup līdz kaklam, kas arī jāmasē. Ozaenas gadījumos Bilcs dod sekošus aizrādījumus: deguna peldes $27-28^0$ C., vai arī — ūdens jāievelk nāsis no sauļas vai trauka; vēl labāk, ja ūdeni caur degunu ievelk mutē; šāda procedūra jāatkārto katru stundu, pat vēl biežāk. Stiprāk par ūdeni iedarbojas ašķu novārijums (skostes — Equisetum arvense). Skalošana vislabāk izdarāma ar speciālu deguna skalojamo aparātu. Vēl ieteicama bieža rīkles skalošana, 2—3 reizes nedēļā sviedrēšanās gultā vai ķermeņa noberzēšana, naktis vidukļa, kakla vai kāju tinumi (kakla tinumi dažreiz arī dienā), svaigs gaiss, kakla, pieres un deguna masāža, gļotādiņas vībriācijas un galvas vingrošana.

Deguna polipi (audzēji)

(*Polypus narium*)

Tie, pa lielākai daļai, ir labdabīgi audzēji, gļotu polipi, bet degunā tikpat iespējami arī ļaundabīgi, kā vēzis un sarkoma. Gļotu polipi ir bieža parādība, un tie rodas uz gļotādas satūkuma pamata, ja gļotādā bieži atkārtojas chronisks vai akūts iekaisums. Viņi sastopami diezgan prāvā skaitā, ap 40—50 gabalu, ķiršu kauliņu lielumā. Viņu krāsa ir bāla vai pelēki-dzeltena, — tie ir mīksti un atgādinā zināmus gaišpelēkus jūras polipus. Viņi var sasniegt vistas olas lielumu. Visbiežāk polipi sākas griemēžnicu un deguna ceļu gļotādā, sevišķi vidējās gliemēžnicas apakšmalā, un aug uz priekšu, pret deguna caurumu. Deguna ceļš piepildas ar glumu, gaišpelēku audu masu. Vēlāk šie polipi stiepjas arī uz rīkles pusi, un tos var pat sataustīt deguna caurumos, rīkles galā. Jo vairāk tie spiežas uz priekšu nāsī, jo vieglāk izceļas visādas brūces. Asiņojumi novēroti diezgan reti.

Deguna ceļš tādā kārtā, protams, tiek sašaurināts, pat noslēgts, elpošana traucēta. Slimais spiests elpot caur muti, sevišķi ja polipi attīstas abās nāsīs. Bet elpošana caur muti rada ievērojamus gāmura, gaisa vada un plaušu iekaisumus, nerunājot nemaz par tādu neestētisku traucējumu, kā krākšana naktīs. Var parādīties pat astmas simptomi. Oža cieš, balsij deguna pieskaņa. Un beidzot — ja ar lieliem polipiem pieaugušas pilnas abas nāsīs, tad šādi audzēji var pat pārspiest deguna kaulus, sakropļojot degunu un seju. Bieži polipi izsauc dzirdes pasliktināšanu, pat noved gandrīz līdz kurlumam.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Polipi jāoperē, jo ar zālēm vien nav nekas panākams.

Homeopātija. Pret gļotainiem polipiem dod *Calcarea carbon.* 3-30., vai *Calcarea jodata* 6.; ja nepaliek labāk, tad dod *Sanguinaria* 1., *Natrium carb.* 3., *Nitrum* 3., *Sulphur* 3., *Kli bichr.* 6.; *Phosphor* 6:

Sveši priekšmeti degunā

(*Corpus alien.*)

Bērni rotājoties mīl iebāzt degunā pogas, pērles, pupas, zīrnus u. c. Ļoti reti gadās, ka pie vemšanas caur pakalējo deguna caurumu deguna dziļumā ietiek šķidrās vai cietas barības daļas. Pa lielākai daļai, sveši priekšmeti tiek iebāzti tikai līdz deguna caurumam. Bieži vien tie nerada nekādus (vai ļoti vieglus) traucējumus, bet ir gadījumi, kad deguns sāk asiņot, tecēt, pūžņot; viņā rodas brūces un var iekāist pat kauls un sabojāties gliemēžnicas. Sveši priekšmeti var arī apkalļoties un tā kļūt par kodolu, tā sauktiem deguna akmeņiem, kuņi beidzot top tik lieli, ka pirms izņemšanas jāsašķaida.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Svešu priekšmetu izņemšana no deguna nav tik viegla, pat tad, ja priekšmets nebūtu iebāzts visai dziļi. Bērnu vai pieaugušo nepareizie, nemākulīgie mēģinājumi var dažreiz tikai kaitēt un aizstumt priekšmetu vēl dziļāk, vai arī ievainot deguna gļotādu, — jā, pat atraut to no kaula; pēdējā gadījumā, ja kauls top redzams, bailīgā māte domās, ka bērnam degunā vēl kāds priekšmets, un mēģinās arī to izdabūt; tādi mēģinājumi var beigties ļoti bēdīgi.

Lai izņemtu svešu priekšmetu no deguna, jālieto tikai tādi instrumenti, kurus viegli var aizbīdīt garām aiz izņemamiem priekšmetiem un tos izstumt laukā. Tādu instrumentu var improvizēt no mazākas matadatas, kuŗas ieapaļo galu (t. i. to, kuŗu nebāz matos) viegli saliec. Ar tādu adatu var diezgan viegli iekļūt nāsī. Dažreiz gadās, ka pēc dažiem neizdevīgiem mēģinājumiem svešais priekšmets paslid zem apakšējās gliemēznicas, kur ar parastiem instrumentiem to vairs nevar aizsniegt. Jau pie vienkāršiem gadījumiem ir ieteicams griezties pie speciālista. Nopietnākos gadījumos, sevišķi pie zīdaiņiem un maziem bērniem, jāgriežās nekavējoši pie speciālista.

Akūtais gāmura katarrs

(Laryngitis acuta)

Dispozīcija uz gāmura katarru pie dažādiem indivīdiem ir ļoti nevienāda. Viens iegūst šādu katarru vieglāk un biežāk, nekā otrs. Te runā līdz arī apsaldēšanās, sevišķi kāju un kakla apsaldēšana, auksta ūdens dzeršana, ja cilvēks sakarsis, u. t. t. Tālāk: arī dažādi kairinājumi, kā dūmi, kaitīgas gāzes un tvaiki, pārlicīga runāšana, dziedāšana, kliegšana, spirituozu lietošana u. t. t. var būt par cēloni rīkles gļotādas iekaisumam. Šis iekaisums var būt arī dažādu slimību, kā: masalu, šarlaka, tīfa, rozes u. c. pavadonis, — un beidzot viņš var tikt uzskatīts arī kā deguna, rīkles dobuma un vispār augšējo elpošanas ceļu katarru turpinājums.

Pirmais simptoms šādā gadījumā ir **aizsmakums**, kuŗš var novest līdz pat balss zaudēšanai. Gāmura gļotāda piesarkst un satūkst, sevišķi pie balss saitēm un kausveida skrimšļiem. Ja iekaisums stiprs, tad balss saitēs var rasties pat **brūces**. Balss sprauga pilnīgi neizslēdzas, — starp balss saitēm paliek ovāla starpa. Dažreiz balss it kā lūzt, no rupjās, aizsmakušās skaņas pāriet uz ļoti augstu. Niezes sajūta gāmurā spiež vienmēr atkāšēties un var novest pat pie krampjainām kāsa lēkmēm. Kāss ir sauss, ar skarbu, sausu, rejošu pieskaņu, — „rīkles kāss“. Vēlāk sāk parādīties gļotaini-pūžņaini vai asiņaini atdalījumi. Sāpes sākumā nav ievērojamas, bet vēlāk var pieaugt. Kaklā kaseklis, dedzinoša sajūta, sausums, rīšana apgrūtināta, un liekas, it kā rīklē būtu iespriedies kautkas svešs, kas traucē elpošanu. Ielpošana top gara, svilpjoša, izelpošana īsa, grūdieniem. Dažreiz, īpaši pie bērniem, nāk priekšā pat **nosmakšanas** gadījumi. (Sk. bērnu slimības: neīstais difterīts).

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vispirms jāievēro stingra, nekairinoša diēta un piemērota istabas temperatūra (18—20° C). Balss jāsaudzē. Ja katarrs stiprs, tad labāk palikt gultā, sevišķi bērniem. Pacients nedrīkst runāt. Pipēšana aizliegta. Jālieto labi daudz siltu dzērienu, kā: karsts piens ar selteri vai Emsas ūdeni, pie drudža — pliederu (*Sambucus nigra*) tēja un jāliek kompreses ap kaklu. Ieteicams ieelpot arī ūdens tvaikus vai vāju vārāmās sāls (1—20%) kausējumu. Ja kāss pārāk stiprs, tad nav izslēgta arī narkotisku vielu lietošanas vajadzība (rūgto mandeļu ūdens ar drusku morfija u. c.).

Homeopātija. Ja kāss ļoti stiprs, sauss, krampjveidīgs, un rīšana apgrūtināta, tad jālieto *Ammonium bromat.* 2.

Mājas līdzekļi pret aizsmakumu. Ja aizsmakums tikko kā iestājies un drudzis nav stiprs, tad jārupējas par kārtīgu svišanu, iedzerot apm. 2 tases siltas pliederu tējas, kurai piejaukts 1/2 citrona sulas; vislabāk dzert to vakarā. Ieteicama arī karsta piena un pliederu tējas tvaiku ieelpošana.

Ja atdalījumu daudz, un ja tie bieži un sīksti, tad jālieto sekošais:

1) pāris reizes dienā jādzer tase tējas ar vienu olas dzeltenumu un 1 ēdamkaroti ruma;

vai arī 2) olas dzeltenums jāsamaisa ar smalki saberztu kandis-cukuru un drusciņu malagas vai ruma; jāieņem pa tējkarotei.

Arī citrona sula, līdzīgās daļās ar medu, ir labs līdzeklis; jāieņem pa ēdamkarotei.

Beidzot — ieteicams ik dienas ieņemt 3—6 *Dr. Bergmaņa* pastilles. Šīs pastilles jākošļā 10—15 minūtes un, kad tās savu garšu zaudējušas, tad jāizspļauj. Viņas labi lietot rīkles katarra, mandeļu iekaisuma, apgrūtinātas rīšanas un aizsmakuma gadījumos, un tās katrā ziņā labākas par visiem skalojāmiem ūdeņiem, jo iedarbojas arī uz tām elpošanas ceļu daļām, kur ūdens nevar piekļūt. Bez tam viņas aizsargā no difterīta.

Chroniskais gāmura katarrs

(*Laryngitis chronica*)

Viņš attīstas vai nu no akūtā katarra, vai no ilgstošas kaitīgu vielu iedarbības uz gāmuru. Šis katarrs bieži stāv sakarā ar cilvēka nodarbošanos un tāpēc piemīt dziedātājiem, runātājiem, dzirnavniekiem, maizniekiem, akmeņkalējiem, tabakas apstrādātājiem, viesnīcniekiem, skolotājiem u. c. Pie dzērājiem viņš savienots ar chronisko rīkles dobuma katarru. Un beidzot: viņš var būt viens no tuberkulozes, sifilisa, vēža u. c. simptomiem. Tāpēc ļoti no svara izmeklēt gāmuru ar gāmura spoguļi. Bieži vien izrādīties, ka aizsmakuma iemesls nav visvienkāršs katarrs, bet balss saišu pamirums, audzēji, u. t. t., ko bez izmeklēšanas nekā nevarētu konstatēt.

Galvenais gāmura katarra simptoms ir ilgstošs aizsmaķums. Tam var pievienoties dziļš, skarbs kāss, degoša, sausa, niezoša un žņaudzoša sajūta rīklē un apgrūtināta elpošana. Atdalījumu maz, un tie ir gļotaini, dažreiz asiņaini. Ja mums darīšana ar kādu audzēju vai uztūkumu, tad aizsmakumam piebiedrojas pamazām pieaugoša rīkles sašaurināšanās; elpa top mocoša, ieelpošana notiek ilgi un ar troksni, uznāk nosmakšanas lēkmes, kuŗas novērst var tikai gaisa vada griezums. Chroniskais katarrs parasti ir izdziedējams, bet ja to neārstē pie laika, tad viņš var vilkties garumā un kļūt pat par visa mūŗa mantojumu.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ārstēšana iet lēni un garlaicīgi, un slimniekam jāapbrunojās ar lielu griķu un enerģiju. Vispirms, ja vien iespējams, jānovērs galvenie slimības iemesli — kaitīgie apkārtnes iespaidi. Protams, te vieglāk ir padomu dot, nekā viņam klausīt. Vispirms jāizvairās no ilgākas runāšanas, dziedāšanas u. c., nav jāuzturās putekļainās, dūmainās telpās, nav jāsmēķē, nav jālieto alkohols. Vāriģiem indivīdiem ieteicams nest flaneļa vai triko veļu, sevišķi ja pastāv tieksme uz ātru svišanu. Bieži vien noder vienkāršs filē kreķls (tikla kreķls). Āriģi katarru var atvieģlot spāniešu muŗa plāķsteris uz rīkles vai iepindzelēšana ar joda tinktūru. Galvenais tomēr ir un paliek — lokālā ārstēšana. Rīklē ievada savelķoŗus šķidrumus ar siltu tvaiku ieelpošanas palīdzību, ieģļircināšanu vai iepindzelēšanu. Var iepūst (iepurināt) arī attiecīģus pulverus. No lidzekļiem mināmi: vāramā sāls, alauns, tannīns, joda tinktūra, joda glicerīns un sevišķi lapiss (elles aķmens). Atšķaidījuma procenti tā būs dažāds, atķarībā no tā, vai lidzekļi izlieto tvaiku ieelpošanai (inhālācijai), vai pindzelēšanai. Pie pārāķ vāriģām, jūtīģām personām nevarēs iztikt bez narkotiskām vielām: opija, morfija, belladonnas u. c. Inhālācija izdarāma ik pa 2—3 reizes dienā 5 minūtes ilgi. Pindzelēšana un pulveru iepūšana izdarāma ik pa 2—3 dienām. Rīkles sašaurinājumi var tikt ārstēti tikai ar zonu ievēšanas palīdzību, pie kam zondus ņem pakāpeniski arvien plātāķus.

Homeopatiģa. Katarra sāķumā mēdz lietot Ammon. bromat. 2; ja katarrs ieildzis: Ammon. jodat: 3; ja kaklā stipri sausa, žņaudzoša sajūta, sauss, ķasoŗš ķāss (sevišķi naktīs), atdalījumu maz (vai nemaz), balss aizsmakusi: Belladonna 3.

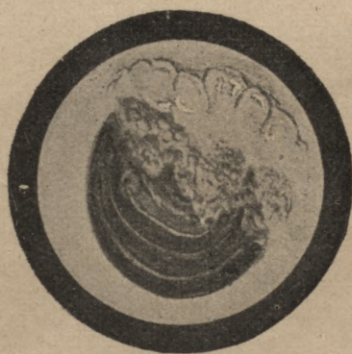
Dabas dziedniecība. Bilcs dod seķoŗus priekšrakstus: izsargāties no puteķļaina, dūmaina gaisa, karstiem ēdieniem un dzērieniem, naktīs ietīt kaklu un ķāķas 22° C. kompresēs un no rītiem noberzt viŗu miesu ar 22° C ūdeni samērcētu dvieli. Ja ķāķas aukstas, tad vakaros 1) jāģņem ķāķu pelde 20 minūtes ilgi, pēķ tam jāizdara ķāķu noberzēšana ar 20—22° C. ūdeni, vai 2) jāģņem 25—28° C. ķāķu pelde. Barībai jābūt dzestrai, bez ķairinoŗām vielām, un ģaiŗsam tīram, remdenam. Var pārīs reizes nedēļā izdarīt sviedrēšanas gultā vai visa ķermeņa ietīšanu. Vidukļa un pleķu ietīnumi vienmēr atnes svētību, tāpat rīkles masāķa.

Zīm. 1.

Zīm. 2.

Zīm. 3.

Zīm. 1. Palielināta rīkles mandeļi. Abas mandeļi satūkušas; satūkums kastāņa lielumā un gandrīz aizsēdza ceļu no mutes dobuma rīklē. Zīm. 2. Rīkles tuberkuloze. Saslimusē puse viegli sakarsusi, balsis saite pazaudējusi savu saites izskatu un dzeltenīgi-baltu krāsu un kļuvusi iecapaļa, ar neasām malām. Kreisā kausveida skrimsļa apkārtnē pārvērsta iekaisušā tuberkulozā satūkuma masā. Zīm. 3. Barības vada vēzis rīkles spoguļi. No barības vada dibena sienas iziet plats, viegli asiņojošs satūkums, kurš iet barības vadā un to aizsprosto.

Rikles brūces, rikles dilonis (tuberkuloze)

(Laryngitis tuberculosa, etc.)

Bez katarrālām un tifozām brūcēm, rīklē atrodamas arī tuberkulozās un sifilitiskas brūces. Sifiliss var rīklē nodarīt briesmīgu postu. Uz gļotādas rodas augoņi un brūces, un pēc viņu sadzīšanas paliek platas rētas. Balss top iznīcināta, balss sprauga aizslēdzas dažreiz pavisam, un, lai slimais nenoslāptu, jātaisa gaisa vada grieziens.

Tuberkulozes brūces reti kad parādas rīklē vien; pa lielākai daļai viņas stāv sakarā ar citu organu, sevišķi plaušu, tuberkulozi. Rikles dilonis dažreiz ir plaušu diloņa priekštecis. Ne reti izskatā gluži veseli cilvēki saslimst ar aizsmakumu, kuŗu notura par vienkāršu katarru, un tikai vēlāk parādas plaušu dilonis. Tuberkulozā inde, diloņa bacilli sākumā ieviešas rīklē, te izsauc pirmo iekaisumu un vēlāk tikai pāriet uz plaušām. — Pa lielākai daļai gan mēdz būt otrādi: plaušu dilonis rodas pirmais, un tikai vēlāk saslimst arī rīkle, inficējoties no plaušu atdalījumiem, kuŗi tai jāraida laukā. Sākumā slimībai katarrāls raksturs: gļotādiņa iekaisusi, tajā pāris mazu brūču — sekas no mēchaniskā un ķīmiskā kairinājuma, kuŗu rada kāss un atdalījumi. Vēlāk iestājas dažas smagas pārmaiņas, gļotāda uztūkst uzkrītošā kārtā; viņā un zem viņas rodas, tā sauktie miliārie mezgliņi. Saslimušās daļas irst, attīstāt arvien jaunas, plašākas brūces, īpaši pie kausveida skrimšļa, balss saitēm un uzgāmura un pat mēles pamata.

Simptomi, sakarā ar slimības iesakņošanos, var būt ļoti dažādi. Drīz balss ir tikai skarba, drīz iestājas galīgs aizsmakums, kuŗš pretojas visiem līdzekļiem. Tā kā aizskārts arī uzgāmuris, tad rīšana ļoti apgrūtināta un barības ieņemšana ierobežota. Uztūkums pieņemas un var izsaukt elpas trūkumu. Attīstas grūta, mocoša slimība. Vai te darīšana ar diloņa vai citāda veida augoņiem un brūcēm, to izšķirt var tikai izmeklēšana ar rikles spoguļi un bacillu atrašana atdalījumos. Protams, jāņem vērā arī tas, ka ne pie vienas slimības cilvēks nemēdz tā noliesēt un zaudēt spēkus, kā pie diloņa.

Arstēšanas veidi:

Allopatija. Lai gan šādos gadījumos maz ko var darīt, tad tomēr var vismaz dot aizrādījumus, kā izsargāties no diloņa. Vienalga, vai cilvēkam tikai iedzimta (dispozīja, uzņēmība) uz diloni, vai ja viņš saslimis, — abos gadījumos ar piemērotu diētu un uzturēšanos tīrā gaisā, var gūt labus panākumus. Mums ir sanātorijas, kas pilnīgi stāv savu uzdevumu augstumus. Uzturēšanās dienvīdīs ne katram būs iespējama, un tā arī nebūt nav tik nepieciešama; bez tam tādi ceļojumi uz ārzemēm jāatkārto biežāk, ja grib, lai viņiem būtu kaut cik ievēribas cienīgi panākumi.

Rikles gļotādas iekaisuma gadījumos dažreiz ļoti noder tie paši līdzekļi, kādus minējam pie chroniskā rikles katarrā. Galvenā kārtā, vārds te dodams savelkošiem un desinficējošiem līdzekļiem.

Var lietot etiķskābo svīnu, lapīsu, jodoformu, sacojodolskābi un citus jodoformu aizvietojošus preparātus; no desinficējošiem, resp. izdedzināšanas līdzekļiem mināma piena skābe. Iemīļots ir arī mentols 20% eļļas atšķaidījumā; to lieto iešļircināšanai. Citādi — šos līdzekļus parasti vairāk lieto inhālācijai.

Dabas dziedniecība. Attiecībā uz plaušu diloņa ārstēšanu, Bilca uzskata saskan ar Plātenu. Bilcs vēl ieteic kakla kompreses, vidukļa un kāju ikru ietinumus un rīkles skalošanu ar ūdeni 25—28° C.

Rīkles gāmura audzeji — polipi un rīkles vēzis

(*Polypus laryngis et Ca. laryngis*)

No labdabīgiem rīkles audzējiem visbiežāk sastopama, tā sauktā *papilloma*. Viņa sastāv no kārpainiem audzējiem, kuri vai nu pa vienam, vai grupās apmetušies uz balss saišu priekšējām daļām. Viņi izskatas kā puķu kāposti vai gaiļa sekstes un ir mīkstāki par t. s. fibromām. Cilvēki, kam jāpiepūlē balss, šādiem audzējiem padoti visvairāk. Šos audzējus sauc parasti par rīkles polipiem. Rīklē var ieviesties arī *glotainie* polipi un skrimšļu un tauku audzēji, bet caurmērā tādi gadījumi reti.

Mazi audzēji var kaklā ieviesties, bez kā tos manītu, un tikai izmeklēšana ar rīkles skoguli atklāj viņu klātbūtni. Ja audzēji top lielāki un apmetas tādās vietās, kur viņu klātbūtne stipri traucējoša, tad, protams, slimnieks sāks sūdzēties par aizsmakumu, spiedienu kaklā, balss trūkumu, u. t. t. Lielāki audzēji var beidzot pavisam aizsprostot elpošanas ceļus un vest pie nosmakšanas. Bieži vien cilvēks audzēju izsauktos simptomus uzskata par *chronisku katarru*. Labdabīgie audzēji aug lēni.

Laundabīgo audzēju attīstīšanās norisinās ātrākā gaitā. Pa lielākai daļai tie jāreķinās ar vēzi. Vēzis visvairāk piemetās vecākām personām, vai nu pašā rīklē, vai pāriet rīklē no blakus orgāniem (mēles, barības vada). Rīkles vēža centrs ir balss saites.

Rīkles vēža simptomi uzpeld pamazām. Vispirms iestājas aizsmakums, sāpes rīklē; rīšana apgrūtināta. Līdz ar vēža augšanu rīkle tiek aizsprostota. Tālākā slimības gaitā sāk parādīties *augoņaini*, netīri vēža masas atdalījumi. Rīšana top arvien grūtāka, barības uzņemšana neiespējama. Sāpes vairojas, no mutes plūst nejdzīga smaka, kuņa apgrūtinā ne tikai slimnieku, bet arī visu viņa apkārtni. Slimnieka stāvoklis mocošs un nožēlojams. Slimnieks ātri dilst miesās, Rīkles vēža un vispār audzēju klātbūtni un atrašanās vietu var noteikt tikai ar rīkles spoguļa palīdzību.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Audzēju ārstēšana var būt tikai ķirurģiska. Tos mēdz iznīcināt izgriežot. Lai mazinātu sāpes, pa operācijas laiku kaklā iepindzē kokainu un tā rīkli padara nejutīgu. Lai iznīcinātu pavisam mazus audzējus, kas uzmetas uz balss saitēm un balss spraugas priekšmalā, vislabāk pielietot *galvanokautiku*.

Ar spoguļa palīdzību rīklē ievada cilpu, caur kuŗu laiž cauri elektrisko strāvu un izdedzinā audzēju. Dažreiz audzēji izauguši tik lieli un cieti, ka pat visveiklākai rokai neizdodās tos izdabūt laukā. Tādā gadījumā atliek tikai atvērt rīkli no ārpusēs.

Pie ļaundabīgiem audzējiem pēc iespējas āgra operācija ir vienīgais līdzeklis, uz kuŗu var kautcik paļauties. Parasti slimnieks griežas pie ķirurga tikai tad, kad jau par vēlu.

Struma jeb guza

(Struma. Morbus Basedowii)

No vairogveida dziedzeŗa slimībām visvairāk izplatīta struma jeb guza. Vairogveida dziedzeris sāk palielināties vai nu vienā vietā vien, vai visā savā gaŗumā. Ja palielinājums nav ievērojams, tad viņš slimnieku neko daudz neapgrūtinā, tikai rada nelielu, nesāpīgu paaugstinājumu kakla priekšpusē un sānos, tā saukto gulbja kaklu. Slimībai attīstoties, vairogveida dziedzeŗi aug audi un asins trauki, un dziedzeŗa pūslīši pārvēršas recēkļa (galerta) veidīgā masā (hipertrofiskā struma). Ja palielinājumā pārsvarā asins trauki, tad mēdz runāt par asinstrauku strumu, bet ja strumā vairāk dziedzeŗu pūslīšu saplūst vienā, tad jārunā par pūslīšu strumu. Struma var izaugt dūses un pat vīrieša galvas lielumā. Augšējie audi var iekaiest un trūkt; viņi uzņem kaļķa sāļus, pūslīšu sienas top biezas un skrimšļveidīgi sacietē.

Strumas cēloņi vēl nav izpētīti. Zināms tikai, ka ar šo slimību visbiežāk slimo sievietes, un kā dispozīcija uz strumu ir iedzimta. Dažos apvidos struma sastopama bieži, citos ļoti reti. Zināmos apvidos Šveicē, Hārcā, Itālijā, Skotijā un Norveģijā gandrīz visi pieaugušie dabū strumu. Šajās zemēs arī kretinisms ir parasta lieta. Abām šīm slimīgām parādībām, acīmredzot, ir kopējs cēlonis. Strumu var uzskatīt kā kretinisma pirmo stādiju. Vainu uzkrauj zemes un dzeŗāmā ūdens kaļķu saturam. Struma dažreiz mēdz izzust, ja slimnieks vai nu pāriet dzīvot citā zemē, kur šī slimība nav ikdienišķa parādība, vai arī iesāk dzert citu ūdeni. Kā strumas attīstībai labvēlīgi laikmeti tiek minēti: pubertātes laiks, grūtniecība un klimaktēriskie gadi. Pārpūlēšanās, stipra un ilga kliegšana, kāss un šķavas, kā arī smagu nastu nešana uz galvas — viss sekmē strumas hipertrofiju. Skolas gados strumu veicina (sevišķi meitenēm) pastāvīgā sēdēšana ar saliektu muguru; asins aizplūšana no galvas tiek traucēta, un vairogveida dziedzeris pārāk piepildas ar asinīm.

Neliela struma nerada nekādus sevišķus traucējumus, izņemot nepatīkamo, nenormāli-apaļo kaklu. Bet jo struma top lielāka, jo vairāk slimnieku sāk mocīt apgrūtināta elpošana, aizsmakusi balss, arī kāss un pat nosmakšanas lēkmes. Strumas spiediēns uz barības vadu var apgrūtināt rīšanu un izsaukt vemšanu. Galvā manāms stiprs asins spiediēns, jo struma spiež kakla dzīslas un aizkavē asins riņķošanu, radot galvas sāpes, sasarkušu seju, deguna asiņošanu u. c.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Tiklīdz kaklā manāms it kā satūkums, tūlīt jāgriežas pie ārsta, lai vēl istā laikā paspētu slimību apturēt. Jānovērš viss, kas rada lielāku asins pieplūdumu galvā, kā: smagu nastu celšana, ilgstoša dziedāšana un kliegšana, stundām ilga sēdēšana ar saliektu muguru u. tml. Gadījumos, kur struma ļoti ātri attīstās, dažreiz aukstums noder kā pretlīdzeklis, kas strumu tikpat ātri aizdzen. Bet galvenais līdzeklis ir jods. Viņu lieto 1) ātri, gan liekot joda ūdens kompreses, gan ieberzējot joda smēri, gan iepindzelējot joda tinktūru, 2) iekšķīgi, dodot joda preparātus, jodkālija kausējumu veidā, vai arī iešļircinot tīru joda tinktūru strumas audos. Jaunākā laikā mēdz iekšķīgi dot kustoņu vairogveida dziedzeļa substanci (arī tabletēs), ar ko panāk strumas saplakšanu. Arī te lieta grozās ap jodu saturošām vielām: tirojodīnu jeb jodotirīru, kurš atrodams vairogveida dziedzerī. Minēto līdzekļu lietošanai jānotiek ar ārsta ziņu, jo neuzmanīga, nemākulīga lietošana var izsaukt grūtus saindēšanās simptomus: galvas reiboni un ģiboni smagā formā. Agrāk mēdza dot grauzdētu un pulveri sārberztu jūras sūceklī kā strumas pulveri. Viņa iespaids pie rakstāms jodam, kas arī sūceklī ieiet kā sastāvdaļa.

Ja struma stipri liela, tad ar minētiem līdzekļiem vairs nepietiek, bet jādod vārds ķirurgam, sevišķi ja iesākās elpošanas traucējumi. Dažos piemērotos gadījumos ieteic nosiet tās artērijas, kas ved vairogveida dziedzeri; šādiem paņēmieniem ir bijušas sekmes; ir arī izdevies izņemt vairogveida dziedzeri gan pa daļai, gan pavisam; tikai — šādai operācijai ir ļaunas sekas, kuŗas liek sevi manīt jau pāris mēnešu laikā. Slimnieks sāk just nogurumu, locekļi smagi, rokas un kājas aukstas un it kā notirpušas. Ķermeņa kustības top lēnas un nedrošas, valoda smaga. Seja un vispār āda it kā uztūkst un pieņem vaska dzeltenu krāsu; sejas izteiksme idiotiska. Arī garīgā darbība un gribas enerģija top arvien vājāka. Jauni cilvēki paliek augšanā atpakaļ un izveidojās par rūķišu veidīgiem kretīniem (gaudeni, vājprātīgi cilvēki) attīstas stāvoklis, kuŗš pilnīgi līdzinās tā sauktam *głotainam uztūkumam* (Myxödem — Schleimgeschwulst). Arī šī slimība savienota ar vairogveida dziedzeļa sarūksanu.

Tā tad — jānāk pie slēdziena, ka vairogveida dziedzeļa izņemšana savienota ar briesmām. Tāpēc mēģināts izgriezt tikai šī dziedzeļa daļas, ja tas nepieciešams apgrūtinātās elpošanas gadījumos.

Homeopātija. Kā galveno līdzekli ieteic Jodum D3. trt. Jālieto mēnešiem ilgi, ik dienas viens deviens ā 0,2, ja slimība nav ieilgusi.

Dabas dziedniecība. Bilcs aizrāda, ka esot vajadzīgs ar komprešu vai vieglas spaidīšanas un masāžas palīdzību (katru dienu 4—5 reizes) mēģināt strumu padarīt mīkstāku un mazāku. Var pielietot arī sekošo paņēmieni: ik dienas 2—3 reizes spaidīt un masēt uztūkumu, pēc tam glaudīt, ņemot kaklu starp ikšķi un rādītāja pirkstu un noglaudot to pāris reizes no augšas lejup. Dažreiz stāvoklis uzlabojas, ja pielieto ik nedēļas 3—4 tvaika peldes, ar sekojošu vispārēju ietinumu, atsevišķu kompresi uz kakla un no mazgāšanas. Vairākas nedēļas no vietas, cīk iespējams, jāierobežo

šķidrumu lietošana (dzeršana). Plā t e n s ieteic vai nu 1) vispārēju stiprināšanās diētu, kuŗa jāsavieno ar kakla ietinumiem un kompresēm tieši uz strumas, tvaika kompresēm un kakla masāžu, vai arī 2) modificētu atturības diētu. — Jauna ozolu miza, $\frac{1}{2}$ stundu plaucēta, dod ļoti labu komprešu ūdeni. Viņā iemērc divi un aptin kā jostu ap kaklu. Šādi ietinumi novērš kakla satūkumu un ir visiespaidīgākie un nevainīgākie līdzekļi (K n e i p s), ja vien struma nav jau pārāk liela un cieta.

Mājas līdzekļi. Antimona savienojums — Stibium sulfuratum nigrum, (novecojies līdzeklis, agrāk lietots asins tīrīšanai, tagad — tam pašam nolūkam, bet tikai veterinārpraksē), pa 1— $1\frac{1}{2}$ decigrammam divreiz dienā; tāpat pārkaļķotas olu čaumalas, divreiz dienā pa naža galam glāzē sarkanvinā. Mēdz lietot arī dedzinātu jūras sūcekli visādos veidos, visbiežāk kā pulveri pa $\frac{1}{2}$ gr. divreiz dienā.

Arīgi lieto siltas olīvu vai mandeļu eļļas ieberzējumus. Nakti uztraipa uz linu audekla biezu kārtu ziepju un apsieņ ap kaklu. No līdzekļiem vēl mināmi: kaltētu ziepju pulveris, vārāmā sāls un drusku kampara, ik dienas kopā ar ūdeni ieberzējami strumā. Arī bieža mazgāšanās un strumas aplaistīšana ar aukstu ūdeni var tūkumu samazināt. Ieteic vēl j o d a s m ē r i un pelēko dzīvsudraba smēri 1 zirņa lielumā ieberzēt satūķumā un apsieņ ar flaneļa drēbi, lai būtu silts. Abas smēres jāsajauc līdzīgās daļās un jālieto rītos un vakaros.

Chirurgiskas kakla kaites

(Combustio)

Te sevišķi jārunā par kakla priekšējās un sānu daļas apdedzināšanu. Dažreiz cilvēks mēģinā pielikt karstu dzērienu pie lūpām un, apdedzinot lūpas, saraujas, ļauj traukam krist vai sakustēties, un karstais šķidrums līst gar kaklu lejup, apdedzinot ādu. Ievainojumi nemēdz būt dziļi, tikai uz ādas rodas platas, jēlas vietas un no viņām izceļas v i r s m a s rētas, kuŗas velk žodu lejup pret krūtīm. Valjīgie zemādas un kakla audi sekmē šādu rētu savilkšanos. Parasti arī lielais kakla muskulis tiek pievilkts, un tā rētu savilkšanās var aizķert arī lūpu kaktiņus un pat apakšējos acu plakstus. Tādā kārtā tiek ne tikai sakropļotā seja, bet arī slimnieka acu virziens iet ne pret apvārksni, bet gan lejup.

Par greizo kaklu, greizo galvu sauc tādu galvas stāvokli, kad slimajā pusē auss noliehta pret plecu, bet seja vērsta uz veselo pusi, un žods pacelts drusku augšup. Greizais kakls var celties, kā jau minēts, uz apdedzinājuma pamata. Arī mugurkaula locītavu iekaisumi vai slimīgā muguras skrimšļu hipertrofija kakla apkārtņē var novest pie augšminētā galvas stāvokļa. Bet visbiežāk greizais kakls rodas galvas liecēja muskuļa saīsināšanās dēļ. Šis muskulis iet no auss uz pleca kaulu slīpi lejup līdz krūšu kaulam. Muskuļa saīsināšanās notiek rētu savilkšanās dēļ un var pastāvēt jau no dzimšanas. Bērna kaklu izstaipot, piem. grūtās dzemdībās, galvas liecējā notiek muskuļa plīsums, ko dažreiz gan ievēro tūlīt pēc dzimšanas, bet visbiežāk tikai pēc pāris nedēļām. Tad saska-

tāms saivīņas veidīgs, ļoti ciets uztūkums, kuŗš jau pirmās pāris nedēļās atkal pazūd. Muskuļa plīsuma vietā rodas rēta, kas muskuli saīsinā. Bērns labprāt pats vienmēr griež galviņu uz slimo pusi, lai izvairītos no sāpēm, un tāds galvas stāvoklis vēl jo vairāk sekmē saīsināšanos, kuŗa vēlāk var kļūt nepatīkama un apgrūtiņoša.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Apdedzinātās, savilktais vietas jāārstē ļoti rūpīgi, un jāņem palīgā pat tā sauktā ādas pārdēstīšana (transplantācija — plastiskā operācija: veselas ādas gabaliņus liek uz slimās vietas, kur tie pieaug). Jāaizrāda, ka apdedzināšanās gadījumos nekavējoši jāaicina ārsts, lai pie laika novērstu vienu otru nelaimi. Rētu savilkšanos iespējams izlabot tikai chirurgiskā ceļā, vai nu pārdēstot audus, vai defektu pārvietojot no kakla uz krūtim.

Pūžnaina iekaisuma gadījumā operācija nepieciešama. Iekaisuma dziļums, lielo asins trauku un nervu tuvums prasa chirurga iejaukšanos, sevišķi, ja pūžņojumu ārstēšanu var uzņemt tikai zinātniski izglītots ārsts. Šo rindīņu nolūks ir: aizrādīt slimniekam uz draudošām briesmām. Tuvāki sk. nodaļā: „Brūces un viņu ārstēšana“.

Gaisa vada katarrs, gaisa vada iekaisums (Bronchitis)

Zem gaisa vada jeb bronchiālā katarra jāsaprot gaisa vada gļotādas iekaisums, kas var pieņemt katarra vai īsta iekaisuma veidu; viņa pazīme — pavairots gļotu atdalījums. Iekaisums aizķer vai nu tikai augšējo gaisa vada daļu, vai arī pāriet uz visīkākajiem zariņiem. Pirmais notiek visbiežāk pie pieaugušiem, otrais — pie bērniem un sirmgalvjēm.

Gasa vada akūtais katarrs ir bieži sastopama slimība, kuŗai kā cēloni min apsaldēšanos. Aukstums un siltums, mitrums un vēji neapšaubāmi veicinā katarra izcelšanos. Nevienāds, temperatūras maiņām padots, mitri-auksts un skarbi-vējains gaiss apvieno sevī visus elpošanas orgāniem nelabvēlīgos apstākļus. Apsaldēšanās iemesls var būt vai nu mitri-auksta gaisa ieelpošana, vai visa ķermeņa (vai kādas ķermeņa daļas) pēkšņa atdzišana. Spēji iekaisumi var rasties arī uz stipriespaidīgu mehānisku un ķīmisku kairinājumu pamata. Kaitīgas gāzes un tvaiki (chlora, broms, sērskābes) var būt par cēloni smagam bronchitam, sevišķi pie fabrikas strādniekiem. Tikpat kaitīgi iedarbojas dūmu un putekļu (sevišķi stādu putekļu) ieelpošana. Dažu arodu strādnieki sevišķi lielā mērā padoti šādām slimībām, pā, piem., dzirnavnieki, ogļrači u. c.

Vieglākos gadījumos slimība sākas ar iesnām. Katarrs pāriet uz gāmuru un gaisa vadu. Galvenais simptoms: sauss kāss; vēlāk viņš top vieglāks, un rodas sīksti atdalījumi, bez krāsas. Pēc 8—14 dienām katarrs pazūd. Vieglais katarrs var izvērsties arī smagākā formā, kuŗa ievērojami atsaucās uz ķermeņa vispārējo labsajūtu.

Zīm. 1: Mandeļu iekaisums ar mezgliņu vidējiem pūžņu perēkliem (Angina follicularis). Zīm. 2: Mandeļu iekaisums ar brūcēm (Angina lacunaris). Iekaisumi apklāti dzeltenām gļotām. Zīm. 3: Difterīta sākums. Mandeles un rikle apklāti ar pelēki-baltu plēvi. Mēle pelēki-balta ar brūnganām malām. Zīm. 4: Stiprs difterīta sagļotojums uz rīkles mandelēm. Mandeles no abām pusēm apklātas ar sīkstu, biezu, pelēki-baltu plēvi, stipri piegulošu. Mēle brūngana. Zīm. 5: Mandeļu iekaisums un slima rikle pie šarlaka. Visa rikle uztūkusi, stipri iekaisusi un pārklāta dziļiem nevienādiem audzējiem; mēlei raksturīgs «aveņu mēles» izskats.

ada
uma
aiz-
vis-
ot-

i kā
vēji
ūras
sevi
is ie-
erme-
sumi
rinā-
ābes)
strād-
i stā-
mērā

bāriet
vēlāk
8—14
agākā
ūtu.

Sevišķa uzmanība jāpiegriež vispārējam bronchitam — gaisa vadu katarram; te saslīkst ne tikai lielākie vadi, bet arī vissīkākie zariņi. Šī slimība sevišķi bieža pie bērniem un sirmgalvjiem. Pie bērniem, īpaši pie tādiem, kas disponēti uz diloni vai angļu slimību, bronchits attīstas no vieglās katarra formas. Bērns sāk kāsēt, sevišķi kad raud. Atdalījumu nav (vai gandrīz nav, īpaši pie maziem). Gļotas, kuņas atlēcot ietiek rīklē, bērns norij. Elpa nevienāda, piepūlēta, paātrināta. Bieži vien var saskatīt 60—80 elpas vilcienu minūtē. Nāsis izplešas pie katras ieelpošanas, un apakšējās un sānu daļas ievielkas. Te stipri var manīt palīga elpošanas muskuļu līdzdarbību. Iz plaušām nāk kā šņācošas skaņas. Pirmos dzīvības gadus tāds stāvoklis var atnest pat nāvi, jo nereti izsauc elpas trūkumu un nosmakšanu. Slimnieks nemierīgs, baiļu pilns, seja top zili-sārta, apatija pieaug; pulss ātrs, — 120—140 minūtē; deguna gals un locekļi metas vēsi. Iesākas katarrāls plaušu iekaisums. Augstais drudzis — 40° un pat vēl vairāk, var kļūt bīstams, sevišķi nespēcīgiem, vāji barotiem bērniem. Katarram pieaugot, elpošanas ceļu veselais, elpot spējīgais laukums top arvien mazāks, gaisa iekļūšana plaušās pa iekaisušiem vadiem apgrūtināta, pat neiespējama. Gaisa maiņa plaušās top arvien vājāka, asins riņķošana traucēta; asinis uzkrājas arvien vairāk ogļskābes un attīstas saindēšanās ar to. Jau dažās dienās slimība var novest pie ļaunām beigām, bet pa lielākai daļai tā velkās 2—3 nedēļas un vēl ilgāk. Slimībai mazinoties, slimnieks sāk elpot mierīgāk, miegs top labāks, temperatūra krīt, kāss kļūst viegls un pazūd. Slimnieks pamazām atveseļojas; bet lielākai daļai pēc slimības paliek tieksme uz līdzīga iekaisuma atkārtanos, kāpēc ļoti jāsargā sava veselība.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Lai izsargātos no akūtā gaisa vadu katarra, vispirms jācenšās novērst visi slimības cēloņi, kas ne vienmēr būs iespējams, jo dzīves apstākļi, arods un katarra cēloņi bieži iet roku rokās, t. i., tie viens no otra nav šķirami. Pret apsaldēšanos vislabākais līdzeklis ir — ādas nocietināšana, pieradinoties pie svaiga, brīva gaisa un istabas vēdināšanas kā ziemā, tā vasarā, un izsargoties no pārāk sakurinātām telpām un pārspīlēti siltām drēbēm. Personām (kā pieaugušiem, tā bērniem) ieteicams norūdit ādu pret temperatūras iespaidiem ar aukstu apmazgāšanos, noberzēšanos, upes, jūras u. c. peldēm. Katrā ziņā, visi šie līdzekļi jāpieskaņo katrā cilvēka īpatnībai, citādi tie ne tikai zaudē savu nozīmi, bet var pat kaitēt. Mazus bērnus ieteicams nocietināt, pārejot lēni un uzmanīgi no siltām un remdenām uz dzestrām un beidzot aukstām peldēm (vislabāk ne peldes, bet apmazgāšanās).

Vieglos gadījumos pietiek, ja slimnieks pieturās pie vieglas diētas un ievēro higiēniskos noteikumus. Slimajam jāuzturās siltumā, pat gultā, ja iekaisums savienots ar drudzi. Istaba uzmanīgi un bieži (direkti vai indirekti) jāvēdinā un jārupējas par vienmērīgu temperatūru. Nekad nedrīkst aizmirst, ka „labāk tīrs un auksts gaiss, nekā silts un netīrs“. Temperatūrai nav vajadzīgs

pārsniegt 18—20° C. Lai gaiss būtu mitrāks, ieteicams istabā turēt bļodas ar ūdeni (vislabāk karstu, lai tas ātrāk izgarotu).

Ja kāss sauss, tad, īpaši pirmās dienās, var ieelpot siltus ūdens tvaikus (gļotas atbrīvo arī koka jeb leišu rozes (*Althea rosea*), kaulu rozes (*Malva silvestris*), deviņviru spēka (*Verbascum thapsus*) novārijumu vai sāls, salmiaka vai tīrītās sodas kausējuma tvaiku ieelpošana).

Homeopātija. Ja nav karstuma, tad pietiek ik pa 2—3 stundām ieņemt *Aconitum 3.*, kamēr kāss ir sauss; tikko gļotas sāk atlēkt, dod *Ipecacuanha 3.*, un ja gļotu atdalīšanās vēl netop sekmēta, tad jāņem *Tartarus emet. 3.*

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic ik dienas sviedrēties gultā vai ņemt tvaika peldi ar tai sekojošu vispārēju ietinumumu, vai arī, skatoties uz apstākļiem, tikai vispārēju ietinumumu, ar tam sekojošu peldi, pa kurās laiku ķermenis stipri jāberz; pēc tam jāliekās gultā un jāsildas. Naktī jāpielieto kakla, vidukļa un kāju ikru ietinumī, vai arī plecu tinums; ritos remdēna (22—25° C) noberzēšanās, elpas vingrošana, siltums; bez tam — svaigs gaiss, gulēšana pie vaļēja loga un viegla barība. Pret kāsu jāpielieto dažas reizes tvaika kompreses. Pret cietu izeju — klistieri.

Kneips ieteic pret pārāk stipriem gļotu atdalījumiem lietot dzirdzenāju (*Angelica*) tēju. Kā sviedrēšanās līdzekli viņš min nevis liepu ziedus, bet asins zāli (*Hypericum perforat*), ar vai bez pelašķu (*Achillea millefol.*) piemaisījuma.

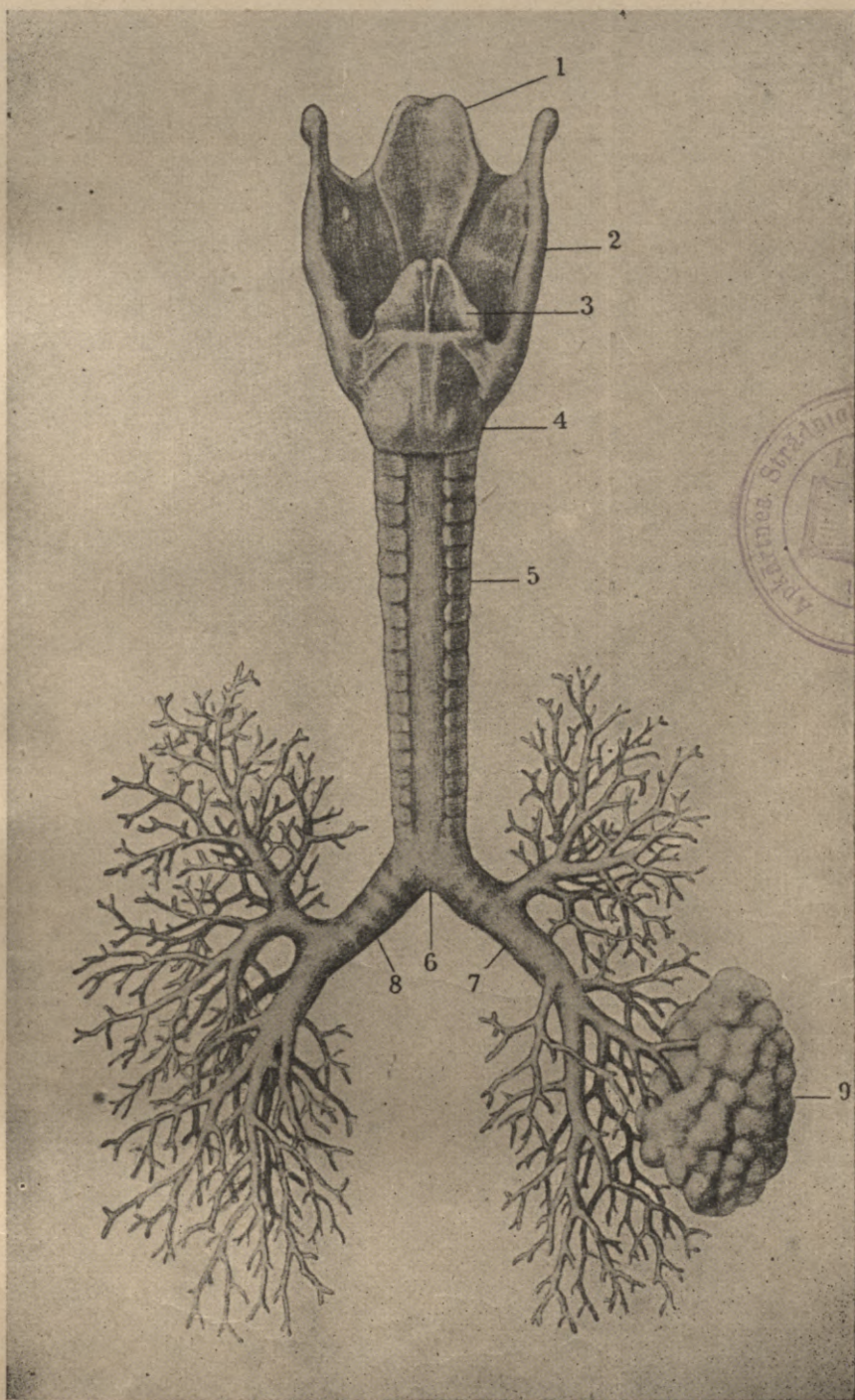
Mājas līdzekļi. Glāze punša vai Ķīnas tējas (zaļās un melnās kopā) ar cukuru un pienu (var pieliet arī drusku ruma), sasilda ķermeni un atdzīvinā ādas darbību.

Kas aukstā laikā ieguvis iesnas, kakla sāpes, kāsu u. c., lai iedzer pāris tases pliederu (*ambucus nigra*) tējas, kurā var iepilināt drusku ķiršu ekstrakta. Vislabāk iepilināt ekstraktu tējas traukā uz ziediem un tad tik tēju uzliet.

Silti dzērieni atvieglo kāsu, veicinā gļotu atdalīšanos un atjauno pārtraukto ādas elpošanu. Visbiežāk mēdz dzerēt pliederu tēju ar vai bez cukura. Cukurs jau pats par sevi jāuzskata kā palīgs, jo ūdeni izkausēts, tas teicami iedarbojas uz elpošanas orgāniem. Tālāk, ieteicams arī karsts cukura ūdens, kurā iekults svaigs olas dzeltenums. Arī naža gals salmiaka spirta ar lakricu sulu, ieņemts katras 3 stundas, ir izrādījies noderīgs. Pazīstams un pārbaudīts līdzeklis ir karsts piens ar zelteri. Vēl var ieteikt: cukura sīrupu ar vīna etiķi līdzīgās daļās; cukura sīrupu ar provansas, olīvu vai magoņu eļļu (ieņemams pa tējkarotei); medus ar kaltētām, pulverī saberztām piparmētrām (*Menha piperita*), pret kāsu ieņemama pa tējkarotei; rutku sula ar cukuru (brūno), pa tējkarotei; svaigi sagatavots mandeļu piens.

Chroniskais gaisa vadu katarrs (Bronchitis chronica)

Zem chroniskā gaisa vada katarra jāsaprot katarrāls iekaisums, kas velkas vai nu zināmu laiku, vai arī stūrgalvīgi ieviešas uz visu mūžu. Viņš visbiežāk rodas uz ilgstošu kaitīgu iespaidu

Rikle (gāmurs) ar bronhu sazarojumu un plaušu pūslīšiem, no muguras puses apskatīts; 1) uzgāmuris, 2) vairogveida skrimslis, 3) kausveida skrimslis, 4) gredzenveida skrimslis, 5) gaisa vads, 6) gaisa vada sadalīšanās vieta, 7) labais bronhu zars, 8) kreisais bronhu zars, 9) plaušu pūslīši (alveolas).

pamata; retāk tas attīstās no akūtā katarra, vai no veselas atkārtotu un neievērotu katarru rindas. Pa lielākai daļai viņš nāk nevis kā patstāvīga slimība, bet kā citu slimību pavadoņi vai sekas; visvairāk ar viņu sastopamies pie plaušu izplešanās (emfizēmas), plaušu diloņa, plaušu plēves iekaisuma, sirds vārstuļu (jeb slēdzēju) un asins trauku slimībām, Braitā nieru kaites, skrofulozes, ģikts, cukura slimības, skorbūta, sifilisa, alkoholisma u. c. Chroniskais gaisa vadu katarrs pieskaitāms pie visizplatītākām slimībām, sevišķi pie personām, kuņas pastāvīgi padotas aukstumam un puteklainam vai kaitīgam gaisam.

Chronisko katarru izsauc asins sastrēgums gļotādā, kuņas audi top biezi un satūkst. Šāds stāvoklis veicinā gaisa vadu un plaušu izplešanos. Simptomi tie paši, kuņas aprakstījām akūtā katarra gadījumos: kāss un atdalījumi. Ja katarra forma viegla, tad slimie kāsē parsti no rītiem, ceļoties, un atdalījumiem pelēkizeltens, gļotains izskats. Visu pārējo dienu kāss neparādās nemaz, izņemot gadījumus, kad slimnieks kāpj pa trepēm, vingro, — vispār — ātri kustās.

Ja katarrs parādās smagā formā, tad slimnieks kāsē cauru dienu. Šad tad (arī naktīs) uznāk stiprākas kāsa lēkmes, un slimnieks pūlas izkāšēt gaisa vadā uzkrājušās gļotas. Rodas elpošanas traucējumi, var pat pilnīgi aptrūkt elpas, lūpas metas zili-sarkanās, tāpat ausis un pirksti; gremošana un sirds darbība traucēta. Krūtis sāp. Palīga elpošanas muskuļi tiek ārkārtīgi piepūlēti, kakla dzīslas redzāmi pildas ar asinīm. Vasarā šie simptomi mēdz pazust, dažreiz pat pavisam, tā kā slimnieks jau sāk turēt sevi par izveseļojušos. Bet tiklīdz iestājas aukstāks gada laiks, vecā kaite atkal atjaunojas, sevišķi ja notiek jauna apaldēšanās. Gadu no gada katarrs pieņemas un pāriet ļoti mocošā formā. Dzīvību tas reti kad apdraud, bet mīl pavadīt slimnieku ļoti ilgi, līdz pat sirmam vecumam. Ar laiku katarram pievienojas arī citi traucējumi, kā: sirds paplašināšanās vai aptaukošanās, gaisa vadu un plaušu paplašināšanās, nieru iekaisums u. c., kas viss jāuzskata kā traucētas sirds darbības un asins riņķošanas sekas. Pat ja vieglākos gadījumos chroniskais katarrs pavisam pāriet, tomēr pastāv tieksme uz viņa atkārtošanās pie pirmās izdevības.

Ja chroniskais katarrs tieši arī neapdraud dzīvību, tad tomēr viņš to saīsinā, jo izsauc augšminētos veselības traucējumus citos organos. Chroniski gaisa vadu katarrs var arī izcelties kā profesionāla slimība, ja darbs norit veselībai kaitīgā gaisā, bet mainot darba apstākļus, šādu katarru tomēr izdodas izārstēt, kādēļ vispārīgi arī ieteicams pie gaisa vada katarrs laikus griezties pie atiecīga speciālista.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Galvenā loma pieder diētētiskai ārstēšanai. Vispirms, katarru nedrīkst ielaist un novest līdz smagai formai. Slimniekam jāsarģās no tādām laika pārmaiņām, kuņas ļauni iedarbojas uz gaisa vadu gļotādu. Sevišķi kaitīgs mitrs aukstums, temperatūras svārstīšanās un skarbi vēji, kas mūs piemeklē visvairāk zie-

mā un rudenī vai pavasara sākumā. Tad slimniekam jāiekārtojas tā, lai sliktā laikā paliktu mājā, istabā vai uzmeklētu citus apvidus, kur klimats mērenāks. Aukstā laikā jā rūpējas par istabas vienmērīgu temperatūru, 10—20° C. Sevišķi naktīs aukstums var pavairot kāsu. Protams, nedrīkst bailīgi noslēgties no katras svaiģāka gaisa strāvas. Istaba kārtīgi jāizvēdina, un viņā jātura ūdens trauki, lai gaiss būtu mitrāks (pie centrālās apkurināšanas). Apdomīga noberzēšanās vai apmazgāšanās ar aukstu ūdeni palīdz ādu nocietināt pret aukstumu. Bieži gadās redzēt slimniekus, kas pastāvīgi lieto tā saukto respiratoru — instrumentu, kuŗš tiek turēts pie mutes un it kā aizsargājot no kaitīgiem atmosfēras iespaidiem. Tāda instrumenta lietošana atnes drīzāk ļaunu, nekā labu. Gaisa vadu gļotāda tiek padarīta vēl jūtīgāka, un katra neuzmanība atriebjas divkārši. Un sevišķi jāaizrāda uz to, ka respirators pieradinā slimnieku elpot caur muti, kas ir nedabīgi un kaitīgi. Lai neaizmirstam: „Mute ēšanai, deguns — elpošanai“.

Tālāk — no svara ir piemērota barība un apģērbs. Nevar vien diezgan nosodīt slimnieku neprātīgo tieksmi pārāk silti ģērbties (tas būtu jāliek pie sirds arī dažām mātēm, attiecībā uz viņu bērniem). Ļaunums, kādu atnes tāda ķermeņa izlutināšana, ir daudz lielāks par to, ko spēj nodarīt drusku aukstāka vēja pūsma. Ieteicams slimniekiem nest vieglu vilnas (flaneļa vai triko) veļu ziemā, bet vasarā — vilnas vai zīda tiklu. Katrā ziņā jāizvairās no tādām telpām, kur daudz ļaužu, putekļu, dūmu, — kur gaiss pārkarsēts u. t. t. Attiecībā uz barību jāievēd zināma norma, sevišķi, ja slimnieks pieradis pardaudz ēst un dzert. Sirds aptaukošanās veicina gaisa vadu katarru. Tieksme uz cietu izeju novēršama, baudot labi daudz augļu (vīnogu, plūmju u. c.), medus un vieglus caurejas līdzekļus.

Uzturoties pāris ziemu no vietas siltākā klimatā, var katarru izdziedēt, ja tas nav ieildzis; arī veci katarrī pāriet vieglākā formā.

No minerālūdeņiem, kuŗus lieto pret katarru, visvairāk iecienīti alkaliskie. Arī inhālācija tiek pielietota ļoti bieži. Visvienkāršākais inhālācijas veids: ieelpot tvaikus caur piltuvi, kuŗu tura mutē. Ir dabūjami arī dažādi inhālācijas aparāti. Tomēr uz tāda veida ārstēšanos nedrīkst likt pārāk lielas cerības. Tvaiki gan iet augšējos elpošanas ceļos, bet līdz gaisa vadu tālākām daļām tie netiek. Vienkārši ūdens tvaiki, vārāmās sāls vai tīrītas sodas 2% kausējums, tvaiki ar Emsas ūdeni, u. t. t. Ja atdalās daudz gļotu, tad ieteicams terpentīns: 11 tējkaroti terpentīna ielej karstā ūdenī un ieelpo tvaikus. Vēl ērtākā ir tā sauktā terpentīna pīpe: piepilda pudeli līdz pusei ar ūdeni, kuŗam pāri pārlej apm. 2 cm. biezu kārtu terpentīna. Caur aizbāzni (korķi) iet divas vaļējas stikla caurules; viena sniedzas līdz pat ūdens apakšējai kārtai, otra, leņķī saliekta, sniedzas tikai līdz augšējai gaisa (tukšai) telpai; ārējo galu slimais ņem mutē un elpo caur to. Elpošanai var lietot arī darvas ūdeni, Pērū balzāmu, eikaliptu eļļu, kroezotu u. c., un žāvējošus līdzekļus, kā: alaunu, tannīnu, etiķskābo sviņu, sērskābo cinku, kaļķūdeni u. c. Lieto arī sabiezētu gaisu (pneimātiskā terapija); ar viņu tiek ierobežota gļotādas pārpildīšanās asinīm un veicināta sīkstu gļotu atdalīšanās. Tomēr lietot augšā minētos līdzekļus ieteicams tikai pēc iepriekšējās ārsta apskates.

Ja katarrs parādās vieglā formā, tad iekšķīgu līdzekļu nav vajadzīgs. Tikai gadījumos, kad kāss pārāk mocošs, mēdz ķerties pie morfiņa, opija, Dovera pulveža, kodeīna, peronīna, heroīna, dionīna u. c. apreibinošiem, nomierinošiem līdzekļiem; gļotu atdalīšanos sekmē Ipecacuana vai Senegas novārijums, salmiaks (Liqu. Ammon, anis.), apomorfīns u. c. Pats par sevi saprotams, ka nevar lietot vienā un tajā pašā laikā kāsu remdējošus un gļotu atdalīšanos veicinošus līdzekļus, jo viena līdzekļa iedarbība paralizēs otru.

Ja katarrs ļoti smags, tad bez kāsu mikstinošiem līdzekļiem nebūs iespējams iztikt. Mēdz lietot lobeliju tinktūru, Quebrachamizas ekstraktu, indiešu cigaretes u. c. Ja gļotu par daudz, tad jāņem citi līdzekļi: terpentīna eļļa (3—5 pil. dažas reizes dienā), kopaīva un Perū balzāms u. c. Tomēr nedrīkst aizmirst, ka šie līdzekļi iedarbojas nelabvēlīgi uz nierēm. Ja sāp krūšu muskuļi, tad lietojama sinepju mīkla, dažādi ieberzējumi u. tml.; ja aknu apkārtņē sāpes (sevišķi, ja aknas palielinātas), jālieto izeju veicinoši līdzekļi, vislabāk Kārslbādes sāls.

Homeopātija. Jo gļotas dzeltenīgas vai sajauktas ar zaļganiem sacietējumiem, naktīs kaseklis gaisa vadā, — ja mazasinīgus slimniekus moca bailes no nosmakšanas, ja pie maziem bērniem katarrs ieildzis: Pulsatilla 3. Ja kāss nāk it kā no krūšu dziļumiem, sākumā sauss, bet vēlāk atdala dzeltenas vai bālganas gļotas, ja sāp arī māga un galva, un krūtīs viegli dur: Bryonia 3. Ja kāss krampjveidīgs, savienots ar šnākšanu krūtīs, ja atdalījumu daudz, un tie bālgani, sevišķi ja ar bronchiālo katarru slimo bērni: Tartarus emet. 3.

Dabas dziedniecība. Bez jau agrāk minētiem (sk. akūtais gaisa vada katarrs) līdzekļiem, Biles ieteic visa krūšu kurvja vieglu masāžu.

Kam aukstas kājas un tieksme uz kakla sāpēm un katarru, lai izmēģina staigāšanu pa slapjiem akmeņiem (Kneips); ūdenim, kuŗu uzlej akmeņiem, var piejaukt drusku etiķa. Pret ieilgušiem katarriem Kneips ieteic vispārēju nomazgāšanos. Pret katarrim, gļotām un elpas trūkumu der jaukt līdzīgās daļās ar kaulu rozi (Malva silvestr.). Vēl sk. gāmura katarrs, akūtais gaisa vada katarrs.

Gaisa vadu paplašināšanās

(Bronchiectasia)

Gaisa vadu paplašināšanās, kuŗas sekas ir — dobumi plaušu audumā, — nav nekāda patstāvīga slimība, bet gan dažādu iekaisumu pavadone. Viņa visbiežāk pievienojas ilgstošiem gaisa vadu katarrim un ierodas sevišķi pie plaušu paplašinājumiem, gaŗā kāsa, masalām, plaušu diloņa, u. c., kā gaisa vadu nepietiekošas iztīrīšanās, atdalījumu sastrēguma, plaušu saišķaudu sarūkšanas, plaušu sarūkšanas u. c. sekas; viņa pavada arī ribu plēves iekaisumu un ribu un plaušu plēves saaugšanu. Paplašinājumi ir vai nu vienmērīgi cilindriski vai maisiņu veidīgi. Pirmie, izejot no vidējiem gaisa vadu zariem, izplešas pa vesela zara sazarojumiem,

lumā, — no kaņepu graudiņa līdz vistas olai. Dažreiz gaisu piegādājošais vads pats tiek aizslēgts, un izceļas pilnīgi noslēgts dobet otrie ieņem kādu atsevišķu mazāku vietīņu un ir dažādā liebums. Ja divi dobumi atrodas viens otram līdzās, tad viņu starpsienas top dažreiz tik plānas, ka beidzot izjūk, un dobumi saplūst vienā lielākā. Dobuma iekšpusē var iesākties pūšanas process, kuŗa sekas ir: iekaisumi un augoņi dobumu sienās.

Gaisa vadu paplašināšanās, pa lielākai daļai, vedama sakarā ar ieilgušu, vecu gaisa vadu katarru. Slimniekam uznāk kāsa lēkmes, kāss stiprs, krampjveidīgs, smacējošs, parasti uznāk no rītiem agri un dienas gaitā vairākreiz atkārtojas. Arī gulēšana uz slimo pusi vai pēkšņa pagriešanās izsauc kāsa lēkmi. Līdz ar kāsu iznāk pilna mute gļotu (krēpu), pēc kam kāss rimstas, līdz kamēr atkal gļotas uzkrājas smacējošā vairumā. Gļotu, kā jau minējām, ir daudz, viņas ir dzeltenas vai zaļganas un brīžiem nelabi ož (pūstošais gaisa vadu katarrs). Nereti līdz ar krēpām iznāk asinis, dažreiz diezgan daudz; krēpas tad pieņem asiņaina ūdens izskatu. Asins nāk no gaisa vadu slimājām, saestām sienām. Asiņošana var vilkties ilgi un pat kļūt bīstama. Uzkrītoša pazīme: slimnieka pirkstu gali top ieapaļi-resni. Kamēr slimībai nepievienojas sirds, nieru u. c. traucējumi, tikmēr slimnieks sevi par slimu labprāt negrib skaitīt, jo viņam nav ne drudža, ne sviedru. Ja nu beidzot parādās minētie simptomi, tad tas nozīmē, ka plaušu audos notiek pārmaiņas. Slimības gaita atkarīga no apstākļiem. Sākumā gaisa vadu paplašinājums nerada nekādus apgrūtinājumus un var palikt ilgus gadus bez pārmaiņām; bet viens-otrs apsaldēšanās gadījums un katarrs var stipri pārveidot slimības ainu; parasti beidzot arī sirds top vāja, iestājas plaušu paplašinājums, plaušu dilonis u. c. parādības, kuŗas cilvēku agri vai vēlu noved bīstamā stāvoklī.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Gaisa vadu paplašināšanos ārstēt ir gandrīz neiespējami. Var runāt tikai par izsargāšanos no tās un par ļauno simptomu apkaŗošānu. Asiņošanas gadījumos jārikojas tāpat, kā pie citiem plaušu asiņojumiem. (sk. t.),

Astma (aizdusa, dusulis)

(Asthma)

Ja slimniekam uznāk pēkšņas un negaidītas elpas trūkuma lēkmes, kuŗas pēc kāda laika (samērā diezgan ātri) pazūd, tad saka, ka slimniekam ir astma. Tajā laikā, kad lēkmju nav, slimnieks vai nu jūtas pavisam vesels, vai drusku žēlojas par spiedienu krūtīs. Bronchiālās vai nervozās astmas cēlonis ir vissmalkāko gaisa vadu zariņu muskuļu krampji, un tikai šādu slimību var saukt par isto astmu. Citādi astmas lēkmes uznāk arī zināmos sirds, māgas un zarnu saslimšanas gadījumos, kā arī pie dažām

nervu slimībām. Bronchiālā astma jeb krūšu krampji ir savā ziņā nervozas dabas slimība, kura iespaido vissmalkāko gaisa vadu sazarojumu gļotādas traucējumus. Krampju sekas: gļotādas pārpildīšanās ar asinīm; gļotāda uztūkst un atdala ļoti sīkstas gļotas, kuras aizsprosto gaisa vadu un tā traucē elpošanu.

Dispozīcija uz astmu var būt iedzimta. Astmatiku bērni saslimst bieži tāpat, kā viņu vecāki; vienā un tajā pašā ģimenē var būt vairāk astmas slimu bērnu vienā laikā, jo šī slimība nesaudzē pat jaunatni. Atkārtoti gaisa vadu katarri var būt astmas priekšteči. Bērības gados astma nereti pievienojas masalām un garājam kāsam. Skolotāji, mācītāji u. c., kas pārliecīgi piepūlē elpošanas organus, biežāk saslimst ar astmu, nekā citi. Dažreiz astma stāv sakarā ar chronisku deguna slimību: chron. deguna katarru, polipiem, deguna muskuļu satūkumu u. c. Tiklīdz novērš šīs slimības, pazūd arī astma.

Bieži vien gaisa vadu muskuļu krampjus izsauc dažādi gļotādas kairinājumi. Pie gadījuma astmai par iemeslu var būt arī apsaldēšanās; mitri-vēsais rudens un pavasara gaiss; metalu, minerālu, ogļu, koka un ziedu putekļi bieži vien izsauc astmas lēkmes. Visvairāk pazīstama ir ziedu un Dzērves acs — Nux vomica — putekļu kaitīgā iedarbība uz gļotādu. Zināmas smaršas (svaigi dedzināta kafija, rožu un vijolišu smarša) arī spēj izsaukt astmatiskus krampjus, — tāpat strauji uzbudinājumi, bailes u. c.

Astma var uzņākt kurā katrā mūža periodā. Visvairāk viņa tomēr novērota, tā sauktos ziedu gados. Pēc šī laika tieksme uz saslimšanu mazinās, bet pēc 50. gada drusku pieaug. Vīrieši ar astmu saslimst samērā biežāk, nekā sievietes, kas izskaidrojams ar vīriešu arodiem.

Astmas lēkmju vēstneši ir: vispārēja slikta sajūta, spiediens kaklā un krūtīs, uzkrītoši bieža žāvāšanās. Dažreiz vispirms parādās iesnas ar šķavām (sevišķi ja slimnieks apsaldējies), tad acu gļotādas iekaisums, apgrūtināta elpošana caur degunu un kaseklis rīklē, kurš spiež vienmēr atkāseties. Istā lēkme uzņāk pēkšņi, un vienmēr nakti, vai nu pirms pusnakts, vai pret rītu, — varbūt tādēļ, ka pa miega laiku sakrājušās gļotas kairinā gļotādu. Pēc dažām mierīgām stundām slimnieks pamostas ar bailu un aizdusas sajūtu, un drīz iestājas elpas trūkums; krūtīs it kā sasietas; slimnieks ceļas sēdus un lēc pat no gultas ārā, lai atvērtu logu un tvertu pēc elpas; ar visiem palīga elpošanas muskuļiem tas mēģina uzņemt nepieciešamo porciju skābekļa. Slimnieka izskats top bailīgs, seja zili-sārta un uztūkusi, no pieres plūst sviedri. Elpošanu pavada svilpjošs, skaņš, tālu dzirdams troksnis. Ieelpošana ātra, īsa, spēcīga, — izelpošana grūta, garī stiepta, šnācoša. Elpas vilcienu skaits samazinās, pulss ātrs. Neskatoties uz visām pūlēm, slimnieks nevar savas prasības pēc skābekļa apmierināt, viņam neizdodas arī izdabūt no plaušām tur uzkrājušās gaisa atliekas. Stāvoklis top ārkārtīgi mocošs.

Kāss un atdalījumi pie isām lēkmēm dažreiz pavisam izpaliek. Citos gadījumos, lēkmei mazinoties, slimnieks izdala sīkstas krēpas. Izzūdot astmas lēkmei, krēpas sāk atdalīties arvien jo vairāk. Krēpu daudzums ļoti mainīgs, un tikpat mainīgs arī lēkmju skaits un stiprums. Pa lielākai daļai, lēkme velkas tikai dažas stundas.

Pēc iestājušās miera, slimnieks var gulēt saldā miegā, no kuŗa pamostas ar vesela cilvēka labsajūtu, vai pavisam nenozīmīgu spiedienu krūtīs, miegainību un gurdenumu. Bet nākošā naktī lēkme atkal klāt. Un šādas lēkmes atkārtojas no dienas dienā, vai no nakts naktī, bieži vien pat noteiktās stundās. Tad var iestāties mēnešiem un pat gadiem ilgs starplaiks jeb pauze, kuŗā izzūd visi slimības simptomi, vai arī paliek vienkāršs gaisa vadu katars (sevišķi ja astma piemetās vēlākos mūža gados, un ja pauzes starp atsevišķām lēkmēm isas). Vispārīgi ņemot, astma neapdraud dzīvību. Galvenās briesmas ceļas, ja plaušās un sirdī notiek pārmaiņas, — pa lielākai daļai plaušu un sirds paplašināšanās. Slimnieks nespēj kārtīgi ēst, noliecē un top pelēki-bāls.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Te jāmēģina, cik iespējams, saīsināt lēkmes un novērst viņu atgriešanos. Lēkmes gadījumā slimnieks jāatbrīvo no šaurām apģērba daļām, jārūpējas par tīru, siltu, sausu gaisu. Parasti mēdz pasniegt tasi stipras kafijas vai drusku augļu saldējuma, sagatavo siltas kāju un roku peldes, liek sinepju miklu uz krūtīm, rokām (līdz locītavām) un kāju ikriem. Ļoti labu slavu astmas ārstēšanā ieguvušas dažas kartupeļu grupas (Solaneae) augi, kuŗu lapas aptraipa ar salpetra atšķaidījumu, sadedzina un dūmus ieelpo. No šo augu lapām izgatavo arī tā sauktās astmas cigaretes un astmas pulverus, kuŗi tirdzniecībā pazīstami kā Neimaņa astmas pulveris, Reichenhallera pulv., Šifmaņa astmas pulv., Cematoms u. c. Visiespaidīgākās ir balto drīģeņu lapas (*Datura stramon.*), bet daži atrod, ka vilka oga (*Atropa Belad., bacc.*) vai melno drīģeņu (*Hyoscyamus niger*) lapas esot labākas. Uz nepīpotājiem atstāj iespaidu pat tabakas dūmi. Tāpat mēdz lietot salpetra papīru, — dzēšlapu, kuŗa piesātināta ar kaliju salpetri. Tiek ieteiktas arī dažu citu stādu, kā deviņviru spēka (*Vebascum thapsif*), tūska zāles (*Tussilago farf.*) u. c. lapas. Arī narkotiskās vielas — opijs, hašiiss (arī kampars) tiek lietotas plašos apmēros. Ieelpošanai noder arī terpentīna, ožamā spirta, chloroforma, ētera, amilnitrita, jod-etila, pīridina u. c. tvaiki; dažus pilienus uzlej uz dzēšlapas vai kabatas lakatiņā.

Kur iestājas grūts elpas trūkums, tur ar minētiem līdzekļiem nekas nebūs panākams. Te jārikojas ar spēcīgiem ieročiem, no kuŗiem pirmā vietā mināms morfijs (vislabāk zemādas iesļīcinājuma veidā). Arī morfijs surogāti, kādus ražo mūslaiku rūpniecība, kā: kodeīns, dionīns, heroīns u. t. t., tad vēl chorālhydrats, paraldehyds u. c., var tikt lietoti ar panākumiem, saprotams, šo līdzekļu lietošana atļauta tikai pēc ārsta priekšrakstiem.

No iekšķīgiem līdzekļiem pret zināmām astmas formām der joda kalījs, kuŗš, no 1, 3—5 gr. dienā, var, kaut ne vienmēr uz ilgāku laiku, stāvokli uzlabot. Protams, te jārēķinās ar joda kalija izsauktām blakus parādībām. Joda kaliju atbalsta vārāmās sāls vai tīrītās sodas (1:200 divreiz dienā) tvaiku ieelpošana. Tālāk var minēt: arsenīku (Fovlera kausējumā), terpentīnu, kapsēles vai sīrupa veidā (uzmanību! Nieru iekaisums), chinīnu, bromu kaliju

un, par visām lietām — belladonna (kā ekstraktu) vai atropinu, kuri, prātīgi lietoti, var palīdzēt grūtos brīžos. Beidzot jāpiemin arī gļotas atdalīši līdzekļi, kā: lobeliju tinktūra un Nux vomica-s vai Kvēbracha (Quebracha) mizas novārijums. Lai veicinātu plaušās gaisa maiņu, ieteicams ieelpot skābekli (60% maisījumā ar gaisu). Tīri mehāniski iedarbojas Rosbacha elpošanas krēsls. Krūšu kurvi ritmiski saspiežot, tiek veicināta un atvieglota izelpošana.

Gadījumos, kur astma ir tikai citu slimību pavadone, jānovērš, protams, istais cēlonis, jo līdz ar to izzudīs arī astma. Te sevišķi jāpiegriež vērība deguna izmeklēšanai un polipu operēšanai (ja tādi ir), arī deguna gliemēznīcas gļotādas iekaisums var būt par cēloni astmas lēkmēm.

Homeopātija. Galveno lomu te spēlē ārstēšana pauzēs starp vienu lēkmi un otru. Atrast līdzekļi lēkmes saīsināšanai ļoti grūti.

Homeopātiskie līdzekļi parasti nav tādi, kurus lieto acumirklim, viņi iedarbojas lēnāk. Ja astma ved līdz noslāpšanai, vēders uzpūsts, sirds strādā ātri, un negribot noiet urīns, tad jālieto Arsenicum alb. 3., sevišķi, ja pēc lēkmes liels nogurums. Daži ieteic Stibium arsenicosum 3, kā labāku. Moschus 3, jālieto, ja astmu pavada balss spraugas krampji, ja slimniekam tāda sajūta, it kā viņš ieelpotu sēru; ja locekļi raustās: Belladonna 3.

Dabas dziedniecība. Lai saīsinātu astmas lēkmi, slimnieks līdz pusei jāizgērbj, jāliek karstas kompreses (bieži mainot) uz krūtīm un vēdera. Ja pastāv uzpūsts vēders, tad jālieto arī klistīrs. Ļoti palīdzēt var pāris tases anīsa un piena ķimeņu (fenchelu — Foeniculum off) tējas, līdzīgās daļās sajauktas. Ja kājas aukstas, tad jāņem karsta kāju pelde, kājas jāberzē vai jāliek pie tām karstas pudeles. Pa lēkmes laiku jāsaģēd lietot ko aukstu (Bilcs). Plā tens turpretim ieteic muguras un krūšu aplaistīšanu ar aukstu ūdeni, — ko var darīt vai nu ar sauju, vai ar sukām, vai frotēšanas cimdiem, līdz kamēr āda metas sārta; tiek ieteikta arī masāža, sirds apkārtnes masēšana, krūšu un plecu tinumi, vai tvaika kompreses uz krūtīm karstas (38—41 gr. C.). Līdzīgus priekšrakstus dod arī Bilcs: rokas un kājas jāmērcē karstā ūdenī un pār krūšu kaulu jāklāj karstas kompreses. Ja šī metode nelīdz, tad var izmēģināt roku un kāju peldes, uz 5 minūtēm iebāžot rokas un kājas 38—40 gr. C. ūdenī, un pēc tam tūlīt uz 1/2 minūti 19 gr. C. ūdenī. Šādai maiņai jānotiek 3—5 reizes. Krampjus remdē siltnums; ieteicams ik dienas sviedrēties gultā 30—50 minūtes, vai 20 minūtes ņemt puspudeli ar sekojošu 25 gr. C. vispārēju nomazgāšanos. Katru dienu pēc tvaika pielietošanas — 3/4 ietinumus (25 gr. C.) 1—2 stundas, vai 32 gr. C. pelde 10 min. ilgi, pie kam spēcīgi jāberz mugura, rokas un kājas, ļoti ieteicamas ir saules vannas, bet naktīs 25 gr. C. vidukļa un ikru ietinumī; vidukļa ietinumī pēc 2—3 stundām atkal jāņem, ja slimnieks pamostās; no rīta vēlreiz jānomazgā viss ķermenis ar 25 gr. C. ūdenī. Jārūpējas par vieglu barību, svaigu, remdenu gaisu un pietiekošu kustēšanos brīvā dabā, nepārpulējot ķermeni ar darbu. Plā tens ieteic ņemt saules un gaisa vannas tik uz īsu laiciņu, pēc tam ķermeni nomazgāt (28—30 gr. C.), vienu dienu sviedrēties gultā, bet otru — ņemt peldi 25—28 gr. C. krūtīs apmazgāt ar aukstu ūdeni, ņemt aukstas

puspeldes 3—5 sek., aukstas sēdpeldes, aukstas kāju peldes, brist pa ūdeni, skriet basām kājām pa slapju zāli (pēc lietus), iet pa slapjiem akmeņiem u. t. t. Katrs ķermeņa norūdišanas mēģinājums atstās labvēlīgu iespaidu. Vēl ieteic masēt muguru (ribas un mugurkaulu), un visu ķermeni. Elpošanas vingrinājumi, vispār higiēniska vingrošana.

Mājas līdzekļi. Elpas trūkumā jālieto sinepju plāksteris (sinepju mīkla 15 gr. melnā sinepju pulvera jāsajauc ar siltu ūdeni vai etiķi par putru un jāliek uz krūtīm $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ stundu), ik dienas pāris tases bebrenāju (*Veronica off*), — 2 gr. uz tasi —, anīsa vai krūšu tējas; var ieņemt rītos un vakaros vienu tējkaroti sagrūstu sinepju buljonā.

Ari kafiju ieteic kā labu līdzekli pret astmas lēkmēm; ir jādod ik $\frac{1}{2}$ stundas 1 tase (uz tasi 2 lotis) svaigi dedzinātas pupu kafijas. Izspiesta rutku sula, rītos pāris tējkarotes, top silti ieteikta pret elpas trūkumu.

Roku mērķšana karstā ūdenī izrādījusies kā ļoti derīgs līdzeklis lēkmes brīžos; elpa pēc tam top daudz vieglāka.

Eeteic arī krūšu berzēšanu ar sukām vai ar siltu terpentīna eļļu (pēc tam jāapsedz ar flaneli), vai arī ilgstošas karstas kāju peldes.

Pirms lēkmes iestāšanās jā rūpējas par silti sakurinātu istabu, gultas sasildīšanu un istabas apgaismošanu naktīs.

Ja draud nosmakšana, tad, cik iespējams ātri, jāliek uz krūtīm sinepju spirtā iemērcta dzēslapa, kur tā jāatstāj tik ilgi, cik vien slimais var ciest.

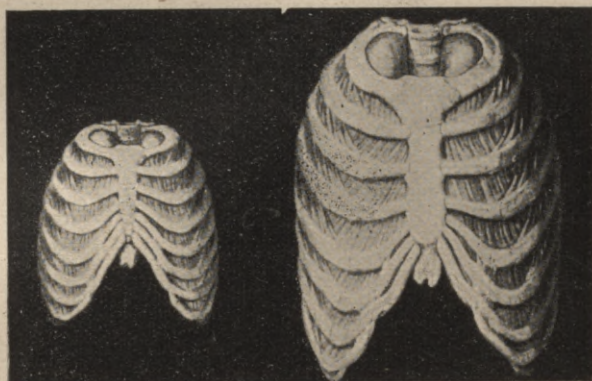
Beidzot ieteicamas arī tā sauktās Napoleona pastilles.

Plaušu paplašināšanās, plaušu uzpūšanās, plaušu emfizēma (*Emphysema pulmonum*)

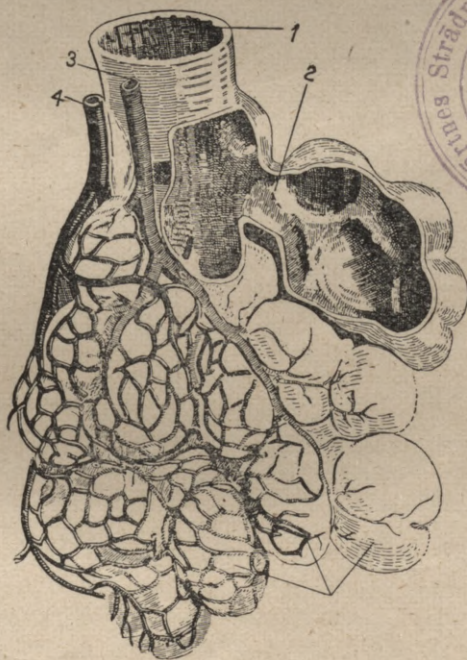
Ši ir viena no visbiežāk sastopamām plaušu kaitēm, kuŗa aizķer vai nu tikai dažas plaušu daļas, vai arī abas plaušas visā apjomā. Plaušas zaudē savu elastību, atslābst un ieņem lielāku telpu, nekā savā normālā, veselā stāvoklī. Elastības trūkuma dēļ, viņām vairs nav iespējams atiet atpakaļ savās iepriekšējās robežās. Kā gumijas saiti, ar pastāvīgu stiepšanu, varam padarīt arvien garāku un neelastīgāku, tā arī plaušas. Nav brīnums, ja visu mūžu lietotās plaušas beidzot zaudē elastību; to vairs neskaita par slimīgu parādību. Bet slimīga šāda parādība būs, ja tā rodas jau agrāk, jaunības vai spēka gados. Plaušu vājums var būt jau iedzimts, un gadas, ka vairāki ģimenes locekļi jau pašā jaunībā sāk slimot ar plaušu paplašināšanos.

Kā jau teicu, plaušas zaudē savu elastību, ja tās par daudz tiek piepūlētas. Daži arodi nešķirami saistīti ar plaušu paplašināšanos. Smagu nastu cēlāji, stikla pūtēji, dziedātāji, bazūnes pūtēji, u. t. t. slimo ar šo kaiti visvairāk, un viņa sastopama visbiežāk darba ļaužu aprindās.

Plaušu paplašināšanās gaita ir chroniska, neskatoties uz diez-

Zim. 1.

Zim. 2.

Zim. 1: Bērna un pieauguša cilvēka plaušu gali. Bērna plaušu gali atrodas brīvi krūšu kurvī un var elpot tāpat, kā pārējās plaušu daļas. Pieauguša cilvēka plaušu gali, sakarā ar priekšējo ribu noliekšanos lejup, atrodas pašā krūšu kurvja caurumā (augšējā). Plaušu galu brīvo elpošanu traucē ribu spiediens. Zim. 2: Šematisks plaušu audu zīmējums, stipri palielināts: 1) Vismazākais gaisa vada zariņš. 2) Plaušu pūslītis. 3) Plaušu vēna (satura arteriālas asinis). Plaušu artērija (satura venozas asinis).

e
g
t
t
s
š
t
k
sp
š
š
ta
ra

li
Tu
pa
jā
ka
vē
Lo
pā
Jā
pa
pac
sar
ved
cie
pūs
sas

gan ātro attīstīšanos. Slimība ilgst gadiem un gadu desmitiem. Tā mēdz attīstīties lēni, nemanāmi, un parasti sākas ar chronisku gaisa vada katarru tāpēc, ka vienas, tā otras slimības simptomi pa daļai vienādi. Un jāsaprot, ka šīs abas kaites var pārmaiņus būt viena otras cēlonis. Kā chronisks katarrs rada plaušu paplašināšanos, tā plaušu paplašināšanās ar savu traucēto asins cirkulāciju sagatavo ceļu chroniskam katarram. Kāss, krēpas un spiediens krūtīs ir pastāvīgie simptomi. Kāss mēdz būt mocošs. Īsā elpa, zem apstākļiem, var novest tieši līdz astmatiskām lēkmēm. Ja slimnieks izturas mierīgi, šie simptomi tik visai asi neliek sevi manīt, bet pietiek drusku piepūlēt ķermeni, kāpjot pa trepēm, ejot lielāku ceļu gabalu u. t. t., un iestājas pārāk īsa elpa. Ieelpošana skaņa, velkoša, balss piesmakusi.

Nereti plaušu paplašināšanai pievienojas citas chroniskas kaites: sirds, asins trauku un nieru slimības, un beidzot var attīstīties pat plaušu dilonis.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Nemot vērā apstākļus, kādos var rasties plaušu emfizēma, vispirms jā rūpējas par šādu apstākļu novēršanu; tā kā emfizēma iestājas lēni, tad grūti viņu īstā laikā pazīt un uz to griezt vērību. Kam tieksme uz plaušu paplašināšanos jau iedzimta, tas jau bērnībā krietni jābaņo, jākopj, jānorūda (sevišķi pubertātes laikmetā un tam sekojošos gados). Tādi indivīdi lai izvēlas sev arodu, kas nav saistīts ar putekļu un gāzu ieelpošanu un elpošanas organu pārpūlēšanu. Tiklīdz kā parādās apsaldēšanās simptomi, kāss, iesnas u. t. t. tūlīt jāķeras pie nopietnas ārstēšanās, jo kas citos apstākļos būtu nieks, tas pie attiecīgas dispozicijas var spēlēt lielu lomu; un ja nu vēl gadās saslimt ar garo kāsu, tad kopšanai jābūt sevišķi rūpīgai, jo minētā slimība visbiežāk izsauc plaušu emfizēmu. Ja gadās pārciest plaušu katarru, tad ilgu laiku pēc tam jābūt par sevi nomodā un vajadzības gadījumā ziemu jāuztur dienvidos jeb sausākā apvidū.

Ja reiz plaušu emfizēma jau ieviesusies, tad gan laikam nekāds līdzeklis nespēs izplētušos plaušu pūslīšus atkal padarīt elastīgus. Turpretim kārtīgs, apdomīgs dzīves veids var slimnieku ļoti ilgi pasargāt no šīs slimības smagākām sekām. Galvenais likums: jāizvairās no visa, kas varētu būt par cēloni gaisa vada un plaušu katarram un izsaukt astmātiskas lēkmes. Jāsargās no skarbiem vējiem, sabojāta, putekļaina vai dūmaina gaisa, apsaldēšanās u. c. Ļoti ieteicams ik gadus pāris nedēļas uzturēties jūrmalā vai ne pārāk kalnainā priežu mežā. Jānēsā vilnas veļa (sk. Norūdīšanās). Jāizvairās no sirds piepūlēšanas, tā tad: no kalnā kāpšanas, iešanas pa trepēm, no garīgiem un dvēseles traucējumiem, u. t. t. Nedrīkst padoties, no otras puses, arī bezdarbībai; robežās ieturēta kustēšanās un viegls fizisks darbs var nākt tikai par svētību, sevišķi, vecuma dienās, kad vielu maiņa nenorisinās vairs tik dzīvi, kad cieta izeja, traucēta gremošana u. c. Jāēd viegla barība, kas neuzpūš māgu, un jāizvairās no pārliecīgas sēdēšanas. Bez tam, jācenšas ārstēt plaušu emfizēnu pavadošais gaisa vada katarrs, sevišķi,

ja gaisa vadus uzkrājas un tos aizsprosto sīkstas gļotas. Te jālieto gan kāsu veicinoši, gan viņu apturoši līdzekļi (sk. gaisa vadu katarrs). Astmātiskās lēkmes jāapkaro, kā aizrādīts attiec. nodaļā. Sevišķa uzmanība jāpiegriež sirds stāvoklim. Ja sirds nespēj veikt viņai uzlikto, pārmērīgi smago darbu, ja pulss nekārtīgs, mazs, — tad ar panākumiem iedarbojas Digitalis. Ja manāmas ūdens tūska pazīmes, tad jālieto urīnu dzenoši līdzekļi, kā kadiķu, vērsa āboliņa (blaktenes — *Enonos spinosa*), liniņu (*Linaria vulg.*) tēja, *Tartarus boraxatus*, *Kali aceticum* u. c. Pats par sevi saprotams, ka šos līdzekļus var lietot tikai lietpratēja uzraudzībā, ja negrib nodarīt lielāku nelaimi un slimnieku novest bezizejas stāvokli.

Beidzot — var mēģināt atvieglot apgrūtināto elpošanu, bet tikai tādā gadījumā, ja gaisa vadus un plaušas izzuduši visi kairinājumu simptomi. Var ar mehāniskas krūšu kurvja saspiešanas palīdzību izspiest no plaušām atlikušo gaisu. Krūšu kurvja saspiešana jāizved metodiski, ik dienas 5—10 minūtes, un to slimnieks pats nevar izdarīt. Otra persona uzliek delnas uz krūšu apakšējās daļas, sānos, un pie katras izelpošanas izdara spiedienu. Dažreiz tāda procedūra labi palīdz, — tomēr jāievēro vislielākā uzmanība, lai neuznāktu plaušu asiņošana, reibonis un muskuļu krampji. Tādi uzdevumi jāuztic tikai ārstam. Ir konstruēti pat speciāli elpošanas krēsli (sk. astma), pneimatiski aparāti un pneimatiski kabineti.

Homeopātija. Tikai dažos gadījumos, kad plaušu emfizēma iestājas akūti, kā pie garā kāsa, rūpīgai diētētiskai ārstēšanai var izdoties novērst plaušu pūslīšu paplašināšanos. Te kā palīga līdzeklis der *Naphtalinum D 3*.

No svara ir ārstēt pavasaros un rudenos uznākošos gaisa vadu katarrus, jo tie plaušu emfizēmu vēl pavairo, un tā pārņem arvien jaunas plaušu daļas. Te jāaizrāda uz tādiem līdzekļiem, kā *Belladonna 3*, *Nux vom. 3*.

Dabas dziedniecība. Jācenšas vairāk reizes dienā spēcīgi izelpot, lai no plaušām izietu viss netīrais gaiss. Te noder elpošanas vingrošana. Ļoti ieteicams pastāvīgi uzturēties svaigā gaisā un gulēt pie vaļēja loga, ja nav pārāk auksts laiks. Vēl jāmin: krūšu masāža, gaisa un saules vannas, ķermeņa spēcīnāšana u. t. t. **Bilcs** ieteic: katru dienu sviedrēt kājas gultā (28 gr. C.), nomierinošu vidukļa ietinumu — 1 stundu ilgi, — pēc tam vispārēju noberzēšanos 22 gr. C. **Kneipa** dziedniecības paņēmieni mainās sakarā ar slimnieka vecumu un spēku vai nespēku. Tā 60 gadus vecam, diezgan korpulentam pacientam, kam apgrūtināta elpošana (maz iznāk kustēties, vairāk jāsēd uz vietas), viņš ieteic sekošo: agri no rīta augšējais lējums (sk. Kneipa metode), plkst. 11-os ceļu lējums, 4-os augšējais lējums, vakarā gurnu lējums; otrā dienā ceļu lējuma vietā puspelde (arī sēdvanna). Šāda kārtība jāievēro 4 nedēļas. Jāieņem arī pusstundas laikā 10—15 ēdamkarotes ūdens, katrai ēdamkarotei pielejot 5 pilieni meža rožu ogu, vērmeļu un kadiķu tējas maisījuma; dzeršana jāizdara 2 reizes dienā. Pret plaušu emfizēmu Kneips ieteic 2 nedēļas no vietas izpildīt sekošo: 1) katru dienu 2 augšējos lējumus, 2) katru dienu 2 peldes, 3—5 min., 3) 3 reizes dienā „kaklausts“ jeb „salle“, 4) katru otro dienu sēdpelde 1 min.

Plaušu izplešanās (emfizēma) pie 37-gadīga vīrieša

ieto
ka-
alā.
eikt
s, —
tū-
ērsa
tēja,
ams,
egrib
et ti-
rinā-
s pa-
aspie-
nieks
kšējās
āzreiz
anība,
ampjī.
li el-
pnei-
ma ie-
var iz-
īdzek-
vadu
arvien
Bella-
gi izel-
ošanas
isā un
krūšu
Bilcs
erinošu
oberzē-
sakarā
vecam,
a (maz
agri no
lējums.
lējuma
nedēļas.
katrai
kadiku
ušu em-
) katru
3) 3 re-
e 1 min.

A. 16

Turklāt katru stundu 1 ēlamkarote dzelteno govju ķimeņu (*Trigonella foenum graecum*) novārijuma ar medu. Ģlotu atliekas iztīrīsies, pielietojot tālāk augšējo un ceļu lējumu un aso nātru un spico ceļmallapu tēju.

Asins spļaušana, asins plūšana

(Haemoptysis, Haemoptoe)

Tā jāsaprot kā asiņu izdalīšanās caur elpošanas organiem, ja pēdējos notiek kāda asins trauka plīsums. Pa lielākaļ daļai, asins nāk no pašām plaušām, nevis no pārējiem elpošanas organiem. Dažreiz var gadīties, ka asinis ietek elpošanas ceļos no mutes vai deguna.

Elpošanas ceļos radušās asinis izdalās caur kāsu. Dažreiz pirms asiņainā kāsa jūtamas sāpes krūtīs, žņaudzēji, elpas trūkums, reibonis, galvas sāpes, nekārtīga sirds darbība un nemiers. Slimniekam tāda sajūta, it kā no krūtīm kēptu augšup kaklā silts šķidrums un kairinātu rīkli uz kāsēšanu. Izkāsētās asins daudzums ir dažāds. Dažreiz krēpās sastopamas tikai dažas asiņainas svītrīņas. Citreiz asiņu daudzums sasniedz dažas tējkarotes, — un var arī gadīties, ka asinis plūst pa muti nepārtrauktā straumē. Jo vairāk asiņu uzreiz izdalās no krūtīm, jo vairāk viņas iznāks tīrā veidā, un tās būs šķidrās vai dursciņ sarecējušas; ja krūtīs asiņojums mazs, tad asinis iznāks sajauktas ar ģlotām un putām; asinis būs vienmēr gaiši-sārtas; ar to viņas atšķiras no tām asinīm, kuņas vemšanas gadījumā var nākt no māgas (māgas asiņojumi), kuņu izskats melns, pikains.

Asiņošanas iemesls, kā jau minējām, ir kāda asins trauka plīsums, kas ceļas no plaušu pārpildīšanās ar asinīm. Pēdējai par cēloni var būt: sirds vārstuļu kaites, plaušu dilonis, plaušu iekaisums, embolija u. c. Arī stipri satricinājumi, grūdieni, kritieni uz krūtīm, plaušu ievainojums un stipra kāsēšana (chroniskā gaisa vadu katarra gadījumos) var izsaukt asiņošanu.

Asiņains kāss pats par sevi tomēr nav nekāda patstāvīga slimība, bet tikai slimības simptoms, protams, ļoti nozīmīgs. Dažreiz viņš ir plaušu diloņa pirmā pazīme, un ja viņš slimības laikā atkārtojas, tad tas ir norādījums, ka slimība iet uz priekšu. Ja asiņu noplūst maz, tad slimais var pāris dienas atkal pilnīgi atspīrgt, bet ja asiņu vairāk, tad uz ilgāku laiku iestājas liels nogurums un nespēks. Gadījumi, kur asins plūšana no plaušām pati par sevi būtu nāvīga, ir reti, bet tomēr atgadās.

Asiņošana, sevišķi ja tā drusku stiprāka, iedveš slimniekam un viņa apkārtnei lielais bailes. Slimnieks ļoti uztraucas, un var uznākt pat ģibonis.

Ārstēšanas veidi

Allopatija. Niecīgi asiņojumi mēdz pāriet paši no sevis, un ārsta palīdzība reti kad vajadzīga. Bet viņi tomēr var būt lielāku plaušu asiņojumu priekšteči. Tāpēc ieteicams vispār pie asiņoju-

miem ieturēt mieru, vislabāk — nolikties gultā. Stiprāku asiņojumu gadījumos miers ir miesīgi un garīgi nepieciešams, vismaz, līdz ierodas ārsts. Slimnieks jāizgērbj un jāapgulda, — vairāk gan sēdošā stāvoklī, nekā guļošā. Jāizvairās no runāšanas, sakarsēšanās (karsti dzērieni, alkohols, kafija, tēja) un uztraukuma. Kāsa lēkmes jāapspiež, jo katra lēkme uzplēs asins traucējumus no jauna. Slimnieka istabā gaisam jābūt tīram un vēsam, bet ne aukstam. Daži piedzīvojuši ārsti ieteic lēnu, dziļu, mierīgu elpošanu, pie kam logam jābūt vaļā. No mājas līdzekļiem mināmi: smalki sagrūsta vārāmā sāls (pilnas 1—2 tējkarotes kausējumu pa ēdamai karotei. Tos var droši dot bez ārsta atļaujas, jo tie nevar nodarīt nekad ļaunuma. Visiespaidīgākais līdzeklis pret asiņošanu ir aukstums, — ledus pūslis vai ledus kompreses uz krūtīm. Kompreses vai pūslis jāizklāj pēc iespējas plati, tikai jārūpējas, lai tie nebūtu pārāk smagi. Arī auksti dzērieni, kā ūdens, limonade, ledus ūdens, ledus gabaliņi, saldējums u. c. ļoti ieteicami. Pa visu asiņošanas laiku jāatsakās no siltas barības. Vislabāk lietot vēsu pienu.

Ārstam te pie rokas divējādi līdzekļi: vieni, kas aptura asinis, otri, kas remdē kāsu. Pie pirmiem pieder Liquor ferri sesquichlorat, kuŗu sniedz vai nu ar gumijas mikstūru, vai vienkārši ūdenī — ļoti plāni atšķaidītu; tad vēl — melno rudzu graudu (Secale corn.) ekstrakts, kā iekšīgi, tā iešļircinājams zem ādas; etiķskābais svins, un — kopš senlaikiem — sērskābes kausējums (1:150). Pie otrās grupas pieder: opijs, morfijs, kuŗu dod rūgto mandeļu ūdens atšķaidījumā vai iešļircina zem ādas. Der arī morfijs surogāti, par kuŗiem jau runāts agrāk.

Homeopātija. Kad ar asiņošanu saslimst vāji indivīdi, tā sauktie diloņa kandidāti, — ja seja sārtā, pulss un sirds darbība ātra, krūtīs sāp vai deg: Aconitum 3. Arnica 3. ir derīga tad, ja asiņošanas iemesls ir ķermeņa pārpūlēšana, ja gaišsārtā asins ir sajaukta ar tumšiem sabiezējumiem, vai ja ķermeņa apakšdaļa uzkrītoši vēsa. Līdzīgi iedarbojas Bryonia 3. un Hamamelis virg. extract. pie ķermeņa pārpūlēšanas, strauja pulsa un ātras sirds.

Pilnasinīgiem indivīdiem, kuŗiem sāp galva, asins sakāpj galvā, kāss sauss un mocošs, der Belladonna 3. Vājiem, jauniem cilvēkiem: Pulsatilla 3., ja plecu kaulu bedrītes spiežot sāp. Nuxvomica 3.: ja līdz šim asiņojošie hemoroidi pārstāj asiņot. Ja plaušu asiņošana ir sakarā ar sirds darbību, un ja Aconit. 3. to pēc 4—6 stundu lietošanas drusku aptura, tad tālāk noder Digitalis 3., un ja traucējumi ierodas pamazām, un slimie ļoti novārguši: Ferrum carb. 2.

Dabas dziedniecība. Steidzīgi jātaisa $\frac{3}{4}$ ietinums (22—25 gr. C.), līdz ar 4—6 kārtīgi saliktu, diezgan slapju atsevišķu kompresi ap vidukli un 1—3 siltas pudeles pie kājām, vai 1 atdzīvinošu kāju ietinumu, vai 4 ar mitru drēbi aptītu siltu pudeli pie kājām, vai tvaika peldi rokām un kājām, savienotu ar ātri maināmām, mitrām krūšu un pakauša kompresēm, pirmās 25 gr., otrās 19 gr. C.; jāmaina tik ilgi, kamēr asiņošana rimstas. Pakauša kompreses jāturpina. Laba nosusināšanās un noberzēšanās ar sausu drēbi noslēdz šo procedūru. Ja rokas dzestras, tad var, līdz ar visu pārējo, arī rokām sagatavot peldi, tikai pudeles nedrīkst likt tieši uz miesas. $\frac{3}{4}$ ietinumā jāguļ $\frac{3}{4}$ —1 stundu, pēc tam jānomazgājas (vis-

pārīgi) 22—25 gr. C. Aprakstītā procedūra atkārojama ik dienas 3 reizes.

Otrs paņēmieni: 19—20 gr. C. vidukļa ietinumi, vajadzības gadījumos maināmi ik 5 min., var būt arī dzestrāki. Ja slimnieks nevar tikt piecelts, tad kompreses jāliek tikai uz krūtīm, no abām pusēm pabāžot zem muguras.

Plā tens dod sekošos aizrādījumus attiecībā uz ūdens lietošanu: 22—25 gr. vēdera kompreses, biežāk, atdzīvinošas, jāmaina ik 10—20 min.; tām līdztekus — ikru, roku stilbu un locītavu ietinumi 20 gr. C. Pacienta rokas jāliek tik karstā ūdenī, cik vien ciešams. Der arī sirds kompreses 25 gr. C., pārmaiņus ar tvaika kompresēm, vislabāk pāri visām krūtīm. Kad asiņošana apstājusies, tad jānomazgājas (30—32 gr. C.).

Savu savelkošo īpašību dēļ visvairāk ieteicama skostu jeb ašķu (Equisetum arvense) tēja (Kneips). Asiņošana ātri apstājas. Tēju var lietot arī labu laiku pēc tam, kad asiņošana novērsta.

Mājas līdzekļi: Kērnepiens, vīna etiķis ar ūdeni, arī sāls ūdens — asiņošanas gadījumos ļoti derīgi dzērieni.

Plaušu iekaisums

(Pneumonia)

Kādā plaušu daļā gaisa pūslīšos rodas asins sastrēgums; pēc tam pūslīši sāk pildīties ar šķidriem, pamazām sabiezējošiem atdalījumiem. Gaisa no pūslīšiem top izspiests, plaušas bez gaisa paliek smagākas, cietākas, aknām līdzīgas. Krūšu kurvi izklauvējot, slimās vietas izdod dobjāku, klusāku skaņu. Klausoties ar trūbiņu, dzirdama nevis normālā sprakšķēšana, bet gan ass, skarbs troksnis. Gaisa pūslīšos uzkrājušies atdalījumi pārdara slimo plaušas daļu darba nespējīgu.

Jāizšķir divējādi plaušu iekaisuma veidi:

1) **katarrālais** vai **sekundārais** (Pneumonia catarrhalis) plaušu iekaisums nav patstāvīga slimība, bet gan citu akūtu un hronisku slimību pavadoņi. Visbiežāk tas pievienojas katarram, izbijušām iesnām u. t. t. Slimība pārņem vissmalkākos gaisa vadu zariņus un gaisa pūslīšus. Elpošanas ceļos uzkrājas gļotas, kuņas sagatavo minētai slimībai visauglīgāko zemi. Ieelpojot, elpošanas ceļos iekļūst un attīstās iekaisuma dīgļi, kuri no vislielākiem gaisa vadu zariem ved tālāk uz vissīkākajiem sazarojumiem.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Jāmēģina 1) atsavināties no gļotādas uztūkuma un gļotu uzkrāšanās, radīt elpošanas spējīgu telpu, lai nenotiktu saindēšanās ar ogļskābi, un 2) apkaņojot drudzi, uzturēt organismā vajadzīgos spēkus. Te pirmā vietā jāmin gļotas atvieglojoši, kāsu veicinoši līdzekļi (sk. gaisa vadu katarrs). Ja gļotu uzkrāties daudz, bet tās neizdalās, tad — ja vien slimnieks nav novārdzis,

var pielietot kādu vemšanas līdzekli. Bet ja slimnieka seja bāla, spēku maz un pat parādas saindēšanās simptomi (ogļskābe), kā: zilas lūpas, reibonis, samaņas zaudēšana, tad vemšanas līdzekļi noteikti noliedzami, jo ne tikai kā nelīdz, bet pat rada caureju, vājina sirds darbību un tā pavairo vispārējo nespēku.

Pēc pārciesta plaušu iekaisuma slimnieki ļoti jāsargā, jo tie ļoti viegli var saslimt ar gaisa vadu katarriem. Bez tam, viņiem vēl draud dažas slimības, kuņas parasti iestājas pēc plaušu iekaisuma. Jāuzrauga slimnieka ēšana, — ja iespējams, jāgādā par viņa uzturēšanos prieku meža tuvumā, labu pienu u. t. t.

Hoemopatiija. Ja iekaisumu norise ātra, tad jādod Bryonia 3, Ipecacuanha 3, Tartar. emet. 3 tr. un Phosphorus 6, — sevišķi Bryonia, ja plaušās it kā viegla šņāksana (kā no viegliem burbuliņiem), ja uzlabošanās nav novērojama, un ja krūtīs dzirdama stiprāka šņāksana, kuņa nepāriet arī pēc kāsa, tad jāķeras pie Tartarus emet. 3. Ja šie līdzekļi nelīdz, jāņem Phosphorus 6; ja novērojami mazasinības simptomi, tad 2 reizes dienā pa 5 pilieni Līqu. terri acet.

Dabas dziedniecība. Ārstēšanās veids kā pie gaisa vadu katarra, vai plaušu karsoņa (skat. tos). Chroniskai formai un pie bērniem Bilcs ieteic sekošus paņēmienus: $\frac{3}{4}$ ietinumus 22—25 gr. C., līdz ar atsevišķām nomierinošām kompresēm uz plaušām. Ietinumā jāgul $\frac{3}{4}$ —1 stundu. Pēc tam seko viegla vispārēja nomazgāšanās 22 gr. C. vai pelde 31 gr. C. Pirms ietina vēl var viegli noberzēties (25 gr. C.). **Plā t e n s** kā sevišķi iespaidīgu ieteic rītos un vakaros puspeldi, 10—15 min., 32 gr. C. Peldes temperatūru pakāpeniski samazina uz 20—28 gr. C. Visu citu skaties „Plaušu karsonis“.

2) **Īstais plaušu karsonis.** (Pneumonia crouposa). Krupozais plaušu iekaisums pieder pie visizplatītākām akūtām slimībām (apm. 3 proc. no visām slimībām). Viņš parasti iesākas pēkšņi ar stipriem drebuļiem, kuņi velkās apmēram $\frac{1}{2}$ —1 stundu un bieži pārsteidz slimnieku vislielākās labsajūtas stāvokli. Drudzi pavada augsta temperatūra un slāpes. Retākos gadījumos slimība liek sevi manīt jau dažas dienas agrāk, ar nenozīmīgiem, nenoteiktas dabas simptomiem: neveselības sajūtu, gurdenumu, ēstgribas trūkumu, galvas, locekļu un krūšu sāpēm, vieglu kāsu un elpas trūkumu. Pacients uzmeklē gultu, nemaz nedomādams, ka viņš gaida smaga plaušu slimība. Drīz vien rodas dūrēji sānos, sevišķi pie dziļākas ieelpošanas. Elpa ļoti paātrināta, nevienāda un sekla. Elpas vilcienu skaits kāpj līdz 30 un 40. Vēlāk apgrūtinātā elpošana var izvērsties elpas trūkumā. Jau no paša sākuma rodas sāpīgs, īss, mocošs kāss, kuņam drīz seko asiņainas vai brūnganas krēpas. Tam drīz pievienojas zināmas pārmaiņas, kuņas ārsts var konstatēt, izmeklējot plaušas: plaušu audi sabiezē, gaisa pūslīši pilni ar atdalījumiem. Sirds darbība paātrināta, pulss paceļas uz 100, pat 120 sitieniem minūtē. Vaigi sārti, seja pamazām metas zilgana, āda karsta un sausa. Ap lūpām un nāsīm parādas mazi pūslīši, kuņi niez, — t. s. „herpes“. Mēle dzeltenī-balta, dažreiz sausa un it

kā pārvilkta ar mizu. Ēstgribas nav. Var uznākt tieksme uz vemšanu.

Plaušu karsoni bieži pavada plaušu plēves iekaisums, kuŗš reti pieņem bīstamu formu; pa lielākai daļai, tas pazūd līdz ar karsoni. Plaušu karsonim sevišķi padoti alkoholiķi. Karsoņa pirmās dienās pie viņiem manāmas Delirium tremens (Dzēruma trakums) pazīmes. Tie murgó, ir nemierīgi, runā nesakarīgi un grib vienmēr tikt no gultas ārā, klieudz, dzied, trokšņo un trako, redz dažādu dzīvus priekšmetus: žurkas, peles, melnus vīrus u. t. t. Rokas un kājas tric. Tikai ārsts var konstatēt, ka iesācies plaušu karsonis, kuŗš pats par sevi, liekas, slimnieku nemaz neapgrūtinā. Nereti ļoti pēkšņi iestājas vissmagākie simptomi, slimnieks top miegains un mirst. Plaušu karsonis pie alkoholiķiem ir bīstama slimība.

Slimība bieži var sākties ne tik pēkšņi; vispirms liek sevi manīt galvas sāpes, nogurums, ēstgribas trūkums. Kad slimība sasniedz kulminācijas punktu, iestājas pa pusei bezsamaņa, liels uzbudinājums, delīrijs; sausa mēle, gurdenums, liesas palielināšanās, dzeltenā kaite un dažas citas parādības atgādinā tīfu. Šādu slimības formu sauc par tīfozo plaušu karsoni. Pie šīs slimības krīze bieži vien izpaliek, un pēc dažām nedēļām vai nu slimība izzūd, vai noved slimnieku kapā.

Plaušu karsonis jāpieskaita, pie tā sauktām labdabīgām infekciju slimībām, — sevišķi pie veselīem, spēcīgiem cilvēkiem. Tomēr — viņš savienots arī ar zināmām briesmām. Ja viņš pārņem abas plaušu puses, tad stāvoklis top ļoti grūts, jo maz atliek tādu gaisa pūslīšu, kuŗi spēj turpināt elpošanas darbu. Stipri cilvēki šādu kritisku stāvokli pārcieš vieglāk, nekā vāji, slikti baroti, veci, ar astmu, mugurkaula izliekšanos vai sirdi slimojoši un — par visām lietām — alkoholiķi. Vienmēr pēdējais un izšķirošais vārds piederēs sirds darbībai un augstam drudzim, no kuŗiem atkarājās slimības labais vai ļaunais gala iznākums.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Tiešu līdzekļu pret plaušu karsoni nav. Plaušu karsonis pieder pie tām slimībām, kuŗas pēc zināma laika pāriet pašas no sevis. Parastos gadījumos jāievēro tikai diētētika, lai slimība varētu norisināties netraucēti. Tikai izņēmuma gadījumos, ja slimības gaita nav normāla, un ja pēkšņi iestājas traucējumi, jāķeras pie dažiem līdzekļiem. Te tiešām var daudz ko darīt.

Agrāk slimniekam mēdza nolaist asinis. Tagad šis paņēmieni gandrīz pavisam atmests, jo pašam slimības procesam plaušās viņš nevar nekā līdzēt. Asiņu nolaīšana var drīzāk nodarīt ļaunu, nekā labu. Ir tikai daži gadījumi, kur šāds paņēmieni var izglābt dzīvību, piem., ja plaušās vai smadzenēs radies asins sastrēgums, kuŗu sirds nevar nekā novērst.

Diētētiskie priekšraksti. Slimniekam jāuzturās gultā tik ilgi, līdz dažas dienas pēc krīzes mauāma uzlabošanās. Gulta palīdz uzturēt ķermenī vienmērīgu siltumu. Parasti slimniekam, kad to pārņem drebuļi, mēdz sakrāut virsū veselu kaudzi spilvenu, pēļu

u. c. Šāds mākslīgas sildīšanas veids neko nepalīdz, un pats slimnieks to sajūt tikai kā nastu. Vislabāk slimnieku apguldīt uz madrača un apsegt ar palagu un pietiekoši siltu vilnas segu. Nedrīkst aizmirst, ka vismazākais spiediens var slimnieku ļoti traucēt, tāpēc jāparūpējas, lai gultā nebūtu vaļīgu atsperu, cietu paklāju, rupju kroku u. t. t. Ilgāk gultā gulot, tādi traucējumi var veicināt mīēsas jēlumu attīstīšanos. Nedrīkst arī aizmirst, ka slimniekam grūti gulēt vienā un tajā pašā stāvoklī, jo tas var radīt jaunus asins sastrēgumus, kuņģu sekas ir asiņošana. Slimnieka istabai jābūt lielai, gaisam viņā labam, svaigam.

Galvenais, ar ko jācinās, ir drudzis. Lai to novērstu, jāievēro galvenā kārtā hidropatiskā ārstēšana, sevišķi krūšu un vidukļu kompreses. Jo augstāks drudzis, jo aukstāks jāņem kompresēm ūdens. Pat ledus aukstas kompreses slimnieks ļaujas aplikēt bez ierunām, jo tās viņam sagādā jūtamu atvieglojumu, pamazinā sāpes un dūrējus. Pie ļoti augsta drudža jāņem peldes vai puspeldes. Kādos gadījumos tas jādara, var izšķirt tikai ārsts.

Pēc kompresēm — otrā vietā — nāk līdzekļi pret drudzi: fenacetīns, antifebrīns, antipirīns, chinīns, salicilskābais natrons u. c. Caurmērā ņemot, iekšķīgi līdzekļi pie plaušu karsoņa tiek uzskatīti kā mazvērtīgi, jo nespēj tieši iespaidot slimības procesu kā tādu. Pēdējā laikā plaši tiek pielietoti zemādas iešļircinājumi ar chinīna un kampara (solrochin un transpulmin) preparātiem. Bieži mēdz parakstīt kāsu veicinošus līdzekļus, lai atvieglotu gļotu iznākšanu: Senega un Rad. Ipecacuanha novārijumu, Liqueur ammon. anisat., tinct. opii benzoic., Acid. benz. u.; zināmos gadījumos var pat nodēēt dažs vemšanas līdzeklis, tikai to nedrīkst uzskatīt kā zāles pret plaušu karsoni. Kā kāsu veicinošu un — vēl vairāk — sirds vājo darbību atjaunojošu līdzekļi mēdz ar panākumiem lietot Digitalis (kā novārijumu vai pulveri no lapām). Bet ļoti uzmanīgi jāizturās pret visiem joda preparātiem, kuņģi pie novājinātām plaušām var atstāt sliktu iespaidu. Pret stiprām sāpēm un dūrējiem krūtīs dažreiz jāņem sinepju plāksteris vai dēles, jāieberzē krūtīs ar kampara spirtu u. t. t. Bieži vien jāķeras pat pie morfija u. tml., lai remdinātu sāpes un kāsu. Ievērojot plaušu karsoņa augsto temperatūru, nekad nedrīkst aizmirst saslimušā sirdi — pulsu. Mazākie defekti šinī virzienā un pat ja tādi nebūtu konstatēti, var manāmi iespaidot slimības gaitu, kādēļ tomēr kofeīns un kampars pielietojami kā galvenie līdzekļi sirds darbības uzturēšanai. Pirmais — dodot dzert pupiņkafiju, otrais — dodot kamparu pulverus pa 0,1 jeb šķidrumā, bet vislabāk un ar vislabākām sekmēm tagatnē pielieto sterilo kampareļļas 10—20% iešļircināšanu.

Homeopātija. Plaušu karsoņa pirmā vai otrā stadijā bieži vien var palīdzēt Bryonia alba 3. un Phosphor 6. (pārmaiņus, ik pēc stundas), bet pēc krīzes Phosphor 6. pārmaiņus ar Tartarus emet. 3. Ja plaušu katarrs ieilgst, var ķerties pie Jodum 3. un lai atkratītos no dūrējiem, var tikt lietots blakus jau minētiem līdzekļiem vēl 1—2 stundas dienā ik pa 5—10 min. viens diviens Bryonia 3.

Plaušu karsoņa sākumā ieteicams: Aconit. 3., ja temperatūra augsta, āda karsta un sausa, pulss straujš un spēcīgs: Belladonna 3., ja pārsvarā traucējumi smadzenēs, piem., pie bērniem, ja seja tumšsārta un karsta, ja ir krampji, murgi vai ārkārtīga miegainība:

Rhus tox. 3., ja slimība iesākas ar mērenu drudzi un tādiem simptomiem, ka nevar noteikt, vai slimniekiem ir tifs vai plaušu karsonis; ja sevišķi pēc pusnakts uznāk iss, mocošs kāss.

Dabas dziedniecība. Lai izsargātos no plaušu karsoņa, jānēsā tāda veļa, kuŗa laiž cauri miesas izgarojumus un rēgulē ādas siltumu tā, lai ādā būtu laba asins cirkulācija, un līdz ar to — lai āda labi elpotu (L ā m a n s). Linu vai kokvilnas veļa šo uzdevumu nepilda: ja tā top mitra, tā nelaiž cauri gaisu un ātri atdod miesas siltumu, bet ja tā sausa, tā uzkrāj siltumu pārāk daudz. Vilnas apģērbam gan piemīt teicamas īpašības, bet vilna, ja tā pastāvīgi berzē ādu, ar laiku paralizē ādas pašdarbību. Vislabākā ir tā sauktā Dr. Lāmaņa Jaeger oriģināl-reformas veļa. Lai izsargātos no plaušu karsoņa, jānorūdas pret apsaldēšanos: jāvēdinā dzīvoklis, jāguļ pie vaļēja loga, jāņem gaisa un saules vannas un jā rūpējas par siltām kājām (kārtīgi apavi, aukstas un siltas kāju peldes, iešana basām kājām pa sniegu u. c.).

Plaušu karsoņa gadījumos galvenais uzdevums ir: gādāt par asins cirkulācijas traucējumu novēršanu plaušās. Te noder aukstas vai ledus kompreses, bet gan mitras, sasildošas, — tādas, kas ievada asinis ādā, uzturot pēdējā stiprāku asins pieplūdumu; var sagatavot kompreses ar flaneļa pārklājumu; kompreses iedarbojas 4—8 stundas; jātaisa ikru un kāju ietinumi (gaŗas, līdz pat ceļiem, slapjas kokvilnas zeķes, iemērkta un izgriezta 25—32° C. ūdenī, — pāri jāpārvelk sausas vilnas zeķes); roku un roku stilbu (līdz elkonim) tinumi, krūšu kompreses (1—2 kārtām salikta linu drēbe ar vienu kārtu flaneļa), jāmaina līdz ar temperatūras celšanos; viņām jābūt vienmēr mitrām, lai attīstītos tvaika kārtā; mainīt ik 1—4 stundas; tādas kompreses ir labākais līdzeklis pret sāpēm, un viņas var klāt pat pār visu vidukli. Tādā ceļā tiek pastiprināta ādas elpošanas spēja. Pie diezgan stipra drudža pēc katras kompresu maiņas jāizdara nomazgāšanās 26—22° C., citādi šādu nomazgāšanos mēdz taisīt tikai 2—3 reizes dienā. Vēl stiprāk uz ādu iedarbojas pelde 32—30° C. ar sekojošu muguras lējumu 22—20° C.; pacients tādā kārtā top spiests dziļāk elpot. Pārējie noteikumi: vēdinātas telpas, atvēsinoši dzērieni (ūdens, augļu sulas, mandeļu piens), atspirdzinoša barība, augļi, kompoti, saknes, auzu un miežu putra (caur sietu izlaista); no gaļas jāatsakās. Kad krīze pāri, kompresu skaitu var samazināt; pietiek ar apmazgāšanos pāris reizes dienā un ar kompresēm naktīs. Šāds ārstēšanas veids izsargā no bīstamiem sarežģījumiem (ribu plēves un sirds maksts iekaisumiem un tuberkulozes).

Bīlcs ieteic ievērot noteikumus, kādi minēti pie katarrālā plaušu iekaisuma (sk. to) un bez tam vēl sekošo: 1) lai kājas sāktu svīst, jātaisa atdzīvinoši, 1½—2 stundas ilgstoši kāju un kāju stilbu ietinumi, bet uz krūtīm jāliek nomierinošas kompreses 22° C., kas jāapsedz ar vilnas drēbi un jāmaina pēc ½—2 stundām (skatoties pēc sajūtas); ar vārošu ūdeni pildīta un slapjā dvielī ietīta pudele pie kājām; kad kājas sakarsušas, pudele jānoņem, kājas jānoberzē ar aukstu, slapju drēbi un jātaisa atdzīvinoši ietinumi. Pie augstas temperatūras krūšu kompreses maz jāizgriež, lai būtu cik iespējams slapjas, — jāņem labi biezas un biežāk jāmaina; ja temperatūra ļoti augsta, var taisīt arī biezus vidukļa ietinumus pie tā-

das pašas temperatūras, kā krūšu kompreses, bez tam uz galvas vēsas kompreses, kas bieži jāmaina; galva šad un tad jāapmazgā ar vēsu ūdeni. Bez tam vēl ik dienas jāizdara 1—2 reizes remdena (20—25° C.) vispārēja noburzēšanās vai jāņem 30° C. pelde; ja arī plaušu galotnes iekaisušas, tad jau minētam jāpievieno vēl plecutinums (tā sauktais skotu tinums) ar dzestri-mitru atsevišķu kompresi. 2) Pelde 31° C., pēc tam, bez kā nosusinātos, nomierinošs ķermeņa iētinums ar atsevišķām kompresēm uz krūtīm; jātura, kamēr rodas krietns siltums. Der arī karsta pudele (kā jau aprakstīts) pie kājām, pēc tam ķermenis jānoburzē, sevišķi kājas un rokas. Jāatkārto pēc vajadzības.

Plaušu dilonis — tuberkuloze (tbc)

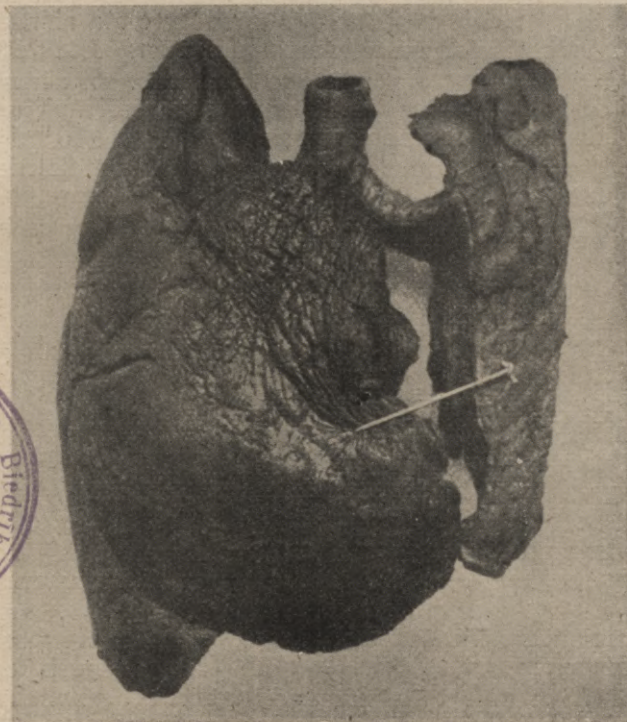
(Phthisis pulmonalis)

Plaušu tuberkuloze ir sen pazīstama slimība; par viņu raksta visvecākie ārsti. Protams, senos laikos uzskati par tuberkulozi un viņas būtību bijuši citādi un mainījušies līdz ar gadu simteņiem. Tomēr tikai jaunākos laikos izdevies šajā tumsā kaut cik ienest gaismas un pieiet tuvāk īstenībai. Jau sen valdīja domas, ka pie dilonā svarīgu lomu spēlē dzīvas būtnes, kuņas pārnes slimību no viena organisma otrā; bet tikai pagājušā gadu simta otrā pusē R. Kocham izdevās neapšaubāmi pierādīt, ka tbc cēlonis (vienalga, kuņas organos tbc arī nebūtu ieviesies un cik dažādi nebūtu viņas simptomi) meklējams kādā sēnītē, tuberkulozes bacillā. Šodien mēs zinām, ka tbc ir lipīga slimība. Viņa izplatīta pār visu pasauli, visās zemēs un valstīs. Mirstība no tuberkulozes sasniedz ārkārtīgi lielus apmērus un daudzi zinātnieki aizrāda, ka katrā cilvēka ķermenī var atrast aktīvus vai latentus (guļošus — ieslodzītus) bacillus, kuņi pie pirmās izdevības (ķermeņa novājināšanas — saslimšanas) uzsāk vairoties un darīt savu postošo darbu. Visbiežāk tbc forma ir plaušu dilonis. Tbc bacilli ieperinās plaušās, un, ārkārtīgi ātri un stūrgalvīgi vairodami, noved pie jaunām beigām. Vispirms rodas neskaitāmi mazi slimības perēkli mezgliņu veidā, kuņi sāk pūžņot un ar laiku saēd plaušu audus. Bacilli bez tam rada zināmas indīgas vielas — toksinus —, un šie toksīni tiek uzņemti asinīs un tur izsauc dažādus slimības simptomus.

Tbc bacills, maza, tikai labā mikroskopā saredzama zemākā tipa sīkbūtne, vislabāk attīstas asinīs siltumā (37 C) un dzīvo kā parazīts dzīvnieku audos. Viņu atrod ne tikai pie cilvēkiem vien, bet arī pie dzīvniekiem, sevišķi pie dažiem mājlopiem. Bacilli sastopami arī ārpus dzīvnieku organisma, bet te viņiem nav iespējams vairoties. Bacilli var iekļūt organismā pa 3 ceļiem. Svarīgākais ceļš ir elpošanas organi. Tbc slimnieks kāsēdams izsplan ļoti daudz bacillu; kamēr krēpas vēl mitras, bacilli no viņām neiziet; bet, mitrumam izgarojot, krēpas pārvēršas putekļos, kuņi līdz ar slimības dīgļiem atrodami visur tur, kur slimnieks kāsējis: uz grīdas, tepiķos, gultu aizkaros, gultas veļā u. c. Tiklīdz kādu no putekļainiem priekšmetiem aizkustinā, tūkstošiem dzīvotspē-

jīgu tbc bacillu paceļas gaisā un iekļūst pa elpošanas ceļiem organismā. Slimnieks kāšēdams vai skaņi runādams izsprauslā uz visām pusēm sīkas siekalu pilītes, kuņas, bacillu pilnas, veicinā tiešu diloņa pielipšanu.

Retāk bacilli iekļūst organismā ar barības palīdzību. Taisni visnepieciešamākā barības viela — piens — bieži satura sevī slimību dīgļus. Piena lopa tbc ir arī lipīga slimība, kuņu ar nevārītu slimā lopa pienu pārnes uz cilvēka gremošanas organiem. Arī gaļa jēlā veidā un desas var būt par tbc cēloni. Bacillus pārnes arī mušas. Un beidzot — bacillus var tieši pārnest no slima uz veselu caur intīmu satiksmi, piem., skūpstot uz mutes u. t. t. Pie

Ar tuberkulozi slimās plaušas saraušanās un veselās plaušas izplešanās (emfizēmā) pēc speciālas ķirurģiskas ārstēšanas (Thorakoplastik).

gadījuma bacilli var organismā iekļūt caur ādas vai gļotādas ievainojumiem (ievainojumu — vai potes tbc), izsitumiem un netīri izdarītas potēšanas. Sevišķi tas var notikt ar netīru roku palīdzību, piem., bērniem rāpojot pa grīdu, ņemot netīrus priekšmetus, kā drēbes, kabatas drānas u. tml. un pēc tam bāžot pirkstus mutē, — arī pirkstus sūkājot, nagus kožot, pirkstus slapinot pie grāmatu šķirstīšanas, degunu urbjot, u. c. sliktus ieradumus piekopjot. Arī netīri priekšmeti: dzerami trauki, rotallietas, karotes, dakšiņas, pūšamie instrumenti u. c. var spēlēt vidutāja lomu tbc pārnesšanā.

Kad notikusi tbc bacillu ieešana un iesakņošanās plaušās, tur drīz sākas plaušu audu iekaisums, asins pieplūdums plaušās vairo-

jas, un šī vairošanās sekmē mezglīņu attīstīšanos. Ja vairāk mezglīņu saiet kopā, rodas lielāks vai mazāks perēklis. Pēc kāda laika mezglīņi var pārvērsties: sažūt, sacietēt, pārkaļķoties; viss slimības process apstājas, un tas ir tas visvēlamākais, vislabākais ceļš. Bieži vien pie it kā gluži veselīem cilvēkiem plaušās sastop cietus mezglīņus, kuŗi dažreiz pastāv visu mūžu un neizsauc nekādus slimības simptomus. — Ja nenotiek mezglīņu pārkaļķošanās, tad tuberkuļu masa metas miksta un iztek; lieli perēkļi sabrūk, un atliekas tik izkāsētas; plaušās rodas tukšumi, kavernas. Vislabākā gadījumā perēkļa apkārtņē var iestāties chronisks iekaisums, kuŗa sekas ir — cieta saišķaudu aizžogojuma rašanās. Šis aizžogojums ieslēdz slimo vietu un to nodala no pārējām. Tā slimības perēkļi no veselām plaušu daļām šķir cieta siena, viņš ir iemūrēts, nav vairs bīstams un pamazām sažūst. Bet visbiežāk gan no šķidrās perēkļa masas bacilli bariem plūst uz asins un limfas ceļu pusi; arī pati šķidrā masa iedarbojas postoši uz tuvāko veselo apkārtņi, radot jaunus perēkļus, kuŗi strādā ļauno darbu tālāk. Slimība progresē, savienojas ar drudzi, novājinā slimnieku un noved to pie ļauna gala.

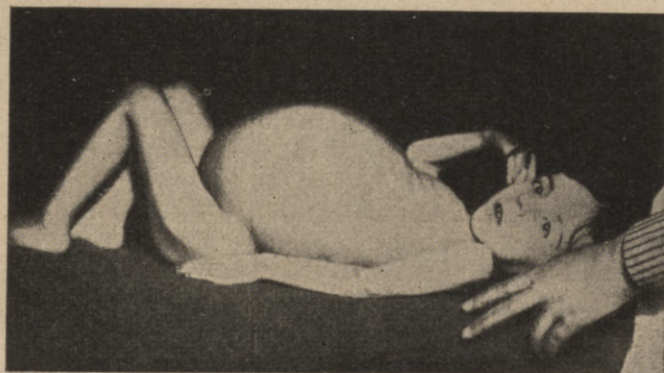
Pirmās slimības pazīmes nemaz nav raksturīgas un nekādi nevar vest uz domām par tbc klātbūtni. Un taisni te slēpjas tas vāriģākais punkts, kādēļ slimību pa lielākai daļai neizdodas izārstēt: slimnieks jūtas vēl diezgan ļabi, tikai locekļos no ritīem liels vājums un ēstgribas nav. Laiku pa laikam šie simptomi izzūd, un slimnieks domā, ka viņš vesels. Bet drīz atkal iestājas vecais nogurums, kāss, krēpas, aizsmakums un vieglas sāpes krūtīs starp pleciem, zem plecu kaula, kas norāda uz elpošanas organu slimību. Drīz vien parādas vispārēji barošanās traucējumu simptomi: bāls izskats, ēstgribas trūkums, svara samazināšanās, spēku zušana, vienaldzība pret darbu, darba nespēja, nervozitāte un slikts gara stāvoklis. Slimnieka raksturs drīz pārmainās. Agrāk maigais, laipnais cilvēks tagad moca savu apkārtņi nepanesamā veidā ar savu mainīgo gara stāvokli, untumiem un iedomām. Agrāk darbīgais, rosīģais tagad tikko spēj veikt savus visnepieciešamākos, ikdienišķos uzdevumus. Iestājas šad un tad paaugstināta temperatūra (kuŗu turpmāk apzīmēsim ar t^0), drebuļi pārmainīus ar karstumiem un tieksme uz svīšanu naktīs. Bet arvien vēl slimnieks ir tajās domās, ka viņš tikai apsaldējies; vaina tiek uzkrauta reimatismam, mazasinībai, influences sekām, gaisa vadu katarram u. t. t. Tā slimnieks un viņa apkārtne pamazām pierod pie bezrūpības, un pa to laiku bacills strādā netraucēti savu posta darbu. Jāuzsver, ka tbc ārstēšana iespējama tikai tad, ja slimību pareizi novērtē un konstatē jau pašā sākumā. Tāpēc visiem, kas pie sevis mana kādu no augšminētiem simptomiem, vajadzētu griezties bez kavēšanās pie ārsta, — sevišķi tiem, pie kuŗiem dispozīcija uz tbc ir iedzimta. Dažreiz jau ķermeņa svara kontrolēšana vien var būt no svara un ved uz pareizā ceļa, jo tbc bieži savienota ar ķermeņa nolīesēšanu. Kā pirmais simptoms var uznākt arī asiņošana no plaušām, kuŗa tūlīt rāda, kas ar slimnieku notiek.

Visdrošākais tbc klātbūtnes pierādījums ir bacilli krēpās. Dažreiz slimības sākumā viņi var arī nebūt, bet vēlāk gan tie bieži atrodami. Viņu vairums atkarīģs no slimības gaitas. Protams,

mez-
lai-
sli-
krais
top
ekā-
nās,
rūk,
Vis-
kai-
Šis
sli-
ie-
gan
nfas
selo
lāk.
no-

ne-
tas
izār-
liels
, un
no-
tarp
hibu.
bāls
ana,
gara
gais,
ā ar
arbī-
, ik-
oera-
kar-
nieks
rei-
rram
ezrū-
arbu.
reizi
sevis
s bez
z tbc
r būt
meņa
a no

ēpās.
e bie-
tams,

Zīm. 1.

Zīm. 2.

Zīm. 3.

Zīm. 1: Ar vēdera tuberkulozi slims bērns. Uzkrītošs ārkārtīgi noliesējušais ķermenis un uzpūstais (caur tuberkulozo vēdera ūdņu tūsku — Ascites) vēders. Zīm. 2: Tuberkulozes zarnu brūces. Zarna griezta gareniski. Var redzēt nevienādās tuberkulozes brūces, kuņas cēlušās, tuberkulozes bacillus uzņemot līdz ar barību. Zīm. 3: Zarnu limfas dziedzeru un limfas vadu tuberkuloze, sakarā ar tuberkulozām brūcēm zarnu iekšpusē. Var skaidri redzēt slimības mezglus iekaisušās vietās.

bacilli var parādīties uz āru tikai tad, ja slimās vietas stāv tiešā sakarā ar gaisa vadiem. Bacillu klātbūtni var konstatēt arī ar Kocha tuberkulina palīdzību. Tuberkulinu iesūrcinā zem ādas, un tbc slimnieki reaģē uz to ļoti raksturīgā veidā. — Tālākā tbc gaita var būt ļoti dažāda. Dažos gadījumos tā iet strauji un neapturāmi uz priekšu, nedēļu pēc nedēļas pārņemot arvien jaunas plaušu daļas. Atdalījumi, asins splaušana, augsta t^0 , noliesēšana un spēku sabrukums var dažos mēnešos novest līdz nāvei. Šo diloņa veidu sauc par ātro tbc. Viņa visvairāk piemeklē jauno paaudzi, no 17—25 g. Kā pretstats visām grūtām ciešanām te jāatzīmē slimnieka bezrūpīgais, cerību pilnais gara stāvoklis; slimais ne tikai kā neapzinās savu nopietno slimību, bet vēl pāris dienas pirms nāves, jā, pat savā pēdējā stundīnā lolo visrozāinākos nākotnes sapņus un ceļ gaisa pilis.

Pa lielākai daļai, tbc iesākas slepeni, lēni, un viņas norise ir chroniska. Var iestāties garākas pauzes starp atsevišķiem slimības periodiem, un pate slimība var vilkties gadiem, pat gadu desmitiem. Slimības process plaušās gan iet savu ceļu, tomēr slimais jūtas puslīdz labi. Drudzis mazs, ēstgriba apmierinoša, svars neko daudz nemainās, elpas trūkums, kāss un atdalījumi nerada lielas grūtības. Vislabākā gadījumā var notikt, ka stāvoklis ne tikai uzlabojas, bet ka ir iespējama pat slimības apstāšanās, jā, pat īsta izārstēšana. Pēdējā gadījumā lielu lomu spēlē dzīves iekārta, izturēšanās, kopšana un saudzēšanās. Dažreiz, pēc pāris labi pavadītiem gadiem, iestājas pēkšņa pārmaiņa uz ļauno pusi, apgrūtinot slimnieku ar jauniem, smagiem sarežģījumiem: caureju (zīme, ka norītas krēpas iedarbojas uz zarnām), ilgstošu drudzi, svišanu naktīs un lielu sirds gurdenumu. Slimība var pārņemt arī krūšu plēvi un izsaukt tajā iekaisumu. Kāds tukšums (kaverna) var izlauzties cauri līdz krūšu plēves telpai; telpā uzkrājas gaiss, dažreiz arī gļotas. Iestājas arī balss saišu uztūkums, un var rasties pat gāmura (rikles) dilonis. Slimības dīgļi pa asins un limfas ceļiem iekļūst smadzeņu plēvē un izsauc tur smadzeņu plēves iekaisumu, kuņģi ir nāvīgs.

Tbc noteikti konstatēt var tikai ārsts, jo tbc simptomi ne ikreiz norāda uz plaušu diloni. Tomēr, ir labi, ja arī neārsts zin šos simptomus, un, saprazdams, ka tie jāņem nopietni, jau laikus griežas pie ārsta.

Dažreiz sānos un priekšā krūtīs jūtamas stipras, durstošas sāpes. Tās, pa lielākai daļai, stāv sakarā ar ribu vai krūšu plēves iekaisumu. Nereti ribu plēves iekaisums ir jau pierādījums, ka notikusi infekcija ar tbc indi, pat ja iekaisums parādās pie šķietami vesela cilvēka. Vismocošākais simptoms ir kāss, sākumā īss, sauss, pat tikai atkāšēšanās veidīgs; dažos retos gadījumos viņš var būt pat ļoti niecīgs, un arī pavisam izpalikt. Ja kāss ir, tad tas nav uzkrītošs; uzkrītoši tikai tas, ka viņš nerimstās un nerimstās, neskatoties uz visdažādāko līdzekļu lietošanu. Kāsa lēkmes pastiprinās rītos ceļoties, vakarā guloties, vai tad, ja slimnieks gulējis uz slimās vietas. Dažreiz lēkmes noved līdz vemšanai. Līdz ar kāsu parādās krēpas. Viņu daudzums var būt dažāds. Visvairāk viņu būs, ja plaušās radušies plati dobumi. Tādās reizēs krēpas iznāk pēc ilgstoša kāsa. Sākumā tās ir bālganas, gļotainas, ar

putām, atgādinā vienkārša gaisa vadu katarra atdalījumus; vēlāk krēpām pievienojas dzeltenīgas pūžņas; beidzot krēpas top pelēkas vai pelēki-zaļganas un sastāv no pūžņiem vien. Krēpas sakrājas kamolā, kuņš, ūdeni iemests, nogrimst ūrauka dibenā. Nereti krēpas sajauktas ar asinim. Ja asins piemaisījums izskatās strīpots, tad tas pats par sevi nav nekas ievērojams; viņš var būt tikai lielāku asiņojumu priekštecis. Īstā plaušu asiņošana jeb asins plūdums sākas pēkšņi un var ierasties katrā diloņa stadijā. Šādu asiņojumu briesmas un nozīme tiek pārāk pārspīlētas. Parasti pēc viņiem slimnieki atkal ļoti ātri uzlabojas. Zem apstākļiem, tāda asiņošana var būt pat svētīga, ja, piem. pastāv asins sastrēgums plaušās. Tad viņa lieliski uzlabo slimnieka pašsajūtu. Lielāki asiņojumi, protams, ir vienmēr nepatīkami viesi, kas slimnieku novājinā un bojā tam gara stāvokli. Pie ātrā diloņa asiņojumi ir bīstami. Lai gan plaušas dažreiz pavisam sabojātas, tomēr diloņa slimie vispār diezgan maz žēlojas par elpas trūkumu. Elpas vilcienu skaits paaugstināts, bet tomēr apmierinā slimnieka organisma prasību pēc skābekļa. Bet tiklīdz gadas elpu pātrināt (pa trepēm kāpjot, uztraucoties u. c.), tad tūlīt iestājas elpas trūkums, un sirds un pulss strādā pastiprinātā kārtā. Ja pulss pātrināts, bet kā mainītos ķermeņa t^0 , tad tā ir ļauna zīme. Vispār tikai retos gadījumos dilonis norisinās bez drudža. Dažreiz drudzis iestājas jau pašā slimības sākumā. Citos gadījumos paaugstinātā t^0 ierodas tik pašās beigās, kad slimība sasniegusi savu degpunktu. Sevišķi vakaros, pat pie diezgan apmierinošas labsajūtas, t^0 kāpj līdz 38 un 38,5° C. No rītiem t^0 mēdz būt apm. normāla. Tādu drudzi sauc par hektisko drudzi. Daži gadījumi savienoti arī ar augstāku t^0 (39—40° C.). Ilgstošs drudzis vienmēr norāda uz slimības progresu, bet t^0 trūkums — uz iestājušos klusumu jeb pauzi. Drudzis jāuzskata kā nelabvēlīga parādība, kuŗa ļoti atsaucās uz vispārējo stāvokli, mazinot ēstgribu, radot gremošanas traucējumus, novājinot slimnieku u. t. t. Drudža sekas ir — svišana naktīs, kas bieži atkārtojoties lielā mērā atņem spēkus. Svišana var uznākt arī tad, ja vakaros t^0 nav, un to izsauc vai nu kāss, vai nemanīta t^0 ierašanās naktī, vai pārāk silts apsegs. Dažreiz slimnieks sāk noliesēt jau pašā slimības sākumā. Bet ja ārējie apstākļi labvēlīgi, tad pacients var pat ievērojami pieņemt svarā. Dažreiz slimnieks jūt pavisam nedabīgu ēstgribu, apēd daudz un ar kāri, bez kā pieaugtu svarā. Uz slimības beigām notiek stipra noliesēšana, tā, kā mēdz teikt: „Palikuši tikai kauli un āda“. Līdz ar noliesēšanu iestājas mazasinība. Āda bāla, vaska dzeltena, vai netira (sevišķi uz krūtīm un muguras tā aplāta ar tā saukto „kliju veidīgo ēdi“), dažreiz zilgana; uz vaigiem, sevišķi kad paaugstināta t^0 , zied tā sauktās „diloņa rozes“. Gars strādā modri, pat līdz pēdējai stundīnai slimie ir pie pilnas samaņas un sapņo par rožainu nākotni.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Kamēr nav pārkāptas zināmas robežas, plaušu dilonis, bez šaubām, ir ārstējams. Ja slimība iesakņojusies pārāk dziļi, tad, protams, agri vai vēlu tā izbeigsies bēdīgi. Te atkal

jāatgriežas pie vecā izteicena, ka „izsargāties ir labāk, nekā ārstēt“ un, no tā izejot, tagad runāsim par mūsu galveniem uzdevumiem attiecībā uz šo grūto slimību.

Pietiekoša porcija apdomības un uzmanības ir tas labākais ierocis cīņā ar tbc. Ne pie vienas slimības cilvēka liktenis nestāv viņa paša rokās tik lielā mērā, kā tieši pie diloņa. Ja tikai slimnieks grib savu stāvokli saprast, tad viņš ar stipras gribas un pašsavaldisānās palīdzību var panākt ļoti daudz. Te nedrīkst atļaut vaļu ne tai vismazākai vieglprātībai (kāda pie diloņa slimniekiem, diemžēl, ir ļoti izplatīta), katram untumam jānovelk stingras robežas un neatlaidīgi jāpaturā acīs gala mērķis: izveseļošanās.

Kā cīnīties ar tbc bacillu. Pirmā kārtā, jā rūpējas par viņa iznīdēšanu. Tiklīdz viņš iznāk no slimnieka ķermeņa, jāgādā, lai tas nepaliktu gaisā, un lai to neieelpo citi — veseli.

Katrs — vai slim, vai vesels — lai savas krēpas atstāj tur, kur tās nevienam vairs nevar kaitēt, jo no krēpu izskata vien vēl nevar zināt, vai tās ir tuberkulozes, vai nē. Tā tad — nesplaut uz grīdas (arī ne tramvajos, vilcienos, koridoros, uz ielas!). Visur jāizliek **spļaujamie trauki** ar ūdeni vai desinficējošām vielām (trauki laiku pa laikam jāvāra!). Kāsējot, jātura roka mutei priekšā! Drēbes jātura tīras. Diloņa slimnieka drēbes, veļu, gultu u. c. citi var lietot tikai pēc pamatīgas desinfekcijas. Istabu nedrīkst slaucīt, tā jāuzņem ar slapju drēbi, vēl labāk ar karstu sodas ūdeni vai zaļām ziepēm. Nesacel putekļus itnekur, lai tā būtu vai iela, vai tava istaba, vai darba vieta! Izsargies no mājām, kur spļauj uz grīdas, kur gultas segas ir bez pārvelkamiem, kur vienu un to pašu servjēti pasniedz pie galda visu nedēļu (prasi papīra servjēti!).

Ievēro vislielāko tīrību attiecībā uz ēdienu sagatavošanu, uz glabāšanu un baudīšanu (sevišķi tādu ēdienu, kurus lieto nevāriņtūs). Piens un gaļa jāvāra pamatīgi un pēc vārīšanas jāglabā apsegti vēsā vietā, kur netiek klāt mušas.

Mazgā bieži rokas, tīri nagus, zobus un muti!

Spēcīni ķermenī ar vienkāršu un labu barību, kurai nebūt nav jābūt dārgai. Kārumi un reibinoši dzērieni nav vajadzīgi. Turpretim ļoti vajadzīgs ir saulei un gaisam pieejams dzīvoklis, un labāk būs, ja tas atradīsies ārpus pilsētas, nekā pilsētas centrā. Dzīvokli vislabākā istaba lai ir tava guļamistaba.

Nēsā izturīgu, vienkāršu apģērbu, kas nav ne pārāk biezs, ne plāns. Ja tavs darbs savienots ar sēdēšanu, tad gērbies siltāk, bet ja tev daudz jākustās, tad plānāk. Neskrej līdz modes muļķībām, kuŗas traucē ķermeņa kustības, kā, piem., korsete, visādas gumijas saites u. t. t.

Tīrību un kārtību pirmā vietā! Mazgājies katru dienu no galvas līdz kājam, ne pārāk aukstā ūdenī, vai noberzies ar mitru drēbi, — pēc iespējas peldies upē vai jūrā, pieradinies pie dušas, turi kārtībā matus, bārdu, zobus, muti, nagus! Elpo caur degunu! Ja tas neiet, tad liecies izmeklēties no ārsta.

Izlieto darbā savus spēkus, jo darbs tev atkal viņus atdos. Centies savu darbu savienot ar higiēnas prasībām! Izlieto darbā aizsargu līdzekļus, ja tādi ir! Izsargies no saliekšanās sēdot! Ja tu esi darba devējs, tad centies savus strādniekus izsargāt no saslimšanas! Dod viņiem labas telpas, ierīko ventilāciju, iekārto mazgā-

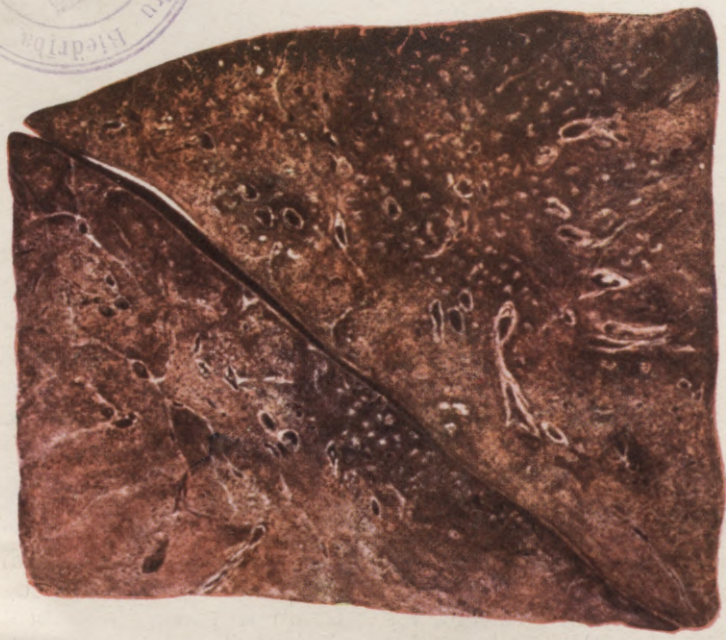
šanās un dušu telpas, gādā, lai telpās nebūtu dūmu, putekļu u. t. t. Lai darba un atpūtas laiks būtu saskaņots!

Savu brīvo laiku izlieto ķermeņa spēcīnāšanai un vingrini sevišķi tās ķermeņa daļas, kurās pie darba nav piedalījušās. Elpo dziļi! Pīradinies arī pie sliktāka laika! Slapjas drēbes un apavi jāmaina nekavējoši!

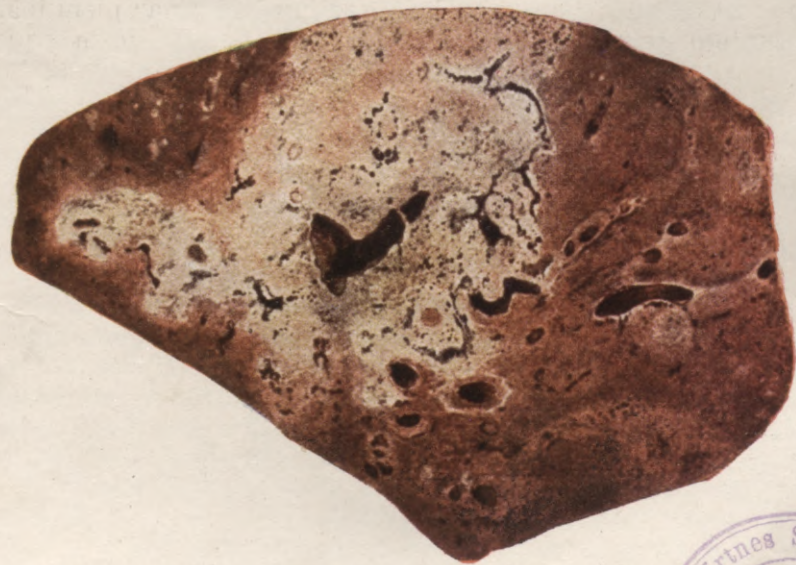
Ej istā laikā gulēt! Izsargies no pārmērībām! Tās isā laikā var noārdīt to, kas ilgi un ar pūlēm celts.

Ja tu mani pie sevis simptomus, kas varētu norādīt uz elpošanas organu nopietnāku saslimšanu, tad nekavējies un uzmeklē ārstu!

Noteiktu, drošu līdzekļu pret diloni n a v. Ir gan vesela virkne tādu līdzekļu, kuri zem apstākļiem var dot zināmus labus rezultātus, bet lielākas izredzes uz pilnīgu izveseļošanas var dot ar lietpratēja roku vadīta diētētiski-higiēniska speciāla ārstēšana. Viņas uzdevums ir: gādāt ķermenim tikdaudz spēka, lai tas varētu pretoties slimībai. Pirmā vietā te stādama barība. Slimniekam jānodod tādas barības vielas, kurās satura daudz olbaltuma: gaļa, piens, olas, u. t. t. Nav tomēr jāizmirst, ka vienpusīga barība var apnikt, un slimnieks zaudēs ēstgribu. Tāpēc bez jau minētām vielām jānodod arī maize, milti, cukurs, saknes, tauki, sviests u. c. Piens ir viens no galveniem barības līdzekļiem, jo viņš neuzbudinā. Jo vairāk slimnieks lieto piena, jo vairāk viņa barošanās veids atgādina tā saukto piena diētu (sk. tālāk). Var lietot govus, kazu un aitu pienu. Visvieglāk sasniedzams katram ir govus piens, bet tā kā viņā var būt bacilli, tad tas jādzēr tikai vārīts. Vecu vecais padoms — dzert pienu tikko kā slauktu — ir nepareizs un bīstams. Pienu var lietot siltu, remdenu, dzestru un pat aukstu, bet ne vairāk uzreiz kā 1/2 litra, un to pašu lēniem, maziem malkiem. Dažiem slimniekiem piens riebjas. Tādā gadījumā tam var piepildināt konjaku, kafeju, selteru, pielikt vārāmo sāli u. c. Ieteicams pie piena pieēst gabaliņu maizes u. tml. Kēnes piens un kumiss tagad mazāk cieņā, jo uz viņiem liktās cerības nav piepildījušās. Viņu vietā tagad stājies kefīrs, kurū izgatavo no govus piena; izgatavošana ļoti vienkārša un saprotama, un to var izdarīt katrā mājā. Ievērojamu lomu jaunākā laikā spēlē tā sauktā pārbarošana, t. i. slimnieku spiež ēst cik tik iespējams daudz, pat ar varu un ar visādu mākslīgu līdzekļu palīdzību. Ja vien temperatūra nav augsta, tad slimniekam var dot apm. visu, ko tas vēlās. Tikai, protams, jāizvairās no grūti sagremojamām vielām. Diloņa slimiem no svara ir netraucēta gremošana. Kas attiecās uz dažādiem barības preparātiem, tad izvēle tik liela, ka grūti apstāties pie kautkā viena; lai minām tikai Lībīga gaļas ekstraktu, Maggi, Valentīnes gaļas sulu, „Puro“, olbaltuma pulverus — Eikasīnu, Nutrozi, Samatozi, Troponu, Plasmonu, Roboratu u. c. un beidzot Lībaga, Denaiera un Kocha gaļas peptonu. Lai slimnieks uzņemtu pēc iespējas daudz tauku vielu, mēdz dot zivju eļļu, 2—4 reizes dienā 1 ēdamkaroti, kā arī olu emulsiju. Bet jāsaprot, ka tos pašus rezultātus var gūt, eļļas vietā dodot labi daudz svaiga sviesta un krējuma, salatu eļļas u. t. t. Ieteicami arī tādi preparāti, kā Lāmaņa barības sāļu kakao, auzu kakao u. t. t. Svarīgs jautājums: vai lietot alkoholiskus dzērienus vai nē? Var jau būt, ka glāze laba portera, iesala ekstrakta, vīna

Gripa pie 21 g. vecas sievietes. Kreisās plaušas augš- un apakšlēvars. Lobulāri un hemorāģiski perēkļu izveidojumi (pelēkie plankumiņi ir aizdambējumi vis-sīkākās gaisa vada sazarojumos.) Tikko iestāties šķiedraudu pleirīts

Plaušu iekaisums pie 23 g. vecas sievietes sakarā ar gripu: Sarcējuma veidīgs, līdz pat pleirai ejošs beigtu audu perēklis kreisā lēvarā ar centrālu atmieksējuma dobumu

v
s
j
s
e
t
l
t
k
s
l
r
t
c
g
r
I
i
2
s
d
l
s
b
v
s
n
t
u
d
d
li
d
n
g
n
ie
k
b
p
te
k
zo
u.
pa
nã

u. c. rada labāku ēstgribu. Bet stipri dzērieni, kā konjaks un taml., var atnest vairāk ļauna, nekā laba. Tos var lietot tikai saziņā ar ārstu. — Ļoti svarīga ir mutes un zobu kopšana, kurai pie slimiem jānotiek pastiprinātā kārtā. Skalošanai var ieteikt sāls un tīrītās sodas kausējumu, borskābi, pāris pilienu 4°/_o sakola kausējuma uz glāzi ūdens, drusku odola u. c.

Ieteicams pa ziemu uzturēties dienvidos, lai izbēgtu no varbūtējas apsaldēšanās. Vislabāk uzmeklēt kādu attiecīgu sanatoriju.

Lai ūdens dziedniecība dotu vēlamos panākumus, tā jāizved ļoti konsekventi, neatlaidīgi. Slimnieks nedrīkst neko grozīt attiecībā uz to vai vannām, apmazgāšanos u. c. Bez ārsta ziņas labāk neko neiesākt, jo nemākulīgai ārstēšanai var būt tādas smagas sekas, kā sirds slimības, apsaldēšanās u. c. Tukšā dūšā nedrīkst nekad iet zem dušas, nedrīkst arī stāvēt un salt, kamēr ūdens list uz miesu: jākustās, jāberzē viss ķermenis, lai paliek siltāk, tad pamatīgi jānoberžas ar rupju palagu, lai āda top sarkana un silta. Pēc dušas ieteicams kustēties. Vājākiem gan labāk uz pusstundiņu atgulties. Lietainās dienās labāk dušu neņemt: viņas vietā var izdarīt aukstu noberzēšanos, pēc kam uz ceturtdaļstundu jāiet gultā. Peldes nekad nedrīkst ņemt pārāk ilgi, jo dažs tās nepanes. Ļoti ieteicama ieberzēšanās ar dažādiem spirta maisījumiem (piem., 2 saujas arnikas ziedu aplej ar degvīnu un liek pāris dienas nostāties).

Iespaidot pašu tbc indi līdz šim nav vēl pietiekoši izdevies. Kādu laiku lika lielas cerības uz Kocha tuberkulinu: ar glicerīna palīdzību no tbc bacillu tirkultūrām dabūtu ekstraktu, brūnganu šķidrums, no kuŗa ar filtra un sterilizēšanas palīdzību iztīrīti visi bacilli un to sporas. Ja šo preparātu iešļircinā zem ādas, tad pie veselīem neparādās nekāda reakcija, bet pie slimiem — pēc pāris stundām iestājās drudzis, drebuļi un citi slimības simptomi. Slimības perēkļos izceļās straujš iekaisums, slimās šūnas tiek izdalītas uz āru, un pēc kāda laika vaina sadzīst, atstājot rētu. Tomēr uz tuberkulinu liktās cerības nav piepildījušās, lai gan ir novēroti daži neapšaubāmi izveseļošanās gadījumi. Katrā ziņā, Kochs parādījis ceļu, pa kuŗu tālāk ejot, reiz izdosies sasniegt kautko ar paliekošu vērtību.

Lai gan ar zāļu palīdzību līdz šim nav izdevies direkti iespaidot tbc bacillu darbību, tad tomēr zem apstākļiem var ar panākumiem apkarot vienu vai otru atsevišķu slimības simptomu. Ir mēģināts pielietot antiseptisku vielu, kā: karbolskābes, benzee-skābā natrija, jodoforma u. c. inhālāciju, mēģināts arī gan iekšķīgi, gan iešļircinājumu veidā dot arzēnu, ichtiolu, Timola dzīvsudrabu, joda kaliju, fluora un ciān-ūdeņraža skābi, ozona ūdeni, kantaridīna skābo kaliju, Perū-balzāmu, kampara eļļu, lignosulfitu u. c. Ļoti izplatīti līdzekļi ir kreozots un gvajakols. Par kreozotu gan nevar teikt, ka viņš iespaidotu tbc bacillus; viņš ievada organismā vielas, kuŗas pavairo ķermeņa pretošanās spējas, ēstgribu u. t. t. Kreozotu mēdz parakstīt vai nu šķidrā veidā, vai kapselēs, pastillēs u. t. t. Vairums slimnieku to panes labi. Tomēr dažreiz var izpauzties viņa indīgās, kodīgās īpašības. Tāpēc no kreozota jaunākā laikā izgatavoti dažādi preparāti, kuŗiem šo slikto īpašību

mazāk: kreozotāls, gvajakols, gvajacetīns, solveols, tiokols, tiolans, sirolīns u. c.

Pie stiprākām krūšu sāpēm var palīdzēt sinepju kompreses, smilšu vai kliju maisiņi, termofora, Prīsnica, siltas un aukstas kompreses, iepindzelēšana ar joda tinktūru, ieberzējumi ar kampara vai chloroforma eļļu u. c.

Plaušu asiņošanas gadījumos jārikojās, kā teikts nodaļā par plaušu asiņojumiem.

Cīņā ar drudzi noder dažreiz: chinīns, antipirīns, fenacetīns, u. c. Nelietot bez ārsta ziņas!

Pēdējā laikā pielieto, pie vienas plaušas saslimšanas, slimās plaušas saspiešanu ar gāzi (pneumotorax). Bet šis paņēmieni pielietojams tikai tanīs gadījumos, ja otra plauša pilnīgi vesela. Ja rastos kādas aizdomas par otrās plaušas saindēšanu no pneumotorax'a labāk būtu atturēties. Šādu gāzu pumpēšana ilgāku laiku jāatkārto. Gāzu vietā daži ārsti pielieto eļļu. No specifiskiem līdzekļiem plaši pielieto kaļķu preparātus (kalzaus) kā arī kaļķus kausējumā (Calc. chloratum).

Parīzes Pastēra institūts izlaidis tā saukto Kalmeta poti (Prof. Calmette vakcina), ar kuņu potējot bērņus agrā jaunībā aizsargā pēdējo ķermeņus no saslimšanas ar tuberkulozi.

Bez tam tiek pielietota vesela rinda Vācijas un Francijas ražojumu iešļircinot viņus slimniekiem, pakāpeniski pavairojot dozas. Tomēr, pa lielākaļ daļai visi šie līdzekļi maz atšķirās no jau aprakstītā tuberculina principa.

Prof. Lacarus Berlīnē un Dr. Manuchins Parīzē, vispēdējā laikā daudz strādājuši ap Rentgena staru pielietošanu. Tiek apstārota liesa (speciāla dozācija), caur ko ķermenī tiek izsauktas dažādas ļoti dzīvas reakcijas, kuras stipri iespaido tuberkulozes gaitu. Ceļās svārs, zūd slimības akūtās parādības un slimnieka vispārējais stāvoklis uzlabojās.

Homeopātija. Novērots, ka chroniskos tbc gadījumos teicami iedarbojas joda preparāti. Jāņem ne pārāk zemas potences, un ne pārāk bieži, ja nav akūtu sarežģījumu. Chroniskā slimības gaitā pietiek ik 48 stundas viens deviens. Svarīgākais preparāts ir Arsenicum jodatum 4., rītos vai katru otro ritu 2—3 dg. vai arī 3. decimāl-atšķaidījumā rītos 2 dg. Ja pie kakla manāmas agrākās limfū dziedzeru pūzņošanas pēdas, tad jādod Calcarea jod. 3., pie mazasinīgiem: Ferrum jod. 3. un pēc pusdienas 1—2 deviņi Pulsatilla 3., kas veicinā gremošanu. Diloņa pirmā stadijā vēl ieteicami: Belladonna 3.—6., pie neatlaidīga kāsa un maz krēpām un stipru kasekli naktis: Pulsatilla 3., ja zem labā vai kreisā plecu kaula sāpes, kuŗš pavairojās: Arsenicum alb. 3.—5., ja iestājās māgas katarrā simptomi, kāsa lēkmes naktis, un slimnieks jūtas gurdens: Kreosotum 3., pie mocoša, kasoša, krampjveidīga kāsa ar maz krēpām, īsu elpu, spiedienu un tieksmi dziļi elpot; visvairāk ieteikts tiek Arsenicum jod. 4.

Dabas dziedniecība. Pie izsargāšanās no tbc ļoti svarīga loma pieder ādas kopšanai un norūdīšanai pret aukstumu. Pēc Lāmana domām, peldes, noberzēšanās u. tml. nevar atnest tik daudz laba, kā veselīgs apģērbs. Kādam viņam jābūt, par to jau runāts agrāk (sk. plaušu iekaisums) Apaviem jābūt tādiem, lai tie ne tikai uzturētu

kājas siltas, bet lai laistu cauri izgarojumus; vasarā jānēsā ādas pīnumu apavi, ziemā drēbes vai filca kurpes ar ādas malu, kuŗa aizsargā no slapjuma; kurpju iekšpusē ieliekamas atsevišķas „zoles“, kuŗas var un vajaga mainīt; zeķes jānēsā vislabāk vilnas vai reform-kokvilnas. Daudzi iet bez zeķēm un jūtas labi. Gultas sega jāņem vilnas vai kokvilnas izstrādājumā. Kājas var atsevišķi vēl apsegt ar mazu pēli. — Lai izvairītos no tuberkulozes, kuŗa uzskatāma kā nepareizas barības un neveselīga dzīves veida sekas, vāji, skrufulozi bērni jāpieradinā pie veselīgas barības: saknēm, augļiem, kompotiem, veselīgiem miltu-olu ēdieniem, piena, neraudzētām augļu sulām un ūdens. Ja šādi barībai pievieno kārtīgu vingrošanu, ādas kopšanu, pietiekošu kustēšanos brīvā gaisā, tad bērni attīstīsies ļoti labi. Ādas kopšanai Lāmans ieteic sviedrošanos vai sviedrējošus ietinumus.

Reakcijas spējīgiem slimniekiem noder gaisa vannas, sevišķi no rītiem. Arī saules vannas ir ļoti labs ādas kopšanas līdzeklis, izvedot viņu pēc priekšraksta pakāpeniski. Kas attiecās uz diētu, tad Lāmans uzskata barošanu ar olbaltuma vielām par lielu kļūdu. Tā kā asins nespēj pienācīgi oksidēt, tad olbaltuma sadegšana ķermenī norisinās nepilnīgi. Olbaltums pārvēršas taukos vai dod iemeslu attīstīties kaitīgām vielām, kuŗas paralizē visu nervu sistēmu. Viegļāk oksidējamie veģetābilie barības līdzekļi jāliek pirmā vietā. Tikai viņu sagatavošanas veids ir nepareizs. Ar vārīšanu tie zaudē savus, ķermeņa uzturēšanai tik ļoti nepieciešamos barības sāļus, kuŗi ir tikpat kā dzīvības eliksirs asinīm. Tad vēl mēs parasti lietojam par daudz šķidras barības, mūsu asinis ir ūdeņainas. Lai uzlabotu asins sastāvu, jāietura mēreni tā sauktā sausā diēta, gan tikai relatīvi: diētas dienās dzert drīkst ne vairāk, kā rītos un vakaros, kopā $\frac{1}{2}$ —1 tase šķidrums, tad ik pa trim dienām pauze, kuŗā var dzert pēc sirds patikas (arī alu, ūdeni un vīnu). Pie korpulentiem slimiem līdz ar sauso diētu vēl jāņem sviedru peldes (tvaika peldes, 30 min. vai sviedrēšanās gultā, 50—60 min., ar sekojošu dzesējošu peldi 32° C., pazeminot siltumu uz 29 gr., pašās beigās ātri uz 20° C.). Pret drudzi Lāmans ieteic dažas stundas dienā augšējo ietinumumu vai apm. 20° C. visa ķermeņa (vai $\frac{3}{4}$) ietinumumu, līdz visa miesa svīst (1—8 stundas), un pēc tam nomazgāšanos vai peldi 26—20° C., — un, kā gala noslēgumu (ja vien iespējams) — pastaigāšanos.

Bilcs ieteic iesākt ar 30° C. apmazgāšanos, un, kad slimais pie tās pieradis, tad mazgāt visu ķermeni 22—25° C. ūdenī. Tomēr jā rūpējas par to, lai slimais nesaltu vai lai ļoti ātri sasiltu. Noberzēšanās slimniekam pašam nav jādara, jo tas piepūlē ķermeni. Ja nav otra, kas palīdz, tad labāk to pavisam no programmas stripot. Nepatīkamā, nogurdinošā svīšana jā mēģinā samazināt ar vieglu apmazgāšanos gultā (27—30° C.).

Bilcs sevišķi vēl aizrāda uz elpošanas, vingrošanas, skaņas runāšanas, dziedāšanas, svilpošanas, instrumentu pūšanas un vispār dziļas elpas svētīgo iedarbību uz plaušām.

Pēc Plātena domām, slimnieks, ja tas vēl nav novājējis, var (protams, uzmanīgi) ņemt gaisa, gaismas un saules vannas; arī bāsām kājām iet ir labi. Ūdens dziedniecība jāstāda tikai otrā vietā.

Plaušu tīrīšanai Kneips ieteic dzert tūskas lapas (Tussilago

farf.) tēju, kuŗa ātri atbrīvo slimnieku no kāsa un grūtas elpas. Šī stāda lapas var arī piediegt pie kādas drānas un likt uz krūtīm, — viņas izvilks karstumu un aizdzīs drudzi. Trīs reizes dienā vijolišu lapu tēja arī ir labs līdzeklis pret kāsu, jo veicinā krēpu atdalīšanos. Var ieņemt katras 2—3 stundas pa ēdamkarotei.

Jaunākos laikos plašu ievēribu guvis Dr. Gersons, kuŗš sācis ārstēt tuberkulozi tikai ar piemērotu ēdināšanu; nekādas citas ārstēšanas metodes netiek pielietotas, — visa atbildība tiek uzlikta barībai, diētai. Īsumā šī diēta būtu šāda:

- 1) jāatmet vāramā sāls;
- 2) jālieto galvenā kārtā augu barība;
- 3) jāierobežo ogļhidratu daudzums (milti, cukurs, rīsi, maize); jāatmet tādas baudu vielas, kā: pipari, etiķis, kafeja, tēja, kakao.
- 4) olbaltuma vielu daudzums stipri jāsamazinā, tā tad — jāēd ļoti maz gaļas, labāk pavisam ne.

Pastiprinātā veidā vajag lietot: pienu, tauku vielas, augļus, saknes, salātus. Visas saknes, kuŗas nav ēdamas zaļas, netiek vārtas, bet sutinātas. Kā garšas vielas pie ēdieniem tiek lietotas dažādas saknes, kā: sīpoli, ķiploki, citroni, rutki, mandeles, žāvētas vīnogas u. t. t.

Mazs piemērs no slimnieka dienas iekārtas:

Plkst. 7 — auzu tume ar augu sulu; $\frac{1}{2}$ 9 — citrona sula ar olas dzeltenumu, tomāti, sviestmaize, rutki, biezpiens, smalki sīpoli; 10 — augu sula; 11 — augļu sula; 1 — pusdienas: svaigi augļi, salāti, kartupeļi, saknes, saldaiss, ēdiens, augļu sula; 4 — jogurts vai rūgušpiens (vai svaigss piens), maize, medus, sviests; 5 — augļu sula; 6 — augļu sula; $\frac{1}{2}$ 8 — vakariņas: augļi, salāti, kartupeļi, saknes, augļu sula; 9 — augu sula.

Tā tad redzams, ka slimnieks saņem ļoti daudz augļu un sakņu sulas, kuŗa bagāta vitamīniem un barības sāļiem; svaigā sulā tie visi ir dzīvi, caur vārīšanu nesabojāti, un ievada organismā visas tās vielas, kuŗu trūkums izpaudies uz āru slimības veidā.

Par Gersona diētu tuv. sk. „Gersona metode“.

Krūšu plēves (ribu plēves) iekaisums (Pleuritis)

Šis iekaisums ir viena no visbiežākām akūtām vai chroniskām slimībām. Viņa var būt vai nu pilnīgi patstāvīga, vai arī pievienoties kādai citai slimībai (plaušu iekaisumam, plaušu dilonim u. c.). Dažreiz par cēloni var būt riba vai krūšu plēves ievainojums. Citādi kā iemesli tiek minēti: apsaldēšanās, kaitīgi atmosferiski iespaidi u. c. Šī slimība izmeklē sev upurus pie vājiem, veciem, ģiķts, Braitā nieru kaites, šarlaka, locekļu reimatisma, dzemdēšanas drudža u. c. slimniekiem. Viņa netaupa nevienu paaudzi, uzņāk pie veciem un jauniem, maziem un lieliem, jā, pat pie zīdaiņiem un jaunpiedzimušiem. Slimība parasti ieviešas vienā krūšu kurvja pusē. Plaušu plēvē notiek izsvīdums, no kuŗa atdalās sevišķa viela; tā nogulstas uz plaušu plēvēm. Krūšu un riba plēves

nespēj gludi slidēt viena gar otru; elpojot dzirdama it kā blakus skaņa, kuru var uztvert, pieliekot ausi pie krūtīm. Tādu plēves iekaisumu sauc par pleiritu. Sakrājies šķidrums saspiež plaušas un apgrūtina viņu darbību: šķidrumam vairojoties, arī māga, sirds, diafragma, lielā zarna un aknas tiek spiestas no viņu vietas laukā. Izklauvējot krūšu kurvi, var pateikt, kur šķidrums atrodas. Jo vairāk tas kāpj, jo grūtāka top elpa. Šķidrums var būt vai nu skaidrs, ūdeņains, vai ar pūžņam saļaukts, pat sastāvošs no pūžņam vien. Pēdējā gadījumā jārunā par strutojošo pleiritu. Ja šķidrumā ietiek pūšanas baktērijas, tad viss šķidrums ir it kā sapuvis. Dažreiz var arī notikt asiņu izplūdums iz maziem asinstraucīņiem. Tādā gadījumā jārunā par asiņojošo pleiritu.

Šķidruma uzsūkšana atkarājas no viņa daudzuma un sastāva. Šķidrās daļas tiek uzsuktas no krūšu plēves limfas traucīņiem, tāpat arī izdalītā viela — fibrīns. Tad plaušas atkal izplešas. Bet grūtākos gadījumos notiek saišķaudu un trauku ieaugšana. Krūšu plēve sabiezē kā garoza. Starp krūšu un ribu plēvi notiek saaugšana, kas rada dažādas komplikācijas. Ja šķidrā masa netiek uzsūkta 8—10 nedēļu laikā, tad plaušas zaudē savu izplešanās spēju, sakrīt un rada auglīgu zemi chroniskam iekaisumam vai tuberkulozei. Slimā puše vispār top mazāka, ribas saiet tuvāk kopā, bedres padziļinās, mugurkauls liecas uz slimo pusi. Vislabākā gadījumā pēc dažiem mēnešiem vai pat gadiem var notikt lēna atiešana agrākā — normālā — stāvoklī. Bet slimīgais stāvoklis var tikpat labi palikt bez pārmaiņas. Arī pūžņas beidzot tiek uzsuktas, bet tas notiek ļoti lēni. Pa lielākai daļai, pūžņas pašas sev meklē izlauzt ceļu un atrod to kādā gaisa vadā. Te nu var notikt gaisa iekļūšana krūšu plēves telpā. Citos gadījumos pūžņas izlaužas caur krūšu sienu, un krūtīs rodas strutojošs pušums.

Tikai retos gadījumos krūšu plēves iekaisums iestājas pēkšņi, ar drebuļiem. Pirmā pazīme parasti ir: dūrēji sānos, sāpes krūšu galos vai ap tiem, sevišķi sajūtams tas pie dziļākas elpošanas, kustēšanās, liekšanās, kāsa, žāvām, šķāvām u. c. Bieži sāpes top tik stipras, ka slimnieks baidās elpot. Iestājas sauss, iss kāss un drudzis, kurš, pa lielākai daļai, nav augsts. Augstākā t^0 iestājas tikai pie pūžņojumiem. Ilgstošos gadījumos temperatūra vakaros turas starp 38—38,5° C., un slimība līdzinās hektiskam drudzim. Jo ilgāk tāda temperatūra ir, jo vairāk jārodas aizdomām, ka te darīšana ar tuberkuloza rakstura saslimšanu. Pulss ātrs, urīna maz un tas tumšs. Slimnieks žēlojas par nogurumu un izskatas bāls.

Slimība norisinās tikpat lēni, kā nākusi. Šķidrums pavairojas pirmās 7—9 dienas. Dažreiz gan tas pieaug vēl ātrāk un rada vissmagākos simptomus: elpaš trūkumu, sāpes, zilu seju u. c. Vieglākos gadījumos slimība tā neliek sevi manīt, pāris nedēļās pazūd sāpes, šķidrums u. c.; pirmā šķidruma uzsūkšanās pazīme ir: urīna pavairošanās. Slimība parasti velkas 4—6 nedēļas, bet pie strutojošā pleirita daudz ilgāk. Pēc augšminētā strutojošā pleirita ļoti bieži attīstās agrāk vai vēlāk tuberkuloze.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Katrs krūšu plēves iekaisums jāuzskata kā nopietna slimība. Slimniekam jāliekās gultā un jāizturās mierīgi. Istabai jābūt labi vēdinātai, temperatūra 18—20° C. Jādod viegla, liesa barība, kuŗa nav sevišķi jāierobežo, ja vien ir ēstgriba un drudzis nav pārāk liels. Dzert jādod: svaigs ūdens, citrona limonāde u. tml. Jāgādā par kārtīgu izeju, ja ne citādi, tad ar vieglu caurejas līdzekļu palīdzību (rūktā sāls, kalomels, klistieri). Viegla svīšana sākumā nav slikta. Lai to izsauktu, jādod liepu tēja, piens ar selteru, silta limonāde u. c. Jāapkaŗo sāpes un iekaisums. Svarīgākie līdzekļi: auksti aplikamie, ledus pūslis, citos gadījumos silti ietinumumi, sinepju mikla u. t. t. Arī ieberzēšana ar jodu, ichtiolu, chloroforma eļļu u. c., var atvieglot sāpes. Bet ja sāpes pārāk stipras, tad jāiešļircinā morfijs, lai slimnieks varētu gulēt. Kad dūrēji un drudzis beigušies, un ja ir uzkrājies šķidrums, tad jātaisa mitri siltas Prusnica kompreses. Drudzi sevišķi apkaŗot nav vajadzīgs, jo tas reti kad ir augsts. Bet ja rastos tāda vajadzība, tad var lietot antipirinu. Ļoti labu iespaidu uz šķidrumu atstāj salicilskābais natrons. Ja šķidrums nepazūd, tad jāmēģinā dot urīnu dzenoši līdzekļi, kā: Kalium nitr., Kalium acet., Jodkali, Digitalis u. c. To pašu var panākt ar sviedrēšanos un Šrota diētu, kas tomēr ne ikkatram būs piemērota. Pēdējais un drošākais līdzeklis, kā izdabūt ārā šķidrumu, ir: strutu nolaišana operatīvā ceļā (punktēšana). Ne jau vienmēr viņa jāpielieto, bet ir gadījumi, kad tā var stāvokli glābt.

Homeopatiija. Pie stipra drudža, ātra pulsa, seklas, paātrinātas elpas un dūrējiem sānos jādod Aconitum 3., katras 3—5 stundas. Ja pēc tam neierodas sviedri un nemazinās sāpes, tad jāķerās pie Bryonia alba 3., neļaujoties maldināties no atkārtotā drudža lēkmes. Šo līdzekli dod arī tad, ja iekaisums sākas ar mērenu drudzi. Jālieto ik 10—15 min. apmēram 2 stundas, tad var dot retāk to pašu, — ik ap pus — vai veselai stundai.

Dabas dziedniecība. B i l c s ieteic ik ceturtdaļstundas 22—25° C. nomierinošas krūšu kompreses, līdz ar 22° C. atdzīvinošiem kāju un ikru ietinumiem (2—3 stundas), tad vēlāk 27° C. trisceturtdaļietinumumu ar atsevišķām kompresēm uz krūtīm (1¹/₄ stundas), pēc tam vispārēju noberzēšanos. Ik dienas puspeldi, 15—20 min., līdz ar 4-kārtīgu (22° C.) ūdeni samērktu lakatu bez vilnas apsega. Peldei seko 27° C. noberzēšanās, vai, ja slimnieks var sēdēt, 32° C. pelde ar 27° C. uzlējumu. Otrs veids: biezs 22—25 gr. C, vidukļa ietinums ar 4-kārtīgām paslapjām kompresēm uz iekaisušām vietām, ¹/₂—1 stundu, ja pacientam nav par grūtu; pa to laiku jāguļ gultā un jāsviedrē kājas 1—1¹/₂ stundas, pa kuŗu laiku vēlreiz jāmaina vidukļa ietinums.

Sausam iekaisumam Plātens ieteic katras 2—3 stundas vienu 22—25° C. nomierinošu vidukļa ietinumu un 20—22° C. atdzīvinošu ikru ietinumu. Aukstām kājām vajadzīga ietīta (mitrā dvielī) pudele vai sviedrēšanās gultā. Klistieri no 22—25° C.

Kneips ieteic slapjās zeķes ik pa 1—2 stundām. Uz sāpošām vietām liek biezipiena kompreses, 3—4 reizes dienā. Kad sākas izveseļošanās, 1) ik nedēļas 2 silti ietinumumi, vārītu auzu salmu ūdeni

mērktu; 2) divreiz nedēļā augšējais un apakšlējums, auksts; 3) divreiz nedēļā augšējais un ik dienas viens ceļu lējums un brišana pa ūdeni; 4) ik pāris dienas puspelde. Katru dienu var dzert tasi pelašķu (*Achillea millefol.*), jāņu zāles (*Hypericum*) un vērmeļu (*Artemisia absinth.*) tējas, trijās daļās, trīs reizes dienā; pāris reizes dienā 1 tējkaroti labas saldo mandeļu vai Provansa eļļas. Var ēst dienā 6—10 kadiķu ogas. Tās veicinā māgas un nieru darbību.

Krūšu ūdenstūska

(Hydrothorax)

Tā sauc ūdenaina šķidrums sakrāšanos krūšu dobumā starp krūšu sienu un plaušām. Pa lielākai daļai, šī kaite mēdz būt vispārējās tūsкас, kāda tā ir pie tuberkulozes, sirds, nieru un aknu slimībām, — pavadone. Parasti tūska pārņem abas puses. Uzkrājošies ūdenim, elpošanā iestājas traucējumi, kuņģi, īpaši naktīs, var vest pie smagām astmatiskām lēkmēm un nereti būt par pēkšņas nāves cēloni.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ja izdodās kautcik noregulēt sirds un pūšļa darbību, tad izzudīs tūsкас simptomi līdz ar visām pārējām blakus parādībām. Ja elpošana ļoti apgrūtināta, tad jāķerās pie punktācijās, kuņģa dažu labu reizi glābusi no grūta stāvokļa. Panākumi, protams, nav ilgstoši, bet uz kādu laiku tie var labi palīdzēt.

Homeopatija. Pie sirds slimiem jālieto: *Digitalis*, *Kali carbon.*, *Cactus grandifl.*, *Scilla*, *Kalmia*, *Apisinum* un *Arsenicum*. Pie plaušu slimniekiem: *Phosphorus*, *Tartarus emet.*, *Arsen. alb.*, *Kali hydrojod.*, *Baryta carbon.* Pie aknu slimiem: *Carb. vegetab.*, *Lycopodium*, *Chelidonium*, *Leptandra*, *Arsen. alb.* Pie nieru slimiem: *Scilla*, *Arsen. alb.*, *Heleborus*, *Apocynum cannabinum*, *Chimaphilla* u. c. (sk. arī: „Vēdera ūdens tūska“).

Gaisa uzkrāšanās krūšu plēves dobumā

(Pneumothorax)

Tā notiek, ja gaiss caur kādu krūšu plēves caurumu ietiek krūšu plēves dobumā, un retāk caur kādu ārējās sienas caurumu, nekā caur plaušu plīsumu, pie kuņģa piedalas arī plaušu plēve. Visbiežāk tas var atgadīties pie diloņa vai plēves iekaisuma, pūžņām izlaužot ceļu uz āru, kam par iemeslu var būt stiprs kāss, vemšana, muskuļu piepūlēšana u. c. Krūšu dobumā iekļuvušais gaiss atspiež plaušas no krūšu sienas. Plaušas sakrīt, nepiepildas pie ieelpošanas vairs ar gaisu, jo krūšu plēves dobumā atrodošais gaiss spiež pretim. Tāda plauša elpošanas procesam nederīga. Gaisa

iekļūšana krūšu plēves dobumā notiek pēkšņi un savienota ar lielām sāpēm, elpas trūkumu un pat drudzi. Var ievērot slimās pušes izplēšanos un viņas nepiedalīšanos elpošanas procesā. Arī visi apkārtējie organi, kā sirds, aknas u. c., tiek stumti tālāk.

Daudzos gadījumos gaisa iekļūšana krūšu plēves dobumā var pāris stundās būt par iemeslu nāvei. Ir gadījumi, kur slimie atkal uzlabojas un dzīvo tālāk. Ja ievainojums nācis no ārpuses, tad iespējama pat pilnīga izārstēšana. Brūce krūtīs noslēdzas, plauša izplešas un atkal piekļaujas krūšu sienai. Gaisss var tikt izspiests atkal ārā. Var gadīties, ka līdz ar gaisu krūšu plēves dobumā atrodas arī pūzņas.

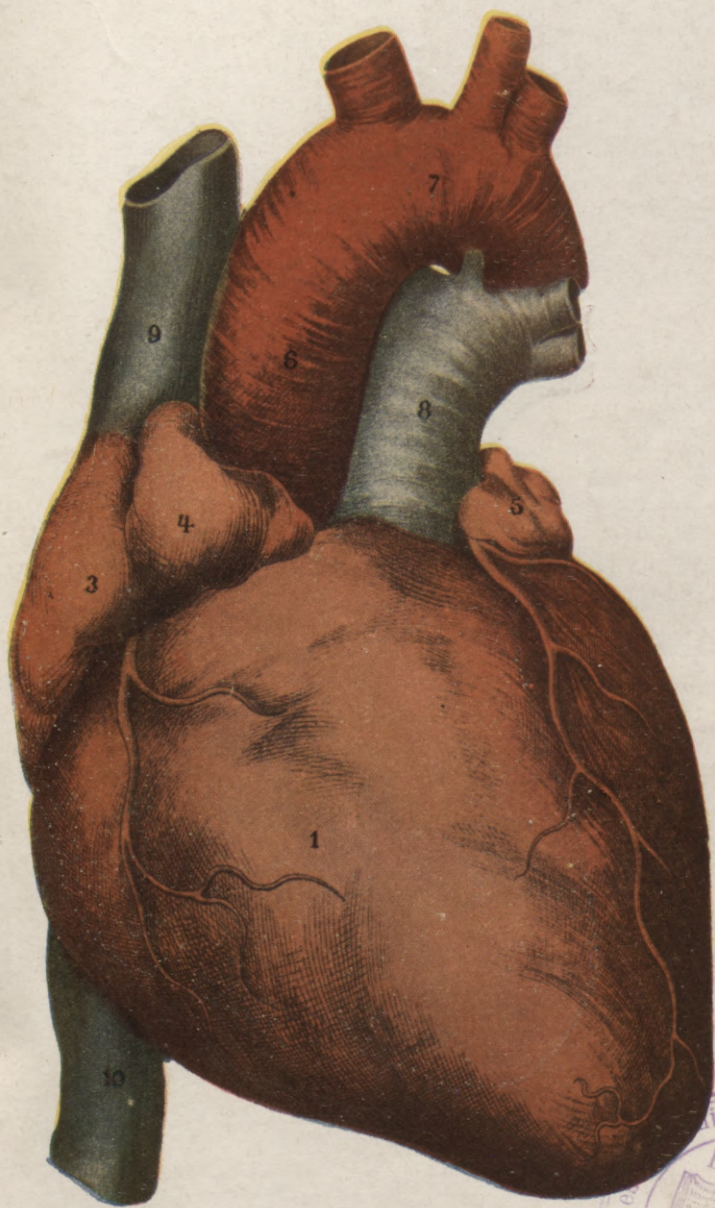
Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Par noteiktu ārstēšanu te reti kad var būt runa. Var mēģināt tikai atvieglot grūto stāvokli un mēģināt novērst to, kas vēl novēršams. Vislabāk te der morfijs. Arī ledus pūslis ir labs. Pie samērā stipriem pacientiem var mēģināt gaisu izdabūt punktācijas ceļā. — Pie krūšu sienas ievainojumiem vaina jāapsien, un gaisss jāmēģinā noslēgt. Slimnieka spēki jāuztura ar spēcinošu barību.

Homeopātija. Ja slimības iemesls nav dilonis, tad dod Belladonna 3. Ja dūrēji nepāriet arī no Bryonia 3., tad jādod Morphinum hydrochlorat. 1., no 10 līdz 15—20 cg.

Otrās nodaļas gala vārds

Šinī nodaļā lasītājs neatradīs veselu virkni tādu slimību, kas stāv ciešā sakarā ar elpošanas organien, kā: difterīts, neīstais difterīts, gaisa vadu gļotādas difterīts, balss spraugu krampji, garais kāss u. c. Šīs slimības, ja ne vienmēr, tad tomēr pa lielākai daļai piemeklē bērņus, un tāpēc par viņām tuvākus paskaidrojumus dosim nodaļā par bērņu slimībām.

Sirds.

1. labais sirds kambaris; 2. kreisais sirds kambaris; 3. labais priekšskambaris; 4. labā sirds austiņa
 5. kreisā sirds austiņa; 6. augšupkāpjošā aorta; 7. aortas loks; 8. plaušu artērija; 9. augšējā dobajā
 vēna; 10. apakšējā dobajā vēna; 11. atvērta plaušu vēna; 12. atvērtais labais sirds kambaris; 13. atvēr-
 tais labais priekšskambaris; 14. augšējās dobjās vēnas ieteka; 15. apakšējās dobjās vēnas ieteka;
 16. atvērtais kreisais sirds kambaris; 17. atvērtais kreisais sirds priekšskambaris; 18. plaušu vēnas
 ieteka; 19. kreisais priekšskambaris; 20. plaušu vēnas.

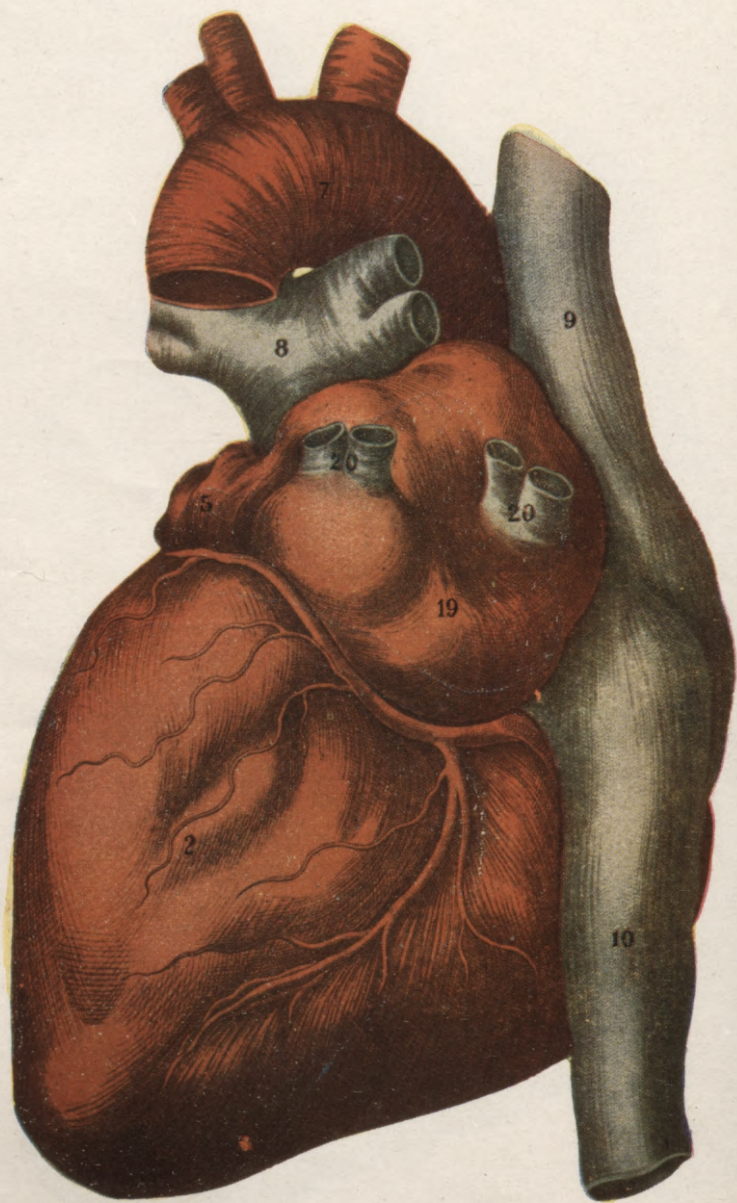

III

Sirds, asinsvadu un asins slimības

n
o
a
s
u
s
k
si
n
p
se
pi
ti
si

si
ap
si
ku
Ot
la
ap

tu
un
sk
kr
nis
ba
pa
me
sird
ker
sm
kur
liel
kar
kās
dza

Sirds un asinsvadu anatomija un fizioloģija

Sirds — cilvēka vissvarīgākais orgāns — sastāv gandrīz vienīgi no muskuļu audiem un ir drusku iegarenas formas; viņa atrodas krūšu dobuma priekšpusē, cieši aiz krūšu kaula, un ar savu apakšējo daļu vērsta uz kreiso pusi; apakšā viņa sniedzas līdz sestai ribai, bet augšā — līdz otrai. No vienas puses sirds balstas uz diafragmu, no otras karājas pie galveniem asins vadiem. Sirds stāvoklis var drusku mainīties, sakarā ar ķermeņa un diafragmas kustēšanos, vai stāvokli. No ārpuses sirdi ietērpj plēve, tā sauktā sirds somiņa, sirds maksts (perikardijs), kas sargā sirdi un lielos, no sirds ejošos asins vadus. Sirds maksts sastāv no divām, vienu pret otru vērstām plāksnēm. Ārējā plāksne ietver kā kādā kapselē un apakšā ir saaugusi ar diafragmu. Iekšējā plāksne cieši piekļaujas sirds muskuļiem. Starp sirdi un sirds maksti paliek tikai maza starpa, kuņā atrodas nedaudz tīra, skaidra šķidrums — sirds maksts ūdens; tas pasargā sirdi no berzēšanās pukstot.

Priekšpusē, no sirds platā gala lejup iet viegla rievā, kuņā pret sirds šauro galu atliecas uz otru pusi un pa to iet atkal augšup, apvelkot sirdij it kā riņķa līniju apkārt. Šī rievā gareniski dala sirdi kreisā un labā pusē. Sirds iekšpusē rievai atbilst bieza, muskuļaina starpsienu, kuņā dala sirdi divos dobumos: labā un kreisā. Otra — dziļāka—rievā iet šķērsām, perpendikulāri pirmai, un iedala sirdi augš- un apakšdaļā: augšējo sauc par priekškambari, apakšējo — par kambāri. Tā tad sirds sadalīta četrās daļās.

Labajā sirds pusē tiek sadzītas netīrās, kermenī izlietotās tumšzilās vēnu asinis, kuņā caur plaušu artēriju plūst uz plaušām un tur, plaušu kapilāros-alveolās (gaisa pūslīšos), uzņemdamas skābekli, pārvēršas artēriālās asinis. Te viņas pieņem gaiši-sārtu krāsu un atgriežas pa plaušu vēnu kreisā priekškambarī. Nu asinis ir nogājušas mazo asinsriņķošanas ceļu, kuņā sākas labā kambārī un beidzas kreisā priekškambarī. Tāpēc labo sirds pusi sauc par „plaušu sirdi“. No kreisās sirds puses asinis tiek sadzītas ķermeņa galvenā artērijā — aortā (kreiso sirds pusi sauc par aortas sirdi) un no šejienes pa visiem aortas atzarojumiem aizplūst uz ķermeņa augšējiem un apakšējiem orgāniem, nonākot atkal ļoti smalku sazarojumu tīklā — kapilāros (matu veidīgās dzīslīnās), kur pārvēršas venozās asinis; kapilāri pamazām atkal savienojas lielākos asins vados — vēnās, pa kuņām atgriežas labajā priekškambarī. Nu asins nogājusi lielo asinsriņķošanas ceļu, kuņā iesākās kreisā kambārī, ved caur visiem ķermeņa orgāniem un izbeidzas labā priekškambarī.

Katra sirds puse sadalās sirds kambarī un priekškambarī. Sirds kambaris ieņem sirds apakšējo daļu, un viņa sienas ir biežākas par priekškambara sienām. Sirds dobumi iekšpusē izklāti ar gludu, spīdīgu, plānu plēvi, tā saukto endotēliju, kuŗa pāriet lielo asins vadu iekšējā plēvē. Priekškambari sastāv no istā priekškambara un viņa tukšā turpinājuma, t. s. sirdsaustiņas. No katra priekškambara ved diezgan liels caurums (venozais) kambarī, un no kambara tāds pats caurums (artēriozais) — artērijās. Katra kambara caurumā atrodas slēdzēji jeb vārstuļi, kuŗi stāv visciešākā sakarā ar sirds darbības mēchanismu un atgādina pumpja vārstuļus; vārstuļi iekārtoti tā, ka asinis var plūst tikai vienā virzienā. Pie venozā cauruma piestiprināts pa labi trīsvīru (trislēvarainais) vārstulis (Tricuspidalis), pa kreisi — divvīru vārstulis (divlēvarainais) — Mitrālis). Pie viņa vaļējās malas un pie tās, kuŗa pavērsta pret kambari, atrodamas vairākas cīpslas, kuŗas atiet no konusveida muskuļiem; šie muskuļi paceļas no kambara sienām. Artēriozos caurumos ir kabatveida vārstuļi.

Kas attiecas uz sirds pumpja mēchanismu, tad jāsaka, ka sirds pastāvīgi atrodas ritmisku kustību stāvoklī. Vispirms savelkas abi priekškambari un apm. 0,1 sekundes laikā iedzen asinis abos kambaros. Tad savelkas abi kambari (0,3 sek. laikā) un iedzen asinis artērijās. Pēc tam iestājas miera brīdis (0,4 sek.), pa kuŗu laiku sirds atrodas atslābuma stāvoklī. Tā tad sirds pārmaiņas ieņem gan aktīvu, gan pasīvu stāvokli. Maiņa starp šiem abiem stāvokļiem norisinās 60—80 reizes minūtē. Pa atslābuma laiku priekškambaros pa vēnām ieplūst asinis, pēc kam atkal sākas sirds kambaru un priekškambaru savilkšanās. Tā tas iet visu cilvēka mūžu, bez pārtraukuma. Sirds savilkšanos sauc par sistolu, bet atslābumu par diastolu. Sistolas laikā sirds dzen asinis no sevis ārā, bet diastolas laikā asinis tiek it kā uzsūktas priekškambaros no vēnām, bet kambaros no priekškambariem.

Sirds un pulsa sitienu skaits ir padots dažādām pārmaiņām. Bērniem, sevišķi pirmos dzīvības gados, pulss ļoti ātrs, 120—140 sitienu minūtē. Sievietēm pulss ātrāks, nekā vīriešiem. Muskuļu darbība, barības uzņemšana, temperatūras paaugstināšanās — viss paātrina sirds darbību. Cilvēkam ejot un kustoties, pulss darbojas ātrāk, nekā kad cilvēks ieņem guļošu stāvokli. Uz pulsu atsaucās arī katrs dvēseles pārdzīvojums: bailes, uztraukums, dusmas u. c. No otras puses, slimīga sirds darbība iespaido cilvēka gara stāvokli.

Pulsa jeb asins vadi iesākas ar diviem galveniem stobriem. No labā sirds kambara iet plaušu artērija, kuŗa dalās divos zaros (katrai plaušai savs); šie divi zari dalās tālāk tik ilgi, kamēr pārvēršas kapilāros. No kapilāriem asinis atgriežas kreisā priekškambarī (mazais asinsriņķošanas ceļš). No kreisā kambara iziet aorta jeb ķermeņa artērija, kuŗa izsūta pulsa vadus uz kaklu, galvu, rokām, krūšu un vēdera dobumu. Zemāk viņa sadalās labā un kreisā gurnu vadā, kuŗi abi atkal dalās tālāk.

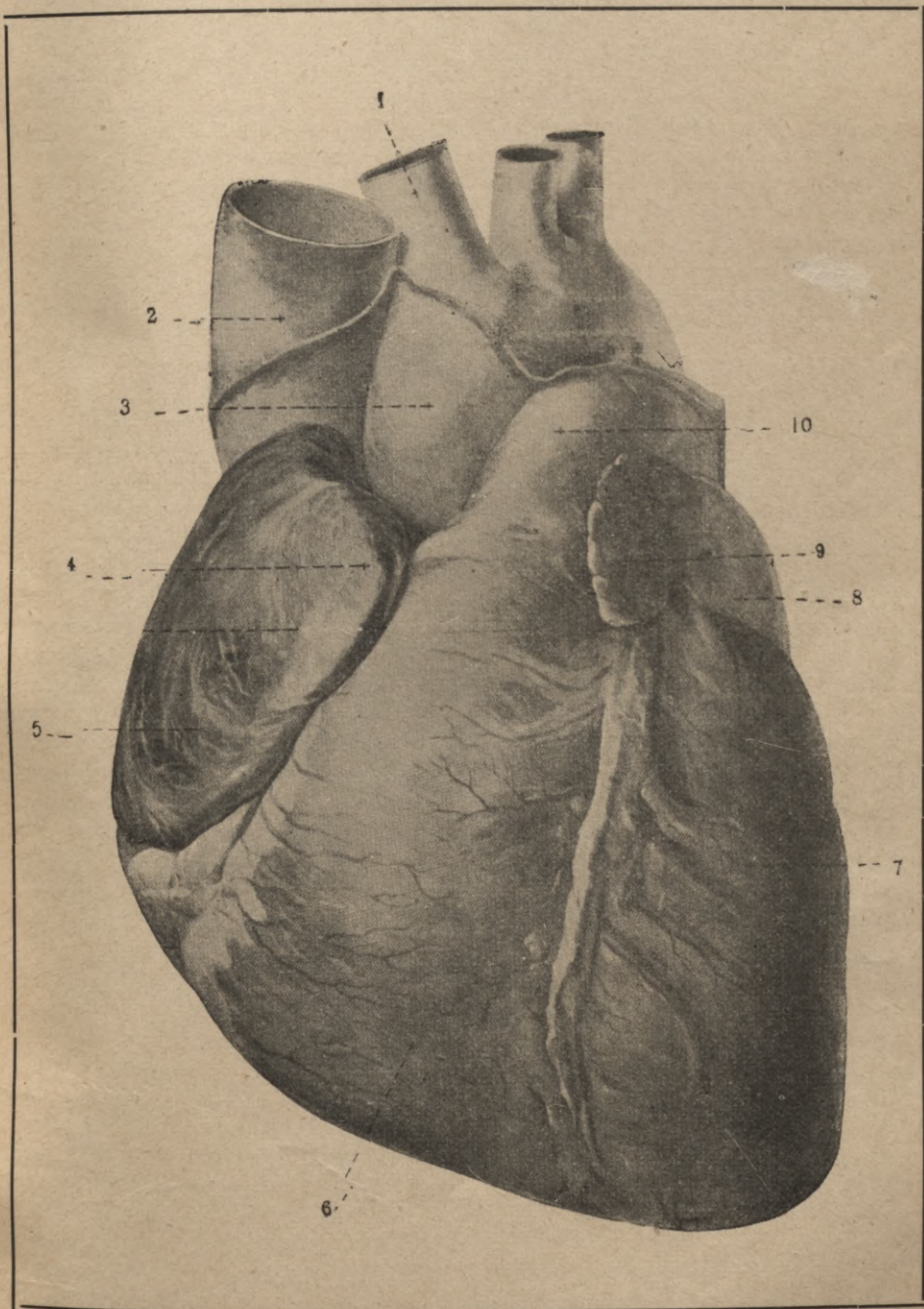
Jo tālāk artērijas aiziet no sirds, jo tās tiek sīkākas, līdz kamēr beidzot pārvēršas biežā kapilāru tīklā. No kapilāriem asinis iet pa vēnām atkal uz sirdi vairākos stobros, kuŗi ieiet labā sirds

pari.
 bie-
 klāti
 riet
 istā
 No
 ram-
 ijās.
 stāv
 amp-
 ienā
 (tris-
 tulis
 , ku-
 atiet
 baža

 sirds
 s abi
 kam-
 asinis
 laiku
 eņem
 āvok-
 riekš-
 kam-
 nūžu.
 lābu-
 a, bet
 o vē-

 inām.
 40 si-
 skuļu
 - viss
 arbo-
 su at-
 dus-
 lvēka

 n. No
 (kat-
 ārver-
 riekš-
 kreisā
 vadus
 viņa
 āk.
 lz ka-
 asinis
 sirds

Sirds no priekšpuses un no augšas skatoties.

- 1) Bezvārda artērija. 2) Augšupkāpjošā dobjā vēna. 3) Augšupkāpjošā aorta. 4) Sirds austiņa pa labi. 5) Sirds priekškambaris pa labi. 6) Sirds kambaris pa kreisi. 7) Sirds priekškambaris pa kreisi. 8) Sirds austiņa pa kreisi. 9) Sirds austiņa pa kreisi. 10) Plaušu artērija.

pi
ka
m
pa
—
vē

tr
as

do
asi
me
liņ
Bē
vē
ka
nas
sto
not
ma
lies
mīg
un

kup
ķin
Ņhe
bek
cija
glo

žād
in i
pat
mo
ar v
ir „
veid
asin

tus,
ir li
citi
stop
pār

priekškambarī. Augšējā vēna uzsūc asinis no galvas, kakla, rokām un krūtīm (izņemot plaušas un sirdi), bet apakšējā — no ķermeņa apakšdaļas. Viņa uzņem arī asinis no vēdera orgāniem un, par visām lietām, gremošanas orgānu vēnas, kuņu kopējais stobrs — vārtu vēna — iziet cauri aknām un ieiet caur aknu vēnām dobajā vēnā.

Asinis (Haema)

Asinis sastāv no liela daudzuma asinsplazmas un šūniņām: eritrocītiem jeb sarkaniem asinsķermenīšiem, leikocītiem jeb baltiem asins ķermenīšiem un trombocītiem.

Sarkanie asins ķermenīši ir mazas apaļas plāksnītes, bez kodoliņiem, un attīstas kaulu smadzeņu sarkanā audumā. Normālās asinis sastopami tikai nobrieduši, bezkodolaini sarkanie asins ķermenīši, bet kaulu smadzenēs — negatīvie asins ķermenīši ar kodoliņu — eritroblasti. No eritroblastiem attīstas eritrocīti. Bērniem kaulu smadzenes ir viscaur sarkanas, bet pieaugušiem pārvēršas dzeltenā taukā vielā, izņemot plakanos kaulus (ribas, krūšu kaulu, galvas kausa kaulus), kur tās visu cilvēka mūžu ir sarkanas. Novirzoties no normas, dzeltenās kaulu smadzenes garajos stobrveida kaulos var atkal pārvērsties sarkanā audumā, kā tas notiek pie dažām grūtām asins slimībām, — sevišķi pie progresīvās mazasinības. Sarkanie asins ķermenīši var rasties arī aknās un liesā. Viņu lielums ļoti vienāds: ja nē, tad tas norāda uz kādu slimīgu norisi. Vienā kubikmilimetrā ir apm. $4\frac{1}{2}$ —5 miljoni sarkano un 5—8000 balto asins ķermenīšu.

Sarkanos asins ķermenīšos ir asins krāsviela — hemoglobīns, kurš sastāv no olbaltuma vielas un dzelzi saturošā hematīna. Ar ķīmisku iedarbību hemoglobīns viegli pārvēršas kristālos. Viņam (hemoglob.) piemīt spēja ķīmiski pie sevis saistīt atmosfēras skābekli un, asinīm riņķojot, atdot to citiem ķermeņa audiem oksidācijai. Ja asinis maz sarkano ķermenīšu, tad pamazinās arī hemoglobīna daudzums.

Sarkanie asins ķermenīši var arī pārveidoties un izvērsties dažādās patoloģiskās formās: poikilocitos, anisocitos, mikrocitos, makrocitos, megalocitos u. c. Par patoloģisku jāsauc arī sarkano asins ķermenīšu pārpildīšanās ar hemoglobīnu. Ja viņos hemoglobīna maz, tad šādu stāvokli apzīmē ar vārdu „hipochroms”, bet ja daudz, tad saka, ka asins ķermenīši ir „hiperchromi”. Sarkaniem asins ķermenīšiem ir savs noteikts veids un lielums, tā kā mikroskopā ne tikai var atšķirt cilvēku asinis no kustoņu asinīm, bet arī kustoņu asinis vienas no otrām.

Baltos asins ķermenīšos izšķir trejādas asins šūniņas: limfocītus, leikocītus un monocītus. Pirmie rodas limfatiskos audos, kādi ir limfu dziedzeros, liesā, kaulu smadzeņu substancē u. c. Leikocīti rodas no mieloiskā auduma, kurš pie nobrieduša organisma sastopams tikai kaulu smadzenēs. Baltie asins ķermenīši pastāvīgi pārvietojas un ceļo pa visu ķermeni.

Trombociti ir mazas šūniņas, nenoteiktas formas, bez kodoliņiem.

Pašas asinis ir drusku sīksts, lipīgs, necaurredzams, alkāliski reaģejošs šķidrums ar 1,055 specifisko svaru, ar 38,5° temperatūru (pēc Celsija), — savādi-salkanas smaršas un sāļi-saldenas garšas. Asins sastāv no ūdens, olbaltuma vielām un šķiedraudiem, taukiem, tauku skābēm, vīnogu cukura, dzelzs, krāsvielām un sevišķi sāļiem (vāramā sāls, ogļskābais natrijs, kaļķi). Bez tam asinīs ir arī gāzes (slāpekļis, skābeklis un ogļskābe). Asiņu vairums cilvēkā atkarīgs no vecuma, ķermeņa konstitūcijas, temperamenta u. t. t.; pie pieaugušiem asiņu svars var būt 4½—5 kg., tā tad asinīm mēram 1/13 daļa no ķermeņa svara. Ļoti resniem cilvēkiem asiņu relatīvi mazāk, ar ko izskaidrojama viņu ne visai lielā enerģija un vājā ķermeņa pretošanās spēja attiecībā pret ārējiem iespaidiem.

Ja asinis tiek no dzīslas izlaistas kādā traukā, tad no tām kāpi tvaiki, kuņus aukstā gaisā var skaidri saredzēt. Pēc 2—14 minūtēm asinis sarec, top sīkstākas, recekļa veidīgas, tad arvien cietākas un cietākas, līdz beidzot (pēc 12—40 stundām) sadalas 2 daļās: cietā un šķidrā vielā. Šķidrumu sauc par asins serumu, tas ir bāli dzeltenīgs un satur olbaltumu un asins sāļus. Cieto vielu sauc par placentu un tā sastāv no šķiedraudiem un asins ķermeņiem.

Asins sagatavošana (sangvifīkācija) var notikt tikai ar gremošanas un elpošanas procesa palīdzību; no barības asinis iekļūst vielas, no kuņģam sastāv viss ķermenis; no gaisa asinis (elpošanas procesā) uzņem skābekli, bez kuņģa nav domājams ķermenī tā sauktais „degšanas” process. Bet asinīm jāizraida no sevis arī vecās, nederīgās vielas un jāiztīras, jāatjaunojas. Šī iztīrīšanās notiek: 1) caur plaušām, kuņģam izraida no ķermeņa ogļskābi un ūdeni; 2) caur nierēm, kuņģam izdoņ ūrīnvielas un ūdeni; 3) caur ādu (sviedriem) un 4) pa daļai caur aknām (žults). Arī asins elementi padoti līdz cilvēka dzīves galam nepārtrauktai maiņai; sarkanie asins ķermeņi ar laiku iznīkst, un rodas jauni; viņu dzīvības laiks ap 2—3 mēneši. Tad tie iznīkst liesā un aknās; no asiņu krāsvielas aknas izstrādā žults krāsvielu.

Jāsaka, ka pie daudzām slimībām asinis ierodas sevišķas vielas. Tā, piem., ar sifilitiķu asinīm var izdabūt reakciju, kuņģam iespējama pie veseliem cilvēkiem. Tā ir tā dēvētā Vasermana reakcija. Dažu infekcijas slimību gadījumos asinīs atrod slimības cēloņus — bacillus, kuņģam var asinis izaudzēt arī mākslīgi. Tā, piem., bacillus, malārijas izsaucējus, var atrast asinīs, ja pēdējās tiek noņemtas slimniekam izmeklēšanai pa lēkmes (augstas temperatūras) brīdi. Bacillus, tifa izsaucējus, arī var atrast asinīs, ja asinis noņemtas no tifa slimnieka kādu laiku pēc slimības sākšanās. Pie pēdējām slimībām ir pat iespējams, pateicoties daudziem žādām izmeklēšanām, konstatēt, ar kādu tifu saslimis izmeklētais patients (vēdera tifs, paratifs a, paratifs b). Sevišķi pēdējā laikā ļoti redzamu vietu ieņēmusi, pie diagnozes noteikšanas, asins izmeklēšana. Lielu ievērību griež uz sevi tā sauktā asins ķermeņu nosēdināšanas reakcija: noņemtās asinis tiek samaisītas ar dažiem noteiktiem šķidrumiem (reaktīviem), ielietas trūbiņās un, se-

kojot asins ķermenīšu nosēšanās laikam, var spriest, vai ķermeni slimības process ir, vai nav, vai pēdējais uzlabojas jeb pasliktinājas.

Daži autori domā, ka asins grimšanas reakcija ir aizrādījums arī uz daudzām citām slimībām, kā, piem., ļaundabīgiem audzējiem (vēzi.) Lielu lomu spēlē arī tā sauktā asins aina (sarkano, balto, hemoglobina u. c. asins sastāvdaļu skaitliska noteikšana), pēc kuras viegli spriest, vai izmeklējamās asinis ir slimības pazīmes, vai nav, un vai izmeklējamais ir mazasinīgs, bālasinīgs, vai pilnasinīgs. Tie sirds slimībām asinīs pavairojas ūdens daudzums. Drudža gadījumos asins sarec ātrāk, nekā normālā stāvoklī.

Asinis tek pa artērijām un vēnām. Artēriju sienas sastāv no 3 audu kārtām: ārējā kārtā ir šķiedraina, vidējā sastāv no muskuļiem un elastīgiem saišķaudiem, bet iekšējā (endotēlijs) — no plakanām šūnām. Vidējā kārtā muskuļi sakārtoti gareniski un gredzenveidīgi. Artēriju sienas ir ļoti biezas un ļoti elastīgas. Patēicoties muskuļiem, artērijas var savilkties un izplesties.

Vēnas ir asins vadi, pa kuriem riņķo vēl no oglekļa neatbrīvojušās asinis. Vēnu sienām arī ir trīs kārtas, tikai vidējā no tām nav bieza, tāpēc vēnu sienas vispār plānas un maz elastīgas. Vēnu iekšpusē atrodas kabatveida vārstuļi, pa 2 kopā. Vārstuļi iekārtoti tā, ka asinis var tecēt tikai uz sirds pusi, bet ne otrādi.

Beidzot jārunā arī par kapilāriem. To sienas ir ļoti plānas, jo sastāv tikai no endotēlija.

Artērijas atrodas dziļi miesā; ja artēriju gadas ievainot, tad asinis plūst no viņas strūklām un ļoti grūti apturamas. Tas tāpēc, ka artērijās asinis tek zem liela spiediena. Asinis tiek sadzītas artērijās ar spēku, un artēriju sienas savēloties atkal spiež uz asinīm. Vislielākais spiediens ir aortā; tālākā asins riņķošanas ceļā šis spiediens pakāpeniski kritas un vēnu beigās noiet līdz nullei. Spiediena krišanās izskaidrojama ar to, ka, artērijām sadaloties, asiņu gultne arvien paplašinās un vislielāko platību sasniedz kapilāros. Artērijas vairs nav tik pilnas asinīm, tiek mazāk izplestas un attīsta mazāku spiedienu uz asinīm. Vēnās asins grūdiens nemaz vairs nav manāms. Bez tam vēnu gultne ir vēl daudz plašāka, jo vēnu ir vairāk kā artēriju. Ja gadas ievainot vēnu, tad asinis plūst pa vēnu daudz lēnāk un mierīgākā straumē, kā no artērijām.

Nemot vērā asiņu spiediena dažādību, mums tagad saprotams, kāpēc artēriju sienas biežākas kā vēnu sienas.

Asiņu tecēšanas ātrums nav visos asinsvados vienāds. Aortā un resnākās artērijās asinis tek visātrāk, — piem., aortā ar ātrumu ap 30 cm. sekundē. Kapilāros šis ātrums ir mazliet lielāks par $\frac{1}{2}$ cm. sekundē, tā tad 50 reizes lēnāks, nekā aortā.

Sirds maksts iekaisums

(Pericarditis)

Sirds maksts iekaisums, kā patstāvīga slimība, nāk reti priekšā; pa lielākai daļai, cēlonis te ir: sirds saspiešana, sirds maksts ievainojums u. c. Dažos gadījumos tomēr nav iespējams atrast nekāda taustāma iemesla. Tādās reizēs runā par reimātisku sirds maksts iekaisumu. Visvairāk šis iekaisums ierodas, kā citu slimību (akūtā locekļu reimatisma, chroniskā jeb Braita nieru iekaisuma, infekciju slimību (visvairāk tuberkulozes), dzemdēšanas drudzā, — asins saindēšanas, — retāk šarlaka, masalu, tifa, kreisās starpribu plēves iekaisuma, sirds vārstuļū kaites, barības vada iekaisuma u. c.) pavadoņi.

Sirds maksts iekaisums ir jaunības un spēka gadu slimība, lai gan pie gadījuma tā var parādīties arī pie vecākiem cilvēkiem. Visbiežāk te ir darīšana ar ūdeņaina šķidruma rašanos sirds maksts dobumā. Abas sirds plāksnes pārklājas ar šķidru audu masām, sirds maksts izplešas. Šķidrums var būt arī pūžņainas dabas (pie asins saindēšanas un pūžņainā drudzā, pūžņainā ribu plēves iekaisuma u. t. t.) un pat asiņains — pie tuberkulozes.

Vieglākos gadījumos iekaisums attīstas, bez kā slimnieks justu sevišķu grūtumu, bet bieži vien iekaisumu pavada drudzis, spiediens un sāpes sirds apkārtnē, sirds daudzīšanās, ātrs pulss, bailu sajūta, elpas trūkums, — īpašības, kuŗas norāda uz sirds darbības traucējumiem. Caurmērā šie simptomi nav sevišķi raksturīgi. Sirds maksts iekaisumu var konstatēt tikai ārsts, izmeklējot sirdi ar taustīšanas, izklauvēšanas un izklausīšanas palīdzību.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Sirds maksts iekaisums visos gadījumos jāuzskata, kā smaga slimība. Viņa prasa no slimnieka pilnīgu mieru, sevišķi tad, kad sākumā subjektīvā slimības izjūta vēl vāja. Līdzekļiem, kādus šinīs gadījumos lieto, vai nu jāierobežo iekaisums, vai jāatbalsta sirds darbība. Pirmam nolūkam lieto ilgstošas ledus kompreses (pūsli) uz sirds, tad vēl asins izsūkšanu ar dēlēm, plāksterus vai iepindzelēšanu ar joda tinktūru. Šķidrums samazināšanai noder sviedrējoši un urīnu dzenoši līdzekļi. Ja šķidrums uzsūksana novilcinās un iestājas draudoši simptomi, tad sirds maksts jāiztira no šķidrums ar trokāra (ķirurgisks instruments) palīdzību, operatīvā ceļā. Tāda operācija nav nemaz tik bīstama, kā dažam varbūt izliekas. Pat sirds ievainojumiem reti kad mēdz būt ļoti smagas sekas; protams, trokāru lietojot, jāņem vērā slimnieka stāvoklis. Lai samazinātu pulsa darbību un stiprinātu sirdi, lieto galvenā kārtā Digitalis, — protams, ne citādi, kā ar ārsta ziņu. — apm. $\frac{1}{2}$ —2 stundas, pie kam kājas uz 2 stundām ietin 20° C. kompresēs (atdzīvinošās).

Homeopātija. Pie patstāvīgā sirds maksts iekaisuma galvenais līdzeklis ir Aconitum 3. Parasti pēc viņa lietošanas drīz pāriet

sāpes, elpas trūkums un sirds daudzīšanās, un slimnieks sāk svīst. Ja pēc 12—24 stundām tomēr nebūtu iestājusies nekāda pārmaiņa, ja sirdī arvien dzirdams berzēšanās troksnis, sirds pagurst, un elpa top arvien īsāka, — tad jālieto *Spigelia anthelmia* 3. vai, ja pastāv durstošas sāpes, *Bryonia alba* 3.; ja trokšņi pazūd, bet elpas trūkums vēl arvien mocošs, un pulss ātrs un mazs, — jāķeras pie *Digitalis* 2; ja pulss mazs, tukšs, izlaiž pa sitienam, un ja sirdij nav spēka: *Arsen. alb.* 3.

Pie chroniska sirds maksts iekaisuma tiek ieteikts *Hepar sulf. calc.* 3. un *Calcar. carb.* 3.; pie iekaisuma reimatiskas formas: *Asclepias tuberosa* D. E. Taisni šiem slimniekiem jāievēro vislielākais miers, jāguļ gulū un jāizsargas no visiem psihiskiem traucējumiem; barībai jābūt spēcinošai, lai sirds varētu strādāt.

Dabas dziedn. Ja kājas aukstas, tad pie tām jāliek siltas, slāpējā dvielī ietītas pudeles, kuņas jānoņem pēc kāju sasildīšanas. Arī karsta kāju pelde var būt noderīga. Drudža gadījumos jārikojas, kā teikts attiecīgā nodaļā (par drudzi, karstumiem u. tml.). Jāizvairas no augsta pagalvja. Noder visa ķermeņa un $\frac{3}{4}$ ietinums, pārmaiņus ar sausiem kokvilnas vai vilnas aplājiem uz sirds, — apm. $\frac{1}{2}$ —2 stundas, pie kam kājas uz 2 stundām ietin 20° C. kompresēs (atdzīvinošās).

Sirds maksts ūdenstūska (Hydrops cardiacum)

Veselā stāvoklī sirds maksts satura apm. 1 ēdamkaroti skaidra šķidruma. Ja šķidruma uzkrājas vairāk, bez kā parādītos kādi iekaisuma simptomi, tad jārunā par sirds maksts ūdenstūsku. Viņa nav patstāvīga slimība, bet gan vispārējās ūdenstūsкас pavadone. Slimības iemesls tāds pat, kā pie vispārējās ūdenstūsкас: novājināšanās slimības, vai tādas, kas noved pie asins pārūdeņošanās, kā tīfs, tuberkuloze, vēzis, sirds, nieru un plaušu slimības u. c. Slimība citādi maz atšķiras no parastā sirds maksts iekaisuma, — te trūkst tikai sirds blakus trokšņu, jo maksts nav iekaisusi. Slimības gaita atkarīga no galvenās slimības. Ja ir izredzes novērst šo pēdējo, tad var arī cerēt uz sirds maksts ūdenstūsкас izzušanu.

Retāki tie gadījumi, kad sirds makstī uzkrājas asins, kāda aneirisma plīsums, vai sirds ievainojuma (piem., ar lodi) dēļ. Tad sirds makstī var iekļūt arī gais. Abi stāvokļi ir ārkārtīgi bīstami un ātri noved pie nāves.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Par sirds maksts ūdenstūsкас ārstēšanu var domāt tikai tad, ja vēl ir cerība izārstēt arī vispārējo ūdenstūsku. Tā tad — pie ārstēšanas jāņem vērā galvenā slimība. Zem apstākļiem, ārstēšanu var atbalstīt sviedrēšanās, pastiprināta ūrina dzišana un zarnu darbības norēgulēšana. Var gadīties, ka sirds maksts jāiztukšo ar punktācijas palīdzību. — Visbiežāk mēdz dot *Digitalis*, *Coffein*, *Strophanthus* u. tml. sirds darbības uzlabošanai.

Deviena lielumu un zāļu vajadzību var noteikt tikai ārsts. Ļoti bieži pie aprakstītā stāvokļa labu iespaidu dara visiem pazīstamās lapu vai pētersiļu tējas. —

Homeopātija. No vispārējiem ūdenstūskas līdzekļiem visvairāk jāieteic Arsen. alb. 4—5 un Veratrum. alb. 3. Tomēr nav ieteicams pieturēties pārāk ilgi pie viena un tā paša līdzekļa, ja nav manāma labošanās. Vēl var ieteikt: Apocynum canabinum 3. un Kali carbon. 3.

Dabas dziedn. Bīlcs ieteic stingri ieturēt diētu un pie visa pārējā rīkoties tā, kā teikts nodaļā par sirds maksts iekaisumu. Plātns ieteic to pašu ārstniecības veidu, kā pie vispārējās ūdenstūskas. Kas attiecas uz gaisa uzkrāšanos sirds makstī, tad te jāievēro tas, kas teikts nodaļā par sirds maksts iekaisumu. Tikai uz sirds liekamās kompreses (22—25° C) nedrīkst būt nomierinošas, bet gan atdzivinošas.

Sirds iekšējās plēves iekaisums (Endocarditis)

Akūtais iekaisums. Jāizšķir 1) vieglā labdabīgā un 2) ļaundabīgā iekaisuma forma. Pirmā bieži iestājas akūtā locekļu reimātisma gadījumos, pēc šarlaka, masalām, tifa, difterīta, tripera u. c., arī pēc nieru iekaisuma. Viņa mēdz pāriet chroniskā formā un top par sirds vārstuļu kaites visbiežāko iemeslu. Arī chroniskam iekaisumam var būt akūtas sekas. Ļaundabīgā forma ir ļoti grūta slimība ar bēdīgu gala iznākumu (tomēr ne vienmēr); viņa ir viena no asins saindēšanās blakus parādībām un var iestāties akūtu infekciju slimību gadījumos (dzemdēšanas drudzis u. c.).

Labdabīgā forma var pastāvēt ilgu laiku bez kādām sevišķām ārējām pazīmēm. Arī locekļu reimātisma gadījumos viņa nebūt neliek sevi vienmēr manīt ar spiedienu sirds apkārtņē, nenormālu sirds darbību, elpas trūkumu u. c. Visas šīs pazīmes var pavisam izpalikt. Pa lielākai daļai, sirds iekšējās plēves iekaisuma labdabīgo formu atklāj tikai ārsts pie izmeklēšanas. Simptomi te var būt tik dažādi un nenoteikti, ka lasītājam grūti būs šo slimību (tāpat, kā gandrīz visas sirds un plaušu slimības) konstatēt.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Lai novērstu varbūtējo bēdīgo iznākumu, jāgriežas pie ārsta.

Pirmais noteikums: pilnīgs miers. Ļoti ieteicams ledus pūslis, ja vien slimnieks to panes. Ledus aizkavē iekaisumu un norēgulē sirds darbību, novēršot pārāk ātro sirds pukstēšanu un ar to savie noto baiļu sajūtu. Spēcīgiem slimniekiem ledus pūšļa vietā var

likt sinepju plāksteri, dēles u. t. t. Dažreiz, sevišķi elpas trūkuma brīžos, jāpielieto morfijs. Ar drudža līdzekļiem jāapietās uzmanīgi, jo tie, pa lielākai daļai, saindē sirdi. Nekaitīgākais no tiem ir chinīns. Ja sirds vāja, pulss nekārtīgs, mazs, ātrs, — tad var noderēt Digitalis, kuŗu dodot, vienmēr jābūt uzmanīgam; jo pie lielākas asins vadu pārkaļķošanās, pēdējais var izsaukt asins vadu trūkšanu (sevišķi smadzenēs), kā arī pie atkārtotās lietošanas var būt par iemeslu pat lielai sirds pukstienu skaita samazināšanai (komutātais iespaids). Nemot vērā augšā sacīto, ieteicams vienmēr siki informēt ārstu par agrāk lietotām zālēm. Pēkšņs sirds vājums prasa baldriāna tinktūras, Liq̄or ammon. anis., kamparu, ēteru u. c. —

Homeopātija. Kamēr sirds darbība ļoti strauja, pulss pilns un ciets, tikmēr pie abām slimības formām noder Aconitum 3. Ja iestājas sirds trokšņi, tad jāņem Spigelia 3, kas sirdi nomierina; pie šī līdzekļa tad nu jāpieturas ilgāku laiku. Vēl var minēt: Colchicum autumnale 3., ja sirdī dur, ja ir drudzis, ja seja, rokas un kājas aukstas; 2) Cannabis sativa 3. pie spiedošām, krampjveidīgām sāpēm sirdī, nekārtīgas, straujas sirds darbības un maza, ātra pulsa; 3) Kalmia latifolia 3., ja sirds dauzīšanās savienota ar lielām bailēm, — locekļu reimatisma gadījumā; 4) Lobelia inflata 3., ja vēl pievienojas sirds maksts iekaisums; 5) Kali carbonicum 3., ja krampjveidīgās sāpes pavada liels elpas trūkums (plaušas pārpildītas asinīm). Tādā gadījumā bieži der arī Arsen. alb.

Dabas dziedn. Pie sirds plēves iekaisuma Bilcs ieteic to pašu, ko pie sirds muskuļa iekaisuma, bet Plātens — akūtā drudža un sirds maksts iekaisuma ārstēšanas paņēmienus.

Sirds iekšējās plēves chronisks iekaisums

Sirds vārstuļu kaites

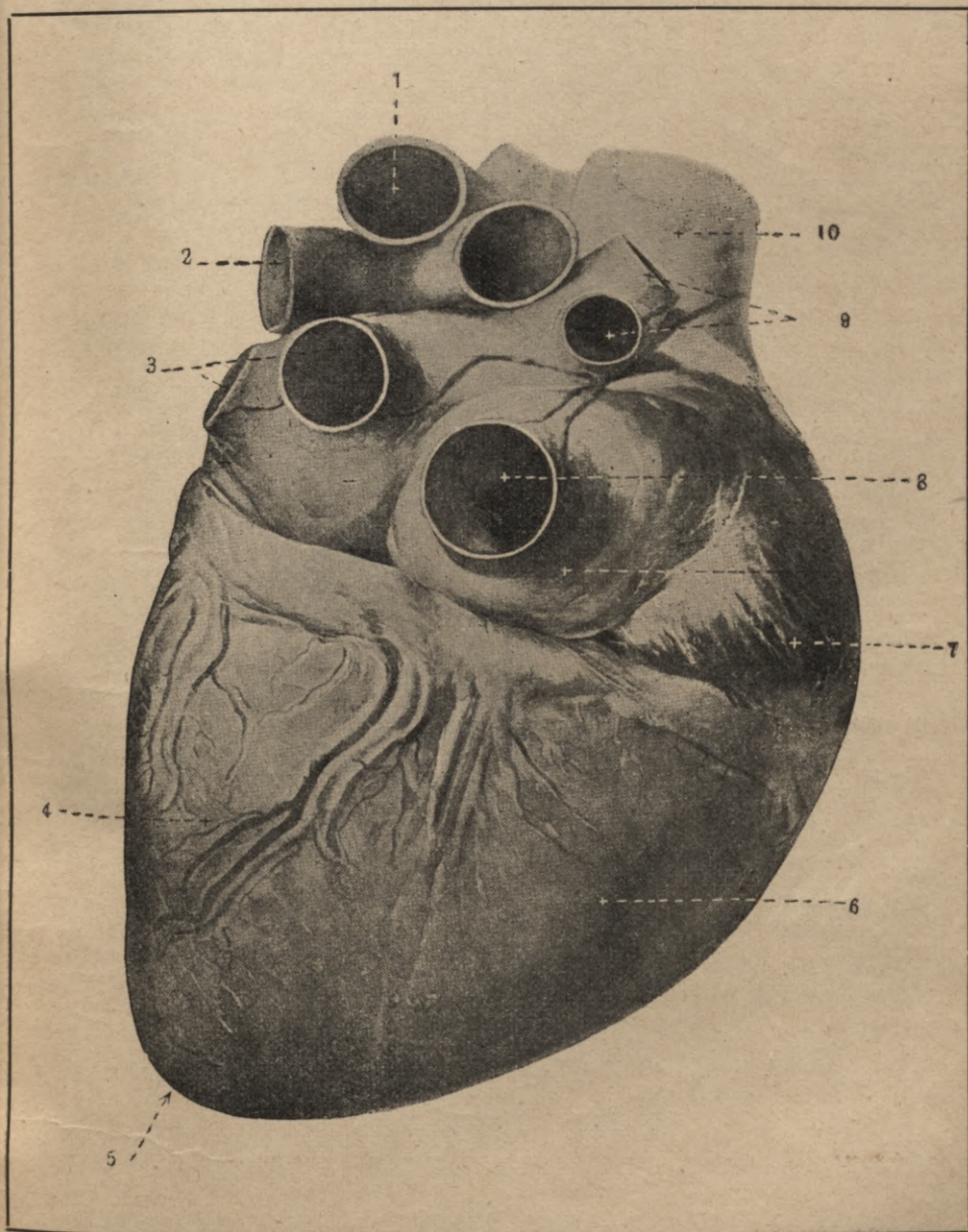
Sirds vārstuļu kaites, vai, īsāki sakot, sirds kaites pa lielākai daļai rodas no akūtā sirds plēves iekaisuma, pa kuŗa laiku sirds vārstuļos izceļas saišķaudiem līdzīgi sabiezējumi, sarukumi, saaugumi un kaļķa nogultnes. Viss tas aizkavē vārstuļus, izpildīt viņu dabiskās funkcijas — asins riņķošanas regulēšanu — un traucē asins kustību sirdī. Līdz ar to, protams, cieš vispārējā asins riņķošana, un visā ķermenī manāmas šī traucējuma smagās sekas. Citos gadījumos lieta grozās ap chroniskiem slimības procesiem, kuŗi noved pie tādām pašām vārstuļu pārmaiņām. Kā šādu pārmaiņu iemeslus var minēt: pārmērīgu ķermeņa piepūlēšanu, chronisku saindēšanos ar alkoholu un tabaku, sifilisu, ģikti, asins vada sienīņu chronisku iekaisumu un chronisku nieru kaiti. Dažas sirds slimības var būt iedzimtas, un ir ģimenes, kuŗas pastāv sevišķa dispozīcija uz saslimšanu ar sirds vārstuļu kaitēm. Šīs kaites var uzņākt katrā vecumā, tomēr visvairāk tās parādās kopā ar locekļu reimatismu, starp 18.—40. dzīvības gadu. Pie sievietēm sirds slimības parādās samērā biežāk, nekā pie vīriešiem.

Katrs sirds vārstulis tikai tad spēj izpildīt savu uzdevumu, ja tas 1) atveras istā laikā un dod asinīm brīvu ceļu, un 2) istā laikā cieti un pilnīgi aizveras, lai aizkavētu asins plūšanu atpakaļ, nepareizā virzienā. Pārmaiņas sirds vārstuļos (chroniski iekaisumi u. t. t.) traucē šo funkciju. Ja vārstuļos notiek sarukšanas (saraušanās) process platās, vaļīgās vārstuļu malās, — ja cīpslas saīsinājas un aizkavē lēvarveida vārstuļu pilnīgu izplešanos, tad sirds vārstulis vairs nespēj aizvērties (insuficiences). Ja vārstuļu lēvari saaug, sabiezē, pārkalķojas u. t. t., tad vārstuļi zaudē savu elastību un nostājas asins straumei pretim, kā stīvs, ciets riņķis, caur kuru asinīm jāizlauž ceļš ar varu (stenoze).

Tādi kavēkli rada asins riņķošanā ievērojamus traucējumus. Augšpus saslīmušās vietas (t. i. pa straumi augšup) uzkrājas asins, kuņas noplūšana pa dzislām tiek aizkavēta. Ķermeņa asins vadi pārpildās asinīm, kamēr aiz saslīmušā vārstuļa — sirds dobumā un artērijās — asiņu pavisam maz. Asins vadu pārpildīšanās asinīm traucē iekšējo organu darbību. Sākumā sirds vēl ir spējīga piemēroties jauniem apstākļiem un pastiprina darbu atsevišķās nodaļās, vispār strādā pastiprinātā kārtā, cenšamās novērst asins cirkulācijas traucējumus. Lai uzņemtu lielāku asins daudzumu, izplešas ne tikai sirds nodaļas, bet arī tuvākie asins vadi (dilatācija, sirds paplašināšanās). Pastāvīgi izpumpējot uzkrājušās asinis, sirds muskuļi top biežāki un spēcīgāki; vispār, katra muskuļa pastiprināta darbība izsauc muskuļa substances pieaugumu (hipertrofija, sirds palielināšanās). Par laimi, sirdij ir tik daudz spēka, ka tā kādu laiku var uzņemties pastiprināto darbu, pārvar šķēršļus, izlīdzinā (kompensē) trūkumus un uztur normālu (apmēram) asins cirkulāciju (kompensēta sirdskaite). Dažs labs slimnieks, neskatoties uz sirds kaiti, jūtas ilgu laiku pilnīgi labi. Jā, ir pat iespējams sasniegt diezgan lielu vecumu, ja vien izdodas novērst visu, kas var izsaukt sirds muskuļa pamirumu; šāds pamirums var iestāties ļoti ātri, ja jau tā nodarbinātai sirdij uzdod vēl lielākus, nepiemērotus darbus; tad spilgti parādās traucētas asins riņķošanas simptomi un iestājas, tā sauktais, kompensācijas traucējums. Vispār, ja sirdij ilgāku laiku uzstāda pārspilētas darba prasības, tad sirds drīz atsakās klausīt, pagurst un atslābst. Slimības procesam turpinoties, vārstuļu kaite arvien pieņemas spēkā, tā kā beidzot sirds nervozie un muskulozie elementi neatbalsta sirds darbību, — asins riņķošanas traucējumi arvien vairāk liek sevi manīt, un beidzot slimniekam jāiet bojā (Dekompensētā sirdskaite). Sirds kaiti var konstatēt tikai ar sirds apkārtnes izklauvēšanas un izklaušīšanas palīdzību.

Dažas sirdskaites, kā jau minēts, var pastāvēt ilgu laiku, bez kā slimnieks tās justu, kā, piem., aortas vārstuļu slēgšanās nespēja (aortas insuficiences); kamēr slimnieks ved mierīgu dzīvi, bez pārpūlēšanās un uztraukuma, tik ilgi šī kaite viņu nemaz netraucē, vai arī parādās tikai zināmos gadījumos.

Nav jādomā, ka pirmie slimības simptomi tūlīt nozīmē sirds kaiti. Nereti tie mēdz būt pavisam vispārējas dabas; slimnieks zēlojās par gremošanas traucējumiem, galvas sāpēm, reiboni u. t. t. Tikai ar kārtīgu izmeklēšanu var atrast šo simptomu galveno cē-

Sirds no mugurpuses, aplūkojot no apakšas

- 1) Aortas loks. 2) Plaušu aortas nozarojums pa kreisi. 3) Plaušu vēnas pa kreisi. 4) Sirds kambaris pa kreisi.
 5) Sirds apakšgals. 6) Sirds kambaris pa labi. 7) Sirds priekškambaris pa labi. 8) Lejup ejošā dobjā vēna.

lo
e
p
p
s
t
t
s
s
r
t
k
p
v
p
t

ic
s
g
u
li
a
n
p
le
a
p
s
v
k
k
p
k
v
N

ja
to
ja

rã

li
rã
dã
gã

loni — sirdi. No pirmiem raksturīgākiem simptomiem jāmin īsa elpa. Viņa iestājas diezgan agri, un dažādi uztraukumi un ķermeņa pārpūlēšana to pavairo tā, ka tā kļūst par vienu no mocošākām parādībām. Iemesls: plaušu asins vadu pārpildīšanās asinīm; asins sastrēgums aizkavē asins riņķošanu caur plaušām un gāzu maiņu tajās. Tam visam bieži vien pievienojas gaisa vadu katarrs. Vēlākās stadijās, īpaši pie kreisās, vēnozās sirds ieejas sašaurināšanās (mitrālstenoze) pastāvīgā plaušu pārpildīšanās attīsta tā saukto sirds kaites plaušu. Plaušu sīkākie sazarojumi ievērojami paplašinās un samazina plaušu pūslīšu iekšējo telpu, tā pavairojot elpas trūkumu. Var uzņakt arī asins kāss. Ja nu attīstās krūšu un vēdera dobuma ūdenstūska, vai plaušu pamirums, tad elpas trūkums var kļūt neciešams. Dažreiz viņš izpaužas arī sirds astmas lēkmju veidā un izskaidrojams ar pēkšņi uznākošiem sirds atslābumiem. Tieši ar sirdi stāv sakarā tāds simptoms, kā sirds dauzīšanās.

Ja ogļskābi saturošās, vēnozās asinis vairs nevar netraucētas iekļūt labā sirds pusē, tad asins sastrēgums izpaužas zilganā izskatā. Kamēr sirds vēl spēj veikt pastiprināto darbu, tikmēr zilganumu (ap lūpām, nāsīm, vaigiem, nagiem) pa lielākai daļai var uztvert tikai ārsta acs. Vēlāk tas redzams katram, sevišķi, ja arī lielie kakla asins vadi top zili. Katrs asins sastrēgums noved pie asinaina izskatā plaušu sazarojumos, kuŗš, ja to vairs neaizskalo limfa, uzkrājas audos un rada ūdenainu satūkumu. Vispirms tas parādās ādā (ādas ūdenstūska) un sevišķi tur, kur ir vaļēji audi, piem., acu plakstos, ap viriešu dzimuma orgāniem, — vai arī tur, kur viņa izcelšanos sekmē mehāniskas dabas apstākļi, piem., gurnos un ceļos, jo te asins sastrēgumu pavairo ķermeņa smagums. Jo vairāk sirdī rodas kompensācijas traucējumu, jo vairāk pieņemas tūska. Beidzot tā pārņem ne tikai ādu, bet arī krūtīs un vēdera dobumu. Locekļu ūdenstūska kavē kustības, krūšu un vēdera tūska pavairo elpas trūkumu, pa daļai saspiežot plaušas, pa daļai paceļot uz augšu diafragmu un sašaurinot krūšu kurvja telpu. Kad tūska pieņem plašākus apmērus, slimnieka stāvoklis top nožēlojams, jo nav iespējams ne kustēties, ne elpot. Nāve tādos gadījumos jāuzskata tikai, kā slimnieka atpestītāja,

Sirds vārstuļu kaites ārstēšana, pa lielākai daļai, nav iespējama tāpēc vien, ka nevar vairs izlabot vārstuļos notikušās anatomiskās pārmaiņas. Vienīgais, ko vēl var darīt, ir: kompensācijas traucējumu aizkavēšana, protams, līdz zināmam mēram.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vispirms jāievēro, ka sirdsslimiem neder ne pārāk aukstas, ne karstas peldes.

Ārstēšana ar zālēm, pa lielākai daļai, ir nevajadzīga, jo nav līdzekļu, ar ko varētu dziedēt pašu pamata kaiti. Vienīgais, ko varētu ņemt palīgā, ir vispārēji spēcīnāšanas līdzekļi, kā chinīna un dzelzs preparāti, vai arī tādi, kas uzlabo slimnieka ēstgribu un organisma vielu maiņu, kā piem., dažādas rūgtas vielas.

Chroniskas sirds kaites, pa lielākai daļai, tiek ievērotas un nodotas ārsta ziņā tikai tad, kad slimo jau sāk apgrūtināt elpas trūkums u. t. t. — un kad jau stipri izvirzījušies, tā sauktie, kompensācijas traucējumi.

Kad dažādie slimības simptomi jau liek sevi manīt, tad pirmais un svarīgākais noteikums ir: absolūts miers; vislabāk būs, ja slimnieks liksies gultā. Galvenās zāles, kuņas neapsaubāmi iespaido sirds darbību, un kuņām netiek līdz neviens no jaunākiem un visjaunākiem ārstniecības līdzekļiem, ir Digitalis (Sarkanā uzpirkste). Mazos devienos viņai piemīt īpašība, samazināt pulsa sitienu skaitu, līdz ar to pastiprinot katru sirds sitienu un pavairojot asins spiedienu. Līdz ar to tiek pavairota urīna atdalīšanās un novērsti varbūtēji ūdenstūsiskas simptomi. Digitalis reti dod pulvera, vai zirnīšu veidā; visieteicamāk no tā sagatavot uzlējumu (1,0—1,5 uz 150 ūdens, ik 1—2 stundas pa ēdamkarotei). Nedrīkst aizmirst, ka Digitalis nav vienkāršs, nevainīgs „mājas līdzeklis“. Sirdskaite var būt nonākusi tik tālu, ka Digitalis iespaids jau tieši kaitīgs; tad pulsa sitienu skaits var noslidēt zem normas, tapt nevienāds, vājš, — vispārējā sajūta var ļoti pasliktināties, — var uzņakt ne laba dūša un vemšana. Šis parādības uznāk dažreiz pavisam pēkšņi. Digitalis drīkst dot tikai ar ārsta ziņu. Daži slimnieki Digitalis nespēj ieņemt, vai arī nepanes. Lai uzlabotu šo zāļu garšu, tām mēdz piejaukt konjaku, pipārmētru eļļu u. tml., vai arī pielieto klistieru veidā. Katrā ziņā, jautājums, vai Digitalis drīkst lietot, vai nē, — jāizšķir tikai ārstam.

Lai novērstu ūdenstūsiku, jāuzlabo nieru darbība. Šim nolūkam noder, tā sauktie, diurētiskie, urīnu dzenošie līdzekļi: etiškābais kālijs, boraksa vīnakmens, kalomels, diurētīns, ūrīnu dzenošas tējas u. c. Šie līdzekļi darbojas dažreiz pārsteidzoši — labi, bet tikai pirmā slimības stadijā; ja slimība ieilgusi, tad par vēlu tos lietot. Uzkrājušos ūdeni var izsūkt punktācijas ceļā.

Pret elpas trūkumu, sevišķi ja tas uznāk lēkmju veidā, dažreiz noder sinepju aplikāmie, karstas kompreses uz krūtīm, karstas roku un kāju peldes ar sinepju miltiem, smiltīm, pelniem u. t. t. Dažreiz lēkmi atvieglo arī stiprāki caurejas līdzekļi (Folium Senae). Chloroforma vai amilnitrita (3 pilieni uz kabatas lakatiņa) ieelpošanai, nav gandrīz nekāda labuma, un šādi līdzekļi jālieto ar vislielāko uzmanību. Lēkmju saīsināšanai un atvieglošanai visnepieciešamākais līdzeklis ir morfījs, ar apdomu lietots zemādas iešļircinājumu veidā.

Ja sirds pukstēšana top apgrūtināta, — ja sirds apkārtņē sāpes, kuņas pavairojas elpas trūkuma brīžos, — tad dažas dienas jāievēro pilnīgs miers un atturēšanās no ikdienas darba. Uz sirds jātura ledus pūslis un jārūpējas par kārtīgu caureju. Vispār, pie sirds slimībām nedrīkst ielaist vēdera aizcietējumus. Kā labi caurejas līdzekļi iedarbojas ungāru apenta, Fridrichshalles rūgtais ūdens, Valmieras minerālūdens u. c. Ieteicams pielietot, tā sauktās, „sirds pudeles“ — no skārda vai gumijas; viņas piepilda ar aukstu ūdeni, vai ledu un nes uz sirds, pakārtas saitē ap kaklu. Pēkšņi iestājušos sirds vājumu apkaņo ar baldriānu, stipru vīnu, kamparu, ēteru u. c., ar ādas kairināšanu sirds apkārtņē

un pakausī uz kakla (sinepju plāksteris, spirts u. c.). Ēstgribas trūkums un gaisa vada katarrs vislabāk novēršams ar sirds darbības un asins cirkulācijas uzlabošanu. Kas attiecas uz pārējo, tad sk. gaisa vada katarrs. kuņģa zarnas katarrs u. c. —

Homeopātija. Kompensācijas traucējumu gadījumos jālieto: Digitalis purp. 2 dil.; labs pie sirds dauzīšanās, žņaudzējiem, spiediena un sāpēm aknu apvidū, paātrināta, nevienāda, stipra, pilna pulsa, pamazinātas ūrīna noiešanas, — un īpaši ja vidus vārstuļi ir ar defektu; tālāk, pie asins pieplūduma aknās, plaušās, — ja visi šie simptomi iestājas akūti. Chronisku traucējumu gadījumos jāieteic Ferrum carbon. 2 tr. (pie mazasinīgiem), Gefion 3—6 dil. (pie sastrēgumiem aknās). Ļoti noder Kalmia latifolia 2, ja kompensācijas traucējumi savienoti ar vāju, mazu, nekārtīgu pulsū, sirds vājumu, bālu seju un galvas sāpēm, spiedienu aknu apvidū, lielu elpošanas trūkumu un ne visai pazeminātu ūrīna noiešanu.

Dabas dziedniecība. Bilcs aizliedz lietot alkoholu un vispār ieteic uzņemt maz šķidruma; jālieto viegla, nekairinoša barība, jāatturās no dzimuma kopdzīves. Kas attiecas uz ūdens terapiju, tad te vietā tikai visvieglākie veidi, — piem., 2 reizes nedēļā vispārējā nomazgāšanās ar 15°C. remdenu ūdeni, 2 reizes pelde 30—32°C., apm. 3—5 min., 2 reizes kāju pelde, mainot ikkatru minūti no 38°C. uz 19°C.; pie sirds dauzīšanās aukstas vai dzestras kompreses uz sirds. Uzmanību tvaika peldes (pirts lāvas) lietošanā!

Plātens atļauj ātru, remdenu apmazgāšanos, pilnas, pus-, vi-dukļa — un sēdus peldes uz īsu laiku (apm. 2—3 min.). Apmazgāšanu un nosausināšanu izdara ļoti viegli, tikko pieduroties — it kā pie slimas vietas, un šī procedūra jāizdara otrai personai. Lai izvairītos no vēdera aizcietējumiem, jāēd vairāk augļu un skrotētu graudu (miežu) maizes.

Kneipa paņēmieni: apmazgāšanās gultā, staigāšana basām kājām, 2 reizes nedēļā ceļgalu aplējums, 2 reizes puspelde. Sk. arī „Sirds dauzīšanās”, „Taukā sirds” u. t. t.

Sirds muskuļu iekaisums (Myocarditis)

Daudzos sirds slimības gadījumos iestājas tādi paši traucētas asins cirkulācijas simptomi, kā pie sirds vārstuļu kaites, — un tomēr ne slimnieku izmeklēšana, ne arī vēlāk liķa sekcija, neuzrāda sirds vārstuļos nekādas anatomiskas pārmaiņas. Izrādās, ka sirds darbību traucē kāda slimīga norise pašā sirds muskulī.

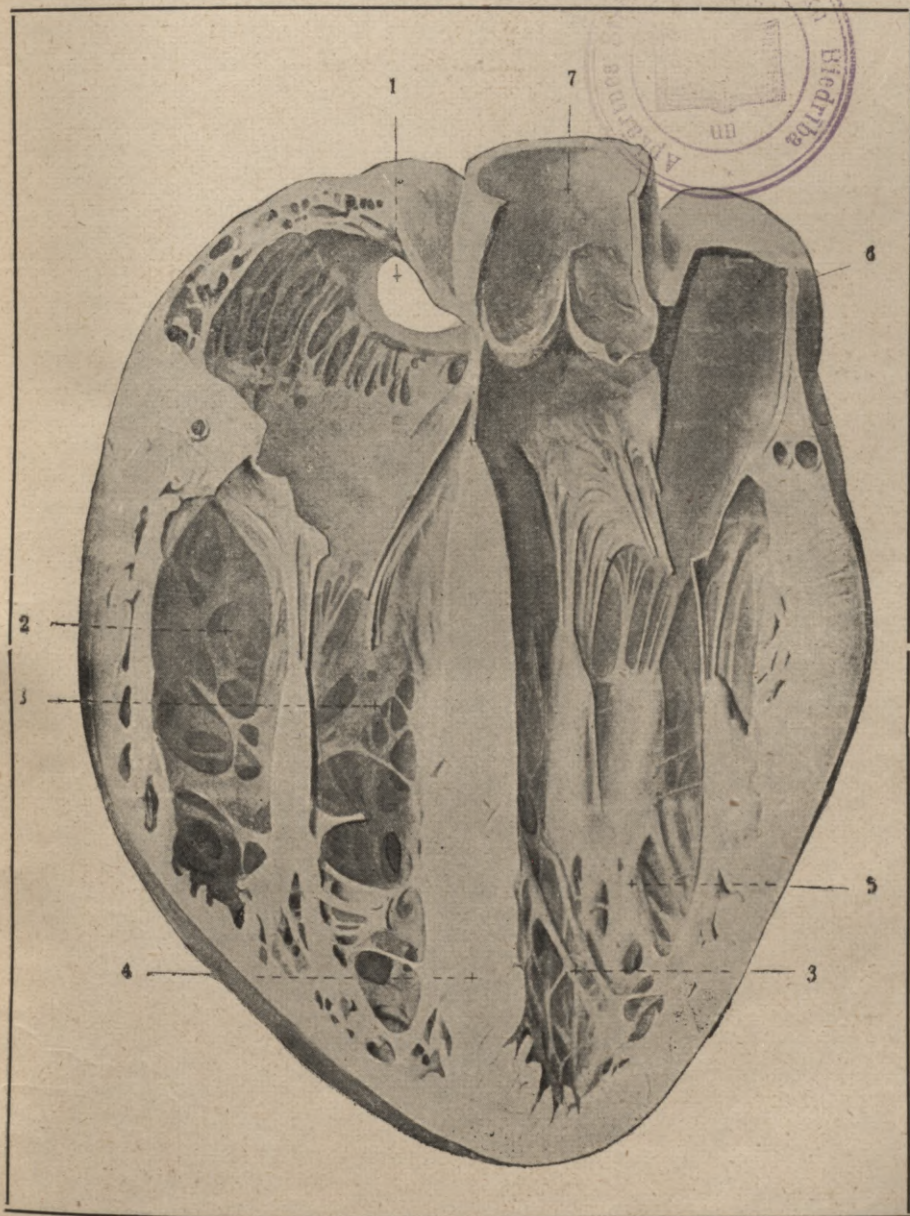
Kā iemeslu sirds muskuļu iekaisumam un sirds vājumam min visas infekciju slimības, akūto locekļu reimātismu, tīfu un sevišķi differitu. Pēdējais sacel ļoti smagus un ilgstošus traucējumus, pat tad, ja tas parādijies ļoti vieglā formā. Sirds muskuļu iekaisumam par iemeslu uzskata arī sirds maksts un sirds iekšējās plēves iekaisumu, — tad vēl visas tās slimības, kuņas kavē barības un skābekļa uzņemšanu, kā — plaušu kaites, ilgstošus asiņojumus,

sirds asins vadu saslimšanu, kāda tā mēdz būt pie sirmgalvjiem, — sifilisu un chronisku vai akūtu saindēšanos (piem., ar fosforu, alkoholu u. c.). Chroniska, pārmērīga alkohola lietošana un pārāk „laba“ ēšana var tikt par pilnu tiesību uzskatītas, kā viens no galveniem sirds muskuļu iekaisuma iemesliem. Ar vārdu sakot, te runa iet par visiem tiem gadījumiem, kuŗi gan tieši kaitē sirds muskuļu barošanai, gan nelabvēlīgi iespaido visa ķermeņa barošanu un prasa no sirds muskuļa pastiprinātu darbību.

Slimības gaita mēdz būt ļoti lēna, — chroniska. Slimības simptomi uzpeld tikai pamazām. Pie vismazākiem ārējiem iespaidiem, vai mērenas ķermeņa pārpūlēšanas, slimie sūdzās par sirds dauzīšanos, baiļu sajūtu krūtīs un īsu elpu. Dažreiz uznāk vispārējs, uzkrītoši pēkšņs vājums, slimnieks nogurst ļoti ātri, nav priecīgs, jūtās nespējīgs strādāt kaut kādu fizisku vai garīgu darbu. Pamazām simptomi top nopietnāki, un iestājas taisni tās pašas traucētās asins cirkulācijas parādības, kā pie sirds vārstuļu kaites (sk. to): elpas trūkums, astmas lēkmes, sastrēgumi pavēderes organos, ūdenstūska u. t. t. Labāki periodi mainās ar sliktākiem. Izārstēšanās varbūtība pa lielākai daļai izslēgta. Sirds beidzot pagurst tiktāļu, ka iestājas pēkšņs sirds vājums. Ja slimība pievienojas akūtām kaitēm, kā, piem., difterītam, tad pie jauniem cilvēkiem ir iespējama relatīva izārstēšanās, vismaz — sirds darbības pielāgošanās sirds muskulī notikušām pārmaiņām. Tomēr — nav izslēgts pēkšņs sirds pamirums, kuŗš var iestāties, neskatoties uz visjaukāko acumirkliġo labsajūtu. No vienas puses, sirdī var pastāvēt pat ilggadīgas rētas, bez kā sirds darbība tiktu traucēta. Sirds var pieciest diezgan lielu sirds muskuļu substances iztrūkumu un to aizvietot ar pastiprinātu darbību.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Traucētas sirds muskuļu barošanas akūtās formas ārstēšanai jāierobežojas ar to, ka jāmēģina novērst pats traucējums un apkarot draudošās sirds vājuma briesmas, ierosinot sirds darbību ar kairinošiem līdzekļiem (sk. sirds vārstuļu kaites). Pie chroniskās formas galveno lomu spēlē higiēniski-diētētiskais dziedniecības veids. Jānoregulē sirds slimnieka nodarbošanās un ēšana, jāizvairās no katra smaga darba un katras pārlicīgas muskuļu kustības; tomēr nav jāaizmirst, ka mērena ķermeņa kustība ir nepieciešama kārtīgas asins riņķošanas uzturēšanai. Arī garīgā darbā jāievēro mērenība. Jāizsargās no katra uzbudinājuma, uzbudinošiem ēdieniem un dzērieniem (kafijas, tējas) un tabakas. Alkohola lietošana ļoti jāierobežo. Vasarā jāuzturas svaigā gaisā, vislabāk uz laukiem vai kalnos, tāļāk no trokšņa, ikdienas dzīves un ikdienas rūpēm. Ieteicama apmešanās Kārļsbādē, Nauheimā, Homburgā, Kisingena, Marienbādē u. c. (pie mums — Ogrē, Siguldā un taml.), sevišķi tad, ja sirds vājums savienots ar sirds aptaukošanos un vāju vielu maiņu. Jābrīdina no vieglprātīgas badošanās vai attaukošanās iesākšanās uz savu roku! Sirds traucējumi, īsa elpa un nervozitāte ir bieži vien pārlicīgas aptaukošanās simptomi, un pate sirds var būt pavisam vesela. Bet ja sirds aptaukošanos pavada

Paplašināta sirds, pāršķelta, no priekšpuses skatoties

- 1) Lejup ejošā dobajā vēnā. 2) Labais sirds kambaris. 3) Sirds audi. 4) Abeju sirds kambaru starpsienas muskulis. 5) Kreisais sirds priekškambaris. 7) Augšupkājpošā aorta.

siro
žas
šar
das
gib
šar
pie
šar
Ka
var
Va
lija

da
dzi
pu
kor
žos
dzi
noš
gad

star
stēs
sva
vin
diju
pēc

Si

sim
pap
pat
lai
snie
sird
past
mēr
jiem
un
das
siba

sirds muskuļu vājums, tad barošanās un attaukošanās sekas izpaužas daudz spilgtāk. Tāpēc pirms minēto ārstēšanās veidu uzsākšanās jāliek sevi izmeklēt un pa visu dziedināšanās laiku jāatrodas ārsta uzraudzībā, lai novērstu varbūtējos sarežģījumus. Pēkšņi ģīboņi un spēka sabrukums prasa slimnieka horizontālu novietošanu ar galvu uz leju, kājas un rokas jāpaceļ augstāk, lai asinis pieplūstu smadzenēs. Kādos gadījumos jāpielieto mākslīgā elpošana, kairinoši līdzekļi, morfijs u. t. t., to var izšķirt tikai ārsts. Kas attiecas uz ūdenstūskas un citu simptomu novēršanu, tad te var rīkoties tāpat kā sirds vārstuļu slimības gadījumos (sk. t.). Var tikai pieminēt, ka dažreiz lielu svētību atnes ilgāka joda kalcija vai arzēna lietošana.

Homeopātija. Ārstēšanās veids saskaņā ar to, kāds minēts nodaļā par sirds vārstuļu kaitēm.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic akūtos gadījumos 1—2 atdzīvinošus $\frac{3}{4}$ — vai pilnus ietinumus, pie aukstām kājām siltas pudeles, vai arī sviedrēšanos gultā, — abos gadījumos atsevišķas kompreses uz sirds; pēc tam vispārēju nomazgāšanos. Lēkmju brīžos nomierinošas 22—25° C. kompreses uz sirds vienā laikā ar atdzīvinošiem kāju un ikru tinumiem. Miers, svaigs gaiss, nekairinoša barība, kārtīga caureja, gulēšana pie atvērta loga; chroniskos gadījumos sevišķa stiprināšanās vai badošanās diēta.

Kneipa paņēmienu līdzīgi tiem, kuŗi minēti nodaļā par ribu starpu plēves iekaisumu. Plātenis uzsver pamatu slimības ārstēšanu un šaubīgos gadījumos ieteic stiprināšanās diētu, mieru, svaigu gaisu, vieglu barību, remdenu apmazgāšanos, naktis atdzīvinošus vidukļa un kāju ikru tinumus, ķermeņa masāžu, sāpju gadījumos nomierinošas kompreses uz sirds un klistieru (20—25° C), pēc tam mazus, aukstus klistierus (18—20° C).

Sirds palielināšanās un paplašināšanās, sakarā ar sirds pārpūlēšanu

(Dilatatio cordis)

Nereti pie slimniekiem skaidri izpaužas kāds sirds kaites simptoms. Vēlāk sekciņa uzrāda sirds sienu sabiezējumu un sirds paplašināšanos, bet pie vārstuļiem un sirds muskuļa nav nekādu patoloģisku pārmaiņu. Sirds muskuļa sabiezējums pa lielāku daļu rodas kreisā kambarī (dažreiz abos). Sirds visā visumā var sasniegt ievērojamu lielumu. Tādu sirdi apzīmē ar vārdu „vērsa sirds” („Alus sirds“). Pati sirds nav slima. Te runa iet tikai par pastiprinātu sirds darbību, kuŗai par iemeslu parasti mēdz būt pārmērīga ķermeņa piepūlēšana. Šāda kaite parasti attīstas pie kalējiem, atslēdzniekiem, nesējiem, kalnos kāpējiem, riteņbraucējiem un smagatlētiņiem (vispār arī pie cilvēkiem, kas pārspīlēti nododas sportam). Gadu no gada sirdij tiek uzstādītas palielinātas prasības, un rezultātā — sirds top pārpūlēta. Arī pastāvīga pārēšanās

un pārdzēšanās te var spēlēt ievērojamu lomu. Ar sirds paplašināšanos slimo lielā mērā aptaukojušies indivīdi un, par visām lietām, lieli alus dzērāji. Liels barības kvantums pavairo asins spiedienu un līdz ar to arī sirds darbību. Ķermeņa aptaukošanās arī iespaido asins riņķošanu. Minchenē (bet tāpat arī dažā labā citā vietā) šī afekcija bieži novērojama pie alus dzērājiem, kuŗi katru dienu iepumpē sevī 4,5, 8 un pat 10 litru alus; tur tā sauktā „Minchenes alus sirds“ ir ikdienišķa parādība. Pie sirds muskuļa bojāšanās sava daļa vainas uzskrojama arī alkoholam. Un beidzot — arī daži psihiski iespaidi, uzbudinājumi, rūpes, bēdas un nepatīkšanas iespaido sirdi. Tieksme uz sirds paplašināšanos var būt arī iedzimta. Vesela, spēcīga sirds kādu laiciņu, protams, līdz zināmam mēram spēs veikt to, ko no viņas prasa. Bet beidzot tā sāk pagurt un izvēršas par vāju sirdi. Zem apstākļiem sirds paplašināšanās var attīstīties akūti, — tādā gadījumā, ja vājai sirdij uzstāda pārāk augstas prasības. Akūtu sirds paplašināšanos sastopam pie kareivjiem pēc ļoti nogurdinošiem gājieniem, pēc tifa, plaušu iekaisuma u. t. t. Slimība var pastāvēt ilgāku laiku, bez kā parādītos kādas pazīmes; tās top jūtamas tikai tad, kad sirds jau pagurusi un nevar savu darbu veikt. Sirds vājuma pazīmes (elpas trūkums, nogurums, nervozs nemiers, reibonis, ģibonis, tieksme uz svīšanu, aizcietējumi u. t. t.), var ilgāku laiku uzņakt ļoti mērenā formā, neuzkrītoši. Pēc uzbudinājumiem, ķermeņa pārpūlēšanās u. c., tās pastiprinās un ir ļoti līdzīgas sirds vārstuļu kaites un traucētas asins riņķošanas simptomiem. Kārtīgi ārstējot sirds kaiti, simptomi var atkal pazust, bet parasti tie — agri vai vēlu — atgriežas no jauna. Tomēr, prātīga izturēšanās, rūpīga izvairīšanās no visa, kas kaitīgs, var slimības gaitu novilcināt gadiem ilgi un — vieglākos gadījumos — pat novest pie slimības apstāšanās.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Pie ārstēšanās jāievēro tie paši noteikumi, kādi minēti sirds vārstuļu kaitēs (sk. t.) un sirds muskuļu iekaisuma (sk. t.) gadījumos. Te no svara stiprināt pašu sirds muskuli un novērst tā sauktos kompensācijas traucējumus. —

Homeopātija. Lai nomierinātu sirds darbību, ieteicams *Strophantus hisp.* 2 dil. (1—2 stund. pa 3 pilieni tējk. ūdens), sevišķi pie viegli sakaitinātiem indivīdiem; vājiem un mazasinīgiem noder *Ferrum carb.* 2 tr. Sievietēm, kuŗām pārāk stipra menstruācija, piemērots *Sepia 3*. Ja galvā un plaušās traucējumi (sāpes, grūtums), tad viegli sakaitinātiem indivīdiem jādod *Aconitum 3* dil. Ja sirds dauzas pēc garīgas pārpūlēšanās vai pēc kafijas un alkohola lietošanas, — tad jāņem *Nux vomica 3* dil.; ja sirds dauzīšanās uzņāk pēc dūsmām: *Chamomilla 3*; ja sirds dauzās un galvā migrēnai līdzīgas sāpes: *Sepia 3*. Paliēkošāku iespaidu (ja labais kambaris palielināts) atstāj *Arsen. alb. 3*, *Plumbum 3*, vai *Ferrum muriat. 3*, *Cuprum 6*, *Platina 6*. vai *Argent. nitr. 3*, retos devienos (3—4 reizes dienā),

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic mieru, pārmaiņus ar mēre-

Sirds maksts iekaisums
(Perikardīts)

Taukā sirds
(Adipositas cordis)

aplāsi-
m lie-
s spie-
o ša-
dažā
ājiem,
tur tā
sirds
olam.
es, bē-
ināša-
e, pro-
Bet
ostāk-
jumā,
papla-
gājie-
vēt il-
tikai
ds vā-
reibo-
lgāku
miem,
sirds
Kār-
arasti
zturē-
gaitu
st pie

di mi-
isuma
n no-
icams
) se-
īgiem
men-
i (sā-
nitum
as un
dauzi-
galvā
abais
errum
urum
ienos
mēre-

nā
va
vai
nā
lid
nā
tig
da
ari
ša
izs
jāu
pie
dz
dze
riņ
pie
dē
vie
lāk
vēl

lēj
sar
sar

var
lēš

gā
tie
pa
at

sir
un
for
dor
bag
pā
Lie
Tā
un
kā

nām kustībām, — nekairinošu barību, svaigu gaisu, gulēšanu pie vaļēja loga, ādas kopšanu (visp. apmazgāšanos un noberzēšanos, vai 30—31° C. peldes, pamazām pārejot uz aukstākām, lai stiprinātu ķermeni). Nakti atdzīvinoši kāju un kāju stilbu ietinumi, līdz ar nomierinošu uzklāju uz vēdera. No rīta stipra apmazgāšanās (sevišķi kājas) vai dzestra noberzēšanās. Lai caureja būtu kārīga, tad ik dienas var ņemt vienu lielu 28° C. klistieri un biežāk dažus mazus, vēsus (15—19° C). Jāpieturas pie stiprinošas diētas; arī tādām personām, kurām spēka diezgan, noder viegla atjaunošanās diēta. Ja sirds muskulis ļoti vājš, tad pietiek ieturēt mieru, izsargāties no ķermeņa piepūlēšanas un uzbudinošiem līdzekļiem, jāuzturas svaigā gaisā, — pa lielākai daļai jāguļ, jāpieturas pie piena diētas (1½— litri dienā) un jāierobežo citu šķidrumu daudzums, lai stiprinātu nekārtīgi darbojošos sirdi. Ja ar šiem līdzekļiem nepietiktu, tad jānēsā „ledus pudele”. Lai veicinātu asins riņķošanu pavēderē un sirds labo pusi atsvabinātu no liela asins pieplūduma, ieteicama pavēderes un visa ķermeņa masāža. Ar pēdējo arī jāsavieno sirds trīcināšana. Ar rokas delnas malu mēdz viegli sist pa krūtīm, pret sirds vietu, reiz par dienu 1 minūti. Vēlāk var iesākt vingrošanu, vispirms vingrinot kāju pēdas un rokas, vēlāk roku un kāju stilbus, un beidzot pašu ķermeni.

Kneips ieteic: 2 reizes nedēļā augšējo lējumu, 2 reizes gurnu lējumu, 2 reizes puspeldi, vienu reizi pilnu lējumu, un blakus visam tam mērenas kustības un atturēšanos no šķidrumu baudīšanas.

Plātenis noliedz aukstu ūdeni (zem 20° C) un tvaiku, jo tie varot novest pie triekas. Pie sirds dauzīšanās ieteicams miers, gulēšana un 26° C nomierinošas kompreses uz sirds.

Var ņemt indifferētas pilnas peldes, vieglu vispārēju nomazgāšanos (katru rītu), izvairoties no stipras berzēšanas (noslaucīties drīkst tikai pavisam viegli, piespiežot palagu pie miesas). Lai panāktu kārtīgu izeju, tad bez klistieriem mēdz vēl lietot 25—28° C atdzīvinošus vēdera un kāju stilbu ietinumus.

Sirds aptaukošanās, taukā sirds

(*Obesitas cordis, Cardiodemia*)

Ar sirds aptaukošanos vai tauko sirdi apzīmē divus dažādus sirds stāvokļus: 1) pavairotu tauku kārtu ap sirdi un 2) paša sirds muskuļa pārtaukošanos. Pirmā forma ir vispārējās ķermeņa aptaukošanās pavaldone (sk. t.), un viņas iemesls ir: kļūdains, nelietderīgs, par daudz bagātīgs ēšanas veids un pārmērīga alkohola lietošana, saistīta ar pārāk mierīgu dzīvi, pastāvīgu sēdēšanu, vāju vielu maiņu u. t. t. Liekās tauku vielas ķermenī nesadeg, bet uzkrājas kā lieks ballasts. Tās nogulstas visā ķermenī, tā tad arī sirdī, īpaši pie horizontālās un vertikālās sirds rievās un sirds pamata. Sirds beidzot ietinas kā kādā biežā tauku makstī. Arī pašām sirds muskuļa šķiedrām

sāk augt tauki pa vidu. Protams, tāda sirds nevar kārtīgi strādāt, jo tauki ierobežo sirds kustības, Otrā forma ir citu slimību (vārstuļu kaites, muskuļa iekaisuma, asins vadu sacietēšanas, sirds plašināšanās un palielināšanās, plaušu slimību, tifa, dzemdēšanas drudža, saindēšanās ar alkoholu, fosforu u. c., mazasinības, dilona, ilgstošu pūžņojumu u. t. t.) sekas. Olbaltumam izzūd, muskuļu šķiedras pārvēršas taukos un top bālas, dzeltenīgas, drupanas, lūztošas un pat pavisam iznikst. Vaina meklējama nepietiekošā skābekļa ieelpošanā vai kādā asins riņķošanas traucējumā. Laja (neārsta) acis sirds aptaukošanās mēdz spēlēt lielāku lomu, nekā tai patiesībā pienākas. Sirds un elpas darbības traucējumi pie aptaukošanās nav nekāda reta lieta, jo tauku kārtā neļauj sirdij brīvi kustēties. Sirdi izklauvējot, dzirdama dobja skaņa. Pulss mazs, nekārtīgs, bet sirds sitieni ir skaidri. Novērojams sirds vājums. Sirds grūdiens top vājš, nejutams, sirds toņi klusāki. Manāma it kā nokavēšanās, aizdambēšanās, īsa elpa, astmatiskas lēkmes, degošas, žņaudzošas sāpes sirds apkārtņē, gaisa vada katarrs u. t. t., citiem vārdiem: tās pašas parādības, kādas mēdz būt pie citām sirds kaitēm. Nereti uznāk triekas veidīgas lēkmes, ar reiboni, gīboni, vemšanu u. c., un sirds pamirums, kuŗš pēc kāda laika var atkal pāriet vai arī novest pie nāves. Pa lielākai daļai, slimība velkas ilgus gadus.

Arstēšanas veidi:

Allopatija. Lielākā daļa simptomu ceļas nevis sirds kaites, bet gan aptaukošanās dēļ, tāpēc jāapkaŗo galvenā kārtā šī pēdējā. Aptaukošanās novēršana var daudzos gadījumos atvieglot sirds darbību. Tā tad — sirds aptaukošanās diētētiskā arstēšana stāv ciešā sakarā ar vispārējās aptaukošanās arstēšanu. Bet noteikti jābrīdina no kļūdainiem, kaitīgiem arstēšanās veidiem. Kas attiecas uz aptaukošanās arstēšanu, tad jaunākā laikā tā izvērtusies netikumā, kuŗš uz visstingrāko apkaŗojams, jo saistīts ar visādu indīgu preparātu lietošanu. Ļoti iemīļotas ir vairogveida dziedzeru tabletes, kuŗas slimnieks mīl ieņemt, kad un kā patīkas, arstēdamies pilnīgi „uz savu roku“ un nemaz nezinādams, kādās briesmās tas dodas. Tā rīkojoties, slimnieks savus taukus iemaina pret nopietnu sirds kaiti, no kuŗas netiek vaļā visu mūžu. Lai atbrīvotu sirdi no taukiem, jārikojas ļoti uzmanīgi, un katrā ziņā te nepieciešama speciālista-ārsta vadošā roka.

Dažādie slimības simptomi apkaŗojami tāpat, kā vispār pie sirds kaitēm, bet sevišķi labu iespaidu dara atpūta, mainot dzīves apstākļus ar vieglu diētisku un higiēnisku režīmu, vieglu sirds līdzekļu lietošanu (skatoties pēc slimības iemesliem un parādībām, kas vislabāk būtu noteicams ārstam). Varam atzīmēt, kā pie sirds līdzekļu grupas var pieskaitīt ne tikai kampara, digitalisa, strophanta preparātus, bet arī fosfora, lecitīna, arzēna u. c. spēcīnūs līdzekļus.

Homeopātija. Galvenie līdzekļi: Calc. carbon. 3 tr., Gefion 3—6, Kali carbon. 3, Arnica 3. Ja īsa elpa un sirds vājums, tad vairāk noder Strophantus hisp. 3, Phosphorus 6, pie triekas veidi-

gām lēkmēm (jāguļ gultā, galvu zemu) noder Camphora 2 (biežos devienos). Ja stāvoklis ietilgst, tad jāņem Ammonium carb. 1. Kaitīgi iedarbojas asins nolaišana. Vēl var minēt Natr. mur., Cuprum, Plumbum, Aurum, Jodum. Tieši uz aptaukoto sirdi iedarbojas: Arnica, Phosphor, Adonis, Kali carb. un Phytolacca.

Dabas dziedniecība. Bilca priekšraksti: Atturība ēšanā, viegla, nekairinoša, sausa barība, uzturēšanās svaigā gaisā, gulēšana pie vaļēja loga un, ja vajadzīgs, spēcīga, higiēniska vingrošana. Kneips ieteic 2 reizes nedēļā „spāņu mēтели“, ik dienas vispārēju apmazgāšanos, bet sevišķi puspeldi; iekšķīgi jālieto kaķiņa ogu, dzelīgās nātras un ašķu (skostu) tēja.

Nervozā sirds dauzišanās

(Palpitatio cordis)

Zem sirds dauzišanās jāsaprot subjektīva sirds kustības sajūta, kuŗu pa lielākai daļai izsauc pastiprināta sirds darbība. Dažreiz šī kustība var būt ļoti traucējoša citu sirds slimību (sirds paplašināšanās, sirds palielināšanās u. c.) pavadone. Bet viņa var uzņakt arī pilnīgi patstāvīgi, bez kā būtu iespējams konstatēt kādas nebūt pārmaiņas pašā sirdī. Tādus gadījumus apzīmē ar vārdu „nervozā sirds dauzišanās“, un šo sirds dauzišanos dažreiz izsauc pat vismazākais nieks, — dusmas, viegls uztraukums, izbailes, ķermeņa kustības, pārāk pilns kuņģis, tēja, kafija, vīns, alus, tabaka, — gulēšana uz kreisiem sāniem u. t. t., — gadījumi, kuŗi uz veselu sirdi neatstāj gandrīz nekāda iespaida. Tā tad — sirds ir slimīgi-jūtīga attiecībā uz ārējiem kairinājumiem. Jā, pat sirds normālā kustība kādreiz liekas būt jau traucējoša. Sirds dauzišanās reti kad turpinājas ilgāku laiku. Viņa uzņak lēkmju veidā, pa kuŗu laiku sirds darbība ir ļoti nekārtīga. Dažreiz sirds dauzas ļoti vētraini un liek drebēt visam krūšu kurvim, artērijas pukst redzamā kārtā, sevišķi pie kakla un deniņos, pulss ir paātrināts, līdz pat 200 minūtē, seja izskatas kā uztūkusi, elpa iet ātri. Dažreiz pēc stipriem sitieniem ņak vesela rinda ļoti ātru, paviršu sitienu, — vai arī sirds, darbotamās caurmērā vidēji stipri un ātri, izlaiž vienu sitienu. Lēkmes brīdī slimnieku moca baiļu sajūta; viņam liekas, ka nāve klāt, tas pat gībst, zaudē samaņu. Dažreiz lēkme pāriet dažu minūšu laikā, bet citreiz tā var turpināties $\frac{1}{2}$ —1 un pat vairākas stundas. Tādos gadījumos slimnieku pēc lēkmēm pārņem neizsakāms nogurums. Slimnieks iegrimst nemierīgā miegā. Lēkmju atkārtosānās ļauni iespaido slimnieka gara stāvokli; slimnieku pastāvīgi moca bailes no lēkmes.

Šī slimība visbiežāk piemeklē mazasinīgus individus, kuŗu nervu sistēma pārkairināta, — tāpat histēriskus, nervozus cilvēkus, — pubertātes laikmetā, sevišķi kad ķermenis ātri aug, — arī pēc pārdzīvojumiem, pēc pārāk steidzīgas alkoholisku dzērienu baudīšanas, pie asinš sastrēgumiem vārtu vēnā, pie aizcietējumiem un ekskrementu sadambējumiem, vājuma sajūtas, nogurdinošām slimībām, dzimumdzīves pārmērībām u. t. t.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Pirmā kārtā jāārstē pati pamata slimība un arī jācensās novērst pārejošus gremošanas un barošanās traucējumus. Mazasinīgiem indivīdiem jādod dzelzs, chinīns un spēcinoša barība (sk. mazasinība, bāluma kaite). Organisma spēcīnāšanu atbalsta viegla vingrošana un individuēla hidroterapija (ūdens ārstēšana). Jāizvairas no uzbudinošām baudu vielām. Tādā ceļā būs panākama drīza uzlabošanās. Pilnasinīgiem jāēd atturīgāk, ne tik daudz, — jālieto dažādi rūgtie ūdeņi un veģetābili caurejas līdzekļi. Histēriskām un nervozām personām jāizsargas no visiem tādiem iespaidiem, kas var izsaukt sirds dauzīšanos.

Pa lēkmes laiku jāatgulstas, jāizturas mierīgi, klusā istabā, — un jāatbrīvojas no visiem traucējošiem apģērba gabaliem. Dažiem slimniekiem paliek labāk, ja tie staigā pa istabu un cenšas novirzīt uzmanību no lēkmes uz ko citu. Ļoti labi iedarbojas aukstas kompreses, ledus uz sirds, — citos gadījumos noder sinepju aplikamie, kāju peldes, siltas kompreses. No iekšīgiem līdzekļiem dažreiz var lietot Digitalis. Der arī tik ļoti pazīstamais baldriāns, ētera vai Hofmaņa pilieni. Vēl mēdz lietot bromu kaliju, sparteīnu un grūtos gadījumos pat morfiju.

Homeopātija. Lai samazinātu lēkmi, jālieto: *Aconitum* 3—6 dil., ja lēkme savienota ar lielu galvas un sejas karstumu, pukstēšanu denīņu dzīslās, spīdošām acīm, lielu spiedienu krūtīs un nemieru, — sevišķi ja tam par iemeslu kādi pārdzīvojumi. Ja sirds darbība ļoti nevienāda, sirds pukstieni gluži kā vilņi, viens pāriet otrā, ja gulot vai saliecoties sirds dauzīšanās top stiprāka, ja sirdi smaguma sajūta un dūrēji: *Spigelia anthelm.* 3—6 dil. Ja pie nervozām, uzbudinātām, histēriskām sievietēm lēkmes atkārtojas katra nieka dēļ: *Gelsemium* 3—6 dil. Ja slimniekam izskats bāls, savītis, kājas un rokas aukstas, gulot sirdij labāk, kustoties sliktāk: *Veratrum album* 3—6 dil.; līdzīgos gadījumos der arī *Camphora* D. 2. dil. Lēkmes brīdī iepilina no pēdējā (*Camph.*) līdzekļa 5 pilienus glāzē, kuŗa pilna ar ūdeni, un ik pa 5—15 min. ieņem 1 tējkaroti no šī maisījuma. Par visiem šiem līdzekļiem pārāks *Strophantus hispidus* 2—3 dil.

Dabas dziedniecība. Vieglākos gadījumos, ja lēkmes iemesls ir bailes, nobīles, alkohols u. c., Bilcs ieteic kājas peldes 31—32 gr. C., uzturēšanos svaigā gaisā, kompreses uz sirds, dzestrus klistierus (ja izeja cieta un zarnās gāzes). Vienmēr jāievēro, vai kājas nav aukstas.

Plātens ieteic vispārēju stiprināšanas diētu. Jādzīvo mēreni, nedrīkst pārstrādāties un pārēsties. Lēkmes gadījumā noder apmazgāšanās ar 20—22 gr. C. remdēnu ūdeni (var apmazgāt tikai kājas vien), aukstas roku peldes un katras 10—15 minūtes nomierinošas kompreses 22—25 gr. C. Ja ar to nepietiek, jāņem pārmaiņus silta kāju un roku pelde, vai arī kāju apakšu pelde ar atdzīvošiem kāju un kāju ikru ietinumiem.

Kneips ieteic vienkāršu (ap 20 gr. C) remdēnu kompresi uz sirds, ietinumu un no rītiem vispārēju nomazgāšanos aplējumu un staigāšanu basām kājām pa ūdeni. Kneips liek lietot sekošo:

1) divkārsī saliktu slapju divēli uz pavēderi; 2) pirmā dienā 2 reizes vispārēju apmazgāšanos; 3) otrā dienā „spāniešu mētelī”; 4) trešā dienā galvas tveicēšanu (tvaika peldi); 5) ceturrtā dienā kāju tveicēšanu, vai arī: vienu nedēļu 3 reizes dienā ik pa 1 minūtei stāvēt līdz kāju stilbiem aukstā ūdenī un arī abas rokas turēt aukstā ūdenī; otru nedēļu 3 reizes naktī tieši gultā ātri apmazgāties ar aukstu ūdeni un vienreiz iet līdz pat padusēm svaigā ūdenī, pus minūtes ilgi, spēcīgi apmazgājot ķermeņa augšdaļu; trešā un ceturrtā nedēļā ikdienas 2 augš- un apakšlējumi un sasildīšanās pēc tam ar darbu vai kustību. Kneips pieraksta lielu iespaidu staigāšanai basām kājām un augšlējumiem, pārmaiņus ar puspeldēm, Iekšķīgi viņš ieteic vājiem slimniekiem, kuriem mazākais nieks izsauc lēkmi, lietot piparmētras, tējas vai pulveņa veidā, vai arī rūtes jeb rūtenes (Ruta graveolens) tēju.

Mājas līdzekļi. Pret histērisku sirds dauzīšanos pie jaunām meitenēm, ja lēkme uznāk naktī ar lielām bailēm, — jāizdzer pirms gulētiešanas 1 glāze svaiga ūdens un jāapmazgā kreisā krūts ar aukstu ūdeni.

Dažiem atnes atvieglojumu malks karsta ūdens. Daži piedziņojumi atkal rāda, ka citrona sula (iekšķīgi) labi iedarbojas lēkmes brīžos. Tādā brīdī iedzerts sodas ūdens aptura lēkmi. Sliktākos gadījumos var uzlikt uz sirds sinepju mīklu, vai ņemt siltas kāju peldes. Mēdz gremot kanēli, ēst piparmētru tabletes, dzert ķiršu lapu tēju. Lai lēkmes neuznāktu naktī, jāizsargās gulēt uz muguras vai kreisā sāna un jāiekārto zems pagalvis.

Sirds krampji (Stenocardia)

Sirds krampji kā patstāvīga slimība parādas reti. Visbiežāk tie pievienojas kādai citai slimībai, sevišķi asins riņķošanas kaitei. Sirds krampji izpaužas pavisam savādās, lēkmju veidīgās sāpēs, kurās iziet no sirds un pāriet citos nervos, sevišķi kreisā plecā, rokās un pakausī. Sāpes pavada liela baiļu sajūta, — iestājas stipra sirds dauzīšanās. Dažreiz pulss ir ārkārtīgi mazs un nevienāds. Par istu elpas trūkumu slimnieks reti kad sūdzas, — neskatoties uz nevienādo elpu. Seja bāla, iekritusi, āda sākumā vēsa un bāla, vēlāk pārklājas lipošiem sviedriem, rokas un kājas aukstas. Lēkmes ilgums var būt dažāds, no pāris minūtēm līdz vairākām stundām. Nereti tā beidzas ar rīstīšanos un pat vemšanu. Pēc lēkmes slimnieks jūtas lielākā vai mazākā mērā slābs, nospiebtā gara stāvoklī, bet citādi pilnīgi vesels. Ne vienmēr lēkmes izbeidzas tik laimīgi. Smagai lēkmei var sekot piepēža nāve, un pie tam tik ātri, ka slimnieks sabrūk jau tajā pašā brīdī, kad sāk sūdzēties par sāpēm un žņaudzošo sajūtu. Tāda lēkme ar pilnu tiesību izpelnījusies sirds triekas vārdu. Citos gadījumos nāve iestājas tikai tad, kad stiprā lēkme ilgusi jau dažas stundas. Protams, šāda slimība var pastāvēt arī gadiem ilgi un izpausties tikai šād un tad pārejošu lēkmju veidā.

Sirds krampji parādas pie visām sirds slimībām: pie organiskām sirds kaitēm, sevišķi pie aortas sacietēšanas, sirds aptaukošanās, sirds muskuļa iekaisuma un, par visām lietām, pie tā sauktās novājinātās sirds, kuŗa zaudējusi darba spēju, pateicoties uzbudinājumiem, ķermeņa pārpūlēšanai, alkohola lietošanai u. t. t. Lēkmi var izsaukt arī pārmērīga tabakas, kafijas un tējas lietošana. Novērots, ka lēkmes uzņāk biežāk ziemā, nekā vasarā; siltā gada laikā tās dažreiz pavisam izzūd. Slimību var iespaidot arī auksts un mitrs dzīvoklis. Kā pārpildīts kuņģis var izsaukt sirds dauzīšanos, tā dažreiz pārēšanās, diētas kļūdas un sabojāts kuņģis var būt par iemeslu sirds krampjiem. Ar viņiem visbiežāk sirgst pārbaroti, aptaukojušies cilvēki, — sevišķi tādi, kas ar lielu patiku nododas ēšanas priekam, citiem vārdiem: dzīvo, lai ēstu. Sirds krampji piemeklē arī mazasinīgas, histēriskas personas un epileptiķus.

Ārstēšanas veidi:

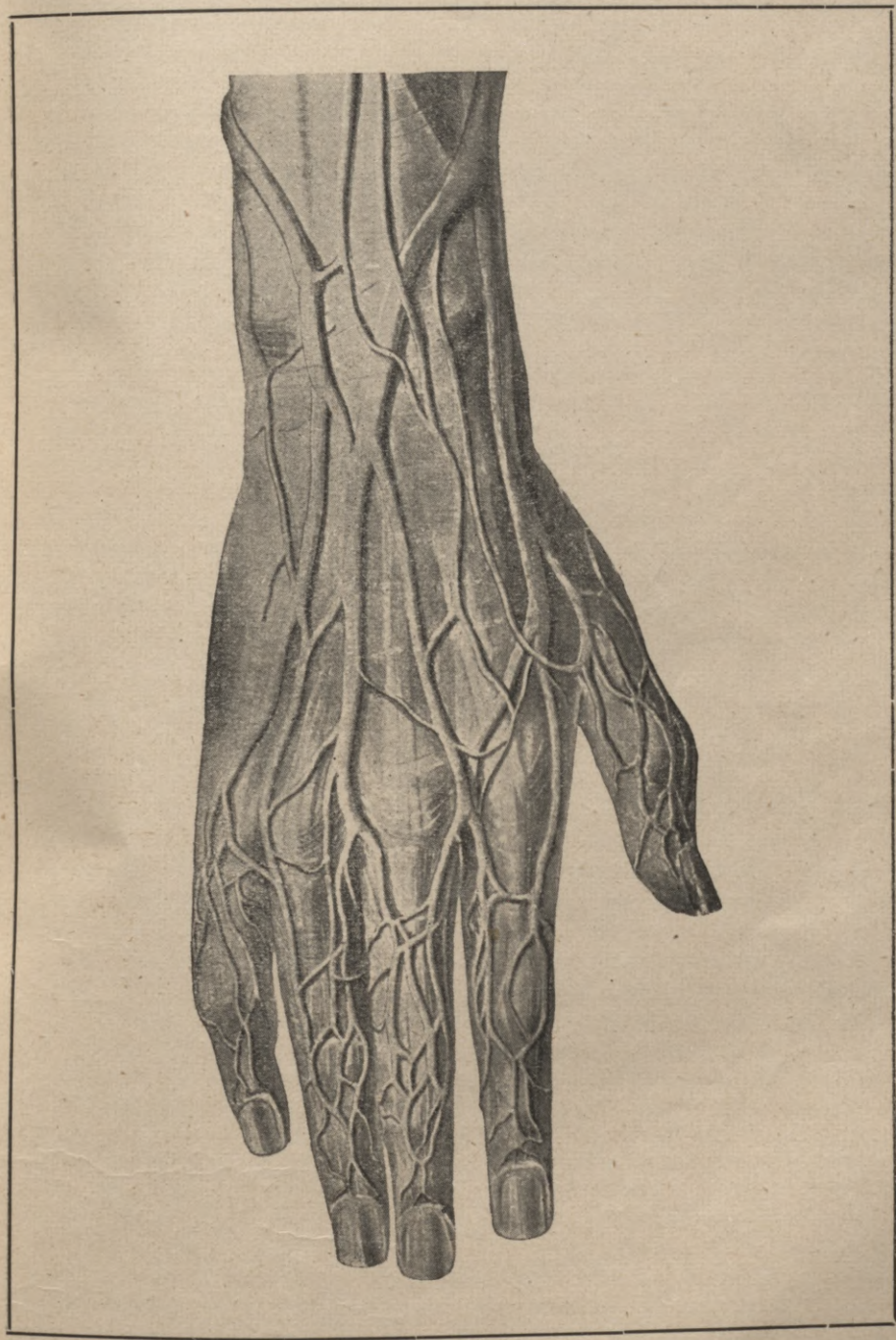
Allopatija. Pie ārstēšanas pirmais pienākums ir — saīsināt un atvieglot lēkmi, bet lēkmju starplaikā iespaidot pašu pamata slimību, lai novērstu vai aizkavētu lēkmes atkārtēšanos. Līdzekļu gan ir ļoti daudz, bet ārstēšanai jābūt ļoti individuēlai; kas noder vienam, nevar derēt visiem. Vispirms jācenšas novērst visu, kas var izsaukt lēkmi, kā: muskuļu piepūlēšana, saaukstēšanās, uztraukums, māgas pārpildīšana, uzbudinoši dzērieni u. t. t. Ja lēkme uzņakusi, tad slimniekam jāizturas mierīgi, jāizsargas no kustībām un jāņem tāds stāvoklis, kādā tas jūtas visērtāk. Pēdējo gan izdara slimnieks pats, bez visiem ārsta priekšrakstiem. Tad nāk uz dienas kārtības viegli līdzekļi: baldriāns, Hofmana vai ētera pilieni, vīns u. c., kas viegli pastiprina sirds darbību. Ieteicams pielietot ādas kairinājumus sinepju mīklas, sinepju papīra u. c. veidā, arī mitras kompreses, ledus pūslī u. t. t. Dažreiz ļoti labi palīdz saldejuma ēšana. Apreibinoši līdzekļi, kā morfijs u. c., nav vietā, jo — sevišķi vēlākās slimības stadijās — sirds jau tā zaudējusi spēku un var tikt novājināta vēl vairāk. Tieši kaitīgi iedarbojas chloroforma, jautrās gāzes u. tml. ieelpošana, jo šie līdzekļi apgrūtina elpošanu un ļauni iespaido sirds darbību. Diezgan daudz tiek lietots amilnitrīts, nitroglicerīns, nātrijs nitrits u. c., bet par šo līdzekļu derīgumu valda ļoti dažādi uzskati. —

Homeopatija. Ja lēkme īsa, tad homeopātisko līdzekļu lietošana atkrīt; turpretim ja lēkmes ieilgst, tad var lietot Chinin. sulf. 2. dil., ja lēkmes uzņāk ļoti rēgulāri, no runāšanas, vai dvēseles savilņojumiem, ar urbjošām sāpēm, mazu pulsu, vāju sirds sitienu, roku un kāju aukstumu, zilganu, bālu, dzestru seju. Arsen. alb. 3. dil. der, kad sāpes degošas un durošas, sākumā sirds darbība pastiprināta, pulss pilns un paātrināts. Argent. nitr. 3. jālieto ļoti uzbudinātām, nervozām personām, kuŗas dabū lēkmi pēc mazākā uztraukuma, pārāk dzīvām sarunām, — sirds strādā pastiprināti un seja bāla. Kali carbon. 3. ieteicams pie ļoti stipras sirds dauzīšanās, ja sirds dažus sitienus izlaiž, un slimnieks sajūt žņaudzējus pie katra elpas vilciena, seja bāla. Belladonna 3 noder pie tā-

skām
šanās,
novā-
ināju-
ni var
Novē-
laikā
s un
sirds
a sa-
ar vi-
višķi
diem:
iskas

āt un
a sli-
ekļu
oder
s var
ums,
kusi,
jāie-
dara
die-
ieni,
etot
ari
sal-
o —
u un
oro-
a el-
tots
ekļu

eto-
sulf.
s sa-
enu.
alb.
pa-
loti
ākā
hāti
lau-
dzē-
tā-

Labās rokas vēnas

dā
sū
pī
ie

uz
st
at
jā
st

ni
ka

tē
nē
mē
sē
s

a
r
s
s
h
c
b

r
c
p
D
p
n
a
r
v

t
c
v
u
t
d

dām lēkmēm, kas savienotas ar tieksmi uz vemšanu, spēju, ilgstošu sirds dauzīšanos, pa kuŗas laiku sirds sitiens bieži izpaliek, seja piesarkusi vai bāla. Ja kaitei tikai nervozs raksturs, tad vislabāk ieelpot kampara spirtu.

Dabas dziedniecība. Bilca priekšraksti: dzestras kompreses uz sirds; ja tās metās siltas, tad jāmaina; bez tam vēl jāņem karstas kāju un roku peldes, roku un kāju stilbu peldes, pārmaiņus ar atdzīvinošiem roku un kāju (līdz ar stilbu) ietinumiem, pie kājām jāliek tvaika pudeles; kad ietinumus noņēmti, tad seko spēcīga, dzestra attiecīgo vietu noberzēšana.

Plātens ieteic tvaika kompreses uz sirds 5—10 minūtes pārmaiņus, mitri ietītas siltas pudeles pie rokām un kājām vai pārmaiņus karstu roku un kāju peldi.

Artēriju iekaisums

(Arteritis)

Artēriju iekšējās sienas iekaisums (kritainā vai kaļķainā artēriju hipertrofija — Arteriosclerose, Atheromatose) vai nu pārņem tikai dažas lielākās artērijas, kā aortu, vai pāriet uz visa ķermeņa artērijām, kaut arī ne visur vienādā mērā. Šur un tur iekšējā artēriju plēve sabiezē, pārtaukojas un top mīksta, vai arī pārkaļķojas un sacietē.

Šī slimība piemeklē cilvēkus pēc 40-tā dzīvības gada, visbiežāk ap 50-to gadu un sirmā vecumā. Tagadējos laikos tā nav reta parādība arī pie jaunākiem cilvēkiem, laikam pārāk intensīva, tieši sadedzinošā dzīves veida dēļ. Lielu lomu šīs slimības attīstībā spēlē sifiliss, ģikts, chronisks nieru iekaisums, locekļu reimatisms, alkoholisms un chroniska saindēšanās ar svinu. Visvairāk no viņas cieš vīriešu dzimums, un dažās ģimenēs tā nāk priekšā sevišķi bieži.

Šīs slimības pazīmes var novērot pie viegli saskatāmām artērijām, — pie rokas, rokas stilba, gurniem un deniņiem — kā rupjas, cietas dzīslas. Artēriju stiprais mezglojums sevišķi labi redzams pie deniņiem. Slimības aina pie katra slimnieka var būt citāda. Dažreiz simptomi norāda it kā uz traucētu asins riņķošanu. Sirds palielinās, top rievaina un beidzot pamirst. Izveidojas visi chroniskās sirds kaites simptomi. Citos gadījumos trūcīgais asiņu pieplūdums nierēs noved pie nieru sabrukuma. Pavairotais asins spiediens un artēriju sienu trauslums izsauc triekas veidīgu pamirumu un dažādus atmieksķējumus smadzenēs.

Tā sauktais „vecuma brants“ var izpausties stiprās sāpēs un tirpuma sajūtā attiecīgos locekļos; sāpes var arī nebūt. Daži locekļi piesarkst vai metas zilgani. Dažreiz uznāk arī drudzis. Drīz vien saslimušās vietās parādas zilgani vai melnīgsnēji plankumi, un mazi, ar netīru šķidrumu pildīti pūslīši, — vai arī iekaisusē vieta sabrūk arvienu vairāk, top auksta, melni-brūna, mūmijas veidīga. Dažreiz tā sakalst viss loceklis, bet dažreiz iekaisusē vieta

atkrīt. Citos gadījumos iekaisums pārņem tikai ādas virspusi. Šāda slimības norise saistīta ar lielu spēku zaudējumu.

Pa lielākai daļai, artēriju iekaisums var vilkties gadiem, un slimības simptomi var ilgi izpalikt. Dažs labs slimnieks nemaz neapzinās savu stāvokli un nodzīvo ilgu mūžu, ja vien ved kārtīgu dzīvi, izturas uzmanīgi un neuzkrauj slimām artērijām vairāk darba, nekā tās spēj veikt.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ja slimība jau stipri iesakņojusies, tad slimniekam jāsarģas no pārmērības ēšanā, dzeršanā un muskuļu nodarbināšanā. Jāatsakās no pārspīlētas kalnos kāpšanas, braukšanas ar velosipēdu u. t. t. Mazākā asiņu spiediena pavairošanās var atsaukties uz kreiso sirds kambari, kuŗa darbība top arvien vājāka un dod iemeslu sirdskrampjiem, astmai, žņaudzošai sajūtai u. t. t. Ja slimība jau ieilgusi, tad atliek tikai uzturēt slimnieka spēkus, ierosināt sirds darbību ar kairinošiem līdzekļiem (sk. t.), atturēt slimo no katras ķermeņa piepūlēšanās, saaukstēšanās u. t. t. Beidzot var piezīmēt, ka joda preparāti var ilgi aizkavēt slimības tālāko gaitu, tikai šādu zāļu lietošana nav domājama bez ārsta kontroles. — Vecuma „brants“ jāārstē chirurgiskā ceļā. Vispārīgi runājot par asinsvadu pārkaļķošanos, jāievēro, ka jau ap 45 gadiem, atkarībā no iepriekšējā dzīves veida un dispozīcijas, sākas artēriju skleroze lielākā vai mazākā mērā, kādēļ arī būtu ieteicams cilvēkam, sasniedzot šo vecumu, laikus griezt vērību uz šīm parādībām un ik gadus, skatoties pēc slimības apmēra, lietot kādu joda preparātu 2—4 nedēļu laikā. No joda preparātiem var minēt: 1) parasto joda tinktūru, kuŗu lieto sākot ar 2—8 pilieniem, un pakāpeniski pavairo (ieņemt ar pienu); 2) jodanatrija vai jodkalija sāli (ņemt 5 gr. uz 200 gr. ūdens un lietot dažas reizes pa ēdamai karotei). Var arī lietot dārgākus, gatavus, kombinētus preparātus.

Homeopātija. Artēriju pārkaļķošanās gadījumos pirmā vietā jāapkaŗo īstais cēlonis un pamata kaite (ūrīnskābā diatēze, ģikts). Bieži vien iespējams slimību apturēt ar Aurum metall., Aurum jodat., Aurum. muriat. (zelts un viņu sāļi), sevišķi, ja slimnieks sūdzās par sirds dauzīšanos, asins spiedienu, sirds krampjiem, smagumu sirdī un grūtsirdīgu gara stāvokli. Zelta preparātus bieži lieto arī tad, ja slimība stāv sakarā ar luesu. Doronicum D 3. vai 3. noder reibona, sirds vājuma, baiļu, nemiera, bezmiedzības, asiņojumu, triekas lēkmju un sirds krampju gadījumos. Jods un viņa sāļi: Plumbum jodat. 3, Strontiana jod. 3, Baryta jod. 3, Arsen. jod. 3 tr., — jādod, ja slimnieks sūdzās par asins spiedienu galvā, galvas sāpēm, ja tas viegli sakaitināms un cieš bailes. Secale corn. 3 mēdz dot, ja rokas un kājas aukstas, ja liekas, it kā skudras ložņātu pa miesu, ja locekļos krampji, ja nervi sāp, iestājas asiņojumi un „vecuma brants“. Pie pēdējās parādības var arī lietot Kreosotum 3 un Gefion 3—6.

Barībai jābūt vieglai, veģetārai, — jāēd daudz salātu un augļu,

jānorēgulē zarnu darbība un jāatmet alkohols, kafija, tēja un tabaka.

Dabas dziedniecība. Dr. Lāmaņa uzskats: starp 35.—45. dzīvības gadu dzīves veidam jābūt mērenam un prātīgam, jo šis ir tas periods, kad visbiežāk notiek aptaukošanās. Ne tikai minētos gados, bet arī jaunībā pārāk materiālā dzīves bauda, pārspilēta alus un vīna dzeršana var novest pie asins pārūdeņošanās. Šī forma pie korpulentām sievietēm pastāv jau jaunībā. Tīri veģetāra barība var līdzēt un ieturēt robežās asins spiedienu, sirds darbību, novērst reiboni u. t. t. Par visām lietām jārikojas pēc vecā izteiciena: „galvu dzestru, kājas siltas, kārtīgu caureju.” Ja kājās neieplūst asinis pietiekošā daudzumā, tad pirms gulētiešanas jātaisa remdēni kāju un stilbu (ikru) ietinumi (atstājot tos pa nakti klāt), bet pa dienu, pirms laukā iešanas, 1 minūti ilgi jāpatura kājas aukstā ūdenī. Ja vēders ciets, tad nav tūlīt jāķeras pie klistieriem un iekšķīgiem, caureju radošiem līdzekļiem, bet jāizmēģina vēdera masāža, auksti uzklāji pa naktīm un jāietur prātīga diēta. Elektriskās vai ogleškābās peldes, laba ādas kopšana (gaisa, gaismas un pa daļai saules peldes).

Artērijas satūkums (Aneurisma)

Artērijas slimīgu izplešanos kādā atsevišķā mazākā punktā dēvē par pulsa dzīslas satūkumu (aneirismu). Satūkuma iemesls — vai nu artēriju sienu iekaisums pats par sevi (istais aneirisms). Pēdējā gadījumā pulsējošā, izplūstošā asins rada ar asinim piepildītu dobumu, bet pirmā — artēriju sienīņas ļoti padošas asins spiedienam, un artērijas stobrā attīstas maisa veidīgs padziļinājums. Artērijas satūkamam turpinoties, sienīņa top arvien plānāka, līdz kamēr beidzot visniecīgākā gadījumā (piem., pie stipras ķermeņa pārpūlēšanas, uzbudinājuma u. tml.) plīst un izsauc nāvīgu noasiņojumu. Jo lēnāk tāds satūkums aug, jo vairāk laika artērijas sienai sabiezēt un tā radīt savā ziņā aizsargu pret varbūtēju plīsumu.

Artēriju satūkums visvairāk iestājas mūža vidējos gados un, pa lielākai daļai, pārņem krūšu artēriju. Satūkums zem apstākļiem var kļūt stipri liels, apm. kā bērna galva, — un pat vēl lielāks. Šādi satūkumi var pastāvēt gadiem ilgi un neradīt nekādus traucējumus, līdz kamēr pēkšņi dobums plīst, un stāvoklis top ļoti bīstams un sarežģīts. Citos gadījumos slimības aina un norise ļoti līdzīnas chroniskai sirds kaitēi.

Diagnozi aortas aneirismam bieži izdodas uzstādīt diezgan viegli, bet no otras puses — ir daudz gadījumu, kuŗi rada šajā ziņā lielas grūtības un ir pat reizes, kur tas nav nemaz iespējams. Ja ārējās pazīmes viegli saredzamas (kā, piem., nenormāla pulsācija), tad pierādīta diagnozes pareizību. Grūtāk ir izšķirt tos gadījumus, kur dzīslu satūkumu nav iespējams tieši sameklēt un kur jāaprobežojas vienīgi ar blakus parādībām, kā: sāpēm, islaicīgiem spiedie-

niem krūtīs, kā arī dažādām spiedienu sajūtām ķermeņa iekšienē. Dažreiz pat jādomā par ribu starpu nervu sāpēm, kuņas nepadodas ilgāku laiku nekādai aneirisma ārstēšanai. Pa lielākai daļai, šī slimība nefigurē arī aiz tā iemesla, ka tās sīkās blakus parādības, kuņas viņa izsauc, — tiek pieskaitītas pie visdažādākām citām kaitēm. Pēdējā laikā lielus pakalpojumus šīs diagnozes uzstādīšanai nesuši rentgena stari (caurskatīšana).

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ārstēšanas mērķis: vai nu pavisam, vai pa daļai iznīcināt radušos satūkumu jeb dobumu.

Pirmais un galvenais noteikums — absolūts miers. Ne tikai jāizvairas no katras garīgas un miesīgas pārpūlēšanās un uztraukumiem, bet — pa lielākai daļai — jāieņem uz ilgāku laiku gulošs stāvoklis, — dažreiz tas jāietura mēnešiem ilgi; tad vēl — jāievēro stingra diēta; barībai jābūt vieglai un tomēr barojošai; jāatturas no šķidrumiem (zupas, dzērieniem); jāgādā par kārtīgu caureju. No iekšīgiem līdzekļiem nav daudz ko gaidīt, tomēr satūkuma ātro augšanu var aizkavēt ar joda kaliju, jodipīnu, jodvazogenu, etiķskābo svinu un melniem rudzu graudiem. Ja satūkums sāk parādīties uz āru, tad jāķeras pie chirurgiskiem ārstēšanas paņēmieniem, sevišķi ja satūkums spiež apkārtējos orgānus un izsauc sāpes, — un ja artērijas sienīņas slimā vietā top redzami plānas un pārāk izstieptas, tā kā jāsāk baidīties no varbūtēja plīsuma un neizbēgami-nāvīga noasiņojuma. Var pamēģināt aizturēt satūkumu ar elastīgu kompresu ietinumu vai sevišķu aparātu palīdzību. Vienkāršs, bet drošs līdzeklis ir artēriju stobra nosiešana starp satūkumu un sirdi. Asins spiediena trūkuma dēļ dobums sabrūk, un viņā sarec asinis. Beidzot — var būt runa pat par satūkuma operāciju. Kuņš no minētiem paņēmieniem visvairāk vietā, to, protams, var noteikt tikai ārsts, saskaņā ar slimības īpatnību. Labi panākumi iegūti, iedurot divas smalkas adatas — elektrodus — satūkumā un laižot caur slimo vietu elektrisko strāvu; asins, strāvas iespaidota, sarec un rada aizsargājošu sabiezējumu. Šim nolūkam mēģināts arī iešļircināt satūkumā dažādas ķīmiskas vielas, kuņas izsauc asins sarecēšanu (dzelzs chlorīds, joda tinktūra u. c.). Šis paņēmiens tomēr ir ļoti bīstams, jo daļu iešļircinātā šķidruma asinis aiznes līdz citos asins vados, un tur rodas bīstami sarecējumi un asins vadu aizdambējumi. Tāpēc minēto ķīmisko vielu vietā jaunākos laikos mēdz iešļircināt ergotīnu, — no melniem rudzu graudiem iegūtu vielu, kuŗai piemīt īpašība savilkēt artēriju sienīņu muskuļus un līdz ar to piespiest arī satūkumu samazināties un savilkties. Visjaunākais preparāts, kuŗu tagad lieto satūkuma ārstēšanai, ir želatīna un varāmās sāls kausējums, iešļircinājumu veidā.

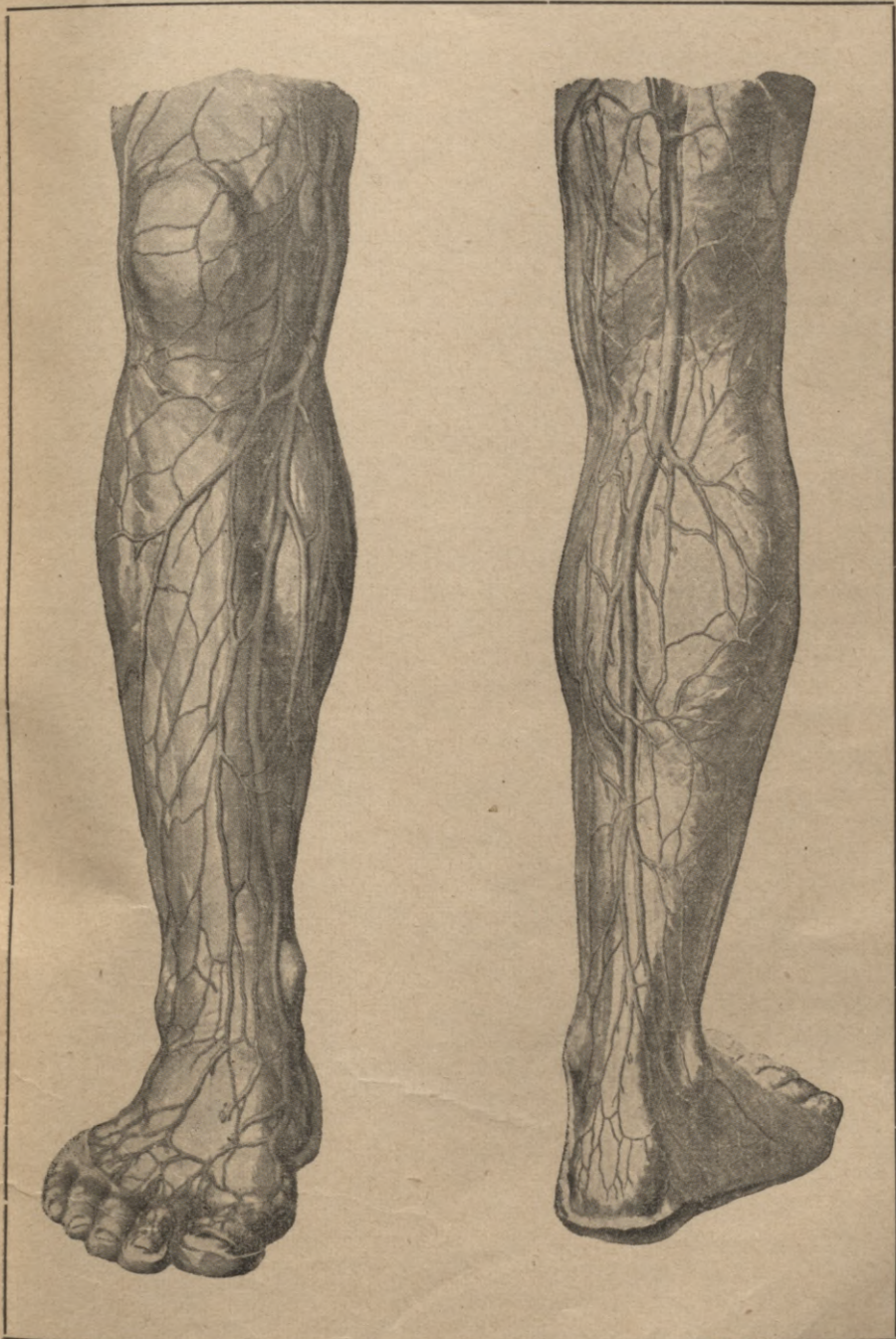
Bez jau minētā, jācensās vēl arī samazināt slimnieka ciešanas un novērst plīsuma briesmas. Pirmā vietā atkal jāmin absolūts miers, ledus kompreses, ledus pūslis, kārtīgi apsēji, līdzekļi pret asiņošanu (dzelzs chlorīds, Pengavara vate u. c.). Bez tam, jāņem vērā līdzekļi, kādi minēti pie sirds kaitēm, astmas u. t. t. Attiecībā

kšienē.
adodas
ši sli-
as, ku-
n kai-
išanai

lai iz-

s. Ne
an uz-
ku gu-
— jā-
baro-
ā par
gaidit,
ipinu.
Ja sa-
ārste-
ganus
dzami
a pli-
zturēt
u pa-
ešana
ns sa-
satū-
airāk
mibas
tas —
strā-
ezēju-
s ki-
joda
ju ie-
ur ro-
inēto
u, —
ba sa-
kumu
tagad
jums,

šanas
solūts
pret
āņem
ecībā

Labās kājas vēnas

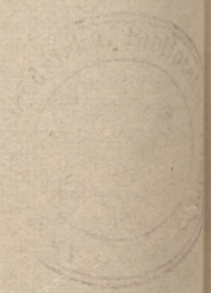
pre
cijā
liet
anc

doc
Ar
ni

tei
dar
Diē

pie
na
Ša
šo

jāl
ūde
3—
1—
dēl
lid.

nās
daž
asi
Tāp
ma
cily
stā
ma
der
me
daž
kau
das
slēg
aug
cits

sar
ber

pret iekšējiem plīsumiem, palīdzība tikpat kā neiespējama. Francijā bieži pēc noteiktas aneirisma diagnozes uzstādīšanas tiek pielietoti zemādas želatīna iešļircinājumi, kuŗi itkā izsauc sarecējumu aneirisma maisā. —

Homeopātija. Pulsa asinsvada paplašināšanās gadījumos jādod zāles, kuŗām sakars ar pamata kaiti. Visbiežāk tiek lietoti: Arsen. alb. 3, Barita carb. 3 tr., Jodium 3, Mercur. solub. Hahnemanni 3 tr. un Aurum vai Aurum muriat. 3.

Ja sirds tiek it kā žņaugta, un ja moca neiralģija, tad top ieteikts Cactus grandifl. 3, Spigelia 3 un Belladonna 3. Strauju sirds darbību mēģina rēgulēt ar Digitalis purp. 2 dil., tāpat iso elpu. Diētā — kā vispār, pie šīs kaites slimniekiem.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic ilgāku laiku (sevišķi naktis) pielietot atspirdzinošus kāju un kāju stilbu ietinumus, kuŗi jāmaiņa, tiklidz metas silti. Viegla masāža. Ķermeņa stiprināšana. Šad un tad kāju un roku tvaika pelde, kuŗai jāilgst 1 stundu; pa šo laiku nomierinošs ķermeņa ietinums.

Plātens ieteic uzmanīgu ķermeņa stiprināšanu. Slimniekam jāliek vienreiz dienā sevi nomazgāt (tas jāz dara otrai personai) ar ūdeni 23—33° C, vai jāņem katru dienu (vai ik pāris dienas) 3—4 minūtes ilgstoša 30—32° C. puspelde, vai arī katru dienu 1—2 vidukļa peldes 28—30° C. (6—10 minūtes). 2—3 reizes nedēļā noder vispārēja ķermeņa masāža, tikai slimās vietas nedrīkst lidzi masēt. Barībai jābūt veģetārai.

Vēnu paplašināšanās, vēnu mezgli, krampju dzislas, dzislainas kājas

(Varicosis)

Sakarā ar asins sastrēgumu, mēdz notikt vēnu pasīva izplešanās, bez kā vēnu sienas būtu iekaisušas. Šādai parādībai var būt dažādi cēloņi. Daudz staigājot vai stāvot uz vietas, viss venozās asins smagums gulstas uz vēnu sienām, sevišķi uz kāju vēnām. Tāpēc krampju dzislas sastopamas pie kalējiem, atslēdzniekiem, mašīnistiem, galdniekiem, burtličiem, mazgātājām u. c., sevišķi pie cilvēkiem, kuŗi, strādājot smagu fizisku darbu, pastāvīgi spiesti stāvēt kājās. Pa grūtniecības laiku vai pavēderes organu satūkuma gadījumos palielinātā dzemde vai satūkušais organs spiež vēdera vēnas un apgrūtina asins plūšanu no kājām atpakaļ uz ķermeni. Sastrēgumu un spiedienu uz gurnu vēnām var izsaukt arī dažādi kāju satūkumi, chroniski ādas iekaisumi, pārāk ātri jaunu kaulu veidojumi salauztās vietās u. c. Tāpēc krampju dzislās rodas visvairāk ķermeņa apakšdaļā, sevišķi kājās, lai gan nav izslēgta viņu ierašanās arī citās mīkstās vietās, kur asinīm jākāpj augšup, pret ķermeņa smagumu. Tā, piem., haimorroidi nav nekas cits, kā vēnu paplašinājumi (sk. 305. lap. p.).

Krampju dzislas (dzislainas kājas) sagādā bieži vien nepanesamas sāpes, sevišķi ja izveidojas lieli mezgli, kuŗi no spiediena un berzēšanās iekaisst (Phlebitis). Arī pie iešanas un stāvēšanas

mezgli pārpildas asinīm un rada sāpīgi-spiedošu sajūtu. Pie viegliem vēnu paplašinājumiem caur ādu zilgani spīd cauri pilnās vēnas, dažādu mezglu un satūkumu veidā. Ja uz viņām spiež, tās saraujas, bet tikko spiediens atslābst, vēnas atkal pieņem savu parasto lielumu. Asins sastrēgums rada iekaisumus un vātis. Iekaisušās vietās izceļas izsitumi un ēdes un, neciešami niezot, pavedina uz pastāvīgu kasišanos, kas vainu padara vēl ļaunāku. Āda virs vēnu mezgliem top plāna, un dažreiz pietiek drusciņ paberzēt, paspiest vai pagrūst, un vēnas paplašinātā vieta plīst. Ja plisums noticis lielākā vēnā, tad asiņojums zem apstākļiem var kļūt ļoti nopietns, jo vairāk tāpēc, ka plisums pats par sevi norisinās bez sāpēm. Var notikt pat vispārēja noasiņošana. Ja āda un vēnas ārējā siena tiek pastāvīgi spiestas un berzētas, tad var izcelties vātis, — sāpīgās, grūti dzīstošās krampju dzīslas, dzīslainās kājas vai gurnu brūces, kuņas var kļūt ļoti platas un dziļas un nodarīt ārkārtīgu postu. No viņām sāk atdalīties pūžņaini-ūdeņains šķidrums, kuņš asi kārina apkārtējos audus un dod iemeslu brūcei izplesties vēl platāk (sālais strutojums). Šis šķidrums var pieņemt nelabu mēslu smaku. Vispār, šīs brūces neoz diezcik patīkami, un viņu nesēji netiek no tām valā gadiem ilgi, jo ārstēšana iet ļoti lēni uz priekšu, sevišķi, ja tā netop izvesta konsekventi. Pat ja tiktu darīts viss iespējamais, tomēr paliek varbūtība, ka brūce var atkal atjaunoties t. i. uzplīst no jauna. Vismazākais nieks, mazs grūdiens, kritiens, — un ārstēšana var sākties no jauna. Dažreiz vēnu mezglos nogulstas asins šķiedraudi, kuņi pārkaļķojas un izveido cietus, apaļus ķermenīšus — tā sauktos vēnu akmeņus.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Nav līdzekļu, kas absolūti novērstu krampju dzīslu izcelšanos. Vienīgais, ko iespējams darīt, ir — aizturēt vēnu mezglu plīšanu. Vispirms, protams, slimniekam jānoliedz ilgāka kājās stāvēšana vai iēšana. Aizliegts nēsāt zeķu apsienāmos, kā tas pie sievietēm tik ļoti iemīļots. Ļoti labi iedarbojas atkārtota auksta duša uz dzīslainās kājas, apmazgāšana (ik dienas) ar etiķskābās pārskābes šķīdinājumu u. c. Ļoti jā rūpējas par kārtīgu caureju. Visiespaidīgākais līdzeklis tomēr ir mezglu metodiska saspiešana ar piemērotu apsēju palīdzību. Ļoti lielā mērā tiek lietotas gumijas un saišu zeķes, kuņas elastīgi ieslēdz kāju un gurna apakšējo daļu. Mēdz lietot arī elastīgas gumijas saites. Tomēr visi šie apsēji, zeķes u. t. t. kavē ādas elpošanu, nerunājot nemaz par to, ka dažreiz viņu spiediens ir pārāk stiprs un tā tad drīzāk kaitīgs, nekā derīgs, jo viņš traucē asins riņķošanu. Tāpēc priekšroka jādod flaneļa vai triko audumu saitēm. Slimniekam jāmacās pašam kārtīgi un pēc visiem likumiem ietīt slimās vietas. Saite nedrīkst būt ne pārāk cieta, ne vaļīga, viņā nedrīkst būt kroku, tai jāpieguļ gludi pie ādas. Starp saišu kārtām nedrīkst būt tukšas starpas; saitēm vajaga vienai otru segt apmēram vienas trešdaļas platumā. Ietīšana jāiesāk pie kājas un jātin uz augšu.

Ja krampju dzīsla plīst, tad slimnieks līdz ārsta atnākšanai jāapgulda tā, lai kāja būtu augstāk; ar pirkstu cieši jāuzspiež uz dzi-

slas un katrā ziņā zem asiņojošās vietas. Ar asiņojumu jāapietas tā, kā teikts nodaļā par brūcēm (sk. t.). Ja gurna apakšējā daļā radusies brūce, tad sākas grūta un ilga ārstēšana, kura prasa lielas pacietības kā no pacienta, tā no ārsta. Parasti pie ārsta mēdz griezties tikai tad, kad brūce jau stipri izpletusies un ielaista. Tikko radusās brūces, pa lielākai daļai, nesagādā ārstam nekādas lielas grūtības. Pats galvenais noteikums ir pedantiska tīrība un ilgāks miers, — kāja jānogulda augstāk. Brūce jāizmazgā ar siltu ūdeni, ziepēm vai desinficējošām vielām, kā bora, karbola, sublimata, lizola u. c. šķīdinājumiem. Tad tiek iekaisīts desinficējošs, žāvējošs pulveris, kā jodoforms, eirofens, dermatols, aristols, airols u. c. Nav viena alga, kāds līdzeklis tiek lietots, jo te katrā gadījumā jārikojas pilnīgi individuēli. Dažreiz noder arī cinka, bora, salicila u. c. smēres. Pār iztīrīto, desinficēto brūci pārtin triko auduma saiti. — Lai izārstētu vecu, ielaistu brūci, paiet ilgs laiks. Ārstēšanas metodes šādos gadījumos ir ļoti dažādas. Nav iespējams uzstādīt kādus nebūt vispārīgus noteikumus, jo neviena brūce pilnīgi nelīdzina otrai. Protams, te nevarēs iztikt bez operācijām, kodināšanas, ādas transplantācijas (pārdēstīšanas), vēnu nosiešanas u. c., un ja pēc mēnešiem ilga absolūta miera brūce vēl nesadzīst, tad var pacelties jautājums par kājas noņemšanu.

Zem apstākļiem, slimniekam nāksies pavadīt ilgāku laiku gultā, gulēt uz muguras, ar augstāk paceltu kāju, lai vēnu izplētusās vietas varētu atiet atpakaļ normalā stāvoklī. Dažreiz ar to visu nepietiek, un jāķeras pie chirurgiskiem paņēmieniem. Ja vēnu plašinājums sevišķi liels un sāpīgs, un ja draud iekaisums vai plīsums, tad jāmēģina nosiet pate vēna, vai mezgls jāizgriež. Ir mēģināts arī iešļircināt zem ādas ergotinu (sk. artēriju satūkums).

Pēdējā laikā diezgan plaši tiek pielietoti šķidrumu iešļircinājumi saslimušā vēnā (piem., aseptisks sāls kausējums pēc Linsera), lai izsauktu izplestās vēnas trombozēšanu — aizsprostošanu. Pie plašākas krampju dzīslas attīstīšanās gan priekšroka vienmēr dodama chirurgiskam paņēmienam. Bez jau minētās krampju dzīslas izplešanās vēl būtu jāatzīmē vēnu izplēšanas tūpla zarnā — haimorroīdi, kuri pa lielākai daļai attīstas pie cilvēkiem, kam daudz jāsež, maz jākustas, vai kas sirgst ar chronisku aizcietējumu (kas stipri traucē asins cirkulāciju šā apvida vēnās).

Haimorroīdus var ārstēt, biežāk kustoties, lietojot vakaros haimorroīdālās svečītes (Hämorrhoidal Maluditis, Annusol). Šādu aizcietējumu ārstēšana tādos gadījumos sasniedzama, lietojot tīrīto parafina eļļu (Rigaliņ, Nojol un taml.).

Homeopātija. Vēnu mezglu izplešanos var novērst, lietojot *Doronicum 3*, *Extrakt. Hamamelis (Hazel) n* un tādus zarnu darbību ierosinošus līdzekļus, kā *Natr. mur. 3*, *Carduus marianus 1* vai *Collinsonia canad. D 3 dil.* Ja drusku iet āda nost un iestājas ēdei līdzīga slapja vieta, tad tā viegli jāapmazgā (ne beržot, bet viegli piespiežot sūcekli), tikpat saudzīgi jānosusinā, un uz tās jāuzliek *Hamamelis* smēre ar lina audekļa lupatiņu; pēc tam kājas jāsatina pēc visiem šādās slimībās dotiem noteikumiem. Pie pūžņainiem un ūdenainiem iekaisumiem un pušumiem jādod ikdienas 1—2 devieni *Hepar sulf. calcar. 3*, līdz no pušuma sāk atdalīties spēcīgas, veselīgas, labdabīgas strutas. Gadījumos, ja pušums jau vecs, ar

cietām malām un sliktu vidu, iekšķīgi noder Sulfur 2 dil. (reizi dienā), Spiritus sulf. (2 reizes dienā pa 5 pilieni), Graphites 3 tr., ja ādas sabiezējums jau stipri izpleties, un Arsen. alb. 5, ja sāpes stipras, dedzinošas. Lai pušuma malas padarītu mīkstākas, vislabāk lietot augšā minēto Hamamēlis smēri, nevis mitras kompreses; ja malas jau mīkstas, bet vidus nelabs, ar smirdošām strutām, tad iekšķīgi jālieto Nitri acid. 3 un arīgi 2 proc. karbola eļļas apsējumi, kuŗi jāatjauno katru dienu 2 reizes, līdz kamēr pušums par visam mazs, un strutojums beidzās; tad iekšķīgi jāturpina lietot Merc. sol. Hahnemanni 3 tr., un tādos gadījumos, kur vaina labi negrib sadzīt un it sevišķi naktīs iestājas stipri dedzinoša sāpe, pati strut. vieta jāapkaisa ar Carbo veg. D 3 tr. pulveri un iekšķīgi jālieto Pulsatilla 3.

Dabas dziedniecība. Ja pastāv tieksme uz krampju dzislām (kā tas notiek pie daudzām sievietēm grūtniecības periodā), vispirms jāizvairās no ķermeņa un kāju saspišanas, neērta apģērba, gumijas saitēm, korsetēm, prievītēm un taml. Jārūpējas par kārtīgu caureju un pietiekošu ķermeņa kustību (pastaigāšanās, viegla vingrošana). Asins riņķošana vēderā un pavēderē jāierosina ar karstām sēdpeldēm (10 minūtes) un sekojošiem aukstiem vēdera un krusta ietinumiem (1 stundu vai arī visu nakti, pārmaiņus siltas un aukstas sēdpeldes, karstas puspeldes (10 min.) ar sekojošu aukstu kāju (un kāju stilbu) ietinumiem, vislabāk naktīs. Nākošā rītā, pēc ietinumu noņemšanas, kājas viegli jāglauda sirds virzienā, — glaudīšana jāizdara ar aukstā ūdeni saslapinātām rokām 5—10 minūtes, pēc tam, lai sasiltu, jāliekas īsu laiciņu gultā. Pā nakti gultas kājgals jāuztaisa augstāks, lai asinis aizplūstu no kājām. Visātrāk un labāk sadziedēt šādus pušumus, ja slimnieks pa dienas gaitu uzturās gultā vai uz dīvāna.

Pie krampju dzislu pušumiem: pie akūtās formas — jāguļ gultā, jāņem karstas kāju peldes (30 minūtes) ar siena pabirumu vai ašķu (skostu) novārijumu, pēc tam jātaisa auksti kāju un stilbu ietinumi ap. 1 stundu, 2—3 reizes dienā. Pēc ietinumu noņemšanas, kājas viegli jānoskalo un jāietauko ar kādu no augšmin. smērēm (vai lanolīnu ar olīvu eļļu līdzīgās daļās) un jāiepūderē iekaisums ar antiseptisku pušuma pulveri. Slimā kāja arvien jātura augstāk. Visos gadījumos un it sevišķi, ja pušums negrib dzīt, jāmeklē palīdzība pie ārsta, jo te ārstējams ne tikai pušums, bet vispārējā kaite. Ja krampju dzislas plīst, tad jātaisa apsienāmie. Locekļu cieša nosiešana nav vajadzīga.

Kneips ieteic ik nedēļas vairākus muguras un gurnu aplējumus, pārmaiņus ar vispārēju apmazgāšanos. Uz pušuma mēdz uzlikt etiķa ūdeni iemērcētu linu drēbes gabaliņu un cieši nosiet. Tad novāra ozola mizu, iemērc linu drēbi siltā novārijumā, uzliek uz pirmā apsējuma un atkal krietni nosien. Iekšķīgi jāņem 2 reizes dienā skostu (ašķu) tēja, pārmaiņus ar retējuma (retēklis — Potentilla Tormentilla) novārijumu.

Pavairots asins spiediens (Hypertonus)

Normālā stāvoklī sirds neizlieto visu savu muskuļu spēku; muskulim ļoti daudz rezerves, un ir ieteicami, šo rezerves spēku pataupīt varbūtējiem, sevišķiem vajadzības gadījumiem, kā piem., slimībām, kad dažreiz no sirds spēka atkarājas, vai slimnieks dzīvos vai mirs. Ja mazie, perifērie (no centra tālāk esošie) asins vadi ir savilkti, tad viņos no lielajiem asins vadiem nevar iekļūt noteiktais asins daudzums: lielie vadi pārpildīti asinīm, un sirdij vajadzīgs daudz spēka, lai jau tā pilnajā aortā vēl iespiestu asinis (sirds un aorta ir centrālie asins trauki). Tā tad, ja asins riņķošanā valda paaugstināta perifērā pretestība, — tad sirdij visu laiku jāstrādā pastiprinātā kārtā. Ilgstošs, paaugstināts asins spiediens ar laiku kaitē sirdij un pazeminā arī citu organu darba un pretestības spējas.

Dažas infekcijas slimības, sevišķi sifiliss, tad dažādas indes (svins un citi metali), kā arī nikotīns, var būt par augstā asins spiediena iemeslu. Asins spiedienu ilgi iespaido adrenalīna klātbūtne asinīs (adrenalīns ir virsnieres iekšējais sekrets, kurš izsauc vados sašaurinājumu). Ilgstoši zarnu darbības traucējumi, sevišķi ciets vēders (aizcietējumi) arī var, lai gan mazākā mērā, ilgstoši paaugstināt perifēro pretestību, — tāpat pārstrādāšanās un bezmiegs.

Bieži vien pie chroniskām kapilāru kaitēm un zināmām nieru slimībām ir paaugstināts asins spiediens. Dažreiz var gadīties, ka pati sirds ir vainīga un (vēl līdz šim neizskaidrota iemesla dēļ) izdzen no sevis asinis ar stiprāku spiedienu.

Slimnieki mēdz pavairotu asins spiedienu saprast kā artēriju sklerozi. Jāsaka, ka pavairots asins spiediens gan biežāk noved pie sklerozes, nekā normāls asins spiediens; tikai grūtākos sklerozes gadījumos skleroze pati ir par iemeslu pavairotai perifērai pretestībai. Skleroze padara asins vadu sienīgas ar laiku cietas un nepadevīgas; šis apstāklis kavē asins riņķošanas normālo gaitu un sekmē asins spiediena pavairošanos. Tāpēc sklerotiskis nedrīkst dzīvot un ēst, kā vesels cilvēks.

Arī garīgi iespaidi var iedarboties uz smadzeņu nervu aparātu un pavairot asins spiedienu, bez kā asins vados būtu notikušas kādas organiskas pārmaiņas. Pat jau bailes no asins cirkulācijas traucējumiem var tādus izsaukt.

Pārāk augsts asins spiediens ir tikai slimīga parādība. Lai varētu to ārstēt, jāzin kas viņas cēlonis, un jācēnsas novērst šo pēdējo. Ārstēšanas veids katrā atsevišķā gadījumā būs citāds. Visumā ārstēšana būs tāda pati, kā pie artēriju sklerozes.

Kalnu slimība, Kessona slimība (Analmia montana, Morbus Kessonii)

Vairums cilvēku jūtas kalnos labāki, nekā ielejās. Viņi iet un elpo vieglāk, tiem pavairojas ēstgriba un uzlabojas gara stāvoklis. Bet tas nav sakāms par visiem. Uz sirds slimniekiem, sevišķi tā-

dīem, kam sirds vārstuļu kaite, un sklerotiķiem, tāda gaisa pārmaiņa atsaucās ļoti jūtami. Tāpēc katram, kas pirmo reizi dodas kalnos, iepriekš jāiet pie ārsta, lai tas pārbaudītu sirds stāvokli. Sirds slimiem var kļūt bīstams jau ap 500 metru augstums. Vispār, augstuma robeža katram cilvēkam ir citāda. Ir tomēr gadījumi, kur pie viegla sirds noguruma, slimnieks uzlabojas ātrāk vidējā augstumā (ap 100 metru), nekā līdzenumā — ielejā dzīvojot. To pašu bieži var teikt par ne pārāk stipriem sirds traucējumiem, kurus izsauc pārmērīga liesas darbība.

Jāsaka, ka 100 metru augstums arī gluži veselam cilvēkam ir diezgan jūtams. Kas pie tā nav pieradis, lai kalnājos pirmās trīs dienas pavada mierīgi, bez garīgas un miesīgas piepūlēšanās, citādi tas var zaudēt miegu un labo gara stāvokli.

Kalnu slimība iesākās ar nepatīkamu sajūtu, baigu nogurumu, vai arī ar reibinošu uzbudinājumu, — dažreiz bez kādām iepriekšējām pazīmēm, vai arī pēc piepūlēšanās, pārāk ātras kalnā kāpšanas arī ja augšup brauc ar kalnu vilcienu.

Kalnu slimību var pazīt no tā, ka veselā kāpēju grupā vispirms saslimst tas, kas visaugstāk uzkāpis; kas kāpj kalnā pirmo reizi, saslimst ātrāk, nekā tas, kam kalnā kāpšana nav sveša lieta. No otras puses: savādi, ka kalnu slimība dažreiz iestājas tikai otrā dienā no rīta, pēc atmošanās, vai arī naktī gulot, — un tā atkarotās noteikti katru rītu.

Saslimšanas iemesls ir pārāk zemais gaisa spiediens. Kā viņš īsti iedarbojas, nav vēl gluži pilnīgi izpētīts. Vispareizākais laikam būs uzskats, ka plānā gaisa dēļ sarkanie asins ķermeņi nedabū tik daudz skābekļa, kā vajadzīgs. Šo trūkumu ar laiku uzlabo jaunu asins ķermeņu pieaugums. Ir arī iespējams, ka plānais gaiss iedarbojas tieši uz asins cirkulāciju. Tā kā kalnu slimība dažos apvidos vienā un tai pašā augstumā uzņāk biežāki un otrā reitāki, tad liekas, ka vaiņa meklējama arī klimatiskos apstākļos: vēja stiprumā, mitrumā, gaisa radio-aktivitātē un saules staros.

Slimības pazīmes jeb simptomi: vājums un reibonis līdz gībsānai. Nogurums var kļūt tik liels, ka pat draudošās nāves briesmas nevar slimnieku piespiest kustēties ne soli tālāk. Nelaba dūša var pārvērsties par rīstīšanos, žņaudzošu sajūtu, barības un asins vemšanu. Nāk priekšā arī deguna un ausu asiņošana. Sirds dauzīšanās top arvien lielāka, it kā sirdi kāds dzenātu, žņaudzošā sajūta pārvērsas elpas trūkumā. Ja šādas parādības uzņāk veselīem cilvēkiem, tad no nāves nav ko baidīties.

Kessona (Caisson — noslēgta darba telpa darbiem zem ūdens) slimība iestājas pavisam pretējos apstākļos, — ja jāuzturās un jāstrādā lielākā dziļumā apakš zemes. Te iemesls droši ir neparastā gaisa spiediena pārmaiņa. Tāpēc šādos gadījumos būtu jā rūpējas par to, lai ieejot šaurā telpā, vai izejot no tās, strādnieki jau atpūstos pusceļā, kādam nolūkam būtu ierīkojamas sevišķas atpūtas telpas; tad strādnieki varētu pamazām pierast pie gaisa spiediena pārmaiņas.

Ārstēšanas veidi:

Vispārīgi: Kalnu slimības gadījumos jāuzmeklē drošāka vieta; tur slimība pāries pēc dažām stundām vai dienām. Bez jau augšā minētās atpūtas un miera, kā ārstniecības līdzekļi mināmi: skābēkļa ieelpošana, karstas roku un kāju peldes, — pie pilnasinīgiem arī asins nolaišana mērenības robežās. Pret nelabu dūšu noder Hoffmana un mentola pilieni, pret nogurumu jāiedod Kola tinktūra (daži pilieni). Andu iedzīvotāji pasargājas no kalnu slimības, kožlājot kolas riekstu.

Kessona slimības ārstēšanai nepieciešama speciāla kessona ierīce, kuŗu var nostādīt zem vajadzīgā spiediena, bez šādas ierīces nav atļaujami nekādi kessona darbi. Arī pie kessona darbiem iekreiz jābūt izstrādātiem speciēliem noteikumiem, kas piemēroti vietējiem darba apstākļiem, un kuŗu ieturēšanai un kontrolei pa visu darba laiku jādežūrē speciēlam medicīniskam personālam.

Tromboze un embolija

(Thrombosis et embolia)

Vārds „tromboze“ cēlies no „Thrombus“, kas nozīmē „asins aizbāznis“ („asins korķis“), citiem vārdiem: asins sarecējums vienā gabalā. Tādi asins gabaliņi (sauksim tos ērtības dēļ turpmāk par „trombiem“) var izcelties kā vēnās, tā arī artērijās, un viņu izcelšanās atkarīga no asins straujuma samazināšanās, asins sienu pārveidošanās un pārmaiņām pašās asinīs.

Trombi mēdz būt: 1) sarkani, kuŗos ir tās pašas sastāvdaļas, kas asinīs, 2) baltie, 3) slāņaini, — pelēki-sārtas krāsas, 4) graudaini, 5) caurspīdīgi — stiklveidīgi un 6) diegveidīgi. Abas pēdējās formas atrodamas tikai ar mikroskopa palīdzību vissīkākos asins vados.

Trombi, kuŗi rodas vēnās, var atrasties pie asins vada sienām; tādos gadījumos tie bieži aizķeras vārstuļos, vai arī pilnīgi aizslēdz asins vadu. Šī aizsprostošanās gan mēdz notikt tikai vienā asins vada pusē un pamazām rada opozīciju. Trombs var atkal izkust; vispirms tiek uzsūkts hemoglobīns (sk. „Asinis“), leikocīti iznikst un arī pārējais tromba materiāls pamazām izjūk. Bet var gadīties, ka trombs atraisās no savas vietas un aizpeld pa asins straumi, var ieiet plaušu artērijā un izsaukt viņas emboliju, t. i. aizdambēšanos. Šāda plaušu embolija ir visbiežāk pēcoperatīvas aseptiskas vēnu trombozes sekas; emboliju izsauc arī zem narkozes, horicontālā (guļošā) stāvokļa u. c. iespaida radusies pārmaiņa asins riņķošanā, vai arī pārmaiņa pašās asinīs, kuŗa iestājusies pēc asiņošanas procesa.

Trombi var pastāvēt ilgu laiku, bez kā atmiešķētos, un no visām pusēm apaugt ar gaļas audiem; var gadīties, ka tāds trombs pārvērs visu vēnu cietā, saišķaudu veidīgā virvē.

Vēnu trombi, kuri rodas vēnu sienās, bieži vien neliek sevi manīt ne ar kādiem simptomiem, ja asins riņķošana vēnā nav traucēta. Arī trombu atmiešķējumi var asins riņķošanas ceļā izlīdzi-

nāties. Ja nu trombu aizņemtās vēnu daļas ļoti lielas, un ja trombi velkās līdz pat vēnu saknēm, tad — sevišķi rokās un kājās — var iestāties sastrēgumu iekaisums un sastrēgumu asiņošana. Tomēr, tā sauktais „nomirums” (nekroze) vēnu trombozes dēļ notiek retāk, nekā artēriju trombozes gadījumos.

Ja trombotisks aizdambējums notiek ļoti pēkšņi, tad gan nāve nav vairs novēršama, vai aizkavējama, izņemot tos gadījumus, kur iespējama chirurga iejaukšanās.

Ārstēšanas veidi:

Vispārīgi. Kas attiecas uz trombozes ārstēšanu, tad par tādu var runāt tik daudz, cik tromboze liek sevi manīt. Ja ir tādi simptomi (pazīmes), kā sāpes un tirpšana kājās, nieze, izsitums, pušumi, gurnu apakšdaļās, — tad jānēsā gumijas zeķes, jāaptin kājas ar elastīgām saitēm, jāspēcina āda.

Artēriju tromboze (Thromboarteriitis)

Artēriju tromboze nāk retāki priekšā. Viņa iestājas, pa lielākai daļai, pateicoties tam, ka artēriju sienas top sklerotiskas; bet var būt arī citi iemesli, piem., sifiliss.

Par artēriju emboliju un trombozi var teikt sekošo: aortā iepeld mazi, sarecējuši asins gabaliņi; tā kā artēriālā asins straume, gluži pretēji vēncai strauvai, no lielākiem asins vadiem pāriet mazākos, tad sarecējumi var aizķerties kādā no mazām artērijām, kas ir šaurākas par mazo, sarecējušo asins gabaliņu, kuŗu sauc par embolu („embolus”); jāsaprot, ka tromboze no embolijas, viena no otras anatomiski grūti izšķirāmas; embolu var tikai tad izšķirt no tromba, ja pirmais isti neiederas artēriju stobrā. Aiz aizsprostotās vietas iestājas artēriālais asins trūkums, kuŗu aizvieto vēnās asinis, nākot no vēnu kapilāriem. Bet šis asinis vairs nepieņemas visā ķermeņa asins riņķošanā, jo artērijas spiedienu aizkavē embols; tā tad te uzkrājas mierā stāvoša asins kārtā, kuŗu stiprs spiediens ieslēdzis šauros asins vadus. Sekas ir tās, ka šis asinis atrod savu sērūmu apkārtējiem audiem, un sarkanie asins ķermeņi iespiežas asins vadu sienās. Tā izceļas sērozi-haimorrāgā infiltrācija, t. i. uz asins sastrēgumu pamata radies iekaisums (haimorrāgais infarkts). Tādi infarkti var izcelties plaušās, smadzenēs, aknās, liesā u. c. un izsaukt visdažādākos slimības simptomus. Dažreiz haimorrāgā infiltrācija tiek uzsūkta, līdzās esošās kapilārās artērijās, isā laikā paplašinoties, atkal atjauno artēriālās asins riņķošanu (kollaterālā riņķošana), un visi simptomi pazūd. Bet iespējams arī, ka embolā bijušas tādas vielas, kas veicina pūšanu (septiskas vielas); tādā gadījumā embolijas vietā attīstīsies vesels strutojums. Var iestāties drudzis, pa kuŗa laiku visdažādākos ķermeņa organos tiek iznēsātas septiskas vielas, un attīstas jauni pūņojumi.

Plaušu artērijas embolija. Visbiežāk notiek tā sauktā pēcoperatīvā (pēc izdarītās operāc.) plaušu embolija, tad — trombu ietīksana artērijās no perifērām (tālāk no centra esošām) vēnām, sevišķi no kājām. Sirds slimībā embolija novērota pie sirds iekšējās plēves iekaisuma (sirds labā pusē); trombi iznāk no labās sirds austiņas (sk. sirds attēlā, zīmējumā), vai arī notrūkst no labās sirdspuses vārstulu iekšējās plēves.

Plaušu artērijas embolijas simptomi atkarīgi no embolu lieluma. Ja kāds liels trombs caur vēnām iekļūst pa labo sirds pusi galvenā plaušu artērijas stobrā, tad slimnieks jūt pēkšņas, stipras sāpes krūtīs un elpas trūkums, top bāls un sabrūk, ar baiļu sviedriem; pulss tikpat, kā nejutams, acis un redzokļi plati izplesti. Pāris minūtēs var iestāties nāve.

Dažos gadījumos pulss vēl jūtams kādu laiku, pieturās sāpes un ārkārtīgs elpas trūkums, lūpas un deguns paliek zilgani; slimnieka mokas ir neizsakāmas; šāds stāvoklis var pieturēties vairākas stundas; morfijs un kofeīns nevar ne mazināt sāpes, ne elpas trūkumu, ne arī stāvokli uzlabot, līdz beidzot cietējs beidz elpot.

Ne visi plaušu embolijas gadījumi beidzas tik traģiski. Viss tādos gadījumos atkarājas no tromba lieluma un sirds labās puses stāvokļa. Pie vecākiem cilvēkiem pat mazi trombi var, pie tam nemaz pilnīgi neaizdambējot plaušu artērijas, novest pie nāves, ja labā sirds puse nav kārtībā. Arī tad uznāk augšminētie, mocošie simptomi.

Ja trombi mazi, tad var izcelties plaušu infarkts (sk. agrāk minēto), kurš pa lielākai daļai ierodas labās plaušas apakšlēvarā, retāk labās plaušas vidējā, vai kreisās plaušas apakšlēvarā. Ap infarktu var dzirdēt vieglu bronchiālu elpošanu, šņākšanu un dažreiz pleiras berzēšanos. Slimnieks mēdz izkāšēt asinis; temperatūra kāpj, pulss ātrs un mazs, vispārējā labsajūta traucēta. Minētie simptomi pieturās vairāk dienas no vietas; slimniekam vajadzīgs laiks, lai atpūstos. Var gandrīz noteikti sacīt, ka pēc pirmā infarkta nāks atkal citi, un beidzot sirdij būs jāpagurst no pārmērīga darba. Ja tromboze sākas no labās sirds austiņas, tad parasti agri vai vēl u iestāties nāve, bet ja trombi nāk no gurnu vēnām, tad iespējama izārstēšanās, lai gan pie veciem ļaudīm prognoze (slimības gaitas paredzējums) pa lielākai daļai būs nelabvēlīga.

Bieži vien plaušu embolija tiek palaista garām. Nereti tā uznāk 8—10 dienas pēc operācijas un bieži noved pie nāves. Pie vēnu iekaisumiem embolija ir vienmēr tāds gadījums, uz kuŗu ārsts nav sagatavots. Sirds žņaudzēji, elpas trūkums, bālums, zilgana krāsa un vājais pulss norāda uz traucējumiem, kuŗus var izskaidrot ar labās puses sirds akūtu saslimšanu vai apgrūtinātu asins riņķošanu plaušās. Jāaizrāda, ka praksē bieži var notikt maldināšanās: tiek uzstādīta chroniskās plaušu emfizēmas diagnoze tikai tāpēc, ka neiedomājās par embolijas iespējamību.

Aortas tromboze un embolijs

(Thrombosis et embolita aortae)

Tā pieder pie retām parādībām un parasti noved pie ātras nāves. Kur nāve neiestājas īsā laikā, tur izceļas kāju tūska, kājas top bālas, dzestras, zilgani plankumainas un pamirst.

Smadzeņu artēriju tromboze un embolija noved vai nu pie triekas lēkmēm, vai nervoziem traucējumiem, skatoties pēc vietas, kur noticis traucējums.

Vēdera dobuma un tievās zarnas artēriju tromboze un embolija iesākas ar stiprām vēdera sāpēm, aizdambētā vietā. Uznāk vemšana, caureja. Ja vēmekļos vai izkārnījumos asinis, tad (ja nav haimorroīdu) var uzstādīt kādas vēdera artērijas embolijas diagnozi. Pulss kļūst šlikts, iestājas vispārējs ķermeņa spēku sabrukums un pēc tam drīzi seko nāve. Ja stāvoklis ieilgst, tad var izcelties arī plisums līdz ar vēdera plēves iekaisumu.

Kāju un roku artēriju tromboze un embolija. Jau samērā maza artēriju tromboze var novest pie „sausā pamiruma” (sausais brands). Tādā gadījumā iestājas sāpes, tirpuma sajūta, loceklis top bāls, un audi nomirst. Dažreiz pie diezgan jauniem cilvēkiem var sastapt tādu nomirumu, kuš jāvied sakarā ar artēriju sklerozi vai trombozi. Ja chirurģs reiz jau kādu beigtu locekli ir noņēmis, tad gan pacients negribēs ļaut sev nogriezt arī citus locekļus. Bet bieži vien var izvairīties no amputācijas (locekļu noņemšanas), ja pacientam liek 3—4 mēnešus gulēt gultā, ar augstāki paceltu slimo locekli, līdz kamēr asinis izveidojušas sev jaunu ceļu. Izārstēšanās gaitu var labvēlīgi iespaidot karsta tvaika kaste, insulina iešļircinājumi un ogļhidrāti.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Sk. iepriekšējos aizrādījumus,

Plaušu embolija, ja tā iestājas pēc operācijas, novēršama tikai chirurģiskā ceļā, izņemot embolu laukā no attaisītās plaušu artērijas. Cita ārstēšana šinī gadījumā būs bez sekmēm. Pie mazākām embolijām var lietot kofeīna, morfīna vai strofantīna iešļircinājumus. Pie atkārtošās embolijas, kuša līdztekus pavadīta no sirds vājuma, noder Strofantīna injekcijas atkārtošana. Ļoti no svara izsargāties no stiprākiem elpas vilcieniem, sevišķi no kāsa, un lai tas nenotiktu naktī, slimniekam jādod morfijs, heroīns vai kodeīns, līdz kamēr kāseklis norimst. Slimniekam jāpaliek gultā, ķermeņa augšdaļa jāgulda augstāk, kājas zemāk. Gultā jāuzturas vēl 2—3 nedēļas pēc infarkta izdziedēšanas. Slimniekam arī pēc tam jāsargās, jāizvairās no grūtākām kustībām, masāžas, medikomēchaniskas un ūdens terapijas. Jārūpējas, lai arī vēlāk kāss tiktu apspiests.

Galvas artēriju trombozes un emboliju gadījumos ir jāievēro pilnīgs miers gultā 14 dienas; jāizvairās vai slimnieks jāizsargā no garīgiem traucējumiem; diētai jābūt vieglai; jārūpējas par kārtīgu caureju (lietojot rūgto ūdeni).

Smagos vēdera dobuma artēriju trombozes un embolijas gadi-

jumos bez chirurga iejaukšanās nebūs iespējams iztikt. Chirurģs mēģinās iekaisušo zarnas galu izgriezt. Ja vispārējais stāvoklis norāda, ka ir iespējams rēķināties ar kollaterālo izlīdzināšanos (t. i., kad artērija izvago sev blakus eju), ieteicams hipofizīna iešļircinājums vēnās. Ja iestājas stipra vemšana, tad jālieto morfijs, papaverinum hydrochl. vai atropins.

Homeopatiija. Ja pēc kāju artēriju embolijas notiek kājas nomirums (gangrēna — brandts), tad vieglākos gadījumos var dot dažus līdzekļus, kā Belladonna, Apis mell., Mercur. sol., China, Arsen., Secale, Lachesis vai Carbo vegetab., — saskaņā ar slimības simptomiem. Tomēr chirurga iejaukšanās šādos gadījumos būs nepieciešama. --

Mazasinība

(Anaemia)

a) Konstitucionālā anēmija

(A. constitutionalis)

Par mazasinību jeb anēmiju sauc tādu patoloģisku parādību, kad asinis par maz krāsvielas-hemoglobīna. Var gadīties, ka sarkano asins ķermeņu skaits pie tam ir normāls, bet var notikt arī, ka ķermenis zaudē daudz asiņu (pie grūtniecības, noasiņojumiem, audzējiem u. c.), un tāpēc samazinājies sarkano asins ķermeņu skaits. Var pastāvēt arī trešā varbūtība: ķermeni var trūkt dažas nepieciešamas vielas (vitamīni, sāļi —?), kādēļ sarkano asins ķermeņu nav daudz, un tie paši nav nobrieduši, — tā tad, neskatoties uz ķermeņšos atrodamo normālo hemoglobīna proc., asinis caurmērā tomēr būs par maz hemoglobīna. Beidzot, var gadīties, ka kaulu smadzenēs sabojāta, vai iznīcināta sarkano ķermeņu cellulārā augšanas vieta, ar ko tiek aizkavēta jaunu ķermeņu izstrādāšana.

Anēmijas vispār jāiedala primārās un sekundārās. Pirmās attīstās kā pilnīgi patstāvīgas slimības, bet otrās ir tikai kādas citas slimības vai patoloģiska stāvokļa sekas. Praksē ne ikreiz tik viegli izšķirt, vai anēmija ir primāra vai sekundāra. Tomēr ir diezgan daudz gadījumu, kur par slimības cēloni ir tieši paši asins ķermeņi. Te jārunā par vienkāršo konstitucionālo anēmiju, kurā dažreiz nostāda ķermeni uz robežas starp slimību un veselību. Ir daudz cilvēku, kas vienmēr mēdz būt bāli. Ja viņi pie tam jūtas veseli un spēcīgi, tad mums gandrīz nav tiesības šādu neievērojamu anēmisku stāvokli saukt par slimību. Bet tomēr nereti šādu cilvēku darba spējas ir pavājas: viņi ātri piekūst, viņiem sāp galva u. t. t., un tādā gadījumā stāvoklis jāskatīt par patoloģisku (slimīgu). Daudzos gadījumos anēmijas cēlonis meklējams ārējos dzīves apstākļos: anēmiski cilvēki visbiežāk sastopami starp nabadzīgākām ļaužu šķirām, kur trūcīga barība, slikts gaiss, neveselīga nodarbošanās fabrikas telpās u. t. t. nelabvēlīgi iespaido ķermeni, aizkavējot viņa attīstību un traucējot normālu asins ķermeņu augšanu. Tomēr

jāsaka, ka tāda īsti-konstitucionēla anēmija bieži sastopama arī pie personām, kuŗas nedzīvo nabadzīgos apstākļos, un pie kuŗām augšminētās dzīves grūtības izslēgtas; neskatoties uz vislabāko gaisu un barību, tomēr iestājusies un pastāv anēmija. Te jāpieņem cita varbūtība kā cēlonis: asinis radošo organu nepareiza darbība.

Anēmija izpaužas vispārējā ķermeņa bālumā; āda caurspīdīga, tāpat arī gļotādas (lai gan vaigi var būt sārti); visas funkcijas slābas, vājas; temperatūra zemāka par normālo; ātrs nogurums — pēc katra fiziska vai garīga darba; uzbudināti nervi, galvas, krūšu un sejas sāpes, aukstums, sirds dauzīšanās, elpas trūkums, reibonis u. c. Slimniekam gribas daudz gulēt. Sievietēm menstruācijas nekārtīgas.

Ārstēšanas veidi:

Sk. „Sekundārā anēmija”.

b) Sekundārā anēmija.

(A. secundaris)

No sekundārās anēmijas (sk. Mazasinība) veidiem jāatzīmē:

No asiņojumu anēmija. Medicīnā noasiņojumi nav nekāda reta lieta (piem. kādas sifilitiskas aneirismas vai tuberkulozas kavernas plīsums, ievainojumi, olvadņu grūtniecība). Momentā, kuŗš izsauc nāvi, nav vainojams tik daudz hemoglobīna (kā skābekļa pārnēsātāja), kā vispār asins trūkums. Asins vadi nevar savu darbību piemērot pārāk mazajam asins daudzumam; sirds pumpē zināmā mērā tukšā telpā un beidzot apstājas skābekļa trūkuma dēļ. To var pierādīt, izdarot asiņošanu pie trusiša tik lielā mērā, ka sirds gandrīz pavisam apstājas, un šinī momentā iešļircinot vēnās vāramo sāli, pieliekot tai drusku suprarenīna. Sirds sāk sist atkal gandrīz normāli, kaut arī drusku paātrinātā veidā. Tā arī pie cilvēka, kuŗš noasiņojis jau gandrīz līdz nāvei, vāramās sāls injekcija var iedarboties kā dzīvības glābēja. Noasiņojumu anēmiju var apskatīt arī no asins cirkulācijas viedokļa. Tad var tikt uzstādīts jautājums: cik daudz asins cilvēks drikst uzreiz pazaudēt, līdz iestātos nāve? Uz šo jautājumu nevar atbildēt ar noteiktiem skaitļiem, bet tomēr — uzkrājiem diezgan daudz piedzīvojumu, kuŗi pierāda, ka asiņošana var būt diezgan ievērojama. Pat ja jāzaudē ap 2 litri (un vēl vairāk), arī tad ne vienmēr iestāsies nāve, ja tikai asiņošana nebūs bijusi pārāk strauja (tā tad ne no liela asins vada). Ja sāk asiņot lielie asins vadi, tad prognoze būs ļauna, jo asiņošanas vieta grūti noslēdzama. Ja asiņošana notiek kādā mazākā asinsvadā, tad, pirms nāve paspēj iestāties, elastīgā vadu siena jau aizslēdzas pati no sevis, asins spiediena samazināšanās dēļ; bez tam, asinis sarec. Tāpēc asiņojumiem no artērioklerotiskiem vadiem mēdz būt slikta prognoze.

Dažreiz sekundārā anēmija novērojama pēc akūtām infekcīozām slimībām. Tā dažreiz var attīstīties uzkrītošā kārtā pēc akūtā locekļu reimatisma, sifilisa sekundārā stādijā (sifilitiskā chloroze), pie tuberkulozes, chroniskās malārijas, chroniskās septiskās infekcijas, pie chroniskām intoksikā-

cijām (svina anēmija), pie nieru slimībām; arī daži zarnu parazīti noved pie anēmijas (domājams, parazīti izdod indīgas vielas, kas iedarbojas uz asinīm).

Post-infekciozā anēmija jeb mazasinība pēc infekciju slimībām iestājas, neskatoties uz to, ka pie šīm slimībām notiek nekāda asiņošana. Laikam gan te vainīga toksīnu iedarbošanās uz sarkaniem asins ķermeņiem. Kaulu smadzenes tiek kairinātas uz reakciju un no dzeltenām pārvēršas sarkanās. Asinīs atrodami jauni, nenobrieduši asins ķermeņu elementi: normoblasti, retikulocīti, polichromatiskie eritrocīti. Anēmija var izvērsties plašumā; ir gadījumi, kad sarkano asins ķermeņu skaits kritas līdz 1 miljonom un pat vēl zemāk. Sevišķi smagi anēmija izpaužas pēc asinssērgas, malārijas, chroniskiem pūžņošanas procesiem, tuberkulozes u. tml. Pie toksiskām anēmijām pieskaitama akūta vai chroniska saindēšanās ar chlorskābo kāliju, nitrobenzolu, nitrotoluolu, fenilhidracīnu, arsēna ūdeņradi u. c. Galveno vietu ieņem saindēšanās ar svinu, jo tā notiek visbiežāk. Arī organiskas indes (čūsku un lāčpurnu sēnes inde) var izsaukt toksisko anēmiju.

Lielu lomu spēlē arī anēmija ļaundabīgu audzēju gadījumos. Visbiežāk tā parādās pie kuņģa, zarnas un nieru audzējiem, bet dažreiz pavada arī labdabīgos satūkumus. Šī anēmija nav gluži pieskaitama toksiskām, bet gan asiņojumu anēmijām. Simptomi tie paši: svara un spēku zaudēšana, asins daudzuma samazināšanās, bāla āda, resp. gļotāda, vidēja anēmija ar apm. 60% hemoglobīna.

Grūtniecības anēmija var attīstīties 3.—7. grūtniecības mēnesī un pamatojas uz trūcīgu asins atjaunošanos, jo auglis atvelk mātes organismam asinis veidojošo materiālu. Anēmija var kļūt diezgan grūta (sieviete var zaudēt pat 80% hemoglobīna). Šo anēmiju grūti ārstēt, bet pa lielākai daļai izdodas ar atkārtotas asins pārlišanas (transfūzijas) un aknu un dzelzs terapijas palīdzību anēmiju noturēt uz 40%, līdz piedzimst bērns. Pēc dzemdēšanas anēmija novēršama viegli. Šī slimība nav jāsamainā ar grūto anēmiju (Anaemia gravis).

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ārsta galvenais uzdevums: gādāt par trūkstošā hemoglobīna aizvietošanu, kurai jānotiek caur paša slimā organisma darbību, — lai gan dzīvību apdraudošos gadījumos iespējama hemoglobīna % paaugstināšana ar asins pārlišanas (transfūzijas) palīdzību.

No svara ir — apturēt asiņojumus, ja tādi ir; tādēļ jāizpēta anēmijas galvenais iemesls. Ja asiņojumu izsauc vēzis, tad jānotiek operācijai. Pie sievietēm svarīgu lomu spēlē dzemdes asiņojumi. Šādos gadījumos var izmēģināt apstarošanas terapiju, kurā dažā labā reizē apturējusi asiņošanu. Bet pirms ķeras pie operācijas vai apstarošanas, jāieteic rūpēties par asins uzlabošanu. Pie toksiskām anēmijām nepieciešami iztīrīt ķermeni no indes. Pie post-infekciozām anēmijām (sk. t.) dažreiz nav iespējams tieši piekļūt indēm (toksīniem), bet jācensās uzlabot asinis.

Mino un Murfi Bostonā izstrādājusi jaunu terapijas veidu — aknu terapiju, kuŗa spēj ierosināt asins atjaunošanos. Terapijas labās sekmes manāmas jau 5.—6. dienā; visaugstākā darbības attīstība notiek 11.—13. dienā, pēc kam atkal drusku atslid atpakaļ. Kas attiecas uz aknu terapijas praktisko izvešanu, tad Mino un Murfi ieteic sekošu diētu:

120—240 g. (caurmērā 180 g) vāritu teļa vai vērša aknu; pie gadījuma tas pats daudzums jēra nieru.

120 g. (vai vairāk) vērša vai jēra liesās (muskuļu) gaļas.

Vismaz 300 g. sakņu, kuŗām vajaga saturēt oghidrātus no 1—10⁰/_o; sevišķi labi cigoriņu un špinātu salāti.

250 g. augļu, sevišķi firziķu, aprikozu, ananasu, oranžu (apelsīnu).

40 g. tauku (sviestā) barības sagatavošanai. Eļļu un dzīvnieku taukus pēc iespējas nelietot.

Uz vēlēšanos 1 ola un 2 glāzes piena.

Maize, kartupeļi, makroni, graudu barība, cik slimnieks vēlas.

Cukura lietošana jāierobežo.

Aknu terapija pavairo svaru. Svara pieaugšana notiek, pateicoties sarkano asins ķermenīšu skaita pieaugšanai. Ja asins ķermenīšu skaits nepavairojas, tad arī nav svara pieauguma.

Pie asiņojumu un toksiskām anēmijām aknu terapijas iespaids neizpaužas tik gaiši, kā pie grūtās anēmijas; tomēr iespaids ir jūtams. Katrā ziņā, minētā terapija jākombinē ar dzelzs terapiju, hemoglobīna sintezes ierosināšanai. No otras puses, aknu terapija nepieciešama tikai smagos anēmijas gadījumos. Pie aplastiskās anēmijas šī terapija pilnīgi velta. Ja viņu arī pielieto, tad pēc tam jo ātrāk iestājas vispārējs sabrukums.

Pārdošanā nācis arī amerikāņu „Liver-Ēkstrakt Nr. 343“ (aknu ekstrakts), kuŗš dabūjams pulvera veidā un iepildīts caurulītēs; no šī ekstrakta 3—4 mg. atbilst 100 g. svaigu aknu. Viņš iedarbojas sevišķi uz smago anēmiju, mazāk uz sekundārām anēmijām. No viņa mēdz dot 3 reizes dienā pa vienas caurulītes saturam, ūdeni ar apelsīnu sulu; vēl labākus panākumus var gūt, ja izlieto 6—8 caurulītes.

Anēmijas gadījumos jādod dzelzs, kuŗa nepieciešama hemoglobīna radīšanai. Kuņģis uzņem dzelzi tikai jonizētu, un arī tikai tad, ja kuņģī pietiekoši daudz kuņģa sulas, kuŗa atdala no dzelzs preparāta tā saukto ferrochlorīdu un to uzsūc. Ja kuņģī trūkst sālsskābes, tad tāda uzsūkšana nav iespējama, un tāpēc nepieciešami dot slimniekam atšķaidītu sālsskābi (5—10 pilienu 3—4 reizes dienā).

No dzelzs preparātiem jāatzīmē: dzelzs-olbaltuma šķidrums, dzelzspeptons, ferratīns, karniferīns, hemols, hemogalols, sanguināls, ferzāns, triferrīns, hematogens, roberīns u. c. Preparāti parasti jāieņem pēc ēšanas.

Mēdz dot arī arsēnu, kuŗš ierosinā asins vairošanos. Vienkāršākais arsēna preparāts ir Liquor kalii arsenicosi; no tā dod 3 reizes dienā pa 1 pil., katru trešo dienu pieliek 3 reizes dienā pa 1 pil., līdz kamēr nonāk līdz 3 reiz 7 pilieniem; tad atkal pakāpeniski jāsamazinā pilienu skaits. Jāieņem ar 1/2 vīna glāzi ūdens, pēc ēšanas.

Kas attiecas uz uzturēšanos augstās vietās (kalnos), tad viņas nōzīme pārspilēta. Īsta hemoglobīna pavairošanās novērojama tikai tad, ja kalnos dzīvo labi ilgu laiku.

Homeopātija. Dzelzs, homeopātiskā dozā, der pie anēmijas pubertātes laikmetā; bieži vien tā iedarbojas tikai tad, ja pirms tam dots Sulfur. Ja dzelzs noderīga, tad vienalga, kuŗu no daudzajiem preparātiem dod, tomēr tā jālieto ilgu laiku. No dzelzs preparātiem var minēt Ferrum reductum 3., Ferrum metall. 3., Ferrum phosph. 3. Ja mazasinība ir citas slimības sekas, tad ļoti labi iedarbojas Calcar. phosph. un Calcar. carb., sevišķi uz meitenēm skolas gados, kad jau tuvojas pubertātes laikmets, un moca galvas sāpes. Ja nav ēstgribas, ja moca kuņģa krampji, liels nespēks, baiļu lēkmes, bezmiedzība, tad noder Arsen. alb. 4—5. Ja slimnieks nemierīgs, ja zaudēts daudz asiņu, piem. pēc dzemdēšanas vai operācijas, tad dažreiz Arsen. vietā dod Chinin. arsenic. 3.

China 3 ir labākais līdzeklis asiņu pieaugšanas veicināšanai, sevišķi pēc sulu vai sēklas zaudēšanas, caurejām, vai ja slimniekam bieži kāpj asinis galvā un uznāk sirds dauzīšanās. Minētam līdzeklim ir sevišķs iespaids uz liesu un asinīm.

Natrium mur. der, ja uznāk gremošanas traucējumi, visvairāk skrofuloziem. Natr. mur. uzlabo cietu vēderu un tādu ēstgribu, kur pastāv riebjums pret zināmiem ēdieniem, sevišķi maizi. Ir vēl daži līdzekļi, kas ierosina asiņu pieaugšanu: Pulsatilla (sevišķi gaišmatainiem), Hydrastis canad. un Abrotanum.

Dažos gadījumos palīdz Cuprum un Manganum, sevišķi ja pirms tā pārspilētā mērā lietota dzelzs.

Dabas dziedniecība. Skatoties uz to, kādi ir anēmijas iemesli, — vai infekcija, pūšana zarnās, vienpusīga barība, svaiga gaisa trūkums, un ņemot vērā dispoziciju uz iekšējās sekrēcijas dziedzeru vai asinis radošo organu darbības traucējumiem, — jālieto visdažādākie fizikāli-diētiskās terapijas līdzekļi.

Galvenais līdzeklis, kā izsargāties no anēmijas un kā viņu apkarot, ir: 1) dabiska barība, — salāti, saknes, augļi, vitamīniem bagāta maize un 2) higiēna, kuŗa jau no pašas jaunības rūpējas par gaisu, gaismu, sauli un kustību. Dažas asins slimību formas uznāk pie cilvēkiem, kuŗu priekšteči slimojuši ar alkoholismu, nervu un psihiskām kaitēm; tāpēc taisni tādās ģimenēs bērni jāizsargā no nepareiza dzīves veida. Ja rodas aizdoma par asins saslimšanu, tad ārsta pieaicināšana istā laikā var novērst daudz ciešanu. Ja kādā ģimenē pastāv tieksme uz asins slimībām, tad būtu jāizmeklē visi ģimenes locekļi, un tiem vajadzētu noteiktos laikmetos šad un tad apmeklēt ārstu, lai pārbaudītu veselības stāvokli. Asins slimības bieži vien iesākas bez kādiem asiem traucējumiem. Aizdomas var sacelt: gremošanas traucējumi, sevišķi ciets vēders, tad stiprs nogurums, — gan liels asins pieplūdums, gan asins trūkums galvā; slimnieks parasti salst.

Vispārējai ārstēšanai jāpievieno atsevišķu simptomu apkarošana: 1) gremošanas uzlabošana ar slimniekam piemērotu un ar zaļbarību savienotu diētu; 2) fizikāli — asins riņķošanas sekmešana ar karstām vispārējām vai puspeldēm un sekojošu dzestru ķermeņa apmazgāšanu, — karstas kāju vai roku stilbu peldes.

Sākumā jāievēro miers, daudz jāuzturas un jāguļ svaigā gaisā;

dažreiz ieteicama gaisa pārmaiņa, masāža un elpošanas vingrinājumi, — pēc vajadzības gaisa vai saules peldes un kārtīga, regulāra pastaigāšanās. Kad jau sasniegta zināma uzlabošanās, var sākt piekopt sportu un papildināt elpošanas un ķermeņa vingrinājumus ar jauniem. Ja nenormālais asins sastāvs ir kādas citas slimības sekas, tad jārikojas saskaņā ar galveno kaiti.

Vienkārša anēmija jāapkaŗo galvenā kārtā ar tādu barību, kurā daudz vitamīnu, kaļķu un dzelzs; par visām lietām, jāēd daudz augļu un salātu; barība krietni jāsakoŗļā. Jāuzturas svaigā gaisā. Jāizsargas no ķermeņa pārpūlēšanas un jāievēro vispārēja ķermeņa un ādas kopšana. Kur konstatējami kādi citi slimības iemesli (parazīti, sifiliss), tur tie jāapkaŗo uz visenerģiskāko.

Kneips ieteic pieturēties pie vienkāršas barības. Rokas (līdz elkoņiem) un kājas (līdz kāju kauliņiem) 2—3 reizes dienā jātura ūdenī, vai — vislabāk — jāstaigā basām kājām pa slapju zāli vai slapjiem akmeņiem. Tas ir labs līdzeklis sasildīt mazasinīgos locekļus. Slimniekam 1—2 reizes dienā jāizdara muguras, krūšu un pavēderes apmazgāšana ar aukstu ūdeni. Pirmie mēģinājumi nav viegli un prasa gribas spēku. Pamazām procedūru var turpināt ilgāku laiku. Šādi lējumi jādara 8—10 dienas. Katru otro vai ceturto dienu pēc minētiem lējumiem vēl jāaplaista ceļgali un jāizdara augšējais lējums (sk. t.). Tā tas jādara apm. 14 dienas. Tad nāk ik dienas 1 puspelde (hdz pat kuņģim) 1 minūti un 1 augšējais lējums.

c) Ļaunā mazasinība.

(A. gravis)

Sevišķs anēmijas veids ir tā sauktā ļaunā mazasinība. Viņa atšķiras no konstitucionālās mazasinības ne tikai ar stipru asins krāsvielu daudzuma samazināšanos, bet arī ar daudz citām parādībām. Te nav darīšana ar vienkāršu anēmiju augstākā pakāpē. Daŗos gadījumos izdevās atrast vienu otru ļaunās mazasinības iemeslu, kā: parazītus, sifilisu, malāriju u. c. Bet daŗzreiz viņas cēlonis ir pavisam neskaidrs. Nesen izdevās izsaukt ļaunai mazasinībai līdzīgu slimības ainu, iešļircinot ķermeni vielas, kas iegūtas no zarnu satura. Tā tad ļaunās mazasinības cēlonis varētu būt arī chroniska saindēšanās ar sava paša ķermeņa indēm (auto-intoksikācija).

Ļaunās mazasinības simptomi apmēram tādi paši, kā pie vienkāršās anēmijas, tikai pastiprinātā mērā. Slimie izskatas vaska dzeltenī. Visos organos atrodamas patoloģiskas pārmaiņas: organi pārtaukojas, un tiem piemīt asiņošanas tieksme. Tā, piem., bieŗi notiek tiklenes asiņošana. Kuņģi trūkst sālsskābes. Pacienti slimības sākumā bieŗi žēlojas par sāpēm mēles galiņā. Mugurkaulā tādi paši traucējumi, kādi mēdz būt pie mugurkaula tuberkulozes.

Slimību var pazīt, ar mikroskopu izmeklējot asinis. Asinis redzamas pārmaiņas: sarkanie asins ķermeņi pieņem nenormālus veidus; viņos ierodas kodoliņi, un paši ķermeņi pa daļai palielinās. Viņu skaits noslīd uz 1 miljonu cm^3 . Arī balto asins ķermeņu skaits samazinājies.

Slimības pamatā var būt divi notikumi: vai nu ir aizkavēta jauno sarkano asins ķermeņu augšana, vai pātrināta viņu iznik-

šana. Bet tā kā pie šīs slimības normālās, dzeltenās kaulu smadzenes gaļajos stobrveida kaulos pārvēršas sarkanās, — t. i. tādās, kurās spēj veidot jaunus sarkanos asins ķermeņus, tad skaidrs, ka sarkano ķermeņu augšanai jānotiek pastiprinātā kārtā. Nu atliek tikai pieņemt, ka kautkur notiek sarkano asins ķermeņu paātrināta iznīkšana, kuŗa spiež sarkanās kaulu smadzenes strādāt pastiprinātā kārtā un izdot asinīm jaunus, vēl nenobriedušos (kodolainos) ķermeņus.

Novērots, ka katra mākslīga asins noņemšana kairinā attiecīgos orgānus uz jaunu asins ķermeņu izstrādāšanu (skābekļa trūkuma dēļ). Jau nolaižot vienreiz vien dažus simtus cm^3 asiņu, pie cilvēka konstatēta pastiprināta kaulu smadzeņu darbība, kuŗa izpaužas sarkano asins ķermeņu morfoloģiskos pārveidojumos; mēs atrodam asinīs kodolainos sarkanos asins ķermeņus un polichromatiskos eritrocītus. Tā tad, jākonstatē, ka notiek asins reģenerācija. — Jāaižrāda vēl uz to, ka jaunu cilvēku asinis izlieto vairāk skābekļa; tā tad te mums savā ziņā būtu dota mērāukla, pie kuŗas pieturoties varam uzzināt, vai asinis pieder jaunam, vai vecākam cilvēkam. — Asins reģenerācijai ir savas robežas. Veseli cilvēki visvēlākais 4 nedēļās iegūst atpakaļ 25% no zaudētām asinīm, bet pieauguši un spēcīgi indivīdi jau 18 dienās).

Pie šādas anēmijas jāievēro arī ķermeņa temperatūra, kuŗa mīl nedēļām ilgi vakaros kāpt līdz 38,0—38,5°, dažreiz līdz 39°. Tikai pirms nāves temperatūra mēdz krist ļoti zemu, — līdz 30° C un vēl zemāk.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Bieži izmēģināta ir transfūzija (asins pārlišana). Dažos gadījumos viņai bijis labvēlīgs iespaids uz slimību, tā kā ļaunos gadījumos var to ieteikt. Tomēr — pārāk lielas cerības uz asins pārlišanu nevar likt, jo tā saistīta ar diezgan lielām grūtībām. — Jāpiemin vēl Čimsena ieteiktie asins iešļircinājumi zem ādas: 50 cm^3 dēfibrinētas cilvēka asins ar labu, desinficētu instrumentu palīdzību iešļircina divos paņēmienos zem ādas, — katrā gurnā pa 25 cm^3 ; pēc tam iešļircinātās asinis tiek stipri izmasētas un iedzītas limfas vados. Grūtos gadījumos var izmēģināt arī šo paņēmieni.

Pārējie ārstēšanas līdzekļi apmēram tādi paši, kā pie vienkāršās anēmijas. Tomēr jāaižrāda, ka pie ļaunās mazasinības neviena terapija nevar cerēt uz sevišķiem panākumiem.

Homeopātija. Ārstēšanas veidus sk. „Mazasinība“.

Dabas dziedniecība. Sk. „Mazasinība“.

Jau agrāk minētiem mazasinības ārstēšanas veidiem var pievienot sekošos: sāls un ogļskābās peldes, kalnu gaisu, uzturēšanos un gulēšanu svaigā gaisā. Jābrīdinā no aukstā ūdens; viņa vietā ieteicama visa ķermeņa vai dažu ķermeņa daļu ātra noberzēšana ar dzestru, slapju drēbi. Jāsargas baudīt kairinošas, uzbudinošas vielas.

Bāluma kaite

(Chlorosis)

Daudz vieglāka un ne visai bieža slimība ir bāluma kaite — chloroze. Ar viņu slimo jaunas meitenes savos attīstības gados (no 12—13 g., tomēr slimība var vilkties līdz pat 30. dzīvības gadam). Par chlorozes iemeslu droši jāpieņem sieviešu dzimumdziedzeru iekšējās sekrēcijas trūkums. Līdz pat pēdējam laikam arvien mēdza domāt, ka chloroze ir ļoti parasta slimība, bet izrādījies, ka par chlorozi noturētā kaite patiesībā bijusi tikko iesākusies tuberkuloze, anēmija vai vairogveida dziedzera funkcijas traucējumi. (Interesanti atzīmēt, ka chlorozes samazināšanos pēdējos gados ved sakarā ar meiteņu uzvalkiem, kuņi tagad daudz vairāk atbilst higiēnas prasībām, nekā senāk. Saprotams, ka senākās korsetes, pastāvīgi spiežot iekšējos organus, izsauca lielus traucējumus aknās un liesā, kuņas abas ir galvenie asins vielu maiņas organi.)

Slimnieku seja, lūpas un gļotādas bālas, dažreiz lūpas pat pelēkas. Arī mēle bāli-pelēka. Kājās smagums, elpa isa (pa trepēm kāpjot vai skrejot), acis mirgo, galva sāp, rokas un kājas aukstas, menstruācijas nekārtīgas (pat iztrūkst), uznāk „baltie ziedi”, aizcietējums, ēstgribas trūkums. Izmeklēšana uzrāda, ka ķermenis nebūt nav novājinājies, barošanās bijusi kārtīga, pat pardaudz laba. Ādā manāms ūdens saturs. Pāri sirdij dzirdams anēmisks troksnis. Sirds palielināšanās pa lielākai daļai nav konstatējama. Pulss dažreiz paātrināts. Citos organos nav novērojamas nekādas nenormālas pārmaiņas, bet kuņģi gan bieži konstatējama hiperchlorhidrija — palielināts sālsskābes daudzums. Izmeklēšana dažreiz uzrāda arī liesas palielināšanos. Ļoti bieži atrodams palielināts vairogveida dziedzeris. Ļoti no svara ir dzimumorganu darbības novērošana. Chlorotiskām meitenēm dzimumorgani dažreiz neattīstīti, gurni, dzemde un ovariņas mazi. Asins izmeklēšana norāda uz nelielu sarkano asins ķermeņu un diezgan ievērojamu hemoglobina trūkumu. Balto asins ķermeņu daudzums normāls.

Chloroze ir chroniska kaite, kuņa velkas 6—8 un vēl vairāk gadus. Dažreiz slimnieks it kā uzlabojas, sakarā ar terapiju un gada laiku. Slimība mēdz pasliktināties pavasaros un uzlaboties rudenos. Smagus sarežģījumus izsauc tuberkulozes un endokardīta pievienošanās chlorozei. Arī kuņa brūce var radīt grūtas komplikācijas. Jāievēro, ka paaugstināta temperatūra un drudzis nepieder pie chlorozes.

Ārstēšanas veidi:

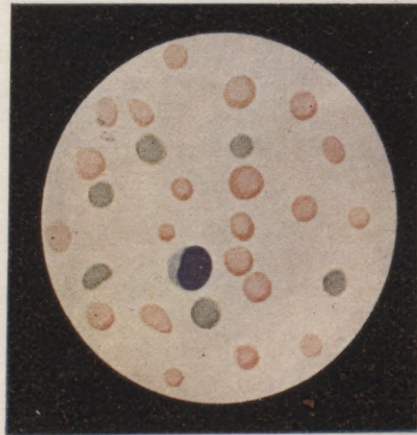
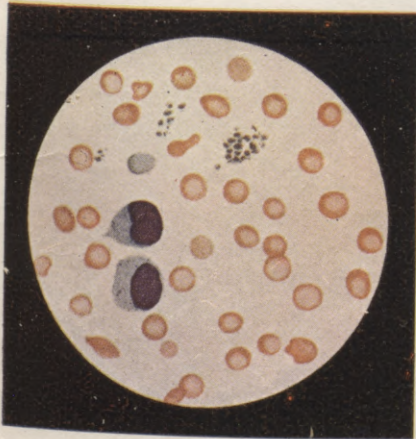
Allopatija. Vispirms jā rūpējas par labu gaisu, sauli un piemērotu barību. Daža laba bāla pilsētniece, nodzīvojusi pāris nedēļas uz laukiem, klusā jūrmalā vai kalnos, uzzied kā roze. Dažreiz jāņem vērā, kā vāji indivīdi slikti panes jūras gaisu. Vislabāk būtu dzīvot tādā vietā, kur būtu labs, sauss prieku gaiss un dzelzs avoti.

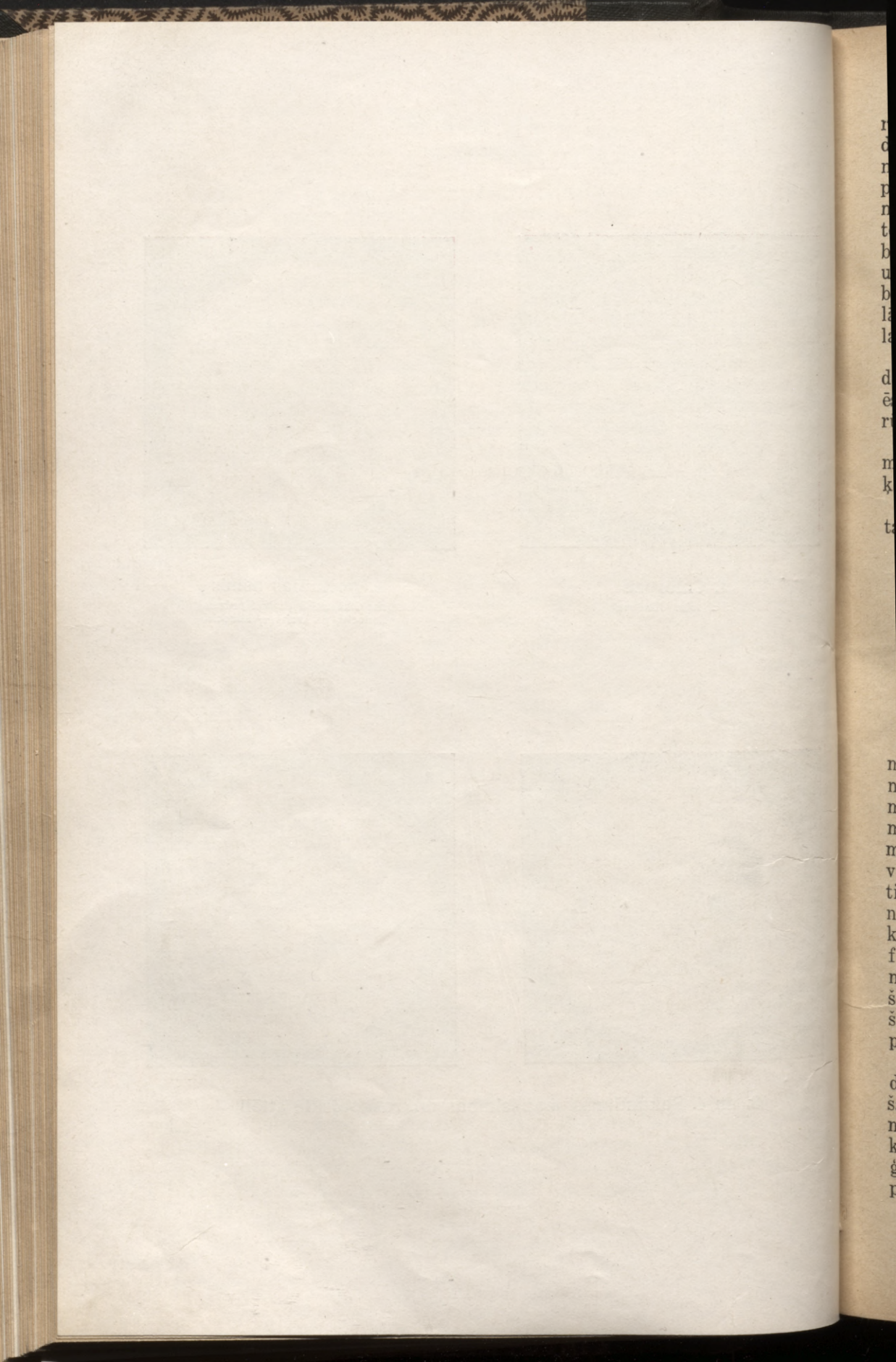
1. Chloroze
(Sk. asins slimības)

2. Normālas asinis
Mikroskopiskā attēlā pa labi redzami divi
limfocīti, pa kreisi — leikocīti

3. un 4. Sekundārās mazasinības mikroskopiskie attēli

Kas attiecas uz barību, tad tai jābūt spēcinošai. Gribētos aizrādīt uz vienu: bieži vien chlorozas meitenes tiek ar varu spiestas dzert labi daudz piena; šāds paņēmieni nav pareizs, jo piens nemaz nav tik „nevainīgs dzēriens”, lai to varētu katrā laikā lietot. Kā piens ir nopietni ņemama barības viela, pierāda jau tas, ka zīdaiņi pārtiek vienīgi no piena. Piens, pārāk bieži un daudz lietots, rada cietu vēderu un diezgan bīstamas gāzes. Piena vietā labāk dot šād un tad kefīru un — par visām lietām — svaigu sakņu un augļu sulu. Arī olu dzeltenums ar citronu un medu ir teicama barība. Tāpat ļoti liels svars jāliek uz to, lai slimnieki baudītu salātus un špinātus, — labi daudz, un pēc iespējas zaļus, jo šajos lapu stādos ļoti daudz dzelzs.

Kas attiecas uz alkoholu, tad šinī ziņā tiek daudz grēkots, dodot chloroziem bērniem — „stiprināšanas nolūkā” un „lai veicinātu ēstgribu” — vīnu, alu un taml. Vislabāk ēstgribu pamodinās dažī rūgtie līdzekļi un kārtīga zaļu lietošana.

Ja slimnieks noguris, to nedrīkst spiest iet pastaigāties. Ķermenim vajadzīgs miers; tad, kad slimnieks būs pietiekoši atpūties, ķermenis pats prasīs, lai to nodarbina.

Kas attiecas uz ārstēšanu ar zālēm, dzelzs u. c. preparātiem, tad sk. nodaļā „Mazasinība”.

Homeopātija — sk. „Mazasinība”.

Dabas dziedniecība — sk. „Mazasinība”.

Pilnasinība

(Plethora)

Pie pilnasinības asinīs notiek sarkano asins ķermenīšu nenormāla pavairošanās. Gandrīz visiem jaunpiedzimušiem ir pilnasinība, un arī sirmgalvju asins dažreiz uzrāda pavairotu asins ķermenīšu skaitu. Šis skaits sakāpj līdz 6 miljoniem uz kubikmilimetru asins. Pilnasinība mēdz pievienoties iedzimtām sirds slimībām un augšējo elpošanas ceļu stenozei (sk. t.). Šādu stāvokli var radīt arī mākslīgi (ar Kūna masku). Pilnasinība var iestāties pie ilgākas uzturēšanās kalnos, pie iekšējo dziedzeru (blakus nieres, vairogveida dziedzerā) kairināšanas, akūtas aknu atrofijas, kolēras u. t. t. Ja sarkano asins ķermenīšu pavairošanās ir tikai funkcionēla, tad var runāt par eritrocitozi, bet ja pilnasinība ir slimīga parādība, t. i. ja starp jauno asins ķermenīšu augšanu un veco ķermenīšu iznīkšanu pastāv līdzsvara traucējumi, tad šādu stāvokli sauc par eritrēmiju. Eritrēmija ir pretstats anēmijai.

Pilnasinības upuri ir pieauguši cilvēki, visvairāk 5. un 6. gadu desmitos. Slimnieks sūdzās par smagu galvu, galvas sāpēm, šņākšanu ausīs, savādu pilnuma sajūtu, karstumu (līdzīgi sieviešu klimtēriskam laikmetam). Bieži vien pastāv spiediens sirds apkārtņē, sevišķi pēc darba vai ēšanas. Retāk slimība izpaužas kuņģa un zarnu traucējumos, vemšanā, cietā un uzpūstā vēderā. Nāk priekšā arī ģibonis. Gļotādu asiņojumi (piem. acīs) nav reta pa-

rādība. Var uznākt arī deguna asiņošana, kas it kā atvieglo slimnieka stāvokli. Arī haimorroīdu asiņošana mēdz būt stipra. Slimnieka psihiskā struktūrā notiek pārmaiņas. Agrāk tik mierīgais cilvēks top viegli uzbudināms, padots gara stāvokļa maiņām, grūt-sirdībai, zaudē spēju garīgi koncentrēties. Uzkrītoši tas, ka slimnieks it kā nevar ne par ko nopietnu sūdzēties, un tomēr viņš ne-jūtās vesels. Pie izmeklēšanas ārsts tūlīt redz, ka slimnieks ir „pletorisks”, t. i. ka asins daudzums pavairots. Sejas un roku uz-pūstais sārtums, no kuŗa stipri atšķiras pārējo miesas daļu ādas krāsa, — gļotādu asinsvadu pārpildīšanās, kas dažā vietā izskatās līdzīga gļotādas iekaisumam, lūpu un mutes gļotādas pilnasinība, — tas viss padara diagnozi vieglu, — slimību var noteikt pēc pir-mā acu uzmetiena (protams, vaţoniem, laukstrādniekiem u. c., kas atrodas vienmēr brīvā gaisā, lietū un saulē, — bieţi pletorisks iz-skats, bet te nav darīšana ar slimību). Pulss mēdz būt pilns, artē-riju stobrs saspilēts. Asiņu daudzums palielinā aknas, kuŗas spie-stas izplesties; plaušās ierodas sastrēgumi, kājās — krampju dzīslas. Liesa pieaug tā, ka to var sataustīt; viņā var notikt asiņošana, tromboze u. c. Urīnā mēdz būt pavairots dzelzs proc.

Asinis izmeklējot, izrādās, ka tās ļoti tumšas, un no viņām grū-ti izgatavot preparātus mikroskopiskiem pētījumiem, jo viņas ār-kārtīgi salīp, sabiezē. Kā jau minēts, sarkano asins ķermenīšu skaits pieaug līdz 6 (un pat 10) miljoniem vienā mm³. Arī hemo-globīna saturs pavairots; atrasts dažreiz līdz 200 proc. hemoglobīna un pat vēl vairāk. Balto asins ķermenīšu skaits normāls.

Slimības norise chroniska un var ilgt 10 un vēl vairāk gadus. Pilnasinība parasti beidzās ar iekšējiem un ārējiem asiņojumiem; nāves iemesls bieţi ir asins izplūdums smadzenēs.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Liela asins daudzums jāsamazinā, nolaižot asi-nis. Divu dienu laikā vislabāk nolaist 800—1000 cm³. Tomēr — cik šāda asins nolaīšana sākumā arī būtu atvieglojoša, tomēr vē-lāk viņas iespaids zūd. Te, liekas, vislabākās izredzes nākotnē būs svaigās liesas, liesas ekstraktu un liesas pulvera terapijai. Diētā jāizvairās no gaļas un zivīm, bet jāēd piens, saknes, augļi, olas. Arī no vircu baudīšanas jāatsakās, tāpat no kafijas, tējas un tabakas.

Ja asins spiediens pārāk augsts, tad jāpieturās pie bezsāls diētas, kuŗai mēdz būt ļabi panākumi. Jāizvairās no, tā sauk-tām, asins indēm: bencola, piperacīna, arsēna u. tml., jo — lai gan viņas uzrāda zināmus panākumus, tomēr spēj sagādāt traucējumus, kuŗi nebūt nav mazāki par pašu pilnasinību. Ieteicama apstarošanas terapija (izņemot liesu, kuŗa šinī gadījumā nav apstarojama). Ja apstaro gaŗos stobŗveida kaulus, tad asins ķer-menīšu skaits mēdz pēkšņi samazināties, un šī samazināšanās ir ilg-stoša. Apstarošana jāizdara ar Rentģena stariem un jāturpina ilg-āku laiku.

Homeopatija. Pilnasinības simptomu apkarošanai jālieto tādi līdzekļi, kā: Nux vomica, Sulfur, Belladonna, Sabina, Ferrum. Ja galvā stiprs asinsspiediens, ja asins cirkulācija nevienāda, — ar

staujām pārmaiņām, — tad var līdzēt Glonoin. Daži ārsti ieteic Gefion kā sarkano asins ķermenīšu skaita samazinātāju.

Tomēr — galvenā vieta jādod higiēniski-diētiskam ārstēšanas veidam. Pastāv domas, ka pilnasinību rada pastāvīga pārēšanās. Tādā gadījumā vajaga ieturēt attiecīgu diētu. Bet ja neraugoties uz diētu, pilnasinības simptomi tomēr neizzūd, tad jāķeras pie kāda no augšminētiem līdzekļiem; kuŗu vislabāk lietot, to vislabāk noteiks ārsts.

Dabas dziedniecība. Par visām lietām jāieteic vienkārša, nekairinoša, veģetāra barība. Jārūpējas par kārtīgu caureju. Der badošanās. Ja spiediens galvā un sirdī, tad noder kāju, sēdus- un puspeldes; ādas un nieru darbības ierosināšanai der karstas tvaika un elektriskas gaismas peldes ar sekojošu aukstu apmazgāšanos, vai ietinumiem. Gaismas, gaisa un saules peldes lietojamas tikai ar ārsta ziņu. Asins nolaišana nav vajadzīga.

Baltasinība (Leucaemia)

1845. gadā Virchovs, pētīdams „baltās asins” gadījumus, nāca pie slēdziena, ka te darīšana ar balto asins ķermenīšu ievērojamu pavairošanos. Drīz vien tika atrasts, ka šāda pavairošanās var uzņakt pēc dažām slimībām, kā pārejoša parādība, bet citos gadījumos tā ir zināmas slimības formas galvenais simptoms un stāv ciešā sakarā ar dažu iekšēju organu saslimšanu. Pirmā gadījumā to sauc par leukocitozi, bet otrā — par leukēmiju jeb īsto baltasinību, pie kuŗas ne tikai stipri pavairojas balto asins ķermenīšu skaits, bet asinis ierodas arī sevišķas balto asins ķermenīšu formas, — tādas, kādu normālās asinis nekad nav. Ja kā normālu daudzumu pieņem apm. 6000—10,000 leukocitu vienā kubik-milimetrā asins, tad pie leukocitozes šis skaits var pieaugt uz 15,000—20,000, pat līdz 40,000. Tāda pārejoša baltasinība var uzņakt arī gluži normālos apstākļos, piem., pie gremošanas, grūtniecības, pie jaunpiedzimušiem, bet patoloģiski — pie dažām akūtām drudža slimībām, iekšējiem strutojumiem u. t. t.

Istā baltasinība ir diezgan reta, bet ļoti raksturīga slimība, pie kuŗas ne tikai notiek balto asins ķermenīšu ilgstoša pavairošanās, bet arī ļoti skaidri izpaužas dažu iekšēju organu anatomiskas pārmaiņas; sevišķi tās saskatamas tādos organos, kuŗi spēlē galveno lomu balto asins ķermenīšu audzēšanā: kaulu smadzenēs, liesā un limfas dziedzeros. Jau Virchovs bija novērojis liesas un limfas dziedzeru piedalīšanos baltasinībā. Bet kaulu smadzeņu lielo nozīmi baltasinības procesā tikai vēlāk konstatēja Neimanis. Un beidzot — jaunu pamatakmeni baltasinības studijām lika Ērlichs, izmeklējams dažādās leukocitu formas un pētīdams viņu rašanās cēloni. Pie baltasinības asins patoloģiskais sastāvs ne vienmēr ir vienāds, un tāpēc izšķir miēlogeno un limfatisko baltasinību.

Pie miēlogenās baltasinība raksturīga kaulu smadzeņu elementu pavairošanās asinīs. Bez normālām šūniņām, asinīs atrodamas arī nenobriedušas kaulu smadzeņu šūniņas, tā sauktie mielociti; tie atšķiras ar savu lielumu, bālo, lielo kodolu.

Savādā asins pārveidošanās rada slimības ainu, kuŗa sākumā līdzinas lēni pieaugošai mazasinībai. Sevišķu slimības iemeslu parasti nav. Dažreiz baltasinība seko malārijai, luesam, tifam, influencei u. t. t. Bet parasti tā uznāk pilnīgi veselīem cilvēkiem. Dažreiz vaina it kā uzkrājama ievainojumiem, kuŗi iedarbojušies uz liesu.

Baltasinības simptomi attīstas pamazām, lēni. Sākumā slimnieki jūt tikai nespēku un nogurumu, kuŗš (ne vienmēr) mēdz būt savienots ar uzkrītošu bālumu. Nereti uznāk deguna un zobu smaganu asiņošana. Slimībai attīstoties, asiņošana var pieņemt nopietnus apmērus. Smadzeņu asiņojumi var izsaukt puspamirus (trieku) vai arī novest pie nāves. Novēroti arī asiņojumi no kuņģa, zarnām, nierēm, ādas un muskuļiem.

No iekšējo organu pārmaiņām visvairāk krīt acis liesas satūkums. Sākumā tas nav liels, bet beidzot liesa var pieņemt tādus apmērus, ka karājas tālu pāri par labo vēdera malu. Satūkums ciets. Sāpes sākumā nav lielas, bet vēlāk var iestāties ļoti apgrūtināša, mocoša spiediena, pilnuma, saspīlējuma sajūta vēderā. Diafragma tiek spiesta uz augšu, tā kā iestājas pat elpas traucējumi.

Limfas dziedzeri arī pie miēlogenās baltasinības dažreiz ir lielākā vai mazākā mērā satūkuši (padusē, kaklā, cirkšņos). Tomēr satūkums nekad nepieņem tādus apmērus, kā pie limfēmijas (sk. t.). Dažreiz sāp kauli, — piem. krūšu kauls (ja to pādauza).

No citām organiskām pārmaiņām jāatzīmē vēl tiklenes pārveidošanās. Acu dziļumā novērojama it kā šokolādes krāsa, artērijas un vēnas maz izšķiras viena no otras; bez tam, atrodamī pelēki-balti plankumi un švītras, un nereti notiek tiklenes asiņošana, gluži kā pie ļaunās mazasinības. Konstatēti arī dzirdes traucējumi. Organiskas pārmaiņas plaušās notiek ļoti reti. Aknas bieži mēdz būt ievērojami palielinātas. Ūrinā ļoti daudz ūrinvielu, fosfora skābes u. c.

Pārējie baltasinības simptomi ir tādi paši, kā pie mazasinības: sejas bālums, anēmijas troksņi sirdī un kakla vēnās, nespēks un gurdenums, ēstgribas trūkums, gremošanas traucējumi, sirds dauzīšanās, elpas trūkums, gībonis, reibonis, galvas sāpes, troksnis ausīs. Dažreiz slimnieku moca ādas nieze. Pie vīriešiem vairākkārtīgi sastopams priapisms*) — baltasinības simptoms, kuŗš dažreiz iestājas kā viens no pirmiem. Dažos gadījumos novērots arī smadzeņu nervu pamirus. Temperatūra mēdz drusku paaugstināties un, ja slimība ieilgusi, tad iespējams pat, ka t^o sasniedz 39,5^o—40,0^o C; t^o kāpšana savienota ar salšanu, bet temperatūrai kritoties parādas sviedri.

Limfātiskā baltasinība (limfēmija). Pie šīs slimības asinīs sastopams ļoti daudz balto šūniņu, bet tās pa lielākai

*) Paskaidr. sk. „Dzimuma organu slimības“.

daļai ir vienkodolainie limfocīti. Parasto leukocītu skaits ļoti mazs, tā kā 80—90% no visām baltām šūniņām ir limfocīti. Sākarā ar to, no visiem asinis radošiem organismiem visbiežāk saslimst limfas dziedzeri. Pie kakla, padusēs, ap cirkšņiem sastopami lieli satūkumi; tādi paši satūkumi novērojami arī iekšējos limfas dziedzeros un attiecīgos limfatiskos organos.

Bronchu limfas dziedzeru palielināšanās bieži vien tiek konstatēta ar Rentgena stariem. Arī liesa nereti ir palielināta, bet nekad tādā apmērā, kā pie miēlogēnās baltasinības. Pārējie simptomi tādi paši, kā pie miēlogēnās baltasinības un anēmijas.

Kaulu smadzenes pie limfatiskās baltasinības dažreiz var tā pārvērsties, ka kļūst līdzīgas limfas dziedzeriem; tas tāpēc, ka viņās ārkārtīgi pavairots limfocītu skaits.

Liesa, kā jau teikts, visvairāk palielināta pie miēlogēnās baltasinības. Viņa var sasniegt ievērojamu svaru (3—5 kg.) un garumu līdz 30 cm. (arī vairāk). Sākumā tā mīksta, vēlāk sacietē. Griezuma vietā tā būs vai nu sarkana, vai gaiša, sārti-pelēka. Nereti liesā atrod lielus, asiņainus infarktus (sarecējumus).

Mikroskopiska izmeklēšana uzrāda tādā liesā lielas pārmaiņas: miēlogēnās baltasinības gadījumos tur galveno vietu ieņem miēlocīti, bet pie limfatiskās baltasinības — limfocīti.

Slimības norise mēdz būt chroniska. Baltasinība sākas lēni, un pamazām attīstas plaša, daudzpusīga slimības aina, kura mēdz pastāvēt pāris gadus. Bet dažreiz norise ir tik strauja, ka var runāt par akūto baltasinību. Dziedzeri satūkst ļoti stiprā mērā, uznāk asiņošana, drudzis līdz 39—40° C, un jau pēc pāris nedēļām iestājas nāve. Šādā formā baltasinība noteikti atstāj akūtas infekcijas slimības iespaidu.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Līdz pat pēdējam laikam baltasinība tika ārstēta tāpat kā ļaunā mazasinība; galvenā vietā tika likti higiēniski apstākļi (barība, kopšana, gaiss), dzelzs preparāti un arsēns. Nevar noliegt, ka arsēnam ir zināms iespaids, — vienalga, vai to dod iekšķīgi (Solutio Fovleri vai graudiņus á 0,002), vai iešļircinājumu veidā, kā Natrium arsen., Kakodyl u. t. t.

Līdz ar arsēnu var izmēģināt arī aknu terapiju, kura devusi teicamus panākumus.

Visus līdz šim pazīstamos ārstēšanas veidus pārspēj apstarošana ar Rentgena stariem. Šie stari iespaido visvairāk nenobriedušās šūniņas, un tās iznīcina. Cik nomanāms, tad staru iespaids tiek no asins uzsūkts un iznēsāts pa visu ķermeni, jo apstarojot vienu vienīgu vietu, panākama uzlabošanās arī citos organos; piem., apstarojot liesu, manāms satūkuma atslābums vispār limfu dziedzeros. Tomēr — no otras puses prof. Brugšs atzīst Rentgena terapiju par diezgan bīstamu ieroci. Pārmērīga lietošana var ne tikai iznīcināt patoloģiski-nenobriedušās šūniņas, bet sabojāt visu asins audzēšanas aparātu, t. i. kaulu smadzeņu sarkano audumu — tā, ka iestājas grūta mazasinība un vispārējs sabrukums. Tāpēc jāievēro,

ka Rentgena terapijas panākumi atkarīgi no taupīgas un lietprātīgas staru pielietošanas.

Ir mēģināts arī dot bencolu — asins audzēšanas organus bojājošu indi. Ja vesels cilvēks ik dienas ieņem 1—2 gr. bencola, tad samērā īsā laikā būs manāmas smagas pārmaiņas baltos un sarkanos asins ķermeņos. Baltasinības apkaršanai bencolu deva 2—4 reizes dienā pa 5 gr.; došanu pārtrauca, tiklīdz balto asins ķermeņu skaits bija pietiekoši samazinājies. Tomēr prof. Brugss šo terapiju neieteic, jo tā bieži izsauc nepatīkamas blakus parādības, kā zarnu saīdēšanu, albuminūriju u. t. t. Tāpēc vislabākā ir un paliek' ar sēna un aknu terapija.

Homeopātija. Ja bālasinība nav savienota ar lielām organiskām pārmaiņām, tad var dot Acid. picric. 3—6. Ja slimniekam kādreiz bijusi gonorrēja, ieteicams Thuja occid. 3. Ja slimnieks ļoti jūtīgs pret aukstumu un mitrumu: Aranea diadema 3. un Nux vom. 3 pārmaiņus ar Ipacacuanha 3. Bet galvenais konstitucionēlais līdzeklis ir Natr. sulf. D. 3 (pa 5 pil. pāris reizes dienā). Dr. Stauffers ieteic bez Rentgena stariem lietot arī vēl iekšķīgi: Arsen. 4—5., Phosphor 3., Baryta jod. 3., Mercur. bijod. 6. un Ceanothus americ. 3.

Asiņošana (Haemophilia)

Zem hemofilijas jāsaprot slimība, kura iegūta visvairāk iedzimtības ceļā un pastāv gandrīz vienīgi pie vīriešiem. Šīs slimības upuri ir tiešam nožēlojami, jo katrs mazākais nieciņš, kā piem. atsišanās pret kādu cietāku priekšmetu, ne tikai izsauc tūlīt zilu plankumu, bet var kļūt par iemeslu stipriem asiņojumiem; no adatas dūriena, maza grieziņa pirkstā, izvilktā zoba dobuma u. t. t. mēdz tecēt asinis tik stiprā mērā un tik neatlaidīgi, kā tas pie veselīem nekad nemēdz būt. Degunu šnaucot, iesākas asiņošana; zobus tīrot ar zobu sukām, asiņo smaganas u. t. t. Savādākais ir tas, ka pavisam niecīgi ievainojumi izsauc lielākus asiņojumus, nekā operācijas, pēc kurām dažreiz vaina ļoti labi sadzīst. Zobu raušana pie tādiem slimniekiem ir pavisam bīstama lieta, jo asiņošana var novest pat pie nāves. Pie sievietēm hemofilija parādas ļoti reti; tai sievietei, kura slimo ar šo kaiti, grūtniecība savienota ar briesmām; lai gan dzemdēšana var norisināties gluži normāli, tomēr asiņošana būs ļoti stipra; tāpat tas būs pie abortiem.

Ievērojama parādība pie šīs slimības ir, tā sauktā, s p o n t ā n ā asiņošana, t. i. asiņošana pati no sevis, bez kāda redzama iemesla. Viņa mēdz uzņākt kopā ar dažiem citiem simptomiem, kuri visi norāda uz traucējumiem asinsriņķošanā, kā piem.: sirds dauzīšanās, reibonis, pukstēšana asins vadēs, nelaba dūša u. t. t. Asiņošana visbiežāk notiek lielākos locekļos (ceļkaulu locītavā, gurnos), tad muskulatūrā, nierēs, zem ādas, zarnās u. c. Ja slimnieku izmeklē, tad pāris dienas pēc izmeklēšanas var miesā atrast

zilus plankumus, — tajās vietās, kur slimnieks ticis aptaustīts; tā tad jau vienkārša aptaustīšana izsaukusi ādas un audu asiņošanu. Sie zīlie plankumi pēc 3—4 dienām nepārvēršas vis dzeltenos, kā tas mēdz notikt pie veselīem cilvēkiem, bet gan ilgu laiku piepaturu savu sarkani-zilo krāsu.

Bieži asiņojumi rada organismā mazasinību, kuŗu var konstatēt, izmeklējot asinis ar mikroskopu.

Kā jau minējām, šī slimība parasti mēdz būt iedzimta. Daudzie pētījumi veduši pie noteiktas pārliecības, ka asiņotāju ģimenēs sievietes, bez kā slimotu pašas, pārnes slimību uz saviem dēliem, bet ne uz meitenēm; šīs meitenes atkal pārnes slimību tālāk uz saviem pēcnācējiem-dēliem; tā tas turpinājas no paaudzes uz paaudzi. Gluži otrādi tas mēdz būt pie vīriešiem. Granditjē saka, ka vīrieši-asiņotāji nepārnes slimību uz saviem dēliem, ja vien bērnu māte ir nākusi no veselas ģimenes.

Slimības īstais iemesls nav vēl gluži skaidrs. Tomēr pie slimnieka konstatēts, ka 1) asins vadu sienīņas nav stipras un ātri plīst, un 2) ka asinis nespēj sarecēt.

Asins sarecēšana ir diezgan sarežģīta lieta. Nodaļā „Asinis“, lasītājs jau īsumā iepazīstināts ar asins sastāvu. Ja asins iznāk no asins vadiem, tad no asins plazmas drīz atdalās šķiedru vielas, vai, tā sauktais, fibrīns. Atlikušais šķidrums, kuŗš nu vairs nevar sarecēt, ir skaidrs, dzeltens, un to sauc par serumu. Ja asinīm ļauj mierīgi pastāvēt (kādā traukā), tad izveidojas placenta, kuŗa sastāv no fibrīna un asins ķermenīšiem. Pamazām fibrīns savelkas arvien ciešāki ap asins ķermenīšiem, tā kā beidzot izveidojas recēkļa veidīgā substance. Sarecējot, fibrīna ferments, jeb, tā sauktais, trombīns pārvērs asins sulas olbaltuma ķermeņus neizkausējamā, cietā vielā. Trombīns pats izveidojas no kādas citas vielas — trombokināzes, kuŗa atrodama sevišķi asins plāksnītēs un leukocitos. Bez kaļķa sāļiem trombīns nespēj izveidoties. Sarecēšana izpaliek, ja trūkst trombokināzes. Pie aknu slimībām asins sarecēšana bieži vien apgrūtināta, kaļķa trūkuma dēļ; tāpēc daudzi chirurģi pirms aknu operācijām mēdz dot slimniekam kaļķa preparātus.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Par relatīvi labāko hemofilijas ārstēšanas līdzekli pagaidām jāatzīst seruma iešļircināšana. Iešļircinājumiem vēnās pietiek ar 15 cm³ cilvēku vai zirgu seruma, bet zemādas iešļircinājumiem — 30 cm³. Iešļircināšana jāatkārto gadiem ilgi, katras 4 nedēļas. Jaunākā laikā spānietis Lopiss (Llopis) ievēdis farmācijas tirgū jaunu, vitamīniem bagātu preparātu Nateīnu, apgalvodams, ka hemofilija esot tikai avitaminoze (t. i. vitamīnu iztrūkums organismā). Šī teorija gan jāapšaubā, un jāsaubās arī par to, ka Nateīnā būtu daudz vitamīnu. Pats preparāts ir stipri dārgs. Vācijā radušies Nateīna piekritēji, kuŗi saka, ka esot to pielietojuši ar panākumiem. Acīmredzot, preparāts iedarbojas, pateicoties savam kaļķu fosfāta saturam. Ik dienas jāieņem 20—40 tabletes. Preparātu lietojot ilgu laiku, organismā manāma asiņošanas samazināšanās, un asins serums uzrāda lielāku kaļķa

proc. Tāpēc varētu ieteikt Calcium phosphoricum un piena cukura lietošanu lielākā daudzumā un ilgāku laiku; tajā pašā laikā jālieto arī zivju eļļa ar fosforu (Ol. Jecoris Aselli 300,0, Phosphori 0,003—0,010) pāris reizes dienā pa ēdamkarotei.

Asins apturēšanai būtu vajadzīgs ievest asinis trombokināzi. No kustoņu (zīditāju) trombocītiem izgatavots trombokināzes preparāts — Koagulēns. Viņu lieto gan iešļircinot zem ādas vai vēnās (5 proc. atšķaidījumā, 3—6 cm.³); pēdējais paņēmieni gan nav gluži nevainīgs, jo pastāv varbūtība, ka arī asins vadus attīstīsies trombi. Kā pēdējo līdzekli var izmēģināt asins pārliešanu, lai gan jaunās asins iespaids iedarbojas tikai dažas dienas. Jo vairāk jaunas asins slimnieks uzņem, jo labāks būs iespaids. Tur kur asiņošana ļoti liela, vajadzīgs ieliet līdz 1000 cm.³ jaunas asins, kuŗa tādā gadījumā palīdz gandrīz momentāli. Pēc dažām dienām var gadīties, ka pārliešana jāatkārto. Kur nepieciešama chirurgijas pielietošana, tur operāciju var izdarīt tikai tad, ja iepriekš ir nodrošināta transfūzijas iespējamība. Kā palīga līdzekli var lietot arī Rentgena starus; liesas apstarošana dažreiz var pavairot asinis trombokināzes saturu.

Homeopātija. Slimība ir ļoti grūta un iespaidojama tikai ar ilgāku, metodisku ārstēšanu. Ārsts parasti izvēlas tādus līdzekļus, kā Calcium, Silicea, Phosphor, Arsen un Secale corn. Ja asiņojumi ļoti stipri, tad jānod Lachesis 6, Crotaļus 3—6, Phosphor 6, Natr. nitr. 3, Secale corn. D, 3, un Crocūs D. 3; visi šie līdzekļi veicina asins sarecēšanu.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic svaigu gaisu dienā un naktī (gulēšanu pie vaļēja loga), dzestru pagalvi, barības sāļiem bagātu ēdienu, ādas kopšanu (peldes). Uz asiņojumiem jāuzliek aukstas kompreses, vai — ja vien iespējams — asiņojošais loceklis jātura aukstā vai stipri karstā ūdenī. Pārāk stiprus asiņojumus vajaga mēģināt apturēt, uzspiežot pirkstus, apvienot elastīgas saites, — asiņojošā degunā iebāzt vates picīņu vai sakasīta audēkļa šķiedras (sagriezt cieši kopā kā aizbāzni). Pie pastiprinātas sirds darbības noder aukstas kompreses uz sirds.

Stingri-veģetāra barība, jāizvairās no alkohola un narkotiskām vielām. Plātenis domā, kā auksta ūdens terapija ir kaitīga.

Asins plankuma slimība (Morbus maculosa Werlhofii, Purpura)

Ar šo slimību slimo vairāk sievietes, nekā vīrieši, un tā uzņāk visbiežāk starp 15.—20. gadiem, ziemeļos vairāk, nekā dienvidu zemēs, — un ziemā biežāk, nekā vasarā. Slimība ir pārejoša un uzņāk nejauši, pēkšņi; tomēr — dažreiz viņas iestāšanos vēsta vispārējs nogurums, gremošanas traucējumi, galvas reibonis un viegls drudzis. Protams, šie simptomi nebūt nav raksturīgi, un uz viņu pamata nav iespējams noteikt slimību. Galvenais, kas tiešām rak-

sturo asins plankumu kaites iestāšanos, ir asins sakrāšanās zem ādas mazu, tumšsarkanu plankumiņu veidā; pēc izskata tie līdzīgi blusas kodieniem un sākumā parādās uz kājām, visvairāk uz ceļgaliem, tad uz ķermeņa un rokām. Seja parasti paliek neaizskārta. Asins plankumi var sasniegt zirņa vai pupas lielumu. Vienā laikā ar plankumu ierašanos sākas asiņošana no gļotādām, deguna, mutes dobuma u. c., dažreiz ļoti bīstamā mērā. Vispārējā labsajūta vienu-otru reizi daudz necieš no šāda stāvokļa, bet ir gadījumi, kad slimnieks žēlojas par spēku trūkumu, galvas reiboni, sirds dauzīšanos u. t. t. Slimība ilgst 2—6 nedēļas. Ir iespējama slimības atkārtošāšanās; dažreiz asins plankumu kaitei ir ļaunas sekas, — piem., trieka (ja asins izplūdums noticis smadzenēs). Slimība var uzņākt kā pie labi ēdinātiem, tā pie vājiem indivīdiem. Nereti tā pievienojas šarlakam, masalām, difterītam, gripai u. c. Nevar noliegt, ka viņai sakars ar infekciozām, resp. toksiskām norisēm. Petroņe atradis, ka slimnieku asins iešļircināšana trusīšiem izsauc pie pēdējiem līdzīgu slimības ainu. Tikai daži gadījumi atgādina, it kā pārejošas nekārtības asinsvadu sienās, kā piem., pie asiņojumiem, kuņģi bez kāda iemesla parādās uz vecu cilvēku ādas, sevišķi uz rokām.

Visvieglāko slimības formu apzīmē ar vārdu „Purpura”. Asiņošana te notiek visbiežāk kājās, bet nereti arī uz ķermeņa ādas un uz rokām, kā jau augšā minēts. Slimību nedrīkst samainīt ar skorbutu; pie asins plankumu slimības nemēdz asiņot muskuļi, ne arī iekāist zobu smaganas.

Bieži vien asiņojumi savienoti ar velkošām reimātiskām sāpēm; šādu slimības veidu sauc par reimātisko asins plankumu kaiti (Purpura rheumatica). Šādos gadījumos traucēta arī slimnieka labsajūta, iestājas viegls drudzis, ēstgribas nav, slimnieks jūtās noguris un nav spējīgs strādāt. Nereti locītavās (sevišķi ceļgalos) tiešām izceļas iekaisums ar asins izplūdumu. Gļotādas asiņojumu nav. Tāpat neasiņo arī iekšējie organi. Slimība velkās 2—3 nedēļas, dažreiz arī vairāk. Var iestāties jauni asiņojumi — ar locekļu sāpēm. Gala iznākums tomēr gandrīz visos gadījumos labs. Ja asiņošana notiek lielākā apmērā, ja tai pievienojas arī gļotādas un iekšējo organu asiņošana (degunā, mutē, mīkstās augšslejās, kuņģī un zarnu kanālā, serozās plēvēs, nierēs, smadzenēs), tad šādu slimības formu dēvē par Verlhofa asins plankumu kaiti (Morbus maculosus Werlhofii). Slimnieka stāvoklis diezgan grūts un ļoti atgādina „Status typhosus”, t. i. tifa stāvokli. Jāuzsver, ka ļoti bieži liesa mēdz būt palielināta.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Bieži vien mēdz izgriezt liesu, bet jāsa-ka, ka šāda operācija palīdz tikai uz laiciņu; tomēr nav noliedzams, ka liesas trūkums ved pie zināmas veselības uzlabošanās, pat uz vairāk gadiem; līdz ar to novērsta asiņošanas briesmas un varbūtējā nāve. Uzkrītoši, ka asiņošana nostājas tūlīt pēc liesas izgriešanas, lai gan asinīs nav paspējušas vēl notikt nekādas pārmaiņas.

Akūtos gadījumos, kur asiņošana apdraud dzīvību, mēdz ķerties pat pie asins pārliedzanas. Var lietot arī visus tos līdzekļus, kuri spēj apturēt asiņošanu: sāls iešļircinājumus vēnās (10—20 proc. atšķaidījumā, 10 cm.³), Koagulenu zem ādas vai vēnās (5 proc. atšķaidījumā, 3—6 cm.³); asiņojošās vietas var apsiet vai aptīt ar adrenalinā iemērktu marli, dzelzs hlorīda vati u. tml. Var izmēģināt arī liesas vai mugurkaula un citu kaulu smadzeņu apstarošanu. Lai uzlabotu asins sastāvu, ieteicama arsēna terapija. Ja slimnieks kļuvis mazasinīgs, tad jāpielieto arī ārstēšana ar dzelzi un aknu terapiju (sk. „Mazasinība“).

Pie reimatiskā asins plankumu kaites jāņem vērā sālīcils un viņa preparāti, kuri, lai gan neatstāj nekāda iespaida uz asiņošanu, tomēr labvēlīgi iedarbojas uz reimātiskām sāpēm u. tml. Dzelzs un aknu terapija noder pret mazasinības pazīmēm, bet neiespaido asiņošanu. Vislabākais iespaids ir liesas apstarošanai.

Homeopātija. Drudža gadījumos vislabāk noder Mercur. solub. 3—6, kurš derīgs arī pret asiņošanu: kā otrs asins apturēšanas līdzeklis jāpiemin Phosphorus 6. Ļoti labas sekmes uzrādījis Hamamelis, — gadījumos, kad zem ādas parādās asins plankumi, un asins izdalās ar ūrinu. Vēl jāatzīmē Lachesis, kurš veicinā uz asins sarecēšanu. Arī Secale corn. D 3, atstāj labu iespaidu tieši uz asiņošanu,

Lai izvairītos no slimības atkārtošanās, jālieto Natr. sulf. 3. un Natr. nitr. 3.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic vispirms svaigu gaisu un nekairinošu, spēcinošu barību. Viegla apmazgāšanās, noberzēšanās, peldes 31—33° C 2 minūtes; nedēļā 1—2 tvaika peldes ar sekojošu ietinumu un peldi 30° C 1 minūti, — vai tvaika peldi gultā 1½—2 stundas, ar sekojošu apmazgāšanos 25° C. Kad pacients jau atguvis spēkus, var vēl dažas nedēļas pielietot Kneipa lējumus, jo tie vislabāk varēs veicināt normālas asins riņķošanas atjaunošanu.

er-
tos
nās
vē-
siet
ml.
itu
sins
az-
te-

sa-
uz
ml.
ne-

ub.
s li-
ma-
sins
sa-
asi-

3.

un
ēša-
se-
ultā
ents
lē-
nas

IV

Iekšējās sekrēcijas dziedzeru slimības

š
m
k
a
d
s
c

t
t
d
j
a
r
p
s
li
n
n

p
f
s
u
b

t
s
g

c
s
š
v
s
g
k

r

Iekšējās sekrēcijas dziedzeņu anatomija un fizioloģija

Dziedzeņu uzdevums ir: izstrādāt specifisku sekrētu (īpatnēju šķidrumu), kurš pēc tam, kad izpildījis ķermeni noteiktu uzdevumu, tiek vai nu iznīcināts, vai izdalīts no organisma ārā. Tā, piem., kuņģa dziedzeņi, starp citu, izstrādā kuņģa sālsskābi, kuņģa kuņģi ar pepsīna (sk. gremošanas organu anatomija un fizioloģija) palīdzību apstrādā barībā atrodošās olbaltuma vielas. Ar to sālsskābe savu uzdevumu ir izpildījusi, un viņas svarīgākā sastāvdaļa — chlores — atstāj ķermeni līdz ar ūrīnu.

No šiem dziedzeņiem atšķiras kāda cita dziedzeņu grupa. Struktūras ziņā abas grupas necik neatšķiras viena no otras. Kā vieni, tā otri izstrādā specifisku produktu; starpība tikai tā, kā pirmo dziedzeņu produkti vēlāk tiek izvadīti ārā no ķermeņa, kā nevajadzīgi, turpretim otro dziedzeņu sekrēts tieši nokļūst asinīs un līdz ar asinīm — citos organos. Tāpēc šos dziedzeņus sauc par iekšējās sekrēcijas dziedzeņiem, un viņu produktus — par inkretiem vai hormoniem. Viņi iespaido vielu maiņu un citu organu darbību, bez kā paši tiktu izlietoti ķermeņa uzbūvei. Hormoni ir olbaltuma vielas, kuņas vēl nav izpētītas, izņemot virsnieru dziedzeņu inkretu - adrenalīnu, kuņu tagad izgatavo pat mākslīgā veidā.

Ķermeni ir arī citas tādas vielas, kuņas pašas nepiedalās kādā procesā, bet tomēr šo procesu vada. Tā, piem., cilvēka ķermeņa fermenti rēgulē olbaltuma, cukura un tauku vielu maiņu. Mutes siekalas apstrādā cukuru, bez kā pašas tiktu izlietotas ķermeņa uzbūvei. Fermenti rēgulē vielu apstrādāšanu, bet hormoni — uzbūvi.

Vissvarīgākais mācībā par hormoniem ir tas, kā mēs viņos varam saskatīt tādas ķīmiskas vielas, kuņas cenšās panākt dažādo organu saskaņotu kopdarbību.

Arī nervu sistēmas uzdevums ir: uzturēt kārtību organu kopdarbībā. Iekšējās sekrēcijas dziedzeņu un nervu sistēmas cieši saistītas viena ar otru. Agrāk dažādo organu kopdarbības saskaņošanas noslēpumu meklēja ķermeņa sulu īpašībās. Šo uzskatu novirzīja pie malas cits, kurš minēto uzdevumu pierakstīja nervu sistēmai. Tikai jaunākie pētījumi veduši mūs pie hormoniem (galu galā, ieskats par ķermeņa sulu organizatorisko spēku nav nemaz bijis zemē metāms).

Tagad isumā apskatīsim svarīgākos asins dziedzeņus. Kā pirmais no tiem jāpiemin vairogveida dziedzeņis (Thy-

reoidea). Viņš sastāv no diviem lēvariem, kurus saista viens viduslēvars, un atrodas pie kakla. Griezumā var saskatīt mazus, pūslīšu veidīgus dziedzerišus, kuri pildīti ar gaisu, pasīkstu šķidrumu — vairogveida dziedzeņa kolloīdu (līmja veidīga viela). Kolloīdā ir nedaudz joda.

Ja kustonim izgriež minēto dziedzeri, tad iestājas chroniska saindēšanās: rodas gremošanas traucējumi, vemšana, vielu maiņas atslābums. Mati izkrīt, nagi vai ragi top trausli un panīkst. Kustonis noliesē; manāms liels nogurums, ķermeņa temperatūras un asins spiediena krišanās. Ja kustonis ir jauns, tad viņa dzimumorgani paliek neattīstīti.

Ja kādam normālam kustonim dod vairogveida dziedzeņa substanci, tad vielu maiņa top straujāka un spēcīgāka. Kauli top gaļi un slaiki. Ja dzīvniekam tajā pašā laikā dod ēst cukuru, tad dzīvnieks nevar apēst to daudzumu cukura, kādu būtu izlietojis, ja viņam netiktu dota minētā substance. Daļa cukura izdalās līdz ar ūrinu.

Jāatzīmē arī tas, ka vairogveida dziedzeris stāv sakarā ar joda vielas maiņu.

Vairogveida dziedzeņa substanci ne visi panes vienādi. Pat kustoņi uz viņu reagē dažādi, — un pie cilvēka tas nomanāms vēl skaidrāki. Jauni kustoņi un mazi bērni panes vairogveida dziedzeņa substanci bieži vien uzkrītoši labi, sevišķi ja tiem dod ēst labi daudz gaļas.

Pārāk stipra vai vāja vairogveida dziedzeņa darbība sastopama kā pie kustoņiem, tā pie cilvēkiem. Var gadīties, ka vairogveida dziedzeņa nav, un ka šis trūkums ir iedzimts. Tādos gadījumos cilvēks (un dzīvnieks) paliek pilnīgi neattīstīts, — citiem vārdiem: idiots. Ja vairogveida dziedzeri notiek slimīgas pārmaiņas, vai ja tas nav attīstīts, tad izceļas kretinisms. Ķermenī ļoti agri notiek kaulu sacietēšana, kādēļ galvas kauss pieņem raksturīgu izskatu. Deguna sakne atrodas dziļi, piere it kā spiežas uz priekšu. Ja pieaugušam cilvēkam izgriež vairogveida dziedzeri, tad dziedzeņa trūkums noved pie savādas slimības un dažādu funkciju traucējumiem. Pārāk stipra vairogveida dziedzeņa inkreta atdalīšanās un šī inkreta nenormālais sastāvs, pēc jaunlaiku pētnieku domām, izpaužas Bazedova slimībā.

Ar vairogveida dziedzeri ciešā sakarā stāv 4 mazi dziedzerīši, puszirņa lielumā. Viņi atrodas cieši aiz abiem vairogveida dziedzeņa sānu lēvariem, katrā pusē pa diviem. Šie dziedzerīši tiek saukti par epitēliāliem ķermeņiņiem (Glandulae parathyreoideae). Viņu darbība nav vēl pilnīgi noskaidrota. Var teikt, ka dažu sāļu — sevišķi kalķa — vielu maiņa stāv sakarā ar šiem dziedzeriem. Tā kā mēs zinām, ka muskuļu un nervu rosiņa stāv sakarā ar kalķa vielām, tad nav brīnums, ka pēc epitēliālo ķermeņiņu izgriešanas iestājas krampji (Tetanija). Ja šos dziedzerišus izgriež kustonim, tad tas pēc 24 stundām nobeidzas ar muskuļu raustišanos un krampjiem. Pie tam pastāv liela jutlība, attiecība pret elektrisko strāvu, kādu to lieto medicīnā pie izmeklēšanas. Gluži tāda pati aina novērota pie cilvēkiem.

Aiz krūšu kaula augšējās malas atrodas kākšļa (Thymus) dziedzeris. Viņa svars pie jaunpiedzimušiem ir 13 g. un tas

sakāpj līdz pubertātes laikmetam līdz 26 g.; pēc tam svars sāk krities, un apmēram pēc 5 gadiem kākšļa dziedzeris sver tikai ap 13 g. Bet — arī sirmā vecumā pie cilvēkiem vēl sastop šī dziedzeņa auduma atliekas, kuņas ir vēl darba spējīgas. Ja jauniem kustoņiem izgriež kākšļa dziedzeri, tad iestājas traucējumi kaulu augšanā. Kauli top tievi, lokani. Ja tādām kustoņim pārļauž kaulu, tad lūzums negrib lāgā dzīt, un ārstēšana velkās lēni. Tās ir kaļķa trūkuma sekas; šāds trūkums sevišķi atsaucās uz kauliem. Skaidri saprotams, ka viņš iespaido arī muskuļu un nervu audus, izsaucot tajos traucējumus (kā jau augšā minēts). Arī te sastopami muskuļu vājuma simptomi. Vēl jāpiemin, kā kākšļa dziedzeņa trūkums pie kustoņiem izsauc zināmas idiotisma pazīmes.

Starp kākšļa un dzimuma dziedzeņiem pastāv ciešs sakars. Ja izgriež kākšļa dziedzeri, tad dzimuma dziedzeri panīkst, saraujās.

Vēl jāsaka, ka bērna ķermeņa augšana ļoti lielā mērā atkarīga no kākšļa dziedzeņa, turpretim pubertātes laikmetā lielākā loma piekrit dzimuma dziedzeņiem.

Vēl jārunā par virsnieru dziedzeņiem (Renes succenturiati, jeb Glandulae suprarenalae), kuņi atrodas nieru augšgalā. Caurgriezumā var redzēt divas dažādas, skaidri atdalāmas substances: mizu un serdi. Miza attīstījusies no cilvēka augļa vidējās digļa lapiņas, kamēr serde izveidojusies no ārējās; serdei kopīga sakne ar simpātisko nervu (vēdera organu nervu); šis atradums ļoti svarīgs, jo serde iedarbojas uz visiem orgāniem tāpat, kā minētā nerva kairinājums. Ķermenī šur un tur atrodami dziedzeri, kuņi līdzīgi virsnieru dziedzeņiem; bet viņos ir tikai nieru mizas šūniņas, bez serdes. Ir tomēr cilvēka ķermenī, tā sauktās, paraganģlijas (ganglija — nervu šūniņu grupa), kuņas atrodas pie simpātiskā nerva, un kaņotis dziedzeņa (pie galvas artērijas), kuņi visi sastāv no virsnieru serdei līdzīgas substances.

Mizas substancē ir mazi graudiņi, kuņi lauž gaismas starus. Par mizas nozīmi mums nekas noteikts vēl nav zināms. Ja virsnieru dziedzeņus izgriež, tad drīzi iestājas nāve. Tā kā serdes substance tiek producēta arī ķermeņa citās daļās, tad nāves iemesls laikam meklējams dziedzeņa mizas trūkumā. Vai mizas uzdevums ir sagatavot serdes substances produktus, t. i. mizai trūkstot, pietrūktu arī materiāla, ar kuņu serde varētu strādāt, — šis jautājums vēl jāatstāj neizšķirts.

Serdes substancē ir šūniņas, kuņas ar chromskābi var viegli nokrāsot brūnas. Šī substance izstrādā adrenalīnu, ar kuņa vērtīgām īpašībām drīz dabūsim iepazīties. Adrenalīns riņķo asinīs ļoti plānā atšķaidījumā — 1:1,000,000 līdz 1:2,000,000; jau dažas miligramma daļas iedarbojas nāvīgi. Adrenalīna iespaids ir ātri pārejošs, jo ķermenis to ātri iznīcina.

Adrenalīna ķīmiskais sastāvs ir jau zināms, un ir izdevies izgatavot sintētiskā ceļā, t. i. no vienkāršākiem savienojumiem. Dažas firmas izgatavojušas viņu plāksniņu (tablešu) veidā un laiž pārdošanā zem nosaukumiem „Adrenalīns”, „Suprarenīns” u. c., lai gan jāuzstāda jautājums, vai šie preparāti vispār atstāj kādu iespaidu, vai nē.

Kā jau augšā minēts, virsnieres dziedzeņa serde un simpātiskais nervs cēlušies no viena un tā paša dīgļa. Adrenalīns iedarbojas uz visiem ar simpātisko nervu saistītiem orgāniem tā, it kā nervs tiktu elektrizēts: acu redzokļi ieplešas, asaru un siekalu dziedzeri izdod pastiprinātā kārtā savus sekrētus, sirds pukst ātri un stipri; gremošanas kanāla kustības traucētas, bronhu muskuļi atslābst.

Adrenalīns rēgulē asinsvadu spraigumu. Ja virsnieres saslimst, tad asins spiediens kritās. Iešļircinot adrenalīnu, izdodas asins spiedienu paaugstināt, jo mazie asinsvadi un kapilāri savelkās ļoti enerģiski. Asins vadu savilkšanos var skaidri novērot pie gļotādām: tās metās bālas, jo viņās nav daudz asins. Šo apstākli izlieto pie deguna operācijām. Viss par adrenalīnu izteiktais neatiecas uz divām artērijām: uz plaušu artēriju un sirds vaināga asins vadiem. Kuņģa adrenalīns neiespāido.

Ja adrenalīnu iešļircinā zem ādas, tad ar ūrīnu no ķermeņa izdalās cukurs. Aknās ir kāds cukura veids — glikogens, kuņģa adrenalīns mobilizē, t. i. aknas izdod glikogenu, kuņģis kā viņogu cukurs (glikoze) ieiet asinīs; tā tad asinis pavairojās cukura saturs. Ja ievainosim smadzenēs kādu zināmu vietu (ārsti šādu paņēmieni sauc par „cukura dūrienu”), tad arī cukurs izdalās līdz ar ūrīnu. Šis iespāids iet, acīmredzot, caur virsnieru dziedzeriem, jo „cukura dūriens” viens pats nespēj izsaukt cukura noiešanu, ja virsnieru dziedzeri izgriezti.

Mēs redzam, ka virsnieru dziedzeri dažā ziņā strādā tāpat, kā vairogveida dziedzeris. Ja daži orgāni strādā vienādā virzienā, tad saka, ka viņi ir sinergistiski, bet ja darbības virziens pilnīgi pretējs (kā tas ir, piem., starp virsnieru un aizkuņģa dziedzeriem), tad saka, kā šādi orgāni ir antagonisti.

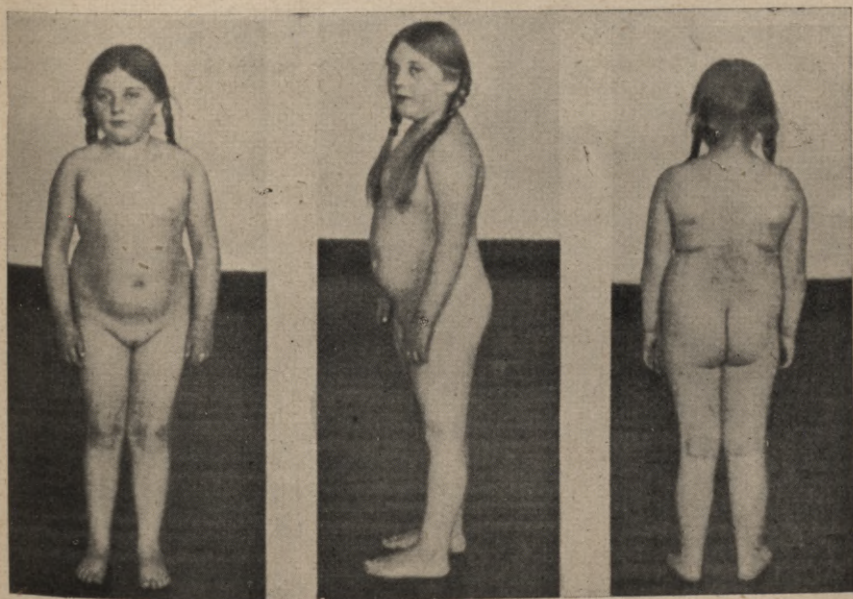
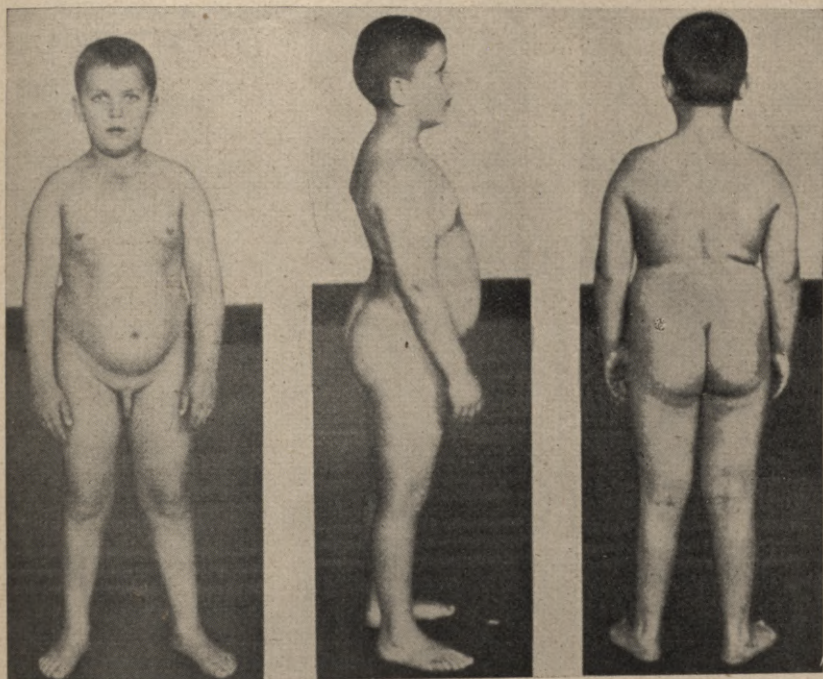
Pēc virsnieru dziedzeru izgriešana iestājas liels gurdenums un nospiests gara stāvoklis; muskuļi top slābi, temperatūra krit, sirds strādā vāji, uznāk elpas trūkums, pāmīrumi, cukura vielu maiņas traucējumi (glikogens pazūd, un cukura proc. asinīs samazinās). Beidzot iestājas nāve. Chroniska saindēšanās, kuņģa izsauc virsnieru darbības traucējumi, medicīnā pazīstama zem vārda „Addisona slimība”.

Smadzeņu piedēklis (hipofīze — Hypophysio cerebri) atrodas galvas smadzeņu apakšdaļā; viņa sastāv no 1) dziedzeraina priekšlēvara, 2) pakalējā lēvara, kuņģa ir nervu audi, un 3) vidus lēvara, kuņģis savieno abas jau minētās daļas.

Hipofīze rēgulē taukvielu maiņu. Ja hipofīzi izgriez, tad notiek ārkārtīgi stipra tauku pavairošanās, — un ne tikai zemādas audos, bet arī iekšējos orgānos.

Arī augšana atkarīga no hipofīzes, — sevišķi augšana garumā. Ja hipofīzi izgriez, tad kustoņi paliek nenormāli-mazi, turpretim hipofīzes substānces lietošana izsauc milzīgu auguma garumu. Ja hipofīzes darbība ir nenormāli pastiprināta, tad cilvēks aug par daudz ātri un jau pirms 10 gadiem sasniedz pieauguša cilvēka lielumu; tādus gadījumos cilvēks nereti izaug par milzi (vairāk par 2 metriem).

Hipofīze, sevišķi viņas pakalējais lēvars, iespāido arī cukurvielu maiņu; ja minēto lēvaru izgriez, tad asinis samazinās cu-

Hipofizārā aptaukošanās
(Sk. smadzeņu piedēkļa slimības)

kura 0/0. Šādu traucējumu var izlabot, iešļircinot ekstraktus, kuŗi iegūti no hipofīzes pakalējā lēvara.

Ja ievaino vidējo lēvaru, tad iestājas pastiprināts ūrina noplūdums, kuŗu var novērst, iešļircinot hipofīzes substanci. Tā tad vidējais lēvars stāv sakarā ar ūrina daudzumu.

Hipofīzes ekstrakta iešļircinājumi izsauc veselu virkni tādu parādību, ar kādām mēs iepazīnāties, runājot par virsnieru dziedzeriem. Piemēram, — novērots pavairots asins spiediens, kuŗš gān nesasniedz tādu spēku, kā pēc adrenālina iešļircināšanas, bet par to neatslābst ilgāku laiku.

No hipofīzes ir izgatavots preparāts — hipofīzīns, kuŗš spēj pastiprināt zarnu kustības un veicināt dzemdes savilkšanos, sevišķi dzemdību laikā.

Skaidri saprotams, ka tāds orgāns, kuŗam tik daudz dažādu uzdevumu, ir ļoti svarīgs. Izrādas, ka bez hipofīzes priekšējā lēvara nav domājama dzīvība; ja no šī lēvara izgriež tikai daļu, tad kustoņi gān nenobeidzas, bet augšanā iestājas jau agrāk minētie traucējumi, un dzimuma dziedzeri panīkst. Interesanti eksperimenti pierāda, ka svaigas priekšējā lēvara substances ievēšana ķermenī izsauc ārkārtīgu dzimuma dziedzeru palielināšanos, tā kā sievietu dzimumdziedzeri pie izmēģinājumiem ir bijuši divreiz lielāki, nekā pie kontroles kustoņiem. (Par kontroles kustoņiem sauc tos, kuŗi dzimuši vienā laikā ar izmēģinājuma kustoņiem un pie tam no vienas mātes, — netiek izmēģinājumiem padoti, bet turēti tikai salīdzināšanai ar izmēģinājumiem.) Bet izmēģināmo kustoņu dzemde ir bijusi par pusi mazāka, nekā pie kontroles kustoņiem. Arī apaugļošanās pie tādiem kustoņiem nekad nav notikusi. Ja izmēģinājumi izdarīti pie vecākiem kustoņiem, tad dzimuma dziedzeru iznīkšana (pēc priekšējā lēvara operācijas) nav novērota.

Ūrina noplūdums atkarīgs no vidējā lēvara, bet cukurvielu maiņu rēgulē pakalējais lēvars. Tā tad: viena un tā paša orgāna dažādās daļās lokalizētas dažādas funkcijas.

Jaunākos laikos daudzi pētnieki aizstāv domas, ka pēc hipofīzes operācijas uzņākošie traucējumi nav atkarīgi no paša dziedzera trūkuma, bet gān no smadzeņu ievainojuma, kuŗš noticis pa operācijas laiku. Tā kā hipofīzi ar smadzenēm saista smadzeņu kāts, tad nav nekāds brīnums, ja starp abām pastāv ciešs sakars. Bet šis jautājums nav noskaidrots, un tāpēc par to tagad nerunāsim.

Aizkuņģa dziedzeris (Pancreas) atrodas aiz kuņģa un viņa uzdevums ir: izstrādāt ne tikai pankreatisko sulu, kuŗa izplūst zarnu kanālā, bet arī vēl kādu citu inkretu, kuŗam liela nozīme cukurvielu maiņā. Ja dziedzeri izņem, vai aizkavē limfas izdalīšanos no šī dziedzera, tad uzņāk cukura slimība. Pēc aizkuņģa dziedzera operācijas var atrast ūrinā līdz 20% cukura. Cukura slimības gadījumos cukurs izveidojas pat no olbaltuma un taukiem.

Nesen amerikāņu pētniekiem izdevies izgatavot aizkuņģa dziedzera sekretu insulīnu, kuŗš ļoti noderīgs pret cukura slimību. Cukura 0/0 asinīs stipri samazinās, tā kā pat jā sāk rūpēties par jauna cukura piegādāšanu.

Kādēļ pēc aizkuņģa dziedzera izgriešanas iestājas cukura slimība? Kā liekas, tad arī te tiek taisīts uzbrukums aknām. Virs-

nieres dziedzeri (sk. t.) mobilizē glikogenu, bet aizkuņģa dziedzera pankreatiskā sula kavē cukura izveidošanos, tas ir: pēc aizkuņģa dziedzera izņemšanas cukura izveidošanās būs stipri atvieglota, un tā beidzot notiek cukura izdalīšanās no ķermeņa — līdzī ūrinam. Adrenalīns un aizkuņģa dziedzera sekrēts ir antagonisti.

Cukura slimības gadījumā ūrinā būs ļoti daudz cukura. Tāpēc stipri palielinātā ūrina koncentrācija t. i. izkausēto vielu attiecības pret šķidrumu. Bet arī paša ūrina būs ļoti daudz, un tā kā ķermenis cenšas zaudēto šķidrumu atkal aizvietot ar citu, tad slimnieki vienmēr jūt lielas slāpes. Arī dedzināmā materiāla porcija vēl jāpavairo, jo ķermenī notiek pastiprināta vielu sadegšana. Tāpēc cukura slimniekiem parasti mēdz būt laba ēstgriba un stiprs izsalkums; diemžēl, slimnieki nemaz neuzbarojas.

Pastāv vēl sakars starp aizkuņģa un dzimuma dziedzeriem.

Jau agrāk, kad mācība par iekšējo sekrēciju nebija pamatota, bija zināms, kā dzimuma dziedzeri var iespaidot visu ķermeni. Lauksaimnieki liek savus kustoņus kastrēt, lai gaļa būtu trēknāka un garšīgāka. Ērzelus kastrē, lai tie būtu paklausīgāki, lēnāki un vieglāk piespiežami strādāt. No dzimumdziedzeriem arī sākās mācība par iekšējo sekrēciju. Bron-Sekārs, dzimuma dziedzeru pirmais pētnieks, Parīzes bioloģiskās biedrības sēdē 1. jūnijā 1889. g. ziņoja, kā viņam izdevies pavairot savas darba spējas un izturību, iešļircinot sev vīriešu dzimumdziedzera ekstraktus (Bron-Sekāram toreiz bija 70 gadu). Kāda pārāk „dedzīga” firma uztvēra šo vēl gluži neizveidoto, nenobriedušo ideju un to mēģināja pārāk vienpusīgi realizēt, tā kaitējot pašai idejai un viņas izpaudējam. Arī zinātniski medicīnai nevar aiztaupīt to pārmetumu, ka viņa, uztverot minēto ideju un pārvēršot to it kā aksiomā, nepielietoja stingrāku zinātnisku kritiku. Pret smadzeņu slimībām deva smadzenes, pret plaušu slimībām plaušas u. t. t. sajaucot istu ar neistu.

Dzimuma dziedzeriem piekrīt vispirms uzdevums veidot oļiņu, resp. sēklu; abu savienošanās dod apaugļotu oļiņu, no kurās attīstas auglis. Līdzās sēklas šūniņām, kurās notiek vīrieša sēklas veidošanās, pastāv vēl starpsūniņas; tā arī sieviešu dzimumdziedzeros atrodamas oļiņu šūniņas un starpsūniņas. Vai šīs pēdējās ir iekšējās sekrēcijas šūniņas, nav nosakāms. Augļa dzimumu nosaka chromosomi (sk. „Apaugļošanās”), bet sekundāro dzimuma pazīmju noteikšana pieder dzimuma dziedzeru iekšējai sekrēcijai. Pašas galvenās dzimuma pazīmes ir dzimuma organi, bet sekundārās: matu augšana (vīrieša bārda), balss (pie vīrieša zemāka), sievietes krūšu attīstīšanās, sievietes periodiskā asiņošana — menstruācija (ši pēdēji stāv sakarā ar oļiņu nobriešanu). Visas minētās pazīmes cieši saistīties ar dzimuma dziedzeru iekšējo sekrēciju; mēģinājumi pierādījuši, ka dzimuma dziedzeru izņemšanas (operācijas) gadījumā sekundārās dzimuma pazīmes neiestājas, — galvenie dzimuma organi neattīstas vai panīkst, kauli uzrāda bērnišķīgu struktūru, balss nerasniedz savu īsto apmēru, matiem nav tipiskā (sievietes vai vīrieša) izskata. Tam visam pievienojas muskuļu vājums un garīga dēpresija (nospiests gara stāvoklis).

Kā vielu maiņas traucējumu cēlonis dažreiz meklējams dzi-

muma dziedzeru nepietiekošā darbībā, redzams no tā, ka traucējumu var novērst ar dzimuma dziedzeru substances lietošanu.

Ja pie kustoņiem izdara kastrēšanu agri, kamēr dzimuma organi nav attīstījušies resp. nobrieduši, tad sekundāro dzimuma pazīmju trūkums ir daudz jūtamāks, nekā kad kastrāciju izdara pieaugušam kustonim. Jāatzīmē divainā parādība, ka dzimuma dzīva tomēr nepazūd, pat iespējama erekcija un ejakulācija (protams, sekretā nebūs sēklas), kaut arī dziedzeri būtu izņemti.

Vīrišķīgie un sievišķīgie dzimuma dziedzeri darbojas pretējā virzienā; tā, piem., vīrieša dzimuma dziedzeris veicina ārējo dzimuma organu augšanu, bet sievišķīgais dzimuma dziedzeris to aizkavē. Piem., ja pie kustoņiem mātītes dzimuma dziedzerus pārdesta tēviņa miesā, tad līdz zināmam mēram izdodas tēviņu padarīt līdzīgu mātītei, — un otrādi. Tikai — šāda operācija jāizdara pēc kastrēšanas. Ja kastrētam žurku tēviņam iedēsta mātītes dzimuma dziedzerus, tad attīstās krūšu dziedzeris, spalva pieņem tādu izskatu, kā mātītei, u. t. t. Šādi tēviņi pat mēģina zīdīt mazulus. Tā tad pārvēršanās notikusi ne tikai fiziskā, bet arī garīgā ziņā. Vēl kāds interesants novērojums: no abām kopā saaugušām dviņu māsām (Placek) viena kļuva grūta. Grūtniecības pazīmes parādījās arī pie otras; tas ir pierādījums, ka ķermenī virpuļo hormoni, kuņģi līdz ar asinīm nokļūst visur, — arī negrūtās dviņu māšas miesā.

Vēl jāpiemin čiekurveidīgais pieres dziedzeris (Glandula pinealis), par kuņģa fizioloģiju mums tikpat kā nekas nav zināms. Šis dziedzeris ir zirņa lielumā, atrodas galvā, pieres dobumā. Novērots, ka šī dziedzera iznīcināšana izsauc bērniņā pārāgru miesīgu un garīgu attīstību.

Vēl kāds vārds par novecošanos. Novecošanās nav atkarīga no dzimuma organiem, kā to daži domā. Lielāku lomu te spēlē visu organu nolietošanās un artēriju skleroze. Alkohola un tabakas pārmērīga lietošana, dzimuma slimības (sevišķi sifiliss) var radīt tikpat ievērojamas novecošanās pazīmes, kā dzimuma organu sabrukums.

Asins dziedzeru darbība

Lai gan iepriekšējā nodaļā jau pārrunājām pašas galvenās dziedzeru funkcijas, tomēr ar to nepietiek, lai iegūtu skaidru ainu par šo dziedzeru milzīgo nozīmi kustoņu un cilvēku dzīvē. Mums vēl jāatgriežas pie tiem un jāapskata dziedzeru nozīme no plašāka viedokļa. Iesāksim ar kaulu augšanu.

Kaulu struktūra atkarīga no rāses, dzimuma un apkārtnes. Viņu augšanu iespaido diētas plāsmas darbība un iedzimtie faktori. Noteikumi, zem kādiem iespējama kaulu augšana, ir pa daļai ārējas dabas, pa daļai jau iedzimti. Pie pirmās grupas pieder tādas slimības, kā luess, tuberkuloze, alkoholisms u. t. t. Kā jau redzējām, daudziem asins dziedzeriem liels iespaids uz kaulu augšanu. Jaunībā augšanu pārvalda kākšļa dziedzeris; vēlāk, kad pubertātes laiks pāri un jauneklis jau „nobriedis“, augšanu pārziņ dzimuma dziedzeri. Šie pēdējie palīdz raksturīgi izveidoties pleciem un gurnu kauliem, kuņģi pie abiem dzimumiem ir dažādi. Aug-

šanu kavē virsnieres, dzimuma dziedzeri un hipofizes priekšējais lēvars, bet veicinā — kākšļa un vairogveida dziedzeri.

Hormoni dod ierosinājumu arī muskuļiem. (Sk. iepriekšējā nodaļā Bron-Sekāra mēģinājumus.) Kākšļa dziedzeris veicinā muskuļu darbību.

Asins riņķošanu veicinā: 1) virsnieres, kuņas paātrina sirds darbību un pastiprina katru atsevišķu sirds savilkšanos, un 2) hipofizes vidējais lēvars, kuņš gan samazinā sirds sitienu skaitu, bet tomēr pastiprina katru atsevišķu sitienu, tā tad tomēr pavairo asins spiedienu.

Kuņģa-zarnu sistēmā lielu lomu spēlē hipofize un virsniņu dziedzeri, kuņi strādā viens otram pretim, tā tad ir antagonisti. Arī vairogveida dziedzerim ir ierosinošs iespaids uz zarnu kustībām. Kā no zarnu gļotādas, tā no liesas izdevies izgatavot vielu, kuņa ierosina zarnu kustības. Virsniņu dziedzeri veicinā mutes un kuņģa sulas, tāpat arī žults atdalīšanos. Vairogveida un kākšļa dziedzeriem liels iespaids uz kuņģa sāļsskābes sekrēciju.

Ļoti svarīgu lomu ķermeņa ūdens satura noteikšanā spēlē vairogveida dziedzeris. Ja šis dziedzeris iznīkst, tad zemādas šūnu audos uzkrājas ūdens, kuņu var aizvadīt prom, dodot ķermenim vairogveida dziedzera substanci. Ja ķermenī iešļircina virsniņu substanci, tad pavairojas ūrina plūdums; pretēji iedarbojas hipofize.

Ja izgriež vairogveida dziedzeri, tad temperatūra krit pa 1—2 grādiem. Ja izgriež epitēliālos ķermenīšus, tad kustoņi vairs nespēj rēgulēt savu siltumu.

Kas attiecas uz olbaltuma vielu maiņu, tad jāsaka, ka pēc vairogveida dziedzera izgriešanas slāpekļa vielu maiņa samazinās par 50%, bet pie vairogveida dziedzera pastiprinātās darbības vielu maiņa pieaug ievērojamā mērā. Pirmā gadījumā notiek aptaukošanās. Bet ne jau katrs tauku pieaugums vedams sakarā ar vairogveida dziedzera pamazināto darbību. Tāda pati parādība novērojama arī pie dažām hipofīzes slimībām un pēc sēkļu dziedzeru (dzimuma dziedzeru) izņemšanas. Protams, pie tās ciešās sadarbības, kāda pastāv starp visiem dziedzeriem, bieži vien grūti izšķirt, vai viens dziedzeris neiedarbojas uz otru, un vai patoloģiskās parādības tomēr nebūtu vienmēr jāved sakarā ar vienu noteiktu dziedzeri.

Kas attiecas uz cukurvielu maiņu, tad to iespaido visvairāk aizkuņģa dziedzeris, tad virsnieres un vairogveida dziedzeris.

Asins dziedzeri iespaido arī ķermeņa reakcijas veidu un viņa konstitūciju. Skatoties pēc tā, kuņš dziedzeris vienā vai otrā ķermenī uzrāda vislielāko rosību, cilvēkus var iedalīt dažādos tipos, tā sauktos biotipos.

Kā pirmo apskatīsim pastiprinātās vairogveida dziedzera darbības tipu. Šis cilvēks ir ļoti garš, tievs un kalsnējs, viņa kuņģis stāv zemu. Gurni šauri. Pat pastiprināta barošanās (pārēšanās) nespēj novērst kalsnumu. Svārs viegli krītas, sevišķi zem garīgu pārdzīvojumu iespaida. Ķermenī notiek pastiprināta olbaltuma vielu maiņa. Mati kupli. Acis mirdz, dažreiz izspiežas uz āru. Sirdij tieksme uz ātru darbību. Daudz temperamenta. Viegli uztraucas.

Vājas vairogdziedzera darbības tipam ir padrukns stāvs un tieksme uz aptaukošanos. Viņa kakls īss un resns, rokas īsas un rupjas, acis mazas un bez izteiksmes. Viņš maz svīst. Viņa āda bieza un ātri top grumbaina. Mati agri nosirmo. Sirds darbība lēna. Kāju un roku pirksti izskatas zili, it kā nosaluši. Patiesībā viņš arī vienmēr salst. Pastāv tieksme uz cietu vēderu. Audi aiztura vārāmo sāli un ūdeni. Apatisks, flegmātisks.

Pārāk stipras hipofīzes darbības tips ir ļoti gara auguma, sevišķi kājas ir garas. Uzaču loks izspiežas uz priekšu. Apakšējais žokļa kauls resns un garš, zobi cieti, līdzīgi plēšīga zvēra zobiem. Mati uz ķermeņa, rokām un kājām ir biezi un resni, bet no galvas tie nozūd ļoti agri. Āda stipri pigmentēta. Sievietes, kuŗas pieder pie šī tipa, bieži vien ir ļoti vīrišķīgas. Tāuku kārtā nav bieza. Šo tipu intelligence ir pa lielākai daļai ļoti labi attīstīta.

Pārāk vājas hipofīzes darbības tipi atstāj neproporcionālu iespaidu. Viņu garums un platums ir nepilnīgs, skeleta proporcija atgādina bērnu skeletu. Apakšžoklis mazs, smakrs spīcs. Nagi plāni. Aptaukošanās var pieņemt atbaidošus apmērus. Tāuku kārtā visbiezāka uz krūtīm, vēdera, gurniem un roku plecu daļām. Tādi cilvēki bieži atstāj mongolu iespaidu. Uzacu viņiem gandrīz nav. Mati bieži līdzīgi neiznēsātu bērnu matiem. Šī tipa vīriešiem kaunuma vietās mati aug gluži sievišķīgā kārtā. Ārējie un iekšējie dzimuma organi attīstīti vidēji, ar ko izskaidrojams pavājs dzimuma spēks. Sieviešu auglība stipri vāja; bieži vien seksuēla ziņā tās ir vēsas. Garīgā attīstība aizkavējas. Untumaini, psihiski laiski, apātiski. Dažreiz no viņiem saņem tādu iespaidu, it kā tie nebūtu pieauguši, bet gan tikai bērni.

Vājas virsnieru darbības tipi ir gari, ar slikti izveidotu ķermeni, kalsnēji un nederīgi fiziskam darbam. Sirds ir maza; tā kā smadzenēs ieplūst maz asins, tad bieži uznāk gīboņa lēkmes. Pārspīlēti jūtīgi un nospiesti.

Tipus ar pārāk stipru virsnieru darbību tauta apzīmē kā pilnasinīgus. Asinsspiediens augsts, kāpēc pastāv tieksme uz triekas lēkmēm. Stipra enerģija. Nereti novērojama viegla aptaukošanās, pie sievietēm ķermenis stipri apaudzis matiem. Dzimuma dzīve spēcīga un sākas agri.

Vājas epitēliālo ķermeņišu darbības tipiem pastāv tieksme uz krampjiem, jo nervi un muskuļi pārāk viegli uztraucami un iekairināmi. Pie sievietēm grūtniecības stāvokli kalķvielu maiņas traucējumi var radīt smagus sarežģījumus. Nemierīgi, neapmierināti un pārspīlēti-jūtīgi tipi.

Pārāk stipras kākšļa dziedzera darbības tipi atgādina drīzāk skaistuma modeļus, nekā cilvēkus, kuŗi radīti dzīves cīņai. Viņi viegli padoti tuberkulozei. Bieži vien homoseksuēli vai lesbiski. Vīriešiem sievišķīgas, elegantas miesas formas, plati cirkšņi, apaļi gurnu kauli. Morāliski bieži vien stāv ļoti zemu, nespēj atbildēt par saviem darbiem vai piemēroties sociālās dzīves grūtībām. Liels skaits noziedznieku un pašnāvnieku nākuši no šo tipu vidus. Dvēsele, kuŗa netiek galā ar ikdienu.

Ir no svara iepazīties ar šiem tipiem un novērot tos, jo katrs no viņiem disponēts uz zināmām slimībām. Tā, piem., vājas virs-

nieru darbības tipi nav radīti muskuļu darbam. Šādas sievietes-pacientes sevišķi stingri jāuzrauga pa dzemdību laiku. — Epitē liālo dziedzeriņu tipi bieži uzrāda tieksmi uz krampjiem, kaļķvielu maiņas traucējumu dēļ. Tā kā grūtniecības stāvoklis un bērna zīdīšana prasa no mātes organisma daudz kaļķvielu, tad pa grūtniecības laiku jādod kaļķis. — Vairogveida dziedzera pastiprināta darbība izsauc temperatūras paaugstinājumu, — tā tad attiecīgie tipi jāsarģā no saaukstēšanās un jānocietinā pret temperatūras maiņām.

Visā visumā, dziedzeru fizioloģija ir vēl diezgan nenoskaidrota lieta. Tomēr — arī tas, ko par viņiem zinām, sola mums lielas izredzes nākotnē un ved arī pie pārsteidzoša slēdziena, piem., ka temperaments un ķermeņa struktūra stipri atkarīgi no asins dziedzeriem, ka dziedzeru darbības traucējumi izsauc vissmagākās slimības, — gan garīgas, gan miesīgas, — un ka hormonos mīt spēki, ar kuņu palīdzību nākotnē būs iespējams iespaidot dzīvnieku un cilvēku veselību, ķermeņa struktūru un temperamentu.

Pie pārāk vājas vairogveida darbības izceļas slimības, kuņas savā ziņā ir pilnīgi pretstati Bazedova slimībai. Pie pieaugušiem tās izpaužas citādi, nekā pie augošiem. Pieaugušiem vairogveida dziedzeris būs samazinājies, sarāvēs. Āda ir stingra, sausa un blaugznaina, un zem tās nogulstas gļotaini-ūdeņaina masa, kuņa slimniekiem piedod uzpūstu izskatu. Mati ir sausi, pastīvi. Sviedru dziedzeru darbība vāja. Ķermenis zaudē spēju rēgulēt savu siltumu, tāpēc dažreiz temperatūra ir zema (zem 36° C). Vielu maiņa ir vāja, zarnu kustības lēnas, vēders ciets. Slimnieki ir truli, noguruši, flegmatiski, neinteresējas par savu ikdienišķo darbu. Atmiņa top vāja.

Ļoti bieži sastopamas šīs slimības formas, pie kuņām dziedzeris vēl spēj izdot nedaudz sekrēta. Dažreiz manāmas tikai pārmaiņas ādā vai zarnās. Protams, ciets vēders un lēna zarnu kustība ne ikreiz vedama sakarā ar vairogveida dziedzeri. — Slimība var izpausties arī tikai locekļu un muskuļu sāpēs.

Augšā aprakstītā spilgtā slimības aina plašākai sabiedrībai kļūvusi pazīstama no tā laika, kad chirurģi sāka izdarīt pirmās strumas operācijas. Toreiz vēl nebija zināms, ka nedrīkst izgriezt visu dziedzeri. Šinīs laikos no tādām briesmām vairs nav jābaidas. Ja slimniekiem dod vairogveida dziedzera substanci, tad visi smagie simptomi ātri pazūd. Trulums izgaist, slimnieks sāk atkal svīst, ķermeņa temperatūra top normāla u. t. t. Bet dziedzera ekstrakts jālieto ar ārsta ziņu, jo viņš nav gluži „nevainīgs” mājas līdzeklis, kuņu var ņemt, kā un cik slimnieks iedomājas.

Pie bērniem, bez jau augšā minētiem simptomiem, iestājas vēl vesela virkne traucējumu. Bērni paliek augšanā atpakaļ, ir maza auguma un neattīstas arī garīgi.

Iedzimts vairogveida dziedzera trūkums nav sevišķi bieža parādība. Tie, kuņas piemeklējusi šāda nelaime, ir nožēlojami radījumi — krētinī. Citos gadījumos, pie tā sauktā endēmiskā krētinisma (endēmija ir slimība, kuņa saistīta pie zināmas vietas — ģeografiskā nozīmē) pastāv struma, kuņas dziedzeru audums pilnīgi pārveidojies. Te, līdzās idiotismam un augšanas traucējumiem, mēdz pastāvēt kurlmēmums vai ļoti vāja dzirde. Endēmiskā krēti-

nisma gadījumus grūti ārstēt, jo te arī smadzenēs notikušas lielas pārmaiņas; par vairogveida dziedzera substances lietošanas sekmēm šādās reizēs grūti galvot.

Vairogveida dziedzera slimības. Struma. Bazedova slimība (Morbus Basedowii)

Viena no visbiežāk sastopamām vairogveida dziedzeru slimībām ir tā sauktā struma jeb guza. (Tā kā šī slimība apskatīta jau „Veselības leksikonā” I. sējumā, tad pie tās daudz nekavēsimies.) Ne ikreiz pie vairogveida dziedzera palielināšanās būs pavairota pati audu masa. Ir kāds palielinājuma veids, kam par iemeslu ir kolloīda uzkrāšanās dziedzera vadus; pie kāda cita veida dziedzerī izveidojas tukšumi (cistas), kuŗi papildīti ar šķidru vai putriņas veidīgu masu. Pie tāda palielinājuma istie dziedzera audi var jau sen būt iznīkuši. Pie Bazedova slimības strumai pavisam cita nozīme, nekā kretinisma gadījumos. Pirmā gadījumā palielinātais dziedzeris izdala vairāk sekreta, bet otrā — mazāk, nekā normāls dziedzeris.

Struma ļoti bieži sastopama dažos kalnainos apgabalos: Šveicē, Bavārijā, Virtembergā u. c.; līdzenumā tā jau ir retāka parādība. Pēc kara struma bieži manāma arī Ziemeļ-Vācijā. Ļoti var būt, ka strumai sakars ar dzeramo ūdeni.

Pa lielākai daļai, struma netiek uzskatīta ne par ko nopietnāku, kā tikai par nelielu skaistuma defektu. Vecie gleznotāji, kuŗi dzīvoja strumas apgabalos, zīmēdami ideālas skaistules, nebūt nedomāja strumu atnest pie malas; arī tai bija jābūt gleznā redzamai. — Ja struma ļoti liela, tā sāk spiest gaisa vadu un lielos kakla asins vadus. Abos gadījumos iestājas elpas trūkums un aizsmakums. Spiediens uz asins vadiem izsauc sirds palielināšanos un sirds darbības traucējumus. Pārāk lielā daudzumā izdalītais dziedzera sekrets saindē sirdi; izceļas tā sauktā strumas sirds, kuŗu nevar stingri nošķirt no tiem gadījumiem, kādos struma noved pie Bazedova slimības.

Kā normāls, tā strumaini palielināts vairogveida dziedzeris var kļūt par dažādu iekaisumu un audzēju perēkli.

Ja vairogveida dziedzeris, izstrādājot savu sekretu pavairotā daudzumā (un varbūt arī savādā sastāvā), atdod to asinīm, tad izceļas Bazedova slimība. Palielinātā dziedzerī ir vairāk asins, nekā parasti mēdz būt. Arī pie Bazedova slimības palielinātā struma var sākt spiest tuvākos asins vadus un organus. Tomēr visvairāk krīt acīs dažī citi simptomi, kuŗi norāda uz organisma vispārēju saindēšanos, kuŗa sevišķi iespaido asins cirkulāciju. Sirds ir paplašināta un sit ātri un stipri, „itkā gribētu tikt pa kaklu ārā”. Pulss ir mazs, viegls un mainīgs.

Bazedova slimnieku sejas izteiksme ir uzkrītoša: acu vāki plati iepļēsti, acu āboli izspiedušies uz priekšu. Acu mirkšķināšana notiek retāk; skatam vērsoties lejup, augšējie acu vāki neseko acij,

bet paliek atpakaļ. Acis mirdzošas, mitras. Slimnieka sejā lasāmas it kā lielas bailes, — ieplesto acu dēļ. Elpa dažreiz paātrināta. Gremošanas traucējumi ir svarīgs simptoms, kuņu nedrīkst aizmirst.

Kuņģī sālsskābes iesākumā par daudz, bet vēlāk nereti par maz. Vairogveida dziedzeņa sekretam ir spēja atdalīt chloru no uzkrājušās vāramās sāls. Sekrets iekļūst asinīs, un kuņģa dziedzeņi izdod sālsskābi. Smagā veidā ar Bazedova kaiti slimojošiem bieži uznāk caureja, kuņu dažreiz nevar apturēt. Arī mēģinājumi pie kustoņiem uzrāda vairogveida dziedzeņa ekstrakta iespaidu uz zarnu kustību. Paātrinātā zarnu vilņošana spiež barību pāriet ātrāk no tievās zarnas resnā, tāpēc barība netiek pilnīgi izmantota, viņā paliek pāri daudz šķidrums, un ekskrementi būs ūdeņaini. Par visu vairāk tiek traucēta taukvielu uzņemšana organismā; šis traucējums ir par iemeslu slimnieka noliesēšanai (neskatoties uz slimnieka labo ēstgribu).

Cukurvielu maiņas traucējumus uzrāda tas, ka visniecīgākais cukura daudzums, kuņu organisms uzņem, pāriet ūrinā un tiek no ķermeņa izraidīts ārā. Arī vāramā sāls tiek izraidīta lielākā vairumā, — pāri par normu. Āda izdala ūdeni, bieži vien plūstošu sviedru veidā. Mati izkrīt, nagi top trausli. Ķermenis izlieto daudz skābekļa un izdod daudz ogļskābes, jo ķermenī notiek pastiprināts degšanas process, — otrs noliesēšanas iemesls.

Slimnieks ir vienmēr uztraukts, nervozs, nemierīgs, jūtēlīgs, raudulīgs, slikti gul; katrs loceklis, kuņu tas kustina vai mēģina noturēt mierā, trīc. Pie katra mazākā uztraukuma drebēšana pavairojas. Trīsas un svišanu pavada pastāvīga baiļu sajūta. Sievietes ar šo kaiti slimo biežāk, nekā vīrieši.

Divaini, ka taisni strumas apgabalos Bazedova slimība sastopama reti. Var būt arī visādi šīs slimības veidi. Dažreiz saslimis kākšļa dziedzeņis, un dažreiz kā viens, tā otrs. Ja Bazedova slimības simptomi nav pilnīgi, tad nemēdz runāt par slimību, bet gan tikai par vairogveida dziedzeņa pastiprinātu darbību.

Bazedova slimība bija pazīstama jau 150 gadus atpakaļ, bet sīki tā aprakstīta 1840. gadā no Bazedova. Šī slimība mēdz iesākties pēc pubertātes laikmeta, visvairāk starp 20.—30. gadiem. Ir ģimenes, kur slimība pāriet no vecākiem uz bērniem, — tā tad varētu būt runa par iedzimtību.

Slimības gaita ļoti nenoteikta, un vēl grūtāki ir paredzēt, kādu virzienu tā ņems. Ir gadījumi, kur slimība top chroniska un velkas gadiem ilgi. Mirstība var būt ap 30%⁰, un pie nāves visvairāk jāvaino vājā sirds, lipīgas slimības, vai dzeltenās kaites pievienošanās (kā tas grūtākos gadījumos mēdz notikt).

Arī pie mums Latvijā vairogdziedzeņa saslimšanas gadījumi nav reta parādība, pie kam sevišķi liela dispoziģija saslimšanai ar strumu ir personām, kuņas dzimušas un augušas tālāk prom no jūras — kontinentā — un vēlāk pārceļojušas uz mūsu apvidiem. Šāda parādība, kā arī tas apstākļi, ka Šveicē un Vācijā ar šo slimību saslimst visvairāk tikai zināmas aprindas, ved uz domām, ka šinīs apvidos (tāpat kā pie mums) ir kaut kādi apstākļi ūdenī, klimatā jeb citur kur, kuņi izsauc saslimšanu ar vairogveida dziedzeņa slimībām.

Bazedova slimība
(Morbus Basedowi)

Struma uz āru izspiedušies vairogveida dziedzeri (sk. pa kreisi)
Uz āru izspiedušās acis (Exophthalmus) sk. attēlu pa labi.]

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ļoti no svara cīnīties ar slimnieka nervozo nemieru un pagurumu. Vislabāk, ja slimnieku var ievietot kādā sanatorijā, tālāk no mājas un ikdienas. — Sākumā liekas, ka vajadzētu noliesējušo slimnieku uzbarot, bet kara laika piedzīvojumi mācījuši, ka labāk ir ierobežot barības daudzumu. Sākumā tas liekas divaini, bet tomēr saskan ar novērojumiem, ka slimis organs ir jātaupa; ar mazu drusciņu barības tas tiek galā, bet ja dod daudz, tad var aprūkt spēka. Mēs zinām, ka aizkuņģa dziedzeris nespēj cukura slimības gadījumos pārstrādāt piegādātās cukurvielas. Ja slimnieks šo dziedzeri drusku mēģinās saudzēt un ēdis mazāk, tad dziedzeris dabūs atpūsties un sāks labāk strādāt. Tāpat tas ir arī Bazedova slimības gadījumā. Apgrozība ķermenī ir paaugstināta, un tāpat arī izdevumi (vielu izlietošana). Ja nu apgrozību samazinā, tad organi atpūties; tāpēc jāatkārto vēlreiz, ka atturēšanās no ēšanas ir viens no labākiem ārstniecības līdzekļiem. Arī nomierinoši auksti ietinumi atstāj labu iespaidu, tāpat „ledus pudele” uz sirds. Labs līdzeklis ir broms; vispārēja spēcīnāšanās izvedama ar arsēna palīdzību. Jau nākā laikā sāk dot dziedzeru preparātus. Jā, brīnīšīgā kārtā labu iespaidu atstāj arī vairogveida dziedzera preparāti un jods ļoti mazos devienos. Mēdz dot arī hipofīzes ekstraktu. Ļoti labi iedarbojas kākšļa dziedzeris, dažreiz iedots kopā ar sievišķīgā dzimuma dziedzera substanci lielākos devienos. Ja ar zālēm nepietiek, tad izceļas jautājums par Rentgena staru un operācijas pielietošanu.

Tiek arī pielietota apstarošana ar mākslīgu kalna sauli, pie kam novērojumi šinī virzienā liecinā, ka pie pacientiem līdz 18.—20. g. šis paņēmieni vēl dod dažreiz manāmus rezultātus, bet pie vecākiem slimniekiem uzlabošanās konstatēta ļoti reti.

Homeopatiija. Dr. Jūzs (Hughes) par strumas ārstēšanu izsakas sekoši: „Gadījumi rāda, ka ar *Calcar. carb.* Hahnemanni D 4. tr, dažu mēnešu laikā izdevies dažreiz izārstēt pat 5—7 gadus ieilgušu strumu, tādēļ šis līdzeklis jāuzskata par ļoti noderīgu. Ja struma mīksta, tad noder *Jodum D 3* (3 reizes dienā pa 5—7 pilieni). Ja struma sacietējusi un jau turas ilgus gadus, tad *Jodum* nav tik noderīgs; tādus gadījumos būtu drīzāk lietojams *Spongia mar. tosta* (bet ne „usta”) D 3 tr. Dr. *Faringtons* ieteic pielietot *Spongia* tādus gadījumos, kad struma stipri cieta un palielināta un elpa naktīs apgrūtināta. Dr. *Frenkels* aizrāda, bez jau minētiem, vēl uz *Kali jod.* D 2., *Bromum* D 4. Ja slimība ieilgusi, tad jālieto *Baryta carb.* 3 tr., *Conium* 3., *Calc. phosph.* D 3 tr., *Magnesia carb.* 3—6.

Tiek ieteikts arī sekošo pulveru maisījums:

<i>Spongia mar. tosta</i> 0	4,0	<i>Celc. phosph.</i> D 2 tr.	4,0
<i>Calc. carb.</i> Hahnem. D 1	2,0	<i>Sacchar. lact. pariss.</i>	3,0

Ieņemams 3 reizes dienā pa naža galiņam, 10—12 dienas no vietas. No ārpuses satūkušo vietu var ik vakaru viegli ieberzēt ar broma vai joda glicerīnu (1:20).

Bazedova slimības simptomi uzrāda tipisku ainu, kādu mēdz izsaukt saindēšanās ar jodu un vēl vairāk ar *Thyroidina*

tabletēm, ja tās lietotas pārspilētā kārtā. Pēc Hānemaņa noteikuma tā tad jods un viņa savienojumi jālieto arī kā ārstniecības līdzekļi. Var aizrādīt, ka jods mazos devienos tiek lietots arī no valdošās medicīnas. Viņš ir arī visvairāk lietotais homeopātiskais līdzeklis, līdzās Thyroidin-am. Pēdējais, kā specifisks līdzeklis, jādod dažreiz ļoti niecīgās dozās (devienos) un ar retiem atkārtojumiem: jo grūtāki ir slimības gadījumi, jo retāk un mazāk jādod tiroidīns. Turpretim slimībai uzlabojoties, slimnieks sāk panest arī lielākus devienus. Pie Bazedova slimības vairogveida dziedzeris ir sakairinātā stāvoklī; pastāv viena vieglāka slimības forma, pie kuras tikai vairogveida dziedzera darbība ir pastiprināta (hiperfunkcija), un otra — smagāka, kurā ņem dalību arī centrālā nervu sistēma un simpatiskais nervs. Vieglākās slimības formas arī vieglāk izārstējamas, atjaunojot ar joda preparātu palīdzību vairogveida dziedzera normālo darbību; smagās formas ir grūti novēršamas, un dažreiz bez operācijas nav iespējams iztikt.

Ja slimība savienota ar stipru caureju, tad palīdz Ferrum phosphor.; pie smagas mazasinības neatsverams līdzeklis ir Berrum sulf. 3. tr., ja to lieto ilgāku laiku; abi līdzekļi dod labu miegu un novērš nepatīkamo svišanu; uz svišanu labvēlīgi iedarbojas arī Jaborandi. Sirds dauzīšanās, asins spiediens un nervozie momenti norimst pēc Belladonna un Arsen. jod. 3. tr. lietošanas; sirds muskuli spēcina Lycopus virgin. 3., Cactus grand. 3. vai Adonis verm. 3., skatoties pēc simptomiem. Vāramās sāls vielu maiņas traucējumus jaunākā laikā apkaņo ar Natr. mur. 3.

Šīs grūtās slimības ārstēšanu drīkst uztiēt tikai ārstam, jo te ir iespējamas tādas nejausības, ar kurām neārsti nezin rēķināties; tāpēc nemākulis labāk lai neuzņemas darbu, par kura sekām tas nespēj atbildēt. Var gadīties, ka iestājas pēkšņi asins riņķošanas traucējumi (sirds kaites vai uztraukuma gadījumā), struma var ļoti ātri palielināties un izsaukt tādas dzīvību apdraudošas parādības, kā elpas trūkumu, bailes, nosmakšanu u. c. Tādā gadījumā, līdz ārsta atnākšanai ieteicams lietot biežos devienos Ammon. brom. vai Spongia: šie līdzekļi atvieglo gaisa vadā uzkrājušās siktās gļotas un iedarbojas spēcinoši uz sirdi.

Mazasinīgiem vēl ieteicams Kali ferrocyan. 6. Ja slimniecīmsievietēm ir nevārstīgas menstruācijas, tad var lietot Sepia 3., Pulsat. 3. vai Kali carbon. 3. tr. Sirds dauzīšanās gadījumā vēl var ieteikt Ignatia 3., Aconit. 3., Glonoin 3—6. Jaunākā laikā, bez jau minētā Thyroidin lieto vēl Adrenalin 3—6.

Dabas dziedniecība. Iekšējās sekrēcijas dziedzeru slimību pētīšana rāda, ka veco ārstu uzskati bijuši pareizi: visi organi atrodas ciešā saistībā, resp. sadarbībā, un slimību iemesli visbiežāk meklējami nepareizā ķermeņa sulu sastāvā. Lai gan senlaiku ārstu jēdzieni par asinīm un viņu slimīgo sastāvu bija neskaidri, tad tomēr viņu metodes, kā: sistēmātiska zarnu ārstēšana, asins nolaišana, sviedrēšanās, — atstāja lielu iespaidu uz iekšējo vielu maiņu, tāpēc tās pielieto arī vēl šodien. — No vienas puses, mēs zinām, ka hormoniem ir liels iespaids uz nervu sistēmu un zināmām vielu maiņas norisēm; no otras puses, mūsu barošanās veidam, muskulatūras vingrināšanai, nervu un dvēseles higiēnai pieder izšķirošais

vārds attiecībā uz hormonu daudzumu un (varbūt) arī sastāvu. Protams, ja dziedzeru vājums vai slimība ir iedzimta, tad ne zāles, ne fizikāli-diētiskā terapija nespēs necik līdzēt; bet ja vien ir cēriba izlīdzināt slimīgos traucējumus, tad individuēli pieskaņota fizikāli-diētiskā ārstēšana var atnest daudz laba. Cik lielā mērā un kā šī terapija jāpapildinā ar zālēm, var izšķirt tikai ārsts.

Dažādo slimības formu ārstēšana pastāv no slimniekam stingri piemērotas diētas un fizikālas lokālās vai vispārējās ārstēšanas. Mēchaniski kairinājumi, aukstuma vai siltuma pielietošana uztrauc vai nomierina nervu un asinsvadu sistēmu un tieši iedarbojas uz iekšējiem dziedzeriem; sviedrēšanās uzlabo ādas darbību; ilgāka gulēšana un miers ir lieli palīgi slimību ārstēšanā.

Strumas gadījumā jāpieturas pie pārmaiņām bagātas diētas un sevišķi zaļbarības. Jārūpējas par kārtīgu caureju. Kakla masāža, vietējā (lokāla) siltuma un aukstuma pielietošana. Katru vakaru karsti uzklāji uz kakla 40 minūtes ilgi, ar sekojošu aukstu pusietinumu (ūdens, ozolu mizas novārījums vai vārāmās sāls kausējums; sāls jāņem 1 tējkarote uz 1 litru ūdens). Bez tā vēl jācenšas ierosināt asins riņķošanu pavēderē ar mainīgām sēdus peldēm, — tvaika sēdus peldēm ar sekojošu aukstu krustu ietinumu u. tml. Vispārēja ķermeņa, ādas un elpošanas kopšana. Tāda terapija jāpielieto ilgāku laiku; dažos gadījumos var dot homeopātiskos strumas līdzekļus.

Bazedova slimniekiem dod veģetāru barību, sevišķi saknes un augļus. Lai veicinātu gremošanu, ieteicami karsti uzklāji uz vēdera, auksti vēdera ietinum, tvaika peldes u. tml. Lai varētu sekmīgāki apakņot ķermeņa saindēšanos ar vairogveida dziedera indi, jāpielieto gaismas peldes, karstas puspeldes ar sekojošiem dzestriem vai aukstiem $\frac{3}{4}$ -ietinumiem, karstu uzklāju uz kakla, — pēc tam jāizdara vispārēja nomazgāšanās (26° C). Smagos gadījumos jārikojas sevišķi saudzīgi un uzmanīgi. Ieteicama jau minētā diēta, karstas kāju peldes ar dzestriem vai aukstiem kāju stilbu ietinumiem, karstas roku peldes (līdz elkonim) ar dzestriem vai aukstiem roku ietinumiem, arī karstas roku vai kāju peldes un visa ķermeņa ietīšana vilnas audumā, lai iznāktu sviedri, — pēc tam dzestrā locekļu apmazgāšana vai vispārēja nomazgāšanās (24—24° C). Jāguļ gultā dažas nedēļas, vēlāk var gulēt brīvā gaisā; vislabāk uzturēties kalnājos vai jūrmalā.

Rentgena staru pielietošana. Iekšējās sekrēcijas dziedzeri ir ļoti jutīgi pret X-stariem, jo vairāk tad, kad viņu darbība ir slimīgā kārtā pastiprināta. Tā tad iespējams asins dziedzeru darbību ierobežot ar X-staru palīdzību, bet nav iespējams pārāk vāju darbību uzlabot (pastiprināt). Bazedova slimības gadījumos Rentgena terapija ieteicama uz to vissiltāko. Līdz ar apstarošanos sāks zust gremošanas traucējumi (caurejas), nervozā jutība un bezmiegs, roku drebešana, sirds darbības nenormālības un pārāk lielais sviedru izplūdums. Palielinātais vairogveida dziedzeris pamazām sāks sarauties.

Uzskats, ka apstarošana apgrūtina operāciju, ir maldīgs. Dažreiz pēc apstarošanas slimnieks jūtas it kā sliktāki; tas tāpēc, ka apstarotā dziedzeru šūniņa ātri izdod dziedzera produktu (hormonu, inkretu) asinīm; tāpēc pēc apstarošanas asinīs ienāk vēl vairāk

vairogveida dziedzera produkta. Šo pirmo iespaidu (priekšreakciju) var samazināt ar ļoti mēreno apstarošanās palīdzību un gaŗākām pauzēm.

Chirurgija. Strumas operācijai liela praktiska nozīme. Ir gadījumi, kad slimniekam draud pēkšņa nosmakšana, sakarā ar strumas lielo spiedienu uz gaisa vadu. Nosmakšanu izsauc sevišķi tādas strumas, kuŗas neaug uz ārieni, bet uz iekšpusi zem krūšu kaula, kur tām nav vietas izplesties.

Chirurgi prot ar vietējās anestēzes palīdzību izgriezt strumu pilnīgi bez sāpēm. Pavisam izgriezt vairogveida dziedzeri nedrīkst, jo tad iestājas smagi vispārēji traucējumi. Arī epitēliālie ķermenīši jāsaudzē, jo viņu ievainošana var izsaukt krampju lēkmes. Operācija ir diezgan asiņaina, jo strumā daudz asins vadu. Asiņošana apgrūtina chirurga darbu un prasa lielu uzmanību, lai netiktu ievainots balss saišu nervs. Ja nu tāda pārskatīšanās tomēr notiek, tad pēc operācijas slimnieks nespēj runāt. Ja rodas vajadzība operēt strumu Bazedova slimniekam, tad mēdz nosiet visas lielākās artērijas, un šajos gadījumos jāpielieto vispārējā narcoze.

Epitēliālo ķermenīšu slimības

Līdz šim mums nav zināma neviena slimība, kuŗas cēlonis būtu epitēliālo dziedzerīšu pārmērīga darbība. Turpretim vāja dziedzerīšu darbība spēlē lielu lomu, sevišķi pie sievietēm. Dziedzērīšu izgriešana izsauc krampju lēkmes, radot noteiktu slimības ainu — tetāniju (kurpnieku krampjus).

Ja pastāv tieksme uz šādiem krampjiem, tad izdodas kairināt muskuli arī ar vāju elektrisku strautu. Arī nervu un muskuļu mehāniskās uzbudināšanas iespējamība ir liela: ja ar roku viegli uzsit pa vaigu, netālu no auss, tad raustas mutes muskuļi, dažreiz arī vaigi un ārējie acu muskuļi. Roka top stīva un krampjaina, ja saspiež rokas stilbu starp plecu un elkoni. Tādi krampji mēdz uzņākt arī paši no sevis. Samaņa nezūd, un slimnieks jūt lielas sāpes. Krampji parasti iesākas abās rokās: iekšķis atspiežas pret rādāmo pirkstu, un pirksti top pievilkti klāt delnai. Dažreiz krampji uzņāk ļoti bieži, dažreiz — pavisam reti. Viņu ilgums: no dažām minūtēm līdz dažām stundām. Dažreiz tie pārņem arī kājas. Kuņģis izdod vairāk sulas, nekā normālā stāvoklī. Ēstgribas traucējumi un kuņģa graizes uzņāk ļoti bieži. No otras puses, nepiemērota diēta vai gremošanas traucējumi var pamodināt tā saukto latentu (dusošo) tetāniju (kuŗa nav vēl izlauzusies uz āru, bet „gul” ķermenī).

Traucējumi ādas, nagu, zobu un matu barošanā nav reti un dažreiz var tikt uzskatīti kā latentas tetānijas simptomi. Traucējumi acs lēcas barošanā var novest pie acs ābola pāraugšanas ar plēvi.

Sievietes minētai slimībai padodas vairāk, nekā vīrieši. Sevišķi grūtniecības gadījumos nenormāli funkcionējošie dziedzeri izsauc pie sievietēm tetāniju. Daži arodi (kurpnieki, drēbnieki) uzrāda lielāku slimnieku % kā cīti. Ir pilsētas, kuŗas tetānijas ga-

dijumi gandrīz nemaz nav manīti, piem. Berlinē, — kamēr Heidelbergā, Parīzē, Vinē u. c. šī slimība ir bieža parādība. Arī saindēšanās ar melniem rudzu graudiem var izsaukt tetānijai līdzīgas parādības. Lasītājam jau zināms, ka epitēliālie dziedzerīši rēgulē kaļķvielu maiņu. Pie tetānijas vaina meklējama kaļķvielu maiņas traucējumā; asinīs minētās vielas par maz.

Epitēliālie dziedzerīši atrodas cieši līdzās vairogveida dziedzerim, un tāpēc pie strumas operācijas ļoti jāuzmanās, lai neizgrieztu vai neievainotu arī tos. Tādos gadījumos var uznākt ne tikai tetānija, bet arī krītamā kaite (epilepsija). Abu slimību sakars nav vēl pietiekoši noskaidrots.

Tetānijai līdzīgu parādību pie bērniem sauc par spasmofiliju (tieksmi uz krampjiem). Viņa dažreiz izpaužas balss spraugas krampju veidā.

Tetānija var uznākt arī infekcijas slimību (tifa, angīnas, locekļu reimatisma, masalu u. c.) gadījumos. Dažreiz arī tuberkulīna injekcija izsauk līdzīgu parādību.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Labu iespaidu atstāj kaļķvielas, ja vien tās dod lielākās dozās (devienos). Tiek ieteikts arī salmiaks un zivju eļļa ar fosforu. Labvēlīgi iedarbojas kuņģa skalošana, ar kurās palīdzību kuņģis tiek iztīrīts no indīgām vielām. Ja dziedzerīši izgriezti, tad augšminētiem līdzekļiem nebūs panākumu. Epitēliālo ķermenīšu substances lietošana līdz šim bijusi nesekmīga, laikiem tādēļ, ka ļoti grūti izdabūt tīrus ķermenīšus, jo viņu atdalīšana, resp. izlobīšana ir komplicēts darbs. Nesen kādam amerikānietim laimējies iegūt tīru epitēliālo ķermenīšu substanci, kurās pielietošana devusi labus panākumus. Ir vēl kāda cita — tā sauktā pārdēstīšanas — metode: vienu vai divus epitēliālos ķermenīšus no vesela cilvēka pārdēsta (operatīvā ceļā) slimam. Panākumi bijuši labi. Tomēr — šos ķermenīšus nedrīkst atņemt sievietei, jo viņu trūkums var izsaukt bīstamas parādības grūtniecības laikā.

No lietojamām kaļķvielām jaunākā medicīna ieteic: Calcium chloratum cristallisatum un Calcium lacticum. Tiek lietoti arī Ammoniumchlorid un Mononatriumphosph. u. c. Kā simptomātisks līdzeklis var uz dienas kārtības nākt lumināls, pie bērniem vigantols, apstarošana ar kvarca lampu u. t. t.

Homeopātija. Tetānijas ārstēšanai Dr. Faringtons ieteic: 1) Acid. hydrocyan. 6., ja pastāv ilgstošs muskuļu stīvums bez krampjiem, ja sastīgums pārņem arī seju, smakru, — ja lūpas svina krāsā un mutē putas, — ja elpošana apgrūtināta; 2) Aconit. 3., ja iestājas žokļu un locekļu stīvums, — rokas tiek atvilktas uz muguras pusi, vai ja krampji uznāk pēc ievainojumiem; 3) Belladonna 3., ja tetānija iestātos pie strutojošām brūcēm un ievainojumiem; 4) Curare 6. pielietojams sevišķi tad, ja elpa apstājas; 5) Lachesis 6. noder pie smakra un gāmura krampjiem, elpas trūkuma, zilgas gīmja krāsas un drudža; 6) Picrotoxin 6., ja pātrināta elpošana, — sevišķi pēc balss spraugas krampjiem; 7) Stramonium 3., ja krampju lēkmes pavairojas zem gaismas un pieskārsa-

nās iespaids; ja slimnieks trokšņo („ālējas”); 8) Passiflora Θ vai D 1, — ļoti labs līdzeklis, sevišķi ja slimība uznāk karstā vasaras dienā; 9) Strychnin 6, — ja tetānija uznāk pēc ievainojumiem, — ja slimnieks mierīgs (netrokšņo); 10) Tabacum 3. un Nicotinum 3., ja galva atliekta atpakaļ, kakla un muguras muskuļi stīvi, — krampji gāmura un bronchu muskuļos, svilpjoša elpa, vēdera muskuļu ieraušānās; 11) Thebain 6. ja tetānijai pievienojas bezsamaņas miegs. Vēl var aizrādīt uz Hypericum D 3., Silicea 3. un Cicuta 3 (tādos pašos gadījumos kā Belladonna), bez tam vēl Camphora.

Kākšļa dziedzeņu slimības (Thymus)

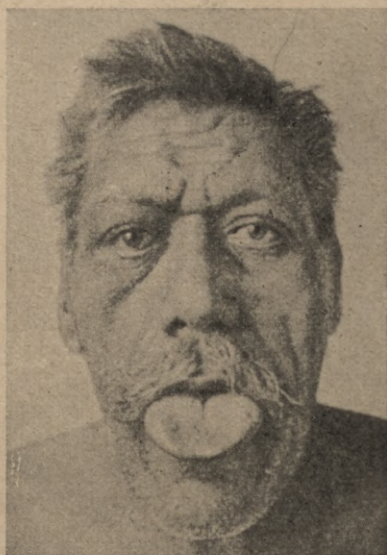
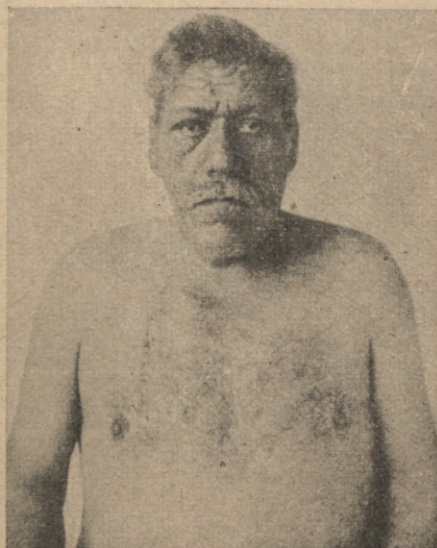
Par kākšļa dziedzera izgriešanas sekām vēl nesen zinātnieki bija dažādās domās; šis jautājums noskaidrots tikai jaunākā laikā un konstatēts sekošais: 1) dzīvnieku augšana tiek traucēta (sevišķi tas atsaucas uz gaļaiem kāju stilbu kauliem); kauli paliek īsi, kritās svarā, top lokani un trausli; visā visumā aina atgādinā angļu slimību (Rachitis); 2) sarkanā kaulu smadzeņu viela negrib pārvērsties dzeltenā taukvielā, asinis samazinājas limfocītu skaits; 3) zobu nākšana aizkavēta; 4) nervozas parādības (muskuļu raustišanās) un mazasinība noved dzīvniekus pie bezsamaņas stāvokļa un nāves. Jo vecāki šie dzīvnieki, jo vieglāk tie pārcieš minētos simptomus, bet pie jauniem dzīvniekiem (pāris dienas pēc dzimšanas) kākšļa operācijai ir jau minētās sekas.

Novērots, ka pēc operācijas notiek pārmaiņas nervu sistēmā, mugurkaulā, liesā, aizkuņģa un vairogveida dziedzeros. Arī dzimuma dziedzeri ir hiperplastiski (t. i. palielināti). Novērots, ka pēc kākšļa operācijas vistas sāk dēt olas ar plānu čaumalu vai pavisam bez tās, kas norāda it kā uz traucētu kaļķvielu maiņu.

Kas attiecas uz kākšļa dziedzera sakaru ar citiem dziedzeriem, tad pēc kastrācijas (ja tā notikusi pirms pubertātes) novērots kākšļa dziedzera palielināšanās un limfocītu pavairošanās. Virsnieru operācija arī izsauc līdzīgu parādību pie kākšļa dziedzera, bet virsnieru mizas iešļircinājumi to samazinā un izsauc viņā regresīvas parādības.

Kā ievērojama parādība jāatzīmē kākšļa dziedzera palielināšanās, 1830. gadā Kopps pirmo reizi aizrādīja, ka balss spraugas krampji pie dažiem bērniem jāved sakarā ar palielināto kākšļa dziedzeri; šos krampjus dēvēja par kākšļa dusuli (Asthma thymicum). Tagad šos krampjus ved sakarā ar epitēliāliem dziedzerīšiem un uzskata kā tetāniju. Bet kākšļa dziedzera palielināšanās, resp. pastiprinātā darbība līdz ar visiem no viņas izsauktiem traucējumiem tiek apzīmēta ar nosaukumu „Status thymico-lymphaticus”. No simptomiem jāatzīmē: mandeļu un limfas dziedzeru palielināšanās, pārmaiņas mēles malas dziedzeros, liesā un — kākšļa dziedzera palielināšanās tanī laikmetā, kad tam parasti jau jāiznīkst. Tam visam pievienojas aortas sašaurināšanās un sirds paplašināšanās.

Jautājums par pēkšņo nāvi kākšļa dziedzera palielināšanās gadījumos nav vēl noskaidrots.

Akromegālīja

Ar akromegāliju saslimušā izskats (sk. augšā pa kreisi); „milža mēle“ kā viena no šīs slimības parādībām un pārmērīgi lielā rokas forma (apakšā, pa kreisi), salīdzinot ar vesela cilvēka roku (pa labi).

Smadzeņu piedēkļa slimības (Hypophysis)

Kā mums jau zināms, smadzeņu piedēkli apvienotas dažādas funkcijas. Vispirms apskatīsim dziedzerainā priekšlēvara slimības. Priekšlēvara pastiprinātā darbība noved pie akromegālijas. Šīs slimības galvenais simptoms ir: no ķermeņa centra tālāk stāvošo locekļu, resp. ķermeņa daļu palielināšanās. Pirksti izaug platumā un garumā, deguns, smakrs, apakšējais žoklis un mēle palielinās ārkārtīgā mērā. Pacientam drīz vien katra cepure par mazu. Arī iekšējie organi dažreiz pieaug, sevišķi liesa. Iestājas barošanās traucējumi. Āda top bieza, mati izkrit. Ūrīnā bieži atrodams cukurs. Tā kā smadzeņu piedēkļa palielināšanos ierobežo galvas kausa kauli, tad drīz iestājas spiediens pierē ar stiprām galvas sāpēm. Slimnieks, skatoties taisni uz priekšu, vairs nespēj uztvērt to, kas atrodams redzes laukuma sānu daļās; tā tad notikusi stipra redzes laukuma samazināšanās.

Hipofizes sakars ar vairogveida un dzimuma dziedzeriem izpaužas vispirms paaugstinātā dzimuma dziņā; tad iestājas impotence, un šī dziņa zūd. Pie sievietēm notiek menstruāciju izbeigšanās. Dažu cilvēku milzīgais augums izskaidrojams ar akromegāliju, jo katra cilvēka augšana pa daļai atkarīga no hipofizes, pa daļai no citiem dziedzeriem.

Ja priekšlēvara darbība ir vāja, tad iestājas hipofizarā aptaukošanās. Augšana traucēta. Dzimuma organi panīkst, atrofejas, visur uzkrājas tauki, — sevišķi tajās vietās, kurās pie katra dzimuma savādi izveidotas un kurās izpaužas sekundārās dzimuma pazīmes: krūtis, gurnos, vēderā un ap kaunuma vietu. Dzimuma organu darbība top arvien jo vājāka. Vīrieši top impotenti un radīšanas nespējīgi, pie sievietēm apstājas mēnešziedi. Ja šāda aptaukošanās iestājas pie vēl nepieaugušiem, tad augšana tiek aizkavēta. Arī te, kā pie akromegālijas, pastāv spiediens pierē u. c.

Vidējā un pakalējā lēvara saslimšana dod pavisam citu slimības ainu. No šo lēvaru slimībām kā galvenā jāatzīmē pārmērīga ūrīna noiešana (Diabetes insipidus), kurai bieži sakars ar sifilisu. Slimie nolaiž lielu daudzumu ūrīna: 10, 15, pat 20 litru dienā nav nekāds retums. Slāpes ir tik mocošas, ka slimie dzer visu, kas vien pagadas pie rokas. Ja slimniekam atņem iespēju nolaist ūrīnu, tad iestājas asins sabiezēšana un bīstamas vispārējas parādības, nemaz nerunājot par tām mokām, kādas slimnieks cieš. Šinī ziņā ar Diabetes insipidus slimojošais atšķiras no poliūrijas slimnieka, pie kura pavairotais ūrīna daudzums ir tikai lielu slāpju un pārmērīgas šķidruma uzņemšanas sekas. Poliūrijas slimnieks var savas slāpes apvaldīt, un tādā gadījumā ūrīns koncentrējas, t. i. viņa specifiskais svars pieaug; ja diabetiķim aizliegšim dzert, tad, neskatoties uz to, ūrīns būs tikpat ūdeņains, kā bijis (specifiskais svars līdzināsies destillēta ūdens spec. svaram: 1,001—1,002).

Jāatzīmē vēl, ka arī daži grūti noliesējuma gadījumi stāv sakarā ar hipofizi.

1914. gadā Simonds aprakstīja kādu hipofīzes pūstošā iekaisuma gadījumu, kurš izcēlies uz kāda senāk pārciesta dzemdību drudža pamata. Slimības aina: priekšlaicīga novecošanās, muskuļu vājums, mazasinība, reibonis un ģiboņa lēkmes. Slimība izbeidzas ar bezsamaņas stāvokli un nāvi. Arī hipofīzes priekšējā lēvara iznīkšana, kurai par iemeslu bijusi embolija, karcinoms, sifiliss, tuberkuloze u. c., izsauc līdzīgu slimības ainu.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Akromegāliju dažreiz var novērst operatīvā ceļā, izgriežot satūkumu. Ir mēģināts satūkumu ārstēt arī ar Rentģena stariem. Vislabāk Rentģena stari iedarbojas pēc operācijas, aizkavējot slimības varbūtējo atkārtošanos. Kas attiecas uz slimības pazīmēm, tad tās jāapkaro simptomātiski.

Pārmērīgu ūrīna noiešanu, ja tai par iemeslu bijis sifiliss, var sekmīgi apkarot ar antisifilitiskiem līdzekļiem. Līdzēt var arī operācija. Ir mēģināts izdarīt hipofīzes preparātu iešļircināšanu, bet šai terapijai nav gaidīto panākumu, jo minētie preparāti izsauc dažas grūtas blakus parādības (caureju). Atliek tikai pieturēties pie simptomātiskas ārstēšanas. Bezsaļa diēta var slimniekam atnest atvieglojumu. Kā slāpes dzesējošs līdzeklis labi iedarbojas ābolu komposts.

Homeopātija. Pārmērīgas ūrīna noiešanas gadījumos dod Natrium chlor. 3., Phosphor 6 un Apocynum cannabinum 3.

Rentģena terapija. Hipofīzes apstarošanai ir lieli panākumi: pazīstamie, ļoti apgrūtināšie traucējumi, kas moca sievietes klimaktēriskā (pārejas) laikmetā, pēc uzmanīgas apstarošanas pamazām izzūd, atnesot dažai labai izvārģušanai sievietei atvieglojumu. Hipofīzes apstarošana iedarbojas labvēlīgi arī uz dažām citām slimīgām negatīvās nervu sistēmas parādībām (migrēnu).

Virsnieru dziedzeru slimības

(Morbus Addisonii)

Ja virsnieru darbība ir traucēta, resp. novājināta, tad izceļas slimība, kurā — slimnieka savādās ādas krāsas dēļ — sauc par bronzas vai Adisona slimību. Ar viņu bieži sirgst tie cilvēki, kas nāk no tuberkulozas ģimenes. Slimības norise ir hroniska. Slimie žēlojas par elpas trūkumu un pastāvīgu nogurumu; darba spējas samazinās arvien vairāk. Iestājas psihiski traucējumi, nemiers un krampji. Tā kā arī kuņģis un zarnu kanāls piedalās slimībā, tad slimnieks ļoti noliesē, jo kuņģis neizstrādā vajadzīgo sāļsskābes daudzumu, un tāpēc iestājas neapturāma caureja.

Kā svarīga parādība jāatzīmē zemais asins spiediens. Nodaļā par virsnieru fizioloģiju teikts, ka adrenalīna iešļircinājumi paaugstinā asins spiedienu. Ja nu šī hormona nav, tad stāvoklis top gluži pretējs, t. i. asins spiedienam stipri jākrītas.

Ādas tumšā krāsā izskaidrojama ar krāsvielu (pigmentu) sadalīšanos. Daudzas ķermeņa daļas ir dzeltenī - brūnas, arī pie mutes gļotādiņas parādas pigmenta plankumiņi. Visvairāk krāsas parādas tajās vietās, kurās arī veselam cilvēkam spilgtāka krāsa.

Temperatūra sākumā mēdz būt drusku zem 37° C, bet vēlāk noslid zemāk par normālo. Asinīs cukura 0/0 ļoti mazs. Viriešu dzimuma organi vāji attīstīti; pie sievietēm olvadu atrofija (menstruāciju traucējumi, — mēnešziedi izpaliek).

Pavairota virsnieru dziedzeru darbība izsauc pārmaiņas dzimuma organos. Dzimuma funkcija tiek pastiprināta un izpaužas agrā dzimuma attīstībā.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Visā visumā Adisona slimība pagaidām vēl jāapzīmē kā nedziedējama (prof. Brugšs). Operatīvā terapija varētu tikt pielietota tikai virsnieres satūkumā gadījumā. Var mēģināt virsnieru substances lietošanu, bet noteikti jābrīdina no adrenalīna zemādas iešļircinājumiem (prof. Brugšs). Ar slimnieku jāapietas ļoti saudzīgi. Ieteicama ogļhidrātiem bagāta barība.

Homeopātija. Ja bronzas slimība ļoti ieilgusi, tad Dr. Jūzs ieteic lietot pēc kārtas sekošos līdzekļus: Argent. nitr. 3, Gefion 3, Natr. muriat. 3, Phosphor 6. Dr. Staufers ieteic kā specifiskus līdzekļus dažus virsnieru un tuberkulīna preparātus. Uz dažiem slimniekiem teicami iedarbojies Thuja occ. D 3.

Dabas dziedniecība. Ja Adisona slimības iemesls ir virsnieru tuberkuloze, tad jāievēro noteikumi, kādi minēti nodaļā par tuberkulozi; citos gadījumos fizikāli - diētiskā terapija būs tāda pati, kā pie Bazedova slimības.

Aizkuņģa dziedzeņa slimības

Aizkuņģa dziedzeris izstrādā divus sekretus; vienu tas atdod zarnām, kur sekretam ir svarīgs uzdevums; otrs sekrets nāk no šūniņu grupām, kurās sauc par Langerhansa salām; pašu sekretu sauc par insulīnu. Insulīnam liela loma cukurvielu maiņā.

Minkovska un Mēringa pētījumi rāda, ka aizkuņģa dziedzeņa izņemšana pie kustoņiem izsauc stipru cukura izdalīšanos ūrinā. Cukurs mēdz izdalīties arī vairogveida dziedzeņa saslīmšanas gadījumos, vai arī pie zināmu smadzeņu punktu ievainošanas u. t. t.

Cukura vielu maiņas rēgulēšanai nepieciešama aizkuņģa dziedzeņa iekšējā sekrēcijai. To pierāda ne tikai jau minētie Mēringa un Minkovska eksperimenti, bet arī sekošais savādaļs novērojums. Ja kādam kustoņim pa grūtniecības stāvokļa laiku izgriež aizkuņģa dziedzeri, tad cukurvielu maiņā nebūt vēl nenotiek pārgrozības, un nierēs neizdala cukuru no ķermeņa. Bet pēc jaunā ku-

stoņa piedzimšanas māīte saslimst ar cukura slimību. Tā tad varam taisīt slēdzienu, ka pietika ar augļa aizkuņģa dziedzeri, lai novērotu arī mātes ķermenī cukurvielu maiņas traucējumus.

Pēc daudziem mēģinājumiem amerikāņu pētniekiem beidzot izdevies izolēt aizkuņģa dziedzeļa specifisko iekšējo sekrētu — insulīnu. Velākie pētījumi veda pie ļoti svarīga slēdziena: kā insulīnu var iegūt ne tikai no aizkuņģa dziedzeļa, bet arī no rauģa sēnītēm un augstāk attīstītu stādu audiēm. Šī ekstrakta (Glycocinin) iedarbība ir drusku vājāka. (Par insulīna iedarbību sk. „Cukura slimība”). Katrā ziņā, insulīna iešļircinājumi samazinā cukura proc. asinīs. Tādā gadījumā runa iet par hipoglikēmiju (sk. „Cukura slim.”). Pirms insulīna lietošanas katrs slimnieks lai izzin, kāds viņa asinīs cukura proc., jo citādi insulīns var nodarīt lielu postu. Tā kā insulīnu lieto tikai iešļircinājumu veidā, tad devieni nedrīkst būt par daudz lieli, un iešļircināšana jāizdara biežāk. No tā varam taisīt slēdzienu, ka insulīnu var lietot tikai ļoti aprobežotā mērā, un viņš nav galvenais cukura slimības ārstēšanas līdzeklis; vēl arvien pirmā vietā jāliek diētiskā ārstēšana. Insulīnu var aiztaupīt tādiem gadījumiem, kad diēta viena pati nespēj ar slimību cīnīties, vai arī ja slimniekā piepēži notiek saindēšanās ar skābēm (bezsamaņas stāvoklis). Vislabāk insulīns iedarbojas uz bērniem.

Dzimuma dziedzeļu slimības

Sievietes dzimuma dziedzeļi pubertātes laikā bieži vien spēlē lielu lomu pie bāluma kaītes (chlorozes). Klimaktēriskā periodā (sk. „Klimaktērijs”), līdz ar olnīcu funkcijas samazināšanos, pamazām izzūd „mēnešziedi”, galvā rodas pēkšņs asins pieplūdums un karstums, sviedri līst, elpa grūta, sirds sit ļoti stipri. Pēc dažiem mēnešiem (pie dažām sievietēm tikai pēc dažiem gadiem) šīs parādības pazūd. Jaunākos laikos tās sekmīgi apkaļo ar dzimuma dziedzeļu preparātiem. Vai kaulu mīkstums pie sievietēm — tā sauktā osteomalācija — stāv sakarā ar dzimuma dziedzeļiem, ir vēl neizšķirts jautājums. Ja kaulu mīkstums iestājas grūtniecības laikā, tad var gadīties, ka jāizdara aborts. Citos gadījumos dod kaļķa fosforu un zivju eļļu un apkaļo atsevišķos simptomus.

Par dzimuma dziedzeļu izņemšanu (kastrāciju) meitenēm, mums trūkst ziņu, bet kas attiecas uz kastrāciju pie viriešu dzimuma, tad te piedzīvojumu un novērojumu ir ļoti daudz. Tā kā kastrāti*) piepatura visu mūžu savu augsto zēna balsi, tad vidus laikos mēdza kastrēt zēnus, lai tie būtu labi soprāna dziedātāji baznīcu koļos. Visuzkritošākais pie kastrātiem ir viņu augums: kauli mazi, kā sievietei, galva arī maza; ādai maz pigmenta; tauki aplāj dažas ķermeņa daļas tāpat, kā pie hipofizārās aptaukošanās. Dažreiz arī notiek stipra aptaukošanās. Viriešiem nav bārdas, arī padusēs un kaunuma vietās trūkst matu. Dzimuma dziņa nemēdz pamosties.

*) Virieši, kam izņemti dzimuma dziedzeļi.

Ja lieta negrozās ap operatīvu kastrāciju, bet dabisku attīstības trūkumu, tad ārējie dzimuma organi izveidoti ļoti vāji. Trūkst darbības, sekundārās dzimuma pazīmes neattīstās un nav arī dzimuma dziņas.

Ja kastrācija tiek izdarīta tad, kad ķermenis jau nobriedis, tad dzimuma dziņa pamazām sāk pazust, bet tomēr pa druskai manāma vēl ilgu gadu.

Ja sievietes ķermenī stipri attīstās sievišķīgās dzimuma pazīmes, tad mēdz teikt, ka te ļoti skaidri izpaužas feminisms, t. i. sieviete ir ļoti sievišķīga. Vīriešu ārējo dzimuma pazīmju stipru izpaušanos uz ārieni sauc par virilismu (vīrišķību).

Pārāk agra vai vēla pubertātes iestāšanās (Pubertas praecox un Pubertas tarda) ir ļoti bieža parādība, un viņai sava nozīme. Pārāk agrs ķermeņa nobriedums var izpausties kā pie atsevišķiem indivīdiem vien, tā arī pie veselām ģimenēm un beidzot pie veselām rāsām (rāsu īpatnība). Piem., pie dienvidu tautām pubertāte iestājas agrāk, nekā pie ziemeļu rāsas. Pubertātei iestājoties, mēdz izbeigties arī augšana garumā, bet pie sievietēm agra pubertāte dažreiz ir agras novecošanās un agru pārejas (klimaktērisko) gadu galvenā vainīgā. Nenormāla pubertātes aizkavēšanās neļauj ķermenim attīstīties. Pie sievietēm mēnešziedu aizkavēšanās var ievilkties līdz pat 30. gadam, bet tad, protams, organismā jau ieviesusies kāda slimība (piem., tuberkuloze).

Kā pubertātes, tā arī pārejas (klimaktērija) laikmetam ir liela konstitūcionāla nozīme. Pie sievietes dabiskais pārejas laikmets konstatējams (nosakāms) diezgan viegli, bet pie vīrieša gandrīz nemaz nav iespējams uztvērt novecošanās sākumu, jo te novecošanās neiestājas tik revolūcionāri, ar tādām pārmaiņām un neveselības simptomiem, kā pie sievietes. (Klimaktēriskā laikmeta pazīmes aprakstītas šīs nodaļas sākumā. Sk. arī „Klimaktērijs”).

Ļoti sarežģīts ir jautājums par vīrieša un sievietes dzimuma spējām. Arī tās var būt ļoti dažādas, sakarā ar cilvēka organisma stāvokli un piederību pie zināmas rāsas vai ģimenes. Par Muchāmedu saka, ka tam bijušas ārkārtīgi stipras dzimuma spējas („septem feminis in una hora satisfacere potuit”, t. i. vienā stundā tas varējis apmierināt septiņas sievietes). Pie dienvidu tautu vīriešiem šīs spējas caurmērā ir stiprākas, nekā pie ziemeļniekiem. No otras puses, jāņem vērā arī šo spēju samazināšanās, kuŗa pie dienvidniekiem notiek daudz agrāk; tomēr grūti uzstādīt zināmu normu. Vēl grūtāk šis jautājums izšķirāms pie sievietes, kuŗa savas dzimuma spējas nepazaudē nemaz, un par kuŗu var runāt tikai kā par dzemdētspējīgu vai nespējīgu. Neauglībā dažreiz vainojama dzemde, kuŗa arī pēc pubertātes iestāšanās pie dažām sievietēm paliek neattīstīta (bērnišķīgā — infantilā dzemde). Arī vīrietis var būt (ja tā var teikt) „neauglīgs”: viņam gan var būt dzimuma spējas, tomēr kādi slimīgi traucējumi kavē sēklas izstrādāšanu. Pie pieaugušiem, kā jau minējām, arī dzimuma dziedzeru izņemšana vēl nebūt nenozīmē dzimuma spēju izzušanu.

To pašu, kas teikts par dzimuma spējām, var teikt par dzimuma dziņu (libido sexualis). Viņu nevar uzskatīt kā vienkāršu dzimuma dziedzeru funkcijas izpaudumu, jo tā balstās uz

cilvēka psihi*), iedzimtību un rases savādībām (lai gan to arī ārīgi iespaido apkārtne, alkohols, barība u. c.). Protams, dzimumdzīņas pamatā ir dzimuma dziedzeņu darbība, bet tomēr šī dzīņa ir kaut kas psihisks, un psihe iespaido dziedzeņu funkciju. Tas, ko sauc par temperamentu, lielā mērā atkarīgs no psiķes un dzimuma dziedzeņu savstarpējās iespaidošanas. Ir cilvēki ar ļoti attīstītām dzimuma pazīmēm, bez kā dzimuma dzīņa būtu sevišķi stipra, — un otrādi: pie diezgan vāji attīstītiem orgāniem var pastāvēt ļoti spēcīga dzimuma dzīņa (sevišķi pie sievietēm. Ir zināma lieta, ka dzimuma dzīņas kāpinājums — sevišķi biežas dzimuma satiksmes vai masturbācijas**) gadījumos — atstāj lielu iespaidu uz visu ķermeni. Sabiedrībā bieži sastopami tipi, kas vēl jauni gados, bet jau uzrāda visas „uzdzīvotāja” pazīmes: plānus matus, resp. kailu pakausi, grumbas sejā (pie kam sevišķi raksturīgas ir mazās grumbiņas ap acu plakstiņiem) u. t. t. Uzdzīvotāju izlietošana būtu saistīta ar kalsnumu. Tauta saka: „Labs gailis nekad nav treksns.“

Žilfors apraksta gadījumus, kur novērota traucēta augšana, matu trūkums, kalsēnums, dzimuma pazīmju (sevišķi sekundāro) trūkums, skeleta anomālijas u. tml. Seja jau jaunības gados grumbaina un atstāj veca cilvēka iespaidu; deguns mēdz būt izliekts (ērgļa deguns), intelligēnce laba. Šādus gadījumus franču ārsti Varjō un Pironō apzīmējuši ar „Nanisme type senile“***) Žilfors galveno iemeslu meklē smadzeņu piedēkli (hipofīzē), Varjō un Pironō — virsnierēs, bet Falta — asins dziedzeņu sklerozē.

Ja dzimuma pazīmes attīstītas ļoti vāji, tad cilvēks lielākā vai mazākā mērā jau līdzīgs kastrētam cilvēkam jeb eunūcham. Galvenā starpība starp eunūchu un eunūchoidu ir tā, ka pirmam dzimumu dziedzeri kastrēti, bet otram — tikai vāji attīstīti.

Par kastrātiem jau reizi minējām. Mums zināms, ka pēc bērnībā izdarītas kastrācijas vīrietis piepatura savu zēna balsi; bārda neaug, gurni (gūžas) attīstas kā sievietei, tur (un uz krūtīm) uzkrājas tauki. Ķermeņa spalvas pazudušas. Muskuļi mīksti, sievišķīgi. Gāmura ābols mazs, sakarā ar to balss augsta, skan kā sievietes balss un top arvien augstāka. Kustības kļūst sievišķīgākas, graciozākas. Dažreiz rodas patika uz greznuma lietām. Pie dažiem pamostas stipras mātes jūtas, mīlestība uz bērniem un vēlēšanās bērnus dzemdēt.

Daži pētnieki pierādījuši, ka visas tās pazīmes un īpašības, kas pēc kastrācijas un pie eunūchoidiem mēdz izpausties, nav ne tieši vīrišķīgas, ne sievišķīgas, bet gan kautkas neitrāls, vidējs, abiem dzimumiem piemītošs.

Jāizšķir divi eunūchoidu tipi: vieni, kas izstiepjās gaŗumā (sevišķi kājas), un otri — tuklie tipi, kuŗi nav sevišķi gaŗi, bet kuŗiem ap krūtīm, gurniem un pavēderi ir bieza tauku kārta. No-

*) Psiķe — dvēsele.

**) Pašapgānīšanās.

***) Nanismus (lat.) — rūķīša augums; typus — tips; senie — vecs.

vērota nesaskaņa starp eunūchoīdu dzimuma organu darbību un ārējo izskatu. Daži eunūchoīdi ar ļoti sīkiem dzimuma orgāniem spēj piedzīvot bērnus, kamēr citiem — ārēji gandrīz normāliem orgāniem — nav ne dzimuma spēju, ne tieksmju.

Kas attiecas uz eunūchoīdu garīgo attīstību, tad nevar teikt, ka visi tie būtu plānprātīgi; protams, pa lielākai daļai tiem būs viens otrs garīgs trūkums; bet šie trūkumi dažreiz tik mazi, ka grūti saskatīt starpību starp eunūchoīdu un normālu cilvēku. Daži eunūchoīdi uzrāda pat labu inteliģenci. Vēl jārunā par tā sauktiem *homoseksuālistiem**), bet šis jautājums ļoti grūti noskaidrojams, un tāpēc par viņu var teikt tikai pāris vārdus. Zinātnieki nāk ar divējādiem paskaidrojumiem: vieni grib izskaidrot homoseksuālismu ar hormoniem, otri meklē šai nenormālai tieksmei pamatojumu tīri — garīgā sfērā. Jaunākā laikā mēdz runāt par divām formām: ir homoseksuālisti, kuŗi arī pilnīgi līdzinās normāliem sava dzimuma tipiem. Arī garīgā ziņā — izņemot seksuēlo momentu — nav nekādas starpības. Otra homoseksuālistu grupa krīt acīs jau ar to, ka viņi paši līdzinās vairāk pretējam dzimumam, nekā savam. Virieši ir sievišķīgi, ļoti jūtīgi; jau bērnībā tie mīl meiteņu rotaļas un apģērbus. Šī tipa sievietes (lesbiskās sievietes) ir virišķīgas, mīl viriešu drēbes un pieņem viriešu parašas.

Vēl būtu jāpieņem arī tāda varbūtība, kad homoseksuālismu iepotē apkārtne, audzināšana (audzināšanas iestādes); bērnības iespaidi uzglabājas zemapziņā un vēlāk izpaužas nenormālu tieksmju veidā. Šādos gadījumos daudz varētu palīdzēt ar psiho-terāpiju**)

(sk. t.).

Čiekurveida dziedzeris un viņa slimības

(Epiphysis)

Čiekurveida dziedzeris attīstas ļoti agri, — arī pie augļa mātes miesās. Ja šo dziedzeri izņem pieaugušiem kustoņiem, tad nav manāmas nekādas sevišķas sekas resp. traucējumi. Pie jaunām visticamāk novērots, kā pirmos 2—3 mēnešos pēc dziedzera operācijas tās paliek atpakaļ augšanā, kuŗu tomēr panāk vēlāk, nākošos 2—3 mēnešos. Pie gaiļiem pēc šādas operācijas novērota ātrāka dzimuma dziedzeru attīstīšanās un anatomiska sekstes un dziedzeru hipertrofija (pārāk liels apmērs). Novērots, ka čiekurveida dziedzera trūkums attīsta dzimuma dziedzerus un sekundārās dzimuma pazīmes, sevišķi pie viriešu dzimuma.

No čiekurveida dziedzera slimībām, ar kādām līdz šim praksē nācies sastapties, jāatzīmē dziedzera satūkums, kuŗš radies jaunības gados, un kuŗa ārējie simptomi norāda uz dziedzera darbības traucējumiem. No simptomiem minēsim: pāragra dzimuma dziedzeru attīstīšanās un darbība, nobriedušu dzimuma šūniņu veidošanās, dzimuma dziedzeru iekšējās sekrecijas pavairošanās, — pārāk ātra ķermeņa izstiepšanās garumā un svara pieaugums, agra se-

*) Homoseksuālisms — dzimuma tieksme uz sev līdzīgu dzimumu.

***) Iedvesma, pašiedvešma, dvēseles analīze.

kundāro dzimuma pazīmju izveidošanās; dažreiz novērota aptaukošanās (ne visai liela); pierē mēdz rasties spiediens; smadzenēs dažreiz uzkrājas šķidrums; vemšana, reibonis, galvas sāpes, lēns pulss, tieksme uz gulēšanu, miegs, krampji u. t. t.

Lai varētu pārliecināties, ka šie simptomi radušies uz čiekurveida dziedzera satūkuma pamata, pie izmeklēšanas jālieto Rentgena stari, kuŗi uzrādīs čiekurveida dziedzera satūkumu vai pārkalķošanos (ja vien tas būs slimības īstais iemesls).

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vienīgais, ko var pielietot čiekurveida dziedzera satūkuma gadījumos, ir Rentgena stari. Citas terapijas mums nav.

Homeopātija. Pieturoties pie slimības subjektīviem simptomiem, varētu izmēģināt: 1) Atropin. sulph. 6 un Doronicum 3., pret galvas sāpēm, vemšanu, reiboni; 2) Mercur. jod. fl. 3. un Calc. jod. 3, ja pierē spiediens, un smadzenēs uzkrājas šķidrums; 3) Platina mur. vai Platina metall. 3—6, visos pārējos gadījumos.

Gala vārds

Trešā nodaļā dažas slimības un norādījumi sastopami tikai garāmejojot; tas tāpēc, ka pēc būtības šīs slimības ierindotas citā grupā, par kuŗu ies runa turpmākās nodaļās.

Ceturtnā nodaļā mēs sniedzam, starp citu, arī ziņas par iekšējās sekrēcijas dziedzeru slimībām, kuŗu cēloņi pa daļai noskaidroti tikai vēl nesen. Te vēl zinātnei būs daudz ko strādāt un teikt. Vispār mācība par cilvēka organismā sastopamiem dziedzeriem ir jauna, un mēs varam nākotnē sagaidīt neskaitāmus pārsteigumus.

V

Gremošanas organu slimības

Gremošanas organu anatomija un fizioloģija

Dzīvība pastāv mūsu ķermeņa elementu nepārtrauktā maiņā. Visās ķermeņa daļās pastāvīgi notiek pārmaiņas gan formas, gan sastāva ziņā. Ķermenī bez pārtraukuma norisinās derīgu vielu sadedzināšana un nederīgu vielu izraidišana. Lai aizvietotu izraidītās vielas, ķermenim arvien jāpieved jauns, sveigs dedzināmais materiāls. Citiem vārdiem: lai cilvēks varētu dzīvot, ķermenī jānotiek pastāvīgai vielu maiņai.

Jaunās, vajadzīgās vielas mēs uzņemam ar barību. Barībā jābūt visiem tiem materiāliem, kuŗi nepieciešami ķermeņa uzbūvei. Tos mēs dažādā daudzumā sastopam barības līdzekļos. Jo vairāk barības vielu kādā ēdienā, jo barojošāks tas ir. Barības līdzekļi, pirms tos ievadam ķermenī, tiek dažādi sagatavoti (cepjot, sautējot, vārot, saberzējot) un pasniegti ēdienu veidā. Maz ir tādu barības līdzekļu, no kuŗiem barojošās vielas spētu pāriet tieši asinīs. Vairums šādu vielu tiek ķermenī mehāniski un ķīmiski pārstrādātas, lai minēto pāreju padarītu iespējamāku. Barības vielu pārstrādāšanas un sagatavošanas loma piekrīt gremošanas organiem.

Gremošanas organi sastāv no sekošām atsevišķām, savā starpā cieši saistītām daļām: 1) mutes dobuma, līdz ar zobiem, mēli, rikli un siekalu dziedzeriem; 2) rīšanas organiem, — rīkles un barības vada; 3) īstiem gremošanas organiem, — kuņģa, liesas, aizkuņģa dziedzera, aknām, žults, tievās un resnās zarnas, un 4) iztīrīšanas organa, — resnās un tūpļa zarnas.

Ieeja gremošanas organos notiek caur mutes dobumu, kuŗu augšpusē, pret deguna dobumu, ieslēdz cietās aukslējas, bet dibenā, pret rīkles caurumu mīkstās aukslējas. Mutes dobumā atrodas zobi un mēle, un no ārpuses viņu aizslēdz lūpas. Viss mutes dobums izklāts ar gļotādu, kuŗa savienojas ar ārējo ādu lūpu malā. Augš- un apakšlūpa piestiprinātas pašā vidū pie zobu gaļas jeb smaganām. Lūpas var kustēties ļoti brīvi un, pateicoties tam, mutes caurums var pieņemt visādu formu pie kožāšanas, runāšanas, sūkšanas, svilpošanas, dziedāšanas u. t. t. Gļotādu, kuŗa apsedz žokļus, sauc par zobu gaļu jeb smaganām; viņa apņem no visām pusēm zobu kakliņus. Gļotāda pacēlas no mutes dobuma apakšas krokveidīgi uz augšu un pārvelk mēles saitīti un pašu mēli.

Mīkstās aukslējas ir gļotādas kroka, kuŗa augšā piestiprināta pie cietām aukslējām. Apakšējā, valējā mala nesniedzas

līdz mēlei un pašā vidū nokarājas uz leju, veidodama tā saukto rīkles jeb aukslēju mēlīti. Mēlīte sadala aukslējas divās lokveidīgās pusēs, no kurām katra no jauna sadalās divos aukslēju lokos. Priekšējais, mēles aukslēju loks, iet līdz pat mēles sānu malai, bet pakalējais — rīkles aukslēju loks — pāriet rīkles gļotādā. Starp abiem lokiem atrodas dziedzeri — mandeles; viņas paceļas pāri aukslēju loku iekšmalai un saskatāmas no rīkles dobuma puses. Mīksto aukslēju apakšmala — mēles pamats — un abas mandeles veido rīkles ieeju, vai rīkles caurumu. Mīksto aukslēju gļotādu krokā atrodas vesela rinda muskuļu, kuri spēj mīkstās aukslējas pacelt, nolaist, savilkst un tā vai nu paplašināt vai sašaurināt rīkles caurumu.

Zobi un žokļi jāpieskaita pie pasīviem gremošanas orgāniem. Sava cietuma un formas dēļ, tie ļoti labi noder mehāniskai barības sasmalcināšanai. Katrs zobš ar savu augšējo daļu — vainadziņu — paceļas virs smaganām, brīvi iekšā mutes dobumā. Vainadziņam pievienota zoba kakliņš, bet kakliņam — zoba sakne, kurā iedzīta kā nagliņa žokļa dobumā. Zoba vidū atrodas zoba dobums, kurš ieiet zoba saknē un atveras viņas galā ar mazu caurumiņu — saknes kanālu. Zoba dobums pildīts mīkstiēm audiēm, asins vadiem un nerviem un tiek saukts par zoba mīkstumu jeb pulpu. Ar bagātīgo nervu saturu arī izskaidrojama zobu lielā jūtēlība. Katram zīmāms, ka zobš, neskatoties uz savu mazumu, var kļūt par nepanesamu sāpju perēklī, pret kurām dažreiz palīdz tikai viens — zoba izraušana.

Visa zoba masa sastāv no cietas zoba kaulvielas jeb dentīna. Vainadziņa daļā dentīns pārklāts ar cietu, izturīgu vielu — zobu cementa kārtu. Piena zobiem cementa kārtiņas trūkst. Emalja visbiežāk apsedz zobu vainadziņa virsotni, kožamo vietu, bet tuvojoties zoba kaktiņam, tā metas arvien plānāka, līdz pēkšņi izbeidzas.

Pieaugušam cilvēkam pavisam 32 paliekoši zobi, katrā žoklī 16. Viņi sadalās 8 priekšzobos, 4 stūra zobos un 20 dzerokļos. Priekšzobu vainadziņš ir kalta veidīgs, jo šie zobi tiek lietoti barības nokošanai. Stūra zobi drusku asi, bet dzerokļi plati, ar rievainu virsu. Dzerokļi sadalās mazos un lielos; maziem tikai viena sakne, bet lielēm 2, 3, un pat 4. No 2.—7. dzīvības gadam cilvēkam ir tikai 20 piena zobu, — trūkst 3 pēdējie dzerokļi katrā žoklī un katrā pusē.

Piena zobi sāk augt sestā vai septītā mēnesī pēc dzimšanas, vispirms parādās divi apakšējie priekšzobi un drīz pēc tam augšējie. Pēc 4—6 nedēļām iznāk otri divi priekšzobu pāri augšā un apakšā. Saprotais, šinī kārtībā iespējamās dažādas pārmaiņas, pie kam tās nebūt nav uzskatāmas par nenormālītātēm.

Otrā dzimšanas gada sākumā parādās pirmie dzerokļi un, kad tie ieņēmuši savas vietas, apm. 18. mēnesī iznāk ilkņi. Ilkņu iznākšana esot savienota ar grūtibām, un no tās visvairāk mēdz baidīties. Kad iznāk otrie dzerokļi (vispirms apakšējie, tad augšējie) un 2. gada beigās vai 3. gada sākumā trešie, — tad piena zobu augšana nobeigta. Reti ir gadījumi, kad bērns piedzimst jau ar dažiem zobiem. Pie vājiem bērniem, sevišķi tādiem, kas sirgst ar angļu slimību (sk. t.), zobi iznāk ļoti vēlu.

Piena zobi uzglabājas līdz pat 7-tam dzīvības gadam. Tad viņi izkrit tādā pat kārtībā, kā nākuši, un viņu vietā nāk stiprāki pastāvīgie zobi, kuŗi jau ieradušies žokļos, zem piena zobiem. Pastāvīgo zobu iznākšana jāskaita ne mēnešiem, bet gadiem. Pastāvīgajam zobam augot, pamazam tiek pārrauta tā sienīņa, kuŗa viņu šķir no piena zoba. Tad piena zoba sakne līdz pat vainadziņam tiek izspiesta no zoba dobuma ārā tik tālu, ka tai jāizkrit. Zobu maiņa un pastāvīgo zobu iznākšana izbeidzas ap 14. dzīvības gadu, izņemot pēdējos dzerokļus, tā sauktos gudrības zobus, kuŗi mēdz iznākt tikai ap 18.—25. dzīv. g. un dažreiz pavisam neiznāk. Pēc zoba iznākšanas zobs aug tikai no saknes. Vainadziņš paliek bez pārmaiņas. Vainadziņa emalja ir labākais aizsargs zoba mīkstumam, jo tā ir tik gluda, ka viņā nevar aizķerties nekādas barības atliekas. Tāpēc jācēnsas uzglabāt zobu emalju pēc iespējas ilgi. Ja mē zobiem dosim kost pārāk cietus priekšmetus (riekstus), vai ja lietosim pārāk aukstus vai karstus ēdienus un dzērienus, tad emalja var nodrupt, un nekas nespēs viņu aizvietot. — Zobu barošanā galveno lomu spēlē daudzie asins vadi, kas atrodas zoba dobumā. Zobu smaganas barošanā nepiedalās; viņas tikai palīdz zobiem turēties viņu vietās. Ja smaganas top vaļīgas, tad arī zobi sāk kustēties. Smaganās nervu maz, tāpēc tās nav sevišķi jūtīgas.

Mēle ir ļoti mīksts, kustīgs, dažādiem asins u. c. vadiem bagāts, ar mutes gļotādu pārklāts ķermenis, kuŗš sastāv no krustāmšķērsām ejošām muskuļu kārtām. Mēle atrodas mutes dobuma apakšā, apakšējā žokļa likumā. Kad mute aizvērta, mēles virsma jeb mēles mugura pieskaras aukslējām. Mēles virsa sētin nosēta ar garšas kārpīņām, kuŗām ir dažāda forma, un kuŗas satura neskaitamus mazus asins vadus un garšas nervu galiņus. Kārpīņas sadalās: 1) diegveida kārpīņas, kuŗas ir taustes organi, 2) sēņveida kārpīņas, un 3) valnīti ieslēgtās kārpīnās, kuŗas atrodas tā sauktie garšas pumpuri. Mēles pakalējā daļa saucas par mēles sakni. Mierīgā stāvoklī viņa iet gandrīz vertikāli līdz pat uzgāmurim, bet jo mēli vairāk izstiep, jo mēles sakne iepem arvien horicontālāku stāvokli. Mēles saknē trūkst garšas kārpīņu, bet par to te ir daudz dziedzerīšu, kuŗi piedod gļotādai nelidzenu, bedrainu izskatu un var tikt sataustīti ar pirkstu. Mēles apakšā pavisam nav garšas kārpīņu. Mēle piestiprināta pie mutes dobuma apakšas ar mēles saitīti, kuŗa neļauj mēlei par daudz atliekties atpakaļ un pie gadījuma ieskriet rīklē.

Mutes dobumā atrodas arī siekalu dziedzeri. Lielākie no tiem ir pieausu dziedzeri, kuŗi atrodas zem ārējās auss. Zemžokļu dziedzeri ir uz pusi mazāki par pieausu dziedzeriem un atrodas apakšžokļu stūrī. Viņu izejas kanāliši noved pie mēles gailiņa, blakus mēles saitītei. Zemmēles dziedzeri ir mazāki par višiem citiem siekalu dziedzeriem un atrodas mutes dobumā, līdzas mēles saitītei. Dziedzeri izdala staipīgu, lipīgu šķidrumu, bez krāsas, garšas un smaršas. Tās ir siekalas — gremošanas veicinātājas.

Rīkles dobums atrodas aiz deguna un mutes dobumiem un izskatās kā gaļains maiss ar vairākām muskuļu kārtām, kuŗas to paceļ un sažņaudz. Augšpusē, viņš pieskarās pakausim, muguras pusē — mugurkaula kākla skriemeļiem, sānos lielajiem asins vadiem

un kakla nerviem. Priekšpusē choānu caurumi to saista ar deguna dobumu, bet rīkles ieeja — ar mutes dobumu un gāmuru. Starp gāmuru un kakla skriemeļiem atrodas barības vada caurums. Pateicoties minētiem savienojumiem, ir iespējams izpūst tabakas dūmus caur degunu; asinis, kuņas nāk no plaušām, var plūst ne tikai pa muti, bet arī pa degunu. Rīkles sānu sienā, drusku pāri par aukslēju loku, ved ovāls caurums uz ausi. Tāpēc rīkles vai deguna iekaisuma gadījumos slimo līdz arī auss.

No 6. kakla skriemeļa rīkle pāriet barības vadā, kuņš saista rīkli ar kuņģi un, sastāvēdams no gredzeniski un gareniski sakārtotiem muskuļiem, mēchaniski dzen barības kumosu uz leju. Barības vads atrodas drusku pa kreisi no gaisa vada un iet pa krūšu kurvja augšējo caurumu lejup, gaļām sirdij un krūšu asins vadiem, cauri diafragmai, un pret 9. krūšu skriemeli pāriet kuņģī. Barības vads parasti mēdz būt slēgts. Ja cilvēks nostājas uz galvas, tad no kuņģa nekā laukā nelist.

Īstie gremošanas organi līdz ar dažiem dziedzerainiem blakus organiem atrodas vēdera-gurnu dobumā. Viņus aplāj vēdera plēve, kuņa izklājas pa visu vēdera dobuma iekšpusi un dažā vietā izveido krokas, lai atsevišķie vēdera organi būtu mīkstāk ieguldīti un labāk pasargāti no ārējiem iespaidiem.

Īstie gremošanas organi ir: 1) kuņģis, 2) tievā zarna, 3) resnā zarna; abas pēdējās kopā sauc par zarnu kanālu.

Kuņģis ir maisveidīgs organs, kuņš atrodas vēdera dobuma augšējā daļā, vairāk uz kreiso, nekā uz labo pusi, un augšā pieskaras diafragmai, no muguras puses aizkuņģa dziedzerim, bet pa kreisi liesai. Kuņģim ir divi caurumi: kuņģa ieeja, kuņa ir barības vada turpinājums un atrodas vairāk muguras pusē, pa kreisi, un vārtnieks, kuņš saista kuņģi ar 12-pirkstu zarnu un atrodas vairāk pa labi, priekšpusē, aiz kreisā aknu lēvara. Kuņģa priekšpusi gandrīz pavisam aizsedz aknas, — neapsegts paliek tikai kuņģa pamats, — kuņģa likums, kuņš atrodas kuņģa ieejas pusē. Vārtnieka virzienā kuņģis top šaurāks.

Kuņģa iekšpuse ir krokaina un izklāta ar gļotādu, zem kuņas atrodas muskuļi, kas izsauc kuņģa sienīņu savilkšanos un līdz ar to barības pastāvīgu kustēšanos. Gļotādā ir ļoti daudz (apm. 100 uz 1 kv. mm) stobriņveidīgu dziedzeru, kas atdala kuņģa sulu. Dziedzeri izkaisīti pa visu kuņģa iekšpusi, un tikai pie vārtnieka viņu nav; tur atrodami gļotu dziedzeri.

Tievā zarna sastāv no 12-pirkstu zarnas, tukšās un likās zarnas. Viņa ir 3—5 reizes tik gaļa, kā viss ķermenis, un apm. 3 cm. plata. Tievā zarna piepilda visu vēdera dobuma vidējo un apakšdaļu. Viņas gals stūreniski ieiet resnā zarnā.

12-pirkstu zarnas gaļums ir apmēram 12 pirkstu platumā, tādēļ šī zarna izpelnījies minēto nosaukumu. Viņa piestiprināta pie pakalējās vēdera sienas; vēdera plēve aplāj tikai viņas priekšējo daļu. 12-pirkstu zarna iesākas pie vārtnieka un izbeidzas tukšajā zarnā. 12-pirkstu zarnā ieiet aknu un aizkuņģa dziedzeru vadi.

Tukšā un likā zarnas nav viena no otras atdalāmas ne ārīgi, ne iekšīgi. Viņas kopā veido apm. 6 metri gaļo tievo zarnu, ku-

ra saliekusies daudz cilpās, lai varētu ietilpt vēdera un gurnu dobumā. Tukšā zarna ir 12-pirkstu zarnas turpinājums; viņa sākas 3. gurnu skriemeļa kreisā pusē un pēc daudz likumiem ieiet likā zarnā, kuŗa atkal izlocas daudz cilpās un ieiet resnā zarnā, no kuŗas viņu šķir aklās zarnas vārstulis. Abām apkārt iet vēdera plēves kroka, kuŗa sākas pie mugurkaula, gurnu daļā.

Tievā zarna iekšpusē izklāta ar gļotādu, kuŗa parastā stāvoklī ir sārti pelēka, bet gremošanas laikā koši sārtā. Viņa savilkusies daudz krokās, kuŗās atrodas mazas, cilindriskas zarnu bārkstiņas; šīs bārkstiņas nav nekas cits, ka gļotādas pagaŗinājums. Bārkstiņas piedod gļotādai samta izskatu, kāpēc visu šo zarnas daļu sauc par samtaino jeb bārkstaino ādu.

Zarnu bārkstiņās atrodas sūcošās dzīslīņas, kuŗām apkārt iet smalks asins vadu tīkls. Šajā tīklā ir arī artērijas. Pateicoties sevišķu muskuļu šķiedru darbībai, bārkstiņas spēj sarauties un iedzīt uzsūkto barības sulu lielākos barības sulas vados.

Tievā zarnā ir arī daudz dažādu dziedzeru, kuŗu uzdevums pa daļai ir attiecīgu vielu uzsūkšana no zarnu satura un pa daļai zarnu sulas un zarnu gļotu izstrādāšana.

Zarnas sienīņas, bez jau minētās gļotādas, izklātas vēl ar muskuļu kārtu, kuŗa sastāv no gareniskām un gredzeniskām šķiedrām. Pateicoties šīm šķiedrām, iespējama zarnu tārpveidīgā jeb peristaltiskā kustība, kuŗas uzdevums ir: virzīt zarnu saturu (barības putriņu) uz priekšu. Kustība atpakaļ, t. i. uz kuņģa pusi — nav iespējama, jo šādu kustību neātļauj gļotādas krokas un aklās zarnas vārstulis.

Visa tievā zarna, izņemot 12-pirkstu zarnu, aplāta ar plēvi.

Tievās zarnas gals no mazā gurnu dobuma ieiet zarnu pamata bedrītē un no tās resnā zarnā, no vieniem sāniem; uz apakšu no ieejās vietas paliek 5—6 cm. gaŗš maisveidīgs resnās zarnas gals, kuŗu sauc par aklo zarnu. No aklās zarnas iziet 6—10 cm. gaŗš, tukšs, sliedīgs veidīgs tārpveida piedēklis. Tālākā ceļā zarnā, kuŗa no šejienes saucas par resno zarnu, apm. 1 $\frac{1}{2}$ m. gaŗumā aizvijas pakavveidīgā likumā augšup līdz pat kuņģim un, izveidojot savā kreisā apakšējā galā burtu S (S-veidīgā zarna), ieiet tūpļā zarnā.

Augšup ejot, resnā zarna paceļas gandrīz stāvus no aklās zarnas līdz pat labajam aknu lēvaram. Te viņa saliecas taisnā lenķī un iet līdz liesai, no liesas pagriežas lejup, ejot caur kreisā gurna pusi uz kreiso zarnu pamata bedrīti un, veidojot S, pāriet tūpļā zarnā. Tūpļā zarna iet caur mazo gurna dobumu lejup un izbeidzas ar anālo caurumu.

Resnā zarna struktūras ziņā maz atšķiras no tievās zarnas. Tikai resnās zarnas gļotāda ir biezāka un bālāka.

Tūpļā zarnai gandrīz cilindriskā forma. Tikai pašā galā viņas priekšējā siena ir drusku izstiepta. Anālā caurumā ir spēcīgs gredzenisks muskulis-slēdzējs un muskulis, ar kuŗa palīdzību anālo caurumu var pacelt un ievilkt uz iekšu.

Tūpļā zarnas asins vadi saucas par haimorroidāliem vadiem.

No dziedzeru organiēm (ne tikai gremošanas kanālā, bet visā ķermenī) pirmā vietā jāstāda aknas, kā lielākais un smagākais dziedzeris (lai gan pēc ārējā izskata un histoloģiskās uzbūves to

diezgan grūti pielīdzināt dziedzerim). Pieauguša cilvēka aknas sver gandrīz 2 kg, viņu garums apm. 30 cm, platums ap 20 cm, biezums 6—7 cm. Viņas atrodas vēdera dobuma augšpusē pa labi, zem ribām, un ar savu augšējo konvekso (uz āru izliekto) plāksni piekļaujas tieši diafragmai, bet apakšējā — konkāvā (iedobtā — uz iekšu ieliektā) plāksne aizskar labās nieres augšējo galu. Apakšējā aknu plāksne sedz resno zarnu, kuņģa vārtņieka daļu un priekšdaļu; trīs rievas, kas krustojas kā burts „H”, sadala aknas 4 nodaļās vai lēvaros: labā, kreisā, priekšējā (četrstūrainā) un pakalējā. Šķērsrieva tiek saukta arī par aknu vārtiem, jo viņa veido asins vadu, nervu un žults vadu ieeju un izejas ceļu.

Aknu virsa pārklāta ar vēdera plēvi, kuŗa, nākot no diafragmas, piekļaujas aknām un veido 2 krokas: aknu pakarāmo un krusta saiti. No kreisās aknu rievas uz nabu velkas nabas saite. Vēdera plēve no aknām iet saišu veidā uz blakus orgāniem: mazo kuņģa likumu, 12-pirkstu zarnu, labās nieres augšējo galu un resnās zarnas labās puses likumu.

Aknu izstrādāto sulu sauc par žulti. Viņa atdalas pastāvīgi, nepārtraukti, bet tā kā viņas klātbūtne vajadzīga tikai tad, kad darbojas tievā zarna, tad žults uzkrājas rezervuārā — žults pūslī. Žultspūslis — bumbierveidīgs orgāns — atrodas labās vertikālās aknu rievas priekšdaļā. Viņa pamats drusku rēgojas pāri priekšējai aknu malai un veido vairākkārtīgi izlocīto žultspūšļa kakliņu, kuŗš pāriet žultspūšļa kanālā; kanāls savienojas ar aknu kanālu kopīgā žults vadā. Arī žultspūslī aplkāj vēdera plēve.

Aknu substance ir parupji, diezgan trausli, brūni-sarkani audi, kuŗi sastāv no mazām, mikstām, plakanām šūnām — aknu šūniņām; pēdējās apvienotas pa vairākām kopā mazās kaudzītēs — aknu saliņās jeb aknu lēvariņos. Katra šāda saliņa ietīta smalkā asins vadu tīklā, kuŗu veido pa daļai vārtu vēna, pa daļai aknu artērija, un pāriet asins vadu saknītē, kas iesākas saliņas vidū. Visas šīs asins vadu saknītes saplūst kopā un veido aknu asins vadus. Starp aknu šūniņām sākas žults kanāliši; starp atsevišķām saliņām tie savienojas lielākos kanālos, bet šie pēdējie — aknu kanālā.

Aknām cauri iet 4 dažādi kanāli. Vārtu vēna uzņem venozās asinis no pārējiem vēdera dobuma gremošanas orgāniem un pieved tās aknām, kur tās izlieto žults izgatavošanai. Pēc tam, kad jau notikusi žults izstrādāšana, aknu artērija apvieno visas aknās ieplūstošās venozās un artēriālās asinis un pa apakšējo vēnu tās nogādā labajā sirds priekškambarī. Aknās atrodas vēl arī žults kanāli.

Aizkuņģa dziedzeris pēc struktūras līdzinās siekalu dziedzeriem. Gremošanas procesā viņam pieder liela loma. Viņš ir iegarēnas formas un atrodas aiz kuņģa, starp 12 - pirkstu zarnu un liesu. Viņa izejas kanālis savienojas 12 - pirkstu zarnas plēvēs ar žults kanālu.

Vēdera dobumā, pa kreisi no kuņģa atrodas dziedzeru veidīgs orgāns — liesa, kuŗai tieši ar gremošanu nav nekāda sakara, bet kuŗas nozīme arī nav vēl pilnīgi noskaidrota. (Jaunākos laikos izpētīts, ka liesa aiztura un iznīcina asinis iekļuvušās baktērijas; pa lipīgu slimību laiku liesa ļoti uztūkst un stipri piepildas asinīm.

Liesa ir arī rezervuārs, kur uzkrājas dzelzs, kas nepieciešama hemoglobīna ražošanai). Liesa ir tumšsārta orgāns dūres lielumā; viņā nav nekādu izejas kanālu. Liesas svārs — ap 150—180 gr.

Ciešā sakarā ar gremošanas aparātu stāv limfas vadī — caurspīdīgi stobri, plānām, kabatvārstuļu bagātām sienām. Šo vārstuļu limfas vados daudz vairāk kā venās, jo limfas tecēšana savienota ar lielākām grūtibām, nekā asins tecēšana vēnās (limfa tek apm. 1000 reizes ienāk kā venozās asinis). Virs vārstuļiem limfu vadī paplašinas, un kad tie pilni, tie atgādina mezglus. Limfas mezglos limfa it kā filtrējas, jo mezgli aiztur baktērijas u. c. kaitīgus ķermeņus. Visas limfu sistēmas garumā iet kapilāri, kuņi sadalās pa visu ķermeni. No tiem iet mazi limfas vadī, kuņi pamazām saplūst kopā lielākos vados un beidzot apvienojas kopīgās ejās: pa kreisi krūšu vadā, pa labi — labajā limfas vādu stobrā. Abi stobri atveras kakla apakšdaļās vēnās.

Limfas vados ir balts, pienains šķidrums — limfa. Limfas vādu uzdevums ir: uzsūkt no visām ķermeņa daļām šķidrumu vai izkusušās, resp. pārstrādātās, cietās vielas, tās savākt un ievest atkal asins vādu sistēmā. Gremošanas norisi varam sadalīt 4 stadijās. Viņa iesākas ar to, ka mēs ieņemam barību mutē; te ēdiens sajaukās ar siekalām un gļotām, tiek norīts un pa barības vādu iekļūst kuņģī. Cietākās barības vielas tiek iepriekš sakošļātas, resp. sasmalcinātas ar zobiem. Tikko siekalas piejaucas barībai, sākas gremošanas process. Siekalu sastāvdaļa — ptialīns — pārvērs stērķeles cukurā (košļājat ilgāku laiku baltmaizes gabaliņu, — viņš kļūs saldēns). Tā kā ptialīns kuņģī nespēj darboties, sālskābi saturošās kuņģa sulas dēļ, tad no svāra krietni sasmalcināt barību jau mutē, lai veicinātu stērķeles sagremošanu ar ptialīna palīdzību.

Kuņģī barība pārvērsas barības putrīnā. Kuņģa gļotādas stobriņveidīgie dziedzeri atdala skaidru kuņģa sulu, bez krāsas, ar skābu reakciju. Kuņģa sula satur fermentu, pepsīnu un sālskābi (HCl, ap 0,3%). Dažreiz kuņģī atrodas arī piena skābe; viņa rodas no rūgšanas procesiem, kuņi izceļušies, pateicoties kuņģī iekļuvušiem, ar zināmām baktērijām savienotiem fermentiem. Pepsīns un sālskābe pārvērs olbaltuma vielas t. s. peptonos, kas viegli šķīst ūdenī. Jo vairāk kuņģa sulā pepsīna, jo ātrāk būs iespējams pārstrādāt (izkausēt) olbaltumu un atšķirt to no pārējās barības. Pepsīns nemainas. Ja vien kuņģī ir pietiekošs daudzums sālskābes, tad pepsīns var izkausēt arvien jaunus olbaltuma krājumus. Sālskābei tā tad ir liela loma sagremošanas procesā, jo šī skābe 1) dod pepsīnam spēju iedarboties uz olbaltumvielām un 2) desinficē barību, nonāvējot labu tiesu kuņģī iekļuvušu baktēriju. Barība, olbaltumvielām pārvēršoties, top par pelēku masu, ar savādu, skābenu smaku. Kuņģī atrodas vēl kāds ferments, kuņš spēj izdalīt no piena kazeīnu. Tāpēc piens kuņģī tūlīt savelkas, t. i. „saiet“. Ja līdz ar barību norisim daudz siekalu, tad arī kuņģī vēl būs iespējama stērķeles pārvēršanās cukurā, ja vien sālskābe šo procesu nepārtrauc. Kuņģī tiek izkausētas arī limja vielas un dažādi dzīvnieku audi. Bez pārnaiņām kuņģī paliek tauki, chitīns, celuloze u. c. Tos kuņģis nespēj sagremot.

Kuņģa muskulatūra darbojas tikai tad, kad kuņģī iekļūst barība. Muskuļi liek kuņģa saturam kustēties, to samīca un pama

tīgi sajauc ar kuņģa sulu. Pirmā gremošanas laikā vārtņieks ir pilnīgi aizslēgts. Vēlāk, kad kuņģa kustība viņam tuvina jau pietiekoši apstrādātu barības masu, tas šad un tad paveras un ļauj masai ieiet tievā zarnā. 3—5 stundas pēc maltītes gremošanas process kuņģī jau izbeidzies, un kuņģis ir tukšs. Kamēr barība vēl atrodas kuņģī, kuņģa asins vadi jau uzsūc visas izkausētās barības sastāvdaļas, kā ūdeni, dažādos sāļus u. c. un tās atdod asinīm.

Caur kuņģa vārtņieku 12 - pirkstu zarnā nokļuvusē barības putriņa sastāv gan no apstrādātām, gan neizmantotām vielām. Tievā zarnā barības putriņa sajaucas ar aizkuņģa dziedzerā jeb pankreātisko sulu, tad žulti, kuŗa nāk no aknām, un ar zarnu sulu.

Pankreātiskā sula satur sārmainas vielas, kuŗas neitrālīzē kuņģa sulas skābes; barības putriņa 12 - pirkstu zarnā iegūst sārmainu reakciju. Pankreātiskā sula pati ir gaišs, ūdeņains šķidrums, kas satur ogļskābo nātriju (jeb sodu) un 3 fermentus: tripsīnu (kuŗš pārvērs olbaltumu peptonos un pēc tam amīnskābēs), diastāzi (kuŗa spēj pat jēlu stērķeli pārvērst cukurā) un lipāzi, kuŗa vispirms pārvērs taukus emulsijā un pēc tam sadala glicerīnā un tauku skābēs. — 12 - pirkstu zarnas dziedzeru sekrētiem nav nozīmes gremošanā.

Žults, dzeltenī - brūns vai tumši - zaļš, rūgts šķidrums, satura gļotas, žultsskābes un žults krāsvielas. Pētījumi rāda, ka žults ir ļoti indīga (apm. 6 reizes indīgāka par ūrīnu). Kā jau minēts, žults ir aknu sekrets, kuŗu ķīmiski izstrādā aknu šūniņas. Kamēr nenotiek gremošana, žults uzkrājas žultspūslī. Pa gremošanas laiku žults plūst 12 - pirkstu zarnā. Visstiprākais žults izplūdums notiek ap 3.—5. stundu un 13—15 stundu pēc ēšanas. Gaļas barība izsauc lielāku žults izplūdumu, nekā stādu barība, un pēc tīru taukvielu baudīšanas žults iznāk ļoti maz. Ja cilvēks cieš badu, tad žults neizdalās nemaz, turpretim, pastiprināta ūdens dzeršana pavairo žults izplūdumu. Žults galvenā kārtā iedarbojas uz taukvielām, pārvēršot tās emulsijā, kuŗu tādā sagatavotā veidā zarna viegli var uzsūkt. Žults vispār labdariģi iedarbojas uz pankreātiskās sulas fermentiem un sevišķi sekmē lipāzes darbību; bez tam, žults veicina zarnu peristaltiskās kustības un desinficē zināmā mērā zarnu kanāļa saturu, ierobeģojot zarnās pūšanas procesu.

Zarnu sula nespēlē gremošanā tik lielu lomu, kā pankreātiskā sula. Tomēr izrādas, ka zarnu sulas piemaisģjums ir vajadzģgs, jo bez tā tripsģns nav vēl aktģvs; zarnu sulā ir arī dažādi fermentģ, kuŗi iedarboģas uz cukuru, to no bioģēm jeb disacharģdiem pārvērsģot monozģēs jeb monosacharģdos.

Zem visu šo sulu iespaģda barģbas putriņa pārstrādāta tik tālu, ka to var uzsģkt zarnu lģmfas vadi. Pie uzsģkšanas galvenā loma pieder tievās zarnas bārkstiņām. Cietas, neuzsģcamas vielas turģina savu ceģu uz resno zarnu. Resnā zarna uzsģk savu uzsģkšanas darbu. Te tiek uzsģkts ne tģkai ūdens un izkausģtas vielas, bet zem apstāģģiem arī šķģdris olbaltums, piens, gaļas sula, lģmģa vielas u. c. Barģba, ieeģot resnā zarnā, ir vēl stģpri ūdeņaina, bet jo tālģk, jo tā top cģtģka un zarnas leģas galā pārvērsģas ekskrementu masā, kuŗa tiek izbģdģta pa anģģlo caurumu. Ekskrementģ sastāv no 1) organismam nederģģģm barģbas vielām, 2) nesagremoģjamiem stģģdu un dzģvģnieku audģiem, 3) no barģbas vielām, kuŗas nav tģkuģas

kārtīgi sakožlātas, 4) no dažādām vielām, kurās sava pārmērīgā daudzuma dēļ vai nu nav tikušas izkausētas, vai nav paspētas uzsūkt, un beidzot 5) no žults gļotām u. c.

Ekskrementu masa 24 stundu laikā sasniedz apm. 170 gr. svara. Protams, pārspilēta ēšana, sevišķi smagu, nesagremojamu vielu baudīšana u. c. pavairo ekskrementu svaru. Gaļa un olbaltuma vielas dod maz ekskrementu, bet stādu barība daudz. Ekskrementu konsistence atkarīga no ūdens daudzuma, bet ūdens daudzums pa daļai no barības veida. Gaļas barība dod sausākus, bet cukura vielas — ūdeņainākus ekskrementus. Nav no svara uzņemtā šķidruma daudzums, bet gan zarnu kustības enerģija. Jo ātrāk zarnas kustas, jo ūdeņaināki būs ekskrementi, jo zarnām neatliek laika uzsūkt no ātri uz priekšu ejošās masas visu šķidrumu. Resnā zarnā, kur uzkrāties daudz barības atlieku, sākas pūšana, un pūšanas produkti ir tie, kas ekskrementiem piedod viņu smaku. Jo vairāk nesagremotu barības vielu pāriet resnā zarnā, jo pūšana top stiprāka. Resnā zarnā dažādas baktērijas atrod sev labu darba lauku. — Pūšanas produkti ir indīgi un, cirkulējot asinīs, tie iedarbojas kaitīgi uz organismu, to pamazām saindējot. Protams, resnā zarnā šīs indes nevar rasties uzreiz tādā daudzumā, lai izsauktu organismā vispārēju stipru pašsaindēšanos. Bet jāņem vērā tas, ka tāda saindēšanās mazā mērā turpinās visu mūžu, un beidzot kaitīgās sekas ir neizbēgamas. Tāpēc jāmeklē ceļi, kā samazināt barības atlieku pūšanas procesu. Tas sasniedzams, pieturoties pie pareizas diētas.

Mutes un rīkles dobuma katarrs

(Stomatītis catarrhalis et Laryngitis)

Mutes un rīkles dobuma katarrs ir ļoti bieži sastopama slimība. Viņai par iemeslu nereti ir mehāniski vai ķīmiski kairinājumi, zobu asās malas, aplūzuši vai valēji slikti zobi, mutes brūces, ļoti karsti vai auksti, pikanti un kairinoši ēdieni un dzērieni, auksts gaiss, tabakas pīpošana un kožlāšana, alkohols, — viss tas spēlē ļoti lielu lomu. Sevišķi asu iekaisumu izsauc dažādas skābes un tamlīdzīgas vielas. Mutes un rīkles dobuma katarrs bieži vien ir šarlaka, masalu, tifa, baku, skorbuta, sifilisa, saindēšanās ar svinu un dzīvsudrabu u. c. pavadoņi, vai arī gaisa vada un deguna dobuma iekaisuma turpinājums. Par iemeslu var būt pūšanas process barības vielu un siekalu atliekās, sevišķi ja netiek ievērota vajadzīgā mutes kopšana un tīrība, kā tas dažreiz notiek pie ilgstošām slimībām.

Mutes un rīkles dobuma katarru konstatēt nav grūti. Slimniekam jāliek atvērt mute cik iespējams plati un jānospiež ar karotes kātu vai mēles mentīti mēles sakne, lai būtu iespējams ieskatīties rīkles dobumā.

Katarrā norise var būt akūta un hroniska. Pirmā gadījumā gļotāda būs sausa, sasarkusi un uztūkusi, sevišķi mēles malās, pie vaigiem, aukslēju lokā, aukslēju mēlītē un rīkles dibena sienā. Vēlāk gļotāda top bāla, pelēcīga un bez spi-

duma, aplāta ar sīkstām gļotām, kuŗas var būt pat pūžņainas. Bieži tek siekalas. Mēle apķepusi. Siekalu ūdens daļiņas izžūst, uz mēles nogulstas siekalu cietās vielas, tām pievienojas tauku pilītes, barības atliekas, baktērijas u. c. Parasti mēles baltumam mēdz piegriezt pārāk lielu vēribu. Jāsaka, ka balta mēle var būt arī gluži veselam cilvēkam, — sevišķi no rītiem apķep mēles dibena daļa. Vai tāda apķepusi mēle stāv sakarā ar kādu kuņģa kaiti, to var noteikt tikai pēc kuņģa izmeklēšanas. Slimais sūdzas par karstumu, degošām sāpēm un jūteliību mutē un rīklē; ēšana un rīšana apgrūtināta. Pūšanas process rada mutē nelabu, visu apkārtni apgrūtināšu smaku, bet slimniekam pašam — nejauku, rūgtenu vai puvuma garšu. Slimības ilgums atkarīgs no tā iemesla, kuŗš slimību izsaucis. Parasti iekaisuma akūtā forma pāriet 8—14 dienās.

Chroniskais katarrs pārņem galvenā kārtā rīkles dibena sienu, aukslēju lokus un aukslēju mēlīti. Gļotādas krāsa zilgana. Mēle aplāta biezu, bālganu kārtu. Chroniskais katarrs var attīstīties no akūtās formas, sevišķi ja slimība arvien atkārtojas, t. i. ja gļotāda tiek vienmēr no jauna kairināta. Ar chronisko katarru slimo visbiežāk personas, kas daudz un stipri runā, dzer un smēķē. Chroniskais katarrs mēdz būt ļoti stūrgalvīgas dabas un bieži atkārtojas. Nereti tas pāriet arī uz ausi un izsauc dzirdes traucējumus vai aizķer gāmuru un rada aizsmakumu, skarbu balsi u. t. t. Slimie sūdzas par sausumu, degošu sajūtu un kasekli rīklē. Tiem vienmēr jāatkāsējas; dažreiz — sevišķi rītos — ar lielām grūtibām un pat vemšanu iznāk pelēkas vai dzeltenīgi-zaļas krēpas.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Mutes un rīkles dobuma katarra izcelšanos var novērst, izsargoties no kaitīgiem kairinājumiem un rūpējoties par mutes tīrību, īpaši, ja nākas sastapties ar visādiem kaitīgiem iespaidiem. Mute pamatīgi jāskalo un jātīra vairāk reizes dienā, sevišķi pēc ēšanas. Zobu tīrīšanai visieteicamākas ir vidēji mīksta zobu suku. Pārāk cietas suku var ātri ievainot zobu emalju. Vēl svarīgāka nozīme ir zobu pulvera vai zobu pasta izvēlei. Ko mēs arī nelietotu zobu tīrīšanai, — lietojamā preparātā nedrīkst būt cietu, asu daļiņu. Ļoti ieteicams lietot pulverizētu krītu, kuŗam piejauc vijolišu sakni, mirru tinktūru, piparmētru eļļu u. c., pretams, ļoti mazā mērā. Pulverizētu krītū iepērkot, jāuzsver, ka tas tiek pirktis zobu tīrīšanai. Pavisam atmetama ir ieraša tīrīt zobus ar cigāru pelniem. Pelni var ievainot zobus ne tikai ar saviem maziem, asiem kristāliņiem, bet arī ar kodīgām sastāvdaļām. Ar zobu sukām jāiztīra arī visas zobu starpas, jo te visvairāk uzkrājas dažādas barības atliekas un veicina pūšanas procesu. Sevišķi no svara iztīrīt muti un zobus vakaros pirms gulēt iešanas, jo taisni nakti, pa gaŗo miega laiku baktērijām vislabākā izdevība attīstīties ēdiena atliekās un strādāt zobos savu posta darbu. Mazu bērnu mutīte rūpīgi jāizmazgā vai jāizpindzē. Mutes skalojamais ūdens jāņem remdens, tomēr te katram jārikojas saskaņā ar savu personīgo labsajūtu. Ieteicams skalot muti ar 1—3% borskābes atšķaidījumu. Pudelitē var iebērt

kristālizēto borskābi un uzliet ūdeni virsū. Tā kā borskābe ūdenī izkūst tikai 4⁰/₁₀₀ apmērā (pārējā borskābe nogulstas pudeles dibenā), tad, atšķaidot dabūto kausējumu ar tikpat daudz ūdens, iegūsim taisni tādu atšķaidījumu, kāds mums vajadzīgs.

Zobu asās malas pie laika jānogrudina. Ja tādas asās malas ir neīstos zobos, tad labāk tos nenēsāt. Pārmērīga smēķēšana (sevišķi stipri cigāri) ir jāatmet. Labāk dot priekšroku garai pipei. Viss minētais jāievēro sevišķi tad, kad jau izcēlies katarrs. Arī te vispirms jācēnsas novērst pašu galveno slimības iemeslu. Ja katarrs ir kādas citas slimības pavadoņs, tad tas mēdz izzst līdz ar pašu galveno kaiti. Dažreiz ļoti patīkami lietot aukstus dzērienus, aukstu skalojamo ūdeni u. t. t. Dažreiz sāpes norimst, ja slimnieks ieņem mutē kādu ledus gabaliņu vai iedzer pa malciņam ledus ūdens. Dažiem atkal patīk vairāk remdeni dzērieni. Ļoti noder zalviju vai koka rožu tēja. Mutes skalošana jāizdara katras pāris stundas un pat vēl biežāk. Dažreiz jāņem palīgā arī visādi dezinficējoši un savelkoši līdzekļi, kā: salicila skābe, salols. Ja zobu galā (smaganas) top vaļīga, tad to var iepindzelēt ar alaunu, mirru vai ratānijas tinktūru u. c. Chroniskos gadījumos ņem alauna vai lapisa atšķaidījumu, kuņu lieto sevišķi rīkles un aukslēju pindzelēšanai. Mēdz pat izdarīt dedzināšanu ar tīru lapisu, bet to drikst tikai ārsts. Zem apstākļiem, chronisko katarru atvieglo gaisa pārmaiņa, uzturēšanās kalnos, mežā u. t. t., kā arī dažādas peldes un Emsa, Veilbachas u. c. ūdeņi.

Homeopātija. Ja mutē dedzinošs karstums, gļotāda ļoti jūtēlīga un tek siekalas, tad ieteicams lietot Belladonna 3, un Apis 3. Belladonna der arī bērniem zobu nākšanas laikā, ja galvā liels asins pieplūdums un karstums. Ja iekaisusi rīkles dobuma šieniņa un aukslēju mēlīte, ja mutē nelaba smaka un liels siekalu pieplūdums: Mercur. corros. 5. Ja minētie simptomi ir dzīvsudraba lietošanas sekas, tad noder Nitri acid. 5, Nux vomica 3 (sevišķi, ja akūtais katarrs cēlies no pārmērīgas alkohola lietošanas) un Kalium chloratum 3, ja rīklē kaseklis, un slimniekam vienmēr gribās atkāšēties un rīt. Chronisku katarru gadījumos ieteicams: Natr. muriat. 3, un Calcar. carb. 3, ja gļotas gaisas, stiklainas, stieejas pavedienos, un ja pastāv tieksme uz kuņģa katarru.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic ik dienas tvaika peldi gultā, vai tvaika peldi ar sekojošu visa ķermeņa ietinumu un peldi, — vieglu, nekairinošu barību, svaigu gaisu, gulēšanu pie vaļēja loga, pa dienas laiku atdzīvinošus kakla ietinumus (tiklīdz metās sausi, — jāatjauno), biežu mutes un rīkles skalošanu ar 22⁰ C. Naktīs jāpielieto atdzīvinoši kakla, vidukļa un kāju stilbu ietinumi un rītos vispārēja noberzēšanās ar 22—28⁰ C. Par pārējo sk. „Mandeļu iekaisums.” Plā t e n s ieteic mutes skalošanu ik 1—2 stundas un grūtos gadījumos atdzīvinošus kakla, vidukļa un kāju stilbu ietinumus. Chroniska katarra gadījumā mutes skalojāmajam ūdenim var piepilināt pāris pilienus svaigas citrona sulas. Rīkles dobuma katarrs jāārstē tāpat, kā gāmura katarrs (sk. to), tikai pie akūtās formas nav jāpielieto gāmura lējumi; turpretim pie chroniskās formas tie ir ļoti derīgi. K n e i p s ieteic arīgi lietot pelašķu, ceļmallapu un aso nātru novārījumu, — ja kaklā daudz gļotu. Jālieto ne ilgāk kā 20 un ne mazāk kā 10 minūtes. Tvaiki

nedrīkst būt pārāk silti vai pat karsti. Var pielietot arī baunšeidtismu (sk. „Baunšeidtisms”) uz kājām, kāju stilbiem, muguras, kuņģa, vēdera un kakla tik ilgi, kamēr šīs vietas metās sārtas.

Piezīme: Mutes un rīkles dobuma katarrālais iekaisums var rasties arī uz sifilisa pamata, un tādā gadījumā, protams, jāārstē kā sifiliss (sk. „Veneriskās slim.”).

Mutes puvums

(Stomatmycosis. Stomacace)

Zem mutes puvuma jāsaprot smags mutes gļotādas iekaisums, kuņš savienots ar augoņiem un brūcēm, sevišķi uz lūpām, vaigiem un smaganām. Kā liekas, tad te darišana ar infekciju. Mutes puvums novērots kā epidēmiska parādība, piem., kazarmās, cietumos, patversmēs, uz kuģiem, kara laukā u. c. Liekas, lielu lomu te spēlē slikta barība, neveselīgas telpas un mitrs gaiss (sevišķi rudenos un pavasaros). Ar mutes puvumu slimo arī bērni otro (pastāvīgo) zobu nākšanas laikā. Un beidzot, mutes puvums var būt arī sekas no saindēšanās ar dzīvsudrabu vai no skorbuta.

Slimība sākas vispirms apakšējo žokļu smaganās un drīz pārņem vaigu un lūpu gļotādu. Mēle un rīkle parasti netiek aizķertas, bet arī tur manāms sarkanums, gluži kā vienkārša katarrā gadījumos. Saslimušās vietās gļotāda sasarkst, uztūkst un top vaļīga. Smaganu malas metas resnas, tumši-sarkanās un asiņo pie vismazākās pieskāšanās. Starp zobiem uzkrājas smirdošas masas. No mutes plūst nejdzīga, visu apkārtējo gaisu sabojājoša smaka. Gļotāda top iznīcināta, zobi paliek vaļīgi un izkrīt (sevišķi priekšzobi). Siekalas tek, limfu dziedzeri apakšžokļos un zodā satūkst. Simptomi apmēram tie paši, kā pie vienkārša katarrā, tikai pastiprinātā veidā. Ēšana ārkārtīgi apgrūtināta. Slimnieks jūtas gurdens un vārgs. Iestājas pat mērens drudzis. Šī slimība var piemesties tikai tām personām, kuņām vēl ir zobi. Sirmgalvjiem un mažiem bērniem, kuņiem zobu nav, no šīs slimības nav ko baidīties. Slimības norise pa lielākai daļai **l a b v ē l ī g a**. Pie pienācīgas mutes kopšanas un ārstēšanas iespējama mutes iztīrīšanās un izveseļošanās apm. 1—3 nedēļu laikā. Tikai izņēmuma gadījumos slimība var ieilgt un kļūt chroniska. Ieilgšana notiek, ja iekaisums pārīet uz apakšžokļa kaulu, un ja sāk atdalīties kaula gabaliņi.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Pie mutes puvuma izcelšanās lielā mērā vainojama nolaidīga izturēšanās pret mutes kopšanu. Tā tad — lai tāda slimība neiesakņotos, jā rūpējas par zobu un mutes tīrību. Šis noteikums jāievēro sevišķi tām personām, kas ārstējas ar dažādiem dzīvsudraba preparātiem. Ja neskatoties uz vislielāko tīrību, tomēr ierodas pirmās mutes puvuma pazīmes, tad vispirms jāpār-

trauc minēto preparātu lietošana. Ja mutes puvuma iemesls ir skorbutis, tad, protams, jāārstē pati pamata kaite. Visos gadījumos jā rūpējas par mutes un zobu rūpīgu tīrīšanu ar līdzekļiem, kādi minēti nodaļā par mutes katarru. Katrā ziņā, te noteikti jāķeras pie visstiprākiem līdzekļiem un nav jābaidas arī no varbūtējas dedzināšanas (kodināšanas).

Mutes puvumam par iemeslu var būt arī sifiliss, un šādā gadījumā nepietiks ar mutes tīrīšanu vien, bet atkal jāķeras pie pašas pamata slimības ārstēšanas.

Homeopātija. Kakls silti jāietin, mute jāskalo ļoti bieži ar siltu ūdeni, kuņģam piejaukts drusku *Cali chloricum*; arī iekšķīgi jāņem *Cali chlor.* D. 2, — pāris reizes dienā pa 5 pil. Ja nu slimība tomēr velkās garumā, tad mēdz dot *Mercur. corrosiv.* 4, vai — ja lietots ļoti daudz dzīvsudrabs: *Kali hydrojod.* 2, *Nitri acid.* 5, *Hepar sulf.* 3, pie žokļa kaula ēdāja *Silicea* 3. Iekaisušas, pūzņainas vietas jāpindzē ar chroma skābes atšķaidījumu un katru dienu jādod iekšķīgi *Gefion* 3, pāris reizes dienā. Ja slimībai pievienojas kuņģa traucējumi un lūpu izsitumi, tad jālieto *Nux vomica* 3—6; pie, tā sauktās, „raibās” mēles — *Ranunculus scelerat.* 3, *Capsicum D.* 3—3, *Kreosotum* 3, *Staphysagria* 3, *Nitri acid.* 5, *Sepia* 3, *Silicea* 3 tr. un *Sulfur* 3.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic skalot muti un rikli ar zalvijas novārijumu (25—27° C., 4 reizes dienā), bez tam tvaika peldi gultā ar atsevišķu kompresi uz kakla, pēc tam peldi un kakla aplaistīšanu, kakla tinumus 22° C., 1½—2 stundas, līdz ar atdzīvinošiem kāju un kāju stilbu tinumiem (22° C., 2 stundas). Kā dzēriens ieteicams ūdens ar augļu sulu, arī tīrs ūdens; barībai jābūt dzestrai, nekairinošai; vislabāk ēst krietni daudz augļu. Svaigs gaiss, kārtīga caureja. *Plā tens* ieteic tvaika peldes gultā, vidukļa peldes, klistierus, atdzīvinošus kakla, vidukļa un kāju stilbu ietinumus. *Kneips* ieteic vakaros ieelpot pelašķu, ceļmallapu vai aso nātru novārijuma tvaikus; pēc tam var skalot muti ar ūdeni (kuņģam piejaukta citrona sula) vai zalviju un skostu (ašķu) novārijumu, reizē ar to apmazgājot ķermeni un taisot ietinumus (sk. „Mutes dobuma katarrs”).

Mājas līdzekļi. Saberž alaunu smalkā pulverī, sajauc ar medu un aptraipa zobu smaganas 3—4 reizes dienā. Novāra retēkli (retējums—*Potentilla*) ūdenī vai vīnā, izlaiž caur sietiņu un skalo ar to muti (diezgan bieži). Var arī sajaukt *Spiritus Cochleariae* (tūskas zāles spirtu) ar tūskas zāles ūdeni un ar to šad un tad skalot muti, pa starpbrīžiem kožlājot kaltētu kalmus sakni. 30 grammu medus un 8 gr. alauna jāvāra ¼ litrā etiķa tik ilgi, kamēr alauns izkusis; tad 3—4 reizes ar remdenu novārijumu jāizskalo mute, paturot uz laiciņu šķidrumu mutē, lai iedarbojas uz gļotādu. Skalošanai lieto arī vēl: 1) kazeņu (cūciņu) lapu novārijumu vīnā vai ūdenī ar drusciņu alauna, 2) vīnoglāju pelnus, sabērtus labā vīnā. *Sempervivum tectorum* sakņu lapām izspiež sulu, sajauc to līdzīgās daļās ar saldu krējumu un laiku pa laikam aptraipa muti.

Sūceklītis

(Stomatitis ulcerosa)

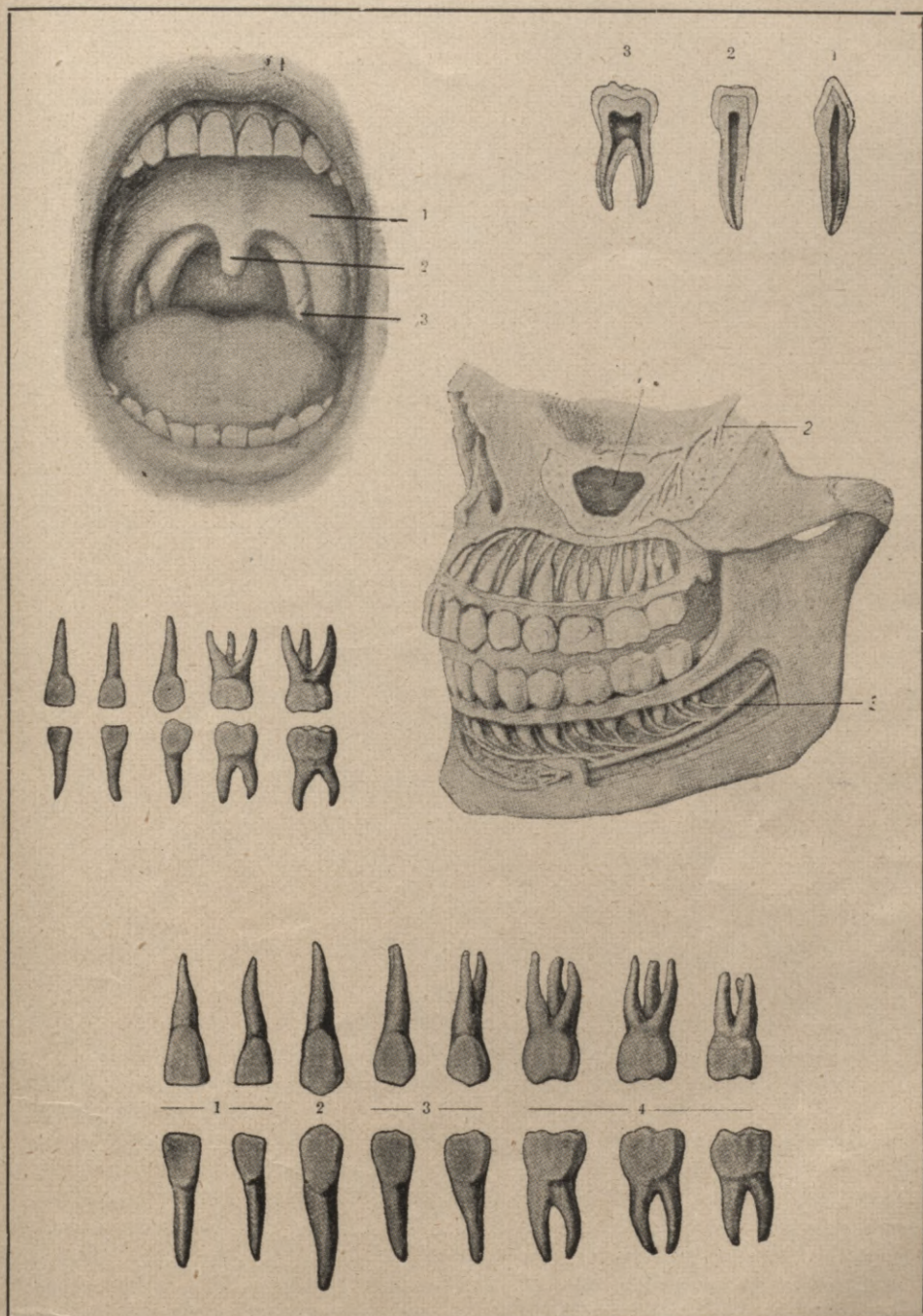
Mutes un rīkles dobumā, lūpu iekšpusē, uz mēles un aukslējām attīstas pelēki-balta, sieraini-lipīga kārtā, kuŗu rada zināma sēnīšu suga. Te laikam darīšana ar to pašu sēnīti, kuŗa atrodama pie etiķskābes rašanās no alkohola, vai pie alkoholisku dzērienu ieskābšanas. Viņa ir ļoti izplatīta. „Sūceklītis” ir ļoti parasta parādība pie vājiem, mākslīgi barotiem bērniem, bet nereti tas ierodas arī pie pieaugušiem, pēc grūta tīfa, plaušu, cukura un vēža slimību gadījumos. Visbiežāk „sūceklītis” tomēr parādās pie zīdaiņiem pirmās dzīvības dienās vai nedēļās, ja netiek tīrīta mute. Vispār, mutes katarri un sevišķi slihta piena atliekas dod sēnītēm vislabāko izdevību vairoties un attīstīties.

Mutes gļotāda mēdz tādos gadījumos sasarkt, un uz viņas parādās balta kārtā, kuŗa dažreiz izplēšas pa visu rīkli, barības vadu, dažreiz pat gāmuru, ļoti apgrūtinot zišanu, gremošanu un rīšanu. Pie zīdaiņiem slimība rada ļoti lielus traucējumus, jo barības uzņemšana apgrūtināta, bērns nevar ne zīst, ne norīt, un tam piemetas vēl caureja, kuŗu izsauc norītās sēnītes. Bērni ļoti novārgst. Tāpēc pie vāji barotiem bērniem „sūceklītis” ir bīstama parādība. Pārāk liels „sūceklīša” pieaugums mutes dobumā var novest līdz nāvei. Pie pieaugušiem sūceklīša ierašanās mēdz būt tuvās nāves vēstnese. — Spēcīgi bērni pārvār šo slimību samērā viegli, ja vien mutīte tiek kārtīgi iztīrīta. Slimība reti kad velkas ilgāk par 8—14 dienām.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Lai izsargātos no slimības, jāievēro vislielākā mutes tīrība. Jārūpējas arī par nesabojātu gaisu, labu ventilāciju un nebojātu pienu. Pēc katras dzeršanas bērniem mutes iekšpuse jāizmazgā ar tīru, mīkstu līnu vai batista drēbīti, kuŗa iemērķta ūdeni un aptīta ap pirkstu. Jāuzsver, ka drāniņa katreiz jāņem cita, bet lietotā drāniņa krietni jāizmazgā. Nekad nedrīkst nemazgātu divreiz lietot vienu un to pašu drēbi. Svaiga ūdens vietā var lietot arī kumelišu tēju, bora ūdeni u. c. Mātei, kuŗa bērnam dod krūti, uz vistingrāko jāievēro krūts tīrība un jāapmazgā pirms un pēc katras ēdināšanas krūšu kārpīņa. Tāpat ja bērnu baro no pudelītes, ļoti kārtīgi jāizmazgā gumijas sūcamie, pudelīte u. t. t. Jāatmet kaitīgā paraša dot bērniem tā sauktos „kņupīšus” u. t. t., kuŗos neprātīgas mātes dažreiz iepilda pat cukuru, maizi un citas skābstošas vielas. Ļaunums, kādu šie kņupīši atnes, nav nemaz aprakstāms. Viens, ko var teikt, ir tas, ka tie ir īstie mutes slimību veicinātāji un baktēriju perēkļi. (Pat šinīs laikos gadas vēl redzēt, ka daža māte, vecmāmuļa vai tante iepriekš sakožļā pate savā mutē kņupīša saturu un tad to dod bērnam.)

„Sūceklīti” var dabūt nost tikai mēchaniskā ceļā, skalojot vai krietni izmazgājot muti ar desinficējošām vielām: boraksu (2—5:25 ūdens vai glicerīna), ogļskābo natronu (1:20), mangana pārskābo

1) augslēja; 2) gāmurs; 3) kakla dziedzeri jeb mandeles. Pieauguša cilvēka: 1) priekšējais zobs; 2) acu zobs; 3) dzeroklis (sk. augšā pa labi). Bērņa piena zobi (pa kreisi), Pieauguša cilvēka: 1) virsējā žokļa dobums; 2) ģimja nerva otrais nozarojums (Trigeminus) un 3) ģimja nerva trešais nozarojums (sk. vidū pa labi). Pastāvošie zobi (pa kreisi: 1) priekšējie (virs- un apakš-) zobi; 2) acu zobi; 3) stūra zobi un 4) dzerokļi.

kaliju (0,25 : 26) u. c. Varbūtējiem asiņojumiem, kādi ceļas mazgājot mutes iekšpusi, nav lielas nozīmes. Pie maziem bērniem jāārstē arī „sūcekliti“ pavadošais zarnu katarrs.

Homeopātija. Ja sūceklītis ieviešas arī gāmūrā, tad, bez mutes skalošanas, jālieto vēl arī iekšķīgi līdzekļi: Sulfuris acid. 3, vai Hepar sulf. 3, un ielaistos gadījumos arī Mercur. corr. 6. Ja sūceklīša masa pāriet uz barības vadu, tad rīklē jāiebāž labi dziļi pirksts un jāizsauc vemšana. Šādos gadījumos, sevišķi ja slimniekam ir arī ūdeņaina caureja, labi iedarbojas Baptisia tinctoria D. 3, Arsenicum 3, Cinnabaris 3, un Veratrum 3.

Dabas dziedniecība. Bieži jāskalo (vai jāapmazgā) mutes iekšpusē, jādod slimniekam svaigs ūdens (sevišķi, ja bērns tikko pāēdis), jātaisa atdzīvinoši kakla ietinumi (25° C.) un ik dienas silta (34° C.) pelde; pieaugušiem var ņemt 31—32° C. siltu peldi. Jālieto dzestra, nekairinoša, viegli sagremojama barība, — jāuzturās svaigā gaisā; aizcietējumu gadījumos noder klistieri.

Mājas līdzekļi. Mute jāizmazgā ar zalviju novārījumu, kuram piejaukts mazliet salmiaka. Ja sūceklītis ieviešas arī barības rīklē, tad jālieto mandeļu piens ar arābu gumijas piemaisījumu, Salepa novārījums u. t. t. — iekšķīgi; var lietot arī klistierus ar kaļķūdeņa piemaisījumu. Ja sūceklītis metās brūns un pāriet ļaunā iekaisumā, tad mēdz dot vieglu caurejas līdzekli — rabarberu, un muti izmazgā ar sekošu novārījumu: 60 gr. vitolu vai ozolu mizas, 0,5 gr. sarkanā mirru, 3 gr. zalvijas lapu un 200 gr. ūdens (jāvāra tik ilgi, kamēr paliek tikai puse, jāizkāš caur linu drēbi un jāpielej 1,5 gr. salmiaka). Tomēr tādos gadījumos labāk atsaukt ārstu. Pieaugušiem, ja tie vēl diezgan stipri, var ieteikt skalošanai stipru zalviju tēju, siltu vīnu u. c., bet ja tie jau pārāk vāji, tad jāiepindzelē pušumi ar maisījumu no 30 gr. glicerīna un 0,5 gr. alauna. Ļaunie iekaisumi ir bīstami un prasa vienmēr ārsta palīdzības.

Pieausu dziedzeru iekaisums (cūciņa)

(Parotitis)

Pieausu dziedzeru iekaisums var parādīties kā patstāvīga epidēmiska infekcijas slimība un arī kā citu smagu slimību pavadonis.

Epidēmiskais pieausu dziedzeru iekaisums (cūciņa, mumps) dažreiz ir tieši epidēmiska rakstura un pielip visvairāk bērniem un jauniem. Pavisam mazi, 1—2 gadus veci bērni un sirmgalvji no šīs slimības netop piemeklēti. Viriešu dzimums caurmērā saslimst biežāk, nekā sievietes. Pēc tam, kad 1—2 dienas bijis viegls drudzis, gurdenums, galvas sāpes, ēstgribas trūkums, nemierīgs miegs u. c., satūkst pieausu dziedzeri. Nākošās dienās satūkums izplešas tālāk, pāriet uz vaigu un kaklu un var pieņemt lielus apmērus. Slimnieka greizā seja devusi iemeslu apzīmēt pieausu dziedzeru satūkumu dažādiem jocīgiem vārdiem („Kazu Pēters“, „cūciņa“ u. t. t.). Dažreiz slimība pārņem arī sejas otru pusi. Satūkums

mēdz būt diezgan ciets, āda bāla, reti kad viegli sārta. Dažreiz (ne vienmēr) pastāv arī vieglas, spilējošas sāpes. Galvas kustības apgrūtinātas, tāpat apgrūtināta runāšana, kožlāšana, rīšana, sāp ausis, no mutes izdalās daudz siekalu, mute ož. Pēc 5—6 dienām satūkums sāk zust, un pēc 8—10 dienām seja atkal pieņem savu normālo izskatu. Dažos gadījumos 5.—6. dienā drudzis kāpj, satūkums top cietāks, āda sārtojas. Dziedzerī rodas pūžņas, kuņas izlauž sev ceļu vai nu mutes dobumā, vai auss ārējā kanālā. Savādi, ka vīriešu dzimumam, slimojot ar pieausu dziedzeru iekaisumu, sātkst un iekaiest arī dzimuma dziedzeri; iekaisums stipri sāpīgs, bet jau dažās dienās pazūd.

Pie otrās iekaisuma formas slimības pirmsākums meklējams tādos digļos, kuři nāk no mutes dobuma pūstošā satura un iekļūst dziedzerī vai nu pa dziedzera kanālu, vai pa asins vadiem. Šāds iekaisums visbiežāk novērots pie tifa; viņš parādās arī pie visām akūtām slimībām, kā: kolēras, masalām, bakām, šarlaka, disentērijas, asins saindēšanās, dzemdēšanas drudža, smagas tbc formas un vēža slimībām. Parasti pieausu dziedzeru iekaisums norāda, ka slimība pieņem smagu formu. Dziedzeru iekaisums norisinājas tāpat, kā pie parastās „cūciņas“, tikai tam bieži vien pievienojas citi sarežģījumi, kā, piem., pūžņu rašanās. Bet arī pūžņas mēdz izklist, ja tās nākušas ļoti lēni, un ja satūkums nav bijis pārāk liels.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Tā kā, neskatoties uz epidēmisko raksturu, „cūciņa“ nav bīstama, tad te sevišķas ārstēšanās nav vajadzīgs. Slimniekam jāpaliek istabā, un mazākiem bērniem, ja drudzis pāri pār 38°, jāuzturas gultā. Ēdiena ziņā jāievēro vislielākā mērenība. Katrs gremošanas traucējums, vēdera aizcietējums u. t. t., jānovērš. Pats satūkums jāieberzē ar siltu eļļu, vazelinu, lanolīnu u. tml., jāapsien ar vati, kumelišu spilvenu (vai kompresēm) u. t. t. Ja satūkums netop mazāks, tad jātaisa siltas kompreses, lai paātrinātu pūžņu iznākšanu un novērstu varbūtējus lielākus dziedzeru traucējumus. Satūcumam ieilgstot, vai dziedzeros rodotos sacietējumiem, jāiepindzelē joda tinktūra, kolodijs, jāieberzē joda smēre, jodvazogens, — vai jāuzliek dzīvsudraba plāksteris (vai smēre) un iekšķīgi jālieto zivju eļļa.

Homeopātija. Galvenais līdzeklis ir Mercur. sol. 3, sevišķi ja satūkums ir vēl ciets un karsts un ne par daudz sāpīgs. Ar minēto līdzekli var sacensties Belladonna 3., ja satūkums sāpīgs, karsts un sārts, — Rhus tox. 3., ja slimie ir skrofulozi bērni, ja iekaisums radies sakarā ar tifu, ja satūkums mīksts, gandrīz pavisam nesāp un nav sārts — un Brom. 3., pie skrofuloziem bērniem, ja satūkums vairāk it kā saspīlēts, bet bez iekaisuma pazīmēm. Tālāk — ieteicams Phytolacca decandra D 2. un Lycopodium 3. Ja grib satūkuma nobriešanu paātrināt, tad bez āžiem līdzekļiem (siltuma) dod iekšķīgi vēl Hepar sulf. 3. Ja iestājas strutojumi, tad jādod Arsen. alb. 3., Kreosot, 3., Lachesis 3—6. Ja sacietējumi negrib izzust: Baryta carb. 3. (ilgāku laiku, pa vienam devienam dienā), Silicea 3, Calcar. carb. 3, Calcar. jod. 3., Sulfur jod. 3. Ja iekaiest arī dzimuma dziedzeri: Pulsatilla 3., Spongia 3. vai Apis. D. 3.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic: ik dienas tvaika peldi gultā ar nomierinošu kakla ietinumu un sekojošu spēcīgu 22° C. vispārēju noberzēšanos. Var ieteikt arī 22° C. atdzīvinošu kakla ietinumu līdz ar atdzīvinošiem kāju un kāju stilbu ietinumiem, 2 stundas ilgi, pēc tam vispārēju noberzēšanos 22° C., 1—2 reizes dienā. Stipra drudža gadījumos 22° C. nomierinošu $\frac{3}{4}$ -ietinumu, 1—2 stundas ilgi, ar sekojošu 22° C noberzēšanos. Masāža: viegli jāmasē satūkušie dziedzeri, kakls, mugura uz leju (pirms masāžas var ņemt tvaika peldi). **Plātenis** ieteic 1—2 reizes dienā tvaika peldes gultā vai tvaika peldi tvaika kastē, biežus klistierus 22—25° C., atdzīvinošus kakla, ķermeņa un kāju stilbu ietinumus 20° C. kā dienā, tā naktī, — katru rītu vispārēju nomazgāšanos 25—28° C. un divas reizes dienā kakla masāžu. Var arī likt kompreses 20—22° C. uz satūkušiem dziedzeriem; tiklīdz kompreses metas siltas, tās jāmaina; kompreses jāaptin ar vilnas drēbi. Arējā auss jāskalo dažas reizes dienā ar 25—28° C. un jāieliek tajā vate. Lai izsauktu ātrāku dziedzera nobriešanu, var lietot 2—3 reizes dienā tvaika kompreses, mainot ik 8—10 minūtes, 1—1½ stundas, tāpat tvaika dušu, tvaika peldes galvai u. t. t.

Zobu nākšanas laiks pie bērniem

Piena un pastāvīgo zobu attīstīšanās pati par sevi ir normāls, dabisks process, kuram būtu jānorisinās bez traucējumiem. Tomēr gandrīz pie visiem bērniem zobu nākšanas laikā iestājas neveselība. Jauno zobu vietā smaganas satūkst, sasarkst, ir karstas, un no mutes plūst daudz siekalu. Bērns cenšas iebāzt mutē un kost visu, kas tik pagadās, jo smaganas niez. Vairums bērnu pa zobu nākšanas laiku ir sliktā gara stāvoklī, daudz klieudz, nemierīgi guļ un nepieaug svarā. Dažreiz āda top bāla un itkā apvītusi. Ūrīna krāsa pienaini-netīra. Uznāk pat karstums. Visi šie simptomi pazūd, tiklīdz iznācis zobs. Dažreiz gan slimības pazīmes pavairojas, iestājas smaga mutes katarra forma. Bērnam nav ēstgribas. Līdz ar slimu siekalu norīšanu rodas gremošanas traucējumi, pat caureja, dažreiz vemšana. Citos gadījumos var iestāties vēdera aizcietējums. Katrā ziņā, šādos laikmetos ļoti jā rūpējas par bērna barošanas norēgulēšanu. Asinīm pieplūstot plaušās, var iestāties plaušu un gaisa vada sazarojumu iekaisums; asinīm sakāpjot galvā, iespējami dažādi krampji, kā balss spraugas krampji u. c. Tiešā sakarā ar zobu nākšanu mēdz būt dažādi ādas izsitumi. Tauta mēdz dažādās, zobu nākšanas periodā izcēlušās kaites, vest sakarā ar zobiem un tā saukto zobu drudzi, zobu caureju, zobu kāšu, zobu izsitumus. zobu krampjus u. c. uzskatīt kā nenovēršamu ļaunumu, uz kuŗu ne tikai kā skatas caur pirkstiem, bet to pat turā par vajadzīgu. Tāpēc ārsta palīdzību mēdz meklēt tikai tad, kad jau par vēlu. Bieži vien zobu nākšanai ar kādu slimību nav ne mazākā sakara; tas tikai gadījums, ka abas kaites iestājas vienā un tajā pašā laikā, un zobu nākšana nebūt nav uzskatāma par slimības iemeslu. Pa zobu nākšanas laiku bērni

mēdz būt pastiprinātā kārtā kutelīgi pret ārējiem iespaidiem, laika pārmaiņām u. t. t. Mazākais nieciņš var izsaukt bērna ķermeni traucējumus, kuŗi sagadās kopā ar zobu nākšanu un tiek uzskatīti par zobu slimību (Dentitis difficilis).

Otro zobu nākšana norisinās pa lielākai daļai bez traucējumiem. Dažreiz gan jūtamās sāpes. Dzerokļu, sevišķi gudrības zobu iznākšana mēdz būt sāpīga. Zobu smaganas diezgan cietas un nepadeviņas. Zobs, spiežot no iekšpuses uz āru, rada smaganās lielu saspilējuma un pat sāpju sajūtu. Gudrības zobiem dažreiz stājas ceļā žokļa kauls, un zobi nevar kārtīgi iznākt; smaganas nevar atvilkties atpakaļ un spiežas pret zoba vainadziņu. Tur var uzkrāties barības atliekas un baktērijas un novest pie iekaisuma un ļoti nopietniem pūzņojumiem. Sāpes top ļoti stipras un iet līdz pat ausij. Slimnieks nevar atvērt muti. Dziedzeri iekaist, rīšana apgrūtināta. Var iestāties drudzis un vispārēji smagi veselības traucējumi, tā, kā slimības gaita kļūst ļoti nopietna. Tomēr, līdz ar zoba iznākšanu visi šie traucējumi pazūd, bez kā saceltu kādus nebūt sarežģījumus.

Arstēšanas veidi:

Allopatija. Lai izsargātos no dažādiem veselības traucējumiem pa zobu nākšanas laiku, ieteicams — sevišķi vājiem, nervoziem bērniem, ja tie pie tam vēl slimo ar angļu slimību — neievest nekādas lielas pārmaiņas barības ziņā un neizdarīt nekādas operācijas, ja tāda nav nepieciešama. Visas pēkšņās pārmaiņas un pārdzīvojumi bērnu tikai uzbūdina un pavairo viņa jūtību attiecībā uz ārējiem iespaidiem. Zem apstākļiem, bērnam var dot mazās porcijās bromu vai chlorālhidrātu, bet to drīkst darīt tikai ārsts. Sevišķa vērība jāpiegriez bērna mutes kopšanai. Vecas aukles ieteic dot bērnam medu, sviestu, citrona sulu u. tml., lai smaganas padarītu mīkstākas. No tādiem līdzekļiem jāsaugas, jo viņi var tikai samaitāt bērna kuņģi. Pret dažādu kožlājamo lietiņu, kā zilokaula un kaučuka gredzeniem vai vijolišu sakni, nebūtu nekā ko iebilst, ja vien viņas tiktu turētas tīras. Par dažādiem līdzekļiem, kurus reklāma ieteic un slavē, kā, piem., dažādas kakla „zobu ķēdītes“, zobu lentas u. c., nav ko runāt. Ir bijuši un būs cilvēki, kas par katru cenu grib tapt piekrāpti. — Ja bērnam tek siekalas, tad tās vienmēr jānoslauka, bet krūtīm priekšā jāaizklāj kāda necaurlaidoša drēbe, lai nenaslapētu un neapsaldētu krūtis. Zobu nākšanas laikā jāpiegriež sevišķa uzmanība bērna ēdināšanai, mazgāšanai u. t. t. un jācenšas izsargāt bērnu no katras apsaldēšanās un taml. Katrs bērna labsajūtas traucējums pazemina bērna ķermeņa pretošanās spēju un atvieglo dažādu slimību piemešanos. Ja mutītē sāpes, tad zem apstākļiem var smaganas iepindzelēt ar eikaina vai kokaina atšķaidījumu; tomēr te jāievēro vislielākā uzmanība, jo iespējams ātri saindēties. Tāpēc sarežģītākas lietas jāatstāj ārsta ziņā. Agrāk mēģināja atvieglot zobu iznākšanu ar to, ka pārgrieza smaganas. Šī metode tika ļoti slavēta, tomēr — zobs tā kā tā nekad neiznāca agrāk par savu isto laiku, un arī visi pārējie simptomi palika bez pārmaiņām.

Ja otro zobu iznākšanas laikā mutē rodas liels iekaisums, tad var gadīties, ka jāķeras pie operatīva paņēmiena. Ja zobi saauguši ļoti cieši viens otram līdzās, tad dažreiz vajadzīgs vienu zobu izraut, lai dotu vietu otram, augošam. Sevišķi bieži mēdz izraut otro dzerokli, ja tas vairs nav gluži vesels. Šis zobs mēdz bojāties ātrāk par visiem citiem.

Homeopātija. Ja zobi nāk lēni un ar sāpēm, tad ļoti vērtīgs līdzeklis, pēc Dr. Jūza (Hughes), ir *Calcar. carb.* 3 vai *Calcar. phosph.* 3 tr. Ja bērni ir vārgi, vāji, nervozi, skrofulozi, — ja tie nēmierīgi un nevar gulēt, smaganas satūkušas, vēders ciets, tad vislabāk lietot *Kreosotum* 3.

Ja bērnam tiek pastāvīgi dots *Calcarea* kā vispārīgi spēcinošs līdzeklis, tad zobu nākšanas laikā būs jādod nevis *Kreosotum*, bet *Aconitum* 3 vai *Chamomilla* 3. *Aconitum* der, ja bērnam drudzis, bet *Chamomilla* — ja simptomi vairāk nervozas dabas. Ja bērns neguļ, tad *Chamomilla* vietā labāk dot *Coffea* 3. No krampjiem zobu nākšanas laikā var izsargāties, dodot *Belladonna* 3, *Chamomilla* vai *Ignatia* 3; bet ja krampji jau uznākuši, tad nav otra tik laba līdzekļa, kā *Belladonna* 3.

Dabas dziedniecība. Bīlcs ieteic peldes 31—34° C. vai vispārēju nomazgāšanos, resp. noberzēšanos (sevišķi kājas un rokas); vakaros jānoberž kājas un rokas ar 19° C. ūdeni. Ja galvā sakāpj asinis, tad ieteicami atdzīvinoši kāju un kāju stilbu ietinumi, vidukļa vai 3/4-ietinumi, pie kājām tvaika pudele (2—2 1/2 stundas) un pāris reizes dienā klistieri, pie caurejas no rītiem vienu lielāku (1 vīna glāzi ūdens 25° C) un pēc katras caurejas mazu, dzestru klistieri (1/2 vīna glāzes 20° C). Zobu krampju gadījumos jāsatāisa pelde, kuņas temperatūru pamazām pazeminā uz 25°—22° C. Šādā ūdenī bērns jāapmazgā un krietni jānoberž, pēc tam jāaplaista galva. Galvu aplaistot, rokas delna jāpiespiež pie bērna pieres un galva jāatgāž vairāk atpakaļ, lai ūdens nelīst acīs. Ja krampji ļoti stipri, tad var aplaistīt galvu un muguru ar 15—19° C. ūdeni, un pēc krietnas nosusināšanas bērns jāietin vilnas segā.

Lai izsargātu bērnus no smaganu iekaisuma un niezēšanas, bērnu mutītē (smaganas) jāapmazgā dažas reizes dienā ar 18—20° C ūdeni un jādod bērniem kāds cietāks sausiņš kožlāšanai.

Zobu pūšana

(*Caries dentium*)

Zobu pūšana ir visbiežākā un vissvarīgākā zobu slimība (caurs zobs). Caurš zobs rodas no cietās zobu substances bojāšanās zem ārējiem iespaidiem; bojāšanas process sākas zoba ārienē un iet dziļāk iekšā zobā, saēdot zoba kaulu. Zobu emalju iespaido dažādas skābes un temperatūras maiņas (pārāk karsts vai auksts ēdiens, dzēriens, zobu skalojamais ūdens u. t. t.). Jau vesela cilvēka mutē pastāvīgi notiek pūšanas process; pēc ēšanas starp zobiem aizķeras barības atliekas un sāk bojāties; attīstas piena skābe, kuņa rada zobu emaljā plaisas. Caur

plaisām zoba iekšienē iekļūst pūšanas baktērijas un pamazām sāk savu postošo darbu. Beidzot zobs iedrūp, un tajā atklājas diezgan dziļš dobums. Zobs „pēkšņi“ sabojājies. Tā liekas slimniekam, kuŗš nav sekojis zoba bojāšanās procesam. Zoba vainadziņš drūp arvien vairāk un vairāk, un arvien plašāk atveras zoba iekšiene. Iestājas stipras, urbjošas, durstošas, velkošas sāpes. Zoba iekšpuse iekaist, iekaisums pāriet uz zoba saknes plēviti; var iesākties pat pūžņošana, rasties zoba augons, resns vaigs u. t. t.

Ja augonim pārtrūkstot, pūžņošana vēl neizbeidzas, tad zoba galā rodas caurumiņš, kuŗš laiku pa laikam atveras, lai izlaistu uzkrājušās pūžņas. Lai šādu parādību novērstu, neatliek nekas cits, kā zoba saknes izrausana.

Saknes plēvītes iekaisums var pāriet uz visu žokli un izsaukt kaula plēves vai kaula iekaisumu. Ja pūžņas neizlauž sev ceļu mutes iekšienē, bet vaigā uz ārpusi, tad vaigā rodas augons, kuŗu šaurs kanāls savieno ar iekaisušo sakni. Tāds augons visbiežāk iemetas apakšējā žoklī.

Zobu pūšana ātrāk iesākas pie cilvēkiem, kuŗiem jau no dabas dota trūcīga zobu substance. Pūšanas iemesls: nekārtīga mutes tīrīšana un skābju iedarbība.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Izsargāties no zobu pūšanas var ar rūpīgu zobu kopšanu. (Par mutes kopšanu sk. „Mutes dobuma katarrs“.) Pirmā vietā jāstāda zobu tīrīšana ar zobu sukām, pulveri, zobu ūdeni u. t. t. Ir tiesa, — gadās cilvēki, kas, neskatoties uz ārkārtīgo nolaidību zobu kopšanā, var lielities ar veselīgiem zobiem, — un nav mazums arī tādu, kuŗi ar visu kopšanu nav varējuši savus zobus uzglabāt veselus. Tā vaina nav jāuzkrauj zobu tīrīšanai. Tādi gadījumi ir tikai izņēmumi. Pie zobu pūšanas, kā zinām, lielu lomu spēlē dažādi kaitīgi iespaidi, kuŗus zobu tīrīšana vien vēl nespēj novērst. — Pie zobu kopšanas pieder arī zobu akmeņa notīrīšana. Vēl svarīgāka ir regulāra zobu kontrole no zobu ārsta, kuŗa, zobiem mainoties, jāizdara katru pusgadu, bet vēlākos gados — mazākais reizi gadā. Tādā ceļā būs iespējams katru mazāko vainu izlabot un novērst zobu pūžņošanas izplatīšanos. Liela novilcināšanās un bailes no zobu ārsta bieži vien noved tik tālu, ka nav vairs iespējams zobu glābt. Ja zobā radies caurums, tad, ja vien zobs nav jau galīgi saēsts, to var aizplombēt. Plombējot, visas sasirgušās zobu daļas tiek izurbtas, noņemtas, bet zoba dobums aizpildīts ar alvas, kapara, sudraba, zelta amalgāmu, cementu, gutaperču, stiklu vai porcelānu. Kāds materiāls kuŗu reizi visnoderīgāks, to izšķir ne tikai plombes cena, bet arī zoba masas stiprums. Ja iekaisums aizgājis jau līdz zoba mikstumam, tad vispirms zobs jāatbrīvo no iekaisušās masas, kuŗu nomirdina ar arzēniku (zoba nerva nomirdināšana). Pēc 24 stundām masa parasti jau nomirdināta, un zobs vairs nesāp. Daudzi pacienti tad izdara nepiedodamu, nelabojamu kļūdu: vaļā tikuši no sāpēm, tie kādu laiku nerādās pie zobu ārsta, nedomādami par to, ka zobā ieliktais arzēniks var iespaidot zoba sakni un izsaukt saknes plēves iekaisumu. Viegļākos gadījumos te var izpalīdzēties ar joda tinktūru u. tml.

Tikko radušos zoba saknes iekaisumu vēl var izārstēt. Bet ja iekaisums pāriet uz saknes plēvi un tās apkārtni, vai ja zoba vainadzīņš kļuvis tik plāns, ka vairs nevar plombi saturēt, tad zobs jāizrauj. Ja pie tam vēl uzkrājušās gļotas, tad var celties jaugtājums par ķirurģijas pielietošanu, izņemot žokļa kaula gabaliņu.

Homeopātija. Ja sāpes nāk no pūstoša zoba, tad iekšķīgi jā dod Acid. mur. 3., dažreiz arī Pulsatilla 3., sevišķi pie sievietēm, kuņām zobu sāpes uznāk menstruāciju laikā. Pret zobu iekaisumu labākais līdzeklis ir Nitri acid. 3.; mazāk drošs, bet dažos gadījumos noderīgs ir Kreosotum 3., Mercur. corr. 6. un Staphysagria 3.

Zobu tīrīšanai ieteicams salicila, timola u. c. mutes ūdens un Dr. Švābes „Arnica zobu ziepes“, kuņām piejaukts Calc. carb. Hahnemanni.

Ja zobu saknes iekaisums liek sevi manīt ar dobjiem, urbjošām sāpēm zobā, pie kam zobs pats it kā garāks par citiem: Kali hydrojod. 2 (katras 3 stundas pa 10 pil.). Ja sāpes stipras: Mercur. corr. 6 (spēj izdziedēt iekaisumu). Ieteicams ieberzēt smaganas sāpošā vietā ar Ziliem pilieniem vai ar Mercur. solub. 3. Ja iekaisums vairāk chronisks, tad Phosphor. 6. ir neatsverāms līdzeklis. Ja ievainots (āriģi) vesels zobs, tad jā dod Arnica 3. Pie zobu augoņiem var dot: Silicea 3., Calcar. carb. 3., Fluoris acid. 6., Hekla lava 3.

Dabas dziedniecība. Ja zobu sāpju iemesls ir pūstoši zobi un saknes iekaisums, tad jāpielieto mutes skalošana 30—25° C. tik ilgi, kamēr vai nu sāpes pazūd, vai izeļas augonītis. Skalošana jāapvieno ar atdzīvinošām kompresēm uz slimās vietas; kompresēm jābūt par 1—2° C. vēsākām, nekā mutes skalojamam ūdenim. Tiklīdz siltums top nepatīkams, kompreses jāmaina. Var masēt apakšžokli līdz pat ausīm un aiz auss — ar apslapētiem pirkstiem. Kad izeļies augonītis, tad var turpināt mutes skalošanu, līdz kamēr stiprās sāpes un iekšējais karstums drusku apīmst; tad uz satūkušās vietas uzliek 4-kārtīgi saliktu lina drēbes gabaliņu, iemērcētu 30—25° C. ūdenī, un atstāj to tur tik ilgi, kamēr karstums top nepatīkams. Tad jāizskalo mute (1—3 minūtes) un atkal jāliek lina drēbe uz satūkuma u. t. t. Tā satūkums ātri top mīksts, un iztek strutas. Lina drēbes gabaliņš noder strutu uzsūkšanai, bet skalošana iztira tikai muti un tā jāizdara ātrāk. Kad visas strutas iznākušas, tad, pēc pilnīgas mutes dobuma sasīlšanas var pāris reizes (ik pēc 1/4—1/2 stundas) izskalot muti ar vēsāku ūdeni, līdz 20° C.

Mājas līdzekļi. Lai varētu zobus uzglabāt no agras jaunības līdz pat sirmam vecumam tik veselus, ka neviens zobs nebūtu jārauj, mēdz ieteikt: 1 daļu rūtas (*Ruta graveolens*) un 2 daļas zalviju, kopā 1 sauju (vislabāk zaļas, nevis kaltētas) pārliet ar 1 litru ūdens un uz lēnas uguns uzvārīt. Atdzesētu, šo novārijumu var uzglabāt sausā, siltā vietā apm. 14 dienas. Ar šo ūdeni (remdenu) katru dienu jāmazgā zobi un mute, paturot kādu laiciņu mutē un noberžot pēc tam zobus ar pirkstu. Šis ūdens der arī pret sāpēm, aizsargā no pūšanas, skorbūta un reimatisma.

Zobu sāpes. Smaganu iekaisums

(Odontalgia. Ulītis)

(sk. Mutes dobuma katarrs)

Aiz bailēm no zobu ārsta, zobu sāpju gadījumos mēdz aizbildināties ar reimatismu, apsaldēšanos u. t. t. Bet patiesībā lieta arvien grozās ap slimu zobu, kurš ir zobu sāpju perēklis. Tā kā zoba kauls jau sadrupis, tad zobā atklājies zoba nervs. Katra pie-skāršanās pie nerva izsauc durstošas, pukstošas sāpes, kuņas var pāriet uz visu sejas pusi. Šādas sāpes uznāk arī bez kāda iemesla. Sāpes pavairo temperatūras maiņa, aukstums, karstums. Dažos gadījumos zobos sajūtams tikai kā spiediens, bez sevišķām sāpēm. Lai gan vispār stāvoklis ir panesams, tomēr šad un tad uznāk nepatīkama sajūta, kuņa var izvērsties vieglās durstošās, urbjošās, plēšošās sāpēs. Sāpes pāriet tikai tad, kad zobā iesākas pūzņošana, un pūzņas var iznākt uz āru. Ļoti bieži zobu sāpēm par iemeslu ir kaula plēves iekaisums. Šādu iekaisumu var izsaukt arī apsaldēšanās, un tad viņš ir reimatiskas dabas. Bet visbiežāk tas tomēr ceļas no kāda šlima zoba. Sāpes sākumā trulas, vēlāk spēji-raustošas, zobā it kā kaut kas sāpīgi pukstētu. Katra pie-skāršanās rada sāpes. Zobi liekas būt izauguši garāki par pārējo zobu rindu. Smaganas satūkušas un sasarkušas, tāpat arī vaigu gļotāda. Izceļas tā sauktais *resnais vaigs*, un līdz ar to sāpes norimst. Bet ja rodas zobu augonis, tad sāpes pastāv tik ilgi, kamēr pūzņas nāk uz āru. Ja iekaist zoba mikstums, tad sāpes sākumā mēdz būt stipri urbjošas, laiku pa laikam aprimst, bet atkal atgriežas un vairs neatkāpjas. Sāpēm bieži iet līdz drudzis un stipra neveselības sajūta. Ja slimo zobu izvelk, tad nereti paliek vēl tā sauktās *zoba dobuma sāpes*, kuņas stāv sakarā ar žokļa iekaisumu, smaganu brūces infekciju vai mazām kaula skardziņām.

Pie *reimatiskām* sāpēm, kuņas izsauc temperatūras maiņa, apsaldēšanās u. t. t., sāpes nepaliek nekad uz vietas, vienā zobā; viņas klejo pa muti, pāriet uz visu žokli, un tajās ņem dalību pat pavisam veseli zobi. Tādas pašas parādības novērotas pie *ģikts* zobu sāpēm, tikai te par iemeslu ir cita slimība — *ģikts* (sk. to).

Nervozas zobu sāpes parādās ļoti dažādi. Viņas nereti izpaužas sejas *neiralģijas* veidā (sk. to). Ap slimiem zobiem nav ne satūkuma, ne sārtuma, kas norādītu uz iekaisumu. Nav nekādu zobu sāpju pazīmju, un tomēr sāpes uznāk, dur, rausta, šad un tad pazūd un atkal atgriežas. Viņas nereaģē ne uz aukstu, ne uz karstu dzērienu, kuņu slimais ieņem mutē. *Nervozās* zobu sāpes nereti stāv sakarā ar kādu pavisam citu organu. Tā piem., viņas var uznākt traucētas gremošanas vai vārtu vēnas nekārtīgas darbības gadījumos, pie haimorraīdiem u. t. t. Arī histēriskas personas bieži cieš zobu sāpes, kuņas tad uznāk pārmaiņus ar citām nervu sāpēm. *Nervozas* zobu sāpes uznāk arī bērniem pubertātes laikmetā, sievietēm pārejas gados (klīmatēriskā periodā), grūtniecības pēdējos mēnešos u. t. t.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Visos zobu sāpju gadījumos vispirms jāapskatās, vai nav vainīgs kāds slims zobs. Tādā gadījumā no sāpēm var atkratīties, to ārstējot. Tomēr stipros zobu sāpju brīžos slimnieks vēlas momentāli apturēt sāpes. Ir daudz līdzekļu, kurus var izlietot ar labām sekēm. Bet ļoti jābrīdinā no dažādiem izslavētiem un izreklāmētiem slepeniem līdzekļiem, kuŗi varbūt gan uz īsu mirkli var remdēt sāpes, bet nodara zobiem lielu postu, jo satur tādas skābes, kas tieši saēd zobu substanci. Tukšā, sāpošā zobā var ielikt gabaliņu vates ar neļķu eļļu, mirru tinktūru, mentolu, chloroformu, morfiju, opiju, arsēnika smēri, ichtioli, ortoformu u. t. t., bet nedrīkst aizmirst, ka šie līdzekļi var tikai atvieglot sāpes uz kādu laiciņu, nevis izārstēt iekaisumu. Bez tam, lielākā proporcijā lietoti, tie iedarbojas indīgi. Kad lielās sāpes pāriet, jāķeras pie zobu ārstēšanas. Daži mēdz vaļējos nervu galus iznīcināt ar sakarsētu adatu. Var slimo zobu arī izraut, bet tas nozīmē — pazaudēt zobu uz visiem laikiem. Ar raušanu nevajaga pārsteigties. Izrauto zobu nekad nevarēs aizvietot ne ar vislabāko mākslīgo zobu. Protams, ja jau zobs sabojāts tik tālu, ka plombēšana nav iespējama, tad neatliek nekas cits, kā to izraut.

Reimatisks sāpes apkaŗojamas tāpat, kā minēts nodaļā „akūtais gaisa vada katarrs“. Galvenais noteikums: jā rūpējas par ādas funkcijas atjaunošanu. Slimniekam ļoti palīdzēs sviedrēšanās: karsta kāju pelde ar sinepju miltiem vai pelniem, pliederu tēja ar citronu sulu (pēc tam jāliekas gultā) u. c. Zobu sāpes dažreiz pāriet arī pēc tvaika peldes. Noder arī sinepju plāksteris uz rokas — pleca daļā, spāniešu mušu plāksteris, vai dēles aiz auss un uz kakla pakausī. Uz vaiga var uzlikt zāļu tējas spilveniņu (pildītu ar tējas biežumiem) un ausis iebāzt gabaliņu vates ar chloroformu, Ķelnes ūdeni un tml. Ļoti ieteicams turēt slimo vaigu labi karstos tvaikos. Dažreiz palīdz smaganu ieberzēšana ar Ķelnes ūdeni, chloroformu, kokaina šķīdinājumu, opija ekstraktu un tml. Zoba izvilkšana šādos gadījumos (tāpat kā pie ģikts) ir bez nozīmes. Ģikts lēkmju brīžos no lokāliem līdzekļiem nav sagaidama gandrīz nekāda palīdzība. Jācenšas novērst pašu lēkmi, pielietojot iekšķīgus līdzekļus, tad pazudīs arī zobu sāpes. To pašu var teikt par *nervozām* zobu sāpēm. Tikai vispārēja slimības ārstēšana var atpestīt slimnieku no zobu sāpēm. (Sk. arī nodaļu par mutes dobuma katarru, zobu pūšanu u. t. t.)

Homeopatija. Ja zobu sāpes nāk no pūstoša zoba vai saknes iekaisuma u. t. t., tad sk. „Zobu pūšana“.

Lai izsargātos no iekaisuma pēc zoba izraušanas, mute jāskalo ar arnikas ūdeni, un iekšķīgi jāņem Arnica 3. kā pazīstams, izmēģināts līdzeklis. Ja sāpes ieilgušas, tad jā mēģina lietot Mercurius bijodat. 4.

Pie *reimatiskā*m zobu sāpēm, ja mutē ir cauri zobi, un ja augšminētie līdzekļi nav devuši nekāda atvieglojuma, jāņem: 1) Staphysagria 3., ja sāpes velkošas, it kā plēs vaigu, naktīs pavairojas, tāpat rītos — ēdot, ievēlot aukstu gaisu, — un ja sāpes rimst zem stipra spiediena, ja zobu smaganas bālas, satūkušas, augoņainas; 2) Bryonia alb. 3., ja sāpes raustošas, durstošas, pāriet uz

otru zobu rindu un vēsu vaigu, — zobi gari, sāpes pavairojas ēdot siltu barību, resp. dzerot ko siltu, — bet norimst, ja guļ uz slimās vietas, skalo ar aukstu ūdeni un uzturās brīvā gaisā; 3) Chamomilla 3., ja sāpes pāriet uz acīm, ausīm un galvu un radušās no savīduša ķermeņa saaukstēšanās, naktī pavairojas un savienotas ar vaiga satūkumu.

Pie nervozām sāpēm noder: China 3., ja sāpes atkārtojas katru dienu noteiktā stundā, uznāk naktīs vai pēc ēšanas, — ja liekas, it kā vaigu kāds dauzītu, spiestu, plēstu un jauktu, — ja caurvējš un viegla pieskāšanās sāpes pavairo, bet zobu sakošana samazina. Minētais līdzeklis noder sevišķi sievietēm, kad tās ir grūtniecības stāvoklī vai pašas zīda savu bērnu. Belladonna 3. der grūtniecības stāvoklī, kad zobu sāpes ir raustošas, pukstošas, durošas vai plēsošas, — kad smaganas viegli asiņo, un asins kāpj galvā, sāpes uznāk naktīs un rītos, ēdot un gulstoties pavairojas. Sepia 3. ieteicams pie durošām, pukstošām sāpēm, kuņas velkas līdz ausīm, rokām un pirkstiem un pavairojas naktīs, aukstumā, svaigā gaisā, ēdot, ieejot siltā istabā (sevišķi pie sievietēm grūtniecības laikā vai pārejas gados).

Dabas dziedniecība. Zobu sāpēm par iemeslu bieži vien mēdz būt caurvējš un kāju apsaldēšana; asinis tiek aizvadītas no kājām galvā, un asiņu spiediens atsaucās uz slimu zobu. Bieži tādus gadījumos ieteic nekavējotī gādāt par normālu asins spiedienu galvā, ko var panākt ar kāju tveicēšanu gultā vai ar tvaika peldi kājām.

Atdzīvinoši kakla ietinumi ar sekojošu stipru, aukstu kakla noberzēšanu, sevišķi pakausī un aiz ausīm, arī kakla un žokļa masāža, muguras masāža lejup un pēc tam visa ķermeņa noberzēšana ar sausu drēbi. Elektriā, tvaika kompreses, miers un vienmērīgs siltums.

Pie reimatiski-nervozām sāpēm bez jau minētā jāpieturas pie veģetāras diētas, bez alkohola, — jā rūpējas par kārtīgu caureju, jāskalo mute, jāapmazgā ķermenis (21—23° C) un jāpielieto sēd- un kāju peldes.

Sāpes, kuņas ceļas, nākot jauniem zobiem, jāapkaņo ar mutes skalošanu — 20—22° C. — un tikpat dzestrām kompresēm. (Kneips ieteic kādu pašizgudrotu eļļu, kuņas sastāva noslēpumu tas nav izpaudis.) Ļoti palīdz skriešana basām kājām pa sniegu.

Mājas līdzekļi. 1) Ja zobu sāpes ir reimatiskas un izplešas pa visu zobu rindu, tad jāpiesien kumelišu spilvens pie vaiga un jāiebāž drusku kampara ausī.

2) Ja sāpes nāk no caura zoba, tad ņem mazliet vates, iemērc chloroformā, kreozotā, salmiaka spirtā, nelķu vai kajeputeļļā un ieliek zobā. Var arī ņemt gabaliņu gutaperčas, atmiekskēt karstā ūdenī un iespiest zoba caurumā.

3) Pret nervozām un reimatiskāms zobu sāpēm noder piķa plāksters, kuņu uzliek uz muguras starp pleciem un atstāj tik ilgi, līdz tas pats no sevis atkrīt. Ja tas notiek pēc ilgāka laika, tad var tālāk apakšā uzlikt jaunu.

Nejauka mutes smaka

Nejauka mutes smaka ir viena no visizplatītākām un nepatīkamākām parādībām; viņa nav patstāvīga slimība, bet gan tikai viens no kādas citas slimības simptomiem. Bieži vien slimnieks pats to nemaz nesajūt, bet jo vairāk no tā cieš slimnieka apkārtne. Vispirms jāapskatās, kādā stāvoklī slimnieka mute, — vai starp zobiem nav uzkrājušās pūstošas, rūgstošas barības vielas, kuņas rada riebiņu smaku. Daži ēdieni, kā sīpoli, rutki, ķiploki, izplata savu specifisko smaku arī tad, kad tie jau sen atrodas kuņģī. Nejaukā mutes smaka var būt dažu citu organu saslimšanas sekas. Ar šādu smaku ir savienots mutes un rīkles dobuma katarrs, skorbutis u. t. t.

Cilvēkiem, kam slikti zobi, parasti no mutes nāk slikts gaiss, sevišķi, ja mute netiek tīrīta. Pušumi, pūzņojumi rīklē, gāmurā, mutes un deguna dobumā (sk. ozaena) var būt nelabās smakas iemesli, tāpat plaušu un kuņģa slimības. Plaušu slimniekiem no mutes plūst nelaba, saldēnīpūstoša smaka, bet kuņģa slimniekiem — skābena. Arī drudzā gadījumos slimnieka elpa ož saldskābeni, sevišķi pie bērniem. Nereti tāda mutes smaka apgrūtina visu apkārtnei un slimnieka tuvumā nav iespējams uzturēties. Tā kā šādai smakai daudz iemeslu, tad dažreiz diezgan grūti atrast īsto cēloni. Tikai pamatīga, vispusīga izmeklēšana var ienest gaismu šajā tumsā.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Kā jau iepriekš teikts, nelabās mutes smakas gadījumos ārstam vispirms jāizpēta šīs parādības īstais cēlonis, jo tikai galvenā cēloņa novēršana var izskaust arī nejauko smaku. Nerunāsim vairs par tādām ar nejauku mutes smaku savienotām slimībām, kā rīkles, gāmurā, deguna u. t. t. iekaisumiem, jo tās ir apskatītas agrāk, un viņu ārstēšana mums zināma. Galvenais noteikums, kurš jāievēro katrā gadījumā, ir pamatīga mutes un zobu tīrīšana. Sevišķi vecāku pienākums un uzdevums ir savus bērnus jau no agras bērnības radināt pie kārtīgas mutes un zobu kopšanas (sk. mutes dobums).

Homeopātija. Ja smakai par iemeslu pārejoši gremošanas traucējumi, tad noder *Nux vomica* 3., sevišķi, ja smaka uznāk rītos; *Pulsatilla* 3., ja smakai pievienojas gļotaina garša; *Chamomilla* 3., ja tā uznāk tikai pēc ēšanas; *Carbo veget.* 3., ja smaka pastāv vienmēr. Pie ilgstošiem gremošanas traucējumiem ieteicams *Lycopodium* 3. vai *Carbo veget.* 3. Nelaba mutes smaka pubertātes laikā ārstējama ar *Aurum* 3., no rīta — kamēr nav nekas ēsts, *Jodum* 3; ja smaka nāk arī no deguna: *Graphit.* 3. Retākos gadījumos palīdz *China*, *Sepia*, *Sulfur*, *Natrium mur.* Puvuma smakai der: *Arnica D* 3., *Arsen.* 3., *Aurum* 3., *Bryonia* 3., *Chamomilla* 3., *Graphit* 3., *Jod.* 3., *Mercur. sol.* 3., *Nitri acid.* 3., *Pulsatilla* 3. Ja smaka skāba: *Nux vomica* 3, Veca siera smaka: *Kali carb.* 3. Ķiploku smaka: *Petroleum* 3. Zemes smaka: *Mangan. acetic.* D 3. Ja smaka nāk no plaušām: *Calcarea carb.* 6, *Kreosot.* 3, *Camphora* 1, *Graphit.* 3, *Natr. mur.* 3 un *Sulfur,* 3,

Mēles slimības

(Glossitis pareuchymatosa)

No mēles slimībām visbiežāk sastopams un visgrūtāk ārstējams ir mēles vēzis (Glossocarcinoma). Viņa izcelšanās iemesls, jādoma, ir daudzie kairinājumi, kādiem mēle padota. Gandrīz nevienā ķermeņa vietā vēzis neparādās tik agri, ka uz mēles, — dažreiz jau pirms 30-tā dzīvības gada, bet pa lielākaļ daļai sākot ar 40-to gadu. Parastā vēža vieta ir mēles sāni. Viņos izveidojas mazs, ciets mezgliņš, kuŗš drīz pārplīst un pieņem brūces izskatu. Tad brūcevēzis sāk dažās nedēļās jau stiepties uz visām pusēm. Arī tuvākos limfas vados attīstas vēža mezgli. Visievērojamākā parādība mēles vēža gadījumā ir sāpes. Pret sāpēm nobāl viss, — pat mēles stīvums, apgrūtinātā rīšana un runāšana, pastāvīgā siekalu tecēšana un nejdzīgās, smirdošās vēža pūzņas. Dedzinošas sāpes ātri izplatās no vēža pirmās brūces uz visiem blakus orgāniem, ārējo dzirdes kanālu, deniņiem un apakšējo žokli. Slimības norise maz atšķiras no pārējām vēža slimībām. Slimie arvien vairāk un vairāk noliesē un beidzot mirst, — pa lielākaļ daļai nespēka dēļ.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Pie mēles vēža vissvarīgākais ir — istā laikā, t. i. pietiekoši agri izgriezt pirmo vēža mezglu. Taisni tāpēc, ka mēles vēzis izplešas tik ļoti ātri, nevienam slimniekam nevajadzētu kavēties un vismazākā mēles malas sacietējuma gadījumā tūlī griezties pie ārsta pēc padoma. Visi parastie līdzekļi, kā tukša zoba izraušana, mutes ūdeņu lietošana, pušuma aptraipīšana ar lapisu u. t. t., neko nelīdz. Gluži otrādi: jābrīdina no tikko iesākušās mēles vēža kodināšanas ar lapisu, (Elles akmeni), jo tā nespēj iznīcināt vēža mezglu un, novilcinot laiku, kaitē slimības ārstēšanai.

Pēdējā laikā, sakarā ar mēles vēža ārstēšanu, Vācijā taisīti ļoti plaši novērojumi, kuŗi pierādījuši, ka vēža apstarošana ar radiju un rentģena stariem pirms un pēc operācijas devusi ārkārtīgi lielu izveseļošanās procentu; saprotams, apstarošanai un operācijai jānotiek slimības sākumā.

Homeopatija. Pie mēles vēža pašā pirmā stadijā var mēģināt Conium 3., Arsen. alb. 3., Aurum 3., Carbo vegetab. 3., Mercur. praecipit. ruber 3., Silicea 3., Viburnum prunifol. D 3 un Thuja 3.

Aukslēju plaista jeb vilka rikle

Vilka rikle ir diezgan bieži sastopama parādība. Viņa rodas tad, ja cietās aukslējas veidojošie augšzokļu turpinājumi nesaiet kopā un neslēdzas. Tādos gadījumos cilvēkam mēdz būt arī tā sauktā zaka lūpa. Aukslēju sprauga var izveidoties arī tikai mīkstās aukslējās vien un pastāvēt viena pati par sevi, bez cieto

aukslēju spraugas un „zaķa lūpas“. Spraugu lielums var būt dažāds. Kā pretstats šīm iedzīmtām spraugām jāmin vēlāk iegūtās (lode, sifilitiski bojājumi u. c.). Šīs pēdējās mēdz atrasties vidus līnijā un pieņem ovālu formu. Mikstās aukslējās sifiliss var izdarīt ļoti lielus bojājumus, aizķerot arī aukslēju sānus.

Minētā sprauga traucē rīšanu un runāšanu. Ja mēle mēģina aizbidīt barību uz rīkles pusi, barība iekļūst rīkles dobumā; te viņas atliekas sāk pūt un noved pie deguna gļotādas iekaisumiem (sk. tos). Sevišķi grūti šāda kaite izpaužas pie bērniem viņu pirmā dzīvības gadā; piens — bērna galvenā barība — ļoti viegli iekļūst deguna dobumā; jaunpiedzimušam bērnam vilka rīkle ārkārtīgi apgrūtina rīšanu. Elpošanas ceļi viegli iekaist, un ātri rodas katarri, jo rīkle stāv tiešā sakarā ar ārējo atmosfēru, un tiek ieelpots auksts, nesasildīts gaiss. Bērni viegli aizriemas un šāda aizrīšanās var kļūt par imeslu plaušu iekaisumam. Mirstības procents pie tādiem bērniem ir daudz lielāks, nekā pie bērniem ar normālu rīkli.

Vilka rīkle traucē arī runāšanu; valodai deguna pieskaņa, jo deguna dobumu nav iespējams noslēgt. Traucējumi var būt tik lieli, ka valoda top pilnīgi nesaprotama.

Parasti mēle ar laiku iemācas pārvarēt grūtības, kas saistītas ar barības norīšanu. Tāpēc tādi gadījumi, kur ēdiens un dzēriens iztek caur degunu, ir diezgan reti. Mēle un aukslēju muskuļi top resnāki un iegūst spēju aizslēgt nevajadzīgo spraugu.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Slimnieks bieži vien mēģina novērst traucējumu ār vates vai marlija gabaliņu ielikšanu spraugā. Agrāk šim nolūkam lietoja kokvilnu vai vaskus. Vislabāk šo uzdevumu veic mākslīgās aukslējas, kuņas izgatavo no cietas gumijas; viņas tiek stiprinātas pie zobiem un piemērotas cietām aukslējām. Arī miksto aukslēju spraugai izgudrots spraugas aizklājs no vulkānizētas gumijas. Tādi mākslīgi līdzekļi tiek lietoti visur tur, kur nav iespējams citādā ceļā spraugu aizslēgt. Spraugu aizslēgšana panākama arī chirurgiskā ceļā, spraugu aizšūjot. Šī operācija ļoti grūta un, lielā asins noplūduma dēļ, diezgan bīstama. Tomēr pie zīdaiņiem viņa sevišķi ieteicama, lai vismaz nodalītu mutes dobumu no deguna dobuma. Tomēr normāla valoda gandrīz nekad nebūs sašniedzama un, neskatoties uz labi izdekušos un istā laikā izdarītu operāciju, valodas traucējumi iestājas atkal no jauna — lielākā vai mazākā mērā. Tad atkal jāķeras pie mākslīgiem līdzekļiem (gumijas.)

Kakla mandeļu iekaisums

(Tonsillitis)

Kakla mandeļu iekaisums ir viena no visbiežāk sastopamām slimībām. Īstais slimības centrs ir mandeles. Aukslējas, rīkles pakaļējās sienas un mandeļu gļotāda satūkst un stipri sasarkst.

Aukslēju mēlite top resnāka un garāka un sniedzas gandrīz līdz mēles saknei. Rīšana ir ļoti apgrūtināta un sāpīga. Dažreiz sāpes iestājas jau tad, kad rīklē nav manāmās nekādas pārmaiņas. Ja slimības forma ļoti grūta, tad sāpes top ārkārtīgi stipras un mocošas, — drīz durstošas, drīz dedzinošas. Visvairāk tās moca pie rīšanas, sevišķi ja rij tikai siekalas. Vispār, rīšana var norisināties tikai ļoti lēni un ar pulēm. Slimniekam tāda sajuta, it kā kaklā atrastos kamols.

Vienkāršais, akūtais rīkles katarrs iesākas ar plankumainu sarkumu un gļotādas satūkumu, sevišķi aukslējās un pie aukslēju mēlītes. Mandeles šajā sasarkšanas un satūksšanas procesā ņem ļoti mazu dalību. Dažreiz gļotāda pārvilkta ar plānu, pūžņainu gļotu kārtu, un uz mandelēm parādās mazi pušumi. Slimības simptomi spiež uzmeklēt ārstu, jo nevar zināt, vai te nav darišana ar difterītu. Slimība pāriet 1—2 dienās, retāk tā velkas 5—8 dienas.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Jālieto visādi rīkles skalojamie ūdeņi: sāls vai kaļķa ūdens, boraksa, alauna, chlorskābā vai manganskābā kālija šķīdinājumi. Grūtākos gadījumos mēdz lietot antiseptiskus mutes ūdeņus, etiķskābā pārskābļa šķīdinājumu u. t. t. Bieži vien skalošana jāatmet tādēļ, ka tā slimniekam rada pārāk lielas sāpes. Tādos gadījumos jāķerās pie rīkles pindzelēšanas, iešļircinājumiem, inhālācijām ar inhālācijas aparātu (sk. gāmura katarrs) palīdzību. Arī sociojodola natrija iepūšana tiek pielietota ar sekmēm.

Homeopātija. Ja stiprs drudzis, āda karsta un sausa un pulss ātrs, tad jādod *Aconitum 3.*, bet ja iekaisusi visa rīkle, galva sāp un seja sāra, āda mitra, tad vairāk noder *Belladonna 3.* Gadījumā, ja rīšana apgrūtināta un mutē karstums, jālieto *Mercurius sol. 6.*, jo tas aizkavē (novērs) pūžņošanu. Bet vēl iespaidīgāks ir *Baryta carb. D 6—12;* ja šo līdzekli iedos slimniekam pašā sākumā, tad var droši teikt, ka pūžņošana nenotiks; bet ja pūžņošana būtu jau iestājusies, tad *Baryta carb.* vietā jādod *Hepar sulfur. 3* (3 dienas no vietas) un pēc tam *Silicea 3 tr.*

Dabas dziedniecība. *Kneips* ieteic kaklu skalot ar zalvijas, kaulu rozes vai *Foenum graecum* (fencheļu) tēju (atdzesētu). Pa visu iekaisuma laiku jātaisa ik 15—20 minūtes auksti kakla ietinumi un reizi dienā augšējais lējums. Pie visām kakla kaitēm, arī aizsmakuma, ļoti labi iedarbojas kakla apmazgāšana un roku iemērksana aukstā ūdenī. Bieži vien noder auksta sēdpede. Kaulu rožu un *Foenum graecum* (fencheļu) tēja jāsaista salda ar medu un jādzer rītos, pusdienā un vakarā. Plaušas un rīkles labākais spēcīnātājs ir stiprs augšlējums, jo tas aizsargā pret iekaisumu. Ieteicami visi norūdišanās līdzekļi, sevišķi iešana basām kājām. Kakla dziedzeru satūkuma gadījumā jālieto 2 reizes nedēļā siena zāļu kreklis (sk. attiec. paskaidr. vēlāk).

Mājas līdzekļi. Ja mandeles viegli satūkušas, kakls stīvs, rīšana sāpīga (kā tas mēdz būt pie apsaldēšanās), tad pa nakti jāapsien vilnas zeķe, resp. lakats ap kaklu, kakls jāskalo ar koka ro-

zu, zalviņu vai pliederu tēju, jāiedzer pāris tases pliederu tējas un pirms gulētiešanas jāņem remdeni silta kāju pelde. Jāieņem pa ēdamkarotei medus ar karstu pienu, jāapsien ap kaklu (mainot) zāļu spilventiņš no pliederu tējas vai ar kadiķi izkvēpināts flaneļa gabals, maisiņš ar siltām jūras (upes) smiltīm, u. taml. Pilnasiņīgām personām noder arī aukstas kompreses un skalošana ar aukstu ūdeni. Skalošanas vietā var kožlāt Bergmaņa pastilles, ik dienas 3—6 gab., 10 minūtes ilgi.

Mandeļu chroniskā palielināšanās

(Amygdalitis chronica)

Mandeļu chroniskā palielināšanās ir ļoti izplatīta slimība. Viņa parādās vai nu pie personām, kurās bieži slimojušas ar akūto mandeļu iekaisumu, vai arī bez kāda sevišķa iemesla. Sevišķi pie vājiem, skrofuloziem bērniem mandeles palielinājas jau agros bērnības gados. Ja palielinājums nav ievērojams, tad tas nerada nekādas lielas grūtības, un bieži vien gadās, ka slimnieks nemaz neapzinās savas slimības. Tomēr mandeļu palielinājums nav atstājams bez ievēribas tādēļ vien, ka taisni viņš dod iemeslu akūtiem mandeļu iekaisumiem, kuri tādos gadījumos izpaužas sevišķi smagā formā. Katrs ievērojamāks mandeļu palielinājums saistīts ar zināmiem veselības traucējumiem. Mandeles sāp, rīšana norisinājas lēnāk un grūtāk, elpa apgrūtināta; slimnieks nevar ieelpot caur degunu, bet elpo caur vaļēju muti. Tā viņš elpo arī pa nakti, guļot. Slimnieka krāksana traucē apkārtni un bieži vien ir tik stipra, ka viņa klātbūtnē nevienam nav iespējams gulēt. Arī slimnieka balss pārmainas un pieņem deguna pieskaņu. Tā kā palielinātā mandele aizsprosto arī auss ieeju, tad slimnieka dzirde dažreiz diezgan vājas. Dažreiz cieš arī garīgās spējas. Šādi slimnieki bieži tiek pieskaitīti pie neapdāvinātiem, maz attīstītiem un pat defektīviem cilvēkiem.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Mandeļu izārstēšana nav sasniedzama ar lapisa, joda tinktūras u. t. t. pielietošanu. Tikpat nenozīmīgi ir visi pārējie līdzekļi. Vienīgais, ko šādos slimības gadījumos var ieteikt, ir mandeļu izņemšana chirurgiskā ceļā. Operāciju iespējams izdarīt bez sāpēm, un tā nav nemaz bīstama; gluži otrādi: tā var slimnieku ātri un viegli atbrīvot no visām grūtībām, kādas tas visu laiku cietis, sakarā ar mandeļu pastāvīgo iekaisumu. Operāciju izdara ar šķēres un pincetes palīdzību, vai arī vienkāršāki, — lietojot tam nolūkam konstruētus instrumentus. Kad vislabākais laiks tādai operācijai? Ja nerodas nekādi ļoti apgrūtināši traucējumi, tad vislabāk atlikt operāciju uz 10—12. dzīvības gadu. Mazi bērni ļoti baidās no tās, un tāpēc pie viņiem šādu operāciju izdarīt ir stipri grūti, sevišķi, ja vecāki un miļās tantes atklāti izrāda savu uz-

traukumu un bailes. Asiņošana, kuŗa iestājas pēc operācijas, nošanas vaina ātri sadzīst. Operācija jāizdara bez kavēšanās, ja rodas lielāki elpošanas u. c. apgrūtinājumi.

Homeopātija. Ja iekaisums cēlies no vairākkārtīgas akūtu iekaisumu atkārtošanās, tad noderēs Baryta carb. 3., vai Baryta mur. 3., bet sevišķi Baryta jod. 3. Ja mandeles tikai palielinātas, un citu simptomu nav, tad var domāt, kā palielinājums stāv sakarā ar skrofulozi; tādā gadījumā jālieto pretskrofulozes līdzekļi; galvenais no tiem — Calcar. phosph. 3—6 un Calcar. jod. 3—6; abi šie preparāti iedarbojas teicami. Vēl novērots, ka ļoti labi iedarbojas Jod. 3. Kakla skalošana izdarāma 3—4 reizes dienā ar remdenu ūdeni, kuŗam piepilināta (30 pil. uz 1/2 glāzi) Phytolacca tinktūra,

Chroniskais rīkles katarrs

(Pharyngitis chronica)

Chroniskais rīkles katarrs bieži sastopams pie cilvēkiem, kas spiesti daudz un skaņi runāt, p. p. pie dziedātājiem, aktieriem, garīdzniekiem, skolotājiem, virsniekiem u. t. t.

Auksta vai netīra gaisa ieelpošana, tabakas un alkohola ķīmiskā iedarbība nav mazāk kaitīga, kā stipra un pastāvīga balss piepūlēšana. Chronisks rīkles katarrs bieži un neataidīgi pavada sirds un plaušu kaites.

Katarrs ir vairāk apgrūtināošs, nekā bīstams. No otras puses: slimnieks pie katarra ļoti ātri pierod un tikai tad top uzmanīgs, kad iestājas lielāki veselības traucējumi. Zem apstākļiem katarrs var izvērsties par nopietnu traucējumu, kuŗš dažu labu spiež atstāt līdzšinējo darbu (ja tas saistīts ar runāšanu).

Slimnieks sajūt rīklē pastāvīgi nepatīkamu sausumu, kasekli un dedzinošu sajūtu, spiests bieži atkāstēties un pieradinās kāstē isi, grūdieniem. Kāss var būt sauss, bet var arī būt krēpains. Katrs kaitīgs iespaids to pavairo. Bieži visstiprāk jākāsē no rītiem, vai nu pārāk lielā sausuma, vai uzkrājušos, siksto krēpu dēļ. Atkāšēšanās nereti noved pie rīstīšanās un vemšanas, sevišķi pie dzērājiem. Dažreiz katarrs pāriet uz gāmurū, un balss zaudē skaņū; iestājas aizsmakums.

Rīkles gļotādiņa mēdz būt stipri sasarkusi. Rīkles dibenā un pie aukslējām redz paplašinātus asins vadus un starp tiem mazus, pelēkus paaugstinājumus gļotādā, dažreiz pat mazas brūces. Nereti katarrs pāriet arī uz ausi, kuŗas caurums aizklājas ar gļotām, un iestājas auss šņākšana un dzirdes traucējumi.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Slimie pa lielākai daļai mēdz ārstēties paši, bet gandrīz arvien nekārtīgi un bez sekmēm, ar visādiem mājas līdzekļiem un skalojamiem ūdeņiem, jēlām olām u. t. t., beidzot tie pie

sava stāvokļa tā pierod, ka uzskata katarru par ļoti nesvarīgu lietu, kurai nekādas sevišķas ārstēšanas nav vajadzīgs. Ja katarrs parādās smagākā formā, tad ārstēšana prasa jau daudz pacietības. Vispirms jāiesāk ar to, ka dzīvojamās telpās gādā par svaigu gaisu. Jānovērš visi kaitīgie iespaidi, kuŗi var katarru pavairot, — kā pīpošana, alkohola lietošana u. t. t. Tad jāķeras pie stipriem ārstniecības līdzekļiem. Ar skalojamiem ūdeņiem nekur tālu nevar tikt, jo šādi ūdeņi aiziet tikai līdz rīklei. Vērtīgākas ir dažādu savelkošu, kā vāramās sāls, alauna un tannina atšķaidījuma u. c. inhālācijas, vai arī rīkles iepindzelēšana ar stipra lāpisa vai chlora cinka atšķaidījumu, tanninu, joda tinktūru, joda glicerīnu, tannina glicerīnu, jodvazogēnu, u. c. Protams, tas viss jāizdara uz tīras gļotādas; tāpēc gļotāda pirms iepindzelēšanas jānotīra ar citas pindzeles palīdzību no gļotām. Ļoti derīga ir pulvēru iepūšana (alauna, tannina, socojodola natrija) rīklē.

Homeopātija un dabas dziedniecība. Sk. „Mutes dobuma, deguna un gāmura katarrus“.

Audzēji deguna rīkles dobumā

(Rhinopharyngitis)

Deguna rīkles dobuma augšā atrodas dziedzeri, kuŗi atdalīti no deguna caurumiem ar rievu un drusku iet pāri pār gļotādu. Ja šie dziedzeri sāk augt, tad izeļas nelīdzens satūkums, kuŗš piepilda deguna rīkles dobumu un karājas no deguna caurumiem lejup. Šādi satūkumi sastopami pie bērniem, sākot ar 8. dzīvības gadu. Bieži vien saslimst tādā veidā vairāki vienas un tās pašas ģimenes bērni. Šo satūkumu veicina akūtās izsituma slimības, šarlaks, masalas, tad differīts, deguna un rīkles dobuma katarrs u. c. Vēlāk satūkums pa daļai it kā atslābst. Galvas kausam un deguna rīkles dobumam augot, rodas vairāk telpas.

Slimības pazīmes izpaužas elpas traucējumā; pacients nevar normāli elpot un spiests ņemt palīgā muti. Vispār, mute tādos gadījumos gandrīz arvien ir vaļā. Seja pieņem slābu, muļķīgu izskatu, bez izteiksmes, — deguna forma pārvēršas, nāsis ieplok, valodā jūtamas pārmaiņas. Balss zaudē savu skaņu. Krūšu kurvis, trūcīga gaisa pieplūduma dēļ, tiek traucēts augšanā, paliek šaurs un dažās vietās it kā saplok. Manāma tieksme uz visādiem elpošanas ceļu katarriem. Arī dzirde cieš. Iekaisums pāriet no deguna rīkles dobuma uz ausi, un te izeļas vidējās auss katarrs, kuŗš velkas ilgi un atkārtojas ļoti bieži. Slimnieks nespēj šņaukt, zaudē ožas spēju, stipri krāc naktīs un bieži sūdzas par slāpēm. Garīgā attīstība paliek atpakaļ, slimnieks top kūtrs attiecībā uz domāšanu un darbu, atmiņa stipri vāja. Ierodas galvas sāpes. Slimniekam tāda sajūta, it kā kaklā būtu kāds svešs ķermenis. Bieži atdalās gļotas.

Tādi paši simptomi iestājas arī polīpu (Polypus narium) gadījumos. Polīpi sākas vai nu aukšlēju dibena sienā, vai ieiet no deguna dobuma rīklē. Ir iespējami arī dažādi satūkumi minētās vietās. Slimību sīki pazīt var tikai ārsts, kuŗa rīcībā ir visādas izmeklēšanas metodes un dažādi instrumenti.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Mazus satūkumus atrod negaidītā kārtā, izdarot izmeklēšanu pavisam citos nolūkos. Tā tad mazi satūkumi nerada nekādus lielus traucējumus, un slimnieks parasti tos neievēro. Ja vispār te kas jādara, tad pietiek ar joda tinktūras, jodvazogena un taml. iepindzelēšanu, un dzelzs, joda preparātu, zivju eļļas u. t. t. iekšķīgu lietošanu. Pie lielākiem satūkumiem, resp. audzējiem var būt runa tikai par operatīvu ārstēšanu. Ja audzēji nav pārāk lieli, tad var pagaidīt, kamēr bērns pieaug un top prātīgāks. Operācijas izvešana un attiecīgas narkozes vajadzība noteicama tikai ārstam. Pēc operācijas vaina sadzīst pāris dienās. Sāpes pāriet, asiņošana nostājas, traucējumi izzūd. Dažreiz diezgan grūti izņemt satūkumus no deguna rīkles dobuma. To pa lielākai daļai izdara ar galvānisku kvēladatau. Polīpu ārstēšana skat. deguna polipi.

Homeopatija. Polipus nereti izdevies izārstēt ar *Teucrium mar. verum* D3 un *Calcarea* 3—6 palīdzību. *Teucrium* D3 noder vairāk pie gļotainiem polīpiem, kuri rodas chroniska katarra gadījumos; *Calcarea* vairāk iespaido gaļainos audzējus. Ja polips viegli asiņo, tad noder *Phosphor* 6. Nav jāaizmirst arī *Thuja* 3, kurai ir vispārējs sakars ar tamlīdzīgiem audzējiem. *Teucrium* un *Thuja* bieži vien pielietojami arī lokāli (eļļa). Jaunākā laikā ievēribu guvis *Lemna minor* D3, kurš iedarbojas tieši uz deguna gļotādu. Simptomi, kuri norāda uz tikko minēto līdzekli: krāksana miegā, slikta smaka no deguna, — ožas zaudēšana, dzeltenu, smirdošu gļotu tecēšana no deguna (arī pa deguna pakalējiem caurumiem); deguns cieti, rīklē sausums (ieteikts pie deguna polīpiem, smirdošā deguna-, ozaena-, rīkles katarra u. c.).

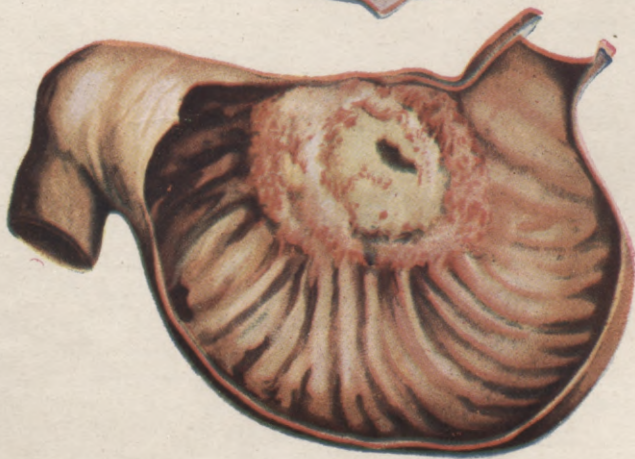
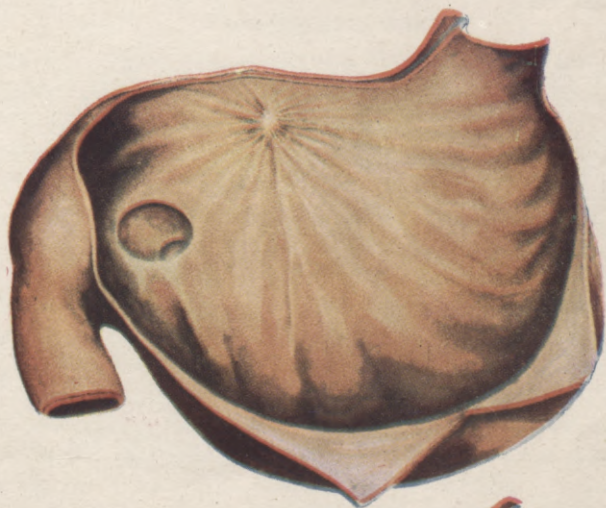
Barības vada sašaurināšanās, barības vada vēzis (Oesophagopathie, Ca oesophagii*)

Barības vada sašaurināšanās nāk bieži priekšā. Viņas iemesls, pa lielākai daļai, ir barības vada vēzis (skat. zemāk). Dažos gadījumos arī polipi, rētas (piem., no smagas saindēšanās ar kodīgām vielām, sifilisa) vai satūkumi un audzēji, kuri spiež barības vadu no ārienes (piem., struma, limfu dziedzeru satūkums kaklā un taml.) var būt barības vada sašaurināšanās iemesli.

Augšpus sašaurināšanās vietas muskuļu kārtā pavairojas, lai ar pastiprinātas muskuļu darbības palīdzību pārvarētu rīšanas grūtības. Slimnieks sākumā jūt spiedienu barības vadā. Norītā barība neslid tik ātri lejup, kā veselam esot. Drīz vien slimnieks nevar ēst nekā cieta, un tam jāsāk ierobežoties ar šķidru barību. Ja rīšanas grūtības pieņemtas, tad barība sāk nākt atpakaļ mutē. Šādos gadījumos cieš galvenā kārtā cilvēka barošana.

Dažreiz (samērā ļoti reti) vaina meklējama barības vada krampjveidīgās lēkmēs, kurās uznāk sevišķi pie nervozām, histēriskām personām. Barības vada izmeklēšana ar zonu skaidri norāda, ka patiesībā nekādas organiskas vainas nav. Lēkme drīz pāriet un barības vads atkal pilnīgi normāls un vesels.

*) Saīsinājumā Ca nozīmē vēzis.

Augšā: Barības vada vēzis. Ovalā, iepelēkā vēža čūla² atrodas zem gāmura un jau izlauziesies cauri gaisa vadam. Vidū: Kuņģa brūce (apaļā, chroniskā). Brūcei asas malas, un tā pilnīgi saēdusi kuņģa sienu. Drusku augstāk redzama zvaigznes veidīga sadzijusi brūce. Apakšā: Kuņģa vēzis. Te redzams diezgan reti sastopamais recēkļa veidīgais vēzis, ar vaļņa veidīgu brūces malu; vidū plisums, kuņģis ved tieši vēdera dobumā.

Barības vada vēža izcelšanās iemesli nav zināmi. Dažreiz viņu pieraksta tādiem gadījumiem, kā pārāk karstu kumosu, kādu svešu priekšmetu u. c. norīšanai. Šis vēzis piemetas visbiežāk 40.—60. dzīvības gadus un sevišķi vīriešiem. Simptomi gandrīz tādi paši, kā barības vadu sašaurināšanās gadījumos. Ļaunais audzējs ieaug barības vadā, un vai nu apgrūtina, vai pavisam nepieļauj barības norīšanu.

Parasti vēzis mēdz iesakņoties apakšējā vai vidējā barības vada daļā. Laiku pa laikam iestājas it kā slimības uzlabošanās. Slimie var atkal barību labāk rīt, — tāpat citas barības baudīšana nav grūta. Šāda uzlabošanās izskaidrojama ar vēža mezgla izžušanu. Bet drīz slimnieks nāk pie atziņas, ka labā sajūta bijusi tikai pārējoša parādība. Vēža masas virspuse sairst un pārvēršas brūcē, kurā gan ļauj barībai slidēt garām, bet tomēr izplatās arvien vairāk.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Pie visām minētām barības vada kaitēm galvenais uzdevums ir: gādāt par slimnieka pietiekošu barošanu. Trūcīga barošana ir šādos gadījumos bīstama. Ja barības vadā rodas sadzijušas rētas, tad dažreiz jāķeras pie vada paplašināšanas mehāniskā ceļā, pamazām, pakāpeniski. To izdara, ievēdot barības vada zonu. Šādi zondi var dot teicamus panākumus pat vēža gadījumos. Zonda pielietošana ēšanas laikā tiek atstāta paša slimnieka ziņā. Slimnieks ļoti ātri iemācas ar zonu rīkoties un atrast ceļu uz kuņģi. Pielietojot zonu, priekšroka jādod šķidrai barībai: pienam, jēlām olām, cukuram, bērnu miltiem, Hartenšteina leguminozei, somatozei, plasmonam, troponam, gaļas sulai un dažādiem olbaltuma preparātiem. Zem apstākļiem var rasties operācijas vajadzība, — ja jānovērš pārāk apgrūtināši sašaurinājumi; tomēr jāsaprot, ka barības vada vēža operācijai maz izredzes uz labām sekmēm, jo pie barības vada grūti tikt klāt, bet gadījumos, kur nav iespējama barošana caur muti, var ierīkot kuņģi mākslīgu barības vadu, pa kuru slimniekam piegādā vajadzīgo uzturu.

Homeopātija. Iekšķīgi dodams Phosphor., sākot ar 6. potenci un pamazām pārejot uz augstākiem atšķaidījumiem, — dažas nedēļas no vietas. Ja tas nepalīdz, tad der: Baptisia tinct. D3, Gefion 3, vai Natr. mur. 3—6. Jaunākos laikos ieteic arī Carboneum sulfur 3. un Apis. 3. Ja barības vads krampjaini savelkas, kā tas notiek pie mazasinīgiem un histēriskiem, tad iekšķīgi noder Gelsemium 3, Zincum met. 3—6, Ammon. mur. 3, Kalī carb. 3, Lachesis 6, Veratrum 3, Atropinum sulf. 6 un Graphit. 6. Barības vada vēža gadījumos, neskatoties uz apšaubāmām izredzēm, var ieteikt izmēģināšanai Arsen. alb. 3—6, Condurango 3, Thuja 3 un Arnica 3.

Dabas dziedniecība. Bils ieteic: ik dienas kāju tvaikpeldi gultā līdz ar vidukļa ietinumu, tad 22° C noberzēšanas (vispār.), vai ar 31° C peldi slimo vietu apliešanu. Pa nakti vēdera kompreses ar daudzkārtīgu atsevišķu kompresi uz kuņģa. Šķidra, nekairinoša barība, vēlāk stiprinoša diēta.

Piezīme. Ja iemesls ir luess (sifiliss), tad — nezaudēt veltīgi laiku! Ārsta iejaukšanās istā laikā ir dažu labu izglābusi no bojā iešanas.

Akūtais kuņģa katarrs, kuņģa iekaisums

(Gastritis acuta)

Akūtais kuņģa katarrs un kuņģa iekaisums ir ārkārtīgi biežas slimības, kuņas var būt pilnīgi patstāvīgas un var arī pavadīt citas, sevišķi akūtas kaites, kā, piem., infekciju slimības. Kuņģa katarrs izpaužas visādos veidos. Viņa iemesls, pa lielākai daļai, ir nekārtīga barības uzņemšana (sabojāts kuņģis) vai kaitīgu vielu iedarbošanās uz kuņģa gļotādu. Gļotādas saaukstēšana ar pārāk aukstiem ēdieniem vai dzērieniem un vispārēja ķermeņa saaukstēšana bieži rada kuņģa gļotādas iekaisumu, tāpat pārāk karsti, pikanti un stipri skābi, grūti sagremojami un slikti sakožlāti ēdieni var novest pie kuņģa katarra. Ja cilvēks ieēd pārāk daudz, tad kuņģis nespēj izstrādāt tik daudz sulas, lai visu barību sagremotu; atlikusē, nesagremotā barība kuņģī bojājas, un šīs bojāšanās produkti iedarbojas kaitīgi uz kuņģa gļotādu.

Slimie mēdz žēloties par sāju gaļišu un sausumu mutē, kā arī par stiprām sāpēm. Mēle parasti apķepusi. No mutes nāk nejauka, pretīga, saldskāba smaka. Laiku pa laikam kuņģis „uzgrūž“ smirdošas gāzes, un mutē ieskrien nelaba, skāba sula. Kuņģī rodas degoša sajūta; tauta mēdz teikt: „Māgā dedzina grēmas“. Var iestāties arī kuņģa sāpes vai spiediens, it kā kuņģis būtu pārāk pilns; vēders uzpūsts. Dažreiz visam tam pievienojas sāpes un troksnis zarnās; sāpes atvieglo gāzu iznākšana. Grūtākos māgas iekaisuma gadījumos var uznākt pat vemšana; izvemtā barība sāļaukta ar gļotām un ož stipri skābi. Dažreiz slimība izbeidzas ar 1—2 reizēju caureju.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ja rodas aizdomas, ka kaitīgās, rūgstošās vielas vēl atrodas kuņģī, tad jāmēģina iztukšot kuņģi no nevēlāmā satura. Daba pati rāda isto ceļu. Vemšana vienmēr iztīra kuņģi. Daudzos gadījumos stipra vemšana novērš akūtu kuņģa katarru dažās stundās. Tā tad, ar vemšanas līdzekļiem var mēģināt izsaukt kuņģa iztīrīšanos. Tomēr jāizvēlas tikai tādi līdzekļi, kuņģi nenodara kuņģim jaunu ļaunumu. Bieži vien pietiek ar rikles kairināšanu (ar spalviņu) vai silta ūdens dzeršanu. No ārstniecības līdzekļiem var izmēģināt apomorfīnu, zemādas iešļircinājuma veidā. Ja vemšana pārāk stipra, tad jādod rit ledus pastilles, auksts zelters un opija preparāti. Kuņģi var pamatīgi iztīrīt ar kādu paņēmienu, kuņģam pacienti parasti ļoti sīvi pretojas, — ar kuņģa izskalošanu.

Caur barības vadu kuņģī ielaiž elastīgu zonu, kuņa ārējo galu gumijas caurule saista ar piltuvi. Piltuvē lej ūdeni vai skalošanai noderīgu maisījumu; kad nu piltuvi nolaiž uz leju, — ūdens no kuņģa tek atkal laukā, ņemot līdzī barības atliekas. Šo procedūru var atkārtot tik ilgi, kamēr no kuņģa nāk gluži skaidrs ūdens. Tāds paņēmiens ir pilnīgi nekaitīgs un ļoti veselīgs. Uz viņa pielietošanu jāpastāv visos smagākos saslimšanas gadījumos,

neievērojot slimnieka pretošanos, — sevišķi, ja kuņģi ir pūstošas, indīgas vielas. Kuņģa skalošana maziem bērniem var būt tieši dzīvības glābēja.

Pie kuņģa iekaisumiem galvenais noteikums: gavēšana. Slimniekam 24 stundas jāatturas no katras barības. Pavisam aplams ir ieskaits, it kā cilvēks nevarētu 12 stundas dzīvot bez ēšanas. Tāpat aplami ir vienmēr no jauna piedāvāt kuņģim to, ko viņš nevar sagremot. Rūgšanas process kuņģi novēršams tikai ar to, ka kuņģim dod atpūtu. Kādai šai atpūtai jābūt, nosaka ārsts.

Parasti kuņģa iekaisuma gadījumos nekādas sevišķas zāles netiek dotas, jo reti, kad tās ir vajadzīgas. Slimības simptomi pazūd līdz ar kuņģa gļotādas stāvokļa uzlabošanos. Tomēr ir dažas parādības, kuņģis zem apstākļiem var kļūt mocošas un tāpēc jācenšas apkarot. Ja kuņģi par daudz skābju, kuņģu klātbūtne izpaužas gāzu „uzgrūšanās” un grēmu dedzināšanā, tad mēdz dot pa naža galiņam vai tablešu veidā dedzināto magnēziju vai tīrīto sodu, kā arī speciālo ogļu pulveri. Tomēr pastāvīgi palikt pie sodas pulvera lietošanas, ja grēmu dedzināšana bieži atkārtojas, nav ieteicams.

Homeopātija. Ja iekaisuma iemesls ir auksti augļi vai saldējums, tad, jālieto: Gefion 5., Pulsatilla 3., Carbo vegetabilis 3; ja tauki, tauka cūkgaļa, kūkas: Pulsatilla 3., Carbo vegetabilis 3., Ipecacuanha 3., vai Thuja 3; ja sabojāta gaļa vai zivis: Carbo vegetabilis 3., China 3. vai Pulsatilla 3. Ja kuņģis vienkārši pārpildīts (kaut arī ar vieglu barību): Ipecacuanha 3., Pulsatilla 3., China 3. vai Nux vom. 3. Pēc sāļiem ēdieniem: Carbo veg. 3 tr. Arsen. alb. 5., Nitr. spir. dulcis 3. Ja kuņģi daudz skābes: Nux vom. 3., vai Sulfur 3. Ja uznāk nelabas (kā vecas) atraugas: Pulsatilla 3. vai Carbo veg. 3. Ja kuņģi palikušas trulas sāpes, skābe un ja vēders ciets: Hydrastis canad. 3., Rumex crispus 3. Ja uznāk caurēja: Veratrum alb. 3. no spirituozu dzērienu lietošanas vai uztraukuma cēlies katarrs jāārstē ar Nux vom. 3. vai Carbo veg. 3. Pēc pārāk skāba vīna vai alus: Antimon. crud. 3. Carbo veg. 3., Gefion 5., Kali bichr. 3. Pēc dūsmām: Ignatia 3., Nux vom. 3. vai Staphysagria 3., Chamomilla 3., Bryonia alba 3. Pēc bēdām: Ignatia 3. Pēc dzeršanas (dusmu dēļ): Nux vomica 3.

Dabas dziedniecība. B i l c s ieteic pieturēties pie vieglas barības. Vislabākais, dažas dienas gavēt, šad un tad iedzerot pa malciņam ne visai auksta ūdens. Kustēšanās brīvā gaisā, pie mārenas temperatūras. Tad atdzīvinoši 22—25° C vēdera uzklāji, kuņģi, apm. pēc 2 stundām jāmaina (skatoties pēc slimnieka sajūtas); šos var lietot 3 reizes dienā. Šad un tad uzklājam (zem vilnas apsega) uzliek tvaika kompresi un purinā kuņģi (vibrācija). Pēc uzklāju noņemšanas 22—25° C vietēja noberzēšanās, ja neliek tūlīt jaunu uzklāju. Var ieteikt arī tvaika peldi 15—20 minūtes, ar sekojošu visa ķermeņa ietinumu, — vai arī tvaikpeldi gultā ar sekojošu pilnu peldi vai noberzēšanos, līdz ar vieglu vēdera, resp. kuņģa masāžu. Stipra iekaisuma gadījumos $\frac{3}{4}$ — ietinumi $1\frac{1}{2}$ —2 stundas, pēc tam 22° C vispārēja noberzēšanās.

Ja galvā karstums, tad noder dzesējoši 19—22° C uzklāji. Pret cietu vēderu — klistieri. Noder arī pārmaiņus slapja un sausa

kuņģa noberzēšana (stipra). Pie zīdaiņiem var likt kompreses uz vēdera, — tikai tās nedrīkst būt par smagām. Jāuzmanās, ka zīdaiņiem neiedod skābenu pienu. Ja bērns negrib ēst, tad nav jādod. Ja kuņģis pārāk pilns, tad ar spalviņu jākairina rikle, līdz uznāk vemšana. Ik stundas pāris malciņu svaiga ūdens.

Chroniskais kuņģa katarrs. Chroniskais kuņģa iekaisums

(Gastritis chronica)

Chroniskā kuņģa katarra pazīme ir traucēta gremošana; slimnieks sūdzas par ēstgribas trūkumu vai pavisam sevišķu kāri uz skābiem, pikantiem ēdieniem u. t. t. Dažreiz, neskatoties uz ārkārtīgo noliesējumu un barošanās nepieciešamību, slimnieks nepavisam negrib ēst. Citos gadījumos ārkārtīgais skābes daudzums, kuņģis izceļas sakarā ar stipru barības rūgšanu vai taukskābju rašanos, izsauc nepanesamu izsalkumu, kuņģis var pat radīt sāpes kūņģī un barības vadā. Pa lielākai daļai, šo izsalkumu ļoti viegli remdēt, ja slimnieks neieēd daudz. — Mēle mēdz būt bieži apķepusi. Mutē pliekana garša. Slimnieka elpa arvien ož, vai nu saldskābi, vai pretīgi — smirdoši, sevišķi, ja iestājas gāzu „uzgrūšana“ — atraugas. Skābās masas rada kuņģī un barības vadā degošu, nepatīkamu sajūtu — grēmu dedzināšanu. Dažreiz iestājas nelaba dūša, pat vemšana; slimnieks izvemj smirdošas, ar gļotām sajauktas masas, vai arī tīras gļotas vien. Pēdējās parasti parādas no rītiem pie alkoholiķiem. Slimnieki sūdzas par uzpūstu vēderu, pilnuma sajūtu, spiedienu kuņģī; pēc ēšanas spiediens pavairojas un pat pārvēršas sāpēs. Kuņģis apspaidot, tas liekas būt it kā uzpūsts un sāp. Vispārējā labsajūta cieš. Parādas psihiskas dabas traucējumi: slimnieks top nervozs, viegli skaistas, — viņu var sakaitināt pat muša uz sienas. Var iestāties pat hipochondrija, — melancholija. Slimo moca galvas reibonis, sirds dauzīšanās, astmātiskas lēkmes, aizcietējumi vai nekārtīga caureja; tas top mazasinīgs un noliesē. Kuņģa katarrs var tā vilkties mēnešiem un gadiem. Kārtīgi ārstējoties, parasti izdodas no slimības tikt vaļā. Bet ir arī gadījumi, kur noliesēšana un vājums noved pie bēdīga gala.

Chronisko kuņģa katarru un vispār kuņģa slimības konstatēt var tikai ārsts, nopietni izmeklējot kuņģi ar zonu.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Tā kā kuņģis strādā vāji, tad barībai jāuzturas tajā ilgāk, nekā parasts; šāds apstāklis ļauni iespaido katarru un to novilcina. Uzkrājas gļotas. Kuņģa gļotāda tiek kairināta. Neatliek nekā cits, kā kaitīgās vielas izvadīt ārā, izskalojot kuņģi (sk. akūtais kuņģa katarrs).

Pie chroniskā kuņģa katarra stingri jāietura diēta. Dažreiz diezgan grūti pēc viņas iekārtoties un to ieturēt. Ēdieni jāizvēlas ar vislielāko rūpību. Slimniekam, skatoties pēc slimības u. c. apstākļiem, jāastāda īpaša un noteikta ēdienu karte, pie kuņģa tam stingri jāpieturas un no kuņģa nedrīkst atkāpties ne zem kādiem apstākļiem. Pacientam nav atļauts ēst neko citu, kā vienīgi to, ko noteicis ārsts. Protams, pamazām varēs pāriet no vieglas barības uz spēcīgāku, un ēdienu karte kļūs drusku raibāka, resp. daudzpusīgāka.

Daži ēdieni chroniskā katarra gadījumos pilnīgi jānoliedz, jo tie kairina kuņģa gļotādu mehāniski un ķīmiski; tā, piem., jānoliedz tādas saknes un augļi, kuņģos daudz nesagremojamas celulozes, tāpat virčas un taml., visi skābi un sāļi ēdieni un tādi, kuņģos daudz ogļhidrātu, kā kartupeļi un miltu ēdieni. Tauki kavē kuņģa sulas iedarbošanos uz kuņģa saturu un apgrūtina gremošanu; bez tam, viņi top par taukskābju izcelšanās iemeslu. Tāpēc jāizvairas no visiem trekniem ēdieniem. Aizliegts lietot karstu un ledus aukstu barību un dzērienus. Alkohols, ļoti mazā mērā lietots, var ierosināt ēstgribu, tomēr—pa lielākai daļai, tas tiek pilnīgi aizliegts, jo pirmā vietā jā rūpējas par pilnīgu kuņģa katarra izārstēšanu, kuņģu alkohols nekādā ziņā nevar sekmēt.

Dažos gadījumos nebūs iespējams iztikt bez iekšķīgiem līdzekļiem. Agrāk tos stādīja augstāk par kuņģa izskalošanu un diētu. Šinīs laikos dažreiz mēdz lietot tikai vairs bismutu un lapisu, ja jāapkaņo daži nepatīkami simptomi.

Ēstgribas vairošanai un kuņģa stiprināšanai lieto rūgtus līdzekļus, kā rūgto tinktūru, rabarbera, enciana, kalmu, kvasijas, Kolombo saknes, Nux vomica tinktūru, čīnas mizas ekstraktu, kondurango vīnu u. c. Nedrīkst aizmirst, ka šie preparāti var tikai atbalstīt īsto ārstēšanu, bet paši par sevi tie nav nekādi ārstēšanas līdzekļi. Lai apkarotu grēmu dedzināšanu un atraugas, jālieto tīritais soda (ne kā galvenais!), dedzināta magnēzija u. t. t., bet bez cukura, jo tas veicina rūgšanu. Ja kuņģi izmeklējot izrādās, ka tajā trūkst sālskābes, tad tāda jāpielej pie skalojamā ūdens vai arī jāizmēģina pepsīns, pankreatīns u. t. t. Lai novērstu rūgšanu kuņģī, atkal jālieto sālskābe vai salicila skābe, kreozots, naltalīns, rezorcīns, bencols u. t. t. Vemšana apkaņojama ar ledus gabaliņu ieņemšanu, dažreiz ar morfiju. Ja iestājas kuņģa sāpes, (kurās pa lielākai daļai nav stipras), tad dienā jāliek uz kuņģa mitras, siltas kompreses vai putriņa, bet naktī Prīsnica kompreses. Bieža un traucējoša parādība ir cieta izeja. Viņa pa daļai kavē katarru izārstēšanu. Pret cietu izeju vislabāk noder masāža; dažreiz labu iespaidu dara glāze ūdens no rītiem, tukšā dūšā, vai viens otrs „rūgtais“ ūdens (Franča Jozefa rūgtais ūdens un Valmieras ūdens). Jābrīdina no pārāk vieglprātīgas un biežas caurejas līdzekļu lietošanas (sevišķi stādu). Vispirms, pie šādiem līdzekļiem pierod, un tie katru dienu jāņem lielākā un lielākā daudzumā; otrkārt, viņi var pavairot katarrālos simptomus. Ieteicamāki ir klistieri, glicerīna injekcijas (sk. akūtais kuņģa katarrs). Caureja reti kad atkarīga no kuņģa katarra. Tomēr — caurejas gadījumos arī var lietot klistierus un dažreiz opiju. Kas attiecas uz nelabu mutes smaku, tad sk. Akūtais kuņģa un mutes dobuma katarrs. Pret kuņģa mus-

kulatūras vājumu jālieto masāža un elektrība (sk. kuņģa paplašināšanās u. t. t.).

Homeopātija. Dažreiz diezgan grūti izmeklēt visnoderīgāko līdzekli. Sākumā var noderēt *Natr. mur.* 3. vai *Nux vom.* 3., bet ne vienmēr tie būs vietā. Stingri raugoties uz slimības simptomiem, jāieteic: 1) *Antimon. crud.* 6, ja chroniskais katarrs radies no kuņģa pārpildīšanas; stāvoklis pasliktinājas pie vismazākā diētiskā pārkāpuma; slimnieku moca izsalkuma sajūta, un tomēr nav ēstgribas; mēle bieži apklāta ar dzeltenī-baltu kārtu; 2) *Sulfuris acid.* 3, ja tiek izvemtas gļotas (sevišķi pie dzērājiem); 3) *Arsen. alb.* 5., ja katarrs ļoti mocošs, ar spiedošām vai dedzinošām kuņģa sāpēm, skābu vai puvuma garšu, stiprām slāpēm, vemšanu pēc ēšanas (vemšanas norise grūta, izveztās masas skābas), vājumu un noliesēšanu, sevišķi pie veciem dzērājiem; 4) *Belladonna* 2. vai *Atropinum sulf.* 5. noder tādos gadījumos, ja katarrs nav ieildzis, un ja to pavada spējas, spiedošas, savelkošas vai degošas sāpes; kuņģis ļoti jūtīgs pret vismazāko pieskārsanos; uznāk tukšas, skābas atraugas; *Atropin.* 6 lietojams pie spējām kuņģa sāpēm, kuņas mēdz uznākt naktī, grūtas gļotu vemšanas (vemšana atvieglo sāpes); 5) *Bismutum subnitr.* 2. der vairāk pie kuņģa sāpēm, ja kuņģis ļoti jūtīgs pret spiedienu un sāpēm; sāpes ir degošas un uznāk sevišķi pēc spirituozu vai vircotas barības lietošanas; noder arī pie tādiem katarriem, kuņģis sākas ar plānu caureju; 6) *Carbo veg.* 6, ja vārtnieks sašaurināts (ko var sataustīt zem ādas kā gluđu, pacietu satūkumu), — un ja rodas gāzes; 7) *Lycopodium* 3. ieilgušos gadījumos, ja pastāv arī liesas vai aknu slimība, ja cilvēks sāk noliesēt, moca ar cietu vēderu un top dzeltenī-bāls; 8) *Nux vomica* 3.—6., galvenais līdzeklis pret chroniskiem katarriem, ar skābu vai rūgtu garšu, tā kā barības garša arvien liekas būt citāda, nekā patiesībā; riebjums pret tabaku, kafiju vai rupju maizi, ēstgribas trūkums ar izsalkuma sajūtu, rūgtas, skābas, arī sāpīgas atraugas, tieksme uz vemšanu (retu reizi slimais izvemj ūdeni vai gļotas), spiedošas sāpes, mutē katarrs un ciets vēders; *Nux vom.* noder sevišķi tādiem, kas daudz sēd uz vietas un strādā garīgu darbu, lieto kafiju, spirituozus dzērienus, tabaku.

Dabas dziedniecība. Bīlcs ieteic vispirms atturību ēšanā; barībai jābūt vienkāršai, nekairinošai. Pilnīgi jāatturas no alkohola. Katru dienu 22° C vēdera uzklājs (linu audekls jāsaliek divkārsi, stingri jāizgriež ūdens); uzklāju var paturēt visu nakti, bet — ja slimniekam tas būtu par apgrūtinājumu — var noņemt arī naktī, tikai pēc tam jānoberzē vēders ar 22° C ūdeni un pēc tam krietni jānosusina (ja uzklāju noņem naktī, tad slimniekam dažreiz būs jāpietiek ar sausu noberzēšanos vien).

Kneips ieteic: 1) vērmeļu tinktūru vai vērmeļu tēju, kuņa izgaisina gāzes, uzlabo kuņģa sulu, dod labu ēstgribu un iztīra kuņģi. (Laiku pa laikam — nē katru dienu — 1 tasi). 2) Dzirdzenāju (*Archangelica* off.) un sirdszālītes (*Erythraea Centaurium*) tēju vai pulveri; 3) Tēju no *Menyanthes trifol.*; 4) *Gentiana lutea* sakni labi izkaltē, sagriež sīki un ieliek pudelē, uzlej virsū degvinu. Viens no labākajiem līdzekļiem. No tā ņem ik dienas 20—30 pil. ar 6—8 ēdamkarotēm ūdens; jālieto ilgāku laiku. Pret vāju gremošanu ņem 1 tējkaroti no šī ekstrakta pusglāzē silta ūdens.

Gentiana tēja no sagrieztām saknēm ir tikpat laba, kā minētais maisījums; 5) Pret gāzēm un sabojātām vielām kuņģi ieteicama nelķu eļļa, ik dienas 1—2 reizes pa 4—6 pil. uz cukura.

Pie kuņģa kaitēm galvenais līdzeklis ir gavēšana. Jāēd tikai tad, kad kuņģis tiešām prasa barības un kad garšo pat sausa maizes garoza. *Kneips* ieteic vēl lietot: siltus siena zāļu uzklājus uz kuņģa, pēc tam aukstu kuņģa vietas apmazgāšanu; labi iedarbojas arī siltas kāju peldes vai auksta vispārēja nomazgāšanās. Par visām lietām, slimnieks lai neaizmirst, ka viņam vajadzīgs pastaigāties svaigā gaisā.

Chroniskā (apaļā) kuņģa brūce (*Ulcus ventriculi*)

Kuņģi kādā vietā var rasties kuņģa gļotādas substances zaudējums un izcelties brūce, kuņa top arvien lielāka, pateicoties kuņģa sulas sālsskābes iedarbībai. Šāda brūce neizrāda nekādas tiekšmes uz sadzišanu, bet gluži otrādi, — tā izplešas platumā un sevišķi dziļumā.

Dažreiz kuņģa brūce pat nesagādā nekādus traucējumus. Bet citreiz slimnieki saslimst pēkšņi, un slimība izpaužas visā savā smagumā: kuņģis asiņo, un daži simptomi norāda uz chronisku kuņģa katarru, kuņš parasti mēdz šādu brūci pavadīt. Un beidzot — slimība var likt sevi manīt ar ļoti raksturīgiem simptomiem. Gandrīz vienmēr ir sāpes kuņģī. Tās dažreiz izpaužas kā smags spiediens visā kuņģī, un šis spiediens sevišķi stiprs pēc ēšanas un stiprākām ķermeņa kustībām. Sāpes var kļūt pēkšņi spējas, raustošas, urbjošas, griezīgas. Viņas sākas kuņģī un iet uz nabu, muguru, krūtīm un rokām. Parasti viņas iestājas īsi pēc ēšanas, sevišķi pēc smagas barības uzņemšanas, un atkal pazūd, tiklīdz kuņģis netiek apgrūtināts. Dažreiz atkal tās uznāk pirms ēšanas un pēc ēšanas pazūd. Ļoti parasta parādība ir vemšana. Tā mēdz uznākt vislielākā sāpju brīdī vai pēc ēšanas. Vissvarīgākais simptoms ir asins vemšana. Tiklīdz tā parādas, var noteikti konstatēt kuņģa brūci. Dažreiz asins vemšana uznāk tikai vienu reizi, dažreiz atkārtojas pēc isāka vai garāka starpbrīža. Kad brūce top tik dziļa, ka kuņģī rodas caurums, tad barība iekļūst vēdera dobumā, un slimība noved pie nāvīga vēdera plēves iekaisuma (sk. to). Tāds gadījums var notikt pēkšņi, bez kā kuņģa brūce būtu likusi sevi kā nebūt manīt. Vēdera plēves iekaisuma simptomi: pēkšņas, stipras vēdera sāpes, uzpūsts vēders, vemšana un vispārējs sabrukums. Visumā, kuņģa brūce tomēr mēdz sadzīt.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Izsargāšanās no kuņģa brūces iespējama, ja pie laika novērs visus augšminētos iemeslus un apkaņo mazasinību (pie jaunām meitenēm).

Lai brūce sadzītu, jāievēro miers un jāatturas no visiem kaitīgiem iespaidiem. Ārsti šādos gadījumos pielieto diētisku ārstēšanas veidu. Slimniekam jāēd tāda barība, kura neapgrūtina kuņģi un nepaliek tajā ilgāku laiku. Tad vēl jāmēģina iespaidot p ā r ā k s k ā b ā kuņģa sula un jāgādā par kārtīgu caureju, jāievēro miers un zem apstākļiem jālieto karstas vai mitras — siltas kompreses.

Grūti dot vispārējus aizrādījumus attiecībā uz brūces ārstēšanu, jo tā nav domājama bez slimnieka izmeklēšanas un visu gadījumu, resp. simptomu novērošanas. Tāpēc te var runāt tikai par pamatprincipiem, uz kuriem balstas, ārstējot kuņģa brūci.

Visos saslimšanas gadījumos, kuņģi savienoti ar stiprāku asiņošanu un sāpēm, slimniekam jāguļ un pilnīgi jāatturas no barības, lai novērstu varbūtēju brūces izlaušanos vēdera dobumā. Kad kuņģis tukšs, tad minētais notikums nebūt nav tik bīstams, kā pie pilna kuņģa, kad viss barības saturs izplūst vēdera dobumā. Tā tad — pirmais, kas slimniekam jāievēro: līdz ārsta atnākšanai jāguļ gultā un jāatsakas no katras barības.

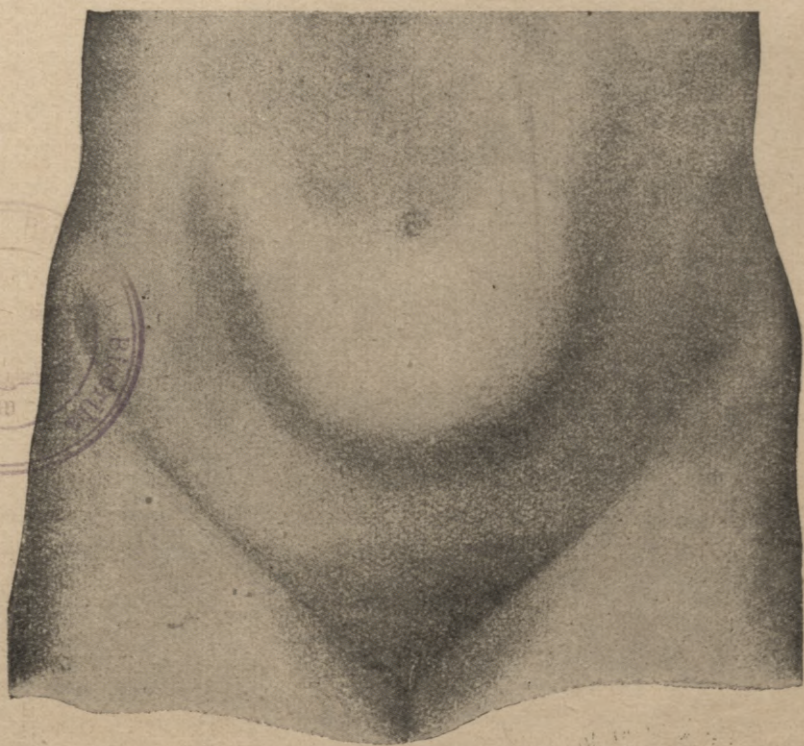
Mocošās slāpes jāapkaņo, muti saslapinot ar ūdeni vai ledus gabaliņiem; ja vien iespējams, tad labāk atteikties arī no tā. Barība jāpasniedz barības klistieru veidā, un to var izdarīt tikai ārsts. Asiņošanas gadījumos jārikojas tāpat kā pie plaušu asiņojumiem.

Var pacelties jautājums par kuņģa operāciju. Jaunākos laikos kuņģa brūces tiek izgrieztas sekmīgi. Bet pie operācijas mēdz ķerties tikai tad, kad neizbēgama brūces izlaušanās vēdera dobumā. Tādos gadījumos operācija tieši glābj dzīvību. Protams, tā nedrīkst notikt pārāk vēlu. Tikko parādas pirmie brūces izlaušanās simptomi, sevišķi gībonis, — nekavējoties jāsauc ārsts.

Arī stipras asiņošanas un spēku zaudēšanas gadījumos (ja brūce rada sāpes un vemšanu) vienīgā palīdzība gaidāma no operācijas.

Homeopātija. Dr. Kartjē (Dr. F. Cartier, Paris) pirmā vietā stāda *Argentum nitricum* 2—3. (Simptomi: pēkšņas kuņģa sāpes, kuras izplešas no kuņģa uz visām pusēm; spiežot vai saveltoties, sāpes it kā mazinās; slimniekam liela kāre uz saldumiem, kurus tas tomēr labi nepanes. Dažreiz sāpes pavairojas pēc ēšanas). Dr. Jūzs ieteic minēto līdzekli visvairāk tad, ja slimnieks ir mazasinīgs. Daži ārsti aizrāda, ka gadījumos, kad brūce atrodas pie kuņģa ieejas, noder *Arsenic. alb.* 3—6, bet ja brūce ir pie kuņģa izejas — *Kali bichr.* 6. Retos gadījumos, kad pie slimnieka manāma uzlabošanās pēc ēšanas, mēdz ieteikt *Cadmium sulf.* 3. Lai kuņģa brūce ātrāk sadzītu, ieteic lietot *Uranium nitr.* 3—6. Daži ārsti uzskata *Antimon. tartac.* 3—6 kā ļoti labu līdzekli. Ja slimnieks vemj asinis, tad mēdz lietot Dr. Jūza ieteiktos *Ipecacuanha D 3* un *Hamamelis-Extr.* Pret asiņojumiem ieteic arī jau minēto *Uranium nitr.* 3 un *Geranium D 1* (pēdējo ņemt tinktūras veidā, apm., $\frac{1}{2}$ drachmi, — 2,0).

Dabas dziedniecība. Bilcs dod sekošos priekšrakstus: slimnieks ļoti jāsaudzē, un sliktākos gadījumos jāpiespiež gulēt. Asiņojumu iestāšanās gadījumos jārikojas tāpat, kā pie asins vemšanas. Viegla ādas kopšana, ik dienas remdena vai silta pelde 31—38° C, vai viegla apmazgāšanās (vai noberzēšanās) 20—22° C. Ik dienas 1—2 remdeni - siltas (31° C) sēdpeldes 10—15 minūtes ilgi, pie kā-

Zīm. 1.: Kuņģa izplešanās, noslīdējums un izspiedums kuņģa apakšpusē (attēlā minētā vieta redzama kā pusmēness). Zīm. 2.: Kuņģa brūce (anatomisks preparāts). Uzskērstis kuņģis, kuņa sienā skaidri saredzama liela, apaļa iedobumveidīga brūce ar asām malām. Zem brūces kuņģa siena kļūvusi stipri plāna, gļotāda gluži kā izzudusi.

jām pa to laiku jātura tvaika pudele. Ja slimniekam labsajūta atļauj, tad var ņemt arī tvaika puspeldi ar sekojošu peldi un kuņģa un pavēderes lējumu. Naktīs — nomierinoši vai (skatoties pēc slimnieka sajūtas) atdzīvinoši vēdera ietinumi, savienoti ar atdzīvinošiem kāju stilbu ietinumiem. Ja vēders ciets, tad jāņem klištieri. Viegla, nekairinoša barība, vislabāk piens mazos devienos, biežāki iedzerts. Noder arī piena ēdieni, tāpat auzu, miežu, makronu virumi (caurlaisti), ābolu vai ogu kompots u. taml. *Kneips* ieteic kā labu mājas līdzekli skābu kāpostu sulu. Jāņem 1 ēdamkarote sulas un 6—8 karotes ūdens, jāsaļauc un jāņem katru stundu pa ēdamkarotei

Kuņģa vēzis

(Carcinoma ventriculi)

Kuņģa vēzis ir ļaundabīgs audzējs, kas agri vai vēlu noved pie nāves.

Kuņģa vēzis liek sevi manīt vispirms vieglā vai grūtākā kuņģa katarra veidā, kuņš slimnieku ātri noved pie galīga nespēka. Vāja ēstgriba, sāpes vai spiediens pēc ēšanas (spiediens var iestāties arī dažas stundas pēc ēšanas, pamazām pārejot sāpēs), atraugas, barības un gļotu izvemšana norāda uz stipri traucētu gremošanu, — uz chronisku kuņģa katarru. Sevišķi grūti izšķirt jautājumu, vai te darīšana tikai ar katarru, vai ar vēzi.

Ja smaga chroniska kuņģa iekaisuma pazīmes uznāk pēkšņi, bez iepriekšējiem vēstnešiem, — ja, neskatoties uz pareizu diētu, slimība arvien pieņemas, ja arī tukšs kuņģis izsauc stipras sāpes, un pāris nedēļās slimnieks stipri novājē, top mazasinīgs, dzeltenibāls, — tad rodas aizdomas, ka te darīšana ar kuņģa vēzi. Visdrošāk to var konstatēt, izmeklējot kuņģi ar zonu. Šādai izmeklēšanai jānotiek pēc iespējas ātri. Vispirms slimniekam iztira kuņģi un pēc tam iedod tā saukto „izmēģinājuma barību“. Stundu pēc barības uzņemšanas no kuņģa tiek ņemta sula un izmeklēta attiecībā uz brīvo skābi. Ja šīs skābes kuņģī ilgāku laiku nav, tad tas ir norādījums uz kuņģa vēža klātbūtni, turpretim sāļsskābes klātbūtne liecina pret vēzi. Kuņģa saturu izmeklē arī attiecībā uz pienskābi. Pienskābes (kā nenormāla, ārkārtīgas rūgšanas produkta) klātbūtne dod liecību par to, ka kuņģī iemeties vēzis. Ļoti reti izdodas ar šādu eksperimentu piepalīdzību izdabūt no kuņģa vēža daļiņas, kuņš būtu visdrošākais pierādījums. Kā drošs vēža simptoms uzskatāma kafijas biežumiem līdzīga šokolādes krāsas masa kuņģī.

Vēža brūcei izirstot, mēdz uznākt neliela asiņošana. Slimība saēdusi kādu asins vadu. Māgas sula atšķaida plūstošās asinis, kuņš slimnieks izvemj melnas, drupanas, kafijas biežumiem līdzīgas masas veidā. Reti ir tādi gadījumi, kad vēzis saēd lielākus asins vadus. Tādos gadījumos asiņošana var novest pie nāves.

Slimības norise ilgst 1—2 gadus, (reti kad ilgāk) līdz iestājas vispārējs spēku sabrukums. Laikmetiem slimība it kā apstājas, stāvoklis pat uzlabojas, bet atkal viss sākas no jauna. Maldīgo uz-

labošanās sajūtu izsauc tas apstāklis, ka vēža brūcei sabrūkot, dažreiz pazūd viens, otrs mocošs simptoms, piem., kuņģa ieejas vai vārtņieka sašaurināšanās. Drīz vispārējais nespēks, mazasinība, ātra noliesēšana liek sevi manīt tādā mērā, ka slimības raksturīgākie simptomi pat nobālē vispārējās sajūtas priekšā, — drīz atkal virsroku ņem kuņģa iekaisuma simptomi.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Par kādiem nebūt aizsarga līdzekļiem pret vēzi nevar būt runa. Mēs varam runāt tikai par to, kā ārstēt radušos māgas brūci, lai pie laika novērstu jau minētās briesmas. Izredzes uz īstu vēža izārstēšanu dod tikai operācija. Līdz šim vesela virkne tādu operāciju izdevās spīdoši, un viņām bijusi labi panākumi. Un ja arī grūti pateikt, vai izārstēšana bijusi pilnīga (jo slimnieks pēc operācijas atrodas ārsta uzraudzībā pārāk īsu laiku), tad tomēr operācija atbrīvojusi dažu labu no sāpēm un pagarinājusi tām dzīvi. Vismaz viena operēto slimnieku daļa palikusi pie dzīvības, un pie viņiem nav novērota vēža atkārtošāšanās. Protams, operācijas vienmēr savienotas ar risku, — uz operācijas galda dzīvība sastopas ar nāvi, neskatoties uz tagadējo attīstīto operācijas metodi un tehniku. Pirmais noteikums, kurš nepieciešams operācijas sekmīgai izvešanai, ir — ka operācija jāizdara ļoti ātri, kad vēža satūkums vēl mazs, skaidri jūtams un nav pārgājis no kuņģa uz citiem organiem. Lielu pretestību izrāda pats slimnieks, kurš, neskatoties uz ārsta aizrādīto diagnozi, nevar izšķirties par operāciju, bet nes savu slimības nastu tālāk, līdz kamēr jau par vēlu.

No daudziem neoperatīviem līdzekļiem, kādi agrāk tika ieteikti lielā skaitā, neviens nav izrādījies derīgs. Iekšķīgu līdzekļu vēža ārstēšanai nav, un dažs labs no jau lietotiem līdzekļiem izrādījies kaitīgs un bīstams, sevišķi tādēļ, ka tie uz īsu laiciņu rada uzlabošanās illūziju, un slimnieks, veltīgu cerību maldināts, nokavē īsto operācijas laiku.

Vienīgais, ko ārsts var darīt: apkarot slimības nepatīkamās blakus parādības. Ja nav ēstgribas, tad var pamēģināt kādu no rūgtām vielām (sk. Chronikais kuņģa katarrs). Pie vēža slimniekiem sevišķi iemīļota kondurango miza, kuņas tinktūra tiek lietota visvairāk. Mēdz dot arī sālsskābi, lai izlīdzinātu sālsskābes trūkumu kuņģī un ierosinātu gremošanu. Labākais līdzeklis tomēr ir kuņģa izskalošana, kuņas pielietošanai nav nekādu bīstamu seku. Ar skalošanu kuņģis atbrīvojas no rūgstošām barības atliekām.

Vemšana, asins vemšana, sāpes un vēdera aizcietējums jāārstē tā, kā minēts iepriekšējās nodaļās par kuņģa slimībām (kuņģa katarrs u. c.). Lai gan nebūs iespējams iztikt bez morfiņa zemādas iešļircinājumiem (sāpju dēļ), tomēr ar šo līdzekli jārikojas taupīgi, jo organisms pie viņa ātri pierod, kas pie tādas ilgstošas slimības, kā kuņģa brūce un vēzis, ir nevēlams.

No caurejas līdzekļiem sevišķi noder glicerīna iešļircinājumi tūpļa zarnā, bet ja tie nepalīdz, tad ieņemami veģetābili caurejas līdzekļi. Rūgtā sāls un taml. nav ieteicami, jo tie slimnieku novājina. Dažreiz slimnieku var atsvabināt no sāpēm un bada nāves

grieziens kuņģa zarnā, kuņš savieno kuņģi ar tievo zarnu, tā kā barība bez vērtnieka palīdzības no kuņģa iziet tieši zarnā.

Plašu pielietošanu vēža slimību ārstēšanā bauda rādijs un rentgena stari, kuņim arī, bez šaubām, jāpieraksta liels iespaids uz šiem ļaundabīgiem audzējiem. Tomēr jāatzīmē, kā ļoti liels slimnieku skaita procents nepadodas ne rādijam, ne rentgenam, nedz arī operācijai, jo bieži izrādās, ka izārstējot-operējot vēzi vienā vietā, viņš rodas no jauna citā vietā (dod metastārus).

Homeopātija. Tā kā vēža slimības sākumā simptomi līdzīgi chroniskā kuņģa katarra simptomiem un vēl nav zināms, vai slimniekam tiešām būs vēzis vai nē, tad var, drošības dēļ, pielietot sekošos līdzekļus: pie vemšanas un sāpēm — Hydrastis D3 un Arsenicum 3 un Condurango D3. Ir bijuši gadījumi, kad izdevies izārstēt kuņģa vēzi ar Arsenicum 3 un Calcarea 6 palīdzību (Dr. Jūzs), blakus dodot vēl Belladonna un Chamomilla — subjektīvo simptomu dēļ. Kā jauninājums homeopātijā ievesti tā sauktie nosodi, t. i. vielas, kuņas ņemas no pašām slimībām: Epitheliominum, Scirrhinum, Micrococcus neoformans — augstās (30) potenciēs, ar ilgiem starpbrīžiem un savienoti ar citiem, t. s. kanālizācijas līdzekļiem.

Dabas dziedniecība. Bez jau minētiem chroniskā katarra ārstēšanas paņēmieniem pacientiem jāpieturas pie sekošiem noteikumiem: ik rītus jāizdara vispārējā nomazgāšanās (28—30° C), ik nedēļas 2—3 indifirentas pilnpeldes, vai arī viņu vietā īsas, vieglas tvaikpeldes gultā, pa nakti atdzīvinošus vēdera uzklājus (25° C) un biežākus klistierus ap 22—25° C. Jāpieturas arī pie masāžas un saules peldēm, jo tās dod slimniekam spēku. Kuņģa sāpju gadījumos sk. kuņģa krampji. Pie masāžas uzmanību! — **K n e i p s** ieteic 10 dienas no vietas — katru dienu 2 stundas ilgi — turēt uz vēdera drēbi, iemērktu etiķa ūdenī, katru dienu ņemt siltas kāju peldes (ar pelnu un sāls piejaukumu) un 2 reizes nakti nomazgāt muguras aukstā ūdenī. Pēc 10 dienām pacientam 2 reizes jāizdara īsais ietinars, 1 reizi spāniešu mētelis un katru otro dienu jāņem kāju peldē ar pelniem un sāli. Pēdējās 2 nedēļās: katru nedēļu 3 augš- un apakšlējumi un 2 puspeldes (līdz kuņģim). Iekšķīgi katru rītu tase skostu, zalviju, ozolmizu tējas.

Kuņģa izplešanās

(Dilatatio ventriculis)

Zem kuņģa izplešanās jāsaprot tāds viņa stāvoklis, kad kuņģis kļūst nenormāli liels un dažreiz aizpilda vēdera dobuma lielāko daļu.

Slimnieks žēlojas par smaguma sajūtu, it kā kāds vēderā ko vilktu lejup. Pa lielākai daļai, iestājas ēstgribas trūkums, grēmu dedzināšana, skābas, nelabas gāzes atraugas ar puvuma piegaršu un vemšanu. Vemjot iznāk daudz smirdošas masas, pat vairāk litru, un tajās nereti manāmas tādas barības atliekas, kuņa uzņemta pirms pāris dienām, jā — pat vēl ilgāku laiku atpakaļ. Pēc vemšanas slimnieks parasti jūt atvieglojumu, kuņš tomēr nav pastāvīgs.

Ja vemšana atkārtojas bieži un ļoti stiprā mērā, tad slimnieks, zaudējot pastāvīgi ieēsto barību, drīz noliesē un, tā sakot, nomirst badā, sēdēdams pie Ēģiptes gaļas podiem. Parasti iestājas vēdera aizcietējumi; ūrīns, neskatoties uz lielām slāpēm, notek niecīgā daudzumā.

Kuņģa izplešanos var konstatēt ar kuņģa zonda palīdzību. Ja kuņģis paplašināts, tad 7 stundas pēc „izmēģinājuma barības“ uzņemšanas (sk. Kuņģa vēzis) kuņģis vēl nav tukšs, un kuņģi skalojot, iznāk ļoti liels barības atlieku daudzums. Kuņģa izplešanos var dažreiz sataustīt un pat novērot no ārpuses kā paaugstinājumu kuņģa apkārtnē; šāds paaugstinājums var stiepties līdz nabai, un pat vēl zemāk. Kuņģim kustoties, dažreiz var saskatīt caur vēdera sienu kuņģa kontūras. Kuņģa apjomu var izpētīt, izklauvējot vēdera sienu, bet vēl drošāk, ja slimais iedzer apm. 1/2 litra šķidruma (vai arī slimniekam ielej kuņģī caur zonu 1 litru ūdens). Kad šķidrums atkal izplūst ārā, kontūru zīmējums izgaist. Kuņģa izplešanos var konstatēt arī ar elektriskās gaismas palīdzību. Ar ūdeni piepildītā kuņģī iebāž zonu, kuņģa galā atrodas maza elektriska lampiņa. Elektriskie vadi atrodas zondā. Ja nu vadus pieslēdz strāvai, tad uz vēdera sienas redzams paplašinātais kuņģis gaiši apgaismota priekšmeta veidā.

Tomēr — ar kuņģa izplešanās konstatējumu vien vēl nekas nav iegūts. Vēl jāizpēta, vai vērtņieka sašaurināšanās ir labdabīga vai ļaundabīga. Te nu jāstopas ar grūtībām, kuņģi pārvarēšana prasa no ārsta visasāko prātu un apķēribu. Tikai viņš var pārbaudīt un apsvērt visus apstākļus. Pēc tam, kad diagnoze uzstādīta, uzpeld jautājums: kāda būs slimības norise? Ja vērtņieka sašaurinājumam pamatā ir vēzis, tad, protams, par labvēlīgu slimības iznākumu nav ko sapņot. Citos gadījumos slimie var dzīvot vēl ilgu laiku, ja vien ietura kārtīgu dzīves veidu. Ar laiku tomēr iestājas noliesēšana, vājums un bada nāve.

Jāņem vērā, ka neviens slimības gadījums pilnīgi nelīdzinās otram, un tāpēc ar katru slimnieku jāapietas citādi; ārstēšanas paņēmieni, diēta u. c. pie vienas un tās pašas slimības var būt ļoti dažādi. Kamēr muskulatūrai pietiekoši spēka pārvarēt vērtņieka sašaurinājumu, tikmēr smagākie simptomi neliek sevi manīt. Un ja kādreiz iestājas kāds traucējums, tad kārtīga muskuļu darbība to drīz izlīdzina.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Kuņģa izplešanās galvenais ārstēšanas līdzeklis ir kuņģa skalošana, kuņģi uz laiku atbrīvo kuņģi no spiediena un rūgstošo, uzkrājušos barības vielu kairinājumiem. Pēc skalošanas pazūd lielākā daļa traucējumu, par kuņģem slimnieks visu laiku sūdzējies, kā: nelaba dūša, atraugas, ēstgribas trūkums u. c. Samazinās spiediena sajūta kuņģī, vemšana, slāpes un vēdera aizcietējums, uzlabojas ķermeņa barošana.

Šī vispārējā veselības uzlabošanās ir uzkrītoša sevišķi tad, ja iepriekš slimība bijusi ļoti grūta. Vislabākos gadījumos ar skalošanu var panākt ilgstošu izārstēšanos. Pa lielākai daļai, skalošana jāizdara ilgāku laiku. Dažreiz labsajūta ilgst tikai īsu laiciņu,

un ļoti ātri atgriežas vecais stāvoklis, sevišķi, ja vārtnieka sašaurinājums pieņem. Cik bieži jāizdara skalošana, atkarājas no dažādiem apstākļiem. Parasti pietiek ar reizi dienā, smagākos gadījumos 2 reizes. Tikai vēlāk, kad jau novērojama veselības uzlabošana, var taisīt ilgākas pauzes un aprobežoties ar kuņģa skalošanu 1 reizi nedēļā. Svarīgu lomu kuņģa izplešanās ārstēšanā spēlē diēta. Barībai jābūt barojošai, smalki sagrieztai, samaltai u. c. sasmalcinātai un pie tam tādai, no kuņģa nav jāēd ļoti daudz. Lai veicinātu barības izdzišanu no kuņģa un pastiprinātu viņa muskuļu darbību, mēdz zem ādas iešļircināt melno rudzu graudu vai strichnīna preparātus (dod arī iekšķīgi „Nux vomica“ tinktūru, kuņģa satura strichnīnu). Mēdz dot arī 1 tējas vai ēdamkaroti Karlsbādes sāls. Lai kuņģi ierobežotu rūgšanu, tiek pielietoti visādi antiseptiski līdzekļi: salicilskābe un viņas sāļi, salols, salicilskābais bismuts, karbolskābe, kreozots, benzols, mentols, resorcīns u. c. Tomēr bez kuņģa izskalošanas ar šiem līdzekļiem vien nekas liels nebūs panākams.

Ja kuņģa izskalošana nenovērs vemšanu, tad var dot iekšķīgi dažas pilītes chloroforma uz ledu, mentolu, resorcīnu, kodeīnu, kokainu, morfiju un taml. Ja slāpes top nepanesamas, tad bieži vien palīdz auksti klistieri vai arī opijs. Glicerīna injekcijas vai eļļas iešļircinājumi tūpļa zarnā noder pret cietu caureju; mēdz dot arī veģetābilus caurejas līdzekļus, kā: rabarberu, Kaskara Sagrada, tamarindes u. c. Minerālūdeņi jānoraida, jo tie ir kaitīgi. Tā tad nav vienalga, kādu līdzekli lieto caurejas rēgulēšanai. Kas vienā gadījumā darbojas ar sekmēm, citā — var būt ļoti kaitīgs. Ir gadījumi, kur visu augšminēto papēmienu un līdzekļu pielietošana ir veltīga un nespēj slimniekā radīt ne visniecīgāko labsajūtu, nemaz nerunājot par slimības ārstēšanu. Tādos gadījumos traucējumi jānovērs chirurgiskā ceļā.

Homeopātija. Kuņģa izplešanās gadījumos mēdz lietot tos pašus līdzekļus, kādi minēti pie chroniskā kuņģa katarra. Visvairāk ieteic: Kreosot 3, Carbo veg. 3, Sulfur 3, Calcar. carbon. 3 tr, Magnesia carb: 3. Galvenā vērība jāpiegriež vispārējā ķermeņa stāvokļa uzlabošanai (pie chlorozes, mazasinības u. t. t.). Ļoti jāieteic sāls peldes un gaisa peldes; ēdamās reizes nedrīkst sekot viena otrai pārāk bieži; dzērieni jālieto ļoti mazā mērā. Ja slimnieks izvemj barības atliekas, tad mēdz lietot Ferrum 3 tr, (ja vemšana iestājas tūlīt pēc ēšanas), Pulsatilla 3 un Kreosot 3, ja slimnieks izvemj tādu barību, kas ieēsta jau labi sen, un Jod. D2 (5 pil.).

Dabas dziedniecība. B i l c s ieteic nekairinošu, viegli sagremojamu barību, pēc iespējas maz šķidruma, katru dienu 2—3 remdenisiltas sēdpeldes 30° C, naktīs atdzīvinošu vēdera kompresi ar atdzīvinošiem kāju stilbu ietinumiem. Ik nedēļas 2 tvaikpeldes gultā ar atsevišķu kompresi uz kuņģa, pēc tam 31—33° C remdenisiltu peldi. Ja nav darišana ar kuņģa brūci vai vēzi, tad var pielietot arī vēdera masāžu, higiēnisku vingrošanu un vēdera elektrizēšanu. P l ā t e n s ieteic pieturēties pie stingras diētas, ēst vairāk sausu, viegli sagremojamu barību; pa dienu var ēst biežāk, bet mazāk; pēc katras maltītes ieteicams atpūsties. Sēdpeldes 30—33° C vai vidukļa peldes 27—30° C, kuņģa jāņem 2—3 reizes dienā 10—15

minūtes; bieži lielāki klistieri 25—27° C, pēc kam seko mazi, auksti (18—20° C); beidzot — naktī atdzīvinoši vēdera un kāju stilbu ietinumī (25—27° C) un ik nedēļas viena vai divas tvaikpeldes gultā. Vēdera masāža.

Kuņģa krampji vai kuņģa sāpes

(Eklampsia ventriculi)

Pie daudzām kuņģa slimībām, kā pie kuņģa katarra, brūces un vēža, iestājas diezgan ievērojamas sāpes. No šīm sāpēm pilnīgi atšķiras tā sauktie kuņģa krampji, jo tiem nav nekāda sakara ne ar slimīgiem kuņģa pārveidojumiem, ne ar gļotādu. Kuņģa krampji izceļas vai nu pēkšņi, vai arī pēc zināmiem iepriekšējiem traucējumiem: galvas sāpēm, spiediena kuņģī vai nelabas dūšas; paši krampji uzņāk lēkmju veidā.

Kuņģa krampji parasti sākas kuņģa bedrītē ar stiprām, savelkošām sāpēm, kuņas pāriet uz mugurpusi. Dažreiz sāpes pavada ārkārtīga izsalkuma sajūta, dažreiz liekas, it kā kaut kas žņaugtu ciet barības vadu, dažreiz noiet ūrins. Var pēkšņi iestāties spēku sabrukums, gīboņa lēkmes, roku un kāju aukstums, sīks un nekārtīgs pulss. Sāpes top tik stipras, ka slimniekam jāklie dz. Kuņģa vieta liekas būt ievilkta uz iekšu, vēdera sienas saspilētas. Pamazām sāpes norimst, un iestājas liels nogurums. Citos gadījumos lēkme beidzas ar atraugān, vemšanu, sviedriem un iesarkana ūriņa noiešanu. Lēkme var vilkties gan dažas minūtes, gan stundas. Sāpju lēkmes dažreiz atkārtojas gan pēc dažām dienām, gan pēc gadiem. Starplaikos neuzņāk nekādi gremošanas traucējumi. Minētās lēkmes neiespāido arī ķermeņa barošanos. Daži slimnieki izskatas pat ziedoši — veselīgi.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ja kuņģa krampjus var vest sakarā ar kādu citu slimību, tad pats par sevi saprotams, ka jācenšas izārstēt pašu galveno kaiti.

Tajos laikmetos, kad nav lēkmju, jāgādā par slimniekam piemērotu diētu un jācenšas uzlabot mazasinīgus, vārgus individus. Visieteicamākā ir jauktā barība, un tai jābūt barojošai un viegli sagremojamai. Vislabāk sadalīt barības daudzumu 5 ēdamās reizēs, lai kuņģī neiekļūtu uzreiz pārāk liela daudības masa; kuņģa pārlicīga izstiepšana var būt par iemeslu kuņģa krampjiem. No ēdienu saraksta jāstribo visi smagi sagremojamie, rūgstošie un gāzes radošie ēdieni. Tomēr nedrīkst arī par daudz savu kuņģi saudzēt, lai to neizlutinātu.

Kad uzņāk lēkme, slimnieks pats jau mēdz sagatavot karstas kompreses (biezputras apliekamie, karsti lakati, sakarsēti šķīvji, sasild. akmeņi, zāļu spilveni u. t. t.). Patiesi, siltums tādos gadījumos ir ļoti piemērots līdzeklis. Ļoti ieteicami ir termofori. Viegļākos gadījumos var noderēt sinepju mīkla, spirta vai eļļas ieberzēšana (kampara spirts u. t. t.). Slimnieks labrāt dzer Hoffma-

Augšā: Chroniskais kuņģa katarrs. Viņam par iemeslu bieži var būt asins sastrēgumi, kuņģus izsauc aknu un sirds kaites. Kuņģa gļotāda satūkusi, tumšsarkani-brūna vai tumšzili-sarkana, ļoti krokaina, pārpildīta ar sulu un asinīm. Vidū: Chroniskais zarnu katarrs. Gļotāda satūkusi, krokaina, sarkana ar punktaini-raibu pigmentāciju. Zarnas sienas biezas, trauslas, irstošas. Apakšā: Akūts zarnu katarrs pie bērniem. Resnās zarnas gļotāda satūkusi, brūni-sarkana. Atsevišķi dziedzerīši, kniepadatas galviņas vai kaņepju graudiņa lielumā.

na, baldriņa u. c. pilienus vai arī dažādas tējas, kā: piparmētru, kumelišu, baldriana u. c. Dažreiz jālieto chloroforms, rūgto mandeļu ūdens, eksalgīns, piramidons, kodeīns, kokains, antipirīns, antifebrīns un smagos gadījumos pat morfijs. Dažreiz morfijs ir vie- nīgais patvērums.

Homeopātija. Ja kuņģa bedritē sāpes, kuņas iet līdz mugurai, — gremošana traucēta: Bismuthum 3 tr; ja vēders ciets, un ja slimniekam ir haimorroīdi: Nux vom 6. Ja krampji ir nervozas dabas (sevišķi pie sievietēm un bērniem), tad ieteicams Ignatia 6. Histēriskām personām, — ja sāpes uzņāk pēc ēšanas, vēderā gāzes: Coccullus 3. Chamomilla 3 ieteicams pie krampjiem uzbudināju- ma, dusmu, bēdu u. taml. gadījumos, — ja uzņāk arī caureja. Bella- donna 3 — ja sāpes stipras, asinis sakāpj galvā (sevišķi sievietēm, bērniem un ļoti jūtīgiem individiem). Pie tīri nervoziem kuņģa krampjiem ieteicami: Belladonna, Chamomilla 3, Asa foetida 3, Staphysagria 3, Stront. carb. 3 tr. Ja krampjus izsauc asins pieplū- dums vēdera organos kā tas mēdz būt pie haimorroīdiem un stipriem mēnešziediem: Nux vom. 3., Belladonna 3, Chamomilla 3. Ja ir kuņģa iekaisums: Aconit. 3., Bryonia 3., Mercur. sol. 3. Reimati- ķiem vai ģikts slimiem: Colocynthis 3. Ja sāpes rodas no žults- akmeņu cauriesanas: Belladonna 3 vai Atropin. sulf. D. 4., Ve- ratrum D. 2., Colocynthis 3, Chamomilla 3. Ieteicams lietot arī āri- gi Belladonna ierīvējot sāpīgo vietu.

Dabas dziedniecība. Bilcs noliedz tādus ēdienus, kuři apgrūti- nā kuņģi, kā: skābus kāpostus, sieru, pārāk karstu vai aukstu ba- rību, zirņus, žāvētu gaļu u. tml. Vēdera noberzēšana vairāk rei- zes dienā (pārmaiņus slapja un sausa, — jāizdara ļoti uzmanīgi). Sāpju gadījumos jāmēģinā sāpes apklusināt ar siltām pudelēm (termoforu), vai tvaika kompresēm, zem kuņģam nāk 25° C. mitrs uzklājs; var ņemt arī tvaika pilnpeldi ar sekojošu ietinumumu, pēc tam peldi vai dušu; duša jālaiž virsū sevišķi sāpīgām vietām. Vēl ieteicāma tvaikpelde gultā, pēc tam 22° C. vispārēja noberzēšanās līdz ar masāžu (sevišķi kuņģa). Ja slimniekam auksti, tad jāpie- lieto kāju, pus- vai pilna tvaikpelde. Svaigs gaiss, gulēšana pie vaļēja loga, klistieri pret cietu vēderu u. tml. Pie vājākiem slim- niekiem ārstēšanas veidam jābūt drusku vieglākam: 20 min. tvai- ka puspelde ar sekojošu 31° C. peldi un aplaistišanos (sevišķi kuņģa apkārtnē), vai 3/4-tvaikpelde gultā ar sekojošu 22° C. vispārēju noberzēšanos.

Mājas līdzekļi. Ja kuņģa krampji uzņāk pēc kāju un vēdera apsaldēšanas, tad jādzer labi daudz siltas pelašķu, kumelišu vai fencheļu tējas; tāpat ieteicama kuņģa ieberzēšana ar siltu kume- lišu eļļu, silti akmeņi, maisiņš ar vīnā mērcētām kviešu klijām, rumā mērcēta dzēslapa, tējkarote „Brauze”-pulveņa, sevišķi piln- asiņīgiem vasarā un rudenī.

Ja pēc kuņģa pārpildišanas uzņāk gāzes, ieteicams izdzert glāzi cukura ūdens vai zāļu liķiera.

Ja kuņģa krampji stāv sakarā ar nerviem, histēriju, grūtsir- dību u. tml., tad tie jāmēģina novērst ar kumelišu, pelašķu, baldriā- ņa vai piparmētru tēju, pomeranca lapu uzlējumu, „Brauze”-pul- veri, pāris pilieniem etiķa ētera uz cukura. Uz kuņģa var likt sil-

tas, aromātiskas zāļu kompreses (melisa, piparmētras, kumelītes u. t. t.). Cietu vēderu novērs ar kumelīšu tējas un linu eļļas klistieriem.

Ja kuņģa krampjus izsauc apspiesta kāju svišana, tad kājas bieži jāiebāž maisā, kuņš papildīts ar svaigu, siltu iesalu vai svaigām bērzu lapām.

Nervozās kuņģa kaites

(Neurosus gastricus)

Ir vesela virkne tādu kuņģa slimību, pie kuņģam nav atrodamas nekādas pārmaiņas kuņģa gļotādā, bet tomēr parādas tādi apgrūtināši simptomi, kuņģi uzskatāmi vienīgi kā gremošanas traucējumi. Te lieta grozās ap nerviem, kuņģi iespaido kuņģa darbību.

Šādu slimības formu sauc par nervozo dispepsiju vai kuņģa vājumu.

Slimie pēc ēšanas žēlojas par sāpēm un spiedienu kuņģī. Pēc dažiem kumosiem jau liekas, ka kuņģis pilns un uzpūsts. Uznāk žņaudzēji krūtīs un sirds dauzīšanās. Atraugas un tieksme uz vemšanu liek sevi manīt diezgan skaļā veidā, — var pat iestāties īsta vemšana. Ēstgriba ļoti mainīga. Visuzkrītošākais pie šīs slimības ir pēkšņā simptomu maiņa un pretrunība. Dažreiz pietiek ar pāris karotēm zupas, lai izsauktu visstiprāko spiedienu kuņģī; citreiz atkal slimnieks var ēst grūti sagremojamu barību, pie tam lielā daudzumā, un iziet gluži sveikā, bez kādiem traucējumiem. Barošanās caurmērā daudz netiek traucēta. Protams, pastāvīgās bailes no diētiskas kļūdas un domas par kādas grūtas kuņģa slimības varbūtēju klātbūtni ne tikai uztura slimnieka slimības iedomu, bet var pat iespaidot vispārējo ķermeņa labsajūtu.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Nervozu gremošanas traucējumu gadījumos jāievēro ļoti svarīgs diētisks likums: kuņģis nekad nedrīkst būt pavisam tukšs. Barība jāpasniedz biežāk, mazākās porcijās. Ļoti palīdz kuņģa izskalošana ar alkāliskiem minerālūdeņiem, kā: Viši, Karlsbades, Karlsbades sāls kausējumiem u. t. t. Arī no ārstniecības līdzekļiem spēlē galveno lomu alakāliji. Tie uz kādu laiciņu spēj atvieglot ciešanas un saistīt brīvo sālsskābi. Var lietot arī tīrīto sodu, dedzināto magnēziju un taml. Sālsskābes nošķiršanos ierobežo belladonna, broma preparātu un lapisa šķīdinājumi. Pret aizcietējumu jālieto caurejas līdzekļi, vislabāk Karlsbades sāls. Ieteicams mainīt dzīves vietu, uzturēties kalnu vai jūras gaisā, sistēmātiski vingrot, pielietot masāžu, elektrību, ūdensdziedniecību u. t. t. Ja nervozās dispepsijas iemesls meklējams kādā citā slimībā, tad visa uzmanība jāpiegriež šai pēdējai. Jāatturas no visa, kas var pavairot nervoziāti.

Homeopātija. Nervozās dispepsijas gadījumos Dr. Frenkels ieteic: Magnes. carb. 3 tr., Carcar. carb. 3, Natr. phosph, 3 (visi šie

tris līdzekļi noder arī pret skābām atraugām). Ja atraugu un grēmu dedzināšanas nav, bet ja moca slāpes: Acid. sulf. 3 un Acid. mur. 3. Ja kuņģi dedzinoša sajūta un krampji: Nux vom. 3 un Bismuth. 3. Ja lēkmēm par iemeslu bēdas: Ignatia. 3. Vēl var minēt Pulsatilla, Natr. mur. 3, Chamomilla, Bryonia 3.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic daudz kustēties svaigā gaisā, gulēt pie vaļēja loga, masāžu, ādas kopšanu. Pacientam jāēd spēcinoša barība, kuņģai nav jābūt pārāk izmeklētai; jāēd ar mēru tas, kas garšo. Jāpielieto visi tie paņēmieni, kādi ieteikti nodaļās „Hipocondrija” un „Histērija”. Plā t e n s atļauj slimniekam ēst, kas patīk, ieteic kustēties, uzjautrināties un nepiedomāt pie slimības; jāņem vērā tas, ka kuņģim pašam nekas nekait, un ka vaina meklējama nervos. K n e i p s ieteic ārstēties ar kadiķogām: pirmo dienu apēst (kožlāt) 4 ogas, nākošo dienu 5, trešo dienu 6 u. t. t. līdz 12 dienām un 15 ogām, — tad atkal tāpat pakāpeniski noiet atpakaļ uz 5 ogām.

Akūtais zarnu katarrs

(Muco-enteritis)

Akūtais zarnu katarrs ir zarnu iekaisums, kuņš var uznākt bez drudža, bet var būt arī ar to saistīts. Zarnu gļotāda sakarst, satūkst un pastiprinātā kārtā izdala gļotas. Akūto zarnu katarru var radīt diētiskas kļūdas, apsaldēšanās, sabojātu vai ieskābušu barības līdzekļu lietošana (piem., slikta gaļa, sabojātas zivis, negatavi, iepuvuši augļi, skābs alus, sabojāts piens u. t. t.), saindēšanās ar kodīgām vielām, metālu sāļi (dzīvsudrabs), ēters, alkohols, chloroforms, ilgāka stipru caurejas līdzekļu lietošana (aloe, krotana eļļa, kolokvintes u. t. t.), vai vispār stipras (pikantas) vielas, kā: pipari, sinepes, paprika u. t. t. Arī pārāk cieti ekskrementu kamoli, sveši ķermeņi, kuņģi vai nu ieēsti līdz ar barību (augļu kauliņi u. t. t.), vai kā nebūt citādi iekļuvuši zarnās (žults akmeņi), un arī ļoti rupja, cieta barība var izsaukt zarnas iekaisumu. Iekaisums var iekļūt zarnā arī no kuņģa. Katarrs reti kad pārņem visu zarnu kanālu; pa lielākai daļai saslimst tikai atsevišķas zarnu daļas, kā 12.-pirkstu, resnā vai tievā zarna.

Zarnu katarrs var uznākt kuņģā katrā vecumā un sevišķi tas bīstams vasarā pie zidaiņiem (vasaras katarrs, cholēriņa).

Svarīgākais un dažreiz pat vienīgais simptoms ir caureja. Izkārnījumi iznāk bieži, — ir plāni, ar skābu vai pūstošu smaku, dzeltenā, pie bērniem arī zaļganā krāsā. Izkārnījumiem piejauktas gļotas, dažreiz arī asinis. Zarnu sieniņu asins vadi izdod zarnā ūdeņainus atdalījumus, ar ko izskaidrojams izkārnījumu lielais ūdens saturs. Zarnas peristaltiskās kustības norisinās ļoti ātri, un izkārnījumi tāpēc uznāk bieži. Caureja mēdz būt savienota ar vēdera graizēm, vēders dažreiz uzpūsts. Līdz ar izkārnījumiem lielā mērā iznāk smirdošas gāzes. Citos gadījumos vēders ir pieplacis, it kā iegrimis uz iekšu. Vēderā dzird savādu troksni, kuņš ceļas no zarnu tārpveidīgās kustības. Slimos mēdz mocīt stipras slāpes. Ūrins

iznāk ļoti mazā mērā. Dažreiz vispārējā labsajūta netiek daudz traucēta, bet ir gadījumi, kad slimnieks jūtas ārkārtīgi slābs un vājš. Var uzņakt pat gīboņa lēkmes. Ja iekaisusi 12-pirkstu zarna, tad slimnieks saslimst ar dzelteno kaiti. Zarnas ādai satūkstot, aizslēdzas žults vada ieeja zarnā, žults nespēj tur ietikt un tiek uzņemta asinīs.

Pēc dažām (6—8) dienām caureja rimstas, un slimība vai nu izzūd, vai pāriet chroniskā formā.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Bez jau agrāk minētās kuņģa un zarnu skalošanas, mēdz lietot arī caureju radošus līdzekļus (sevišķi slimības sākumā). Nav dodami tādi stipri līdzekļi, kā fol. Sennae, Aloë u. t. t. visvairāk šīni gadījumā noder rīcinus eļļa. Daži to nedzer viņas sliktās garšas dēļ. Ļoti ērts un drošs rīcinus eļļas iedzeršanas veids ir sekošais: ar pirkstiem slimniekam jāaizspiež nāsis, jāielej eļļa mutē, jānotīra lūpas, mute, mēle u. t. t. ļoti rūpīgi no eļļas atliekām un tikai tad jāpalaiž deguns vaļā. Galvenais, kas atbaida slimnieku no eļļas dzeršanas, ir nevis eļļas garša, bet nepatīkamā apgrūtinošā smaka. Daži ieteic eļļu iedzert ar melnu, karstu kafiju, balto alu, konjaku, apelsīnu sulu un taml. Ļoti jūtīgiem slimniekiem dod eļļu, pildītu mazās želatīna kapselēs, vai klistiera veidā. Ja pēc dažām stundām izdalās lielāka smirdošā izkārnījumu masa, tad caurejas līdzekļi vairs nav jālieto. Bērniem, vai arī pieaugušiem, kuņģi sajūt riebjumu pret rīcinus eļļu, var dot kalomelu. Šo līdzekli uzskata kā rūgšanas procesa apturētāju; tādas pat spējas piemīt salicilskābam bismutam, naftalinam, benzonaftolam, resorcinam, kreozotam, ichtiolam, mentolam u. c.

Ļoti no svāra ir diētas ievērošana. Ja neiestājas liels spēka sabrukums, tad smagos gadījumos tieši ieteicams vienu dienu pilnīgi gavēt. Slimniekiem, sevišķi bērniem, jāpaliek gultā.

Ja caureja nepāriet ilgāku laiku, tad jāķeras pie tā sauktiem savelkošiem līdzekļiem, no kuņģiem, kā labākais mināms tannīns un jaunākie tannīna preparāti: tanningens, tanalbīns, tannopīns, tannoforms; par vērtīgākiem skaita abus pirmos.

Homeopātija. Homeopātiskie līdzekļi akūta zarnu katarra gadījumā noder labāk zemākās, nekā augstākās potenciēs. Ja katarrs ir apspiestas ādas darbības sekas, tad noder Aconit. 2; ja izkārnījumi putraini, sajaukti ar gļotām, skābi ož, un ja katarrs pēc dusmām: Chamomilla 2. Chamomilla ir galvenais līdzeklis pie bērniem tādos gadījumos, ja izkārnījumi skābi ož un izskatās zaļi kā špināts, kurā iejaukta sakapātu olu masa. Ja izkārnījumi zaļi un padara jēlu izejas caurumu, — ja bērns aiz sāpēm klieudz un locās: Mercur. dulc. 6. Ja caureja uzņāk naktīs, — vairāk gļotaina, nekā zaļa, — un ja pēc tās vēl pastāv kniebjošas sāpes: Pulsatilla 3. Ja sāpes stipras, žņaudzošas, krampjainas, ja izkārnījumu daudz, un tie vairāk putraini un zaļi, ar nelabu smaku: Colocynthis 3—6. Ja izkārnījumi tumši, putraini, ne udeņaini (sevišķi pie bērniem): Rheum 1—D. 3. Kuņģa apsaldēšanas gadījumos ļoti noderīgs Arsenic. alb. 5.

Tukšs kuņģis

(Veselam cilvēkam šķērsgriezumā no priekšas)

- 1) Barības vada gļotāda. 2) Kuņģa un barības vada gļotādu robeža. 3) Kuņģa vārtņieka šaurums. 4) Divpadsmit pirkstu zarnas gļotāda. 5) Vārtņieka noslēdzējs. 6) Kuņģa gļotādas krokas.

Dabas dziedniecība. Bilca priekšraksti: 19—25° C. nomierinoši vēdera uzklāji, pusstundu ilgi (vismaz tik ilgi, cik slimnieks var panest). Pie lielām sāpēm noder tvaika kompreses, silti uzklāji un pēc tam nomierinoši, arī vēdera uzklājs vai remdenas kompreses, pēc tam vibrācija. Dažreiz ieteicamas arī 27—30° C. sēdpeldes 15—20 minūtes, tāpat tvaika sēdpeldes (jāņem daudz ūdens). Pret cietu vēderu, caureju u. t. t. klietieri, — svaigs gaiss, viegla barība, vislabāk auzu, miežu virums (caurlaists), sago; nav jāēd rupja kviešu maize vai augļi, jo tie iedarbojas kā caurejas līdzekļi.

Maziem bērniem dod pilnpeldi 31—33° C., 2—3 minūtes, tad noberž tos sausus un taisa atdzīvinošus vidukļa tinumus no 22—25° C. Vidukli tinot, sākumā jāuzliek uz galvas 20—22° C. komprese, kuŗa drīz jānoņem. Ja mazi bērni novājē un negrib ēst, tad tiem var taisīt klistierus no auzu viruma (caurlaista).

Chroniskais zarnu katarrs

(Enteritis chronica)

Chroniskais zarnu katarrs pa lielākai daļai pievienojas akūtam zarnu katarram, vai tādām slimībām, kuŗu perēklis ir zarna (asins sērga, tifs u. t. t.), vai arī uznāk kopā ar citām grūtām zarnu slimībām (satūkumiem vai augoņiem), — un beidzot — chroniskais zarnu katarrs var uznākt patstāvīgi, pats par sevi. Ar šo katarru sevišķi saslimst tie, kam vārtu vēnā notiek sastrēgumi, jeb sadambējumi (sk. Aknas).

Šis slimības simptomi mēdz būt dažādi, skatoties pēc tā, kur slimība uznāk un cik grūta viņas forma.

Izkārnījumi ir šķidri, lai gan neizdalās tik bieži, kā pie akūta zarnu katarra. Mazi bērni viegli saslimst ar chronisku zarnu katarru un neatlaidīgu caureju tad, kad tos atņem no krūts; tā kā šāda slimība ļoti novājinā, tad pie bērniem tā jāuzskata par nopietnu un bīstāmu, un te katrā ziņā jāgriežas pie ārsta pēc padoma. Sevišķi bīstama šī kaite var kļūt tad, ja tai pievienojas plaušu slimības (un otrādi). Pie pieaugušiem caureja mainās ar aizcietējumu. Aizcietējums rodas tad, ja katarrs pārņēmis resno zarnu. Izkārnījumi sajaukti ar gļotām; dažreiz cietie izkārnījumu kamoli, pārvilkti ar gļotu kārtu; gļotas iznāk arī plēvju veidā. Viņu izdalīšanās savienota ar diezgan lielām sāpēm. Izkārnījumiem bieži nejauka smaka, un tiem līdz iznāk gāzes; viņos atrodam daudz nesagremotas barības atlieku. Slimnieks noliesē, top bāls, sūdzās par ēstgribas trūkumu, galvas sāpēm un reiboni. Chroniskais zarnu katarrs var vilkties gadiem ilgi un pie vismazākā niecīņa atkal uznākt no jauna.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Jāēd tāda barība, kas nekairina zarnas slimās daļas. Barībai tomēr jābūt labai, barojošai. Grūti noteikt, kādi ēdieni lietojami, kādi nē; ēdienu karte atkarīga no tā, vai slim-

nieks mocās ar aizcietējumu vai caureju. Jāizvairās no cietas, sēnalainas, nesagremošanas barības, kuŗa var uzkrāties zarnās un rūgstot kairināt zarnu gļotādu. Slimniekam jāpieturās vairāk pie gaļas, zivīm (vislabāk dažādu zelēju, hašē, putriņu u. taml. veidā), olām, jēlām vai mīksti vāritām (arī olu maisījums), piena (vislabāk 3—4 nedēļas no vietas ikdienas pa 1—2 litriem), svaiga sviesta, — bet jāizvairās no taukas gaļas. Kaitīgi (sevišķi ja ir caureja) iedarbojas cukurs un cukuroti ēdieni. Ir atļauts ēst sausīnus jeb kaltētu baltmaizi, kēksu, Grahama maizi, bet aizliegta rupja maize, smalkie cepumi (kūkas) u. t. t. Saknes var baudīt tikai caur sietu spiestā veidā (pirē), iztīrot tās no visām cietām daļām; var ēst: kartupeļu, zirņu, lēcu, pupiņu, rīsa, mannas, sago, miežu, auzu virumus (zupas), puķu kāpostus, burkānus, vāritus augļus.

No dzērieniem atļauti: sarkanvīns, melleņu vīns, labs, tīrs avota ūdens (šaubīgos gadījumos jānovāra) ar mazliet konjaka vai sarkanvīna, arī stiprāks baltais vīns, kefīrs. Caurejas gadījumos mēdz dzert ozolu ziļu kakao.

Zarnu skalošanai lieto savelkošus un dezinficējošus līdzekļus. Arī iekšķīgi mēdz lietot tannīnu un taml. preparātus, sevišķi tannalbīnu. Ja zarnu moca krampjveidīgs stāvoklis, tad uz dienas kārtības var nākt opijs.

Homeopātija. Chronisko zarnu katarru gadījumos dažreiz nav viegli izmeklēt vislabāko līdzekli; slimnieks bieži vien spiests izmēģināt vienas vai otras zāles, līdz izdodās atrast istās. Dažreiz sākumā jāprobežojas ar diētu un klistieriem, kamēr izdodas atbrīvot slimnieku no sāpīgā, ilgā vēdera aizcietējuma; pēc tam var ķerties pie homeopātiskiem līdzekļiem. Minētais attiecas sevišķi uz tādiem gadījumiem, kur iestājušās grūtas anatomiskas pārmaiņas; tās nav izārstējamas pāris dienās, — arī ne pāris nedēļās. Ne visai ieilgušus, ar caureju savienotus katarrus (ja vien tie nav kādas citas slimības pavadoņi) ārstēt nav grūti. Ja katarru pavada sāpes, ja izkārnījumi ir gļotaini, asiņaini un iznāk naktīs vai uz rīta pusi, ja pirms izejas vēderā ir sāpes un troksnis, un ap tūpļa galu spiedienu un dedzinoša sajūta: Pulsatilla 3. Ja ap nabu stipras sāpes, un ja izeja notiek naktī: Mercurius solub. 6. Ja pārmaiņus iznāk gļotaini un gabalaini izkārnījumi, ar vai bez asinīm un sāpēm: Rheum 2; šis līdzeklis noder sevišķi pie, tā sauktām, vasaras caurejām. Ja caurejas lēkmes uznāk bieži, viena pēc otras un nav sāpīgas, tur var lietot Natr. sulfur. 3 (ja lēkmes pēc kāda laika nostāj, un dienas turpm. gaitā slimniekam ir miers). Vēl var minēt: 1) Calcar. phosph. 3, un Rhus tox. 3, ja caurejas uznāk no rītiem; 2) Nux vom. 3, un Sulfur. 3, tādos pašos gadījumos, kā pie Mercur.; 3) Hepar sulfur. 3 tr., pie chroniskām caurejām pēc asinssērgas; 4) Phosphori acid. 3, pie chron. caurejām plaušu un vēža slimībās. Ja zarnu peristaltiskās kustības vājas, un ja caureja norit bez sāpēm: Phosphor. 6 (ja pavēderē tukšuma un vājuma sajūta, zarnās it kā burbuļojošs troksnis, krūtīs sažņaugtas). Ja izkārnījumi ūdeņaini, šķidri, ja pēc viņiem tūpļa zarnā dedzinoša sajūta, un ja slimnieks ļoti vārgs: Arsen. alb. 6. Ja izkārnījumos sastopamas lenšu veidīgi vai cilindriski gļotu gabali: Graphit. 3. Ļoti mazasinīgiem slimniekiem: Ferrum carbon. 2. Ja izkārnīju-

mos daudz nesagremotu barības atlieku: Phosphori acid. 3, Antimon. crud. 6, China 2, Oleander 2.

Dabas dziedniecība. Bilca priekšraksti: katru dienu vispārēja noberzēšanās 26° C. ar vēdera masāžu; naktīs vēdera uzklāji 26° C., — no rīta jāņņem (vai arī naktī, pēc 2—4 stundām, kad tie slimniekam top nepatīkami), katru dienu sēdpelde 20—30 minūtes. Pēc tam klistieri (12—16 karotes) 26—30° C., pēc caurejas mazs klistiers (4—5 karotes) 20—22° C. Viegla, nekairinoša barība, daudz kustēšanās svaigā gaisā; telpas jāvēdinā.

Iekšīgi var lietot vērmēļu tēju, sajauktu ar zalvijām, sirds-zāli (*Erythraea centaur.*), pelašķiem un jāņu zāli (*Hypericum perf.*), ik dienas trīs reizes, katru reizi pa pustasei. Ieteicams arī lietot 6—8 kadiķu ogas. Pēc 2 nedēļām jāņņem: pēc katrām 8 dienām 2 puspeldes ar ķermeņa augšējās daļas apmazgāšanu, 2 reizes nedēļā vispārēja nomazgāšanās gultā. Pēc 3 nedēļām jāņņem ik nedēļas 2 puspeldes (isas un aukstas), vai 1 puspelde un 1 vispārēja apmazgāšanās. Tā kā šādi katarri visvairāk uznāk pavasaros un rudenos, tad vislabākais aizsarga līdzeklis pret viņiem ir: kārtīga ķermeņa norūdišana pret laika pārmaiņām. Pret vieglām caurejām Kneips ieteic kaltētas mellenes (jāieņņem laiku pa laikam, jākožļā un jānorij. Ļoti ieteicams līdzeklis, daudreiz izmēģināts). Ilgstošas caurejas, kuņas bieži ir ļoti sāpīgas un savienotas ar asiņim, var izārstēt, ieņņemot maisījumu no 1/8 litra silta ūdens un 1 karotes melleņu degvīna. Šis līdzeklis der arī asinssērgai līdzīgos gadījumos, tikai vēl āriģi jālieto etiķa ūdens uzklāģi uz pavēderes. Vēļ var ieteikt pliederu ogas, kaltētas vai kompotā savāriņas.

Aklās zarnas iekaisums

(Typhlitis, Apendicitis)

Aklās zarnas un tārpveida piedēķļa (apendiksa) iekaisums ir ļoti bīstama zarnu slīmība, kuņa norisinās vēdera labā pusē. Aklā zarnā ļoti vieģli var iekļūt augģļu kauliņģi, asakas u. t. t. un grauģžot un spieģžot izsaukt iekaisumu. Iekaisumam par iemesģu var būt āri ievainojums, sitiens, grūdiens, kritiens u. t. t. Bet pa lielākģi daģai par slīmības cēģoni jāuzskata ekskrementu uzkrāšanās aklā zarnā vai tārpveida piedēķģi. Aklā zarnā nekad netrūkst visādu baktēriju, āri tģdas, kuņas izsauc iekaisumu; vajadzģgs tikai maza nieciņa, lai tas sāktu darboties. Ekskrementģ, uzkrģjoties aklā zarnā, pamazģm sacietē; šķidrģs vielas tiek uzsūktas, un no atlikumiem izveidoģas citģ mazi ekskrementu un zarnu akmeņģ. Tie var atrasties ilģu laiku zarnā, bez kģ rastos kģdi nebģt traucēģjumi. Tomēr āri laiku viņģ sģk spiest un mēģhaniski kairinģt zarnu gģģtģdu; izceģas iekaisums, kuņģ pģriet uz zarnu sienu un var pat aizskģrt tuvģkos saiģķaudus. Beidģot izceģas brģce; daģreiz tģ nesadzģst, bet iet arvien dziģģmģ, izlauģas cauri zarnu sienai un izsauc vispārēju vēdera plēves iekaisumu. Daģreiz aklā zarna saaug āri savu tuvģko apkģrtģni un, iekaisumam turpinģties, izceģas vesels pģģņģu

perēklis, kuŗš labvēlīgos gadījumos izlauzās cauri caur zarnas gļotādu un iznāk laukā kopā ar ekskrementiem, tādā kārtā novēršot vēdera plēves iekaisumu.

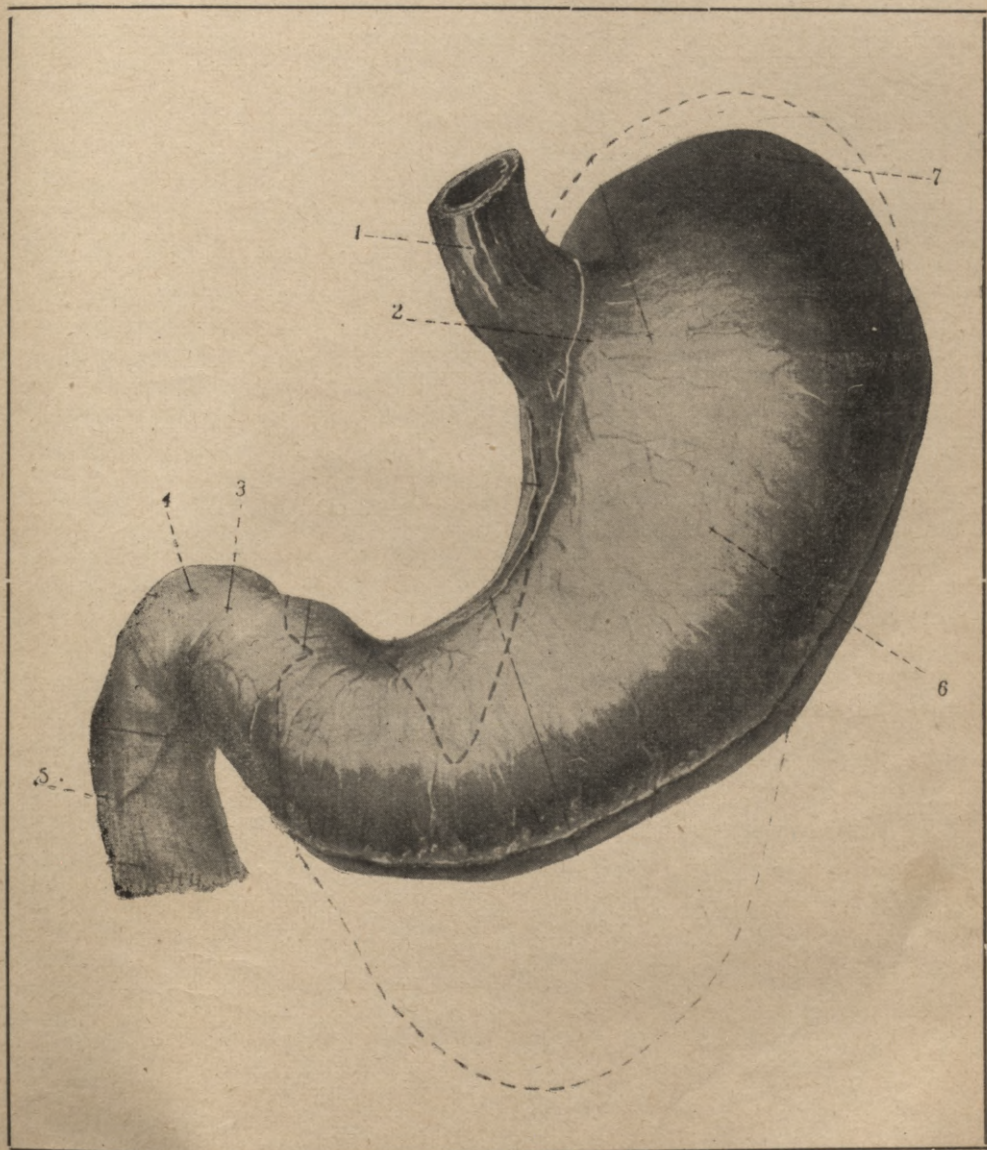
Aklās zarnas iekaisuma simptomi izpaužas diezgan agri. Retāk tos ievada ilgstošs vēdera aizcietējums, kuŗu šad un tad pārtrauc caureja. Vispirms mēdz uznākt spiedošas sāpes vēdera labā pusē; sāpes var pēkšņi vai pamazām pieaugt tā, ka vairs nav iespējams kustēties. Bieži tās top tik nepanesamas, ka slimnieks pārklājas sviedriem, guļ ar savilkto seju, tikko spēdams parunāt dažus vārdus čukstošā balsī, un lūdz neaiztikt, nespaidīt slimo vietu. Dažreiz sāpes uznāk lēkmju veidīgi un nav tik stipras; tomēr slimnieks tādos gadījumos jūtas spiests atgulties. Pēc kāda laika sāpes ierodas arī ap nabu, mugurā, gurnu rievā un gurnu augšējā daļā.

Daudzos gadījumos slimības sākumā uznāk vemšana. Kuņģis atbrīvojas no sava satura. Ja vemšana turpinās, tad tiek izvemta zaļgani-žultaina, šķidra masa; pie ieilgušiem vēdera aizcietējumiem vēmekļos parādās pat smirdoši izkārnījumi (izkārnījumu izvemšana). Vēders parasti ciets. Dažreiz uznāk neilga caureja. Vēders uzpūsts, labā puse ļoti sāpīga. Te var sataustīt ieapaļu, uz vietas stāvošu, puscietu satūkumu. Slimnieks žēlojas par ēstgribas trūkumu un sāpēm. Parasti iestājas arī drudzis, kuŗš var sasniegt 40° C. un vēl vairāk.

Ja izdodas atsvabināties no izkārnījumu masas, tad dažreiz draudošie simptomi pēc maza laiciņa pazūd, temperatūra kritas, vemšana un sāpes pārstāj, un pēc apm. 1½ nedēļas slimnieks ir vesels. Tomēr labajos sānos paliek taustāms sacietējums, un nereti iekaisums var iestāties no jauna, ja netiek piegriezta pienācīgā vēriba kārtīgai, vieglai caurejai. Iekaisums var pāriet arī uz tuvāko apkārtni, tapt arvien lielāks un beidzot izsaukt vēdera plēves iekaisumu, kuŗš parasti beidzas ar nāvi. Tomēr šādi gadījumi caurmērā ir reti. Dažreiz aklās zarnas brūce izlauž ceļu cauri gļotādai zarnas iekšpusē.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ārstam jāizpilda divi uzdevumi: 1) jācenšas novērst ekskrementu sadambēšanos un 2) jāmēģinā apturēt iekaisumu. Pirmo var panākt ar uzmanīgu, vieglu klistieru palīdzību. Sāpīgo vietu apklāj ar siltām vai mitri-siltām kompresēm. Dažos gadījumos slimnieks labāk panes ledus pūšli. Iekaisuma perēkli var iznīcināt, ieberzējot to ar pelēko smēri. Tomēr, šīs smēres, kā arī morfija iešļircinājumu lietošanas vajadzību var noteikt tikai ārsts. Katrā ziņā, slimniekam jāliekās gultā un jāiztiek 24 stundas bez ēšanas. Slāpes var dzesēt ar ledus pastillēm vai tā, kā teikts nodalā par zarnu katarriem. Nākošās dienās slimnieks dabū tikai šķidru barību: pienu, buljonu, ūdeni ar vīnu, spēka virumus (zupas), gaļas sulu, olbaltuma atšķaidījumu u. t. t. Ļoti izplatīta ir ārstēšana or opiju, kuŗu lieto diezgan lielos devienos (dozās — porcijās). Ar to panāk zarnās nomierināšanos un iekaisuma atslābumu. Sāpes un citi simptomi pamazām izzūd. Diētas ziņā var iet

Kuņģis

(Māga)

1) Barības vads. 2) Kuņģa iemute (ieeja) 3) Kuņģa vārtņieks. 4) Divpadsmit pirkstu zarnas augšdaļa. 5) Divpadsmit pirkstu zarnas lejas daļa. 6) Kuņģa galvenā daļa. 7) Kuņģa pamats. Punktētā vieta norāda kuņģa stāvokli pēc barības uzņemšanas.

lēmām, uzmanīgi uz priekšu; jārūpējas arī par kārtīgu caureju, kādam nolūkam lieto glicerīna svecītes, iešļircinājumus, eļļas klistierus u. t. t. Slimniekam vēl jāpaliek gultā — vismaz tik ilgi, kamēr vien vēl jūtamas kaut visniecīgākās sāpes. Slimnieks parasti atžirgst ļoti lēni; pastāv dispozicija uz iekaisuma atkārtošanos. Ja izcēlušies pūzņu perēkli izlauž sev ceļu uz ārpusi, tad tie jāārstē chirurgiskā ceļā, t. i. tie pie laika jāiztukšo, lai pūzņas var notecēt. Vēdera plēves iekaisums ārstējams pēc vispārējiem noteikumiem. Nekad nedrīkst izlaist no acīm vēdera plēves iekaisuma iespējamību, tādēļ pie pirmām iekaisuma pazīmēm (sāpes vēdera labā pusē vai pakrūti, slikta dūša, vemšana, ciets vēders) bez kavēšanās jāgriežas pie ārsta-chirurga, jo nokavēšanās ik gadus prasa daudz upuru, — tāpēc turējām par vajadzīgu uz to vēl sevišķi norādīt.

Homeopātija un dabas dziedniecība. Homeopātu galvenie līdzekļi: Bryonia D 3, Belladonna D 3 un Mercur. solub D 3, ieņemami katru pusstundu vai stundu. Ja sāpes ļoti stipras, tad Belladonna vietā jādod Atropin. sulf. 2 un Lachesis 6; ja sāpes kniebjošas, tad ieteicams Apis. 3. un Colocynthis 3. Ļoti labi iedarbojas Bryonia eļļas vai Bryonia tinct. (1 tējkarote uz 1 glāzi karsta ūdens) kompreses.

Ieteicamas sasildošas vai tvaika kompreses (vai arī labi karstā ūdenī mērkta) uz vēdera. Ledus pielietošana var ļaunā atsaukties uz slimības gaitu, jo traucē dabisko iekaisuma norisi. Tikai paaugstinātas temperatūras gadījumos var uz īsu laiciņu pielietot aukstas kompreses uz vēdera, reizā ar mitriem, siltiem kāju ietīnumiem (25° C, 2 stundas) un maziem aizzurētiem klistieriem (22° C).

Zarnu brūces (čūlas)

(Enteritis polyposa)

Zarnu brūces ļoti bieži pievienojas citām slimībām, visvairāk dažādām zarnu kaitēm, piem., saaugumiem, audzējiem u. t. t. Arī izkārnījumu sadambējums, zarnu saspiešana, sveši ķermeņi, no kuņģa zarnās iekļuvušās kodīgās indes — viss var novest pie zarnu brūces izcelšanās. No slimībām, kuņģa savienotas ar zarnu brūcēm, jāmin dažas akūtas infekciju slimības: tifs, asinssērga, liesas karsonis (liesas „brands”) u. c.

12-pirkstu zarnā var izcelties brūce, kuņģa pavisam līdzīga apaļai kuņģa brūcei. Viņa tomēr ir retāka parādība, nekā kuņģa brūce. Šī brūce mēdz rasties augšējā, horicontālā 12-pirkstu zarnas daļā. Slimība ļoti bieži norisinās bez sevišķiem traucējumiem, bet var arī uzņakt pēkšņa asiņošana, asins vemšana, asiņainu izkārnījumu atdalīšanās, vai arī zarnas plīsums (ja brūce izlauž sev ceļu cauri zarnai). Citos gadījumos simptomi un slimības norise var būt tādi paši, kā pie apaļās kuņģa brūces.

Tuberkulozās zarnu brūces mēdz būt pa lielākai daļai vispārējās tuberkulozes pavadones. Sevišķi bieži tās attīstas pie hroniskās plaušu tbc, zarnai inficējoties no norītām krēpām. Tuberkulozās zarnu brūces visbiežāk izceļas tievās zarnas apakšējā un res-

nās zarnas augšējā daļā. Tādas brūces pierāda, ka plaušu tbc pieņēmusi paātrinātu, ļaundabīgu virzienu. Dažreiz šīs brūces neliek sevi neko daudz manīt, bet citos gadījumos iestājas sāpes, — sevišķi aklās zarnas apkārtnē. Izkārnījumos redzamas pūzņas un asinis; paši izkārnījumi šķidri, daudzreiz kā pie caurejas. Šādas brūces var uznākt arī patstāvīgi. Ja slimnieks sūdzas par ilgstošu caureju, drudzi (vakaros), spēku sabrukumu un limfas dziedzeru satūkumu vēdera dobumā, tad pastāv aizdomas, ka zarnās ir tuberkulozas brūces. Tāpēc ieteicams likt sevi izmeklēties no ārsta.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Zarnu brūces ārstēšana stāv sakarā ar vispārējo slimību. Divpadsmitpirkstu zarnas apaļā brūce jāārstē tāpat, kā kuņģa brūce. Lai izsargātos no tuberkulozām brūcēm, jā rūpējas par to, lai tiktu dzerts tikai svaigs piens no veselīem lopiem. Slimniekam jāpiekodina vienmēr izspļaut, bet nenorit no elpas orgāniem atdalījušās, tuberkulozās gļotas (izkāsētās krēpas). Bet ja tas tomēr kādreiz neviļus notiktu, tad (ja nav vēl nekas ēsts) ieteicams apēt gabaliņu maizes, lai kuņģis izdalītu savu sulu, kuŗa spēj krēpas padarīt nekaitīgas. Attiecībā uz diētu jāievēro divi punkti. Ja var cerēt uz slimības izveseļošanu, tad jācenšas pēc iespējas saudzēt zarnas (sk. zarnu katarrs). No otras puses, jāgādā arī par to, lai ķermenis tiktu labi barots (sk. plaušu dilonis). No ārstniecības līdzekļiem ieteicami: tannigens, tannalbīns un tannofoms.

Homeopātija. Ja brūces stipri lielas, tad ieteicams lietot Acid. nitr. 3 vai Argent. nitr. 3. Ja slimība izpaužas stipri akūtā formā, tad jāņem Mercur. corros, 3—6, Katarriālu brūču gadījumos Dr. Jūzs ieteic Kali bichr. un Uran. nitr. Vispār labu iespaidu atstāj Calcarea carb. 3 un Phosphorus 5. Vēl ieteic: China 2—3., Calcarea phosphor. 3., Sulfur 3., Baryta carb., Jodum u. c.

Cieta izeja, vēdera aizcietējums (Constipatio)

Normālos apstākļos katra cilvēka zarnas iztīriesies vismaz reizi 24 stundu laikā. Ja nu šāda iztīrīšanās notiek pa divām dienām reiz bez kādām grūtībām, tad arī vēl nav nekāda iemesla sūdzēties par organismam vispārīgi kaitīgiem aizcietējumiem. Par aizcietējumu var runāt tikai tad, ja izkārnījumu masa iznāk vēl retāk, pie tam nepietiekošā daudzumā, un ja tā ir cieta. Izkārnījumi tad iznāk melni, kā sadedzinātu, dažreiz arī uzkrītoši pelēku, ar gļotām pārklātu kamolu vai drupatu veidā.

Parastais aizcietējums, cietais vēders var rasties no dažādām pārmaiņām, kuŗas notiek pašās zarnās (sašaurinājumi, saaugumi, zarnu samesšanās cilpās); aizcietējumiem par iemeslu var arī būt zarnu muskulatūras traucējumi, zarnu sienas atslābumi vai krampji, nervu sistēmas traucējumi (histērija) u. tml.

Pie sievietēm, kuŗas daudz dzemdējuŗas, vēdera aizcietējumiem par iemeslu var būt vēdera muskuļu atslābums. Pārlicīga sēdēŗana pieradina ķermeni vēl vairāk uz šādiem aizcietējumiem.

Ārstēŗanas veidi:

Allopatija. Vienkārŗa aizcietējuma gadījumos pietiek ar rīcīnus eļļu (1—2 ēdamkarotes), mannas sīrupu, klistieri ar siltu ūdeni (daŗreiz ar druscīņ vāramāŗs sāls, neitrālu ziepju vai provansa eļļas piemaisījumu), glicerīna iesprīcējumu, lakrica pulveri (pieauguŗiem 1—2 tējkarotes), rūkto sāli (1 tējkar.) u. t. t.

Sagatavo arī sekoŗu maisījumu: uz 1 tasi ūdens ņem 1—2 ēdamkarotes sv. Žermeņa tējas, 1 ēdamkar. ievu mizu tējas un 1 ēdamkaroti fol. Sennae. Bet svarīgākais tomēr ir galvenāŗs slimības cēloņa novēŗŗana. Ļoti no svara pieradināt (resp. pierad. no jauna) zarnu pie kārtīgas darbības un mēģināt iekārtot izejas brīdi katru dienu vienā un tai pašā stundā.

Jāpieturas pie attīcīgas barības — tādas, kuŗa nevar izsaukt aizcietējumus. Jaunākā laikā ļoti ieteic masāŗu, kuŗu var izdarīt slimnieks pats. Flaneli ieŗuj metala (dzelzs) bumbu. No rīta, pēc urīna nolaiŗšanas, jāatguļas gultā, jāsavēlķ ceļgali uz augŗu tā, lai vēdera muskuļi būtu pilnīgi vaļīgi — slābani; nu ņem flaneli ieŗūto bumbu un ar to masē vēderu no labāŗs puses uz kreiso, apkārt ap nabu. Daŗreiz šī procedūra jāatkārto arī vakaros pirms gulētieŗšanas. Parasti pēc šādas masāŗas iznāk gāzes, daŗreiz arī izkārnījumi. Masāŗa jāizved rēgulāri un pamatīgi. Jaunākos laikos izgdroti šim nolūkam piemēroti visādi masāŗas instrumenti.

Parasti resno zarnu var iztīrīt ar kāda nebūt ŗķidruma ieŗākŗšanu. Iztīrīŗanāŗs būs jo pamatīgāka, jo vairāk ņemsim ŗķidruma un jo ilgāki ļausīŗ tam zarnāŗs iedarboties (vislabāk, ja ŗķidrumam būs istabas temperatūra). Ļoti ieteicams pielietot katru dienu noteiktā stundā, un pie tam ļoti lēnām, mazu klistieri, kuŗam istabas temperatūra; zarna 4—6 nedēļu laikā pieradina pie kārtīgas izejas bez visiem caurejas līdzekļiem.

Caurejas līdzekļu lietoŗanu jaunākos laikos cenŗas pēc iespējas ierobeŗot. Vispār viņu bieŗāka lietoŗana pielaiŗama tikai tad, kad citi līdzekļi vai nu nelidz, vai nav pieejami.

Vienreizīgai caurejai ņem rīcīņus eļļu (1 ēdamkaroti kafijā) vai Folium Sennae, Aloji vai kalomelu. Ikdiensīķai lietoŗanai (bet ne ilgāk kā 4 nedēļas) ieteicami: krūŗu pulveris, kaskaras preparāti, rabarbers ar rūkto sāli, Kārlsbādes sāls, rūktais ūdens u. t. t.

Homeopatija. Ja ciets vēders pieturas dienām ilgi, un slimnieka āda ļoti sausa: Graphit. 3—6. Ja slimniekam nav ēstgribas, kuņģī smaguma sajūta: Natr. mur. 3, seviŗķi ja aizcietējums parādas pie jauniem, — (pusaudŗiem), ja slimniekam netīra seja (izsitumi, melni punkti u. c.), un ja tas dienā viegli svīst. Kafijas dzēŗāŗjiem un istabāŗ sēdētāŗjiem, kuŗi sūdzas par spiedienu, saspīlētu sajūtu un dūrēŗjiem vēderā, pastāvīgu aizcietējumu un grūtsirdību, galvenais līdzeklis ir Nux vom. 3. Ja vēders ļoti uzpūsts, gāzes nenoiet (un ja arī noiet, tad tomēr nedod nekāda atvieglojuma), — noder: Lycopodium 3 tr. Ja pacients naktīs svīst, — kas seviŗķi

notiek pie sievietēm — pēc grūtām dzemdībām, — var lietot Kali carb. 3. Lai ātri novērstu tādu aizcietējumu, kuŗš ilgst jau pāris dienu, noder: Bryonia 3, Nux vom. 3., Opium 3 vai Cannabis 3, Lachesis 6, Mercur. 6, Platina 6, Pulsatilla 3, Magnesia carb. 3. Degvīna lietotājiem noder: Nux vom. 3., Sulfur 3, Opium 3, Lachesis 6 vai Calcarea 6.

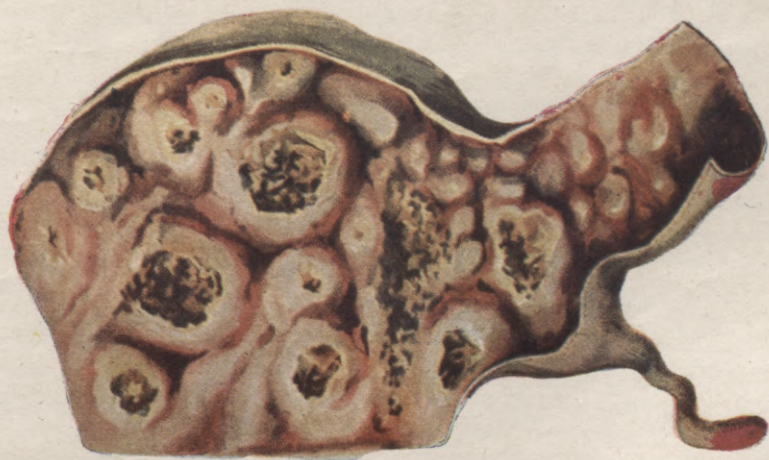
Dabas dziedniecība. Pēc zarnas iztīrīšanās Bilcs ieteic mazu klistieru 20° C, bet ja ir haimorroīdi, tad klistiera temperatūra nedrīkst būt zemāka par 27° C. Klistiera saturs jāmēģina aizturēt pēc iespējas ilgi, kas pirmās dienās diezīn vai izdosies; vēlāk zarna pierod un kāri uzsūc iešļakto ūdeni. Jāpielieto arī vēdera kompreses (grūtākos gadījumos arī naktis); tad slimniekam jāpaliek gultā; ja tas nav iespējams, tad kompreses vietā jānēsā ap vēderu aptīta vilnas saite. Augšminētie klistieri nedrīkst pārsniegt 1 vīna glāzi. Dodot klistierus maziem bērniem, pēdējos noliek uz labā sāna, jo tad zarna guļ svabadāk un netiek saspiesta, tā tad ūdenim vieglāk ietikt zarnā. Tā kā bērni mēģina ūdeni atkal izspiest, tad pēc klistiera izejas caurums jāaizspiež dažas minūtes. — Barībai jābūt vieglai, jāēd labi daudz rupjas kviešu maizes (skrotētās) un augļu; ieteicams arī rupju kviešu virums, ķēnes piens, augļu virumi, kompoti, plūmes u. c. Jādzer labi daudz ūdens, jāņem klistieri, jākopj āda (piem. jānoberžas ar ūdeni 22° C, vai jāņem pelde 30° C.). Lauņākos gadījumos ik dienas jāņem 27° C. sēdpele, savienota ar vēdera masāžu, — 15 minūtes. Vēl stiprāku iespaidu atstāj 19—15° C. sēdpele, 5—8 minūtes. Ķermeņa vingrinājumi, kustēšanās, pastaiģāšanās, darbs brīvā gaisā. Tvaikpele gultā. Katru rītu pēc pamošanās jāmasē vēders, pēc tam jāvingro. — Kneips ieteic ilgāku laiku no vietas lietot ik 1/2—1 stundas pa ēdamkarotei auksta ūdens, 3 reizes nedēļā aukstas vidukļa vai puspeldes, 3 reizes nedēļā vispārēju apmazģāšanos, pārmaiņus ar gurnu vai ceļu lējumu, šad un tad arī augšējo un muguras lējumu. Vēdera uzklāji naktis. Dažādas tējas rītos un vakaros (pliederu u. tml.).

Caureja (Diarrhoea)

Ja izkārnījumi katru dienu noiet pāris reizes un ir putrai līdzīgi, tad tas vēl nenozīmē caureju. Par caureju var runāt tikai tad, ja zarna iztīras daudz biežāki, un izkārnījumi ļoti plāni — ūdeņaini. Caureja bieži iestājas pēc dažiem gremošanas traucējumiem un diētas kļūdām. Tādā gadījumā caureja jāuzskata par vieglu zarnu katarru (sk. to). Var uznākt arī tā sauktā *nervozā caureja*. Daudziem uznāk vajadzība — un pat caureja — tūlīt pēc ēšanas, pēc zināmu ēdienu baudģšanas, pēc psihiski traucējumiem, bailēm, uzbudinājumiem, — kāda ceļojuma sākumā u. t. t.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Caurejas gadījumā vispirms jāizpēta galvenais cēlonis un, par visām lietām jāzin, vai caureja nav zarnu katarras (sk. to) pazģme. Dažreiz lielu lomu spēlē dažu indģgo vielu iedar-

Augšā: Zarnas brūces (tuberkulozas), nevienādas formas, dažāda lieluma, ar vaļņu veidīgām, sasarkušām malām, kuņās, kā arī čūlas dibenā, iemetušies iedzelteni tuberkulozi mezgliņi. Vidū: Asinssērga. Resnās zarnas daļa. Gļotāda satūkusi un iekaisusi sārta. Dažās vietās nekroze, čūlaini defekti un asins izplūdumi. Apakšā: Vēdera tifs. Sikas zarnas apakšdaļa divas nedēļas pēc slimības. Sarkanā, uztūkusi gļotādā redzams liels skaits čūlu.

bība (piem., ja pārāk nododas smēķēšanai). Ja vaina uzkrājama vēdera vai citu organu apsaldēšanai, tad ieteicams nest piemērotu vēdera saiti. Protams, nedrīkst sevi izlutināt ar pārāk siltu apģērbu; gluži otrādi: jācenšas sevi norūdit, protams, uzmanīgi, lai nenodarītu sev pāri. Dažreiz caurejas iemesls ir neirastēnija un histērija (sk. to); tās novēršot, izzudis arī tieksme uz caureju.

Zināma uzmanība jāpiegriež barībai. Protams, te diētai nav tik liela nozīme, kā pie zarnu katarra. Galvenais: slimniekam jānovēro, kādus ēdienus tas panes un kādus nē. Dažreiz visgrūtāki sagremojamie ēdieni neizsauc nekādus traucējumus, turpretim vieglos kuņģis nepanes. Te nu katram jārikojas saskaņā ar ķermeņa īpatnībām un slimības untumiem.

No ārstniecības līdzekļiem pirmā vietā stādams opijs, kuŗu drīkst lietot tikai pēc ārsta priekšrakstiem; citādi ilgāka opija lietošana var slimnieku pieradināt pie šīs indes un iztaisīt no viņa opija vergu.

Caurejas gadījumā vispirms jāpiekodina slimniekam pieturēties pie stingras diētas: rīsa viruma un putras, mellenēm, ķiseļa, kaltētas baltmaizes (sausīņiem), tējas, kafijas. Pēc uzlabošanās atļaujas pakāpeniski pāriet uz citām putrām, maizi, balto gaļu u. t. t. No ārstniecības līdzekļiem var minēt bismutu, tanalbīnu, belladonu u. c.

Homeopātija. Ja caureja uznāk vasarā, karstā laikā, ar lielākām vai mazākām sāpēm, tad ļoti noder China D 2 (ieņemt 1—2 pilienus pēc katras caurejas). Ja sāpes nav tik lielas, bet caurejas lēkme sākas ar vemšanu: Veratrum 3. Ja izkārnījumu ļoti daudz, un tie iznāk pēkšņi (tiek izšļakti), tad vēl labāks par jau minētiem līdzekļiem būs Croton 3. Ja caureja pieņem tā sauktās „vietējās kolēras“ veidu (cholera nostras), tad specifisks līdzeklis ir Iris versicolor D 2, pa 1 pilienam katru stundu. Ja caureju izsauc temperatūras maiņa, tad lietojams Dulcamara 3. Ja turpretim caurejas iemesls ir nepiemērota barība, tad pēc tauku ēdienu baudīšanas jāņem Pulsatilla 3, pēc alkohola — Nux vom. 3. Ja caureja savienota ar vieglu iekaisumu, tad dažreiz pietiek ar Aconitum 3., kuŗu, ja vajadzīgs, var dot arī pārmaiņus ar Bryonia 3 (kad caureja iestājas sausā laikā) vai Dulcamara 3 (ja laiks mitrs).

Mājas līdzekļi. Sarkanvīns, ar kanēli vai muskāta ziediem un cukuru sakarsēts, vakarā iedzerts, pa lielākai daļai ļoti labi iedarbojas uz caureju. Jēra gaļas virums arī mēdz caureju apturēt. Francijā dzer rīsu novārijumu. — Ieteicams norūdit ķermeni pret apsaldēšanos, nēsāt vilnas zeķes, apmazgāties aukstā ūdenī. Mēdz dzert kaļķūdeni ar pienu. Ieteic arī raķarbera tinktūru: rītos un vakaros 1/2 tējkaroti ar drusku sarkanvīna. Rītos, kafijas vietā, jāēd auzu putra: 1 ēdamkaroti putraimu uzvāra ūdenī, izkāš cauri, pielej 1 ēdamkaroti sarkanvīna un izdzer pusi no viruma; otru pusi dzer pēc 1—2 stundām, no jauna sasildītu. Arī vāritas vai ietaisītas mellenes (vai melleņu degvīns) pazīstamas tautā kā ļoti vērtīgs līdzeklis caurejas gadījumos.

Gāzes zarnās, uzpūsts vēders

Kopā ar barību mēs uzņemam arī gaisu, kuņš rada gāzes; no gāzēm pa daļai attīstas ogļskābe. Bet sevišķi gāzēm par iemeslu ir zarnā notiekošā barības rūgšana. Normālos apstākļos gāzes izdalās caur kuņģi (atragu veidā) vai caur tūpļa zarnu. Viena daļa tiek uzņemta asinīs un izraidīta ārā caur plaušām.

Gāzes uzkrājas zarnā, ja norij daudz gaisa, dzer ogļskābi saturošus dzērienus vai bauda tādu barību, kuņa attīsta rūgšanu un pūšanu, citiem vārdiem: uzpūš vēderu. Pie viņas jāpieskaita: pākšu augi, kāposti, limonāde (dzira), nenorūdzis alus u. t. t. Gāzes top sevišķi mocošas, ja viņu noiešanu aizkavē zarnu samešanās cilpā, zarnu sienas atslābums (vēdera plēves iekaisuma gadījumā), grūtas infekcijas slimības, mazasinība, mugurkaula vai nervu slimības u. t. t. Gāzēm uzkrājoties, zarna stipri izplešas, un līdz ar to tiek uzpūsts uz augšu arī vēders. Diafragma dažreiz tiek stipri pacelta, plaušas saspiestas, un var iestāties pat elpas trūkums, gībonis, sirds vājums u. t. t.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Dot padomu, kā izvairīties no gāzes uzkrāšanās, ir ļoti sarežģīta, pat neiespējama lieta. Turpretim tie cilvēki, pie kuriem tas bieži notiek, jau diezgan labi būs izpētījuši arī tos apstākļus, pie kādiem visvairāk iestājas šāda gāzu uzkrāšanās, un zina, kā sargāties. Jāizvairās no uzpūtošiem ēdieniem un dzērieniem (kā augšā minēts), bez tam jāierobežo augļu, kartupeļu, rupjas maize, cukura, sviestainu cepumu, kūku, treknu mērču u. c. lietošana.

Lai iespaidotu zarnā rūgšanu, labākais līdzeklis ir viegli iešļircinājumi (iešļākšana, klistieri), kuņģiem var piejaukt arī desinficējošas vielas (kuņas var noteikt tikai ārsts). Jārūpējas par kārtīgu izeju, un te nu caurejas līdzekļi ir tieši nepieciešami. Ieteicama arī masāža un elektrība. Grūtos gadījumos, kad nekā nav iespējams iestājušās ciešanas un briesmas novērst (kad gāzes uzkrājušās zarnu augšējā daļā), jāņem palīgā pēdējais līdzeklis — punktācija.

No ārstniecības līdzekļiem var aizrādīt uz pēdējā laikā plaši izplātīto ogļu preparātu — „carbo” Merk. Tiek lietots arī vēl magnēzijs, tīrītais sēdā un belladonna.

Homeopātija. Galvenie līdzekļi ir: Carbo veget. 6, Nux vom. 3., Lycopodium 6, Ignatia 3, Chamomilla 3. un Sulfur 6.

Mājas līdzekļi. Ieteicama piparmētru (jādzer auksta) fencheļu, anīsa un ķimeņu tēja. Arī kremortartars ir labs līdzeklis pret uzpūstu vēderu, — aizdzen gāzes un veicina caureju.

Zarnu graizes

(Entaralgio)

Zarnu graizes ceļas no zarnu nervu uzbudinošā stāvokļa un zarnu sienu krampjveidīgas savilkšanās. Viņu izsauc vai nu pārēšanās, vai nesagremojama, nepiemērota barība: negatavi augļi, sliktis, skābs alus, pārāk auksti ēdieni un dzērieni (saldējums, auksts alus), stipra gāzu uzkrāšanās, parazīti, saaukstēšanās vai saindēšanās (piem., ar svinu vai šī metala putekļiem). Sāpes uznāk lēkmēm un ir ārkārtīgi stipras, gan savelkošas, gan žņaudzošas, gan kniebjošas vai griezīgas, — un pa lielākai daļai iestājas vēdera vidējā- un apakšdaļā. Vēderu spiežot, sāpes pa daļai rimst.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Lai izpētītu zarnu graizes iemeslu, vislabāk iztukšot zarnas, izskalojot tās ar $\frac{1}{2}$ —1 (un vairāk) litru ūdens. Der arī viegli caurejas līdzekļi, kā ricinus eļļa un kalomels. Ja graižu iemesls ir parazīti, tad jāņem arī kāds līdzeklis pret tiem. Pret stipru gāzu uzkrāšanos pielietojama masāža. Ja nodarīta diētas kļūda, tad jānorēgulē ēšana. Saaukstēšanās gadījumā jāpielieto kumelišu vai piparmētru tēja, groks, karstas kompreses (silti akmeņi, termofors u. t. t.). Zem apstākļiem, noder arī maza sviedrēšanās. Pret sāpēm mums ir drošs līdzeklis — opijs, pulvēra, šķidrā, zarnas svecišu vai morfija iešļircinājumu veidā. Dažreiz to sajauc ar belladonnas tinktūru. Protams, ar sāpju apklusināšanu vien vēl nav līdzēts, — jānovērš slimības īstais cēlonis.

Homeopātija. Ja zarnu krampjiem par iemeslu ir parazīti (lenteņi), tad ieteicams pieturēties pie Cina 1. Pēc nepiemērotas barības baudīšanas: Nux vom. 3. Pret gāzēm: Belladonna 3 un Chamomilla 3. Pēc apsaldēšanās: Colocynthis 3 (pirms tam pāris devienu Aconitum 3). Pēkšņas pārmaiņas diētā: Nux vom. 3. Reimatiski zarnu krampji: Veratrum alb. 3. Vēdera nervu neiroze: Plumbum 6. Saindēšanās ar svinu: Opium 3.

Dabas dziedniecība. Pret sāpēm **B i l c s** ieteic karstus lakatus, siltas pudeles, vai karstu akmeni, ietītu vilnas drēbē; siltu sēdpeldi (kājas silti jāietin). Kad sāpes normst, jādod viens remdeni - silts (30° — 33° C) iztīrošs klistiers un jādzer dažas tases kumelišu tējas vai pienā vārīta fencheļa pulvera. **P l ā t e n s** ieteic ik 5 minūtes mainīt tvaika kompreses uz pavēderes, vai ņemt siltas sēdpeldes 35° C. (Peldes temperatūru vēlāk paaugstina uz 41° C., pielejot karstu ūdeni; peldē paliek 10—15 minūtes). Ieteicams masēt vēderu un kuņģi. Pēc krampju lēkmes noder 22 — 25° C. iztīrošs klistiers un vēdera ietinums 25 — 27° C.

Mājas līdzekļi. Pret cietu vēderu lieto 15—30 gr. rūgtās sāls vai 1 linu eļļas klistieru. Var dzert pāris tases kumelišu vai piparmētru tējas ar dažiem (10—15) pilieniem opija tinktūras. Ieteicama 1 karote citrona sulas ar kumelišu tēju vai mandeļu eļļu; pēc tam jādzer sūkalas vai svaigs ūdens. Uzpūsts vēders jāberž ar siltiem lakatiem; jādzer piparmētru vai pelašķu tēja.

Zarnu sašaurināšanās, zarnu samešanās, zarnu aizdambējums

(Enteronastamosts. Ileus)

Šī slimība ir patiesībā tikai slimīga parādība, kuŗu izsauc zarnā sastrēguši, gandrīz pārakmeņojušies izkārnījumu kamoli, vai arī zarnu vai apkārtējo organu satūkums.

Pirmā zarnu sašaurināšanās pazīme ir traucētās zarnas iztīrīšanās jeb izeja. Zarnu saturs vairs nevar kārtīgi virzīties pa zarnu tālāk, viņam jāapstājas pie šķēršļa. Ja zarnu saturs šķidr, tad viņš, neskatoties uz sašaurinājumu, arvien vēl spēj tikt šķērslim garām, sevišķi, ja sašaurinājums ir tievā zarnā. Bet parasti izeja mēdz būt traucēta, vai arī sacietējums uznāk pārmaiņus ar caureju. Caureja notiek tādēļ, ka sabiezējušās izkārnījumu masas kairina zarnu gļotādu. Svarīgākais simptoms ir sāpes un krampjveidīga zarnas savilkšanās, sauktās graižu lēkmes. Zarna cenšas strādāt pastiprinātā kārtā, lai pārvarētu šķērslī. Zarnas siena top biezāka. Caur vēdera sienu nereti var pat redzēt stipras, tārpveida zarnas kustības, kuŗas dažreiz uznāk bez kāda ārēja iemesla, bet citos gadījumos pēc ēšanas. Ja tiek doti caurejas līdzekļi, uznāk sāpju lēkmes, kuŗas parasti ir īsas, — no dažām sekundēm līdz minūtei. Bet viņas nāk ļoti ātri viena pēc otras un dažreiz ir spējas, stipras, tā kā slimniekam skaņi jāklie dz un jālocas kā tārpam. Augšpus šķēršļa (aizdambējuma) zarna mēdz būt ļoti izplesta, jo tur, pateicoties ārkārtīgai zarnu satura pūšanai, uzkrājas gāzes. Ja vēderu pakrata, tad zarnās dzirdama it kā ūdens šļakstēšana.

Dažreiz līdz ar sāpēm iestājas arī vemšana; visbiežāk tā uznāk pēc caurejas līdzekļu ieņemšanas un stāv tiešā sakarā ar zarnu augšējās daļas pārpildīšanu. Dažreiz tiek izventas izkārnījumiem līdzīgas, sapuvušas barības masas.

Zarnu aizdambējuma simptomi ir tik smagi, ka arī neārstam skaidri redzams slimnieka grūtais stāvoklis. Slimnieka vispārējā sajūta ārkārtīgi pasliktinas, un kam šādu slimnieku gadās kādreiz redzēt, tam visa skumjā aina neizdzēsami iespiežas atmiņā. Šāds bēdīgs stāvoklis ieguvīš nosaukumu „miserere“.

Dažos gadījumos jau ilgāku laiku pirms lēkmes uznāk gremošanas traucējumi. Citreiz spēcīgas vēdera sāpes. Drīz tās iet pa visu vēdera dobumu, drīz apstājas vienā vietā un no turienes atkal izplatās tālāk. Sāpēm pievienojas savāda žņaudzoša sajūta. Slimnieks mēģina iet „sevis pēc“, jo uznāk stipra vajadzība; tomēr zarnas iztīrīšanās nenotiek. (Ja šīnī saslimšanas stadijā ieņem caurejas līdzekli, tad dažreiz grūtums pāriet). Uznāk atraugas, pat vemšana. Vispirms slimnieks izvemj kuņģa saturu, — pat tad, ja labu laiku nemaz nav ēsts. Vēders uzpūšas, un tur rodas liels troksnis. Slimnieks jūt, ka zarnas cenšas pārvarēt šķērslī. Drīz vien līdz ar atraugām sāk iznākt smirdošas gāzes, kuņģam drīz piebiedrojas zaļganās, žultainās, pūstošās masas izvemšana; masa top arvien nejaukāka un beidzot izskatās izkārnījumiem līdzīga. Pa to laiku vispārējais stāvoklis ļoti pasliktinājies. Uzpūstais vēders kavē elpošanu un asins riņķošanu. Pulss top mazs,

Resnās zarnas šķērsriezums

(Apskatot no priekšpuses)

- 1) Resnās zarnas uzeja. 2 un 3) Tievās zarnas iemute (virslūpa, apakšlūpa). 4) Resnās zarnas robežsaite.
 5) Aklā zarna (resnās zarnas apakšgalā). 6) Aklās zarnas tārpeida piedēkļa ieeja. 7) Tārpeida piedēklis.
 8) Tievās zarnas iekšpuse.

ātrs, tikko jūtams. Locekļi metas vēsi un zili. Deguns top spics, ausis un lūpas zilganas, izplūst daudz sviedru. Seja izkriet, vaibsti top bailu pilni, sāpju savilkti, acis iegrimstas dobumos. Āda top slāba, ūrins vairs neatdalās. Slāpes top nepanesami lielas. Mēle sausa, netīra, balss vārga, bez skaņas. Nereti iestājas it kā maza uzlabošanās, ataut cerība uz izveseļošanos, bet slimības aina drīz mainās, un ja drīz neiestājas pēdējais elpas vilciens, tad parādās vēdera plēves iekaisuma simptomi, drudzis, karsta āda, uzpūsts vēders u. c. Spēki arvien vairāk zūd, līdz vispārējs sabrukums izbeidz slimnieka mokas.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ja pie zarnu sašaurināšanās vainīgs izkārnījumu sadambējums, tad attiecīgi līdzekļi var atvieglot slimnieka stāvokli pat tad, kad simptomi jau stipri draudoši. Tomēr — nekādā gadījumā nedrīkst ķerties pie caurejas līdzekļiem, pirms nav izpētīts, ap ko lieta grozas. Pie zarnu sašaurināšanās vai samešanās tie var vairāk kaitēt, nekā labu darīt. Šādiem gadījumiem piemērotāki līdzekļi ir: opijs, morfijs, atrofins; tie apklusina zarnu pārmērīgo darbību, resp. cīņu ar iestājušos kavēkli, samazina saspilējuma sajūtu, veicina asins riņķošanu un novērš sāpes. Bieži vien pēc šo līdzekļu lietošanas zarna drīz iztīras, kamēr visstiprākie caurejas līdzekļi nespēja neko izdarīt. Katrā ziņā, minētos līdzekļus nedrīkst lietot bez ārsta uzraudzības; vispār, šādos kritiskos brīžos jāgriežas pie ārsta pēc iespējas ātri.

Lai panāktu zarnas iztīrišanos, jālieto dažas reizes dienā lielāki klistieri (1—2 litri remdena vai auksta ūdens ar vārāmās sāls, glicerīna un taml. piemaisījumu), siltas eļļas klistieri (400—500 gr.) u. t. t. Jo ilgāk slimnieks varēs aizturēt zarnā iešļākto šķidrumu, jo labāk. Izkārnījumi izmirkst, un tiek ierosināta zarnas kustība. Var gadīties, ka iešļāktais šķidrums vispār vairs neiznāk; zarna to uzsūc un tā vēl pavairo saspilēto sajūtu. Tādās reizēs ieteicams zarnā iepūst gaisu (tā sauktie „gaisa klistieri“).

Kamēr zarna vēl nav iztīrijusies, jāatturas no barības. Šinī ziņā tiek grēkots visvairāk. Slimnieka piederīgi parasti domā, ka slimnieku vajaga „spēcināt“ un piedāvā tam visu, ko vien var iedomāties. Tiek ņemti palīgā visāda „spēka līdzekļi“, alkoholu neizslēdzot, — un rezultātā slimnieka stāvoklis kļūst arvien grūtāks. Dažreiz gan vemšana neatļauj neko ēst. Ja tomēr slimniekam barība būtu nepieciešama, tad tā jādod klistieru veidā. Šādi klistieri, kā arī vārāmās sāls kausējuma iešļākšana tūpla zarnā apgādā ķermeni ar vajadzīgo ūdens daudzumu. Ja slimniekam nelaba dūša, tieksme uz vemšanu un stipras slāpes, tad jādod ledus pastilles vai konjaks ar ledus ūdeni. Slāpes dzesē arī mutes skalošana ar dzestru ūdeni. Ja nu beidzot izdodas panākt zarnas iztīrišanos, tad līdz ar izkārnījumu iznākšanu slimnieka stāvoklis uzlabojas. Slimnieks priecājas un domā, ka nu visas grūtības pārvarētas, bet aizmirst vienu: nelaiimes īstais cēlonis nebūt vēl nav novērsts, un ka lēkme var atkal atkārtoties. Tapēc tādos gadījumos jāķeras pie enerģiskākiem līdzekļiem. Ja pastāv zarnas sašaurinājums, tad bez operācijas nebūs iespējams iztikt. Zarnu samešanās gadījumos ope-

rācija var būt vienīgā dzīvības glābēja. Ir reti gadījumi, kuŗos sametusies zarna ātkal pati no sevis atiet normālā stāvoklī, bet uz tādiem nav daudz ko cerēt. Ja zarnā ir sašaurinājums vai saaugums, tad nevar līdzēt nekas cits, kā chirurga nazis. Vēl jāpiememina, ka operācijai būs jo labākas sekmes, jo vairāk slimniekam būs spēka, tāpēc ar operāciju nevajadzētu kavēties, sevišķi tāpēc, ka viņa nemaz nav ne bīstama, ne grūta.

Homeopātija. Ja zarnas sašaurinājums nav liels (mazi sašaurinājumi bieži vien novēroti pie asinssērgas), tad noder Graphites 3. Ja slimnieks izvemj izkārnījumus, un ja zarna nav ne sašaurināta, ne sametusies, bet tikai aizdambēta ar izkārnījumu masu, tad var lietot Colocynthis 3. un Nux vom. 3., bieži atkārtotus ziepju ūdeņa klistierus un, ja zarna tomēr neiztīras un nav nekādu iekaisuma pazīmju (sk. aklās zarnas iekaisums), — kādu caurejas līdzekli. Ja zarnā ir sācies iekaisums, tad jārikojas tāpat, kā vēdera plēves iekaisuma gadījumos. Ja zarna saspiesta, un iekaisuma pazīmju nav, tad var dot Nux vom. 3. ik 1/2 stundas, pielietojot arī auksta ūdens klistierus; ūdens jāņem ļoti daudz. Tomēr — ja slimības simptomi ir draudoši, tad vienīgā palīdzība gaidāma no operācijas.

Zarnas vēzis

(Entero sarcoma)

No zarnu čūlām vislielākā vērība piegriežama vēzīm. Viņš parasti iemetas tūpļa zarnā. Var izcelties mazi, cieti, lēni augoši satūkumi, kuŗi saraujas un izveido it kā rētas, un mīksti, ātri augoši satūkumi ar lieliem mezgliem; šie pēdējie ātri sairst, un notiek asiņošana; zarnas sieniņa top caura, var izcelties pat vēdera plēves iekaisums. Vēzis visbiežāk mēdz zarnu apņemt riņķveidīgi; ar laiku zarna savelkas, un var notikt zarnas sašaurināšanās (sk. t.). Slimnieka barošana stipri traucēta, un šis apstāklis pasliktina vispārējo stāvokli.

Ja vēzis iemetas augšējā zarnas daļā, tad ļoti grūti viņa klātbūtni konstatēt, jo parasti slimnieks nedomā par vēzi, bet gan notura savu kaiti par kādu katarru vai nervozu traucējumu. Tūpļa zarnas vēzis bieži iesākas ar sāpēm un izejas grūtībām; sākumā sāpes uznāk tikai paizejas laiku, bet vēlāk pieturas bez pārtraukuma. Dažreiz tās pārņem arī gurnus, dzimumorganus u. t. t. un var slimnieku vest uz maldīgām domām, it kā te būtu darīšana ar nervozām sāpēm. Izkārnījumos parādas gļotas un asinis. Caureja mainās ar aizcietējumu. Slimie noliesē un top arvien vārgāki.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Jārūpējas par kārtīgu caureju ko var panākt ar attiecīgu diētu (sk. zarnu katarrs, aizcietējums) un caurejas līdzekļiem. Kas attiecas uz sāpēm, tad nebūs iespējams iztikt bez narkotiskiem līdzekļiem, — jā, pēdējā slimības stadijā tie pat nepieciešami. Sāpju remdēšana tak ir vishumānākais ārsta uzdevums!

No chirurgijas palīdzību gaidīt var tikai slimības sākumā. Ja vēža mezgli jau paguvuši iesakņoties un izplesties plašumā, un ja slimnieka spēki izsīkuši, tad operācija izslēgta. Ja varbūt zarna sašaurinās vai aizslēdzas, tad var iekārtot mākslīgu izejas caurumu augšpus slimās vietas. Augšējo zarnas galu savieno ar vēdera ādu un iztukšo uzkrājušos zarnas saturu. Slimās vietas operēšana jāizdara vēlāk, kad slimnieks kaut cik atguvis spēkus. Ja operācija vairs nav iespējama, tad var iekārtot mākslīgu izeju, kā jau minēts, vai izkasīt, resp. iznīcināt vēža audus. Jaunākā laikā sevišķi labi panākumi ir vēža apstarošanai ar rentgena un radija stariem (prof. Lacarus novērojumi), it īpaši, ja izdodas sakombinēt abus — operātīvo un apstarošanas — ārstniecības veidus vienā.

Homeopātija. Pret griezīgām, uz visām pusēm ejošām sāpēm, noder Mercur. solub. 3., Silicea 3., Belladonna 3. Pret dedzinošām sāpēm: Arsen. alb. 5. un Graphit. 3. Pret spiešanos (dzīšanos) uz izeju: Belladonna 3, vai Mercur. sol. 3. Pret asiņošanu: Carbo veget. 3. vai Sulfur. acid. 2 (un ledus ūdens kompreses). Pret cietu vēderu: Nux vom. 3., Natrium mur. 3., Sulfur. 3. Lai atvieglotu slimnieka ciešanas, vēlāk jādod reizi dienā Morphium acet. 1. (sākumā 0,1, vēlāk 0,12, 0,15, 0,2 un vislielākais 0,3).

Dabas dziedniecība. Bilca priekšraksti: viegli sagremojava, nekaīrinoša, veģetāra barība. Jāizsargās no uzpūstošiem ēdieniem; nedrīkst ēst visai daudz, — jāapmierina tikai pirmais izsalkums. Šrota diēta (var tomēr dzert šād un tad pa malciņam ūdens vai piena, lai gan šīs diētas noteikumos tas neietilpst). Ik dienas vai katras pāris dienas 22—30° C. atdzīvinošs vispārējs ietinums vai tvaikpelde gultā ar atsevišķiem uzklājiem (vai tvaika kompresēm) uz sāpošās vietas; bez tam gultā jāturpina nomierinošu uzklāju lietošana. Diezgan bieži jāņem 30° C. klistieri. Svaigs gaiss. Sāpju nomierināšanai — tvaika kompreses un tvaika sēdpeldes. Ja šie līdzekļi noteiktā laikā neuzlabo slimnieka stāvokli, tad tā ir zīme, ka satūkums ir ļaunas dabas. Tādā gadījumā nekavējotī jāgriežas pie chirurga.

Kneips ieteic: divas reizes nedēļā siena zāļu krekļu, divas reizes nedēļā puspeldi, 2 reizes sēdpeldi un 2 reizes vispārēju nomazgāšanos gultā.

Pēc **Plātena** domām, galvenā kārtā jāpieturas pie tvaika kompresēm vai sēdpeldēm, kuņas remdē sāpes un palīdz novērst satūkumu, — bez tam jālieto atdzīvinotī uzklāji 25—27° C., klistieri 27° C. (pēc tam dažī mazi klistieri ar aukstu ūdeni — 22° C.). Stingri jāievēro stiprināšanas diēta. Jāpieturas pie stādu un augļu barības.

Kneips ieteic lietot klistieru veidā putriņu no Foenum graecum. Ūdens pielietošana atkarīga no slimnieka spēkiem un siltuma krājuma. — Sēdpeldēm var piejaukt arnikas, ozola mizas un kumelišu novārijumu.

Haimorroīdi (hemoroīdi *)

(Haemorrhoids)

Haimorroīdi nav nekas cits, kā vēnu paplašinājumi tūpļa zarnas lejas galā. Viņi izskatās kā zilgani mezgli, zirņa, un pat valrieksta, lielumā, atrodas zem gļotādas un izspiež to uz āru; dažreiz tie apņem izejas caurumu no iekšpuses kā vaiņags. Mezglu lielums atkarīgs no asins spiediena vēnās.

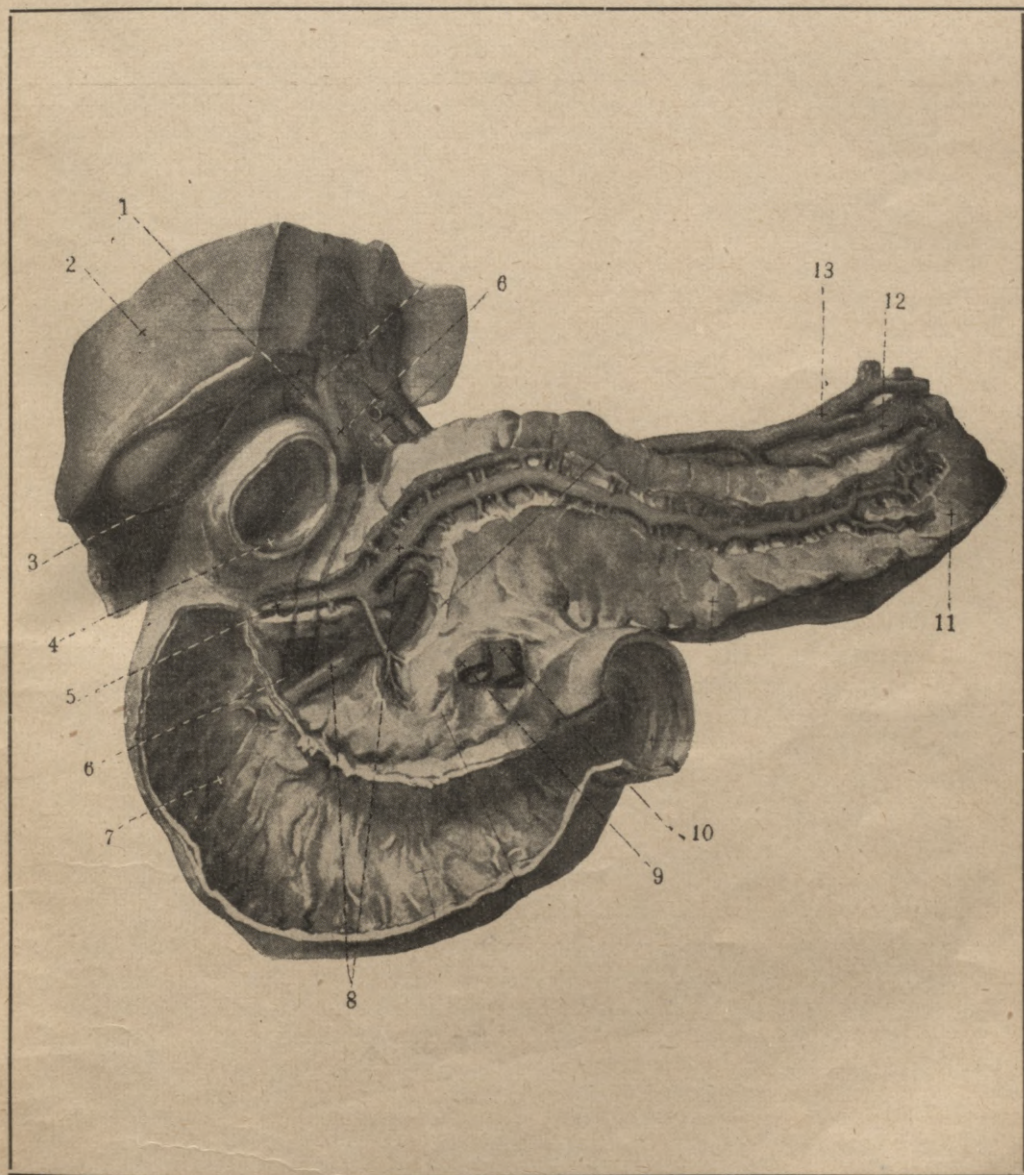
Haimorroīdu mezgli sastopami ne tikai pie vecākiem ļaudīm (sevišķi vīriešiem), bet arī pie jaunām sievietēm, un pat pie bērniem, — vispār, pie personām, kam ciets vēders vai kas spiesti pastāvīgi sēdēt. Mezglu iemesls var būt arī traucējumi vārtu vēnas asins riņķošanā (sk. aknas), plaušu un sirds slimības (sk. t.), stipru caurejas līdzekļu lietošana, kuŗa paralizē zarnas darbību, pārāk bieži, lieli klistieri, pārmērīga gaļas ēšana, alkohols, kafija u. c. Haimorroīdi var izsaukt apgrūtināšas, pat mocošas parādības: dedzinošas, durstošas sāpes un niezi tūpļa zarnā vai izejas caurumā; sāpes parasti pastiprinās pie katras izejas. Arī pēc izejas pastāv dzīšanās uz āru, it kā zarnā būtu vēl kas palicis. Ja mezgli un viņu apkārtne iekaist, tad sāpes var kļūt nepanesamas, sevišķi, ja attīstās bīstamais vēnu iekaisums. Sāpes uznāk arī tad, ja pie izejas kāds haimorroīdāls mezgls iespraužas anālā caurumā. Izejas procedūra velkas ilgi, jo slimnieks cenšas izbēgt no sāpēm. Izkārnījumu masas uzkrājas, sacietē un izsauc pastiprinātu aizcietējumu, kuŗš vēl pavairo haimorroīdālās kaites. Pastāvīgās sāpes un nieze slimnieku padara nervozu. Vēdera aizcietējums un apgrūtinātā asins riņķošana rada galvā smagumu, pavēderē saspīlētu sajūtu, sāpes krustos un gremošanas traucējumus. Uznāk grūt-sirdības brīži, gara stāvoklis parasti slikts.

Pie gadījuma zem cieto izkārnījumu spiediena kāds haimorroīdāls mezgls var plīst. Iesākas asiņošana, kuŗa gan nemēdz būt stipra un bīstama. Pēc asiņošanas mezgls saplok, sāpes mazinās vai pazūd. Jau no seniem laikiem tauta uzskatījusi tādu asiņošanu kā ļot vēlāmu parādību, kuŗa atbrīvo ķermeni no visādām kaitēm. Tāpēc tūpļa zarnas vēnu sauca par „zelta āderi“. Tomēr — minētam uzskatam nav nekāda pamata, jo bieži asiņojumi novājina ķermeni.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vispirms jāskatās uz to, vai haimorroīdu cēlonis nav kāda cita (aknu, plaušu, sirds, asins sastrēgumu u. c.) kaite. Par visām lietām, jācenšas novērst aizcietējumi, ko var panākt ar dažādiem līdzekļiem. Galvenais no tiem: kārtīga, piemērota diēta. Pirmais likums — mērenība ēšanā un dzeršanā, jo jāsaaka, ka ar haimorroīdiem sirgst pa lielākai daļai gārdēži un tā sauktie „izēdāji“. Jāsāk domāt par atsacīšanos no tādām vielām, kā stipra kafija, tē-

*) Patiesību sakot, par haimorroīdiem būtu jārunā citā nodaļā — «Asin vada slimībās» (vēnu paplašinājumi); bet tā kā tautā parasts uz haimorroīdiem skatīties kā uz zarnu slimību, tad pieturēsimies pie veca paraduma un ievietojām min. aprakstu še, lai atvieglotu lasītājam meklēšanu.

Aknas un aizkuņģa dziedzeņa vadi

(Skatoties no priekšas)

Pa kreisi virspusē redzams aknu lēvars, — pa ļabi aizkuņģa dziedzers un pa kreisi lejsgalā — divpadsmit pirkstu zarna, kurā ietek augšminētie abu organu vadi. 1) Žults pūšļa vads. 2) Aknu lēvars. 3) Žults pūslis. 4) Divpadsmitpirkstu zarnas augšgals. 6) Žults vads. 7) Divpadsmitpirkstu zarnas apakša. 5 un 8) Aizkuņģa dziedzeņa vadi. 9) Zarnu galvenā vēna. 10) Zarnu galvenā artērija. 11) Aizkuņģa dziedzeņa gals. 12) Liesas vēna. 13) Liesas artērija.

ja un alkohols. Ļoti ieteicama vingrošana, pastaigāšanās, peldēšanās, biljarda un kājbumbas spēle, tenniss, u. c. Par caurejas līdzekļiem sk. nodaļā „Aizcietējums, ciets vēders.“ Pret dedzinošām sāpēm un niezi mēdz lietot opija, morfija, belladonnas, kokaina u. c. smēres vai svečītes. Pielieto arī dzestras sēdpeldes, dzestras kompreses ar savelkošām vai antiseptiskām vielām. Lai neievainotu slimās vietas, jālieto ļoti mīksts papīrs un pēc izejas arvien jāapmazgā tūplis ar borskābes atšķaidījumu vai skaidru, dzestru ūdeni. Ja mezgli ļoti sāp un bieži asiņo, tad tie jāiznīcina operatīvā ceļā.

Homeopātija. Pašā pirmā vietā stādams Hamamelis D 1, un Hamam. Extr., (jālieto 10 pil. tējkar. ūdens 3—4 reizes dienā), kas sevišķi labi iedarbojas asiņošanas gadījumos, — arī, ja tūpli tāda sajūta, it kā tas būtu pilns, un ja mazākās pieskārsnās atstāj nepanesamu iespaidu. Ja haimorroidi pastāv jau ilgu laiku un ir tik ļoti sāpīgi un jūtīgi, ka tiem nevar ne pieskārties, tad ieteicams Muriatis acid. 6. Ārīgi jālieto Paeonia — smēre (Paeonia D 1. 4,0, Vaseline 20,0) vai jāiesīrcina tūpli mazliet Paeonia-extr. bez alkohola. Ļoti ieteicamas ir Hamamelis - svečītes, kuņas vakaros pirms gulētiešanas jāiebāz tūpli. Ja haimorroidi iekaisuši un deg, it kā tur būtu uzkaisīti pipari, — ja tūpli pastāv dzišanās uz āru, bieži jāiet „sevis pēc“, pie kam iznāk gļotas: Capsicum 3—6. Ja tūpla zarnā katarrs, tad noder Pulsatilla 3. Ja krustos sāpes: Aesculus hipp. 2.

Dabas dziedniecība. Vispirms jā rūpējas par kārtīgu caureju, pieturoties pie veģetārās barības (daudz augļu, salātu un — ja vien iespējams — rītos un vakaros zaļbarība). Pašā sākumā, kamēr minētā barība vēl nav paspējusi iedarboties, var lietot ik dienas tasi vieglas caurejas tējas un 2—3 mazus, paliekošus klistierus ($\frac{1}{10}$ litra ūdens, 22—26° C). Karstas sēdpeldes (10—15 minūtēs) vai karsti uzklāji uz vēdera un tūpla (40 minūtes), tvaika sēdpeldes (15—20 minūtēs) ar sekojošu aukstu krusta ietinumu vai māla kompresi uz tūpla vietas (1 stundu), vēdera un tūpla apkārtnes masāža.

Ja haimorroidi iekaisuši: jā rūpējas par caureju, kā jau minēts, bez tam pirms katras caurejas mazs, dzestrs klistiers ($\frac{1}{10}$ litra ūdens). Pēc caurejas tūpla apmazgāšana ar ūdeni. Atkārtoti karsti uzklāji uz tūpla apkārtnes, tvaika sēdpelde (15—20 min.), ar sekojošu aukstu augšējās ķermeņa daļas apmazgāšanu. Tūplis jāietauko ar smēri (olīvu eļļa un lanolīns līdzīgās daļās, — vai Hamamelis — smēre). Katru vakaru (vai ik pāris vakarus) pēc izejas 1 Hamamelis — svečīte.

Mājas līdzekļi. Ja asiņošana pārāk stipra un gļotaina, tad var dzert pelašķu tēju; pret gāzēm ieteicama kumelišu tēja.

Tūpla zarnas izmāukšanās

(Prolapsus ani)

Pie vāji barotiem, ar chronisku zarnu katarru sirgstošiem bērniem attīstas tūpla zarnas izmāukšanās, kā biežas, sāpīgas defekācijas (iztīrīšanās) sekas. Daļa no tūpla zarnas gļot-

ādas pie iztīrīšanās tiek spiesta uz leju un dzīta caur izejas cauru-
mu ārā. Sākumā šī gļotāda pie katras izejas izmaucas dažus centi-
metrus un pēc zarnas iztīrīšanās atkal var viegli tikt atvilkta vai
atspiesta atpakaļ. Bet drīzi vien tā sāk palikt ārpusē, un izejas cau-
ruma muskuļi to ieslēdz no visām pusēm. Izceļas asins sastrēgums.
Izmaukusies gļotāda satūkst, top zilgani - sarkana un pie katras
spiešanās arvien vairāk nāk ārā. Sākumā traucējums nav ievēro-
jams, jo tūpļa zarnas gļotāda nav sevišķi jutelīga pret ārējo gaisu.
Bet ja izmaukusies vieta ir liela, tad tajā var izcelties iekaisums un
pat atmirums. Slimnieki (vai bērnu mātes) gan iemācas iebīdīt
zarnu atpakaļ, bet tomēr — ja netiks lietoti attiecīgi līdzekļi, tad
stāvoklis var turpināties gadiem un gadu desmitiem. Ja arī izdo-
das zarnu iedabūt atpakaļ tūpli, tad tomēr pie tuvākās izdevības
tā atkal izmauksies. Izmaukšanās var notikt arī pie vecākiem ļau-
dīm, sevišķi pie sievietēm, kurās daudz dzemdējušas. Arī smagu
nastu nešana var ļauni iespaidot tūpļa zarnu.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vispirms jānorēgulē zarnu darbība un jārūpējas par
caurejas vai aizcietējuma novēršanu. Viegļākos zarnas izmaukša-
nās gadījumos var ar labi ieeļļotu pirkstu iebīdīt zarnu atpakaļ vi-
ņas vietā, bet grūtākos gadījumos nebūs iespējams iztikt bez ārsta
un pat chirurga. Bērniem dažreiz pieliek aparātu, kurš pa izejas
laiku attura zarnu no izmaukšanās, bet aparātam jābūt labi piemē-
rotam, citādi tas var stāvokli tikai pasliktināt.

Homeopātija. Ja zarnas izmaucas bērniem pa iztīrīšanās laiku:
Ignatia 3. Izmaukšanās pirms katras izejas vai pie pēkšņas
muskulu piepūlēšanās, šķaudoties, — dažreiz no rītiem caureja: Po-
dophyllum 6. Caureja ar izmaukšanos: Aloe 3. Izmaukšanās pie
ūrinēšanas: Muriatis acid. 3. Nevajaga ļaut bērniem par daudz
ilgi sēdēt uz nakts trauka.

Dabas dziedniecība. Lai stiprinātu zarnu muskuļus, Bīlcs
ieteic ik dienas 2—3 remdenus klistierus un 1—2 sēdpeldes 22—27° C
(5—10 minūtes, viegli berzējot tūpļa apkārtni; ieeļļotu pirkstu ie-
bāzt zarnā un viegli vibrēt un masēt). Viegla barība; jādzer labi
daudz svaiga ūdens.

Plā t e n s ieteic nomierinošas vidukļa un sēdpeldes, pārmai-
ņus ar tvaika sēdpeldēm. Vegetābīla, viegla diēta; jāatsakās no
kafijas, tējas, alkohola; jāguļ gultā; atdzīvinošas kompreses uz
krustiem, atsevišķas dzesējošas kompreses uz tūpļa. Kompresu
vietā var ņemt arī saslapētu vati (tikai ne karbolizētu). Iekaisu-
ma gadījumos — nomierinošas, dzesējošas vidukļa un sēdpeldes un
uzmanīgi pielietoti klistieri 22—25° C.

K n e i p s ieteic sēdpeldes ar ozola mizas vai siena novāriju-
mu, ūdens iešļākšanu zarnā, skalšanu un klistierus. Var novārīt
vinā deviņviru spēku (Verbascum thapsiforme) un vībotni (Arte-
misia vulg.) un sēdēt uz novārijuma tvaikiem.

Zarnu stāvokļa maiņa («bruka», «trūkums»)

(Hernia)

Kā mums jau zināms, vēdera siena sastāv no muskuļiem, kuņģi kā stingra, elastīga gumijas saite (vai maiss) apņem vēdera iekšas, neļaujot tām izklist uz visām pusēm. Caur šo sienu nav pat iespējams sataustīt vēdera organus. Bet ja šajā sienā rodas sprauga, caur kuņģi izlien kāda zarnu cilpa vai kas cits, tad šo vietu var ne tikai sataustīt, bet arī redzēt, jo viņa atrodas aiz plānās vēdera plēves un no iekšpuses tiek spiesta uz āru. Spraugas var izcelties dažādās vietās, visbiežāk ap nabu un gurnu rievu. Slimnieks sāk sajūst spiedienu vēdera plēvē, neomulīgu sajūtu, dažreiz kuņģa sāpes; var uznākt nelaba dūša un pat vemšana. Jāpiemin, ka niecīgās, mazās spraugas sagādā slimniekam daudz vairāk nepatīkšanu, nekā lielās; dažreiz sprauga tik sīka, ka slimnieks nemaz neizprot savu īsto stāvokli un notura slimību par kādu kuņģa kaiti. Ja sprauga ļoti liela, tad caur to var iznākt ne tikai tievās zarnas cilpas, bet arī resnās zarnas daļas, olvadi vai daļa no pūšļa.

Ne tikai nepatīkamā sajūta un neglītāis satūkums, bet arī diezgan draudoši simptomi spiež slimnieku griezties pie ārsta. Ja spraugā iespiežas kāda tukša zarnas cilpa, tad var gadīties, ka sprauga to saspiež un nelaiz vairs atpakaļ; saspiestā vietā uzkrājas asinis, izceļas satūkums, iekaisums un — ja nenāk palīdzība no ārienes — pat atmirums. Zarnas iekaisums noved pie vēdera plēves iekaisuma; bez tam, saspiestā vieta noslēdz zarnas kanālu tā, ka nebarībai, ne gāzēm nav iespējams tikt laukā. Stāvoklis apdraud dzīvību. (sk. nodaļu „Zarnu samešanās“), un šādos gadījumos slimnieku izglābt no nāves var tikai steidzīga operācija.

Dažreiz šāda vaina mēdz būt iedzimta; var arī no agras jaunības pastāvēt tieksme uz viņu. Bieži ar to saslimst vecāki cilvēki, kuņģiem jāstrādā grūts darbs (nastu nešana, zemes darbi u. c.). Ir daži reti gadījumi, kad vēdera sienā sprauga izceļas tik pēkšņi (ceļot kādu smagu nastu vai izdarot pārgalvīgas vai ķermeņa muskuļu spējām nepiemērotas kustības), ka slimnieks sajūt vēdera sienā pēkšņu plīsumu.

Slimniekam guļot augšpēdus, satūkums dažreiz pazūd, spraugā iekļuvušās iekšas atiet atkal atpakaļ vēdera dobumā ar savādu, guldošu troksni. Spiediens, kāss, šķavas u. c. tās atkal var izdzīt ārā. Bet ir gadījumi, kur iznākušās iekšas saaug ar apkārtējo vēdera plēvi un nav vairs nekā iedabūjamā atpakaļ; tā kā saaugums dažreiz mēdz būt vīrieša galvas lielumā, tad var iedomāties, cik ļoti tas slimnieku apgrūtina! Vispār, šāda slimība izsauc vienmēr vai nu sāpes, vai nekārtīgu zarnu darbību, trosni zarnās, uzpūstu vēderu, vemšanu, — un grūtos gadījumos, kad notikusi zarnu saspišana, slimības aina pilnīgi līdzinās tai, kuņģi aprakstījam nodaļā „zarnu samešanās“ (sk. t.).

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ja notikusi zarnu saspiešana un parādījušies tādi simptomi, kā nelaba dūša, vemšana un sāpes, — tad nekavējoša ārsta palīdzība vēl var daudz ko izlabot; ārsts mēģina iedabūt iznākušās iekšas atpakaļ ar stiprāku spiedienu; tādēļ slimnieku iegulda gultā vai ieliek karstā peldē un, ja šie mēģinājumi nelidz, tad pielieto narkozi. Tomēr vislabākais ir: uzticēt visu šo lietu chirurgam un nebaidīties no operācijas, kuŗa slimības sākumā ir pavisam viegla. Jo vēlāk ķeras pie operācijas, jo grūtāka tā būs, un jo nelabvēlīgākas būs izredzes. Parasti mēdz saslīmušo zarnas daļu izgriezt.

Lai aizturētu iekšu iznākšanu, var nēsāt saites, — bet — lai vai kā: saites tomēr ir apgrūtinošas, un pie bērniem viņas vienmēr jāmaina (ik pāris mēnešus). Vasarā tās bieži noberž ādu jēlu. Bez tam — saites nesējam jāatsakās no sporta un vingrošanas. Tāpēc operācija jāuzskata par vienīgo drošo izārstēšanās līdzekli. Ja sprauga nav liela, tad var cerēt, ka pēc operācijas tā sadzīs uz visiem laikiem. Ja vaina atrodas pavēderē, tad lieta top sarežģītāka, jo te arī pēc operācijas iespējama slimības atkārtšanās, — vājās vēdera muskulatūras dēļ. Tāpēc ieteicams pēc operācijas spēcīnāt ķermeni ar masāžu un piemērotu vingrošanu.

Operācija tik viegla, ka to pārcieš pat sirmgalvji. Arī tad, ja vispārējā narkoze (iemidzināšana) nebūtu iespējama (slimnieka vājās veselības dēļ), var pilnīgi pietikt ar lokālo anestēzi (vietējo nomirdināšanu), — tā tad — slimniekam nav ko baidīties no sāpēm. Pie maziem bērniem operāciju var izdarīt bez briesmām jau 6. mēnesī, jo bērns ir citādi stiprs un vesels; operācija ļoti viegla un ilgst tikai dažas minūtes.

Homeopātija. Daudz praktiķim ar homeopātiskiem līdzekļiem izdevies gūt teicamus rezultātus. Protams, ar to nebūt nav teikts, ka slimnieks vienmēr varētu iztikt bez operācijas. Ja sprauga radusies pie gurnu rievās, pavēderē, tad mēdz ieteikt *Lycopodium* 3, bet ja sprauga ir pie nabas: *Nux vom.* 3. vai *Cocculus* 3. Pie zarnas aizdambējumiem dažreiz noderējis *Opium* 3, pie saspiedumiem — *Doronicum D3*, *Aconitum* 3., *Belladonna D3*. un *Nux vom.* 3. Pazīstamais Berlīnes chirurģs Dr. Mailenders saka: „No tā laika, kad esmu sācis pielietot homeopātiskus līdzekļus, man nav gadījies vairs redzēt nevienu zarnu aizdambējuma gurnu spraugā, kuŗš nebūtu bijis izlabojams 3—4 stundu laikā, dodot slimniekam pārmaiņus *Belladonna* 2—3 un *Nux vom.* 3—6.“ Kāds cits ārsts ieteic arī *Plumbum* 6. Ja zarnā izcēlies stiprs iekaisums, tad gan nāve vairs nav izbēgama; tomēr — tādos gadījumos var vēl mēģināt *Arsen. alb.* 5. Kā pirmo palīdzību var sniegt eļļas klistierus; uz satūkuma liek ledu vai —sāpju gadījumos — siltas kompreses.

Tūplis ar ieslīpi šķeltu tūpļa zarnu

(Skatoties no priekšpuses)

- 1) Ģlotāda. 2) Krokveidīgā pāreja no zarnas tūpli. 3) Haimoroidālie (vēnu) mezgli (apakšādas audos). 4 un 5) Tūpļa gredzenveidīgie noslēdzēja muskuļi. 6) Tūpļa āda. 7) Stiebrveidīgie muskuļi tūpļa daļā.

Parazīti

(liekēži — tārpi)

Tārpi, kuņģi uzturās cilvēka iekšās, izsauc dažādus veselības traucējumus vai nu kairinot zarnu, vai apēdot labu daļu barības. Tomēr zarnu parazīti, visumā ņemot, nav bīstami. Smagākus traucējumus, pat nāvi, izsauc tie parazīti, kuņģi iemetas citos organos (trichinas, suņu tārpi u. c.).

Lentenis

(*Taenia solium*)

Lentenis var būt līdz 3,5 m. garumā un sastāvēt no, apm., 800 loceklišiem; vistievākais locekklītis atrodas pie galvas; jo tuvāk pakaļgalam, jo locekliši kļūst lielāki un platāki. Apm. pret ķermeņa vidu tiem ir skaidra kvadrāta forma. Lentēna galva ir kniepadatas lielumā; pie galvas ir 4 piesūcekņi ar divkārsu āķīšu gredzenu. Ar āķīšu palīdzību lentenis cieši iekeras zarnu sienās un stiepjas līdz tievās zarnas apakšdaļai. No lentēna apakšējā gala raisas viens pēc otra (vai arī veselām ķēdēm) nobriedušie locekliši, sajaucas ar zarnas saturu un tiek izvadīti no zarnas ārā. Šādus loceklišus līdz ar citiem atkritumiem bieži apēd cilvēki. Te lentēna oļiņas atrodošies embriji atbrīvojas; no viņiem izveidojas mazi, apaļi kāpurīņi, kuņģi ieburbjas zarnu sienās un nokļūst asinsvadā. Asins straume aiznes kāpurīņus muskuļos. Te 2¹/₂ mēnešu laikā no kāpurīņa izaug pūslītis jeb finna (tā sauktais pūšļa tārps), kuņģi izveidojas lentēna galviņa. Ieēdot finnainu (zirņainu) cūkgaļu, cilvēks uzņem pūšļa tārpus kuņģi; no kuņģa tie pāriet zarnās un izaug 3¹/₂ mēnešu laikā. Lentēna mūžs — 10, 12—15 gadi. Pūšļa tārpi dzīvo 3—6 gadus. Parasti cilvēka zarnā attīstas tikai viens lentenis.

Cilvēks var ar zivīm ieēst arī platā lentēna (*Bothriocephalus latus*) oļiņas. Šis lentenis sasniedz līdz 9 m. garumu, un viņam ir 3—4 tūkstoši loceklišu.

Jā cilvēkā iemeties lentenis, tad laiku pa laikam uznāk sāpes, kuņģis var izvērsties krampjveidīgās lēkmēs. Slimnieki žēlojas par nekārtīgu izeju. Caurejas mainās ar aizcietējumiem. Iestājas ēstgribas trūkums (dažreiz uznāk pārāk strauja ēstgriba), nogurums, apātija pret darbu, nemiers, slikts gara stāvoklis. Gremošana pastāvīgi traucēta; attīstas mazasinība, grūtsirdība, neirastēnija.

Vēl jāpiemin suņa lentenis (*Taenia Echinococcus*), kuņģis dzīvo suņa zarnā (garums ap 4 mm). Cilvēks uzņem šī lentēna oļiņas vai nu ar barību, vai suni glāstot. Tārpa embriji attīstas zarnā, izurbjas zarnu sienai cauri un ar asinīm un limfu iekļūst aknās, plaušās, smadzenēs, nierēs, sirdī u. t. t. Pūslīši izaug valrieksta vai dūres lielumā (dažreiz tie var būt pat tik lieli, kā vīrieša galva). Pūšļu vidū attīstas perēkļi ar vairākām galviņām; katra galva apbruņota ar āķīšiem un piesūcekņiem. Pūšļi

aug gadiem ilgi, līdz beidzot pārkaļķojas un sairst. Skatoties pēc viņu lieluma, tie ienes organismā dažādus traucējumus: sāpes, spiedienu u. c. Aknās tie izsauc žults sastrēgumu (dzeltenā kaite); spiediens vārtu vēnā rada vēdera ūdenstūsķu u. t. t.

Cērme

(*Ascaris lumbricoides*)

Izskata ziņā cērme drusķu atgādina sliķķu; viņa atrodama visvairāk tievā zārnā. Dažreiz tā var ierasties arī kuņģī, un cilvēks to izvemj. Cērmju skaits zārnā var būt ļoti liels. Nereti tās bērniem (guļot) lien laukā pa muti, degunu un izejas caurumu. Cērmes izsauc vēdera sāpes, nogurumu, deguna niezi, nelabu dūšu, zilus riņķus ap acīm; bērns naktīs griež zobus, miegs nemierīgs, var uznākt krampji. Var iestāties mazasinība un zārnū katarrs. Bērni novājē; vēders uzpūsts, caurejas mainās ar aizcietējumiem u. tml. Dažreiz stīprāks drudzis izdzen cērmes laukā. Vispār, karstumā parazīti izbeidzas. (Sk. zemāk: „Ārstniecības veidi“).

Spališi

(*Oxyuris vermicularis*)

Spališi vai lēcēji ir 3—4 mm. gaŗi, atrodami zārnā veseliem bariem. Viņi dēj savas oliņas ārpusē, tūpļa tuvumā. Pa lielākai daļai, viņi nerada nekādus lielus traucējumus, izņemot tūpļa niezi, kuŗa visvairāk uznāķ siltā gultā. Tomēr var iestāties arī tādas slimības, kā: bezmiegs, mazasinība, nervozitāte, kuŗa izpaužas sevišķi spilgti pie bērniem; tie kļūst stūrgalvīgi, nesaticīgi, nemierīgi, bez ēstgribas; var iesākties pat tūpļa zārnas katarrs, kuŗu pavairo pastāvīgā kasišanās. Pie sievietēm spališi ceļo no tūpļa uz maksti un tur izsauc niezi un katarrus.

Jaunākie novērojumi rāda, ka spališi spēj izsaukt pat tādas kaites, kā asinssērgai līdzīgu caureju, Veita deju, kritamai kaitei līdzīgas lēķmes u. t. t.

Trichina

(*Trichina spiralis*)

Trichinū slimība (Trichinosis) ceļas no trichinainas (putraimainas) gaļas ēšanas. Pie trichinozes visbīstamākie brīži ir tie, kad kāpuri ieurbjas zārnū sienā un vēlāk, nokļuvuši muskuļos, iekapselējas (iecistējas). Šī procedūra velķas apm. 14 dienas. Ja trichinū daudz, tad cilvēks var nomirt. Pirmie trichinozes simptomi ir: spiediens kuņģī, nelaba dūša, vemšana, caureja, vēlāk sāpīgs muskuļu iekaisums, augsts drudzis (līdz 41°), galvas sāpes, bezmiedziņa, dažreiz izsitumi. Grūti trichinozes gadījumi velķas 6—8 nedēļas un trešā daļa no tiem beidzas ar nāvi. Viegļāki gadījumi dažreiz tiek noturēti par muskuļu reimatismu.

Divpadsmīpīrkstu zarnas parazīts

(*Anchylostomum duodenale*)

Šis tārps vispirms tika novērots siltās zemēs (Italijā un Ēģiptē), sevišķi tur, kur valda lielāka netīrība. Pie mums viņš piemēklē ķieģeļnīcu, raktuvju, tūneļu u. c. strādniekus. Tārpa kāpuri uzturas netīros grāvjos, pelķēs, mitrā mālā un zālē u. t. t. Netīras rokas un netīrs ūdens šos kāpurus pārnes uz cilvēku, kur tie iekļūst tievā zarnā, iekožas zarnas gļotādā un izsauc asiņošanu. Nesen daži pētnieki pierādījuši, ka minēto tārpu kāpuri iekļūst miesā arī caur ādu. Tās vietas zarnā, kur iekodīs anchilostoms, arī pēc liķu sekcijas skaidri saredzamas kā mazas brūces.

Ja nu zarnā daudz anchilostomu, tad asiņošana pieņem lielākus apmērus; bez tam, tārpi attīsta indes (toksīnus), kuŗas bojā sarkanos asins ķermeņiņus. Izceļas slimība, kuŗa pēc simptomiem ļoti līdzīga grūtai mazasinībai (sk. t.). Slimnieks sūdzas par nogurumu, nespēku, elpas trūkumu, sirds dauzīšanos, galvas sāpēm, ūdenstūsakai līdzīgiem satūkumiem u. t. t. Iestājas asiņaina caurēja un graizes. 1854. gadā Grīzingers pirmo reizi pierādīja, ka slimībai, kuŗu līdz tam sauca par ēģiptiešu chlorozi, pamatā ir anchilostomu kaitīgā klātbūtne. Eiropā šī slimība kļuva pazīstama sevišķi Gotharda tuneļa rakšanas laikā. Vēlāk arī citās zemēs (Ungārijā, Vācijā, sevišķi Reinas provinces ķieģeļnīcās) atzīmēti līdzīgi masu saslimšanas gadījumi.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. No lēntēņiem var izsargāties, neēdot tādu gaļu, kuŗa nav apskatīta un apzīmogota. Ja tomēr lēntēnis paguvis iesakņoties cilvēka zarnās, tad šī parazīta izdzīšana ir diezgan sarežģīta lieta un katrā ziņā jāuztic ārstam. Izdzīšana tikai tad var tikt uzskatīta par sekmīgu, ja iznākusi arī lēntēņa galva. Ārsts parasti paraksta papardes ekstraktu un $\frac{1}{2}$ —1 stundu pēc tam rīcinus eļļu, lai izraidītu indigo paparžu ekstraktu labi ātri no ķermeņa. Vakarā pirms zāļu ieņemšanas jāēd tikai kāds putraimu novārijums (cauri laists!) un viena stipri sālīta siļķe. Pa ārstēšanās laiku jāguļ, jo citādi ļoti ātri var uznākt nelaba dūša un vemšana.

Ir vēl vesela virkne līdzekļu, kā: granāta miza, kuŗu dod novārijuma veidā, kuosso ziedi, kamala (visvājākais līdzeklis, kuŗu mēdz dot bērniem, 12—15 gr. — kafijā).

Pret cērmēm vislabākais līdzeklis ir santonīns vai chenopodijuma eļļa. Ar šiem līdzekļiem jārikojas uzmanīgi, jo viņi ir indīgi. Tāpēc, lai slimnieku velti nemocītu, vislabāk ir iepriekš likt izmeklēt izkārnījumus; ja tajos atrodamas parazītu oļiņas, tad var droši sākt ārstēšanu.

Pie spalīšiem lieto jau minētos līdzekļus un bez tam vēl pāris dienas ņem ziepju ūdens vai ķīpoku novārijuma klistierus, kuŗi nonāvē tārpus zarnas galā. Nevajaga ļaut bērniem kasīties, tāpēc izejas caurums kā nebūt jāpadara nepieejams. Bērniem bieži jāmazgā rokas un nav jāļauj tās mutē bāzt. Nagu kožlāšana jāaizliedz.

Ja cilvēkā iekļuvušas lenteņa oliņas, tad vienīgais glābiņš ir operācija.

Pret trichinām vispirms jālieto klistieri ar glicerīnu, jāņem siltas peldes un jāizmēģina salicila preparāti. Pret muskuļu sāpēm līdzekļu tikpat kā nav.

Anchilostomu izdzīšanai noder tie paši līdzekļi, kādi jau minēti augšā. Bez tam vēl jāņem caurejas zāles un klistieri. Ļoti labi palīdz timols (10—14 gr., katru reizi pa 2 gr.). — Lai izsargātos no min. parazītiem, jā rūpējas par tīrību un labu dzeramo ūdeni.

Homeopātija. Zarnu parazītu izdzīšana ne vienmēr izdodas tā, kā slimnieks to vēlētos. Bieži vien, neskatoties uz atkārtotu ārstēšanu un vislielāko tīrību, tārpī parādas arvien no jauna, kas pa lielākai daļai notiek pie vārgiem, bāliem bērniem, kuņģi slimo ar dziedzeru satūkumu un chroniskiem gremošanas traucējumiem. Tāpēc jāuzsver no jauna tas ieskats, ka parazītu slimība var turēties tik stūrgalvīgi tikai konstitucionēli novājinātā ķermenī. Šim uzskatam par labu runā arī tas, ka līdz ar noliesējušu slimnieku sekmīgu konstitucionēlu ārstēšanu pamazām zūd arī parazīti. Novērots, ka pat lenteņi dažreiz nobeidzas un iznāk, — laikam tādēļ, ka viņu uzturēšanās zarnās, sakarā ar ķermeņa uzglabāšanos, vairs nebija iespējama.

Vislabāk sākumā pielietot parastos izdzīšanas līdzekļus; ja tie stāvokli neuzlabo, tad jāķerās pie vispārējas (konstitucionēlas) ķermeņa ārstēšanas. Ja ārstam darišana ar vārgiem bērniem vai grūtām sievietēm, tad izdzīšanas līdzekļi jāatmet kā pārāk stipri un kaitīgi, un jāķeras tūlīt pie vispārējās ārstēšanas.

Skrofuloziem, limfatiskiem indivīdiem jādod Sulfur 3—6, Calcarea 4—6 un Mercur. 3 tr. Pie mazasinības: Ferrum 6 un Mangan 3, China 3, Arsen. 3. Chronisku gremošanas traucējumu gadījumos: pret caureju Natr. sulf. 3, pret aizcietējumu Natr. muriat. 6.

Ja uznāk nelaba dūša, vemšana, ja seja bāla, vēders uzpūsts, tieksme uz krampjiem: China 3. Līdzīgos gadījumos noder arī Stannum 6, Spigelia 3, Teucrium marum D 2 un Euphorbia coroll. 3. Pret galvas krampjiem: Artemisia D 3 un Indigo 3. Kā tieši parazītus iznīcinošus un izdzenošus līdzekļus var minēt Quassia D 3 un Cuprum oxygen. nigr. 3.

Suņu lenteņa un trichinas apkaņošana nav homeopātijas, bet gan vispārējās medicīnas lieta. Tomēr pret dažiem simptomiem, kā muskuļu sāpēm pie trichinozes, var lietot Tinct. Ferri acet. D 1, 3 reizes dienā pa 5 pilieni.

Dabas dziedniecība. Pret lenteni Bilcs ieteic ilgāku laiku dzīvot no skrotētas maizes un augļiem (sevišķi mellenēm, jo tās tārpjiem nepatīk) un katru dienu ņemt klistierus (30° C, 1/2 litru), katru nakti atdzīvinošu vēdera uzklāju un ik dienas 1—2 sēdpeldes (sēdot vannā, masēt vēderu). Ja pēc pāris dienām lentesis savelkas un kļūst nemierīgs, tad, sēdot vannā, ar klistiera šļirceni uzlaiz attiecīgai vietai aukstu ūdeni. Otrs izdzīšanas paņēmieni ir sekošais: 3—4 dienas jāēd tikai maizes zupa vai skrotēta kviešu maize ar ūdeni (nekad neapmierinot ēstgribu pavisam). Ceturtā dienā no rīta tukšā dūšā jāieņem 2—3 ēdamkarotes labas olīvu vai ricīnus eļļas (var ieņemt ar melnu kafiju vai piparmētru tēju), pēc

10 minūtēm jāņem svaiga, laba, remdena piena klistiers, pēc tam uz naktstrauka jānogaida lenteņa iznākšana.

Ja šie līdzekļi nedod nekādus panākumus, tad var pamēģināt vēl sekošo: izloba ķirbju sēklas, sagrūž tās rupjā pulverī, sajauc ar brūkleņu sulu un ēd no šī maisījuma ik rītos vienu pilnu virstasi (tukšā dūšā); otrā brokastī ieņem atkal tikpat daudz un vispār neēd neko citu līdz pašai pusdienai. Ja lenteris vēl pirmā dienā nekustas, tad barošana jāatkārto, kā jau teikts. Pa šādas ārstēšanās laiku naktīs jāliek kompreses uz vēdera. Var darīt arī citādi: rītos ēst minēto maisījumu, bet 1—1¹/₄ stundu vēlāk ieņemt 2—3 ēdamkarotes ricinus eļļas ar piparmētru tēju vai melnu kafiju. Pēc 4—5 stundām šo paņēmieni atkārto. Pa ārstēšanās laiku jāpaliek gultā, jo var uznākt slikta dūša un vājums.

Slimniekam pa ārstēšanās laiku jāpieturas pie augu barības: augļiem, saknēm un salātiem. Sevišķi rītos, tukšā dūšā baudīti skābi āboli, skābi gurķi, skābi apelsīni, skābi kāposti (nevāriti), svaigs ķirbis, ķirši, stīķenes, rabarbers, skābas ogas, burkāni u. c. stipri apgrūtina parazitus un neļauj tiem mierā dzīvot. Pa dienas laiku ieteicams ēst ķirbju sēklas. Nedrīkst lietot pienu, — arī ne skābu. Ja šādu ēšanas veidu var izvest ilgāku laiku, stūrgalvīgi un neatlaidīgi, tad parazīti mēdz bieži iznākt paši no sevis, un nav vairs vajadzīgi nekādi stipri līdzekļi; šāda diēta ieteicama sevišķi grūtām sievietēm un vārgiem bērniem.

Ļoti labs līdzeklis pret parazītiem ir drudzis. Šādu drudzi var izsaukt mākslīgi ar sauso diētu (Šrota diētu), stiprām saules peldēm vai arī olbaltuma vielu iešļircināšanu zem ādas.

Ja bērniem ir spalīši, tad nopietni jāķeras pie viņu iznīdēšanas. Spalīši mēdz pa naktīm izlīst ārā; pie meitenēm tie bieži iekļūst makstī. Spalīšu lozņāšana saceļ nepanesamu niezi kaunuma daļā un pavedina bērnus uz kasišanas un ļoti agru onāniju.

Mājas līdzekļi. Tukšā dūšā no rītiem jāēd 1/2 mārc. nolobītu ķirbja sēklu, piedzerot klāt ūdeni, — vai svaigas zemenes lielākā daudzumā, zemeņu lapu tēja u. c. Bērniem bieži dod dzert pienu, kurā visu nakti mērcēti ķiploki. Siļķes ar ķiplokiem un sīpoliem.

Vēdera plēves iekaisums

(Peritonitis)

Akutāis iekaisums. Pie dažādām zarnu kanāla iekaisuma un čūlu formām slimība var pāriet uz vēdera plēvi. Sākumā iekaisums ir mazs, vēlāk pārņem visu plēvi; dažreiz zarnas kanālā vai kuņģī rodas caurums, un saturs izlejas vēdera dobumā; līdz ar zarnas vai kuņģa saturu te iekļūst dažādi iekaisuma dīgļi un iedarbojas uz vēdera plēvi, kuŗa sāk pūznot un strutot. Iekaisums var sākties arī no sievietes dzimumorganiem (pie dzemdēšanas, aborta u. t. t.), gadījumos, kad šie organi tiek inficēti. Arī nieru, liesas, aknu u. c. slimības var būt par vēdera plēves iekaisuma iemeslu.

Iekaisums sākas ar stiprām sāpēm, kuņas sākumā izpaužas vienā pašā vietā, bet vēlāk pāriet uz visu vēderu. Tām pievienojas drudzis, kuņš nereti sākas ar zobu klabēšanu un salšanu. Sāpes kļūst nepanesamas, slimnieks necieš pat segas spiediena, guļ neku stēdamies, ar pievilktiem ceļgaliem, runā klusu, baidas dziļi elpot, lai nepavairotu sāpes. Vēdera dobumā sāk uzkrāties šķidrums, zarnā rodas gāzes, un vēders uzpūšas. Diafragma tiek spiesta uz augšu, elpa apgrūtināta. Uznāk atraugas, žagi un vemšana. Vēders ciets. Citreiz uznāk caureja. Slimniekam pastāvīgi gribas ūrinēt (ūdeni nolaist), lai gan pūslis tukšs. Sāpes, bezmiedzība, nemiers un augstā temperatūra iespaido vispārējo labsajūtu. Slimnieks mēdz atrasties pie pilnas samaņas līdz pašam pēdējam brīdim.

Slimība parasti norisinās pāris dienās. Izveseļošanās gadījumos bieži vien ilgāku laiku jāķaŗo ar vēdera aizcietējumu un graizēm.

Dažreiz slimība tuvojas *chroniskai formai*. Vairums simptomu pazūd, bet vēl pastāv drudzis. Pēc dažām nedēļām var iestāties vispārējs nogurums, kuņam seko nāve. Bet ja slimnieks izveseļojas, tad zarnas saaugumi dod iemeslu atkal jaunām ciešanām. Dažreiz iekaisums nepārņem visu vēdera plēvi, bet paliek tikai vienā vietā, kuņa ļoti jūtīga pret spiedienu un mēdz stipri sāpēt. Var pastāvēt arī drudzis, aizcietējums u. c. simptomi, bet tie neizpaužas tik asā veidā, kā pie vispārējā vēdera plēves iekaisuma. Izredzes uz izveseļošanos šādos gadījumos ir daudz lielākas.

Chroniskā vēdera plēves iekaisuma forma mēdz attīstīties uz *tuberkuloza* pamata. Tikai retos gadījumos mēdz izcelties vienkāršs *chronisks iekaisums*, vai nu pats par sevi, vai attīstoties no akūtā iekaisuma. Dažreiz vēdera plēvē parādas vēža veidīgi audzēji, kuri izsauc *chronisku iekaisumu*. Tuberkulozais iekaisums izceļas lēni, pamazām, it kā vilcinoties, pārejot no krūšu plēves un zarnām. Vēdera plēve top bieza, zarnas cilpas saaug savā starpā un ar citiem orgāniem. Visi vēdera organi ietinas cietā, rupjā mizā. Slimie sūdzas par trulām sāpēm. Vēders drusku uzpūsts. Vai iekaisums tuberkulozas dabas, to var noteikt tikai pēc pamatīgas izmeklēšanas.

Pie vienkārša *chroniska iekaisuma* nav izslēgta *izveseļošanās* varbūtība, tomēr tā nāk diezgan reti. Tuberkulozes iekaisums mēdz novest pāris nedēļās pie nāves.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Iekaisuma gadījumos vienmēr jāpatura acis operācijas varbūtība. Ja iekaisumu izsauc zarnas vai kuņģa satura izplūdums vēdera dobumā, tad operācijai jānotiek bez kavēšanās. Tomēr — vēdera plēvei piemīt liela pretošanās spēja, un tāpēc pirmā kārtā jācenšas šo pretošanās spēju atbalstīt un pavairot. Vislielākais iespaids panākams ar siltumu (karsta gaisa kaste), pie kam jāņem vērā varbūtēji sirds un asins riņķošanas traucējumi. Pret slāpēm dod pa mazam malciņam auksta piena vai mazus ledus gabaliņus. Uz tuberkulozu iekaisumu labvēlīgi iedarbojas kalnu saule un vēdera ieberzēšana ar zaļām ziepēm. Pret sāpēm — parastie

līdzekļi: morfijs un opijs. Aizcietējumu var mēģināt novērst ar glicerīna klistieriem, jo ūdens klistieri jau tā saspilētā un sāpošā vēderā stipri nepatīkami un apgrūtināši. Caurejas līdzekļus nedrīkst lietot. Pret drudzi var mēģināt fenacetīnu, antipirīnu u. c. Pēkšņu spēku sabrukumu, ģiboni un sirds vājumu apkaņo ar šampānieti, viņu, ēteru, kamparu u. c.

Homeopātija. Pie vienkāršā akūtā iekaisuma nepieciešams Aconit. 3, un bieži vien ar to pilnīgi pietiek. Tomēr, kad atslābst drudzis un draud šķidrums uzkrāšanās vēdera dobumā, ieteicams no minētā līdzekļa pāriet uz Bryonia alba 3. Retos gadījumos, kad vēdera dobumā šķidrums vietā rodas cieti vai puscieti atdalījumi (no fibrīna), vajadzīgs Sulfur 3. Ja iekaisumu izsaucis ievainojums vai operācija, tad jau pašā sākumā jādod Bryonia 3. vai vēl labāk Mercurius corr. 6, sevišķi, ja iekaisums strutains vai pūzņains. Ja iekaisums pārgājis uz vēdera plēvi no citiem orgāniem, tad vislabākais līdzeklis ir Colocynthis 3—6.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic: reizi dienā $\frac{3}{4}$ -tvaikpeldi, līdz ar ļoti slapju, neapsegto vēdera uzklāju 25°C (20 minūtes), pēc tam peldi 31°C vai vispārēju noberzēšanos 25°C . Tvaikpeldes vietā var ņemt arī $\frac{3}{4}$ -tvaikpeldi gultā, ar jau minēto vēdera uzklāju un sekojošu noberzēšanos 25°C . Ik 3 stundas 22°C . atdzīvinošus kāju stilbu ietinumus, līdz ar pavēderes uzklājiem $18\text{—}20^{\circ}\text{C}$ ($\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ stundas). Ik dienas 1—3 klistierus 25°C (8—15 karotes ūdens). $27\text{—}31^{\circ}\text{C}$ sēd-, vidukļa- vai puspeldes, arī tvaika kompreses.

Vēdera ūdenstūska

(Ascites)

Ar šo vārdu nozīmē nenormālu, ūdenaina šķidrums uzkrāšanos vēdera dobumā. Šāda parādība nav nekāda patstāvīga slimība, bet gan tikai citu slimību pavadone. Asins riņķošanas traucējumi vārtu vēnā, aknu slimības, vispārējā ūdenstūska, sirds kaite, plaušu izplešanās, nieru slimības, — visas šīs kaites var būt saistītas ar vēdera ūdenstūsku. Šķidrums daudzums var būt dažāds, pat 15—20 litru. Lielāks daudzums šķidrums stipri izspilē vēdera sienu. Slimiem nejauka sajūta, spiediens un smagums vēderā. Diafragma tiek dzīta uz augšu un spiež plaušas, elpošana apgrūtināta. Slimos pārņem bailes. Iestājas ēstgribas trūkums un vēdera aizcietējums, seja top zilgana, ūrīna noiet maz. Vēders uzpūsts un maina savu formu sakarā ar slimnieka stāvokli.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Jācenšas apkarot pati galvenā slimība (sk. attiecīgās slimības). Ja šķidrums uzkrāties tik daudz, ka tas sāk traucēt elpu un sirds darbību, tad jāķeras pie punktācijas, lai izdabūtu ūdeni ārā. Punktācija, ja to izdara praktiķis - ārsts, ir viegla un atnes lielu atvieglojumu, kaut arī tikai uz laiku.

Iekšķīgai lietošanai ieteicami visi ūriņu dzenošie līdzekļi (Diureticum), kā: teobromīns, kofeīns, brūkleņu lapu, kadiķu ogu un pētersīļu tējas u. tml.

Homeopātija. Ja ūdenstūska izcēlusies pēc šarlaka, tad noder Apis. 5, sevišķi, ja slimības norise ļoti strauja, ar augstu temperatūru un ātru pulsus. Ja tūska cēlonis ir plaušu un sirds kaite, aknu vēzis: Arsen. alb. 4. Aknu, sirds un sifilisa slimniekiem: Aurum mur. 3, ja iepriekš bez sekmēm izmēģināts Kali hydrojod. Vēl ieteic Apocynum 3 un China D 3.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic: ik dienas tvaika pūspeldi vai karsta gaisa peldi (20—30 min.), pēc tam peldi 31° C. ar vēdera uzlējumu vai sausu ietinumu ($\frac{3}{4}$ stundas) ar mitru vēdera kompresi, un tikai tad peldi. Vēlāk nepārtraukti ik $\frac{1}{2}$ —1 stundu vēdera uzklāji 35° C. ar atsevišķu mitru - vēsu kompresi uz slimības vai jūtīgo vietu un kāju stilbu ietinumiem (2—3 stundas).

Diēta: pēc iespējas daudz spargeļu, pētersīļu, citrona sulas, mārutku, vīnogu u. c.

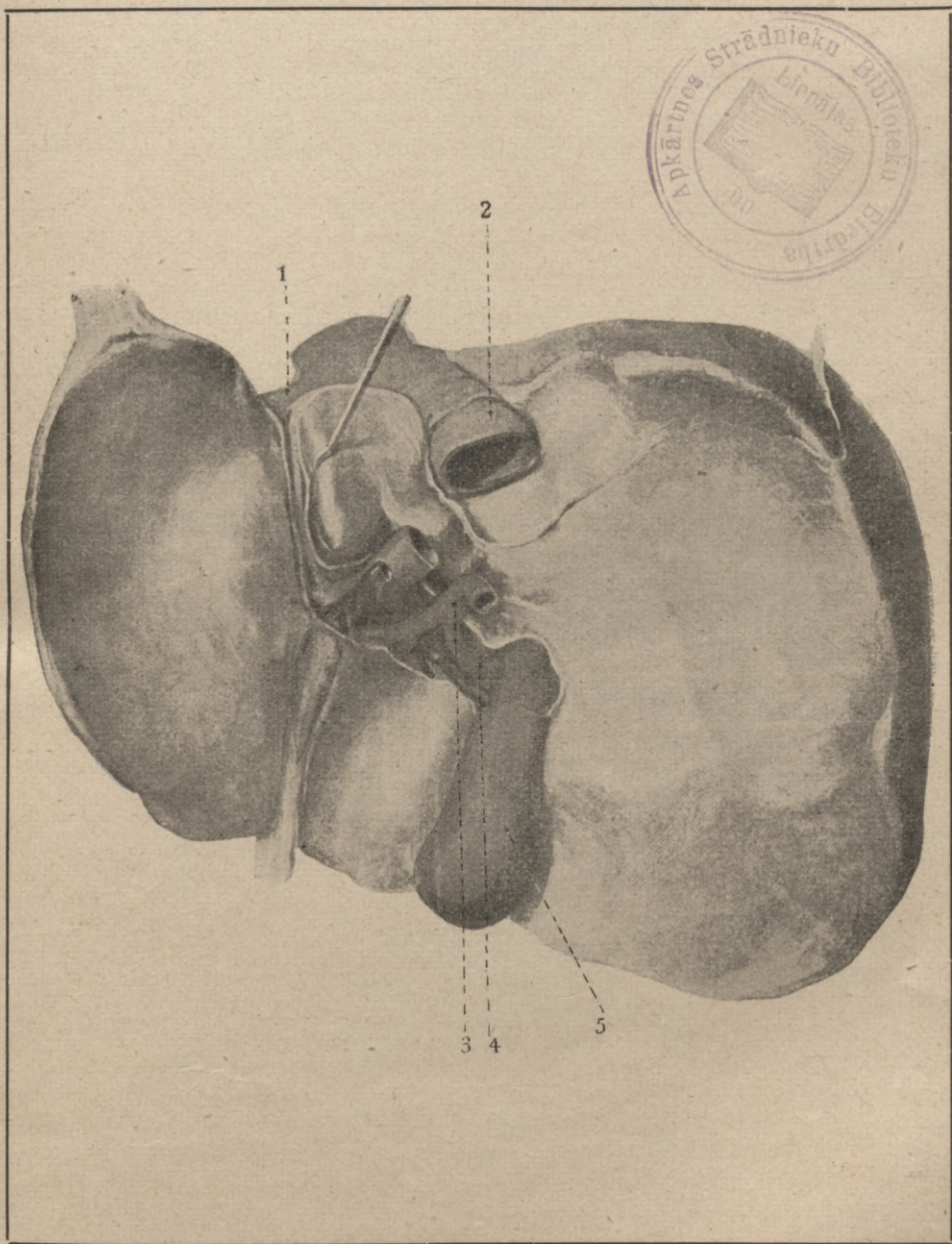
Chroniskais aknu iekaisums, aknu sacietējums (Cirrhosis hepatis)

Ir tādas aknu slimības, pie kurām specifiskās aknu šūniņas iznīkst, bet nespecifiskie*) saišķaudi pavairojas. Aknas sākumā stipri palielinās, bet vēlāk saraujas un top mazas. Viņu virsma kļūst graudaina, kārpaina. Pats orgāns top darba nespējīgs, jo zaudējis savas specifiskās šūniņas; viņā notiek arī asinsriņķošanas traucējumi.

Viens no šādas slimības iemesliem ir alkoholisms. Tādos gadījumos slimo aknu sauc par dzērāju aknu. Bet ir iespējams, ka šāda slimība uzņāk pat bez noteikta iemesla. Tad vairumā mēdz uzkrāt pārāk lielu vircotu ēdienu baudišanu. Dažreiz iekaisumam par iemeslu ir infekcija slimības: drudzis, kolēra, tifs un arī sifiliss. Pie vīriešiem šis iekaisums sastopams biežāk, nekā pie sievietēm.

Slimība mēdz iesākties lēni, nemanāmi. Dažreiz viņas tuvošanās vēsta gremošanas traucējumi, ēstgribas trūkums, nelaba dūša, atraugas, dažreiz vemšana, aizcietējums un sāpes aknu apkārtnē. Grūtāku formu slimība pieņem tad, kad jau traucēta vārtu vēnas darbība. Audiem saraujoties, aiziet bojā daudz aknu kapilāru un sīku vārtu vēnas zariņus; asinīm grūti nākas tikt no aknām ārā. Vārtu vēnā iestājas asins sastrēgums, kurā var manīt arī ārpusē: caur ādu redzamas zilās, stipri satūkušās vēdera vēnas, kurās šinī gadījumā sauc par Medūzas galvu. Asins sastrēgums izsauc ūdenstūsku (sk. t.). Vēders stipri uzpūšas, vēdera siena ļoti saspilēta. Ar kārtīgu kopšanu iespējams tūska novērst, lai gan tas nenākas viegli. Asins sastrēgums izsauc

*) Aknu šūniņas, t. i. tās šūniņas, kurās atrodamas tikai aknās. Viņām pretstats ir nespecifiskās aknu sastāvdaļas, t. i. tās šūniņas, kurās sastopamas arī citos orgānos.

Aknas un žults pūslis

(No muguras un apakšpuses)

- 1) Aknu vēna 2) Dobjās vēnas daļa. 3) Kopējais žults vads. 4) Žults pūšļa vads. 5) Žults pūslis.

Tauku un speķu aknas

(Hepar adiposum)

Aknu šūniņās dažreiz uzkrājas pārāk daudz tauku, un pati akna savā ziņā top par tauku noliktavu, izplešas 2—3 reizes lielāka, metas mīksta, bāla, mazasinīga. Viņas ārējā āda saspīlēta, audi trausli. Šādu parādību izsauc alkoholisms un vispārējā aptaukošanās. Slimības norise chroniska. Simptomi: spiediena sajūta, gremošanas traucējumi, atraugas, ērstgribas trūkums, paciets vēders, īsa elpa, grūtsirdība. Slimība var vilkties gadiem ilgi. Parasti tā piemeklē sievietes.

Speķa akna pēc izskata ļoti pārvērtusies, griezumā pelēki brūna, spīdoša, „speķaina“, drusku līdzīga vaskam. Bieža parādība pie kaulu pūžņojumiem, dziedzeru strutojumiem, zarnu brūcēm, diloņa, nieru slimībām, luesa u. t. t. Viņa ātri noved pie mazasinības, albuminūrijas (ūrinā daudz olbaltuma) un ūdenstūskas.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Prognoze un terapija atkarīgas no pamata slimības. Joda kālijs, joda dzelzs, ogļskābās alkālijas, salmiaks u. c. tikuši ieteikti kā sevišķi iespaidīgi, tomēr tie neiztur kritikas. Galvenais līdzeklis ir un paliek rūpīga diēta un kopšana.

Homeopātija. Ja slimnieks labprātīgi atturēties no tā dzīves veida, kādu nelabprāt ved Strasburgas zosis, tad viņš atgūs veselību ar Phosphor. 6. Gadījumos, kur slimība parādas pie skrofuloziem bērniem, ieteicams ieņemt (ilgāku laiku, apm. 6—8 nedēļas) 3 reizes dienā pa 6 graudiņiem Chelidonium 6. glob.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic: ik nedēļas 3—4 tvaikpeldes ar sekojošu vispārēju ietinumumu un 31° C. peldi (ar aknu vietas uzlējumu). Naktis atdzīvinošu vēdera uzklāju un masāžu. Stipriņoša diēta ar atturīgu ēšanu; jākustās pēc iespējas daudz (vislabāk strādāt lauku darbus); ja nav panākumu, tad jāizmēģina tā sauktā „atjaunojošā“ dziedināšanās (sk. to).

Aknu vēzis

(Hepatos cirrhus)

Aknu vēzis ir ļoti bieži sastopama slimība. Parasti tā ir citu (sevišķi vēdera) vēža turpnājums. Vēzis te ierodas mazu mezgliņu veidā, kuņi ar laiku var pārņemt aknu lielāko daļu. Dažreiz pat caur vēdera sienu var sataustīt cietos vēža mezglus, plūmju, vietas olas, strausa olas, un pat bērna galvas lielumā. Vēža simptomi: spiediens un pilnuma sajūta vēderā, nekārtīga izeja, ēstgribas trūkums, gremošanas traucējumi, sāpes krustos vai aknu apkārtņē. Slimie noliesē, āda savīst, muskuļi top slābi, seja pelēka,

vēnas skaidri redzamas caur ādu cauri. Spēki zūd, nav gribas strādāt. Tā kā top aizspiesti žults vadi un vārtu vēnas zari, tad iestājas dzeltenā kaite un ūdenstūska. Dažreiz mokas pieaug neizturāmā kārtā; gremošanas traucējumi attura slimnieku no ēšanas, bezmiedzība atņem spēkus un noved līdz izmisumam, sevišķi, ja slimais visu laiku ir pie samanas. Daži slimnieki iegrimst pilnīgā apātijā, kuŗa var pāriet bezsamanas stāvokli.

Aknu vēzis ir chroniska slimība, kuŗa dažreiz var ieilgt pāris gadus, bet pa lielākai daļai noved jau ātrāk pie gala.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vienīgais, ko ārsts var darīt, ir — atvieglot slimnieka ciešanas un noteikt diētu. Pret aknu vēzi zāļu nav, tāpat kā pret ikkatru vēža slimību. Operācijas pa lielākai daļai ir bez panākumiem.

Homeopatija. Par šīs slimības ārstēšanu maz kas sakāms; vienīgi varētu ieteikt izmēģināt *Hydrastis canadensis*. Sāpes var mēģināt apkarot ar *Arsen. alb. 3*, *Atropium 3 tr.* *Nux vom. 3.* un *Kali carb. 3.*

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic vieglu, „atjaunojošu“ dziedināšanos, bet ļoti vājiem slimniekiem — stingru stiprināšanās diētu un vieglu ādas kopšanu. Tvaika kompreses, siltas sēdpeldes (34 līdz 39° C), pēc Plātena domām, esot pirmais līdzeklis pret sāpēm.

Suņu lentenis aknās

(*Ehinococcus*)

Aknas ir tas organs, kur visbiežāk apmetas suņa lentenis (sk. parazīti). Iekļuvis aknās, tas izveidojas par pūšļveida tārp un var izaugt tik liels, kā bērna galva. Kamēr tārps ir mazs, viņš nerada jūtamus traucējumus, bet augot sāk apdraudēt aknu šūniņas, kuŗas pamazām iekaisst un iznīkst. Pūšļa tārps sāk spiest žults vadus un izsauc dzelteno kaiti, vai arī spiež vārtu vēnu (ūdenstūska) u. t. t. Aknu apkārtne jūtama savāda pilnuma sajūta, spiediens, smagums. Sāpes iestājas tikai tad, kad sācies iekaisums un karstums. Spiediens uz diafragmu rada īsu elpu, saušu kāsu, astmātiskas lēkmes, sirds dauzīšanos, gremošanas traucējumus, vemšanu, nekārtīgu zarnu darbību u. t. t. Dažreiz satūkums plīst, un tā saturs izlejas krūšu vai vēdera dobumā; krūšu dobumā tas izsauc ārkārtīgu elpas trūkumu un krūšu plēves iekaisumu (sk. t.); kuņģī vai zarnā var rasties pūžņas, pūšļa tārpi vai viņu atliekas (kuŗu slimnieks vai nu izvemj, vai izdala līdz ar izkārnījumiem); ja satūkuma saturs iekļūst vēdera dobumā, tad neizbēgams, strutojošs vēdera plēves iekaisums. Aknu echinokoks ir nopietna slimība, kuŗa var vilkties gadu desmitiem, līdz noved pie nāves. Atsevišķos gadījumos iespējama arī izveseļošanās.

Ārstēšanas veidi:

Ar aknu echinokoku visbiežāk slimo tur, kur tura suņus un dzīvo ar tiem vienā telpā, kā, piem., Islandē un dažās vietās Vācijā (Meklenburgā, Pomerānijā). No tā varam spriest, ka mums, attiecībā pret mūsu labiem draugiem — suņiem — jāievēro vislielākā tīrība.

— Pret echinokoku nav nekādu iekšķīgu līdzekļu; vienīgais, ar ko var slimnieku glābt, ir operācija, kuŗa nebūtu jāatliek uz pārāk ilgu laiku, lai slimnieks nezaudētu operācijai nepieciešamos spēkus.

Saspiestās aknas. Klejojošās aknas

(Hepar mobilis)

Šī kaite ir īsta sieviešu slimība (izņēmuma gadījumos dažreiz ar to saslimst arī vīrieši, piem., kareivji), kuŗas iemesls ir: šauras jostas, gumijas saites ap vidu, korsetes u. taml. Pastāvīgais spiediens rada aknās rievu; ribas tiek piespiestas klāt aknu priekšdaļai. Zem spiediena pamazām iznīkst aknu šūniņas, bet virsējā plēve sabiezē. Dažreiz sajūtams it kā spiediens un sāpes aknās, uznāk vemšana, ģibonis u. taml.

Klejojošās aknas sastopamas pie sievietēm, kuŗas daudz dzemdējušas. Vēdera sienas kļuvušas slābas, un smagais organs — aknas — grimst lejup, sevišķi, ja aknas saites izstiepušās. Aknas tā tad neatrodas vairs savā parastā vietā, bet gan vēdera dobuma apakšējā daļā, kur tās var sataustīt un ar vieglu spiedienu pacelt uz augšu. Sākumā veselības traucējumi nav ievērojami, un slimie uzmeklē ārstu tikai tad, kad slimība jau krietni ieilgusi un liek sevi manīt ar sāpēm sānos un mugurā, gremošanas traucējumiem, velkošu sajūtu vēderā u. t. t. Dažreiz uznāk caureja vai aizcietējums, vājums, galvas reibonis, ģiboņa lēkmes un sastrēgumi vēdera organos.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Kas attiecas uz saspiestām aknām, tad jāsaka, ka ārsts nav Dievs, kuŗš iznīkušo šūniņu vietā spētu ielikt jaunas. Vienīgais, ko var ieteikt: sievietes lai atmet liekos, muļķīgos „daiļuma“ atribūtus, bet vīrieši — sevišķi kaŗavīri — lai palaiž jostas svabadāk.

Klejojošās aknas jāattura no noslidēšanas ar bandāžu palīdzību. Sāpes var mazināt ar mitriem, siltiem uzklājumiem. Jāievēro miers. Vārgiem slimniekiem jāmēģina stiprināt ķermeni.

Homeopātija. Var izmēģināt Arnica D 3, Belladonna 3, Bryonia 3.

— **Dabas dziedniecība.** Plātenis ieteic vispārēju ķermeņa spēcināšanu; Bilcs — 25—27° C. atdzīvinošus vēdera uzklājus naktīs, atsevišķas kompreses 22° C. uz aknām, un ik 2—3 dienas vidukļa peldes 25—27° C.

Dzeltenā kaite

(Icterus)

Vienkāršā, katarrālā kaite ir gan nepatīkama, bet ne bīstama, slimība kuņģa iemesls ir žults vadu katarrs. Žults izeja sākumā norisinās gausāki, un pēc dažām dienām pavisam apstājas. Žults uzkrājas aknās, un beidzot asins un limfas vadi to uzsūc un izdala pa visu ķermeni. Pirmās pazīmes: acu ābola baltumi metas dzelteni, pēc tam dzeltenā krāsa parādas arī uz rokām. Jau dienu iepriekš slimnieks jūtas noguris un negrib ēst. Bieži vien dzeltenai kaitei pievienojas kuņģa katarrs, un slimnieks spiests ievērot stingru diētu. Uznāk vājuma brīži, iešana un darbs nogurdina, dažreiz moca nieze, var uzņakt arī sāpes. Slimība parasti velkas 3—5 nedēļas. Temperatūra mēdz dažreiz būt zem normas.

Daudz nopietnāka slimība ir ļaunā dzeltenā kaite. Te darišana ar infekciju, — sīkbūtnēm, kuņģa iekļūst aknās (tifa bacilli). Sīkbūtnu perēkļi var būt dažreiz mikroskopiski mazi, bet dažreiz pārņem veselu lēvaru. Aknas var palielināties, sāpes iet līdz pat labājam plecam. Temperatūra ļoti nevienāda. Bieži uzņāk elpas trūkums. Slimnieks redz visu dzeltenā gaismā.

Visļaunākā, ar dzelteno kaiti apvienotā, slimība ir tā sauktā aknu atrofija (aknu iznīkšana), kuņģa pāris dienās noved pie nāves. Viņa pievienojas infekciju slimībām, bet var arī rasties no saindēšanās ar fosforu. Drīz vien parādas saindēšanās simptomi: spēku sabrukums, murgi (delīrijs), galvas sāpes. Aknas vispirms satūkst, tad pēc dažām dienām saraujas. Liesa izplešas. Asins riņķošana traucēta. Ūrinā parādas olbaltums un amīnskābes.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vispirms jāievēro diēta, jāatsakās no grūti sagremojamas barības: taukiem ēdieniem, piena, dažām saknēm un gaļas. Var ēst miltu virumus, dažādu pārslu novārījumus, zaļās saknes un dzert zelteru, tēju u. taml. (jādzer diezgan daudz). Jārūpējas par kārtīgu caureju. Ļoti derīgi ir auksta ūdens klistieri (1 reizi dienā 1—2 litri 12—18° C); ūdens jāaiztura zarnā pēc iespējas ilgi. Var dzert arī sviedrējošas tējas. Vielmaiņu var veicināt ar siltām peldēm. Pret ādas niezi noder apmazgāšanās ar etiķa ūdeni, atšķaidītu citrona sulu, chloroformu, karbola eļļu u. t. t. Katarrālo, dzelteno kaiti ārstēt nav grūti. Diēta un siltums ir labākās zāles. Turpretim ļaunās, dzeltenās kaites gadījumos lieta ir nopietna. Agrāk daudz pielietotie arsena, antimona, sudraba preparāti, salicils un neosalvarzāns izrādījušies par nederīgiem. Labākus panākumus uzrādījuši dažī serumī, kuņģus ņem no inficētiem dzīvniekiem. Jāatturas no olbaltuma vielām un sāls. Pie sirds vājuma noder strofantīns, kofeīns, kampars, jāatturās no taukvielām un jālieto Kārslbādes sāls vai šis minerālūdens.

Dažas sievietes saslimst ar dzelteno kaiti, kad tām uzņāk menstruācijas, vai kad iestājas grūtniecība. Sakars starp dzelteno kai-

ti un sievietes dzimuma organu darbību nav vēl noskaidrots. Katrā ziņā, grūtniecības stāvoklī ārstēšana jāizved sevišķi uzmanīgi, atturoties no visa, kas varētu kaitēt auglim.

Homeopātija. Vienkāršas dzeltenās kaites gadījumos labi panākumi bijuši Chamomilla 3., kuņģa lietojama pārmaiņus ar Nuxvomica 3. Ja notikusi žults vadu aizdambēšanās, tad noder Mercurius 3 tr. un Chelidonium 3. Ja dzeltenā kaite pieņem jaunu raksturu, saistīta ar asiņošanu un smadzeņu darbības traucējumiem, tad jāpaļaujas uz Phosphor 6. Ja dzeltenā kaite cēlusies no asins saindēšanās, tad noder Crotalus 3. Chroniskos gadījumos jāpieturas pie Phosphor. 6 un Jodium 3.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic: stingru diētu, svaigu gaisu, ik dienas 2—4 vēdera uzklājus 22—27° C. (atstāt uz vēdera 2—3 stundas), 1—2 reizes vispārēju noberzēšanos 21° C. vai peldi 33° C. Klistieri, tvaika peldes (3 reizes nedēļā) ar sekojošu ķermeņa ietinumumu, pēc tam pelde 33° C. Pie iekaisumiem 22—27° C. kompreses uz aknām.

Mājas līdzekļi. Rītos un vakaros 1 tase piena ar 1 karoti ogļu putekļu un cukura.

Žults akmeņi un žults akmeņu graizes

(Cholelithiasis)

Žults akmeņi var būt dažādas formas un lieluma. Pa lielākai daļai tie sastopami žults pūslī un žults vados, retāk zarnas kanālā, un izņēmuma gadījumos arī ārējos ūrina vados. Viņus sastop gan pa vienam, gan simtiem. Jo viņu mazāk, jo tie lielāki (var būt pat vistas olas lielumā). Pa lielākai daļai tie apaļi, bet ja viņu daudz kopā, tad tie spiež viens otru un top stūrains. Viņu virsma var būt gluda, kārpaina u. t. t., bet krāsa — zaļgana vai brūna; patiesību sakot, krāsas ziņā tie sastopamas visādas nianses: no sidrabmirdzošas baltas līdz metalam līdzīgai melnai. Akmeņi var būt cieti, trausli, vaska veidīgi, taukaini u. c. Pa lielākai daļai tie sastāv no *cholesterīna* un žults krāsvielām, kuņģam piejaukts drusku kaļķa.

Kā akmeņa izcelšanās iemeslu min: pārliecīgu gaļas ēšanu, alkoholu, sēdošas dzīves veidu, korseti. Pie bērniem un jauniem cilvēkiem žults akmeņi ir reta parādība, turpretim jo biežāk tie sastopami pie vecākiem cilvēkiem un tā sauktos spēka gados.

Dažreiz akmeņu radītie traucējumi ir tik niecīgi, ka nav iespējams slimību noteikt. Dažs labs žults akmens bez kavēkliem iziet caur žults vadu un iekļūst zarnā, no kuņģa iziet līdz ar izkārnījumiem. Reti kādreiz lielāks akmens spēj aizsprostot zarnu (sk. to). Akmeņi var uzkrāties žults vadā un, pastāvīgi beržot gļotādu, izsaukt tur iekaisumu. Žults pūšļa sienīņa sabiezē un ieslēdz akmeni kā kādā čaulā. Bet dažreiz sienīņa iekaist un sāk pūžņot; pūžņas izplatās aknās, izlauž sev ceļu vēdera dobumā un izsauc pūžņainu vēdera plēves iekaisumu (sk. t.). Dažreiz tās izlaužas kuņģī, zarnā (sevišķi 12 - pirkstu), ūrina vados

u. c. Ja akmeņi uzkrājas aknās, tad drīz notiek žults sastrēgums un izceļas dzeltenā kaite (sk. t.). Bet ja akmens tik liels, ka netiek cauri žults vadam, tad tas iespiežas vadā un izsauc g r a i z e s. Slimie sūdzas par dedzinošām, urbjošām, durošām sāpēm aknu vietā; sāpes vai nu izplatas pa vēdera augšdaļu vai iet līdz plecān. Slimie ir ļoti nemierīgi; sāk plūst auksti sviedri, pulss top mazs un lēns, seja bāla, elpa apgrūtināta; uznāk ģibonis, krampji, bezsamaņas stāvoklis, drebuļi, vemšana; vēders uzpūsts, ciets. Sāpes parasti uznāk negaidot, pēkšņi un pastāv tik ilgi, kamēr akmens nav vēl ticis vadam cauri. Tad tās kā uz burvja mājienu apklust. Ja akmens neiziet, tad iestājas dzeltenā kaite, kuŗa var ilgt nedēļām un mēnešiem un novest pie grūtiem sarežģījumiem.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vislielākā interese tiek piegriezta sāpēm, jo tās ir tik mocošas, ka prasa ātras palīdzības. Slimniekam uzliek siltas kompreses, sagatavo siltu peldi, ieberzē narkotiskas vielas. Ja siltums nav patikams, tad var ņemt ledus pūkli. Katrā ziņā, nebūs iespējams iztikt bez apreibinošiem līdzekļiem, kuŗus lieto diezgan lielās dozās. Pirmā vietā stādams morfījs, tad opijs, chloralhidrats, belladonna u. c. Vemšanu aptura ar ledus pastillēm un 3—5 pil. chloroforma, ledus ūdeni, saldējumu, šampanieti u. t. t. Ja uznāk ģibona lēkmes, tad der vīns, stipra kafija, kampars, ēters u. c. Slimnieku ietin siltās vilnas segās, to frotē, sevišķi rokas un kājas, ar sukām berzē kāju apakšas u. t. t. Nedrīkst bez ārsta ziņas dot caurejas un vemšanas līdzekļus. Ļoti ieslavēts ir Duranda līdzeklis un eļļa; pēdējais jāņem ļoti lielās porcijās. Jāievēro stingra diēta un mērenība ēšanā, jāatsakās no treknas barības un alkohola. Ieteicams dzert ūdeni ar citrona sulu. Jaunākā laikā c h i r u r g i e m sekmīgi izdevušās žults akmeņu operācijas. Nav šaubu, ka dažos gadījumos (piem., pie stipra iekaisuma, biežas lēkmju atkārtošanās u. t. t.) operācija ir vienīgais ceļš uz izveseļošanu.

Homeopātija. Daži homeopāti ieteic Belladonna 3, Chamomilla 3, Colocynthis 3, Digitalis 3, Arsenicum 3, bet šo līdzekļu lietošana nav devusi maz taustamus panākumus. Turpretim brīnišķīgu iespaidu lēkmes brīžos atstāj Calcarea 30, un regulāri lietojot šo līdzekli 3—4 reizes dienā, bieži lēkmes izzūd. Līdzīgi iedarbojas Berberis X. 3. Lai izvairītos no lēkmju atkārtošanās, lietojams China 3.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic vēdera masāžu un atdzīvoņošu vēdera uzklājus. Pret sāpēm var lietot tvaika kompreses vai tvaika puspeldi ar sekojošu peldi 30° C. un ķermeņa apakšdaļas lējumu. Siltas, ilgstošas sēdpeldes. Bieži lieli klistieri; daudz jādzert ūdens (vēl labāk citronu limonāde); svaigs gaiss; nakts vēdera uzklāji un šad un tad tvaikpelde gultā. **Plā t e n s** ieteic tvaika kompreses uz aknām (5—7 min.), 35—40° C. sēdpeldi ($\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ stundas), biežus klistierus 33—35° C. Bezsamaņas gadījumos viss ķermenis jāberzē ar mitriem dvieļiem 35—40° C. Pēc peldēm u. t. t. ieteicama masāža, bet tikai tad, ja aknas spēj to panest. Ķermeņa stiprināšana, viegla, veģetābila barība (sevišķi jaunas saknītes un augļi, daudz salātu ar citronu sulu un labu olīvu eļļu).

Aizkuņģa dziedzera slimības (sk. arī „Veselības leksik.” II.). Šīs slimības vēl maz izpētītas. No viņām jāatzīmē 1) aizkuņģa dziedzera asiņošana, kura var novest pie ātras, pēkšņas nāves; dažreiz pāris dienas pirms nāves uzņāk pēkšņas un stipras vēdera sāpes, vemšana; vēders uzpūsts. 2) Dziedzera atrofija, kuru dažreiz konstatē, izdarot sekciju pie cukura slimniekiem. 3) Dziedzera iekaisums, kura diagnoze ļoti grūti nosakāma. 4) Dziedzera cistas (pūšļi), no kurām var atsvabināties operatīvā ceļā, tiklīdz tos var konstatēt (sataustot caur vēdera sienu). 5) Dziedzeru vēzis, kuru ļoti grūti pazīt, jo slimības pazīmes pavisam nenoteiktas. Diagnoze uzstādama droši tikai tad, ja var sataustīt dziedzera vietā satūkumu, kurš saistīts ar dzelteno kaīti, sāpēm, taukainiem izkārnījumiem, nepietiekošu olbaltuma un stērķeles sagremošanu un lielu daudzumu cukura ūrinā. Tomēr slimības aina nav raksturīga, un bieži iespējams to noturēt par kuņģa, 12-pirkstu zarnās, žultspūšļa u. c. vēzi. Bez minētām slimībām novēroti vēl arī aizkuņģa dziedzera akmeņi.

Ārstēšana var būt tikai simptomātiska; jāmēģina apkarot sāpes, vemšana, ciets vēders u. t. t. Cistas var operēt. Pārējo sk. Vesel, leks, II. Homeopati ieteic Jodium 2, Mercurius 3—6 un Iris D 3.

as
nē
est
āk
ie-
cu-
oti
at-
ur
li-
ti-
ar
ol-
nā.
ēt
im

sā-
sk.
un

VI

Barība, virtuve un veselība

Barība, virtuve un veselība

Ēšana un barība gan nav cilvēka dzīvē pirmais un visaugstākais bauslis, bet viņa tomēr ir pamats, uz kura visaugstākais var zelt vai nīkt. Kļūdaina barošanās mācība un īsto barošanas likumu nezināšana vai neievērošana atnesusi cilvēcei neizmērojamu postu. Šo postu sajūt visi, jo viņš nepaieš nevienam gažām; tomēr maz ir to, kas pazīst īsto cēloni — nepareizo barošanos. Kļūdainie ieskati apstulbojuši cilvēka prātu. Tur, kur būtu jārunā par barošanās kļūdām, tiek runāts par saaukstēšanos un baktērijām.*)

Pēdējā laikā likās, it kā barošanas mācība jau būtu nonākusi līdz zināmam noslēgumam, — sevišķi no tā laika, kad Minchenes profesors Lībigs**) nāca klajā ar paskaidrojumiem par olbaltumu, taukiem, ogļhidrātiem un dažādiem sāļiem, kā mūsu barības nepieciešamām sastāvdaļām; olbaltumu viņš uzskatīja kā muskuļu un audu uzturētāju, bet ogļhidrātus kā kurināmo materiālu. Lībīga skolnieks Voits, arī pieturēdamies pie ieskatiem, ka tikai olbaltums spēj radīt stiprus muskuļus, noteica vidēji-grūtā darba strādniekam sekošu barības normu: 118 gr. olbaltuma vielu, 56 gr. tauku, 500 gr. ogļhidrātu, — kopā 3000 kaloriju.***)

Bet vēlāk Voits nāca pie pārliecības, ka pie darba nebūt netiek izlietots vairāk olbaltuma, kā atpūtas stāvoklī; tā tad — likās, it kā muskuļu darbība nemaz nebūtu tik atkarīga no ieestā olbaltuma daudzuma. Nu Voits samazināja kaloriju skaitu no 3000 uz 2000.

Likās, it kā viss nu būtu skaidrs, — un par to, kas un cik jāēd, nevarētu būt vairs nekādu šaubu. Un tomēr — kaut kas nebija kārtībā. Tie, kuri barojās „dūšīgi“, t. i. uzņēma noteikto daudzumu (un vēl vairāk) kaloriju, vai nu kļuva resni, vai arī pārpūlēja iekšējos organus, un šī pārpūlēšana izpaudās aknu un nieru kaitēs, reimatismā, giktī u. t. t., citiem vārdiem: slimībās, kuņas mēdz celties no organisma pārpildīšanās ar ūrīna sāļiem. Tāpat tas bija ar tuberkulozes slimnieku ēdināšanu. Slimnieki gan pieņēmas svarā un aptaukojās, bet tomēr slimoja un mira tāpat. Eksaktās kaloriju teorijas entūziasti aizmirsā, ka lielāko kaloriju skaitu uzrāda vismazvērtīgākie, sliktākie barības līdzekļi. Kalorijas vien vēl nedos asinīm dzelzi un zobiem aizsargājošo fluora kārtiņu. Kalorijas vien vēl nespēj neitrālizēt skābes,

*) Dr. Bircher-Benuers, «Früchtespeisen und Rohgemüse».

**) Lībigs bija ķīmiķis bez bioloģiskas izglītības.

***) Ja 20 pilienu ūdens sasilda tā, ka viņa temperatūra paaugstinās pa 1 gr., tad šai sasildīšanai vajadzīgo siltuma daudzumu sauc par 1 kaloriju.

ne arī piegādāt organismam nepieciešamos minerālelementus. Mēs zinām, ka mašīnu eļļā, gāzolinā, bencinā u. taml., ir daudz vairāk kaloriju, nekā alkoholā. Viena karote bencina šķīvi zupas spētu organismam dot visas vajadzīgās kalorijas.

Pret Libigu un Voitu protestēja vesela rinda zinātnieku un ārstu, bet ilgu laiku šis protests tika uzklauts ar kurlām ausīm, līdz kamēr Voits pats ķērās pie jauniem mēģinājumiem un beidzot kādā Minchenes antropoloģiskās biedrības priekšlasījumā bija spiests atzīties, ka cilvēks var dzīvot pilnīgi bez gaļas (kuņu līdz tam uzskatīja par nepieciešamu), nebūt nekaitējot savai veselībai.

Dāņu ārsts Dr. Hindhede, pats būdams veģetārietis ilgus gadus, uz sāka plašus un izsmelošus barības pētījumus un barošanas mēģinājumus, kuņus finansēja Dānijas valdība. Lieli nopelni ir arī Berlīnes prof. Rübneram, Cīrihes ārstam Bircher - Benneram, Dr. Lāmanim, Dr. Haigam un Ragnāram Bergam.

Pamatojoties uz minēto zinātnieku pētījumiem, šini nodaļā mēs iepazīstināsim lasītāju ar veselīgas barošanas mācības pamata likumiem.

Mūsu ķermenis sastāv no dažādām vielām. Lai uzturētu to pie dzīvības, mēs esam spiesti viņam piegādāt barību, no kuņas tas uzņem visu, kas tam nepieciešams. Ne katra viela, un — par visām lietām — ne viena pati, noderīga ķermeņa barošanai. Lai uzturētu organismā līdzsvaru, vajadzīgas daudz un dažādas vielas, — tās pašas vielas, no kurām sastāv ķermenis. Šīs vielas tiek izlietas ļoti dažādā daudzumā, bet katrai vielai ir noteikts savs minimālais mērs; ja nu kāda viela tiek piegādāta ķermenim pārāk mazā mērā (zem minimuma), tad šo trūkumu nevar aizvietot neviena cita viela. (Tas ir pazīstamais dzīvības minimuma likums, kuņu pirmo reizi izteicis Lībigs).

Viena no visvajadzīgākām vielām ir ūdens. Visos mūsu orgānos, pat viscietākos kaulos, ir daudz ūdens (apm. $\frac{1}{5}$ daļa no kaulu svara). Ūdens vajadzīgs ne tikai, lai izkausētu dažādās vielas un palīdzētu izvadīt no ķermeņa dažādās atliekas; materiāls, no kuņa veidojas ķermeņa šūniņas, ir limei līdzīga viela, kuņas olbaltums bez ūdens piejaukuma pārvērstos cietā, sīkstā, nedzīvā masā. Ūdens uztura mūsu šūniņu olbaltumu dzīves spēcīgā, elastīgā stāvoklī.

Mūsu ķermeņa otrais pamatakmens ir olbaltums, — pareizāki sakot: dažādās olbaltuma šķiras. Dažam labam šāds izteiciens izlikšies divains, jo mēs tak zinām, ka olbaltums sastāv tikai no dažiem ķīmiskiem elementiem: ogļraža, ūdeņraža, skābekļa, slāpēkļa, sēra, fosfora (ļoti maz) un dažiem neorganiskiem metāliem. Šo elementu lielākā daļa apvienota tā sauktās amīnskābēs; šo amīnskābju organiskā dabā ir tikai 18, bet matemātika mums māca, ka no 18 vielām iespējamās vairāk kā 6708 biljoni dažādu kombināciju. Ķermenim nepieciešamas visas 18 amīnskābes; dažas no tām ķermenis izgatavo pats no citām amīnskābēm, bet vairums jāuzņem ar barību. Katram orgānam, pat katrai šūnai jāizveido savs specifisks olbaltums. Tāpēc ķermenī nav tāda orgāna, kuš izgatavotu olbaltumu visam organismam; šis darbs jādara katrai šūnai par sevi. Ja nu barība mums nedod visas amīnskābes, tad daži orgāni nesaņem vajadzīgo uzturu, un tāds trū-

kums atsaucas uz visu organismu. Tagad lasītājam būs saprotams, kāpēc nevar teikt vienkārši: „Cilvēkam vajadzīgs tik un tik daudz olbaltuma”; no svara arī, kāds šis olbaltums ir. No otras puses, ķermenis līdz zināmam mēram spēj ar ammonjaka palīdzību radīt amīnskābes un no tām izveidot olbaltumu; tāpēc saprotams, ka uzņemot ogļhidrātus, var aiztaupīt olbaltumu.

Ja nu kādā barības līdzeklī ir tāds olbaltums, kurā trūkst viena vai dažas svarīgas amīnskābes, tad mums nevar līdzēt ne vislielākā porcija šāda olbaltuma; iztrūkstošās skābes neļauj barības olbaltumam pārveidoties cilvēka olbaltumā. Mūsu civilizētā barībā šādi nepilnīgi olbaltuma veidi ir ikdienišķa parādība. Tas tāpēc, ka mēs ēdam visvairāk labības (maizi, miltus, rīsu, grūbas u. c.). Gandrīz visi sēklu olbaltumi ir nepilnīgi; tikpat nepilnīgi tie ir lielā daļā augļu, sakņu un bumbuļu. No sēklām pilnvērtīgs olbaltums, liekas, atrodams tikai sojas pupā un dažās riekstu sugās, bet no bumbuļu augiem — kartupelī. No stādiem pietiekošu olbaltuma sastāvu uzrāda špināti. Pilnvērtīgs olbaltums ir arī galā, asinis, pienā un olās.

Trešā barības vielu šķira ir tauki, jeb glicerīdi, kuri sastāv no ogļraža, ūdeņraža un skābekļa. Tauki ļaujas dalīties glicerīnā (alkohola veids) un tauku skābēs, kuņas ļoti radniecīgas amīnskābēm: ja amīnskābēm atņem slāpēkli, tad izceļas tauku skābes. Tāpēc saprotams, ka uzņemot liesu, bet olbaltumiem bagātu barību, ķermenis izgatavo taukvielas no pārpalikušā olbaltuma amīnskābēm.

Tā tad tauki vajadzīgi ķermenim nelielā daudzumā. Ja ķermenis uzņem par daudz tauku vai olbaltuma, tad tauki nogulstās tādās vietās, kur tie netraucē asinsriņķošanu (kaulos, zemādas audos un zarnās). Krājumi ar laiku var pavairoties, un izceļas aptaukošanās.

Ceturtā barības vielu šķira ir ogļhidrāti, no kuriem mūsu barībā atrodamas vienkāršās un saliktās cukura sugas, stērķeļu sugas, dekstrīni un šūnu viela (celluloze). No cukura sugām jāmin: vīnogu, augļu, piena, iesala un niedru cukurs.

Piektā grupā ievietojamas ekstraktīvās vielas bez slāpēkļa: rūgtās, garšas un smaršas vielas u. c.

Nu esam nonākuši pie ļoti svarīgas grupas, — tā sauktām papildvielām, kuņas atklātas tikai pēdējos 10 gados. Mūsu zināšanas šīnī nozarē vēl ļoti trūcīgas. Papildvielas dēvē par vitamīniem. Tāpēc ka pirmās atrastās papildvielas tiešām bija viņiem piekaimātas. Bet bez vitamīniem mums pazīstamas citas papildvielu sugas, kuņas nav slāpēkļa, kāpēc vārds „vitamīns“ viņiem nav piemērots (vita — dzīvība, amin — no slāpēkļa cēlies). Par šīm vielām sīkākī pārrunāsim nodaļā „Papildvielu trūkuma slimības”. Tagad iepazīsimies tikai ar visnepieciešamāko.

1) Antineirītiskās vielas satura slāpēkli, ļoti viegli pārvēršas un nepanes augstākas temperatūras. Viņas atrodas visos svaigos barības līdzekļos, kuņas vēl nav paspējusi skārt mašina. Tikai sēklu (graudu) vidū viņu nav; tāpēc ēdot galvenā kārtā smalkos miltus, pulierētu rīsu un konservus, var saslimt ar triekai līdzīgu slimību, kuņa izbeidzas ar nāvi, ja slimnieks vēl pie laika nedabū vitamīnozu barību, kuņa vienīgā to var glābt.

Daudz antineirītisko vielu ir: svaigās pupās, graudu diglīšos (dīdzētos graudos), labības klijās, tomātos, nenobriedušos citronos, burkānu sulā, zaļās lapās, zaļos špinātos un baltos kāpostos un svaigā raugā. Minētās vielas sastopamas pietiekošā daudzumā: smadzenēs, nierēs, aknās, zivju ikros, svaigās pupu pākstīs, jaunos, zaļos zirņos, veselos graudos, auzu pārslās, riekstos, apelsīnos, banānēs, citronos, vīnogās, kartupeļos, burkānos, kāļos, rāceņos, puķu kāpostos, zaļos kāpostos, salātos, cūkpienēs, vāritos špinātos, vāritos baltos kāpostos, vāritos kartupeļos, pienā, krējumā, sīpolos. Alū un medū šo vielu par maz.

2) Uzturēšanai vajadzīgās vielas viegli kūst ūdenī: Viņu trūkums izsauc tās pašas parādības, kādas minētas pie antineirītisko vielu trūkuma. Tā kā abas vielas visur sastopamas kopā, tad par pazīstamās nervu slimības beriberi un polineirītis iemeslu uzskata šo abu vielu trūkumu.

3) Audzējošā viela B palīdz atjaunoties mūsu ķermeņa noliegtiem audiem, uztura ķermeņa svaru un audzē nepieaugušos. Ja B trūkst, tad īsā laikā svārs krītas, ķermenis noliesē, un iestājas nāve. Ja organisms saņem maz B vielu, tad tas ātri krīt par upuri infekcijai un aukstumam; katra vieglāka apsaldēšanās ir bīstama. Laime, ka B sastopams visos stādos un arī pienā, un ka tas diezgan lielā mērā spēj pretoties karsēšanai un ilgai stāvēšanai. Daudz B ir: apelsīnos, tomātos, nenobriedušos citronos, burkānu sulā, zaļos kāpostos, zaļos špinātos, baltos kāpostos (zaļos) un zaļās lapās. Pietiekoši B sastopams: smadzenēs, nierēs, aknās, olas dzeltenumā, pupās, zirņos, nelobītā rīsā, riekstos (izņemot mandeles un valriekstus), banānēs, citronos (gatavos), vīnogās, kartupeļos, burkānos, puķu kāpostos, cūkpienēs, vāritos špinātos, vāritos baltos kāpostos, pienā, krējumā un sīpolos.

4) Tāukus šķīdinājošā viela A, kā liekas, veicina kaulu augšanu un normālu dziedzeru (sevišķi ādas un tauku dziedzeru) darbību. Ja A trūkst, tad cilvēks viegli padots infekcijai un aukstumam (kā pie B trūkuma). No visām papildvielām A ir visizturīgākā, pacieš ilgāku uzglabāšanu, augstu temperatūru un pat stipru ķīmikāliju iedarbību; turpretim tā ļoti jūtīga pret atmosfēras skābekli. A iztrūkst ļoti daudzās sēklās, saknēs un nobriedušos augļos, bet bagātīgi sastopams visās zaļajās stādu daļās. Ļoti daudz A ir: zivju eļļā, sviestā, pienā, nierēs, olās, pupās, zirņos, burkānos, rāceņos, artišokās, zaļās lapās, salātos, baltos kāpostos, treknā sierā un nieru taukos. Visiem pārējiem barības līdzekļiem par maz A.

5) Antirachitiskā (pret angļu slimību) viela D uzietā tikai pēdējos gados un rodas no taukiem līdzīgiem cholesterolīna ķermeņiem zaļajās stādu daļās un mūsu ādā zem saules gaismas vai violēto staru iespaida. No stādiem šo vielu uzņem stādu ēdājdzīvnieki, pie kuņģiem tā uzkrājas aknu eļļā. Ja ķermenī trūkst D, tad pirmos 2 dzīvības gados kauli nevar pareizi minerālizēties: kaulu šuves (plaisas) neslēdzas, un kauls top miksts. Tādos gadījumos mēdz runāt par angļu slimību jeb rachitu. Sevišķi daudz D ir olas dzeltenumā, zaļās lapās, zivju eļļā, tomātos, aknās. Veselīgi barotas mātes pienā arī pietiekoši daudz D.

6) Antiskorbutiskā (pret skorbutu) viela C kūst ūdenī un ir jūtīgākā no visām papildvielām.

Lēna kaltēšana (žāvēšana), ilgāka uzglabāšana, ilgāka sildīšana pie vidējās temperatūras, — viss tas bojā šo vārīgo vielu. Savādi, ka viņa diezgan ļābi panes īsu, ātru uzvārīšanu, bet pasterizēšana to nomaitā. Ļoti daudz C ir visās zaļās saknēs, bumbuļos un daudzos augļos, sevišķi apelsīnos, banānēs, citronos, tomātos, tad kartupeļos (zaļos), burkānu sulā, svaigos gurķos un kāpostos, salātos, zaļos špinātos, zaļās lapās. Ļoti maz C ir āboļos, bumbieros un plūmēs, tāpat gaļā, olās un sēklās (graudos). Bet graudam digstot (tiklīdz diglītis sasniedzis $1\frac{1}{2}$ —2 centimetrus garuma), viņā attīstas C. Protams, ka C trūkst visos konservos un labības produktos. Pietiekoši C ir vārītos kartupeļos, zaļos burkānos, rāceņos, pieneņēs, vārītos špinātos un kāpostos, sīpolos, mātes pienā un pa daļai govš pienā.

Ja barībā trūkst C, tad izceļas skorbutš.

Jābrīnas par to, cik maz visu šo papildvielu vajadzīgs, lai uzturētu ķermeni veselu un slimības gadījumā izdarītu vislielākos brīnumus! Te tiešām jārunā par homeopatiskām dozām, ar kurām pietiek, lai uzglabātu dzīvību un veselību. 1000 kilogrammos nelobīta rīsa nebūs vairāk kā 2 gr. vitāminu; tie 700 gr. rīsa, kurš ik dienas apēd japāņu kūlijs, satura tā tad tikai $1\frac{1}{2}$ miligramma vitāminu. Bet ja šī mazumiņa trūkst, tad cilvēks krīt par upuri visbriesmīgākām slimībām un moku pilnai nāvei. (Arī iekšējās sekrēcijas dziedzeri izstrādā ļoti maz inkrēta (sk. „Vesel. leks.” II.), tā sakot, homeopātiskā dozā, — un tomēr — šī inkrēta trūkums savienots ar dzīvības briesmām. Tāpat ir arī ar vitāmiņiem.)

Kā pēdējā (7.) barības vielu šķira jāmin minerālvielas. Tā kā viņas, pa lielākai daļai, nav sadedzināmas, tad pēc barības vielu sadegšanas tās paliek pāri kā pelni jeb sārmi.

Izņemot fluoru, visi elementi var savienoties ar skābēkli; savienojums būs dažāds, skatoties pēc tā, vai elements ir metalls vai metalloīds. Metalloīdu oksīdiem*) (vienskābļiem) sārmaina garša un reakcija, un tos nosauc par organiskām bāzēm jeb sārmaiņiem. Ja ar skābēkli savienojas metalloīdi, tad šiem oksīdiem skāba garša un reakcija un tos sauc par neorganiskām skābēm.

Sārmaiņiem un skābēm ir gluži pretējas īpašības. Bet mēs zinām, ka pretstati viens otru pievelk, un jo stiprāki ir sārmaiņi un skābes, jo straujāki tie cenšas viens ar otru savienoties. Un te nu iet gluži tāpat, kā katrā labā laulības dzīvē: pretstati izlidzinās, un no divām pusēm izceļas viens jauns, harmonisks „vesels”, kuram pavisam citas īpašības. Jaunie savienojumi nav ne skābi, ne sārmaini: viņi garšo sāļi, un tos arī sauc par sāļiem.

Sārmi tā tad sastāv no sāļiem, pa daļai arī no brīviem sārmaiņiem vai skābēm, skatoties pēc tā, kurā vielu šķira bijusi pārsvarā. Barības līdzekļos, kā arī cilvēka un dzīvnieku organos mēs neorganiskās vielas tomēr nekad neatrādīsīm brīvū skābju vai sārmaiņu veidā (jo tad tās būtu stipras indes). Bet arī minerāl-

*) Savienojumi ar skābēkli.

vielas mēs diezin vai sastapsim sāļu veidā dzīvās būtnēs vairāk par $\frac{1}{5}$. Iznēmums ir cilvēka un augstākas sugas dzīvnieku kaulu sistēma: normāls kauls pa lielākai daļai sastāv no sāļiem (ogļskābā kalka un magnēzijas, fosforskābā kalka un magnēzija, kuņģi apvienojas kalcija-magnēzija-karbonofosfātā).

Minerālvielām pie vielu sadegšanas vienmēr jāpārvēršas sāļos. Mēs jau minējām, ka brīvi sārmaiņi un skābes ir stipras indes, tāpēc, viņām ķermenī ierodoties, tās tiek pārvērstas nekaitīgos sāļos un šādā veidā var tikt izvadītas no ķermeņa ārā.

Ja ķermenī par maz neorganisko sārmaiņu, tad organisms ir spiests izlietot olbaltumu, lai izgatavotu amonjaku. Olbaltumu tā tad nav iespējams normāli izmantot; rodas vesela virkne blakus produktu, kuņģi citādi nemaz nemēdz izcelties un kuņģi kaitē mūsu veselībai, piem. ūrīnskābe. Tā tad — te mēs iepazīstamies ar minerālvielu apgrozības likumu, kuņģis ir veselīgas barošanās galvenais pamata akmens: pie veselīgas barošanās barībā nepieciešams sārmaiņu pārsvars. Ja šī pārsvara nav, tad sekas būs: olbaltuma nepietiekoša izmantošana un indīga, slimības izsaucošu vielu rašanās.

Tas nebūt vēl nenozīmē, ka mums jācenšas lietot pēc iespējas daudz neorganisku minerālvielu, „barības sāļu”. Lai panāktu dzīvībai nepieciešamo fizioloģisko sāls iespaidu, pietiek ar nelielu mazumiņu, un te robežas bieži vien jānovelk ļoti šauras. Sāļu pārmeģība izsauc ķermenī nevēlamas parādības; nu mums saprotams, kādēļ arī parastā vāramā sāls, lielākā daudzumā lietots, iedarbojas kaitīgi: viņa piepūlē sirdi, asinsvadus un nieres.

Barības līdzekļos sāļi sastopami organiskos savienojumos un tādā veidā var tikt uzglabāti ilgāku laiku ķermenī, kur tie vienmēr atrodas ķermeņa rīcībā un ir izmantojami tad, kad vajadzība spiež to darīt. Tāpēc saprotams, ka barībā sastopamās minerālvielas neizmērojami vērtīgākas par visiem tiem mākslīgiem barības sāļu maisījumiem, kādi zem visādiem skanīgiem nosaukumiem parādās mūsu tirdzniecībā.

Tagad pāriesim uz citu svarīgu jautājumu: cik cilvēkam vajadzīgs olbaltuma? Šī jautājuma dēļ notikušas karstas, sīvas cīņas. „Vecā skola” uzskatīja par nepieciešamu 100—120 gr. olbaltuma, no kuņģa lielāko daļu vajadzēja ņemt no dzīvnieku valsts. Tas katrā ziņā ir neprāts; to pierādījuši daži veģetārieši, kas, izņemot mātes pienu, no šūpuļa līdz kapa malai nav baudījuši ne druscīņas dzīvnieku olbaltuma. Ziemeļ-Amerikā tautas veselības pārvalde nesē izteikusies, ka pie jauktas barības organisma vajadzība pēc olbaltuma pilnīgi sedzama ar 30—36 gr. Ja ķermenis dabū 70 gr. dienā, tad ar to viņš uzņēmis 100—130% vairāk par normu. Vēl lielāks procents olbaltuma jāuzskata kā tieši kaitīgs.

Ja cilvēks ēd gaļu ar rīsiem un sviestu, tad viņam bija vajadzīgs olbaltuma ap 140 gr. dienā (sk. augstāk, — kādēļ?). Bet ja šo barību papildināja ar sārmaiņiem bagātām vielām, tā kā radās sārmaiņu pārsvars, tad vajadzīgā olbaltuma daudzums („patēriņš”) noslīdēja 10 dienu laikā uz 24 gr. Tā tad sārmaiņu pārsvaram ir nozīme ne tikai cilvēka veselībā, bet arī ekonomiskā dzīvē. Kas barojas galvenā kārtā no gaļas un maizes (tā tad ar skābēm bagātu barību),

tas ne tikai kaitē savai veselībai, bet arī nevar iztikt bez 6—7 reizes lielāka olbaltuma daudzuma.

Kas attiecas uz taukvielām, tad piedzīvojumi rāda, ka pie maza olbaltuma un ogļhidrātu daudzuma tauku % pazemināšana zem 9 gr. izsauc traucējumus: nogurumu, darba nespēju, sliktu

Zaļbarības pirmās brokastis

Ola ar citronu, svaigs — nesālīts sviests, skrotēta maize, tomāti, sakasīti rutki un radisīņi.

gara stāvokli un reiboni; visas šīs parādības pazūd, tiklīdz barībā tauku % tiek paaugstināts. Kā normu varētu uzstādīt sekošās barības vielu attiecības: 30—35 gr. (kas tomēr ir diezgan daudz), olbaltuma, 25—35 gr. taukvielu un 438 gr. ogļhidrātu.

Tagad piegriezīsim savu uzmanību atsevišķām barības vielām.

Sāls

Visvairāk mēs savam organismam darām pāri ar vārāmo sāli. Cilvēki bieži aiz pārpratuma samaina sāli ar barības sāļiem un domā, ka bez sāls nevar dzīvot. Bet ir tik daudz tautu, kuŗām sāls nav pazīstams, un kuŗas saslimst jau pēc 1 mazas šķipsniņas iebaudīšanas. Sāls ir nervu, sirds, asinsvadu un nieru inde. Nieru slimniekiem ārsts vispirms aizliedz baudīt sāļus ēdienus. Ka sāls ir kaitīgs, to pierādījuši daudzie jaunlaiku pētījumi. Vārāmās sāls iešļākšana var kļūt par iemeslu deģeneratīviem organu pārveidojumiem. Sāls iešļircinājumi zem ādas (subkutānie) vai vēnās (intravenozie) rada funkcionēlus traucējumus. Ir pazīstams sāls glikosūrija un sāls drudzis. Prof. Levins savā toksikoloģijā*) raksta: „Pie suņiem pietiek ar 10 gr. lielu sāls devīenu, lai izsauktu vemšanu, caureju, krampjus un nāvi. Pie cilvēkiem pēc 15—60 gr. (ko tauta lieto pret asiņošanu) rodas: sausums rīklē, vemšana un caureja. Pēc 250—500 gr. var iestāties vispārēja trieka un nāve. Sekcija uzrāda stipru kuņģa iekaisumu. Chroniska pārmērīga sāls lietošana izsauc skorbutam līdzīgu slimību.“

Kā sāls lietošana caurmērā tomēr neuzrāda smagus veselības traucējumus, var izskaidrot ar to, ka ķermenim piemīt spēja, līdz zināmam mēram sāli neitralizēt.

Ragnārs Bergs novērojis, ka stipra sāls lietošana aizkavē olbaltuma izmantošanu, un ka cilvēkiem, kas parasti nelieto daudz sāls, jau pietiek ar 8 gr. dienā, lai nierēs rastos traucējumi (izdalās kreatīns, kuŗš citādi ūrīnā nav sastopams). Turpretim nekad un nekur nav novēroti traucējumi organismā, pieturoties pie bezsāls diētas. Tā tad — mēs vispār nespējam lietot par maz vārāmās sāls, jo katrs mazumiņš jau ir diezgan liels. Bet lietot vairāk par 7 gr. sāls dienā jau ir tieši kaitīgi.

Gaļa, zivis, asinis

Arvien vairāk izrādas, ka tā barība (pārsvarā veģetārā), kādu lieto nabadzīgākie lauku ļaudis, ir daudz veselīgāka, nekā pārliecīgā gaļas baudīšana, kuŗu piekōpj pilsētnieki. Lai gan gaļā ir diezgan daudz olbaltuma un tauku, tad tomēr viņā trūkst ogļhidrātu. Tā tad pārliecīga gaļas ēšana nemaz nav ekonomiska. Lai segtu ķermeņa prasības pēc olbaltuma, pietiek ar 24 gr. gaļas, tā tad — ja mēs neēstu nekādas citas olbaltuma vielas, tad mums dienā būtu jāapēd 120 gr. gaļas. Bet — mēs tak ēdam maizi, kartupeļus, saknes, pienu, augļus, — un tāpēc jau 75 gr. gaļas dienā jāuzskata kā pārmērība.

Gaļā maz vitāminu un minerālvielu, bet ļoti daudz skābju, tāpēc gaļas ēdājiem jālieto arī daudz sārmainu barības vielu, lai neitralizētu gaļas kaitīgo iespaidu.

Gaļas ēdāji mēdz aizstāvēties ar to iebildumu, ka dažas tautas tak dzīvojoņ no gaļas vien. Bet nedrīkst aizmirst, ka šīs tautas (zie-

*) Mācība par nāvīgo vielu iedarbību.

meļu mežoni) pa savas īsās vasaras laiku krāj katru saknīti, katru zaļumiņu, ieskābē un ziemā ēd to pie gaļas tāpat, kā mēs kāpostus. Bez tam — Amerikā tās tautas, kuŗas spiestas pārtikt no gaļas, cauru dienu dzer Yerba Matē tēju, kuŗa stiprā mērā spēj neitralizēt skābes. Nekur nav tik daudz reimatisma, ģikts, skorbuta un asiņošanas slimnieku, kā pie minētām tautām.

Iepriekšējā nodaļā lasījām, ka smadzenēs, nierēs, aknās un zivju ikros ir papildvielas — vitāmini. Bet šie vitāmini pa lielākaļ daļai ļoti jūtīgi pret karsēšanu, un tā kā nieres, aknas u. tml. nemēdz jēlas ēst, tad skaidrs, ka ar vārīšanu arī tiek iznīcinātas vērtīgās papildvielas.

Vārītai gaļai ir tā pate barības vērtība kā ceptai, tikai vārītā gaļā trūkst ekstrakta vielas, kuŗas pārgājušas ūdenī (zupā). Tāpēc zupa kairina ēstgribu. Bet apgalvojums, ka gaļas zupām piemīt brīnišķīga barības vērtība, ir māpticība. Analīze un mēģinājumi rāda, ka tas, ko saucam par zupas spēkvielām, ir kreatīns un sāļi, bet pats izjūtamais „spēks“ nav nekas cits, kā nervu uzbudinājums. Jāzin, ka kreatīns ir alkaloids, kuŗš stādams uz vienas pakāpes ar kofeīnu, teīnu, nikotīnu, strichnīnu u. c. Gaļas vielu īspāids uz organismu ir lēnāks par alkohola īspāidu un tādēļ jo liktenīgāks. Savādi, ka taisni tās aprindas, kuŗas skatās uz cilvēku kā tikai uz zīdītāju sugas ļopiņu, barības jautājumā ir nekonsekventas un noliedz savus uzskatus, lai izdotos sev paglābt vienu bifsteksu vai karbonādi; tad viņiem cilvēks vairs nav augstākas sugas auglējājs-mērkaķis, bet gan tāds savāds radījums, kuŗš par savu eksistenci pateicas vienīgi cepešiem un desām.

Kā jau teikts, gaļā ir ļoti liels skābju pārsvars; ja nu šīs skābes grib neitralizēt, tad jāēd tāda barība, kuŗā daudz sārmaiņu, t. i. pie gaļas jāņem klāt pietiekošs daudzums sakņu un kartupeļu. Lieliem gaļas ēdājiem nāksies ļoti grūti uzturēt savā ķermenī vajadzīgo līdzsvaru, jo ēdot daudz gaļas (un piekožot vēl klāt maīzi) nevar ieēst nepieciešamo porciju sārmainās barības. Ja salīdzinām mūsu ēdienu namos pasniegto barību ar franču ēdieniem, tad atklājas sekoša aina: pie mums pasniedz milzīgu gabalu gaļas, pāris kartupeļu vai drusciņ citu sakņu (kuŗas parasti garšo vairāk pēc ūdens, nekā pēc saknēm), bet Francijā — pilnu šķīvi ļoti labi sagatavotu dažādu sakņu un — kā garšas vielu — mazu gabaliņu gaļas.

Desas ēst ir diezgan bīstami, jo nekad nevar zināt, no kādas gaļas tās izgatavotas. Sevišķi jāsaargas no stipri vīrcotām desām, jo bieži vien ar garšas vielām mēdz apslēpt slikto materiālu. Desās var attīstīties desu inde.

Asinīs ir daudz olbaltuma un asins seruma, tā tad tās būtu vērtīgs barības līdzeklis; tikai tauku un ogļhidrātu viņās maz, bez tam — daļa asinīs atrodamo tauku sastāv no nesagreļojamā cholesterolīna. Asinīs daudz minerālvīelu, bet maz kaļķa. Sārmaiņu pārsvars diezgan ievērojams.

Viss, ko teicām par gaļu, attiecas arī uz zivīm.

Visi olbaltumu saturošie barības līdzekļi, bet visvairāk gaļa, desas, zīvis un siers, sabojātā veidā iebaudīti, var izsāukt nāvīgu saindēšanos.

Olas

Olbaltuma ziņā olas stādamas uz vienas pakāpes ar pienu; arī taukvielu saturs viņās ir pietiekošs. Bet citādi gan olā trūkst viss tas, kas vajadzīgs cilvēka barībai. Olā nav ogļhidrātu, bet ir daudz skābju; bez tam, olai piemīt vēl viena nepatīkama blakus īpašība: viņā ir pardaudz lecītīna un cholīna, kuņģi abi uzbudina nervu sistēmu. Ieslavētās „olu kūres” un lecītīna tinktūras var novest pie stāvokļa, kuņģam liela līdzība ar morfinismu.*) Tāpēc — ja cilvēki par daudz pieraduši pie olu ēšanas, viņus ļoti grūti atradināt.

Olas saturs: $\frac{3}{4}$ ūdens, bet atlikumā — drusku olbaltuma un dažu citu vielu. Tā tad olā nav vairāk olbaltuma, kā lielā kartupelī. Bet tāda kartupeļa barības vērtība (170 kalorijas) ir pusotras reizes lielāka par olas vērtību (75 kalorijas.**). Tāpēc ola gandrīz jāpieskaita pie baudu vielām. Bērniem zem 5 gadiem nebūtu jādod ne olas, ne gaļa, jo lecītīns un cholīns kaitīgi iespaido bērna nervus.

Virumi (zupas)

Virums, kādu to parasti sagatavo pusdienām, ir pilnīgi lieks kuņģa ballasts, kuņģ, ja to pataisa biezu ar miltiem, grūbām un tml., mums gan dod drusciņ ogļhidrātu, bet par daudz ūdens, skābju un vārāmās sāls. Virums tā tad nav vis barības līdzeklis, bet dažreiz ēstgribu ierosinoša baudu viela (tāpēc, ja pusdienā ēsts tikai virums, tad drīz vien atkal gribās ēst). Tiesības uz barības līdzekļa vārdu ir vienīgi vai nu saldām augļu, vai ar kartupeļiem sabiezīnātam sakņu virumam. Nespēka brīžos tase buljona var iedarboties tikpat atdzīvinoši, kā tase kafijas. Gatavie buljona, gaļas sulas u. c. preparāti (Maggi u. c.) ir tikai ērti, mazvērtīgi palīgi tām mājas mātēm, kuņas neprot vai negrib atlicināt laiku kārtīgai ēdienu kartes sastādīšanai. Jāievēro arī, ka iesākot maltīti ar virumu, mēs atšķaidām kuņģa sulu un samazinām viņas darba spējas.

Sēnes

Par sēņu vērtību valda dažādi uzskati. Vispirms — viņās daudz ūdens. Ja arī olbaltuma procents pat k a l t ē t ā s sēnēs diezgan augsts, tomēr sēņu olbaltums pats par sevi diezgan mazvērtīgs. Tām sēnēm, kuņas barojas ar nedzīvu organisku materiālu, var būt liels sārmaiņu pārsvars, bet parazitiskām sēnēm — daudz skābju. Antineiritisko un augšanu veicinošo vielu sēnēs, liekas, diezgan daudz, bet par to jo mazāk A un C vitāminu. Tā tad galvenā sēņu nozīme meklējama viņu varbūtējā sārmaiņu pārsvarā. Tomēr sēnes ir patīkams, garšīgs barības papildinājums, ar kuņu var novērst dažu barības vienpusību (piem. ja pārsvarā kartupeļu barība).

*) Saindēšanās ar morfiju, arvien lielākā prasība pēc tā.

**) Ragnārs Bergs.

Piens un viņa produkti

Mātes piens ir jaunpiedzimušo barība, jo viņā ir visas tās vielas, kuŗas nepieciešamas dzīvības uzturēšanai.*) Starpība starp mātes pienu un govu pienu ir tā, ka pēdējā ir par daudz olbaltuma un par maz neorganisko sārmaiņu. Ar govu pienu cilvēka zīdāinim nepietiek, jo šajā pienā par maz tauku, kaļķa, natrona un sārmaiņu, bet par daudz kazeīna. Kad vēl bija modē zīdāiņu barošana ar sterilizētu pienu (kā to vēl tagad ieteic dažas novecojušās medicīniskas grāmatas), tad kā masu parādība nāca uz dienas kārtības zīdāiņu saslimšana ar bērnu skorbutu, kuŗš izbeidzās ar mocošu nāvi. Tad uzgāja, ka svaigu āboļu, apelsīnu, biešu un burkānu sula spēj ātri vien šo briesmīgo slimību izārstēt. Tikpat labus panākumus deva svaigu aveņu, jāņogu, melleņu, ķiršu vai vīnogu sulas lietošana. Tā tad pie bērniem tika pierādīts fakts, ka piena sterilizēšana ir ārkārtīgi kaitīga, jo izsauc smagu slimību, kuŗu var novērst tikai ar „dzīvās vielas“ (matière vivante) palīdzību.

Vispār, barojot bērnu ar govu pienu, priekšroka jādod ne vairākam pienam, un arī tad šī barība jāpapildina ar citām vielām, kuŗas aizvieto antiskorbutisko un augšanas vitamīnu trūkumu.

Arī pastērizēšana (ilgāka karsēšana pie 65° C.) ļauni iespaido smalkās piena olbaltumvielas un vitamīnus. Tāpēc visieģteicamākais paņēmiens: pienu īsi un ātri uzvāriet, t. i. ļaut tikai reizi uzņakt.

Vēl kāds vārds par piena lietošanu. Ja bērnam dod vienpusīgu piena barību, tad bērna ķermenis tiek uzpūsts un muskuļi ir vāji. Nepareizi ir, lielākiem bērniem bez citas, cietākas barības katru dienu „iepumpēt“ 1½—2 litrus piena. Nedrīkst pienu dzert lielēm malkiem; vislabāk pie piena pieēst maizi, kuŗa labi jāsakozļā; bet ja pienu dzer vienu pašu, tad tas jādzer maziem malciņiem, un katrs malks ļoti rūpīgi jāsaļauc ar siekalām. (Kāpēc? sk. „Gremošanas organu fizioloģija”).

Sarūdzis piens ir laba, veselīga barība. Raudzējot pienu ar sevišķu sēnišu palīdzību, dabūjam kefīru un jogurtu. Visi šie raudzētā piena veidi iedarbojas uz zarnu un tīra to no pūšanas baktērijām; tā kā pūšana saindē ķermeni un to ātri noved pie vecuma, tad raudzēts piens jāuzskata par dabisku atjaunošanās līdzekli, — par ko savā laikā daudz rakstījis slavenais prof. Mečņikovs. No rūguša piena varam ar sildišanas palīdzību izgatavot biezpienu, kuŗš ir ļoti derīgs barības līdzeklis, jo viņā daudz olbaltuma. Sūkalas mēdz dzert pie dažām zarnu kaitēm un var izlietot maizes cepšanai.

Ar sevišķa siera rauga palīdzību no piena var izgatavot dažādus sierus, kuŗi diezgan grūti sagremojami. Jo siers vecāks un jo nelabāki tas ož, jo tas kaitīgāks cilvēka organismam. Tāpēc būtu jāpieturas tikai pie svaīga siera un vislabāk pie biezpiena.

*) Arī mātes pienā var trūkt A vitamīnu, ja mātes ēd tikai balzmaizi, gaļu un kartupeļus. Tad bērni var saslimt ar angļu slimību.

Krējums ir vissmalkākais piena produkts, ar kuŗu var katrai barībai piedot labāku garšu un kuŗš sevišķi noder pie zaļbarības: salātiem, saknēm, mērcēm, saldiem ēdieniem (tikai bez cukura!).

Sviests ir labākais taukvielu avots. Viņā (sevišķi tā sauktā maija sviestā) atrodam dažas vītāminu šķiras, tāpat kā pienā. 1000 gr. sviesta satur 8000 kaloriju, bet 1000 gr. liesas gaļas — tikai 1000 kaloriju, tā tad šinī ziņā sviests stādams stipri augstāk par gaļu.

Arī paniņas (ķērnies piens) ir ļoti ieteicamas.

Vēl jāatzīmē sekošais: mātes pienā sārmaīņu pārsvars ir 2,25, gov's pienā 1,69, paniņas (ķērnies pienā) 1,31, sūkalās 2,66, krējumā, apm., 3,15; skābju pārsvars: sviestā 4,33, sieros ļoti dažāds (no 2,14—19,79), biezpienā 17,30.

Taukvielas

No taukvielām pirmā kārtā minams sviests un augu eļļas. Cūku tauki un margarīns mazāk ieteicami. Ļoti laba un veselīga ir olīvu un zemes riekstu eļļa, kuŗu lieto ne tikai pie salātiem un mērcēm, bet arī cepšanai.

Kartupeļi

Kartupeļos pietiekoši daudz olbaltuma un ogļhidrātu, bet nav tauku; bez tam — viņos par maz A-vītāminu un kaļķu un par daudz magnēzija. Pievienojot kartupeļu barībai taukvielas un A-vītāminiem bagātas saknes, mēs iegūstam ļoti vērtīgu barību.

Ūdenī novārīts kartupeļis zaudē daudz minerālvielu, kuŗas pārīet ūdenī. Bet ja nemizotus kartupeļus vāra tvaika katlā vai cepj krāsnī, tad tie ir ideāla barība. Nav teikts, ka kartupeļi jāvāra vai jācep; kas var panest viņu ieskābeno garšu, lai tos ēd zaļus. Mažiem bērniem dažreiz zaļs kartupeļis mīļāks, nekā ābols.

No dažiem dzird, ka kartupeļu ēdājiem esot resni vēderi; to varot redzēt pie īriem — lielajiem kartupeļu ēdājiem. Par nožēlošanu, minētā tauta uzturas vai vienīgi no kartupeļiem un degvīna. Katra vienpusīga barība ļauni atsaucas uz organismu.

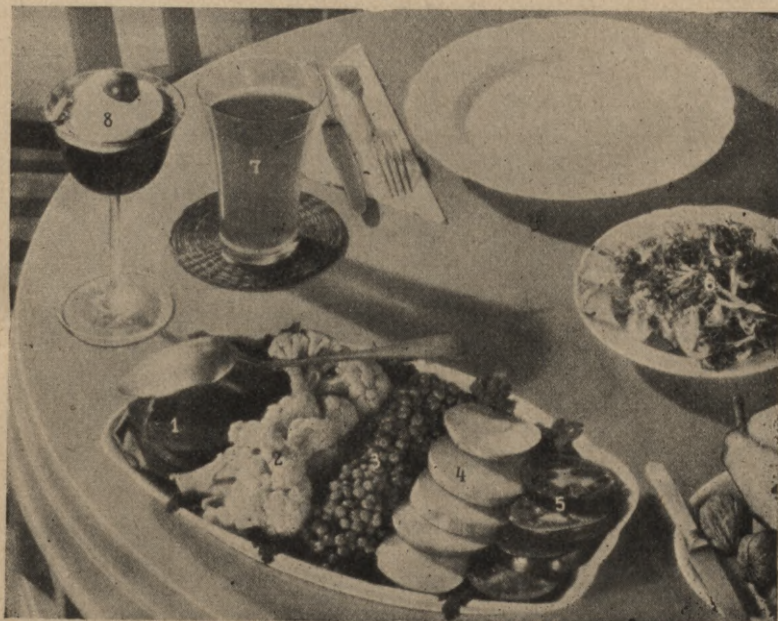
Reti kādu augli var sagatavot tik daudzpusīgi, kā kartupeli. Vislabāk ēst kartupeļus krāsnī ceptus, ar ķīmenēm vai dažādām zaļu vircām. Ļoti garšīgas arī pankūkas no sarīvētiem zaļiem kartupeļiem, kuŗus sajauc ar olu un skābu krējumu un cep pannā (vislabāk aseptā); ja tos ēd kopā ar salātiem (un krējumu), tad pilnīgi panāk gaļas iespaidu.

Pākšu augi

Par nobriedušiem pākšu augiem (pupām, zirņiem, lēcām) jā-saka, ka viņu olbaltums ir nepilnīgs un tauki pa daļai sastāv no nesagremojava vaska. Bez tam, pākšu augos ir skābju pārsvars

(no 0,74—9,70), izņemot jaunus, augošos pākšu augus, kuros pārsvarā būs sārmaiņi (pupu pākstis 4,20, izžāvētās, griežamās pupiņās līdz 55,73, zaļos zirņos 5,15 u. vairāk). Tā tad, nobriedušie pākšu augi jāieskaita citā — jaunu saknišu — grupā.

Ragnārs Bergs ieteic nobriedušos pākšaugus nomazgāt aukstā ūdenī, pa nakti izmērcēt un vārīt kopā ar mērcamo ūdeni. Daži citi turpretim apgalvo, ka pākšaugi (nobriedušie) vispār neesot vēl lama barība, un ja tos gribot ēst, tad tie vienu dienu jāmērcējot novāritā ūdenī, pēc tam ūdens jānolejot, un zirņi jāturot siltā vietā (šād tad apmaisot), kamēr tie uzdīgst, un asni sasniedz dažus milimetrus garuma.

Pusdienas maltīte

- 1 — cepti kartupeļi (šķēlēs, uz cepšanas skārdas sagatavoti); 2 — eļļā sutināti puķu kāposti;
3 — svaigi zirņi sviestā sutināti; 4 — kolrābi šķēlēs, sutināti; 5 — tomāti eļļā sautēti; 6 — dažādi salāti; 7 — sakņaugu sula; 8 — augļu sulas recējums un 9 — svaigi augļi un rieksti.

Dr. Hindhēde saka: „Šo barības vielu grupa gan lielā mērā iepriecināja veģetāriešus ar to, ka viņā daudz olbaltuma, un tā aizvieto gaļu. Es olbaltuma ziņā šos augus nevērtēju diez cik augsti, tomēr pārmaiņas dēļ tos šād un tad var ēst, — tikai ne daudz.“

Saknes, zaļumi, ogas, augļi

Vispār, tautā iesakņojies vecais, nepareizais uzskats, ka saknēm un zaļumiem nav nekādas lielas vērtības, jo viņos nav necik olbaltuma. Šāds uzskats ir vecās olbaltuma teorijas sekas. Tagad.

kur barības pētījumi pierādījuši minerālvielu un vitāminu nepieciešamību, arī tauta pamazām sāk piegriezt vēribu jaunajai barošanas mācībai. Ir novērots, ka sakņu — augļu barība sevišķi nepieciešama augošiem bērniem, jo tā apgādā organismu ar kaļķi. Kokainās šķiedru vielas, kuņas ir sakņu cietākās daļās un augļu mizās, ierosina zarnu darbību un veicina gremošanu. Augļos ir ļoti vērtīgs augļu cukurs un dažas vielas, kuņas nepieciešamas asinīm; rieksti un mandeles ir bagāti tauku un olbaltuma avoti.

Pēc Rubnera domām, špinātos vajagot būt diezgan daudz olbaltuma. Jāpieņem, ka vismaz zaļās lapās vajaga būt pietiekošam olbaltuma daudzumam, jo citādi nevarētu izskaidrot, kā daži dzīvnieki var pārtikt no viņām vien. Lapu augi ieteicami visiem mazasinīgiem un augošiem. Ļoti daudz vērtības ir špinātiem, salātiem, lokiem, nātrām, pieneņem: Visus šos zaļumus var ēst nevārītus, smalki sakapātus — uz sviestmaizes u. t. t. Salātu sagatavošana, katrai nama mātei pazīstama, tikai jāatmet kaitīgais paradums — visur liet klāt etiķi; etiķa vietā pati daba mūs apgādājusi ar citronu. Dažādu augu: pētersīļu, seleriju, estragona, dilļu, majorāna, piparmētru un anīsa lapas, smalki sakapātas, noder kā virscas, un viņām ir tieši dziednieciska vērtība un ļoti liels sārmaiņu pārsvars. Baltos un virziņu kāpostos, pēc Ragnāra Berga domām, ļoti maz ogļhidrātu, tauku gandrīz nemaz un viņu olbaltums ir ļoti nepilnīgs. Rožu kāposti, artišoki, sparģeļi u. taml. uzrāda diezgan maz A, B, C vitāminu, un pie tam viņos ir skābju pārsvars. Skābenēs un rabarberā ir pārāk daudz indīgās oksālskābes; kas šos zaļumus grib lietot, lai gatavā ēdienā ieber 1 naža galu smalka Calc. carb. pp. katrā šķīvī un labi izjauc (protams, ēdiena izskatu tas ļoti bojā).

Puķu kāpostiem dažreiz nelaba garša (atkarājas no mēslošanas), kuņu var iznīcināt, noplaucējot tos ar vārošu ūdeni; pēc tam tos var sagatavot kā salātus un ēst nevārītus.

Rutki, radīsi un mārutki ir vērtīga barība, ar lielu sārmaiņu pārsvaru (mārutkiem sārmaiņu pārsvars 2,72, radīsiem 6,05; melniem vasaras rutkiem 39,40). Ja rutkus ēd ar sāli, tad tie zaudē labo garšu un daļu no barības vērtības. Kas grib sajūst rutku īsto aromātu, lai skaidriņās sarīvētiem rutkiem pārkausa drusku samaltu zemes riekstu; tad tikai īsti var baudīt rutku saldo un silto garšu. Radīsus, kamēr vien tie dabūjami, vajadzētu pieēst pie katras maltītes kā piedevu.

Sīpoli un ķiploki jāuzskata kā pirmās šķiras zarnu iztīrītāji, no kuņiem bēg visi parazīti. Ir cilvēki, kuņi zaļus sīpolus nevar mutē ņemt; tiem var ieteikt, lietot sīpolus sarīvētā veidā pie dažādiem sakņu salātiem (pie tā sauktā „rassola“, kuņu var pagatavot no vāriem kartupeļiem un bietēm līdzīgās daļās, skābiem gurķiem, āboliem un sarīvētiem sīpoliem, visam piejaucot klāt citrona sulu un skābu krējumu vai drusku barības eļļas; šādam maisījumam nav vajadzīgs ne etiķa, ne sinepju, ne sāls; sīpols aizvieto visas minētās garšas vielas). Ceptiem un vāriem sīpoliem nav tās vērtības, kas piemīt zaļiem.

Gurķi iedarbojas dzesējoši uz kuņģi un zarnām. Viņu garša ir tik smalka, ka tos ar sāli baudīt ir tīrais grēks. Par nožēlošanu, šo smalko augli mēdz sagriezt šķēlēs, aplej ar etiķi, apkaisa ar pipariem un sāli un šo nejdzīgo sakropļojumu sauc par sālātiem. Daudzi tāpat rikojas ar tomātu. Nevienam nenāks prātā apkaisīt ar pipariem ābolu vai plūmi; kādēļ gan taisni nobriedušo, saldi - skābeno tomātu? Sapīparots un sasālīts, tas ātri apnikst, bet dabiskā veidā to var baudīt ļoti daudz un uzņemt lielā vairumā vitāminus.

Burkāni un bietes ir tik vērtīga barība, ka šo sakņu sulu dod pat zīdaiņiem, jo tajā daudz „dzīvās sulas“. Mazasiņiem ieteicams dzert burkānu un biešu sulu dažas reizes dienā pa

Garšīgi zaļbarības uzkožamie

1 — ar svaigiem zirņiem pildīti tomāti; 2 — puķu kāpostu salāti; 3 — virziņu kāpostu salāti; 4 — svaigo kāpostu salāti un 5 — svaigi gurķi šķēlēs.

vīna glāzei (piejaucot klāt arī citronu vai apelsīnu sulu). Sarīvēti burkāni ir visgaršīgākā piedeva silķei. Burkānu sagatavošanā dažāda mājas māte grēko nepiedodamā kārtā, pieliekot tiem daudz sāls, virvu un miltu.

Pētersīles un selerijas var cept uz pannas šķēlēs, vai arī sarīvēt un ēst nevāritas ar majonēzi.

Vēl kāds vārds par skābiem kāpostiem. Vārītā veidā tie izsauc visādus gremošanas traucējumus, galvenā kārtā gāzes. Svaigi lietoti, tie iedarbojas uz zarnām tikpat labvēlīgi, kā kefirs vai jogurts. Dažs labs, kuņģis nespēj sagremot vārītus kāpostus, ēd skābus nevāritus kāpostus katru dienu un nejut ne mazākā traucējuma. Pa daļai iemesls arī tas, ka vārīti kāposti

ir miksti, un ēdājs tos norij gandrīz bez kožlāšanas, nesajaukdams tos ar siekalām; zaļi kāposti turpretim ir cietāki un prasa pamatīgas sakožlāšanas, kuŗa atvieglo kuņģim viņa darbu. Kāpostiem var pielikt sīpolu, ķimeņu pulveri un apliet tos ar karstu eļļu, vai arī piegriezt āboļus un sajaukt ar eļļu vai skābu krējumu.

Ogu vērtība katram zināma, un ogu laikā gan nebūs tāda mulķa, kuŗš atteiktos no šīs lieliskās, ķermeņi iztirošās un atjaunojošās barības. (Mēs nerunājam par vāritām ogām, ķisēļiem u. t. t.). Zemesu laikā dažs labs ģikts slimnieks un mazasinīgais tiek vaļā no savām kaitēm. Avenes ir labākais līdzeklis pret skorbūtu. Melleņu laikā katru dienu jāēd mellenes, jo tās ievada kārtīgās sliedēs kuņģa un zarnas darbību. (Nav jābīstas no vēdera aizcietējuma). Stīķenes iedarbojas uz dziedzeriem kā atjaunotājas. Kas jūt, ka spēki viņu atstāj un nogurums pieņemas, tas lai ēd katru dienu stīķenes. Rudeņos ieteicams katru dienu ēst vīnogas, bet tā kā tās pie mums ir dārgas, tad mums jāapmierinās ar rozīnēm — žāvētām vīnogām, no kuŗām vislabākās ir zilās Kalifornijas rozīnes „Sunmaid”. Jāizsargās no gaišām — balinātām!

Arī uz augļiem senāk skatījās (un vēl tagad skatās!) kā uz baudas līdzekli, jo — augļos daudz ūdens, olbaltums viņos nepilnīgs un tauku nav gandrīz nekur; izņēmums tauku ziņā ir olīves. Vienīgais, ko augļos sastopam lielākā daudzumā, ir cukurs. Dabas dziedniecība grieza ļaužu vērību uz augļu bagātīgo minerālvielu krājumu; izrādās, ka gandrīz visos augļos ir liels sārmaiņu pārsvars. Jaunākos laikos atrada, ka augļos un ogās ir arī daudz vitāminu. Jāaizrāda, ka mūsu āboļos un bumbieros pretskorbūtisko papildvielu ir par maz, un ka tāpēc sevišķi mūsu bērniem jādara pieejami tādi augļi, kā: apelsīni, banānes un vīnogas. Skorbūta slimniekiem tie ir galvenie ārstēšanās līdzekļi. Rieksti, mandeles un sojas pupas satur ļoti bagātīgā mērā pilnvērtīgu olbaltumu. Vienīgā nelaime ir tā, ka viņos ir liels skābju pārsvars. Mandelēs par maz papildvielu, valriekstos un zemes riekstos tāpat. Tomēr viņiem liela nozīme, labā olbaltuma un tauku bagātības dēļ. Tikai riekstus ēdot, jāgādā par papildbarību, kuŗā daudz sārmaiņu un vitāminu.

Izņemot plūmes, žāvētās ķekaru vīnogas un korintes, ārzemēs (sevišķi Amerikā) visi žāvētie augļi tiek padarīti mazvērtīgi ar sēra dioksīda tvaikiem. Pat zultanīnes (gaišās rozīnes) tiek ar to izbalinātas, tāpat aprikozes, āboli, firziķi, bumbieri, žāvētas dateles un viģes, kaltētas sēnes, valrieksti un mandeles. Amerikas valdība izsludināja kādā cirkulārā, ka sēra dioksīds izsauc smagus traucējumus vielu maiņā, apgrūtina nieres, iznīcina baltos un sarkanos asins ķermeņus un tādēļ jāatzīst par ārkārtīgi kaitīgu cilvēka veselībai. Augļu žāvēšanas fabriku tuvumā (Kalifornijā) dzīvojošie ļaudis pierādīja, ka sēra tvaiki ne tikai iznīcina apkārtējos kokus un zāli, bet arī kaitē iedzīvotāju veselībai. Tika pierādīts, ka sēra dioksīds attiecībā 35:1.000.000 elpojamā gaisa vēl cilvēkam kaitīgs, un kā 2 daļas no šīs gāzes 1 miljona (t. i. 2 kubikcentimetri gāzes uz 1.000.000 kubikcentimetru gaisa) 4 stundu laikā spēj tā izpostīt apkārtnes augus, ka pat raža tiek apdraudēta. Neskatoties uz visu to, sērs arvien vēl darbā, — un tikai pateicoties publikas

mulķibai. No vienas puses, visur tiek rakstīts: „Ēdat augļus! Ēdat rozīnes, jo viņās ir ļoti daudz dzelzs!“ no otras puses, tiek darīts viss, lai augļus ēdot cilvēks sabojātu savu veselību. Tā kā rozīnēs un vīgēs ir ārkārtīgi liels sārmaiņu pārsvars (rozīnēs ap 15, 10, vīgēs 27,81), un šie augļi samērā nav dārgi, tad viņus pērkot „jātura acis vaļā“.

Tagad vēl kāds vārds par sakņu sagatavošanu, resp. vārīšanu.

Ragnārs Bergs saka: „Sagatavošanas svarīgākais likums ir: gatavot barību tā, lai tiktu izmantotas visas vielas, un lai neviena no tām vārot neietu pazušā. Visvairāk pret šo likumu grēkojam, saknes pirms vārīšanas noplaucējot. Tādā ceļā aiziet bojā vairums papildvielu. Visvieglāk ūdenī kūst sārmaiņi; skābes turpretim nav tik viegli izkausējamas. Tā tad — galu galā var iznākt, ka sārmaiņiem bagātas saknes pēc plaucēšanas uzrāda skābju pārsvaru. Plaucēšana tā tad ir ne tikai veselībai kaitīga, bet arī neoikonomiska, un tā nedrīkstētu nākt priekšā nevienā kārtīgā saimniecībā.“

Arī Dr. Lāmans ir vienādos uzskatos ar Bergu.

Bet — te paceļas jautājums: vai nav jārēķinās ar to, kādā zemē (resp. kādos mēslos) saknes augušas? Pirmais ūdens, kurā saknes noplaucē, dažreiz tiešām ož pēc mēsliem. Par to pārliecināties var katrs, — pat tas, kam deguns no tabakas lietošanas zaudējis savu dabisko ožas spēju. Deguns savā ziņā ir veselības sargs. Cilvēks neēdis to barību, kurās smarša viņam pretīga.

Ragnārs Bergs pats atzīstas, ka ne ikreiz ir iespējams pieturēties pie viņa uzstādītā likuma: „Ir vēl divi paņēmieni, kā var veselīgās saknes padarīt kaitīgas. Pirmais ir: mēslošana ar atēju mēsliem; neņemot vērā dažādo sērgu izplatīšanas varbūtību, saknes tiek apkrautas un piesātinātas ar smirdošiem pūšanas produktiem*). Otrs: zeme tiek mēslota ar sērskābo amonjaku un superfosfātu; augi gan lieliski attīstas, bet tā tiek piesātināti ar sēru un fosforu, ka sārmaiņu vietā uzrāda skābju pārsvaru. Šiem diviem barības saindēšanās veidiem pievinojas trešais: kaltētu sakņu un augļu „tīrīšana“ ar sēra tvaikiem un benzola vai zalicīla skābes piejaukšana šakņu un augļu konserviem. Sevišķi bīstami ir sēra tvaiki.“

Graudu barība

Graudu barībai mūsu ēdienu sarakstā vēl arvien piešķirta pārāk liela loma. Olbaltums viņā ir nepilnīgs, tauku vielu maz, un tās pašas sastāv no nesagremojamām vasku šķirām. Papildvielu arī maz; pietiekošā daudzumā graudos ir abas antineirītiskās papildvielas, pa daļai arī B vītāmini, bet A un C ļoti maz. Kas attiecas uz minerālvielām, tad graudu barība uzrāda skābju pārsvaru; dažreiz lielais kaļķa saturs graudos tiek iznīcināts ar ārkārtīgo fosfora skābes un magnēzija pārsvaru.

*) Cilvēku mēsles ir daudz parazitāru oļiņu, kurām ļoti sīksta dzīvība, un kurās mēs ieēdam ar zaļām saknēm un salātiem.

Viss tikko teiktais vēl jo lielākā mērā attiecināms uz lobītiem graudiem un sevišķi uz sijātiem miltiem. Pēdējos vispār nevar vairs uzskatīt kā barības līdzekli, bet gan tikai kā sērķelēm bagātu barības piedevu.

Tomēr būtu kļūdains, no tikko teiktā taisīt slēdzienu, ka graudu barība mums kaitē. Mums jāatminās jau kādreiz pārrunātais: ka arī nepilnīgās olbaltuma šķiras var tikt organismā labi izmantotas, ja tām pievieno druciņ piena olbaltuma vai taml. Tad graudu barība, sevišķi rupju miltu maize ir vērtīga barības viela. Mums tikai nav jāaizmirst, ka viņā nav necik vitāminu un sārmaiņu, un ka tā jāpapildina ar attiecīgām vielām; tad tā nebūs vairs kaitīga. Papildinājumam noder kartupeļi, saknes un augļi.

Jāatzīmē, ka arī milti tiek balināti, t. i. padoti tādai pašai „šķīstīšanai“, kā žāvēti augļi. Tāpēc miltus pērkot, ieteicams izvairīties no pārāk baltiem miltiem, un vislabāk pirkt mūsu pašu dzeltenīgos miltus, kuŗi daudz garšīgāki.

Cilvēks ir brīnišķīgs radījums; dažreiz liekas, it kā viņam būtu sevišķas dāvanas izmeklēties savam uzturam to viskaitīgāko. Gandrīz visos dabiskos barības līdzekļos ir daudz minerālvielu, bet cilvēks arvien lauzījis galvu par to, kā šīs vielas iznīcināt, — līdz beidzot izvedis savu iedomu. Milēdams „patīkamu ārējo izskatu“, viņš cenšas savu barību padarīt „smalkāku“. Tā cilvēks dabisko cukura sulu vai ar minerālvielām bagātā niedru cukura vai medus vietā uzcēlis uz troņa paša izgudroto rafinādes cukuru, kuŗā minerālvielu nav. Kas par to, kad tikai cukurs balts! Amerikā cukura fabrikantiem pat bija izdevies uzpirkt ķīmiķi, kuŗš apliecināja, ka atradis cukurā zvēru ar 6 kājām un garu snuķi. Šis kukainis tika ievietots visās reklāmu lapās kā baidēklis, kas — atbaidīja tautu no vecā, labā, brūnā cukura un atņēma fermeriem iespēju šādu cukuru vest tirgū un cīnīties ar rafinādes izgatavotāju negēlību.

Augsti attīstītai teknikai izdevies no graudiem iztīrīt pēdējās minerālvielu pēdas, atņemot graudam ārējo mizu, kuŗā taisni atrodas visas šīs vielas, lai varētu publiski piedāvāt pēc iespējas baltus miltus. Un kā cilvēki vaimanāja, ja kara laikā (un arī pēc kara) miltos bija jāatstāj druciņ kliju! Nabaga vājie kuņģi tā kaut ko nemaz nespēj panest! Muļķi! Vai viņi aizmirsuši, ka viņu tēvu tēvi pirms 60 gadiem baltu maizi (un arī tad ne visai baltu) ēda tikai augstos svētkos, un ka viņi, neskatoties uz rupjo maizi, piedzīvoja lielāku vēcumu un kapā aiznesa līdz baltāku zobu rindu, nekā tagadējie baltmaizes ēdāji?

Pateicoties augsti attīstītai teknikai un industrijai, Austrumāzijā saslimuši un miruši ar nejēdzīgu slimību tūkstošiem cilvēku. Baltais, „pulierētais“ rīss ir tikpat tīrs no minerālvielām, kā mūsu baltie milti, un tie nabaga ļaudis, kuŗiem rīss bija galvenā barība, ēda šo „smalko“ barību tik ilgi, kamēr nomira. Līdz ar graudu mizu pazuda ne tikai minerālvielas, bet arī vitāmini, tāpēc Āzijā, kā balto miltu ēšanas sekas, izcēlās polineirītis un beriberi. (Amerikā šīs pašas slimības izsauca balto miltu lietošana). Kūkām un kārumiem var lietot baltos miltus un balto cukuru; bet ikdienas barība lai ir: rupjie milti un dabiskais cukurs vai medus.

Cukurs, medus

Baltais, rafinētais cukurs jāievieto tā saukto laupītāju rindā (tāpat kā baltie milti un baltais rīss). Tā kā viņam pašam kaļķu nav, tad tas izsūc kaļķi no organisma (zobiem, kauliem, asinīm u. t. t.). Cukurs — tāds, kādu to tagad izgatavo, dod ķermenim tikai kalorijas (siltumu), bet gala iznākumā — skābes. Ja cukurs iegūvis vērtīga barības līdzekļa slavu, tad šī slava radusies tajos laikos, kad vēl lietoja brūno cukuru. Pirms apm. 40 gadiem Amerikā cukura fabrikanti veikalnieciskos nolūkos uzsāka kara gājienu pret cukura plantāciju īpašniekiem, kuŗi ražoja un pārdeva brūno cukuru; lai šis karš izdotos sekmīgi, bija tautai jāiepotē pārliecība, ka brūnais cukurs ir netīrs un kaitīgs. Karš izdevās tik sekmīgi, ka viņa sekas jūtam mēs visi. 1898. gadā publika jau bija „izaudzināta“ un tika apgādāta ar „pirmās šķiras“ precī, kuŗu vēl šodien ēd „kā paklausīgs sunītis no rokas“.

(Dažos veikalos var dabūt Indijas niedru cukuru, kuŗš gandrīz vienā cenā ar mūsu medu).

Pārliecīga cukura lietošana rada atraugas, smirdošu elpu, skābus ķermeņa izgarojumus („skābie“ sviedri). Skābe sabojā sejas krāsu un padara cilvēku nelaikā vecu. Visas rūgstošās vielas atsaucas arī uz smadzenēm; jo vairāk zarnās gāzu, jo kūtrāka domāšana. Dr. Hindhede saka: „Cukurs nav dabiska barības viela, bet mākslīgs produkts. Lietot barībā ķīmiski - tīras vielas vairumā, ir aizdomīgi. Kas vēlās saldumu, lai ēd saldus augļus (vīģes).“

Ideāla salduma viela ir medus, viegli sagremojams barības un baudas līdzeklis, kuŗš pāriet tieši asinīs un neizsauc zarnās nekādus rūgšanas procesus. Medus sevišķi nepieciešams skrofuloziem, mazasinīgiem un rachitiskiem bērniem. Jau no seniem laikiem tas tautā pazīstams, kā ārstniecības līdzeklis pret apsaldēšanos, influenci, tuberkulozi (ceļmallapas ar medu), nervozitāti, bezmiedzību, parazitājiem, skrofuliem u. c. Arī arī mēdza lietot 1) medus plāksteri (pie iekaisumiem, krūts dziedzeru satūkumiem, zobu u. c. augoņiem u. t. t.), 2) medus kompreses pret ģikti un aplaucēšanos, 3) medus ūdeni (1 ēdamkarote medus uz 1/2 litra ūdens) pret acu katarru, blaugznām, galvas izsitumiem u. t. t. No medus izgatavo dažādas smēres, kuŗas tīra ādu un uztura to mikstu.

Zidainīšiem var ik dienas ar tīru linu drānas gabaliņu uztriept uz mēlītes drusku medus; tas iztīrīs mēli un rikli un neļaus mutē un kaklā ieviesties dažādām sēnitēm (sk. mutes slimības).

No cukura izgatavo dažādus saldumus, kuŗus krāso ar sevišķi spilgtām krāsām. Kas gan nebūs lasījis avīzēs vienu - otru ziņojumu, ka dažas firmas sodītas par kaitīgu krāsu pielietošanu saldumu izgatavošanā? Tāpēc: nedodat bērniem saldumus!*) Labāk pieradināt viņus pie augļiem un medus! Saprotams, ka šie iet rūna par īstu — neviltotu medu!

*) Jāpiezīmē, ka saldumu izgatavošanā pielieto arī esences, kuŗas nav diez zin labas. Bez tam — dažas firmas pieturas pie kaitīga paņēmiņa: tāt savus ražojumus staniola (sidrabainā) papīrā.

Kafija, tēja, kakao

Šiem dzērieniem nav tikpat kā nekādas barības vērtības, izņemot kakao. Mēs zinām, ka katra no šīm baudas vielām saturas indes: kafija — kofeīnu, tēja — teīnu, bet kakao — teobromīnu. Par kafijas un tējas īpašībām mēs esam puslīdz skaidrībā. Bet (un te gribētos griezties pie audzinātājiem un vecākiem) ne visiem zināms, kādu postu var nodarīt biežāk lietots kakao un šokolāde. Gadījums: māte meiteni piespiež ar varu katru dienu 2 reizes dzert tasi kakao; sekas — ārkārtīga nervozitāte, „baltie ziedi“, agrā dzimumdziņa un, sakarā ar pēdējo, onānija.

Dažas mežoņu tautas jau sen apzinīgi lieto kakao kā dzimuma dziedzera kairinātāju.

Vismaz bērnus un nervozus cilvēkus vajadzētu pasargāt no minētām vielām, to vietā dodot iesala kafiju, zemeņu, aveņu, meža rožu ogu tēju, pienu vai bezalkohola augļu un ogu sulas.

Vircas

No vircām pilnīgi atmetami melnie un baltie pipari. Pārējās vielas var lietot ar mēru. Piem., ingvērs ir spēcīgs asinstiprinošs līdzeklis, kuŗu var pielietot pat pie vēža un asins slimībām. Vanilja (ne Vanilina!), mēreni lietota, patikami iedarbojas uz nerviem, bet nekādas vērtības neuzrāda. Lauru lapas arī tīra asinis. Muskāta rieksts un ziedi neļauj atīstīties rūgšanai zarnās. Paprika un kajennas pipari jālieto ļoti uzmanīgi. Sinepju pulverim un graudiņiem pieraksta atindējošas īpašības.

Daža barība (piem., gaļa) nemaz negaršo, ja to ēd bez vircām un sāls. Vircu lietošana rada slāpes, kuŗas mēdz dzesēt ar alkoholu.

Kā ļoti vērtīgas, sārmaiņiem bagātas vircas var lietot anīsu, ķimenes, pētersīles, selerijas, tīmiānu, majorānu u. c. Viņām liela nozīme arī ārstniecībā.

Par uzturas vielu pareizo un veselību veicinājošo barības sagatavošanu mākslu plašāki rakstīsim atsevišķā nodaļā.

VII

Zīdaiņa higiēna

te
bū
ne
m
sm
st
ap
ap
bū
ap
ka
da
cē
ša
v

te
m
at

V
n
T
m
b
d

7
n
s

Zidaiņa higiēna

Bērns var kārtīgi attīstīties tikai tur, kur vecāki (sevišķi mātes) apzinās savu lielo personīgo atbildību. Pirmais un augstākais bērnu kopšanas likums ir: tīrība; pirmā un vislabākā, ne ar ko neatvietojamā barība: mātes piens. Ievērojot šos divus likumus, būtu iespējams novērst neizsakāmi daudz nelaimes un briesmu; pie labas gribas, tos var izvest dzīvē arī tad, ja vecāku apstākļi nav spoži. Ieskats, ka nabadzība savienota ar netīrību, ir aplams, un šādus ieskatus izplatījuši nevis tie, kuri dzīvo trūcīgos apstākļos, bet gan tie, kas ir kūtri un netīri. Dažā labā būdīnā, neskatoties uz trūkumu, visas malas spodras, un bērni, kaut apgērbti nabadzīgi, tomēr nestaigā noplīsuši, noskrandājušies. Tikai pieturoties pie tīrības, iespējams samazināt ārkārtīgi lielo zidaiņu mirstības procentu un izaudzēt spēcīgus, veselīgus pēcnācējus.

Katras mātes pienākums ir: pie laika piesavināties tās zināšanas, bez kurām nav izpildams mātes cēlākais un daiļākais uzdevums — bērna audzināšana.

Zidaiņa attīstīšanās

Vesels, tikko piedzimis bērns sver caurmērā no 3200 gr. (meitenes) līdz 3500 gr. (zēni). Pirmās dienās pēc dzimšanas svars mēdz kristies par 100—200 gr., bet pēc 10—12 dienām šis zaudējums atkal ir izlīdzinājies. Nu bērns sāk kārtīgi pieņemt svaru:

Gada I. ceturksni ik nedēļas ap	200 gr.
„ II. „ „ „ „	120 „
„ III. „ „ „ „	90 „
„ IV. „ „ „ „	60 „

Vesela, pareizi ēdināta zidaiņa svars divkārtšojas 5. dzīvības mēnesim notekot, bet pēc gada ir trīsreiz lielāks, nekā pie dzimšanas. Tomēr — bieži nākās sastapties ar bērniem, kuŗu svars ir stipri zemāks, un kuŗi tomēr ir pilnīgi veseli un spēcīgi. Mākslīgi baroti bērni svara ziņā gandrīz nekad netiek līdz tiem laimīgajiem, kuŗi dabū mātes pienu.

Jaunpiedzimušo ķermeņa gaŗums ir apm. 50 cm., pēc gada 72—75 cm., pēc 2 gadiem 85 cm.

Jaunpiedzimis bērns ir pilnīgi nevarīgs radījums. Pirmo 4 nedēļu laikā bērns nespēj savu stāvokli mainīt, roku un kāju kustības ir pilnīgi neapzinīgas. 2. mēneša beigās bērns jau var pa-

celt galvu. 5.—6. mēnesī tas var jau sēdēt. Ap 6.—7. mēnesi bērns sāk jau ar rociņām apkārt taustīties. 8.—9. mēnesī tas cenšas piecelties, turēdamies gar gultiņas malu. Pirmā gada beigās tas var brīvi stāvēt un drīz pēc tam — dažreiz pavisam pēkšņi — brīvi iet. Ja bērns pēc 15 mēnešiem vēl nevar iet, tad jādomā par rachītu (angļu slimību), sevišķi, ja iegalvītis (celiņš), kuņģam pirmā gadā jāsaīet kopā, vēl ir vaļā.

Pirmās 14 dienās bērns vairās no gaismas; skatam nav noteikta virziena. Abu acu kustība nav vienāda. Ap sesto nedēļu bērns sāk vērot priekšmetus, 3. mēnesī viņš seko tiem ar acīm un 4. mēnesī sāk tos ar rokām tvert. Pirmās asaras novērojamas tikai 3.—4. mēnesī. Sākumā bērns nereaģē uz trokšņiem, bet pēc 2—3 nedēļām jau var novērot, ka bērns pie pēkšņa trokšņa saraujas. Pēc 2 mēnešiem bērns jau pagriež galviņu uz to pusi, no kuņģa nāk trokšnis; bērns klausās.

Apmēram pēc 6 nedēļām bērns sāk smaidīt, 6.—8. mēnesī tas jau izdož valodas skaņas, mēģina izrunāt balsienus. Istā valoda attīstas tikai otrā gadā.

Bērns neraud bez iemesla. Bet iemeslu var būt daudz: slapji autiņi, aukstums, karstums, autiņu spiediens, sāpes (ja vēderiņš uzpūsts), kļūdaina barošana, u. t. t. Bērns raud arī tad, kad tas izsalcis. Bet katru raudāšanu nedrīkst noturēt par izsalikuma pazīmi, jo tad ātri var nodarīt lielu kļūdu, sākot bērnu barot arī ārpus barošanas laika. Ja bērns kārtīgi paēdis un tomēr kliez, tad tas jārāda ārstam, jo ilgstoša kliegšana ir kaitīga.

Pirmās 4—6 nedēļas bērns gandrīz vienmēr guļ, izņemot to laiku, kad viņš tiek barots, pārtīts, mazgāts u. t. t. Pēc 6 mēnešiem bērns guļ tikai 16—17 stundas dienā, bet sākot ar gadu — 12—15 stundas. Guļot bērns parasti pievelk rociņas sev klāt; ja rociņas slābāni atlaistas vaļā, tad tā ir slimības zīme.

Jaunpiedzimušā pulss ir: 135 sitieni; elpa: 35 vilcieni minūtē. Pirmā gada beigās: 120 pulsa sitienu un 25 elpas vilcienu. Temperatūra: 36,4—37,3° C.

Pirmās dienās jaunpiedzimušo izkārnījumiem melni-zaļa krāsa, tie ir sīksti un sastāv no gremošanas sulām un norīta augļa šķidruma. Kad bērns sāk baudīt pienu, izkārnījumi pieņem zeltzeltenu, smērei līdzīgu izskatu un ož viegli-skābeni. Dažreiz izkārnījumi ir šķidri, zaļgani, it kā sakapāti, ar baltām drupatām sajaukti; par gremošanas traucējuma pazīmi tie uzskatāmi tikai tad, ja tie izdalās vairāk par 5—6 reizēm dienā, un ja manāma krišanās svarā, uzpūsts vēders, nemiers u. tml. Mākslīgi baroto bērnu izkārnījumi ir drusku tumšāki, stingrāki un viegli smirdoši. Bieži un gļotaini izkārnījumi ir vienmēr zīme, ka vai nu barība nav bērnam piemērota, vai bērns tiek pārāk bieži ēdināts.

Zobi sāk nākt ap 6. mēnesi sekošā kārtībā: apakšējie vidus priekšzobi 6.—9. mēnesī, augšējie vidus priekšzobi 8.—10. mēnesī, augšējie un apakšējie ārējie priekšzobi 10.—12. mēnesī, pirmie dzerokļi 12.—15. mēnesī, acu zobi 15.—24. mēnesī, otrie dzerokļi 24. līdz 30. mēnesī. Šie 20 zobi ir tā sauktie piena zobi. Arī pie zobu nākšanas ir iespējamas dažādas varbūtības, un minētā kārtība vēl nebūt nav noteicošā, vienīgi normālā. Bet ja bērnam pirmā gada beigās nav vēl neviena zoba, tad jādomā, ka bērnam sākas angļu slimība.

bērns
s pie
s var
vi iet.
chitu
gadā

eikta
s sāk
ēnesi
. mē
lē]ām
2 mē
ksnis:

ī tas
aloda

audz:
s (ja
tad,
zsal-
ērnū
n to-
tīga.
o lai-
šiem
2—15
cipas

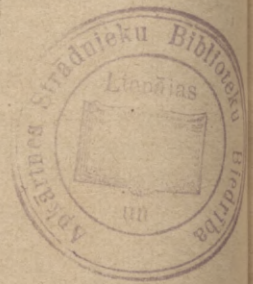
nūtē.
mpe-

āsa,
šķi-
lzel-
ārnī-
akti;
tie
arā,
ārnī-
glo-
nam

dus
esī,
lze-
24.
obu
vēl
ada
glu

Bērna ietišana: 1) mulla autiņš, 2) flaneļa apakšdrēbīte, 3) lielais auts, 4) liela flaneļa sega. Kā bērns jātura pie krūts (mātei guļot). Kā bērns jātura pie krūts (mātei sēdot).

Zobu nākšana ir normāls augšanas process, kurš pie daudziem bērniem norisinās bez traucējumiem. Tikai ļoti nervozi, vāji zīdainiši pārdzīvo zobu nākšanas laikā nemieru, bezmiedzību, vemšanu, caureju, aizcietējumu u. t. t. Pie tādiem bērniem, kuriem tieksme uz krampjiem, zobu iznākšana, tāpat kā katrs kairinājums, var izsaukt krampjus. Visvieglāk zobu nākšanu pārcieš tie bērni, kuri baroti ar mātes pienu un augļu sulām.

(Pārējo sk. III. daļā: „Zobu nākšana pie bērniem“.)

Zidaiņa kopšana

Jau pirms bērna piedzimšanas jā sagatavo viss, kas bērnam vajadzīgs. Istabai un bērna veļai jābūt rūpīgi sasildītai. Jātura gatavībā vanna, ūdens un visi mazgāšanai nepieciešamie priekšmeti. Kad bērns piedzimis un nabas saite apkopta, un ja nav nekādu elpošanas vai asins riņķošanas traucējumu, tad to var nomazgāt ar 37° C. ūdeni, ņemot palīgā vati, lai varētu bērnam noslaucīt pielipušos netirumus. Deguns un ausis jāiztīra ar vati. Acis nedrīkst mazgāt vannā, kopā ar pārējo ķermeni, bet tās jāiztīra ar pavisam skaidrā ūdenī iemērkto vati. Pēc nomazgāšanas bērns ātri jānoslauka, jāapskata vēlreiz nabiņas sējums, kurš jānostiprina ar audēkli vai marli apsēju. Tad bērnu iegērbj pietiekoši platā kreklīnā un flaneļa virskreklīnā un ietin 2 autiņos: apakšējā—plānā—un virsējā—no flaneļa drēbes. Lai acis izsargātu no varbūtēja iekaisuma (kuram par iemeslu var būt vai no mātes „baltie ziedi“, vai gonoreja), bērnam acīs iepilina 1 pilienu 1% lapisa atšķaidījuma. Tad bērnu ieliek labi sasildītā gultiņā un uz 12—24 stundām atstāj pavisam mierā. Parasti visu šo laiku bērns pavada miegā. Pēc tam bērnu pieliek pirmo reizi pie krūts. Katru dienu pēc vannas jāatjauno nabas apsējs. Pēc 6—8 dienām nabiņas atliekas nokrīt; tomēr jēlā nabiņa vēl pāris dienas sterili jāapsien. Jāievēro, ka bērna pārtišana, apmazgāšana u. t. t. jāizdara siltās telpās.

Istabai, kurā guļ zidainis, jābūt saules pusē. Tepiķi, mīksti aizkari u. tml. greznumi ir ne tikai lieki, bet pat kaitīgi. Grīdu var apklāt ar linoleumu. Loga aizkariem jābūt gludiem, mazgājamiem. Istabā nav jānoliek liekas mēbeles; te drīkst būt tikai bērna gultiņa, veļas skapis, galds, uz kura bērnu pārtin, un vanna ar mazgāšanas piederumiem. Istabas temperatūrai jābūt 19—20° C. (16° R.). Bērna istabā nedrīkst vārīt, mazgāt vai gludināt. Grīda jāslauka katru dienu ar slapju drānu.

Vislabākā zidaiņa gultiņa ir pīts kurvis, kuru uzliek uz kāda bīdama priekšmeta. Šūpulis nav ieteicams, jo šūpošana bērnu apdullinā un izlutinā. Kurvis no iekšpuses jāpārvelk ar mazgājamu urēbi. Kurvja dibenā jāieliek jūras zāļu matracis vai salikta bieža sega; uz tiem virsū jāklāj ilaneļa sega un tai pāri paladziņš. Ja bērnam liek apakšā vaska drānu vai gumiju, tad tā nekādā ziņā nedrīkst būt lielāka par 30 reiz 30 cm. Galvas spilvens jāizgatavo no jūras zālēm, un tam jābūt pavisam plānam, lai bērns varētu gulēt taisni; augsts pagalvis apgrūtinā elpošanu, — bērns nevar elpot ar pilnu krūti, jo krūtis tiek ieliekta uz iekšu; arī muguriņa top

lika. Gultīņa jānoliek tā, lai gaisma nespīdētu bērnam acīs. Bērns nav jāgulda vienmēr uz vieniem un tiem pašiem sāniem, jo — ne-
mot vērā to, ka galvas kauliņi vēl nav saauguši, — galva var iz-
veidoties greiza.

Zīdāinim vienmēr jāguļ pašam savā gultā, jo mātes izgarojumi bērnam ir kaitīgi; miegā iespējams, ka māte bērnu saspiež un pat nospiež.

Bērns mazgājams ikdienas pirms ēdināšanas. Ziemā mazgā-
šana jāizdara krāsns tuvumā, izsargājoties no caurvēja. Ūdens
temperatūrai jābūt 35° C., vasarā 32—34° C. Temperatūra jāmēra
ar termometru, un nevis ar elkoni vai roku, jo pēdējais
mērīšanas veids var novest pie nozēlojamas maldīšanās. Bērns
ātri jāizgērbj, māte vai kopēja nostājas bērna labā pusē, ar kreiso
roku paņem bērnu zem kreisās padusītes tā, kā muguras augšdaļa,
kakls un galva balstas uz mazgātās rokas un rokas stilba. Ar
labo roku bērnu saņem aiz abu kāju stilbiņiem un viegli iesēdina
vannā. Nedrīkst bērnu iesēdināt ūdenī tik dziļi, kā ūdens plūst
ausis. Nu bērns jāieziepē ar vieglām bērnu ziepēm un jāno-
mazgā, tad jāapgriež, pie kam kreisā rokā nāk zem bērna
labā pleca —, un jānomazgā mugurpuse. Mazgāt var vai nu
ar roku, vai ar mikstu frotēšanas dvieļa gabaliņu, vai arī
ar sūcekli. Ziepes jāņem tādas, kuņģam nav smaršvielu piejau-
kuma (Marseļas ziepes). Pēc 3—5 minūtēm bērns jāizceļ no van-
nas, jāietin sasildītā palagā un viegli, bez berzēšanas jānosusinā.
Rieviņas jāiepūderē ar talka vai cinka pūderi; organiskie pūderi
(rīsa pūderis, kartupeļu milti) nav lietojami, jo tie maitājas.
Tad, kamēr bērns ietis palagā, ar tīru ūdeni jānomazgā sejiņa; de-
guns un ausis jāizslauka ar vati, pie tam katrreiz jāņem tīrs vates
gabaliņš. Matiņi jāizsukā, ja tie garī. Galvas krevītes jāatmiek-
šķē ar eļļu un jānoslauka ar vati. Nadziņi jāiztīra un šad un tad
jāapgriež. Muti nedrīkst izberzēt, jo gļotādiņa ļoti vārīga un pa-
dota infekcijai. Tikai kad iznākuši visi priekšzobi, tie katru dienu
jāiztīra ar mikstu linu drēbīti, vēlāk ar mikstām zobu sukām.

Pēc vannas bērnu satin. Nedrīkst bērnu satīt tā, ka tas nevar
ne pagrozīties. Bērnam gribas kustēties tāpat, kā katram no mums,
tapēc veclaiku jostiņas atmetamas; bērna ārējo drāniņu var sa-
spraut tā, ka bērns ar rociņām netiek pie sejas un to nesaskrāmbā.
Vecas māmiņas mēdz teikt, ka bērna kājas jāsatinoš cieši jo cieši,
lai tās neizaugtu likas. Tas nu ir tīrais neprāts; nevar iedomāties
nekā muļķīgāka un nedabiskāka, kā augoša bērna locekļu nosie-
šanu. Drāniņa jāsasprauž tik vaļīgi, lai bērns varētu savas kāji-
ņas izkustināt pēc patikas.

Tiklīdz bērns saslapējies, tas jāpārtin, ja vien tas neguļ ciešā
miegā. Pa miega laiku bērns nav jātraucē. Pēc katras izejas ne-
tīrās vietas jāapmazgā. Meitenes var apmazgāt tikai no priekšas
uz muguras puši, jo citādi netīrumi līdz ar sūcekli var iekļūt mak-
stī un pūšļa kanālā un izsaukt tur iekaisumu. Pūderis jā-
iekaisa, nevis jāieberzē ar vati. Nelietot par daudz pūdera!

Jo jaunāks un jo vārīgāks ir bērns, jo tas vairāk jāšargā no
aukstuma. Bet jāskatās arī uz to, lai bērns netiktu karsēts. Bērna
tišana jostīnā, apsegšana ar pēļiem u. t. t. ir kaitīga paraša, kuņģa
sevišķi ļauni var atsaukties uz bērnu karstā laikā.

Pirmos 4 mēnešos bērns izņemams no gultiņas tikai tad, ja to pārtin, mazgā, vai ēdinā. Tikai kad tas sāk pats mēģināt piecelties un sēdēt, to var uz īsu laiciņu šad un tad paturēt rokās vai klēpī, pie kam labi jāatbalsta bērna muguriņa un galva. Bērns nav jānēsā uz vienas rokas vien, jo citādi var sakropļot viņa mugurkaulu. Nav labi, sēdināt bērnu pārāk agri un pārāk ilgi uz krēslīņa. Ir dabūjami krēslīņi ar caurumu, zem kuŗa ērti var palikt podiņu. Šāds krēslīšs varbūt savā ziņā ir ērts vecākiem: iesēdina bērnu krēslā, un lai viņš sēd tik ilgi, kamēr iztīras. Tikai vecāki aizmirst vienu: pārāk ilga krēslīnā sēdēšana var kļūt par tūpla zarnas izkrišanas iemeslu. Bez tam, krēslā sēdot, bērns iztīras mehāniski, neapzinīgi, un ar to pieradināšana pie „prasīšanās sevis pēc“ tiek apgrūtināta.

Kas attiecas uz stāvēšanas un iešanas mēģinājumiem, tad te uz visstingrāko jāievēro likums: bērnam jāļauj darīt tikai tas, ko viņš dara jau pats no sevis. Mākslīgi pamudinājumi uz iešanu (krēslīņi u. t. t.) nav pielietojami. Turpretim ļoti ieteicama sētiņa, kuŗas vidū bērns var dzīvoties un pie kuŗas pieturēties, ceļoties kājās. Ieteicama arī aizsargjosta, kuŗa neļauj bērnam izkrist no ratiņiem, gultas, vai krēslīņa. Kad bērns tikko iemācījies iet, viņa gaita vēl ir nedroša; tomēr nav labi to pie rokas vadāt, bet ja to dara, tad tas jādara pareizi; nedrīkst bērnu vilkt aiz rokas, — tas jāsaturs ap vidu (sk. zīmējumu).

Siltā laikā jau pavisam mazus zīdaiņus var droši vest laukā; ziemā vismaz vajadzētu kārtīgi izvēdināt bērnu istabu. Laukā jāizmeklē tādas vietas, kur nav putekļu. Ja tas nav iespējams, tad bērnu var dažas stundas dienā guldināt pie vaļēja loga vai uz balkona (protams, nedrīkst būt caurvelkoša vēja). Tieši saulē guldināt bērnu nav ieteicami. Vasarā bērnu var atstāt uz britiņu kailu (pāris reizes dienā pa pusstundai) istabā vai laukā, bet ziemā — vismaz pāris minūtes dienā ļaut kailam paspārdīties.

Bērns jau agri jāradinā pie kārtības; vispirms, jāievēro kārtība ēšanā. Bērna vēlēšanās izpildama tikai tad, ja tā nerunā pretim bērna miesīgai un garīgai attīstībai. Te uzpeld jautājums: kādas gan vēlēšanās var būt tik mazam pilsonim? Atliek tikai novērot zīdaiņša uzvešanos, lai pārliecinātos, ka neskatoties uz trūkstošo valodiņu, mazais ar savu raudāšanu dažreiz valda pār visu māju. Kuŗai mātei gan nav gadījies, ka bērns, ēdot pie krūts, saldi aizmieg, bet pēc maza laiciņa atmostas un brēc? Māte uztraucas, nesaprot, kas bērnam kait. Un ja nu gadas mājā kāda vecāka „tantiņa“, tad māte dabū no tās dzirdēt: „Bērns nav paēdis, tev par maz piena, — bērnam jādod biežāk ēst“, u. t. t. Ja nu visu to grib uzklaut, tad var ne tikai izjaukt visu barošanas kārtību, bet samaitāt arī bērna veselību. Gadas, ka bērns, ja tas nav visai izsalcis, diezgan slinki zīž, — un pie mātes krūts čučēt taču ir tik saldi! Ja nu māte aizmigušo sliņķīti noliek gultā, tad tas drīz atjēdzas un sacel veselu protesta vētru. Tādos gadījumos mātei jāapbruojas ar pacietību un jāliek bērnam paciesties līdz nākošai ēdamaī reizei; tad mazais sliņķis katrā ziņā sapratīs, ka pie mātes krūts tam ir jāēd, nevis jāguļ; arī labā ēstgriba piespiedīs to pieēst pilnu vēderiņu. Bet ja nu māte paklausa „tantiņu“ padomiem, nēsā bērnu uz rokām, dod tam atkal ēst, tad bērns guvis virsroku, un mātei vairs nav miera: bērns vienmēr raud un vienmēr grib ēst, līdz

beidzot samaitā kuņģi. Vislabākais ir: aprunāties ar ārstu un sekot viņa aizrādījumiem. Viens, pie kā jāpieturas katrā gadījumā, ir likums, ka pirmā dzīvības gadā bērnu vajaga likt pēc iespējas mierā; jāizsargās no katras nevajadzīgas bērna cilāšanas un apkārtņēsāšanas. Tikai tā būs iespējams pieradināt bērnu pie kārtības un paklausības. Vislielāko iespaidu uz bērnu dara mierīga, līdzsvarota apkārtne. Katra pretrunība, katra audzināšanas kļūda, katrs audzinātāja untums atspoguļojas arī bērņā. Pieradināšana pie tīrības sākama jau 4.—6. mēnesī. Vispirms bērnu „turina“ noteiktos laikos, piem. pēc ilgākas gulēšanas, pēc ēšanas; vēlāk, kad bērns jau pietiekoši liels, to var sēdināt uz trauciņa un nogaidīt, līdz bērns visu izdarījis. Vēlāk jau bērns pats sāks pieteikties.

Tā sauktās gumijas „lučiņas“ ir pilnīgi liekas, lai gan nav noledzams, ka ir ļoti nemierīgi — pa lielākai daļai ar vājiem nerviem — bērni, kuŗi citādi nekā nav apmierināmi un pat zaudē miegu un svaru. Tādos izpēmuma gadījumos gumijas zīzamais jāizvēlas kā mazākais ļaunums, un jāpiekāpjas slimīga bērna priekšā, protams, iepriekš aprunājoties ar ārstu. Gumijas zīzāmie jātura ļoti tīri. Pavisam nejēdzīgs ir ieradums — zīzāmā gumijā ielikt pienā vai tējā iemērktu, sacukurotu sausiņa gabalu.

Tā kā bērnam ir ieradums visu bāzt mutē (kas sakāms sevišķi par nepareizi barotiem bērņiem), tad bērns jāpasargā no tādiem priekšmetiem, kuŗus iespējams norīt, vai ar kuŗiem iespējams sevi ievainot vai saindēties. Bērna rotaļlietām jābūt no mazgājamā materiāla (celluloīda vai gumijas); vilnas vai drēbes rotaļlietas atmetamas.

Zidaiņu barošana

Arvien no jauna jāatkārto, ka vienīgā bērnam piemērotā un bērna attīstību veicinošā barība ir mātes piens. Viņu nevar aizvietot ne ar kādiem dzīvnieku piena maisījumiem un mākslīgiem preparātiem. Tāpēc mātes viscēlākais pienākums ir: pašai barot savu bērnu. Patiesi jānīcinā tās mātes, kuŗas savas personīgās ērtības vai citu niecīgu iemeslu dēļ atraujas no šī pienākuma. Gandrīz katra māte ir spējīga zidīt, ja vien viņa to nopietni grib, un maz ir to iemeslu, kuŗu dēļ tiešām jāatraujas no zidīšanas. Pirmais no šādiem iemesliem ir mātes tuberkuloze, kuŗa var pielipt arī bērnam, un otrs — grūtniecības stāvoklis. Nenormālības, kā: zaķa lūpa un vilka rikle pie bērna un nenormāli krūšu gali pie mātes, var radīt zināmas grūtības, bet tās var novērst, sniedzot bērnam noslauktu krūts pienu. Citāda veida grūtības rodas tur, kur māte spiesta iet pa dienu darbā. Bet arī tad būs vismaz izvedama tā sauktā jauktā barošana: māte zida bērnu tad, kad tā mājā, bet pārējā laikā bērns saņem citu barību.

Ja mātei ir segtā tuberkuloze, mazasinība vai vispārējs vājums, menstruācijas u. t. t., tad tas nav pietiekošs iemesls, lai atrautu bērnam dabisko barību. Dažreiz bērna barošana iedarbojas uz mazasinīgām sievietēm pat ļoti labi.

Pirmo barību bērns saņem 12—24 stundas pēc dzimšanas. Ap šo laiku krūšu dziedzeros vēl istā piena nav. — bērns dabū tikai dažus gramus „jaunpiena“. Tikai 2.—5. dienā, dažreiz pat tikai

un se-
gadi-
pēc ie-
nas un
e kār-
ierīga,
s klū-
radinā-
urina“
k, kad
gaidit,
ies.
av no-
n ner-
ē mie-
s jāiz-
riekšā,
jātura
ielikt

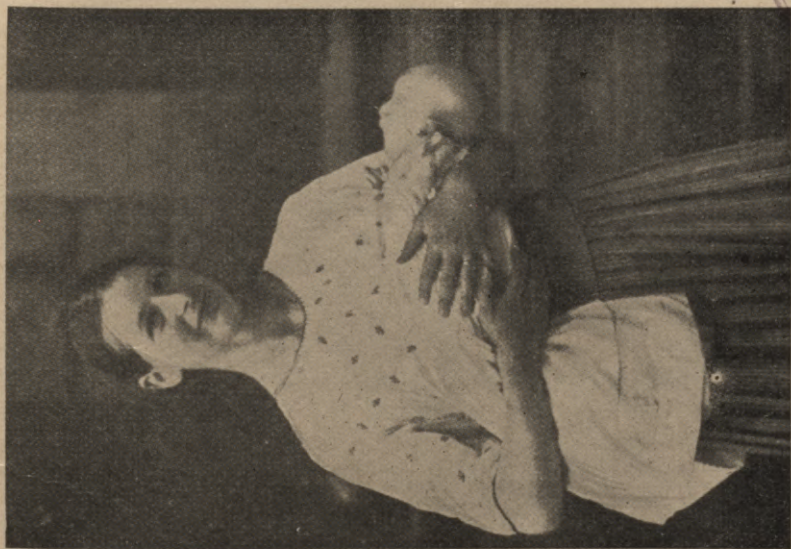
evišķi
ādiem
s sevi
ā ma-
atme-

tā un
nevar
āksli-
a š a i
savas
ši pie-
to no-
no zi-
o ze,
st ā-
bērna
s, bet
Citāda
Bet
e zīda
aribu.
jums,
rautu
maz-

Ap
tikai
tikai

Bērna pareiza turēšana:
Galviņa un mugura atbalstas uz mātes rokas

Bērna nepareiza turēšana:
Bērna galviņa nokarājas lejup

pēc 8 dienām, mātes krūts sāk pildīties ar pienu (var pat sajūst, kā krūts tiek saspīlēta un sāp). Pie dažām mātēm manāma tā sauktā piena „saskriešana“ krūtīs, tiklīdz bērns ieraudās, — jā, dažreiz piens sāk pat tecēt laukā.

Pirmā dienā bērns tiek barots 1—2 reizes, otrā 3 reizes, bet sākot ar trešo dienu tas saņem savu barību noteiktās stundās, — pirmās pāris nedēļās katras 3 stundas dienā (ar ļoti vājiem bērniem var taisīt izņēmumu un tos pabarot arī reiz naktī). Bērns saņem barību 5 reizes dienā. Pēc 8 nedēļām 3 stundu vietā var ierīkot 3¹/₂ stundas gaŗu starplaiku, bet pēc 4 mēnešiem bērns zīdams ik pēc 4 stundām. Gaŗāks starplaiks vajadzīgs, lai kuņģis sagremotu barību un dabūtu arī atpūsties; tādā kārtā uzlabosies arī bērna ēstgriba.

Pirms un pēc barošanas mātes krūšu gali jānomazgā tīrā ūdenī (ar vieglu borskābes piejaukumu). Bērns jāzīda 20—25 minūtes; izņēmumu var taisīt tikai ar ļoti vārgiem bērniem, jo tiem nav spēka zīst un ilgāk jāatpūšas. Normāls bērns pirmās piecās minūtēs izzīz ²/₃ no visa piena, bet atlikušo ¹/₃ zīš lēnāk, 10—15 minūtēs. Pēc ēšanas bērns nav daudz jācilā un jākustinā, jo citādi tas viegli atvemj ieēsto barību.

Pirmā nedēļā, kad mātei piena vēl maz, var bērnam dot abas krūtis vienā maltītes laikā, bet vēlāk, kad piens jau atdalas normāli, jādod tikai vienai krūtī, jo citādi krūšu gali var ātri iekaist. Bez tam — ja bērnam dod abas krūtis, tas nepieradinās pie kārtīgas zīšanas un nedabū sajaukt pienu ar siekalām, jo no pilnas krūts piens tek pārāk viegli mutē. Ja nu bērns nodzer no katras krūts tikai vienu daļu, tad drīz vien dziedzeros notiek sastrēgums, un piens sāk izsīkt. No svāra arī, lai bērns izzīstu pašu pēdējo piena porciju, jo tajā visvairāk taukvielu. Ja bērns krūti neizdzer, tad atliekas jāizslauc.

Dažreiz piens krūtīs ierodas ļoti vēlu un lēni. Tas tomēr nav pietiekošs iemesls, lai māte atsacītos no barošanas. Ja vien bērnam atļaus zīst tālāk, tad piens dažreiz ierodas arī pēc vairākām nedēļām. Ja nu tiešām zīšanai nebūtu nekādu panākumu, tad, protams, bērnam jāsāk dot cita barība. Dažreiz vaina uzkrajama nevis mātei, bet gan bērnam; dažs bērns zīz pārāk vāji; bet taisni spēcīga zīšana ir tā, kas sekmē piena atdalīšanos. Tādos gadījumos var likt pie krūts citu, spēcīgāku zīdāini, kuŗš drīz vien izsauc normālu piena rašanos.

Nav nebūt vajadzīgs mātei ēst daudz zupas un dzert pārāk daudz visāda šķidruma (dažas mātes dzer pat alu, jo kāda tantīņa iestāstījusi, ka alus vairojot pienu). Tā saukto piena pavairošanas līdzekļu nav, un ja kāda māte atsaucas uz vienu otru līdzekli, tad var droši teikt, ka viņa iespaids ir bijis tīri suģestīvs. Pārlicīga dzeršana var tikai uzpūst sievietes krūtīs un pavairojot pienu ūdensdaļas, tā kā bērns gan varbūt iedzērs vairāk, bet toties iedzertais piens būs jo ūdeņaināks. Vislabākais, ko māte var darīt savā un sava bērna labā, ir: ēst veselīgu barību, kā augļus, saknes, salātus, riekstus, rupju kviešu maizi, svaīgu sviestu un krējumu u. tml. Dr. Lāmans saka: „Sievietes organisms tā iekārtots, ka tas katru mēnesi var upurēt ap 200—250 gramu asins; 9 mēnešos tas var sevī izaudzēt 2500—3500 gr. smagu bērnu; tā tad bērna svārs sedz parasto mēnešziedu svāra kopsommu. Pēc bērna piedzimšanas

ķermeņa sula traucas uz krūtīm un sagatavo tur pienu. Pa zīdīšanas laiku sievietēm, pa lielākai daļai, mēnesziedi izpaliek. Ja viņi tomēr iestājas, tad tie jāliek uz sievietes pārbarošanās rēķina, vai arī jāieskaita deģeneratīvās parādībās. (Tā tad — sievietei nebūt nav jāved barokļa dzīve vai jācenšas palikt par piena fabriku). Ja sieviete atsakās no bērna zīdīšanas, tad ķermeņa sulas meklē sev citu apmešanās vietu, un tā notiek dzemdes un olvadu slimīga palielināšanās un pārveidošanās.“

Ja mātei kādu nebūt iemeslu dēļ nav iespējams pašai bērnu zīdīt, un ja bērns mākslīgu barošanu nepanes, — jāgādā par zīdītāju. Te nu jāievēro sekošais: 1) zīdītājai jābūt pilnīgi veselai (tagad ļoti izplatītas venēriskas slimības, tāpēc jābrīdinā no zīdītājas pieņemšanas bez ārsta apskates un piekrišanas); 2) jāpārbauda, vai viņai pietiekoši daudz piena (vislabāk, ja tā jau zīdījusi dažas nedēļas; ja bērns ēdis 15—20 minūtes, un tomēr no krūtīm vēl var izspiest pienu, tad tā ir zīme, ka piena diezgan); 3) pēc ēšanas bērns nedrīkst raudāt, — tam pie krūts jāaizmieg; 4) jāpārbauda arī zīdītājas raksturs un uzticamība. Zīdītājai jāēd tas pats, ko viņas vietā būtu ēdusi māte. Bez tam — jāraugas uz to, lai zīdītāja būtu tīrīga, pastāvīgi mazgātos, apmazgātu arī krūtis pirms un pēc bērna ēdināšanas u. t. t. Ir bijuši gadījumi, kad zīdītājas bērnam sļepeni dod citu barību, vai pat magoņseklu novārijumu, lai bērns pastāvīgi gulētu un neapgrūtinātu aukli.

Pietiek, ja bērnu zīda 9 mēnešus, bet ja mātei piena pietiekoši, tad vēlams zīdīšanu turpināt arī visu gadu, pie kam jau ap 6.—8. mēnesi sāk dot arī citu barību. Zīdīšanu nedrīkst pārtraukt piepēži; pārtraukšanai jānotiek pakāpeniski, 4 nedēļu laikā, pamazām izlaižot vienu maltīti, tad citas; kā pēdējo atmet rīta maltīti. Ja bērns slims, vai ja iestājas karsts laiks, tad nav ieteicams zīdīšanu pārtraukt.

Tagad esam nonākuši pie jautājuma: kāda papildbarība bērnam visieteicamāka? Protams, bērns jau varētu iztikt ar pienu vien, — bet vai tas vajadzīgs? Novērojumi rāda, ka piena devēja (lai tā būtu bērna māte vai kustonis, — vienalga) bieži vien pārtiek no vienpusīgas barības, un tāpēc pienā trūkst dažu papildvielu, bez kurām nav domājama zīdaiņa attīstīšanās. Piemēram, mātes pienā var būt 0,71—4,80% olbaltuma, 1,46—7,0% tauku, 3,88—8,45% piena cukura un 0,12—1,95% barības sāļu, — tā tad saturā novērojama liela svārstība; ja nu bērns dzer tādu pienu, kurā 1,46% taukvielu, tad var iestāties gremošanas traucējumi, — bet ja bērnam jāiztiek ar 0,12% barības sāļu, tad tas drīz taps mazasinīgs vai dabūs angļu slimību. Parasti mātes mēdz diezgan agri uzsākt bērnu piebarošanu, bet — ko gan viņas dod? Visāda veida miltu ēdienus, buljonu (!) u. tml. Miltu ēdieni ir nevajadzīgs ballasts, kurš prasa no organisma pārmērīgu darbu, bet par šo darbu nesamaksā. Gaļas buljons ar savām sirdi uzbudinošām ekstraktīvām vielām ir tirā inde. Ne par velti ar buljonu apdzirdītiem bērniem acis spīd drudzaini, galva karsta, vaigi sārti, kā uzbudinājumā. Barojot bērns ar gaļas barību, mēs apgrūtinām viņu vārgās nierēs. Beidzot — kas var galvot, ka gaļas barībā dažreiz neatīstas toksīni, kuņģi uz pieaugušiem neatstāj liela iespaida, bet bērniem var maksāt dzīvību.

Ieteicams, sākot ar 4. mēnesi, bērniem dot augļu sulas, gan vārītas, gan svaigas, vairākas reizes dienā. Brīnišķīgi iedarbojas apelsīnu, saldo ābolu, zemeņu, aveņu un vīnogu sula, kuŗu sākumā dod pa tējkarotei, jo bērnam strauji augot, viņa organisms prasa tikdaudz kalķa, fosfora, dzelzs u. c., ka mātes piens vairs nespēj šīs prasības apmierināt, un var gadīties, ka ilgāku laiku tikai ar mātes pienu barots bērns kļūst mazasinīgs. Augļu un sakņu sulas iegūšana ir grūts darbs, jo te jāievēro ārkārtīga tīrība. Kā pirmā būtu dodama apelsīnu un saldu ābolu sula. Apelsīnus var izspiest uz citronu spiežamā, bet ābolus sakasīt ar augļu nazīti (ne metala). Sākumā pietiek ar 1—2 tējkarotēm sulas katru dienu. Ja bērns to labi panes, tad var sākt dot pa 2—3 tējkarotēm, 3—4 reizes dienā. Ļoti teicama arī citrona sula, no kuŗas zīdāinis nebūt neviebjas; tomēr šo sulu var atšķaidīt ar novārītu ūdeni. Sulas var dot vislabāk pirms zīdīšanas; citi ārsti ieteic sulu došanu iekārtot zīdīšanas starplaikos. Vīnogu sula tikpat laba, kā apelsīnu sula. Tomēr jācenšas izmantot mūsu pašu ogu laiks, kuŗš zīdāinim sniedz tādu vērtīgu barību, kā avenes, zemenes un mellenes.

No saknēm kā vērtīgākās jāatzīmē bietes un burkāni. Bet te nu sastopamies ar tādu šķērslī, kuŗš gan nav taustams, bet vēlāk var sāpīgi atsaukties uz zīdāiņa veselību. Lieta tāda, ka sakņu dārzu zemē bieži atrodamas cērmju oliņas, kuŗas līdz ar smiltīm var pielipt arī saknēm un iekļūt bērna organismā. Tāpēc no svara sakņu sulas sagatavošanas veids. Bietes vai burkāni rūpīgi jānomazgā, jānokasa un jāaplej ar vārošu ūdeni. Protams, vitāmini no tā drusku cietis. Pēc noplaucēšanas saknes sarīvē, ieliek tīrā lupatiņā un sulu izspiež. Sakņu sulu var dot, sākot ar dažām tējkarotēm dienā un pakāpēniski noejot līdz 10—12 tējkarotēm. Jāaizrāda tikai uz to, ka no burkānu krāsvielas bērna āda dažreiz kļūst dzeltena. Tā nav bīstama parādība, bet tomēr liecina par pārspilējumu. Sula jādod dabīgā veidā, bez cukura (sk. III. sējumā „Cukurs“). Otrā pusgadā zīdāinim var dot arī tomātu un bumbieru sulu un bananes. (Jāaizrāda, ka pavasaros mūsu augļi un saknes jau zaudējuši ļoti daudz no savas barības vērtības, tāpēc gribot, negribot jāpiegriež visa uzmanība ārzemju augļiem. Visiem spēkiem jācīnās par to, lai vismaz pavasaros ārzemju augļi būtu pieejami arī nabadzīgākām šķirām).

Sākot ar 6. mēnesi, jāiesāk zīdāiņa piebarošana. Sākumā var iekārtot vienu pusdienas maltīti, dodot bērnam piena vietā sakņu buljonu, kuŗu pagatavo, vārot 2 glāzēs ūdens 100 gramu sīki sagrieztu burkānu apm. $\frac{3}{4}$ stundas. Burkānus novāra, izņem no ūdens, kuŗā ieber mannā vai risus (vislabāk dabiskos, — un nekādā ziņā pulierētos!). Buljonu izkārs, saknes izrīvē caur sietiņu un pieliek pie buljona, sākumā 2 tējkarotes, vēlāk — 2 ēdamkarotes, sajauc visu kopā un dod bērnam apm. 12 ēdamkarotes. Sāli likt klāt — sliktas paradums. Vēlāk var vārīt sakņu biezeņus no burkāniem un špinātiem. Ūdens jāņem nedaudz, lai nebūtu jānolej, jo visi noderīgie sāļi pāriet tieši ūdenī. Saknes izberž caur sietiņu, pieliek sviestu un dod bērnam 1—2 tējkarotes, gada beigās palielinot porciju līdz 5 ēdamkarotēm. Pārmaiņas dēļ var sagatavot arī kartupeļu biežputru. Dažas mātes mēdz bērnam dot ķiseli, kaut gan jāatzīst, ka augļu sula labāka par

šādu kartupeļu miltu virumu. Pie tam, ne katrai mātei zināms, ka ķīseli var pagatavot arī no nevārītām ogām (kas ziemā no liela svara; dzērvēnes šim nolūkam ļoti noderīgas, bet tās labi jāizlasa un jānomazgā).

Vēl jāatzīmē, ka baltmaizē, sausīnos, biskvītos u. taml. nav ne-maz vitāminu, tā tad balto miltu produkti ir visnevērtīgākā barība.

Apmēram divas nedēļas pēc pirmā piebarojuma ieviešanas, otra zīdīšanas reize vakarā jāatvieto ar mākslīgu barību, dodot vislabāk mannā, rīsu vai auzu pārslu putriņu. 1—3—6 tējkarotes mīnēto putraimu 1 glāzē ūdens vāra apm. 15 minūtes, pēc tam pielej $\frac{1}{2}$ glāzi piena un vāra pāris minūtes. Beigās pieber 1 tējkaroti kukura un pieliek $\frac{1}{2}$ tējkarotes sviesta. Kad bērns pieradis pie jaunā ēdiena, piena daudzumu pavairo līdz $\frac{3}{4}$ glāzei, attiecīgi samazinot ūdens daudzumu. Putriņu pagatavošanai var ņemt arī sausīnus vai miltus. Trešo piebarojuma reizi parasti ievēd 8. vai 9. mēnesī. Kā trešo piebarojumu, bērns dabū atšķaidītu govju pienu ($\frac{2}{3}$ piena un $\frac{1}{3}$ auzu, rīsu vai miltu novārijumu). Arī pārējās zīdīšanas reizes drīzumā tiek atvietotas ar kādu putriņu vai atšķaidītu pienu.

Pēc nošķiršanas no krūts, bērna ēdienus var pagatavot neatšķaidītā govju pienā. Tomēr mātei jāzin, ka pirmā gada beigās bērns pa visu dienu nedrīkst dabūt vairāk par $\frac{3}{4}$ litra piena, ieskaitot arī ēdienu pagatavošanā izlietoto pienu.

Bērns, kas dabū pārāk daudz piena, bieži atsakās no sakņu, augļu un citu nepieciešamu barības vielu uzņemšanas, kas neizbēgami atsaucas uz bērna vispārējo veselības stāvokli, padarot to mazasinīgu, bālu, uzņēmīgu pret visām slimībām.

Kā mātes piens ir nesalīdzināmi pārāks par mākslīgo (pareizāki sakot, nedabīgo) barību, — par to nevar būt ne mazāko šaubu. Tā tad — pie pēdējās būtu jāķeras tikai tad, ja citas izejas vairs nav. Jeb — vai tiešām kāds labprātīgi būtu ar mieru mainīt dabisko, svaigo, absolūti tīro mātes pienu ar svešo, bieži vien baktēriju un netīrumu pilno vai caur vārīšanu pārvērsto dzīvnieku pienu? Ja nu tas tomēr tiek darīts vai jādara, tad vajaga vismaz centties novērst tās briesmas, kuņas slēpjas mākslīgā barībā un apdraud bērna veselību.

Svarīgākais pēc visiem jaunlaiku pētījumiem ir fakts, ka līdz ar mātes pienu zīdāinis saņem gandrīz visas nepieciešamās papildvielas (vitāminus) un barības sāļus, un pie tam taisni tādā daudzumā, kā vajadzīgs; bet mākslīgā barība bērnam šīs vielas vai nu nemaz, vai arī dod ļoti mazā mērā.

Galvenā loma mākslīgā ēdināšanā pieder govju pienam, kuŗu dodam zīdāinim vārītā un attiecīgi atšķaidītā veidā. Taisnība, vārot, piens daļai zaudē savas labās īpašības (tiek iznīcināta daļa vitāminu, pēc ilgākas vārīšanas viņš ir grūtāk sagremojams), bet ar to jāsamierinās, jo veikalos pirktais piens, nevārītā veidā zīdāinim pilnīgi nenoderīgs. Labam govju pienam jābūt slauktam tikai no veselīgām, veterinārārsta uzraudzītām govīm. Jāzin, ka govīs mēdz slimot ar tesmeņa tuberkulozi un tādā gadījumā tuberkulozes dīgļi nokļūst pienā un tādā ceļā arī iespējama zīdāina aplipšana ar tuberkulozi. Arī no veselām govīm slaukts piens var izrādīties zīdāinim kaitīgs, ja govīs tiek netīri turētas, ja piens tiek slaukts netīrām rokām, kā arī uzglabāts netīros trau-

āms,
iemā
labi
v ne-
riiba.
otra
visla-
s mi-
pie-
Ejka-
radis
ecigi
t ari
vai
pie-
rējās
i at-
heat-
igās
, ie-
kņu,
neiz-
t to
eizā-
ubu.
vairs
da-
ktē-
pie-
cen-
ap-
lidz
bild-
lzu-
ne-
a m,
snī-
inā-
mo-
ritā
būt
im.
adi-
ma
kts
as,
au-

Pareizi

Nepareizi:
Bērna rociņa apdraudētia!

ko
tif
ne
un
rā

un
pe
no
uz
ju
ka
lie
pi
Tr
no
kv
ta
ne
nē
rīl
tie
ve
gr
da
di

tā
ja
ar
bē
ka
ur

de
zi
st
se

tā
tu
ie

rī

di
sv
v

kos. Tādā ceļā pienā var nokļūt visdažādākie slimības dīgļi (piem. tīfa bacilli, strutu baktērijas). Visi šie apstākļi pie mums nekur netiek ņemti vērā, kādēļ mēs nevaram dabūt labu „bērna pienu“, un drikstam to lietot tikai vāritā veidā. Vārišana nedrīkst būt pārāk ilga, pietiek, ja piens trīs reizes pacēlies.

Tā kā govs piens satur grūtāk gremojamās olbaltumvielas un vairāk minerālsāļus, nekā mātes piens, mēs viņu atšķaidām, ņemot zīdaiņa pirmās dzīvības dienās 1 daļu piena uz 2 daļām risu novārijumu. Novārijumu pagatavo, ņemot 1—2—3 tējkarotes risu uz 2 $\frac{1}{2}$ glāzēm ūdens un vārot apm. $\frac{3}{4}$ stundas. Pēc tam novārijumu izlaiž caur sietīti, un izgarojušo ūdeni papildina līdz agrākam daudzumam. Gatavam piena un novārijuma maisījumam pieļiek nedaudz cukura. Ja zīdāinis šādu barību labi panes, drikst piena daudzumu pavairot līdz $\frac{1}{2}$ ($\frac{1}{2}$ piena: $\frac{1}{2}$ novārijuma). Trešā mēnesī var jau pāriet uz $\frac{2}{3}$ piena un $\frac{1}{3}$ novārijuma, pie kam no ceturtā mēneša labāk ievest miltu novārijumu. (2—3 tējkarotes kviešu miltu iekuļ remdenā ūdenī un papildina līdz $\frac{1}{2}$ litram, pēc tam vāra ne ilgāk par 15 minūtēm). Kad zīdāinis sasniedzis 6 mēnešu vecumu, jāsāk tādas barības atvietošana ar buljonu no saknēm, rīkojoties gluži tāpat, kā pie krūts bērniem. Mākslīgās barības daudzumam jābūt pirmās dienās 50—75 grammiem, sadalītiem uz 5 ēdamām reizēm, piektā dienā — 250 grammu, 2 nedēļu vecumā jau 450—600 grammu dienā, 1 mēneša vecumā 600—700 grammu, 2 mēnešu vecumā 750—800 grammu; pēc tam barības daudzums pieaugot tikai nedaudz, apm. līdz 900—1000 grammiem dienā.

Ja apstākļi atļauj, tad ieteicams labāk pieturēties pie tā sauktās jauktās barošanas, nekā pie pilnīgi mākslīgās. Pie jauktās barošanas bērns dabū dažas reizes mātes krūti, pārmaiņus ar dažām mākslīgām ēdināšanas reizēm. Pie šādas ēdināšanas, bērns attīstās gandrīz tikpat labi, kā pilnīgi ar krūti barots. Ikatrs pilniens mātes piena ir no liela svara priekš bērna veselības un netraucētas attīstības.

Pie mākslīgās barošanas jāievēro vispedantiskākā tīrība. Pudēlītes jāmazgā ar sevišķām sukām, karstu ūdeni un sāli, gumijas zīžāmie jāapgriež uz kreiso pusi, jānoberž ar sāli un jānoskalo aukstā ūdenī. Laiku pa laikam tie jānovāra. Viņus vajaga glabāt aizsegtā podā.

Jārūpējas, lai zīžāmiem nebūtu par daudz liels caurums, jo citādi bērns spiests dzert par daudz ātri un var aizrīties. Pudēlīte jātura tā, lai zīžāmais būtu vienmēr pilns ar pienu, jo citādi bērns ierij par daudz gaisa un vēlāk žagojas.

Pilnīgi atmetami visādi „bērnu milti“. (Sk. tālāk „Miltu barības kaite“).

Bērna barība pēc 1. dzīvības gada

Otrā dzīvības gadā piena daudzumu var ierobežot uz $\frac{1}{2}$ litru dienā. Nav jāaizmirst arī, ka bērnam slāpju brīžos dažreiz malks svaiga ūdens garšo ne mazāk, kā pieaugušiem; ja nu māte ūdens vietā liek dzert pienu, tad jāsaka, ka tas pavisam aplams paņē-

miens. Piens nav vienkāršs, nevainīgs dzēriens, bet gan stipra barība. Ja izslāpušam cilvēkam ūdens vietā pasniegtu stipru buljonu vai zirņu zupu, tad viņš to uzskatītu par sliktu joku vai tišu sakaitināšanas mēģinājumu. Tāpēc nav jābrīnas, ja bērns, ūdens vietā saņemot pienu, dažreiz ar rociņu igni sit piena krūzei. Bet ja bērns paklausīgi ļaujas sevi dzirdīt ar pienu, tad lai māte nebrīnas, ja bērns slimo ar gremošanas traucējumiem, kuņģa izplešanos u. taml., un ja bērna ķermenis kļūst uzpūsts, resns, un bērns ārkārtīgi uzņēmīgs pret katru infekciju slimību.

Bērna ēdienu sarakstā ievērojama loma piešķirama saknēm un augļiem. Saknes un augļi satur ļoti daudz nepieciešamo minerālskābu, kā arī vitāmiņus, kuņģi nepieciešami bērna pareizai attīstībai. Šķidrām gaļas zupām nav tās augstās vērtības, kuņģu tām piešķir agrāk, tādēļ bērnam jādod biezas, daudz sakņu, kā arī citu piedevu (makaronus, nūdeles) saturošas zupas. Arī piena zupas ir noderīgas. Olas jādod tikai laiku pa laikam, reizes divas nedēļā. Gaļai nav jābūt ikdienas pusdienā, bet arī tikai reizes divas nedēļā. Viņa jādod arvien sasmalcinātā veidā, bez piparu un citu stipru garšas vielu piedevām. Ieteicamas samaltās, vai smalki sakasītās novārītās aknas, kuņas pievieno pusdienā pie buljona. Vakaros vīsteicamāk dot kādu putriņu, pienu, mannu, auzu pārslu.

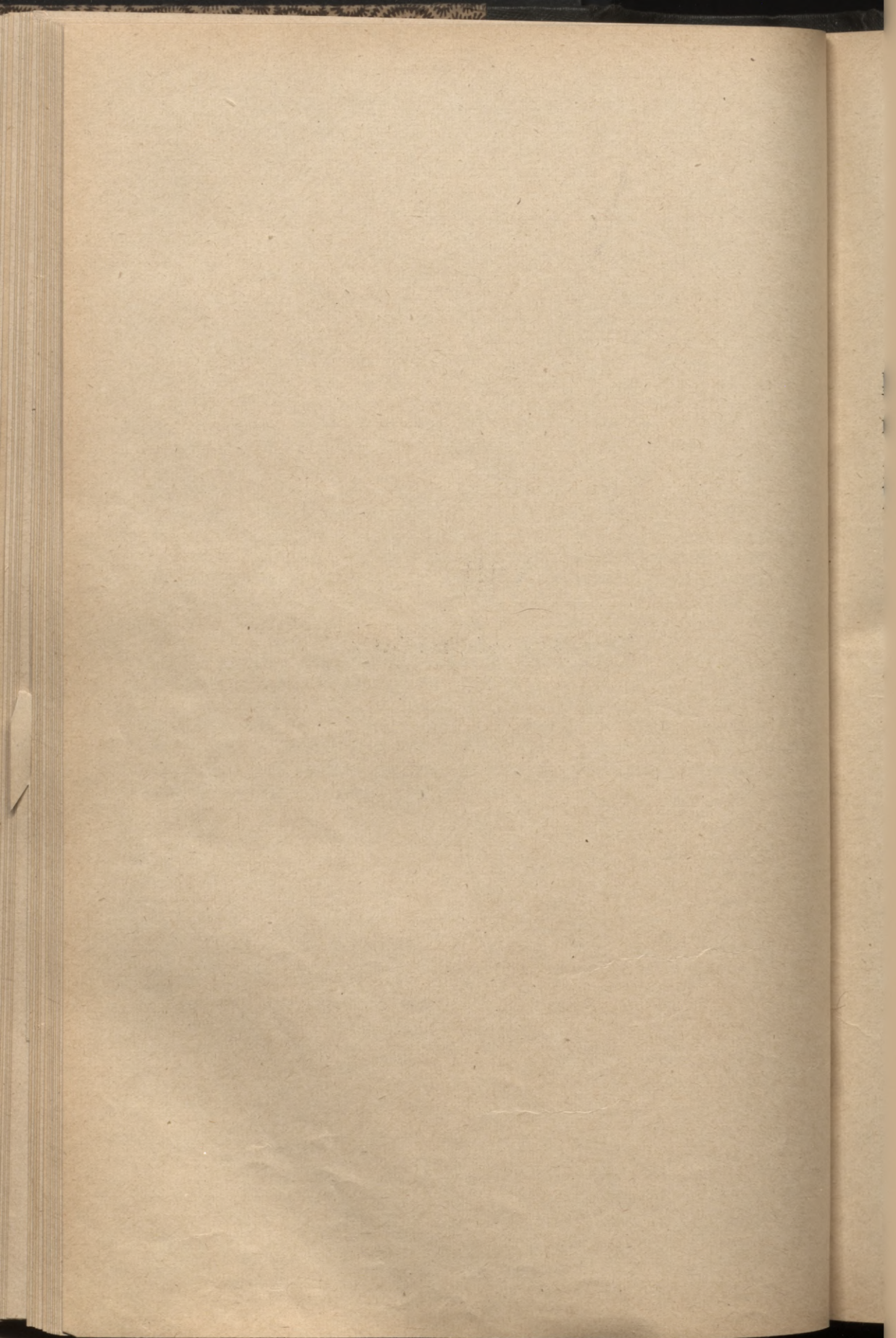
Nebūtu ieteicams barot bērnus ar zirņiem un pupām; no pākšaugiem ieteicami vienīgi zaļie, nenobriedušie, kuņģus vislabāk ēst nevārītus. Maizi vislabāk dot rupjo kviešu un baltmaizi. Ļoti vēlams sviests, kā arī biezpiens, piem. uz sviestmaizes. Pupiņu kafiju un Ķīnas tēju, kā arī kakao, bērnam nekādā ziņā nav jādod, jo tās satur kaitīgas nervu sistēmu uzbudinošas vielas. Alkoholu bērns nedrīkst dabūt neviena piliena.

Šinī jautājumā dažai labai mātei būs liela domu starpība ar vectētiņiem un vecmāmiņām, kuņģi gan domā, kā gribot bērnam visu labu, bet patiesībā ienes audzināšanā smagus traucējumus. Pieturēsimies pie Herberta Spensera vārdiem: „Labākais vadonis vecāku pienākumu pildīšanā ir — z i n ā t n e.”

VIII

Bērnu slimības

Nelaikā piedzimušie

Parasti bērns skaitas par iznestu pēc 39—40 grūtniecības nedēļām, bet var piedzimt pilnīgi normāli bērni arī sākot ar 35. nedēļu. Visus no 28.—35. nedēļai dzimušos uzskata kā pārāk agri (nelaikā) piedzimušus.

Pārāk agri piedzimis bērns nav vēl gluži piemērots dzīvei ārpus mātes, un tāpēc jāgādā par tādiem apstākļiem, kuŗi viņu uzturētu pie dzīvības. Priekšlaikā dzimušo bērna organisms nepieciešošā mērā ražo siltumu. Tāpēc šis siltums ķermenim jāpiegādā no ārienes, un pie tam tā, lai bērns atrastos pēc iespējas vienmērīgā temperatūrā, — tādā, kuŗa atbilst temperatūrai mātes miesās. Katrā zīdaiņu patversmē ir ierīkoti sevišķi aparāti, ar kuŗu palīdzību iespējams norēgulēt temperatūru.

Daudz grūtību rada šādu bērnu barošana. Vārgie radījumi bieži vien nespēj paši zīst mātes krūti, un tie jābaro ar noslauktu mātes pienu. Bet ja mātes krūts netiek zīsta, tad tai drīz vien aptrūkst piena, — tāpēc jāmēģina uzturēt krūts darbība; vislabākais līdzeklis — zīdīt kādu citu bērnu; pienu var arī izpumpēt.

Mākslīgā barošana pielietojama tikai tādos gadījumos, ja nekuŗ nav dabūjams mātes piens. Mākslīga barošana bieži vien ir par ņemeslu pastāvīgiem gremošanas traucējumiem. Kā nelaikā dzimušo bērnu kopšanai jābūt sevišķi rūpīgai, tas, nebūs sevišķi jāpaskaidro.

Jo stiprāks bērns, jo lielākas izredzes tam palikt dzīvam. (Te no svara pašas mātes veselība). Ja bērnam izdevies pārdzīvot pirmās divas kritiskās nedēļas, tad izredzes top labvēlīgākas. Nelaikā dzimušie bērni sākumā gan attīstas lēnāk, bet tomēr pēc 1—2 gadiem tie panāk normālo caurmēra svaru un gaŗumu.

Nelaikā dzimušie būtu audzināmi tikai slimnīcās. Ja tas nav iespējams, tad vismaz jāpieņem mājās izglītota zīdaiņu kopēja ar lielu praksi, bet virsuzraudzība jāutric ārstam.

Bojājumi dzemdību laikā

Bieži gadās, ka dzemdību laikā tiek ievainota bērna āda, asinsvadi vai nervi. Sevišķi jāatzīmē p a m i r u m i, kuŗus izsauc kāds spiediens, vilkšana vai rokas nervu pārraušana; pēdējā gadījumā rociņa pēc bērna piedzimšanas karājas slābani uz leju, un bērns viņu nevar kustināt; šē nepieciešama ārsta palīdzība.

Galvas satūkums. Asiņains satūkums

(Caput succedaneum. Cephalhaematoma)

Jaunpiedzimušiem dažreiz mēdz izcelties pakausī satūkums (it kā no belziena), kurš var pieņemt lielu apmēru. Tāds satūkums parasti ir miksts un bieži rodas pie ieilgušām dzemdībām; viņam nav sevišķas nozīmes, un tas pēc dažām nedēļām atkal saplok. Jā, tāds satūkums ierodas tikai 2.—3. dienā pēc dzemdēšanas un uzmetas vairāk sānos, pie galvas celiņa, tad mums darišana ar asiņainu satūkumu (Cephalhaematoma). Viņš ir plūmes vai ābola lielumā, ieapaļš vai plakans, normālas vai viegli zilgansārtas krāsas, nesāpīgs, bez karstuma. Virs viņa galvas ādu var bīdīt šurp un turp, tā tad tas nestāv sakarā ar āru. Satūkums aug 6—8 dienas, tad tas kādu nedēļu paliek bez pārmaiņām, pēc kam 6, 10—15 nedēļās pamazām nozūd.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Satūkumu apliek ar vati, lai tas netiktu spiests; pēc kāda laika viņš pazudīs pats no sevis. Jāaprunājas ar ārstu, — sevišķi, ja satūkums sasarkst un metas karsts, jo iespējama strutu izcelšanās, kas prasa chirurgisku ārstēšanu.

Homeopātija. Satūkums pazūd, lietojot arīgi Arnica tinct. (atšķaidot 10 pil. uz $\frac{1}{2}$ glāzi ūdens); ja satūkums pēc pāris dienām vēl nepārietu, tad jādod iekšķīgi Calcarea carb. 30. Ja satūkumā rodas strutas, tad ieteicams iekšķīgi Silicea 30., katras 12—18 stundas, piepilinot 5—7 pilienus uz katriem 50 gramiem ar pudelīti iedodamās barības.

Nabas slimības

Ja nabiņu kārtīgi nekopj, tad tā var kļūt par grūtu slimību prēkli. Nabiņas atliekām jānokrīt 4—8 dienu laikā. Pēc nabiņas nokrišanas brūcei jāsadzīst 10.—12. dienā. Ja tas nebūtu noticis, — ja nabiņas apsējos manāmas mitras, smirdošas strutas, un apkārtējā āda satūkusi un sārtā, — vai ja pēc nabas nokrišanas parādās asiņaina, pūžņaina brūce, tad jāgriežas pie ārsta.

a) Nabas sūklis.

Visbiežākā nabas kaite ir nabas sūklis, kurš izskata ziņā drusku atgādina sēni. No viņa virsmas atdalās ūdeņains vai pūžņains šķidrums. Sūklis pats par sevi nav bīstams, bet viņš ieilgst nedēļām un mēnešiem un var izsaukt sarežģījumus.

nab
dību
nav
būt
pārī
noš
tiek
koš

sait
nep
šan
ku,
šā¹
75⁰/
bu
not
ied
poš

nas
ma
nal
pu
var
bei

ku
tāp
ma
izp
sac

ja
rē
un

mc
stā
tas
na

b) Nabas asiņošana.

Nabas asiņošanas iemesli var būt dažādi. Dažreiz gadās, ka nabas saite pārtrūkst, auglim vēl atrodoties dzemdē — pa dzemdību laiku, vai arī pie pārāk ātrām dzemdībām, kad dzemdētāja vēl nav paguvusi ne apgulties un dzemdē, kājās stāvot. Asiņošana var būt tik stipra, ka bērns noasiņo, no kā jābaidas sevišķi tad, ja saite pārtrūkusi tieši (vai pārāk tuvu) pie nabas. Citos gadījumos asiņošana var iestāties tāpēc, ka nabas saite nav bijusi nosieta pietiekoši cieti, vai bērns pa nosiešanas laiku nav vēl elpojis pietiekoši stipri.

Dažreiz asiņošana iestājas pēc kādas nedēļas, drīz pēc nabas saites nokrišanas. Sākumā asins iznāk maz, bet vēlāk sāk plūst nepārtrauktā straumē. Ir gadījumi, kur pēc pāris stundām asiņošana nostājas; bet pa lielākai daļai tā mēdz turpināties ilgāku laiku, pat dažas dienas, un noved pie nāves. Jāsaka, ka prognoze šādā gadījumos ir ļoti nelabvēlīga: no 100 asiņošanas gadījumiem 75% beidzas ar nāvi. Jo agrāk asiņošana iestājas, jo mazāk cerību to apturēt. Visbiežāk tā notiek pie bērniem, kuņģi nāk no asiņotāju ģimenēm (sk. II. daļā „Asiņošanas slimība”), vai kuņģiem iedzimts sifiliss (*Syphilis haemorrhagica*). Novērots, ka nabas asiņošana biežāk iestājas pie zēniem, nekā pie meitenēm.

c) Nabas „trūkums“ („bruka“).

Parastā nabas „bruka“ izceļas dažus mēnešus pēc piedzimšanas, un tās iemesls — stipra kliegšana, spiešanās vēdera aizcietējuma gadījumos, kāss, vemšana u. taml. Zarnas cilpa izpleš vārīgo nabas rētu un izveido paaugstinājumu, kuņģis top arvien lielāks. Cilpu var ar spiediena palīdzību atbidīt atpakaļ. Mazāks trūkums var izzust pats no sevis. Ja tas nenotiek līdz pirmā dzīvības gada beigām, jāgriežas pie ārsta-ķirurga.

d) Nabas infekcijas.

Nabas brūce ir ļoti parocīga vieta dažādiem mikroorganismiem, kuņģis no šejienes var uzsākt savu ķaņa gājienu pret mazo pilsoni; tāpēc ļoti jāievēro mazākā pārmaiņa nabā un viņas apkārtnē. Pirmais infekcijas simptoms ir drudzis. Dažreiz infekcijas simptomi izpaužas stipri vēlu, kad nabas saite jau nokritusi un brūce āriņģi sadzijusi, — pēc 14 un vēl vairāk dienām.

Jāizšķir: 1) tā sauktās lokālās jeb vietējās infekcijas, kad infekcija paliek nabā un viņas apkārtnē, un 2) vispārējās infekcijas, kad digļi nokļūst asins un limfas vados un pārņem visu ķermeni.

No lokālām infekcijām mināmas: blenoreja, nabas čūla, flegmonais iekaisums un gangrēna.

Dažreiz naba nesadzīst tik ātri, kā tas mēdz būt normālos apstākļos; dienu pēc dienas no nabas sūcas gļotas vai plānas strutas; dažreiz ap nabu ēdei līdzīgs sarkanums. Šāda parādība, kuņģis nav nekas cits, kā viegla nabas infekcija — blenoreja (jā-

nem vērā temperatūra), un kuŗu var aizdzīt, lietojot attiecīgus antiseptiskus līdzekļus.

Ja nabas brūce pārklājas ar pelēku vai netīras krāsas kārtu un izdala strutas, un ja apkārtējā āda stipri sasarkusi, tad tādu iekaisumu sauc par nabas čūlu (Ulcus umbilici), un viņas izcelšanās vedama sakarā ar streptokoku infekciju; bērnam paaugstināta temperatūra, tas ir nemierīgs, vemj, neēd u. t. t.

Nereti nabā izceļas flegmonais iekaisums (Omphalitis). Naba un viņas apkārtne ir spilgti-sārta, satūkusi, sāpīga; bērns nemierīgs, neēd, — temperatūra paaugstināta. Vainu pienācīgi ārstējot, var panākt satūkuma nozūšanu, bet bieži gan gadās, ka tā sāk strutot, un pat pārņem vēdera plēvi, izsaucot tajā iekaisumu (Peritonitis), kuŗš gandrīz vienmēr beidzas ar nāvi.

Dažreiz (lai gan reti) nabas pušumā sākas gangrēna („brants“). Tādos gadījumos 6—30 dienās pēc dzimšanas ap nabu manāms sākumā zilgani-sārts satūkums vai pelēki-brūngana, smirdoša masa, no kuŗas izdalās pūšņaini-asiņains šķidrums. Iekaisums ātri plešas plašumā un dziļumā, pārņemot nabas asinsvadus, vēdera plēvi u. t. t. Iestājas septisks drudzis. Dažreiz slimība var noritēt bez karstuma, un pie nelaikā dzimušiem, vājiem bērniem sastopama pat temperatūra zem normas (subnormālā). Bērns mirst pēc 8—12 dienām. Dažreiz gangrēna attīstas tikai zem ādas, izsauc augstu drudzi un ātru nāvi. Slimības cēloni var atrast tikai pēc izdarītas sekcijas.

Dažreiz iekāist nabiņas vēnas un artērijas (Arteriitis umbilicalis, Phlebitis umbilicalis). Pirmie iekaisuma simptomi parasti izpaužas jau pirmās pāris dienās pēc dzimšanas. Bērni top nemierīgi, neēd, elpo ātri; iestājas karstumi, dažreiz caureja, spēku sabrukums. Sejas krāsa bieži vien ir dzeltena (kā pie dzeltenās kaites), ūrins dzeltenīgs. Tikai izņēmuma gadījumos nabiņa izspiežas uz āru, un no viņas var iznākt strutas. Dažreiz artērijas var sataustīt kā cietas virves.

Glūži tāpat, kā flegmonais iekaisums, no nabiņas var izcelties arī brūces roze (Erysipelas), kuŗa gandrīz vienmēr mēdz izplesties un pārņemt visu pavēderi un bieži vien pāriet gangrēnā, izbeigdamās ar nāvi. Dažreiz iekaisums ir viegls un ierobežojas ar mazu riņķi ap nabu (Erythema umbilicale). Šī slimības forma, pie kuŗas naba izvēlusies uz priekšu un ir karsta, mēdz ātri pāriet: pēc apm. 5 dienām.

Caur nabas brūci ķermenī var iekļūt tetanus - bacilli, kuŗi izsauc sastinguma krampjus (Tetanus). Slimība iesākas ar to, ka bērni 1—5 dienas pēc nabiņas nokrišanas top nemierīgi, miegā saraujas un kustina apakšējo žokli augšup un lejup. Drīz vien var manīt, ka tie nespēj vairs kārtīgi atvērt muti, un ka mute pie katras mazākās pieskārsšanās savelkas, it kā gribētu pūst fleitu; mutes un žokļu muskuļi savilkti stīvi un cieti. Rīšana vai nu apgrūtināta, vai pavisam nav iespējama. Ar mokām mutē ieslāctais piens tiek izgrūsts ārā. Liels nemiers un sāpes: mazie nevar gulēt un ļoti daudz vaimanā. Pulss paātrināts, temperatūra kāpj. Pamazām krampjos ņem dalību pakauša, muguras, kāju un roku muskuļu grupas, kuŗas visas sāk raustīties un savilkties: galva atvelkas atpakaļ, pakausis stīvs, mugura sastingusi; brīžiem tiek raustīts viss ķermenis; pulss ārkārtīgi ātrs, temperatūra var kāpt

as an-

tu un
iekai-
izcel-
ugsti-

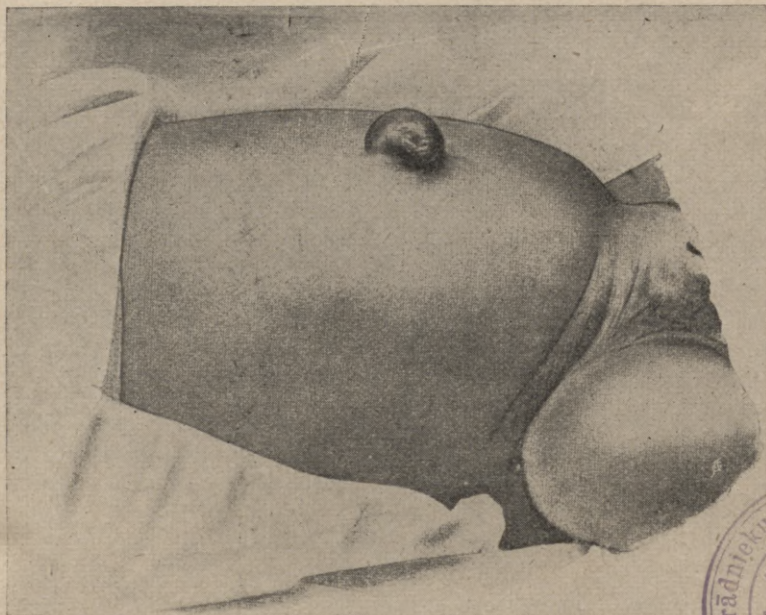
Naba
erigs,
var
rutot,
nitis),

rēna
nabu
smir-
isums
ēdera
oritēt
stopa-
st pēc
zsauc
i pēc

erītis
ni pa-
i top
spē-
tenās
zspie-
s var

elties
dz iz-
rēnā,
as ar
a, pie
: pēc

ri iz-
ākas
erīgi,
Driz
nute
flei-
i nu
šlāk-
evar
kāj.
roku
a at-
tiek
kāpt

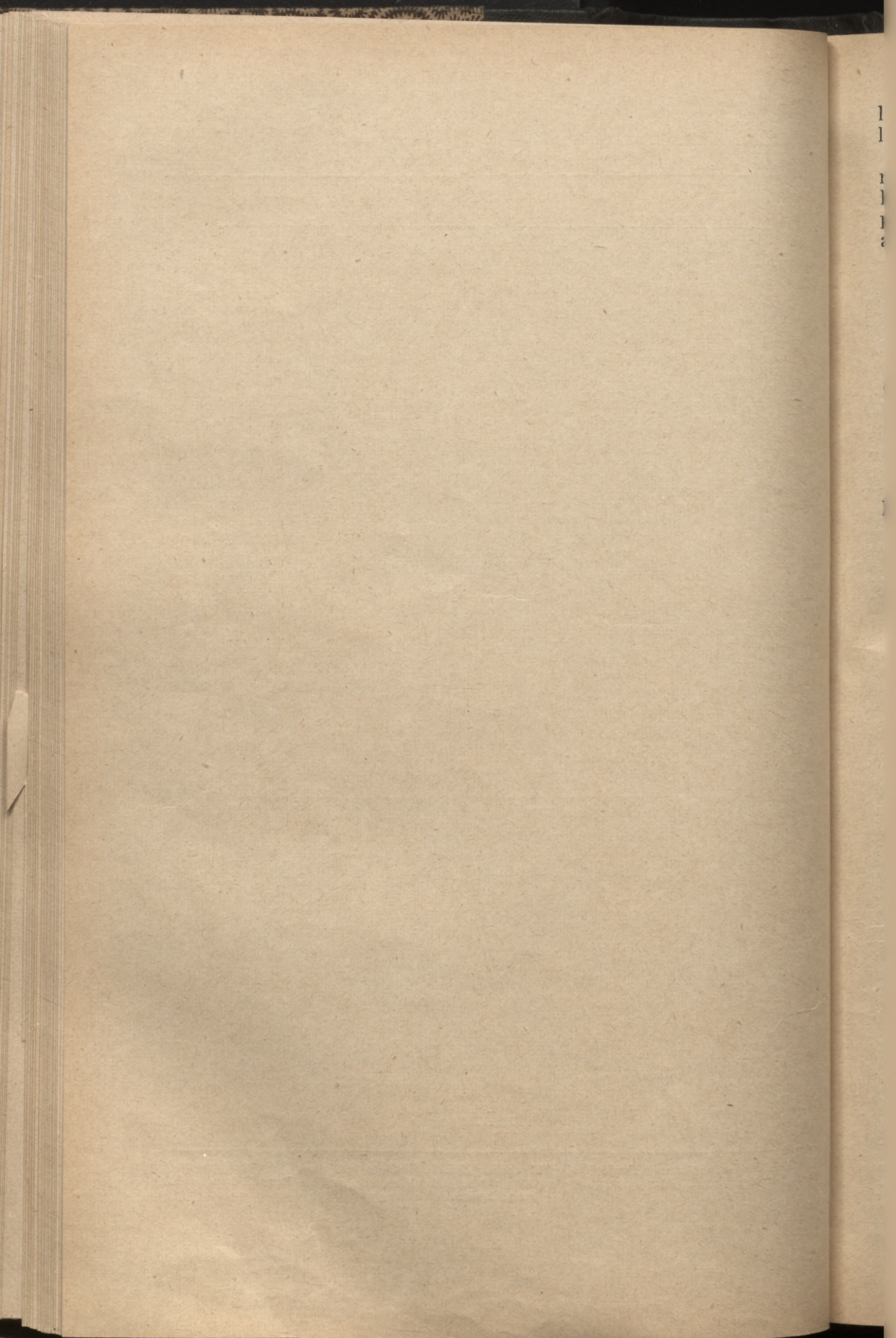
Zīm. 1

Zīm. 2

Zīm. 1: Nabiņas «trūkums» («bruka») vieglākā veidā. Zīm. 2: Nabiņas «trūkuma» («brukas») pārsējums ar leukoplasta plāksteri. Pārsējums izdarīts no ribi vietām pāri vēderam tā, ka lai abās pusēs brukas vietai rastos krokas.

lidz 40°—42° C., iestājas pilnīgs bezmiegs. Bērni mirst pēc 3, vislielākais 6 dienām, — dažreiz pat pēc 36 stundām.

Ja izņēmuma gadījumos iestātos uzlabošanās, tad krampji pazāms atslābst un uznāk retāk, bērns sāk jau gulēt; 4—7 dienās lēkmes pavisam pazudušas. Tomēr — tādi gadījumi ir reti, un prognoze ir ļoti nelabvēlīga; no sastinguma krampjiem mirst ap 98%.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Nabas iekaisuma gadījumos katrā ziņā jāataicina ārsts, jo citādi sekas var būt ļoti ļaunas. Lidz ārsta atnākšanai iekaisušo vietu nevajaga smērēt ar eļļām, smērēm u. t. t., bet vienīgi iepūderēt ar kādu antiseptisku pulveri (dermatolu, kseroformu, vioformu) un apsiet ar tīru audeklu vai marli. Pie infekcioziem nabas iekaisumiem jāatturas no vannām; bērnu drīkst tikai apmazgāt.

Sūcekli var aizdzīt, piededzinot slimo vietu 1—2 reizes ar lapīsu; ja sūceklis liels, tad jāpielieto operācija.

Pēkšņos nabas asiņošanas gadījumos vislabāk lietot sekošo: ņem mīkstu marli, iemērc Liq. Ferri sesquichlor. un uzliek uz nabas pušuma, tam virsū liek kompresi, kuŗu piestiprina cieši visapkārt ar plākštera strēmelēm. Ir izmēģināta arī iztīrītas brūces piepildīšana ar gīpsa miklu, sterili želatina uzlējumi vai iepindzelēšana ar adrenalīnu (1:1000).

Lai izsargātu bērnus no nabas „trūkuma“ („brukas“), bērnam uzmanīgi apsien nabas saiti, sevišķi ja bērns daudz brēc un mocas ar cietu vēderiņu. „Bruku“ pie bērniem novērš operatīvā ceļā.

Blenoreja, nabas čūla, flegmonais iekaisums un gangrēna novēršami, ievērojot vislielāko tīrību nabiņas brūces ārstēšanā. Pie flegmonā iekaisuma brūce jānotīra ar 2% lizola vai karbolskābes atšķaidījumu un jāapklāj ar etiķskābā māla kompresēm (5—10%). Ja draud sastrutojums, tad ieteicami mitri-silti uzklāji; augoņi jāuzgriež. Pie strutojošās („slapjās“) gangrēnas noder sauss dermatola apsējs. Gangrēna un citi iekaisumi jātīra ar sterilu ūdeni vai desinficējošiem atšķaidījumiem (bors, lizols, Liq. Alum. acet., Alkohol absol.) un katru dienu (vai ik pāris dienas) jāapsien ar dermatola saiti. Tāpat jārikojas arī nabas asinsvadu iekaisuma gadījumos.

Sastinguma krampju ārstēšanā izredzes vēl arvien ir ļoti vājas. Jaunākos laikos sāk pielietot tetanus — antitoksīnu, lai gan arī ar viņu gūtie panākumi nav diezin cik spīdoši. — Slimniekam vajadzīgs absolūts miers; pat mazgāšana jāatmet. Gadījumos, kur bērns nespēj vairs uzņemt barību, barošana jāizdara mākslīgā ceļā, ar zonda palīdzību, vai arī iešļācot šķidru barību tūpļa zarnā.

Homeopātija. Pie nabas sūcekļa ar ļoti labiem panākumiem iedarbojas Hepar sulf. 6., Mercur. solub. 6. un Antimon. crud. 6—12; jādod iekšķīgi 3—4 reizes dienā. Slimā vieta apmazgājama ar remdenu ūdeni, kuŗam piepildināta Calendula vai Hypericum tinct. (10 pil. uz 1/2 glāzi ūdens).

Nabiņas asiņošanas apturēšanai ieteicams arīgi uz asiņojošās vietas uzlikt kompresi vai marli gabaliņu, iemērktu aukstā

ūdenī, kuņam piejaukts tikpat daudz Hamamelis extr. (Hazelins jeb tā sauktais Aqua Hamamelis). To pašu līdzekli vai arī Hamamelis virgin. D. 3. var dot iekšķīgi (2 pil. uz tējkaroti ūdens).

Pret nabas „trūkumu“ der iekšķīgi vai nu Arnica D 4 vai Nux vom. 3., iedodot pa 2 pil. (ar ūdeni) 3 reizes dienā. Arī Calcar. carb. 6. vai Sulfur 6. dažreiz iedarbojas teicami.

Pret nabas infekciju katrā gadījumā jādod Gefion. 6., Echinacea D 3. vai Secale corn. 3 (pa 2 pil.).

Ja izcēlusies nabas čūla, tad der iekšķīgi Sulfur 6, Silicea 6, Antimon. crud. 6. Lai novērstu tālāku sastrutojumu, der 2 reizes dienā bērnam iedot iekšķīgi Mercur. corr. 6—12. vai arī Mercur. solub. 6. Čūla apmazgājama ar remdenu ūdeni, kuņā iepilina Calendula, Hypericum vai Thuja tinct. (10 pil. uz 1/2 glāzi ūdens).

Gadījumos, kur pirms minēto līdzekļu lietošanas jau būtu iestājusies gangrēna, iekšķīgi jādod Gefion. 6., Cinchona D 4., Secale corn. 3., Echinacea ang. D 3.

Pie brūces rozēs dažreiz labi panākumi gūti ar Camphora (pāris pilītes kampara spirta, iedotas ar mandeļu pienu, pa tējkarotei, vairākos devienos), sevišķi, ja bērnam ir stiprs karstums un krampji; Camphora ieteicams sevišķi tad, ja Belladonna un Aconitum nav pilnīgi palīdzējuši. Ārīgi ļoti ieteicams uzlikt uz brūces marli, samērcētu Arnica tinct.

Arī sastīnguma krampju gadījumos Arnica tinct., ārīgi pielietota, dažreiz var darīt brīnumus; iekšķīgi var dot Hypericum perfor. D. 1, ik stundas pa 1 pilienam.

Vienkārša nabas iekaisuma gadījumos Hamamelis smēre ir labākais līdzeklis.

Dzeltenā kaite pie jaunpiedzimušiem

(Icterus neonatorum).

Kad bērna āda notīrīta no gļotainām atliekām, tā ir sārta un mīksta kā samts. Uzkrītoši bāla vai zilgana āda norāda uz dažu organu (sevišķi sirds) nenormālu darbību. Pirmās dzīvības dienās āda dažreiz pieņem dzeltenu izskatu; arī acu baltumi top dzeltenī. Šāda dzeltenā kaite caurmērā nav bīstama parādība un 8—10 dienās pāriet pati no sevis. Bet ja nu tā nepāriet, un ja viņai pievienojas karstumi, tad tā ir zīme, ka bērna ķermenī notiek grūtas pārmaiņas, kuņas var apdraudēt bērna dzīvību. Tāpēc jāgriežas pie ārsta pēc padoma.

Arstēšanas veidi:

Allopatija. Dzeltenā kaite pie zīdaiņiem pāriet pati no sevis; sevišķa ārstēšana nav vajadzīga.

Homeopātija. Sākumā var dot Aconitum 3—6, katras 2 stundas. Ja dzeltenā kaite radusies no pēkšņas saaukstēšanās, un ja vēderiņš uzpūsts, tad var dot Chamomilla 3, 1—3 reizes dienā. Ja iestājas caureja, izkārnījumu daudz, un tie ir balti, tad var dot Ipeca-

cuanha 3, bet ja vēders aizcietējis: Bryonia 3—6. Ja ūrīns un izkārnījumi vēl neatgūst dabisko krāsu, un ja bērns 3—4 dienas vēl ir miegains, pa 6 stundām jāiedod Lycopodium 6—30; ja pēc trim devieniem nav novērojama pārmaiņa, tad var dot Sulfur 6—30 vai Mercurius 12 dil., 3 reizes dienā.

Krūšu dziedzeņu satūkums

(Mastitis neonatorum).

Šī slimība var iestāties dažas dienas pēc piedzimšanas. 6—8 dienās krūšu dziedzeņi satūkst arvien vairāk; ja viņus spiež, tad izdalās balts šķidrums — piens; tā tad satūkuma iemesls ir krūšu dziedzeņu darbība. Pēc dažām nedēļām satūkums pazūd. Bet ja bērna krūtis tiks spaidītas (kā to dara dažas muļķīgas aukles, domādamas, ka piens jāizspiež, „lai bērnam būtu vieglāk“), tad var izcelties iekaisums, un pat dziedzeņu sastrutojums.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ja iestājas satūkums, āda sasarkusi, — tad jālieto dzestras, mitras bora ūdens vai etiķskābā māla (1 tējkarote uz $\frac{1}{4}$ litra ūdens) kompreses. Ja iekaisums nepāriet, un manāmas strutas, tad pēdējās jāiztīra, uzgriežot iekaisušo vietu.

Homeopātija. Uz satūkušās vietas jāuzliek audekla gabaliņš ar nesālītu sviestu vai vazelinu, bet iekšķīgi jādod Belladonna 3., katras 3 stundas. Ja satūkumā radušās strutas, tad noder Silicea 6—30, divas reizes dienā. Tiklīdz strutas sāk nākt uz āru, jāliek virsū Calendula vai Hamamelis smēre ar tīru audekla gabaliņu.

Dabas dziedniecība. Uz satūkuma jāuzliek kāda smēre; iekaisuma gadījumos — karsti uzklāji pārmaiņus ar aukstiem (ļoti ātri un bieži jāmaina), krūšu tveicēšana (tvaikpelde) 15 min., pēc tam auksti ietinumi.

Izsutums (jēlums)

(Intertrigo).

Kermeņa rievās, sevišķi ap kaklu, gurnos, padusēs u. taml. āda izsūt, noiet, un viņas vietā paliek slapjš jēlums, kurš var sākt pat pūznot. Ja tāds jēlums ļoti liels, tad tas atdala nepatīkamas, smirdošas strutas un ir ļoti sāpīgs. Var attīstīties pat brūces. Bērns ir nemierīgs, slikti gul, daudz raud un var pat zaudēt spēkus. — Izsutuma iemesls: ātri skābstošās, kodīgās ūrīna atliekas, netīra miesa, asi apgērba gabali vai vīles, piens, kurš dzerot aizlijis aiz

kakla u. t. t. Bērns rūpīgi jāmazgā, jātin vienmēr tīrās, sausās drēbēs, nav jāatstāj ilgāku laiku guļot netīros, slapjos autiņos. Nedrīkst saslapētus autiņus vienkārši izžāvēt un lietot otru reizi.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Lai neizceltos jēlumi, bērns pēc mazgāšanās labi jānosusina un jāiepūderē (ar Vazenola pūderi). Jāgādā par tīrību. Labs līdzeklis pret jēlumiem ir sakasīts audekls: ņem tīru audekla gabalu (pats tura audekla vienu galu, bet otrs gals jātura citam vai kaut kur jāpiesien) un no tā ar nazi atkasa plaukas un smalkas šķiedras; tādā ceļā dabūto, vatei līdzīgo vielu ieliek izsutušās rievīnās; laiku pa laikam plaukas jāmaina. Šis līdzeklis ir ļoti ieteicams.

Homeopātija. Jēlumā gadījumos nav ieteicams lietot ne kartupeļu miltus, ne likopodija sēklas, ne arī kādas cinka vai svina smēres. Vislabākais: gādāt par tīrību, izsutušās vietas apklāt ar no audekla atkasītām plaukām, bet iekšķīgi dot Sulfur 6—30, rītos un vakaros, 8 dienas. Grūtākos gadījumos pēc Sulfur dodams Causticum 3, ūdenī (pielietojams arī ārīgi, pie apmazgāšanās). Ja izsūtumi bieži atkārtojas, tad ieteicams Lycopodium 6 dil. (iekšķīgi).

Mākslīgi barotu bērnu gremošanas traucējumi

Galvenais gremošanas traucējumu iemesls ir bērna pārbarošana. Ja bērns dabū savu barības porciju istā laikā, tad kuņģis spēj barību sagremot un iztukšoties, apm., 3 stundās. Ja nākošo barības porciju sniedz ātrāk par 3 stundām, tad kuņģis vēl nebūs paspējis atbrīvoties no iepriekšējās barības atliekām, un viņam jāuzņemas pastiprināts darbs. Pie katras nākošās, pārāk agrī noturētās maltītes barības krājums kuņģī top arvien lielāks un noved pie rūgšanas. Kuņģī attīstas tauku skābes, kuņas kairina kuņģa gļotādu, izsauc stipru gļotu atdalīšanos un rada kuņģa katarru; no kuņģa gļotādas iznāk ļoti maz kuņģa sulas; šis apstāklis veicina pūšanu. Drīz gremošanas traucējums jūtams arī zarnā. Kuņģa saturs nav pienācīgi apstrādāts un pāriet rūgstot un skābstot, tievā zarnā, kur rūgšana turpinājas; zarnas sienīņas kairināšana izsauc pastiprinātu gļotu atdalīšanos un zarnas kustības paātrināšanos. Zarnas saturs iziet ātri cauri tievai zarnai un nonāk resnā zarnā, kur turpinās rūgšanas process; resnā zarna nespēj izpildīt savu uzdevumu — barības atlieku sabiezīšanu; izceļas caureja. Bērns bieži raud, sevišķi pēc ēšanas; raudāšana tiek pārprasta, un mazais dabū vēl vairāk barības, kuņa tikai pavairo traucējumus; bērns sāk vemt, tam nav ēstgribas, gara stāvoklis slikts, caureja apgrūtinoša; izkārnījumi šķidri, gļotaini, ar skābu smaku. Vēde-

riņš sāp, ap izejas caurumu āda top jēla. Bērns krītas svarā. Ja bērns tiek pienācīgi ārstēts un viņa barošana ievadīta pareizās slīdēs, tad izredzes uz izveseļošanu ir labas. Diemžēl, mātes ļoti mīl bērnu pārbarot, jo viņām arvien liekas, ka tas vēl nav pietiekoši liels un smags. Laiku pa laikam uznākošās caurejas lēkmes beidzot izvēršas chroniskā gremošanas traucējumā, tā sauktā **pienbarības kaitē**. Bērns saīgst, nobālē, muskuļi atslābst, izkārnījumi gaiši, sausi un satura bālganas, sierveidīgas drupatas, kuņas parasti mēdz noturēt par nesagremotu pienu. Patiesībā, šīs drupatas sastāv no kaļķa ziepēm, kas norāda uz traucētu taukvielu sagremošanu. Ķermeņa svars krītas. Pastiprināta barošana var tikai pātrināt šo krišanos, un pat vēl ātrāk novest pie katastrofālām beigām. Bērns vairs nespēj sēdēt, nevar noturēt galvu, vēders uzpūsts; noliešanās iet uz priekšu un beidzot bērns izskatās līdzīgs sirmgalvim: sejas panti asi, āda grumbaina, pelēka, tauku zem ādas nav, acis dziļi iekritušas, — ar vārdu sakot: iestājusies **atrofija**. Šādam stāvoklim var vēl pievienoties sūceklītis, plaušu, pūšļa, ādas u. c. slimības, bet arī bez tām bērns aiziet bojā pieaugošā sirds vājuma dēļ.

No otras puses bērnu apdraud **miltu barības kaitē**. Bērni bieži vien tiek ēdināti ar tādu barību, kuņģā par daudz miltu un par maz piena. Galvenā vaina uzkrājama dažādiem „bērnu miltiem”, kuņģus fabrikanti izreklāmē kā „mātes piena vietniekus”. Sākumā bērni mēdz pieņemt svarā, ir pietiekoši dzīvi; caureja normāla. Dažu labu izdodas laimīgi pārvilkt pāri zīdaiņa laikmetam. Bet pa lielākai daļai (dažreiz tikai pēc mēnešiem) izpaužas vienpusīgās barības sekas. Muskulatūra top savādi - cieta, iestājas caureja un vemšana, un svars krītas. Bieži vien bērns saslimst ar plaušu karsoni, pūšļa katarru, vidējās auss strutojumu u. t. t. Arī te drīz visā pilnībā redzama ķermeņa atrofijas aina, kuņu dažreiz aizsedz **ū d e n s t ū s k a**.

Abi minētie barošanas veidi noved pie ķermeņa saindēšanās ar skābēm (sk. III. sējumā „Barība, virtuve un veselība”).

(Par asinssērgu un bērnu kolēru sk. tālāk).

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Akūta kuņģa katarrā gadījumos kuņģis un zarna jāiztīra no pūstošām atliekām, ko vislabāk var izdarīt, nedodot bērnam nekā ēst. Var dot vieglu anīsa vai kumeliņu tēju. Lai pātrinātu zarnu iztīrīšanos, der iedot bērnam drusku rīcinus eļļas. Otrā dienā var pāriet uz plānu miltu vai putrainu novārijumu; vislabāk lietot auzu vai kviešu miltus. Visi bērnu milti jāatmet, jo tie dažreiz pat kaitīgi. Tikai 3.—5. dienā bērnam dod miltu novārijumu ar pienu ($\frac{1}{3}$ piena, $\frac{2}{3}$ novārijuma). Labākais aizsargs ir mātes piens!

Ja bērns vemj bez apstājas, tad jāpielieto barības klistiņi.

Tiklīdz bērnam draud pārbarošanās, — stingri jāievēro noteiktas barošanas stundas. Vienmēr beigt ēdināšanu, tiklīdz bērns izrāda, ka tam jau diezgan! Neuzspiest bērnam ēst ar varu! Ēstgribas trūkumu uzskatīt kā pārbarošanās pazīmi! Nedot vienreiz daudz un

otreiz maz, bet ievērot „zelta vidus ceļu“. Netīt un negērbt bērnu par daudz silti! Ķermenis grib gaisa un saules!

Akūtā kuņģa katarra ārstēšanu iesākt ar īsu badošanos 6—24 stundas garu. Ēdiena vietā zināmās stundās jādod piparmētru un fencheļa tēja (līdzīgās daļās, pa šķipsniņai $\frac{3}{4}$ —1 tasē, ūdens ātri jāuzvāra, jāļauj 5 minūtes ievilkties, jāizlaiž caur drēbi un jāpieliek medus tikai salduma pēc). Var arī dot tīru novārītu ūdeni. Lielākiem zīdaiņiem dod nākošā dienā rīsu novārījumu (caurlaistu), kuram vēlāk var pamazām sākt piejaukt drusku piena. Mazus zīdaiņus arī pirmā dienā pēc badošanās nevar atstāt pilnīgi bez piena, dodot pa visu dienu apmēram $\frac{1}{4}$ — $\frac{3}{4}$ daļu no parastā piena daudzuma, bet lai dabūtu nepieciešamo šķidruma daudzumu, pienu atšķaida ar ūdeni vai rīsu novārījumu. Pakāpeniski piena daudzumu pavairo. Ja caureja turās vairākas dienas, labu iespaidu atstāj dažādu olbaltuma preparātu piedevas pie ēdiena. Ir bīstami arī lielākus zīdaiņus ilgāku laiku barot ar tumi vien, tas pārāk novājina bērnu un var radīt jaunus sarežģījumus.

Chronisku barošanas traucējumu gadījumos, līdzās diētai, noder vēl atdzīvinošas siltas peldes ar saudzīgiem uzlējumiem, ietīnumiem (uz īsu laiciņu!), gaisa peldes, ādas ieberzēšana ar olīvu eļļu, neilgas saules peldes, uzturēšanās svaigā gaisā u. t. t.

Caurejas gadījumos pie zīdaiņiem piena barība jāaizvieto ar citiem ēdieniem, no kuriem mināma sakņu zupa: burkānus, bietes, kāļus, kartupeļus un pētersīles, vāra, kamēr mīksti, — tad zupā ieliek vēl rīsus, savāra arī tos, un visu izlaiž caur sietiņu; zupu iepilda pudelītē un dod zīdaiņim (ja bērns jau pieradis ēst ar karoti, tad, protams, pudelīte nav vajadzīga). Šī zupa daudzreiz izmēģināta, un izrādījusies par teicamu līdzekli, sevišķi karstā laikā.

Visjaunākā laikā ārstu aprindās lielu ievēribu guvusi āboļu diēta kā caurejas apkarotāja. Šīs diētas pielietošana izvesta plašos apmēros dažās bērnu slimnīcās, un tā ir tik vienkārša, ka pie viņas var pieturēties katra māte. Protams, jāapzinās, ko dara un kā dara.

Nem gatavus āboļus, nomizo, iztīra no sēklām un cīpslām un saberž uz stikla rīves. No šī biezeņa dod bērniem katrā maltītes laikā 100—200 gr., vecākiem bērniem ap 300 gr. 2 dienas jāpārtiek tikai no šī biezeņa. Jāsaka, ka bērni ar tādu barību ļoti apmierināti. Ja bērnam slāpes, ja tas vājš, izdēdējis, vai ja ļoti karsts laiks, tad var dot arī pa druskai aukstas tējas vai ūdens. Bet galvenais noteikums: 2 dienas neēst nekā cita, kā vienīgi āboļu biezeni. Panākumi ir gandrīz 100%, tā tad pilnīgi. Caureja un vemšana rimstas, dažreiz iestājas pat aizcietējums; vismaz 2. diētas dienā izkārnījumi jau pieņem normālu izskatu. Pa lielākai daļai mēdz notikt, ka pēc pirmās āboļu maltītes zarna iztīras vēl 1—2 reizes; tad tīrīšanās notiek tikai pēc diētas izbeigšanas, kad bērns sāk ēst jauktu barību.

Pēc abām āboļu diētas dienām ieteicama vēl 2—3 dienas olbaltumiem bagāta pārejas diēta, bez saknēm un ar maz piena.

Te varētu minēt sekošo ēdienu kārtību:

1. brokastis: kāds dzēriens (ar ļoti maz piena), 1 sausīņš.
2. brokastis: 1 olas dzeltenums ar citronu un cukuru; 1 banana (bez maizes).

Pusdienā: zupa ar rīsu. Banana.

Palaunadzī: kāds dzēriens, 1 sausīns ar biezpienu.

Vakariņās: arorū - zupa ($\frac{1}{4}$ litra ūdens, 10 gr. nīedru cukura, šķipsniņa sāls, 15 gr. arorū-miltu (Amyl. Maranth.), 2 ēdamkarotes melleņu sulas; pastāvīgi maisot, vāra $\frac{1}{4}$ stundas).

Ļoti retos gadījumos, vairāk tikai tad, ja nav tikusi ievērota pārejas diēta, vēders top atkal miksts. Ja drusku nogaidā, tad tas atkal uzlabojas pats no sevis, — pretējā gadījumā var vēlreiz atkārtot āboļu diētu 1—2 dienas.

Šādus ārstēšanas mēģinājumus ar āboļu diētu Dr. Moro izdarījis apm. pie 150 bērniem, — pa lielākai daļai akūtās dispepsijas gadījumos, kad bērniem bijusi pat ļoti stipra un ilga caureja, ātra svarā krišanās, karstums līdz 40°, vemšana, krampji un graizes. Arī pie pieaugušiem diētas labvēlīgais iespaids nav bijis mazāks, kā pie bērniem. Tāpat Dr. Moro izdevies izārstēt asinssērgu, chronisko dispepsiju. Dažreiz diētas laiks bijis jāpagarina līdz 4 dienām. Bijuši gadījumi, kad izdevies izārstēt tādus bērnus, kurī 12 stundas gulējuši bez samaņas, krampjos; krampji pārgājuši drīz pēc tam, kad izdevies bērnam iedot drusku āboļu biezeņa.

Homeopātija. Ja bērns nemierīgs, pārāk jutlīgs, vemj, — un ja izkārnījumi zāli, tad jādod Chamomilla 3. Pie ieilgstošas nelabības dūšas, tieksmes uz vemšanu un caurejas (ja mēle nav apķepusi), jādod Ipecacuanha 6. Bet ja bērns atvemj nesagremotu pienu, kurš skābi ož, — ja pastāv vēdera sāpes un skāba caureja, tad noderīgāks būs Magnesia carbonica 6. Pie chroniska kuņģa zarnas katarra, kurš cēlies no pārbarošanas, ieteicams Antimon. crud. 6, sevišķi, ja bieži mainās caureja, vemšana un aizcietējums.

Akūta gremošanas traucējuma (caurejas un vemšanas) un vasaras caurejas gadījumos tūlīt jāgriežas pie ārsta, jo citādi bērna dzīvība apdraudēta. Līdz ārsta atnākšanai var darīt sekošo: ja caureja ūdenaina, ja bērns vemj un rīstās, ja uznāk vēdera sāpes, krampji, ātrs spēku sabrukums, auksti sviedri, slāpes (sevišķi naktīs), tad jādod Veratrum alb. 3. Griezīgās sāpes pirms caurejas bieži vien var novērst ar Colocynthis 6, bet ar Ipecacuanha 3 jāapkaņo vemšana un caureja. Sevišķi grūtos, kolērai līdzīgos gadījumos jālieto Arsen. 6, vai Cuprum arsenic. 6; izkārnījumi tādās reizēs ir smirdoši, brūngani, ūdenaini-plāni, — iznāk pārmaiņus ar žultainiem vēmekļiem; stipras slāpes, ātrs spēku sabrukums.

Chroniska aizcietējuma gadījumos nav jādod caurejas līdzekļi, bet jācenšas regulēt zarnu darbību ar Sulfur 3 un Nux vom. 6, tad Graphit 6 un Alumina 3; pie mazasinības un nervoziem traucējumiem noder Natr. mur. 6, vai Magnesia mur.; ļoti stipros aizcietējuma gadījumos dod Opium 6 ļoti vājā porcijā.

Pret parastu vemšanu, kuņa bieži uznāk pie pārbarotiem un nervoziem bērniem, mināms ļoti labs līdzeklis: Aethusa cynap. 3. Viņš lietojams tad, ja bērns izvemj kunkuļos sarāvušos pienu drīzi pēc ēšanas. Pirms vemšanas bērnam bailīgs izskats; mēlīte tīra; bieži pastāv arī caureja. Pēc vemšanas un izejas bērns gul; pamodies, tas kāri dzer pienu, un — vemšana sākās no jauna. Kuņģa vārtnieka krampju un ar tiem savienotās vemšanas gadījumos, pie neiropātiskiem bērniem ārsts mēdz ieteikt Aethusa 3, Belladonna 3, Cuprum 6, Chamomilla 3 un Nux vom. 6.

Greimošanas traucējumi pie krūts bērniem

Lietojot dabisko barību, traucējumi iestājas daudz retāk, un tiem nav tik lielas nozīmes, kā pie mākslīgi barotiem bērniem. Visbiežākais traucējumu iemesls arī te mēdz būt pārbarošana, kuŗa tāpat noved pie dispepsijas (caurejas un vemšanas).

Ja māteī maz piena, vai ja tas nav labs (kas gadās diezgan reti), tad jāmēģinā pavaŗot piena daudzumu ar zīdīšanas tehnikas līdzekļiem (sk. „zīdaiņu barošana“). Ja turpretīm piena sastāvs nav normāls, tad tas ir diezgan pietiekošs iemesls, lai bērnu sāktu pie laika piebarot ar mākslīgu barību.

Ir bērni, kuŗiem, neskatoties uz kārtīgu barošānu, mēnešiem ilgi pastāv greimošanas traucējumi, kas kavē bērnu attīstību. Te darīšana ar kuņģa zarnas kanāla vājumumu. Ja bērna attīstība un pieņemšanās svarā nav traucēta, tad nav iemesla uztraukties par ilgstošo „slikto vēderu“, un tam nav jābūt par iemeslu piebarošanas uzsākšanai.

Aizcietējums pie bērniem ir parasta lieta; dažreiz, barības trūkuma gadījumā, zarna netiek tā piepildīta, un tāpēc viņas kustība, resp. darbība ir lēna. Dažreiz vainojams pašas zīdītājas-mātes nepareizais barošanas veids.

Āsrtēšanas veidi:

Allopatija. Jācenšas novērst slimības galvenie iemesli. Ja bērns vāji barots, tad jāgādā vai nu par piebarošānu, vai par mātes piena sastāva uzlabošānu ar attiecīgu diētu. Zarnu darbību var ierosināt ar apelsīnu, citronu, sakņu sulu un iesala ekstraktu (pa tējkarotei). Nedrīkst pieradināt zarnu pie caurejas līdzekļiem. Kaitīgi arī pastāvīgi lietotie klistieri, jo tie padara zarnu darbību vēl kūtrāku. Pie viņiem jāķerās tikai visnepieciešamākos gadījumos, ja zīdāinim vēderiņš nav izgājis piem. dienas trīs un viņš sāk palikt nemierīgs. Jāzin, ka zīdāinis no vēdera aizcietējuma necieš tādā mērā, kā lielāki bērni un pieaugušie.

Homeopatija. Sk. iepriekšējo nodaļu.

Dabas dziedniecība. Aizcietējuma gadījumos vispirms mātei pašai jāpieturas pie noteiktas diētas, jāēd daudz zaļumu un augļu, — pēc iespējas nevāritā veidā. Bērnam dod pāris tējkarotes vīgu ūdens (2—3 sagrieztas vīģes iemērc uz 24 stundām aukstā ūdenī un sulu — bez graudiņiem — dod bērnam).

Vemšana. Ēstgribas trūkums. Vārtnieka krampji (Pylorospasmus).

Zīdāiņa atraugāšanās pa ēšanas laiku vai pēc ēšanas nav vēl vemšana. Īstā vemšana stāv sakarā ar bērna vājo konstitūciju. Pēc barības uzņemšanas bērni vai nu grūdieniem, vai ar strauji atvemj ieestās barības lielāko daļu. Pa daļai te vainojams piena

tauku saturs. Pie lielākiem bērniem vemšana pamatota uz zināmu neiropatiju un uznāk ļoti noteiktos laika sprīžos vai zināmos gadījumos. Tā, piem., daži bērni vemj, ja tos pēkšņi iztraucē no miega (skolas bērni no rītiem). Arī psihiski uzbudinājumi: prieks, izbailes, bailes no soda u. tml. var kļūt par vemšanas iemeslu. Dažreiz tā ir tīrā palaidnība, un bērni iegūst ārkārtīgu veiklību vemšanas izsaukšanā pēc patikas.

Dažreiz ar vemšanu saslīkst zīdaiņi 2.—3. nedēļā pēc piedzimšanas; sākumā vemšana uznāk reti, bet vēlāk — pēc katras barības uzņemšanas. Barība tiek izgrūsta no kuņģa strauji, ar lielu spiedienu. Šādas vemšanas iemesls ir kuņģa izejas aizslēgšanās, kuņģa vārtnieka krampju (Pylorospasmus) dēļ. Bieži izņemot barību, bērns noliesē. Tā kā zarnā iekļūst maz barības putriņas, tad arī izkārnījumu un ūrīna iznāk maz. Slimība var izpausties vieglā un smagā formā. Pirmā gadījumā krampji pāriet 2—3 mēnešu laikā, bet otrā — iespējams, ka bērns pārāk noliesē un mirst.

Daži zīdaiņi jau no paša sākuma slinki ēd, lai gan mātei piena diezgan un arī nekas cits netraucē zīšanu. Dažreiz vaina uzskrajama kļūdainai (pārāk biežai) barošanai, bet ja nē, — tad jāsaka, ka bērns ir neiropatisks, un ka viņam iedzimts gremošanas vājums. — Citos gadījumos ēstgribas trūkums attīstas pamazām, — un pie tam pie tādiem zīdaiņiem, kuņģi visu laiku ēduši normāli, bez traucējumiem. — Ēstgribas trūkums šē nozīmē, ka darīšana ar barošanās traucējumu. — Ēstgribas trūkums var iestāties arī pēkšņi, pat kopā ar karstumiem, caureju, nemieru u. t. t. Tādos gadījumos tas ir slimības vēstnesis.

Ārstam ļoti bieži jādzird, kā mātes žēlojas par bērnu vājo ēstgribu. „Mans bērns negrib nemaz ēst, lai gan viņam viss tiek dots, ko vien grib; ja viņam jāēd, tad vienmēr iznāk tracis; pēc pāris kumosiem tas atgrūž šķīvi, patura pēdējo kumosu $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ stundu mutē; var runāt ar labu vai ar ļaunu, — vienalga; pat pēriens nelīdz.“ Māte nemaz neatjēdz, ka viņas vārdos jau ir izteikts ēstgribas trūkuma iemesls. Bērnam tiek piedāvāts un uzspiests vairāk barības, nekā tam vispār vajadzīgs. Barošana notiek nepārtraukti visu dienu, — arī pauzēs starp vienu un otru ēšanas laiku; drīz bērns dabū sviestmaizi, drīz gabalu šokolādes vai kūkas, slāpes tam jādzēsē ar pienu u. t. t. Protams, — pie pusdienas galda tam trūkst ēstgribas, — atkal tiek nospēlēts neizbēgamais tracis, — ar negatīvu iznākumu: bērns neēd. Un tomēr — pēc 1—2 stundām viņam jau atkal kaut ko piedāvā, — un tā gremošanas organi nekad netiek pie miera; viņu nepārtrauktā darbība noved pie slābanuma, vājas gremošanas un nopietna ēstgribas trūkuma.

Citos gadījumos vaina meklējama pārāk vienpusīgā barībā, kuņģa neierosinā kuņģa sulas atdalīšanos, kavē kuņģa un zarnas gremošanas darbu, izsauc aizcietējumu un atkal ēstgribas trūkumu.

Ir bērni, kuņģi neēd tādēļ, ka tie ir neiropatiski un vārgst ar konstitucionēlu gremošanas vājumu. Uz šādiem bērniem katra mazākā vecāku kļūda, sevišķi pastāvīgā skubināšana uz ēšanu, atstāj ļoti nelabvēlīgu iespaidu: ēstgriba neuzlabojas, bet nervozais un dvēseles stāvoklis vēl vairāk pasliktinās.

Ēstgribas trūkuma iemesls var būt arī zarnu parazīti.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ja vemšanas iemesls ir tauks piens, tad jācenšas ierobežot taukvielu % bērna barībā. Bērniem jāsamazinā dzeršanas laiks un dažreiz mātes piena vietā jādod ķerņes vai vājpiens, bet vecākiem bērniem — putriņas. Mākslīgi barotiem bērniem jāpāriet uz vājpiena vai preparēta ķerņes piena barību, pa starpām ēdot arī putriņas. Dažreiz kuņģa izskalošana dod ļoti labus panākumus.

Ja vemšanai sakars ar neiropatiju, tad vispirms jācenšas ar audzināšanu iespaidot bērna psihi. Stingri jāraugās uz kārtību ēšanā. Bērni, kas no rītiem vemj, būtu vakaros agri jāsusūta gulēt, lai tie līdz rītam būtu izgulējušies.

Vārtnieka krampju gadījumā jāmēģinā bērnam dot vismaz tik daudz barības, lai tas nenomirtu badā. Vispirms jānovēro, cik daudz bērns spēj kuņģī paturēt, t. i. neizvemjot atpakaļ. Jāiesāk ar biežām, pavisam mazām porcijām (pa tējkarotei) mātes piena, ķerņes vai vājpiena, pakāpeniski šīs porcijas pavairojot, ja bērns neņem. Jo vairāk bērns spēj kuņģī paturēt, jo retāki būs barība jādod. Tā pamazām būs iespējams nonākt līdz normālai porcijai. Ja šādam barošanas veidam nebūtu panākumu, tad dažreiz palīdz barošana ar centrifugētu pienu. Ieteicams izdarīt kuņģa skalošanu. Arī siltas peldes (pirms ēšanas) un karstas kompreses (pēc ēšanas) iedarbojas labvēlīgi. Ķermeņa vajadzība pēc ūdens jāapmierina ar ilgstošiem (paturāmiem) klistieriem. No zālēm jāmin Belladonna un Papaverin kā krampjus remdējoši līdzekļi.

Kas attiecas uz ēstgribas trūkumu, tad te vecāki daudz grēko pret saviem bērniem. Bērns jāpieradinā ēst 3 reizes dienā; starplaikos nav nekas jādod. Pie galda bērnam jāatļauj ēst tik, cik tam patīk. Ja bērns dažreiz neēd nekā, tad var mierīgi pieļaut, ka tas pagavē pat pāris dienas. Pēc kāda laika organisms pats sāks prasīt barības. Jāsargas no pārāk lielas vienpusības ēšanā.

Homeopātija. Sk. iepriekšējās nodaļās „Bērnu gremošanas traucējumi”.

Dabas dziedniecība. Ja zīdāinim nav ēstgribas, tad vispirms jā rūpējas par to, lai māte kārtīgi barotos, neēstu vienpusīgu, uzbudinošu, pikantu barību; zīdāinim jāliek uz vēdera karstas kompreses, pēc tam jāizdara dzestra vispārēja apmazgāšana. Gaisa peldes, saule, ķermeņa ieberzēšana ar olīvu eļļu.

Pret vārtnieka krampjiem noder karstas kompreses uz vēdera, ēšanu sākot; pēc pusstundas tās noņemamas. Arī stipri siltas sēdpeldes (4—5 minūtes) ar sekojošu dzestru vēdera ietinumu (apm. 1/2 stundu pirms ēšanas) atvieglo krampjus, tāpat stipri silti (38—42° C.) klistieri, 2—3 reizes dienā pa 50 kub. cm.

Iekšēja asiņošana pie jaunpiedzimušiem

(Melaena neonatorum).

Iekšēja asiņošana pie jaunpiedzimušiem ir reta slimība, viņu sauc arī par melno asinssērgu, jo bērna izkārnījumi ir asiņaini, melnā krāsā. Šī slimība mēdz uzņākt pavisam pēkšņi pirmās 3—5 dienās pēc dzimšanas. Bērns top nemierīgs, izvemj tumšas, šķidrās vai sarecējušas asinis; izkārnījumiem darvas izskats. Asiņošana var atkārtoties ļoti bieži un tik lielā mērā, ka bērna deguna gals, rokas un kājas top aukstas, pulss mazs, acu vāki vairs pilnīgi neslēdzas, acis tiek pārgrieztas, un bērns mirst it kā smadzeņu mazasinības dēļ. Citos gadījumos vemšanas nav, vai tā izbeidzas pēc 24—36 stundām; izkārnījumi melni, bet vēlāk atgūst normālo krāsu, un slimība izbeidzas.

Slimnieku izmeklējot, pie viņa nevar atrast nekā sevišķa, izņemot pieaugošo vājumu un mazasinības simptomus. Vēders nav uzpūsts un nesāp. Temperatūrā nav paaugstināta, — drīzāk jau pazemināta.

Dažreiz vemšana pilnīgi izpaliek, un vienīgā slimības pazīme ir: melnie izkārnījumi un vispārējais, ātrais spēku sabrukums.

Slimības iemesli vēl nav noskaidroti.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Nepieciešama ārsta palīdzība. Dažreiz izdodas slimnieku glābt ar sterilizēta želatīna atšķaidījuma iešļircināšanu un sirdsdarbības uzturēšanu. Tomēr — biežāk katra ārstēšana ir veltīga.

Homeopātija. Varētu ieteikt *Doronc. D. 4.*, *Hazelin* un *Cinchona D 4*. Lietojami pārmaiņus ik $\frac{1}{2}$ stundas pa 2 pil.

Dabas dziedniecība. Asiņošanu var dažreiz apturēt ar karstu peldi.

Acs gļotādas iekaisums

(Ophthalmia neonatorum. Blennorrhoea neonatorum)

Zīdāinim jau pirmās dzīvības dienās var iestāties acu gļotādas iekaisums: gļotāda saskrāp, satūkst un starp plakstiņiem var redzēt daudz mazu pūtišu, no kuņģam izdalās gļotaini-strutains šķidrums. Drīz vien satūkst acu plaksti, tā kā tos tikko var pavērt. Dažreiz iekaisums pārņem arī radzeni; radzenē rodas čūlas, kuņģas iet plašumā un dziļumā un nereti noved pie radzenes sabojāšanās. un aklības. Bērniem mēdz uzņākt karstumi, miegs ļoti nemierīgs, ēstgriba vāja.

Dažreiz iekaisuma cēlonis ir gonokokki, kuņģi iekļūst bērna acīs vai nu pa radību laiku (no mātes dzimumorgāniem, ja māte slima ar gonoreju), vai arī vēlāk, aiztiekot acis ar netīrām rokām, netīru sūcekli, drēbi vai ūdeni u. t. t.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Pēc piedzimšanas bērna acis izmazgā ar sterīlu ūdeni un tajās iepilinā pa 1 pilienam Argentum nitr. 2⁰/₀ atšķaidījuma. Iekaisuma gadījumā veselā acs jāšargā no slimās un jāapsien ar sterīlu marli, kuŗa jāmaina 2 reizes dienā. Iekaisusē acs jāskalo ar borskābes (1 tējk. uz glāzi ūdens) vai sublimāta atšķaidījumiem (0,1 : 800). Grūtos iekaisuma gadījumos reizi dienā jāpie-dedzinā ar Lapis mitigatus un pēc tam jāskalo ar 2⁰/₀ sālsūdeni. Tiklīdz iekaisusi radzene, bez jau minētiem līdzekļiem, 1—2 reizes dienā jāiepilinā atropina atšķaidījums.

Homeopātija. Sākumā jānod Belladonna 3. un Graphit. 6. Ja glotādā un ap acīm redzamas mazas, strutojošas pūtītes, tad do-dāms Silicea 6, Gefion 6., Sepia 6, vai Euphrasia D 3. Visos citos gadījumos: Thuja 3., Mercur. corr. 6., Phosphor 6., Conium 3. vai Mercur. bijod. 6.

Ārīgi lietojams Euphrasia, Calendula ex floribus vai Hypericum, visi tinktūru veidā (10 pil. uz 1/2 glāzi ūdens).

Zidaiņa ādas slimības

(Ecsēma. Imbetigo. Crusta lactea. Urticaria. Skrophulus. Porrigo capitis)

Ekzēma jeb ēde ir ādas iekaisums, pie kuŗa uz sasarkušas ādas parādas mazi pūslīši, kniepadatas galviņas lielumā; pūslīši saplūst kopā, plīst un izdala šķidrumu, kuŗš sakalst un pārvēršas plānā, dzeltenā garozā. Šķidrums atstāj veļā stīvus traipus. Dažreiz šī ēde uznāk asā formā (akūtā ekzēma), kuŗa var pāriet chroniskā. Bērns bāls, vājš; miesa miklas veidīga; drudzis; vāja ēstgriba. Ekzēma visbiešāk parādas galvā, aiz ausīm, sejā, priekšplecu kaulos, pāriet dažreiz arī uz glotādiņu, padusēm, sēdamo vietu un locītavām.

Impetigo ir sevišķa ekzēmas forma, kuŗu raksturo sevišķi lielās pūtītes un viņu strutainais saturs. Ja pēc dažām dienām pūtītes trūkst, tad strutas sakalst diezgan biezā, brūni-dzeltenā garozā. Dažreiz Impetigo aplkāj visu seju vai galvu kā ar masku; mati salīp masā, kuŗai skābena smaka; zem masas āda ir sarkana un jūtīga. Jāizšķir sejas ēde (tā sauktā „piena garoza“ — Crusta lactea) un galvas ēde (Porrigo capitis). Strutojošā ēde var pielipt arī citiem, un arī slimnieks pats ar saviem pirkstiem to izplata no vienas ķermeņa daļas uz otru. Dažreiz gadās, ka ar ēdi slimo visi ģimenes locekļi. Izsitumiem visvairāk padoti skrofulozi, vāji baroti bērni, bet arī pie pārbarotiem, resniem zidaiņiem tā ir parasta lieta. Dažreiz vainu mēdz uzkraut cietam vēderam un zarnas katararam. Dažreiz ekzēma iestājas kā citu ādas slimību (masalu, šarlaka u. tml.) un arī baku potēšana, sēkas.

Zidaiņus (un tāpat arī pieaugušus) nereti moca nātru drudzis (Urticaria). Uz ādas parādas mazi, apaļi vai iegāreni satūkumi, vidū bāli, gar malām sārti; izsitumi niez un deg kā nātras

Šarlaka izsitumi

Uz rokas stilba pēc potes iešļircinājuma

Ar šarlaku saslimušais bērns

(Skarlatina)

Visa miesa pārklāta ar sīkiem izsitumiem

dzēlu
samu
nētie
jumi,
vai s
I
višķi
(Str
daud
adat

arvie
lielu
kair
ā d a

gr. 1
rita
apk
men
ar t
būt
kre
kre
lan

der
tos
chl
ar
100

rur
gar
ver
sul
dze
ar
(m

dij

ne
be

Ch
Pu

Ac

dzēlums. Simptomi: vakaros (vai gultā gulot) slimais jūt nepanesamu niezi uz kakla, rokām un miesas; pēc kasišanās uzmetās mīnētie izsitumi. Akūtā veidā šo slimību izsauc gremošanas traucējumi, rūgto mandeļu, vēžu, auzu putas, zemeņu u. tml. baudīšana vai saaukstēšanās un laika pārmaiņa.

Dažreiz bērniem- pirms katra zoba nākšanas, uz miesas (sevišķi uz kājām) uzmetas mazi, tumšsarkani, niezoši plankumiņi (Strophulus), kuņģi druscīgi augstāki par pārējo ādu. Viņu var būt daudz, un tie mocoši niez. Citreiz izsitumi balti kā pērlītes, kniepatas galviņas lielumā.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Jāņem vērā, ka ekzēmas var vilkties gadiem ilgi, arvien atkārtojoties no jauna; tāpēc jāķerās ļoti nopietni un ar lielu pacietību pie ārstēšanas. No liela svara ir diēta (viegla, ne kairinoša barība, daudz svaigu augļu un salātu) un kārtīga ādas kopšana (peldes, apmazgāšanās, tīrs apģērbs).

Pie akūtās ekzēmas ieteicami dzestri Liquor Alumin. acet. (30 gr. uz 1 litru ūdens) vai Acet. Plumbi (1 ēdamkarote uz 1 litru vārīta ūdens) uzklāji. Ja iekaisums pazudis, tad slapjo ēdi var apkaisīt ar sekošo pulveri: Zinc. oxyd., Amyl. aa 50,0 (Talcum, Semen Lycopodii). Jāizvairas no slimu vietu apmazgāšanas, tomēr ar to nav teikts, ka jāatsakās vispār no mazgāšanās; galvas ēde nebūt netraucē ķermeņa apmazgāšanu. Ja ēde pārklājas ar garozu jeb krevi, tad tā jāapsmērē ar siltu mandeļu, olīvu u. tml. eļļu. Kad kreve nonākusi, jēlās vietas var apsmērēt ar jau minētām eļļām, lanolīnu, vazelinu u. tml.

Pie Impetigo noder etiķskābā māla uzklāji. Pret nātru drudzi der ieberzēt ādu ar mandeļu vai zivju eļļu. Ja izsitumi stipri niez, tos var apmazgāt ar sekošu maisījumu: 30,0 Acid. bor., 5,0 Hydrarg. chlor. un 180,0 Ag. dest., — vai arī ar etiķa ūdeni, pēc tam ieberzot ar maisījumu no Anaesthesin. 10,0, Menthol 2,0, Vaselin. flav. ad 100,0.

Homeopātija. Ja no ekzēmas izdalās dedzinošs, kodīgs šķidrums, tad jādod Gefion 6. Ja bieža kreve, zem tās strutas, — bālgani izkārnījumi, slikta barība: Calcar. carb. 6. Ja stipra nieze, vemšana, caureja: Croton 6. Chroniskos gadījumos der Hepar sulf. 6. Ja izsitumi gaiši-sārti, degošas sāpes, brūngana kreve, dziedzera satūkums: Mercur. sol. 6. Pie vienkāršas akūtas ekzēmas, ar stipru niezi: Rhus 3. Ekzēma galvā vai uz dzimumorgāniem (meitenēm): Sulfur 3.

Pie „piena garozas“ ieteicams Viola tricolor 3, bet ietilgušos gadījumos Sepia 6.

Galvas ēdei pirmais līdzeklis: Calcar. mur. 1; bieži vien nevar iztikt arī bez Sulfur 3. Ja daudz strutu, tad noder Silicea 6, bet ja stipra nieze: Viola tricolor 3.

Pret izsitumiem zobu nākšanas laikā (Strophulus) noder: Chamomilla 3; ja izsitumiem pievienojas gremošanas traucējumi: Pulsatilla 3 un Antimon. crud. 6.

Pret nātru drudzi varētu ieteikt sekošos līdzekļus: 1) Aconitum 3, ja izsitumi cēlušies pēc apsaldēšanās, un ja ir karstums;

2) Apis. 3, ja pūtītes ļoti deg un top lielas; 3) Antimon. crud. 6, — ja māte pirms zīdīšanas ēdusi vēžus vai rūgtās mandeles; 4) Dulcamara 3, ja apsaldēšanās notikusi pēc siltas vannas, un ja miesa stipri niez; 5) Pulsatilla 6, — pēc trekniem ēdieniem, kūkām, cūkgaļas u. tml.; 6) Rhus 3, ja uz miesas parādas mazi plankumiņi, kā blusu kodumi, ar sārti-zilganu satūkumu un stipru niezi; 7) Urtica 3, bieži vien pēc pāris devieniem novērsē niezi; 8) Veratrum 6, stipras, dedzinošas sāpes.

Cieta āda

(Sklerema neonatorum)

Dažas dienas pēc piedzimšanas āda (vispirms ap kājām) sāk palikt stīva, nekustīga, dzeltena un dzestra. Drīz vien nav iespējams ādā iespiest pirkstu; spiediena vietā ilgāku laiku paliek bedre. Stīvums pāriet arī uz rokām, muguru un seju. Parasti kakla priekšpuse, krūtis un vēders paliek neaizskārti. Bērns guļ gandrīz nekustēdamies; pat ja viņu paceļ, tas ir stīvs kā mironis. Rokas un kājas nekustīgas, seja sastingusi, un tikai ap muti manāmas vājas kustības. Ķermeņa temperatūra slīd līdz 34°—30° un pat vēl zemāk; pulss top lēns, 80—60 sitienu minūtē; sirds darbība tikko sajūtama. Arī elpas vilcienu skaits samazināts. Bērns nebrēc, bet tikai klusi vaid. Miegs nemierīgs, paviršs. Ūrina maz, izkārnījumi tiek aturēti, ēstgriba vāja. Zīšana apgrūtināta, pat neiespējama.

Izveseļošanās gadījumi ārkārtīgi reti. Vairums slimnieku mirst pēc 8, 14—20 dienām, 1.—2. mēnesī, Visvairāk saslimst zīdaiņi nevecāki par pusgadu.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Slimie jāšargā no aukstuma, jāietin flanelī, jāsilda ar pudelēm. Daži ārsti ieteic dot līdzekļus, kas pastiprinātu sirds darbību; daži atkal ieteic katru dienu izdarīt pie slimnieka pasīvas roku un kāju kustības. Ja plaušas pārpildītas ar sekretu, ieteicamas siltas dušas un iekšķīgi Līquor Ammon. anisat.

Homeopātija. Mēdz ieteikt Thyreoidin, bet panākumi līdz šim bijuši mazi. Varētu vēl ieteikt Calcarea carbonica un Antimon. crud.

Dabas dziedniecība. Jāmēģinā uzlabot asinsriņķošana ar masāžu un karstām peldēm. Ļoti no svara ir bērna barošana ar mātes pienu, saknēm un augļu sulu.

Zilgana miesa

(Cyanosis)

Dažreiz bērniem drīzi pēc dzimšanas seja, ausis, rokas, kājas (sevišķi nagi), lūpas, smaganas, mēle, pat acs gļotāda metas zilgani. Zilganums pastiprinās vēsā gaisā, klieodzot, kustoties. Ro-

kas un kājas dzestras. Bērni flegmātiski, miegaini; pastāv tieksme uz gībšanu, bronhu katarru, gremošanas traucējumiem, deguna asiņošanu. Bērnus izmeklējot, bieži atrod sirds un asins vadu kaites. Ja sirds palielināta, tad bērni elpo paātrināti, stenot, bailīgi. Var uzņākt astmas lēkmes.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Jāgādā par mieru, siltu apģērbu, siltu istabu un labu barību. Nelietot karstu barību, alkoholu, kafiju, tēju u. tml.! Rūpēties par kārtīgu zarnas darbību!

Homeopātija. Pret flegmatismu un dzīvības trūkumu: Digitalis 6, pret vāju asins riņķošanu Belladonna 3, pret spēku sabrukumu Gefion 6 un pret aukstām rokām un kājām Veratrum 6.

Iesnas

(Rhinitis)

Iesnas pie zīdaiņiem un mazbērniem ir ļoti nopietni ņemama slimība, sevišķi ja tās sākās ar karstumu. Ļoti bieži gadas, ka deguns pilnīgi aiztūkst, un bērnam jāelpo caur muti. Pie zīdaiņiem šāds stāvoklis apdraud pat dzīvību, sevišķi ja satūkst arī mandeles. Iekaisums var pāriet uz iekšējo ausi, rīkles galu un balseni, var iestāties aizsmakums, stiprs kāss un plaušu iekaisums.

Chroniskās iesnas bieži vien ir akūto iesnu turpinājums, sevišķi pie skrofuloziem bērniem. Arī tiem bērniem, kuŗi slimo ar iedzimto sifilisu, pastāvīgi ir chronisks deguna gļotādas iekaisums.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vispirms jāizpēta iesnu cēlonis, — vai slimības iemesls nav skrofuloze, luess, polipi u. t. t. Akūtu iesnu sākumā dodama stipri silta (35—38° C.) pelde, 5—10 minūtes, ar sekojošu sviedrējošu ietinumu. Labi daudz karstas tējas. Deguns bieži jātīra ar vati un jāiesmērē ar lanolina smēri vai mandeļu eļļu.

Homeopātija. Pašā pirmā iesnu stādijā, kad vēl tecēšana nav iesākusies, noder Nux vom. 3, sevišķi ja zīdaiņiem deguns ciet, un zīšana ļoti apgrūtināta. Dr. Jūzs ieteic arī vēl otru līdzekli — Sambucus 3. Ja deguns tek bez apstājas, un acis asaro, tad ļoti labi iedarbojas Euphrasia 3 un — gadījumos, kur slimnieks jūtas ļoti vārgs — Arsenic. 6. Kad iesnas pārgājušas trešā stādijā, un no deguna sāk nākt biezas gļotas, vislabākais līdzeklis ir Pulsatilla 6. Ja iekaisums pāriet uz ausi, un uz ādas rodas izsitumi („iesnas“): Graphit. 6. Ja no deguna tek smirdošas gļotas, deguna kauli sāp, gara stāvoklis nospiests: Aurum mur. 6 (arī pie sifilitiķiem).

Dabas dziedniecība. Ik dienas silta pelde 35—40° C., 3—5 minūtes, ar sekojošu aukstu apmazgāšanu. Silta pudele pie kājām. Deguns bieži jātīra ar vati un jāiesmērē ar mandeļu eļļu.

Bērnu skorbutis

(Scorbutus)

Starpība starp bērnu un pieaugušo cilvēku skorbutu jeb cingu ir tā, ka pie pirmiem skorbutis izsauc kaulu pārveidojumus, bet pie otriem — ādas un muskuļu asiņošanu un pārmaiņas smaganās.

Slimība iesākas lēni, līdz beidzot pēkšņi izpaužas visā spilgtumā. Locekļi ļoti sāp un satūkst, kaulu plēves asiņojumu dēļ. Smaganu asiņošana norisinās tikai tur, kur jau ir zobi, tā tad pavisam mazie zīdaiņi no tās necieš. Tur, kur šāda asiņošana notiek, smaganas ir satūkušas visapkārt zobam, nokarājas pāri tam uz leju un pieņem zili-sārtu krāsu. Novērojama ādas un gļotādas asiņošana. Gļotādā var izcelties pat brūces. Arī zarnā var izcelties asiņošana; asinis noiet līdz ar izkārnījumiem. Var iestāties asiņojošs nieru iekaisums. Bērna augšana traucēta, ādā, matos un nagos manāmas pārmaiņas, ēstgriba zūd, sirds palielinās, pulss ātrs, elpa steidzīga, uzņāk nervozi traucējumi; var būt arī karstums. Ķermenis uzņēmīgs pret vismazāko infekciju.

Slimības iemesls: nepareiza ēdināšana; barībā trūkst C-vitāminu. Ar skorbutu slimo gandrīz tikai mākslīgi baroti bērni, kuņģi dzer pasterizētu vai pat sterilizētu pienu (sk. III. sējumā „Piens“).

Labākais līdzeklis, kā izsargāties no skorbuta, ir: C-vitāminiem bagāta barība un mātes piens. Jāizsargās no barības denaturēšanas, t. i. ilgas vārīšanas vai konservēšanas. Svaigas saknes un augļi ir īstie C-vitāminu avoti.

Ja bērns saslimis ar skorbutu, tad jādod dažas reizes dienā pa 5—10 kubikcentimetru citronu, apelsīnu, tomātu, aveņu u. c. sulas. (Sk. III. sējumā „Barība, virtuve un veselība“). Sulu skābumu var segt ar Calcar. carb. pulv. piemaisījumu. No 5. mēneša zīdaiņiem ieteicams dot papildbarību, — burkānu, špinātu, biešu un kartupeļu biezeņus. Piens pēc iespējas dodams svaigā veidā.

Pret stipru muskuļu asiņošanu noder mitri-silti ietinumī. Smaganas var skalot vai apmazgāt (ļoti saudzīgi, ar vati) ar zalviju vai kumelīšu tēju.

Akūts gāmura gļotādas iekaisums — «Krupis» (neistais difterīts)

(Laryngitis crouposa)

Pavisam pēkšņi, varbūt pēc iepriekš pārceistām vieglām iesnām, — un gandrīz vienmēr naktī, — iestājas dobjs, skarbs, difterītam līdzīgs k ā s s. Bērni uzraujas no miega un sacel visu ģimeni kājās. Vēl vairāk, nekā īpatnējais, rejošais kāss, klātesošs izbieidē savādā, zāģēšanai līdzīgā elpas ievilkšana starplaikos starp bērna raudāšanu un kliedzienu. Bērniem baiļu pilna izteiksme, sasarkuši vaigi, grūta, trokšņaina elpa; slimie ārkārtīgi nemierīgi, ķeras vienmēr pie kakla; āda karsta, sviedriem apklāta, pulss iet ātri. Lēkme parasti velkas tikai dažas minūtes, bet arī vēlāk elpa ir drusku trokšņaina un paātra. Iespējama ļoti ātra lēkmes atkārtotāšanās, atkal naktī, ar jau reizi minētām parādībām. Otrā rītā

bērni mēdz justies pavisam labi, tikai šad un tad skarbaiss, rejšais kāsš atgādina nakti pārdzīvotās briesmas. Dažreiz kāsš pastāv 8—14 dienas. Ir bērni, kuŗus šādas lēkmes piemeklē vairāk reizes gadā. Briesmas draud ļoti retos gadījumos. Dažreiz ar šādu lēkmi iesākās masalas un garais kāsš, bet dažreiz rejšais kāsš pāriet vienkāršā katarrā.

Slimības iemesls: gāmura gļotādas satūkums, kuŗš sašaurina elpas ceļu; tāds sašaurinājums sevišķi jūtami atsaucas uz bērna rikli, jo tā ir maza. Ja bērns jau reiz šo slimību pārcietis, tad vismazākā apsaldēšanās var izsaukt lēkmi no jauna; dažī bērni saslimst ar krupu rēgulāri 1—2 reizes gadā, sevišķi gada laiku maiņā (rudenos un pavasaros). Tieksme uz slimību var pastāvēt gadiem ilgi.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vislabākie līdzekļi ir silti dzērieni (piens, medus, ūdens, tēja), kuŗi jāiebauda īsajos kāsa starpbrīžos lielākā daudzumā. Ļoti noder arī ūdens tvaiku, sāls kausējuma tvaiku, ozona u. t. t. ieelpošana. Ap kaklu jāliek siltas kompreses; ja lēkme rada bažas, tad jāķeras pie vemšanas līdzekļiem (kuŗu izvēli vislabāk atstāt ārsta ziņā, jo pārsteigšanās ne vienam vien ir atnesusi ļaunu). Ja draud nosmakšana, tad vajadzīgi enerģiskāki līdzekļi: sinepju mikla, karstā ūdenī iemērkti, izspiesti sūcekļi uz krūts kaulu un kakla priekšpusi, sviedrēšanās, mitri ietinumi, līdz ar sildāmām pudelēm, dažreiz arī silta pelde ar sekojošu aukstu uzlējumu. Izņēmuma gadījumos — gaisa vada grieziens. Pēc lēkmes ieteicami kāsū atvieglojoši līdzekļi. Slimos atstāj dažas dienas gultā, istabā laiž iztvaikot karstam ūdenim ar terpentīna, sāls u. c. piemaisījumu. Bērni jāšargā no apsaldēšanās un jānocietina pret laika pārmaiņām.

Klinikās ierīkotas sevišķas tvaika telpas, kuŗās, pie pirmām krupa pazīmēm, tveicē slimniekus! Tveicēšanu var izdarīt arī mājās. Pār bērna dzelzs gultiņu pārklāj palagu tā, lai iznāktu slēgta, teltij līdzīga telpa. Blakus gultiņai noliek soliņu un uz tā — pēc iespējas lielu katlu ar pilnīgi vārošu ūdeni; katlam jābūt zem palaga, lai tvaiki iekļūtu teltī. Ūdeni maisot vai šad un tad viņā ie-bāžot karsētu dzelzi, karstu akmeni u. taml., izsauc tvaikus arvien no jauna. Kam ir elektrisks vārāmais katls, tam vēl vieglāk izdarīt šādu tveicēšanu, kuŗa katrā ziņā jāturpina stundām ilgi.

Ap kaklu jāliek, vai nu pēc katras pusstundas mitri-karstas kompreses vai tikai vienreiz sinepju mikla (10 minūtes). Arī karsta pelde ar sekojošu sviedrējošu ietinumu iedarbojas labvēlīgi.

Homeopātija. Te jāpiemin divi galvenie līdzekļi: Aconitum 3 un Spongia 3. Pie tā sauktā katarrālā krupa var viņus dot pārmaiņus pēc 1—2 stundām. Lai simptomi uznāktu diezin cik nejausi, un lai cik vēl nebūtu iesākta homeopātiskā ārstēšana, — nevajaga pārtraukt Aconitum 3 došanu. Var sēdēt pie slimnieca gultas un dot Aconitum ik $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ stundas, līdz lēkme sāk atslābt. Kad slimība vairs neiet uz priekšu, ļoti noderēs Spongia un Hepar sulf., kuŗi novedīs rikles gļotādiņu normālā stāvoklī. Spongia der, ja kāsš ir ciets un sauss, bet Hepar sulf. — ja tas gļotains, aizsmacis. Gadījumos, kad draud nosmakšana, Dr. Bērs ieteic Phosphor 6.

Dabas dziedniecība. Gavēšana, zarnas iztīrīšana (klistieri).

Karsti kakla uzklāji līdz ar aukstiem vidukļa un kāju ietinumiem; pēc tam dzestra vispārēja nomazgāšanās. Vēlāk: karsta puspelde, 8—10 minūtes, pēc tam auksts $\frac{3}{4}$ - ietinums ar karstu uzklāju uz kakla un sekojošu dzestru apmazgāšanos. Pauzēs kakls jātura ietīts sausā vilnas vai zida lakatā. Kas māk rikli skalot, lai skalo 4—5 reizes dienā ar zalviju tēju. Ar šo tēju var izslaucīt arī degunu. Ja uznāk pēkšņas nosmakšanas pazīmes, tad var iebāzt riklē pirkstu un izsaukt vieglu vemšanas tieksmi; tādā kārtā gļotas iznāks no kakla laukā. Labi ir, iepriekš sagatavoties uz radikālu līdzekli: aukstu kakla aplējumu no muguras puses. Tiklīdz bērnam uznāk lēkme, tas jāiesēdina jau sagatavotā vanniņā, un uz kakla zem pakauša jāuzlej spainis auksta ūdens. Zem apstākļiem šī procedūra jāatkārto dažas reizes.

Garais kāss

(Pertussis).

Ja arī garā kāsa īstais iemesls mums vēl nav zināms, tad tomēr šī slimība jāuzskata par infekciju slimību, jo: 1) viņa ļoti līp, 2) kas reiz ar to slimojis, ir neuzņēmīgs un otrreiz vairs nesaslimst. Garā kāsa inde, tāpat kā masalu bacilļi, var tikt pārnesti tikai tieši no viena cilvēka uz otru. Garo kāsu izplata, izklepojot sīkas siekalu pilītes līdz ar rikles gļotām, kuņas var iekļūt vesela cilvēka elpas organos.

Bērniem garais kāss ļoti līp. Slimība pieņem epidēmisku raksturu skolās un visur tur, kur daudz bērnu kopā. Dažreiz garā kāsa epidēmija pievienojas masalu epidēmijai.

Pēc tā sauktā inkubācijas laika, kuņš velkas 7—10 dienas, garais kāss iesākas vienkārša elpošanas ceļu katarra formā (katarrālā stādija), tā kā viņa istā daba nemaz vēl nav saskatāma. Tikai kad pēc 8—14 dienām iestājas krampjveidīgās kāsa lēkmes (konvulsīvā stādija) noskaidro, ar ko mums darīšana.

Bērns sajūt lēkmes tuvošanos un top bailīgs; tad viņu agrābj kāss, kuņš atkārtojas īsiem, ātriem grūdieniem tik ilgi, kamēr izelpots viss izelpojamais gaiss. Tad nāk dziļa, skaņa, ķerkstoša elpas ievilkšana („aizrašanās“). Kāss sākas no jauna un var atkārtoties vēl dažas reizes, līdz bērns top zils, seja uzpūšas, acis asaro, kakla vēna satūkst, spēki zūd. Lēkmei beidzoties, var notikt vemšana. Lēkmes var atkārtoties ļoti bieži; kad slimība sasniegusi savu augstāko pakāpi, lēkmes var uznākt pat 60 reizes 24 stundu laikā, tā, ka bērns un vecāki nemaz netiek pie miera. Sevišķi stipri garais kāss izpaužas pie limfātiskiem un nervoziem bērniem. Kāss bieži vien izsauc rikles, deguna, un pat acu gļotādas asiņošanu. Seja bieži piepatura savu uzpūsto izskatu arī lēkmju starplaiķos, un slimību var noteikt jau pēc bērna sejas.

Kāss var pieturēties no 4 nedēļām līdz 2—3 mēnešiem un norimst tikai pamazām. Biežā vemšana un traucētais nakts miers bērnu novārdzina; vājais ķermenis ļoti viegli pieejams citām infek-

ciju slimībām, sevišķi tuberkulozei. Pa kāsa laiku var pievienoties arī bronchiāls katarrs vai pat katarrāls plaušu iekaisums, kuŗš apdraud sevišķi zīdaiņus.

Garā kāsu iespaido zināmi klimatiski apstākļi; tā, piem., Islandē šī slimība sveša, un arī tropiskās zemēs ar to slimo maz. Garais kāss var piemesties ne tikai maziem, bet arī lieliem, pat vecākiem cilvēkiem, tomēr vislielākais slimnieku skaits sastopams pie 2—5 gadus veciem bērniem. Pēc kāsa iestājas neuzņēmība pret to.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Slimiem bērniem jāuzturas pēc iespējas daudz svai-gā gaisā. Ja aukstā laika dēļ uzturēšanās brīvā dabā nav iespēja-ma, tad vismaz jācenšas iekārtoties tā, lai bērna guļamistaba tiktu vēdināta cauru dienu. Dažreiz klimata maiņa atstāj ļoti labu ie-spaidu.

Ārstēšanas līdzekļu gan ir ļoti daudz, bet nav neviena tāda, uz kuŗu varētu noteikti paļauties. Dažiem bērniem palīdz chinīns, bel-ladonna, antipirīns, bromoforms, Drosera un tīmiana preparāti, — ļoti mazos devienos. Visi viņi var lēkmi drusku atvieglot, bet ne izdziedēt. Visjaunākā laikā mēdz ieteikt Pertussinū, kuŗam piemīt spēja zināmā mērā saīsināt un atvieglot kāsa lēkmi. Dažreiz ietei-cams iebāzt pirkstu slimnieka rīklē un iztīrīt sīkstās gļotas, jo — pirms gļotas neiznāk, kāss nevar rīmties.

Kāsam sākoties, bērnu piecēļ un saliec uz priekšu. Ja lēkme tik stipra, ka draud nosmakšana, tad ieteicami sinepju plāksteri, siltas peldes ar aukstu aplējumu, apšlakstīšana ar aukstu ūdeni u. taml. Pret vemšanu noder ledus pastilles.

Homeopātija. Ārstēšanu var iesākt ar Aconitum 3 un Ipeca-cuanha 3 pārmaiņus. Dažreiz citu līdzekļu nav vajadzīgs; bet ja skaidri izpaužas slimības konvulsīvā stadija, tad viņu vietā labāk dot Drosera 3.

Citi ārsti iesāk ārstēšanu ar Corall. rubr. 30, kuŗu dod 4—5 die-nas, pēc tam pāriet uz Chelidonium 6 un paliek pie tā tik ilgi, ka-mēr kāss top vienkārši - katarrāls, — pēc tam ārstēšanu noslēdz ar Pulsatilla 6.

Trešais līdzekļu sagrupējums: Belladonna 3 — pie katarrāla kāsa, Cuprum met. 3. — konvulsīvā stadijā, un pēdējā periodā Cina D 3 un Coccus cacti 3.

Pie krampju lēkmēm, aizraušanās, sarkanās sejas, sausa kāsa (bez gļotām) der Belladonna. Kāss rejošs, slimniekam jācinās dēļ elpas, stāvoklis pasliktinas pēc pusnakts, — sviedri silti: Drosera 3. Vispārēji krampji, nespēks, caureja, vemšana: Veratrum 3. Kāss stiprāks naktīs vai guļot; konvulsīvā stadijā nav diez cik spilgta; nosmakšanas sajūta; bērns nespēj svīst; vemšana: Memphitis pu-torius.

Dabas dziedniecība. Slimnieka diētai jābūt tīri veģetārai, jāēd daudz augļu, no rītiem arī putra un kompots. Ja kāsam pievienojas vemšana, bērns jāēdina vairākas reizes dienā, dodot nelielus daudzumu vieglas barības. Jāizvairās no sausas, cietas barības, piem., sau-siņiem, maizes garozām, kas pie gadījuma var kairināt rīkles galu un izsaukt lēkmi. Zarnai jāiztīrās katru dienu, — vāja-

dzības gadījumā jāņem palīgā klistieri. Priekšpusdienā karsta pelde (8—10 minūtes), pēc tam auksti $\frac{3}{4}$ -ietinumi un beidzot dzestra nomazgāšanās (vispārēja). Pēc nosusināšanās siltā gultā viss ķermenis jāieberž ar olīvu eļļu. Jāuzturas pēc iespējas daudz svaigā gaisā. Istaba jāvēdina. Vārgiem bērniem ieteicams gulēt svaigā gaisā. Naktīs: sauss kakla ietinums un vilnas jaciņa. Tālāk: ik dienas siltā puspelde ar dzestri - aukstu augšējā ķermeņa apliešanu, pēc tam $\frac{1}{2}$ —1 stundu atpūtā gultā. Pēc pusdienas: gaisa un saules peldes vai kalnu saule, ādas noberzēšana. Jārūpējas par siltām kājām, vakaros var ņemt karstu kāju peldi ar sekojošiem aukstiem kāju stilbu ietinumiem, kuri jāpatura visu nakti.

Bērnu vasaras kolēra (Cholera infantum)

Ar šo bīstamo slimību slimo kā bērni, tā pieauguši. Visvairāk viņa apdraud pirmo un otro dzīvības gadu, sevišķi karstās vasarās, un savus upurus izmeklē tādos lielpilsētu kvartālos, kurī visvairāk apdzīvoti un kurš sliktāki higiēniskie apstākļi. Tiklīdz iestājas siltākas pavasara dienas, jau manāmi pirmie saslimšanas gadījumi. Slimība izplatās epidēmiski, un viņas upuru skaits pieaug sevišķi jūnijā, jūlijā un augustā. Nav šaubu, ka te lielu lomu spēlē baktērijas, kuŗas līdz ar barību iekļūst zarnā un no turienes iedarbojas uz visu ķermeni.

Slimība var parādīties pēkšņi pie pavisam veselīem bērniem, vai arī lēnām attīstīties pie tādiem, kas jau dienām un nedēļām cīnās ar gremošanas traucējumiem. Pirmais slimības simptoms: ļoti bieža izejas vajadzība, pie kam izkārnījumi šķidri, brūndzelteni vai zaļgani; dienā jāiet sevis pēc 10—15, jā, pat 30—40 reizes; pamazām izkārnījumi top ūdenaini, bez krāsas, dažreiz tiem ir rīsa ūdenim līdzīgais kolēras izkārnījumu izskats. Līdz ar caureju iestājas arī vemšana; slimnieks sākumā izvemj barību, bet vēlāk — rīsa ūdenim līdzīgu šķidrumu. Tadā kārtā bērns dažās stundās var pazaudēt ļoti daudz šķidruma, ar ko izskaidrojama bezgalīgās, neapmierināmās slāpes, kuŗas ne pie vienas citas slimības tā nemēdz slimnieku mocīt. Drudzis var būt mazs, — dažreiz temperatūra ir pat pazemināta. Ļoti uzkrītošas ir sejas pārmaiņas, — bērns pieņem savādu veca cilvēka izskatu. Acis iegrīkst acu iedobumos, ap tām zili riņķi. Deguns spīcs, ādas krāsa zilgana, svina pelēka. Balss top vāja, aizsmakusi, pulss sīks. Deguns, mēle, rokas un kājas ir vēsas. Iestājas vispārējs sabrukums. Vaļējais galvas celiņš pie bērniem iekrīt, galvas kausa kauli bīdas viens pāri otram. Ķermeņa noliešējums ir uzkrītošs, un jo jaunāks ir slimais bērns, jo ātrāk sabrūk viņa spēki. Sākumā slimnieks ir nemierīgs, mētājas apkārt, bet beidzot top apātisks, stipri miegains. Dzīvība izdzīst pēc 2—3 dienām vai arī akūti pēc krampju lēkmes. Citos gadījumos uzpeld smadzeņu iekaisuma (sk. to) simptomi.

Labvēlīga iznākuma gadījumos pulss atkal atdzīvojas, vem-

karsta
eidzot
gultā
laudz
gulēt
Tā-
meņa
gaisa
s par
šiem.

airāk
arās,
airāk
tājas
umi.
višķi
bak-
arbo-

bēr-
medē-
imp-
rūni-
rei-
m ir
ar
ba-
ērnš
roja-
s ci-
būt
as ir
t u.
ādas
siķs.
bru-
auli
n jo
lim-
ipri
pēc
(sk.

em-

Zīdaiņa atrofija.
Nepareizas barošanas sekas

Angļu slimība grūtā formā.
Bērns nevar stāvēt, jo kauli mīksti un pie stāvēšanas saliecas. Ribu
gali it kā uzpūsti (rachitiskais «rožu vainags»)

Krampju sākums, tetanija.
Roku un kāju krampji

šan
tāk

2—
diju
juš
ne

gri
ārs
ver
dze

ver
le
ūde
silt
st
ka
sti
tei
atš

r i
de
ne
lag
no

br
1—
ša
ša
no
Vā
do
vē

to
Ar
st
ur
no
Jā
vi
li

k
de
vā

šana nostājas, izkārnījumi pieņem dzeltenīgu nokrāsu un iznāk re-
tāki, bet tomēr vēl dažas dienas ir plāni.

Slimības laiks grūti nosakāms. Grūtos gadījumos tas velkas
2—4 dienas. Jo bērns jaunāks, jo ātrāk tas sabruk. Laimīgos ga-
dījumos paiet 7—8 dienas, līdz slimnieks var skaitīties par izveseļo-
jušos. Dažreiz slimība pieņem chronisku raksturu un velkās dažas
nedēļas.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ārstēšana jāsāk pēc iespējas agri un enerģiski, ja
grib, lai viņai būtu sekmes. Visā visumā ārsti ir tajās domās, ka
ārstēšanai jāpamatojas galvenā kārtā uz diētu. Protams, daudzos
vemšanas un caurejas gadījumos ar sekmēm tikuši lietoti dažādi li-
dzekļi. Šoreiz mēs pie viņiem nevarēsīm pieturēties.

Visi bērna barošanas mēģinājumi ir gandrīz velti, jo tos kavē
vemšana un caureja. Vienīgais, ko bērnam var dot, ir ūdens,
ledus auksts ūdens — cik tik bērns var iedzert. Vislabāk
ūdeni papriekš novārit un tad pietiekoši atdzesēt. Var mēģināt arī
siltu tēju ar pāris pilieniem ruma vai konjaka. Katrā ziņā, 12—36
stundas jāgavē, t. i. jāatturās no katras barības, jo tā tikai
kaitē. Bet ja bērns atvepj pat ūdeni, tad jāizmēģinā ūdens kli-
stieri vai vārāmās sāls kausējumu iešļircināšana zem ādas. Ļoti ie-
teicama ir arī kuņģa izskalošana ar tīru ūdeni vai borskābes u. tml.
atšķaidījumu, — tik ilgi, līdz ūdens iznāk atpakaļ skaidrs.

Jāapkaņo arī sirds vājums un traucējumi asins
riņķošanā. Te noder kampars un ēters, locekļu sildīšana ar pu-
dēlēm, karstas peldes 38—41° C., ik 2 stundas; peldēm pieliek si-
nepju miltus; mēdz ieteikt arī ietīšanu sinepju ūdeni iemērtos pa-
lagos, pār kuņģiem liek pāri vilnas segu (1/4 stundu), vieglu locekļu
noberzēšanu ar flaneļa drēbi u. tml.

Dažreiz ar minētiem līdzekļiem izdodas bērnu izglābt no
briesmām; tomēr, iesākot ēdināšanu, jāievēro ārkārtīga uzmanība.
1—2 bada dienas bērns vēl nenomirs. Pārāk agra barības snieg-
šana var izsaukt atkārtošanos. Ešanu nevar sākt, pirms vem-
šana un caureja apstājusies vismaz 1/2 dienas. Vēl ieteicamāk ir
nogaidīt, līdz iznāk pirmie normāla izskata izkārnījumi.
Vajaga tikai turpināt auksta ūdens dzeršanu. Pirmā barība, kuņģu
dod, ir sterilizēts, ledū dzesēts piens, — ļoti mazās porcijās, kuņas
vēlāk pamazām var palielināt.

Homeopātija. Ļoti pēkšņos saslimšanas gadījumos mēdz lie-
tot Camphora 1, ļoti biežos devienos. Ja tas nelīdz, tad jāņem:
Arsenicum 3—6 un Cuprum arsen. 6. Ja iestājas sirds vājums, auk-
sti sviedri, spējš sabrukums, krampji, tad noder Veratrum alb. 3.
un Jatropha curcas 3. Ar šiem līdzekļiem izdevies dažu labu reizi
novērst nāvi. (Sk. arī caurejas un vemšanas līdzekļus III. sējumā.)
Jāizmēģinā visi līdzekļi, kādi norāda uz slimības simptomiem, bet
vislabākais tomēr, ja tādā grūtas slimības gadījumā aprunājas ar
lietpratēju.

Dabas dziedniecība. Gavēšana. Katru dienu 6—10 karsti, 42° C.
klistieri ar 2—3 ēdamkarotēm Bolus alba. 1) Karsti uzklāji uz vē-
dera pārmaiņus ar aukstiem visa ķermeņa vai vidukļa ietinumiem;
vai 2) karsta puspelde, auksts ietinums (vispār), ar karstiem vē-

dera uzklājiem un sekojošu dzestru vispārēju apmazgāšanos. Pie stipriem ikru krampjiem: pārmaiņus karsti (25—30 minūtes) un auksti ($\frac{1}{2}$ —1 stundu) ikru ietinumi. Ja locekļi auksti, un spēki sabruk; karsti gurnu apakšdaļas un roku stilbu (līdz elkoņiem) ietinumi, 25—30 minūtes, pēc tam dzestra locekļu apmazgāšana. Auksts ķermeņa ietinums pirms iepriekšējas, pamatīgas sasildīšanās apdraud dzīvību!

Kneips ieteic 2 reizes dienā karstus, applaucētus siena uzklājus uz vēdera; var ietīt arī visu ķermeni. Labi iedarbojas arī etiķa ūdeni (etiķis un ūdens līdzīgās daļās) iemērķts lakats uz vēdera.

Bērnu krampji

(Eklampsia)

Bērna organisms sevišķi padots krampjiem. Bērna smadzenes ārkārtīgi viegli novedamas uzbudinātā stāvoklī, un tas ir iemesls, kādēļ bieži uznāk krampji pie diētiskām kļūdām, saaukstēšanās, jūteklju kairinājumiem u. t. t. Pēc pirmā dzīvības gada krampji parādās daudz retāk, turpretim pie zīdaiņiem tā ir bieža parādība, — sevišķi ja bērnu vecākiem un agrākām paaudzēm bijuši vāji vai slimi nervi. Vairums bērnu, kuŗi slimo ar krampjiem $\frac{1}{2}$ —3 gadu vecumā, uzrāda angļu slimības pazīmes. Tas apstāklis, ka krampji pa lielākai daļai piemeklē mākslīgi barotus un — par visām lietām — rachitiskus bērnus, un kā tie mēdz uznākt visvairāk ziemā un agrā pavasarā, kad bērns nedabū necik vitāminu, — liek domāt, ka galveno vainu varētu uzkraut tieši šo papildvielu trūkumam. Šo uzskatu pastiprinā fakts, ka dabiski baroti bērni, kas bez mātes piena saņem vēl daudz papildvielu (augļu un sakņu sulu veidā), gandrīz nekad neslimo ar krampjiem. Uzskatiem, ka krampju iemesls ir zobu nākšana, ne vienmēr var piekrist. Vispār, mēs zobu nākšanai uzskaujam pārāk daudz visādu vainu. Nepiemērota barība un arī pārbaņošana atver, tā sakot, krampjiem vārtus; krampji iestājas arī tad, ja bērnam ir parazīti, un ja sākas kāda elpas organu vai infekcijas slimība. Pie asinssērgas, difterīta un garā kāsa krampji spēlē lielu lomu. Dažreiz tie ir epilepsijas (kritamās kaites) agrie vēstneši. Un beidzot — arī smadzeņu slimības vai ievainojumi izsauc krampjus, kuŗi gandrīz vienmēr izbeidzas ar nāvi.

Parasti jau pirms krampjiem parādas kādas slimības — krampju iemesla — pirmie vēstneši, izņemot gadījumus, kad noticis stiprs nervu sistēmas satricinājums. Bērni kļūst nemierīgi vai apātiski, noslēdzas sevī, — skats top stīvs, redzoklis nekustas, sejas krāsa mainās. Zūd apziņa. Sejā, ap lūpu kaktiņiem un nāsīm manāma raustīšanās, — tad pēkšņi uznāk krampji. Sejas krāsa sārta, zila vai bāla, galvas celiņā manāma pukstēšana, acis veras vaļā un ciet, nāsis aizslēdzas, mutes kaktiņi raustas, žokļi saspiežas cieši kopā un sagriežas sāņus, pa muti nāk putas; bērns griež zobus. Galva atvelkas stīvi atpakaļ, pakauša muskuļi cieši savilkti, rokas un kājas stīvas, roku pirksti savilkti dūrē, ikšķis paslēpts dūrē zem ci-

tiem pirkstiem; vēders ciets, uzpūsts, vēdera muskuļi savilkti. Kāju muskuļi raustas, noiet ūrins un izkārnījumi, elpa ārkārtīgi ātra un isa. Krampji ilgst tikai dažas minūtes. Kam viņi reiz ir bijuši, pie tā iespējama lēkmes atkārtošana. Tie gadījumi, kur krampji uznāk katras pāris dienas, nav reti.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Lēkmei sākoties, bērns jāapgulda pēc iespējas horicontāli, — vislabāk uz galda uzliktā spilvenā — un jāatbrīvo no šaurākiem apģērba gabaliem. Ap pieri un deniņiem jāliek dzestrā etiķa ūdeni samērcēta drēbe. Pie elpas traucējumiem seja jāapslaka ar aukstu ūdeni un jāiesāk mākslīgie elpošanas paņēmieni, kuri jāturpinā tik ilgi, kamēr atkal sāk darboties dabiskā elpa. Pa to laiku sagatavo siltu peldi, 35° C., kuŗu var pamazām pataisīt vēl karstāku, pastāvīgi pielejot karstu ūdeni, līdz temperatūra sasniedz 39—40° C. Peldē bērns jātura 1/4—1/2 stundu. Tad vēl var palīdzēt narkotiskās vielas (ieksšķīgi vai klistieru veidā), kuras var parakstīt tikai ārsts. Iekšķīgi vislabāk dot neindīgo uretānu, tad chloralhidrātu kā klistieru (0,5—1,0 gr.). Uz visstingrāko jābrīdinā no aukstām peldēm un aukstiem ietinumiem.

No ārstniecības līdzekļiem lielu lomu spēlē kaļķis, kuŗš dažu dienu laikā (lielās porcijās dots) stipri nomierinā nervu sistēmu. Ja kaļķi grib dot ilgāku laiku, tad porcijas jāsamazinā un jādod kopā ar zivju eļļu. Arī zivju eļļa ar fosforu ir ļoti noderīga.

Lai novērstu lēkmes atkārtošanos, jāmaina barību. No ēdienu saraksta uz dažām nedēļām pilnīgi jāizslēdz govju piens. Vislabākais aizsargs ir mātes piens, bet ja tas nav sasniedzams, tad var dot miltu novārijumu (no kviešu vai auzu miltiem). Pie miltu barības ilgi turēties ir bīstami. Ļoti no svāra pēc iespējas drīzāka pāreja uz maisītu barību ar svaigām saknēm, augļiem un viņu sulām.

Pēc iespējas jāizmanto gaiss, gaisma un saule, — šie trīs dabiskie dziedniecības faktori.

Homeopātija. Ja bērni ļoti nervozi, naktīs neguļ, trūkstas no miega un klieudz, griež zobus u. t. t., tad jāmeģinā *Cypridium* 3, *Aconitum* 3, *Cina* 1 un *Chamomilla* 3. Bērniem, kuŗi ātri raud un klieudz, ļoti jūtīgi, baidas no vienatnes, negaisa, tumsas, noder *Phosphor* 6. Pret tārpiem der *Cina* 1. Ja iekaisusi smadzeņu plēve, tad noder *Apis* 3. Vispārēju krampju gadījumā galvenie līdzekļi ir *Cuprum* 6 un *Zincum* 6, ja iemesls ir meklējams smadzenēs. *Chamomilla* noder pie tā sauktiem „zobu krampjiem“, ja ir zaļgana caureja, un bērni ļoti spītīgi un viegli sadusmojami. Grūtos, ilgstošos lēkmju gadījumos der *Opium* 3.

Dabas dziedniecība. Lēkmju gadījumā — horicontāls stāvoklis. Atbrīvot no liekiem apģērba gabaliem! Karsti uzklāji uz miesas (uzmanību! Neapdedzināt!). Nekavējoši jāsgatavo karsta peldē, sākot ar 38° C. un pamazām pielejot karstu ūdeni līdz 42° C. (5—7 minūtes); tad bērns jāizņem un jāietin sausā vilnas vai flaneļa segā, lai izsvīst (20—30 minūtes). Pēc ietišanas, ja vien bērns spēj norīt, jādod silta liepu tēja ar medu un citrona sulu, pa ēdama karotei. — lai ķermenis krietni sasilst. Beidzot — dzestra ap-

mazgāšana. Mātei vai zīdītājai jāpieturās pie veģetāras barības, sevišķi zaļbarības, — jāsvidrējas, lai atbrīvotu ķermeni no nederīgām vielām. Jārūpējas par bērna izeju, dodot viņu sulu un 2—3 mazus, siltus klistierus katru dienu. Karsti vēdera uzklāji (20 minūtes), pēc tam dzestra vispārēja nomazgāšanās. Tiklīdz krampju laikmets pāri, jāpielieto gaisa, gaismas un saules peldes; ķermenis jāieberzē ar eļļu.

Mājas līdzekļi. Dažreiz pret lēkmēm palīdz Hufelanda „bērnu pulveris“ ar fencheļu tēju. Siltām peldēm var piejaukt dziedinošas saknītes. Ieteicami kumelišu tējas klistieri.

Balsenes krampji

(Laryngospasmus)

Uztraukums, dusmas u. t. t. izsauc rīkles muskuļos stīvumu, balsene aizveras, un elpa aizraujas. Bērns nōbālē, cenšas ie-
vilkēt gaisu, pie kam rīklē rodas savāda, ķērkstoša skaņa. Drīz balss
sprauga aizslēdzas pavisam, un uznāk nosmakšanas simptomi:
bērns top zils, seja savelkas bailēs, acīs izspiežas, samana zūd. Sejā,
rokās un kājās iemetas krampji, kuņģi velkas īsu laiciņu. Bērns no-
kar rokas un kājas un gul kā bez dzīvības. Tad krampji atlaižas.
Bērns pāris reizes smagi, skaņi ievēl gaisu, tad elpa top dziļāka un
atjaunojas; samana atgriežas.

Diemžēl, ne visi gadījumi izbeidzas tik labi. Dažreiz sirds ap-
stājas, un bērns beidz dzīvot. Vairums pēkšņu nāves gadījumu pie
zīdaiņiem jāved sakarā ar balsenes krampjiem.

Arstēšanas veidi:

Allopatija. Vieglos gadījumos reti kad būs vajadzīgs spert se-
višķus soļus. Jāatver logs, jāapslaka bērna seja ar aukstu ūdeni,
vai arī jāapmazgā galva. Turpretim grūtākas lēkmes apdraud bēr-
na dzīvību, un te nu jāpieliek visas pūles, lai izsauktu bērnam elpo-
šanu. Jāmēģinā pavilkēt bērna mēle uz priekšu, lai gāmurš pacel-
tos uz augšu; dažreiz jānospiež mēles sakne uz leju vai jākutinā ar
spalviņu deguns, lai izsauktu rīstīšanos. Ja šie paņēmieni nepalīdz,
tad ieteicams nekavējoši pielietot mākslīgo elpošanu (sk.
to). Zem apstākļiem var rasties vajadzība izdarīt griezienu gaisa
vadā.

Vai chloroforma un morfija pielietošana ieteicama, to var iz-
šķirt tikai ārsts. Šos līdzekļus nekādā ziņā nedrīkst pielietot bez
ārsta ziņas, jo dažreiz tie var nodarīt lielu postu; ir gadījumi, kur
viņus nemaz nedrīkst pielietot.

Homeopātija. Lēkmes atvieglot var, pieliekot bērnam pie de-
guna Moschus 3; bet ja lēkmes atkārtojas bieži, tad jādod Bella-
donna 3 (ja asins pieplūst galvā) un Cuprum 6, ja asins pieplūduma
galvā nav un locekļi neraustas. Ja uz pieres auksti sviedri, rokas

Nākošā dienā parādas raksturīgie izsitumi, kuņi vispirms mēdz pārņemt kaklu, otrā dienā galvu un ķermeņa augšpusi, trešā dienā vidukli un rokas un ceturta — apakšējo daļu. Izsitums sastāv no neskaitāmiem, biezi nosētiem, maziem sarkaniem punktiem, kuņus vienu no otra atdala bālāki ādas laukumi. Tā izceļas saplūdušē šarlaka-sārtā krāsa. Visspilgtāka tā ir uz muguras. Sejā lūpas un smakrs parasti piepatura savu bālo krāsu un tā spilgti atšķiras no visas sārtās apkārtnes. Izsitums pirmās dienās vēl pieņemās spilgtumā un pastāv 2—3 dienas pilnos ziedos. Arī visi smagie simptomi (karstums, ātrais pulss, galvas sāpes, nemiers, murgi, kakla sāpes) vēl arvien moca slimnieku un noved pie smaga sabrukuma un pat bezsamaņas stāvokļa. Mutes kaktiņos izsitas mazas pūtītes, rišana top arvien grūtāka, elpa smagāka, mandeļu un rīkles gļotāda aplājas ar pelēku, gļotainu, biezu kārtu (šarlaka difterīts). Kakla limfas dziedzeri satūkst un var pat sākt pūžņot. Arī mutes gļotāda iekaisusi, satūkusi; mēle pirmās dienās apsegta ar dzeltenī-baltu kārtu, malas sārtas. Trešā dienā bālā kārta pazūd, un parādas šarlaka mēle (jeb aveņu mēle). No mutes plūst salkana, pretīga smaka, elpošanas ceļi viegli iekaisuši. Kamēr pastāv izsitumi, tikmēr arī karstums nenokrītas. Līdz ar izsitumu nobālēšanu temperatūra sāk slīdēt un 5.—7. dienā sasniedz normālo āugstumu. Pirmās nedēļas beigās bērns jau sāk veseloties. Ap šo laiku sākas ādas nolobīšanās, kuņa turpinās 2—6 nedēļas. Vieglākos šarlaka gadījumos āda atdalās kliju veidīgi, kā pie masalām. Bet no pirkstiem (arī kāju) āda noplīst lielākos gabalos, veselīem lēvāriem, bez sāpēm.

Šarlakam var pievienoties visdažādākās slimības. Rīkle, deguns un gāmurs dažreiz kļūst par šarlaka bacillu ieejas vārtiem, un te iestājas tā sauktais šarlaka difterīts, kuņu dažreiz gandrīz neiespējami atšķirt no īstā difterīta. Bacilli iekļūst ausīs, limfas dziedzeros u. t. t. un var izsaukt smagu saindēšanās ainu. Ja slimība neizbeidzas ar ātru nāvi, tad pie chroniskas norises ādā un organos var notikt strutošana. Nereti mandeles satūkums kļūst par nopietnu elpošanas traucējumu. Bērni guļ ar vaļēju muti, seja satūkusi, zilgana; pie katras ieelpas dziļi ieraujas uz iekšu gāmura bedrīte, ribu starpas un kuņa iedobums.

Ļoti biežas un liktenīgas mēdz būt šarlaku pavadošās ausu slimības. Var izcelties vai nu ārējās vai iekšējās auss iekaisums, kuņš bieži mēdz būt strutainas dabas un pāriet uz Eistachija kanālu. Bieži vien tiek izbojāta bungu plēvīte. Šarlaka sekas šādos gadījumos var būt: nedziedējams kurlums. Strutojums var pāriet arī uz smadzenēm un tur izsaukt ļoti bistamu iekaisumu.

Arī vieglākiem šarlaka gadījumiem var pievienoties nieru iekaisums. Tādos gadījumos jāsāk šaubīties par slimības labvēlīgu gaitu. Šarlaka inde iedarbojas uz nieru šūniņām, kuņu uzdevums ir: izraidīt indes no ķermeņa. Iekaisums var vilkties 2—4 nedēļas un pat vēl ilgāk. Nāve iestājas plaušu karsoņa, saindēšanās ar ūrīnvielām vai pēkšņa sirdsvājuma dēļ. Pāreja no akūtā nieru iekaisuma chroniskā novērota reti.

Ar masalām saslimušais bērns
(Morbilli erethici)

Ar «vēja bakām» saslimušais bērns
(Varicellae)

kier
jabu
jabu
bar
citr
kai
ber
alk

nu
Mu

iet
mie
dze
dvi

die
lu
me
mi
pus

bet
ba
lak

sas
gac
dit

pr
mi
(s
ar
la
ac
zil
tu
pi
jie
ta
sa
fu

m
dz
(s
uc

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Šarlaka slimnieks jānošķir no pārējiem mājiniekiem, un tam jāpaliek vismaz 4 nedēļas gultā. Slimnieka istabai jābūt pēc iespējas lielai, ar labu gaisu. Istabas temperatūrai nav jābūt augstākai par 18° C. Pa karstuma laiku jādod tikai šķidra barība: piens, piens ar kakao, viegla tēja, pret slāpēm vēsa tēja vai citronu limonāde. Kad drudzis pārgājis, var sākt ēst vieglu, nekairināšu barību. Jāņem vērā arī slimnieka ēstgriba, sevišķi pie bērniem. Agrāk pieņemtā, stingrā piena diēta nav ieteicama. No alkohola jāizvairas.

Āda un gļotādas jātura tīras. Ja iespējams, slimais katru dienu jāmazgā (jāliek peldē). Deguns jāiztīra ar vati un zalviju tēju. Mute jāiztīra ar novāritu ūdeni.

Ja liels karstums, tad var taisīt dzestrus vidukļa („rumpja“) ietinumus (20° C.) vai ātru, dzestru nomazgāšanos. Pie ietinumiem jānovēro slimnieka temperatūra un izskats. Ja seja zila, dzestra, tad ietinumi jānoņem, un slimais jāberž ar sausiem, asiem dvieļiem, kamēr tas sasilst.

Sevišķi no svara ārstēt kakla iekaisumu. Jātaisa dažas reizes dienā (ar 1 stundu pauzes) kakla kompreses, kuņas patura ap kaklu 1—2 stundas. Kas var kaklu skalot, lai skalo ar zalviju vai kumeliņu tēju. Maziem bērniem var dot katru dienu 4—5 formaminta u. tml. pastilles sūkāt. Kur tas nav iespējams, jādod katru pusstundu viens malks vēsas tējas vai tējas ar citronu sulu.

Daudzkārtīgi tikusi izmēģināta specifiska šarlaka ārstēšana, bet līdz šim tai nav panākumu, jo vēl nav pilnīgi izpētītas šarlaka bacilla īpašības. Vienīgais, ko pielieto grūtos gadījumos, ir šarlaka slimnieku asins sērums.

Slimošanai ar šarlaku bieži vien seko daži sarežģījumi: dziedzeru sastrutojumi, vidējās auss iekaisums un nieru iekaisums. Visos šos gadījumos tāpat kā pie šarlaka nepieciešama piedzīvojuša ārsta gādība par slimnieku,

Homeopātija. Belladonna 2—3 ir līdzeklis, kuŗš spēj aizsargāt pret šarlaku un viņa sarežģījumiem. Vislabāk, ja slimniekam dod minēto līdzekli pārmaiņus ar Aconitum 3. Pie anginozā šarlaka (scarlatina anginosa) arī jāsāk ar minētiem līdzekļiem, bet jādod arī Apis 3. Pret brūcēm noder Mercur. bijod. 6. Ja šarlaks ņem ļaunu virzienu un atsaucas uz smadzenēm, tad jālieto Cuprum acet. 6 un Zincum 6. Ja slimība sākas ar draudošiem simptomiem: zilgani-sārtu, ātri satūkstošu kaklu, tumšiem, plankumainiem izsitumiem, ātru, klusu pulsu un smadzeņu traucējumiem, tad jāķeras pie Ailanthus D 3. Kad slimnieka vispārējais stāvoklis jau uzlabojies, un tikai rīklē vēl arvien pastāv draudošas, gangrenozas brūces, tad var droši ieteikt Lachesis 6. Deguna brūces un deguna asiņošana pāriet no Acid. mur. 3. Auss iekaisuma gadījumos der Sulfur 3.

Dabas dziedniecība. Lai sekmētu izsitumu iznākšanu, ieteicamas tvaikpeldes gultā ar sekojošām peldēm 33° C. Ja vēlāk iestājas dziedzeru iekaisums, tad jārikojas, kā minēts attiecīgā nodaļā (sk. t.). Nekairinoša barība, sevišķi augļi un viņu sula, svaigs ūdens, Jāsargas no saaukstēšanās, sevišķi pa ādas nolobīšanās lai-

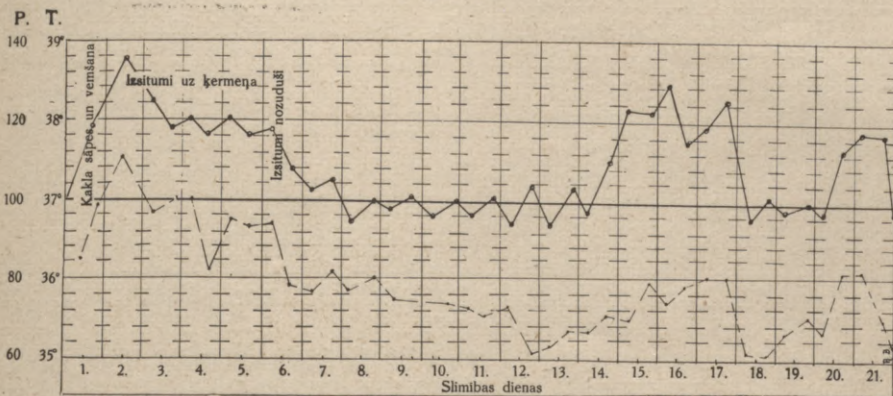
ku. Klistieri pret aizcietējumu. Difteritam līdzīgais kakla iekaisums jāapkaņo ar dzestrām vai nomierinošām kakla kompresēm. Arī kad slimnieks jau labi atveseļojies, kādu laiku vēl jāturpinā augšminētie ūdens dziedniecības paņēmieni, vismaz jāpieturas pie ķermeņa un kāju ietinuma naktīs. Tas izsargās no dažādām nepatīkamām sekām.

Masalas (Morbilli)

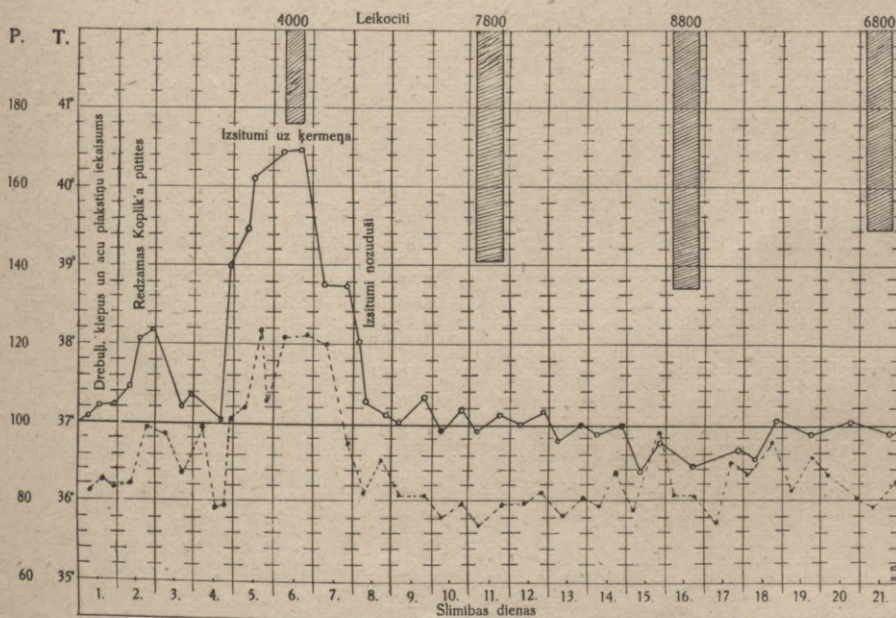
Masalas izplatās ārkārtīgi viegli, un tāpēc ar viņām slimo gandrīz visi bērni. Kas nedabū masalas bērībā, var ar viņām saslimt arī vēlāk. Tāpēc vispār iesakņojies ieskats, ka veselos bērnus nebūt nav vajadzīgs nošķirt no slimiem, — lai jau pie vienas reizes izslimo visi, — bērībā masalas vieglāk pārceļ, nekā vēlākos gados. Bet šāds uzskats ir pavisam nepareizs.

Masalas parasti uzņāk epidēmiski. Viņas iesakņojas organismā slepeni pavisam nemanot, un paiet kādas 10 dienas, līdz izpaužas pirmie slimības simptomi. Amerikāņu ārsts Koplīks 1896. gadā raksta par maziem, baltiem plankumiem vaigu gļotādā (Koplīka plankumi). Plankumi parādās dažreiz jau pēdējās inkubācijas dienās; viņus nevar noslaucīt, un tiem apkārt bieži vien ir sarkana maliņa. Viņu parastā apmešanās vieta: vaigu un lūpu gļotāda un pārejas rievā no vaigu gļotādas uz zobu smaganām. Šiem plankumiem liela nozīme diagnostikā (slimības noteikšanā), jo viņi nav atrodamī ne pie kādām citām infekcijām, kā vienīgi masalām. Šīs desmit dienas ir visbīstamākās, jo slimnieks nemanāmā kārtā iznēsā slimību pa malu malām un reti kad pats sūdzas par kaut kādu neveselību: nogurumu, vieglu karstumu u. t. t. Parasti šīs parādības notura par apsaldēšanos. Bet pēdējā dienā visi traucējumi pēkšņi izlaužas uz āru. Iestājas drudzis, acis asaro, sāp un nepanes gaismas; sāp arī kakls; deguns iesnains, balss aizsmakusi. Lidz ar karstumiem pamazām ierodas izsitumi, kuņģī mēdz pastāvēt 3 dienas. Vispirms mutē manāms plankumains sārtums. Izsitumi pārņem galvu (sevišķi aiz ausīm) un seju. Pretēji šarlakam, pie kuņģa ap muti paliek bāla josla, masalas uzmetas visvairāk ap pašu muti. Nākošās 2 dienās izsitumi pārņem arī kaklu, vidukli, kājas un rokas. Izsitumiem izplatoties pa visu miesu, drudzis sasniedz visaugstāko pakāpi (40—41 gr. C.). Iekāst arī gļotāda, un var rasties dažādi sarežģījumi: krups, plaušu karsonis, caureja un vemšana. Paši izsitumi ir ieapaļu vai stūrainu plankumu izskatā; plankumi viegli paaugstināti, un tiem ir zilgani vai brūngani-sārta krāsa. Miesa izskatās kā aptašķīta ar sarkanu tinti. Kad izsitumi ķermeņa apakšdaļā pašlaik atrodas „pilnos ziedos“, sejā tie jau pieņēmuši tumšāku izskatu; tā ir zīme, ka sākas nolobīšanās. Drudzis rimstas, un divu dienu laikā temperatūra sasniegusi normālo augstumu. Drīz pāriet arī elpas orgānu un kakla iekaisums. No ādas nolobās kā mazas zvīņas (sevišķi no sejas un kakla). Ja slimnieks pa slimības laiku ticis ieberzēts ar

Šarlaks

Masalas

Abās tabelēs pa kreisi, augšā, burts **P.** nozīmē pulsu; skaitļi zem šī burta norāda pulsa sitienu vienā minūtē pie attiecīgās temperatūras stāvokļa. **T.** — temperatūra pēc Celsija, kādu sastopam norādītās slimības dienās. Kā vienā, tā arī otrā gadījumā slimības ilgums sadalīts divos periodos pa 21 dienai katrā. Temperatūras kāpšana un krišanās atzīmēta saslīmšanas 1. periodā ar treknu līniju, bet otrā — ar tievu, laužu švitrīņu.

Otrā tabelē švitrainie stabiņi ar attiecīga skaitļa atzīmi virs tiem (4000, 7800, 8800 un 6800) norāda saslīmšanas 1. periodā sastopamo leikocītu pieaugumu un nozūšanu slimnieka asinīs (6., 11., 16. un 21. dienā).

eļļu, tad dažreiz ķermeņa āda nemaz nenolobās. Otrās nedēļas beigās nav vairs ne vēsts no ādas slimības.

Bieži vien šinī laikā saslimst acis un ausis, sevišķi pie skrofuloziem bērniem. Var izcelties acs gļotādas katarrs un pat aiziet bojā viss acu ābols. Dažreiz sāk tecēt ausis, iestājas smagi auss iekaisumi, bungu plēvīte izbojājas. Aklums un kurlums ir bieži masalu jaunās sekas.

Reizēm masalas pavada smadzeņu plēves iekaisums, kurš prasa daudz upuru.

Pie zīdaiņiem masalas var dažreiz noritēt ļoti vieglā formā. Parasti šie bērni vēlāk saslimst otrreiz. Masalas sevišķi bīstamas bērniem, kas aplīpuši ar tuberkulozi. Līdz šim apslēptais tuberkulozes perēklis tad uzliesmo un masalām seko tuberkulozais plaušu dziedzeru iekaisums, skrofuloze vai tuberkulozes dīgļu izkaisīšana pa visiem orgāniem, kas nozīmē nāvi.

Masalu cēlonis vēl nav skaidri zināms. Slimības izsaucējs ir ļoti viegls, — varētu pat teikt: lidojošs, jo pielīp arī no lielāka attāluma. Par laimi, tas nav izturīgs, un ļoti reti ir tie gadījumi, kad slimību var pārnest trešā persona — indirekti (ar netīrām drēbēm, rokām u. t. t.).

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Slimnieks jātura labās telpās. Logi pa daļai jāaizklāj tikai tais gadījumos, ja bērna acu gļotādiņa ļoti stipri iekaisusi. Visos citos gadījumos šāda aizklāšana neatnes nekāda labuma un uzskatāma par pilnīgi lieku. Istabas temperatūrai nav jābūt augstākai par 19 gr. C. Tiklīdz iestājas drudzis, slimnieks jāapgulda un jānotura gultā tik ilgi, kamēr vien pastāv kāss un karstums, tā tad apm. 2 nedēļas. Slimnieks jāgērbj tikai tik silti, kā viņam pašam patīk; pārliecīga ietīšana un apsegšana nav laba. Kāsu bieži var atvieglot, turot krūtis un kājas labi siltas. Jāsargās no tādām telpām, kur velk vējš. Pa istabas vēdināšanas laiku slimnieks jāpārnes citā istabā, vai arī pati vēdināšana jāizdara caur otru istabu. Pastāvot ļoti augstai temperatūrai, var pamēģināt katru dienu 1—2 siltas peldes 33 gr. C., 10—15 min. Ja vakaros temperatūra pārsniedz 39,5 gr. C., tad pielietojama apmazgāšanās ar etiķa ūdeni, auksti ietinumumi vai pakāpeniski atdzesētas peldes. No zālēm, bez sālskābes, lieto arī pretkāsa līdzekļus. Bērns nedrīkst ātrāk istabu atstāt, pirms nav izbeigusies ādas nolobīšanās. Ja nu laukā ļoti silts vasaras laiks, tad var slimnieku izlaist agrāk ārā, bet arī tad — kamēr pastāv kāss, drudzis un acu jutība, tikmēr jāpaliek gultā. Parasti kāss sāk atrahīties otrā nedēļā. Tad slimnieks var ap pusdienas laiku iziet laukā.

Ziemu jānogaida gultā ne tikai drudzā, bet arī kāsa izbeigšanās. Sevišķa vērība jāpiegriež tiem bērniem, kuriem dispozīcija uz tuberkulozi.

Homeopātija. Pats galvenais līdzeklis ir *Aconitum* 3, kurš jādod no slimības sākuma līdz beigām. Ja iekaisis deguns, tad var, bez jau minētā, lietot vēl *Euphrasia* 3. Ar *Euphrasia* tinct. atšķaidījumu (10 pil. uz 1/2 glāzi ūdens) var mazgāt iekaisušās acis. Kuņģa zarnas katarrs, kurš parasti iestājas vēlāk, prasa *Pulsatilla* 3. Ja slimo moca kāss, un ja rīkle stipri iekaisusi: *Kalium bichrom.* 6.

augstu drudzi: Camphora D 3. Ja pie tam manāmi traucējumi krūtīs. Ja dažreiz izsitumi neiznāk kārtīgi, iestājas spēku sabrukums ar tad jālieto Ammon. carb., bet pie smadzeņu traucējumiem: Cuprum acet. 6. Visos gadījumos, kur masalas pāriet jaunā formā, jālieto Arsenicum alb. 6.

Dabas dziedniecība. Biles ieteic peldi 30—33 gr. C., vieglu ķermeņa berzēšanu ar rokām, pēc tam vai nu jāliekas gultā, vai jāņem tūlīt vai nu tvaikpelde gultā, vai $\frac{3}{4}$ -pelde, 22—27 gr. C., 1—1½ stundas, — vispār, tik ilgi, kamēr pacients peldē jūtas labi. Tiklīdz labsajūta zūd, slimnieks jāiztin un jāliek peldē, kā jau minēts. Tvaikpelde gultā ņemama 1—2 reizes dienā. Ik dienas 2 klistieri 25—27 gr. C. Ja izsitumu maz, vai ja viņu iznākšana aizkavēta. Viegla barība, svaigs gaiss, klistieri. Rīkle jāskalo katru stundu, tad jānoberžas ar dzestru ūdeni, pēc tam jāņem tvaikpelde gultā ar 19—22 gr. C. ūdeni, deguns — ar 25—27 gr. C. ūdeni; šād un tad ar mitru drēbi jānoberzē mute un ausis. Acis jāapslapē ar remdenu ūdeni.

Kneips ieteic katru dienu 2 reizes siltu siena puķu kreklu, ar vilnas segu aptītu, 1½ stundas. Ja liels karstums, tad slimnieks katru dienu 1—2 reizes jāapmazgā aukstā ūdenī.

Masaliņas

(Rubeolae)

Masaliņas ir līdzīgas masalām. Arī viņas uznāk epidēmiski, lai gan daudz retāk, nekā masalas, un ar tām var saslimt tāpat pieauguši kā bērni. Pārciestas masalas vai šarlaks nebūt neaizsargā no masaliņām. Kas attiecas uz viņu pielipšanas spējām, tad tās ir tādas pašas, kā pie masalām.

Pirmie slimības simptomi izpaužas apm. ½ dienu pirms izsitumu parādīšanās. Izsitumi parādās vispirms uz sejas, tad uz visas miesas, rokām un kājām. Viņi izskatās kā sarkani plankumiņi, kniepadatas galviņas lielumā. No masalu izsitumiem tie atšķiras ar to, ka plankumi ir mazāki un bālāki. Izsitumi attīstās ļoti ātri, un pāris stundās ar viņiem nosēts jau viss ķermenis. Dažreiz āda stipni niez. Pēc izsitumu iznākšanas temperatūra sāk kristies. Karstums reti kad sasniedz augstāku pakāpi (līdz 39,5 gr.). Slimība velkas 2—3 dienas. Izveseļošanās norisinās ļoti ātri. Ādas nolobīšanās nenotiek. Bērnu labsajūta maz traucēta, un tie tikko noturami gultā.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. No visām izsitumu slimībām masaliņas jāatzīmē kā visvieglākās, no kurām nav ko bīties, un kurās neprasa sevišķas ārstēšanās. Bērns jānotura pāris dienas istabā.

Homeopātija. Zāles vajadzīgas tikai tad, ja pastāv rīkles ka-

tarrs un acu jūtēlība pret gaismu. Var dot Belladonna 3. Vajadzības gadījumā jālieto tie paši līdzekļi, kā pie masalām un šarlaka, saskaņā ar simptomiem.

Dabas dziedniecība. Viegla barība, ādas kopšana, drudža apkarošana (ik dienas jāapmazgājas vai jānoberžas, vai jātaisa $\frac{3}{4}$ -ietinums, 1—1½ stundu, pēc tam jāņem pelde 31 gr. C. ar uzlējumu). Svaigs gaiss. Jāizsargās no saaukstēšanās.

Vēja bakas

(Varicellae)

Vēja bakas ir īsta bērnu slimība, kuŗa piemeklē pieaugušos tikai ļoti reti. Slimība nav bīstama, bet lipīga. Viņa uznāk epidēmiski, un tai nav sakara ar īstām bakām vai potes bakām. Vēja baku inde ir ļoti viegla, — varētu teikt: lidojoša. Pietiek veselam pāris minūtes būt kopā ar slimu, kad jau iespējama saslimšana.

Uz miesas parādās apaļi, sarkani plankumi, lēcas lielumā, un viņu vidū atrodami mazi pūslīši — kā kniepadatas galviņa. Pūslīši drīz pieaug, top apaļi kā zirņi un pārņem visu plankumu, atstājot sev apkārt tikai mazu sarkanu maliņu. Pūslīši drīz uzmetas pa vienam, drīz saspiežas cieši kopā, veselām grupām, sevišķi tādās vietās, kuŗās āda tiek staipīta, piem. uz muguras. Nereti pūslīši pārņem arī mutes, aukšlēju, lūpu iekšpuses, mēles un pat acs gļotādu. Pa izsišanās laiku uznāk viegls drudzis. Trešā dienā pūslīši sāk kalst un pārvēršas brūnā vai melnā, plānā garozā, kuŗa pēc 8—14 dienām nokrīt un atstāj sarkanus plankumus (ne rētas). Ja bērniem atļauj garozu nokasīt, tad var izcelties mazas čūlas, un no čūlām — rētas, kuŗas nav atšķiramas no īstām baku rētām.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Sevišķas ārstēšanas nav vajadzīgas. Pietiek, ja slimnieks slimību izguļ gultā. Pa slimības laiku jāēd viegla barība. Lai paātrinātu ādas nolobīšanos, var ņemt remdeni-siltas peldes un pēc tam iepūderēties. Var arī apmazgāties ar etiķa ūdeni (1 ēdamkarote etiķa uz 1 litru ūdens) vai 1% timola spirtu. Ja čūlas stipri niez, tad ieteicams iesmērēt tās ar vazelīnu, lanolīnu vai citu dzesējošu smēri. Pavisam nepareizi dara tie vecāki, kuŗi slimiem bērniem atļauj staigāt apkārt, jo saaukstēšanās var izsaukt sarežģījumu slimības gaitā.

Homeopātija. Vispirms, protams, jādod Aconitum, — visu laiku, kamēr temperatūra paaugstināta. Stipras niezes gadījumos ļoti noder Apis 3.

Dabas dziedniecība. Pāris tvaikpeldes gultā vai vispārēji ietinumī novērš slimību dažās dienās. Bērns jātura siltumā, un tam jādod viegla barība, visvairāk augļi un veģetāri ēdieni. Jāgādā par

kārtīgu izeju. Katru dienu priekš pusdienas: silta puspelde (8—10 min.) ar sekojošu aukstu ietinumu, pēc tam āda viegli jāiepūderē ar antiseptisku pulveri vai sterilu Bolus alba. Pēc pusdienas, ja vajadzīgs, var taisīt vēl vienu ietinumu un atkal iepūderēties. Nomažgāšanās atmetama.

Difterīts (Diphtheritis)

Difterīts ir akūta infekciju slimība, kuŗas galvenā apmešanās vieta ir rīkle un augšējie elpošanas ceļi. Šī slimība galvenā kārtā piemeklē bērņus. Pie pieaugušiem (un arī pēc 10. dzīvības gada) tā uznāk retāk. Difterītu izsauc bacilli. Slimība viegli līp. Tomēr, neskatoties uz to, difterīta inde nav tik viegla un lidojoša kā, piem., masalu inde. Viņa ļoti ilgi spēj uzglabāties slimnieku dzīvokļa sienās, nezaudējot nekā no sava lipīguma. Lielākā dzīvoklī ir viegli nošķirt slimu bērņu no veseliem. Pielīpšanas varbūtība ir jo lielāka, jo mazāka tā telpa, kuŗā slimnieks gul.

Patī slimība iesākas ar nelabu sajūtu, galvas sāpēm, drudzi un apgrūtinātu rīšanu. Tikai izņēmuma gadījumos viņa norisinās gandrīz bez paaugstinātas temperatūras. Pie maziem bērņiem bieži vien kakla sāpes ir pirmais un grūtākais slimības simptoms. Dažreiz arī lielāki bērņi nesūdzas ne par ko citu, ka vienīgi par kakla sāpēm. Tāpēc vecākiem vajadzētu likt izmeklēt bērņa kaklu katru reizi, tiklīdz bērņi pastiprinātā kārtā sūdzas par neveselību. Tikai tā var izglābties no negaidītiem ļauniem pārsteigumiem un sirdsapziņas pārmetumiem.

Pirmā slimības diena sākas ar akūtu kakla iekaisumu. Mandeles un aukslējas stipri sasarkušas un mazāk vai vairāk satūkušas. Tikai pēc dažām dienām uz viņām parādās difterīta plankumi, kuŗi var pārņemt arī aukslēju mēlīti. Jau trešā dienā slimība sasniedz visaugstāko pakāpi. Tad iestājas labošanās, temperatūra slīd uz leju, plankumi noiet un pazūd.

Arī samērā viegli saslimšanas gadījumi var kļūt bīstami, ja iekaisums pārņem gāmuru. Jo jaunāki bērņi, jo vairāk jābaidās no gāmura saslimšanas, kuŗa sevišķi bieža pie bērņiem zem 2 gadiem. Balssrīkle no iekaisuma un plēvēm sašaurinās, un elpošana apdraudēta, — bērņš var nosmakt.

Pirmā gāmura iekaisuma pazīme ir aizsmakums. Tam pievienojas skarbs, rejošs kāss (tā sauktais krupakass) un apgrūtināta elpošana, kuŗa var pieņemt arvien bīstamākus apmērus. Elpa ātra, grūta. Tiek nodarbināti visi palīga muskuļi, kuŗi stipri savilkti. Gāmuram sašaurinoties, plaušas nesaņem tik daudz gaisa, cik tām būtu vajadzīgs. Gaiss iet caur gāmuru svilpdam un šņākdams. Elpas trūkums top arvien lielāks. Asinīs uzkrājas pārāk daudz ogļskābes. Bērņš ir nemierīgs, mētājas pa gultu, — drīz grib, lai to ņem klēpī, drīz atkal vēlas tikt atpakaļ gultiņā, atgāž galvu atpakaļ un ķer ar rociņām pie kakla. 24—48

stundu laikā bērns top arvien vārgāks, it kā apreibis, mierīgāks. Elpa ārkārtīgi pavirša un ātra. Locekļi top auksti, lūpas un seja zili-bālas. Piere nosvīdusi. Beidzot āda top nejūtīga. Dažreiz slimnieks pēkšņi uzlēc, elpas trūkuma dzīts, tad atkrīt atpakaļ un beidz dzīvot.

Neti diferīts izplatās pa gaisa vadu lejup un aizķer sazarojumus, kuņģi piepildās ar diferīta masu. Bieži tam pievienojas plaušu iekaisums.

Dažreiz rīkles iekaisums pāriet uz degunu. Izceļas iesnas, kuņģis gan pašas par sevi nav bīstamas, bet tomēr norāda uz smagas slimības formas iesākšanos. No deguna plūst stipri-pūžņains šķidrums, pie nāsīm parādās jēlums un čūlas. Uznāk deguna asiņošana. Iekaisums var pārņemt vidējo ausi, zobu smaganas, lūpas, asaru dziedzerus un acu gļotādu.

Diferītam nereti pievienojas akūts nieru iekaisums, uz kuņģi norāda olbaltuma klātbūtne ūrīnā.

Viena no vislaunākām diferīta komplikācijām ir sirds saslimšana, kuņģis nereti izbeidzas ar trieku tad, kad diferīts jau pārgājis (trešā, sestā, pat astotā nedēļā pēc saslimšanas). Tāpēc pēc diferīta slimniekiem jābūt ļoti uzmanīgiem un nav jāsteidzas celties no gultas pēc iespējas ātri. Daudz labāki, ja slimnieks gultā atpūtina sirdi un nesagādā tai nekādu lieku darbu.

Pēc diferīta iespējami arī pamirumi. Tie parasti iesākas mīkstās aukslējās un rīklē, tad pāriet uz acu muskuļiem un beidzot pārņem rokas un kājas. Var iestāties arī elpojamo orgānu, pūšļa un zarnu muskulatūras pamirumi.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Labākais diferīta ārstēšanas veids ir diferīta sēruma iešļircināšana (Bēringa sērums kopš 1891.—1894. gada ievests visās kultūras zemēs). No vislielākā svara ir sērumu iešļircināt jau pirmā slimības dienā, jo viņš spēj iedarboties uz toksīniem (indēm) tikai tad, kad tie vēl mājot asinīs; tiklīdz viņus uzsūc ķermeņa šūniņas, sēruma iespaids izbeidzas. Izredzes uz izveseļošanos pasliktinās ar katru novilcinātu dienu, — pat stundu. Liekam vecākiem pie sirds, katrā karstumu gadījumā apskatīt bērna kakliņu; tiklīdz tur redzami kādi baltumi u. tml., bez kavēšanās jāgriežas pie ārsta.

Sēruma iespaids (ja iešļircināšanu izdara īstā laikā) ir nenoliezams, skaidri redzams. Slimības aina jau 24 stundās pilnīgi pārvēršas: diferīta plēves atraisās un iznāk ārā. Gļotādas un dziedzeru satūkums zūd. Karstumi pāriet, bērns ne par ko vairs nesūdzas.

Grūtos, ielaistos gadījumos izveseļošanās velkas gausāk; var gadīties, ka sēruma iešļircināšana jāatkārto vairākas reizes. Pie tā sauktā ļaunā diferīta dažreiz nelīdz arī sērums, jo slimības norise ir pārāk ātra, — ātrāka par sēruma iedarbību.

Sērumu iešļircina muskuļos, — dažreiz pat vēnās, lai panāktu

pēc iespējas ātrāku iedarbību. Kad un kādā daudzumā sērums jāiešļircina, to, protams, var noteikt tikai speciālists.

Difterīta slimnieks bez kavēšanās jānošķir no pārējiem veselīgiem ģimenes locekļiem, kuņģis var pasargāt no infekcijas ar sēruma iešļircināšanu. Šinī gadījumā sēruma porcija būs daudz mazāka par to, kuņģi dod slimniekam. Sērums aizsargā no saslimšanas apm. 3 nedēļas.

Ļoti kārtīgi jātīra mute un zobi. Pieaugušiem un lielākiem bērniem ieteicams pēc iespējas bieži muti skalot ar ūdenraža pārskābi (1 daļa pārskābes, 2 daļas ūdens). Jaunākiem bērniem var dot katru pusstundu pa tējkarotei Bolus alba atšķaidījumu (līdzīgās daļās ar ūdeni: 100 gr. + 100 gr.). Ap kaklu — Prīsnica kompreses, kuņģa maina ik 1½ stundas.

Vispārējā ārstēšana ir galvenā kārtā higiēniski-diētiska, kā pie šarlaka. Barībai jābūt nekairinošai, barojošai, ļoti dažādai, un tā slimniekam jānodod mazās porcijās, bet bieži. Ja rīšana apgrūtināta, tad ēdieni un dzērieni jānodod auksti. Ķermenis katru dienu jānomazgā. Ja karstums liels, tad noder vidukļa ietinumi. Pret aizcietējumu der svaigi augļi un klistīri.

Jāuzrauga sirdsdarbība. Ja draud sirds vājums, tad var rasties sirdzīdzekļu pielietošanas vajadzība. Ļoti labu efektu atstāj adrenalīna un hipofizīna iešļircinājumi.

Ja iestājas pamirumi, kuņģi nepāriet paši no sevis, tad var vai nu iešļircināt lielākā daudzumā sērumu vai strichnīna atšķaidījumu, vai arī pielietot elektrisku strāvu, masāžu un vingrošanu. Ja iestāties diafragmas pamirums, un draud nosmakšana, tad var izmēģināt elektrisko strāvu, mākslīgu elpošanu un skābekļa ieelpošanu.

Pie deguna difterīta bez sēruma jāpielieto vēl 5% dzīvsudraba smēre. Var iepilināt arī virsniņu preparāta atšķaidījumu (1:5).

Nosmakšanas gadījumos, kad iestājas elpas trūkums, sejas un lūpu zilganums (Cianose) un ātrs pulss, — ieteicama karstu tvaiku (sk. „Krupis“), kā arī skābekļa ieelpošana. Ja šie līdzekļi izrādītos par vājiem, tad vārds operatīvai terapijai (gaisa vada grieziens — Tracheotomia) vai intubācijai t. i. metalla caurulītes ielikšanai balss rīklē. Caurulīti mēdz turēt rīklē 48—60 stundas.

Acu difterīta gadījumos acis jāskalo ar 3% borskābes vai 1—2% sudraba atšķaidījumu.

Rīkles muskuļu pamiruma gadījumos var barību (ola, piens, cukurs) iešļākt tūpļa zarnā.

Homeopātija. Belladonna 3 noder pie rīkles iekaisuma un karstumiem. Phytolacca D 3: kad vietējais iekaisums nav tik stiprs, bet ja slimnieku moca liels drudzis, galvas, muguras un locekļu sāpes. Ja fibrinozais atdalījums apdrāud elpošanas ceļus un ja kakla iekaisums ļoti intensīvs, — tad noder Apis 3, Cantharis 6, Kali bichr. 6, un Bromium 3. Apis 3 lietojams, ja katarrālais iekaisums pāriet krupozā; Cantharis — ja kakls izskatās tāds, it kā būtu izsmērēts ar kodīgu šķidrumu, — un ja ir stipras kakla sāpes; Mercur. bijod. 6 palīdz pie stipra dziedzeņu iekaisuma, bet vēl labāks ir Mercur. cyan. 6; Kali bichrom. 6 lietojams, ja ir fibrinozais atdalījums, plēves biezas un cietas; Bromium 3 — ja difterīts pārņem gāmuru. Vieglos asins saindēšanas gadījumos noder Acid. muriat. 3. Ļoti tiek

ieteikts Calcar. mur., kuŗu ieņem Liquor Calcis chlorinate veidā: 5—15 pilienus pusglāzē ūdens, ieņemams pa tējkarotei. Vēl ieteic arī Acid. carbohc. 3.

Dabas dziedniecība. Gavēšana, zarnu iztīršana (tējas un kli-stieri). Karsti uzklāji uz kakla, vienā laikā ar aukstiem kāju stilbu ietinumiem, pēc tam dzestra vispārēja vai locekļu apmazgāšana un vis-pārēja ārstēšana (karsta puspelde, 8—10 min., pēc tam auksts $\frac{3}{4}$ -ietinums ar karstu uzklāju uz kakla; beidzot — dzestra apmazgāša-nās). Starpbrīžos jānēsā ap kaklu vilnas vai zīda lakats. Ikdienas 4—5 reizes jāskalo kakls ar zalviju tēju, kuŗai pieliek 1 ēdamkaroti Bolus alba. Degunu var izslaucīt un viņā iepilināt siltu zalviju tēju. Ļoti ieteicams Mercurius cyanatus 30., kuŗš var sacensties ar sērumu. Vājuma vai pamiruma brīžos pēc difterīta: masāža, elektrizācija, mitri ietinumī, dažādi ūdens dziedniecības paņēmiēni (sk. Pamirumi).

Kneips ieteic siena puķu kreklu, kuŗu uzvelk bērnam, pēc kam bērnu ietin vilnas segā.

Sēruma slimība

Ievedot cilvēka asinīs svešu sērumu (svešu — neradniecisku — olbaltumu), organisms reagē uz to lielākā vai mazākā mērā. Rodas karstums, satūkst limfas dziedzeŗi ap iešļākšanas vietu, parādās iz-situmi, kā pie katra drudža, šarlaka vai masalām. Slimība uznāk 8—12 dienas pēc sēruma pielietošanas. Ja iešļākšanu atkārtoti otr-reiz starp 12. dienu un 3.—6. mēnesi pēc pirmās iešļākšanas, tad sli-mība var uznākt jau dažu stundu laikā ar ļoti ļaunām parādībām: elpas trūkumu, zilganumu, vemšanu, lielu karstumu, stipriem izsiti-mjiem, sirds vājumu (kolapsu), bezsamaņu un nāvi. Ja otrreizēju iešļākšanu izdara pirmās 10 dienās, tad tā nemēdz izsaukt nekādas ļaunas parādības. Tā tad — sēruma pielietošana prasa vislielāko uz-manību. Ja bērns saslimst ar sēruma slimību, tad ārsta uzdevums ir: izzināt, kad un kādu sērumu bērns saņēmis, bet mātes pienākums — to ārstam paziņot.

Ārstēšanas veidi:

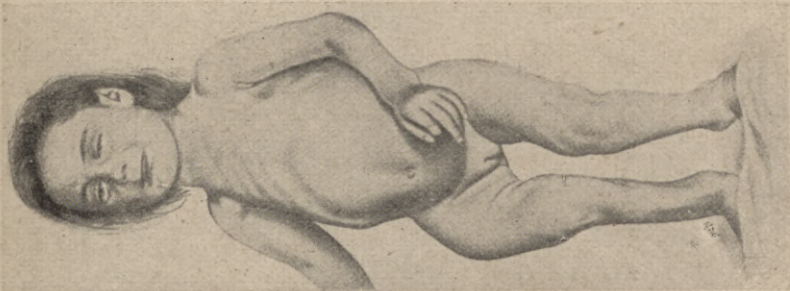
Allopatija. Bērnam dod iekšķīgi kristal. kalcija chloridu (10—20%), pāris reizes dienā pa tējkarotei, — kofeīnu $\frac{1}{2}\%$ —1% (ja vajadzīgs), pie karstumiem piramidonu $\frac{1}{2}$ —1% un vēsus ietinumus.

Homeopatija. Pret sēruma iešļircinājuma nelabvēlīgām sekām top ieteikts: Thuja D 3, Echinacea D 2, Mezereum 3 un Variolin 6. Tomēr katrā atsevišķā gadījumā zāles jāizmeklē pēc sasirgšanas pa-zīmju kopējās ainas.

Rachīts jeb angļu slimība

(Rachitis)

Rachīts ir vielu maiņu traucējums, pie kuŗa kaulus veidojošie audi zaudējuši spēju uzsūkt no asinīm kaļķa sāļus un tos izlietot stingru, normālu kaulu būvei.

Pārciestas angļu slimības sekas
(Rachitis)

redzamas izlocītos un jau sacietējušos kaulos pie 6 g. v. meitenes

Tetaniskie krampji
(Tetanus neonatorum)

Krampjus raksturo pilnīgi sastingušie ķermeņa un savilktie roku, kāju un ģimņa muskuļi

u
a
s
g
n
v
n
N

š
p
v
d
p
s
s
c
t
Z

s
b
s

a
k
l
k
c
s
i
p

d
ā

l
c
u

u

l
l
s
s

Pirmo reizi šo slimību aprakstījis angļu ārsts Glisons 17. g. s., un tā kā, acīm redzot, viņa Anglijā bijusi ļoti bieži sastopama, tā arī dabūjusi nosaukumu „angļu slimība“. Jāsaka, ka rachīts bijis sastopams visos laikos un pie visām tautām. Līdz ar „kultūras“ progresu un ar to savienoto novēršanos no dabiskā dzīves veida arī pieņēmas rachītu slimnieku skaits, tā kā šī slimība tagad pieder pie visizplatītākām kaitēm. Ir gan arī tagad apvidi, kuŗi samērā brīvi no rachīta, kā: okeana saulainie krasti (Japāna, Islande, Grēnlande, Norveģija, Anglijas krastmala), tropi un kalnāji.

Rachīts vienmēr iesakņojas visā skeletā. Rachīta izcelšanās iemesli nav īsti zināmi pat šodien, lai gan pēdējo gadu pētījumi mums jau daudz ko atklājuši. Tomēr varam droši apgalvot, ka pie rachīta izcelšanās vajadzīga vesela virkne kaitīgu iespaidu. Arī iedzimtība spēlē zināmu lomu; neteiksim, ka varētu iedzimt pati slimība; iedzimt var vispārējās konstitūcijas vājums, kuŗu izsauc vecāku neveselība (pārāk liels vecums, alkoholisms, chroniskas slimības u. t. t.). Arī pārāk agri dzimušie un dvīņi ir padoti rachītam vairāk, nekā citi. Bet šie bērni saslims tomēr ne agrāk, kā tad, ja iedzimtam vājumam pievieno kļūdainu kopšanu un barošanu. Zināmu lomu spēlē arī dažu dziedzeŗu darbība (virsnieres).

No barošanas kļūdām pirmā vietā jāmin pārbarošana, par visām lietām — pārbarošana ar govs pienu. Bet arī ar krūti baroti bērni caur pārbarošanu var saslimt, lai gan daudz retāk, kā arī neslimo tik ilgi un stipri.

Pārbarošanā ar govs pienu lielu un ļaunu lomu spēlē pārāk augstais olbaltuma saturs. Olbaltums, kā skābju ražotājs, atvelk ķermenim alkālījas; no otras puses, pārbarošana ar olbaltuma vielām izsauc aizcietējumu. Tā kā cietos izkārnījumos daudz vairāk kaļķa, nekā mīkstos, tad ķermenim tiek atvilktas kaļķvielas divējādā ceļā. Pārlicēgs piena daudzums pārāk ātri izaudzē ķermeņa mīkstās daļas; kauli nespēj tik ātri augt. Tādu „masu augšanu“ var izsaukt arī pārbarošana ar miltiem un dekstrinētu cukuru, kuŗam pretim stādams piena cukurs un iesala ekstrakts.

Lielu un gan laikam pašu galveno lomu slimības attīstībā spēlē dažu vitāminu trūkums, ko pierāda pārsteidzoši sekmīga rachīta ārstēšana ar vitāminiem.

Tikpat liela loma jāpiešķir nelabvēlīgiem higiēniskiem apstākļiem. Rachīts parādās visbežāk tur, kur tauta dzīvo vai spiesta dzīvot neveselīgos apstākļos, kur slikti dzīvokļi, maz gaisa, gaismas un saules, — kur bērni nedabū kustēties un skraidīt.

Rachīts uznāk ziemā biežāk, nekā vasarā. Saules, svaiga gaisa un zaļbarības trūkums veicina slimības attīstīšanos.

Bieži vien rachīts pieslēdzas akūtām vai chroniskām slimībām (gremošanas traucējumiem, gaŗajam kāsam u. t. t.).

Rachīts mēdz sākties pa lielākai daļai pirmā dzīvības gadā. Visbiežāk bērni saslimst starp 4. dzīvības mēnesi un 2. dzīvības gada beigām: bieži vien jau pirmos 3 mēn. Pie bērna novērojamas dažādas pārmaiņas: bālums, slikts gara stāvoklis, sviedri pakausī, gremošanas traucējumi. Jāuzsver, ka šie simptomi uzpeld tikai tad, kad jau sākušās pārmaiņas kaulos, t. i. kad slimība jau ir pilnā gaitā. Pirmā pazīme ir kaulu mīkstums pakausī (Kraniotabes). Galvas,

sevišķi pakauša kauli, kuņi, bērnam guļot, ir padoti pastāvīgam spiedienam, top plāni, mīksti, saspiežami, dažreiz pat tik lielā mērā, ka viņus taustot, tie atgādina nevis kaulus, bet ar ūdeni piepildītu pergamenta pūsi.

Drīz pēc kaulu atmieķšķēšanās sāk svīst pakausis; tas niez, un bērni trin galvu gar spilvenu, lai apklusinātu mocošo sajūtu. Protams, ar tādu berzēšanos nodzen visus matus no pakauša.

Galvas lielais avotiņš (Fontanelle) neslēdzas, bet paliek vajā arī pēc 1. dzīvības gada. Pieres kauli izveidojas gandrīz četrstūrīnī (rachītiskais galvas kauss — Caput quadratum).

Nepietiekošā kaulu augšana atsaucas arī uz zobu nākšanu. Tie zobi, kuņiem jāiznāk kopā, mēdz iznākt viens pēc otra, ar gaļiem starpbrīžiem. Zobi ir ar dēfektiem un ātri bojājas. Arī nepareizi veidoti zobi, pa lielākai daļai, ir rachita sekas.

Tiklīdz bērns sāk sēdēt, mugurkauls izliecas lokveidīgi uz āru, sevišķi gurnu daļā. Notiek arī gurnu kaulu dēformācija. (Rachītiskie mugurkaula sakropļojumi nav jāsauc ar tuberkulozām mugurkaula kaitēm, pie kuņām mugurkauls izliecas stūreniski, it kā būtu laužts).

Krūšu kurvis paliek augšanā atpakaļ, sevišķi savā augšējā daļā, tā kā krūšu telpa sašaurinās. Izveidojas tā sauktā „piltuves veidīgā krūts“. Ribās var sajūst vai pat saskatīt rachītiskos, mezglainos sacietējumus, kuņi velkas gar krūšu sienu no augšas priekšpusē uz sāniem lejup kā vesela mezgla virkne („rachītiskais rožu kronis“). Ja ribas atmieķšķējas vēl vairāk, tad tās padodas katram elpas muskuļu spiedienam. Abās krūšu kaula pusēs krūšu kurvis izskatās kā nogludināts, bet pats krūšu kauls izspiežas uz priekšu („rachītiskā vistas krūts“). Pastāvīga bērna gulēšana uz vienas rokas u. t. t. var vēl vairāk veicināt kaulu sakropļošanu.

Iegurņa ieeja sašaurinās, kas vēlākos gados pie sievietēm var izsaukt smagus traucējumus dzemdēšanā.

Arī gaļie stobrveidīgie kauli dēformējas, saīsinoties, saliecoties, ielūztot (t. i. nepilnīgi salūztot); viņos izveidojas mezgli. Vismazāk tiek sakropļotas rokas. Turpretim ļoti daudz cieš kāju stilbi, kuņū sakropļojums ir par iemeslu X-kājām, O-kājām, zobenveidīgiem stilbiem un plakanām pēdām.

Sevišķi grūtos rachīta gadījumos notiek daudzkārtīgi kaulu lūzumi, kuņi no bērna izveido ārkārtīgu kropli uz visu mūžu.

Traucējumi kaulu augšanā atsaucas uz visu organu darbību. Tā kā zobi attīstās ļoti vēlu, tad bērns ilgu laiku spiests ēst mīkstu (šķidru) barību. Krūšu kurvja sakropļojumi neļauj plaušām attīstīties. Tādās plaušās ļoti ātri ieviešas dažādi iekaisumi, kuņus ļoti grūti — vai pat pavisam nav iespējams — izārstēt. Tā kā mugurkauls mīksts, tad bērni ļoti vēlu iemācās sēdēt un uzturēt ķermeņa līdzsvaru. Bērni sāk ļoti vēlu staigāt, un ja tie staigā, tad iešanu katrā ziņā apgrūtina dažādie sakropļojumi. Bērni ātri nogurst un sajūt kājās sāpes.

Sāpes parasti iestājas tikai pie ļoti smagas rachīta formas, bet tad arī pie katras aktīvas vai pasīvas kustības, tā kā bērni skāji

kliedz jau pie vienkāršas ņemšanas uz rokām. Sāpju iemesls gandrīz vienmēr ir kaulu lūzumi.

Rachītiski bērni ir vispār vārgi radījumi, ar vāju muskulatūru, stipru mazasinību, gremošanas traucējumiem (aizcietējumiem, rūgšanu un gāzēm zarnās) u. t. t. Zarnas gandrīz vienmēr ir uzpūstas un tā izpleš vēdera sienu, ka izveidojas tā sauktais vārdes vēders. Bērni slimo ar balsenes u. c. krampjiem un bieži svīst. Kā par brīnumu, garīgās attīstības ziņā rachītiķi mēdz dažreiz pat pārspēt normālos bērnus; tomēr — tie padoti biežai gara stāvokļa maiņai, ir pārāk jūtēli, viegli sakaitināmi un kaprīzi.

Izredzes uz rachīta izārstēšanu caurmērā ir labas, tikai dziedināšana jā sāk pie laika. Protams, daudzi rachītiski kaulu pārveidojumi ar gadiem var izzust, bet tā tomēr ir tikai varbūtība, uz kuŗu nevar paļauties.

Rachītiķi ļoti jūtēli un uzņēmīgi pret visām (sevišķi infekciju) slimībām. Immunitāte stipri vāja. Visas slimības pie šādiem slimniekiem norit ļoti grūtā formā. Rachīts var uznākt arī pubertātes laikmetā (Vēlais rachīts — Rachitis tarda). Bērni sūdzas par sāpēm kājās; kājas saliecas, izveidojas X- un O-stilbi. Arī krūšu kurvī notiek pārmaiņas. Galvas kauss parasti paliek neaizskārts. Ļoti bieži notiek kaulu aizlūzumi. Augšana traucēta. Slimību ved sakarā ar pretrachītiskā D-vitāmīna trūkumu. D-vitāmīns lielā vairumā sastopams saulē augušos tomātos un vispār saknēs, ola dzeltenumā, zivju eļļā, aknās un mātes pienā.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Visi nelaikā dzimušie, dvīņi, lielpilsētas bērni, vai tādi, kas nāk no slimīgām ģimenēm, būtu pēc katriem 3 mēnešiem jāved uz ārsta apskati, lai pie laika varētu novērst varbūtējā rachīta iestāšanos. Visdrošākais aizsarga līdzeklis ir mātes piens, pie kam jāraugās arī uz to, lai bērns netiktu pārbarots. Tas pats jāievēro arī pie mākslīgas barošanas. Bērns jābaro prātīgi, jānovēro viņa gremošanas organu darbība, jānovērš aizcietējumi ar iesala ekstraktu, sakņu un augļu sulu. Sevišķi liela vērība jāpiegriež vispārējai ķermeņa kopšanai. Bērns jāved svaigā gaisā, saulītē, jāļauj tam kustēties. Bērna dzīvojamā un guļamā telpa jāvēdinā un jātura tīra. (Sk. „Zīdaiņu kopšana“).

Bērnam dod zivju eļļu, vislabāk ar kaļķa piedevām (iepriekš aprunājoties ar ārstu, vai šie līdzekļi vēlamī vai nē). Jaunākā laikā par ļoti labu ārstēšanas līdzekli izrādījusies mākslīgā kalnu saule. Tiklīdz parādās pirmās rachīta pazīmes, tad sevišķi stingri jāievēro viss augšā minētais, kā arī turpmākie aizrādījumi.

Rachītiskam bērnam nav jādod daudz piena. Visu pirmo dzīvības gadu bērns nedrīkst ēst stiprākus piena maisījumus, kā vieniģi puspienu. Caurmērā šādu maisījumu bērnam dod ne vairāk par 1 litru dienā. Piebarošana ar augļu un sakņu sulām un biezeņiem jāiesāk pēc iespējas agri (sevišķi daudz jādod burkānu un špinātu sulas). Visā visumā barošanas priekšraksti tādi paši, kā pie veselīem bērniem. (Sk. „Zīdaiņu barošana“).

Tas pats sakāms par kopšanu. Ziemā, kad trūkst saulītes, jāpielieto kalnu saule. Ja bērni ir samērā diezgan stipri, tad (ar ārsta atļauju) var 2—3 reizes nedēļā pielietot sāls peldes. To pašu var ieteikt arī vēlā rachīta (Rachitis tarda) gadījumos.

Jāieteic sensenais vecais, labais līdzeklis — zivju eļļa, vai nu viena pate, vai kopā ar fosforu vai fosforskābo kaļķi. Jānoraida visi mākslīgie zivju eļļas sajaukumi ar citām vielām, kā, piem., tik ļoti izplatītā, alkoholu un tikai 30—40% zivju eļļas saturošā Skota emulsija. Daži ārsti ļoti ieteic vigantolu*). Rachīta izārstēšanas stādijā var dot kaļķa-olbaltuma preparātus (plazmonu, nutrozi, trikalkolu).

Gremošanas traucējumi, bronhīti, plaušu iekaisumi prasa speciālas ārstēšanas.

Tā kā dažreiz ne ar kādiem līdzekļiem nav vairs iespējams sakropļojumus izlabot, tad vispār jācenšas no tādiem izvairīties, bērnu pareizi apguldot. Jāraugās stingri uz to, lai bērns negulētu vienmēr uz pakauša vai uz vieniem sāniem, jo citādi izveidosies plakans pakausis vai plakanas sejas puses.

Mugurkaula kropļojumus var novērst, apguldot bērnu taisni, gandrīz bez pagalvja, uz samērā stingra jūras zāļu madrača. Pāragra sēdināšana vai nēsāšana tik uz vienas rokas ir noliedzama. Tiklīdz bērns top spēcīgāks, jāļauj tam pēc patikas (t. i. ja viņš pats grib) apkārt rāpot, jo tā viņš spēcina muskuļus.

Ja neskatoties uz vislielāko uzmanību, tomēr attīstās skeleta sakropļojumi, tad jāizmēģinā ortopēdiski-chirurgiskā ārstēšana. Kad tāda izdarāma, katrā atsevišķā gadījumā noteic ārsts. Ja sakropļojumi nav pārāk smagi un traucējoši, tad chirurgisko ārstēšanu var atlikt līdz 5. vai 6. dzīvības gadam; turpretim ortopēdiskā ārstēšana var būt vajadzīga jau agrāk.

Homeopātija. Ļoti labu iespaidu uz rachītu atstāj Acidum phosph. D 3, kuŗu dod pārmaiņus ar Silicea 3 tr. Vēl ieteic Calcarea phosph. D 3, Sulfur 3, Phosphor 6, Graphit 3 tr., Hepar sulf. 3 tr, Ruta D 3, Staphysagria 3, Calcar-carb. 3—6. Lietojot calcar. posph. D 3, bērni drīz atgūst labu ēstgribu un miegu, spēki pavairojās. Phosphor 6 un Acid. phosph. D 3 palīdz gadījumos, ja bērni nervozi, uzbudināti, ja pastāv tieksme uz katarriem, balsenes krampjiem un caureju. (Par kopšanu sk. „Dabas dziedn.“.)

Dabas dziedniecība. Lai izsargātu bērnu no rachīta, mātei kā grūtniecības stāvoklī, tā arī pa bērna zīdīšanas laiku jāēd daudz augļu, sakņu, salātu, kartupeļu, pilnvērtīgas maizes, dabisko rīsu u. t. t. Bērniem jādod katru dienu izdevība ņemt gaisa-gaismas peldi. Dzīvoklis labi jāvēdinā. Lielāki bērni pa vasaru jāsūta uz jūrmalu, kur jūras ūdens, saule un smiltis būs labākās zāles. Bērnu var 2—3 reizes nedēļā likt siltā peldē (35°C; līdz 10 min.), kuŗu uz beigām atvēsina par dažiem grādiem. Sāls peldēm ņem zīdaiņiem 1 kgr., lielākiem bērniem 2 kgr. sāls.

Ļoti vārgiem bērniem Kneips ieteic sekošo: katras 2 dienas siltu sienu puķu kreklu, pēc kam bērnu ietin vilnas segā un apgulda. Tajās dienās, kad kreklu nelieto, bērnu iemērc uz 2 sekundēm auk-

*) Valsts zīdaiņu nama vadītājs Dr. J. Nīmanis savā grāmatā „Zidainis“ izsakās, ka viņa praksē vigantols neesot uzrādījis nekādus taustāmus panākumus.

Īstās bakas
(Variola vera)

stā ūdenī. Tā jādara ilgāku laiku. Kad bērns atspirdzis, siena kreklu var ņemt reizi nedēļā, bet aukstā ūdens pielietošanu pavairo, ievedot 3 vispārējas apmazgāšanās un 3 īsas (kā jau minēts) pilnas peldes nedēļā. Ja bērns nav pārāk vārgs, tad var siena kreklu lietot katru dienu, un pēc 1—1½ stundas ātri iemērt bērnu aukstā ūdenī. Kneips ieteic arī citu paņēmieni: vienu dienu siltu auzu salmu ūdens peldi, otru dienu — šādā ūdenī iemērtu kreklu (siltu), trešā dienā bērns jāiemērc līdz kaklam aukstā ūdenī. Šāds ārstēšanas veids jāturpinā, līdz kamēr bērns izveseļojās.

Iekšķīgi: viegla barība, ozola zīļu kafeja ar medu un pienu, vai iesala kafija, — sakņu virumi, sakņu un augļu sulas.

Eksudatīvā diatēze. Limfatisms. Skrofuloze

(Lymphatismus. Scrophulosis)

Eksudatīvā diatēze ir iedzimts konstitucionēls vājums, kuŗš pats par sevi nav nekāda slimība, bet tikai paaugstināta tieksme (dispozīcija), tā sakot — gatavība, kuŗā katrā laikā saslimt. Saslimšanas iemeslu gadās diezgan daudz: nepareiza ēdināšana, sevišķi pārbaŗošana ar pienu un olām, infekcijas, saaukstēšanās u. t. t. Uz šādiem iemesliem atsaucās jeb reagē vispirms āda un gļotādas, kuŗas iekaisst un izdala no sevis šķidrumu (eksudācijas). Agrāk visi eksudatīvās diatēzes gadījumi tika pieskaitīti skrofulozei, bet jaunākos laikos par skrofuloziem bērniem sauc tikai tādus, pie kuŗiem uz limfatiski-eksudatīvās diatēzes pamata notikusi tuberkuloza ādas, gļotādas un limfas orgānu infekcija.

Eksudatīvā diatēze sastopama pie bērniem ļoti bieži un izpaužas dažreiz visā ģimenē; iedzimtība spēlē lielu lomu.

Mēdz izšķirt divus eksudatīvo bērnu tipus: viens tips — mazie, vārgie bērni, bet otrs — lielie, āriģi spēcīgie, aptaukojušies, uzpūstie, ar vājiem muskuļiem. Pirmais tips attīstās lēni, pat neskatoties uz mātes pienu; otrs — uzkrājot audos ūdeni, uzpūšās, āriģi „izaug“, un mātes nevar vien nopriecāties par „lielo, smago“ pēcnācēju.

Eksudatīviem bērniem jau agri parādās uz ādas visādi mocoši, apgrūtināši iekaisumi. Matos iemetās cietas, dzelteni-brūnas garozas, seja sāk „ziedēt“, vaigu āda top biezāka un aplkājās it kā ar zvīnām („piena ziedi“); locītavās, ap tūpļa caurumu, ap dzimuma orgāniem, kakla rievās un aiz ausīm jēlumi. Minētos izsitumus un jēlumus kasot, tajos var attīstīties infekciozas, ilgstošas ekzēmas, sevišķi pie resniem, uzpūstiem bērniem.

Eksudatīvās gļotādu slimības ir bieži uznākoši deguna un rīkles katarri, mandeļu iekaisumi, balsenes katarri, pseidokrupi, bronhu iekaisumi, zarnu katarri. Raksturīga parādība ir ģeogrāfijas kartei līdzīgā mēle (lingua geographica). Visas nupat minētās slimības var sākties ar stipru drudzi.

Ciešā sakarā ar eksudatīvo diatēzi stāv tā sauktais limfatisms, t. i. visu limfas audu tieksme uz satūkumiem: rīkles un aukšslēju mandeļu, limfas dziedzeru un kākšļa dziedzera palielinā-

šanās. Limfatisms parasti izpaužas tikai tad, kad zīdaiņa laikmets jau pagājis.

Limfatiskie bērni uzrāda arī dvēseles dzīves un nervu sistēmas traucējumus (neiropatiskā diatēze); tie ir neuro- un psihopati. Diatēze mēdz pastāvēt visu bērnības laiku un pamazām izzust tikai pubertātes gados.

Retos gadījumos var iestāties tā sauktā „ekzēmas nāve“, kuŗa pēc būtības vēl nav izpētīta.

Zem skrofulozes jaunākā laikā saprot tādu eksudatīvo diatēzi, kuŗa savienota ar tuberkulozi. Skrofuloziem bērniem uzpūsts izskats, vāji muskuļi, bāla, zilgana, netīra seja un uzpūsts vēderiņš. Satūkušais deguns un resnā augšlūpa piedod sejai īpatnēju izskatu. Bērniem kroniskas iesnas; rīkles mandeles satūkušas, bērni spiesti elpot caur muti. Pie kakla un pakausī manāmi limfu dziedzeri kā cieti mezgli. Ap degunu, muti un acīm metās izsitumi. Ausis bieži tek, acu plaksti sasarkuši, iekaiš radzene, acis bīstās no gaismas, — tek asaras. Bieža caureja norāda uz iekaisumu zarnu kanalā. Dažreiz sāk strutot kauli un iekaiš locītavas.

Slimības iemesli: aplipšana ar tuberkulozes dīgļiem, nepareiza ēdināšana, gaisa un gaismas trūkums, mitri, tumši dzīvokļi, slikts apģērbs, netīrība un iedzimtība.

Ja pie ārsta runas stundās ieved skrofulozu bērnu, tad uz ārsta jautājumu: „Ko jūsu bērns ēd?“ no desmit gadījumiem deviņos jādzird atbilde: „Mūsu bērns ēd visu!“ Cik retas ir tās mātes, kuŗas saprot, ka bērna kuņģis nevar sacensties gremošanā ar pieauguša cilvēka kuņģi!

Statistika uzrāda, ka ar skrofulozi slimo tie bērni, kas aug tumšos sētas vai pagraba dzīvokļos, ne par velti rachītiskus un skrofulozus bērnus sauc par „ēnu cilvēkiem“. Cik daudz ļaunuma tiktu novērsts, ja māju cēlāji rūpētos par veselīgiem, saulainiem dzīvokļiem! Kāds ārsts saka: „Es atdotu 12 soda likumus, par vienu higiēnai piemērotu dzīvokļu reformu!“ To naudu, kuŗu valsts izdod par higiēniskiem dzīvokļiem un gaišiem, saulainiem bērnu stūrīšiem, viņa aiztaupa slimnīcās, mazgadējo noziedznieku labošanās iestādēs un cietumos.

Kāds cits ārsts apzīmē skrofulozi kā „netīrumu slimību“. Mazi bērni rāpo pa grīdu, un ar netīrām rociņām vēlāk aiztiek degunu, muti un acis, izsaucot tur iekaisumus (sevišķi zobu nākšanas laikā). Tas lai būtu aizrādījums mātēm — rūpēties par tīrām grīdām.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Te katrs slimības gadījums var būt citāds, un tāpēc ārstēšana būs jāindividuālizē. Visā visumā jāiziet no tā viedokļa, ka pie eksudatīvās diatēzes laikam vainojami traucējumi minerāl- un taukvielu maiņā, un kā arī te varbūt vītāminu trūkums barībā spēlē lielu lomu. Tāpēc pirmā kārtā vērība jāpiegriež diētiskai ārstēšanai, kuŗa būs dažāda, skatoties pēc tā, vai bērns ir liels un uzpūsts, vai mazs un vārgs.

1. Diēta pie resniem bērniem: ar krūti barotie bērni drīkst ēst tikai 4—5 reizes dienā. Mātei pašai jāēd vairāk augļu un sak-

ņu, un barībai vajaga būt daudzpusīgai. Zem apstākļiem, zīdains jābaro ar preparētu ķērnies vai vājpienu. Jādod labi agri sakņu barība. Pie mākslīgi barotiem bērniem piena daudzums nedrīkst pārsniegt $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{3}$ litra dienā; piena barība jāpapildinā ar pārslu vai putrainu novārijumu. Arī te pēc iespējas agri jāsāk dot sakņu un augļu sulas.

Vecākiem zīdaiņiem un mazbērniem pēc iespējas jādod mazāk piena, bet olas — nemaz. Tajā vietā jālieto stādu barība.

2. Diēta pie vājiem bērniem: te vispirms jā rūpējās par svara pieaugšanu. Piena barība jāpapildinā ar olbaltuma preparātiem (trikalkolu, plasmonu), vai jāpāriet uz ķērnies pienu un iesala virumu. Labi daudz sakņu un augļu. Jāatturās no sāls.

Blakus diētiskai ārstēšanai jānostāda higiēniskā. Bērns jātura tīrās telpās, kuņģa temperatūra ir ne zemāka par 14° C. un ne augstāka par 18° C. Apģērbam jābūt tādā, lai bērns nesvistu un nesaltu. Bērni jāizsargā no slimiem (ar dažādiem katarriem un tuberkulozi) cilvēkiem, jāpieradinā pie svaiga gaisa, jānocietinā ķermenis pret laika maiņu (protams, ārkārtīgi uzmanīgi!).

Sevišķi ieteicama uzturēšanās pie jūras vai kalnainos apgabalos. Ieteicamas saules peldes un apstarošana (kalnu saule).

Ekzēmu un bronhīta gadījumos var dot kaļķa vielas (krītu 3—5 gr. dienā vai 10—20% kalcija chlorīdu, dažas reizes dienā pa tējkarotei), — vislabāk, ja tās savienotas ar zivju eļļu. Var rasties arī arsēna un joda preparātu vajadzība.

Limfu dziedzeņu satūkumu var ieberzēt ar zaļām ziepēm sekoši: katru dienu satūkušās vietās iesmērē 1—2 karotes ziepju un pēc 20—30 minūtēm nomazgā ar remdeni-siltu ūdeni.

Pie skrofuloziem bērniem jāizsargās no tuberkulīna terapijas un baku potēšanas.*)

Homeopātija. Calcar. carb. 3 ir līdzeklis ar labu reputāciju, kuņģis noder bāliem bērniem, ar gaišu ādas krāsu, vairāk pilnīgiem, nekā vājiem, un tādiem, kuņģis bieži slimo ar dziedzeņu, kaulu un locītavu iekaisumiem. Ja bērns vājš, tad noder Jodium 3 un Ferrum 3 (sevišķi tādiem, kuņģis caurspīdīga āda un sprogaini mati). Flegmatiskiem tipiem, kuņģis slimo ne tik daudz ar dziedzeņu vai kaulu iekaisumu, kā ar ādas un gļotādas slimībām, — noder Sulfur 3, Phosphor. 6, Natr. mur. 3. Vispār, tādiem bērniem, kuņģis tieksme uz ādas izsitumiem, vai kuņģis ir mazāsinīgi, ar uzpūstu vēderu, vājiem locekļiem, vislabākie aizsarglīdzekļi ir Sulphur 3, Calcarea carb. 3 un Graphit. 3. Dodot šos līdzekļus ilgāku laiku, var manīt, kā bērni pamazām uzlabojas un atžirgst. Bet ja mazie ir ļoti kustīgi, vāji, ar smalkiem matiem, sārtiem vaigiem un lūpām, ja tiem tieksme uz karstumiem, svīšanu un saaukstēšanos, tad noder Phosphor 6, Mercur. 6, Ferrum 3, Arsen. 6.

Dabas dziedniecība. Nav jādod bērniem pārāk daudz piena, un to pašu vislabāk dot ķērnies vai skāba piena veidā. Jāpieturās pie aug-

*) Vācijā likums noteic, ka no potēšanas atsvabināmi bērni, kas slimo ar skrofulozi, tuberkulozi, angļu slimību, chronisku vēdera aizcietējumu, sliktiem zobiem un dažādām iedzimtām slimībām. Pie mums pastāv noteikums, ka no potēšanas var atsvabināt ārsts, izdodot apliecību gadījumos, kur potēšana apdraud bērna veselību vai dzīvību. Kādos gadījumos, tas likumā nav minēts.

liem, salātiem, medus, sviesta, pilnvērtīgas maizes, kartupeļiem, dažādiem putrainiem u. t. t. Nav jāaizmirst jaunu saknīšu (jauno zirņu, burkānu, radīsu) un dažādu augļu sulu dziedinošais spēks. Labāk par zivju eļļu iedarbojās sviests, samalti rieksti, riekstu sviests, kuņģi jādod vājiem bērniem. Pavisam nav jādod desas, šķinķis, kafija, tēja, vīns un alus. Pie salātiem un augļu sulām jāpiepilinā citronu sula.

Skrofulozo veselības avots ir saule, saules siltums un svaigs gaiss. Nervozi bērni jāattura no pārāk lielas skriešanas un trakosšanas, kuņģi tie sevišķi mīl, bet kuņģa ļauni atsaucās uz miegu; turpretim resnie bērni, kuņģi parasti mēdz būt flegmatiski, jāpamudinā uz vingrošanu un izkustēšanos. Ļoti labvēlīgi iedarbojās uz skrofuloziem bērniem jūras un kalnāju gaiss. Kalnos cilvēks spiests dziļāk elpot un dzīvot saulītē, kuņģa pavairo sarkano asins ķermeņiņu skaitu. Pietiek uzturēties augstumā starp 500—900 metriem.

Ļoti ieteicamas sāls peldes: viengadīgiem bērniem jāliek peldē 1 kgr., 2—4-gadīgiem 2 kgr. sāls. Pie ļoti izplatītiem hroniskiem izsitumiem un ēdēm sāls peldes nav jālieto. Vēl var pielietot aukstu noberzēšanos no rītiem, šad un tad $\frac{3}{4}$ -ietinumus, tvaikpeldes, vēl labāk saules peldes un kalnu sauli. Uz satūkušiem dziedzeriem liek karstus uzklājus un tvaika kompreses. Pārējā sk. „Rachīts“.

Epidēmiskā bērnu trieka

(Poliomyelitis anterior acuta)

Par epidēmisko bērnu trieku sauc infekciozu nervu sistēmas saslimšanu, kuņģa savienota ar muskuļu pamirumu un kuņģi var pārnest arī uz kustoņiem (mērkaķiem). Cik izpētīts, tad slimības dīgļi var ietikt organismā kā pa augšējo elpas ceļu gļotādu, tā arī caur kuņģa zarnas kanālu. Visbiežākais ieejas ceļš gan laikam būs deguna gļotāda, pa kuņģi dīgļi iekļūst centrālā nervu sistēmā vai nu caur asinīm, vai caur limfas vadiem. Parasti dīgļus atrod slimnieka mutes un deguna gļotās. Caur muti dīgļi nokļūst arī zarnās. Kas reiz slimojis ar bērnu trieku, pie tā vēl ilgi atrodami slimības dīgļi, tā ka katrs izveseļojies tomēr uzskatāms kā slimības iznēsātājs.

Slimība visvairāk piemeklē bērnus no 2.—4. dzīvības gadam. Pēc 10. gada saslimšanas gadījumi top retāki. Bērnu triekai krit par upuri kā bagāti, tā nabagi, — slimīgi un veselīgi bērni.

Inkubācijas (slimības iestāšanās) ilgums var būt dažāds: no 1, 2 līdz 10 dienām. Pa to laiku, kamēr dīgļi ieiet nervu sistēmā, nenotiek nekas sevišķs, — bērni dažreiz sūdzās par galvas sāpēm, ir noguruši, bez ēstgribas. Pirmstriekas stādijas parādības ir: drudzis, ātrs pulss un elpa, traucējumi augšējos elpas ceļos un zarnu kanālā, nervozas lēkmes, dažreiz viegli izsitumi. Drudzis var pieturēties 1—7 dienas. Pa lielākai daļai tas turās 38—39° C. augstumā. Pulss ir ātrāks, nekā tam vajadzētu būt pie šādas

temperatūras; tāpat ir ar elpu. Iestājās iesnas, vienkārša angīna, bronchīts, acu gļotādas iekaisums. Dažreiz iekaisute, mēle ir apķepusi; vemšanas gadījumi reti. Dažreiz iestājās gļotaini-asinaina caureja, kuŗa norāda it kā uz asinssērgu. Var būt arī vēdera aizcietējums. No nervozām parādībām jāatzīmē liela jutelība pret katru pie-skāršanos, ko var noturēt par vēdera plēves iekaisuma simptomu. Pat pasīvas locekļu kustības izsauc sāpes; bērns raudulīgs, viegli sakaitināms. Dažreiz visas parādības norāda it kā uz meningītu (smadzeņu plēves iekaisumu): iestājās miegainība, pakauša, muguras un žokļu stīvums, paaugstināts ķermeņa sāpīgums. Ar kādu slimību darīšana, to dažreiz var izšķirt tikai ar lumbālo punkciju.*) Ādas izsitumi mēdz būt masalas vai šarlaka izskatā; novērojama arī viņu nolibīšanās, kas vēlāk var novest pie nepareizas šarlaka diagnozes. Jāpāstrīpo lielā tieksme uz svišanu, kuŗa var pastāvēt nedēļām ilgi.

Pēc 2—3 dienām iestājās pamirumi, — visbiežāk kāju muskuļos, tad rokās un ķermenī. Muskuli nesavelkās, top mīksti. Bērni nespēj galvu noturēt, galva ļodzās kā pie jaunpiedzimušiem. Mirstības procents var būt ļoti dažāds, un jāsaka, ka pie pieaugušiem viņš ir lielāks, nekā pie bērniem. No slimniekiem līdz 11 gadiem izārstējās puse, bet no vecākiem — tikai trešā daļa.

Izsargāties no šīs slimības diezgan grūti. Epidēmiju laikā bērni jātura mājās un jāizolē no ār pasaules. Jāsaka, ka pie slimības pārnesanas vainojami ne tik daudz bērni, kā pieaugušie, kuŗi epidēmiju laikos apmeklē kinoizrādes, teātrus u. tml., spiesti lietot tramvajus, autobusus, dzelzceļa satiksmi u. t. t. un no turienes pārnes slimības dīgļus mājās.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Tā kā pēc bērnu triekas slimnieks top neuzņēmīgs, tad uzpeld jautājums par sēruma terapiju, kuŗa gan vēl nav tikusi tālāk par dažiem mēģinājumiem. Tomēr — šādi mēģinājumi ir attaisnojami, jo pie citām slimībām tie uzrādījuši panākumus. Slim-

Bēru trieka ar ķermeņa labās puses pamirumu

*) Iedur mugurkaula kanālā un izņem no tā drusku šķidrumu, kuŗa saturu izpēta.

nīcās pagaidām sēruma terapija nāv izvedama, jo grūti dabūt pašu sērumu. Pirmās dienās ieteic svīšanu un salicīla preparātus.

Vēl var aizrādīt uz urotropīnu, kuram piemīt spēja novilcināt slimības iestāšanās laiku. Vislabāk urotropīnu iešļircināt vēnās, 5—10 kubikcentimetru, 40% atšķaidījumā. Var to dot arī iekšķīgi (caur muti), ikdienas 3—1,0 gramus. Pie iegareno smadzeņu slimības simptomiem ieteicamas dzestras kompreses uz galvas, bet pie jūtības un sāpīguma — mitri, remdeni-silti ietinumumi un karstas peldes. Te var līdzēt aspirīns, antipirīns, fenacetīns, kombinēti ar maziem lumināla devieniem. Pie gremošanas traucējumiem lietojami: pret aizcietējumu kalomels, pret caureju — vēdera uzklāji, šķidra barība un iekšķīgi pāris reizes pa dažiem pilieniem joda tinktūras ar kādu karstu dzērienu.

Uzpeld jautājums: cik ilgi slimnieki jātura gultā? Piedzīvotāji rāda, ka slimniekam vajadzīgas 2—3 nedēļas, lai pilnīgi atžirgtu no pārciestā grūtuma. Tāpēc jau slimības sākumā jārupējās par kārtīgu slimnieka novietošanu gultā. Lai gultas sega nespiestu triekas pārņemtos locekļus, ierīkojams drāšu sietīņš. Lieto arī smilšu maisījumus slimo locekļu atbalstīšanai. Var pat rasties vajadzība apgulēt slimo gipsa gultīnā, lai izsargātu mugurkaulu no sakropļojuma. 3—4 nedēļas pēc triekas iestāšanās var sākt vieglu muskuļu masāžu, ādas ieberzēšanu, peldes, pasīvus kustības mēģinājumus; der apspriesties ar kādu piedzīvojušu ortopēdu.

Homeopātija. Dr. Jūzs ieteic sākumā dot Belladonna, bet vēlāk Secale 3 un Plumbum 6. Daži ieteic vēl Mercur. 3 tr., Argentum nitr. 3, Gelsemium 3, Curare 6.

Dabas dziedniecība. Tiklīdz ka rodas aizdomas par varbūtēju bērnu trieku, tūlīt jācenšās pielietot ilgstošas peldes (pie augstas temperatūras peldēm jābūt dzestrām). Pie zemas temperatūras jāpielieto sasildošas peldes (arvien jāpielej karsts ūdens), kuņas slimnieku noved līdz svīšanai. Ja nav iespējams peldes sagatavot, tad tās aizvietojamas ar biežu, dzestru apmazgāšanos, noberzēšanos, tvaikpeldēm gultā, sviedrēšanos ar kāju peldēm. Pašā sākumā jāliek sinepju uzklāji uz kājām, stilbiem un lieliem, līdz kamēr miesa sarsarkst un pat metās jēla, jo tā baktēriju indes tiks novadītas no nervu centriem uz āru. Tādā veidā bieži vien var izglābties no smagākiem nervu centru bojājumiem.

Smadzeņu slimības sk. „Nervu slimības“.

Chroniskā ūdensgalva

(Hydrocephalus chronicus)

Par chronisko ūdensgalvu sauc tādu slimību, pie kuņas novērojama nenormāla (ne akūta) šķidruma uzkrāšanās galvas dažādās daļās. Ūdensgalva dažreiz mēdz būt iedzimta, — bērns ar viņu slimo jau mātes miesās; bet pa lielākai daļai tā attīstās dažus mēnešus pēc bērna dzimšanas, — un ļoti reti ap 3., 4., 5. dzīvības gadu kā smadzeņu plēves iekaisuma sekas.

t pašu
ilcināt
vēnās,
ekšķīgi
pu sa-
as, bet
arstas
ēti ar
lieto-
zklāji,
a tink-
edzīvo-
pilnīgi
jārū-
ga ne-
sietiš.
Var
u mu-
ās var
us ku-
šu or-
et vē-
Argen-
u bēr-
empe-
pielie-
nieku
d tās
tvaik-
jāliek
a sa-
as no
s no
vēro-
ādās
slimo
s pēc
sma-

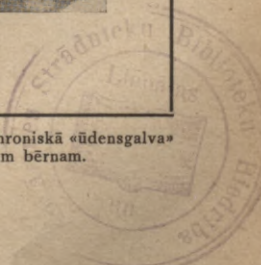

Zīm. 1.

Zīm. 2

Zīm. 1: Kā termometrs jāievada tūplītī, izmērot zidaiņa ķermeņa temperatūru. Zīm. 2: Chroniskā «ūdensgalva» (Hydrocephalus chronicus) ar anģļu slimību sirgstošam, 1 g. un trīs mēn. vecam bērnam.

ziņ
ier
ir
mē
dīg
stī
ka
av
ku
vē
sp
no
ga
jai
g
vā
sa
mi

se
kr

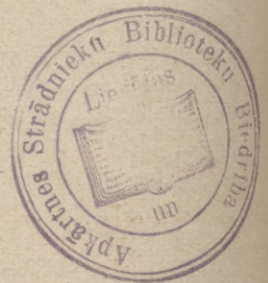
za
tī
di

ie
dz

nā
tū
pu

ra
V
va

de
k
n
š:

Galva ne tikai mēdz būt lielāka par normālu, bet arī formas ziņā ļoti pārveidota. Ja ūdensgalva pastāv jau kopš dzimšanas vai ierodas drīz pēc tās, tad galvas kauss pieņem bumbiera veidu un ir tik liels, ka mazā sejiņa zem viņa pilnīgi pazūd. Galvas kausa apmērs var būt 50—60 centimetru. Pieres kauls izspiežas balkona veidīgi uz priekšu. Lielā avotiņa vietā (galvas celiņš) atrod platu, elastīgu izliekumu; tādi paši izliekumi ir arī ap pārējiem avotiņiem, tā ka kauliem apkārt velkas kanāli, kā ap salām jūŗa. Novērojot lielo avotiņu, redzams, ka te trūkst elpošanas veidīgās kustības, bet pulsa kustība ir saskatāma. Plānā galvas ādā redzamas ļoti paplašinātas vēnas. Uz galvas maz matu, un tā ka tā ļoti smaga, tad bērns nespēj viņu noturēt, bet ļodza uz visām pusēm. Seja ļoti maza un novārgusi, skats nepatīkami-stīvs; redzokļi izplesti, un vāji reaģē uz gaismu. Izmeklējot, bieži atrod redzes nerva atrofiju, tā kā iespējams pat pilnīgs aklums. Dzirdē sākumā daudz necieš; garša nav maitāta, bet ādas jūtēlība ir pazemināta. Kājas kustas vāji, dažreiz pat nemaz. Rokas dreb, nespēj neko labi saņemt un saturēt. Dažreiz novērojami pūšļa un tūpļa zarnas muskuļu pamirumi.

Dažiem bērniem uzņāk sejas un muskuļu krampju lēkmes kuŗas sevišķi pirmās dzīvības nedēļās un mēnešos var izvērsties īstos krampjos.

Pacienti gan pazīst savu apkārtni un dod uz jautājumiem pareizas atbildes, bet tomēr manāmi traucējumi. Pie dažiem valoda atstīstās ļoti vēlu un vārdu krājums kādreiz neiet pāri par trim vārdiem. Parasti šādi slimnieki ir idioti (ar izņēmumiem).

Ūdensgalvas kaite pa lielākai daļai izbeidzas ar nāvi. Ja kaite ir iedzimta un parādās ļoti stiprā mērā tad nāve mēdz iestāties jau pa dzemdību laiku. Izveseļošanās gadījumu ļoti maz.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Terapijai galvenā loma jāpiešķir barībai un kopšanai. Var rasties vajadzība izdarīt punktāciju ar sekojoša joda tinktūras vai jodkālija atšķaidījuma iešļircināšanu, vai arī lumbalo punktāciju.

Homeopatiija. Homeopati šo slimību uzskata kā skrofulozes vai rachīta simptomu; tāpēc mēdz ieteikt Sulfur 30 un Calcarea carb. 30. Vēl tiek ieteikti: Calcarea phosph. 3 un Arsen. alb. 6. Pa starpām var iedot arī Helleborus 3.

Dabas dziedniecība. Plātens ieteic saules, gaisa un gaismas peldes, ar sekojošām vidukļa peldēm 27—30 gr. C., — tvaikpeldes gultā, ķermeņa masāžu, indiferentas pilnas peldes un 27 gr. C. vispārēju nomazgāšanos. Barībai jābūt pēc iespējas sausai, jāatturās no dzeršanas, kairinošiem līdzekļiem un gaļas.

Bērna neirastēnija, neiropatija, psihopatija un viņas ārstēšana

Bieži vien vecāki sūdzās ārstam, ka viņu bērns esot „nervozs“, nemierīgs, bailīgs, nesaticīgs un ātri sakaitināms. Viņš mocoties ar bezmiedzību, graužot nagus, plūcot sev matus u. t. t. Parasti no ārsta gaida kādu spēcīgu līdzekli pret bērna slimajiem nerviem. Gadu desmitiem ilgi arī paši ārsti tādus bērnus dēvēja par nervoziem vai neirastēniskiem. Bet ar laiku bija jānāk pie slēdziena, ka par „nervozu vājumu“ sauca pat veselu virkni tādu parādību, kurām nav nekāda sakara ar neirastēniju. Neirastēnija ir diezgan reta parādība, kuŗa var izcelties, ja vesels cilvēks tiek pārpūlēts. Tad tas kļūst viegli sakaitināms, mocās ar bezmiedzību, nogurumu, nelabu gara stāvokli. Arī bērni, kuŗiem daudz jāstrādā, par visām lietām vēlu vakaros un naktīs, un kuŗi tiek pie tam slikti baŗoti, var krist par upuri īstai neirastēnijai. Minēto iemeslu novēršana spēj novērst arī neirastēniju.

Ne tā saslimst tā sauktie „nervozie bērni“. Viņu slimība balstās uz iedzimtu vai iegūtu iekšējo orgānu (sevišķi dziedzeŗu) mazvērtīgumu; arī dvēseles pārdzīvojumi atstāj uz bērnu dziļu iespaidu. Ja nervozitāte nestāv sakarā ar smadzeņu, mugurkaula vai nervu slimībām, tad nervozos bērnus sauksim par neiropātiem. Pie neiropātiska bērna katrs nieks izsauc ilgāku un spēcīgāku savilņojumu un pretdarbību. Normāls bērns, piem., uz sodu vai kādu vilšanos reagē ar raudāšanu, bet neiropātisks bērns bailēs un dusmās nespēj sevi valdīt.

Nesen vēl vaina tika uzkrāuta iedzimtībai. Bet tagad arvien vairāk izrādās, ka bērns jau no pirmās dienas reagē uz ārējiem iespaidiem, un ka ār pasaule ir tā, kuŗa viņā attīsta baŗošanas traucējumus, dispoziciju uz slimībām, ierašām u. t. t., sevišķi, ja bērns pirmos dzīvības gados daudz slimojis un pie tam no vecākiem un kopējiem ticis izlutināts. Citos gadījumos kopēju un audzinātāju nepacietība un neapvaldīta izturēšanās ir tā, kas samaitā bērnu. Vārgāki, vājāki bērni arī garīgā ziņā ar vārgāki un vieglāk padodās apkārtnes nervozitātei, kuŗu vēlāk, kā spogulī, parāda saviem audzinātājiem. Arī īstās neirozes var sākties agrā bērnībā, izpauŗoties palaidnību veidā. Aiz palaidnībām bieži slēpjas konstitucionēls vājums un garīgu iespaidu sekas; iespaidi paši jau sen nogrimuši bērna zemapziņā.

Neiropātija iet tālāk par nervozitāti un sagādā traucējumus augšanā un baŗošanā, ādas un muskuļu darbībā un spēkā; daŗi it kā miesīgi slimi bērni patiesībā ir neiropātiski, kamēr citi, arīģi nervozi bērni patiesībā ir mazapzinģgi, ar slīmiem dziedzeŗiem u. t. t.

Gribētos ar šīm rindiņām vecākiem noskaidrot, kā rodās bērnā neiropātiski traucēģumi, un kā tie apakaroģjami.

Arģ pilnģgi veseli bērģni var kļģt neiropātiski, audzinģšanas kļģdu dģģ.

Neiropātija jau izpauŗģas pie zģdaiģģiem ar baidģšanas, kliegģšanu, raudģšanu, traucģtu mieģu, bieģu svģšanu, seģas krģsas mai-

nu, pēkšņu nosarkšanu un vēl vairāk nobālēšanu. Dažiem bērniem ir ilgstoša bāla sejas krāsa, tā ka tos notura pat par mazasinīgiem. Tāda bāla āda, ja tai pārvelk ar pirkstu vai nagu, ilgi uzglabā sārtnumu spieduma vietā (dermogrāfija). Acis aizverot, bieži vien dreb plakstiņi; ja roku izstiepj, tad izplešās arī pirksti, pulss ļoti mainīgs; valodā traucējumi. Pie vecākiem bērniem novērojams ilgs nemiers, viegla uzbudinātība, ātrs pagurums, pēkšņi karstumi, untumaina daba, ēstgribas trūkums, tieksme uz vemšanu, kliegšana miegā, dusmu lēkmes u. t. t. Šādi bērni labprāt dzīvojas savrūp, vieni; daži vairās no katra darba. Skolas bērniem uznāk galvas sāpes, bez kā būtu manāma pārpūlēšanās; no rītiem, mostoties, bērni vemj. Dažs labs bērns, kuŗu skaita par slinku, ļaunprātīgu vai neuzmanīgu, ir patiesībā slims. Sajūta, ka viņam dara pāri un viņu negrib saprast, noved to pie vienaldzības un garīga truluma. Arī raksturs cieš: bērns cenšas savu darba nespēju apsegt un maskēt, vai sevi sargāt no sliktas apiešanās (no soda), — un netikvien kā noslēdzas sevī, bet sāk pat melot. Tad, protams, audzinātājs nāk ar savu bargo, nosodošo spriedumu: „Cik tu esi ļauns, melīgs“ u. t. t., u. t. t., un sacelj lielu brēku, nemaz nepadomādams par to, kur meklējama vaina. (Vai bērns bieži vien nav mēms, apkaunojošs liecinieks pieaugušo meliem?).

Dažas parādības ir tik uzkrītošas, ka tiek pieskaitītas slimībām. Te jāpiemin tā sauktā „aizrašanās“ (neīstie balss spraugas krampji), uzrašanās no miega naktīs, mēnešsērdzība, krampjveidīga muskuļu raustišanās, baiļu lēkmes, histērija, krampji pie katra uzbudinājuma, garīgi iespaidots vēdera aizcietējums vai caureja, izkārnījumu un ūrīna aizturēšana, traucējumi asins riņķošanā.

Nereti bērns nonāk līdz smiešanās vai raudāšanas krampjiem, dusmu un kliegšanas lēkmēm, kuŗas var tikt sakāpinātas līdz elpas trūkumam un samaņas zaudēšanai. Pa kliegšanas laiku bērns pēkšņi aizmirst elpu, pārgriež acis, nobāl, savelk stīvu ķermeni un krīt bez samaņas augšpēdu. Pēc dažām sekundēm krampji pāriet, elpošana turpinājas, un bērns kliedz atkal. Šie neīstie balss spraugas krampji nav jāsamaņa ar īstiem krampjiem.

Daži bērni nevar iemigt, guļ stundām ilgi nomodā; miegs pēc tam var būt normāls un ilgstošs. Citi atkal aizmieg ātri, bet miegs ir nemierīgs, sekls, tā kā bērni pie katra trokšņa, gaismas iespaida vai pat bez kāda iemesla mēdz pamosties — „uzrauties“. Viņi grozās no vieniem sāniem uz otriem, griež zobus vairāk, nekā normāli bērni, kustina rokas un kājas un redz nemierīgus sapņus.

Bieži vien notiek, ka bērni pēc pāris stundām dziļa miega, pēkšņi pamostas kliegdami, nosēstas gultiņā un izrāda bailes, runā nesakarīgus teikumus, kuŗi norāda uz baiļu pilniem sapņiem, bīstas no spokiem, laupītājiem, suņiem un „melnā vīra“. Bērns grūti apmierināms. Kad nu beidzot izdodas bērnu pārliecināt, ka viss ir kārtībā, tas aizmieg un guļ līdz rītam. Nākošā rītā viņš nekā neatceras. Šādiem nakts traucējumiem (Pavor nocturnus) par iemeslu var būt arī aizcietējumi, parazīti, deguna polipi u. tml.

Pavor nocturnus ir izskaidrojams tāpat, kā pie pieaugušiem „lietuvēns“. Tas ir baiļu neirozes pirmais sākums. Tās bailes, kuŗas cilvēks dienā nomāc, guļot izlaužas uz āru, jo miegā prāts snauz,

bet apspiestie dzinuļi un jūtas cenšas panākt to, ko gaišā diena viņiem liedz. Visiem zināms, ka tieši baiļu un briesmu pārdzīvojumi (ugunsgrēks, kara briesmas, vai no pieaugušiem tik ļoti iemīļotā bērnu iebaidīšana) iespaido nakts mieru. Bet reti kādam zināms, ka pastāv sakars starp bailēm un dzimuma dzīvi vai dzimuma tieksmēm. (Sk. tālāk.)

Retos gadījumos bērns nonāk līdz mēnešsērdzībai (somniaambulisms). Īsu laiciņu pēc iemigšanas bērns ceļas no gultas, staigā apkārt, kautko dara, kārtu skolas grāmatas vai rotaļlietas, pēc tam atgriežas gultā, bez kā būtu pamodies. Ja bērnu uzrunā, tad tas pamostas un ir izbrīnījies par savu savādo stāvokli. Mēnešsērdzība ir bērna histērijas pazīme un kā tāda arī ārstējama.

Baiļu sajūta nomoda brīžos var pie neiropatiskiem bērniem izpausties dažādā veidā: bērns bīstas no kustoņiem, no tumsas u. t. t. Pie dažiem bērniem bailes pašas neizpaužas uz āru, bet sūta savā vietā citus, tīri mierīgus simptomus: riebījumu pret dažiem ēdieniem, ēstgribas trūkumu, vemšanu, vēdera sāpes (visvairāk ap nabu), caureju vai aizcietējumu, biežu ūrīnēšanu, gultas slapināšanu, traucējums elpošanā un asins riņķošanā (sirds dauzīšanās, elpas trūkumu, katarrālus stāvokļus rīklē un gaisa vadā, siena iesnas, aizsmakumu un stostīšanos. Pie citiem neiropātiskiem bērniem sastopam dzīņu klejot (bērni staigā apkārt bez plāna un bez laika apziņas), ārkārtīgu onaniju, krampjveidīgu muskuļu raustīšanos.

Ja audzinātājs pamana pie bērniem šādus traucējumus, tad tas lai uzmeklē ārstu, kurš ar izmeklēšanas un novērošanas palīdzību varētu konstatēt, vai te darīšana ar neiropātiju vai kādu citu slimību. Nezinātājs katrā ziņā noturētu garīgi izsauktus fiziskus traucējumus, kā, piem., gremošanas traucējumus par tīri-fiziskām parādībām un mēģinātu tos ārstēt tikai ar zāļu palīdzību, vai arī uzskatītu tiešām slimus bērnus kā „tikai nervozus“ un ar tiem apietos tā, it kā bērns būtu pats izsaucis šo kaiti ar savu ļauno, untumaino dabu. Dažreiz ārstam nākas pateikt vecākiem taisni acīs, ka bērns jāgādā no mājām projām, citā apkārtnē. Neaizmirsīsim vienu: ne vienmēr vecāki var būt tūlīt arī labi audzinātāji. Gribot negribot jāpieved lielā humorista V. Buša izteiciens: „Tēvam kļūt nav visai grūt, — bet jo grūtāk tēvam būt“.

Ja pie zīdaiņa izpaužas pirmās neiropātijas pazīmes, tad vispirms jāpārbauda viņa barība, — arī mātes piens. (Jāpārlicinās arī, vai māte pati nedzer stipru kafiju, tēju, nelieto alkoholu vai nikotīnu). Vislabāk, ja kopšana un audzināšana atrodas vienās rokās. Apkārtnē jāizvairās no visa, kas traucē bērna dvēseles attīstību.

Kad bērni sāk jau rotaļāties vai skolā iet, jāgādā par to, lai tie daudz kustētos svaigā gaisā un lai nepārpūlētos.

Vecākus un bērnus cieši saista savstarpējā mīlestība, un šī saistība ir tā, kuŗa dažreiz kavē bērna izveseļošanos. Pie pārāk mīlēta bērna var tāpat attīstīties neiropātiski traucējumi, kā pie nemīļota (vai tāda, kuŗš domā, ka viņu nemīl). Bērns vēl nav spējīgs visu redzēt un pārbaudīt bez aizspriedumiem; viņš top slims, ja to plosa pretrunīgas jūtas. Par visu stiprāk uz viņu iedarbojas apkārt-

nes seksuālie iespaidi, piem., uzturēšanās vecāku guļamistabā vai noskatīšanās kailos pieaugušos cilvēkos. Bērni mīl atdarināt visu, ko dara pieaugušie, un jāsaka, ka bērns prot novērot ne tikai ar acīm, bet arī ar visām ādas porām.

Neiropātijas briesmām visvairāk padoti „vienīgie bērni“. Tāpēc no liela svara bērnam augt veselu bērnu pulciņā. Arī skolas apmeklēšana ir daudz veselīgāka, nekā mājas mācība. — Neiropātisku bērnu dzīvā fantāzija nav jāsakairina vēl vairāk ar teātri un kino. Tie ir indes sevišķi tiem bērniem, kuri slimo ar „Pavor nocturnus“.

Vislabākās zāles un līdzekļi nobāl laba vecāku un audzinātāju piemēra un audzināšanas priekšā!

Gandrīz katrs būs kādreiz bērniņā zadzis, — dažs pat atkārtoti un ilgāku laiku; un taisni šī vainas apziņa vēlāk attīsta cilvēkā normālu vai arī pārspīlētu taisnīguma sajūtu. Vecākiem nevajadzētu pārāk uztraukties, ja bērni izdara vienu vai otru mazu zādzību (paņem cukuru, saldumus vai pat kādu niecīgu naudas gabalu), — un nevajadzētu bērnus tūlīt nopratināt, pazemot, sodīt un nostādīt ļaundara lomā. Kas attiecas uz saldumu ņemšanu, tad to jau katra māte tā kā tā nomanīs. Bērns sākumā vēl nesaprot īpašuma tiesības un iepazīstas ar viņām tikai tad, kad tam apgaismo zagšanu un melošanu kā ko ļaunu. Bērns savās domās un sapņos bieži mīl sevi uzskatīt par neizmērojamas bagātības īpašnieku, — visa pasaule pieder viņam, — viņš var ņemt visu, kas tam tik; ņemšana no tēva un mātes īpašuma ir tikai spēles un sapņu turpinājums. Protams, ja bērns visu laiku paliek nespējīgs saprast īpašuma tiesības, ja morāliskās jūtas nepamostas, un bērns izvēršas par dissociālu (sabiedrībai naidīgu) vai morāliski slimu radījumu, tad tas vērtējams citādi. Šādos gadījumos jāaprunājas pēc iespējas ātri ar kādu psicho-terapeitu.

Kleptomanija ir zagšanas kaite. Zaglis paklausa savai gribai, bet kleptomans — dziņai, kurš tas pats nespēj izskaidrot. Pirmais grib iegūt kādu lietu par savu īpašumu, bet otrais — tikai paņemt, — pats priekšmets tam nav vajadzīgs, un tas to bieži vai nu paslēpj, vai aizdāvina, — pat aizmet projām. Šī nesaprotamā dziņa jāizskaidro ar to, ka nozagtais priekšmets izpilda kāda cita priekšmeta (vai cilvēka) vietu, pēc kura kleptomans ilgojas. Parasti kleptomanija ir maska nepiepildītai, apraktai dziņai pēc mīlestības; kleptomanija aizvieto mīlotā cilvēka nolauptīšanu un iestājas mīlas akta vietā. Pati tauta apzīmē mīlu kā saldumu, kurš jānozog vai jānolaupa.

Šādā gadījumā sods ir bez nozīmes. Izārstēt kleptomaniju var tikai tad, ja izdodas novērst neapzināto iemeslu. Tad bieži jāpie dzīvo, ka bērns iesācis nodarboties ar zagšanu pēc tam, kad pārtraucis nodarbošanos ar onaniju. Tā kā zagšanas tieksme stāv sakarā ar seksuālitāti, tad viņa bieži uznāk menstruācijas dienās. Ar kleptomaniju sirgst arī tie bērni, kuri jūtas atstumti, nemīlēti. Šie jautājumi un konflikti jāapstrādā ar bērniem kopīgi, tik tālu, lai bērns pats nonāktu pie atziņas, kādi iemesli viņu spieduši padoties šādai tieksmei.

Normāls bērns iemācās vismaz otrā dzīvības gada beigās pa dienu prasīties „sevis pēc“, bet pa trešā gada laiku — arī naktīs uzturēt tīru gultiņu. Nepareiza audzināšana un trūcīga kopšana var šo tīrības iestāšanās momentu novīcināt. Slapināšanās pa dienas laiku izskaidrojama vai nu ar bērna neuzmanību un pardaudz interesantām rotaļām, vai arī ar pūšļa kairinājumiem (no bailēm, uztraukuma vai ķermeņa piepūlēšanās). Katrā gadījumā bērns jānovēro, lai izzinātu, vai te nav darīšana ar pūšļa slēdzamā muskuļa vājumu.

Ja gultas slapināšana iesākas tikai vēlākos gados, tad tā ir zīme, ka bērnam tikusi traucēta seksuālā attīstība, un seksuēli kairinātais bērns izlaiž naktīs no pūšļa ūrīnu tāpat, kā pieaudzis cilvēks pollucijas sēklu. Retos gadījumos gultas slapināšana ir naktī pārciestu kritamās kaites lēkmju sekas. Par kritamo kaiti jādomā tad, ja bērns no rītiem uzkrītoši gurdens, saīdzis un izklaidīgs, — bet par visām lietām — ja tas iekodis sev mēlē.

Vairums gultas slapinātāju uzrāda arī vēl citus slimības simptomus: nemieru, bailes, kliegšanu dienās un naktīs, atsacīšanos no barības, pārāk agru attīstību un lielu godkāribu. Citi atkal var būt bailīgi, nedroši, neattīstīti. Gultas slapināšana notiek arī pie histēriskiem bērniem, kuņģiem — sevišķi panzījās — caur psihisku infekciju šī kaite pielīp.

Audzinātājiem jāpatur acīs, ka gultas slapinātājs ir slims tips, kuņģam ir ne tikai vājš pūslis, bet arī neuroze — nepareizas audzināšanas mantojums.

Bērns nav jāstoda, bet gan jāieaudzē viņā tīrības sajūta. Jāizvairās no visa, kas var bērnam izsaukt bailes. Pirms gulētiešanas bērnam nav jāstasta pasakas, nav jāuzbudina viņa fantāzija. Bērnam jāēd viegla barība, (jāizvairās no asām, pikantām vielām, no tējas kafijas un kakao), daudz jākustas svaigā gaisā. Pieaugušiem jāstargās ar savu neuzmanīgo vai nolaidīgo izturēšanos kairināt bērna seksuēlās jūtas. Pie neiropātiskiem bērniem pret gultas slapināšanu ieteic homeopati — Kalium phosphor. 3 tr., Uva ursi D 3.; ja slapināšanās notiek pirmā miegā: Opium 3. Ja bērns nodarbojas ar onāniju: Nux vom. 3. Dažreiz ieteicams mainīt bērna kopēju. No rītiem bērnu var noberzēt ar dzestru ūdeni; uz pūslī labi iedarbojas īsa iemērcēšana aukstā ūdenī.

Bērna higiēna līdz skolas gadiem

Vai pieaudzis cilvēks grib dzīvot saskaņā ar higiēnas likumiem vai nē, par to viņš pats atbildīgs. Viņš zin, ka katra kļūda atsaucas uz viņa paša personu; un ja viņš uzstājas kā sociālās higiēnas aizstāvis, tad līdz ar to viņš aizstāv pats sevi. Bet vai bērns dzīvos higiēniski, par to jaunā paaudze uzkrāus atbildību vecākiem un visai sabiedrībai. Bērna instinkts nebūt vēl nepasargā bērnu no briesmām; cilvēka bērnam vajadzīgs vairāk atbalsta, kopšanas un apsardzības, nekā kuņģam katram dzīvnieku mazulim. Vēl ilgu gadus bērnam trūkst spējam aptvert nākotnes varbūtības; un ja arī bērns

beidzot ar prātu spēj to saprast, tad tomēr visas viņa tieksmes virzītas tikai uz tagadni. Vecāki ir tie, kuŗiem jādomā par nākamo veselo, nobriedušo cilvēku; šī cilvēka laime un veselība atkarīga no pareizas sagatavošanās jaunībā un bērnībā uz nākotni.

Tāda atbildība pavedina dažus vecākus, domāt pārāk daudz par nākotni, bet bērnību — svarīgo bērna tagadni — neņemt visai nopietni. Ja bērns to mana, tad vecāku nevērība atriebjas pašiem vecākiem tādā ziņā, ka viņi zaudē iespaidu uz bērnu. Tādi vecāki nesasnies sprasto mērķi, jo no tāda bērna, kuŗam nav normālas bērnības, nevar nekad iznākt normāls cilvēks. Nākotni nodrošina nevis tas, ka bērnam iemāca pēc iespējas daudz gudrību un iepotē visādas parašas, bet gan tas, ka bērnība bērnam ir prieka laiks, un ka sagatavošanās uz nākotni ir priecīga mācīšanās un vingrināšanās, nevis dresūra. Ar to nebūt nav teikts, ka bērns jāizlutina un jāpadara par mīkstčauli; gluži otrādi, — pie bērnības prieka pieder arī pastāvīga, noteikta vadība, kuŗa bērnam māca, kā vislabāk saņemt un pārciest dzīves nepatīkšanas. Tas viss attiecināms arī uz miesas kopšanu.

Bērns instinktīvi mīl visu darīt pakaļ vecākiem; tāpēc vislabākā metode, kā iemācīt bērnam miesas kopšanu, ir pašu vecāku higiēniskais dzīves veids. Bet ja no katra higiēniska likuma grib iztaisīt „ticības apliecinājumu“ un bausli, tad vecāku piemērs vairs neatstās iespaidu. Tiklīdz bērns drusciņ pieaug, gudri vecāki arvien vairāk un vairāk dod bērnam iespēju izvēlēties pašam sev ceļu, un tā panāk daudz vairāk paklausības, nekā ar pastāvīgu sprediķošanu. Ja vecāki paši vedīs higiēnisku dzīves veidu, tad tā ir garantija, ka arī bērns drīz darīs to pašu. Liekas, tas ir pietiekošs iemesls, lai vecāki atturētos no tādām lietām, kā alkohols un nikotīns. Šāda atturēšanās ir no svara jau tad, kad bērns pavisam mazs, jo bērnā jau agri sāk darboties fantazija un mostas vēlēšanās būt tādām pašām, kā tēvs un māte. Mazais pilsonis redz savu ideālu vecākos, kuŗiem viņi davā uzticību un piegriež vislielāko vērību; savu „es“ viņš uzceļ ar to jūtu palīdzību, kuŗas to saista ar viņa tuviniekiem. Tāpēc nejauki iespaidi, kā izbailes, riebiums u. tml., kuŗus bērns saņem pirmos dzīves gados, iespiežas sevišķi dziļi bērna psihē un nav tik drīz izdzēšami.

Bērns dzīvo pats savu dzīvi

Lai bērns attīstītos miesīgi, nepietiek ar to vien, ka izpilda priekšrakstus attiecībā uz diētu, apģērbu u. t. t. Daudz vairāk no svara ir izvairīšanās no zināmām kļūdām, kuŗas ļoti iespējamas, bērnam augot lielu cilvēku pasaulē. Pieaugušie dzīvo paši savu dzīvi un grib ierindot viņā arī bērnu. Bet bērna dzīvei ir pavisam cits ritms, bērnu piepilda pavisam citas domas, bērns cīnās par savas dzīves izpaušmi. Bez tam, bērnam pavisam citi ieskatī par savu un visas apkārtnes vērtību, — un bieži vien viņam liekas būt ļoti svarīgs tas, ko lielie uzskata par muļķību. Lai bērns varētu uzplaukt,

viņam vajadzīgs cilvēks, kurš prastu piemēroties viņa mazajai pasaulītei un tomēr neizturētos bērnišķīgi. Un šī cilvēka loma jāuzņemas mātei.

Māte un bērns

Bērnam ar māti ir dziļi sakari, dziļa saistība. Miesīgā saistība pirms dzimšanas un atkarība no mātes pēc piedzimšanas rada ļoti tuvas attiecības starp abiem. Māte izrāda savu mīlestību ar veselu virkni dažādu, tīri miesīgu pakalpojumu: viņa bērnu baro, nēsā, glāsta, auklē, tīra un mazgā. Katra mātes pieskaršanās bērnam ir svarīgs, priecīgs notikums, kuŗa atkārtošānu tas vēlas katru acimirkli, un kuŗš mazo saista pie mātes ar neizdzēšamu mīlestību. Bērns mēro apkārtnes izturēšanos pret sevi ar māmiņas glāstiem, un šie glāsti, šī sirsniņa viņam vajadzīgi tāpat kā gaiss.

Sods, milināšanās un glāsti

Katrs cilvēks bērībā ir pārdzīvojis tādu laiku, kad tas juties mātes mīlestībā ietīts kā paradīziskā svētlaimē. Māte sōda bērnu, sakot tam: „es tevis vairs nemīlu“, vai nodarīdama tam sāpes; bet pat sods bērnam ir savienots ar baudu, jo pēc soda nāk piedošāna un glāsti, vai arī — sods nāk no pašas mātes mīlām rokām. Daudzi audzinātāji to ļoti labi zin; ne par velti daži saka: „Ja bērns šād tad nesaņem sitienus, tad tas nejutās labi“.

Daudzās, sevišķi pilsētnieku aprindās, pieaugušie izrāda savu mīlestību uz bērnu pavisam neapvaldītā veidā. Viņi domā, ka bērns nekā nesaprot, un apmierina pie tā savas bērnišķās tieksmes uz glāstiem. Tas ir viens no galveniem pārāk agras dzimuma dziņas iemesliem. Tāpēc bērnus nevajaga maigi ar plaukstu „padauzīt“, par visām lietām ne uz sēdamās vietas, un nevajaga arī tur skūpstīt. Nav jāapbrīno bērna skaistums pie katras izģērbšanās.*) Iešana „sevis pēc“ nav jāsavieno ar glāstiem. Baudas sajūta sevišķi attīstīta pie bērna anālā cauruma un dzimuma organu apkārtnē. Iešana „sevis pēc“ un iztīrīšanās jau pati par sevi bērnam ir liela bauda; ja nu kopēja šo baudu vēl pavairo ar glāstiem, tad bērņā pamostas dziņas, kuŗas mēs sauktu par nedabīgām, To zin katra bērnu kopēja, un daļa laba, kuŗai nav sirdsapziņas, izlieto šo bērna zināmo vietu jūtēlību, lai bērnu apmierinātu. — Var ļoti labi šīs vietas apkopt un apmazgāt, bez kā bērnu kairinātu vai glāstītu.

Ja normālai mātei aizrāda uz šādas neapvaldītas milināšanās kaitīgumu, tad tā drīz vien atradīs īsto mēru. Pardaudz glāstu kaitē veselīgai dvēseles attīstībai, bet parmaz — padara bērnu slimu; mēs zinām, ka patversmēs, kur trūkst maiguma un tuvu attiecību

*) Smagi noziedzas tie vecāki, kuri savus bērnus ved uz skaistuma sacensībām un taml. Vecāku aušība iet pat tik tālu, ka bērnu skolā pierakstot, tie uzrāda skolotājam diplomu, ar kura palīdzību bērnu grib it kā nostādīt augstāk par pārējiem skolēniem.

starp bērnu un kopēju, bērni viegli saslimst un aiziet bojā, neskatoties uz labo ēdināšanu un kopšanu.

Var bērnu ļoti mīlēt arī bez visas liekās mīlināšanās. Bērni, lai cik mazi tie arī nebūtu, nekad nav jāņem gultā. Šādas gultā ņemšanas sekas ir: traucēts miegs, stūrgalvīga pieķeršanās (tai personai, kuŗa bērnu ņem pie sevis gultā), izbailes naktīs, uztraukums un mīlestības jūtu kāpinājums līdz pat miesīgam uzbudinājumam.

Bērna tīriba

No 1—2 gadus veciem bērniem top prasīts, lai tie neslapinātu drēbes un gultu, bet lai mācītos pie laika izteikt savas vajadzības. No šī uzdevuma izpildīšanas nu atkarājas, vai bērns tiek saukts par „labu“ vai nē. Ja nu bērns šo pienākumu tik drīz nespēj iegaumēt un saprast, tad audzinātāji grib tikt pie vēlāmā mērķa ar draudiem, baidīšanu vai miesas sodu. Audzinātāji tikai piemirst vai nezina vienu: ka ar šādiem līdzekļiem tie bērnā izsauc bailu stāvokli, kuŗš mazā, bezspēcīgā, jūtīgā psīchē iesakņojas uz ilgu laiku, — līdz vīra gadiem un pat līdz sirmam vecumam. No šādiem uztraukumiem rodas nedrošība, neveikla izturēšanās, nervozitāte, neurozes. Tāpēc — ne draudi un sitieni lai būtu audzinātāju ieroči, bet gan pamudinājums, uzslava un atalgojums tajos brīžos, kad bērns bijis „labiņš“.

Jaunpiezīmīšs bērns iztīrās neapzinīgi, neviļus. Apzinīgums iestājas tad, kad bērns jau prot ūrīnēšanu paātrināt, bet vēl ne aizturēt. Nu bērns slapinās ļoti bieži taisni to cilvēku klēpī, kuŗi viņam mīļi. Sākumā iemesls ir priecīgā gara stāvokļa iedarbība uz pūkli. Vēlāk mazi bērni to dara tīšam. Tas pats mēdz būt arī ar izkārnīšanos. Kad bērni pieaug, tie bieži izlieto šo savu jauniegūto „mākslu“, lai atsvabinātos no nepatīkamām personām. Nenormālos gadījumos bērns pieturās pie šāda ieroča līdz pat pubertātei; šis ierocis top par iemeslu visādām spaidu neurozēm (spaidu darbībai un spaidu iedomām), tā tad tiek smēm, kuŗas cilvēks pats atzīst par slimīgām un cenšas apkarot ar visu savu spēku, bet tomēr nespēj tās novērst.

Labas kopējas jau no bērna sejas redz, ka bērnam ir „vajadzība“; viņas prot bērnu pieradināt pie atteikšanās no minētās „mākslas“ pielietošanas. Te jāapbruņojas ar lielu pacietību. Ja bērnu soda vai uz to kliedz, tad bērns top bailīgs un stūrgalvīgs. Bet baides pirms dzīvības gados mēdz izsaukt neapvaldāmu slapināšanās tieksmi. Iebaidēts bērns nu tikai īsti sāk slapināties, un tā audzinātājs ar savu nepareizo izturēšanos bērnam tieši piepotējis netīrību. Bērns arvien grūtāk un grūtāk atradināms. Prātīga māte neliksies daudz redzot, ja bērns pastāvīgi saslapējas; tikai tādos gadījumos jāierobežo glāsti, — lai bērns jūt, ka māte ar kautko nemierā; bet ja bērns uzvedies kārtīgi, tad viņu vajaga uzslavēt. Bērnu sist saslapēšanās un aptraipišanās dēļ — ir nevērtīga un nosodāma mežonība.

Bērns drīz vien iemācās izrunāt vārdus vai atdarināt skaņas, kuŗas tam tiek teiktas priekšā kā iztīrīšanās apzīmējums; viņš tos mēdz izteikt ar patiku, jo arī pati iztīrīšanās viņam sagādā baudu.

Neprātīgi iemīlējušās kopējas tādos brīžos runā ar bērnu mīli un uzbudināti, lai bērns atturētos no iztīrīšanās tik ilgi, kamēr kopēja to noceļ no klēpja un atpogā viņa drēbītes. Tā bērnos attīstās māksla aizturēt izkārnīšanos. Ja nu apkārtne uz to ieiet, tad šī funkcija top par visas agrās bērnības viduspunktu, un no bērna attīstās mazs, stūrgalvīgs kakla kungs — virspavēlnieks.. Bet ja ar bērnu apietas pārāk stingri, tad tas top spītīgs; spītība pārvērš visu raksturu. Abos gadījumos notiek izkārnījumu aizturēšana. Ja apkārtējie ģimenes locekļi izturās mierīgi un konsekventi-vienaldzīgi, tad bieži var notikt brīnumi: visi traucējumi izzūd. Dažreiz pietiek nodot bērna kopšanu citās rokās, un bērns pārvēršas.

4—7 gadu vecumā glāstiem jāatiet otrā vietā, un pirmā vieta jādod garīgai saistībai. Tagad vārds tēvam — bērna nākamam skolotājam un vadonim.

Bērnu istabas higiēna

Bērns nav pārāk cieti jāietin, nav daudz jānēsā apkārt, sevišķi uz vienas un tās pašas rokas, — nav jāšūpo, nav nelaikā jāšēdina, jāstāda uz kājām vai jāpamudina uz iešanu. Dodat bērnam brīvību! Staigāšanā bērnam nav vajadzīgs skolotāja. Ja bērns apveļas, tad tā viņam laba mācība, — viņš mācīsies apvaldīt savas kustības un attīstīs veselīgu pašapziņu. Kamēr bērns nemāk vēl iet, ļaujiet viņam rāpot pēc sirdspatikas.

Negulēt vienā gultā!

Ja bērns guļ kopā ar otru (vienalga, vai ar pieaugušu, vai bērnu), tad viņā attīstās pārāk agri un stipri seksuāli kairinājumi. Abējo dzimumu bērniem var dot izdevību, redzēt vienam otru kailu, bet tikai tad, kad vēl nav pamodusies kauna sajūta. Tiklīdz bērns izrāda kādu seksuelu interesi, tad dzimumi jāšķir. Ļoti no svara novērot bērnu seksuelos periodus, bez kā bērnus traucētu. Jācenšas bērnos iepotēt dabiska kauna sajūta, nevis izlikšanās un afektēta izturēšanās.

Rotaļas un netīrība

Pats par sevi saprotams, ka jā rūpējas par tīrību, jāizsargā bērni no bacillu iznēsātājiem — putekļiem. Jāmazgā bērna rokas pēc katras patstāvīgas „iešanas sevis pēc“, pirms ēšanas, — jānovērš pirkstu sūkāšana. Tomēr nav jābūt pārāk bailīgam vai pedantiskam un nav jāaizliedz bērnam rotaļas, kurās tas var nosmērēties. Dažai mātei tas nav saprotams. Bet — smiltis, akmeņi, māli un ūdens ir katra normāla bērna dabiskie rotaļu materiāli. Kas grib savu bērnu izaudzināt par normālu cilvēku, lai nelaupa tam spēlēšanās brīvību, bet tikai lai apgērbj viņu piemēroti spēlītei, tā, ka vēlāk būtu viegli iespējams bērnu notīrīt. Arī plūksnās, trakošana un apkārtlūkāšana nav nekāda palaidnība; tās visas pieder pie bērna dzīves, tāpat kā ēdiens un miegs. Ja bērns izkustoties atbrīvojies no daža laba sastrēguma un slihta gara stāvokļa, tad tas labāk ēdis un gulēs.

Ne jau tie bērni ir tie laimīgākie, kuriem daudz rotaļlietu, bet gan tie, kuri var nodarbināt savu fantaziju. Bērns grib veidot un radīt; gabals drēbes, papīra vai koka, vienkāršas bilžu grāmatas, koka kustoņi un lelles interesē to vairāk, nekā gatavas rotaļlietas, kuŗas bērnu bieži tikai garlaiko. Nav jāiztraucē bērna fantazijas un sapņi, ja arī tas kādreiz rotaļājoties „samelojas“; par to nav jāzobojas. Ja zēni mīl kādreiz meiteņu rotaļlietas un otrādi, tad uz to liela vērība nav jāgriež; rotaļlietu dēļ neviens bērns vēl nav kļuvis par homoseksuālistu.

Bērnu var iemācīt, spēlējoties izpildīt savus ikdienas pienākumus kā mazgāšanos, zobu tīrīšanu u. t. t. Vajaga tikai prast bērnu ieinteresēt. Par visām lietām, jācenšas panākt, lai bērns pats sevi apkopj (mazgā, sukā matus u. t. t.).

Bērns nav jānomoca ar garīgu darbu, — lasīšanu, no galvas mācīšanos u. t. t. Jāievēro arī, lai bērns lietotu abas rokas vienādi.

Nav labi, ja bērns aug un rotaļājas viens. Pazīstamu ģimeņu mātēm vajadzētu šad un tad bērnus savest kopā, kaut vai uz pāris stundām, lai bērni rotaļājas, mācas, vingro u. t. t. Tas būs daudz ieteicamāki, nekā uzticēt bērnu algotiem spēkiem. Bet ja bērnu kādam uztic, tad vecāku pienākums ir — gādāt par to, lai bērnu kopējs dabūtu pienācīgi atpūsties, gulēt un arī izklaidēties, jo pastāvīga bērnu uzraudzīšana var katru cilvēku padarīt nepacietīgu un viegli sakaitināmu.

Nav labi, bērnu sūtīt pārāk agri skolā. Vairums bērnu nespēj lāga panest agro ceļšanos. Pirms skolā sūtīšanas bērns jāaizved uz ārsta apskati, lai vecāki no ārsta dzirdētu, vai bērns ir pietiekoši spēcīgs un nobriedis skolas darbam.

Seksuēlo jautājumu noskaidrošana — bērnu sargs!

Jautājums „Kā es to pateikšu savam bērnam?“ apskatīts no audzinātājiem, dzejniekiem, vecākiem, ārstiem, rakstniekiem u. t. t., un uz viņu atbildēts ļoti dažādi un pretrunīgi. Bet ja jau uz jautājumu nāk tik dažādas atbildes, tad jautājums, pa lielākai daļai, ir nepareizi uzstādīts.

Bērns novēro ārpasauli, savus vecākus, kustoņus, pats sevi u. t. t. un uzkrāj sevī veselu virkni dažādu zināšanu, kuŗas bērnu dažreiz nomāc. Lūk, tāpēc jau minētā jautājuma vietā būtu jāliek cits: „Kā manam bērnam vissaudzīgākā veidā apgaismot to, ko viņš pats jau zin un ir novērojis?“

Bērns sākumā neprasa nekādus sīkumus; viņam tikai jāzin, kā bērni nāk pasaulē. Atbildes vietā pasniedzot pasaciņu par stārķi, kāpostu lapām u. tml. bērnu apmulsina un atņem tam spēju attīstīt savu domu loģiski tālāk; viss viņa novērojumu krājums draud sabrukt chaosā. Tomēr — bērns spēj domāt loģiskāk, nekā vecāki to apzinās, un drīz vien bērns nonāk pie slēdziena, ka vecāki viņu piekrāpuši, apmānījuši, nav teikuši taisnību.

Mēs negribam dot gatavu recepti kā vislabāk bērnam paskaidrot šo jautājumu. Viens, ko varam teikt: nekad nav jāatbild vai-

rāk par to, cik bērns jautājis. Ja bērna seja pēc saņemtas atbildes ir apmierināta, tad tā ir zīme, ka pagaidām pietiek. — Bērnam vajaga sajūst, ka vecāki ir ar mieru vienmēr atbildēt uz bērna jautājumu un kā viņi prot cienīt bērna uzticību un vaļsirdību, ar kādu tas griežies pie vecākiem tādā nopietnā lietā.

Par šo jautājumu ir rakstīts ļoti daudz. Arī latviešu valodā iznākušas dažas mazas brošūriņas: „No kurienes rodas bērniņi“ un tml. Ieteicams vecākiem tās izlasīt.

Bērnu kļūdas

Veselā cilvēkā miesīgi un garīgi traucējumi vienmēr tiks izlīdzināti ar kādu pretspiedienu. Traucējumus izsauc kādi nevēlami apstākļi vai notikumi, kuŗi rada cilvēkā nepatīku. Līdz ar to izceļas arī zināms sasprindzinājums, kuŗš meklē atgūt līdzsvaru un tiecas piepildīt cilvēka vēlēšanos. Vēlēšanās tā tad ir sasprindzinājums, un vēlēšanās piepildījums — atbrīvošana. Dvēseles dzīve (un dzīve vispār) ir nepārtraukta līdzsvara traucēšana un atjaunošana, vai citiem vārdiem: pastāvīga vēlēšanās un viņas piepildīšanās. Kamēr traucējums un viņa izlīdzināšana norit bez lielām grūtībām, tikmēr dvēseles veselība no šādiem pārdzīvojumiem necieš. Tikai nepiepildāma vai pārāk grūti piepildāma vēlēšanās apdraud cilvēka psihi. Mūsu iegribām var stāties ceļā iekšķīgas un ārīgas grūtības un aizliegumi. Lai psihe nenaslimtu, nepieciešams atteikties no neizpildāmām iegribām un panest to, kas nav novēršams. Tā cilvēks mācās piepildīt savas iegribas tik tālu, cik tās atnes mieru visai viņa būtnei. Ja kāds traucējums nav izlīdzināms, un ja tiek meklēta un atrasta tāda piepildīšanās, kuŗa nedod gaiļa apmierinājuma, tad sasprindzinājums neizzūd.

Piemērs. Ansītis vēlas cukuru. Viņš to dabū. Piepildīšanās ir sasniegta, bet kaitē bērna personībai, ja cukurs ir izkaulēts, — tā sakot, izspiests ar varu. Bērns tiek izlutināts; vēlēšanās piepildīta tikai tādēļ, lai mājā būtu miers. Bet ja nu vēlēšanās netiek piepildīta, ja cukura kārbīņa atradusies uz augstāka plaukta, vai ja māte teikusi „nē“, — tad sasprindzinājums likvidējams tikai ar Ansīša labprātīgu atteikšanos no iekārotā salduma. Ja nu Ansītis to neprot, tad viņš meklēs visādus ceļus, kā tikt pie mērķa: viņš kliegs, spārdīsies, lūgsies, meklēs krēslu, uz kuŗa pakāpties u. t. t. Viss velti. Beidzot Ansītis apmierinās un atsakās — tikai šoreiz, — tā tad tikai arīgi. Sasprindzinājums arvien vēl pastāv. To pierāda sekošais: Ansītis rotaļājas ar lelli, sit viņai, tāpēc ka „lelle ir ļauna“; vai atkal Ansītis vēlāk pie galda uzvedas palaidnīgi vai arī moca mazo māsiņu. Cukurs var būt sen jau aizmirsies, bet sasprindzinājums vēl iedarbojas no zemapziņas; tieksme pēc piepildīšanās var ņemt citu virzienu. Bērns nevar tikt galā ar savu neapmierinātību, dusmojas, un šīs dusmas izlauz sev ceļu atriebības (atmaksas) formā. Bērns top nerātns. Ar šīs nerātnības palīdzību (kas ir tikpat kā aizsarga ventils, pa kuŗu var noiet traucējošas, pat indīgas vielas) sasprindzinājums dažreiz atraisās, un viss var atkal būt labi.

Ja šāds sasprindzinājums ieilgst, tad attīstās kļūdas. Bērns pie katra gadījuma mēģinās tikt no sasprindzinājuma vaļā. Nerāt-

nības un noziegumi tā tad uzskatāmi kā nelaimīgi mēģinājumi atgūt iztraucēto līdzsvaru un dvēseles mieru. Tie ir ārstēšanas mēģinājumi, kuŗi diemžēl neved pie mērķa, jo atrisinājums neiet īstā virzienā.

Šāds sasprindzinājums, ja viņš apzināts, mēdz būt ļoti traucējošs. Ja viņu nevar nekā iznīcināt, tad to izstumj no apziņas: par viņu nav jādomā. Bet šāda izstumšana nav vēl nekāds atrisinājums, — tā ir tikai bēgšana, putna-strausa panēmiens. Izraidītais konflikts arvien tiecas uz atrisinājumu, ar „labu“ un „launu“ darbu palīdzību. Neaizmirsīsim, ka daba vienmēr tiecas izlīdzināt, izpalīdzēt, sadziedēt, aizvietot trūkumus. Labs audzinātājs tāpēc centīsies šo dabas dziņu atbalstīt.

Zišana, sūkšana un taml.

Bērns mīl meklēt baudu. Mēs zinām, ka viss zīdainīša ķermenis ir ārkārtīgi jūtīgs un baudas kārs. Ļoti liela loma baudas meklēšanā piekrīt mutei; viņas nozīmi bērns mācās pazīt zīdams pienu no pudelītes vai no mātes krūts. Bauda, kuŗu rada mutes kustības, top par ierosinājumu valodas attīstībai. Zišana var būt dažāda: bērns zīž mēli, lūpas, pirkstus, kājas īkšķi, spilvenu, drēbes u. t. t. Bauda, kuŗu sagādā mute, apvienojas ar tikko atmodušos maigumu un mīlestību. Mutes baudas erotiskais raksturs visgaišāk izpaužas skūpstos. Kas novēro 3-, 4- vai 5-gadīgus „zīdaiņus“, un redz, ar kādu kaislību tie nodevušies savam pirkstam, mēlei vai „lučiņai“, cik sasarkusi viņu seja un cik sapņains viņu skats, — tie nevarēs noliegt arī zīšanas erotisko raksturu. Zīšanai pievienojas vēl cita miesīga bauda, kuŗu bērnam dod ķermeņa kopšana, dzimumorganu u. tml. apmazgāšana. Novērojot zīdaiņa seju šādos brīžos! Katrai mātei zināms, ka bērns piegriez lielu vērību iztīrīšanas procesam, izkārņījumiem, podiņam, klozetam u. t. t. Daži bērni mēģina baudas sajūtu pastiprināt, aizturēdami labi ilgi ūrīnu un izkārņījumus. Citi atkal mīl iztīrīties bieži un pa druskai; vēl citi mēģina dzimumorganus un anālo caurumu aiztikt ar rokām un kairināt.

Šāda autoerotika piemīt katram normālam bērnam un nav uzskatāma par kaitīgu, ja vien nepārkāpj zināmas robežas.

Kopēji un audzinātāji nedrīkst šo baudas kāri veicināt. Bērni bieži vien tiek pardaudz glāstīti, skūpstīti, spaidīti visās vietās. Iztīrīšanās funkcijām tiek piegriezta pārāk liela uzmanība. Tikko bērns aiztura izkārņījumus, tūlīt mēdz ķerties pie klistieriem. Pie ūrīnēšanās neprātīgas kopējas mēdz palīdzēt ar kutināšanu un svilpšanu.

Ja bērns grib uzkavēties savā bērnišķīgā baudas paradīzē, tad tas turpina zīšanu arī vēlākos gados; jā, ir gadījumi, kad pat veci ļaudis vēl nodarbojas ar tādām lietām. Tā pamazām rodas vesela virkne dažādu palaidnību vai ļaunu ieradumu: pirksta sūkšana, višādu priekšmetu košļāšana, agra, stipra pīpēšana, mēles zīšana, lēna ēšana (barība tiek sūkāta), „našķēšana“, kāre uz saldumiem, ausu un deguna urbināšana, nagu košļāšana, pārmērīga jādelēšana un šūpošanās, slidināšanās, kāpelēšana, sēdēšana ar vienu kāju zem sēdvietas vai pie dzimumorganiem. Izkārņījumu un ūrīna atturēšana

pāriet chroniskos traucējumos: aizcietējumā, caurejā, gultas slapnāšanā, ūrīna pilināšanā (arvien pa druskai), biežā ūrīnēšana u. t. t. Šie traucējumi bieži vien pilnīgi līdzīgi īstiem organiskiem traucējumiem, bet — diemžēl — uz viņiem neiedarbojas ne zāles, ne diēta.

Tādi bērni, kuriem piemīt minētās ierašas, ir grūti audzināmi, kā jau visi autoerotiķi. Viņiem ir ļoti lielas prasības; tie grib, lai viss viņu dzīvē noritētu ļoti gludi, viegli, bez pūlēm. Viņi māk pielietot spītību un glaimus visādos veidos. Viņi pat saslimst vieglāk, nekā normāli bērni, un netiek ilgi no savām kaitēm vaļā, — lai jo vairāk izbaudītu vecāku rūpju un mātes mīlo roku saldumu. Tiklīdz no bērna prasa ko nepatīkamu, tūlīt tas uzrāda it kā saslimšanas pazīmes. Viņš zin, ka „slimnieks jāsaudzē“, un šī saudzēšana un izlutināšana katrā ziņā jāizspiež no vecākiem — kaut vai ar varu. Autoerotiķis izvēršas par mīlestības izspiedēju. Visas autoerotiskās ierašas top pavadītas no fantazijām. Bērns sāk sapņot, iedomājas sevi kā lielu varoni. Dažs sapņo pat skaņā balsī, izvēršoties par „mutes dižvīru“. Tāds arī vēlāk, vīra gadus, mēdz apmierināties ar to, ka ceļ gaisa pilis un kaļ nākotnes plānus; viņam bieži liksies, ka visur citur ir labi, tikai ne tur, kur viņš pašlaik atrodas, — un ka viņam padotos visi darbi, izņemot to, kuŗš pašlaik darāms. Tāds cilvēks izmeklē sev nepiemērotu arodu, bieži to maina un visu savu mūžu pavada dzīves krustceļā.

Autoerotiķis uzskata savu ķermeni kā kautko ārkārtīgi vērtīgu un skaistu un tāpēc bieži slimo ar iedomību, cenšas vērst apkārtnes uzmanību uz sevi — slimo, interesanto cilvēku. Dažas histēriskas un hipochondriskas kaites piemeklē taisni tās ķermeņa vietas, kuŗas bērnam kādreiz bijušas autoerotiskās baudas avots.

Ja pie autoerotiķiem pubertātes laikmetā no jauna uzpeld visbērnišķīgākās autoerotiskās ierašas, tad tie ātri nomaldās dažādās perverzītātes, kurās lielu lomu spēlē bērības erotiskās joslas, citiem vārdiem: tās ķermeņa vietas, kuŗas bērnam bijušas vērtīgas kā baudas sagādātājas, pubertātes laikmetā var kļūt par dzimuma dziņu apmierināšanas vietām.

Dažs audzinātājs kļūst bezspēcīgs tādēļ, ka viņa paša zemapziņā vēl uzglabājušās bērnišķīgas tieksmes. Tās viņu vai nu traucē bērna slikto ierašu apkaŗošanas darbā, vai noved pie pārāk stingras audzināšanas, kura piegriež vērību sevišķi tām kļūdām, kādas audzinātājs pats vēl psihiski nav pārvarējis.

Onanija

Zīdains mīl aizmigt savus dzimuma organus. Viņa sejiņā lasāms, ka šāda rotaļa tam sagādā baudu. Tas viss var norisināties normāli, tāpat kā zīšanas process, — bet var arī novest pie smagām kļūdām. Tāpēc kopējiem, bērnu apmazgājot, jābūt sevišķi uzmanīgiem. Ja zīdains grib rotaļāties ar dzimuma orgāniem, tad viņa rociņas jāatņem no turienes, un bērna uzmanība jāsaista ar kādu jaustru rotaļu. Nekad nesist pa roku!

Rotaļu laikmetā bērnam stipra vajadzība pēc glāstiem. Viss bērna ķermenis atrodas erotiska sasprindzinājuma stāvoklī. Tā kā dzimuma organi ir viegli sakairināmi, tad bērns mēģina pie viņiem

novest savu uzbudinātību tik tālu, lai iestātos orgasms (augstākais baudas sasprindzinājuma brīdis) un līdz ar to būtu panākts atslābums — miers. Sevišķi pie meitenēm iemīļots paņēmiens ir gurnu saspiešana, — sākumā varbūt tādēļ, lai aizturētu ūrīnu. Tiklīdz šāda kustība sāk patīkt, bērns to mēģina bieži atkārtot. Daža māte nespēj izskaidrot bērna savādo izturēšanos, domā, ka tie ir krampji. Bērni atrod arī citus onanijas paņēmienus: piespiešanos pie priekšmetiem vai mīļiem cilvēkiem, jāšanu uz koka zirdziņiem, kāpelēšanu, slidināšanos sēdus u. t. t. Arī bērna fantāzijā attēlojas ainas, kuŗas redzētas vecāku guļamistabā vai pie kustoņiem u. tml. Bērns fantāzē par izģērbšanos un seksuelām ainām, kuŗās tas ir vai nu skatītājs, vai aktīvs dalībnieks. Dažreiz arī pēriens var izsaukt baudu; tādos gadījumos onanista fantāzijā lielu vietu ieņem arī pēršanas ainas.

Dažos gadījumos bērns iemācās onaniju zināmās rotaļās, un tad onanija var kļūt par paradumu. Arī vecāki (un bieži vectēvs vai vecmāmuļa) spēlējas ar „nevainīgo bērnu“ dzimuma organiem. Kāda vecāka meitene pamudināja mazāku, 4 gadus vecu bērnu uz onaniju, tāpēc, ka tā tika mazajam vienmēr stādīta priekšā kā priekšzīmīgs piemērs.

Onanijai visagrākā bērībā nepaies gaŗām neviens bērns. Dzimumorganu jūtelībai jābūt attīstītai jau bērībā, jo uz viņas balstās normāla seksualitātes attīstība vēlākos (sevišķi pubertātes) gados. Dažreiz viegla onanija neļauj attīstīties citām, pretdabiskām dzimuma dziņām. Vienīgi ja onanija tiek pārspīlēta vai piekopta kādā nebūt tieši kaitīgā veidā, tā var kļūt neveselīga un bīstama. Audzinātājam jābūt nomodā par bērna mīlestības jūtu un agrās onanijas attīstīšanos. Parasti audzinātāji nostāda to lietu tā, ka bērns sāk onanēt slepeni un uzskata to kā kautko aizliegtu, ļaunu, netīru, samaitātu. Ja nu vēl nāk piedraudējumi, ka dzimuma locekļis tiks nogriezts, vai to nokodīs suns, — vai nāks „melnais bubulis“ un aiznesīs bērnu projām, — tad bērņā pamostas vainas apziņa, un tas sāk gaidīt kādu sodu. Soda gaidīšana rada nemierīgu miegu, bailes (vīrs ar nazi zem gultas) u. t. t. Vainas apziņa spiež bērņus uzsākt cīņu pret šo kārdinājumu, bet diemžēl šī cīņa parasti izbeidzas ar padošanos, kas bērņā rada personīgā mazvērtīguma apziņu. Aizliegumu — aiztikt dzimuma orgānus — bērns pārnes uz citiem priekšmetiem, piem., gar sētu ejot, bērns uzstāda sev uzdevumu, neaiztikt katru otro sētas mietu. Vispār izceļas dažādas nenormālas attiecības pret ārējo pasauli: priekšmetiem (vienus drīkst aiztikt, otru nē), ēdieniem (riebjums pret dažām barības vielām), pārspīlēta mazģāšanās (vienmēr liekas, ka rokas ir netīras).

Audzinātājs nedrīkst pielietot draudus vai sodus, jo tie tikai pavairo bērņā vainas apziņu. Jācenšas šo vainas un baiļu sajūtu novērst, atbalstot bērnu cīņā ar onaniju. Pret bērnu jāizturās vaļsirdīgi un atklāti, jāatzīst viņa interese par seksueliem jautājumiem. Ja bērns mēģina onanēt, tad uz to var bērnu darīt uzmanīgu, jo bērns to bieži izdara pa pusei neapzinīgi, kā pusmieģā (un arī pat mieģā). Bērņa uzmanība jānovērš no dzimuma orgāniem uz citām lietām, — rotaļām, darbu, satiksmi ar citiem bērņiem u. tml. Bērņam jāiet istā laikā „sevis pēc“, klozetā nav jāuzturās ilgi; ne-

driekst piegriezt bērna ķermeņa funkcijām pārāk lielu vērību, arī slimības gadījumos nē. Bērni nav jāņem gultā; bērna gultiņa jānovieto citā istabā, — bērnam jāguļ vienam; viņa klātbūtnē vecākiem nav jārunā par erotiskām lietām, nav jāiet ar bērniem kopā vienā vannā vai uz atejas vietu u. t. t.

Daudz jaunekļu mums atzinušies, ka tie onanējuši visu bērnības laiku. Bet vairums cilvēku mēdz atcerēties tikai pubertātes onaniju; agrā onanija sen jau aizmirsta. Dzimuma šūniņām nobriestot un dziedzeriem augot, pubertātes laikā onanija uzpeld no jauna. Nu jau pie onanēšanas izdalās sēkla un sekrets. Onanija ved pie sasprindzinājuma likvidēšanas un aizvieto vēl neiespējamo dzimuma satiksmi. Jautājumu par onanijas kaitīgumu iztirzāsim citā vietā.

Ar onaniju sirgst visvairāk tie, kuŗ padoti vientulībai. Ļoti no svara ir satikties bieži ar pretējo dzimumu. Savstarpējā iepazīšanās pasargā no otra dzimuma pārvērtēšanas, kāda notiek onanista fantazijā, un — no otras puses — sabiedrība izārstē onanistu no personīgā mazvērtīguma apziņas. Ja vecāki mājās pret bērniem bijuši vaļsirdīgi, tad bērniem var atļaut brīvi satikties ar pretējo dzimumu, — bērni neies maldu ceļus. Satikšanās dejas stundās (kuŗu vecāki, kā par brīnumu, atļauj bez lieliem iebildumiem) nebūt nav viena no ieteicamākām; daudz svarīgāki ir kopēji pulciņi, lasīšana, rotaļas, sports, ekskursijas.

Bailes

Māte izgājusi. Bērnam viņas trūkst, un tas baiļojas un domā, kas gan tagad viss varētu notikt: ugunsgrēks, ielaušanās, laupītāju uzbrukums (un tie aizvestu katrā ziņā bērnu līdz), spoku parādības, — mātei varētu uzbrukt kāda nelaime. Sevišķi cieš izlutinātie bērni. Lai šādas bailes nebūtu jāpārdzīvo otrreiz, bērns ieķeras mātes svārkos, un ja māte tomēr grib iet, tad tam uznāk baiļu un stūrgalvības lēkme: sak', māte jāpiespiež ar varu, lai paliek mājā. Ir bērni, kuŗi prot savu māti tā tiranizēt ar baiļu lēkmēm, ka māte patiesi vairs neuzdrošinās bērnu atstāt. Ka te notikusi kļūda, — ir skaidrs. Arī tumsā bērns jūtas it kā attālināts no savas mīlas priekšmeta, — arī tumsa liekas būt pilna briesmu. Tādas baiļu lēkmes ir pārāk lielas pieķeršanās un mīlestības sekas, — bērns uzstāda pārāk augstas mīlestības prasības. Baiļu lēkmes izlaužas arī tad, ja tiek atlaista bērnu meita, ja nomirst vecmāmiņa u. tml. Bieži vien bērns dienā šīs bailes apslēpj, bet naktī izrāda ar uztrašanos no miega. Tad tiek izteikta vēlēšanās, tikt pie bērnu meitas vai mātes gultā. Tādi bērni dažreiz pamostas naktī, lai pārlicinātos, vai māte mājās, — pēc tam atkal aizmie. Lai atbrīvotos no šīm bailēm, bērni iesāk kādu autoerotisku nodarbošanos: zīšanu, gultas slapināšanu. Pie maziem bērniem var novērot, ka — ja pie mātes atnāk kāds ciemiņš, — tad bērns, juzdamies atstumts, meklē „lučiņu“ vai arī aiz tīras greizsirdības prasās mātei „sevis pēc“. — Lai pārvarētu bailes, bērns uzņemas dažādus ērģotus pienākumus, kas nozīmē, ka pazaudētā mīlas priekšmeta un neuzticīgā drauga vietā tiek meklēts jauns. Bērns „zaudējumu“ atvieto ar kādu rotaļu vai nodarbošanos. Tā, piem., ar vecmāmiņas nāvi bērns samierinās, spēlēdams, mirušo

vecmāmiņu“ vai „bēres“. Tā bēdām seko prieks kā izlīdzinātājs, — gluži kā pie kareivjiem, kad tie pēc biedra apbedīšanas iet no kap-sētas mājup ar jautru maršu.

Citi novērojumi mums vēl labāk paskaidro bailes. Zidainis ir at-modies, dzird soļus un gaida māti. Bet mātes vietā pār šūpuli pār-liecas bārdaina seja. Mazais no bailēm brēc, jo gaidīšanas sasprin-dzinājums nav atradis prieka pilno piepildīšanos. Negaidīto bērns uztver kā draudošas briesmas. Tādi pat piedzīvojumi sagaida bērnu arī nākotnē: bērns kautko lūdz un kā atbildi saņem tēva vai mātes dusmīgo seju vai pat sodu. Bailes savienojas ar vainas apziņu un soda gaidīšanu.

Tā tad — bailes rodas, ja mīlas tieksmes izpaušanās tikusi traucēta. Ja bērns neatrod citu apmierinājumu un paliek saistīts pie nesasniedzamā mīlas priekšmeta vai aizliegtā darba, tad bailes iz-paužas arvien no jauna un jau uzskatāmas kā bērna kļūda.

Zēns, ejot gulēt, ielēc strauji gultā, ietinas segā, gul nekustē-damies, piecreiz noskaita lūgšanu un tikai tad spēj iemigt. Ja viņš to visu neizdara, tad to sagrābj neizsakāmas bailes, ka no pagultes iznāks zvērs, kuņš viņu saplosīs, vai arī ļauns vīrs, kuņš nogriezīs roku vai kāju. Daži bērni saskata draudošus spokus tapetēs, gais-mas atspīdumos un dažādos priekšmetos. Tādas lietas tie labprāt nemil atstāstīt, — viņiem kauns.

Pamēģināsim tagad izskaidrot minētā zēna bailes. Zēnam agrāk bijis ieradums pirms gulētiešanas spēlēt ar saviem dzimuma or-ganiem un aizmigt ar tikpat lielu baudu, kā agrāk „luciņu“ sūcot. Zēns tika brīdināts un baidīts, viņam solījuši nogriezt dzi-muma locekli, vai arī teikuši, ka atnāks zvērs, kuņš to nokodīs. Tēva izteiktie draudi pārnesti uz „launo vīru“ un briesmas draud vien-mēr, jo līdz ar gulētiešanu uznāk arī kārdinājums. Locekļa lomu uz-ņemas kāja, kuņš zēns cenšas pasargāt, ātri ielēcot gultā un apsedzo-ties; rokas tiek nodrošinātas pret kārdinājumu, ja tās saliek kopā, lūgšanu skaitot.

Ir daudz līdzīgu ceremoniju, kuņas kalpo tādiem pašiem nolū-kim. Pa trepēm kāpjot daži rūpējas par to, lai uz pirmās pakāpes arvien būtu labā, bet uz pēdējās — kreisā kāja. Ja pie šī priekšrak-sta nepieturās, tad iestāsies kāda nebūt nelaime. Šī paša iemesla dēļ daži mēdz iztīrīt katru akmentiņu no ceļa vai bīstas uzkāpt koka vai telegrafa staba ēnai. Lai pārvarētu bailes, bērni dažreiz kļūst ļoti reliģiozi, bet viņu reliģiozitātē daudz mānticības.

Vēl jāpiemin pā-rāk paklausīgie bērni, kuņiem viens vie-nīgs nosodošs vecāku skats jau ir briesmīgs sods. Ar šādu paklau-sību bērns mēģina iznīcināt kautkādas lielas bailes.

Dažreiz bailes saistītas ar zināmu vietu, kādu vienkāršu, nevai-nīgu priekšmetu vai noteiktām personām. Bērni baidās no pelēm, zirnekļiem, negaisa, kloceta, pagraba, bārdaina vīra u. t. t. Bērniem var skaidri pierādīt, ka zirneklis vai vistiņa nekā nedara, bet bailes tomēr paliek. —

Bērnam izkārnīšanās saistīta ar patīkamu sajūtu; audzināšana šo funkciju pieskaita pie „nepieklājīgām“. Tā tad tiekšanās pēc baudas ir nepieklājīga un nosodama. No kloceta tumsas tik labi var uzkāpt „kautkas“ un sodīt. Varbūt tur ložņā zirneklis. Nu bailes paliek ka-rājoties pie zirnekļa. Visi vienkāršie priekšmeti, no kuņiem bērnam

bailes, piespiež viņus it kā gaidīt sodu. Arī negaiss top uzskatīts par sodu.

Kas rotaļu laikmetā ir bijis brīvs no bailēm, būs brīvs arī vēlāk. Dažreiz vēlākos gados izlīdzinās bērnības bailes, un iestājas miers.

Ja bērnam grib bailes aiztaupīt un izsargāt to no bailēm kā bērna kļūdas, tad jāpieturās pie sekošā: jāizsargā bērns no autoerotikas, jāpieradina pie darba, īstas mīlestības, vaļsirdības un uzticības pret vecākiem, kā arī jāizvairās no bērna izbaidīšanas ar „bubuļiem“. Pilnīgi jāatmet briesmu pilnu pasaku un stāstu stāstīšana vai lasīšana. Bērni mēdz savas bailes apslēpt, tāpat kā kāda jauna meitene, kuŗai katru rītu, kad skolas stundu plānā bija matēmatika, no bailēm uznāca vemšana. Ja bērņā paspējusī attīstīties kļūda, tad audzinātājam vajaga novest līdz bērna apziņai isto iemeslu, kādēļ bail no zirnekļa vai negaisa. Tad bērns iemācīsies bailes pārvarēt.

Spītība

Spītība bieži vien nav nekas cits, kā pretpiediens bailēm. Bet viņas viena otru nebūt neizslēdz. Bērns var būt vienā un tai pašā laikā baiļu pilns un tomēr spītīgs.

Ja mēs pretojamies bērna iegribai, tad bērns izrāda savu neapmierinātību ar raudāšanu. Daža māte ņemusi bērnu gultā vai iemidzinājusi ar glāstiem. Nākošā dienā bērns prasa, lai māte atkārtu savus glāstus. Ja nu māte neklausa, tad sākas lielu lielā brēkšana; bet ja māte izpilda bērna vēlēšanos, tad bērns ir iemācījies izlietot brēkšanu kā iespaidīgu līdzekli. Tā no kļūdīšanās izceļas kļūda, un māte pati sev izaudzina „kakla kungu“ un „blāvēju“. Šādu bērna spītības izpaudumu varētu saukt par izlutināšanas spītību. Vēlāk brēkšana tiek papildināta ar trakošanu, spārdīšanos, valstīšanos pa grīdu, — jā, bērns pat sit ar galvu pret sienu. Uzvarētājs ir tas, kas ilgāk spēj palikt pie sava, — un par nožēlošanu tas mēdz būt bērns. Sevišķi spītīgi ir tie, kam dabisko vajadzību apmierināšana sagādā baudu. Gadas, ka tie bērni, kuŗi tiek piespiesti pie tīrības ar varu, vēlāk pilnīgi novēršas no savas kopējas, un tā nespēj ar viņiem nekā vairs iesākt. Spītība attiecībā pret viņu ir neizmērojama. Nav šaubu, ka spītība dažreiz iesākas ar zarnu un ūrīna traucējumiem. Autoerotisks bērns turās pie savām ļaunām ierašām tādēļ, ka tās viņam ir labs spītēšanas līdzeklis. Ar tām viņš var kaitināt vecākus. Tiem vecākiem, kuŗi tik ļoti skatās uz labu uzvešanos un tīrību, viņš atriebjas ar sliktu uzvešanos un netīrību, kuŗu piekopi sevišķi tad, kad klāt sveši cilvēki, — prasās „sevis pēc“ tad, kad visi sēd pie galda u. t. t. Aizliegtā netīrība tiek vecākiem dēmonstrēta ar netīrām drēbēm, nepieklājīgu valodu u. tml. Daži to notur par bērnišķīgu nevainību. Bet patiesībā tā ir tā sauktā „spītēšana kultūrai“.

Ne vienmēr var atrast ceļu, kā izlīdzināt konfliktu starp audzinātāja un bērna gribu. Viens no nepareiziem ceļiem noved pie izlutināšanas, bet otrs—pie autoritātes uzturēšanas par katru cenu ar pārāk stingru audzināšanu, sevišķi, ja audzinātājs uzskata bērna nepaklausību kā savas personīgas autoritātes apvainošanu. Abi ceļi ved uz spītību, kuŗu audzinātājs grib lauzt ar sodu. Bet nedrīkst

aizmirst, ka lauzts paliek lauzts. Sekas var būt vai nu tās, ka spītība pastiprinās vēl vairāk, un viņas apkaņošanai jālieto arvien ne-cilvēciskāki līdzekļi, vai arī — spītība vairs neizpaužas uz āru. Bērns it kā saraujas sevī, sāk klausīt. Bet viņš visu dara tikai pa pusei, lēni, netiek ar darbiem galā, viegli aizmirst to, kas tam uzdots iz-pildīt; drīz tas ko pazaudējis, drīz ko salauzis u. t. t. Pie tam bērns prot ļoti veikli sevi attaisnot, dažreiz pat izmelojas. Šādu spītības stāvokli bērns (un vēlāk pieaudzis) ieņem pret visām autoritātēm: skolotājiem, meistariem, valsti (revolūcionārs), Dievu (ateists) un sabiedrību (noziedznieks). Neapzinātu tieksmju dzīts, cilvēks cenšas vienmēr citādi runāt, domāt un darīt, nekā citi. — šinī gadījumā — nevis lai sevi izceltu, bet lai spītētu. Dažreiz pēc salauzta spītības bērns top ārkārtīgi paklausīgs, jo viņš ievēro, ka tādā ceļā viegli tikt pie kārotās mīlestības un atzinības, — jā, pat pie lutināšanas. Tāda paklausība ir verdziska. Bērna griba ir vāja, un dzīvē tāds cilvēks top par spēļu bumbiņu pats savām un svešām iegribām. Tāda meitene viegli nokļūst zem varmācīga vīra iespaida, bet zēns paliek par „mūžīgo zidaini“. Pazemīgā paklausība var pieņemt iekšķīgi ārkārtīgu dusmu veidu; apzinātas un neapzinātas atreibības un ienaida fantazijas dzīvo dvēselē joprojām un dažreiz izlaužas uz āru vēlākos gados, — varbūt arī piedalīšanos kādā revolūcionārā masu kustībā, kur arī „vājais“ var spēlēt „stiprā“ lomu.

Ļoti iemīļots spītību veids ir nāves fantazijas, kurām varētu kā motto likt: „Tā tad vecākiem ir vajadzīgs, — lai viņi redz, kā ir, kad es pārļaužu kāju vai esmu beigts.“ „Aizskartā nevainība“. „greizsirdīgais“, „nemīlētais“ un „nesaprastais“ kaļ pašnāvības plānus, iz-tēlo, kā vecāki pie viņa kapa raudās, lūgsies piedošanu, — kā par viņu runās un to slavēs. Te var pievest komisko dzejolīti:

«Es negribu vairs ilgāk dzīvot, man apnikusi pasaule,
jo māte Ansim deva kūkas, bet man nē».

Uz šādām bērna fantazijām balstās citas, kurās ierodas puber-tātes laikmetā un ir daudz bīstamākas par pirmām, jo noved pie tragiskāka gala slēdziena. Tomēr — nav reti pašnāvības gadījumi arī starp mazākiem bērniem.

Kā jāapietas ar spītīgu bērnu?

Tas labākais arī šeit ir: pareiza izturēšanās pret bērnu. Ne-kāda izlutināšana un nekāda pārspīlēta stingrība! Arī vecāki nedrīkst pie bērna kļūdām aizķerties. — klupt. Ja bērns grib izda-būt, lai viņu lutina, tad jāļauj, lai bērna uztraukums pāriet, un ma-zais pats nāk pie prāta. Vecāki nedrīkst sākt nervozēt un domāt, ka nu laiks ķerties pie žagara. Nevajaga arī nobīties, vai ļaut vaļu nepareizai mīkstsirdībai. Dažs audzināšanas paņēmieni tiek no bēr-na izprasts kā spītība no vecāku puses, — un tad tikai īsti sākas karš: „dots pret dotu“ un „kurš kurū veiksīm?“ No soda mēriem pilnīgi jāizslēdz miesas sods; uzskats, ka sitieni pa sēdvietu esot visnekaitī-gākie, ir maldīgs; ļoti iespējams, ka tie pamodina bērnam saldu uz-traukumu, un mazais stūrgalvīgi centīsies vienmēr savu audzinātāju pīdabūt pie pāršanas.

Dažreiz spītība ir fiziskas neveselības sekas, un viņu izsauc gre-mošanas traucējumi vai parazīti.

Pie katra spītības uzplūduma audzinātājs lai pārbauda arī pats

sevi, — vai viņš nav devis iemeslu. Audzinātājiem stingri jāievēro, lai viņu izturēšanās būtu vienāda pret visiem bērniem ģimenē. Bieži bērns paliek spītīgs, ja tas mana, ka viņš tiek atstumts, ja viņam dara pāri uz citu bērnu rēķina, ja viņam pastāvīgi tiek stādīts par priekšzīmi kāds cits brālis vai māsa. Mēs visi esam tikai cilvēki, un katram ir savas kļūdas. Vislielākais kavēklis audzināšanā ir audzinātāja iedomība uz savām spējām, jo iedomība padara cilvēku aklu.

Meli, maldināšana un izlikšanās

Bērns mācās melot no pieaugušiem. Viņš vēlas šokolādi, kuŗa stāv skapī. Māte saka: „Šokolāde apēsta“. Citreiz bērnam tiek uzdots teikt kādam apmeklētājam, ka mātes (vai tēva) nav mājā. Vēlāk, kad bērnam jau uzkrājušies novērojumi, tas uzstāda jautājumu: „No kurienes rodas mazi bērniņi?“ — „Tos atnes stārķis“, māte atbild. Dažu cilvēku kopdzīve ir pilna ar meliem. Bērns redz, ka var pielietot melus, lai izglābtos no nepatīkama stāvokļa vai kautko iegūtu. Bērni ir meistari citu cilvēku vajību saskatīšanā. Bieži vien vēlāk, kad bailes no soda vai izgāšanās pārgājušas, bērns atjēdz, ka nav runājis patiesību. Tad bērns dažreiz atrod ceļu uz patiesību, bet cits atkal turās stūrgalvīgi pie jau reiz izteiktās nepatiesības un arvien vairāk sapinās melu tīklos. Pirmā gadījumā mums darīšana ar kļūdīšanos, otrā — ar kļūdu. Meli stingri jāizšķir no tās „maldīšanās, kuŗa ir cilvēcīga“, un kuŗa ceļas atmiņas un uzmanības trūkuma dēļ. — Bērni savā starpā bieži vien lielas par saviem varoņdarbiem, mēģina viens otru „pārtrumpot“, vai arī attēlo savu vecāku u. c. dzīvi tādos apstākļos, kādi tie patiesībā nemaz nav. Tā var būt rotaļa, ar kuŗu bērns apmierina savu vērtīguma apziņu. Bet var būt arī citi iemesli. Bērns, piem., ir bijis par liecinieku kādam darbam, kuŗš vienu no vecākiem (vai arī abus divus) stipri pazemo viņa acīs. Viņš nevar šo piedzīvojumu likvidēt, un tāpēc viņu izraida iz apziņas. Bērna lielībā mēs tad dzirdēsīm pat dažas histēriskas ieskaņas, bērns slavēs savus vecākus un ar varu cels tos debesīs, — itkā nebūtu redzējis pie viņiem nekā pazemojoša. Pašlielība, pašcildināšana var būt maska personīgā mazvērtīguma apziņai, tā ir arī kompensācija par kādu pārdzīvotu „kaujas zaudēšanu“ vai plīvurs, ar kuŗu aizsedz kādu aizliegtu darbību. — piem., ja bērns vienmēr krīt par upuri onanijai un pats sevi nopaļā vājā rakstura dēļ.

Skolas bērni mēdz lepoties ar to, ka tie skolotāju varējuši apmānīt un viņa priekšā izmeloties. Skolnieka meli bieži izskaidrojami ar to, ka viņam spaidu kārtā jāiet uz skolu, vai gribās, vai nē. Ja skolotājs uzstājas par daudz autoritātīvi, tad skolnieks jūtās aizskarts sava vērtīguma apziņā. Meli tādos gadījumos ir triumfs: „Re, kā viņš nekā nedabūja zināt!“ Nav jāaizmirst: skolas klase ir maza cilvēku masa. Ko atsevišķs indivīds sev nevar atļauties, to viņš dabū gatavu lielā masā, — un masa to paceļ varoņa godā. Arī pārāk liela stingrība mājās no vecāku puses var skolnieku tā nospiest, ka tas skolā, masas atmosfērā, grib uzelpot un sagādāt sev gandarījumu ar meliem un maldināšanu.

Bērns bieži izliekas slims, lai izklūtu no nepatīkama stāvokļa vai iegūtu kādas priekšrocības. Tā, piem., vienmēr „īstā laikā“ mēdz uznākt „domrakstu galvas sāpes“. Bet te nu jāizšķir simulēta neveselība no īstām kaitēm, kā: galvas sāpēm, gremošanas traucējumiem, vemšanu, katarru, pat karstumu.

Kādam meitenet bieži uznāca kuņģa krampji, un taisni tādās dienās, kad skolā bija grūtas stundas vai kad nebija laimējies izrēķināt kādu uzdevumu. Arī māte mēdza bieži slimot ar šādiem krampjiem, ja tai gribējās izvairīties no zināmām nepatīkšanām. Vēlāk, kad meita neapdomāti, pārsteidzīgā kārtā saderinājās, nākošā dienā tai uznāca kuņģa krampji tik stiprā mērā, kā vēl nekad. Slimniece tūlīt devās pie mātes, lai māmiņa to koptu, gluži kā bērniņā. Kad ārsts-psīchoanalītiķis jaunajai līgavai noskaidroja slimības iekšējo sakarību ar saderināšanos, līgava atcēla saderināšanos un pēc tam izveseļojās.

Bērns jūt, ka atmaksājas slimot, jo tad visa apkārtne, kā uz burvju mājienu, kļūst laipna, pretimnākoša, un saudzīga. Tas viss ir tik patīkami, ka gribās dažu labu slimību piepaturēt ilgāku laiku, kas nereti bērnam izdodas pavisam spīdoši (piem. gaŗā kāsa ieilgšana pāri par normālo laiku bieži vien pierakstāma bērna labprātīgai gribai slimot). Slims bērns vispār tiek vairāk atbalstīts, un pat skolotājs piegriež viņam lielāku uzmanību.

Cīņā ar meliem labi jāizšķir, vai audzinātājam darīšana ar vienreizīgu kļūdīšanos vai ieilgušu kļūdu. Pirmo ieteicams uzskatīt kā piedodamu vājību, un nav vajadzīgs no bērna prasīt atzīšanos. Ja iestājas soda vajadzība, tad sods lai nebūtu līdzīgs atriebībai! Lai melošanas kāri novērstu, vajadzīgs izsaukt, vai pareizāki sakot: izcelt no zemapziņas līdz bērna apziņai šādas kļūdas īstos iemeslus. Ja attiecības starp audzinātāju un bērnu nav pareizas, tad nebūs iespējams no bērna panākt pilnīgu vaļsirdību. Ja attiecības uzlabojas, tad dažreiz audzinātājs pats brīnīsies, cik labprāt bērns izlieto šo gadījumu, lai atbrīvotos no tās nastas, kuŗa viņu novedusi pie visādiem meliem.

Stostišanās

Parasti uz stostišanos skatās kā uz valodas kļūdu, tādēļ ka viņas neapzinātie psihiskie iemesli — audzināšanas kļūdas — par maz pazīstami un par maz tiek ievēroti.

Stostišanās dažreiz var uznākt kuŗam katram cilvēkam. Ja bērnu stingri nopratina, vai ja tam jārunā ar svešām personām, no kuŗām tam bailes, — tad tas sāk stostīties. Nopratināšanas gadījumos bērns runās uzmanīgi, lai sevi nenodotu, bet otrā gadījumā — lai „neizblamētos“. Bet aiz vēlēšanās, labi un veikli runāt, stāv bailes par varbūtēju neizdošanos. Pie stostītāju psīchoanalizes šī sadalīšanās starp abām gribām ir pierādāma sevišķi skaidri tajos gadījumos, kur runātājs stostās tikai pie zināmām skaņām (burtiem). Mums jāizšķir skaņu stostītāji un vispārējie stostītāji.

Skaņu stostišana ir savā ziņā bailes no burtiem un jāstāda līdzās bailēm no pelēm, negaisa u. t. t. Stostītājs nemaz pats ne-

spēj saprast, kā tas var būt, ka viņam jāapstājas, teiksim, pie A. Burts A te spēlē peles, negaisa u. c. lomu, viņš ir vietas izpildītājs neapzinātam, īstam bailu iemeslam. Tas burts, pie kuŗa stostītājs vienmēr aizķēras, mēdz būt daļa no kāda vārda, un šis vārds apzīmē vai nu personu, vai priekšmetu, vai darbību, ar kuŗu saistītas zināmas vēlēšanās; šīs vēlēšanās ir aizliegtas, tām nav brīvne piepildīties, ne nonākt līdz apziņai.

Kāds jauns cilvēks stostījās, tiklīdz bija jāizrunā „B“, un sevišķi „Br“. Kad izdevās tikt pāri par šo burtu, valoda plūda brīvi, bez kavēkļiem. Šādi kavēkļi pie „Br“ iestājās pēc tam, kad mūsu stostītājs no kāda zēna, vārdā Br..., bija ticis pavadināts uz onaniju. Tā kā no onanijas nebija iespējams vairs atteikties, tad viņas vietā bija jāizvairās no pavadēja vārda Br. Stostīšanās mēs saskatām cīņu ar onaniju, bet šī cīņa pārnesta uz burtu „Br“, kuŗš izsauc atmiņā pavadēju, — tas ir tas pats, kas noziedznieka sadedzināšana fantāzijā. Nespēja izrunāt „Br“, norāda: „Es izvairos no onanijas“, „es izvairos no pavadēja“, un tālāk: „Es negribu sevi nodot“. Visi onanisti baidās no tā, ka viņus varētu pie onanēšanas pieķert. Valoda ir līdzeklis, ar kuŗu cilvēks atklāj savas domas. Neapdomāti vārdi var nodot. Tāpēc jāapvalda mēle, un „durvīm jāaizšauj priekšā bulta“. Bet šī bulta tiek aizsauta pārāk stipri, un tā izceļas krampji lūpās, mēlē un rīklē.

Tā kā stostītājs pats neapzinās stostīšanās īsto iemeslu, tad viņam brīnums par savām bailēm no zināmiem burtiem.

Ja audzinātājs centīsies stostīšanos apkarot ar stingrību, tad var gan notikt, ka šī kļūda pazūd, bet viņas vietā droši vien iestāsies divas (un vēl vairāk) citas kļūdas. Tā kā stostīšanās uznāk arī pēc slimībām, tad jāizsargās no pārspīlētas laipnības un padevības pa bērna slimības laiku, lai bērns slimību nevilktu gaŗumā. Ja bērns iesāk stostīties tikai ap 4.—6. dzīvības gadu, tad vispirms jācenšas panākt no bērna pilnīgu vaļsirdību un uzticēšanos. Audzinātājs varbūt tad atradis, ka bērņā jau uzkrājušies novērojumi par apkārtējo cilvēku seksuēlo dzīvi. Lai bērnu apmierinātu, nepieciešami noskaidrot dažus seksuēlus jautājumus, protams, tikai tikdaudz, cik tie bērnu interesē un cik tie viņam saprotami. Ja tomēr stostīšanās attīstās arvien vairāk, tad jāaicina palīgā ārsts vai pādagogs-analītiķis. Valodas un elpas vingrinājumi mēdz līdzēt tikai uz īsu laiciņu.

Mocišana

Ir bērni, kuŗiem patīk citus mocīt, vai nu sitot, skrāpējot, koŗot, ievainojot, vai izlamājot, izsmejot, kaitinot, baidot. Un ir citi, kuŗi šiem āmuriem der kā lakta, — kuŗi sūdzas, bīstas, izvairās un tomēr ieskrien mocītāju cilpā. Tādi tipi bieži pievelk viens otru kā magnets. Bērņam ir prieks nodarīt un ciest sāpes; to var novērot gadījumos, kur bērni slepeni spēlē „sišanas spēlītes“. Bērni pārmaiņus gulstas pa vienam uz sola un ļauj, lai citi tiem sit pa sēdvietu. Bieži vien bērņi koŗ viens otram rokās, lai „izmēģinātu, kuŗš var ilgāk izturēt“. „Nervoza“ nieze tiek nokasīta līdz asinīm. Visi šie pārdzīvojumi tiek attēloti kā kautkas „skābi-salds“. Aizsāpēm slēpjas bauda.

Šīs baudas pirmcēloni atrast ir diezgan grūti. Sitieni bieži vien sagādā seksuēlu baudu un izsauc ūriņa un izkārnījumu izdalīšanos. Pie sišanas bērni dažreiz saspiež dzimuma orgānus un sajūt baudu, kuņu vēlāk cenšas vest vēl tālāk. Tā no sišanas (arī no pāršanas, kuņu izdara vecāki), attīstās onanija ar sitienu fantazijām. Bērns lasa „asiņainus“ romānus vai noskatās tādus kino-filmā un pa to laiku nododas onanijai.

Cik bieži ir tie gadījumi, kur māte un tēvs ievēro bērnu tikai tad, ja tas jāsoda. Tā ir vienīgā interese, kādu vecāki izrāda pret bērnu, un bērns to uztver ar baudu, gluži kā mīlestību: „Viņš (viņa) vismaz nodarbojas ar mani, kad tas (tā) mani soda.“

Arī varas apziņa var tikt savienota ar ciešanām. Zēns skolā katru dienu noved skolotāju līdz miesīga soda pielietošanai, jo viņam ir bauda apzināties, ka skolotājam tieši viņa dēļ jāpārtrauc stundas gaita, lai to nopērtu, un ka visu biedru acis vērstas uz viņu, — visi par viņu domā, — viņš ir uzmanības vidus punkts. Pie maziem plēsoņiem var novērot, ka tie ne tikai izmēģina savus spēkus, bet arī izjūt sāpīgu baudu. Daži bērni neļauj brūcēm sadzīt, bet uzplēš tās vienmēr no jauna. Citi atkal cenšas mīļotai personai no tīras mīlestības darīt sāpes, ieskrāpēt, iekost, iekniebt u. t. t. Uz bērnišķīgās sāpju baudas pamata vēlāk iespējama īstu perverziju — sadisma un mazochisma — attīstīšanās.

Pretestības, sodi un vainas apziņa vēlāk var attīstīt lielu līdzcietību. Bērns, kas agrāk mocīja kustoņus, tagad nevar „ne tārpīnam nodarīt sāpes“, nespēj skatīties uz asinīm u. t. t.

Vecākiem, kuņi mīl piekopt miesas sodu, vajadzētu pārlicināties, vai viņos pašos zem audzināšanas maskas neslēpjas tieksme nodarīt otram sāpes. Ja redz, ka sods bērnam sagādā baudu, un ka bērns arvien biežāk un biežāk „izpelnas pērienu“ vai mīl darīt citiem sāpes, tad bērns jādara uz to uzmanīgs, un jāpalīdz viņam atbrīvoties no šādiem baudas līdzekļiem. Grūtos gadījumos jāpiesauc speciālists-ārsts vai audzinātājs.

Kāds vārds vecākiem

Visspēcīgākie bērna attīstības veicinātāji ir vecāki. Ja tie neliekas daudz par savu ģimeni zinot, tad bērni paliek bez vadoņa un gaismas. Kur vecāki rāda sliktu piemēru, tur bērni aiziet pa to pašu ceļu. Ja uzmanīgi novēro, cik daudz ir aušīgu vecāku un ka tie grēko pret saviem pēcnācējiem, tad nav jābrīnās par to, ka pasaulē daudz „neizdevušos“ bērnu, bet gan jābrīnās, ka šo neizdevušos skaits nav vēl lielāks. Nav iespējams pat uzskaitīt kaut vai smagākās, ļaunākās vecāku kļūdas. Atstāstīšu tikai dažus novērojumus.

Bērns iestādījis zirnīti; zirnītis uzdīdzis. Nu bērns priecīgi ieskrien pie pašlaik saīgušā tēva un sauc: „Tētiņ, tētiņ, mans zirnītis uzdīdzis!“ — „Mulķis tāds, — vēl nav redzējis, kā zirnīs dīgst!“ atpūc tēvs.

Vagonā sēd dzīvs puišelis un līksmi raugās gaŗāmslīdošās ainās, pie kam apaļās kājiņas ritmiski kustas. „Vai tu turēsi kājas mierā!“ māte uzblauj: „pagaidi, atnāks bubulis un tevi paņems!“ Zēns uz acumirkli apraujas, jautrais smaids pazūd. Tad kāju rotaļa sākas

no jauna, — vēl stiprākā mērā. „Kas tad nu atkal?“ māte baras. „Es tik gribēju redzēt, kāds izskatās bubulis,“ mazais anarchists atbild. — „Cik tu gan esi liels muļķis!“ māte turpina rāšanos. Mazais pēc smagas, domu pilnas pauzes uzstāda jautājumu: „Kāpēc es esmu tik liels muļķis?“ Māte to nezina, un saprātīgs lasītājs arī nevarēs us šo jautājumu atbildēt, bet tas gan ir skaidrs, ka māte stipri zaudējusi no savas vērtības bērna acīs.

Kāds bērns atsit galvu pret galda stūri un iekrauj tam ar roku. „Sit labi dūšīgi!“ uzsauc vientiesīgā māte, kuŗa nevar paciest, ja viņas mīlulītis raud. Viņa nezina, ka tā bērna sirdī kopj indīgo atreibības puķi.

Pa parku skraida bērns gaŗiem matiem, ar zobenu un bungām rokā. Uzreiz asa balss uzsauc: „Elza, vai tu nevari mieru mest?“ Meitene savieŗj degunu un izmeklējas sev citu darbības lauku, kur tā netiek novērota. Vai viņa vainīga, ka māte to pārvērtusi par mākslīgu zēnu? Kāpēc gan māte tā darijusi? Nu, tāpēc vien, ka mātei bija gribēŗies dabūt dēlu, nevis meitu. Nabaga meitene, — tava māte nezina, cik tas ir bīstami, tevi maldināt attiecībā uz tavu dzimumu un tev iepotēt vīrišķīgas jūtas!

Trīs gadus vecs puīselis skrien no tēva projām; jo tēvs vairāk sauc viņu atpakaļ, jo skaņāķ zēns brēc. Viņš mūk no tēva kā nāves bailēs. Nu tēvs to sasniedz, rauj pie rociņas uz augšu, iesit pārīs reizes sejā un rupji izsmiedams sauc: „Tā, tu palaidni, es tev gan rādīšu! Tu negribi ar mani kopā pastaigāties! Nu, iesim tik mājās, tad tu redzēsi!“ Vai bērna sirdī nav jāuzdīgst ienaidam un nicināšanai pret tā d u tēvu?

Daudzi vecāķi bērnu bēŗtin apber ar glāstiem, neprasot no viņa par to nekāda vērtīga darba vai tml. Bēŗni pieradinās pie mīlināšanās un uzskata glāstus kā kautko tādū, kas viņiem pienāķas pēc tiesas un taisnības. Ja šādi izlutināti radījumi iziet pasaulē, svešos ļaudīs, tad tie neprot ņur iejusties, un sabruk.

Viena no vislielākām vecāķu kļūdām ir tā, ka vecāķi bieŗi vien kautko desmitreiz aizliedz, bet vienpadsmito reizi atļauj.

Nevar vien diezgan asi nopelt arī tos vecāķus, kuŗi savus bērņus tura kā dzelzs groŗos, neatvēlot tiem ne mazākās brīvības un pašnoteikšanas, nelaiŗot pie citiem bērņiem un sodot tos par katru palaidņību un kļūdu. Cik bēŗīgu iespaidu atstāŗ tādī nospiesti radījumi! Visbīstamākā bērņu istabas inde ir pedantiskā „morālīna skābe“, kuŗa sagŗauj katru bēŗna prieku un ir vislielākā ienaidniece īstai morālei.

Daudz tiek grēķots arī tanī ziņā, ka bērņi pārāk ilgi guļ ar vecāķiem vienā istabā. Vispār, bēŗna acīs vajadzētu pasargāt no dzimuma dzīves ainām. Novēŗojumi vecāķu guļamistabā rada bērņā uztraukumu un attīsta bailu sajūtu. Lai neuzmanīgie vecāķi nebrīnās, ja bērņš top nervozs, nemierīgs, naktīs klieŗz un redz nejaukus sapņus.

Paliekam tajā cerībā, ka šīs mazais apskats būs daŗam labam audzinātāŗjam atvēŗis acīs, attiecībā uz audzināmo bērņu, un ierosināŗis uz jaunu ceļu meklēšanu audzināšanā.

IX

Vielu maiņas slimības

va
sūc
ne
ors

vis
vil
der

me
ku
un
tā
cē
b
sn
ju
(a
ko

nā
a
m
3)
ta
sa
ar
ba

T
vā
na

Vielu maiņas slimības

Kur notiek vielu maiņa, tur ir dzīvība. Organisms nolieta (novalkā) dzīvās šūniņas, uzņem sevī svešas, neradniecīgas vielas, izsūc no viņām visas ķermenim nepieciešamās sastāvdaļas un izraida nevajadzīgās atliekas. Vielu maiņa atjauno nolietotās šūniņas, dod organismam rezerves un siltumu un uztura visu organu darbību.

Skaidrs, ka vielu maiņas traucējumi atstāj ļaunu iespaidu uz visa organisma darbību un var pat kļūt noteicēji par cilvēka dzīvību un nāvi. Pie visbiežāk sastopamām vielu maiņas slimībām pieder aptaukošanās, glikts un cukura slimība.

Aptaukošanās

(Adipositas)

Par aptaukošanos sauc tādu organisma stāvokli, pie kura ķermeņa svars stipri lielāks par normālo, pateicoties pārmērīgam tauku krājumam. Tie tauki, ko ķermenis neizlieto šūniņu uzturēšanai un atjaunošanai, nogulstas zemādas šūnu audos, ap zarnām un citās vietās. Ar laiku tauku krājums var kļūt tik liels, ka sāk traucēt organu darbību; tad aptaukošanās izvērtusies jau par slimību. Normāls tauku daudzums pie pieauguša nepārsniedz 5% no ķermeņa svara, tā tad apm. 5—8 mārciņas. Aptaukojušies cilvēki sastopami visās zemēs, — visbiežāk Eiropā — Vācijā (alus zemē Bavārijā), Polijā un Krievijā. No zemitiem ar aptaukošanos visvairāk sirgst ebreji.

Jāizšķir dažādi aptaukošanās veidi: 1) pilnasinīgā aptaukošanās (pletoriskai formai par pletoru sk. 178. l. p.), 2) mazasinīgā aptaukošanās (taukā dizēmija), pie kuras ķermenī sadeg par maz tauku, — slimnieks bāls, ar vāju pulsu, noguris, bez ēstgribas; 3) sāpīgā aptaukošanās (Adipositas dolorosa), pie kuras tauku slāņi ļoti cieti, ieslēdz ķermeni kā bruņas, traucē kustības un sagādā stipras sāpes (šis veids, pa lielākai daļai, nav ārstējams); 4) aptaukošanās, kuras cēlonis ir iekšējās sekrēcijas dziedzeru darbības traucējumi (sk. 189. l. p.).

Daži pētnieki neatzīst to, ka aptaukošanās varētu būt iedzimta. Tomēr jāsaprot, ka dažu organu (piem. iekšējās sekrēcijas dziedzeru) vājums bieži vien ir mantojums, ko cilvēks saņem jau pie dzimšanas purā lidzi. Protams, dažreiz šī ziņa var maldīties, noturot,

piem., nepareiza dzīves veida un nepiemērotas diētas sekas par iedzimtu slimību.

Sievietes — sevišķi pie austrumniekiem — slimo ar aptaukošanos biežāk, nekā vīrieši. Formu apaļums un ādas mīkstums, kādu rada lielāka tauku kārtā, tiek uzskatīts kā normāls sievietes skaistums; nepieaugušai meitenei vai jaunam vīrietim šādu tauku parasti nav. Ir gadījumi, kad aptaukojas arī bērni, — pirms pubertātes laikmeta.

Par aptaukošanos pie pieaugušiem var runāt tad, ja ap nabu tauku kārtā ir vairāk kā 3 cm. bieza, un ja pie ieelpas vēdera apmērs pārsniedz krūšu apmēru. Ja izmērojam pieauguša cilvēka garumu, tad tas centimetru skaits, kas iet pāri par 1 metru, kilogramos izteikts, norāda uz šī cilvēka maksimālo ķermeņa svaru. Piemēram, ja cilvēks ir 170 centimetrus garš, tad viņa augstākais ķermeņa svars nedrīkst pārsniegt 70 kgr., un arī šis skaitlis jau norāda uz iesākušos korpulenci.

Pie sievietēm aptaukošanās mēdz iestāties ap 40.—50. gadu, visbiežāk tad, kad apstājas menstruācijas; sievietes top sentimentālas, grūtsirdīgas, nospiestas: „grūtniecības tauki“. Bet ļoti bieži gadas, ka sievietes aptaukojas arī pa grūtniecības un zīdīšanas laiku.

Pie aptaukošanās varētu runāt par 3 periodiem: pirmā periodā var priecāties par vingro locekļu apaļumu un sevišķi veselīgo izskatu; tikai ķermeņa svars būs drusku zem normas, jo tauki vieglāki par muskuļiem. Otrā periodā resnais jau kļūst komisks un pats žēlojas par mūžīgo svišanu un aizdusu. Trešā periodā aptaukošanās izvēršas slimībā ar visām blakus parādībām.

Tauki uzkrājas vispirms ap vēderu, gūžām un gurniem, krūtīm un sēdvietu, vēlāk — ap nierēm, zarnām, aknām, sirdi, — un beidzot arī pašā sirdī. Seja metas apaļa, grumbas izzūd, bet izzūd arī izteiksme, jo tauki traucē sejas muskuļu kustību un barošanu. Acis iegrimst sejā, top it kā mazas. Arī sejas taukais spīdums nepavairo skaistumu. Kakls top īss, muguras pusē uz tā uzmetas „speķa kūkums“. Vīriešiem uz krūtīm parādās rieva, kuŗa piedod krūtīm sievišķīgu izskatu; sievietes krūtis pārvēršas par istiem tauku kalniem; tauki aizpilda arī iedobumu starp abām krūtīm. Āda tiek par daudz izstiepta, un tajā manāmas baltas rētu līnijas. Pār vēderu velkas trīs šķērsrietas, un tās beidzot nokarājas pāri augšējām gurniem kā maiss. 18. g. s. ārsts Bērhāvs (Boerhave) lika tādiem slimniekiem vēderu nēsāt saitē, kuŗu piestiprināja uz pleciem, — bet galds, pie kuŗa slimnieki sēdēja, bija jāizgriež pusloka veidā, lai vēderam būtu vieta. Tauki uzkrājas uz gūžām, gurniem un sēdvietu. (Pie hotentotiem un bušmeņiem, kā arī pie dažiem vidus Eiropas iedzīvotājiem, aptaukojušās sievietes tiek uzskatītas par sevišķi skaistām.) Zem krūtīm, vēdera un sēdvietas, — visur, kur tauki rada dziļas rievas, āda sasarkst, izsūt un var tapt jēla. Rokas un kājas izskatās ļoti mazas, jo uz tām tauku samērā maz.

Vēlāk sāk saslimt arī iekšējie organi, un vispirms muskulārie. Diafragmā uzkrājas tauku nogulšņi, un tā top nekustīga. Sirds ietinās tauku mētelī, bet vēlāk arī pati pārtaukojas. Tauku apgrūtinātais sirds muskulis pamazām atrofējas. Šādai novājinātai sirdij jāveic grūts uzdevums: lai smagais ķermenis varētu kustēties, nepieciešams pavairots muskuļu spēks; asinsvadu sistēma kā tāda arī

ir palielināta, jo līdz ar ķermeņa izplešanos jāizplešas arī asins vadiem; bez tam, katrs vismazākais tauku ķekariņš prasa, lai tam piegādā asinis. Ja nu sirds nespēj savu uzdevumu veikt, tad elpa top pārāk īsa; arī stīvā diafragma savukārt apgrūtina elpošanu. Lestājas elpas traucējumi, seja un locekļi top zili. Bieži vien izceļas gaisa vadu iekaisums. Tā kā taukā sirds nespēj dziedzeriem piegādāt vajadzīgo asins daudzumu, tad dziedzeri saslīkst. Aknas aptaukojas vai izplešas; arī nieres strādā vāji. Slimnieks mocās ar cietu vēderu. Beidzot tāds bezspēcīgs, milzīgs tauku kalns, kuņš var svērt pat pāri par 400 mārc., aiziet bojā sirds vājuma dēļ.

Arī pastiprināta, pārmērīga ēšana noved pie līdzīgiem rezultātiem. Bieži vien saslīkst aklā zarna, parādās ģikts un cukura slimības pazīmes, kā arī artēriju skleroze (sevišķi pēc pārciesta sifilisa). Sirds muskulis atrofējas visātrāk zem alkohola iespauda. Nieres saraujas, aknas aizdambējas. Vēdera asinsvadi zem tauku spiediena arī tiek aizdambēti, un viņos sarec āsinis; šādi sarecējuši āsinis gabaliņi var iekļūt kuņģa asinsvados un izsaukt kuņģa brūci.

Aptaukošanos viegli konstatēt, bet grūtāk izdibināt viņas cēloni. Tomēr — sīkāk iztaujājot slimnieku, ārsts izpratīs, vai viņam darīšana ar izdziedējamu vai neglābjamu slimības veidu.

Līdz šim, ārstējot aptaukošanos, slimniekam tika dots ļoti maz barības, lai panāktu tauku izžušanu. Mēģināja arī samazināt slimnieka ēstgribu un, pielietojot caurejas līdzekļus, aizkavēt ieēstās barības izmantošanu. Vispazīstamākais attaukošanās veids ir tā sauktais Bantinga-Harveja paņēmieni, kuņu angļu ārsts Harvejs pielietoja bagātā tirgotāja Bantinga ārstēšanā: ļoti daudz gaļas, bet maz ogļhidrātu un sakņu.

Bantinga ēdienu kartes paraugs:

Brokastis: vērša vai jēra gaļa, nieres, cepta zivs, šķiņķis vai cita kāda auksta liesa gaļa, 120—150 gr., liela tase tējas bez piena un cukura, sausiņš bez sviesta — 30 gr. Pusdienā: zivs (izņemot lasi) vai gaļa (izņemot cūkgaļu) 150—180 gr., saknes (tikai ne kartupeļi), kaltēta maize 30 gr., kompots, sarkanvīns, šerri vai madeira 2—3 glāzes (bet ne šampānietis un alus). Palaunadzē: 60—90 gr. augļu, 1—2 lieli sausiņi, tase tējas bez piena un cukura. Vakariņās: gaļa vai zivs 90—120 gr., sarkanvīns 1—2 glāzes. Pirms gulēt iešanas: 1 glāze grōka bez cukura vai 1—2 glāzes sarkanvīna.

Gaļa samazina ēstgribu, bet veicina ģikti, tāpat kā alkohols, — tāpēc Bantinga-Harveja paņēmieni jāatzīst par neatbilstošu jauna laiku zinātnes prasībām. Prof. E b s t e i n s samazināja gaļas devienus, aizliedza kartupeļus, deva ļoti maz ogļhidrātu, bet daudz tauku; pie maizes varēja ēst daudz sviesta, pie gaļas — treknas mērces u. tml. Ebsteins uzsvēra, ka taukvielas organismam ir nepieciešamas. Tas ir tiesa, bet tomēr Ebsteina metode ir kļūdaina: pārāk lielais taukvielu daudzums pārskābē ķermeni, pārpūlē aknas un aizkuņģa dziedzeri, apdraudot slimnieku ar cukura slimību.

Vēl var pieminēt E r t e l a (Oertel) metodi: maz tauku, maz ogļhidrātu, daudz gaļas un pavisam maz šķidruma; šāds veids jāatzīst par bīstamu, jo aizkavē atlieku izskalošanu no ķermeņa un izsauc saindēšanos ar ūrīnskābi.

Šrots ieteic ēst sausiņus un nekā nedzert, — t. i. ciest slāpes, bet 1—2 reizes nedēļā dzert mēreni vīnu. Prīsnīcs slavē ķermeņa ietinumus. Šrota paņēmieni nav gluži akceptējams, jo vienpusīgā maizes ēšana pārskābē ķermeni tāpat kā gaļa.

Par badošanos uzskati dalās: Vairums ārstu ir tajās domās, ka badojoties slimnieks nolieto ne tikai savus taukus, bet arī jau tā vājos muskuļus; badošanās tā tad nav nekas cits, kā vienpusīga „gaļas barība“, kuŗa noved pie pārskābēšanās un sirds vājuma. Citiem vārdiem: „Cilvēks ēd pats sevi.“ — Mazāk bīstams ir ieradums, pie kuŗa pieturās daudzas tautas: pavasarī gavēt un pa gavēšanas laiku dzert ūdeni pēc patikas. Protams, arī tā ir gavēšana, bet te ķermenim dota vismaz iespēja vieglāk atbrīvoties no atliekām.

Lāmans ieteica gaisa peldes, noberzēšanos ar sukām, ietinumus un sviedrēšanos. Pret šādiem paņēmieniem nebūtu nekā ko iebilst, ja vien Lāmaņa ieteiktā ēdienu karte nebūtu bijusi tik bīstama. Viņā bija ievests par daudz olbaltuma (gaļa, biezpiens, zivis, olas), par daudz graudu barības (rīsi un taml.) un pākšaugu; bez tam, Lāmans atļāva tādus zaļumus, kuŗos pārāk daudz skābju (ortišoki, rožu kāposti un spargēļi) un oksālskābes (*Acidum oxalicum* — sk. 325. lp. „Barības vielas“). Ja Lāmans vēl būtu dzīvs, tas droši vien būtu sen izlabojis nodarīto kļūdu. Par vienpusīgām un bīstamām jāsauc arī dziedināšanās ar auzām, citroniem u. t. t. Visnekaītīgākā ir vienpusīga barošana ar drusku kartupeļiem un drusku sviesta.

Arī no Rubnera ieteiktā ārstēšanās ar borskābi vai boraksu ir kaitīga, tāpat kā Brillant-Savarina ieteiktā chinā mizas lietošana. Daži klīniķi un fiziologs Bunge aptaukošanās iemeslu saskata nepietiekošā muskuļu darbā. Bunge apgalvo, ka katra iedzimta tieksme uz aptaukošanos varot tikt novērsta, ja cilvēks strādā ar fizisku darbu: „Vai kāds ir redzējis aptaukojušos laukstrādnieku?“ Un tomēr jāsauc, ka ar šo slimību sirgst ne tikai laukstrādnieki, bet pat nastu nesēji! Te vainojama vai nu saindēšanās ar arzēnu, pie kuŗas olbaltums tiek pārstrādāts taukos, vai ar alkoholu un vārāmo sāli; arī nenormāla dziedzeru darbība var būt aptaukošanās iemesls. Tāpat uz ķermeni iedarbojas arī pārskābēšana, kuŗa traucē asins riņķošanu zemādas sūnās. Arī saindēšanās ar fosforu vai antimonu spēj izsaukt ķermeni olbaltuma pārstrādāšanu taukos.

Skaidrs, ka no ikdienišķām mazām barošanās kļūdām ar laiku izaug lielas. Strūmpels izrēķinājis, ka uzkrājot ik dienas ķermenī pa 5 gr. tauku (1 tējkaroti), desmit gados ķermeņa svars pavairošies par 28,5 kgr., un izšķirošos (35.—40.) mūža gados no 50 kgr. „vieglā balodiša“ izveidojas „mašīna“ ar 80 kgr. ķermeņa svara. Tāpat kauss alus, ik dienas baudīts, gadā rada 7,5 kilo lielu svara pieaugumu. Vienalga, vai lietojam par daudz tauku, piem. šokolādē, vai par daudz olbaltuma (gaļā, zivīs un olās), vai par daudz alkohola, arzēna vai vārāmās sāls. Arī ogļhidrāti (graudu barība un cukura veidi) var pavairot aptaukošanos.

Bez barības, lielu lomu spēlē arī dzīves veids: gulēšana pēc ēšanas, pārāk ilgs naktsmiegs, alkohols u. tml. palīdz attīstīties resnumam.

Jāatzīmē vēl tā sauktā „Adipositas essentialis“ — pie hipotirceoidisma, t. i. pārāk vājas vairogveida dziedzera darbības. Sim-

es,
er-
en-

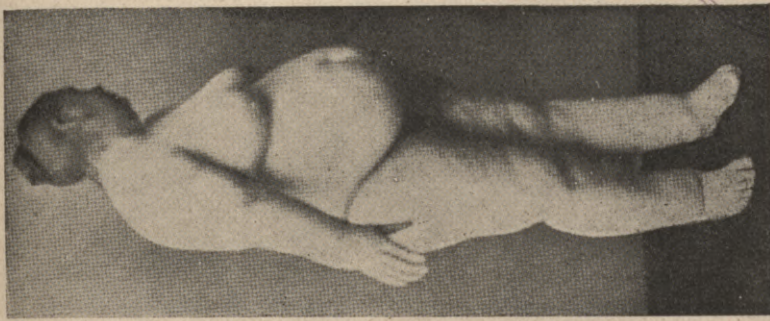
do-
ari
pu-
ju-
ir
pa
vē-
no

rus
st,
na.
s),
lā-
ki,
sk.
en
im
ti-
ku

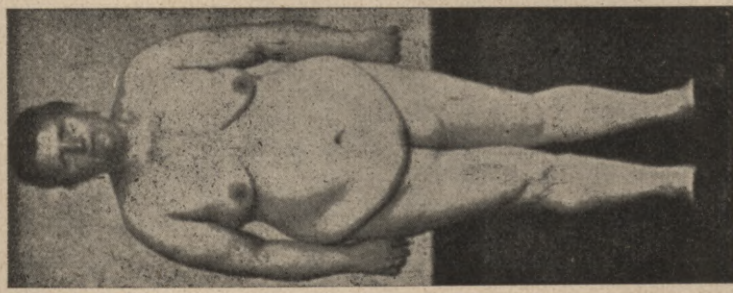
ir
na.
ta
ot
?"
ki,
u,
in
a-
ra
ru
s.
i-
r-
a-
0
a.
a
r-
z
a

c
s

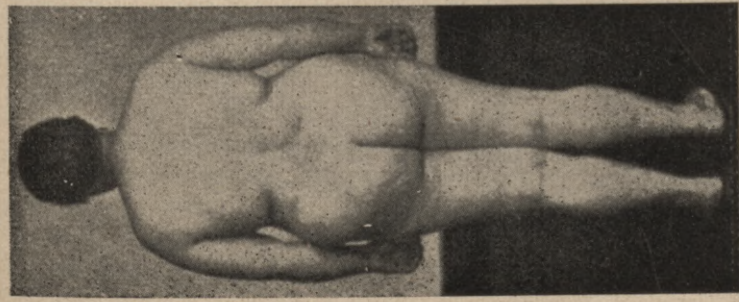
-

Hipofizārais aptaukošanās tips

Parastais aptaukošanās tips

pt
lu
va
ar
ga
H

ri
ka
te
iz

pa
uz
ti
do
br
no
sa
ša
da
tu
in
g

i
k
si
A
n
k

a
P
s

u
s
V
z
a
n
g
s
i
o
t

ptomi: ciets vēders, aukstuma sajūta, nogurums, miegainība, trulums; slimnieks nespēj svīst. Slimību var pa daļai novērst, dodot vairogveida dziedzera preparātus (Thyroidin), kuŗi dažreiz palīdz arī sāpīgās aptaukošanās gadījumos. Bet šie preparāti, tāpat kā gavēšana, nepavisam neiedarbojas uz hipofizāro aptaukošanos (sk. Hipofize 213. l. p.).

No svara ir ne tikai tas, ko ēd, bet arī kā ēd. Paradums — rīt barību bez pamatīgas sakožlāšanas — drīz vien noved tik tālu, ka siekalu dziedzeri vairs nedarbojas. „Ak, ko nu!“ dažs varbūt teiks: „tā mazā drusciņa siekalu!“ Bet šī „mazā drusciņa“ dienā iztaisa $\frac{1}{2}$ —1 litru. (Par siekalu nozīmi sk. 225. l. p.)

Ja nu nepareizam ēšanas veidam un ēdelībai pievieno vēl nepareizi izvēlētu, nederīgu vai vienpusīgu barību, tad, neskatoties uz šķietamo pārbarošanos un aptaukošanos, organismā var iestāties dažu barības vielu (minerālvielu un vitāminu) trūkums. Tādos gadījumos attaukošanās mēģinājumi var novest pie galīga sabrukuma. Papildvielu trūkums visbīstamāks tad, ja organismā notiek chroniska saindēšanās ar vārāmo sāli; sāls, nogulstoties saišķaudos un zem ādas, aiztura šķidrums un traucē asins riņķošanu un vielu maiņu. Tauki bieži vien aiztura vārāmo sāli, dažādas atļekas un tā tad arī ūdeni. Arī alkohola saindētās nieres aiztura ūdeni, tā kā pie nepareizas barības izvēles un chroniskas saindēšanās ar alkoholu un vārāmo sāli dažs slaidis jauneklīs jau vienā gadā pārvērsās par resnu filistri.

Kā jau minējām, bez taukvielām nav iespējams iztikt. Taukvielas piedalās šūniņu atjaunošanas darbā, piepilda ķermeņa prasības pēc siltuma un enerģijas, nepieciešamas nervu sistēmai un dažreiz dod ķermenim tik ļoti vajadzīgo papildvielu A. Arī taukvielas padotas „mīnimuma likumam“ (sk. 326. l. p.) un nevar tikt atvietotas ar ogļhidrātiem.

Katrs attaukošanās mēģinājums jāpārtrauc, tiklīdz ķermenī uzkrājas pārāk daudz skābu vielu maiņas atlieku.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Attaukošanos nekad nedrīkst piekopt pārspilēti asi un enerģiski, jo tad viņa atnesīs vairāk ļaunuma, nekā labuma. Prātīgas apdomātas pārmaiņas barības izvēlē un pastiprināta muskuļu darbība ir vislabākie ārstēšanas līdzekļi.

Jau augstāk minētās Bantinga-Harveja, Ebsteina un Erteļa attaukošanās metodes uzskatāmas kā stipri enerģiskas, — intensīvas, jo te kaloriju skaits samazināts uz pusi. Vēl varētu pieminēt Rozenfelda izstrādāto ēdienu karti. Rozenfelds dod saviem slimniekiem dzert daudz ūdens (2 litrus, 10° C.), aizliedz taukvielas un liek pieturēties pie ogļhidrātiem bagātas, maz kaloriju saturošas barības, sevišķi pie kartupeļiem (800—1200 gr.), kuŗus sagatavo bez taukiem. Brokastis: tēja ar sacharīnu, 30—40 gr. sausiņu, drusku marmelādes vai tml. Otrās brokastis: 10 gr. siera, — ūdens. Trešās brokastis: 100 gr. āboļu, ūdens. Pusdienā: 2 glāzes ūdens, 1—2 šķīvji kartupeļu un sakņu viruma (bez taukiem), sutināta vai cepta gaļa; trekna gaļa izslēgta; no saknēm atļauts ēst kartupeļus, rutkus, salātus — bez eļļas. Palaunadzī: tē-

ja ar sacharīnu, vēlāk 6 žāvētas plūmes, ūdens, pēc tam 100 gr. āboļu. Vakariņās: 2 olas un kartupeļu salāti vai cepta gaļa ar saknēm u. tml.

Vēl var minēt dažādus veģetārās ēdināšanas paņēmienus, kuŗi slimniekam gan dod maz olbaltuma, bet jo vairāk ogļhidrātu. Jābrīdina no pārāk intensīviem ārstēšanas mēģinājumiem ar piena diētu (Karella un Bušāra mēģinājumi), pie kuŗas pieturoties, pacientam 20 dienas jādzīvo no 1250 gr. piena un 5 olām dienā, sadalot šo porciju 5 ēšanas laikos.

No minerālūdeņiem nav daudz ko cerēt. Tāpat arī masāžai mēdz piešķirt pārāk lielu nozīmi. Domāt, ka ar masāžas palīdzību var palikt tievs, ir tīrā mānīcība. Masāža var vienīgi ierosināt slimnieku uz muskuļu nodarbināšanu. Lielāka vērība jāpiegriež vingrošanai, kuŗa pilnīgi var stāties tik ļoti ieslavētās sviedrēšanās, grieķu-romiešu pirts u. tml. vietā.

Attaukošanās ar jodkāliju, kampara, digitalis u. c. palīdzību nav devusi nekādus sevišķus panākumus. Publikas piekrišanu jaunākā laikā ieguvuši vairogdziedzera preparāti, kuŗus var dabūt arī tablešu veidā. Pielietojot šos preparātus, slimniekam līdz ar to ik dienas jāuzņem mazākais 120 gr. olbaltuma vielu un daudz ogļhidrātu; kaloriju skaitu var samazināt tikai līdz 2000—1800. Lietojot vairogeida dziedzera preparātus, manāmas dažas blakus parādības, kā: sirds dauzīšanās, straujāks pulss un sirds izplešanās. Līdz ar to iestājas arī svišana, stiprs uzbudinājums, bezmiedzība un vispārēja nelaba sajūta.

Beidzot, kā kuriozumu, atzīmēsīm arī tik ļoti iemīļoto etiķa lietošanu; minēto vielu sevišķi lielā daudzumā bauda mūsu dāmas, cerēdamas uzglabāt vai atgūt slaido līniju, kaut vai uz veselības rēķina. Etiķis ir bīstama baudviela, kuŗa ar laiku noved pie ārkārtīgas mazasinības, elpas trūkuma un nervoziem traucējumiem.

Vēl jāatzīmē Eiropā visslavenākais aptaukošanās ārstēšanas kurorts Kārļsbādē (Vācijas dienvidos). Tur galvenie ārstēšanas principi nekādā ziņā neslēpjas vienīgi dziednieciskā ūdenī, kuŗš izsauc pastiprinātu zarnu darbību un tādejādi traucē lieku barojošo vielu uzsūkšanu, bet, kopā ar šo minerālūdeņu kombinētā staigāšanā, vingrošanā un dažādās citās kustībās.

Homeopātija. Bērniem ar uzpūstu izskatu un tieksmi uz skrofulozi vai angļu slimību, ieteicams *Calcarea carbonica*, kas sevišķi noder iedzīmtas aptaukošanās gadījumos. *Graphit 6* iedarbojas uz bērniem un sievietēm, ja ir tieksme uz cietu vēderu, gremošanas traucējumiem, menstruāciju izpalikšanu un dažādveida ēdēm. *Antimonium crudum* noder pie reimatiski-žultainās konstitūcijas, ēdelīgiem tipiēm ar gremošanas traucējumiem, aizcietējumu un caureju (pārmaiņus), uzpūstu vēderu, bezmiedzību, skābiem sviedriem un dažādiem ādas izsitumiem. *Kali carbon.* 3 ierosinā vielu maiņu, — noder sevišķi nospiestiem, gurdiem, grūtsirdīgiem slimniekiem, kuŗiem vājs sirds muskulis. Sirds aptaukošanās gadījumos var lietot *Phosphor 6*, *Arsen 3*, *Arnica D 3*.

Vielu maiņu sekmē arī *Jod. 3*, *Spongia 3* un *Fucus vesiculosus D 3*.

Pie jaunākiem slimniekiem un pie sievietēm ar pārāk stiprām menstruācijām noder *Calcarea acet.* *Hahnem.* Ja elpa apgrūtināta, labā roka stipri sāp, sirds aptaukojusies, un slimnieku moca slāpes:

Phytolacca dec. Aknu un žults darbības traucējumus var novērst ar Mercur. dulcis 3.

Dabas dziedniecība. Visiespaidīgākais ārstēšanas paņēmieni ir sekošais:

Jāiztiek ar maz barības, un tai pašai jābūt veģetārai. Pirmās brokastis var vasarā dot augļus vai ogas (bez cukura), tomātus vai gurķus bez sāls; ziemā glāzi svaigas sakņu sulas, drusku balto kāpostu (vai burkānu) sulas, ceptus kartupeļus ar ļoti maz sviesta. Uz vēlēšanos glāzi augļu ūdens vai citrona limonādes ar maz cukura. Otrās brokastis: glāze jau minētā dzēriena vai augļi. Pusdienā: ik dienas nesālīti kartupeļu ēdieni ar dārza saknēm vai sēnēm; zaļi salāti ar citronu, nesālītas svaigas saknes, vasarā daudz ogu vai augļu, ziemā kompots. Palaunadzī: vasarā augļi, ziemā āboļu vai zemeņu tēja ar gabaliņu kartupeļu tortes un drusku marmelādes. Vakariņās tas pats, kas pirmās brokastis vai pusdienā, un katrā ziņā daudz atšķaidītas augļu sulas vai tējas. Cukura nedrīkst lietot vairāk par 50 gr., bet sviesta — par 10 gr. dienā. Mēs dodam slimniekam 5 reizes dienā ēst, lai ēstgriba neizvērstos pārāk stiprā izsalkuma sajūtā. Starp citu, vārāmās sāls trūkums samazinā pārlicēģo ēstgribu.

Tā kā sviedrēšanās viena pati nekā nelīdz, tad jāķerās pie fiziska darba brīvā gaisā; ieteicams izdarīt elpas vingrinājumus, spēlēt tennisu, dejot, vingrot, staigāt, zāgēt un skaldīt malku, strādāt dārzā, jāt u. t. t. Ja iespējams, tad jāmēģina dzīvot kailam. Aizcietējuma vai vājas asinsriņķošanas gadījumos vēlama masāža. Ja sirds nav vāja, tad peldēšanās ļoti noderīga. Katrs darbs jāiekārto saskaņā ar sirds spēku. Jāguļ mazāk; no rītiem jāņem gaisa pelde pirms brokastīm, vasarā jau ap 5 no rīta, ziemā visvēlākais 7. Pēc pusdienas nav jāguļ, bet jāņem gaisa pelde.

Ļoti lielu lomu spēlē atturēšanās no sāls, jo tādā kārtā ķermenis atdod aizturēto, uzkrāto ūdeni un jau pirms pašas attaukošanās zaudē dažus kilo no svara; slimnieks var vieglāk kustēties, un kustēšanās vingrina un spēcina sirds muskuli. Asinsriņķošana norit vieglāk un veicina tauku izkušanu un sadegšanu.

Barības bagātais sārmaīņu pārsvars izsargā no sirds vājuma; ja tāds tomēr iestātos, tad jāpaguļ pāris dienas gultā (vasarā vislabāk brīvā gaisā, zem audekla jumta).

Mūsu attaukošanās veids dara slimnieku ne tikai veselāku, bet arī skaistāku, jo mati, āda un acis atdabū atkal jaunības mirzumu.

Pie katras attaukošanās ne tikai tiek izskaloti sāļi un izkausēti uzkrājušies tauki, bet arī iznīcināti daži ķermeņa audi. Izņemot asinis un kaulus, visā ķermenī ir liels skābju pārsvars. Tāpēc katrs attaukošanās mēģinājums saistīts ar ķermeņa skābju mobilizēšanu. Skābes nevar izskalot no ķermeņa, pirms tās nav neitralizētas. Tāpēc stingri jāraugās uz to, lai slimnieka barībā būtu ļoti liels sārmaīņu pārsvars. Bet no otras puses, nedrīkst arī pārspilēt ķermeņa iztīrīšanu no skābēm, jo ne ikkatrs slimnieks spēs panest pēkšņo pārmaiņu asins spiedienu.

No zālēm šinī laikā jāatsakās un uz visstingrāko jābrīdina no joda preparātiem un attaukošanās tabletēm.

Ārstēšanos nedrīkst turpināt pārāk ilgi. Bērni nedrīkst zaudēt vairāk par 25% no ķermeņa svara, tā tad — svars no 80 kilo drīkst

noslidēt līdz 60 kilo; pieauguši drīkst zaudēt ne vairāk kā 40⁰/₀, — tā tad, no 160 kilo (mums ir bijis gadījums redzēt tādus pacientus, kuŗiem jāsēd uz 2 krēsliem) var noiēt līdz 100 kilo. Bet šādu svāra krišanos nevar panākt vienā panēmienā; vajadzīgs ārstēšanu atkārtot vairāk gadus no vietas. Viss atkarājas no tā, vai slimniekam ir pietiekoši stipra griba, lai arī ārpus ārstēšanās laika spētu pieturēties pie sev piemērota dzīves veida.

Ļoti svarīga ir pāreja no augšminētās ēdienu kartes uz normālo, ikdienišķo barību. Pirmās pārejas dienās nav jābauda piens, olas un gaļa. Pilnvērtīgu olbaltumu var ķermenim piegādāt ar kartupeļiem, zaļumiem un jaunām saknēm: špinātiem, salātiem, zaļām pupām un zirņiem u. tml. Vēlāk var sākt lietot pienu, bet ne vairāk par 1 glāzi dienā, un to pašu vislabāk sarūgušā veidā; tad var laiku pa laikam (bet ne ik dienas) apēst pa olai — olu maisījuma veidā, — un beidzot, ja slimniekam liekas, ka tas ir viņa dzīvības jautājums, var apēst līdz 40 gr. gaļas dienā. (Gaļa jānosver, kamēr svaiga.)

Ja aptaukošanās iemesls ir iekšējās sekrēcijas dziedzeru darbības traucējumi, tad var rasties vajadzība lietot šo dziedzeru preparātus. Vai tādi lietojami, vai nē, to var noteikt tikai ārsts.

Izrēdzes uz izveseļošanos nav nemaz vājas, ja vien slimniekam iespējams pieturēties pie visiem augšminētiem noteikumiem. Dažam viesnīcniekam vai alus brūverim nāksies mainīt nodarbošanos. Par visām lietām: ēdēlība un kāre uz baudvielām jātura stingras gribas nagos. „Kēnišķīgais“ vēderiņš, kuŗš, diemžēl, arī dažu labu sievieti ieceļ „kēniņienes“ godā, jāapkarō ar attiecīgiem vingrošanas panēmieniem.

Dzīvībai draud briesmas tikai tad, ja saslimst sirds, nieres, asins vadi un citi organi.

Dažreiz aptaukošanos apkarot nemaz nav grūti: jāierobežo tikai dzīvnieciskā olbaltuma, pākšaugu, tauku, saldumu un maizes (resp. miltu barības) baudīšana. Nodarbināt muskuļus! Nesēdēt daudz uz vietas! Negulēt pārāk ilgi!

Ģikts (Arthritis)

Kultūras zemēs ģikts ir visparastākā slimība. No klasiskās Grieķijas un Itālijas tā līdz ar bagātņiekiem pārgāja uz Maz-Āziju, Ēģipti un tālāk. Klimats te mazāk no svāra, kā piederība pie zināmas tautības: anglis ar ģikti saslimst jau tādos apstākļos, kad skots vai irs vēl jūtas pilnīgi vesels. Visa ziemeļu-vakaru Eiropa, no Holandes un Beļģijas līdz pat Zviedrijas ziemeļiem ir ģikts slimnieku rajons, tāpat gaļas bagātā Polija un mājas degvīna lietotāju zeme — Normandija. Tropiskās zemēs iedzimtie nemēdz slīmot, bet eiropieši gan. Pilsētņieki saslimst biežāk, nekā laucīņieki. Ģikts lēkmes uznāk visbiežāk pavasaros un vēlos rudenos, kad uz galdā salāti un zaļumi parādas retāk. Virieši saslimst biežāk, nekā sievietes. Vislielākais slimnieku procents saskaitāms ap 40.—50. gadiem; bet pie neveselīgas barības un dzīves veida ar ģikti var sa-

Ģikts tipiskie simptomi sevišķi spīgti izpaužas pirmā lēkmē, kuŗa visbiežāk (80%) uznāk starp 35.—50. mūža gadu. Tipiska ir arī lēkmes pēkšņā uznākšana un ļoti stipras sāpes. Dažreiz tās ir tik nepanesamas, ka katrs stiprāks solis uz grīdas kaitina slimnieku, jo „satricina“ slimo locekli.

Tipiska ir arī pirmās lēkmes lokalizācija. Visbiežāk pirmā lēkme piemeklē kreisās kājas lielopirkstu.

Pie ģikts klasiskiem simptomiem jāpieskaita arī ūrīnskābosisāļu nogulšņi dažos audos. Šādi nogulšņi ved pie reakcijām, kuŗas varam saskatīt kā sacietējumus kniepadatas galviņas vai pat ābola lielumā; šie sacietējumi sastāv no krita veidīgas masas un izskatās kā kaļķakmeņi (Tophi arthritici).

Visbiežāk šādus akmentiņus var atrast zem auss ādas, kur tie balti spīd cauri; ir iespējams viņus uzdurt ar sterilu adatu, saturu izspiest un, sakarsējot porcelāna traukā ar pilīti salpetra skābes un vēlāk ar ammonjaku, pazīt viņos ūrīnskābi.

Tādi akmeņi attīstas arī locītavās un dažu mēnešu (pat nedēļu) laikā var izaugt pupas lielumā (tāpat kā mazie akmentiņi ausīs var attīstīties dažās dienās). Sākumā tie ir miksti, bet vēlāk sacietē. Ja šādu sacietējumu uzgriež, vai ja tas pats trūkst uz ārieni, tad viņa vidū var atrast mikstu, kritainu masu, kuŗā caur mikroskopu var saskatīt daudz ūrīnskābā natrona adatiņu. Pie liķu sekcijas bieži nākas redzēt, ka šīs adatiņas pa lēkmes laiku izlauž sev ceļu caur slimo locekli uz āru, — tā tad nav brīnums, ka slimniekam jācieš stipras sāpes.

Chroniskā ģikts bieži pārņem iekšējos organus; izceļas kuņģa zarnas katarrs, grēmu dedzināšana, skābas atraugas, kuņģa un tievās zarnas jēlums, caureja un aizcietējums. Ādā rodas izsitumi (ēdes), sevišķi ap dzimuma organiēm, uz rokām un pieri. Starp kāju pirkstiem āda bieži vien ir slapja.

Chronisks iekaisums var pārņemt arī elpas organu gļotādu; iekāist rikle, gāmurs, gaisa vadi, rību plēve, var uznākt arī astmas lēkmes.

Nieru ģikts vispirms izpaužas nieru iekaisuma veidā. Ļoti bieži sastopams ģiktiskais nieru sarukums, kuŗš var vilkties gadu desmitiem ilgi. Viņa iemesls: asins pārpildīšanās ar vielu atkritumiem, un nieru — ķermeņa iztīrīšanas organa — apgrūtināšana ar pārmērīgu darbu. Līdz ar nierēm saslimst arī aknas, āda, gļotādas u. t. t. Var iekāist arī sirds un asins vadu iekšējā plēve (Endocarditis un Arteriosclerosis urica) un sirds muskulis (Myocarditis urica). Cieš arī nervi; pazīstamas ir ģiktiskās galvas sāpes, neiralģija un ģiktiskais gūžu nerva iekaisums (Ischias).

Ģikts var vilkties ilgus gadus, ja to pareizi neārstē. Visnozēlojamāki ir tie slimnieki, kuŗu locītavas kļuvušas stīvas (Ankylosis) un kroplas (Arthritis deformans). Ir redzēti slimnieki, kas jau stīvi un nekustīgi kā dēļis.

Ģiktij mēdz pievienoties arī aptaukošanās un cukura slimība. Nav tiesa, ka ģikts pasargājot no diloņa.

Visos laikos lietots ļoti daudz līdzekļu pret ģikti, kuŗa sevišķi piemeklējusi bagātņiekus. Bet šie līdzekļi izrādījušies mazvērtīgi; tāpēc ārsti vienmēr piegriezuši galveno vērību slimņieka ēšanai. Tomēr — vēl nesenā pagātnē ģikts slimņieka diēta bija iekārtota pavisam nepareizi: tika dotas ceptas smadzenes, aknas, spārgēļi u.

taml., bet augļi pavisam izslēgti no ēdienu saraksta. Tūkstošgadīgā piedzīvojumā rāda, ka arī rupja maize, ja to lieto pārāk daudz, ir ne mazāk bīstama par gaļas, miltu un tauku barību (kuŗu mēdz vēl papildināt ar cepumiem un cukuru).

Par viskaitīgāko barību jāuzskata: gaļas buljons, daudzo ekstraktīvo vielu dēļ, — tad mājas putnu gaļa, kuŗā daudzo ūrīnskābes, — spargēļi un rožu kāposti, alkoholiski dzērieni (visvairāk alus); arī liels tauku un cukura daudzums iedarbojas ļauni, jo cilvēks no tā jūtas ļoti paēdis un negrib vairs baudīt ogas, augļus un zaļumus. Minētā barība ir visbīstamāka tad, ja viņas lietotājs ved nekustīgu dzīvi, sēd uz vietas, nevingro un daudz gul.

Zem apstākļiem arī ogļhidrāti, piem., kartupeļi, var izsaukt gikti tad, ja jau pastāv kāda kuņģa zarnas kaite, un ja ogļhidrāti dabū zarnā rūgt; viņi attīsta daudz ogļskābes un organisko skābju, kuŗas nav iespējams diezgan ātri no ķermeņa izraidīt vai neitrālizēt ar sārmaiņu palīdzību.

Pie gikts lielu lomu spēlē iedzimtība. Nav jāaizmirst, ka dažās ģimenēs līdz ar konstitūciju ir iedzimta arī tieksme uz ēdelību. Vaiņojama arī pārlicīgā gaļas ēšana, kuŗa jau senos laikos apbalvojusi bagātņiekus ar gikti. Līdz ar gaļu jāapvairo arī alkohols, — sevišķi alus, baltais vīns un šampanietis.

Ģikts slimņieku izredzes uz izveseļošanas atkarīgas no blakus slimībām. Cik stipras arī nebūtu sāpes, — tomēr viņu dēļ neviens vēl nav nomiris; turpretim sakarā ar gikti izcēlies nieru iekaisums var ātri novest kapā. To pašu var teikt par dažām citām blakus slimībām.

Ja cilvēks prot pietiekošā mērā pār sevi valdīt un dzīvot apziņīgi, tad nav grūti ne no gikts izvairīties, ne arī viņu izārstēt. Patiesi kultivētas (ne tikai civilizētas) nākotnes tautas droši vien ar gikti vairs neslimos.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Akūtas lēkmes gadījumā vislabākais līdzeklis ir morfina iešļircināšana (0,02—0,03 gr.). Nākošās dienās jādod kolchicīns (0,001, vislabāk Merka preparātu — tablešu veidā); pirmā dienā dod 4, otrā dienā 3, trešā dienā 2, bet ceturtā— 1 tableti. Pa lēkmes laiku jādod tāda barība, kas neapgrūtina zarnu kanāļu. Japāriet uz bezpurīna diētu. No svara ir, lai pacients pēc iespējas drīzi celtos un sāktu staigāt. Līdz ar bezpurīna diētu jāiesāk arī atofāna terapija.

Diētas paraugs pa lēkmes laiku: no rīta — kafija vai tēja ar pienu, sausiņš vai kaltēta baltmaize ar sviestu. Otrās brokastis: sausiņš ar sviestu. Pusdienā: saknes (špināti, burkāni, puķu kāposti), kartupeļu biezputra, kompots. Palaunadzī: kafija vai tēja ar pienu. Vakariņās: rīsa vai mannā virums ar pienu vai viegls pudiņš ar kompotu vai augļu mērci. Slimņiekam jāpieturas mēnesiem ilgi pie veģetāras barības. Taukvielas ir atļautas visādos veidos, ja vien tās netraucē gremošanu. Kas attiecas uz augļiem, tad tos var lietot visādos veidos. Tikai jābrīdina no pārsteidzīga mēģinājuma ārstēties ar zināmu augļu sugu vien (vīnogas, citroni).

Bezpurīna diētas paraugs:

Pirmās brokastis: kafija ar 50 gr. krējuma vai 100 gr. piena,

Zīm. 1: Kreisās rokas gīkts. Rokas virspusē visās pirkstu locītavās ir redzami bāli dzeltenīgi, caurspīdīgi gīkts mezgli, kuņi neļauj rokai brīvi kustēties.
 Zīm. 2: Labās kājas ikšķa atmirums «brants». Zīm. 3: Spītālība (*Lepra tuberosa*). Zīm. 4: Malārijas bacilli iesakņojušies sarkanos asinīs ķermenīšos.
 Zīm. 5: Miega slimības balilli (*Trypanosoma*) cilvēka asinīs. Mikroskopisks uzņēmums (600 reizes paliel.). No 3—5 minētās slimības cēloņi un ārstēšanas veidi sekos turpmākās nodaļās.

ned
ja
tik
nisi
oks
nās
pos
sti

pat
Bur
rut

bie
mā
stu
kāp
par
vār
Ar
ķir

nes
ves

jo
dar
bas
tur
skā
sēr
mē
ro
un
lēk
tā
nie
tād
ro
ho

og
ko

na
ku

bē
jur
rah

Salāti paši par sevi ļoti vajadzīgi, tikai pie viņu sagatavošanas nedrīkst lietot ne daudz etiķa, ne citrona. Špināti ēdami tikai tad, ja tie nav tikko mēsloti. Tomēr jācenšas salātus un špinātus ēst tikpat daudz, kā kartupeļus, jo tiem piešķirama svarīga loma organisma iztīrīšanā. Skābenes, mangolds un rābarbers noliedzams, — oksālskābes (skābeniskābes) dēļ*). Ieteicamas nātras un zaļās, jaunās kāpostu lapiņas. Var ēst arī sparģeļus bez galviņām, puķu kāpostu kacēniņus u. taml., turpretim sparģeļu galviņas, rožu kāposti un artišķi aizliegti.

Sīpoli, porejs, loki un ķiploki ēdami stipri aprobežotā mērā, tāpat arī kolrabi. Selerija un kolrabi jāsatavo ar visām lapām. Burkāni, kāļi un bietes visieteicamāki nevārītā veidā. Radisus un rutkus vēlams lietot kopā ar kartupeļiem, bez sāls.

Arī dažas kāpostu sugas (baltie un sarkanie kāposti), tāpat skābie kāposti, nevārītā veidā, ar eļļu, citronu un sīpoliem, sevišķi ziemā, ienes ļoti patīkamu pārmaiņu ēdienu sarakstā. Svaigus kāpostus, ja grib tos baudīt sutinātā veidā, vislabāk sagatavot sekoši: kāpostu galviņu sagriež 4 šķēlēs, katru šķēli apcep no abām pusēm pannā gaiši-brūnu, tad pieliek taukus vai sviestu un sutina (vai vāra). — Gurķus vislabāk ēst bez sāls, ar drusku medus vai cukura. Arī vāriti, pildīti un sutināti tie garšo ļoti labi. Ļoti ieteicami ir ķirbji, melones, arbūzi un ananāsi.

Sārmaiņu pārsvars sēnēs atkarīgs no sēņu augšanas vietas. Sēnes vislabāk lietot ceptas vai žāvētas.

Rieksti, sevišķi samaltā veidā (kūkās) ģikts slimniekiem nav veselīgi, jo satura lielu skābju pārsvaru.

Vinogas, ķirši, dienviņu augļi un tomāti ir nepieciešami, jo tie dod vajadzīgās minerālvielas un sārmaiņus, dzesē slāpes, iedarbojas labvēlīgi uz caureju un pa daļai satura arī dažādas barības vielas. Ģikts lēkmes sākumā, pirmās dienās, pat ieteicams pieturēties tikai pie augļiem. Atļauti arī skābāki augļi: āboli, skābi bumbieri, apelsīni, jānogas, skābie ķirši un dzērvenes. Ar sēru balinātie žāvētie augļi ir kaitīgi. Citroni lietojami ļoti mazā mērā (novēroti pat nāves gadījumi pēc 6 citronu apēšanas, jo citrons var saēdināt kuņģa zarnas gļotādu). Gaišās, balinātās dateles un vīģes ir kaitīgas; tādu augļu baudīšana var tieši izsaukt ģikts lēkmi. Par tomātiem var teikt, ka viņu skābe saistīta ar kaļķi un tāpēc ir nekaitīga, tā tad tomātus bez bailēm var ēst arī ģikts slimnieki. No ogām jāaizliedz brūklenes, bet mellenes nav ieteicamas tādēļ, ka pataisa cietu vēderu. Citādi visas ogas, arī korintes un rozīnes, ļoti ieteicamas. No vīna jāizvairas tāpat, kā no katra alkoholiska dzēriena.

Cukura lietošana jāierobežo, jo tas atņem patīku ēst augļus un ogas. Saldumi un visādi cepumi ir kaitīgi, tāpat arī kakao un šokolāde. Labi iedarbojas piena cukurs, kuņģi atvieglo izeju.

Augu tauki: linu eļļa, riekstu sviests, labs margarīns u. taml. nav kaitīgi, ja tos nebauda pārspilētā daudzumā. Pārāk daudz tauku piespiež zarnu strādāt pastiprinātā kārtā, bet aknas un aizkuņģa

*) 1 mārca rābarberā ir apm. 2,5 gr. oksālskābes. Nāvīgā oksālskābes doza ir: bērniem 2—5 gr., pieaugušiem 10 gr. Šis indes iespaids izpaužas sirdsdarbības traucējumos un centrālās nervu sistēmas pamirumā. Uz visnoteiktāko jāapretojas tiem, kas ieteic rābarberu un skābenes ēst katru dienu zaļā veidā.

dziedzeri — izdot zarnai pārāk daudz sārmaiņu, tā kā var izcelties sārmaiņu trūkums.

Gaļa — kāda tā arī nebūtu — nav vēlama, jo viņā pārāk daudz fosfora un sērskābes. Aitas un vērsa gaļa ir kaitīgāka par cūkgaļu. Katra gaļa veicina gikti. Dažreiz — izņēmuma gadījumos — var dot drusku meža kustoņu gaļas, jo tie ir veselīgāki barojušies, nekā mūsu mājlopi. Visvairāk kaitē mājas putnu gaļa, jo tie, lietojot galvenā kārtā graudu barību, paši slimo ar gikti. Šad un tad varbūt var atļaut ceptu balodi. Meža putnu gaļa daudz labāka šajā ziņā. Ieteicams meža putnus ietīt speķi, kurā iekaisītas sakapātas petersiļu un majorana lapīnas. Pildīšanai jāņem kastāņi un skābi āboli, jo augļu skābe piedod gaļai maigāku garšu un mīkstumu. Žāvēta vai sālīta gaļa un gaļas produkti kategoriski jānoliedz, — tāpat sālītas vai žāvētas zivis. Zivis šad un tad atļautas, bet tikai vārītas, nevis ceptas.

Liellopu asinis ir daudz sārmaiņu, tāpēc var ēst no asinīm un griķu miltiem pagatavotas kotletes, asiņu - putrainu desu un drusciņ asins desas, ja vien tā nav stipri vircota un sāļa.

Izņēmuma gadījumā atļauts lietot mazliet meža kustoņu vai meža putnu gaļas buljona, tomēr šajā buljonā nedrīkst būt vircas, daudz sāls, Maggī, buljona ekstrakta u. taml.

Bez izņēmuma aizliegtas aknas, nieres, plaušas, tesmenis, zarnas, smadzenes, mēle, teļa kājas, zivju ikri un pienes.

Bez gaļas ir iespējams iztikt. Ar kartupeļiem, augļiem, taukiem, drusku maizes, cukura un piena pilnīgi pietiek, lai piegādātu organismam visas vajadzīgās vielas. Miesnieki, kuŗi ēd gaļu pāris reizes dienā, gandrīz visi slimo ar reimatismu un gikti.

Olas drīkst ēst tikai tajās dienās, kad nav ēsta ne gaļa, ne zivs, ne siers vai biezpiens. Sviestu var lietot līdz 50 gr. dienā, pienu — vislabāk sarūgušu — 1 glāzi. Biezpiens un siers palīdz attīstīties pūšļa smiltīm un akmeņiem un tāpēc lietojams ļoti atturīgi.

Par papildvielām, resp. vītāminiem sk. 327. l. p.

Par alkoholu jau diezgan runāts. Atliek vēl teikt pāris vārdus par t a b a k u. Arī smēķēšana aizkavē vielu maiņu. Smēķējot attīstas dažādi, līdz galam neizdeguši savienojumi, kā amonjaks, piri-dīna sārmaiņi, ogļskābe, zilskābe u. c. Šie savienojumi pāriet asinīs un iespaido sirdi un asins vadus. Tā kā gikts slimnieka ķermenī jau tā apgrūtināta vielu maiņa, tad smēķēšana šādos gadījumos ir kļūda.

Ēdienu kartes paraugs: no rīta — kāds kartupeļu ēdiens ar saknēm vai kartupeļu zupa ar pavisam maziem cepta speķa gabaliņiem. Otrās brokastis: 1 mārc. augļu vai daudz kompota, gabaliņš grauzdētas maizes ar sviestu. Pusdienā: daudz zaļu sakņu, salātu, kartupeļu, augļu, vai kompota. Palaunadzī augļi vai $\frac{1}{8}$ litra piena (sarūguša), gabaliņš grauzdētas maizes vai 2 sausiņi. Vakariņās: vispirms labi daudz augļu vai ne pārāk salds komposts, tad kāds kartupeļu ēdiens ar salātiem vai saknēm, gabaliņš rupjas maizes ar sviestu, tējkarote biezpiena un $\frac{1}{8}$ litra piena. Ja ēd pietiekoši daudz augļu, tad nav vajadzīgs ne dzērienu, ne caurejas līdzekļu.

Kas attiecas uz gavēšanu, tad tāda nav vēlama; labāk pieturē-

ties pie tā sauktās „augļu diētas“ vai nesālītiem kartupeļiem ar sviestu; gavēt var tad, ja dzer vai nu ūdeni, vai augļu sulas.

Masāžai, ja tādu pielieto, jābūt vieglai. Ieteicama mērena vingrošana, viegls sports, kalnos kāpšana. Pietiek arī, ja noiet labu gabalu kājām.

Sāpīgais loceklis jānovieto augstāk. Dažreiz ļoti palīdz māla vai dūņu (ar citrona sulu) kompreses. Izārstēšanos ļoti veicina dubļu, dūņu un sēra peldes (Ķemerose, Baldonē).

Ar apsaulošanu jābūt uzmanīgam. Vislabāk iesākt ar muguras apsaulošanu (2 minūtes), pēc tam 2 minūtes apsaulo priekšpusi, — vai arī pirmā dienā apsaulo tikai kājas, otrā dienā arī kāju stilbus, trešā dienā arī gurnus, vienmēr pa 2 min. Vēlāk minūšu skaits tiek paaugstināts no 2 uz 5. Varbūtēji sviedri pēc apsaulošanās jānomazgā saules sasildītā ūdenī. Viss tikko teiktais attiecas arī uz kalnu sauli, tikai 2 minūšu vietā apstarošana jāizdara $\frac{1}{2}$ min., vēlāk pamazām pārejot uz $2\frac{1}{2}$ min.

Arī gaisa peldes, savienotas ar vieglu vingrošanu, ir ļoti labas.

No ķīmiskiem līdzekļiem, izņemot atofānu un kolhicīnu, nesam pieredzējuši nekā laba. Visi iekšīgi lietojamie salicila preparāti ir kaitīgi. Mēs pielietojam viņus ārīgi, mezotāna un rosmarola veidā.

Kneips ieteic sekošos ūdens dziedniecības paņēmienus: sāpīgās vai satūkušās vietas pēc katrām 2—3 stundām jāaptin ar siena kompresēm, t. i. siens jāapplaucē ar vārošu ūdeni, jāuzliek uz drēbes un jāaptin ap slimo vietu. Ieteicamas arī siltas auzu salmu sēdpeldes un spāniešu mētelis. Ik nedēļas siltas peldes ($36-40^{\circ}\text{C}$) ar priežu pumpuriem, auzu salmiem vai siena puķēm. 3 reizes nedēļā auksta, vispārēja apmazgāšanās, tūlīt pēc izkāpšanas no gultas. Citos gadījumos var lietot 3 reizes nedēļā ceļu uzlījumus, 2 puspeldes un augšējo apmazgāšanos un tikai reizi siena kreklu.

Gikts slimnieki bīstas visvairāk no auksta ūdens, bet bieži vien tur, kur sāpes kļuvušas neciešamas, palīdz tikai spējš, auksts uzlējums. Sievietēm dažreiz noder pavisam auksta sēdpelde. Ūdens dziedniecība jāatbalsta ar debess atslēdziņu (Primula) vai pliederu tējas dzeršanu. Ieteicams arī ēst skābus kāpostus (zaļus). Sāpes var remdēt ar kampara spirta ieberzējumiem (tikai ne pārāk daudz kampara!).

Plātenis ieteic noguldit slimo kāju augstāk, aptīt to ar vilnas vai kamieļu spalvas vati un kājas tuvumā nolikt 2—3 siltas pudeles, ietītas slapjā dvielī. Ja pacientam siltums patīk, tad var mēģināt tvaika kompreses, $36-41^{\circ}\text{C}$. kāju peldi, kāju tvaikpeldi vai tvaikpeldi gultā. Pēc kāju peldēm jānomazgā kājas ar ūdeni 27°C ., jāmasē slimā kāja un jāietin (arī viss stilbs) atkal vatē. Dienā jāņem 3—4 karstas kāju peldes, pielejot pamazām karstu ūdeni vēl klāt; var arī kājas tveicēt ik pēc 4 stundām, $\frac{1}{2}-\frac{3}{4}$ stundas. Starplaikā var taisīt atdzīvinošus kāju ietinumus $20-22^{\circ}\text{C}$., vēdera uzklājus $25-27^{\circ}\text{C}$. un klistierus $22-25^{\circ}\text{C}$.

Chroniskās locekļu gikts gadījumos jāņem ik dienas 1—2 piln- peldes, sākot ar 33°C . un pamazām lejot klāt karstu ūdeni līdz 41°C . 15—20 minūtes; nedēļā 2—3 tvaikpeldes gultā, $20-22^{\circ}\text{C}$. locekļu ietinumumi un masāža (2 reizes nedēļā). Vasarā jāapsaulojas.

Cukura slimība (Diabetes mellitus)

Par cukura slimību sauc ogļhidrātu vielu maiņas traucējumus, pie kuriem ķermenis zaudējis spēju kārtīgi izlietot uzņemto cukuru, tā kā liels cukura daudzums pastāvīgi ieiet asinīs vai iznāk līdz ar ūrinu.

Šī slimība bijusi sastopama visos laikos, pie visām tām tautām, kurām civilizācija devusi iespēju iedzīvoties bagātībā un ēst un dzert pēc sirds patikas. Indijā ar cukura slimību slimo visvairāk hindu tauta, Eiropā — jūdi. Tomēr vaina uzvelama ne tik daudz tautībai vai rasei, kā darba laukam. Sēdošs dzīves veids, ar daudz uztraukumiem savienots, rada tieksmi uz cukura slimību. No otras puses, arī pārspīlēta ķermeņa nodarbinātība un satricinājumi (pie dažiem sporta veidiem) noved tikpat tālu. Ar cukura slimību sirgst vairāk vīrieši, nekā sievietes, — un sevišķi spēcīgi vīrieši, pašos labākos gados. Bērņus un sirmgalvjus šī kaite piemeklē reti.

Pie vesela cilvēka cukura daudzums ūrinā nepārsniedz 0,1—0,2 gr. 24 stundās. Pēc ļoti bagātīgas saldumu baudīšanas arī vesela cilvēka ūrīns uzrādīs lielāku cukura procentu. Šādu, no barības atkarīgu cukura izdalīšanos sauc par *alimentāro glikosūriju**). Šāda glikosūrija sirmā vecumā ir ļoti bieža un nekaitīga parādība. Gandrīz normāla ir arī pavairota cukura izdalīšanās pie nedēļniecēm un grūtām.

Glikosūrija pavada arī dažas infekciju slimības (šarlaku, difteritu, influenci, tifu). Tāpat novērota glikosūrija arī pēc saindēšanās ar ogļskābi, ēteru, chloroformu un citām indīgām gāzēm, ar skābēm (sāls- un sērskābe), ar metālu sāļiem (dzīvsudrabs, cinks, chroms u. taml.), ar ūrīnu dzenošiem līdzekļiem (cofeīns, diuretīns) ar denatūrēto un tīrīto spirtu, fosforu, svinu un — par visām lietām, — pēc ķermeņa pārskābēšanās, kāda notiek aptaukošanās un gūkts gadījumos.

Visu sekundāro glikosūriju iemesls ir pārkairinātās nierēs, kurās laiž cauri cukuru. Līdz ar cukuru ūrinā tādās reizēs parādas arī olbaltums, cilindri u. c.

Par īsto cukura slimību var būt pie smadzeņu slimībām, ievainojumiem ar sekojošu asiņošanu, pie pamirumiem, galvas satūkumiem (arī tādiem, kas pamatojas uz tuberkulozi vai sifilisu), — tāpat pie aizkuņģa dziedzeņa un nieres iekaisumiem. Dažreiz pat šo organu satricināšana vien spēj izsaukt cukura slimību. Kara laikā bieži nācās piedzīvot, ka cukura slimība iestājās pēc tīri nervozas dabas traucējumiem: bailēm, dūsmām, uzbudinājumiem, pārpūlēšanās u. tam., turpretim parastā cukura slimība izbeidzas barības trūkuma dēļ. Arī epileptiķu cukura slimības iemesls meklējams centrālās nervu sistēmas (sevišķi simpatiskā nerva) traucējumos, kuri iespaido nieru nervus.

Daudzos cukura slimības gadījumos iemesls nav vēl galīgi nosakāms. Dažreiz vaina uzskrojama iekšējās sekrēcijas dziedzeņu darbības traucējumiem. Tā, piem., pie Bazedova slimības vairogveida dziedzeris aizkavē vielu maiņu un pavairo asinīs cukura dau-

*) Alimento — barības viela. Glukus-salds. Glykoz-ķekaru cukurs.

dzumu. Arī pie akromegalijas (milzu auguma), smadzeņu piedēkļa traucētā darbība bieži izsauc visgrūtāko cukura slimību. Īstā aizkuņģa dziedzeņa cukura slimība izceļas inkrēta — insulīna — trūkuma dēļ.

Cukura slimību izsauc arī saindēšanās ar adrenalīnu vai tā sauktais „cukura dūriens“ virsnierēs.

Mums jāizšķir pārejošā cukura slimība (pēc akūtām slimībām, diētas kļūdām un saindēšanās) no konstitucionālās, kurai izsauc vai nu iedzimts, vai iegūts vielu maiņas vājums, vai to organu saslīmšana, kurai piedalās oglehidrātu vielu maiņas darbā.

Slimība iesākas lēni; sākumā izdalītais cukura daudzums nav visai ievērojams, un slimnieks par to nekā nezina, līdz kāds nejaušs gadījums vai pēkšņs slimības simptoms spiež izmeklēt ūrīnu. Parasti līdz ar cukura izdalīšanos ķermeņa svārs sāk kristies, tā kā slimniekam drēbes top pārāk vaļīgas. Roku rokā ar svāra samazināšanos iet spēku sabrukums, — slimnieks jūtas noguris, negrib strādāt. Vispārējā labsajūta sākumā vēl nav traucēta; dažī, kas slimo ar aptaukošanos, uzņem svāra krišanos ar lielāko prieku un sajūt to kā atvieglinājumu. Bet drīz vien slimība liek sevi manīt ar neizsakāmi apgrūtināšu niezi, sevišķī ap dzimuma orgāniem, — ādas izsitumiem u. taml.; viens otrs zobš top vaļīgs un taisas izkrist. Uz kakla kūkuma dažreiz metas augoņī. Kājas var pārņemt gangrēna. Pie gadījuma arī vidējās auss iekaisums negrib pāriet. Ādas nervī sāp (neiralģija). Slimnieks jūtas nospiests, to moca galvas sāpes, reibonis, bezmiedzība un gremošanas traucējumi. Kad cukura slimība sasniegusi jau zināmu pakāpi, slimnieku sāk mocīt stipras slāpes (polidipsija), stiprs izsalkums (polifagija) un neparasti liels ūrīna noplūdums (poliūrija). Neskatoties uz dūšīgo ēšanu, slimnieks noliesē. Ūrīns pa lielākai daļai ir dzeltens kā salmi. Ūrīna pilienu veļā atstāj baltus plankumus. Ūrīna specifiskais svārs ir augsts, pāri par 1030. Tikai pa drudža laiku ūrīna daudzums samazinājas.

Vieglākos gadījumos izsalkums un slāpes var arī izpalikt. Bet līdz ar viņu uznākšanu parādas arī vesela virkne nervozu traucējumu, kā galvas sāpes, nospiests gara stāvoklis, — sajūta, it kā pa miesu ložņātu skudras, — un impotence (dzimuma vājums). Āda ir sausa un dažreiz sāk pat lobīties. Izsitumi un izsutumi (augoņī, slapjums kāju pirkstu starpās, flegmonas u. taml.) nav reta parādība. Cukura slimnieka sejai ir viegli sārta krāsa, sevišķī vaigos un uz deguna. Mutē un rīklē sausums un nejauki — rūgta garša, par kurī slimnieki sūdzas ļoti bieži. Siekalu maz, tās ir skābas; mutē un zobos sāk pūt uzkrājušās barības atliekas. Zobi bojājas un izkrist.

Kas attiecas uz gangrēnu („brantu“), tad jādomā, ka te roku rokās ar cukura slimību iet artēriju un dažu organu (sevišķī aizkuņģa dziedzeņa un nieru) skleroze (sk. 215. l. p.). Gangrēna mēdz sākties kājas pirkstos, kurī stipri sāp, metas melni - zili un beidzot top nejūtīgi. Gangrēna var ātri pārņemt kāju, stilbu un gurnus. Ir novērota arī tā sauktā simmetriskā gangrēna abās kājās ar ļoti asu dēmarkācijas līniju. Ir gadījumi, kad gangrēna pārņem vīriešu dzimuma locekli.

Ūrīnā atrastais olbaltums norāda uz nieru saslīmšanu. Pie višiem nieru slimniekiem dziedzeņa darbība ir traucēta, bet filtrēša-

nas spēja pavairota; nieres izfiltrē vairāk ūrina, tāpēc slimnieka slāpju sajūta ir paaugstināta. Beidzot nieru sūniņas atsakas no vielu šķirošanas darba, tā kā cukura slimības pēdējā stadijā ūrinā vispār vairs nav cukura. Liekas, ka nu cukura slimībā ir pazudusi, — bet nieru slimība noved slimnieku kapā.

Agrāk cukura slimību ārstēja ar gaļas barību, badināšanās dienām un labības produktiem (auzu „kūre“, putras dienas u. t. t.); šāda ārstēšana noveda pie bīstamas ķermeņa pārskābēšanas (Acidosis), pie kam attīstījās acetons, acēt-etiķskābe, sviesta skābe, amonjaks u. c. (Acetons piedod mutei un ūrinam augļu smaršu). Vienpusīga gaļas barība izsauc kuņģa katarru, grēmu dedzināšanu un kuņģa gļotādas jēlumu. Siekalas nepiedalās gremošanas darbā, jo viņu ir maz, un tās pašas ir skābas, — tā tad nederīgas. Domā, ka slimnieks pieradis pie gaļas tāpat kā gaļas ēdāji dzīvnieki, ir maldīga. Dzīvnieki ēd gaļu jēlā veidā, ar visām iekšām, kauliem un asinīm, kūrās ir daudz sārmaiņu.

Cukura slimnieku kuņģa apgrūtināšana ar taukiem, atraujot barībai ogļhidrātus, ir par iemeslu aizkuņģa dziedera un aknu pārplūšanai. Gandrīz 70% cukura slimnieku slimo arī ar kādu aknu kaiti.

Pārskābēšana noved pie nervu sāpēm un neirastēnijas. Sirds darbības traucējumi var izpausties pat sirds krampjos. Bieži vien novērojams pārkā augsts asins spiediens, ar kuņu vedams sakarā acs tiklenes iekaisums. Var saslimt arī redzes nervs, iestāties acs muskuļu pamirumi u. t. t.

Līdz ar bailēm, galvas sāpēm, nelabu dūšu, vemšanu un nemieru iestājas bezsamaņas stāvoklis, ar sevišķi dziļu elpu. Slimnieks mirst „komas“ stāvoklī, un šī koma ir saindēšanās ar skābēm. Jāsaka, ka tepat asins tapusi skāba. Temperatūra var noslidēt līdz 30°. Neskatoties uz dziļu elpu, vielu sadegšana negrib vairs turpināties. Sārmaiņu trūkuma dēļ ogļskābe saistās ar asins krāsvielu, un pēdējā zaudē spēju uzņemt dzīvības nesēju — skābekli.

Pateicoties vājai pretošanās spējai, cukura slimnieka ķermenis top ļoti uzņēmīgs pret dažādām slimībām, pie kam izredzes uz izveseļošanas ir vājas, kas sevišķi attiecināms uz tuberkulozi un plaušu karsoni. Visi pušumi un operāciju griezumi dzīst ļoti vāji. Arī šīni ziņā cukura slimība ir visgrūtākā no vielu maiņas kaitēm. Pie aptaukošanās operāciju griezumu sadzīšanu kavē sirds vājums, pie gikts — bez sirds vājuma arī vēl gikts griezuma vietās, pie cukura slimības arī vēl audu sausums un vietējās pārmaiņas, kapilāros asinsvados, traucētā asins riņķošana un gangrēnas izcelšanās varbūtība.

Jo vēlāk cilvēks saslimst ar cukura slimību, jo slimības norise būs vieglāka, t. i. jo relatīvi ilgāk slimība uzturēsies uz pirmās — vieglās — pakāpes. Cukura slimība pie jauniem cilvēkiem parasti izpaužas diezgan pēkšņi un pie tam tūlīt smagā formā. Tagad apstākļi uzlabojušies kopš insulīna terapijas ieviešanas. Tomēr — caurmērā var teikt par katru cukura slimību, kā līdz ar gadiem stāvoklis neizbēgami pasliktināsies; starpība ir tikai tempā, kurš pie jauniem būs straujāks un ātrāk novedīs pie „komas“, nekā vēlākos mūža gados. Cukura slimības norise atkarīga no slimnieka dzīves veida. Labi apstākļi šo norisi paātrina, bet atturība ēšanā

— velk garumā; tas sakāms sevišķi par slimības vieglo formu, kuŗu tādā veidā var uzturēt pirmā stadijā gadu desmitiem ilgi.

Lielu lomu spēlē iedzimtība. Sakarā ar to arī izskaidrojams pie jūdiem lielais cukura slimnieku (un viņu mirstības) procents. Tā, piem., Prūsijā ar cukura slimību mirst 6 reizes vairāk jūdu, kā pārējo iedzīvotāju.

Tik pat daudzpusīgi, kā slimības norise, ir arī anatomiskie novērojumi un atradumi. Liķu sekcija neuzrāda nekādu noteiktu, skaidru, nepārprotamu ainu. Visbiežāk atrodamas pārmaiņas nierēs, aizkuņģa dziedzerī un retāk smadzenēs.

Līdzšinējās ārstēšanas viduspunktā stāvēja tāda diēta, kuŗā galveno lomu piešķīra dzīvnieku olbaltumam un taukiem; viņai bezgala daudz un dažādu variantu. Visstingrākā diēta aizliedza lietot visus oghidrātus. Slimnieku baroja ar gaļu, olām, buljonu, taukiem un alkoholu (vairāk kā 1 mārc. gaļas, šķiņķis, desas, gaļas un zivju konservi un turklāt 8 olas dienā). Protams, šāda diēta ātri noveda pie nieru „noslepkavošanas“ un pie saindēšanās ar olās atrodāmo lecitīnu, — nemaz nerunājot par alkoholu; viņa praktiski izvedama tikai īsu laiciņu, jo ātri noved pie „komas.“

Mazāk stingrs ir tas variants, kuŗš jau minēto barību papildina ar salātiem un citām zaļām lapām. Šādu diētu varētu izvest arī ilgāku laiku, ja vien viņai nebūtu pievienots aplamais noteikums, ka visas zaļās lapas iepriekš rūpīgi jānoplaucē vārošā ūdenī, ūdens jānotecina, bet pašas lapas jānosusina drēbē, pēc tam jāsaģatavo ar sāli, buljonu, cepešu mērci vai vircām. Šāds priekšraksts cukura slimībai pievienoja vēl sārmaiņu un vitāminu trūkumu. Bet tā kā pārskābēšanas mokas un bailes, „komai“ uzņākot, nav panesāmas arī visstingrākam raksturam un viscietākai gribai, un tā kā tieksme uz dabisku, vērtīgu barību cukura slimniekā sevišķi stipra, tad gribot negribot bija jāmaksā nodevas šai instinktīvai tieksmei un jāatvēr slimniekam kaut drusciņ oghidrātu. Mēģinājumi, zaudēto cukuru atvietot ar pastiprinātu cukura baudīšanu, noveda drīz pie nāves.

Tika izmēģinātas visādas labības sugas un pat tik ļoti noliegtie kartupeļi. Tā kā cukura slimības iemesli nebija izprotami, tad ārstēšana galvenā kārtā pastāvēja cukura izdalīšanās apkaŗošana. Jau Linosjē un Lemoāns žēlojās: „Mēs sākam apkaŗot tikai glikosūriju, bet aizmirstam diabetes.“ Sakarā ar minēto vienpusību uzplauka vesela rūpniecība, kuŗa sevišķi Anglijā, Vācijā, Austrijā un Francijā plašos apmēros nodarbojās ar diabētiku cepumu, piena, maizes un augļu preparātu izģatavošanu (glutēns, konglutīns, akols, oko, brezīns, aleironāta cepumi u. tml.). Protams, arī augļi tika rūpīgi noplaucēti!

Ar tādu diētu dažreiz neizdevās pat novērst cukura izdalīšanos. Tad ievada badošanās dienas, bet tā kā badošanās savā ziņā arī ir „gaļas barība“, — sava pašā muskuļu izlietošana, — tad, neskatoties uz novēroto cukura izdalīšanos, slimniekiem dažreiz pieņāca pēdējā stundiņa. Zaļumu dienas neatnesa gaidītā labuma tādēļ, ka zaļumi tika noplaucēti, un tos saģatavoja ar olām, mērcēm, vārāmo sāli un alkoholu. Labākā gadījumā izdevās novērst cukura izdalīšanos, bet pārskābēšana (Acidosis) nereti pavairoģās. Un kā gan nē? Tā sauktās, zaļumu dienās, slimnieks dabģija arī melnu kafiju, tģju, buljonu, 5 olas, bez tam vēl 5 olu dzeltenumus,

speķi, kaulu smadzenes, zupas taukus un eļļu, — un citronu, sarkanviņu un konjaku pēc patikas! Vienīgais labums šajās dienās bija: atturēšanās no pārmērīgās gaļas lietošanas.

Minētās diētas neapmierināja ne slimniekus, ne viņu piederīgos, ne ārstus. Lai novērstu ķermeņa pārskābēšanu, bija jādod ogļhidrāti un daudz alkālīju, sevišķi natrona: dažas reizes dienā pa tējkarotei bikarbonāta (*Natr. bicarbon.*), 5 proc. sodas atšķaidījumu, un pat iešļircinājumu veidā magnēzija superoksīdu un perhidrolu u. t. t. No visiem līdzekļiem labākais līdz šim bija opijs, kuru sāka lietot pie nervoziem cukura slimniekiem jau 1679. gadā. Arī, tā sauktos, „slepenos“ līdzekļos pret cukurslimību sastopams opijs piemaisījums. Šādi slepeni līdzekļi apgrūtinā caureju un padara pacientu vieglprātīgu, tā kā tas, paļaudamies uz zāļu vispēcību, aizmirst ievērot nepieciešamo uzmanību ēšanā un dzīves veidā. Maldīgā doma, ka cukuram pirms pārstrādāšanas jātop ķermenī sadalītam un kā šī sadalīšanās spēja pie diabētiķiem esot vāja, — noveda pie tā, ka kādu laiku slimniekiem sāka dot cukura sadalīšanās produktus; pienskābi un glicerīnu; tā kā glicerīns iedarbojās līdzīgi skābei, tad, protams, viņa lietošana tikai pavairoja „komas“ briesmas.

Arī vārāmā sāls atmetāma, jo sāls pavairo nervozā slimnieka nemieru, pavairo slāpes un kaitē asinsriņķošanai, no kā cieš ne tikai sirds, bet arī kapilāri, zemādas šūnu audi un pati āda (sāls ekzēmas — ēdes); visvairāk sāls tomēr kaitē nierēm.

Pamatojoties uz Mēringa un Minkovska pētījumiem, kuŗi 1889. gadā pierādīja, ka normālai ogļhidrātu pārstrādāšanai nepieciešams aizkuņģa dziedzeris, un šī dziedzeŗa izgriešana izsauc ūrinā cukuru, — tagad medicīnā iesakņojusies pārliecība, ka visa vaina meklējama minētā dziedzeŗa darbībā. Bantings, Bests un Kollips izgatavoja aizkuņģa dziedzeŗa („Langerhansa salas“) preparātu — insulīnu, kuŗš tagad tiek pielietots cukura slimnieku ārstēšanā.

Insulīns sekmē oksidāciju („sadeģšanu“), tā tad palīdz arī cukuram pārstrādāties normālā kārtā. Ar to tiek novērstas „komas“ briesmas, jo insulīns „sadedzina“ olbaltuma atliekas, acetonu un lieko cukuru.

Insulīns tomēr nav tik vienpusīgi novērtējams. Viņa lietošana saistīta ar zināmām briesmām. Jau dūriena vietā vien dažreiz izceļas sāpes, asins sareģējumi, infiltrācijas, dažreiz temperatūra ceļas u. t. t. Insulīnam ir hormona īpašības, un pārāk lielā daudzumā ieņemts, tas var sakāpināt ogļhidrātu izmantošanu tik tālu, ka organisms nonāk pie hipoglikēmijas, t. i. cukura proc. asinīs ir nenormāli samazināts (zem 0,045 proc.). Slimniekam uznāk ārkārtīgs nespēks, zūd samaņa, krūtis un sirdi spiedoša sajūta, nemiers; pulss top arvien gausāks, un beidzot reakciju noslēdz krampi un nāve. Līdzīgi gadījumi novēroti arī pie relatīvi-augsta asins cukura procenta.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Tēorētiski ņemot, pie cukura slimības būtu pielietojama katrā gadījumā insulīna terapija; tikai, diemžēl, šī terapija tomēr nevar atdot ķermenim ideālo normu. Pēdējā nekādi nav sasniedza-

ma; insulina terapija gan var izlidzināt radušos minusu un zināmā mērā sabalansēt ķermeni, bet viņai nav iespējams novērst patoloģisko insulina sadalīšanos, kāda neapšaubāmi notiek daudzos cukura slimības gadījumos. Pie dažiem diabētiķiem pēc nāves aizkuņģa dziedzeri atrasts insulīns pilnīgi normālā daudzumā, tā tad te nevarēja būt runa par insulina trūkumu, kā slimības galveno iemeslu.

Vieglos gadījumos var iztikt ar diētisku terapiju vien, turpretim grūtākā slimības stadijā insulina nepielietošana būtu vislielākā kļūda.

Diabētiskās terapijas pamata noteikums: cukura slimniekam jābūt atturīgam ne tikai pret ogļhidrātu barību, bet arī pret kaloriju uzņemšanu. „Manger le moins possible“ (Bouchardat) — „ēst pēc iespējas mazāk“ — ir likums, kurš valda par visu. Tādam cukura slimniekam, kurš vairs nespēj strādāt fizisku darbu, aprēķināmas 20—25 kalorijas uz katru kilo no slimnieka ķermeņa svara. Fiziska darba strādniekiem aprēķināmas 30—35 kalorijas.

Diētas piemērs viegli saslimušiem. Ķermeņa svars 75 kg. Atļautas 2400 kalorijas. Diēta jāiekārto ar 80 gr. ogļhidrātu, 75 gr. olbaltuma, 185 gr. tauku.

1. brokastis: 1—2 tases kafijas ar sacharīnu, 30 gr. krējuma, 50 gr. Grahama maizes, 30 gr. sviesta, 60 gr. aukstas, treknas gaļas.

2. brokastis: 1 tase buljona, 2 olas, tomāti, selerijas, gurķi, spargēļi u. t. t.

Pusdienā: 1 tase buljona, 100 gr. gaļas, 300 gr. salātu (lapu zaļumu) un 50 gr. tauku, gurķi, tomāti, selerijas, brūkleņu, rabarbera vai stīķeņu komposts ar sacharīnu.

Palaunadzī: 1—2 tases tējas, cepumi no 50 gr. riekstu vai mandeļu ar olbaltumu un sacharīnu.

Vakariņās: 50 gr. Grahama maizes, 30 gr. aukstas gaļas, 30 gr. sviesta, 300 gr. zaļumu, rutki, radisi, gurķi.

Grūtākos slimības gadījumos jākombinē insulina terapiju ar diētisko. Vispirms ārstēšana jāiesāk ar badošanās dienu vai sakņu-zaļumu dienu. Pirmā gadījumā slimnieks dabū pa dienas laiku tikai pāris tases buljona, 1 litru tējas ar sacharīnu un 100 gr. konjaka; otrā gadījumā: 1 litru tējas, 100 kubikcentimetru konjaka, 500 gr. zaļu sakņu, 150 gr. rabarbera.

Pielietojamā insulina daudzums atkarīgs no, tā sauktās, ogļhidrātu tolerances, un viņa lietošanu nosaka tikai ārsts. Insulīnu dod iešļircinājumu veidā, vislabāk pusstundu pirms brokastīm un pusstundu pirms pusdienas. Pēc plkst. 17. insulīns vairs nav jālieto, jo naktīs vienmēr jāreķinās ar hipoglikēmijas varbūtību. Ir vienmēr no svara slimniekam uz to aizrādīt un iepazīstināt ar lēkmes simptomiem (nespēks, sviedri, drebēšana, izsalkums, bezsamaņa); slimniekam jānēsā klāt apm. 20 gr. ķekaru cukura, kurš tādos gadījumos jāņem. Vienalga, kādu insulina preparātu lieto. Ja pēc 9—11 dienu lietošanas slimnieks top pārāk jutlīgs, un uz ādas rodas izsitumi, vai arī tā stipri niez, tad ieteicams mainīt preparātu.

No svara ir slimniekam iemācīties pašam insulina iešļircināšanu. Grūtāk būs ar diētisko terapiju. Slimniekam drīz apņemt vienmuļību. Tādos gadījumos var palielināt gaļas porciju, samazinot ogļhidrātu daudzumu, vai arī dodot vairāk insulina. Slimniekam tomēr jāievēro, ka nevar insulina porciju vienmēr pavairot tādēļ vien, lai slimniekam sagādātu „diētiskas svētku dienas.“

Insulina lietošana pirms „komas“ un „komas“ sākumā var tieši izglābt slimnieka dzīvību. Pat ja jau iesācies bezsamaņas stāvoklis, arī tad insulina terapijai var būt 50 proc. panākumu. Pirms „komas“ jāiešļircina 30—50 vienības un pēc katrām divām nākošām stundām 20 vienības. Ja pielietotā insulina daudzums pārsniedz 100 vienību, tad līdz ar katru nākošo iešļircinājumu slimniekam jādod arī 20 gr. glikozes (ķekaru cukurs) ar 200 gr. ūdens, — vai nu iedzert, vai klistiera veidā. Ja bezsamaņas stāvoklis ļoti grūts, tad var rasties vajadzība pēc lielākām insulina dozām (500 līdz 1000 vienību).

Visos gadījumos, kur vien darišana ar virsnieru slimību, insulīns stingri aizliedzams.

Homeopātija. Pirmā vietā ārstēšanā neapšaubāmi pieder Acid. phosphor. D 3—3, sevišķi ja slimnieks mocās ar nervoziem traucējumiem. Ir novēroti izārstēšanās gadījumi ar Uranium nitricum 3; galvenais simptoms, kuŗš norāda uz šī līdzekļa vajadzību, ir slāpes. Arsen. 3—6 iespaido slāpes, izsalkumu, sausu muti, nespēku, bailes, tieksmi uz ādas izsitumiem un augoņiem; ar viņu izdevies izārstēt dažu gangrēnas gadījumu. Kreosot. 3 samazina cukura daudzumu ūrinā un iedarbojas uz izsitumiem un gangrēnu. Vēl jāpiemin Morphium 3 tr. un Curare 6, kuŗi lietojami visakūtākos gadījumos, kad slimība iet milzu soļiem uz priekšu un draud novest dažu nedēļu laikā pie nāves.

Vēl var atzīmēt, ka gadījumos, kad cukura slimība savienota ar sifilisu, noder Thuja D 3, Mercur. 3 tr. un Kalium jodatam D 3.

Dabas dziedniecība. Amerikāņu ārsti apgalvo, ka vairums cukura slimnieku (75 proc.) nebūt neslimojot ar aizkuņģa dziedzera darbības traucējumiem, tāpēc aizkuņģa dziedzeris nebūt nesot uzskatāms kā galvenais cukura slimības cēlonis, un tādos gadījumos insulīna devieni tikai pavairojot hipoglikēmijas briesmas; vēl vairāk: pastāvot varbūtība, ka nieru vai nervu cukura slimībai pievienojot vēl aizkuņģa dziedzera cukura slimību, jo, tā sauktās „Langerhansa saliņas“ varot panīkt, ja viņu produktu ķermenī ievadot no ārienes un tā padarot viņu darbu par pilnīgi lieku.

Mēs negribam noliegt Bantinga un Besta atklājuma nozīmi. Ir tak daudz gadījumu, kad insulīns vēl pēdējā brīdī glābis slimnieku no nāves. Tāpat insulīna devieni pirms operācijas stipri vien samazina narkozes briesmas, kuŗas citādi apdraud cukura slimniekus. Pie ļoti novājējušiem slimniekiem insulīns dažreiz palīdz atkal pavairot ķermeņa svaru.

Mēs cukura slimības gadījumos dodam tādu barību, kuŗā daudz sārmaņu un kaloriju, pēc iespējas atturoties no olbaltuma vielām, kuŗās maz kaloriju, bet pārāk daudz skābju ekvivalentu un acetona grupu; mēs atturamies arī no mazvērtīgiem ogļhidrātiem, kuŗu kalorijas aiziet pazušanā līdz ar cukuru; turpretim mēs dodam slimniekam tik daudz tauku, cik vien tas panes, un daudz zaļumu, kuŗi ir galvenie olbaltuma, minerālvielu un vitāminu piegādātāji. Diabētiķa diēta visumā līdzīga gīkts slimnieka diētai; diabētiķim tāpat jāatturās no pumpuru un oksālskābiem zaļumiem un no dzīvnieku olbaltuma; pākšaugi un labība jāatvieto ar (ļoti maz) kartupeļiem un dažām citām saknēm, un par visām lietām, slimniekam jādod vairāk taukvielu.

Burkāni, bietes, selerijas un loki jāēd pēc iespējas nevāritā

veidā, sarīvēti, ar citronu, krējumu u. c., kā salāti. Kāļi, radīsi un rutki satura par daudz sinepju eļļas un citus sēra savienojumus, tāpēc uzmanību! Artišoki, neskatoties uz viņu insulina saturu, nav ēdami. Arī kāposti, pat puķu kāposti, jāēd pēc iespējas zaļi. Kāds no mūsu pacientiem varēja apēst 3—4 mērc. skābu kāpostu vienā maltītē. Ļoti garšīgi ir salāti no jaunām špinātu lapiņām (tikai ar roku aplūkātām), ar sarīvētu burkānu, drusku pētersīles, apkaisīti ar pētersīļu un selēriju lapiņām (kurās daudz sārmainu). Tomāti un gurķi jāēd svaigi. — Par nožēlošanu, vīnogas, pavisam gatavi bumbieri, saldi ķirši un nogatavojušās stīķenes ir noliegts gārdums, — sava pārāk lielā cukura satura dēļ. Skābi augļi (arī negatavi), kuŗu skābumu dzēs ar ogļskābo kaļķi, baudāmi kompo-ta veidā. Arī citrona skābums pa daļai jāneitrālīzē. — Olas (gluži kā pie ģikts) kaitīgākas par gaļu! Bet arī gaļa jābauda tikai reti, pa mazam kumosīņam, ļoti stipri sacepta. Nav jāaizmirst Bušardā slavenais izteiciens 1871. gadā: „Pa Parīzes ielenkšanas laiku dažām labam no maniem slimniekiem pazuda cukurs no ūri-na, — tāpēc vien, ka nebija gaļas, ko ēst.“ Citādi tas ir ar veciem, „iztecējušiem“ sieriem (knapsiers, Rokfors vai Gorgoncola): tie labāki par biezpienu, jo viņos attīstīties amonjaks, kas neitrālīzē skābes. — Pilnīgi jāatsakās no vircām, visvairāk no sinepēm, pi-pariem un sāls. Tāpēc mēs nedodam arī ķiplokus, jo viņu saturs kairina nieres. — Jābūt uzmanīgam arī lietojot sacharīnu, jo tas postoši iedarbojas uz olbaltumu. Atļauts medus — ne vairāk par tējkaroti dienā. Kas attiecās uz ogļhidrātiem, tad te jāskatās, ko slimnieks labāk panes. Dažs panes kartupeļus, cits atkal auzas. Te ļoti siki jāizpēta tolerance, kas nebūs izdarāms bez ārsta.

Ēdienu kartes paraugs viegli saslimušiem:

1. brokastis: tēja, kafija vai kako, ar vai bez krējuma; 4 šķē-lites brūni grauzdētās maizes vai 20 gr. auzu (putras vai viruma veidā), 30 gr. sviesta vai cepta speķa un 100 gr. nevāritu sakņu salātu ar apm. 10 gr. eļļas, kādu piliti etiķa vai citrona. Pēc pus-stundas 1 tējkarote ogļskābā kaļķa ar drusku ūdens.

2. brokastis: skābi augļi (āboli, zemenes, brūklenes vai toma-ti), 2 gabaliņi auzu sausiņu (auzas līdzīgās daļās ar sviestu un ūdeni) ar 15 gr. sviesta, 100 gr. rūgušpiena vai jogurta.

Pusdienā: bieza sakņu zupa ar 10 gr. sviesta (lai zupa būtu spēcīgāka, viņā jāliek sakņu vairāk, nekā var apēst; izvāritās sak-nes var aizmest projām, jo tās ir mazvērtīgas), 3 reizes nedēļā kot-letes no saknēm un auzām, tur klāt vismaz 500 gr. zaļu sakņu, gur-ķu, kāpostu vai topinambūru, bez miltiem un olām; minēto ēdienu ieteicams sagatavot divējādi, lai slimnieks iebaudītu vairāk. Sā-kumā var dot 1—2 reizes nedēļā 1—2 kartupeļus, sagrieztus strēme-lēs un sagrauzdētus taukos pilnīgi tumšbrūnus; klāt vienmēr jāēd apm. 250 gr. svaigu salātu (bietes, selerijas, burkāni, špināti, salā-ti, baltie vai sarkanie kāposti, puķu kāposti u. tml.).

Palaunadzī: kā pirmās brokastis. Uz vēlēšanos salātu vietā ieskābeni augļi.

Vakariņas: kā pusdienā. Slāpes dzesēt (arī dienā) var ar 1) bērzu lapu tēju, kurai garšas dēļ pieliek pāris piparmētru lapi-

ņu, vai arī 2) melleņu mētru, vai 3) ašķu (skostu) tēju ar mazliet sacharīna. Pusstundu pēc vakariņām der atkal ieņemt tējkaroti ogļskābā kaļķa.

Grūtos slimības gadījumos šāda diēta neder. Tad mēs pieturāmies pie Petrēna izstrādātās ēdienu kartes un iekārtojam nedēļā 2. „azu dienas.“ Atļautais maizes daudzums jāsaskaņo ar pacienta toleranci.

Ēdienu kartes paraugs:

1. diena: brokastis — kādas saknes (bet ne noplaucētas) ar apm. 20 gr. tauku. Turklāt kafija vai tēja ar krējumu, bez cukura. Drusku maizes ar 20 gr. sviesta. Pēc tam ieskābeni augļi, piem., pāršis āboļu vai apelsīnu, vai attiecīgs daudzums skābu vīnogu, vai 1—2 tomāti.

Ja slimniekam grībās ēst, tad otrās brokastis var apēst vienu tomātu, āboļu vai banāni.

Pusdienā: atkal saknes, pēc iespējas divējādā veidā sagatavotas (sakņu kotletes, kuņģu sagatavošanai ņem 10 gr. miltu un vāritas vai ceptas saknes; to sajauc ar 50—150 gr. tauku; daļu no šiem taukiem var dot klāt tāpat — cepta speķa veidā; vēl jāpievieno, skatoties uz toleranci, 50—100 gr. kartupeļu. Izveido kotletes vai desinās un apacep. Ēd ar zaļumiem, kuņģus vislabāk sagatavot ar krējumu, bez cukura un sāls — un katrā ziņā ar ļoti maz skābuma). Pēc tam ieskābeni augļi.

Palaunadzī: uz vēlēšanos kafija vai tēja ar mazliet krējuma. Zem apstākļiem drusku maizes ar 20 gr. sviesta.

Vakariņās: ļoti trekns sakņu ēdiens ar zaļumiem. Pēc tam tāsīte tējas ar krējumu un atļautās maizes pārpalikumu, daudz sviesta.

2. diena: kā pirmā.

3. diena: auzu diena. No rīta: auzu pārslu virums ar 20 gr. sviesta, bez sāls. Pēc tam augļi (kā agrāk minēts). Priekšpusdienā tikai augļi. Pusdienā: vai nu auzu virums, vai biežputra ar kādu skābu kompotu (piem. brūklenēm) un daudz sviesta. Pēc tam augļi. Palaunadzī: kafija vai tēja ar mazliet krējuma. Vakarā: mazs sakņu ēdiens, ar daudz sviesta, resp. taukiem; tad augļi. Visu dienu tā tad jāiztiek bez maizes un kartupeļiem.

4., 5. un 6. diena kā parasts, 7. diena — atkal auzu diena. Ir pacienti (sevišķi jaunāki), kas nevar panest tik daudz taukvielu. Tādā gadījumā dod tauku drusku mazāk. Bez tam 2. un 6. dienā tauku daudzums vispār nedrīkst pārsniegt 75 gr., kuņģus sadala sekoši: brokastis 20 gr., pusdienā 35 gr. un vakarā 20 gr. Tādos gadījumos var atmest arī krējuma lietošanu un dzert kafiju vai tēju bez tā.

Ja tomēr pārskābēšanās negrib samazināties, tad var 2. dienā ierīkot gavēšanu un neēst nekā cita, kā tikai ieskābenus augļus. Bailes no nomiršanas badā ir smieklīgas un alkohola lietošana pa gavēšanas laiku uzskatāma kā nepiedodama kļūda.

Kartupeļi sākumā dodami gandrīz vai apdedzinātā veidā, vai kā „pommes de terre frites“, — protams, ja tie nepavairo cukura proc. ūrinā. Visi ogļhidrāti sākumā jāpasniedz mazos devienos un stipri apacepināti.

Beidzot — jāievēro arī ēšanas tehnika: barība jākožļā — jāflečerē (katrs kumoss jāapviļā mutē 40 reizes).

Ja tolerance pieaug, tad — ļoti uzmanīgi un ar gaļiem starpbrīžiem (14 dienas) — var pavairot sakņu, augļu, maizes un kartupeļu porcijas un tikai pēc tam sākt dot pienu, sieru, gaļu, zivis un olas.

Ķimikālijas, izņemot opīju, mums nav vajadzīgas. Ļoti pārskābētiem slimniekiem sākumā mēs dodam ogļskābo kaļķi. Aizcietējuma gadījumos tām jāpiejauc $\frac{1}{4}$ nededzināta ģipsa. Sāļcils, konjaks u. tml. atmetāms. Dažreiz noder zīvjū eļļa, kuŗa noder sevišķi tad, ja trūkst svaigu zaļumu; zīvjū eļļā daudz papildvielu un kaloriju (1 ēdamkarotē 100 kalorijas).

Piena iešļircinājumi (kazeozāns u. tml.) var kļūt bīstami, un no tiem nav sagaidāms sevišķs labums.

Bieži vien cukura slimnieks pēc labi izdevušās operācijas mirst, narkozes iespaidots, kuŗa viegli izsauc „komu.“ Tāpēc pirms operācijas no liela svara pielietot insulīnu.

No liela svara ir ādas kopšana. **Plā tens** ieteic no rītiem apmazgāt ķermeni 25—27° C. ūdenī, pēc tam viegli noberzties. Katru dienu vai ik pāris dienas jāņem pelde 10—15 min. Arī klistieri 1—2 reizes dienā (22—25° C.), ar sekojošiem mažiem, dzestrākiem skalojumiem 19—20° C. iedarbojas teicami. Vasarā — gaisa, gaismas un saules peldes. Vēdera masāža, viegla vingrošana. „komas“ brīdī pilna pelde (35—41° C.), kuŗā paliek diezgan ilgi un kuŗai arvien pielej karstu ūdeni, — pēc tam sauss ietinums. Līdz ar to bez pārtraukuma jādod 22—25° C. lielāki klistieri, pēc viņiem mazi, auksti 18° C.

Kneipa priekšraksts: vienu dienu gurnu lējums, otru dienu — muguras lējums; pēcpusdienās vai vakaros puspelde. Tā tas jāatkārto 4 nedēļas. Tad vēl pāris nedēļas: 2 augšlējumi nedēļā, 1 muguras lējums un 2 puspeldes. Ja slimnieks ir resns, un tam galva uzpūsta, tad jau minētiem papēmieniem jāpievieno vēl galvas tveice ar sekojošu galvas lējumu, ik pāris dienas. Nedēļā 2—3 sēdpeldes. Iekšķīgi jādzēr retekļa (vai retējuma — Potentilla tormentilla) tēja vai tinktūras atšķaidījums. Šis ir vienīgais stāds, kuŗš izrādījies noderīgs cukura slimības apkaŗošanā. Arī fizisks darbs, piem. dārzā (vai $\frac{1}{2}$ stundu skaldīt malku) ir noderīgs. Kneips ir tajās domās, ka slimības gaitu noteic nevis cukura proc. ūrinā vai diētā, bet vienīgi organisma pretošanās spēja, kuŗu var pavairot tikai ar ūdens pielietošanu un minēto tēju. Slimniekam jāapbruņojas ar pacietību, — un panākumi būs labi.

Dažādi vielu maiņas traucējumi

Ir gadījumi, kad slimnieks mocās ar nedzesējamām slāpēm un ārkārtīgu ūrina noplūdumu (bez pavairota cukura proc.). Šāda kaite visvairāk sastopama pie vīriešiem vidējos gados. Ūrinam ļoti zems specifiskais svārs, — citādi viņa sastāvs normāls. Tā kā ķermenis izdala ļoti daudz ūdens, tad āda metās sausā un temperatūra slid. Šādu kaiti sauc vienkārši par ūrina plūdiem (tautā pazīstama zem vārda „mišanas kaite“ — *Diabetes insipidus**).

* *Insipidus* — bez garšas, t. i. bez cukura piegaršas.

Šo kaīti viegli pazīt. Viņas iemesls, kā liekas, ir nieres filtrēšanas darba traucējums. Traucējums var iziet no centrālās nervu sistēmas vai smadzeņu piedēkļa, un tajā ņem dalību nieru simpātiskais nervs. Arī nieru pārkairināšana ar alkoholu izsauc šo kaīti. Nereti viņas iemesls ir arī smadzeņu piedēkļa (hipofīzes — Glandula pituitaria) satūkums, tāpat nieru centru un ceturtā smadzeņu kambarīša ievainojumi vai satūkumi.

Jaunāko laiku pētījumi veduši pie slēdziena, ka smadzeņu piedēkļa priekšējā lēvāra pastiprināta darbība*) jau izsauc ūrina plūdus. Dažreiz vainu uzkrāj arī smadzeņu sifilisam. (Par hipofīzi skat. 213. l. p.). Kas attiecas uz prognozi, tad tā ir diezgan laba. Tā, piem., aprakstīta kāda ģimene, kur 4. paaudzēs no 128 ģimenes locekļiem 40 slimojuši ar ūrina plūdiem. Viņi bijuši lieli ūdens dzērāji ar sevišķi sīkstu dzīvību. Iedzimtā veidā šī kaīte tā tad nav bīstama, ja arī nav ārstējama. Bet ja slimības iemesls ir kāda smadzeņu kaīte u. tml., tad, protams, labvēlīgā vai nelabvēlīgā slimības norise atkarīga no slimības iemesla.

Pie vielu maiņas slimībām pieskaitāma arī alkaptone-ūrija, pie kuņas novērojami aromātisko āmina skābju**) sadegšanas traucējumi. Ūrīns, ilgāki stāvot, metās brūns, pat melnibrūns. Arī auss skrimslis pieņem melnīgnēju krāsu, kas slimniekam nevar būt patīkami, jo tāda auss atstāj it kā netīru iespaidu. Slimība tik reti sastopama, ka nav vajadzības to aprakstīt tuvāk.

Fosfātūrija, pie kuņas ūrinā pārāk daudz fosforskābo sāļu, arī ir traucētas vielu maiņas sekas, lai gan nav nekāda slimība. Viņa piemeklē tos, kas ēd pārāk daudz olbaltuma vielu, — tā tad barību, kuņā maz kaļķu, bet daudz fosfora un amonjaka. Fosfātūrija pavada arī pūšļa iekaisumu, kad slimajā pūslī rodas amonjaks, — piem., nereti pie tripera. Tālāk, tā novērota arī pēc uzbudinājumiem vai pārpūlēšanās, pie cilvēkiem ar vāju konstitūciju, pie neirastēniķiem u. t. t.

Arī oksālūrija, pie kuņas ūrinā izdalās neparasti daudz oksālskābes, nav nekāda slimība. Viņa parādās pie nieru bļodiņu un pūšļa strutojumiem un pie ūrina amonjaka rūgšanas.

Cistinūrija ir tīri funkcionēls nieru traucējums un var kļūt ļoti apgrūtināša tad, ja ūrinā izveidojas grūti izkausējamie cistīna kristalli. Liekas, ka arī šī kaīte pamatojas uz iedzimtību; vismaz, ir bijuši gadījumi, kur jau pie nepilnu gadu veca bērna nieru bļodiņā atrasts cistīna akmens pupas lielumā.

Pie īstiem vielu maiņas traucējumiem jāpieskaita ilgstoši paaugstināts asins spiediens, zem kuņas iespaīda notiek pārmaiņas acs tiklenē (retinitis hypertonica).

Tāpat uz pārskābēšanās pamata izceļas artēriju skleroze un neirastēnija. (Par šīm slimībām sk. citā vietā). Jāatzīda, ka šo slimību, tāpat arī paaugstināta asins spiediena, ārstēšana ir galvenā kārtā diētiska.

Arī chroniskā saindēšanās ar vārāmo sāli, tā sauktā, sālskaīte, pieder pie vielu maiņas slimībām, ar kuņām nieres atriebjas mūsu kultūrai par to, ka ar viņām „kultūrēlais“ cilvēks

*) Arī tirozīna un fenilalanīna — tā tad olbaltuma molekulas galveno pamatu — sadegšanas traucējumi.

**) Vai arī vidējā un pakalējā lēvāra saslimšana.

apietās tik nežēligi, kā ne ar vienu citu organu. Cilvēka asinis tak nav vairāk par 21 gr. sāls, tā tad — tikai viena ēdamkarote. Un ar kādu sāls daudzumu mēs nomocamūsu nabaga nieres!

Vispār, cilvēka ēdēlība un baudas kāre, kuŗa iet pāri visiem prāta slēdzieniem un pat ar prāta palīdzību, cenšās sevi attaisnot un pamatot savas prasības, — šī kāre ir daudzu, bet sevišķi vielu maiņas slimību dziļākais pamats. Bet neapvaldītā baudas meklēšana ir trūcīgas audzināšanas un vēl nenostiprinātas kultūras pazīme. Vienīgais līdzeklis, kā iznīdēt vielu maiņu slimības, ir: katra atsevišķa individa harmoniska audzināšana, veselības kopšana un higiēnas jautājumu noskaidrošana visai tautai.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ūrīna plūdu ārstēšanā galveno vietu ieņem norīnāšana, bez vārāmās sāls, — un attiecīga ādas kopšana. Fosfātūrija apkaŗojama, dodot slimniekam kaļķi (vai nu pienskābo, ogļskābo, vai sērskābo, — skatoties uz slimnieka vecumu un zarnu darbību).

Pie Cistinūrijas jāievēro diēta (bez gaļas, zivs, piena, olām un siera). Jādzer alkāliski dzērieni, jāieņem Natr. bicarbon.

Pie Alkaptūrijas: olbaltuma vielu ierobežošana un ogļhidrātu nolīegšana.

Homeopātija. Pret ūrīna plūdiem pats labākais līdzeklis ir Scilla 2, divas reizes dienā pa 3 pilieniem; pēc pāris nedēļām slimnieks jūtīs, ka ūrīna daudzums jau stipri samazinājies. Dažreiz ļoti labu iespaidu atstāj arī Argentum metall. 3 tr. un Murex purpurea 3, tāpat Acidum phosph, D 3 un Uranicum 3 (pēdējais der tad, ja ūrīns kodīgs).

X

Papildvielu trūkuma slimības

Pa

vielu
piep
ba;
tīnie
vārd

pie
ņem
izbe
ne t
katr

ne t
jums
līdz

dzun
m u,
tuma

ki:
Ko
mini
gr. o
dama
za o

ma

man
vairā
pārs
sāļe
sevis

vai
jas

Papildvielu trūkuma slimības jeb akompletinozes (arī avitāminozes)

Ar šādu nosaukumu apzīmēsim slimības, kuŗas izceļas papildvielu trūkuma dēļ. Vārds „kompletīni“ (complere — papildināt, piepildīt) tagad pieņemts agrāko „vitāminu“ vietā (vita — dzīvība; Amin — radies no amonjaka), jo gandrīz neviens no komplektīniem nav radies no amonjaka, tā tad nevar tikt vests sakarā ar vārdiem „vita“ un „Amin“.

Par barības vielām līdz šim mums bija zināms sekošais:

1. Katra dzīva būtne attīstās sakarā ar to dzīvībai nepieciešamās vielas minimālo daudzumu, kuŗu tā uzņem barības veidā; ja šīs vielas trūkst, tad dzīvībai jānīkst un jāizbeidzās. (Libīga „Minimuma likums“). Šis likums attiecas ne tikai uz olbaltumu, taukvielām un ogļhidrātiem, bet arī uz katru atsevišķu minerālvīlu.

2. Rubners konstatēja, ka dzīvības uzturēšanai vajadzīgas ne tikai noteiktas barības vielas, bet arī pietiekošs enerģijas krājums: kalorijas. Rubners atrada arī, ka barības vielas līdz zināmai robežai spēj viena otru atvietot.

3. Voits aprēķināja cilvēkam nepieciešamo barības daudzumu, sakarā ar olbaltuma un kaloriju minimumu, un noteica, ka strādniekam vajaga dienā apēst 118 gr. olbaltuma vielu, 56 gr. tauku un 500 gr. ogļhidrātu.

Šos skaitļus ievērojami samazināja pazīstamie barības pētnieki: Čitendens, Rēse, Ragnārs Bergs, Hindhē, Kollums, Osborns u. t. t., sevišķi attiecībā uz olbaltuma minimumu, kuŗam nav jāpārsniedz taukvielu minimums (30—70 gr. dienā). Šo pētnieku domas apstiprināja pasaules kaŗš, pierādīdams, ka pat grūts fizisks darbs bez briesmām veicāms arī pie maza olbaltuma un kaloriju daudzuma (2000—16000 kalorijas dienā).

4. Barības vielu izmantošana atkarīga no sārmaiņu pārsvara (R. Berga „Sārmaiņu pārsvara likums“).

5. No sārmaiņu pārsvara atkarīga ne tikai ķermeņa spēja, izmantot olbaltumu, bet arī visa organisma veselība. Vēl vairāk: augšana iespējama tikai tad, ja ķermenī ir sārmaiņu pārsvars. (Praksē no svara ir zināt, ka minerālvīlām jeb „barības sāļiem“ nav nekā kopēja ar vārāmo sāli). Sārmaiņo minerālvīlu sevišķi daudz ir nevāritos zaļumos, pienā un asinīs.

6. Nepietiek ar kautkādu vienu barības vielu, lai tā būtu vai olbaltums, tauki, vai ogļhidrāti un minerālvīlas; viss atkarīgas no šo vielu īpatnībām un pilnvērtības. Olbaltums nav

vienkārši olbaltums: viņš var būt mazvērtīgs un pilnvērtīgs (sk. III. sējumā: „Barība, virtuve, veselība“).

7. Augošam vajadzīga citāda barība, nekā pieaugušam. Augošam nepieciešams: a) samērā vairāk barības; b) pilnvērtīgs olbaltums, kāds tas ir pienā, viengadīgos lapu zaļumos, kartupeļos, olās un asinīs; c) daudz sārmāiņu minerālvielu, sevišķi dzelzs un kaļķis. Tāpēc kaļķu-nabagā maize un cita labība ar savu lielo skābju pārsvaru bērnam kaitīga. Pākšaugu olbaltums pavisam nespēj sekmēt augšanu (Pitagoram tā tad bija iemesls neieredzēt pākšaugu ēdienus); d) ne tikai organiski, bet arī neorganiski fosfora savienojumi — kaulu sistēmas veidošanai; pieaudzis organisms neizlieto neorganiskos fosfora savienojumus, bet tos vienkārši izraida; e) pus litra piena dienā — kā kaļķiem apveltīta barības viela, kuņu var lietot nevāritu vai rūgušpiena veidā; vārot kaļķvielas zaudē savu vērtību un pa daļai pielip pie katla dibena. Ja pieaudzis cilvēks lietos pārāk daudz piena, tad tas ātri var pārskābēt savu ķermeni. Sevišķi augošam jāievēro svarīgais likums: ēd 7 reizes vairāk kartupeļu, nekā maizes, — 7 reizes vairāk sakņu un augļu, nekā gaļas un zivju, un izvairies no reibinošām un baudu vielām!

Tikai 1913. gadā mūsu 5 barības vielu grupām pievienojās sestā, — sākumā pavisam nesaskatāma, gluži kā rūķīši pasakā, kuri, neskatoties uzniecīgo augumu, spēj darīt milžu darbus. Par laimi, šie rūķīši bija labi garīni, kas slepeni veica tādus uzdevumus, bez kuriem neviena dzīva būtne nevarētu dzimt, augt, attīstīties, dzemdēt un zīdīt. Šo rūķīšu vārds: papildvielas jeb **kompletīni**.

Lai nu izprastu šajā nodaļā apskatāmo slimību (akompletinozu) raksturu, jāpazīst atsevišķās kompletīnu grupas: 1) antineiritiskās jeb elpošanas vielas, 2) antiskorbutiskās vielas — C, 3) uztura vielas jeb vitāmini šaurākā nozīmē un D, 4) ūdeni kūstošas un 5) taukos kūstošas augšanas vielas — B un A. Šīm grupām jaunākā laikā pievienojas vēl pretrachītiskās un vairošanās vielas.

Skorbuts

(C — akompletinose, Scorbutus)

Skorbuts pieder pie visvecākām cilvēces mocībām, kā to rāda akmeņa, bronzas un dzelzs laikmetā izrakumos atrastie kauli. Vīdus laikos tas, līdz ar tuberkulozi, bija viens no visbiežākiem nāves cēloņiem, sevišķi ziemā, kad pilsētniekiem bija jāiztiek bez svaigām barības vielām. Tāpat ar viņu slimoja arī kara kuģu ļaudis un valzivju ķērāji. Visos karos skorbuts spēlējis bendes lomu, — sevišķi Amerikas pilsoņu karā, krievu-japāņu karā (tikai pie krieviem), Balkānu karos, pasaules karā: pie angļiem, serbiem, vācu gūstekņiem ziemeļu Krievijā, — arī pie ziemeļu Zviedrijas iedzīvotājiem.

Skorbuts parādās biežāk ziemā, nekā vasarā, (vēl tagad Ziemeļ-Amerikā pie eskimosiem ziemā izmirst veselās ciltis), un arī pavasaros (kā, piem., 1911. g. pavasarī Nirnbergā, tāpēc kā iepriek-

šējā gadā bijusi ļoti vāja sakņu raža), — par visām lietām ziemeļos, — lai gan skorbutis piemeklē nereti arī Vidus-Eiropu (Saksijā daudz skorbuta gadījumu) un pat Klusā okeana piekrasti.

Ar skorbutu saslimst ne tikai cilvēki, bet arī kustoņi.

Mēdz izšķirt parasto skorbutu un bērnu skorbutu jeb Möllera-Barlova slimību. Viegla, asiņošanas kaitei līdzīga skorbuta forma sastopama pie eskimosiem vasarā: asiņo deguns, zobu smaganas, gļotāda un zemādas audi.

Skorbutis sākas ar ādas bālumu un mazasinību, ēstgribas trūkumu, nepatīku strādāt, grūtsirdību, miegu, svarā krišanos, īsu elpu; āda kalst un it kā savīst, dažreiz tūkst ausis, kāju stilbi sāp; vēders ciets, dažreiz uznāk caureja, kuņa negrib padoties nekādai ārstēšanai.

Sāpes pieaug, sevišķi locītavās, par visām lietām kājās un gurnos. Zobu smaganu mala metās zilganā un satūkst, starp zobiem izceļas jūtīgi, viegli asiņojoši satūkumi un pušumi, kuri vēlāk pieņem baltu vai brūnu krāsu, jo smaganas atmirst. Šāds atmirums neļūdzīgi smird. Zobi top vaļīgi un izkrit. Elpas grūtums pieņemās. Sirds dauzīšanās, ģibonis, dažreiz augsta temperatūra. Punktu veidīgi un lielāki ādas asiņojumi, izsitumi, vienkāršas un asinim pildītas čulgas ātri noved pie sāpīgām čūlām, kuņas var ieēsties miesā tik dziļi, ka tuvākās locītavas top stīvas, iekaist un izkalst. Gaŗo stilbu kaulu gali var pavisam noiet. Izņemot virsmēres, visi dziedzeri iznīkst. Siekalas top skābas. Iestājas kuņģa un zarnu traucējumi, dažreiz arī dzeltenā kaite.

Amerikāņu pilsoņu karā kaltētās saknes bija tās, kuņas izsauca desmitiem tūkstošu skorbuta gadījumu, Balkānu karos — vācu sakņu konservi, Šekltona dienvidpola ekspedīcijā — angļu sakņu konservi, kas bija pirms konservēšanas noplaucēti. Pie serbiem, 1917. g. Saloniku frontē bija vainojama vienpusīgā maizes, miltu un konservu gaļas barība, kuņģai bija tāds skābju pārsvars, ka pat svaiga citronu sula vairs nespēja serbiem līdzēt.

Murmaņa dzelzceļu ierīkojot, nabaga vācu gūstekņi mira ar skorbutu kā mušas; krievi paši glābās ar skābiem kāpostiem, angļi — ar dīdzētiem zirņiem un pupām. Pie tam gūstekņu barība nemaz nebija tik slikta, tikai viņā trūka papildvielas C un sārmaiņu. — Pat „vislabākās aprindās“ nācies pieredzēt skorbutu, kā vienpusīgas graudu barības, sakņu noplaucēšanas, piena vārīšanas un pārāk ilgas ēdienu karsēšanas (lai neatdzistu) sekas.

Skandināvijas iedzīvotāji pirmie izprata skorbuta īsto dabu un viņa izcelšanās iemeslus. Izdarot mēģinājumus ar dzīvniekiem, tie konstatēja konservu, maizes, kaltētu sakņu negatīvo un svaīgu zaļumu un nevārīta piena dziedinošo — pozitīvo — iespaidu.

Asiņošanas iemesls laikam meklējams asins sarecēšanas mehānisma pārmaiņā un vissmalkāko kapilāru sienīņu trauslumā.

Dziedzeru panīkšana nav raksturīga pie kompletina C trūkuma; viņa izceļas tad, ja trūkst arī kompletīns B. Ūdens tūska pavada visas akompletinozes.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Svaigu sakņu, zaļumu un augļu dziedinošais spēks bija pazīstams jau 16. g. simtenī. Un jau 1720. gadā kara ārsts Krāmers rakstīja: „Ja var dabūt zaļas saknes, apelsīnus vai citronus, tad briesmīgo slimību var novērst un no tās izsargāties.“ Bet tikai 1796. gadā Anglijā izdeva pavēli, ka angļu kara kuģiem jāved līdz citronu krājumus. Pasaules karā Vilkoks Mesopotāmijā izārstēja indiešus no skorbuta ar zaļu kartupeļu un sīpolu salātiem. Kāre pēc svaigas barības ir svarīgs aizsarga līdzeklis. Tā amerikāņi, tranšējās sēdot, iztika kādas trīs dienas ar sausīņiem, kakao, olām, kondenzētu pienu un cukuru; vēlāk tie labāk dzīvoja bez ēšanas, nekā aizmācīja savus konservētos barības krājumus („dzelzs rāciju“).

Kā jau minējām, no skorbuta var izsargāties, lietojot tādu barību, kurā daudz komplektīnu, galvenā kārtā C. Bet ja trūkst kaļķa, tad C. nespēj palīdzēt, tāpēc līdz ar C jāuzņem arī daudz minerālvielu. Ikdienas barībai jāpievieno salāti, zaļas saknes, tomāti, svaigi augļi. Kur jau skorbuti paguvis ievietoties, tur viņš jāapkaro ar citroniem, apelsīniem, tomātiem, špinātiem, kāpostiem, varbūt arī svaigām aknām un dīgušām pupām vai zirņiem. Savādi, ka pākšaugi, ja tie nobrieduši, var izsaukt skorbutu, sava skābju pārsvara un C trūkuma dēļ; turpretim dīdzētā, tie zem apstākļiem var pat izglābt no slimības; pie dīgušiem pākšaugiem fosforskābe izdalās caur saknēm, un lapās (asiņos) ierodas C.

Stipru asiņojumu gadījumos slimniekam jāievēro pilnīgs miers, jāguļ gultā un — ja asiņošana notiek muskuļos, tad jālieto mitrīlītas kompreses. Pret smaganu iekaisumu noder mutes skalošana ar salviju vai kumelišu tēju.

Homeopātija. Bez jau minētās diētas, ārstēšanu sekmē Mercur. corros. 2, bez tam Phosphor 5, Arsen. 3, Acid. mur., China 1 un Kali phosphor. 3. Pret zarnu asiņojumiem: Secale corn. 6, un aukstas kompreses uz vēdera. — Tur, kur nav svaigu sakņu, zaļumu un augļu, tos pa daļai var atvietot ar svaigu citronu sulu, 15 gr. (1 ēdamkarote) dienā.

Zidaiņu skorbuti

(sk. 388. lpp.)

Radzenes izžūšana. Radzenes atmiešķēšanās (Xerophthalmia. Keratomalacia).

Acu izžūšana ar sekojošu aklumu. Vispirms sāk žūt acu gļotāda trijstūrainos plankumos, sevišķi ap plakstiņu malu, tuvu pie radzenes. Ja noslauka balto, putām līdzīgo apķepumu, tad redz, ka zem tā gļotāda ir sausa. Vēlāk gļotāda saraujas un panīkst. Pa to laiku saslīkst arī radzene, metās mīksta, atmirst, un iestājas aklums.

Slimības iemesls: vienpusīga barība, kuŗa sastāv no labības, kartupeļiem un centrifugēta piena. Šādu barību parasti lieto dāņu nabagāko zemnieku bērni, kuŗu vecāki pienu bez žēlastības nokrejo, lai varētu pārdot sviestu. Tāpēc Dānijā šī slimība sastopama visbiežāk; viņa nav reta arī ledus jūras apvidos. Kompletīna A trūkums noved pie vispārēja ādas sausuma, un sevišķi no tā cieš radzene.

Slimība piemeklē bērnus visvairāk 6.—12. mēnešos, retāk līdz 5. dzīvības gadam. Statistika uzrāda mirstības procentu (Dānijā) līdz 21,5 proc. Tikai maza daļa slimnieku laimīgi izglābj savu acu gaismu, ja vecāki laikus griežas pie ārsta, un tiek uzstādīta pareiza diagnoze.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Slimniekiem jādod nevārīts piens, krējums, sviests, zivju eļļa un cita barība, kuŗā daudz A-kompletīnu; bet līdz ar to jādod arī pietiekošā mērā kaļķis un natrons (attiecīgi zaļumi un saknes). Acis jāskalo ar sterīlu ūdeni, radzenē jāietriepj sterīls vazelīns; ja izceļas brūces, tad dažreiz jāpielieto atropīns.

Kaulu mīkstums

(Osteomalācija)

Pie osteomalācijas notiek skeleta fizioloģiska pārveidošanās, kuŗa pie pieaugušiem norisinās lēnāk, nekā pie augošiem.

Visbiežāk šo slimību sastop dažu upju (Reinas, Pō, Donavas) ielejās, tur, kur maz kaļķu, vai arī — kur neskatoties uz kaļķa bagātību, ūdenī kaļķvielu nav, jo to dzer novārītu (Dolomiti). Ar kaulu mīkstumu slimo arī sievietes grūtniecības stāvoklī, nedēļnieces un vecākas personas, retāk jauni ļaudis.

Kaulu mīkstums bieži iesākās ar kaulu sāpēm (Osteopatie). Kauli top mīksti, plānīti; tos var liekt un pat pārlauzt, jo viņi ļoti trausli (Osteoporoze). Tādā kārtā ziedošs cilvēks drīz var pārvērsties bezspēcīgā kamolā. (Tamlīdzīgi gadījumi bija jāpiedzīvo Vācijā pa „bada blokādes“ laiku, kad trūka taukvielu un piena). Sāpes vispirms uznāk kājās, un sākumā arī tikai tad, ja kaulu spiež; vēlāk arī muskuļu kustība savienota ar sāpēm, jā, pat stāvēšana, sēdēšana un gulēšana. Ļoti bieži gadās, ka šādas sāpes notura par reimatiskām; tikai izmeklēšana ar Rentgena stariem norāda uz iesākušos kaulu dekalcināciju (atkaļķošanu, t. i. kaļķu vielu izzušanu). Gaita apgrūtināta, slimnieks tikko spēj vilkties; ja jākāpj pa trepēm, tad tas ieķeras abām rokām trepju trelīņos un mēģina ar roku palīdzību vilkties augšup. Beidzot slimnieks var tikai gulēt, un arī tas nav iespējams bez sāpēm.

Šai slimībai liela līdzība ar rachitu, tikai viņa sastopama pie pieaugušiem samērā retāk, nekā rachīts pie bērniem, kas izskaidrojams ar to, ka pieauguša cilvēka skeletā pārmaiņas norisinās daudz lēnākā tempā, nekā pie zīdaiņiem. No otras puses, pieaugušam

daudz vieglāk tikt pie A, B un D kompletīniem, nekā zīdaiņim, un šie kompletīni taisni ir tie, kuŗu trūkums izsauc kā rachītu, tā osteomalāciju; pieauguša cilvēka barība ir tomēr diezgan daudzpusīga, salīdzinot ar zīdaiņi, kuŗu var nosodīt uz nāvi ar vienpusīgu sterilizēta piena barību. Ka sievietes pa grūtniecības un zīdīšanas laiku saslimst ar osteomalāciju, izskaidrojams ar to, ka māte bērnam līdz ar asinīm vai pienu, atdod augšminētos kompletīnus, un viņas pašas ķermeņa prasības netiek apmierinātas.

Agrāk domāja, ka slimībai sakars ar olnīcām, jo dažreiz olnīcu izgriešana deva zināmu atvieglojumu. Tomēr tas tā nav, jo citādi ar osteomalāciju neslimotu arī vīrieši.

Slimību līdz šim izdevies izārstēt tikai tad, ja ārstēšana sākta agri. Ieilgošos gadījumos, kad slimnieks ir jau pilnīgā sabrukuma stadijā un guļ uz gultas, izredzes nav labyēlīgas.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Dziedinošu iespaidu atstāj barība, kuŗā daudz A, B un D kompletīnu, tāpat zivju eļļa vai vigantols, kaļķa sāļi un daudz taukvielu.

Homeopātija. Daži ārsti ieteic *Calcarea carbon.* 3—6, vai *Calcar. phosphor.* 3 un *Jodium.* Pārējo sk. „Rachits.“

Dabas dziedniecība. Sk. „Rachits.“

Rachits

(sk. 410. lpp.)

Aizkavēta augšana

(sk. 327. lpp.)

Lai bērns varētu augt, tam jāsaņem pietiekošs daudzums A un B kompletīnu, nav jādod konservi, kaltētas saknes un parastā maize, par kuŗu jau Lībigs žēlojās 1854. gadā: „Neviens barības līdzeklis netiek tā novārtā likts, kā labības grauds — ar moderno malšanu: jo baltāki milti, jo mazāk viņiem barības vērtības.“ Tāpēc nedrīkst labību „apspicēt“, mizot, iznīcināt dīgļi līdz ar vislabāko olbaltumu un kompletīniem un pēc tam vēl izbalināt ar sēnskābi. Tieksšanās pēc labi baltiem miltiem („Amerikas milti“) un sniegbaltas maizes ir pavisam aplama.

Neauglība

B kompletīniem trūkstot, panīkst dziedzeri, — tāpat arī dziedzeru maīsiņš un olnīcas. A trūkums nomāc ēstgribu un rada vispārēju vājumu. Arī D trūkums kaitē iekšējās se-

krēcijas dziedzeriem (tā tad arī dzimuma dziedzeriem); bez viņa nav iespējams atvietot izlietoto ķermeņa materiālu. Ilgi vārīta vai vienpusīga barība, kurā trūkst kompletīnu, tā tad padara sievieti neauglīgu. Pie vīriešiem šāda barība rada bieži vien pilnīgu impotenci (dzimuma vājumu).

Pūšļa akmeņi

Pie daudzām žurkām (vairāk simtu), kurām nedeva A-kompletīnus, pētnieki atrada pūslī fosfotā akmeņus. Arī pie beriberi (sk. zemāk) slīmniekiem neparasti bieži sastopami pūšļa akmeņi. Varbūt ka akmeņu augšana spēlē lomu kāda vietēja infekcija, kurā pavairo kompletīnu-nabagā ķermeņa paaugstinātā inficēšanās spēja un lielais skābju pārsvars, kāds radies nepareizās barošanās dēļ.

Vispārēja inficēšanās, resp. saslimšanas spēja

A vajadzīgs ādas barošanai, gļotādām un visiem iekšējās sekrēcijas dziedzeriem, bet B un D — kā viņu regulējošo, aizsargājošo un atindējošo sulu novadītāji (resp. izvadītāji). A-trūkums atņem ēstgribu, padara vāju turēties pretim slimībām; B trūkums šīs kaites vēl pavairo un bez tam, jauni iespaido visus citus dziedzerus, gremošanu un visu asinsvadu iekšējās sienīņas, — pat visu vielu maiņu. A un B kopā uz-tura ādas darba spēju.*)

C-trūkums kaitē asinsvadiem un izsauc asiņošanu.

D nepieciešams iekšējās sekrēcijas dziedzeriem un ādai, bet arī nervu un muskuļu barošanai. Arī audu atjaunošanas darbs nevar tikt veikts bez D un B.

Vitāminu (šaurākā nozīmē) trūkums izsauc pamirumus un nervu traucējumus.

No visa tā taisams slēdziens, ka tikai kompletīniem bagāta barība var ķermenī un viņa funkcijas uzturēt labā kārtībā. Ja trūkst kompletīnu, tad nekā nespēj novērst saslimšanu un inficēšanos ar lipīgu slimību dīgļiem.

Vēl jāatzīmē, ka pie B-trūkuma pušumi un dažādas ārējas kaites dzīst ļoti lēni (vai pat nemaz); ja trūkst B un A, tad tādi pušumi sāk pat strutot.

Tuberkuloze

Kompletīniem liels iespaids uz inficēšanos ar tuberkulozi un viņas norisi: daudzie nāves gadījumi vasaras sākumā, — tā tad taisni tajā laikā, kad barībā ļoti maz papildvielu, — nav nekāda vienkārša „sagādīšanās”. Dāņu un angļu autoru-ārstu prasība — tuberkuloziem dot sevišķi daudz kompletīnu, pilnīgi pamatota.

*) Āda ir viena no galvenām atindošanās vietām un kā tāda ne mazāk svarīga par plaušām, aknām un iekš. sekr. dziedzeriem.

Piena barības kaite

(Sk. 335. lpp.)

Mazi bērni, kuŗi top nervozi un nīkst, tāpēc, ka tos baro ar vāriņu pienu, — nebūt vēl neuzlabosies, ja viņiem kā barības piedevu dos sviesta-miltu ēdienus; šie pēdējie pavairo ķermeņa pārskābēšanu un nevar izlabot B-trūkumu (B tiek ar piena vārišanu nomaitāts).

Bez B nelaimīgajā Sokslēta pudelē trūkst arī vēl kālijs, nātrons, kaļķis un citas minerālvielas, bez tam — pilnvērtīgs olbaltums. Vārišana iznīcina arī D.

Piena barības kaiti var izārstēt, dodot slimniekam svaigus salātus un vispār zaļumus (iesākt ar 1 tējkaroti sulas un pie katras maltītes pielikt pa 1 tējkarotei, piem., špinātu), burkānu vai vispār sakņu virumu (cītiem vārdiem: labi daudz B, D un minerālvielu).

Miltu putas, miltu virumi, sviesta-miltu barība un citi ogļhidrāti izsauc ķermenī pārskābēšanos; organismam pietrūkst kaļķa, nātrona un organiski saistīta sēra, bet uzkrājas par daudz kalija. Ogļhidrātu skābā rūgšana zarnās šo saindēšanos ar skābēm tikai pavairo.

Lielais kālija pārsvars ir muskuļu un nervu uzbudinājuma, stīvuma un krampju galvenais iemesls. Nepilnīgais graudu barības olbaltums un B trūkums (baltos miltos B gandrīz nemaz nav) atura ķermeņi no augšanas. Arī A trūkums piepalīdz bērnu mērdēšanas darbā.

Kompletīnu (B, A, C), un pilnvērtīga olbaltuma trūkums, kā arī minerālvielu maiņas traucējums un pārskābēšanās ir tikai daļa i miltu barības kaites iemesls. Šī slimība nav īsta akompletinoze.

Uz slimniekiem labvēlīgi un dziedinoši iedarbojas 2—3 tējkarotes zaļu špinātu vai špinātu sulas (katru dienu) vai svaigs, nevārīts piens.

Tetanija

(Sk. 208. lpp.)

Šo mocošo slimību izsauc, bez sasmakuša gaisa un vājas asinsriņķošanas (piem. pie kurpniekiem), vēl B, A un C kompletīnu, sārmaiņu un kaļķa trūkums, kas kaitē epitēliāliem ķermeņiem.

Slimību var izārstēt apm. 5 nedēļu laikā, ēdot barību, kurā ļoti daudz B, A un C kompletīnu, sārmaiņu un kaļķu, kā arī uzturoties svaigā gaisā, apsaulojoties un pielietojot ūdens dziedniecību.

Sāls kaite

Tā nav slimība pati par sevi un arī nav pieskaitāma pie akompletinozēm, bet tomēr spēlē lielu lomu visās papildvielu trūkuma slimībās, sevišķi pie miltu barības kaites, tetānijas un vielu maiņas

traucējumiem (rachita), tāpat arī pie mazasinības un ādas slimībām. Bet sevišķi jāatzīmē sāls iespaids uz nerviem, — neirastēnijas, galvas sāpju un kritamās kaites gadījumos.

Normālais sāls daudzums asinīs ir 7—9 uz 1000. Ja šis procents samazinās uz 2:1000, tad ķermenī zūd spēja sajūst sāpes. No tā jātaisa slēdziens, ka bezsāls diētai katrā ziņā ļoti labs iespaids uz dažādām nervu kaitēm, kas praksē jau tūkstoškārtīgi pierādīts, visvairāk ar to, ka nervozu lēkmju gadījumos katrs līdzeklis (kā broms, morfijs, chlorālhidrāts) iedarbojas jo intensīvāk un paliekošāk, jo vairāk tas kombinēts ar bezsāls (pareizāki sakot: „mazsāls“) diētu.

Vairāk par 5 gr. sāls dienā nekādā ziņā nedrīkstētu lietot; bērniem (ja tie par daudz pie sāls pieradināti) nedrīkstētu dot vairāk par 1—2 gr., un arī tas pats nāk tikai par ļaunu.

Bada ūdens tūska

Šī slimība parādījās jau angļu-franču karā un vienmēr no jauna uzpeld bada laikos, kā tas bija 1917. gadā Vācijā un vispār pie gūstekņiem un cietumniekiem, kuņus baroja ar vienpusīgu barību.

Bada ūdens tūska sākas ar uzkrītošu bālumu, asins spiediena pazemināšanos un lēnāku pulsu; muskuļi atslābst un top mīksti kā mīkla; bieži noiet ūrīns, sevišķi naktīs, pie kam arvien pa mazai druskai, tā kā caurmērā ūrina daudzums samazinājas. Asinis top ūdenainas, sarkanos asins ķermenīšos maz taukvielu. Drīz vien zemādas audos sāk uzkrāties ūdens, tāpat atsevišķos organos un ķermeņa iedobumos; tomēr — sākumā svārs kritās, un slimnieki noliesē. Ūrinā visu laiku n a v o l b a l t u m a. Sirds dauzīšanās, īsa elpa, aklums naktīs, kāju tirpšana, kāju stilbu sāpes, kuņģa un zarnu darbības traucējumi, ēstgribas trūkums, kuņģa sulas trūkums, caureja un aizcietējums, sajūta, it kā skudras ložņātu pa ādu, — tas viss atņem spēku strādāt. Ļoti viegli saslimt ar kuņu katru lipīgu slimību. Ēstgribas trūkuma un vemšanas tieksmes dēļ slimnieks lieto daudz sāls un pēc tam daudz dzer. Slimības norise lēna; nāve iestājas sirds vājuma dēļ.

Līķu sekcija uzrāda, ka pilnīgi pazuduši tauku audi un dziedzēri, — tikai virsnieres ir palielinātas. Ķīmiskā izmeklēšana uzrāda smagu kaļķvielu maiņas traucējumu un vāramās sāls uzkrāšanos ķermenī.

Ārstēšana iespējama 4—14 dienās, pie pilnīga miera un slimībai atbilstošas diētas.

Klasisku piemēru sastopam Kanna grāmatā „Ēšanas zinātne“. 1915. gadā vācu kreicers „Kronprincis Vilhelms“ bija spiests iebraukt kādā Amerikas ostā tādēļ, ka 500 kuģa ļaužu saslimuši ar „bada ūdenstūsķu“; no tiem 110 gulēja jau uz gultas vislielākā nespēkā; nākošā dienā tiem pievienojās vēl 10, tā kā beidzot 24% no visiem kuģa ļaudīm gulēja un bija kopjami. Viņu slimību gan īstenībā nedrīkstēja saukt par bada ūdenstūsķu, jo dūšīgie kuģa ļaudis, iebraucot ostā, vēl mīelojās ar svaīgu vēŗŗa gaļu (3 mārŗ. dienā katram!)), sieru, sālītām zīvīm, desām, šķīņķī, smalku maīzi un saldiem bīskvītiem, konservētām saknēm, kartupeļiem, tauķiem un

kafiju. Kuģa pavāra sastādītā ēdienu karte: 3 reizes dienā gaļa, šķiņķis, desas vai siers un 4 reizes dienā baltmaize vai kūkas, un vislielākā izvēle attiecībā uz konservētām saknēm, kartupeļiem (droši vien vai nu kaltētiem, vai noplaucētiem) un pākšu augiem. (Jāatzīmē, ka kuģis brauca apkārt „karodams“: izlaupīja ienaidnieka kuģus un tos nogremdēja; no laupītām mantām, starp citu, paturēja — kā „vērtīgas“ barības vielas: biskvītus, kafiju, konservus, gaļu, — bet kviešu graudus nogremdēja jūrā veselie maisiem, līdz ar to nogremdējami savu glābiņu. Salaupītās svaigās saknes un augļus, kuru nebija daudz, atdeva virsniekiem, no kuriem neviens arī nesaslima). Ņemot vērā Voita-Rubnera teoriju, minētai ēdienu kartei vajadzēja būt ideāli sastādītai: olbaltuma vairāk, nekā vajadzīgs! Kaloriju pārpilnība! Un tomēr, šī līdz pēdējai stundīnai „labi garšojošā“, „ideālā barība“ uzvarēja kuģa ļaudis. Sarkana gaļa un balta maize salauza viņu dzelzs spēku! Bada ūdens tūska — gluži kā vislaunākā cietumā — pie brīnišķīga ēdiena un vissvaigākā gaisa! Un cik daudz no šiem izmeklēti veseliem, jauniem vīriem saslima ar plaušu un ribu plēves iekaisumu, reimatismu, nedzīstošām brūcēm, kaulu lūzumiem u. t. t.! Uz Kanna rikojuma pamata slimnieki tika ēdināti ar kartupeļu, sakņu un kliju novāriņumiem. Daži izveseļojās jau 4. dienā. Ja kuģa ēdienu kartē būtu bijuši ievesti skābi kāposti, salāti no zaļiem, saberztiem kartupeļiem un sīpoliem, kviešu kliju ūdens vai kaļķis, tad nebūtu bijis ne slimības, ne militārā sabrukuma. Tā tad slimības iemesls nav ne tauku trūkums, ne arī bads pats par sevi. Protams, ka šīs divas minētās lietas var slimības gaitu paātrināt. Par visām lietām, ūdenstūsķu izsauc svaigu sakņu, svaigu kartupeļu un piena trūkums.

Jāatzīmē: 1) nieru ūdenstūsķa — nieru kanālišu aizdambēšanās ar pārveidojušos nieru dziedzeru masu; 2) sastrēgumu ūdenstūsķa (vāja asinsvadu sienīņu darbība, atrofija, asinsspiediena samazināšanās, muskuļiem izzūdot); 3) sirds vājuma ūdenstūsķa, kurai par iemeslu var būt ne tikai stipri asinssastrēgumi, bet arī vāja sirds, piem., pie chroniskas saindēšanās. Katra no šīm trim slimības formām izsauc asins sastrēgumu, mehāniski bojā asinsvadu sienīņas, padara tās līdzīgas filtram, caur kuru var sūkties asins šķidrums, kurš ieplūst zemādās audos un ķermeņa dobumos.

Beriberi

(Polyneuritis endemica)

No „berī“ (hindostāņu val.-aita), slimnieku savādās gaitas dēļ, vai no singalēziešu „bhari“ (vājums). Japāniski: kakke.

Šī slimība sākas ar ķermeņa svara samazināšanos un muskuļu pārveidošanos, kurai seko pāmīrumi un garīgs un miesīgs sabrukums.

Viņa pazīstama jau kopš seniem laikiem. Nei-Čings, apm. 2700. g. pr. Kr., un citi ķīniešu pētnieki to apraksta diezgan nepārprotami. Īsi pirms Kristus dzimšanas šī slimība izplatījās romiešu kara spēkā, kurš iekaroja Arābiju. Japānā ar viņu slimoja ik ga-

dus apm. 50.000 cilvēku. Kad tur sāka taisīt dzelzceļus, tad beriberi līdz ar sliedēm (un balto, „pulierēto“ rīsu) ieviesās līdz pat pašam Japānas centram. 80. gadu sākumā ar beriberi slimoja japāņu jūrnieki (flote) tik lielā mērā, ka apm. $\frac{1}{3}$ no visiem flotes ļaudīm bija darba nespējīga; bet slimība pazuda, tiklīdz 1882. gadā gludināto rīsu atvietoja ar eiropiešu barību: kartupeļiem, augļiem, bietēm, burkāniem un pilnvērtīgu maizi.

Dažās zemēs šī slimība uznāk tikai ziemā, tā, piem., Labradorā, Jaun-Fundlandē, kad nabaga zvejnieki pārtiek gandrīz vienīgi no baltmaizes. Krievu-japāņu karā Mandžūrijā pa ziemas laiku saslima apm. 75.000 krievu. Beriberi tā tad nav saistīta ne ar mitrī siltu klimatu, ne ar rīsa zemēm; 1894. g. tā bieži bija sastopama uz norveģu kuģiem, kad tur zirņu, speķa un rupjas maizes vietā sāka dot konservus un baltmaizi. Atsevišķi beriberi gadījumi sastopami visur tur, kur ēdamvielas vai nu pārāk ilgi vārītas, vai graudi pārāk nolobīti („bīdelēti milti“), vai arī saknes nepareizi vārītas, t. i. ūdens pēc vārīšanas noliets nost. Šādi gadījumi parasti tiek pārprasti un ārstēti kā nieru vai nervu slimība.

Jāizšķir 4 beriberi veidi: 1) visbiežāk sastopamais, vieglais, sensibli-motoriskais veids: nedrosme un vājums kājās, kāju apakšu un gurnu tirpšana, ikru jūteklība pret spiedienu, sirds pukstēšana un kāju kauliņu ūdenstūska; 2) sausā panīksana, kad gurnos un kāju stilbos sāk nīkt un pamirt muskuļi, tāpat rokās un roku stilbos, — un beidzot visā ķermenī; slimie izskatās līdzīgi ar ādu apvilktam skeletam un beidzot nevar vair iet citādi, kā ar krūkiem un uz pirkstu galiem; 3) slapjā panīksana, kad iestājas asinsriņķošanas traucējumi un ūdenstūska, kurai bieži vien pievienojas arī sirdsmaksts ūdenstūska, tā kā muskuļu panīksana aizsedz ūdens; 4) ļaunā forma: attīstas pa lielākai daļai pēc pārpūlēšanās, operācijām u. taml.; viņa reti uznāk pēkšņi. Slimnieki tādos gadījumos mirst dažu stundu laikā, ar bailēm un sāpēm kuņģa bedrītē, īsu elpu un zilganumu, nelabu dūšu, vemšanu, caureju un ārkārtīgu nemieru, ātru pulsus (bez drudža) un pie pilnas samanas.

Pirmā slimības pazīme ir ātra svarā krišanās, šķietami bez kāda iemesla. Tai seko nogurums, nepatika uz darbu, viegli gremošanas traucējumi, nedrosme kājās; vēlāk kājās dažas vietas top nejutīgas, sirds dauzas, gurst, uznāk pirmās ūdenstūsкас pazīmes, — un tas viss, apm., 14 dienās, — bez karstuma. Šāds stāvoklis var pastāvēt ilgāku laiku, līdz kāds ārējs notikums izsauc pasliktināšanos, kurš noved bieži vien un ļoti ātri pie nāves. Mirstības procents ļoti dažāds: 2—4%, bet arī līdz 70%; Īrijā, vājprātīgo namos, piem., 20%.

Dziedinoši iedarbojas katra barība, kurā pietiekoši daudz amonjaka — bagātas nervu papildvielas, vitāmina, viņa vārda pilnā nozīmē, — un ūdenī kustošās nervu papildvielas D.

Patiešām, dziedinošu vielu nav mazums! Kādā Berlīnes kongresā 1911. gadā Šaumans pierādīja, ka baložus, kas slimi ar beriberi, var izārstēt no pamiruma ar vienu piliti vitāmina tā, kā tie pēc 24 stundām jau laižas! Savā grāmatā „Vitāmini“ Funks ievietojis uzņēmumus no baložiem, kas 2—3 stundās ar 0,004—0,008 gr. rauga vitāmina tikuši izārstēti. Šis vitāmins izdziedē gan tikai

pamirumu, bet vēl neglābj no nāves. Turpretim rīsa klijas un katra kompletīnu - bagāta (sevišķi D) barība var ar laiku novērst beriberi, — lai gan lēnāk, bet jo drošāk, — sevišķi tāpēc, ka šāda barība tūlīt pamodina asu izsalkuma sajūtu.

Lai no beriberi izsargātos, jāizvairas no tās barības, kuŗa viņu spēj izsaukt. Tomēr — nepietiek ar to vien, ka atturāmies no glutinātā rīsa, kuŗam ar glutināšanas palīdzību atņem digliti, miziņu, 6 kārtas kliju un daļu no septītās kārtas, tā kā grauds gan zaudē tikai 10% no svara, bet ar šīm 10% aizies bojā 70% minerālvielu, 85% tauku un 10% olbaltuma (un pie tam visvērtīgākā, kuŗš mēdz atrasties tieši digli). Slimību veicina un izsauc tāpat arī konservētas un kaltētas saknes un visi smalkie milti, tā tad visi cepumi un miklas ēdieni; miltus ne tikai atbrīvo no visām vērtīgām vielām, bet bieži vien arī vēl izbalina ar sēru.

Arī vārīti zaļumi, saknes, bumbuļu augi un svaigi radīsi, bietes un gurķi, mūsu pašu augļi, visi tauki un eļļas, vecāki pākšaugi, olas, zivis un gaļa, cukurs, medus un mākslīgs medus satura ļoti maz vitāmina un D, — tā tad uz viņiem lielu cerību likt nevar. Katra vienpusīga un sterila barība ir bīstama. Dažreiz kuŗga un zarnu slimību gadījumos slimniekam dod tā saukto „viegli sagremojamu“ barību, pie kuŗas — aiz bailēm — pieturas arī vēlāk; tādā kārtā arī pie mums dažī neirastēniķi pārdzīvo spēku sabrukumu, kuŗš stipri atgādina (vai arī tiešām ir) beriberi.

Liķu sekciju izdarot, izrādas, ka muskuļi pārveidojušies un iznikuši, viņos daudz mezglu; arī nervu gali pārveidojušies, un viņu vietā rodas graudaina neuroplazma.

Beriberi slimības ainu aprakstot, jāatzīmē sekošais:

1. Vispārējo sabrukumu izsauc kompletīna D trūkums; tāpēc D var izdziedēt muskuļu slābumu, nīkšanu un vispārējo bezspēku.

2. Pamirumus izsauc amonjaku saturošā kompletīna — vitāmina a šaurā nozīmē — trūkums. Tā tad šis vitāmins vajadzīgs pamiruma ārstēšanai.

Lielāki taukvielu devieni pie beriberi ir kaitīgi, — kā visur, kur notiek pārskābēšanās, — jo tiem liels neorganisku skābju pārsvars; bez tam, tauki noved pie alkāliju zaudējuma ar to, ka žults atkālijām jāneitralizē tauku skābes zarnā, lai taukus padarītu organismam pieejamus. Arī ogļhidrāti, ja tos labi nesasiekal, pavairo rūgšanu zarnās un rada organiskas skābes, kuŗas novājinātais ķermenis vairs nespēj sadedzināt.

No visa sacītā jātaisa slēdziens, ka beriberi ārstēšanā lielu lomu spēlē vitāmins un D - kompletīns. Lai slimība izzustu pavisam, bez minētiem kompletīniem nepieciešami arī sārmāņi, kaļķis, kālijs un organiski forsfora savienojumi.

Pellagra*)

Šī slimība pazīstama kopš 1700. gada Lombardijā un Venēcijā un izplatīta starp tiem iedzīvotājiem, kas galvenā kārtā pārtiek no maīsa. Viņa parādas arī Rumānijā un Balkānu valstīs. 1847. ga-

*) No itāļu pelle-ada un agro-skarbs, nelīdzens, ass. Šo slimību dēvē arī par «malattia dell' insolato di primavera» (pavasara apsaulošanās kaite).

dā tā uznāca arī Ēģiptē, pēc tam, kad 1840. gadā tur sāka audzēt maīsu. Ziemeļ-Amerikas dienvidos pēdējo 20 gadu laikā saskaitīti apmēram 500.000 saslimšanas un ap 50.000 miršanas gadījumu. Vidus-Eiropā pellagras gadījumu mazāk; šī slimība sevišķi mil pie meklēt pieaugušas sievietes pavasaros un vasarā.

Pie jaunākiem cilvēkiem un pusaudžiem tā uznāk vieglā, slēpenā veidā, ar vieglu kuņģa un zarnas darbības traucējumu (aizcietējums, caureja), izsitumiem un ādas sarkanumu, sevišķi tur, kur ādai tiek klāt gaīsmā, — un velkas 1—2 gadus. Pie smagās formas visas minētās parādības izpaužas pastiprinātā kārtā; mēle ir tumšsarkana, smaganas asiņo; tam pievienojas smadzeņu un nervu darbības traucējumi. Vemšana un caureja noved pie gripai līdzīgas noliesēšanas, un jau dažu nedēļu laikā var iestāties nāve. Pellagra var vilkties arī ļoti lēni un ieilgst pat 20 gadus: Pēc vieglā sākuma visi simptomi pastiprinās un noved pamazām, nesteidzoties pie īsas elpas, ūdenstūskas un tetānijai līdzīgām krampju lēkmēm, līdz kamēr vispārējs vājums, un pat gara vājība, sagatavo pēdējo stadiju; kuņa izpaužas bieži vien tā sauktā pellagras tifā. Viņa norise: sabrukums, krampji, drudzis, vājprāts, caureja, jēlumi no gulēšanas; slimnieks izdara savas vajadzības zem sevis gultā. Beidzot no šī neciešamā stāvokļa (kādā nevienam nepatiktos nonākt) slimnieku atpestī nāve.

Beidzot jāpiemin arī tā sauktās jauktās slimības formas (ar skorbūtu un beriberi).

Pellagra visvairāk sākas pavasaros, ar nervozām lēkmēm un smagu, lēmpīgu gaitu. Vispirms sāp mugura un galva, uznāk reibonis, skumjas, bezmiedzība, nepatika runāt; tad rodas sajūta, it kā pa ādu skriētu skudras, — nervu sāpes, muskuļu pārveidošanās, drebešana, krampji, aklums naktīs, epilepsijai līdzīgas lēkmes, satīnguma krampji, pamirumi (sevišķi pūšļa un tūpla zarnas slēdzēju muskuļos), gara vājība: apjukums, trakošana, grūtsirdība vai pilnīgs idiotisms (atmiņas trūkuma dēļ).

Mēle sākumā apķepusi, vēlāk tumši-sārta, ar sāpīgām plaisām. Visas zobu smaganas iekaisušas; grēmu dedzināšana, kuņģa sāpes, ēstgribas trūkums, nelaba dūša, vemšana, visu gremošanas sulu izsīkšana, rūgšana un pūšana zarnā; aizcietējums, caureja.

Uz ādas parādās sarkanums, tad izveidojas mezgliņi un čulgas, kuņas var piepildīties ar strutām; visvairāk šādu mezgliņu ir uz rokām un kājām, reti sejā, uz muguras un ap dzimuma orgāniem. Vēlāk āda nolobas. Simmetriskā mezgliņu veidošanās abās ķermeņa pusēs norāda, ka te darišana ar tādiem barības traucējumiem, kas iespaido centrālo nervu sistēmu.

Vājā gremošana noved pie patoloģiskas dziedzeņu pārveidošanās; cieš arī iekšējās sekrēcijas dziedzeri; asins spiediens top vājš, sirds gurst, kauli metas trausli, menstruācijas traucētas, — iespējamās dzemdības nelaikā un asiņošana pēc dzemdēšanas.

Pie beriberi patoloģiskās parādības vispirms izpaužas muskuļos un mazajos nervu zariņos, no kurienes iet uz mugurkaulu un smadzenēm, — bet pie pellagras vispirms saslimst smadzenes, un slimība liek sevi manīt ar nervoziem un garīgiem traucējumiem.

Vainu uzkrauj maīsam, polentaī (maīsa putra) un citai barībai, kuņa izgatavota no smalki samalta, tīrīta un ilgi vārīta maīsa (maīcēna, mondamīns). Te nav vainojams maīsa graudu mazvērtīgais

olbaltums viens pats, jo citādi jau arī Vācijā pa blokādes laiku vajadzēja izcelties pellagrai. Turpretim jāsaka, ka pilnvērtīga olbaltuma trūkums un nesagremojamais maīsa olbaltums, kušš, ilgi uzkavējoties zarnā, izsauc tur pūšanu, — pavairo pellagras piemēšanās iespējamību. Amerikā pellagra ir bieža slimība arī tur, kur maīsu nelieto, bet kur pieturas pie vienpusīgas barības: putriņām no amerikāņu smalkiem miltiem un mannas. Arī pie dzīvniekiem iespējams izsaukt pellagru ar kviešu biskvītiem, vāriem pupu miltiem un eļļu. Baltais maīss izsauc pellagru ātrāk, nekā dzeltenais.

Kartupeļi, zaļas saknes un salāti, augļi, olas, zivis un gaļa, jā, pat cglskābais kālijs un kalcijs var slimību dziedēt. Turpretim vienpusīga barības papildināšana ar sviestu un citām taukvielām noved pie pārskābēšanās un paātrina slimības gaitu, diemžēl, uz ļauno pusi.

Raksturīgi ir piedzīvojumi no nesen pārciestiem bada gadiem Padomju Krievijā, kur ļoti daudzi slimojuši ar vielu maiņu slimībām, atlabojušies, un pat nav jutuši ne mazākās slimības parādības veseliem gadiem. Izskaidrojums šeit meklējams sekošā parādībā: graudus pīrka un sadabūja neapstrādātā veidā, tos mala mājas rokas dzināviņās, saspiežot, un tādā kārtā neiznīcināja augšā minētās, vērtīgās sastāvdaļas.

Zim. 1.

Zim. 2.

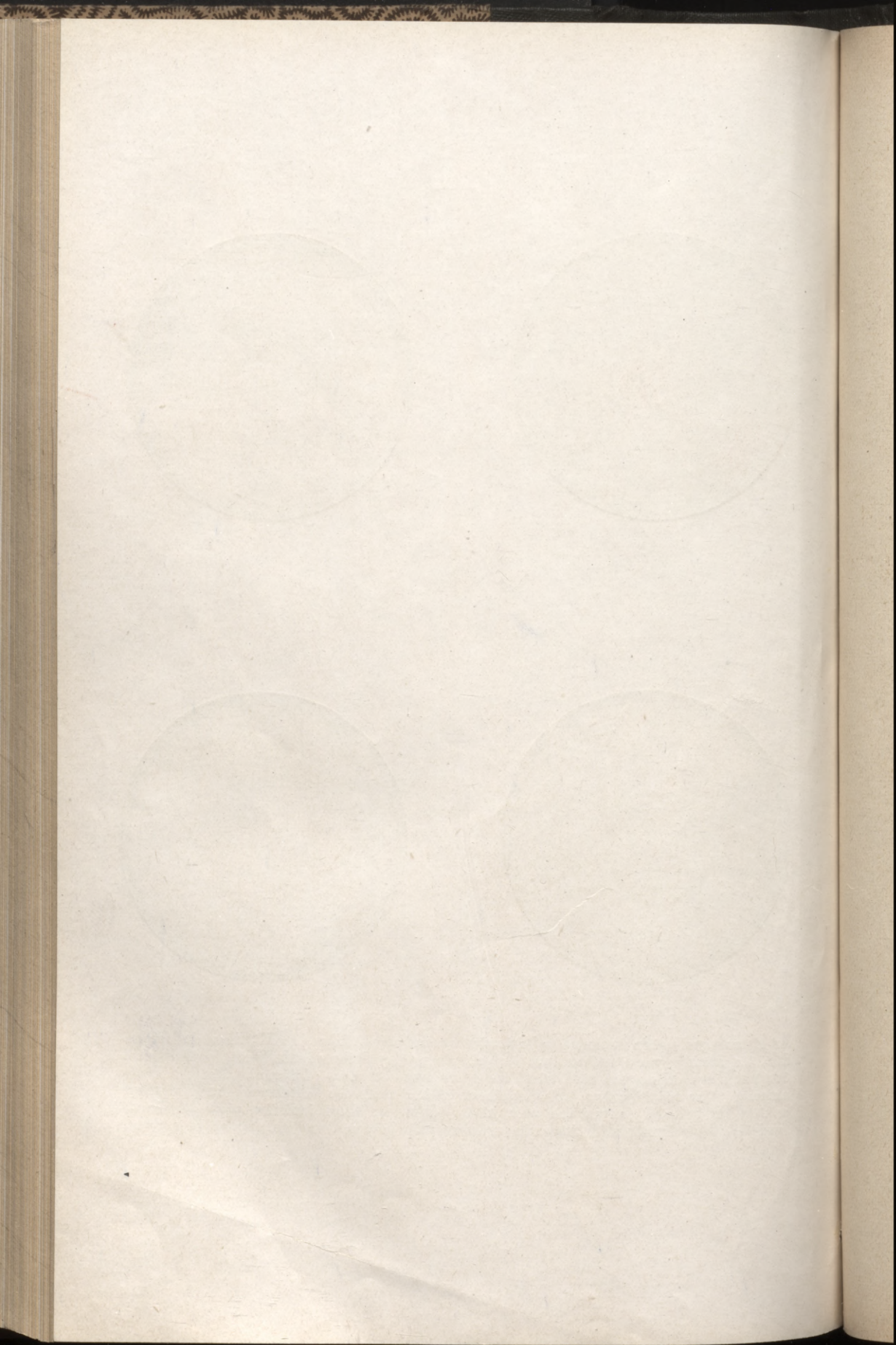

Zim. 3.

Zim. 4.

Ar cistoskopas (pūšļa spoguļa) palīdzību saskatītas ainas. Zim. 1: Mizalu vada ieteka. Zim. 2: Mizalu vada kateterisms. Ar cistoskopa palīdzību mizalu vadā iebāz katetru līdz pat nieru dobumam; tādā kārtā iespējams izskalot nieru dobumu. Zim. 3: Pūšļa akmens. Var redzēt brūno, no ūrinskābiem sāļiem sastāvošo ūrātakmeni, kuŗš virspusē apklāts ar bālganu fosforskabo sāļu kārtu. Zim. 4: Plati ieplētīes pūšļa papilloms (audzējs). Virs pūšļa slēdzējmuskuļa redzams puķu kāpostu veidīgs, labdabīgs audzējs.

XI

Mizalu organu slimības

pr
vê
pr
ve

fr
vê
tã
le
pa
ri
ku
v
nã

sk

ai
m
vi
d
ru
ri
at
m
lã
m
k
ka
ie
iz
dc
(l
ni
l.

ka
ũc

Mizalu organu anatomija un fizioloģija

Sakarā ar vielu maiņu, cilvēka ķermeņa audos rodas kaitīgi produkti, kas katrā ziņā jāizvada no ķermeņa ārā, jo citādi tie pārvēršas stiprās indēs un apdraud veselību un dzīvību. Vielu maiņas produkti izdalās caur plaušām, sviedru dziedzeriem, aknām, bet galvenā kārtā caur nierēm.

Nieres atrodas abās pusēs mugurkaula jostas daļai, zem diafragmas, pie vēdera dobuma dibensienas. No priekšas viņas aplāj vēdera plēve, kuŗa nodala nieres no vēdera orgāniem. Augšpusē tās pieskaras virsnierēm. Nierēm ir pupas veidīgs izskats. Iekšējā mala iedobta, un viņā ieiet nieru vadi; šo ieejas vietu sauc par nieru vārtiem. Viens no nieru vadiem ir nieru artērija, pa kuŗu nierēs ieplūst asinis, otrs — nieru vēna, pa kuŗu asinis aizplūst projām no nierēm, un trešais — mizalu vads, kas no nierēm ved lejup uz mizalu pūsli (sk. krāsainā tabelē).

Virsnieru dziedzeri atrodas virs nierēm. Par tiem sk. 191. un 214. lpp.

Ja apskatām nieres šķēsgriezumā, tad redzam ļoti komplicētu ainu. Niere veidojas no divējādas vielas: 1) ārējās graudainās — mizas vielas un iekšējās, strīpainās serdes vielas. Serdes viela izveido nelielus konusus, kuŗus sauc par nieru piramīdēm. Katrā nierē tādu ir, apm., 12; viņu galos atrodas mazi caurumiņi. Apskatot mizu zem mikroskopa, redzam, ka no nieru artērijas mizas vielā ieiet mazi atzarojumi, kas sadalās kapilāros; katra atzarojuma kapilāri savienoti nelielā kamoliņā (Malpīgi kamoliņš). Kamoliņu apņem tā sauktā Baumaņa kapsula, maisiņa veidā; šī kapsula turpinās mikroskopiskā mizalkanālā. Kamoliņa kapilāri saiet vienā asinsvadā, kuŗš iziet no Baumaņa kapsulas un atkal dod atzarojumus; atzarojumi — nieru kapilāri — neiet vienkopus, — tie ir izkaisīti un ietver mizalkanāļus biežā tīklā, tad atkal savienojas nelielos asins vados, kas ieiet nieru vēnā; pa vēnu asinis aizplūst no nierēm. Mizalkanāļi, izejot no Baumaņa kapsulas, iet likumaini pa nieres mizu un piedod tai graudainu izskatu, pēc tam, kā taisni kanāļi, pāriet serdē (kāpēc tā ir strīpainā), savienojas pa vairākiem kopā un iet līdz nieru piramīdu galiem. Malpīgi kamoliņu ir ļoti daudz (apm. 1.000.000 katrā nierē).

Nieru miza ir tā, kas strādā visvairāk. Asinis plūst pa Malpīgi kamoliņu kapilāriem; tajos no asinīm iesūcas Baumaņa kapsulā ūdens un nedaudz mizalu sastāvdaļu, kuŗas no asinīm atdalās mizal-

kanālu sieninās; sieniņu šūnas izsūc no nieru kapilāru asinīm atkritumu vielas un pievieno tās šķidrumā, kurš iet no Baumaņa kapsulas pa mizalkanāliem. No mizalkanāliem mizali mazos pilienuos izplūst nieru dobumā, no turienes ieiet mizalvadod, bet no tiem pūslī.

Pūslis veidots no krokainas gļotādas un muskuļiem. Pūslī tiek uzglabāti un uzkrāti pastāvīgi ieplūstošie mizali. Ar mizalīem pildīts pūslis ir olveidīgs; pakalējā siena izliecas stiprāk, nekā priekšējā. Normālā stāvoklī tas spēj uzņemt no 700—1800 kubikcentimetru šķidruma. Pūšļa augšpuse sauc par celiņu, kuram pievienojas pūšļa viduklis un pūšļa pamats. Viņā ieiet mizalu vadi. Pūšļa iekšpuse izklāta ar krokainu gļotādu, zem kuņas atrodas muskuļu kārtas; tās ap pūšļa izvadkanāla sākumu veido riņķveidīgu pūšļa slēdzējmuskuli.

Izvadkanālis izklāts ar gļotādu un pie abiem dzimumiem ir dažāds. Vīriešu izvadkanālis ir apm. 15—17 cm. garš. Sieviešu izvadkanālis daudz īsāks, apm., 3—4 cm. un atrodas ciešā sakarā ar maksti (sk. „Sievietes dzimumorgani“).

Mizali jeb ūrīns ir nieru atdalījums, un viņa sastāvs var būt ļoti dažāds un sarežģīts. Pieaudzis cilvēks izdala dienā ap 1—1½ litra, — sievietes drusku mazāk. Ūrīns var būt gaišāki vai tumšāki dzeltens, normālā stāvoklī pilnīgi skaidrs; svaigam ūrīnam ir vāji aromātiska, gaļas zupu atgādināša smaka un sāļi - rūgta garša. Viņš ir smagāks par ūdeni, ar viegli skābu reakciju. Pēc nostāšanās ūrīnā mēdz nostāties gļotveidīgs mākonītis, bet vēlāk, pieņemoties skābai reakcijai, dzeltenī - sarkanās padibenes, kuņas sastāv no ūrīnskābiem sāļiem (sevišķi ūrīnskābā nātrona). Ūrīns pazudē savu svaigumu un, sakarā ar baktēriju izsaukto alkālisko rūgšanu, pieņem pretīgu amonjaka smaku. Sarkanās padibenes pazūd, viņu vietā izceļas gaiši fosforskābā amonjaka magnēzija nogulsni. Virspuse pārklājas ar bālganu, fosforiscējošu plēvīti.

Ūrīnā, apm., 40% izšķīdinātas cietas vielas, no kuņas 1/3 ir organiskas, bet 2/3 neorganiskas dabas. No organiskām vielām svarīgākā ir ūrīnviela (NH_2CONH_2), kas izdalās dienā ap 35 gr. Tad vēl jāpiemin ūrīnskābe un viņas sāļi, t. s. ūrāti, kuři normālos apstākļos izdalās apm. 0,4—0,8 gr. dienā. Vēl jāatzīmē neorganiskie sāļi — chlorīdi, fosfāti un sulfāti, kuři izdalās ap 20 gr. dienā (lielākā daļa pieder vāramai sālij, tāpēc, ka viņu daudz lieto).

Mizalu sastāvdaļas rodas pie vielu maiņas; asinis tās nogādā nierēs. Taukiem un ogļhidrātiem sadegot, rodas ūdens un ogļskābe, kuņa izdalās caur plaušām. Olbaltumam sadegot, rodas slāpekļa vielas (amonjaks, ūrīnviela, ūrīnskābe) un sēru un fosforu saturoši atkritumi. Amonjaks jau aknās pārstrādājas ūrīnvielā, tādēļ normālā ūrīnā amonjaka maz. Kā redzam, tad mizalu sastāvdaļas atrodamas jau asinīs. Nieru uzdevums: atkritumu vielas izvilkēt no asinīm un izdalīt ārā.

Jautājums, vai nieres varbūt neizdala arī kādu sekretu asinīs, vēl līdz šim palicis atklāts, lai gan par viņu daudz runāts. Pilnīga nieru darbības pārtraukšana vai stiprāki traucējumi noved pie pašsaindēšanās (ūrēmijas) un nāves. Nereti smagāki nieru iekaisumi izbeidzas ar ūrēmiju, (saindēšanās ar ūrīnu). Turpretim ja vie

nu nieri izgriež, tad nieru darbība nav necik traucēta, ja vien otra niere ir vesela.

Nieres organismā ļoti pasargātas no ievainojumiem un triecieniem, un taisni šis apstāklis ļoti apgrūtina izmeklēšanu. Tāpēc galvenā vēriba tiek piegriezta ūrinam, kā „nieru valodai“, jo viņš tūlīt ziņo par katru nieru darbības traucējumu.

Ūrīna (mīzalu) sastāvs mainas pie katra asinsriņķošanas un vielu maiņas traucējuma vai slimības. Ūrīnā var parādīties cukurs, kā vielu maiņas, cukura slīmības u. c. sekas. Daži refleksi spēj pat pilnīgi apturēt ūrīna izdalīšanos un novest pie nāves; tā tas var būt pie akūta nieru iekaisuma, pie pēkšņām nieru graizēm (nieru akmeņu dēļ) u. t. t. Cukura slimības, ūrīna plūdu un nieru sarukuma gadījumos noiet daudz ūrīna, — tāpat dažreiz pie nervoziem uzbudinājumiem. Ūrīna daudzums samazinās pie drudža un vājas asinsriņķošanas. Lai izšķirtu, ar kādu traucējumu ārstam darīšana, vajadzīga ūrīna ķīmiska un mikroskopiska izmeklēšana (analīze). Analīzē mēdz ņemt drusku no visa tā daudzuma, kas nogājis pa dienas laiku. Vispirms tiek noteikts ūrīna daudzums, tad spēcīfiskais svars un beidzot arī saturs.

Ja nieru darbība traucēta, tad ūrīnā parādīsies tā sauktie ūrīna cilindriši, kuņi veidoti nevis no olbaltuma, bet no šūnām un graudiņiem (šūnu substance, Granula).

Arī tautai zināms, ka sakarā ar olbaltumā ierašanos ūrīnā mēdz spriest par nieru slimībām. Bet tomēr — olbaltums ne vienmēr norādīs uz slimību. Šinī punktā līdz pat pēdējam laikam notiek vilšanās; viena vienīga analīze — ar pierādītu olbaltuma saturu — vēl nebūt nav izšķiroša, jo olbaltums, tāpat kā baltie un sarkanie asinsķermenīši, un jau minētie caurspīdīgie šūnu cilindriši, gandrīz regulāri parādas arī pie veselīem cilvēkiem pēc lielākas piepūlšanās.

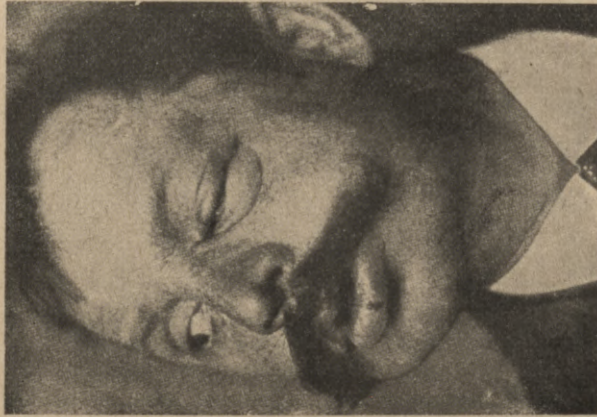
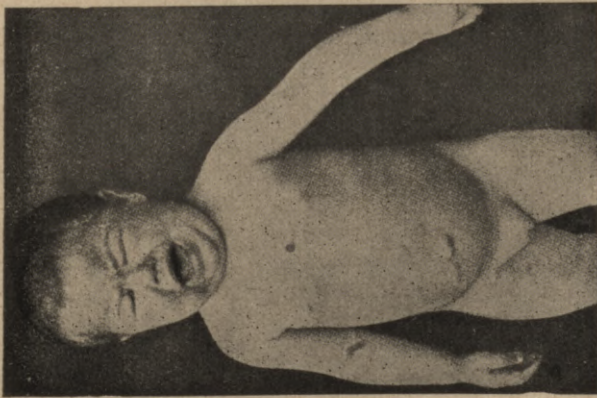
Dažreiz ūrīnā parādas asins, kuņa var nākt no pūšļa, no mīzalu vadiem, no nierēm u. t. t. Te var būt darīšana gan ar istām asinīm, gan arī ar asins krāsvielām, kuņa piedod ūrinam sarkani - brūno krāsu.

Jau normālā stāvoklī ūrīns satur krāsvielas — ūrobilīnu, kuņam sakars ar žults krāsvielām. Pie dzeltenās kaites notiek ne tikai aužu pārkrāsošanās, bet arī žults krāsvielu ieplūdums asinīs, kuņas pieņem savādu, īpatnēju krāsu.

Akūtais nieru iekaisums

(Nephritis acuta)

Ar šo vārdu apzīmē nieru iekaisumu, kuš izceļas ļoti ātri un dažās dienās vai nedēļās vai nu noved pie gala, vai laimīgi izbeidzas ar izveseļošanos. Iekaisuma iemesls visbiežāk ir kāda infekcija; akūtais iekaisums var pievienoties katrai infekcijai slimībai, no vieglākās līdz grūtākai, no vienkārša mandeļu iekaisuma līdz difterītam un šarlakam, no vēja bakām līdz istām bakām, no vieglas influencas līdz vismagākam tifam un kolērai u. t. t. Šo slimību inde, kuņu asinis iznēsā pa visu miesu, arvien pirmā kārtā ķer nieres. Par iekaisuma iemeslu var būt arī stipra apsaldšanās.

1) Ādas satūkums pie nieru iekaisuma (nefritiskā ūdenstūska); Sattūkums sevišķi skaidri redzams roku virspusē, sejā un acu plakatiņos (acis aiztūkušas). Sattūkums ir vispārējs un sadalās visā ķermenī vienmērīgi. 2. Ādas ūdenstūska: tūska uzņāk ātri, pārņem tikai dažas vietas un ātri mainās. 3. Tas pats slimnieks veselā stāvoklī.

A
b
n
k
j
n
s
n

d
b
s
b

ū
š
s
s
s
n
s

n
š

j
c
n
z
k
s
s
k
l
l
r
l
t
t

j
s

c
l
l
t
s
t

c

Arsen un Arum mur. noder pie liela sirds uzbudinājuma, nemiera, bailēm, ūdenstūskas, elpas trūkuma (sevišķi naktīs, — arī kad ūrins neizdalās), kad draud ūrēmija (mīzalu saindēšanās). Pie akūta iekaisuma, ja draud smadzeņu pamirums, var dot Helleborus 3. Vēl jāatzīmē: Colchicum D 3, Cannabis 3, Mercur. subil. 3, Acidum nitr. 3 un Phosphor 6. Apsaldēšanās gadījumos noder Aconit. 3. Ja saslimst sieviete grūtniecības stāvoklī, tad noder Sabina 3, bet pie nieru ūdenstūskas — Scilla 2.

Dabas dziedniecība. Tā kā nieru kaite bieži vien seko dažādām slimībām, tad no viņas var izvairīties, pieturoties pie veģetābilas barības, ar maz sāls un bez vircām. Gaļas ēšana pavairo ūrinskābes, ūrīnvielas, kreatinīna un citu vielu ražošanu, kuņas iedarbojas kaitīgi uz nierēm.

Pa akūta nieru iekaisuma laiku jāpaliek gultā tik ilgi, kamēr ūrinā pazūd olbaltums (kas dažreiz notiek tikai pēc dažiem mēnešiem). Cik kaitīga nieru slimniekam katra kustība, pierādījies pasaules karā, kad pat slimnieku transports pa dzelzceļu (pie kam slimie gulēja gultās), sakratot ķermeni, izsauca tādu stāvokļa pasliktināšanos, ka nieru slimie bija arvien no jauna jāpārvieta, kamēr citi (piem. ar plaušu karsoni saslimušie) transportu pārcieta samērā labi.

Slīmu organu nedrīkst pārpūlēt; tāpēc daudzos nieru iekaisuma gadījumos, sevišķi ja ir tieksme uz ūdenstūsku, jāierobežo dzeršana un sāls lietošana.

Visās nieru slimībās galvenā loma pieder diētai. Te nu ir jāievēro vislielākā stingrība: jālieto nekairinoša barība, bez vircām un ar ļoti maz sāls. Atsevišķos gadījumos, sevišķi ja apgrūtināta ūrina noiešana, slimniekam jāpieturas pie piena diētas (piena zupas, piena ēdieni). Ja slimnieks to nevar lāga panest vai ja tā, kādu citu iemeslu dēļ, nav pieņemama, tad var dot kakao bez garšas vielām; ķernes pienu, skābu pienu, miltu zupas, „tumes“, sviesta sausīni, rīsa, auzu un maīsa pārslas, vāriņi: augļi, augļu zupas; kad stāvoklis drusku ūzlabojas, var dot vieglas saknes, kā lapu salātus, bietes, kāļus, kartupeļus. Ieteicams ēst diezgan daudz nesālīta sviesta. Kā dzērieni noder: citronu limonāde, augļu sulas, plāna fenheļu tēja, selters un daži minerālūdeņi. Aizliegts lietot īsto kafiju, alkoholu un Ķīnas tēju. Stingri aizliegts (ēterisko vielu satura dēļ) rutks, mārrutkus, selerija un sīpoli. Jāatsakas no gaļas un olām.

„Svīstošam cilvēkam arvien vēl ir cerība izvesēties,“ saka Fontans. Jo ātrāk nieru slimnieks dabū svīst, jo labāk; līdz ar sviedriem iznāk ūdens un citas aizturētās ūrina sastāvdaļas.

Pirmais likums: nekaitēt! Vismazāk slimnieku piepūlē sviedrēšanās gultā. Bieži vien pietiek ar noberzēšanos sasildītā, sausā palagā un tai sekojošu ietīšanos vilnas segās. Var arī ietīt kājas līdz pusei vilnas segās un pie gurniem un kāju stilbiem pielikt siltas pudeles; pa to laiku jādzer karsta limonāde. Der arī karsējošas kāju peldes, roku peldes vai sēdpeldes. Kamēr pacients iemērc kājas līdz pusstilbiem 37° C. ūdenī un pats ietīnās siltā vilnas segā, otra persona pielej vannā karstu ūdeni, līdz kamēr temperatūra pamazām sakāpj līdz 45° C.

Minētā ūdens pielietošanas veida vietā var ņemt arī pilnas peldes, 37° C., 15—20 minūtes. Temperatūra jāuztura visu laiku vie-

nādā augstumā. Auksts ūdens nieru slimiem neder. Pēc siltas pel-
des slimniekam jānosusinas sausam, jāliekas gultā un jāietinas bie-
zās segās. Vannas istabai jābūt siltai.

Kneips ieteic uz visas muguras likt biežpiena kompreses (no
krustiem līdz pleciem); tad uz šo pašu vietu jāklāj katru pūsstun-
du etiķa ūdenī samērcēta drēbe, — ik pēc 2 stundām jāatjauno. Tā-
du pašu drēbi liek arī uz vēdera. Iekšķīgi noder ūrinu dzenošais
rosmarīna vīns, katru stundu pa ēdamkarotei.

Chroniskais nieru iekaisums. Nieru sarukums

(Morbus Brightii)

Tā ir slimība, kas velkas vismaz pāris mēnešus, bet bieži pat
gadus un gadu desmitus. Viņa dažreiz pievienojas akūtai formai.
Tomēr, pa lielākai daļai tai jau sākumā chronisks raksturs. Mēdz
izšķirt divējādus slimības veidus: isto chronisko nieru
iekaisumu un nieru sarukumu.

Pie istās chroniskās formas slimība attīstas pamazām, tā kā ne-
var nemaz noteikt laiku, kad tā sākusies. Pa lielākai daļai, slim-
nieks tikai tad sāk piegriezt savai slimībai vērību, kad uz dažām
ķermeņa vietām parādas satūkums. Gan satūkusi seja, gan tikai
acu plaksti (sevišķi vakaros; no rītiem satūkums pazudis). Ūrīna
daudzums stipri samazinās, izdalījumos daudz olbaltuma.

No vislielākā svara ir sirds stāvoklis. Pie chroniskā nieru ie-
kaisuma sirdij tiek uzlikts smags darbs, kādēļ bieži izveidojās, tā
sauktā palielinātā sirds (sevišķi paplašinās kreisā sirds-
puse). Nereti arī plaušās attīstās chronisks katarrs, vai pat plau-
šu iekaisums. Citos gadījumos slimnieku moca dusulis (ast-
ma), kurš visbiežāk mēdz uzņakt naktis. Dažreiz iestājas re-
dzes traucējumi; slimie sūdzās par miglu acīs u. t. t.

Kā jau augšā minēts, chroniskais nieru iekaisums var vilkties
garumā un ieilgt pat gadu desmitiem. Ir laikmeti, kad slimnieks
jūtās labāk, bet tomēr — pilnīga izveseļošanās reti kad sasniedza-
ma, vai nu arvien pieaugošās ūdenstūskas un vispārējā nespēka,
vai arī citu organu iekaisuma dēļ. Dažreiz izveidojās arī, tā sau-
ktā, saņukusē niere. Tomēr — izveseļošanās nebūt nav ne-
iespējama.

Saņukusē niere dažreiz izceļas — kā jau teicām — sa-
karā ar chronisko nieru iekaisumu, bet var arī attīstīties pat stā-
vīgi. Slimība pārņem lēni vienu nieru daļu pēc otras, pamazām
sabojājot visu šo svarīgo organu. Tāda kaite var pastāvēt pat ga-
diem ilgi, bez kā slimnieks sajustu kaut visniecīgāko veselības
traucējumu. No izskata (un spriežot pēc labsajūtas) visveselākie
cilvēki var saslimt pēkšņi, negaidīti, — un tik grūti, ka pat nav
iespējams glābt. Slimais gan īsi iepriekš sūdzās par galvas sā-
pēm, nogurumu, ēstgribas trūkumu un gremošanas traucējumiem;
tad pēkšņi uzņāk vemšana, caureja, krampji, miegaafnība, gluži kā
pie ūrēmijas. Citos gadījumos, pašas „ziedošās“ veselības
vidū slimnieku pārsteidz trieka un smadzeņu asiņo-

jumi. Var uznākt arī redzes traucējumi, kuņģi izsauc tiklenes iekaisumu un var novest pie akūla.

Slimības iznākums mēdz arvien būt bēdīgs. Ja viņa piemeklē cilvēku mūža vidējos gados, tad slimnieks ilgi mēdz uzglabāt savu labo izskatu, ir korpulents, uzbarojies un no visas apkārtnes tiek uzskatīts par apskauzāmi-veselu. Tikai ārsta ievingrinātais, uzmanīgais skats var novērot zināmas pazīmes, kuņģa norāda uz slimību. Slimnieks pamazām noliesē un — ja tas jauns, tad to mēdz piemeklēt stipra mazasinība.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Bez jau iepriekšējā nodaļā minētās ādas kopšanas un vielu maiņas ierosinājuma (sk. „Dabas dziedniecība”), chroniski-slimiem ieteicams karsts, sauss klimats (kā Ēģiptē). Nieru saukuma gadījumos bieži jāiekārto atpūtas dienas. Ļoti labi iedarbojas ogļskābes u. citas peldes, pat peldēšanās jūrā, ja vien ārsts to nenoliedz kādu nebūt komplikāciju dēļ. Katra apsaldēšanās, mitras drēbes, aukstas peldes, ātra atvēsināšanās var kaitēt. Jāved ļoti mērena, atturīga dzīve, bez alkohola un stipras ķermeņa pārpūlēšanas; gaļas ēšana jāierobežo. To visu ievērojot, slimnieks var nodrošināt sev samērā panesāmu stāvokli uz ilgiem gadiem; arī darba spējas tad nebūs sevišķi traucētas.

Tā kā pastāv sirds paguruma un ūdenstūska varbūtība, tad galvenā kārtā jāgriež vērība uz sirdi. Nav atļauts lietot tabaku un stipru kafiju!

Ūdenstūska jāārstē tā, kā minēts 131. lpp. Atsevišķos gadījumos nebūs iespējams iztikt bez diuretīna, teobromīna, u. tml., jo tie sekmē ūrīna izdalīšanos.

Ja ūrīna izdalīšanās draud pavisam apstāties, tad dažreiz „jālaiž ādere” un jāpamēģina slimnieka stāvokli atvieglot, nolaižot 500—600 kubikcentimetru asins. Dažreiz izdodas ar pastiprinātu sviedrēšanās, tēju dzeršanu, ierosināt ūrīna iznākšanu.

Ja ūdenstūska jau sāk apgrūtināt slimnieku, tad jāpamēģina ar cauru adatu vai gumijas caurulīšu palīdzību izvadīt šķidrumu no ķermeņa ārā. Ir gadījumi, kad jāķeras pie operācijas un jāizgriež viena no nierēm. Izgriešanu izdara no muguras puses: pārgriežot muskuļus, var aizsniegt nieru trauku maisiņu, no kuņģa niere viegli izlobāma un izceļama. Pirms niere izoperēšanas jānosien mīzalu vadi un nieru asinsvadi. Operāciju parasti izdara pie pilnas narcozes.

Homeopātija. Vispārējie līdzekļi: Kali arsen. 3, Calcar. arsen. 3, Plumbum 6, Aurum 3 tr. Ja ir gremošanas traucējumi un vemšana: Nux vom. 3. Netīrs ūrīns, ar olbaltumu, ass, smirdošs: Acid. nitr. 3. Pie bronchīta u. c. plaušu kaitēm: Phosphor. 6 un Mercur. corr. 3. Ievilcīes šarlaka nieru iekaisums: Hepar sulf. 6. Pret ūrēmiju, krampjiem, sabrukumu: Cuprum acet. 3, Acid. carbolicum 3, Opium 3, Cannabis ind. 3.

Dabas dziedniecība. Chronisks nieru iekaisums neprasa gluži tik stingru diētu, kāda tā ir akūtos gadījumos. Tomēr — jāpieaturās pie nekairinošas veģetāras barības (ar daudz piena un miltu ēdieniem, lapu u. c. salātiem, bietēm, burkāniem, kāļiem, kāpostiem,

rišiem, miežiem u. c. labības un visādiem augļiem). Rieksti nav vēlami, jo tajos par daudz olbaltuma. No taukvielām lietojamas eļļas, krējums un nesālīts sviests; dažreiz var mēģināt baudīt druscīņ teļa, putnu, jēra gaļas, svaigas upju zivis u. tml. (sekot olbaltuma daudzumam ūrinā!). Kā dzērieni noder: augļu sulas, limonādes, kakao, bez garšas vielām.

Labā laikā slimnieks silti jāietin un jāiznes svaigā gaisā. Saules peldes siltās, sausās dienās ir atļautas, bet ne pārāk ilgi. Lai izvairītos no apsaldēšanās, jānēsā flaneļa vai vilnas veļa.

Chroniskos gadījumos sviedrēšanās izvedama tikai 2—3 reizes nedēļā. Pārējās dienās var ņemt siltu dušu vai noberzties ar siltām, sausām sukām (birsti).

Ļoti ieteicams pielietot smilšu peldes: slimnieks iesēstās seklā koka vannā, kuŗa apm. 20—30 cm. augstumā pildīta ar karstām (40—50° C.) smiltīm, un tiek apbērts ar tādām pašām smiltīm, kuŗās var sēdēt $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ stundas.

Ločekļu, tūsku var mazināt ar vieglu masāžu. Lielāki satūkumi jānovērš ar pētersiļu, pupu pākšu un smiltenāju (miltenāju — *Arctostaphylos Uva ursi*) lapu tēju. Sevišķi stiprs iespaids ir bērzu lapu tējai (1 ēdamkarote bērza lapu ar 1 tasi ūdens jāuzvāra un jāļauj 2 stundas ievilkties).

Pēdējos gados slavē arī ķirbju dziedinošo spēku. Labas sugas ķirbjus sagriež, vāra pienā vai rīsu virumā un ēd. 1—2 dienas pacientam jāpārtiek tikai no šīs barības (sevišķi pie ūdenstūskas).

Bilcs ieteic: ik dienas tvaikpeldi gultā, vai nomierinošu vispārēju ietinumu (katras 2 stundas) ar sekojošu 31° C. peldi, vai arī pilnu peldi 34—37° C., 8—10 minūtes. Viegla barība, svaigs, labs piens, svaigs ūdens, klistieri un miers.

Nieru asiņošana

(Hyperaemia renalis)

Nieru asiņošanas iemesli: ievainojumi, sitieni, grūdieni, kāds kritiens u. tml. Arī dažu ārstniecības līdzekļu (spāņu mušu, terpentīna, karbola u. c.) un stipru ūrinu dzenošu zāļu (sk. akūtais nieru iekaisums) var izsaukt minēto slimību. Vispār, arī nieru iekaisums mēdz būt par iemeslu asiņošanai, kā visi tie gadījumi, stāvokļi, kad nierēs saplūst daudz asiņš. Asins ieplūst pūslī un tiek izvadīta ar ūrinu ārā (asiņains ūriņš). Ja ūrinā asins ļoti daudz, tad parasti tā nemēdz nākt no pašām nierēm, bet gan no nieru dobuma, pūšļa un mīzalu vadiem. Dažreiz asiņošanu ievada drebuļi (drudzis) un vemšana, dažreiz sāpes nieru vietā (mugurā).

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Jārīkojas tāpat, kā pie akūtā nieru iekaisuma. Galvenā vieta jāierāda mieram un diētai. Tad var nākt uz dienas kārtības savelkoši līdzekļi: tānīns, ergotīns, tanalbīns, etiķskābais svins u. c.

Homeopatija. Akūtu asiņojumu gadījumos noder *Cantharis* 3, *Millefolium* D 2 un *Hamamelis* 1. Ja asiņošana arvien atkārtojas: *Kalium* 3 un *Natrium nitr.* 3, *Hygrastis* D 3, *Phosphor* 6. Daži ieteic *Arnica* 2—3. Ja asiņošanu izsauc apsaldēšanās (saliedēšanās): *Colchicum* 3. Pie velkošām nieru sāpēm un spiedienu, resp. dzišanos pūslī, — ja guļot nelabā sajūta pavairojas, bet apkārt staigājot rimst: *Terebinthina* 3.

Dabas dziedniecība. Sk. „Akūtais nieru iekaisums.“

Bilcs ieteic: naktīs atdzīvinošus kāju un ķermeņa ietinumus ar atsevišķu kompresi uz nieru vietu. Jāizvairās no stipras bariabas, — arī no spargēļiem, selērijas, pētersilēm, mārrutkiem.

Nieru audzēji (vēzis)

(*Carcinoma nephri*)

Nieru audzēji parasti pievienojas citiem audzējiem. No šiem audzējiem pirmā vietā mināms vēzis. Pa lielākai daļai tas sākas mīzalu vadus un var izaugt stipri liels. Arī niere izaug un pieņemās svarā. Nieru vēzis var uznākt kuņā katrā vecumā, tomēr visbiežāk mūža pēdējos gados. Jostas vietā iestājas sāpes, kuņas pārņem pavēderi un iziet uz visām pusēm. Dažreiz sāpju nav, dažreiz tās uznāk tikai zināmu laiciņu, ir velkošas un liek slimniekam domāt par išiāsu (sk. t.). Sāpes var ilgt nepārtraukti, bet var uznākt arī grūdieniem, lēkmju veidā. Spiežot sāpīgo vietu, dažreiz izdodas sāpes aplusināt. Ļoti ātri izceļas satūkums jostas vietā. Vēlāk iesākas asiņošana (sk. asiņains ūrīns), kuņa atkārtojas šad un tad. Asinis izplūst ievērojamā daudzumā un parasti bez sāpēm. Dažreiz asinis sarec mīzalu vadus; iestājas nieru graizes (sāpes), kuņām pievienojas slimnieka ātra noliesēšana; spēki zūd. Vēlāk slimībai pievienojas dažādas citu pavēderes organu kaites. Slimības norise ļoti dažāda.

Lai izpētītu audzēju īsto dabu, mēdz izmeklēt ūrīnu ar mikroskopu (ūrīnā peld audzēju sūniņas); pielieto arī cistoskopu un Rentgena starus. Bieži vien audzēju var sataustīt jau no ārienes; atliek vienīgi konstatēt, vai te darīšana ar nierēm, vai ar citu kādu organu. Labdabīgie audzēji parasti mēdz būt mazi, un tiem nav lielas nozīmes, jo parasti viņi slimnieku neapgrūtina. Citādi tas ir ar ļaundabīgiem audzējiem; viņu klātbūtni raksturo asiņošana, kuņa, liekas, uznāk bez kāda iemesla, tad apstājas un pēc dažām nedēļām atkārtojas.

Mēdz izšķirt sarkomu, karcinomu un, tā saukto, hipernefromu. Ļaundabīgie audzēji var uznākt visagrākā bērnībā, — pat jau pirms piedzimšanas tie var būt izauguši ievērojamā lielumā. Slimības ļaunā gaita gandrīz nav apturāma.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Te var būt runa tikai par chirurgisku ārstēšanu, t. i., operāciju, kuņa izdarāma pēc iespējas agri, t. i. pie laika.

Homeopatija. Var izmēģināt Arsen. 3—6, Atrop. 6, Phosphor 6. Asiņošanas gadījumos jālieto Ferrum muriat. sesquichlor. D 3, 6—8 pilieni 1 vina glāzē ūdens.

Nieru tuberkuloze

(Nephroptosis)

Nieru tuberkuloze pa lielākai daļai ir vispārējās tuberkulozes pavadoņi; viena pati par sevi tā parādās diezgan reti. Dažreiz tā iestājas pēc strutainā nieru iekaisuma. Ar nieru tuberkulozi mēdz slīmot ap 30.—40. dzīvības gadu. Gandrīz vienmēr šī slimība pāriet tālāk uz nieru dobumu (bļodiņu), mīzalu vadu un dažreiz arī uz pūsli un pūšļa kanālu. Pa lielākai daļai, saslimst abas nieres. Nav vēl skaidri zināms, vai slimība sākas mīzas vai sēdes vielā. Vispirms izveidojas mazi mezgliņi, kuņī ātri saplok, saplūst kopā un pārņem nieri. Sākumā ārējie simptomi ļoti niecīgi. Tikai vēlāk, slimībai attīstoties, tie pieņem nopietnu raksturu, bet arī tad viņus ļoti grūti izprast un vērtēt. Uznāk savāda sajūta vai sāpes nieru vietā. Slimniekam bieži jāūrīnē, bet ūrīns iznāk tikai pilienu un viņa iznākšana neatvieglo stāvokli. Ūrīna vispār ļoti maz, un tas pats ir duļķains, nereti asiņains. Pārējās parādības, kā pie plaušu tuberkulozes: karstums, sviedri naktīs, noliešanās un bezspēks.

Nieru tuberkulozi, ja to pie laika izprot, nav tik grūti ārstēt. Lai slimību konstatētu, mēdz, starp citu, ūrīna nogulsņus pārpoētēt jūras cūciņām. Tādā ceļā bieži izdodas noteikt slimību jau tad, kad slimais orgāns ārīgi gandrīz nemaz nav pārveidojies.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Nieru tuberkuloze jāārstē ar tiem pašiem līdzekļiem un paņēmieniem, kā vispārējā tuberkuloze. Ja tbc. ieviesusies tikai nierēs, tad visātrāk un labāk palīdz operatīvā ārstēšana. Bet arī konservatīvā dziedināšana ar saules gaismu, Rentgena stariem un tuberkulīnu devusi labus rezultātus.

Homeopatija. Apgrūtiņošu simptomu novēršanai der: Arsen. jodat. 3 tr., Nitri acid. 3, Phosph. acid. 3, Arsen. alb. 6, Lycopodium 3—6, Calcarea carb. 3—6 un China D 3.

Klejojošā niere

(Ren molilis)

Klejojošā niere nav nekas cits, kā vienas vai abu nieru stāvokļa maiņa. Normālos apstākļos nieru vietu nodrošina apkārtējā tauku kārtā, cieši piegulošā vēdera plēve un diafragma. Bet ir gadījumi, kad viena vai otra niere top vaļīga un maina vietu. Iemesli var būt dažādi. Dažreiz tauku kārtā ap nierēm top ļoti

plāna, — citreiz, pie vājas konstitūcijas, visi vēdera organi tiecās uz leju (Enteroptosis); arī bāluma kaite, pēkšņa noliesēšana, daudzās un biežas dzemdības var būt par klejojošās nieres iemeslu, tāpat vidukļa sažņaugšana ar korseti, ciešām svārku jostām u. tml. Šāda valīga niere visbiežāk sastopama labajā pusē; pie sievietēm tā ļoti bieža parādība. Viņu var noteikti sataustīt jau no ārienes. Rentgena uzņēmums rāda, ka mizalu vadi iet citādu ceļu, tāpat pārvietojies nieru dobums. — Simptomi ļoti dažādi un mainīgi: sāpes krustos, zarnu darbības traucējumi, nelaba dūša, sāpes (pat krampjveidīgas). Slimniekam tāda sajūta, it kā ķermenī atrastos kaut kas svešs. Visas nepatīkamās parādības pavairojās pie jāšanas, braukšanas, iešanas, dejošanas. Gulēšana un miera stāvoklis atvieglo. Ja slimnieks par daudz kustās, tad var viegli notikt, ka mizalu vads sagriežas, — saliecas; ūrīna noplūšana top neiespējama; uznāk pēkšņas sāpes, drebuļi, vemšana, vājums un ģiboņa lēkmes, krampji; infekcija un iekaisums nereti noslēdz šo slimības ainu. Ja lēkme pāriet, tad, protams, uz kādu laiku viss var būt labi — līdz jaunai lēkmei.

Niere spiež apkārtējos organus un izsauc nevēlāmus sarežģījumus. Spiedienu uz 12-pirkstu zarnu apgrūtina kuņģa satura izplūšanu zarnā un noved pie kuņģa izplešanās. Žults pūšļa saspiešana izsauc žults uzkrāšanos un dzeltenu kaiti. Spiedienu uz resno zarnu izsauc aizcietējumu, bet uz apakšējo dobo vēnu — kāju ūdenstūsķu.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vispirms jācenšas sagādāt nieri apkārt stingru, biezu tauku kārtu — ar uzbarošanās palīdzību; nieru „piestiprināšanas ierīce“ un muskuļi jāvingrina un no ārpuses jāmasē. Nepieciešami nēsāt labi piegulošu vēdera saiti, kuŗa palīdz trūkumu izlabot un atbrīvo no sāpēm u. t. t. Par operāciju var būt runa tikai tad, ja galīgi sagriežies mizalu vads, un ūrīns vaiŗs nevar tikt tam cauri.

Homeopatija. Katru stundu Nux vom. 3. Ja sāpes izsaukuši fiziska piepūlēšanās, braukšana u. t. t., tad noder Arnica 3. Vēl ieteicami ir: Aurum mur. 3, Calcar. sarb. 3, Platina 3, Podophyllum 2, Lilium tigr. 3.

Dabas dziedniecība. Klejojošā niere nav organa paša saslimšana, tāpēc ūrīna izmeklēšanai nekādu panākumu nebūs. — Ja slimnieks noguļās uz muguras un pievelk sev kājas klāt, tad ārstam ar viegla spiediena palīdzību viegli iebīdīt nieri agrākā vietā. Lai nu viņa no šīs vietas neizietu, jāgādā par stingru bandāžu.

Bilcs ieteic vidukļa peldes, īsas, aukstas sēdpeldes, vietēju masāžu, vieglu barību, svaigu gaisu, vingrošanu. Plātenis: vidukļa peldes 27—30° C., vai sēdpeldes 28—31° C., 1—2 reizes dienā; naktīs atdzīvinoši uzklāji uz vēdera (25—27° C.), Klistieri. Lēkmes gadījumā jāguļ gultā, uz nierēm un pavēderi jāliek 35—41° C. kompreses, vai arī sēdpelde.

lic.
3.
D
At
sar
—
pa
sap
Ca

org
ša
ma
nēt
aiz
ber
let
Lē
(37
sēd
mo

nes
sēd
jun
ko
daž
sar
ūri
gun
un

eja
goh
tad

liel
pel
kā
nep
sav
būt
sau
gad

nier
vēl

lic. 6—12. Nieru smilts gadījumos der izmēģināt arī Acid. benz. 3. Ja nieru akmeņi stipri lieli un izsauc sāpes, tad noder Berberis D 3. un Pareira brava 6—12. Lēkmju brīžos var lietot Tabacum 3, Atropin 3 tr., Cantharis 3, Dioscorea 3. Lai veicinātu ūrina noplūšanu, jādzer aso nātru vai ašķu (skostu — Equisetum arvense) tēja. — Lai novērstu akmeņu izcelšanos, jālieto tādi līdzekļi, kas spēj pavairot ūrina kausējošās īpašības. No tādiem var atzīmēt: Sarsaparilla D 3, Berberis D 3, Lycopodium 3 un Calcareo carb. 3 vai Calcar. phosph. 3 tr.

Dabas dziedniecība. Jāizvairas no tādas barības, kuŗa pavairo organismā ūrinskābi, — tā tad pirmā kārtā no gaļas (sevišķi vēša un putnu gaļas). Fosfāta nogulsņu gadījumos jāpieturas pie maizes, rīsa, kartupeļiem; bez tam, ļoti rūpīgi jāārstē nervi, jo minētie nogulsņi piemeklē visbiežāk tā sauktos „nervozos“. Ja ir aizdoma, ka nogulsņos daudz oksālskābes, tad jāatturas no rabarbera, skābenēm un mangolda, kā minēto skābi saturošiem augiem. Ieteicami augļi, augļu virumi, saknes, salāti un sevišķi kartupeļi. Lēkmju brīžos noder karsti (40—45° C.) kliestieri vai sēdpelde (37° C.) 1 stundu ilgi, karstas kompreses uz pavēderi, karsējošas sēdpeldes (sākot ar 37° un noejot līdz 45° C.), karsti dzērieni: limonāde un pliederu tēja.

Kneips ieteic: 3 reizes dienā pa 3 ēdamkarotēm zaļš saknes (mātes sakne — Polygonum) tējas; katru dienu 2 siltas zāļu sēdpeldes, 38° C., katra pelde 10—14 min., ar sekojošu aukstu uzlējumu; pēc peldes nieru vieta silti jāietin etiķa ūdens kompresēs; kompreses jātura 2 stundas, bet ja metas vēsas, tad jāatjauno. Pēc dažām dienām var jau sākt pielietot pēc sēdpeldēm aukstu apmazgāšanos un siltus ietinumus. Kad sāpīgi un pa pilienam noejošais ūrīns sāk iznākt lielākā daudzumā, — var pāriet uz gurnu un muguras lējumiem. Ārstēšanu beigt var ar vispārēju apmazgāšanos un puspeldi katru dienu.

Mājas līdzekļi. Vecs, tautā izplatīts un katram trūcīgam pieejams līdzeklis ir sekošais: jāuzlej 10 litru vāroša ūdens uz 2 kgr. gobas koka pelnu, jāļauj stāvēt 24 stundas, šad tad apmaisot, — tad jāizkāš un katru rītu tukšā dūšā no tā jāiedzer 1 vīna glāze.

Beidzot aprakstu par nieru akmeņu ārstēšanu, jāmin, ka ļoti liels saslimušo procents nav izārstējams ne ar kādām zālēm, ne ar peldēm. Šinīs gadījumos nieru akmeņi pieņēmuši tādas dimensijas, kā viņu iekļūšana ūrīnkanālā nav iespējama, un viņi ne tikai bieži nepadodas ārstēšanai — kausēšanai, bet bieži vien vēl attīstās kā savā lielumā, tā arī vairumā. Šādiem nieru akmeņiem bieži mēdz būt nelīdzenas malas, kuŗas kairina nieru bļodiņas gļotādu un izsauc lēkmes ar stiprām sāpēm un neapraktāmām mokām. Tādos gadījumos vienīgā palīdzība ir chirurgija.

Operāciju izved no mugurpuses, neskarot vēderplēvi, uzgriež nieri un izņem visus akmeņus no pēdējās. Bieži izdodas šādu nieri vēl glābt, bet ir arī daudz gadījumu, kur jāizgriež visa niere.

Nieru dobuma (bļodiņas) iekaisums. Nieru čūlas (Pyelitis. Pyelonephritis)

Šis iekaisums reti kad uznāk patstāvīgi; viņš gandrīz vienmēr ir kādas citas slimības pavadoņš vai noslēgums. Bieži vien tīfa, baku, difterīta u. c. slimnieku liķos atrod mērenu nieru dobuma iekaisumu. Cik tālu te iedarbojas ķīmiski - toksiski iespaidi, nav vēl gluži skaidri nosakāms. Tīfa gadījumos līdz ar ūrīnu lielā daudzumā iznākošie tīfa bacilli laicam iedarbojas postoši uz mīzalu vadiem. Iekaisumu izsaukt var arī spāņu mušas un zināmas balzāmiskas vielas (kopaīvas balzāms u. c.). Nieru dobuma iekaisums (kuŗu, īsuma dēļ, sauksim par Pyelitis) bieži vien ir akūta vai hroniska nieru iekaisuma — nefrīta — sekas. Arī mīzalu vadu un pūšļa slimības var atsaukties uz nieru dobumu. Un beidzot — pie Pyelitis dažreiz vainojami nieru akmeņi.

Patstāvīgs, primārs Pyelitis ir rets gadījums. Jāaizrāda, ka uz katru Pyelitis jāskatās ar neuzticīgām acīm, jo bieži vien šis „vienkāršais iekaisums“ vēlāk izrādas par nieru tuberkulozi, nieru akmeņiem u. t. t.

Nereti pie nedēļniecēm un pēc dažādām dzimuma slimībām uz nākošais Pyelitis vienmēr izcēlies no nieru dobuma gļotādas un pūšļa infekcijas.

Pie vienkāršā, katarrālā Pyelitis nieru dobuma gļotāda sasarkusi, satūkusi un aplāta ar seprētu, kuŗā ir strutu ķermenīši un epitēlijs; stiprāka iekaisuma gadījumos gļotādā daudz mazu asiņojumu, dažreiz arī mazi, pelēki, satūkuši mezglīņi. Grūtākos gadījumos, kad saslīmusi visi mīzalu vadi (Pyelocystitis), iekaisums var pieņemt pavisam difterīta raksturu. Tad gandrīz vienmēr slimībā piedalās arī nierēs (Pyelonephritis). Var izcelties nieru audu čūlas.

Pyelitis var būt arī hronisks; ūrīna sadambēšanās ir viņa parastais iemesls, kuŗš izsauc arī nieru dobuma paplašināšanos; nierēs var atrast sarukuma procesa pēdas, t. i. nieru audi vietām atrofējušies, radušās rētas, — ar vārdu sakot: nieru dobuma iekaisumam pievienojies sekundārs nieru sarukums, kuŗš stipri atšķiras no īstā — primārā — sarukuma.

Pyelitis pazīmes: gļotas un strutas ūrīnā (kas gan vēl nenorāda uz nieru dobuma iekaisumu, jo tādas pašas parādības ir arī pie mīzalu vadu un pūšļa iekaisumiem), bet galvenā kārtā — mikrokokku cilindriši ūrīna nogulšņos, sāpes nieru vietā, drudzis, galvas sāpes, murgi u. t. t.

Slimības norise ir tik dažāda, ka par viņu grūti ko teikt. Viegla forma var ātri pāriet, turpretim grūtakās (Cystopyelitis, Pyelonephritis) var vilkties ilgi un bieži vien ir nedziedējamas.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Slimniekam nepieciešams miers, viegla, nekairinoša barība, karstas peldes: karsējošas sēdpeldes — no 37—45° C., vai pilnpeldes (37° C., gandrīz 1 stundu). Pie Pyelitis slimniekam jā-

lieto daudz šķidrums, vislabāk skostu (ašķu) tēja un piens. Vajadzības gadījumos ārsti izdarīs slimā nieru dobuma izskalošanu ar mīzalu vadu katetera palīdzību. Iekšķīgi noder salols, urotropīns. Zināmos apstākļos var rasties narkotisku vielu pielietošanas vajadzība. Karstas kompreses (ja nav iespējams tūlīt sagādāt sēdpeldes) noder lielu sāpju gadījumos.

Homeopātija. Vienmēr vispirms jāārstē galvenā kaite. Labākie līdzekļi: Berberis D 3, Hepar sulf. 3, Argentum nitr. 3. Dr. Jūzs ieteic izmēģināt Uva ursi; ja izdalās strutas: China D 3.

Dabas dziedniecība. Pa lielākai daļai, jāietura pilnīgs miers. Karsējošas sēdpeldes (37—45° C.), vai ilgstošas (37° C. 1 stundu). Jādod slimniekam daudz dzert.

Pūšļa iekaisums, pūšļa katarrs (Cystitis)

Pūšļa iekaisums ir ļoti parasta slimība. Viņa iemesls pa lielākai daļai, ir iekaisuma dīgļu iekļūšana pūslī no nierēm, mīzalu vadu un mīzalu kanāla. Sevišķi trippers ir biežs pūšļa slimību iemesls. Arī nedēļniecēm nereti nākas pārciest pūšļa iekaisumu, ko izsauc sveši ķermeņi, no kuriem vislielāko lomu spēlē pūšļa akmeņi.

Slimības simptomi mēdz būt ļoti dažādi, skatoties pēc tā, vai slimībai akūts vai hronisks raksturs. Akūtā iekaisuma gadījumos uznāk sāpes pavēderes apakšā, cirkšņos, retāk vidūci vai tūpļa zarņā. Pūšlim izplešoties, sāpes pieaug. Katras pāris minūtes slimnieks spiests ūrinēt; ūrinēšana notiek ar sāpēm, ar savādu, krampjveidīgu, nepatīkamu sajūtu, ūrīns noiet pa pilienam. Ar pēdējo pilienu nereti noiet asinis. Pats ūrīns viegli - skābens, neitrāls vai jau alkālīks, neskaidrs, un viņā atrodamas gļotas, strutas, asinis. Ja pūšļa ādā norisinās čūlojoši procesi, tad ūrīnā būs arī gļotādas gabaliņi u. taml. Dažreiz akūtu iekaisumu pavada drudzis. Parādas arī daži nervozi simptomi: galvas sāpes, reibonis, nelaba dūša u. t. t. Akūtais katarrs var pāriet dažu dienu laikā, bet var arī izvērsties hroniskā.

Chroniskā katarra simptomi stipri atšķiras no akūtā katarra. Dažreiz pūslis netraucēti, tikai ūrīna sastāvs pārmainījies. Sāpes var arī nebūt, — viņu vietā iestājas spiediens, smaguma sajūta; liekas, it kā pavēderes apakšā viss nebūtu gluži kārtībā. Vēlāk var uznākt arī sāpes. Ūrinēšanas tieksme nav tik neciešama, kā pie akūtā katarra. Pūšļa savilkšanās spēja samazināta, un tāpēc dažreiz ūrinēšana var tapt neiespējama; ūrīns tiek aizturēts. Tāds pastāvīgs apgrūtinājums var ar laiku izvērsties diezgan bīstamā slimības ainā, kuŗa pamazām noved pie gala.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Akūtā katarra gadījumos noder karstas kompreses un sēdpeldes. Jāizvairas no kairinošas barības un daudz šķidruma, lai neapgrūtinātu pūslī. Ļoti no svāra ir rūpēties par kār-

tīgu caureju. No agrāk bieži pielietotiem desinficējošiem līdzekļiem (lapiss) un pūšļa skalošanas mēs tagad izvairāmies, jo šādi līdzekļi vēl vairāk sakairina slimo organu. Stipru sāpju gadījumos jādod viegli - narkotiskas vielas (belladonna — opija svecītes). Vislabākais līdzeklis — mierīgi gulēt dažas dienas gultā. Viss minētais attiecas arī uz chronisko katarru. Gultā palikt nav vajadzīgs. Siltums ļoti ieteicams, tāpat kārtīga izskalošana, kušu izdara ar miksta katetera palīdzību; skalošanai ņem 2°/o bora ūdeni, vāju vārāmās sāls kausējumu, — pie strutojošiem katarriem lapisa kausējumu (1:5000).

Homeopātija. Mēdz dot: 1) Cantharis 3—5 (biežā ūrinēšana, pāris pilieni ūrina, sāpes, uzpūsta pavēdere, sāpīgi dzimumorgani); 2) Cannabis indica 3. (ja pūšļa katarrs pievienojas nieru iekaisumam); 3) Belladonna 3, (ja ūrīns gļotains un noiet pa pilienam; drudzis); 4) Nux vom. 3. (dzērājiem, ja katarrs rādies pēc svaiga alus lietošanas). Dr. Jūzs ļoti ieteic Chimaphila umbellata D 2, bet ja tas nebūtu homeopatu aptiekās dabūjams, tad Millefol. D 1.

Dabas dziedniecība. Pie akūtā katarra nepieciešams siltums un miers. Jāietura diēta, jādzer tad, kad slāpst, — jo vajaga dot pūšlim izdevību izskaloties. Var dzert pienu ar selteru, pliederu tēju u. taml., bet vienmēr dzēriem jābūt labi siltam. Klistieri.

Rītos un vakaros: karsējošas sēd- vai puspeldes, no 37—43° C., 15—30 minūtes. Tvaika sēdpeldes vai tvaika kompreses uz paslēpenes („dambja“) atvieglo sāpes. Ja katarra iemesls ir apsaldēšanās, tad sēdpeldei var pievienot tvaikpeldi gultā. Karsti klisieri — pret sāpēm. Tā kā karsta pelde atvieglo ūrinēšanu un atņem sāpes, tad slimniekam vajaga sēdpeldē ūrinēt.

Arī chroniskais katarrs prasā siltuma. Te ļoti noder ilgas sēdpeldes (apm. 1 stundu), pūšļa tveicēšana un apstarošana.

Jāmēģina pie ūrinēšanas pēc iespējas iztīrīt pūšli; ja tas neizdodas, tad ārsts to izdara mākslīgā ceļā un izskalo pūšli ar kumelišu tēju vai $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ ^o/o sāls ūdens.

Kājas jātura silti. Jāizvairas no saaukstēšanās, braukšanas ar velosipēdu, nogurdinošiem ceļojumiem kājām, ilgas braukšanas ratos un taml. Diēta — pēc iespējas veģetāra.

Kneips ieteic ašķu tēju.

Piezīme. Pūšļa iekaisums pie trippera — sk. „Veneriskās slimības“.

Pūšļa krampji. Sāpīga ūrinēšana (Stranguria)

Pūšļa vietā laiku pa laikam uznāk spējas, žņaudzošas sāpes, kuŗas izsauc pūšļa muskuļu krampjainu savilkšanos. Ūrīns vai nu tiek aizturēts, vai arī rodas ūrinēšanas vajadzība. Krampji var uznākt paši no sevis, vai arī sakarā ar kādu citu slimību. Kā krampju iemeslus var minēt: gremošanas traucējumus, nenorūguša alus dzeršanu, saaukstēšanos, neparastu barību, — tūpļa zarnas, dzemdes, maksts, pūšļa, nieru, mugurkaula u. c. slimības, — tāpat pār-mērīgu dzimuma satiksmi.

k-
li-
os
s).
ri-
av
ru
ra
em

ia,
ni;
su-
ru-
us
ja

un
ūs-
ēju

C.,
pe-
ās,
ret
ad

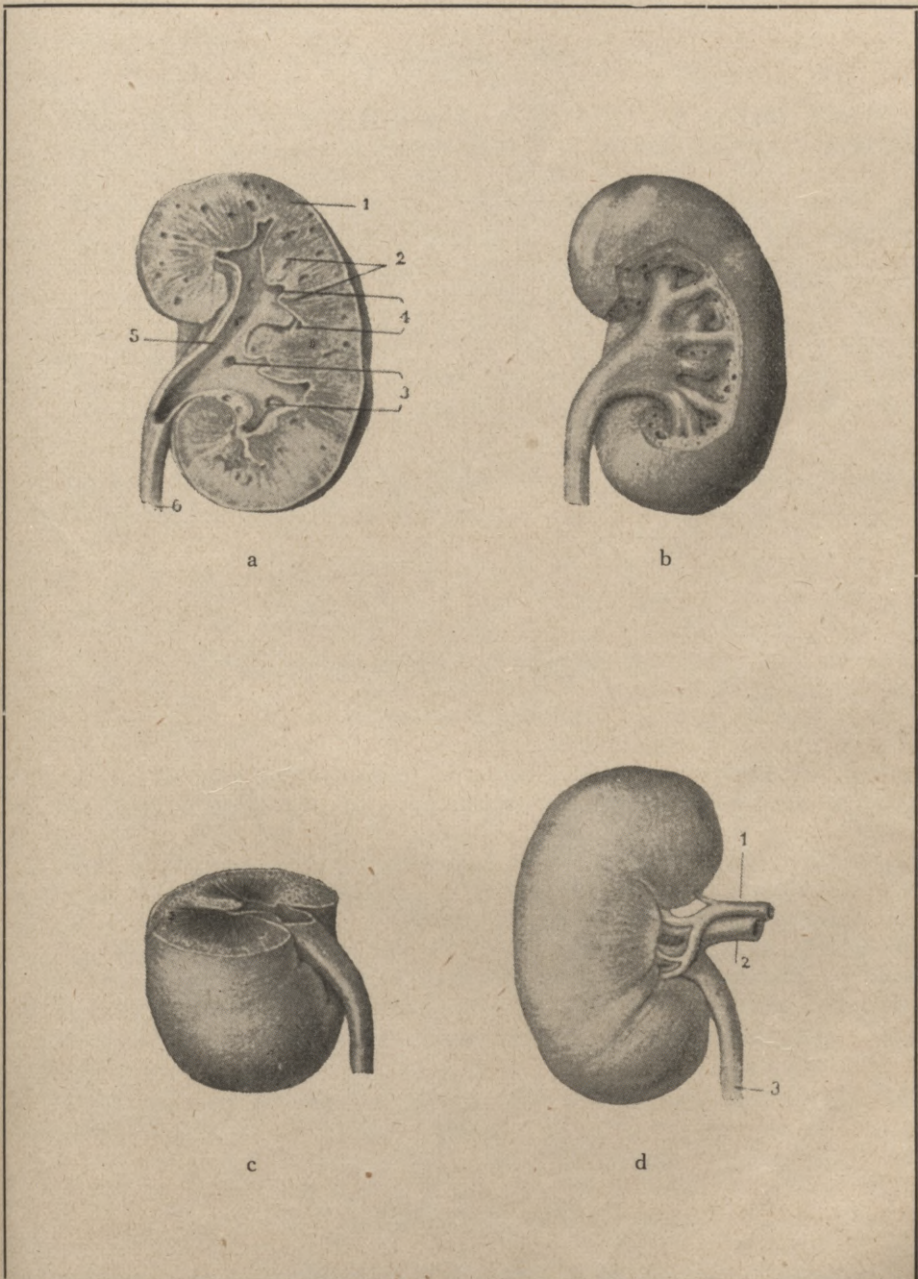
ēd-

iz-
ne-

ar
ra-

eri-

ku-
nu
uz-
pju
alus
em-
pār-

a) Labā niere (gareniskā griezumā no muguras puses), 1) mizas viela; 2) nieru piramīdes; 3) piramīdu virsotnes; 4) nieru blādiņas, 5) nieru dobums; 6) mizalu vads. b) Labā niere ar no mugurpuses atsegtu nieru dobumu. c) Labā niere (šķērsgriezumā). d) Labā niere: 1) nieru artērija; 2) nieru vēna; 3) mizalu vads.

be
saj
da
da

ses
va

lĕk
tĕn
vo

pre
pa
15-
sar

sĕd

uz
ra

van
ŭri
lĕk
kai
lĕk
vis
gac

dab

kos
pĕn
lipt
vuš

Ļoti bieža ūrinēšanas tieksme. Ūrīns noplūst lēni, ar sāpēm, un beigās uzņāk spēcīgi, savelkoši krampji. Starplaikos nepatīkama sajūta pavēderes apakšā, dažreiz it kā dūrieni. Ūrīns pa lielākai daļai normāls. Arī mīzalu un dzimuma organu izmeklēšana neuzrāda nekā sevišķa.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Labākais līdzeklis: siltums (siltas peldes, kompreses, klistieri). Ja sāpes nepanesamas, tad jālieto morfijs (svēcīšu vai zemādas iešļircinājumu veidā).

Homeopātija. Slimniekam jādod bieži Camphora D 3. Ja lēkmes nav tik straujas: Cantharis 3 (sevišķi vīriešiem). Sievietēm noder Copaiba 3 un Eupatorium purpur. 3. Ja krampjiem nervozs raksturs: Belladonna 1, vai Apis D 3 un Capsicum D 3.

Dabas dziedniecība. Bīlcs ieteic lēkmju brīžos tvaika kompreses uz pūšļa vietas, 25 min., pēc tam sēdpeldi 30° C. (20 min.), pavēderes masāžu, vai arī 2—3 reizes dienā 34—38° C. sēdpeldes, 15—18 min., pēc tam īsu, dzestru sēdpeldi, tad spēcīgu noberzēšanos.

Platens ieteic tvaika, ašķu vai siena kompreses, karstas sēdpeldes, apmazgāšanos u. t. t.

Pūšļa audzējs (vēzis u. c.)

(Cancer vesicae)

Paši par sevi šādi audzēji ir samērā reti; visbiežāk tie pāriet uz pūslī no citiem slimiem orgāniem (dzemdes, priekšējā dziedzeru u. c.).

Istā pūšļa vēža simptomi sākumā dažreiz pārprotami un var vest uz maldīgām domām, jo nav nemaz sevišķi raksturīgi. Pie ūrinēšanas rodas sāpes; pati ūrinēšana apgrūtināta. Tikai vēlāk pārmainas ūrīna sastāvs, un pūslī sākas čūlošana; pūslis iekaist, no ārpuses dažreiz var sataustīt pūšļa biezās sienas. Vislielākās mokas sākas tad, kad audzējs aizklāj pūšļa kanālu. Iestājas vispārējs spēku sabrukums. Slimība reti velkas ilgāk par 1—2 gadiem.

Pūslī var izaugt arī tā sauktie polipi, kuņģi pieder pie labdabīgiem audzējiem un mēdz asiņot.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Audzējus ārstē ar spoguļa palīdzību; jaunākos laikos pielieto apstarošanu un diatermiju, ko visu var izdarīt bez sāpēm; ārstēšanai bijuši labi panākumi: pazūd sāpes, strutošana, polipu asiņošana, krampji. Turpretim pūšļa vēža operācijas nav devušas paliekošus panākumus.

Homeopatija. Asiņošanu var apturēt ar Hamamelis 1 vai Hazelin un Ferrum mur. D 3. Polipus var pamēģināt izdzīt ar Thuja 3 un Toluidin 3 palīdzību, jo minētie līdzekļi uzrādījuši veselu virkni labu panākumu. Ja tie nelīdz, tad, protams, jāķeras pie stiprākiem paņēmieniem.

Dabas dziedniecība. Pret polipiem bieži vien noder apsaulošanās, sausā diētā un badošanās.

Pūšļa akmeņi

(Calculus vesicae)

Sk. „Nieru akmeņi“.

Pūšļa nespēks. Slapināšanas naktis. Pūšļa pamirums

(Enuresis nocturna. Paralysis vesicae urinariae)

Kakarā ar pārmaiņām pūslis, mīzalu kanālā un priekšējā dziedzerī, var iestāties pūšļa nespēks. Ūrīns noiet pastāvīgi, arvien pa pilienam. Vai nu pūslis ir pārpildīts tā, kā nevar vairāk ūrina uzņemt un tāpēc to izlaiž, vai arī pūšļa slēdzējmuskulis nespēj savilkties. Pirmā gadījumā mums darīšana ar pūšļa muskuļa, otrā — ar slēdzējmuskuļa pamirumu. Ūrīns vai nu pil nepārtraukti, vai noplūst laiku pa laikam. Pēdējā gadījumā ūrīns izdalās pie katras spēcīgākas vēdera muskuļu savilkšanās (lēkšana, dejošana, kāss, smiešanās, šķavas), sevišķi pie sievietēm, vai arī tikai naktīs, dziļā miegā (slapināšanās gultā). Gultas slapināšana vēl nenozīmē pūšļa slimību vai muskuļu pamirumu; bērni, kas arī vēlākos gados naktīs saslapinās, dažreiz slimc ar skrofulozi, mazasinību u. taml. Dažreiz pūšļa kanālu kairina paraziti. Arī cukurslimībai var šad tad uzkrāut vaiņu.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ieteicams vakaros pirms gulēt iešanas noberzēties ar aukstu ūdeni. Daži uzskata gultas slapināšanu kā histērijas simptomu, kurš novēršams ar sugestijas palīdzību. Ja ūrīns noiet nepārtraukti, tad slimniekam jānes līdz pudeles veidīgs aparāts ūrina uzņemšanai, jo tikai tā iespējams uzturēt tīrību un izsargāties no jēlumiem u. c. netīrības sekām.

Homeopatija. Ja pūslis par daudz izplests, tad var noderēt Arnica 3. Mugurkaula smadzeņu ievainojumu vai slimību gadījumos var izmēģināt Ferrum mur. 3. Pret slapināšanos gultā: Gelseminum 3 un vēl vairāk Causticum 3 vai Uva ursi D 3. Slēdzējmuskuļa vājumu izdodas novērst ar Kali carb. 3, Causticum 3, Sepia 3,

Aunica 3. Ja starp pūsli un zarnu palikuši pēc ievainojumiem nesadzijuši caurumi, tad tos dažreiz izdodas sadziedēt ar Silicea 3 tr. un Nitri acid. 3. (Sk. arī „Bērnu slimības“).

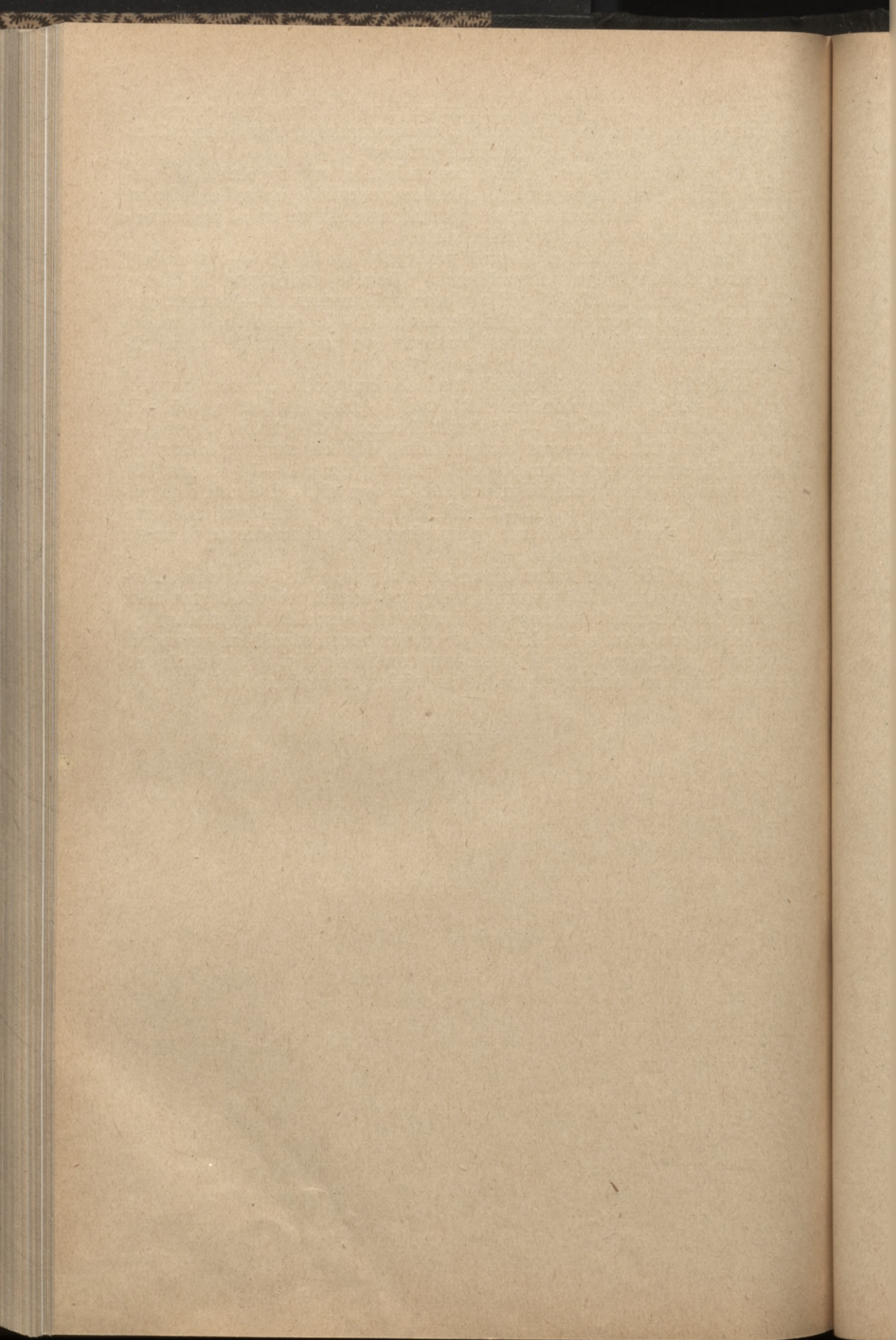
Dabas dziedniecība. Pūšļa muskulatūru var spēcīnāt ar aukstām sēdpeldēm, kurās ienirst tikai uz acumirkli un spēcīgi berzē pavēderi; ļoti ieteicamas ir arī pārmaiņus aukstas un siltas sēdpeldes vai tādas pat dušas uz pūšļa vietu.

Bilcs ieteic katru dienu 1 tvaikpeldi gultā ($1\frac{1}{2}$ —2 stundas) ar sekojošu vispārēju noberzēšanos. Vieglos gadījumos ik dienas 31—33° C. pelde ar 27° C. pūšļa vietas uzlējumiem, 10—15 min., pēc tam spēcīga noberzēšanās; ik dienas arī 19° C. sēdpelde, 12 minūtes. Dzestru vēdera kompresi vakarā; ap pusnakti tā atkal jānoņem.

Kneips ieteic: 1) nedēļā 2 siltas noplaucētu auzu salmu peldes (30—32° C.); 10 minūtes siltā, tad $\frac{1}{2}$ min. aukstā peldē, pēc tam atkal 10 min. siltā, — tā darīt 3 reizes. 2) pārējās dienās — katru dienu īsu ietinumu, no padusēm līdz ceļiem; ietinums iepriekš jāiemērc auzu salmu ūdenī. Tā turpināt 12—14 dienas. 3) ik dienas 3 mazas tases ašķu un kadiķa ogu tējas (10 min. ilgi vārītas). Divas reizes pa 25—30 pil. kadiķa vai rožu ogu uzlējuma (šnabja) 1 vīna glāzē ūdens; pārmaiņas dēļ vienu dienu vērmeļu pilienus.

Maziem bērniem katru dienu aukstā puspelde 3 sekundes. Bērni 6—14 g. vecumā lai vispirms staigā pa ūdeni, tad vēlāk var sākt tos apliet (1 reizi dienā augšējo lējumu vai puspeldi 3 sekundes).

Pie nieru iekaisuma, kā arī pie visām nieru slimībām galvenais līdzeklis ir stingra diētas ievērošana un it sevišķi atturēšanās no sāls, vircām un visiem ekstraktīvas vielas saturošiem ēdieniem.

XII

Acu slimības

d
k
s
s
A
ā
k

b
t
s
k
n
a
i
t

i
k
n

l
s
a

d
n
k
i
u
d
p

i
t
s
l
p

Acs anatomija un fizioloģija

Redzes organa svarīgākā daļa ir acs ābols. Abi acu āboli darbojas kopā kā viens vesels organs. Viņiem apkārt ir vesela virkne aparātu, kas tos zināmā mērā aizsargā no ārējiem mehāniskiem ievainojumiem. Tādi aizsarglīdzekļi, kā acu plaksti, uzacis un skropstas, sargā aci no spilgtas gaismas un putekļiem. Asaru dziedzeri mazgā un tīra ārpusaulei pievērsto, caurspīdīgo acs ābola pusi. Acs muskuļi palīdz acs ābolam ieņemt tādu stāvokli, kāds nepieciešams ārējo priekšmetu saskatīšanai.

Acu plakstiņi no ārpusē apklāti ar plānu, ārējo ādu, bet viņu iekšpusē izklāj dziedzeraina gļotāda. Dziedzēri izdala gļotas, kas uztura vajadzīgo acs ābola mitrumu. Plakstiņu malā aug skropstāņas, kas aizsargā acis no putekļiem; acs iekšējā kaktiņā skropstu nav. Virs acīm aug uzacis, kas pasargā acis no pieres sviedriem. Asaras rodas no asaru dziedzeņa, kurš atveras acs ārējā stūrī. Asaras plūst no acs ārējā stūra uz iekšējo; iekšējā stūrī sākas divi asaru kanāļi, kas atveras lielākā kanālā; pa to asaras ieplūst degunā.

Acs dobumā ap acs ābolu atrodami tauku dziedzeri; ja cilvēks ilgi slimo, tad šie audi pa daļai izzūd, un cilvēka acis „iekrit”. Acs kustas ar muskuļu palīdzību. Tādu muskuļu acu dobumā ir 7, no kuriem 6 kustina acs ābolu, bet septītais — augšējo acs plakstu.

Acs ābols ir pēc visiem fotografiskās kameras optiskiem likumiem veidots redzes aparāts. Viņā izšķir sienīņu un iekšējo saturu. Sienīņa sastāv no audu kārtām. Šīs kārtas var nolobīt no acs ābola kā mizas no sīpola.

Ārējo kārtu sauc par cīpsleni; tā ir izturīga, necaurspīdīga; acs priekšpusē tā pāriet caurspīdīgajā radzenē. Cīpslene nav radīta redzēšanai, bet tikai piedod acs ābolam formu. Savā pakalējā pusē tā uzrāda īt kā niecīgu lodziņu, pa kuru redzes nervs ieiet acs ābolā; priekšpusē arī ir šāds lodziņš, tikai drusku lielāks, un tam pāri stiepjas radzene, gluži kā pulksteņa stikls; radzene ir stiprāk izliekta, nekā viss pārējais acs ābols. Cīpslene ir perlamutra balta un parasti tiek saukta par acu baltumu.

Vidējo kārtu sauc par dzīsleni, kurā acs priekšpusē pāriet krāsainā vaļavīksnenē. Dzīslene satur melnu krāsvielu, — tā tad acs ābola sienīņas iekšpusē ir melna, un aci gaisma nevar atstarot (tāpat kā foto-kamerā). Starp vaļavīksneni un radzeni paliek tā sauktā acs priekštelpa, jo abas minētās kārtas nepieskaras viena otrai. Vaļavīksnēnes vidū ir redzoklis — cau-

rumiņš, kas ar gludo muskuļu šķiedru palīdzību var mainīt savu lielumu, paplašinoties vājā gaismā un saraujoties spilgtākā. Muskuļu šķiedras sakārtotas vaļavīksnenē riņveidīgi un radiāli; radiālo šķiedru savilkšanās izpleš redzokli, bet riņķveidīgās šķiedras to savēl. Redzokļa sašaurināšanās un izplešanās notiek bez mūsu gribas un ziņas. Pats redzoklis izskatās dziļi melns, jo aiz viņa atrodas dzislene. Tur, kur dzislene pāriet vaļavīksnenē, atrodas dzislēnes veidots valnītis — staru ķermenis, kurā ir tā sauktie akomodācijas muskuļi.

Iekšējo kārtu sauc par tikleni, kurā tiklveidīgi sazarojušas redzes nerva šķiedras; kā jau minēts, redzes nervs ietiet acī, nav gaismas jūtīgo elementu, bet ir tikai nervu audi, tāpēc šo vietu sauc par aklo punktu. Taisni pretim redzoklim atrodas visjūtīgākais tiklēnes punkts, — dzeltenais punkts. Gaismas jūtīgo nūjiņu un vālišu tiklēnē ļoti daudz: katrā nervu šķiedrā ap 100 nūjiņu un 7—8 vālišu, bet tā kā nervu šķiedru ir gandrīz 400.000, tad visā tiklēnē būs ap 40 miljonu nūjiņu un 2.800.000—3.200.000 vālišu.

Acs iekšienē atrodas acs lēca, stiklveidīgais ķermenis un acs ūdens. Lēca atrodas iekšpusē, aiz vaļavīksnēnes un redzokļa, sastāv no elastīgas, caurspīdīgas masas, bez nerviem un asinsvadiem un ieslēgta plānā, caurspīdīgā somiņā; no somiņas malām stiepjas smalkas cīpsliņas — staru cīpsliņas — uz staru ķermeni; šīs cīpsliņas der lēcas nostiprināšanai. Stiklveida ķermenis aizpilda tiklēnes dobumu, t. i. acs ābola iekšieni un sastāv no skaidras, plānā, caurspīdīgā plēvē ieslēgtas vielas. Viņš ir apaļš, ar iedobumu priekšpusē; šo iedobumu aizpilda lēca. Acs ūdens atrodas acs priekšstelpā; viņš tura radzeni vajadzīgā attālumā no lēcas; ja šo ūdeni pie acs operācijas kādreiz izlaiž, tad vaļavīksnene un lēca sakļaujas ar radzeni, un acs priekšstelpa pazūd.

Kā jau minēts, acs pielīdzinama foto - kamerai. Foto - aparātā ir stikls — objektīvs, caur kuru tumšā kamerā krīt gaismas stari. Kameras pakalējā sieniņā ir necaurredzams stikls, ekrāns, uz kura parādās fotografejamā priekšmeta attēls, samazināts un apgriezts otrādi („kājam gaisā“). Kādēļ otrādi? Lieta tā, ka objektīvs lauž starus. Stari krustojas tā sauktā degpunktā (fokusā): stari, kuri nāk no priekšmeta augšgala, pēc laušanas krīt uz ekrāna leļpusi, bet tie, kas nāk no priekšmeta apakšas — nokļūst ekrāna augšpusē. — Lai uz ekrāna attēls būtu vienmēr skaidri saredzams, nepieciešami ekrānu nostādīt degpunktā.

Acī objektīva lomu uzņemas acs ūdens, lēca un stiklveidīgais ķermenis. Arī te gaismas stari tiek ne tikai laisti cauri, bet arī laužti, un priekšmeta attēls krīt uz tikleni, samazināts un apgriezts otrādi. Tā tad tiklēnei piekrīt foto - kameras ekrāna loma. Kamērā mēs ekrānu varam bīdīt uz priekšu un atpakaļ, līdz atrodam degpunkta vietu. Tiklēni bīdīt mēs nevaram, un tomēr — mēs redzam tikai skaidrī tuvus, kā tālus priekšmetus. Kā tas izskaidrojams? Foto - kameras objektīvs ir ciets stikls, tā tad nekustīgs; acs lēca turpretim spēj mainīt savu izliekumu, un līdz ar to staru laušana var būt dažāda. Tā tad lēca ir ideāls objektīvs, jo spēj piemēroties visāda attāluma priekšmetu skatīšanai; šo piemērošanās

spēju sauc par a k o m o d ā c i j u. Vecuma diēnās, kad lēca zaudē savu elastību, samazinās arī acs akomodācijas spēja, un iestājas vecuma tālredzība.

Ja esam skatījušies ilgāku laiku uz kādu ļoti tuvu priekšmetu (piem., pie zīmēšanas, šūšanas), tad, pēkšņi vērsot skatu uz kādu stipri tālu vietu (pa logu laukā), jutīsim acis nepatīkamu sajūtu, bet pašu tālo priekšmetu vēl nespēsīm skaidri saskatīt, — tas būs ietīts miglā un noskaidrosies tikai pēc maza britiņa. Ja nu tagad skatīsimies uz iesākto darbu, resp. tuvo priekšmetu, tad atkal jutīsim to pašu reibuma sajūtu acīs un nevarēsīm tūlīt piemēroties tuvumam. — Mūsu acis no dabas piemērotas skatīšanai tālumā, bet mēs pa lielākaļ daļai skatām tikai tuvas lietas (sevišķi rakstot, lasot, strādājot rokdarbus, zīmējot u. t. t.). Tādā kārtā mēs acis pieradinām pie vienpusīga darba un attīstām redzes vājumu — t u v r e d z ī b u; tādos gadījumos vai nu acs lēca ir pārāk izliekta uz āru, vai arī acs ābola pakalējā siena („ekrāns“) atrodas drusku tālāk no lēcas, nekā tas ir normālā acī, kādēļ degpunkts krīt nevis uz tīkleni, bet acs iekšpusē. Lai šādu nenormālību izlabotu, jānēsā brilles ar abpusīgi ieliektiem stikliem, kas palīdz pārvietot degpunktu uz tīkleni un saskatīt tālākus priekšmetus. Pie tālredzības tas ir otrādi: acs pakalējā siena līdz ar tīkleni atrodas par tuvu lēcai, kādēļ degpunkts krīt aiz tīklenes. Šādu trūkumu var izlabot, lietojot it kā papildlēcas vietu. Acis tīklene izpilda fotografiskās plates vietu. Plate ir gaismasjūtīga, un zem gaismas iespaida tajā notiek ķīmiskas pārmaiņas. Izrādas, ka arī tīklenē notiek kaut kas līdzīgs. Nūjiņās atrasta kāda gaismasjūtīga viela, rozā krāsā, — redzes purpurs, kurš gaismā izbālē, bet tumšā atkal spēj atjaunoties, — tā tad acī notiek foto - ķīmisks process; gaismasjūtīgās vielas sadalās, un sadalīšanās produkti laicam kairina redzes nervu. Kairinājums ir ķīmiskas dabas, jo pret gaismu redzes nerva šķiedras ir nejutīgas. Tikai tad, kad kairinājums nonācis līdz redzes centram, mēs sākam redzēt. Iznāk, ka mēs skatāmies gan ar acīm, bet redzam ar smadzenēm. Smadzenēs nonāk nevis priekšmeta attēls, bet tikai kairinājums. Patēicoties tam, mēs visus priekšmetus redzam pareizā stāvoklī, lai gan tīklenē viņu attēls apgriezts otrādi.

Acu plakstiņu slimības. Miežu grauds

(Hordeolum)

No viņām visbiežāk sastopams acu plakstiņu iekaisums! Dažreiz iekaisumā ņem daļību ārējā āda un gļotāda. Pie skropstām lip it kā garozas; ja tās noņem, tad pie skropstu saknītēm redzamas mazas, piltuvveidīgas brūces; kniepadatas galviņas lielumā. Šajās vietās skropstas izkrīt vai iznikst, bet līdzās, veselās vietās, aug sevišķi biezi, tā kā pēc iekaisuma skropstu sadalījums, resp. biežums nav vienmērīgs.

Ļoti parasta parādība ir miežu grauds Plakstiņu malas tauku dziedzeris aizdambējas, viņa apkārtne sastruto un sa-

sarkst, un diezgan ātri attīstas ļoti sāpīgs acu plakstiņa satūkums, kurš sevišķi jūtams tad, ja miežu grauds uzmeties uz ārējā acs kaktiņa. Iespējams, ka arī acs gļotāda ievērojami iekāst. Pa lielākai daļai, pēc dažām dienām strutas iztīrās pašas no sevis. Sāpes pirms tā var būt pat tik lielas, ka nav iespējams gulēt. Pēc iztīrīšanās pazūd satūkums un sārtums, un dažreiz (bet reti) uz ilgāku laiku mieža grauda vietā paliek cieta rēta.

Miežu grauda iemesli: inficēšanās ar strutu baktērijām, arī netīra āda u. tml. Ja tas bieži atkārtojas, tad vainojami vielu maiņas traucējumi, sevišķi cukura slimība.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Garozas jānomazgā ar siltu ūdeni un absolūti tīru sūcekli. Labi siltas „sausās kompreses” — kumelišu spilveniņš. Kad miežu grauds izaudzis (dzeltens punkts!), tad lai ārsts to uzmanīgi attaisa (tikai ne pārāk agri!). Pie biežas atkārtošanās dažreiz noder ārstēšanās ar raugu (ja vien ārsts atrod to attiecīgam gadījumam par piemērotu) vai zivju eļļu.

Homeopātija. Miežu grauda augšanu var apturēt ar dažiem vieniem Pulsatilla. Ja pastāv tieksme uz biežu atkārtošanos, tad labākais līdzeklis ir Staphysagria D 3. Ja acu plakstiņi metās graudaīni, un viegli iekāst arī radzene: Hepar sulf. 6 un Mercur. 6.

Dabas dziedniecība. Naktis noder mitras kompreses (zalviju vai kumelišu tēja). Garozas viegli jāatmiekskē ar siltu ūdeni. Viegla, nekairinoša barība (izvairoties no vircām, sinepēm, etiķa u. tml.).

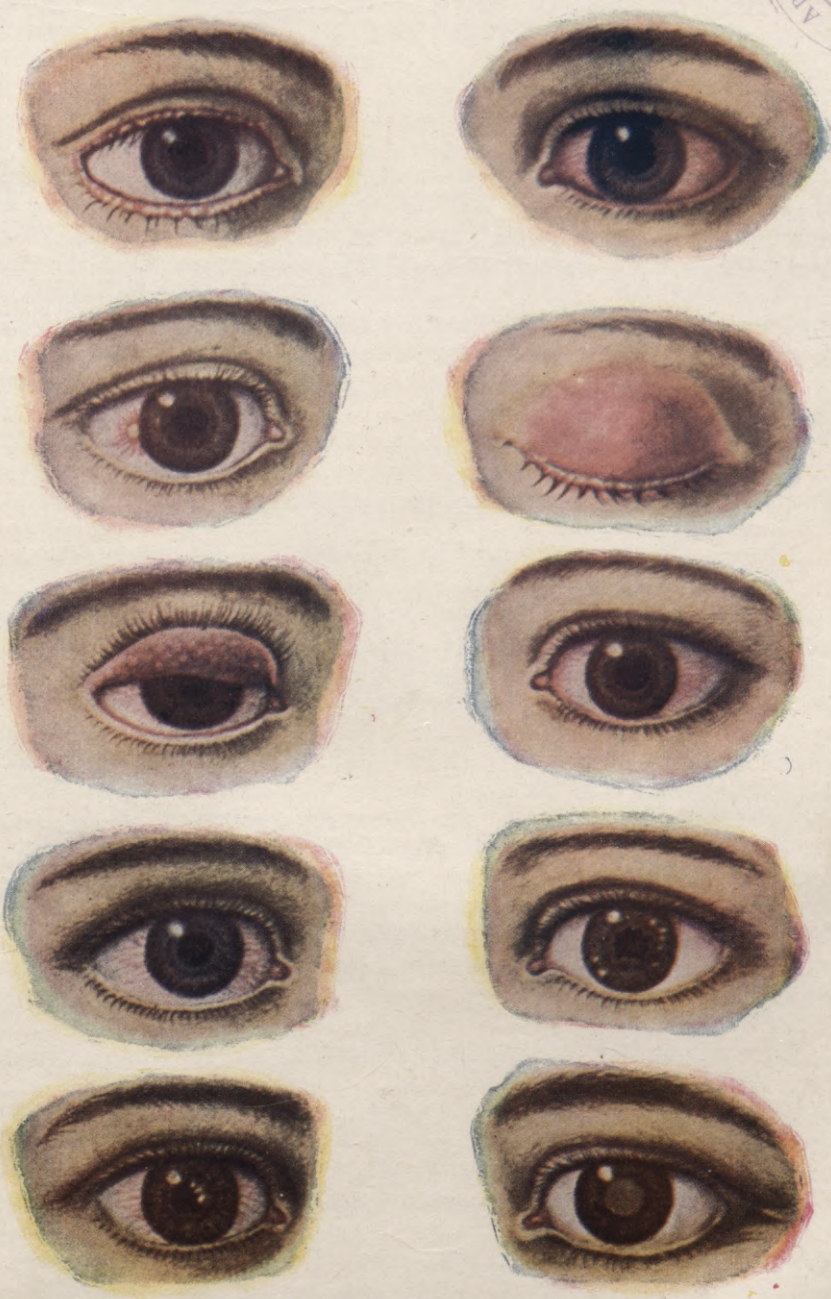
Asaru dziedzeņu iekaisums

(Dakryozystitis)

Asaru dziedzeņu iekaisums rodas vai no kopā ar acs gļotādas vai deguna gļotādas iekaisumu. Pie bērniem visbiežāk uzņāk akūti iekaisumi, pie pieaugušiem — chroniski. Acu plakstiņi (sevišķi iekšējais acs kaktiņš) sasarkst un satūkst, liekas būt cieti un nepanes spiediena. No asaru punkta var izspiest strutas; satūkums pieņemās, un beidzot strutas izplūst uz āru. Palielē asaru augonītis (Fistula lacrymalis), no kura vēl ilgāku laiku arvien iznāk strutas. Beidzot tas aizslēdzas, sadzīst un atstāj neglītu rētu.

Chroniskais iekaisums dažreiz pieslēdzas akūtam. Acs jūtīga pret vēju un putekliem; asaras pil, degunā sausums. Pamazām attīstas chronisks acu plakstiņu malas izsitums, sevišķi vienā pusē; tad acs iekšējā kaktiņā izveidojas satūkums — gandrīz ķiršu ogas lielumā; viņš pilns ar skaidru, ūdeņainu vai gļotainu šķidrumu.

Jāatzīmē, ka strutas vienmēr ir draudoša parādība, un tikai kārtīga ārstēšana, ja to sāk īstā laikā, var glābt no operācijas.

Zīm. 1: Acu plakstiņu malas iekaisums. Zīm. 2: Akūtais gļotādas iekaisums. Zīm. 3: Ēdes veidīgs gļotādas iekaisums. Zīm. 4: Acs iekaisums, cēlies no tripera. Zīm. 5: Trachoms (augšējais plaksts pavērsts uz augšu). Zīm. 6: Cipslenes iekaisums. Zīm. 7: Radzenes iekaisums. Zīm. 8. u. 9: Varavīksnenes iekaisums. Zīm. 10: Pelēkais nags.

sk
ci
op
di
de
ar

pā
E
lo

no
(2

pī
st
ka
ru

ju
ti
tr
ap
kl
fa

ni
si
G
ju

no
iz
ar
ja
m
pl

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Jāievēro vislielākā tīrība. Acis jāskalo ar antiseptiskiem līdzekļiem. Dažreiz nav iespējams iztikt bez vieglas operācijas: asaru kanālis drusku jāiegriež, lai iznāktu visas strutas. Šī operācija nav ne sevišķi sāpīga, ne arī sakropļojoša. Chroniskos gadījumos var aizķepušo asaru kanāli iztīrīt ar smalka metala zondes palīdzību. Nepieciešami izskalot un izspiest strutas. Jāārstē arī deguna iekaisums, ja tāds pastāv.

Homeopātija. Akūta iekaisuma gadījumos jālieto vispirms Hepar sulf. 3., vēlāk Silicea 3. Ja ir arī stipras iesnas, bez karstuma: Euphrasia 1. Ja acis struto, deguns tek: Pulsatilla 3. Skalojumiem ļoti noder Calendula-Tinct. (10 pil. uz 1/2 glāzi ūdens).

Dabas dziedniecība. Plātens ieteic: katru dienu spēcīgu, slapju noberzēšanos (vispārēju) un atdzīvinošas kompreses uz acs (20—22° C.).

Gļotādas iekaisums

(Conjunctivitis)

Gļotādas iekaisuma pazīmes ir: sārtums, satūkums, gļotas, sāpīga nieze un tāda sajūta, it kā aci būtu smilšu grauds. Acu plakstiņi rītos salīpuši, acu kaktiņi sāpīgi; jutelība pret gaismu, asaras, karstums aci. Arī apakšējā plakstiņa āda sāp, kodīgo gļotu un asaru dēļ.

Iekaisumu var izsaukt bakterijas vai fizikāli-ķīmiski kairinājumi, ievainojumi, sveši ķermeņi, putekļi, smiltis, ogļu putekļi, matiņi, arī ziedu putekliši (siena iesnas). Fizikāli kairinājumi: elektriskas sildamās lampas izstarojošais siltums, pārāk spilgtā gaisma, apdedzināšanās, spilgtā saules gaisma pie apsaulošanās vai sniega klajumos (ziemā). Ķīmiski iedarbojas tabakas putekļi (cigarešu fabrikās), kaļķis, cements, skābju tvaiki.

Izredzes uz izārstēšanos 2—3 nedēļās.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Acis jāmazgā un jāskalo ar acu pilieniem (acu ūdeni). Zināmos gadījumos var būt vajadzīga arī acu smēre. Neaizsiet slimo aci! Izsargāties no putekļiem, vēja, dūmiem, karstuma. Griezties pie ārsta. Skalošanai noder kumelišu tēja, bora kausējums u. tml.

Homeopātija. Sulfur 3. noder tad, ja acis sausa nieze un dedzinoša sajūta. Ja sāp galva, seja karsta un sāra: Belladonna 3. Ja iztek daudz asaru un gļotu, — ja ir iesnas: Euphrasia. Daudz asaru, ar asām, dedzinošām sāpēm, plakstiņu satūkums: Arsenic. 3. Ja jau pašā sākumā iztek daudz gļotu: Chamomilla D 3. Ja bez jau minētā arī asaru dziedzeris stipri satūcis: Argentum nitr. 3. Acu plaksti sarkani, satūkuši, no rītiem dzeltenas garozas ap skropstām:

Mercur. sol. 4—6, vai Hepar sulf. 6. Dažreiz pašā sākumā ļoti palīdz Aconit. 3.

Dabas dziedniecība. Bilcs saka: „Pie jaunpiedzimušiem jāievēro vislielākā tīrība; acis jātīra ar 25° C. ūdeni, jāuzliek Euphrasia Tinct. (atšķaid.) kompreses. Kneips ieteic fencheļa, retējuma (Potentilla Forment.) vai žibulišu (acu zālīte-Euphrasia) tējas kompreses. Der arī iepilināt zalviju tēju 3—4 reizes dienā.

Strutainais acs gļotādas iekaisums, acs tripers

(Conjunctivitis blennorrhoeica, gonorrhoeica).

Šo iekaisumu izsauc inficēšanās ar tripera strutām. Pie bērniem iekaisums var sākties pirmās dzīvības dienās. Iemesls: strutas, kas no mātes dzimumorgāniem pa dzemdēšanas laiku iekļuvušas bērna acīs. Vienkārši iekaisuma gadījumi gandrīz nav atšķirami no katarra un pāriet 8—14 dienās, — protams, pie kārtīgas ārstēšanas.

Iekaisums parasti sākas ar acu plakstiņu sasarkšanu un satūkumu. Plakstiņi karsti. Sākumā gļotu iztek maz, tās ir ūdenainas, tad sāk parādīties strutas, kuņas nāk pastāvīgi. Šāda strutošana var vilkties nedēļām un mēnešiem. Grūtākos gadījumos gļotāda sāk asiņot, un vislielākās briesmas apdraud slimnieku, ja slimībā piedalās arī radzene. Pēdējā top neskaidra, izceļas strutaina brūce, kuņa iet dziļumā un iekļūst acs priekštelpā. Vislabvēlīgākā gadījumā iespējama iekaisuma apturēšana un izārstēšana, pēc kuņas paliek liela rēta radzenē; radzene saaug ar vaņavīksneni. Dažreiz tiek izbojāta visa radzene, un acs strutodama iznīkst.

Pie pieaugušiem šāds iekaisums ir daudz grūtāks, jo tas gandrīz bez izņēmumiem vienmēr aizķer arī radzeni. Otrā vai trešā dienā pēc inficēšanās acu plakstiņi satūkst neparastā mērā. Iztek tīras strutas un pie tam ļoti lielā daudzumā. Pēc dažām dienām sāk izdalīties atmīrušās radzenes daļas. Slimība iet dziļumā; drīz nolobas no radzenes viena kārta pēc otras, — no radzenes beidzot nepaliek nekas pāri, un acs ir pazudusi. No vienas acs slimība ātri var pāriet arī uz otru.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Jaunpiedzimušiem tūlīt pēc dzimšanas iepilina acis pa 1 pil. 1% lapisa atšķaidījuma. Pieaugušiem jāizvairas no tripera slimniekiem. Nav jāaiztiek seja un acis ar nemazgātām rokām. Slimības gadījumos, līdz ierodas ārsts, slimā acs jāskalo kā naktī, tā dienā, ik $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ stundas ar viegli-desinficējošiem atšķaidījumiem (2proc. borskābe, 1 proc. mangana pārskābe, kālijs) un uz acs pēc skalošanas jāliek arvien tīrs marli gabaliņš (viegli mitrs), kas nosūc strutas.

Ārstēšana vislabāk izdarāma slimnīcā, jo slimnieks jānošķir no citiem. Skalošana; ik 1—2—3 stundas acīs jāiepilina dīgļus iznīcinoši acu pilieni (protargols, optochīns u. c.), jāietriepj smēres, piem., noviforma smēre. Jārūpējas par labu barību. Jāsargā otra acs!

Homeopātija. Var sākt ar *Mercur. corros.* 3, iekšķīgi un ārīgi, un ja viss iet labi, tad ārstēšanu papildina un noslēdz ar *Hepar sulf. 6* (arī iekšķīgi un ārīgi). Bet ja slimība iet pārāk ātri uz priekšu, tad neatliekami jāņem *Argent. nitr.* 1 proc. (iekšķīgi un ārīgi). Bieža skalošana, vislielākā tīrība!

Ēģiptiskais acu iekaisums-trachoms

Kādreiz Napoleona kareivji atnesa šo slimību no Ēģiptes un iznēsāja pa visu Eiropu. Zināmos apvidos trachoms ir pastāvīgs viesis; no viņa grūti tikt vaļā, bet gan jo vieglāk to dabūt, jo viņš ir ļoti lipīgs. Slimība var sākties ar asarošanu, acs jutību pret gaismu, sāpēm un gļotādas satūkumu. Dažreiz viņa iezogās tik lēni, ka slimniekam ilgu laiku nav ne mazākās jausmas par to. Iekaisums var attīstīties pat diezgan stiprā mērā un tomēr nesagādāt slimam nekādus jūtamus traucējumus. Tikai tad, kad sāk jau bojāties redze, slimnieks piegriež vēribu savām acīm. Citos gadījumos slimība iestājas diezgan strauji, jūtami. Acu plakstiņi satūkuši, tāpat arī gļotāda; strutainie, daudzie atdalījumi liek domāt par tripera acs iekaisumu. Gļotādā daudz trachoma graudiņu. Kad acu plakstiņu apgriež otrādi, tad gļotāda izskatās sarkana, bieža un nelīdzena; nelīdzenumi piedod viņai samtveidīgu, rupji-graudainu izskatu, sevišķi augšējā plakstiņa. Trachoma graudi turpretim ir pelēki vai dzeltenī, apaļi ķermenīši, kuņķi kā krellites paslēpušies zem visplānākās, ārējās gļotādas kārtiņas un izspiežas uz āru. Viņi līdzīgi vāriem sago graudiņiem un visvairāk sastopami plakstiņu malā. Tāpēc, plakstiņu paverot, mala izskatās kā apšūta ar pērļu virknīti.

Neretī saslimst arī radzene, pār kuņu līdz pusei pārvelkās it kā audu plēve. Vēlāk šāda plēve sāk stiepties arī no citām pusēm, līdz beidzot apklāta visa radzene. Citos gadījumos radzenē attīstās brūces.

Slimība velkās gadiem un padara slimnieku vai nu daļai, vai arī pilnīgi aklu. Parasti slimo abas acis, jo nekas nav tik viegli, kā pārnest slimību no vienas acs uz otru (ar dvieļa, sūcekļa, kabatas drānas, pirkstu u. c. palīdzību). Trachoms izplatās sevišķi iestādēs, kur liels personu skaits guļ vienā istabā, lieto vienus un tos pašus mazgāšanās traukus u. t. t.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vispirms slimniekam pašam jāievēro vislielākā tīrība, lai nepārnestu slimību uz saviem tuvākiem. Rokas jāmazgā desinficējošos ūdeņos (3 proc. karbola, 1 proc. lizola, vai 1 proc.

sublimāta atšķaidījums). Nedrīkst slaucīties citu dvieli, gulēt uz cita spilvena, citā gultā u. t. t.

Lai novērstu gļotādas strutošanu un varbūtēju vēlāku sarukumu, jālieto kodīgas vielas: sērskābais vaļš vai lapiss. Protams, ar šīm vielām var rīkoties tikai ievingrinājiem speciālistiem, un viņas jālieto mēnešiem un pat gadiem ilgi. Ja iestāties gļotādas sarukums, tad jālieto smēres: vaļa, kseroforma, jodoforma vai sublimāta smēre, — reizi dienā.

Ilgā ārstēšanās prasa no pacienta ārkārtīgi daudz pacietības. Nereti slimnieks pārtrauc ārstēšanu, jo „jūtās labi“ un domā, ka ārsts viņu tikai velti moca un tīšam grib pagarināt ārstēšanas laiku mantkārības nolūkā; bet pēc kāda laika — slimība atkārtojas akūtā formā, un viss jāsāk atkal no jauna. Tas, lūk, ir pie šīs slimības tas visnejaukākais, ka viņa var iesākties kuŗu katru brīdi no jauna, ja ārstēšana bijusi nepilnīga.

Homeopātija. Iekšķīgi: Mercur. praecip. ruber 3; ja pēc 8 dienām nav labāk, tad Apisin. 3—6. Ar Apis D. 2 (1 piliens 1 glāzē ūdens) jāapslāpē acs iekšējās daļas. Ja slimība velkās ilgi: Hepar sulf. 3—6, Calcar. carb. 3—6, Sulfur 3.

Dabas dziedniecība. Plātens aizliedz smagu, kairinošu barību, kafiju, tēju, alu, alkoholu. Jāizdara kakla masāža. Atdzīvinoši kakla ietinumi vai krūšu-plecu tinums, līdz ar kāju vai kāju stilbu ietinumiem, galvas tveici, tvaikpeldi gultā, kāju peldi, sēdpeldi, klistieriem u. tml.

Pavasara katarrs

Pavasara katarrs ir diezgan reta slimība, kuŗa visvairāk piemeklē mazasinīgus, bālus jauniešus zem 20 gadiem (no 10.—16. gadam, tā tad pubertātes laikmetā). Visbiežāk šis katarrs uznāk pavasaros vai vasaras sākumā, tiklīdz iestājas karstākas dienas. Dzestrā laikā slimnieks atlabst, bet siltā — katarrs atkal pieņemās spēkā. Rudenī tas beidzot pazūd, bet var arī pastāvēt visu ziemu, — protams, mazā mērā. Nākošā pavasarī acis atkal sasarkst, sāk asarot, top jūtīgas pret gaismu un apgrūtinoši niez. Tā katarrs var vilkties 3—4, jā, pat 10—20 gadus. Radzenes malā izceļas mazi mezgli, pelēki-sārtā, pelēkā vai gaišdzeltenā krāsā. Viņi visbiežāk apmetās plakstiņu malā un retos gadījumos pārklāj pat visu radzeni vai pāriet pat tālāk uz gļotādu; gļotāda blāva, bāli-sārtā. Mezgliņi nekad neizvēršas brūcēs.

Arstēšanas veidi:

Par drošu izārstēšanu gandrīz nav iespējams runāt, jo slimības iemesls nav zināms. Neatliek nekas cits, kā apkarot iekaisumu, gluži kā pie vienkārša katarra. Pret niezi un jutelību der kokaina pilieni. Ja mezgli ļoti lieli, tad nebūs iespējams iztikt bez operācijas. Var ļoti būt, ka slimībai sakars ar siena iesnām, tāpēc der ārstēt arī degunu.

Radzenes iekaisums

(Keratitis)

Radzenes slimības iesākas ar gļotādas iekaisumu un stipru asinspieplūdumu apkārtējos asinsvados. Radzene top neskaidra un zaudē spožumu, vai arī tajā izceļas brūce.

No dažādiem iekaisuma veidiem visbiežāk nākās sastapties ar skrofulozo radzenes iekaisumu, kuŗš galvenā kārtā pieskaitāms bērnu slimībām un ir viena no svarīgākām radzenes kaitēm. Radzenē rodas apaļš, neskaidrs plankums, kuŗā attīstās pušumi — brūces, gan pa vienai, gan pa vairākām kopā. Acis ir sāpīga, asaro, nepanes gaismu, acu plakstiņos rodas stipri plakstiņu krampji. Slimie bērni aizver acis, uzmeklē vistumsāko kaktiņu, vienmēr gul uz mutes un aizklāj acis ar rokām. Pēc tam, kad brūces sadzijušas, viņu vietā paliek pelēks plankums, kuŗš vēlāk var kļūt gaišāks. Radzenes iekaisums mīl atgriezties arvien no jauna, tāpēc tas ļoti rūpīgi jāārstē. Nereti viņš iestājas pēc pārciesta šarlaka vai masalām. Ja iekaisums pastāv ilgāku laiku, tad iespējams, ka radzene pārvelkās ar plēvi un sabojājas tik lielā mērā, ka arī redzes spēja zūd.

Visgrūtākais radzenes iekaisuma veids ir strutainais iekaisums.

Slimības iemesli: gļotādas iekaisums, ēde, skrofuloze, gripa, infekciju slimības, dažreiz sifiliss un tuberkuloze.

Iekaisumu var izārstēt, tomēr radzenē palikušie neskaidrie plankumi traucē redzi.

Arstēšanas veidi:

Allopatija. Pats par sevi saprotams, ka jāārstē arī tās slimības, kuŗas var būt par iekaisuma iemeslu. Acis jāskalo. Visu seju iemērc lielā bļodā apm. $\frac{1}{4}$ minūti (ūdenim jābūt remdenam, — istabas t. °), pēc tam to enerģiski noberž. To dara 6—8 reizes dienā. Pret sāpēm ārsts iepilina acī pāris pilienus Cocaina atšķaidījuma. Tad liek uz acs siltas kumelišu kompreses (pēc katrām 3 stundām veselu stundu), vai 2—3 proc. bora kausējumu, chlora ūdeni u. tml. Ja izcēlušās brūces, tad sejas mērksana ūdeni atmetāma; acis pilina atropīna atšķaidījumu. Bez ārsta palīdzības nav iespējams iztikt; jābrīdina no katras vilcināšanās, jo iekaisuma sekas ir ļaunas.

Homeopātija. Ieteicami: 1) Apis 3; 2) Arsenicum alb. 3, kad draud brūces, un pacients ir vājš; 3) Sulfur 3 vai Calcarea carb. 6, ja brūces nav sāpīgas; 4) Hepar sulf. 6 pie strutainā iekaisuma un augoņa (satūkuma); 5) Mercurius corros. 6 — pie iedzīmtā sifilisa, — tāpat Aurum mur. 3. Pie radzenes plankumiem der Mercur. corros. 3—6, Calcarea carb. 6, Cannabis 3, Causticum 3.

Dabas dziedniecība. Lai izsargātos no akluma, katrā ziņā jāmeklē ārsta palīdzība. Iekaisums, sk. gļotādas iekaisums. Radzenes plankumi dažreiz aprīnojamā kārtā noskaidrojas, ja pielieto rēgulāru tveicēšanu. Pārējo sk. „Trachoms.“

Vařaviksnenes iekaisums

(Iritis)

Vařaviksnenes iekaisuma iemesli var būt dažādi: saaukstēšanas, ievainojumi, sifiliss; iekaisums izceļas arī sakarā ar akūto un chronisko locekļu reimatismu, ģikti, triperu, akūtām infekciju slimībām, cukura slimību, nieru kaitēm, baltasinību (leikēmiju) un skrofulozi. Viņš sastopams diezgan bieži, sevišķi pie vīriešiem starp 20.—40. dzīvības gadu. Pa lielākai daļai, iekaisums pārņem tikai vienu aci, bet pie sifilisa parasti saslimst abas acis — viena pēc otras. Slimības norise ir akūta. Iekaisums ilgst 3—6 nedēļas, dažreiz pat vairāk mēnešus.

Acs izskatās sasarkusi, radzene ir skaidra un spoža, acs priekštelpas ūdens turpretim ir duļķains un vařaviksnene pieņem citu krāsu, pavairota asins pieplūduma dēļ; zila vařaviksnene izskatās zaļa vai zaļgana, brūna — netīri-brūna vai tumša. Viņas zīmējums izzūd. Redzoklis sašaurinās un dažreiz zaudē savu apaļo veidu. Iekaisums sākumā izpaužas tikai acs nogurumā, vēlāk sāk tecēt asaras un uznākt sāpes, kuŗas iziet no acs un it kā izstaro uz augšu vai uz leju. Sāpes sevišķi stipras naktīs. Pārāk lielā jūtēlība pret gaismu traucē skatīšanos; redzes spēja tomēr nav jūtami samazināta. Galvenās slimnieku apdraudošās briesmas ir: vařaviksnenes saaugšana ar lēcas maisiņu, jo tā samazina redzes spēju. Tomēr — izredzes uz izvesēļošanas ir labas, ja vien ārstēšanu sāk istā laikā.

Akūtais sifilitiskais vařaviksnenes iekaisums pāriet ļoti ātri, tiklīdz sāk kārtīgi ārstēt pašu sifilisu. Turpretim tuberkulozs iekaisums ir ļoti komplicētas dabas, un viņa ārstēšana prasa daudz laika.

Arstēšanas veidi:

Allopatija. Galvenais līdzeklis ir atropīns, kuŗu ārsts iepilina aci. Atropīns aizkavē augšā minēto saaugšanu un remdē sāpes. Slimniekam ieteicams gulēt gultā. Acs jāaizsien; vēlāk var nest tumšu stiklu. Līdz ārsta atnākšanai, uz acs jāliek siltas kompreses. Jāietura diēta. Dažreiz noder krietns salicilskābā nātrona deviens, sevišķi iekaisuma sākumā.

Homeopatija. Ja iemesls ir acs pārpūlēšana, tad pietiek ar Santoninum 3. Ievainojuma gadījumos noder Belladonna D. 1., katras 2 stundas pa 2 pil. (daži ieteic Aconit. 3 un Arnica D 3). Pie reimatiska iekaisuma: Mercur. corros. 6, Euphrasia D 3 un Kali bichrom. 3. Arī sifilitiskais Iritis ārstējams ar Mercur. corros. 3 un Clematis 3. Arīgi jālieto atropīns, Euphrasia 0, vai Hypericum tinkt. atšķaidijums.

Dzislēnes iekaisums

(Chlorioiditis)

Šī iekaisuma simptomi: mirgošana acīs, traucēta redze, sevišķi tumšā. Dažreiz subjektīvu pazīmju nav. Slimības iemesli: liela (pa daļai iedzimta) tuvredzība, tuberkuloze, artēriju skleroze, sifiliss. Izredzes ne vienmēr būs labvēlīgas. Iekaisums mēdz atkārtoties, un viņa norise sevišķi grūta pie tuvredzīgiem indivīdiem.

Arstēšanas veidi:

Allopatija. Slimā acs jāsargā no spilgtas gaismas ar tumšām brillēm, apsejiem u. tml.; slimniekam jāuzturās tumšākās telpās. Nav atļauts lasīt, rakstīt, zīmēt, šūt u. t. t. Iešļircinājumi. Elektriska sasildīšana (diatermija).

Homeopātija. Vienkāršam iekaisumam der Ipecacuanha 3 un Arsenic. 3. Pret vāju redzi: Belladonna 3, Gelsemium D 3 un Phosphor. 6. Ja sāpes ļoti asas, plēsošas: Prunus spinosa D 3. Sifilisa gadījumos: Mercur. corros. 3—6 un Kali jod. D 3. Strutojoša iekaisuma gadījumos var mēģināt Rhus 3; ir bijuši gadījumi, kad pēc piemiskas saindēšanās ar liķū indi (pie kam iekaisa dzislēne) izdevās izglābt abas acis ar minēto līdzekli.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic: 1—2 reizes nedēļā atdzīvinošus ķermeņa ietinumus, vai tvaikpeldi gultā, katru nakti atdzīvinošus kāju stilbu ietinumus un vēdera uzklāju, kas jāpatura līdz rītam mitri. Pēc noņemšanas vispārēja noberzēšanās ar 19—22° C. ūdeni; klistieri. Dažas reizes dienā acis jāizslauka ar 25° C. ūdeni un acu apkārtne jāizmazgā ar 15—19° C. ūdeni un acu apkārtne jāapmazgā ar 15—19° C. (ne par tuvu acīm, pēc tam labi nosusināties un izvairīties no caurvelkoša vēja). Arī pārmaiņus dzesējoši un viegli-atzīvinoši uzklāji uz acīm var būt labi.

Tiklēnes iekaisums

(Retinitis)

Šis iekaisums pavada dažas citas grūtas slimības. Viņa iemesls var būt sifiliss, nieru slimības, baltasinība, cukura slimība u. t. t. Tiklīdz parādās tiklēnes iekaisuma pazīmes, nepieciešami izdarīt ūrina analīzi vai izmeklēt asinis, lai pārlicinātos, vai nesākas kāda cita slimība. Dažreiz par iekaisuma iemeslu tura saaukstēšanos, acu pārpūlēšanu, smadzeņu slimības un chronisku saindēšanos, piem., ar svinu. Iekaisums sākās pamazām, — nesteigdamies sasniedz savu kulminācijas punktu un tikpat lēni atkal pazūd. Tā slimība var vīkties nedēļām, mēnešiem, pat gadiem. Gala iznākums: vai nu pilnīga izārstēšanās, vai tiklēnes iznīkšana. Dažos gadījumos acis gandrīz pavisam zaudē redzes spēju.

Slimības pazīmes: redzes traucējumi, aklums naktīs; pie vājākas gaismas slimnieks ļoti vāji redz. Ar laiku iespējams pat zaudēt orientēšanās spēju, sevišķi naktīs.

Arstēšanas veidi:

Allopatija. Sk. „Dzīslenes iekaisums“.

Homeopātija. Sākumā noder Belladonna 3, vēlāk Mercur. corr. 6 vai Plumbum 6. Pie sifilitiskā iekaisuma: Kali jod. D 3.

Dabas dziedniecība. Sk. „Dzīslenes iekaisums“.

Tiklenes atlobīšanās

(Ablatio retinae)

Tiklene atlobās no dzīslenes, ja starp abām kārtām izcēlusies asiņošana. Pēc kādas straujas kustības vai piepūlēšanās (vai arī bez kāda taustama iemesla) daļu no redzes laukuma aizklāj it kā priekšskars vai mākonis, kas izsauc ievērojamu redzes traucējumu. Vispārējā redzes spēja samazinās. Atlobīšanās var iet paralēli ar tiklenes iekaisumu. Kamēr atlobīšanās nav pieņēmusi plašākus apmērus, tikmēr vēl neiestājas pilnīgs aklums. Tiklenes atlobīšanās cieši saistīta ar tuvredzību, tāpēc ar atlobīšanos mēdz slimot visvairāk starp 30. un 50. dzīvības gadu. Viņa parasti norisinās vienā pusē. Tikai pie ļoti tuvredzīgiem tā var tapt abpusīga. Viņa mēdz uznākt pēkšņi. Dažreiz tā pēc kāda laiciņa atkal ieņem bijušo stāvokli, bet tas notiek reti. Uz izārstēšanos maz cerības. Ja arī tiklene ieņemtu savu agrāko vietu, tomēr reti tā spēs izpildīt visus savus pienākumus. Visbiežākais gala iznākums ir — a k l u m s.

Arstēšanas veidi:

Allopatija. Slimniekam jāizsargās no straujām kustībām, — no visa, kas izsauc asins pieplūdumu galvā (no cieta vēdera, aukstām un karstām peldēm u. c.). Acs jāliek pilnīgi mierā un nav jāpiepūlē. Jānēsā tumšas brilles. Alkohols aizliegts. Ieteicams uzturēties kalnos, svaigā gaisā. No ārstniecības līdzekļiem pirmā vietā mināmi joda un dzīvsudraba preparāti, jo tie veicina asins izplūduma uzsūkšanos un izdalīšanos. Ieteicams sviedrēties (ar salicilskābes, siltu dzērienu u. c. palīdzību).

Homeopātija. Sākumā der Gelsemium D 3, bez tam vēl Aurum mur. 3 un Digitalis 3.

Zaļais nags

(Glaucoma)

Zaļais nags ir viena no visbīstamākām acu slimībām. Skatoties caur stīvo, palielināto redzokli, acs iekšpuse izliekas būt zaļa, kā jūras ūdens. Galvenā slimības pazīme: spiediena sajūta acīs, kura rodas, stiklveidīga ķermenim izplešoties. Bieži vien iekāst arī dzīslene un, par visām lietām, bojājas redzes nervs un gaismas jūtīgā tiklene. Sākumā novērojama redzes laukuma samazināšanās augšējā daļā. Vēlāk ņem dalību arī dzeltenais plankums, iestājas ļoti stipri redzes traucējumi. Tādā veidā vienkāršais zaļais nags var novest pie galējas aklības. Iekaisuma pazīmju nav, — zūd tikai redze, acs top cieta kā akmens, bet redzoklis — nekuštīgs. Tālredzības spēja īsā laikā sāk zust. Lasot jāķerās arvien pie stiprākām brillēm. Slimība ilgst gadiem.

Biežāk par minēto vienkāršo zaļo nagu uznāk akūtā iekaisuma glaukoma, kas uzrāda akūta acu iekaisuma ainu. Uznāk sejas un galvas sāpes, dažreiz vemšana; acu plakstiņi satūkuši, acis asaro un sasarkst. Radzene neskaidra un bez mirdzuma, ar baltiem punktiņiem. Varavīksnene un lēca izspiežas uz āru, gandrīz skar radzeni, acs priekštelpas ūdens duļķains, redzoklis pelēks, izplests, stīvs. Arī stiklveidīgais ķermenis top neskaidr. Redzes spēja ātri zūd. Pēc kāda laika stāvoklis var laboties un tuvināties normālam; tomēr slimība vēl nav izdzisusi, uznāk jaunas lēkmes vai izveidojas *chroniska glaukomas forma*.

Akūta forma samērā retāka par *chronisko*. Pirms 30. gada zaļais nags ir reta parādība. Ar cilvēka vecumu tas pieņemas un pamazām var laupīt uz vecuma dienām acu gaismu.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vienīgais drošais līdzeklis ir operācija. Jāizgriež gabaliņš no varavīksnenes; līdz ar to tiek novērsts spiediens acs ābolā. Operācijai jānotiek cik iespējams ātri. Acī var iepilināt ezerīnu, vai pilokarpīnu. Iekšķīgi dod chlorālhidrātu, salicilskābi, aspirīnu u. t. t.

Homeopātija. Lietojami: Belladonna 3, Phospor. 6, Spigelia 3, Arsen. 3 un Colocynthis 3. Coccus un Sulfur palīdzējuši arī grūtākos gadījumos. Pīe acs pārpūlēšanās — Aurum 3.

Dabas dziedniecība. Galvas, acu, kakla, krūšu un muguras masāža, acu un galvas peldes. Jāmēģina novadīt asinis no galvas uz citiem locekļiem, ejot basām kājām, skrienot pa aukstu ūdeni un akmeņiem; jāņem kāju peldes, — mazi, vēsi klistieri, sēd- pus- un c. peldes. — **Kneips** ieteic: ceļu un gurnu lējumus, iešanu pa ūdeni, bet spēcīgiem slimniekiem vēl arī 3 reizes nedēļā augšējo lējumu, 3 reizes vieglu augšējo apmazgāšanos, 2 reizes jāskalo acis un šad tad jāizmazgā ar alojas ūdeni un vērmeļu tēju.

Melnais nags

(Amaurosis. Amblyopia)

Melnais nags noved pie vienas vai abu acu redzes spējas vājuma vai pilnīga akluma. Slimību sauc par melno nagu, tad, ja pārveidojas gaismas jūtīgie elementi, bet par pelēko nagu, ja lēca top neskaidra. Melnais nags ir tiklences, redzes nerva vai smadzeņu centru slimība. Viņš sākās nemanāmi, lēni pieņemās un izvērsās pilnīgā aklumā. Tomēr — tas var savā gaitā apstāties uz kuŗas katras pakāpes, — un pat ir gadījumi, kad tas atiet atpakaļ. Dažreiz tas uznāk pavisam pēkšņi, kad tiklene atlobas no dzīslenes, vai kad redzes nerva sākumu smadzenēs izbojā asiņojumi vai audzēji, resp. satūkumi. Melnais nags parādas pie abiem dzimumiem, kuŗā katrā vecumā, — un var pat būt iedzimts. Sevišķi bieži tas piemeklē personas starp 20.—40. dz. gadu.

Redzoklis izplests, gandrīz nekustīgs. Slimnieka skats stīvs, bez izteiksmes. Acis plati ieplesta, plakstiņu kustība vāja. Slimnieks savās kustībās nedrošs, bailīgs. Sākumā zūd spēja saskatīt priekšmetu kontūras, — vēlāk nav iespējams pat izšķirt gaismu no tumsas.

Ja izbojāts redzes nervs vai tiklene, tad cerību uz izveseļošanas nav. Drusku labvēlīgākas izredzes būs tad, ja slimības iemesls ir ģikts, nieru kaite, difterīts, alkohola un tabakas pārmērīga lietošana u. tml.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ārsts noteiks, vai izveseļošanās iespējama, vai nē, un kas darāms, lai stāvokli uzlabotu un kaut cik glābtu redzes spēju. Tāpēc jāgriežas pie ārsta, cik iespējams agri.

Homeopātija. Pēc izsitumu slimībām: Sulfur 3—20; pēc pēkšņas saaukstēšanās: Belladonna 3—6; pēc mēnešziedu apstāšanās: Pulsatilla 3.—6. Vēl der izmēģināt Aurum 3., Calcar. carb. 3—6, Phosphor 3—6, Silicea 6., Sepia 6.

Dabas dziedniecība. Plā t e n s ieteic pielietot acu, kakla un pakauša masāžu, 2—3 reizes dienā galvas lējumu un 1—2 vispārējus lējumus.

Pelēkais nags

(Catarakta)

Par pelēko nagu runā tad, ja acs lēca vai lēcas maisiņš top neskaidri. Gaismas stari caur viņiem nespēj izlauzties līdz gaismasjūtīgai tiklenei. Pelēkais nags var iestāties bez sevišķa iemesla, bet var arī rasties pēc lēcas ievainojuma (spici instrumenti, adatas tērauda spalvas, naziši u. c.). Ievainotā vieta it kā uzbrīst un at-

mirst; pamazām šis process pārņem visu lēcu, tā kā beidzot tā sabojājas.

Pelēkais nags visbiežāk piemeklē vecākus cilvēkus un sirmgalvjus. Trūcīgas barošanās dēļ lēca metas pelēka vai dzeltena un beidzot zaudē savu caurspīdīgumu. Aiz redzokļa manāms arvien pieaugošs neskaidrs plankums, slimnieks visu redz kā caur netīru stiklu, dūmiem vai miglu. Migla pieņemās, sabiezē, un beidzot visi priekšmeti izskatās tikai kā ēnas.

Pelēkais nags var pārņemt vai nu lēcu, vai lēcas maisiņu, — vai arī abus kopā.

Ar pelēko nagu var saslimt arī bērni pēc krampjiem, rachita, vai arī ja garīgās spējas nav attīstītas un galva nenormāli-liela.

Pelēkais nags var uznākt katrā laikā, bet visvairāk tas sastopams 50 gados. Dažreiz viņš pievienojas acs iekaisumiem.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vienīgais līdzeklis, kā atgūt redzes spēju, ir operācija. Izņemot lēcu, ārsts dod iespēju gaismai atkal iekļūt acs iekšienē. Otrs paņēmieni: lēcu aizbīda sāpus, lai tā dotu ceļu gaismas stariem. Trešais paņēmieni: lēcas sadrumstalošana. Lai gan operācija atdod slimniekam acu gaismu, tomēr — ja slimība ieviesusies tikai vienā acī, tad nav vērts vecākus cilvēkus spiest uz operāciju.

Pēc lēcas izņemšanas, to aizvieto ar mākslīgu lēcu — ļoti stipru brilli.

Homeopātija. Ja acis it kā lido melni punkti: Causticum 3. Bailes no gaismas, galvas sāpes, — priekšmeti divkārtējas: Conium 3. Ievainojumi, — „vecuma nags“, skleroze, asins pieplūdumi galvā, galvas reibonis un sāpes: Arnica 3. Alkoholīgiem un pipotājiem: Cannabis sativa 3. Sāpes virs acīm un smadzenēs: Belladonna 3 un Conium 3, pārmaiņus. Pēc operācijas jālieto: Aconitum 3, un Arnica 3., ik 1—2 stundas, pārmaiņus. Palīdz arī: Euphrasia 3., Sepia 6., Sulfur 3., Silicea 3—6.

Dabas dziedniecība. Sk. „Zaļais un melnais nags.“

Stiklveidīga ķermeņa bojāšanās

Stiklveidīgā ķermenī rodas šūnainas vai šķiedrainas masas, punktu, pavedienu un kamoliņu veidā, nekustīgas vai kustīgas (sevišķi acij kustoties). Šie traucējumi ir vai nu nākušī no dzīslenes kā atkritumi, vai palikuši pāri pēc asiņojumiem. Vainu var uzkraut arī tuberkulozei un sifilisam. Stiklveidīga ķermeņa asiņojumus veicina stipra tuvredzība, slimīgas menstruācijas, grūtniecība un artēriju pārkaļķošana.

Līdzīgas, bet ne ar briesmām savienotas ir tā sauktās „lidojošās mušīņas“ (mouches volantes). Tās ir embrionālu šūniņu atlie-

kas, kuŗas visādos veidos lido garām acij, ja skatās pret gaismu, lasa, un sevišķi — ja pēc liekšanās pieceļās augšā. Šī parādība visvairāk novērota pie tiem, kas strādā garīgu darbu un kuŗu smadzeņes pārpildītas asinīm, — pie cilvēkiem, kas slimo ar bēzmiedzību, — arī pie īsredzīgiem un mazasinīgiem.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ja minētie stiklveidīgā ķermeņa bojājumi izsauc redzes traucējumus, tad acs jāsargā no katra stiprākā kairinājuma. Ieteicams nest zilas brilles un skalot acis svaigā ūdenī. Aizliegts lietot alkoholu. Ārstēšana, ņemot vērā traucējuma iemeslus, būs ļoti dažāda: klistieri, sviedrēšanās, smēres, kāju peldes, arī līdzekļi pret mazasinību; lokālā ārstēšanā pielieto sāls iekšīrcinājumus zem gļotādas, elektrisku sildīšanu u. tml. Pret „lidojošām mušipām“: auksta apmazgāšanās, kāju peldes ar sinepju miltiem, veģetāra barība, atturība, u. t. t.

Homeopātija. Iekšķīgi var izmēģināt: Conium 3, Natrium mur. 3, Kalium nitr. 3, Nitri acid. 3, Phosphor 6 u. c. Ja iemesls ir menstruāciju trūkums: Kalium nitr. 2—3, tad Arnica 3, Hamamelis 3, Belladonna 3, Mercur. sol. 6.

Tūvredzība. Tālredzība. Astigmatisms

(Myopia. Hyperopia. Astigmatismus)

1. **Tūvredzība** atkarīga vai nu no tā, ka acs lēca izliekta stiprāk, kā normālā acī, vai arī tiklene acs ābola dibensienā atrodas mazliet par tālu no lēcas, tā kā degpunkts krīt acs ābola iekšpusē, nesasniedzot tikleni. Uz tiklenes rodas neskaids priekšmeta attēls, priekšmeti it kā saplūst kopā.

Tūvredzība bieži vien attīstas augšanas periodā, kad bērns mācoties pārpūlē acis. Lielu lomu spēlē arī organisma vājums, grūtas slimības, lasīšana pa acs iekaisuma laiku, asins spiediens galvā u. tml.

2. **Tālredzība** (arī vecu ļaužu tālredzība) ir tāds acs stāvoklis, kad acs dibensiena un tiklene atrodas par tuvu lēcai, un degpunkts tādēļ krīt aiz tiklenes. Iemesls: akomodācijas spējas samazināšanās, kas pieņemās līdz ar vecumu.

3. **Astigmatisms.** Dažreiz radzene un lēca izliektas nevienādi. Priekšmeti izskatās saliekti, taisnas līnijas — likas, bet kontūras — izplūdušas. Ja cilvēks nestrādā smalkāku darbu, tad šādi traucējumi nav sevišķi jūtami. Ja astigmatisms izpaužas lielākā mērā, tad slimnieks sūdzas par nepietiekošu redzes asumu; gaišs punkts izskatās kā gaiša līnija. Bieži vien slimnieks paliec galvu sāņus, jo tad tas labāki redz. Astigmatisms mēdz būt iedzimts, bet var arī attīstīties vēlākos gados.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Lai izsargātos no tuvredzības, jāizsargas no pārāk lielas acs tuvināšanas darbam. Uz šo apstākli jāgriež vērība ja skolā. Lai izlabotu redzes trūkumus, jānēsā brilles. Tomēr jāizsargas no pārāk stipriem, redzei nepiemērotiem stikliem, sevišķi jaunāki ļaudis mīl tādus nest, neapdomājot, ka ar to bojā redzi. Brillles var lietot tikai tādiem attālumiem, kādiem tās ir parakstītas. Tuvredzīgs cilvēks nevar ar tām brillēm, kuŗas tam parakstītas tālskatīšanai, lasīt, rakstīt u. tml. Brillļu izvēle un attiecīga numura noteikšana uzticama tikai ārstam. Brillļu pirkšana „uz savu roku” — kaut vai pie vislabākā optiķa — var sagādāt grūtus brīžus un radīt acī nelabojamus bojājumus. Astigmatisms labojams ar sevišķu brillļu palīdzību; brillļu stikls individuēli jāpiemēro slimnieka acs lēcas savādībām.

Homeopatiija. Ja dzīslenē liels asins pieplūdums, tad noder: Aconitum 3 (pie acs plakstu krampjiem un gļotādas sasarkšanas); Apis 3, ja pastāv durošas sāpes un list asaras; Phoshor 6, ja stāvoklis uzlabojas krēslas stundās; pret acs muskuļu vājumu ieteicams: Natr. mur. 3 un Ruta D 3.

Škielēšana

(Strabismus)

Škielēšanu izsauc nenormāls redzes acu stāvoklis, tā kā acis uz kādu priekšmetu vai punktu neskatās abas vienādi, ar vienu un to pašu tīklenes vietu, — bet katra acs redz savu punktu. Slimā acs citādi ir normāla un var normāli kustēties, tikai viens no taisniem acu muskuļiem ir pārāk īss. Tam par iemeslu var būt vai nu nepareiza skatīšanās, slimīga muskuļa savilkšana vai arī muskuļa pieaugšana nepareizā vietā.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Lai izsargātu bērnu no škielēšanas, bērns nav jānēsā uz vienas rokas vien. Nedrīkst priekšmetus par daudz tuvināt maza bērna acīm. Jāgādā par kārtīgu istabas apgaismošanu. Ja bērns sāk škielēt, tad tas jāattura no rotaļšanās ar pārāk sīkiem priekšmetiem (adatām, pērlītēm u. tml.). Ieteicams uz kādu laiciņu (teiksim $\frac{1}{2}$ stundu dienā) aizsiet veselo aci, lai atkal bērnu pieradinātu pie pareizas skatīšanās; protams, to var darīt tik tadā gadījumā, ja škielēšana ir nelabojama. Drošākais līdzeklis, kā novērst škielēšanu uz iekšu, ir operācija. Bet ja operāciju izdara pirms 14. dzīvības gada, tad operētā acs var sākt vēlāk škielēt uz āru. Tāpēc ieteicams, operāciju neizdarīt pirms 14. gada. Pati operācija ir viegla, nav saistīta ne ar kādām briesmām un prasa maz laika. Sekmes mēdz būt ļoti labas. Škielēšana uz āru jāmēģina novērst ar sevišķu brillļu palīdzību, bet ja ar bril-

lēm nekas nav panākams, tad jāķerās pie operācijas, kuŗa šini gadījumā izdarāma starp 6.—8. dzīvības gadu.

Homeopātija. Ja kādu nebūt iemeslu dēļ operācija iespējama, tad var iekšķīgi dot: Cicuta virosa 3, bērniem, kas slimojuši ar krampjiem, — tāpat Cyclamen 3. Ja šķielēšanas iemesls ir smadzeņu kaites: Agaricus 3, Belladonna 3, Hyoscyamus 3, Stramonium 3, Tabacum 3. Tiek minēti arī: Alumina 6, Aurum mur. 3, China 3, Sepia 3—6, Sulfur 3—6, Phosphor. 6, Spigeli D 3, Secale corn. 3.

Acu kopšana

Lai uzglabātu redzes spēju un izsargātos no tuvredzības, jāievēro sekošie noteikumi:

1. Strādājot, sevišķi zīmējot, šujot u. tml., laiku pa laikam jāatpūtina acis.

2. Acis piepūlēt tikai tad, ja ir pietiekoši daudz gaismas. Nestrādāt pie sveces, skala, vājas petrolejas lampiņas vai pat kabatas lukturīša!

3. Pie rakstīšanas gaismai jānāk no kreisās puses, jo citādi rakstītājs pats ar sevi aizklāj gaismu.

4. Strādājot jāsēd taisni; darbu nedrīkst turēt tuvāk kā 30 cm. no acīm.

5. Atpūtinot acis, skaties tālumā. Viss, kas acis atbrīvo no nogurdinoša darba, ir labs, tikai nedrīkst skatīties spilgtā gaismā. Arī kino un teātris nav pieskaitāmi acu atpūtas vietām.

6. Vingrošana brīvā dabā, ūdens, gaiss un saule nocietina pret slimībām ne tikai ķermenī, bet arī visus jutekļu organus, — tā tad arī acis.

7. Neticat, ka pārmērīga gaļas ēšana, alkohols un tabaka nav acīm kaitīgi. Kas saindē kuņģi, plaušas un nervus, sabojā arī acis.

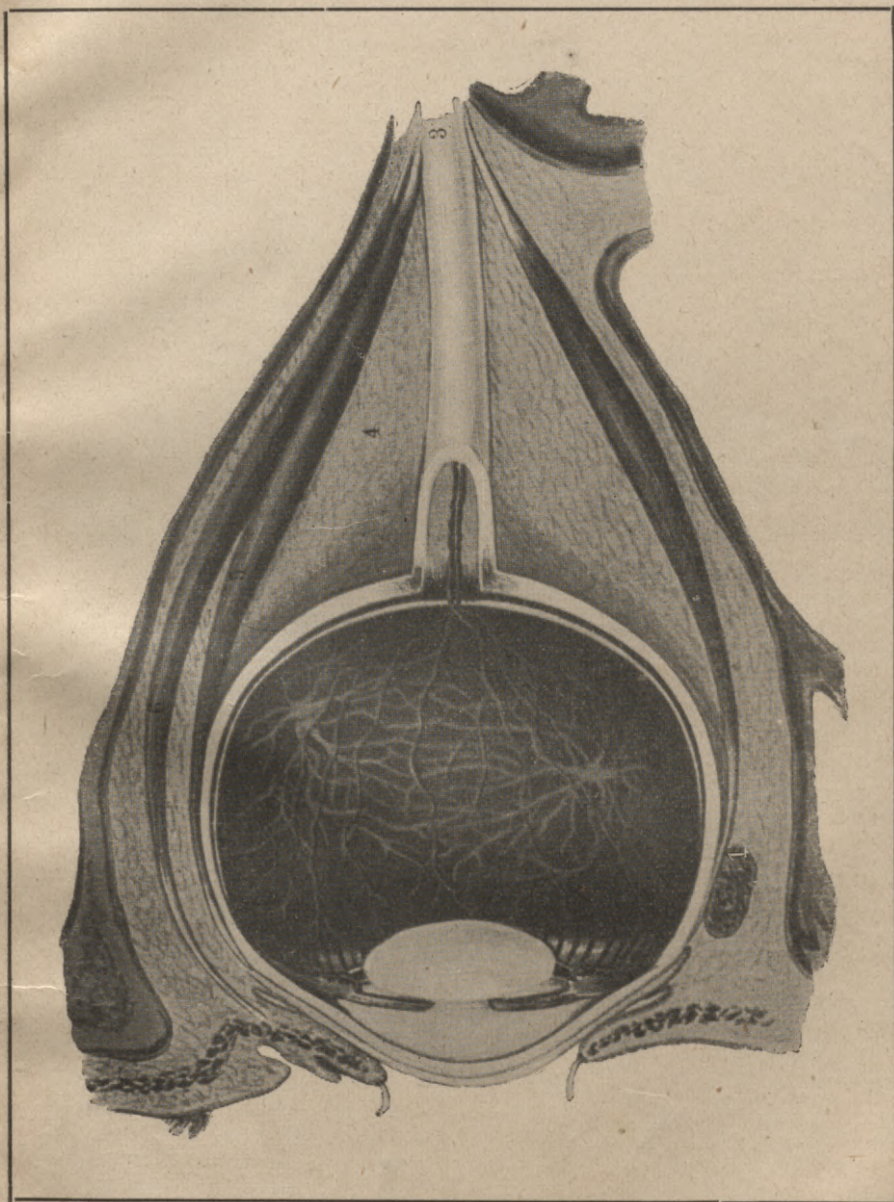
Sāpes vienmēr ir brīdinājums, ka kaut kur kaut kas nav kārtībā. Bet notiek ķermenī arī tādas nekārtības, kuŗas neizsauc sāpes. Taisni nopietnās kaites mēdz uznākt lēni, nemanāmi, „kā zaglis naktī“. Protams, arī viņas sevi pieteic kādā nebūt veidā, tikai mēs to bieži negribam dzirdēt un saprast, bet gaidam, lai kāds laimīgs gadījums vai brīnums mums nāk palīgā. Nereti pārāk ilga nogaidīšana vai šādu tādu mājas līdzekļu izmēģināšana ļoti smagi atsaucās uz slimības tālāko gaitu. Slimnieks mēģina un cerē, — cerē un mēģina, — kamēr jau par vēlu, un ārstam atliek tikai vaicāt: „Kur tad jūs bijāt agrāk?“

Acu slimnieks savā ziņā ir viens no nelaimīgākiem radījumiem, jo nekas nevar cilvēku tik ātri novest pie garlaicības un izmisuma, kā traucēta redzes spēja un aizliegums lasīt un strādāt. Tāpēc pret acu slimniekiem jāizturās saudzīgi, saprotoši. Ja slimniekam kāda līpīga acu kaite, tad jāievēro vislielākā uzmanība. Vislabāk, ja šādu slimnieku izolē. Nekad nelietot slimnieka mazgājamo blodu, divieli, kabatas drānu u. tml. Lietotie apsēji un kompreses jāsadzina, izņemot tos, kuŗus var izmazgāt un izgludināt. Nekad nelietot slimnieka smēri vai zāles!

Nopietni jābrīdina no daudziem mājas līdzekļiem, kas tautā stipri izplatīti. Tā pie daudzām acu kaitēm liek uz acīm jēlu gaļu, rūgušu pienu un pat mazgā acis ar mīzaliem. Ja atgadas, ka aci kaut niecīgs pušumiņš, tad ar tādiem līdzekļiem var iepotēt strutojumu, tuberkulozes vai citas slimības dīgļus, bet ar mīzaliem arī venerisku slimību dīgļus.

Ja kas iebiris aci...

Ja kaut kas iebiris aci, tad sargies aci berzēt, bet mēģini izņemt svešo priekšmetu, kurš pa lielākai daļai slēpjas zem augšējā plakstiņa ar sekošu paņēmieni: novelc augšējo plakstiņu uz leju, pāri apakšējam, — cik tik zemu iespējams, — tad ar otras rokas rādāmo pirkstu viegli glaudi aci, sākot no ārējā kaktiņa ar likumu pāri kaulam, līdz iekšējam kaktiņam. Tā bieži izdodas izvilināt grauzēju no viņa paslēptuves; tas parādas uz asaru dziedzerīšā, un to var viegli noslaucīt. Ja šis paņemiens nelīdz, tad ņem palīgā otru personu; tā lai uzliek ar kreiso roku uz acs augšējā plakstiņa sērkociņu — gareniski, — taisni zem kaulainās, augšējās acs dobuma malas; skaties ar abām acīm lejup, cik tik zemu iespējams; otra persona lai saņem ar labo roku augšējo plakstiņu aiz skropstām un apgriez to ap sērkociņu otrādi, tā kā gļotāda pavērsta uz āru. Tad vienmēr būs iespējams nelūgto viesi noslaucīt ar tīru kabatas drāniņu. Ja arī tas neizdodas, tad svešais priekšmets iespiedies aci. Acs tādā gadījumā jāapsien, un jāuzmeklē ārsts. Katrs mēģinājums, izņemt grauzēju ar kociņa vai zirgu astra palīdzību var novest pie bēdīga iznākuma: var izcelties tās vislaunākās brūces. Tikpat bīstami ar mēli izlaizīt iebirusos gružus. Cilvēka mutē pastāvīgi uzturās slimību dīgļi, kurus tad nu laizītājs var viegli pielaist no svešķermeņa saskrāpētajai acij. Pie ievainojumiem, — vienalga, vai tie asiņo, vai nē, — pirmais un vienīgais paņemiens: apsiet aci ar tīru marli-vates gabaliņu un nekavējoshi doties pie ārsta!

Acs gareniskā griezumā

- 1) apakšējais greizais muskulis (pāršķelts);
- 2) apakšējais taisnais muskulis;
- 3) redzes nervs;
- 4) tauku audi;
- 5) augšējais taisnais muskulis;
- 6) augšējā plakstiņa muskulis.

XIII

Auss slimibas

Ausu anatomija un fizioloģija

Auss uzdevums — darīt cilvēkam pieejamās ār pasaules skaņas un trokšņus, kas rodas skanošam priekšmetam trikot (vibrējot). Ja spēlējam kādu stīgu instrumentu, tad triec stīgas; pūšamos instrumentos (taure, mežrags, bazūne) rodas gaisa satricinājums; cilvēkam runājot, triec viņa balsis saites. Ja skanošais ķermenis triec ar zināmu noteiktību, ritmiski, tad rodas mūzikāla skaņa, turpretim nevienāda triecēšana izsauc troksni (t. i. skaņu bez noteikta augstuma). Triecošā stīga, balsis saite, savilņotais gaisis pūšamos instrumentos izsauc gaisā skaņu vilņus. Šie skaņu vilņi nonāk līdz mūsu ausīm. Auss ir mākslīgi konstruēts aparāts, kurā katrai daļai piešķirts savs uzdevums: vai nu skaņas uztvert, vai raidīt tālāk auss iekšienē, vai beidzot sajūst, t. i. dzirdēt.

Ausi izšķiram trīs nodaļas: ārējo, vidējo un iekšējo. Ārējā auss sastāv no auss skrimstalas un dzirdes kanāla. Auss skrimstala ļoti elastīga, un viņu veido skrimslis (izņemot apakšējo daļu), kas pārklāts plānu ādu. Skrimstala palīdz uztvert skaņu vilņus un ievada tos dzirdes kanālā. Dzirdes kanālu, kurš tālāk, auss iekšpusē, veidots no kaula, aplāj ārējā āda; ādā ir auss sēra dziedzeri; viņi atdala dzeltenu, pūsmikstu vielu — auss sēru. Kanāla galā atzvilka plāna plēve — bungādiņa, kura turās pie kaula gredzena. Bungādiņu no ārpuses apsedz plāna ārējā āda, bet no iekšpuses gļotāda. Lai bungādiņa nezaudētu savu elastību, tad to iesmērē auss sērs.

Bungādiņa uztver gaisa vilņus un triec līdz ar viņiem. Aiz viņas atrodas diezgan liels vidējās auss dobums, no kura Eistachija kanāls ved deguna dobumā. Šis kanāls vajadzīgs, lai izlīdzinātu gaisa spiedienu vidējā ausī. Vidējā auss izklāta plānu, cieti piegulošu gļotādu, un viņā atrodas viens aiz otra trīs dzirdes kuliņi: āmuriņš, laktiņa un kāpslītis. Āmuriņa kāts pieaudzis pie bungādiņas, bet galva atrodas vidējās auss dobuma pajumtē un ar locekliša palīdzību saistīta pie laktiņas. Laktiņa piestiprināta pie dobuma sienas un garā, viegli liektā, lejup ejošā turpinājumā noiet līdz kāpslītim; kāpslītis atbalstās pret iekšējās auss ovālo lodziņu. Divi mazi muskuliši rēgulē dzirdes kuliņu un bungādiņas spraigumu.

Vidējo ausi no iekšējās atdala kaula sienīņa; sienīņā ir divi caurumi: ovālais lodziņš un apaļais lodziņš. Iekšējās auss dobumu nosauc par labirintu, jo viņam ļoti komplicēta forma. Labirintā ir 3 daļas: 1) priekšstelpa, kura ved

uz deguna dobumu, 2) trīs pusloka kanāļi un 3) gliemēzis. Iekšējās auss dobumi pildīti ar šķidrumu — endolimfu.

Priekštelpa un pusloka kanāļi izklāti ar saišķaudiem līdzīgu plēvi, kurā ir plakanais epitēlijs; viņam pāri paceļas kārpas veidīgi paaugstinājumi, kas aplāti ar, tā sauktām, matu šūniņām. Endolimfā atrodami mazi graudiņi un kristalliņi.

Gliemēzis, sagriezts spirāles veidā $2\frac{1}{2}$ ejās, kuņas atrodas viena virs otras. Katra gliemēža eja pārdalīta ar horizontālu sienu 2 stāvos: augšējā un apakšējā. Šī siena aplāta ar plēvi, kas sastāv no ļoti daudz šķiedriņām. Ja plēvi varētu izdabūt ārā un izklāt, kā drēbes gabalu, taisni uz galda, tad tā izskatītos līdzīga koklei (arfa) ar daudz dažāda garuma stīgām. Šo šķiedriņu jeb stīgu ir ap 20,000, — apmēram tikpat daudz, cik toņu spēj uztvert cilvēka auss. Uz plēves atrodas Kortija orgāns, kuram ausī tāda pat nozīme, kā tiklenei acī. Kortija orgānā ir šūnas, kas jūtīgas pret kairinājumiem, kuņas izsauc skaņas. Jūtīgās šūnas ar savu pamatni saistītas pie plēves šķiedriņām; šūnās nobeidzās dzirdes nervs, kuņa šķiedras uztver skaņu kairinājumus.

Pusloka kanāļiem ar pašu dzirdes aktu nav sakara; ja dzīvniekam tos izgriež, tad dzirde no tā necieš, bet toties ķermenis zaudē spēju ieturēt līdzsvara stāvokli. Tā tad izrādās, ka pusloka kanāļi ir tie, kas dod mazām smadzenēm*) signālu par ķermeņa iekreizējo stāvokli.

Kā mēs dzirdam?

Skaņu viļņi nonāk līdz mūsu ausīm. To uztver auss skrimstala un ievada dzirdes kanālā, kur tie nokļūst līdz bungādiņai. Bungādiņa sāk tricēt. Trīcieni pa dzirdes kauliņiem pāriet uz ovālā lodziņa plēvi; arī tā sāk tricēt un savilņo endolimfu. Endolimfas kustības izsauc gliemēža plēves stīdziņu tricēšanu, kuņa, domājams, mehāniski kairina kortija orgāna jūtīgās šūnas un dzirdes nerva šķiedras; nervs novada kairinājumu dzirdes centrā.

Auss skrimstalas slimības

(Eczema aurium)

1) Auss skrimstalas ēde (ekzēma). Šī slimība var uzņākt akūtā un chroniskā veidā: āda sasarkst, uztūkst un pārklājas ar daudz pūtītēm, kuņas plīst un izdala ūdeņainu vai sārtu šķidrumu. Mēdz uzņākt karstuma sajūta un nieze, un — ja satūkums pārņem arī ārējo dzirdes kanālu — drīz iestājas dzirdes apgrūtinājumi. Pēc dažām dienām viss pāriet, un auss sadzīst. Citos gadījumos ēde atkārtojas, un beidzot izveidojas chroniskā formā, kuņa var attīstīties arī neatkarīgi no akūtās. Dažreiz ēde parādās tikai dažās vietās. Āda satūkst, aplājas dzeltenu krevi,

*) Mazās smadzenes pārvalda neapzinīgās kustības, kuras, starp citu, palīdz muskuļiem uzturēt ķermeņa līdzsvaru, bez kā cilvēkam par to apzinīgi būtu jā rūpējas, resp. jādomā.

«Cūciņa» jeb mumps
(Parotitis)

Ar kuņu var saslimt bērni tikai pēc otrā dzīv. gada. Šis slim. raksturīgās pazīmes un ārstēšanas veidus sk. teksta 239. lap. p.

kuŗa daŗreiz metās slapja; zem tās attistās dziļas čūlas. Chroniskā ēde ir ļoti grūti ārstējama.

2) Auss skrimstalas satūkums. Novērots pēc apsaldēšanas, apdedzināšanas (arī saulē), vai arī pēc iekaisumiem un strutojumiem.

3) Skrimstalas kropsplums mēdz būt iedzimts vai izceļas pēc ievainojumiem vai slimībām.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Pie akūtās formas auss skrimstala jāiepūderē ar rīsa pūderi, likopodiju u. tml. Ja nieze un dedzinošā sajūta negrib pāriet, tad jālieto svina ūdens vai etiķskābā māla ūdeņa kompreses. Pie chroniskās ēdes auss jānotīra no garozām (kreves), jāieberzē ar kādu eļļainu vai tauku, masu, olīvu eļļu, lanolīnu, vazelīnu u. c. un pa nakti jāaptin ar līnu audeklu. No rīta atmiešķētā kreve jānomazgā remdenā ziepju ūdenī. Ja ar šiem līdzekļiem nepietiek, tad jāķeras pie hebras smēres, kālija un darvas preparātiem. (Sk. arī „Slapjā ēde“).

Homeopatiija. Chroniskai formai noder Arsenic. 3 un Clematis 3. Ja stipri izsitusies ārpusē, tad Graphit. 3 tr., Acid. mur. 3 un Oleander 3 var drusku atvieglot, tomēr bez ārīgas glicerīna un tanīna lietošanas nevarēs iztikt.

Dabas dziedniecība. Katru dienu karsta zalviju un vārāmās sāls (kopā) puspelde 7—10 min.; jāiemērc arī galva, pēc kam noņem krevi ar pinceti vai marli. Pēc īsa, dzestra (vai auksta) muguras lējuma uzmanīgi jāapsusina slimā auss, tad jāieberzē ar olīvu eļļu un jāiepūderē ar labu, antiseptisku pušumu pūderi. Ja uzmetās arvien daudz kreves, tad tā laiku pa laiku jāatmiešķē ar karstām zalviju kompresēm (35—45 min.), pēc kam ausi nomazgā aukstā ūdenī un atkal ieeļļo un iepūderē.

Pieausu dziedzeŗu iekaisums sk. 239. lpp.

Pavairota auss sēra atdalīšanās

Auss tauku dziedzeŗiem normālos apstākļos jāizdala tikai tik daudz sēra, lai dzirdes kanāla sienīņa būtu aplāta ar pavisam plānu, gaišu sēra kārtiņu. Tomēr pastiprināta dziedzeŗu darbība vai arī sekrēta krāsas maiņa vēl nav uzskatāma par slimību. Ja sēru neiztīra, tad tas var uzkrāties un piepildīt dzirdes kanālu gluži kā aizbāznis. Ja sērā daudz tauku, tad tas ir mīksts, bet ja vairāk cietu vielu, tad tas var kļūt nepatīkami spiedošs. Ja tāds sēra aizbāznis aizklāj bungādiņu uz ilgāku laiku, tad tā var pāņikt (atrofēties) vai iekāist. Aizbāznis palielinās tik lēni, ka top jūtams tikai pēc gadiem. Viņš var attīstīties kā pie bērņiem, tā pie pieaugušiem, — un tikpat bieži pie ļoti tīriem ļaudīm, kā pie netīriem.

Sākumā dzirdes traucējums nav visai liels. Tikai tajā pusē, kur atrodas aizsērējusē auss, galvā jūtams truls spiediens, un auss labi nedzird. Ja aizbāznis sāk spiest bungādiņu, tad sākas ausī šnāksana, galva reibst un sāp, — sāp arī auss. Dažreiz var uznākt pat vemšana, ģibonis un krampji, un stāvoklis top līdzīgs smadzeņu slimībai. Minētās parādības var uznākt arī pēkšņi, — ja ausī ietiek ūdens, ja ausi satricina u. t. t.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Auss sēru var izskalot ar remdenu ūdeni, pielie-tojot auss šlircīti. Tomēr — iešlircināšanu nedrīkst izdarīt pārāk stipri, ar varu, jo tad var nodarīt vairāk ļaunuma, nekā labuma. Ja aizbāznis pārāk ciets, tad ausī ietriepj remdenu ūdeni, vājus al-kāliskus atšķaidījumus, piem., tīrīto sodu, siltu olīvu eļļu u. tml. Uz stingrāko jānoraida katrs mēģinājums, izņemt aizbāzni ar pin-ceti, matadatu u. tml., jo tā sērs tikai vēl jo dziļāk iespiežas ausī. Pēc auss izskalošanas ieteicams uz pāris stundām aizbāzt dzirdes kanālu ar vati, lai neapsaldētu ausi.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic vakarā iepilināt ausī drusku sasildītas saldo mandeļu eļļas un aizbāzt ausi ar eļļā samērcētu vates tamponu. No rīta izskalo ausi ar siltu ūdeni. Ieteicama arī auss tveicēšana ar sekojošu remdenu izskalošanu.

Dzirdes kanāla iekaisums

(Otitis externa)

Dzirdes kanālā var izcelties augonītis zirņa vai pupas lielu-mā; augot, tas aizsedz dzirdes kanālu, jo augoniša apkārtnē sa-tūkst. Pacientam ausī nepatīkama sajūta; lielu sāpju nav.

Nereti kanāla iekaisumu izsauc mēchaniski kairinājumi (mat-adas, pincetes), vai masalas, šarlaks, bakas, — un beidzot, arī chroniski sejas vai auss skrimstalas izsitumi var pāriet uz dzirdes kanālu.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Jālieto glicerīns, karbola atšķaidījums, ichtiols, bora smēre u. c. Minētos līdzekļus 3 reizes dienā iepilina ausī un pēc tam aizbāz ar zālēs iemērtu vati. Pēc atdzišanas jāizskalo eļļa no auss ar remdeni-siltu ūdeni. Sāpes atvieglo siltas putas kompreses ap ausi. Tiklīdz augonītis nobriedis, tas jāuzgriež; pēc tam vairāk reizes dienā auss jāskalo ar bora vai etiķskābā māla atšķaidījumu. Tad ausī ieliek borsmērē iemērtus vates tamponus. Var lietot arī auss iepindzelēšanu ar balto dzīvsudraba smēri. Mi-nēties paņēmiēni jāizdara 1—2 reizes dienā, 1/2 stundu ilgi.

Homeopātija. Ieteicams: Belladonna 1, Aconitum 1, Pulsatilla 3, Mercur. corros 3 (pie asinaini-strutojošas auss teces), Hepar. sulf. 3 (pie strutojošas teces). Chroniskai formai: Mercur. corros. 3, Hepar 3, Silicea 3. Ja ausis liels spiediens: Pulsatilla 3.

Dabas dziedniecība. Sk. „auss skrimstalas ēde”.

Plātens ieteic biežāk iešļākt dzirdes kanālā 30—33° C. ūdeni, pie kam pacientam ieteicams gulēt uz sāniem un paturēt ūdeni ausī tik ilgi, kamēr tas sasilis. Tvaika kompreses uz auss, vai auss tveicēšana. Var ņemt arī galvas tveici. — Katru dienu 2—3 vidukļa peldes vai puspeldes, vai arī vispārējas, vai $\frac{3}{4}$ -ietinums. Dažos gadījumos noder tvaikpelde gultā vai kāju tvaikpelde. Dažas reizes dienā klistieri 25—27° C., ar sekojošiem maziem, aukstiem klistieriem 18—20° C. Pa nakti kakla, vēdera un kāju stilbu ietinumumi (atdzīvinoši). Viegla, nekairinoša barība.

Sveši ķermeņi ausīs

Dažreiz no ārienes iekļūst ausī sveši ķermeņi, kuri parasti iespiežas ārējā dzirdes kanālā. Un ko gan visu dažreiz nedabū no auss ārā vilkt! Tur ir vate, papīra bumbiņas, ķiršu kauliņi, zirņi, pupas, kafijas pupas, vircas, auzu graudi, akmentiņi un krellītes, sīpola gabaliņi, lapas, kožlājamā tabaka, speķis, dzintārs, sērkociņu gabaliņi, zimuļu podziņas, nolauztas matadatas, auskari u. t. t. Sevišķi bērni ar lielu patiku mēdz šo to iezāzt ausīs. Bet arī pieaugušie šīnī ziņā nav daudz labāki un bāž ausīs pret zobu sāpēm, saaukstēšanos, dūrējiem (un dažreiz pat bez kāda iemesla, — vienkārši neko nedomājot) daždažādas lietas, — visvairāk tik ļoti iemīloto vati. Tādi sveši priekšmeti var uzturēties ausī ilgus gadus, bez kā viņu klātbūtne būtu jūtama. Tur var uzglabāties pat asi priekšmeti, bez kā ievainotu ausi, — ja vien viņus neiegrūž dziļāk. Dažreiz, pūloties izņemt kādu iespriedušos priekšmetu, uznāk sāpes, rodas iekaisums un drudzis. Tāda izņemšana katrā ziņā jāizdara bez varas pielietošanas, un par visām lietām jāzin, ko dara un kā dara. Ja jau dažreiz liekas, ka ausī kaut kas ir, tad vislabāk griezties pie ārsta, kurš ar dažādu instrumentu palīdzību varēs ausī izmeklēt un noteikti konstatēt, vai tur kas ir, vai nav.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vēlreiz jāatkārto, ka katrs rupjš, nemākulīgs priekšmeta izņemšanas mēģinājums ar nepiemērotiem rīkiem atzīstams par kaitīgu un tāpēc nav pielietojams. Vienkāršākā, drošākā un saudzīgākā metode ir auss izskalošana ar remdenu ūdeni un sļircīti (kurās tievais gumijas gals jāievada labi dziļi dzirdes kanālā). Pie skalošanas jāizstiepjas auss skrimstala labi taisnā, jo līdz ar to izstiepjas arī dzirdes kanāls. Jācenšas aizslākt ūdeni aiz svešā priekšmeta. Skalošanu tur-

pina tik ilgi, kamēr priekšmets tiek no ūdens izskalots. Dažreiz tas, protams, neizdosies; tad nākošās dienās var skalošanu atkārtot. Ja svešais priekšmets jau iznācis diezgan tuvu pie dzirdes kanāla ieejas, arī tad nedrīkst tūlīt ķerties pie pincetēm vai matadātām, lai to izdabūtu labi ātri ārā. Dažreiz pietiek ar vienu neuzmanīgu kustību, — un priekšmets ieiet atpakaļ vēl dziļāk. Briestoši priekšmeti, kā zirņi, pupas u. tml. vispirms ar glicerīna palīdzību jāsavēl un tad ar eļļu jāizskalo. Tikai tad, ja visa skalošana izrādījusies veltīga, — jāķeras pie instrumentiem, un te var rasties narkozes vajadzība. Ja dzirdes kanāls satūcis, tad vispirms jāizārstē satūkums, un tikai tad var domāt par priekšmeta izņemšanu. Ja priekšmets ievainojis bungādiņu vai pat iekļuvis vidējās auss dobumā, vai arī ja manāmas strutas, — nekavējotī jāgriežas pie ārsta, lai iekaisums un strutas neaizietu līdz smadzenēm. Tādos gadījumos paredzama lielāka operācija.

Ja pastāv strutojumi, tad sevišķi mūšas ir tās, kas mēdz ielīst auss kanālā un tur izsaukt nepatīkamu sajūtu, sāpes, iekaisumu, pat krampjus. Tādos gadījumos der kukaiņus apdullināt, resp., nogalināt ar ūdens, eļļas vai chloroforma palīdzību, pēc kam pati auss jāizskalo.

Vidējais auss iekaisums

(Otitis media)

Akūtais, vienkāršais vidējās auss iekaisums jeb katarrs, izpaužas vidējās auss dobuma gļotādiņas satūkumā, pie kam rodas ūdenaini vai gļotaini atdalījumi. Katarru izsauc vietējā kairinājumi, kuri skar tieši pašu ausi. Tā, piem., peldoties ausī var iekļūt auksts ūdens; pielietojot deguna dušu, ausī ieplūst skalojamais šķidrums. Pavasaros un rudenos bieži izceļas deguna un deguna-riekles dobuma katarrs, kas turpinās ausī. Iekaisums var būt difterīta, šarlaka, masalu, baku, tīfa u. c. sekas, jo pie šīm slimībām bieži saslimst arī riekles-deguna dobums, no kura katarrs pāriet uz ausi. Ar vidējās auss iekaisumu sevišķi daudz slimo bērni.

Slimniekam tāda sajūta, it kā auss būtu aizbāzta, — it kā ausī būtu piliens ūdens; grūtākos gadījumos mēdz sūdzēties par sāpēm. Ja iekaisums viegls, tad slimības gaita ilgst dažas dienas, — grūtākos gadījumos turpretim paies nedēļas. Katrā ziņā, auss pamatīgi jāizmeklē, lai iepazītos ar iekaisuma īsto iemeslu un dabu.

Chroniskais vidējās auss katarrs ievēlās lēni un arī ļoti lēni norit. Pa lielākais daļai, slimnieki savai kaitei piegriež vajadzīgo uzmanību tikai tad, kad sāk vāji dzirdēt un ir gandrīz pat jau kurli. Ja iekaisums pārņēmis tikai vienu ausi, tad var gadīties, ka slimnieks savu kurlumu gandrīz neapzinās un negrib atzīt.

Chroniskais katarrs uznāk katrā vecumā. Bieži vien viņa ie-

mesls ir skrofuloze, sifiliss, apsaldēšanās, pārmērīga peldēšanās aukstā ūdenī u. t. t. Sevišķi deguna un deguna-riekles dobuma slimības veicina minētā katarra izplatīšanos ausī.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Vispirms jāizzin, vai iekaisums cēlies patstāvīgi, vai sakarā ar kādu citu kaiti. Tiklīdz auss sāp un temperatūra ceļas, bez kavēšanās jāmeklē ārsta palīdzība. Jāizsargās no visa, kas tādās reizēs var pavairot asins spiedienu ausī: jāatsakās no tabakas un alkohola. Slimniekam jāuzturās dažas dienas istabā, ausī jāieliek vate un jā rūpējas par kārtīgu caureju. Dažiem slimniekiem pret sāpēm palīdz aukstas kompreses un ledus pūslis, citiem — remdeni-silts ūdens. Sevišķi ieteicamas siltas putras kompreses un tveicēšana ar kumelītēm. Pret sāpēm jāiepilina ausī kokaīns. Citos gadījumos lieto morfiju, chlorālhidrātu, belladonna ekstraktu u. tml. Ja atdalījumi ar laiku neuzsūcās, tad var gadīties, ka vajadzīgs atvērt vidējās auss dobumu, pārdurot bungādiņu. Bungādiņas pušums sadzīst dažās dienās.

Kas attiecās uz chronisko katarru, tad te stipri jā rēķinās ar citām slimībām, kuŗas ārstējamās pirmā vietā. Jo labāk izdosies tikt vaļā no chroniskām iesnām, deguna-riekles dobuma audzējiem vai iekaisumiem, jo labākas izredzes ir auss iekaisuma izārstēšanā. Chronisko iekaisumu apkaŗo ar gaisa dušu, kuŗa jālieto dažas nedēļas (gandrīz katru dienu, vai ar maziem starpbrīžiem); šo apkaŗošanu var izdarīt tikai ārsta izveicīgā roka. Ja auss dobumā uzkrājiēs šķidrums, tad tas mēchaniski jāizdabū ārā, pārdurot bungādiņu.

Homeopatiija. Akūtu strutojumu gadījumos noder Pulsatilla 3; vēl vairāk viņa iederās katarrālā iekaisuma simptomos, un te reti kad būs jāķeras vēl pie kāda cita līdzekļa. Turpretim akūtos gadījumos Pulsatilla jāpapildina ar Aconitum 3, Capsicum 3 un Mercurius corr. 6. Capsicum dažreiz var pat paglābt no operācijas (uz kuŗu tomēr slīktākos gadījumos jābūt gatavam).

Chroniskā katarra gadījumos jā mēģina Calcarea carb. 3, Hepar sulf. 3 tr., Lycopodium 3, Mercur. solub. 3, Acidum nitr. 3, Silicea 3 tr. un Sulfur 3. Bez šiem līdzekļiem, vē rība jāpiegriež dažiem citiem, kuŗi nav tik pazīstami: Elaps corallinus D 3 un Tellurium 3. Pirmais noder gadījumos, kad pastāv stiprs deguna-riekles katarrs, bet otrs — kad atdalījumi ir šķidri, kodīgi, ar nepatīkamu smaku. Ja smaka ļoti nepanesāma (kas norāda uz kaula nekrozi), tad tiek ieteikts arī Aurum mur. 3—6.

Dabas dziedniecība. Kneīps ieteic 3 dienu laikā 2 galvas tveices, sevišķi ja ausis tek, sāp, un tajās dzirdama it kā jūras šņākšana. Tveices ūdenim var pielikt saujiņu kaulu rozes (Malva silvestris) ziedu. Dzirdes kanāls izskalojams ar remdenu ūdeni (3 reizes dienā), pēc tam jāiepilina 4—5 pil. saldās mandeļu eļļas un jāaizbāž priekšā vate. Vai arī — vienu dienu 4—5 pilieni vienā ausī, otru dienu — tikpat daudz otrā ausī; nākošā dienā auss jāizskalo ar remdenu ūdeni. Mandeļu eļļas vietā var lietot arī labu ēdamo eļļu.

Strutojošais vidējās auss iekaisums

(Otitis media suppurativa)

Pie akūtās iekaisuma formas no auss tek strutas ar asins un gļotu piemaisījumu. Šī slimība ir daudz straujāka un grūtāka, nekā vienkāršais akūtais katarrs. Pa lielākai daļai strutas ar sāpēm izlauž sev ceļu caur bungādiņu un iztek. Šāda izlaušanās notiek ļoti drīz, pirmās 3—4 dienās. Pēc strutu iztecēšanas sāpes rimst, un līdz ar to izgaist arī citi grūtāki simptomi. Dzirdes spēja atkal uzlabojas un pamazām kļūst normāla.

Šāds labvēlīgs iznākums sagaidāms ne vienmēr; pie infekciju slimībām un tuberkulozes vidējās auss iekaisums noved tik tālu, ka bungādiņa bojājas, dzirdes kauliņi iznāk ārā, vidējās auss dobumā notiek lielas pārmaiņas un iekaisums pat pāriet uz smadzenēm un apdraud dzīvību, vai arī — beidzot izceļas hronisks, strutojošs iekaisums.

Chronisks, strutojošs vidējās auss iekaisums nav nekas cits, ka vidējās auss dobuma hroniska strutošana.

Slimnieki nesūdzās neko daudz ne par sāpēm, ne par traucējumiem. Vienīgais, kas nepatīk, ir strutu iztecēšana no auss un vājāka dzirde. Ja strutošana arī būtu ieilgusi, tad tomēr, kārtīgi ārstējot, to izdodas dažreiz novērst. Pēc strutu noiešanas bungādiņa vai nu aizveras, vai arī viņā paliek caurums. Iekaisums var atkārtoties, un pietiek dažreiz ar vismazāko iemeslu, lai izsauktu atkal strutas. Ielaistos gadījumos strutošana neapstājas, bet pārņem arī apkārtējos kaulus. Izceļas „kaulu ēdājs,” kurš sabojā vidējās auss dobuma sienas vai arī pāriet uz smadzenēm un apdraud dzīvību.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ja bungādiņa sasarkusi, satūkusi un pieņēmusi pelēki-dzeltenu krāsu, un slimnieku moca sāpes un karstumi, tad jāizdara bungādiņas dūriens. Protams, tikai ārsts var noteikt, vai dūriens vajadzīgs, vai nē, un kad vislabāk to izdarīt. Tāpēc jau pie pirmām iekaisuma pazīmēm nekavējoši jāgriežas pie ārsta pēc padoma. Ja operāciju izdara pietiekoši ātri, tad bungādiņā nebūs tik liela cauruma, kā tad, kad ļaus strutām pašām izlauzt sev ceļu. Operācija palīdz strutām noplūst un neļauj tām sadambēties. Strutas jāiztīra arī no ārējā dzirdes kanāla un vidējās auss dobuma. Ausī iešļircina remdeni-siltu, desinficējošu šķidrumu (pāris reizes dienā), tad izslauka dzirdes kanālu ar vati un aizbāž ciet. Slimniekam jāpaliek gultā un jāizvairās no visa, kas pavairo asins pieplūdumu galvā (alkohols, tabaka). Lai novērstu strutošanu, lietojami savelkoši līdzekļi: sviņa cukurs, lapsis, cinka vitriols, tanīns u. c. Pēc rūpīgas auss izskalošanas, minētos līdzekļus (attiecīgā atšķaidījumā) ielej ausī un atstāj dažas minūtes tur. Pēc tam ausi izskalo, izsusina un iepūderē ar borskābi u. tml.

Tie paši līdzekļi der arī hroniska strutojuma gadījumos. Arī

te auss jāskalo ar desinficējošām vielām, kā: chlora ūdeni, karbol-skābi, borskābi, sublimātu, salicilskābi u. c., — jāpielieto savelkoši līdzekļi (sk. augstāk) un pulveri: borskābe, salicilskābe, kalomels, alauns, jodoforms, jodols, dermatols, airols u. c.

Kad strutošana izbeigusies, jācenšas uzlabot traucēto dzirdes spēju. Te nu būs vietā gaisa dušas pielietošana un — ja bungādiņas caurums neslēdzās — mākslīgas bungādiņas ierīkošana (tādu gan var nēsāt ausī tikai īsu laiciņu, jo tā kairina ārējo dzirdes kanālu, bungādiņu un vidējās auss dobumu).

Visa uzmanība jāpiegriež auss kauliem un jānovēro, vai viņos nav ieviesušās strutas.

Ja bungādiņā caurums paliek uz visiem laikiem, tad auss jā-sargā no auksta gaisa, putekļiem, vēja u. tml. Ausī jānēsā vate, kuŗa katru dienu jāatjauno. Aizliegts peldēties aukstā ūdenī (upē, jūrā).

Homeopātija. Pie auss spiediena: Aconit. 3, Pulsatilla 3. Pēc saaukstēšanās: Rhustox. 3, Petrol. 3. Pie chroniskā katarra, kuŗam bieži sakars ar skrofulozi: Hepar sulf. 3 tr., Jod. 3, Calcarea jod. 3 tr., Mercur. sol. 3, Baryta carb. 3 un B. mur. 3 u. c. Akūtos gadījumos: sākumā Belladonna 3, bet tiklīdz diagnoze noskaidrota: Mercur. sol. 3. Ausī jāiepilina 1 proc. karbola glicerīns.

Dabas dziedniecība. Sk. iepriekšējo nodaļu.

Auss polipi (Polypus aurium)

Dzirdes kanālā bieži izceļas polipi. Dažreiz tur vainojams chroniskais, strutojošais vidējās auss iekaisums, dažreiz dzirdes kanāla iekaisums. Dzirdes kanāla polipi, ja tie nav pārāk lieli, nemēdz būt sevišķi apgrūtināši. Bet bieži šie polipi atdala smirdošu, strutainu šķidrumu. Polīpiem augot, strutas uzkrājas, aizdambējas un traucē dzirdi, rada ausī savādu troksni, izsauc galvas sāpes un reiboni. Var iestāties arī sāpes, — tajā gadījumā, ja iekaisis dzirdes kanāls un vidējās auss dobums. Strutu uzkrāšanās var viegli novest pie smadzeņu plēves iekaisuma.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Ar zālēm var ārstēt polipus tikai tad, ja tie vēl mazi. Tādos gadījumos lieto kodinošus līdzekļus, kā lapisu, chroma skābi, vara vitriolu, dzelzchlora kausējumu, tīru spirtu u. tml. Visi šie līdzekļi var palīdzēt tikai tad, ja tos pielieto ilgāku laiku, kas pie lieliem polīpiem (un sevišķi strutu uzkrāšanās gadījumos) nav vairs iespējams. Labākais līdzeklis: polipu operācija. Polipus izrauj ar polipu knaiblēm. Pēc operācijas jāaptura asiņošana un ar galvānokaustikas vai kodinošu līdzekļu (sk. augstāk) pali-

dzību jāiznīcina polipu saknes. Pats par sevi saprotams, ka šādu operāciju var izdarīt tikai ārsts-speciālists.

Homeopātija. Jāmēģina Mercur. corros. 6, Thuja 3, Calcarea carb. 3—20. (Sk. arī „Deguna polipi“; 69. lpp.).

Dabas dziedniecība. Ausī iepūš smalku (tā saukto, „pūdera“) cukuru; dzirdes kanālu skalo ar karstu zalviņu tēju. Sēdpeldes (20—24° C.), auksti vidukļa un kāju stilbu ietinumi.

Subjektīvi dzirdes traucējumi

Ausu slimnieki dzird dažādus trokšņus (šņākšanu, svilpšanu, dūksšanu, klauvēšanu, sanēšanu, sprakšķēšanu, šalkšanu u. t. t.), kuriem nav nekāda pamatojuma ārpusaulē un kuri izskaidrojami ar dzirdes nervu slimīgu kairinājumu. Dienā, kad visa apkārtnē pilna trokšņa, slimnieks nemaz nejut minētos traucējumus, bet tiklīdz iestājas klusums, — sākās arī slimnieka „mocība“. Trokšņi mēdz pieaugt mitrā laikā un līdz ar sausumu atkal atslābt. Garīgs vai fizisks darbs, uztraukums u. tml. arī pavairo tos. Pie sievietēm tie pavairojas menstruāciju, grūtniecības un klimaktērija laikā.

Ārstēšanas veidi:

Allopatija. Dažreiz palīdz narkotisku vielu iepilināšana. Pie nervoziem auss trokšņiem der dažreiz bromkālijs un bromnātrijs. Uz visnoteiktāko jābridina no daudzo „slepeno līdzekļu“ lietošanas; viņu „slava“ ir tikai reklāmas darbs, un tie var tikai kaitēt. Vislabākais, ko slimnieks var darīt, ir — likt sevi izmeklēt, lai varētu izdibināt dzirdes traucējumu galveno cēloni un ķerties pie nopietnas ārstēšanas.

Dabas dziedniecība. Bilcs ieteic izsargāties no uztraukumiem un pārpūlēšanās. Labi jāizguļas, daudz jāskrien (vislabāk basām kājām), jābrien pa dziļām smiltīm, jāgādā par kārtīgu caureju. Tad slimnieks manīs, ka asins atplūst no galvas, ka galva top vieglāka, auss dzirdīgāka. Katru dienu jāskalo auss ar 25—31° C. ūdeni, jāskalo rikle (ar 22° C.) un deguns (27° C.).

Naktis: atdzīvinoši kāju un kāju stilbu ietinumi, vēdera komprese; pirms tam var ņemt kāju tvaikpeldi 25 min., ar sekojošu dzestru kāju noberzēšanu. No rītiem: vispārēja noberzēšanās (22° C.), kuru izdara otrs, nevis pacients pats. Bez jau minētā, var ņemt katru dienu 1 kāju tvaikpeldi (30—40 min.), vai tvaikpeldi gultā, ar sekojošu 22° C. vispārēju noberzēšanos, vai 19° C. kāju noberzēšanu. Var 2 reizes nedēļā ņemt 3/4-tvaikpeldes gultā ar sekojošu 31° C. peldi. Nekairinoša, viegla barība.

Šie paņēmieni jāpielieto ilgāku laiku.

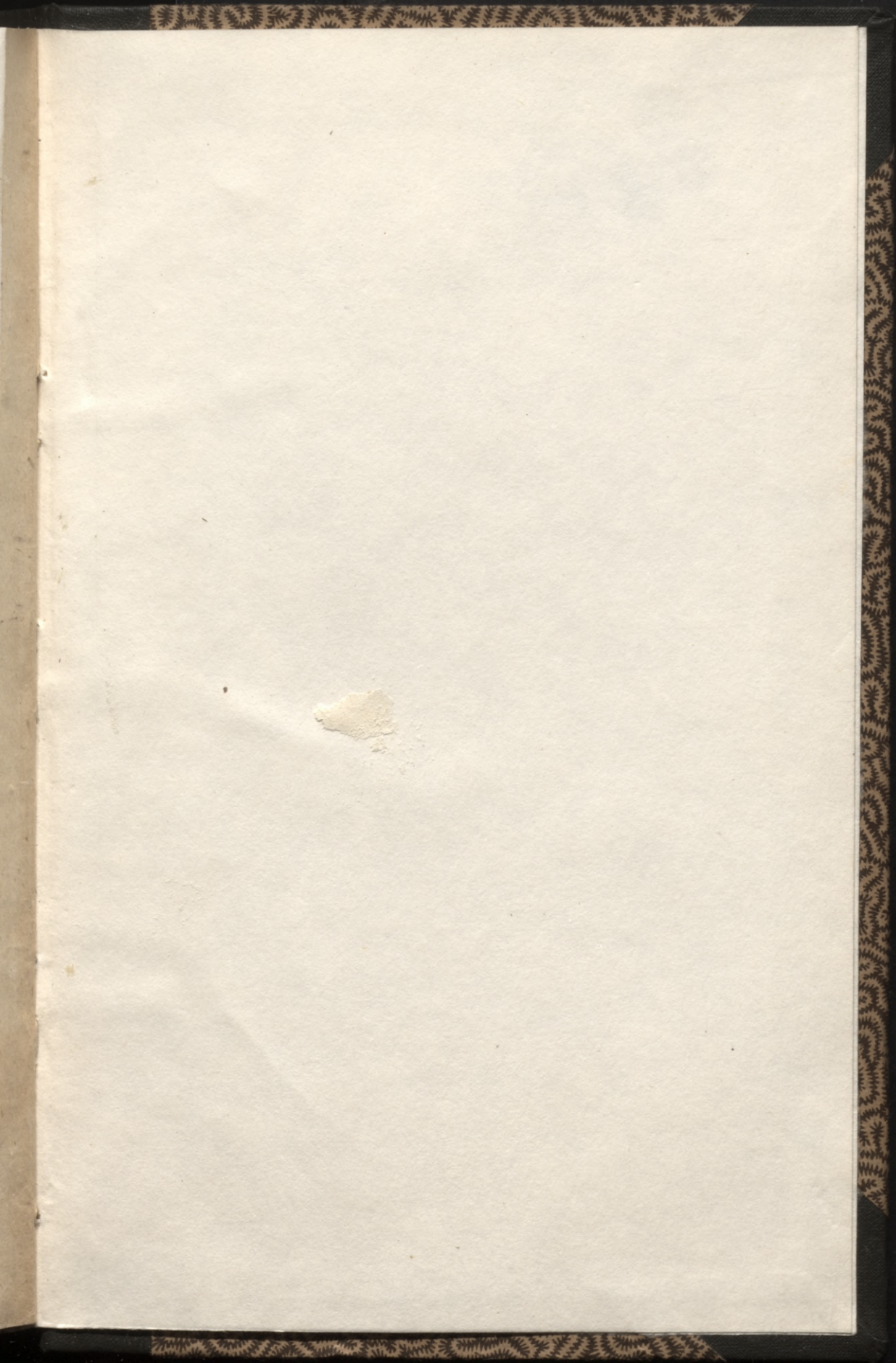

iedzimtais sifiliss

(Lues hereditaria)

Tuvākus paskaidrojums sk. «Veneriskās slimības» nodaļā

part 16/3. 29 28.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306077928

C.